శ్రీసామోదవినోదఝుంకృతిసమాలీఢంబులామ్లానశో।
భా సంక్రాంతములై కనన్ బొలిచె నేఁదత్ప్రాగ్గ్యాపకంబులన్॥ ౪౪.

టిప్పణము.

నాసాగార = కేళీగృహము.

ఉపహార = కానుకలు.

మధూళీ = మకరందము.

సమాలీఢ = కూడిన.

ఆమ్లాన = వాడిన.

చ॥ తనరెఁబునారతాంతపరితాంతలు కాంతలమంజుకాంచికా।
స్వనములు నాలలామకని కాయగళత్కుసుమంబులున్ బ్రసూ।
ప్రణయ మెలర్పఁదద్వరహభావము కామినులోర్వరామి నే।
చినతమివారి కావెతలు చెప్పఁజనన్ శ్రుతులు రాల్చిరో చనన్॥ ౪౫.

టిప్పణము.

పరితాంతలు = అలసినవారు.

లలామకము = పూలదండ.

ప్రణయ = స్నేహము.

శా॥ ఆలోకాంచితనూత్నరత్నమయపర్యంకాగ్రపుంభావతీ।
లీలాలోలాబ్జముఖీనిధాఘజలపాళిన్ దత్స్మహోపాదవీ।
మాలామోదవిలుబ్ధమాధుకరసమ్యగ్ఘుంక్రియాంచద్గరు।
జ్జాలాశీతలవాతపోతములుచంచల్లీలఁబ్రాపెన్రహిన్॥ ౪౬

టిప్పణము.

ఆలోక = కాంతి. పర్యంక = పానుపు.

పుంభావ = పురుషాయితము.

మాధవీమాలా = వసంతమల్లికాకుసుముల దండ.

ఆమోద = వాసన.

మధుకర = తుమ్మెదల.

గరుత్ = రెక్కలు.

జాతపోతములు = పిల్లవాయువులు.

క॥ ననువిటునిమఱిలయిటుర । మ్మనలజ్జమునంగుముగుదకప్పుడుపునద్ద।
ర్శనప్పచ్ఛాదినురసఖీ । జనవాక్యములాత్మసంతసంబొనరించెన్॥ ౪౭

టిప్పణము.

విధురా = ఆతుర = సఖీ = చెలికత్తియ.

ఉ॥ అత్యధికానురాగభరితాంచితనైశరతిప్రరూఢవై।
యాత్యవహోనుజల్పకగృహోద్ధృతకీరభవత్త్రపాభరా।
న్నత్యముదాడిమభ్రమకనన్మణిముద్రికఁగొల్పితత్ప్రిలా।
పాత్యయముమ్ముస్ఫుటింపుచురయంబునఁబాపెనుప్రౌఢధీరతన్॥ ౪౮.

టిప్పణము.

నైశ = రాత్రిసంబంధమగు.

వైయాత్య = ధార్ష్ట్యము—శంకలేని.

జల్పక = వచించు.

గృహోద్ధృత = ఇంటసాఁకిన.

అత్యయము = అంత్యము.

ధీరతన్ = చాతుర్యముచేత.

శా॥ క్రీడామందిరమల్పనైశతిమిరాకీర్ణంబుగానుండఁగ।
వ్రీడామంథరచేష్టప్రౌఢకుమనఃప్రీతిప్రదంబయ్యెవి।
భ్రీడాత్మప్రియకల్పితోరునఖసంచాభానుసీత్కారవే।
శాడోలాయితదంతధాళగళితెల్లచ్చంద్రికాసాంద్రమై॥ ౪౯

టిప్పణము.

అవ్రీడామంథరచేష్ట = సిగ్గుచేత మందముకాని చేష్టగలది=ఇచ్ఛానుగుణమైన చేష్ట గలది యనుట.

విభ్రాట్ = అలంకృతుఁడగు.

సీత్కారము శీశీయను ధ్వని.

సీ॥ (1) పద్మినీలతలఁ భ్రమరకనక్రసంవృతపద్మముఖ [illegible]

(2) వానంతవనముల వైఖరినసనుత్కళికాసహ [illegible]

(3) సరసులకరణిహంసకవలమూర్మికాఘూరికంకణ [illegible]

(4) శారదదివములసరణినఖాలంకృతసపయోధర [illegible]

(5) పరవశత్వంబునుంపసంప్రాప్తిమన [illegible] । [illegible]

నలుసవారసనువైరికాంతలునిమాహా । [illegible] ౫౦.

టిప్పణము.

---

(1) భ్రమరక = భృంగము—ముంగురులు. నక్ర = నక్రజాతము—[illegible]. పద్మ

ముఖ = ముఖమువంటి పద్మమనియును, పద్మమువంటి ముఖమనియును గ్రహింపవలయును.

(2) ఉత్కళికా = మొగ్గలు—రోమాంచాదిభావములు.

(3) హంసక = మంజీరము—హంస. ఊర్మిక = తరంగము—ఉంగరము. ఘూరి నా

ప్ప—బంగారము. కంకణ = జలబిందువు—కడియము.

(4) నఖాలంకృత=నఖసంబంధములగు గాయములచే నలంకృతమగు—[illegible] నలంకృ

రించని = ఆకాశమందులేని—పయోధర = కుచము—మేఘము

(5) పరవశత్వము = వివశత్వము. జీవితేశ = యముఁడు—ప్రాణనాథుఁడు. పురం—

పట్టణము—శరీరము—పరిరంభము=ఆలింగనము—

సీ॥ (1) పరిధూతకుసుమకేసరకేసరవ్యగ్రస్ఫురద్రజోరాజివిరాజితంబు।

(2) పుంభావరణితనూపురమణీరమణీవిలాసలీలాలాపలాలవంబు।

(3) కలికలరవముదాకరకుముదాకరశీకరోత్కరశైత్యసేవితంబు।

(4) విహితప్రియాళివిరహితానురహితానువామాసవాళ్యాసవాసితంబు।

గీ॥ (5) అధికమోహామదసమర్పకదర్ప । దర్పసూచనాప్రదర్శితంబు।

వివరెనపుడుసురతవిస్మృతరాయాసాభి । వారణంబువరసమీరణంబు॥ ౫౧.

టిప్పణము.

---

(1) కేస = కేశము = కొప్పు. ఇట కేసలకభేదము,

(౨) పుంభావ = పురుషాయితరతి,

(౩) కవి = జలపక్షి, కుముదాకర = సరస్సు,

(౪) ఆళి = చెలికత్తె, విహితప్రియాళీ = విహితులును, ప్రియులును నగు, ఆళి = చెలికత్తెలచేత—విరహిత = విడువఁబడినట్టియు—రహితాసు—ప్రాణములు విడిచినట్టియు—అసు = మిగులమంచివారగు—వామా = స్త్రీలయొక్క—ఆసవ = మద్యసంబంధముగల—ఆశ్వాస = నిట్టూర్పుచేత—వాసితంబు = పరిమళముగలదిగా చేయఁబడినది.

(౫) దర్పక=మన్మథుఁడు, విసృమర=అంతటనువ్యాపించిన. సమీరణము = వాయువు,

---

ఉ॥ ఆయవనీనృపాలసుతుఁడాత్తతరాఖ్యవిభూతిగాఢని।
ద్రాయతినుండి స్వప్నమునఁ దద్భుతమొప్పఁగఁ గాంచెనంచితా।
మేయవయోవిలాసరుచిమేదురసుందరగాత్రనొక్కయా।
ప్యాయితనేత్రఁ జెప్పనయుంబునశక్యముదాని వైఖరుల్॥ ౫౨,

టిప్పణము.

అమేయ=చెప్పశక్యముగాని, మేదుర=దట్టమైన,

సీ॥ శాంకేయసుమహారశాయితోరణయుతమారవిమోహనాగారమనఁగ।
కాంచనప్రాకారకలితమన్మథమహానిగ్రహమంచితకోశనిలయమనఁగ।
పోషితోరుచిపరివేషిభూషితసుధాడంబరరాకాబ్జబింబమనఁగ।
భాసితాయుతపరిభూషమాన్యతిలోకహృదయబందీజనసదనమనఁగ।
త్రిభువనైకశిలాకాగుణప్రశస్తి। ఘనజగజ్జీవనాదజగ్రక్షణకరణ।
నాళలాసకమునఁగ నానామణియు। స్వర్గమణిమేఖలామోఘజఘనమలరు॥ ౫౩.

టిప్పణము.

విమోహనాగారము = విలాసమందిరము,

కోశనిలయము = బొక్కసము,

పరివేషితము = పరిధి, (Halo.)

బందిజనసదనము = కారాగృహము,

శిలాకారణము — కట్టుగ్రాహి,

కరణము — సాధనము,

వాగాలాపకము = పక్షులను... [illegible]

ఉ॥ లాలితనూత్నయౌవనవిలాసవిశాలవిశాలనయనలో,
మాలిలతాలవాలవలయం బగుచు బ్రదీపించెను వేమా।
ద్వేలయశోనిరూపసముద్భిన్నసువర్ణసువర్ణ గ్రాహిగా।
నాలలినొప్పనొప్పలలనామణి ... [illegible] ॥ ౫౮.

౬౩ స్వప్నము.

ఆలవాలము — పాదు, సువర్ణ మంచివన్నెగల, ... [illegible]

సీ॥ తతకుచాన్నత్యాంతరతదివ్యముఖసంక్రందర్పనాగ... [illegible] నన।
పటుకటీతటఘటోద్భటనిరస్తోభయపార్శ్వ... [illegible] నన।
పరశరస్థితగురుతరపయోధరసు... [illegible] నన।
పద్మసంభవహస్తపాశసీడనజనితక్రమా... [illegible] నన।
గీ॥ అధిగృహైకగురుకళత్రానుశయవి । స్ఫురణంబతచింతావిశేషమునన।
కదంగృశీభూతనైకలికమగ్న । మలసునిలవస్తనాస్త... [illegible]॥ ౫౯,
సీ॥ చూచుకముద్రాభిశోభిభూర్యనుదార రత్నపమకక్షాజతిములు।
ప్రబలకందర్పదర్పకశిలామార్గపూర్ణసువర్ణకలశవిరాజితములు।
మేఖలావాలసమేధిరోమాళిశుభలతాకుమారీవిశోభితములు।
ప్రాకటహృదయతటాకసంభవనవ్య వ్యాఖ్యముకుళ ప్రభాసితములు।
గీ॥ అంగజాంగరాగసంగతశృంగార । చాతురికవిలాససంశ్రయములు।
గాంగనలసనాదికాసినినూత్నప్ర । శస్తికృత్తనిస్తులస్తనములు॥ ౬౦.

టిప్పణము.

రత్నపుటకము = మణులచే నిర్మింపఁబడిన డబ్బి. దర్పకశిల = మదకరశిల. మహ శి=గుచ్ఛము. ముకుళము = మొగ్గ. అంగరాగము = విలేఫనగంధవిశేషము. చాతురికము= చీనాామంటి సీసా. నిస్తుల = సమానరహితమైన.

సీ॥ లోలహారలతామృణాళలోభనిలీనచక్రవాకయుగప్రశస్తిదనర।
త్రిజగతీవిజయపరిశ్రమాభిన్నహృచ్ఛయవిశ్రమావాసనరణియమర।
హారరోమాళిగంగారవిజాసంగమప్రయాగతటాతిమహిమయొనర।
నకలంకసకలావయవవినిర్మితిశేషలావణ్యపుంజవిలాసమలర।
గీ॥ వితతగురుపరిణాహతాపతనభయువి । రించికీలితగిరిసారకాంచగురుశ।
లాకికాభ్రమమూదుకాస్తోకరుచిర । ఘనకుచాకుచలికుచముల్ గాలునెపుడు॥౨౭

టిప్పణము.

నిలీన = చేరిన. హృచ్ఛయ = మన్మథుఁడు. రవిజా = యమున. వినిర్మితి = సృష్టి. లావణ్యపుంజము = సౌందర్యరాశి. పరిణాహతా = బరువు. గిరిసారక = ఇనుము. ఘనకుచ= స్త్రీ. కుచలికుచములు = గజనిమ్మపండ్లవంటి స్తనములు.

చ॥ తరుణిసదారుణాధికసుధామధురాధరమొప్పరాగసా।
గరజనితప్రవాళమణిఖండమొఘాలతలార్థచంద్రమం।
దరతరతారకాభికలితప్రకటస్ఫుటసాంధ్యరాగమో।
నిరవధినిర్గతాంతరవినిర్భరరాగమొనావిచిత్రమై॥ ౨౮.

టిప్పణము.

ప్రవాళమణిఖండము = పగడపుతునక. తారకా = కనుగ్రుడ్డు—నక్షత్రము. నిరవధి = నిరంతర.

క॥ రదనవరహీరరశ్మా । స్పదమగుసిందూరముద్రపగిదిసలయునా।
మదవతిమోవిజగజ్జన । హృదయముకాకర్షణాభిహితబింబరుచిన్॥ ౨౯.

టిప్పణము.

సిందూరముద్ర = చెందిరపు మొహరు. బింబ = తొండపండు.

సీ॥ హృదయవాసావాసహృచ్ఛయభోగిగవాక్షశంకావహా వైభవములు।
స్వకగతిక్రమనిరోధకకర్ణకృతరోషరసవిభ్రమాపాంగరక్తిమములు।
మల్లికోత్పలసుమమాలాపహసద్విభాసురసితాసితదృగ్విశోభితములు।
నవనవకమలకాననసనాథీకృతపరిసరభూపరిభ్రాజితములు।
గీ॥ తరుణకైతకసుమదళద్రాఘిమములు । లోలపక్ష్మలపటుచటులాలసములు।
ధళధళితధవళప్రభాదంతురములు । లోకమోహనములుదానిలోచనములు॥ ౨౦.

టిప్పణము.

హృచ్ఛయభోగి = మన్మథుఁడనురాజు. సనాథీకృతము = కూర్పఁబడినది. కైతక దళము = మొగలిరేకు. ద్రాఘిమము = నిడివిగలది. పక్ష్మలము = కనురెప్ప. దంతురము = మేదురము—నిండినది—దట్టమైనది.

ఆ, వె॥ రదనరత్నతులాదండరంజితంబు । రహివయోమదసేభపరండకంబు।
బంధురాలోకనామృతసింధుసేతు । బంధనంబననాసికబరగుసతికి॥ ౨౧.

టిప్పణము.

తులాదండము = త్రాసుముల్లు—పరండకము = ఆలానము = ఏనుఁగను గట్టివేయు గూటము.

ఉ॥ అంబుజగంధిభ్రూలతలుయౌవననర్తకలాసికాభిరా।
మంబులుసన్ముఖాబ్జభవమందిరతోరణమాలికావికా।
సంబులులోచనాంబురుహసంగతమత్తమధువ్రతాళికాం।
తంబులురాగసాగరనదప్రతిమంబులుచిత్రవైఖరిన్॥ ౨౨.

టిప్పణము.

లాసిక = నర్తకి. మధువ్రత = భృంగము.

సీ॥ (1) ఉల్లసద్ధారపయోధరయై ఘనాఘనసమయాకాసకాంతిఁ దెగడు।
(2) ప్రస్ఫుటీకృతబలిభంగయై విక్రమాభీలవామనమహాలీలఁ దెగడు।
(3) సమధికకర్ణవిశ్రాంతలోచనయై సుయోధనాయత్తధృతి యొరవుఁ దెగడు।
(4) నలినతిక్రాంతకన్యాతులయై వృశ్చికస్థితార్కప్రభాగరిమఁ దెగడు।
(5) గీ॥ మొగిఁ దులాకోటిదీపితమూర్తియైవి । జయసముచితావనిపదానసరణిఁ దెగడు।
నహహ యానాతిసదభిజాత్యాభిరూప్య । వైభవము లెన్న దరమె యెవ్వారి కైన॥

టిప్పణము.

---

(1) ఉల్లసద్ధార = ప్రకాశించుహారములుగల—అధిక వారిధారలుగల. పయోధరము = మేఘము—కుచము—ఘనాఘనసమయము = వర్షించు మేఘములుగలకాలము = వర్షాకాలము.

(2) వలిభంగము = వబలకభేదము గనుక-బలిభంగమనగా - మహాబలిచక్రవర్తియొక్క భంగదశ—వలి = త్రివళీసంబంధమైన = భంగ = రేఖలు.

(3) కర్ణవిశ్రాంతలోచన = చెవులవరకు వ్యాపించిననేత్రములు గలది—కర్ణుని యొక్క జాగరూకమగు జ్ఞానముతోఁగూడినవాఁడు.

(4) అతిక్రాంత = అతిక్రమించిన—కన్యా = కన్యకలయొక్క—తుల = సమానముగలది=ఇతరకన్య లీకన్యకు సమానులుగారనుట. కన్యాతులారాసులను అతిక్రమించినది.

(5) తులాకోటిదీపితమూర్తి = పాదకటకములచేఁ బ్రకాశించునాకారము. తులా = త్రాసుయొక్క—కోటి = అగ్రమునందు—దీపిత=ప్రకాశించు—మూర్తి=శరీరముగలవాఁడు.

క॥ శచియనఁగనందనేక్షణ । రుచిరయై వింధ్యాటవిని రూఢతశశ్వ।
త్రుచిరావిచలశ్యామల । కుచయై యొప్పారుకుటిలకుంతల యెపుడున్॥ ౬౪.

టిప్పణము.

నందనేక్షణరుచి = నందనవనమును చూడవలెనను కాంక్ష—హర్షప్రదమగు చూపులకాంతి. ఉత్తుంగశ్యామలకుచ = ఉత్=ఉన్నతములగు—తుంగ = పున్నాగవృక్షముల చేతను—శ్యామ = తమాలవృక్షములచేతను—లకుచ = గజనిమ్మచెట్లచేతనుకూడినది వింధ్యాటవి. ఉత్తుంగ=ఉన్నతమైనట్టియు—శ్యామల = శ్యామలవర్ణయుక్తములైనట్టియు—కుచ= కుచములుగలది కన్య—

(1) పున్నాగేపురుషస్తుంగః—అని అమరకోశము.
(2) తమాలశ్శ్యామలఃకాలః— డిటో
(3) లకుచోలికుచోడహుః— డిటో

క॥ ఆవామనయనవరసు । గ్రీవాంగదశోభియైప్రకీర్తింపఁగ సం।
భావితవానరసైన్యము । హావిభవసమగ్రతాప్తినలరుధరిత్రిన్॥ ౭౫.

టిప్పణము.

సుగ్రీవాంగదశోభి = మంచికంఠముచేతను—అంగద=బాహుపురియను నాభరణము చేతను—శోభి = ప్రకాశించునది—సుగ్రీవుఁడు—అంగదుఁడు—అనుకపిశ్రేష్ఠులచేత ప్రకాశించునది—

సీ॥ (1) భాస్వదలంకారభాసమానాంగకశ్వేతరోచిఃస్ఫురత్స్మితయుతాస్య।
(2) సురుచిరలోహితాధరవికాసవిశేషవరసౌమ్యదర్శనావయవవిభవ।
(3) కోమలోన్నతవృత్తగురునితంబాభోగఘనసితహారసంకలితవక్ష।
(4) సంతతాతనుశనైశ్చరపాదవిభ్రమసమధికవికచలోచనవిలాస।
గీ॥ (5) లోకమోహనకరచక్రవాకవిజయ। కేతువైభవకనదురోజాతయుగళి।
యైవిచిత్రాభిరూప్యవిఖ్యాతినలరు। నావరారోహగ్రహమయియగుటయరుదె॥

టిప్పణము.

(1) భాస్వత్ = ప్రకాశించు—సూర్యుఁడు. శ్వేతరోచిః = ధవళకాంతి—చంద్రుఁడు.
(2) లోహిత = ఎఱ్ఱని—అంగారకుఁడు. సౌమ్య = సుందరమైన—బుధుఁడు.
(3) గురు = గొప్ప—బృహస్పతి. సిత = తెల్లని—శుక్రుఁడు.
(4) శనైశ్చర = మంచిగమనముగల—శని. వికచ = వికసించిన—రాహువు.
(5) కేతు = ధ్వజము—కేతువు. గ్రహమయి = నవగ్రహరూపిణి.

చ॥ అతులపరాక్రమక్రమవిహారుఁడుమూఁడునిజైత్రయాత్రను।
ధృతమయిక్రాలునాజయపతాకయొతన్మహనీయశౌర్యసం।
గతరణరంగభూమియొతగందదమోఘవిమోహకృన్మహా।
స్త్రతవరమంత్రశక్తియొయనంగమలాననయొప్పునెప్పుడున్॥ ౭౭.

క॥ వనితామణిమణియనుసం । జనితోద్యమమన్మథేంద్రజాలకధృతభూ।
జనవిజయదృగ్వినిర్భం । ధనదివ్యౌషధమొనాగఁదనరుధరిత్రిన్॥ ౬౮.

సీ॥ వరసూత్న్మరుచిరయౌవనరసాయనసిద్ధి కాంతశృంగారసంకల్పవృత్తి।
చారుసౌందర్యవిహారనిష్కుటసీమలలితసౌభాగ్యవిలాసభూమి।
సమధికలావణ్యసంకేతరంగమస్తోకసౌద్గుణ్యరత్నాకరంబు।
ఘనపితామహజగజ్జనవిలోభనసృష్టిచిత్తకౌతుకనిధానోత్తమంబు।
గీ॥ సారత్రైలోక్యరంగసంసారభిత్తి । చిత్రలేఖావిశేషంబుచెలువచెలువు।
గానవాచానవర్ణింపఁగాఁగవీంద్ర । కోటులకునైనవాచామగోచరంబు॥ ౬౯.

టిప్పణము.

నిష్కుటసీమ = గృహారామవీథి. విలోభన = ఆశగొలుపు.

మ॥ కలనేత్రాదృశరూపయౌవనగుణాకల్పాంగిఁదన్వంగిరా।
జలలాముండటుగాంచితత్కుచతటీసంసక్తచిత్తాబ్జని।
స్తులితానూనమనోనురాగజనితాసూయాతిరేకంబునం।
బలెనిద్రాస్థిరసౌఖ్యమున్వదలివిభ్రాంతాత్ముఁడై యెంతయున్॥ ౭౦.

సీ॥ రాజబింబమబింబరాజంబునుహసించుసన్ముఖాధరవికాసంబుతోడ।
మృగమదంబునుమదమృగమును నిరసించుసౌరభాలోకనోత్సవముతోడ।
ఘనసారమునుసారఘనమునునగుదంతకాంతికచప్రభోగరిమతోడ।
గంధనాగమునాగగంధమువిదళించుగమనరోమాళివిభ్రమముతోడ।
గీ॥ గోత్రచక్రచక్రగోత్రాహితస్ఫూర్తిఁ । గనునితంబకుచయుగములతోడ।
లలితనవ్యదివ్యలావణ్యరుచితోడ । నబలప్రోలనిలచినట్లుదోఁప॥ ౭౧.

టిప్పణము.

రాజబింబము = చంద్రమండలము. బింబరాజము = శ్రేష్ఠమగు దొండపండు. మృగమదము = కస్తూరి. మదమృగము=మదించినలేడి. ఘనసారము = పచ్చకర్పూరము. సారఘనము = నీలమేఘము. గంధనాగము = మదగజము. నాగగంధము = సర్పముయొక్క గర్వము. గోత్రచక్రము = పర్వతసమూహము. చక్రగోత్రము = చక్రవాకపక్షులవంశము.

సీ॥ కలికినీముఖకాంతములకాంతి ధగధగల్ రుచిరాబ్జరుచిరాబ్జములనణఁచు।
లలననీగురుకుచాలకభార చకచకల్ సారంగసారంగసారమణఁచు।
రమణినీదృక్ప్రభాసమదీప్తి మిసమిసల్ రాజీవరాజీవరాజినణఁచు।
తరుణినీవరకరాధరరుచి నిగనిగల్ లలితప్రవాళప్రవాళములనణఁచు।
గీ॥ చెలువనీదంతనఖదళోంధళలుధరణిఁ । దవిలి తారాళితారాళిదర్పమణఁచు।
మగువనీవేణినాభులజగజగలు ని । జము నిజంబుగ నాగనాగములనణఁచు॥ ౭౨.

టిప్పణము.

అబ్జము = చంద్రుఁడు—కమలము. సారంగము = చక్రవాకము—శృంగము. రాజీవము = మత్స్యము—కమలము. ప్రవాళము = చిగురు—పగడము. తారాళి = ముత్యములు—నక్షత్రములు. నాగము = పాము—సురపొన్నపుష్పము.

ఉ॥ నీమహితాభిరూప్యమును నీనవయౌవనకోమలత్వముఁ।
నీమృదుసౌకుమార్యమును నీమహనీయకళావిలాసముఁ।
నీమధురోక్తినైపుణియు నీరుచిరాభినవానుభావముఁ।
నామదినాటె మారుఁడును నాటె సుమాస్త్రముహుఃపరంపరల్॥ ౭౩.
సీ॥ నిత్యంబులోచనౌన్నత్యంబునను మునుఁగమలజాతస్తుతిగరిమఁ బేనుప।
ననిశంబు ముఖమంజులాభిరూప్యంబాత్మ సంపూర్ణఘనవిధుస్ఫూర్తిమనుప।
నిరతంబుఁగుచవినిర్భరపాటవము మదివరగిరీశానుభావంబుఁజూనుప।
సతతంబునధరసౌష్ఠవము హృత్స్ఫుటమున రహిసువర్ణజపానురక్తినునుప।
గబరినారదభావసంకలననసుప । మధురవాక్తతిశుకమహామహిమవినుప।
గమనములసద్వహంసవిభ్రమముఁబనుపఁ । దరుణిశీలిలమత్పుణ్యధరణితలఁపు॥ ౭౪.

టిప్పణము.

కమలజాత = బ్రహ్మ—కమలసమూహము. విధు = విష్ణువు—చంద్రుఁడు—గిరీశ = ఈశ్వరుఁడు—పర్వతశ్రేష్ఠము. సువర్ణజపానురక్తి = మంచిస్తోత్రముల చింతనాసక్తి—మంచి రంగుగల యొఱ్ఱదాసానిపువ్వు. నారద = నారదుఁడు—చిలుక. హంస = యతి—రాజహంస. పుణ్యధరణి = ప

సీ॥ తుంగాగ్రహర్మ్యాంతరంగాత్తసురతప్రసంగాంగసంశ్లేషసంభ్రమముల।
లీలాగృహోవేలడోలాసమాలోలవేళానుకూలానులాలనముల।
వామాసమారామసీమావిహారాభిరామావిరామనర్మక్రమముల।
నానానునియవాగ్విధానానతమనోనవీనానురాగాతివిభ్రమముల।
గీ॥ చంద్రికాద్యూతకేళికాచంక్రమముల । శారికాకీరవచనశిక్షావిధముల।
భావగుంభితపరిహాసభాషణముల । నేలుమిఁకజాలనేతాళిఁజాలననుచు॥ ౨౫.

సీ॥ వామాభిరూప్యలావణ్యామృతముగ్రోలుకరణివిస్తృతనేత్రకములుఁడగుచు।
శ్యామాతనూలతాసంశ్లేషమొనరించుకరణినుద్ధృతబాహుకాండుఁడగుచు।
భామాసమాహ్వానభాషణంబులువల్కుకరణినాగచ్ఛమాగచ్ఛయనుచు।
రామావియోగవిభ్రమవిస్మృతుండగుకరణినిశ్చలదేహకలితుఁడగుచు।
గీ॥ పరివృహ్యతాఖిలమోదసంభరితఖేద । చిత్తదత్తకవాటనిషిద్ధసకల।
పరిజనుండయియానాఁటిపగలుగడపె । బహువిచిత్రప్రచారముల్బయలువడఁగ॥ ౨౬.

క॥ కలమఱలఁగలికిఁగనుఁగొనఁ । గలననుసదియాసరాత్రిఁగడపియుదంచ।
త్కలరవశుకపికముఖఖగ । కలరవములమేలుకనినఁగాంచిరినీతిన్॥

టిప్పణము.

అడియాస = వట్టికోరికె. కలరవ = పావురము—అవ్యక్తధ్వని.

క॥ మకరందుఁడుమధురవచో । మకరందుండనఁగనొప్పుమహీపునిసఖుఁడు।
త్యలంకతనతనిమనో । వికలత్వముమాన్పనెడమువేచివెరవునన్॥ ౨౮.

ఉ॥ ఆపృథివీశుగాంచివినయంబునయంబుప్రియంబుమీఱనా।
లాపవశంబునంహృదయలగ్నవినిర్భరతద్వియోగచిం।
తాపరతంత్రతాయతియుఁదజ్జనకంబగుస్వప్నదృష్టిక।
న్యాపరమాభిరూప్యవిభవాతిశయంబునెఱింగియిట్లనున్॥ ౨౯.

క॥ దీనికినై సంతాపము । బూనుటతగవగునెయిట్లుభూపాలనము।
న్మానుటఁగనివగచెభవ । న్మానితబుధమిత్రమంత్రిమండలమెల్లన్॥ ౩౦.

సీ॥ రాకాసుధాకరాలోకనామోదప్రవర్ధితాయతదుగ్ధవార్ధియనఁగ।
మండితమార్తాండమండలోదయవిభాస్తోకహర్షితకోకలోకమనఁగ।
ఘనఘనాఘనసమాగమభావితానందసారపూరమయూరవారమనఁగ।
సంతతవాసంతసమయసమ్ముదితవాచాలలాలితపికజాలమనఁగ।
గీ॥ నిరుపమానమహారత్నపురవరాఖ్య । రామమహనీయతరయావరాజ్యవిభవ।
మహితునినుగనియలరుచుమనుప్రజాళి । యధిపనీవిట్టులుండిననడలకున్నె॥ ౧౧.
శా॥ అంభోరాశిగభీరరాజ్యరమసత్యంబౌరనీవోఁపరీ।
రంభంబుంగననారికూర్మపటిమారామాసమాశ్లేషసం।
రంభోరస్థలుఁడయ్యె శేషుఁడును రారాజద్వ్యధూగానవి।
స్రంభోదారవిహారుఁడయ్యెఁజిరభారశ్రాంతివోఁగాంచుచున్॥ ౧౨.
ఉ॥ నిత్యకళప్రతాపములునీవువహించిధరన్భరింపఁగా।
సత్యమునత్యమర్వుఁగలసర్వతమంబులడంగెదృష్టిసా।
హిత్యఖిలద్విజావనసమృద్ధిజెలంగెఁదొలంగెరాజహం।
సాత్యధికప్రభావమునుహాద్భుతమంచుజనుల్నుతింపఁగన్॥ ౧౩.

టిప్పణము.

నిత్య = ఎడతెగని. ప్రతాపము = శౌర్యము—వేడిమి. తమము = పాపము—చీఁకటి. దృష్టి = చూపు—జ్ఞానము. సాహితి=పాండిత్యము. ద్విజ=బ్రాహ్మణులు—పక్షులు. రాజ = చంద్రుఁడు—రాజు. హంస = సూర్యుఁడు—శ్రేష్ఠుఁడు.

తా॥ చంద్రునకు రాత్రియందును, సూర్యునకు పగటియందునుమాత్రమె కళాప్రతాపములు గలిగియుండుటచే నవి యెడతెగనివి కావనియు, నొకచోట వెలుతురు గలిగియుండఁగా మఱియొకచోట చీఁకటి గలిగియుండును గాన సమస్తతమమును నేకకాలమునఁ బోఁగొట్టు సామర్థ్యము చంద్రసూర్యులకు లేదనియు, చకోరచక్రవాకములకు రాత్రిపగళ్లయందు దృష్టిపాటవము లేకయుండుననియు, చంద్రసూర్యులు చకోరచక్రవాకములనుమాత్రమె రక్షించువారు గాన వారికి సమస్తద్విజములనఁగాఁ బక్షులరక్షణాశక్తి చాలదనియును, రాజు నిత్యకళాప్రతాపములు గలవాఁడై సర్వతమములననగా పాపములనుఁ బోఁగొట్టఁజాలి, సమస్తద్విజావనదక్షుఁడుగా నుండుటచేఁ జంద్రసూర్యులకన్నను శ్రేష్ఠుఁడను నర్థము స్ఫురించుచున్నది.

ఉ॥ ఎందుభవద్గుణాభినుతియెందుభవన్మహిమానువర్ణనం।
బెందుభవత్ప్రపాలితమహీజనహర్షసమాహితోక్తియెం।
దెందుభవన్మహాజయసమిద్ధవిచిత్రకథాప్రసంగమా।
నందమొనర్చుధారుణిఘనంబగుదత్సుఖసూచకస్థితిన్॥ ౨౪.

క॥ తావకరాజ్యవిరామద । శావశతననాథగతిరసాతలమతిదుః।
ఖావిలమగురిపుచోరఖ । లావళినానాభయావహస్థితిఁగనుటన్॥ ౨౫.

క॥ దుష్టులదుర్గుణములవి । స్పష్టంబుగఁదెలిసిపలుకఁ స్రష్టకునుఁగడున్।
గష్టమగువారసుఘధ । భ్రష్టదశాపాదిపాపభాజనులగుటన్॥ ౨౬.

సీ॥ అత్యంతహైన్యసమాక్రాంతఘనపాపమూర్తులుఖలచక్రవర్తులరయ।
నతిశయసుజనరంధ్రాన్వేషణేచ్ఛాప్రపూర్తులుఖలచక్రవర్తులరయ।
అతివేలపరదూషణార్జితనీచాపకీర్తులుఖలచక్రవర్తులరయ।
అతిమాత్రమిత్రసౌఖ్యాసహనాశయస్ఫూర్తులుఖలచక్రవర్తులరయ।
గీ॥ అతిసముచితానుచితహితాహితవివేచ । నావిహీనావినీతనానావిధప్ర।
వర్తులెంతయుఖలచక్రవర్తులరయ । వారికెడమిచ్చ్యఁదగునెయెవ్వారికైన॥ ౨౭.

టిప్పణము.

ఖలచక్రవర్తులు = ఖలుఁడనఁగా దుష్టుఁడు. దుష్టులకు - చక్రవర్తులను. బహువచనరూపమగు శ్లేషవాచకమును చేర్చుటచే స్తుతిరూపమగు నిందగానుండును.

చక్రమనగా మోసముగానఁ జక్రవర్తియనఁగా మోసపు నడవడిగలవాఁడు. ఖలచక్రవర్తియనఁగా మోసఁగాడగు ఖలుఁడు

వివేచన = యుక్తాయుక్త పరిజ్ఞానము. ఎడము = ఆస్పదము.

చ॥ అతికటుకస్వభావుఁడయియాతఁడుసూపుమహారసంబుసం।
తతమునుభీముఁడయ్యునుసదానబకాహితలీలఁజూపునా।
తతముగనాశ్రయాశుఁడయియాతఁడుసూపునుమాతరిశ్వతా।
యతిసతతంబుదుష్టజనుఁడాతనిసామ్యమగమ్యమేరికిన్॥ ౨౮.

టిప్పణము.

(1) కటుకస్వభావుఁడు = మత్సరగుణముగలవాఁడు, తిక్తస్వభావుఁడు — (చేఁదుగా నుండువాఁడనుట).

(2) మహారసము = మధురము — అతినీరసము. భీముఁడు భయంకరుఁడు — వాయు పుత్రుఁడు.

(3) నబకాహితలీల = వబలకభేదము గనుక నబకమనఁగా నవకము — సౌమ్యచిత్తము — తద్విరోధరీతి అనగా దుష్టచిత్తత్వము, నవస్తు నూతనే సౌమ్య ఇతికోశః. బకుఁడను రాక్షసునకు ద్వేషిగానివాడు = సఖుఁడు.

(4) ఆశ్రయాశుఁడు = అగ్ని = ఆశ్రయించినవారిని భక్షించువాఁడు.

మాతరిశ్వుఁడు = వాయువు. మాతరి = తల్లియందు, శ్వ = కుక్కవలెఁ బ్రవర్తించు వాఁడు. కుక్కవలెఁ దల్లితోనురమించువాఁడనుట. అలుక్సమాసము.

ఈ పద్యమున విరోధాభాసాలంకారములు.

ఉ॥ స్నేహ మెలర్పఁగాఁ గరముఁ జేర్చిశిరంబునఁ బార్చి పేర్చియు।
త్సాహముమీఱ లాలనముసల్పినఁ బల్పుఁడనల్పసర్షము।
[ink mark]హముభాతి నెంతయు నిసీతనఖాటనపాటవంపుస।
న్నాహము మానఁడోపు నెఘుటంబగు సహ్యగుణంబుఁ జూపునే॥ ౮౯.

టిప్పణము.

స్నేహము = మిత్రత్వము — సర్షపస్నేహము — ఆవాలనూనె. కాటుపడాటపటుత్వము — తిక్తస్వభావము — కారపుగుణము — (ఘాటు.) సహ్యగుణము = ఇంపగు గుణము.

క॥ ఆపాతమధురమునునం । తాపాదితవిరసగుణమయంబును దిక్త।
వ్యాపారమునగుఁ దాలఘ । లోపము మైదుష్టసఖ్యము ర్వఁదనర్చున్॥ ౯౦.

టిప్పణము.

ఆపాతము = ఉపక్రమము = ప్రారంభము. ఆపాతే స్యాదుపక్రమే ఇతికోశః. తిక్త = వగరు.

క॥ అవధూతమయ్యెఁబాయక । తవిలిశిరస్థ్సలిఁగషాయితంబొనరింపన్।
దివ్యపటుపాదరజమర । భువిఖిలభావంబుగలుషభూయిష్ఠమునన్॥ ౯౧.

టిప్పణము.

అవధూతము = ఎగరఁగొట్టఁబడినది. కషాయితము = కలుషితము = ధూళిచె నెఱ్ఱగా నొనర్పఁబడినది.

క॥ సత్యమువిషతరుసుమసాం । గత్యముగతిదుర్జనానుగతిసుజనులకున్।
నిత్యమునుదద్విమోహము । సత్యధికమొనర్చుననుభవానుగుణముగన్॥ ౯౨.

టిప్పణము.

విషతరు = అతివసనాను చెట్టు. అనుగతి = అనుసరణ. స్నేహము=సహవాసము. తద్విమోహము = దానియందాసక్తి. అనుభవానుగుణముగన్ = (వాడుకచేసిన ట్లెల్లా)

క॥ బహుమత్సరప్రచారము । బహుసుమనస్తాపకృత్ప్రభావమునుఁగడున్।
మహిఁగలిగిబలునిహృదయము । బహుళమముగనిదాఘదిననిభంబయివెలయున్॥ ౯౩.

టిప్పణము

మత్సరప్రచారము=చేపలసంచారము. "మత్సరోఽన్యశుభద్వేషే దంశభేదేచనాత్వయం" అని క్రూరత్వప్రచారము. సుమనస్తాపము = పుష్పములకు తాపము. పండితులకు తాపము. నిదాఘము = ఎండకాలము. నిభము = సమానము.

క॥ ధరణింజక్రధరుండనఁ । బరఁగివిరూపాక్షుఁడనఁగఁబ్రబలిఖిలజనుం ।
డరయఁబరమాన్నితంబుగ । హరిహరులహసింపఁదానహర్నిశముఁగడున్॥ ౯౪.

టిప్పణము.

చక్రధరుఁడు = రథాంగధారి=విష్ణువు. మాయాధరుఁడు = మోసగాఁడు. "సచక్రం ధాంగేసేనాయాం వర్త్మన్యస్త్రాంతర ఇతి కోశః" విరూపాక్షుఁడు = త్రినేత్రుఁడు. శివుఁడు = దోషదృష్టిగలవాఁడు.

(3) పరిపరిమండలభ్రమణసంకలితాతతాత్మఘోషణసముద్యమముకలన।

(4) బహులతమోనిబిడవిభావరీభావితకటపలాశాభ్రాంతిగరిమకలన।

గీ॥ (5) ప్రకటసురభియానవికలభావంబునఁ।

(6) దనరుబంధుతాపవర్ధనమునఁ।

(7) గుజనురంధ్రకారకుంజరకాకగో।

మాయువృషభశవసమానుఁడెపుడు॥ నా.

టిప్పణము.

---

(1) దోషానుబంధము = రాత్రిసంబంధము—పాపసంబంధము.

విశ్వకర్మావలోపనము = సమస్తక్రియలలోపము—రాత్రియందే పనులు జరగవనుట. దుష్టుఁడగుటచే గర్మహీనుఁడుగా నుండుననుట.

(2) స్వవశాతిలోలప్రచారము. = స్వకీయములగు నాడ యేనుఁగులయందలి యాశచే సంచరించుట—స్వాయత్తమైన చంచలమగునడువడి.

~~అధరీకృతదానరీతి~~ = కారుచున్న మదోదకరీతి. తిరస్కరించఁబడిన త్యాగరీతి. లోభియనుట.

(3) మండలభ్రమణము = చుట్టుకొని తిరుగుట—పదేపదే వచ్చుచుండుట.

ఆత్మఘోషణము = తనపేరును తానేకూయుట కాకి తనపేరును కాకా అని కూయుట ప్రసిద్ధము —ఆత్మస్తుతి.

(4) బహులతమో నిబిడవిభావరీభావితము = బహు గాఢాంధకారముచే నిబిడమగు రాత్రియందు పొందబడినది—బహు పాప భూయిష్ఠములగు పరనిందలచే నార్జింపబడినది తమః=చీఁకటి—పాపము. విభావరీ = రాత్రి—విభా = బుద్ధి—అవరీ = అపక్షేపణ = పరుల బుద్ధులను అపక్షేపించుట.

కటపలాశాభ్రాంతి = కటశవముయొక్క - పల = మాంసమందలి—ఆశా = అపేక్షచేత—భ్రాంతి = తిరగడము.—

“గజగండేశవరఢేశలేచకటఉచ్యత” అని. కటపల= లంచమందలి-ఆశాభ్రాంతి= ఆశావికారము.

(5) సురభి = గోవుయొక్క—యాన = ప్రాప్తిచేత—వికల = విశేషము మదించిన—లేక - వికలమైన—భావము

సురభి = పండితులయొక్క — యాన - ప్రాప్తిచేత — వికల = అన్యస్తమైన — భావము.

(6) బంధు = బంధుజనులకు — తాప = వ్యసనమును — దర్శనము = చూపుట — కలుగఁ జేయుట.

బంధుతా = బంధుజనసమూహమునకు — అపదర్శనము = అగుపడక తప్పించుకొనుట.

క॥ పొంకమును బింకమును ని । శ్శంకమును నబీజకాండసంభవము నిరా।
తంకమును నఖిలదుర్వ్యసనాం । కురమును దనర్చు నసదృశాఖేట్యముగన్॥ ౯౯.

టిప్పణము.

అబీజకాండ సంభవము = విత్తులేకనే పుట్టినది — మొదలులేనిది = నిష్కారణమైనదనుట.

మ॥ ధరణీంద్రోపలవంబు కాఁపురుషచిత్తంబొంది పెంపొందుస।
త్పురుషస్వాంతముఁ జేరదయ్యదిలనెందుండాఁ బ్రమాదంబునన్।
సరగంజేరినఁ జూచువారదము నోజం గానభూమీశ యే।
కరణిం జూచిన మేలగున్ సుజనసాంగత్యంబు తథ్యంబుగన్॥ ౧౦౦.
చ॥ సమతవినోదవిందులకు సాధువులా మృగపాళి నాసదా।
శ్రమగులు గారె భూరమణ సాధుజనోచితమార్గమూనిని।
త్యమును ఖిలప్రపంచపరిహాసవచోయతి బారిఁ బాలికా।
గమవిహితప్రవర్తనలుఁ గాంచి మెలంగుము లెమ్ము లెమ్మికన్ ౧౦౧.

టిప్పణము.

వీనాం పక్షీణాం — నోదం — ప్రేరణం — వేత్తీతి — వినోదవిందుః = వినోదవిందులనగా వేటకాండ్రు — వినోదం = శాస్త్రమును — విందుః — తెలిసినవారు = పండితులు.

సదాశ్రమగులు = సర్వదాశ్రమచేఁ బొందతగినవారు — సదా = సర్వదా — ఆశ్రమగులు = సులభగమ్యులు.

శా॥ ధీచాతుర్యవచోవిలాసవిలసద్దివ్యప్రభావాధిక।
ప్రాచుర్యప్రతిభాప్రతాపరణశుంభద్విక్రమోపాయస।

త్యాచారంబులుగల్గిరమ్యగుణసాంద్రా రాజరాజేంద్రునీ।
వాచంద్రార్కము గాఁగ నేలుము సమస్తాశావకాశావనిన్॥ ౧౧౨.

క॥ దుష్టులు నిర్భయులైరు। శ్రేష్టులు మీఱిరి విశిష్టశిష్టజనులకుం।
గష్టదశఁ గూర్చి రధికా। నిష్టోత్పాదనరసోత్తరేచ్ఛానుగతిన్॥ ౧౧౩.

చ॥ అనిసచివుండు దెల్పహృదయంబుననించుక ధైర్యమూఁదియా।
ఘనుఁ డిపుడేమి సేయుదు సఖా వివరింపు మురమ్మటంచు తే।
చినఁగని సంతసించి వనసీమకుఁ బోయినఁదాపశాంతియా।
మనమున కంచు నల్వశతమాత్రము దోఁకొని పోయియుండఁటన్॥ ౧౧౪.

టిప్పణము.

నల్వము = నన్నూఱు మూరల ప్రమాణముగల త్రోవ. (నల్వః కిష్కుచతుశ్శతం)

॥ ఆరాజకుమారునకు, (1) నగస్త్యవచనసంభృతబ్రహ్మాండఖండగతశిఖాసహస్రుండును, (2) కందరాంతరలతాగృహప్రసుప్త విద్యాధరమిథున గీతాకర్ణన సుఖితచమరీ గణ మారణోత్సుక శబరకులాకుల కచ్ఛతటుండును, (3) కటకగతకరిక రాకృష్ట భగ్న హరిచందనస్యందమాన రసామోద గంధవాహిగంధవాహశిశిరితశిలాతలుండును, (4) సుకుమారపతన భగ్నతాలఫల రసార్ద్రీకరితలాస్వాదనోత్సుక శాఖామృగకదంబకుండును, (5) ప్రలంబమాన నికటనిర్ఝరోపాంతరసాలసాలశాఖానివిష్టకీర మిథునలిహ్యమాన మధుర పరిపక్వఫలరస వాసనావాసితపరిసరుండును, (6) శిఖావలగ్నతారాగణ భ్రమాపాది సరభసకేసరిసహస్రఖరనఖరధారావిదారిత మత్తమాతంగకుంభస్థల విగళిత స్థూలముక్తాఫలశబలిత శిఖరనికరుండును, (7) పిండాలక్తకరక్త పదపఙ్క్తి సూచిత సంచారసురవారవారవిలాసినీ సంకేత కేతకీమంటప మండితుండును, (8) హరివంశంబు కరణిఁ బుష్కరాక్ష ప్రాదుర్భావరమణీయుండును, (9) కర్ణునికరణి ననుభూతశతకోటి దానుండును, (10) సాధుజనునికరణి సానుగ్రహ ప్రచారప్రకటిత మహిమావిశేషుండును, (11) మీమాంసా న్యాయంబు కరణి పిహిత దిగంబర దర్శనుండును, (12) నలకూబర చిత్తవృత్తి కరణి సంతతాద్భుతరంభాసంరంభుండును, (13) నీచదేశనది కరణి న్యగ్రోధోపచితుండును, (14) మత్తమాతంగంబు కరణి ఘుంటార వావేదిత మార్గుండును, (15) సదీశ్వరసేవకరణి దూరోద్గత బహుఫలుండును, (16)

విరాటలక్ష్మీకరణి నానందిత కీచకశతాన్వితుండును, నగు వింధ్యనగేంద్రుంజూపి తత్పరిసరంబునం బ్రవహించు, (17) సమదకలహంస సారసరసితోద్భ్రాంతోత్కట వికట కుంజకచ్ఛ వ్యాఘాత కమలషండగళిత మకరందబిందుసందోహ సురభిత సలిలయు, (18) తీరప్రరూఢ కేతకీ కానన పతిత ధూళీనికురుంబసంజాతసైకతసుఖోపవిష్టతరుణ సురమిథున నిధువన లీలాగ్లాన సురతరుకుసుమవిసర పరిమళ సాక్షికూలోపవననివహయు, (19) తటావస్థిత వికసితాంభోజషండమంటపాంతర సుఖిత జలదేవతా విగాహ్యమాన బహుళ ప్రమోదసముదాయయు, (20) తీరప్రరూఢవేతసవనాభ్యంతర నిలీనదాత్యూహ మదోత్కటకేళి కుహకుహారావకౌతుకా కృష్టసురమిథున సంస్థాయమానోపభోగయు, (21) సుపకూలసంజాత నళిన పుంజకుంజ పుంజితకుక్కుట ఘుటాఘూత్కార భైరవయు, (22) అతప సేవాసముత్సుక జలమానుషీ మృదితసుకుమార తర పులినయు, (23) సుపవనపవనాందోళిత తరళతరంగయు, (24) నళినీనికుంజపుంజని విష్టదుష్ట బకోటక కుటుంబినీ నిరీక్ష్యమానవృద్ధశఫరయు, (25) తరంగమాలా సంతరదుద్దండవాల దర్పవధావదతి చపల రాజిలరాజిరాజితయు (26) ఖంజరీట మిథున నిధువన దర్శనోప జాతనిధి గ్రహణకౌతుక కిరాతక ఖన్యమాన తీరయు, వైమటీయును, (27) దినారంభ లక్ష్మీకరణిఁ బ్రవర్ధమాన వేలయు, (28) భారత సమరభూమి వలె వృత్యత్కబంధయు, (29) ప్రావృట్కాలంబు గతి విజృంభ మాణశతపత్ర పిహిత విపద్ధరయు (30) క్రుద్ధయువతీ విధంబున దర్శిత ముఖభంగయు, నగు రేవానదీ జలంబులం దాహంబుఁ దీర్చి, యొక్క శీతల తమాల తరుచ్ఛాయనువసియింపఁ జేసి మధుర పరిపక్వ ఫలంబులు ముందటంబెట్టి ప్రస్తావ వశంబున మనస్తాపోప శాంతి సేయువాఁడై, యావింధ్య ధరాధరేంద్రుంగూర్చి మంత్రికుమారుం డిట్లనియె॥ గం౫౯.

టిప్పణము.

---

(1) సంప్వృత = పోఁగొట్టఁబడిన.

(2) కందర = గుహ—శబర = బట్టల కుమాఱుగా నాకులు గట్టుకొను నాటవికులు = పుళిందులు. కచ్ఛతటి = సానుప్రదేశము—కచ్ఛస్తు పార్శ్వగుహ్యేచ – అని కోశము.

(3) కటక = నితంబము—స్యందమాన = కారుచున్న. గంధ = లేశము—గంధోగంధక సంబంధామోదలేశ స్మయేషుచ–అని నానార్థరత్నమాల—శిశిరత = చల్లగాఁ జేయబడిన.

(4(సుదూర = బహుదూరమునుంచి = ఎత్తునుంచి–ఆస్వాదన = రుచిచూచుట—కదం

(5) ప్రలంబమాన=వ్రేలుచున్న—నివిష్ట=కూర్చున్న—లిహ్యమాన = నాకఁబడుచున్న—వాసిత = సురభిత.

(6) శిఖా = కొన—అవలగ్న = తగులుకొన్న—ఖర = తీక్ష్ణములగు—నఖర = గోళ్లు, శబలిత = నానావర్ణములుగలదిగాఁ జేయఁబడిన—చిత్రకిమ్మీరకల్మాషశబలైతాశ్చకర్బురే—అని అమరము.

(7) పిండాలక్తక = యావకపంకము—యావోలక్తశ్చిరారాధస్సపిండాలక్తక స్మృతః—అని కోశము.

(8) హరివంశ = హరివంశమను గ్రంథము—పుష్కరాక్ష = వాసుదేవునియొక్క—ప్రాదుర్భావ = అవతారముచేత—రమణీయము = మనోజ్ఞము—పక్షమున—పుష్కరాక్ష=పద్మబీజములయొక్క—ప్రాదుర్భావ = ఉదయము—

(9) అనుభూత = అనుభవించఁబడిన—శతకోటి—వజ్రాయుధముయొక్క = దానుఁడు=దెబ్బగలవాఁడు—శతకోటి = అనేకకోటి ద్రవ్యముయొక్క—దానము = త్యాగము.

(10) సానుగ్రహ = దయాయుక్తమైన—ప్రచార = నడవడి—సాను = సానుప్రదేశములయందు గ్రహ = సూర్యాదిగ్రహములయొక్క—ప్రచార = సంచారము.

(11) పిహిత = న్యక్కృతమగు = తిరస్కృతమైన—దిగంబరదర్శనుఁడు=జైనసిద్ధాంతముగలవాఁడు—దర్శనమనగా శాస్త్రము—వేదాంత—సాంఖ్య—వైశేషిక—న్యాయ—పూర్వమీమాంస—ఉత్తరమీమాంస—యీయాఱును దర్శనములనఁబడును.
పిహిత = ఆచ్ఛాదితములగు—దిగంబర దర్శనుఁడు=దిక్కులయొక్కను—ఆకాశముయొక్కను దర్శనముగలవాఁడు—

(12) ఆదృత = ఆదరింపబడిన—రంభా = అరటిచెట్లు—రంభా = రంభయను నప్సరస,

(13) న్యగ్రోధ = కూలిన తీరముగల—న్యక్—లేని—రోధ = కూలము.
న్యగ్రోధ = మఱ్ఱిచెట్టు—ఉపచితి = ఆధిక్యము.

(14) ఘంటారవ = ఘంటానాదము—ఆవేదిత = తెలుపఁబడిన.
ఘంటారవ = గిలకచెట్టు.

(15) దూరోద్గత = ఉచ్ఛ్రితమైన—బహుఫలి = ఒక నొకవృక్ష విశేషము—బహుఫల = అనేకఫలములు.

(16) కీచక = టొల్లువెదురు—కీచకోపకీచకులను సూర్గురు.

(17) సారస = బెగ్గురుపక్షి—రసిత = కూజితము ఉత్కూట = మత్స్యవిశేషము—కుంబకచ్ఛ = వాల పార్శ్వము.

(18) ప్రరూఢ = ప్రసిద్ధమగు—నిధువన = సురతము ఆమ్లాన = వాడిన—పరిమళసాక్షి = వాసనకు సాక్షిభూతమగు—కూల = గట్టు.

(19) అవట = గర్తము—షండ = సమూహము—విగాహ్యమాన = స్నానముచేయుచున్న హ్రద = మడుగు—

(20) వేతస = ప్రబ్బలి చెట్టు—దాత్యూహ = భరతపక్షి—ఉత్కట = అధికమైన—ఆకృష్ట = ఆకర్షింపఁబడిన—ఉపభోగ—మాహాత్మ్యము.

(21) ఘటా = సమూహము—భైరవ = భయంకర.

(22) ఆతపసేవ = యెండకాచుకొనుట—జలమానుషీ = నీటిపాపలు—మృదిత = మెత్తఁగాఁ జేయఁబడిన—సుకుమార = కోమలమైన = ఇసుకదిబ్బ—

(23) ఆందోళిత = వూఁచబడిన—తరళ = చలించు

(24) బకోటక = వాలుకొంగ—కుటుంబినీ—భార్య—శఫర = మత్స్యము.

(25) సంతరత్ = అంతటాకదలుచున్న—ధావత్ = పరుగెత్తుచున్న—రాజిల = మత్స్యవిశేషము.

(26) ఖంజరీట = కాటుకపిట్ట—నిధువన=సురతము—విధిగ్రహణ = శకునపరీక్ష—కాటుకపిట్టలుకలసినచోట ద్రవ్యముదొరుకునని ప్రసిద్ధము—కిరాత = శబరులు—ఖన్యమాన—త్రొవ్వఁబడుచున్న.

(27) వేల = కాలము—తీరము.

(28) క[illegible]మొండెము—ఉదకము.

(29) శతపత్ర = నెమలి—కమలము—విషధర = మేఘము—పాము.

శతపత్రో రాజకరె దార్వాఘాటె బిఖావళే = అని నానార్థరత్నమాల.

(30) ముఖభంగ = ముఖతరంగము—ముఖ వికారము. రేవానది = నర్మదానది. తమాల= కానుగుచెట్టు.

సీ॥ (1) సలలితశారదామలహాసరుచిజనితామోదమునఁజతురాస్యుఁడితఁడు।
(2) మానితపద్మాభిమండితవనమాలి కావిఖాయతివాసుదేవుఁడితఁడు।
(3) ప్రకటీశివావినాయక సమాహితగుహాస్తోకవిభూతిపినాకియితఁడు।
(4) మంజులచ్ఛాయాసమంచితసప్తపత్రస్యందనాప్తిమార్తాండుఁడితఁడు।

గీ॥ (5) స్ఫూర్జదతులమల్లికార్జునవైఖరి । శ్రీగిరిప్రభావిశేషియితఁడు।
(6) కలితబహులతాతిగహనత్వమునసదా । నల్పకృష్ణపక్షకల్పుఁడితఁడు। గాంగ.

టిప్పణము.

---

(1) శారదా = సరస్వతి—బూరుగుమాను-చందనలత—

2. "కాలానుసారీబస్తాంద్రీ చందనోత్పల శారిబా ప్రతానికాశారదాచ కాష్టకోష్ఠాచ శారిబా" అనియును అభిధాన రత్నమాల.

1. శాల్మలీ కుక్కుటామోచాకర్కశా రక్తపుష్పకాశారదా పుష్పరమ్యాత్వకూపూరణీకంటకీచసా = అనియు—

అమల = స్వచ్ఛమైన—అశ్వత్థవృక్షము.

"పవిత్రః పిప్పలోబోధివృక్షోశ్వత్థోగజాశనః దీర్ఘాయుశ్చామలశ్చైత్ర పాదోచంచలపత్రకః" అని-అభిదానరత్నమాల.

హాస = నవ్వు—గన్నేరుచెట్టు—

కరవీరోహాసవీరాదీర్ఘపత్రోవిషద్రుమః అభిదానరత్నమాల.

రుచి = కాంతి, దవనము—

"రుచిర్దమన కోదంతవినీతః పాండురోగకః" అభిధానరత్నమాల—

ఆమోద = సంతోషము—వాసన.

"సౌగంధ్యహర్షావామోదా" అని నానార్థరత్నమాల—

చతురాస్యుఁడు = బ్రహ్మ—

(2) పద్మాభిమండితము = పద్మా = లక్ష్మీదేవిచేత—మండితము = అలంకరింపఁబడినది

పద్మ = కమలములచేత—అభిమండితము అలంకరిపఁబడినది—

వనమాలికా = పుష్పమాల—వనపఙ్క్తి.

(3) శివా = నక్క—పార్వతి.

"శివాభవేదామల కీభవానీహారీత కీసక్తుపలా సృగాలః॥ నానార్థరత్నమాల.

వినాయక = పక్షిశ్రేష్ఠము—విఘ్నేశ్వరుఁడు.

వి "అనగాపక్షీ = విశ్వత్సుపి వ్యోమ్ని వాతే పరమాత్మని పక్షిణః" నానార్థరత్నమాల.

గుహా = పర్వతకందరము—కుమారస్వామి.

"సింహపుచ్ఛికందరయోర్గుహాస్త్రీ షణ్ముఖేతునా" నానార్థరత్నమాల.

పినాకి = ఈశ్వరుఁడు—

(4) ఛాయా = ఛాయాదేవి (సూర్యునిభార్య)—నీడ సప్తసప్త = ఏడుగుఱ్ఱములు—ఏడాకులరటి—లేక—ఏడాకుల పొన్న—

"పత్రపర్ణేవాహనేచ" నానార్థ. "సప్తసప్తే విశాలత్వాచ్ఛారదోవిషమచ్ఛదః" నానా—

"సప్తచ్ఛ యుగ్మపర్ణస్సప్తాం గోగుచ్ఛ పుష్పకః। గుచ్ఛపత్రోబృహత్పత్రో సువర్ణచ్ఛ దనశ్చసః" అభిధానరత్నమాల—

స్యందన = రథము—నెమ్మిచెట్టు—

"స్యందనంస్రవణేతోయేనాతు నేమిద్రుమేరథే" నానార్థరత్నమాల—

(5) మల్లికార్జున = మల్లికార్జున స్వామి. అనగా నీశ్వరుఁడు.

మల్లికా = మల్లెతీగె—అర్జున = మద్దిచెట్టు.

శ్రీగిరి = శ్రీశైలము—

(6) బహుల తాతిగహనత్వము = బహుళ సత్వత్వముచే గహనమైనని—అనేక లతల చేతగహనత్వము—

క॥ ఘనశరభకుముదకేసరి । పనసగవయసేవ్యమానపాదచ్ఛాయా।
జనితాతిశయునినీతని । జనవరసుగ్రీవుఁడనుటజనదేజగతిన్॥ ౧౦౭.

టిప్పణము.

శరభ = ఎనిమిది కాళ్లమృగము—శరభుఁడను వానరుఁడు—కుముద సర్పవిశేషము—కుముదుఁడను వానరుఁడు—

"కుముదం కైరవేనాతు దిగ్గజే భుజగేకపౌ" నానా—కేసరి = సింహము—కేసరియను వానరుఁడు—పనస = పనసమ్రాను—పనసుఁడనుకపి—గవయు = మనుబోతు—గవయుఁడనుకపి—

క॥ నరవాహనదత్తుని నెం । దరయంధరదారయునల ప్రియంగుశ్యామా।
విధతాభియోగమునన్ । ధరణిధవుండితనిఁబోగడఁదరమేతలఁపన్॥ ౧౦౮.

టిప్పణము.

నరవాహనదత్తుఁడను రాజునకు—ప్రియంగుశ్యామయను నది—పట్టపురాణి.

ప్రియంగు = ప్రేంకణపుచెట్టు.

శ్యామా = నీలిచెట్టు—సుగంధపాలచెట్టు—నల్లతెగడతీగ.

"శ్యామాషోడశవర్షాస్త్రీ త్రివృత్తాశారిబానిశా—నీలీప్రియంగువర్ణేషు పుంస్యయంతద్వ తిత్రిషు" అని నానార్థరత్నమాల—

క॥ బహుధాతువికారస్థితి । సహితుఁడును బ్రవృద్ధగుస ల్మంగతుఁడునునై।
మహిపయిశతడహరంబును । బహురోగియనంగధరణిఁబరగుఁ దెలియన్॥ ౧౦౯.

టిప్పణము.

ధాతు = వాత—పిత్త—శ్లేష్మ—నాడులు—గైరికాదిధాతువులు—

గుల్మ = జ్వరమువలనఁ గడుపునఁబుట్టుగడ్డ—పొద.

గీ॥ మొనసిపరశిఖండిముక్తార్థచంద్రాచి । తాంగునితని భీష్ముఁడనుటజనదె।
ధాత్రి నెపుడుఁగలితధాత్రీభృతిస్థితి । నలయనితనిబాలుఁడనుటదగదే॥ ౧౧౦.

టిప్పణము.

శిఖండి = ద్రుపదపుత్రుఁడు—మయూరము.

అర్థచంద్ర = అర్థచంద్రాకారమగుబాణము—నెమలియీకలు—

"అర్థచంద్రస్తదాకారే బాణే బర్హే శిఖండినః" అని కోశము—

ఆచిత = వ్యాప్తమైన—

ధాత్రి = దాది—నెల్లిచెట్టు.

"ఉపమాతాచ ధాత్రీస్యాద్భూమిరామల కీదపా" అని నానార్థరత్నమాల.

తా॥దాదిచెనె త్తఁబడుస్థితి బాలునియందును—నెల్లిచెట్లను భరించియుండుస్థితి వింధ్యాని యందును గలదనుట.

ఆ, వె॥ దీపితారుణప్రభాపాటలితపత్ర । వనవిరాజయగుచుఁదనరునితఁడు।
భాసమానదివ్యవాసరారంభవి । కాసినాగమిగులవాసిఁగాంచు॥ ౧౧౧.

టిప్పణము.

అరుణ = సూర్యసారథియగు ననూరుఁడు—ఎఱ్ఱని—
పాటలిత = ఎఱ్ఱబారిన.
పత్ర = ఆకులు—

క॥ ఆలోలవికచవనమా । లాలంకృతిఁబంకజాక్షుఁడనసొప్పియుసీ।
శైలాధిపుఁడలశంబర । జాలాశ్రయుఁడగుచు వృత్రసామ్యతనలరున్॥ ౧౧౨.

టిప్పణము.

వనమాల = విష్ణువుధరించుమాలిక—వనపంక్తి—శంబర = రాక్షసుఁడు—ఎఱ్ఱని జింక. వృత్ర = వృత్రాసురుఁడు—అంధకారము.

ఆ, వె॥ మల్లనాగఘటితమహితకాంతారసా । మోదగరిమఁగుధరముఖ్యుఁడలరు।
వితతకామసూత్రవిన్యాసభాసినా । మహిపచిత్రమితనిమహీమవోగడ॥ ౧౧౩.

టిప్పణము.

మల్లనాగ = కామసూత్రవిన్యాసమను గ్రంధకర్తయగుఋషి—మదపుటేనుఁగు.
ఘటిత = కల్పింపఁబడిన—
కాంతారసామోదగరిమ = వనసంబంధియగు వాసనావిశేషముతోఁగూడియుండుట—స్త్రీలసంతోషాది రసములవలనఁ గలిగిన సంతోషాధిక్యము—
కామసూత్ర విన్యాసము = ఈ పేరుగల గ్రంధము—కామశాస్త్ర వివరణము—

క॥ గిరిసానుదరీముఖగత । జరదజగరభోగములరుజననాథమరు।
ద్వరకులిశక్షతరంధ్రాం । తరనిర్గతజాఠరాంత్రనాళవిధమునన్॥ ౧౧౪.

టిప్పణము.

దరీ = గుహ—జరత్ = ముదిసిన—అజగర = గొప్పపాము—భోగ – శరీరము—మరుద్వర = దేవేంద్రుఁడు—కులిశ = వజ్రాయుధము—క్షత = గాయము—జాఠర = జఠర సంబంధమైన–అనగా–పొట్టలోని—అంత్రనాళ = పేగు—

క॥ క్షితిధరుఁడునిజగుహాసం । గతబహుదంతాంతరాళగతవివిధకపి।
ప్రతతినలకుంభకర్ణా । ద్భుతసాహసగరిమఁదెలుపఁబూనెడుఁగండే॥ ౧౧౫.

టిప్పణము.

దంత = పల్లు—గొప్పబండ—పర్వతమధ్యప్రదేశము—దంతోఽద్రికటకేపుంజేరదనే ప్యున్నతోపతే—నా నా—

రామాయణయుద్ధమునఁ గుంభకర్ణుఁడు-గవులను మ్రింగినది ప్రసిద్ధము—

గీ॥ మీనమకరకటకమిథునసంగతి నాగ । శకునిభద్రబాలవకులయుక్తి।
నీధరాధరేంద్రుఁడెంతయునారాశి । కరణమండలములకరణినలరు॥ ౧౧౬.

టిప్పణము.

---

1 మీనమకరకటకమిథునములను రాసులు—మీనమకరకుళీరములయొక్క మిథునములు.

2 నాగశకుని భద్రబాలవములను కరణములు—నాగ = సర్పము—శకుని = పక్షి—భద్రబాల = ఖంజరీటము—(ఇచటవబలక భేదము)—వకుళ = వకుళవృక్షము—కుల = సమూహము.

శా॥ కాంతారోషరసానుభూతియువియోగప్రోచ్చలన్మన్మథా।
క్రాంతస్వాంతసముజ్జ్వలాకృతియురంగత్పాండుగండప్రభా।
త్యంతస్ఫూర్తియుఁగల్గికామిగతివింధ్యాహార్యమూర్ధన్యుఁడే।
క్రాంతంబుంగననొప్పెభూరమణయుష్మత్ప్రక్రియంజూచితే। ౧౧౭.

టిప్పణము.

కాంతారోషరసానుభూతి = స్త్రీలరోషరసానుభవము—కాంతార—వనములయొక్కయు—ఊషర = చౌటిభూములయొక్కయు—సాను = చఱులయొక్కయు—భూతి = కలిమి.

వియోగ = విరహము—వి=పక్షులయొక్క—యోగము—కలసికొనుట =కూటమి.

మన్మథ = మోహము—వెలగచెట్టు

కపిత్థేపిచమన్మథః॥ నానార్థరత్నమాల—

స్వాంత = మనస్సు — స్వ = తనయొక్క — అంత = శిఖరము — కొన — పాండుగండ ప్రభ = తెల్లచెక్కిళ్ల కాంతి — తెల్లనిగొప్ప బండలకాంతి

సీ॥ (1) అకులీనుఁడయ్యు నత్యకలంక సద్వంశ భూషితోన్నతి ధాత్రిఁ బొదలు నెపుడు।
(2) దర్శితాభయుఁడయ్యుఁ దత సన్నిహితమృత్యుఫలదాయి విఖ్యాతిఁ బరగు నెపుడు।
(3) పిహితాంబరుఁడయ్యు బహువిధాధిక సముజ్జ్వలదంశుకవ్యాప్తి నలరు నెపుడు।
(4) సప్రస్థుఁడయ్యు లోకప్రకటీకృతాపరిమాణమూర్తినాఁ బరగు నెపుడు।
గీ॥ (5) నీమహామహుఁ డారయ భీముఁడయ్యు। గీచకాభిహితోర్వప్రవృత్తిఁ గ్రాలు నెపుడు।
(6) నరవరోత్తమ మతియు సనాదుఁడయ్యు। వినుము నిశ్శబ్దవైఖరి వెలయు నెపుడు।

టిప్పణము.

---

(1) అకులీనుఁడు = కులీనుఁడనఁగా సద్వంశమునందు బుట్టినవాఁడు — కులీనుఁడు కాని వాఁడు — అకులీనుఁడు = నీచవంశజుఁడు — కు = భూమియందు లీనము గానివాఁడు = ఉన్నతుఁడు —

సద్వంశభూషితుఁడు = శ్రేష్ఠవంశతిలకుడు — మంచి వెదుళ్లుగలవాఁడు —

(2) దర్శితాభయుఁడు = చూపఁబడిన అభయముగలవాఁడు — అభయమిచ్చినవాఁడు — విశేషభయమును అగుపరచువాఁడు —

మృత్యుఫలదాయి = మరణమునిచ్చువాడు — ముష్టిపండ్లుగలవాఁడు —

(3) పిహితాంబరుఁడు = తిరస్కరించబడిన వస్త్రముగలవాఁడు = దిగంబరుఁడు — వ్యాపింపఁబడిన — అంబరముగలవాఁడు = ఆకాశమువరకు వ్యాపించినవాఁడు.

అంశుకవ్యాప్తి = వస్త్రవ్యాప్తి — కిరణవ్యాప్తి.

(4) సప్రస్థుఁడు = కుంచమును కొలతచేఁగూడినవాఁడు = కుంచము పరిమాణముగలవాఁడు — గొప్పశిలలు లేక సానువులు గలవాఁడు. ప్రస్థోస్త్రీ నిసానుమానలోరితి కోశః

(5) భీముఁడు = కుంతీపుత్రుఁడగు వృకోదరుఁడు — భయంకరుఁడు — కీచకుఁడు = సింహబలుఁడు — వెదుళ్లుగలవాఁడు.

(6) సనాదుఁడు = శబ్దయుక్తుఁడు = మృగాదుల ధ్వనులతోఁగూడినవాఁడు — నిశ్శబ్ద వైఖరి = శబ్దరాహిత్యరీతి — నిర్గత = బైలువెడలిన = ఉత్థితమగు — శబ్దవైఖరిగలవాఁడు = విశేషశబ్దము గలవాఁడు.

చ॥ అలఘునితండఖర్వశిఖరాగ్రగవారిజమిత్రశత్రుమం।
డలములుతాలసాలచనంబులువారణబృంహితధ్వనుల్।
వెలయనగస్త్యమానిపఘవీక్షణముంగర సంజ్ఞయుఁదగన్।
నిలువకరండటంచునతనింబతిమాలుచుఁబిల్చెకైవడిన్॥ ౧౧౯.

శా॥ స్ఫారోదంచదవాంచదంచితవపుఃప్రాగర్ధపశ్చార్ధభా।
గ్భూరిప్రోత్థితపృష్ఠనిష్ఠితమనాగ్భుగ్నాగ్రలాంగూలభృ।
త్ప్రారజ్యద్విచలత్సటావికటదంష్ట్రాకోటివక్త్రస్ఫుర।
ద్ఘోరాకారము బొల్చెసింహముమహాక్రూరక్రియారంహమై॥ ౧౨౦.

టిప్పణము.

ఉదంచత్ = ఎత్తఁబడిన—అవాంచత్ = వంచఁబడిన—అంచిత=ఒప్పుచున్న—పూర్వార్ధ = ముందరియర్ధశరీరము —పశ్చార్ధ = వెనుకటియర్ధశరీరము = ముందరిభాగము నెత్తుకొని వెనుకభాగమునువంచికూర్చున్న యనిభావము—మనాక్ = కొంచముగా—భుగ్న= వంచఁబడిన —అగ్ర = కొనగల = లాంగూల = తోఁక — సటా = సింహముగొంతుమీఁది వెంట్రుకలు — ప్రారజ్యత్ = ప్రకాశించు.

శా॥ ఉత్కర్ణోరుసటాచ్ఛటావికటదంష్ట్రోగ్రాస్యరంధ్రంబుచం।
చత్కంఠోత్కటపృష్ఠనిష్ఠితబలిష్ఠస్తబ్ధవాలంబుమా।
ద్యత్కుంభీంద్రశిరఃస్థలప్రవిచలత్సంకోచితాంగంబుకు।
ప్యత్కంఠీరవమూర్తిచిత్రములిఖింపంవచ్చునేయేరికిన్॥ ౧౨౧.

చ॥ లలిశబరీగణంబుగిరులంజరులందరులంవిలోలస।
ల్లలితలతాళిఁగ్రాలుఁబొదలంగదలం మెదలంగలేకమా।
లలనిదురించుమించుహరులంగరులంగిరులంగలంచికో।
లలనరివ్రాసియేసె మెడలందొడలంసడలంరయంబునన్॥ ౧౨౨.

టిప్పణము.

గిరులు = పర్వతములు—కిరులు = పందులు.

ఉ॥ రోదసి నిండె నిండుఁ దొగరుల్ చిగురుల్ నవమౌక్తికైక రే
ఖాదళనాభిరూప్యగుళికల్ కళికల్ విలసత్ప్రమంచితా
మోదసురాగసూనసమముల్ సుమముల్ విచరద్విహంగస
మ్మోదకృదాత్మపుష్ప్యఫలముల్ ఫలముల్ వెదచల్లువాసనల్॥ ౧౨౩.

టిప్పణము.

రోదసి = భూమ్యాకాశమధ్యప్రదేశము—తొగరు — రక్తవర్ణము—గుళిక = మాత్ర— ఉండ.

చ॥ మునుకొని తేనెలాను ముదమున్ మదమున్ గని పాడు తేటులా
కొని ఫలముల్ మెసంగఁ గులుకున్ బలుకుంబసగల్గఁ బుల్గులా
మునఁ జెలులాడి యాడి చలమున్ బలమున్ దగఁ బోరుఁ గోతులిం
పునఁ గవగూడి మాడి సతమున్ రతమున్ సలుపున్ సుఖస్థితిన్॥ ౧౨౪.

టిప్పణము.

ఆము = ముదము—క్రొవ్వు—చెలులాడు = సంచరించు—కవ = జంట—సతము = ఎడతెగక.

చ॥ అదనున మేతనీరు కలయన్ వెలయన్ దినిత్రాగి తూగి బల్
కుదురగు మేనమూఱు మసగున్ బొసగున్ గడుఁ గండక్రొవ్వు పెన్
రొదలును గల్గి యెందు నదరున్ బెదరున్ మది గానకెప్పుడున్
ముదమున నుండు వన్యమృగముల్ జగముల్ వెఱగందనివ్వనిన్॥ ౧౨౫.

ఉ॥ ఓ మహిపాగ్రగణ్య వినుముత్తరగోగ్రహణంబు భాతి ను
ద్దామబృహన్నళాభ్యుదయదర్పితముత్సుకపానగోష్ఠికా
భూమి విభాతిఁ బల్లవవిభూషితమున్ విటపీతసన్మధు
వ్యామిళితంబు వింధ్యవనవాటము పాటితచిత్రవైఖరిన్॥ ౧౨౬.

టిప్పణము.

ఉద్దామ = అధికమగు—బృహన్నళ = షండరూపియగు నర్జునుఁడు—ఉన్నతమగు నది—అభ్యుదయము = జయము—ప్రాబల్యము. పానగోష్ఠిక = పదిజనముచేరి మధ్యపానముచేయు స్థలము—పల్లవ = చిగురు—గోవుల మేపువాఁడు—

"పల్లకా సూర్యగోపాలౌ" నానా—విటపీత = విటపి = వృక్షములచేత—ఇత = పొందఁబడిన = తరువులంబుట్టిన—విట = విటపురుషులచే—పీత = త్రాగఁబడిన—మధు = తేనె—మద్యము.

క॥ ఆహావిచిత్రమీవిం । ధ్యాహార్యప్రాంతగతమహావనవాటం।
బూహింపపముదితార్కస । మూహంబయిప్రళయకాలమున్స్ఫురడించెన్॥ ౧౨౭.

ఆ, వె॥ ఆతతాపరాజితానేకరూపాభి । కలితమగుచువనముగాననయ్యె।
మనుజనాథవరరమానాథలీలావి । శేషమహిమగాంచిచిత్రమరయ॥ ౧౨౮.

టిప్పణము.

అపరాజిత = జయింపఁబడని--సోమిందచెట్టు—రూప = ఆకారము--లేడి.

క॥ భూరిప్రరూఢబహుళో । దారార్జునమగుచువనముతద్దయువెలసెన్।
భూరమణవిదితమగునా । భారతరణభూమికరణిబహుచిత్రగతిన్॥ ౧౨౯.

టిప్పణము.

ప్రరూఢ = చిగిరించిన—ప్రసిద్ధుఁడగు. ఉదార = ఎత్తయిన—కార్యనిర్వాహకుఁడైన—అర్జున = మద్దిచెట్టు—గాండీవి.

క॥ నిరతముసజ్జనసంపదఁ । బురుడించునశోకసరళపున్నాగసమ।
త్కరపరిశోభితమీసురు । చిరవనరాజమున్నృపాలశేఖరకంటే॥ ౧౩౦.

టిప్పణము.

అశోక = వ్యసనరహితులైన—అశోకవృక్షము—సరళ = గంభీరులైన—దేవదారు వృక్షము. పున్నాగ = పురుషశ్రేష్ఠులు—పొన్నచెట్టు.

క॥ క్షితిధవవైదేహీసం । గతి రాఘవచిత్తవృత్తికరణి ; పలాశ।
ప్రతతిపరిసేవ్యమాన । స్థితిలంకవిభాతి ; వనము చెన్నువహించెన్॥ ౧౩౧.

టిప్పణము.

వైదేహీ = సీతాదేవి—పిప్పలిచెట్టు. పలాశ = రాక్షసుఁడు—మోదుగుచెట్టు.

క॥ సింధూరతిలకముఖబహు । సుందరము, ప్రవాళపుష్పశోభితమున్నై।
యిందలివనము సుమంగలి । చందము నరహించిమించె జనవరగంటే॥ ౧౩౨.

టిప్పణము.

సింధూర = చెందిరము—సింధువారవృక్షము—తిలక = బొట్టు—తిలకవృక్షము. ముఖ = ఆననము—మొదలగునవి. ప్రవాళ = వెంట్రుకలు—చిగురు.

ఆ, వె॥ సమదధార్తరాష్ట్రసహితంబుమతిభీష్మ । శల్యయుతము ద్రోణసంగతంబు।
నగుచు కురుబలాభమగువనమర్జున । బాణసంవృతము గఁబరగె నధిప॥ ౧౩౩.

టిప్పణము.

ధార్తరాష్ట్ర = ధృతరాష్ట్రతనూజులు—హంసలు. భీష్మ = భయంకరములగు—భీష్ముఁడు.—శల్య=మద్రరాజు—ఏదుపంది. ద్రోణ=ద్రోణాచార్యుఁడు—మాలకాకి. అర్జున= అర్జునుఁడు—మద్దిచెట్టు. బాణ = బాణము—నల్లగోరింటచెట్టు.

క॥ క్షితిధరకనుఁగొనుమిాప । ర్వతరాజవిరాజమానవనరాజిసమం।
చితమగుననంతమూల । స్థితిఁబన్నఁగరాజ్యలక్ష్మిచెన్నువహించెన్॥ ౧౩౪.

టిప్పణము.

అనంతమూలస్థితి = శేషుఁడాధారముగాఁగల స్థితి—అనేకములగు (బక్షణార్హము లైన) గడ్డలకాధారమగు స్థితి.

క॥ ఐరావతామృతేంద్రా । ణీరమ్యము, జీవమాననీయము, శక్రో।
దారవిలాసము, నగుచుమ । హారణ్యముస్వర్గవైభవాస్పదమయ్యెన్॥ ౧౩౫.

టిప్పణము.

ఐరావత = తెల్లయేనుఁగు—నిమ్మచెట్టు. అమృత=సుధ—ఉసిరికచెట్టు, కరకచెట్టు. ఇంద్రాణీ = శచీదేవి—వావిలిచెట్టు. జీవ = బృహస్పతి—పాలతీగె శక్ర = ఇంద్రుఁడు—కొడిశెచెట్టు.

సీ॥ ఏలాలతాలోలడోలాసుఖితకేకిజాలాలలితనాదసంకులంబు।
నానాలతాగ్రప్రసూనాసవానూనపానాళిఝుంక్రియాబంధురంబు।
సారాభినవఫలాహారామదితకీరవారారవప్రౌఢారవైభవంబు।
జాతామ్రపల్లవవ్రాతానుభవపికజాతాతిమృదునాదసంభ్రమంబు।
గీ॥ బహుళికాసారచంగదభంగభంగ । రాజిరాజితరాజీవరంగరంగ।
దఖిలజలఖగబహువాక్ప్రసంగసంగ । రంజితంబగునివ్వనరాజమధిప॥ ౧౩౬.

సీ॥ లాలితమదనశలాకాంచితంబయికామినానిరతంబుఁగ్రాలఁగాంచి।
బహువిధఘనసత్రభాసితంబగుచుయాత్రోద్యతనృపతివానొప్పగాంచి।
భూరిశాఖావళీభూషితంబయిసదావేదాధికఖ్యాతివెలయగాంచి।
నవనవానేకపల్లవసముజ్జ్వలమయిగణికావిలాసాభిగణనఁగాంచి।
గీ॥ చాలనలరారెనికటరసాలసాల । మధిపకనుఁగొనుమదెయుంచునధికవాక్ప్ర।
మత్క్రియలమనమలరంగమటియుమత్తియుఁ । బరిపరివిధంబులనతండుబలుకునపుడు॥

టిప్పణము.

మదనశలాక=నఖాగ్రము—చిలుక. "శారీమదనశలాకావిదగ్ధయోషిన్నఖాగ్రంచ" పత్రము = గుఱ్ఱము—ఆకు. శాఖ = ఆరుణకాఠకాది వేదశాఖలు—కొమ్మలు. పల్లవ=విటుఁడు—చిగురు. గణికా = వేశ్య. సాలము = వృక్షము.

చ॥ అలసహకారభూజముననాతతరోషకషాయితేక్షణం।
బులుబరుషోక్తులందనరప్రేమలబరస్పరనిందసల్పుచున్।
గలకలబల్కుఁగీరమిథునంబుగనుంగొనిభూవిభుండుత।
త్కలహవిధంబుఁదజ్జనకకారణముంగనఁగోరుచున్నెడన్॥ ౧౩౮.
చ॥ శుకినిజభర్తఁగాంచిమదిశోకముదోఁపఁగనిట్లుబల్కునీ।
వకటప్రియాదయావిరహితాత్మతనీగతినన్యశారికా।
నికరవిమోహదాహమతినిచ్చలునన్నెడబాసిపోవనేఁ।
గకవికనొందినీతెరవుగానకయెంతయువంతగుందితిన్॥ ౧౩౯.
ఉ॥ ఱెక్కలురానిపిల్లలిటుఱేపటినుండియుఁదిండిఁగానమిన్।
సొక్కుచుసోలివ్రాలియవెసొమ్మసిలెన్ వెరవేదియేనిటన్।
జిక్కితిఁజొక్కినీచెడుగుఁజేతలకెంతయురోసిగాసిలోఁ।
ప్రక్కఁగలేకవాఁడిపలుకుల్వచియించెదనాడుఁజాడలన్॥ ౧౪౦.
మ॥ పతిమూలంబునతీవ్రకాండమఖిలాపత్యోపశాఖంబువి।
స్తృతబంధుచ్ఛదమాత్తధర్మకుసుమంబిచ్ఛాఫలౌఘంబుసం।
వృతమిత్రాప్తఖగాళిసంకులముసద్వృత్తాలవాలంబుశా।
శ్వతపుణ్యాంబువివర్ధితంబునగుసంసారావనీజంబిలన్॥ ౧౪౧.
ఉ॥ సారకృపావిశేషముప్రసారముగానిజమంచువాక్సుధా।
సారముశోకరుగ్భయవిసారములన్బొడసూపుతాపవి।
స్తారమునార్పఁజొన్పిసతిసారెకువారకతేర్పకున్నసం।
సారమసారమావికచసారసలోచనకేమిజెప్పుదున్॥ ౧౪౨.

టిప్పణము.

ప్రసారము = వ్యాపించినది ; —రుక్ = రోగము ; విసారము = సమూహము.

క॥ భీకరసంసారమువ । ల్మీకంబగుశశ్వదసుసమీరణహరణా।
స్తోకేంద్రియముఖతృష్ణా । కాకోదరవిభునకదని కాయ్యంబగుటన్ ॥ ౧౪౩.

టిప్పణము.

వల్మీకము = పుట్ట; తృష్ణ = ఆశ; కాకోదర = సర్పము.

సీ॥ ఘనదుఃఖోల్లోలకల్లోలచలదకూపారఘోరంబుసంసారమరయ।
నామయామోఘదంష్ట్రాభీలఘునశింశుమారఘోరంబుసంసారమరయ।
నాతతాపన్మహాబాధ్యదుర్భరిధారకుతారఘోరంబుసంసారమరయ।
నాసన్నమృత్యుక్షుధాపన్నరాక్షసాకారఘోరంబుసంసారమరయ।
గీ॥ సంకటోట్టంకికంటకాశాపథస్థ । విషయగుల్మాంతరచ్ఛన్నవృజినతస్క–।
రారివర్గమృగోగ్రకాంతారగతివి । హారఘోరంబువినుముసంసారమరయు॥ ౧౪౪.

టిప్పణము.

కల్లోల = అలలు ; అకూపార = సముద్రము ; ఆమయ = రోగము ; శింశుమార = మొసలి; గుల్మ = పొద; వృజిన = పాపము.

వ॥ ఇట్టి మహాఘోరంబగు నసార సంసారంబునందు. ౧౪౫.
సీ॥ పరికింపబురుషార్థబహుఫలప్రదదివ్యపారిజాతౌదార్యభార్య గాదె।
సతతదుఃఖోల్లోలసంసారసాగరతరణప్లవాధారధారగా దె।
సుచిరసంతానసుఖవైభవామృతజనకార్ణవామేయజాయగా దె।
ధవయశోపయశోభినవసుఖాసుఖబీజరత్నరాజితరత్నిపత్నిగా దె।
గీ॥ ఆత్తగృహధనపశురక్షణాదిబహుస । హాయఘటనాద్వితీయద్వితీయగా దె।
శయనమునరంభపోషణజనని కార్య । కరణములమంత్రియన నాలుగాలుగా దె॥ ౧౪౬.

టిప్పణము.

ప్లవ = తెప్ప ; రత్ని = పిడికిలి (ఆంధ్రదీపిక) పిడితక్కువమూరయును ; ద్వితీయ = భార్య— కరణ = నిదానము—సాధనము—

సీ॥ ఆలోకనార్హపదార్థోత్తమంబెద్ది భార్యాముఖాబ్జబింబంబు గాదె।
శ్రవణార్హమంజులశబ్దరాజంబెద్ది దారవచోనినాదంబు గాదె।
ఘ్రాణార్హమహనీయగంధతల్లజమెద్ది పత్నీతనూసౌగంధంబు గాదె।
రసనార్హవరరుచిరసోత్తమంబెద్ది జాయాధరసుధారసంబు గాదె।
సతతసర్వాంగతోషణసౌఖ్య మెద్ది । గృహిణిపరిరంభసంరంభకేళి గాదె।
యద్వితీయైహికైశ్వర్యమనఁగ నెద్ది । సద్వ్రియానులాభప్రసక్తి గాదె॥ ౧౪౭.

శా॥ మాయాజాలవిశారదుల్ బహుమనోన్మత్తుల్ స్వకార్యావనో।
పాయత్రాణపరాయణుల్ నిజమనోభావప్రగోపాయనే।
చ్ఛాయత్తుల్కపటుల్సతుల్ చపలులన్యాయక్రుధాపాదితా।
పాయుల్ బూరుషులెంచువారినలరింపన్ శక్యమేయేరికిన్॥ ౧౪౮.

టిప్పణము.

అవన = రక్షణ; గోపాయన=దాఁచుట; క్రుధ=క్రోధము; అవ్యాజ-నిష్కారణమైన.

చ॥ సురుచిరయౌవనాగమముశోభిలునప్పుడుసుందరిస్పృహా।
దరపరిరంభగుంభనవిధానములందనివోవనేలిని।
ర్భరజరపైకొనంజివికిపాయదలంతురనేకభంగులం।
బురుషులునూతనప్రియులఁబొందనువాంఛయథార్థమైతగన్॥ ౧౪౯.

ఉ॥ నమ్మినప్రాణభర్తసదనమ్మిటుచేరకనాతికోరికల్।
నమ్ముగఁజేసిదానినిలనమ్ముగఁజూచినఁదాపమారఁబ్రా।
ణమ్ములనైనవానిచరణమ్ములకర్పణసేయకుండినన్।
సమ్మతమౌనెదానికిలసమ్మదమౌనెవానికిన్మదిన్॥ ౧౫౦.

చ॥ కుడువఁగభక్ష్యభోజ్యములుగోరినమేల్కనకాంబరంబులున్।
దొడుగవిభూషణావళులుదోఁగనుభోష్ణనవాంబుపూరముల్।
ముడువఁగఁబుష్పమాలికలుమూర్కొనదివ్యసుగంధగంధముల్।
బడిబడిగల్గివ్యర్థములెభామకుభర్తృవియోగధామమున్॥ ౧౫౧.

సీ॥ ఆశ్రమాంతరముననడఁగుగృహస్థధర్మావలంబనకుసంజీవకరణి।
దాంపత్యజాత్యంతసంసారసౌఖ్యసన్నాహంబుగూర్చుసంధానకరణి।
గురుభర్తృగృహశుభాకరయశోరుచిరధావళ్యంబుఁజేర్చుసవర్ణకరణి।
ఆత్తదైనందినాయత్తతాపత్రయశాంతినొసంగువిశల్యకరణి।
గీ॥ ఆధిసమిధలనేర్చుసుతాగ్నికరణి । మించుసంసారవార్ధిదాటించుఁదరణి।
విమలపురుషార్థదివ్యరత్నములబరణి । తరుణియగుగాదెసంతోషసరణిధరణి॥ ౧౫౨.
క॥ సతియునుగుణవతియుఁబ్రజా । వతియునునగుభార్యఁగూడివారనిసౌఖ్యో
న్నతిగల్గిసుతులఁబడయుట । లతిశయమగుఁబుణ్యవశతనగుఁగాకసదే॥ ౧౫౩.

సీ॥ అకలంకజననీజనకమనోముదసదాధారముల్గారెకుమారులరయ।
బహుజన్మసూనృతపాదపోదితఫలాకారులుగారెకుమారులరయ।
పరితాపదావతాపశ్రాంతిదామృతాసారులుగారెకుమారులరయ।
నాభీలపున్నరకాటవీచతుఃకుఠారులుగారెకుమారులరయ।
గీ॥ నట్టిసుకుమారులనుబడయంగగనని । యాకులములాకులములగునాకులీను।
లాకులీనులనెనయుదురట్టివారి । ఆలయములాలయములననలరునరయ॥ ౧౫౪.
క॥ గృహిణియకదశాస్త్రంబుల । గృహమనఁగాఁబరగునట్టిగృహిణితొలిఁగినన్।
గృహమేటికిపశుధనసం । గ్రహమేటికిమతియుఁబ్రదుకగానేమిటికిన్॥
క॥ సతికన్నమేటివస్తువు । బతికిన్‌క్షితిగలదెమొల్లభంగులదలఁపన్।
గతమింతలేకశోపము । మతినిడికులపత్నినిట్లుమానందగునే॥ ౧౫౬.
సీ॥ మన్మఖాలోకనామందసౌభాగ్యంబుకన్నులకానందగరిమఁగూర్ప।
మద్వచశ్రవణసంసత్స్వరంపరకర్ణపుటములకాహ్లాదపటిమఁజేర్ప।
మచ్ఛిరోఘ్రాణనమహితవైభవమునాసాప్రియామోదప్రసక్తిఁజేర్ప।
మత్తనుస్పర్శనమహనీయవిభవంబుసర్వాంగపులకనోత్సవముఁదార్ప।
గీ॥ మదధరామృతపానసంభ్రమముజిహ్వ । కమితహర్షప్రసారణాయతినొసర్ప।
నఖిలసుఖములగనియేనదయైతలిర్ప । నలరుచుండుటమరువంగనగునెయిట్లు॥ ౧౫౭.
క॥ కనుమొఱఁగిజారకార్యము । లొనరింపఁగఁబోలుగానియుచితమెపరిగా।
దనకిట్టులన్యశారికఁ । గొనివచ్చుటమదినొకింతగొంగకనిటమన్॥ ౧౫౮.
మ॥ అనిశోకావిలమానసాంతరదురంతానంతచింతామహాం।
బునిధిన్మున్గుచునేడ్చుఁబ్రేయసిఁగృపాపూర్వంబుగాఁజూచినె।

మ్మనమారార్పఁగఁ గీరమా సముదయ సంబంధానులాపంబు పెం।
చుననిష్యందమరందబిందుగణమాధుర్యంబు గానిమ్మనున్॥ ౧౫౯.

క॥ నీతులు కుప్పలు కుప్పలు । నాతిరొ వలికెదవు నినుము నానానీతి।
వ్రాతములు నేనెఱుంగుదు । నీతఱి నవి కొన్ని నీకు నెఱిఁగింతు నిటన్॥ ౧౬౦.

చ॥ అతిభయభక్తియుక్తి సతతాంచితనవ్యమనోనురాగసం।
గతమృదుమంబులోక్తి నధికప్రమదప్రదమైన భావనా।
యతహృదయప్రసక్తి మనమారగ బాయకహార్నిశంబుఁ గాఁ।
బతిపరిచర్య సేయుటలు భామినికిం దగుఁ గాదె ధాసజిన్॥ ౧౬౧.

ఉ॥ అంగనభక్తిమై యహరహంబునుఁ బత్పతిపాదసేవనా।
సంగతభావ నేతరవిచారవిదూరతనున్నఁ జాలు నా।
తంగెటిజున్ను ముంగిటి నిధానము చెంగటి కల్పకంబు సుం।
గొంగుపసిండి యైమదిని గోరినదాను నమోక్షమబ్బెడున్॥ ౧౬౨.

సీ॥ భార్యాముఖోత్పలావార్యహర్షద మెద్ది భర్తృవక్త్రాబ్జబింబంబు గాదె।
దారాలసద్దృక్చకోరావనం బెద్ది ధవహాసచంద్రికోత్సవము గాదె।
పత్నీమనోభృంగరత్న జీవన మెద్ది పతిహృదబ్జకృపాసవంబు గాదె।
జాయాకనత్తటిచ్ఛాయాశ్రయం బెద్ది నాథనవ్యఘనాఘనంబు గాదె।
గీ॥ చిత్రముగ నొప్పఁ జేయ సీచిత్రమునకు । ధాత్రి నాధారమిది యనఁ దనరు నెద్ది।
తెలియకున్నను దెలిపెదఁ దెలియు మబల । ప్రియసమాఖ్యాకమగు పతిభక్తి గాదె॥ ౧౬౩.

సీ॥ భామాముఖాబ్జప్రభాకరస్మితభానుబాలత్విషాంపతి పతియె కాఁడె।
రామాసుగుణరత్నరాజితాశయవార్ధిభాస్వత్త్విషాంపతి పతియె కాఁడె।
వామాహృదభిరామవాంఛాఫలస్తోమఫలభాగ్యవనస్పతి పతియె కాఁడె।
శ్యామామనోహృద్యసంతానసుఖసుధాప్రతిపాద్యపాంపతి పతియె కాఁడె।
గీ॥ పాపజలవిపదావర్తతాపభంగ । రోగనక్రసుతద్వేషసుద్ధభవమ।
హార్ణవంబున నున్నెహాము నెడుపడవఁ । బడతికిడునట్టతరిపతి పతియె కాఁడె॥ ౧౬౪.

క॥ సత్యము లసత్యములుఁగ । నసత్యంబులు సత్యములుగ సలుపనలంతుల్।
ప్రత్యక్షరాక్షసులు నా । నత్యంతము వినమె యువతులది నిజము కదా॥ ౧౬౫.

సీ॥ పరికింపఁ బురుషబంధురభూరిదుర్యశోధామలుం గదదుష్టభామ లెపుడు।
తిలకింప బహుళసంకులకులవనదావకీలలుగద పాపశీల లెపుడు।

గణుతింపసుఖపయోఘటగతవిషకణాయత్తులుగదస్వైరచిత్తులెపుడు।
బుడుడింపఁబర్యంకచరఘోరపన్నగాకారలుగదజారనారులెపుడు।
గీ॥ కట్టివాయితసంబునుగఱుకుఁజూపు । కటికడెందముచెడుఁజాడకఱటిచెయ్వు।
లానహాలబహుఘూర్తిస్వభావసమధి । యోగులగుదురుగదజగతాఁగతెపుడు॥ ౧౬౮.

సీ॥ అతిరిక్తుఁడనిరోసిపతిఁగతినోక్తులజాలి వెట్టఁగఁజాలు నాలుతేలు।
ఉడుగకపతిఁబట్టితొడవులులేవనిసారెదూరఁగఁబారు నారిమారి।
పలుమరుఁగలహించిపతిఁదిట్టి వెలికీడ్చిరోతసల్పఁగుజాతినాతికోతి।
వెతఁగుందుబతికిని సమ్మతినాదరింపకపులుకుపుల్కనఁజూచుచెలువచలువ।
గీ॥ సతికిననుకూలమతి గాకయతనిఁదోఁజఁగి । సతతమిచ్ఛావిహారసంగతులఁదగిలి।
యాడఁకువకురాకయడరునాయన్నమన్న । గాదెయిదినీవెరుంగుదుగాదె చెపుమ॥

సీ॥ అతులమాయోపాయసతతగోపాయితాత్మీయమనోగతాసూయలగుచు।
నసమకైతవకల్పితానూనహృదయానురాగసాధితకార్యభాగలగుచు।
నసదృశానల్పలౌల్యాస్థిరీకృతచిత్తసంకల్పయుతదురాచారలగుచు।
ననుపమాన్యాయవైరాధికక్రూరతాత్యాయతాపాదితాపాయులగుచు।
గీ॥ వారకెప్పుడుస్వైరవిహారలగుచు । మానకెప్పుడుబహుమదోన్మత్తలగుచు।
వలచుమగలనుబలుసిలుఁగులఁగలంచు । పొలఁతులనునమ్మఁదగదెందుఁబురుషులకును॥

ఉ॥ మానకనారతంబుసతిమానుగమానసపీఠిఁజొక్కఁపుక్।
మానమునూదుచుందురభిమానముమానిమనోధినాథుస।
న్మానితుఁజేసివానియభిమానమునూనమునూనిలోకస।
న్మానమునొందుదీనికనుమాన మెమానినినీవెఱుంగవే॥ ౧౬౯.

క॥ కోపప్రసాదములుబతి । చూపులగుతైత్తెఁగిభక్తిమాపునసతినిక్।
బ్రాపుగఁగొనిమెలఁగుమపం । తాపాహ్లాదములసమతఁదాకొల్పుపఁదగుక్॥ ౧౭౦.

క॥ క్రూరుఁడుపతియనికోపము । వారకమదిఁబూనెనేనివనితతుదనిరా।
ధారతమరణావధివి । స్తారమహాపత్పయోధిఁదానీదనగుక్॥ ౧౭౧.

సీ॥ బహుపుణ్యచయధరాధరకూటవజ్రంబుపాపాగ్నివృద్ధిప్రభంజనంబు।
సంసారసుఖసారసాలకుఠారంబుదుఃఖలతావ్యూహదోహదంబు।
ప్రతిభామహావార్ధిపరిశోషణౌర్వంబుగాధమహాఘ్యతమోద్రికందరంబు।
మాత్సర్యకాలాహిమహితసత్రీకంబుఘనకలహాసారకంధరంబు।

గీ॥ క్రూరతరయాతనాఘోరరౌరవాది । సకలనరకమహాద్వారసన్నిభంబు।
అల్పబహుభవఫలదాయికల్పకంబు । గా దెకోపంబుమదిదినిఁగాన్ నైతి॥ ౧౬౨.

క॥ అతివలసుఖదుఃఖంబులు । క్షితిఁబూనుషహర్షకోపచిత్తాధన।
స్థితినలరు కెంటిఁగిజలజా । యతలోచనకోపమూననగు నేనీకుఁ॥ ౧౬3.

సీ॥ ప్రాక్తనపుణ్యసంభవభవ్యగుణమహాభాగంబుగా దెత్తుమాగుణంబు।
స్వర్గసౌఖ్యావహాశాశ్వతసుకృతాభియోగంబుగా దెత్తుమాగుణంబు।
ప్రతిపాదితామలాపారయశోగసాభోగంబుగా దెత్తుమాగుణంబు।
బహువిధాధికభోగభాగ్యప్రదాగ్రకల్పాగంబుగా దెత్తుమాగుణంబు।
గీ॥ నిజమహాత్మ్యానిలోద్ధూతవృజినచయస । రాగమగుఁగా దనుగువత్తుమాగుణంబు।
చను నెయిటుదానిమానుటసావధాన । మతివినండగుఁగలకార్యగతులు గలియు॥ ౧౬౪.

క॥ నిను నింటను నిచి నేనీ । వనమున నాహారవాంఛవడిఁద్రిమ్మరుచుఁ।
జనిచనియేనటనటఁగనుఁ । గొనివచ్చినవా ర్తలిపుడు తోమలివినుమా॥ ౧౬౫.

క॥ శుకపికనికరంబులబడి । సుకరోడ్డీనాదిగతులసాటగుదలిర్పఁ।
నికటావనిఁబాసిసను । త్సుకతన్జనుచుండనొకట్చోభయదగతిఁ॥ ౧౬౬.

సీ॥ ఘుంఘుమారవమహాఘోరార్ణవోల్లోలకల్లోలమాలాప్రకాండమగుచు।
నభ్రభ్రమత్కుంజారభ్రసంఘాతఝుంపాపతత్కూలాభ్రపటలమగుచు।
ఘనశైలబహుగుహాఘటితఝాంకరణప్రఘూర్ణితాశాంతరోద్దీర్ణమగుచు।
ప్రోద్ధూతధూళీసముద్భూతసాంద్రకాదంబినీఘనమాత్రాండమగుచు।
గీ॥ త్రాపతత్సర్వగీర్వాణసంఘమగుచు । వ్యోమపథదుతమానవవ్యూహమగుచు।
గాటముగవీచెబ్రహ్మాండకోటిరప్ర । భంజనంబగుజంఝాప్రభంజనంబు॥ ౧౬౭.

క॥ రంగదభంగోత్తుంగత । రంగలుతద్వీపులగగనరంగనటత్తై।
మింగిలశాబకమంబుధి । చంగద్గతిఁజొంగికడు నెసంగన్నింగిఁ॥ ౧౬౮.

క॥ సంధితసాంద్రఘనాఘన । బంధురగాఢాంధకారపటలీపటుసం।
బంధగతి నెల్లెడన్బహు । ళాంధీకృతమగుచుభూనభోంతరమడరఁ॥ ౧౬౯.

క॥ ఘుర్ఘురితపటపటాయిత । నిర్ఘోషాజాండగర్భనిర్భేదమహా।
నిర్ఘాతపాతములబహు । దీర్ఘభ్రమగప్పెఁదప్పెఁదెలివిజనులకుఁ॥ ౧౭౦.

క॥ ఘళఘళగర్జద్ఘనఘన । ధళధళితతటిద్విభాప్రదర్శితశశ్వ।
త్ఖళఖళగళదురుకడకా । దళితశిరోభాగులగుచుదాగిరిజనముల్॥ ౧౭౧.

ఆ, వె॥ ఇట్టిగాలివానసెందేనివివశుఁడ । నగుచుఁబోయిపోమసువయేను।
విధివశమునఁబ్రదికివెసనిటవచ్చుచుఁ । గన్నచిత్రమొకటిగలదువినుము॥ ౧౭-౨.

శృంగారశేఖరచరిత్రము.

క॥ అసదృశబహువిజయధ్వజ । విసరసమీరప్రచారవిపతత్కల్ప।
ప్రసృమదసుగంధికుసుమము । కుసుమపురంబనఁగనొకటికోమలి వెలయున్॥ ౧౭-౩.

ఉ॥ అంబరచుంబిసౌధనటదబ్జముఖీసదనూనగానజా।
తాంబుజరాగవారిజనితాంచితజాతి సుమాతిసౌరభా।
డంబరపూరితాంబరవిడంబిసమీరకిశోరకప్రచా।
రంబుకరంబుకౌ సుమపురంబుగనందగుదానివైఖరుల్॥ ౧౭-౪.

టిప్పణము.

అంబరచుంబి = ఆకాశమునొరయుచున్న, అంబుజరాగ = పద్మరాగమణి, జాతి సుమ = జాజిపూవులు.

క॥ వినుముమహాబలిశోభిత । మునువివిధభుజంగసంఘమునసైధరణిన్ ।
ఘనమగుఁబాతాళమునా । జను నాపురవరముఁబొగడశక్యమెయెందున్॥ ౧౭-౫.

టిప్పణము.

మహాబలి = బలిచక్రవర్తి—మహాబలవంతుఁడు, భుజంగసంఘము = సర్పసమూహము—విటనికరము.

సీ॥ (1) పరికింపసుచిరమందరగిరిశృంగసుందరము నానవసుధాధవళితంబు।
(2) హాపణింపవిదితబృహత్కథాలంబంబు నాసాలభంజికాభాసురంబు।
(3) తర్కింపదివ్యవృత్తప్రాంచితంబు నాలలితమాణవకలీలాయుతంబు।
(4) భావింపనుగ్రసుగ్రీవసైన్యంబు నావిలసద్గవాక్షాభివిశ్రుతంబు।
గీ॥ (5) భిపనవితతియుచటబలిభవనంబునా । సుతలసన్నివేశశోభితంబు।
సమతఁజూడమతియుసాముజసమితినా । మత్తవారణాభిమండితంబు॥ ౧౭-౬.

టిప్పణము.

(1) సుధా = అమృతము—సున్నము.

(2) సాలభంజిక = సాలభంజికయను విద్యాధరస్త్రీ. చిత్రపుత్రిక ; బృహత్కథాలంబ మను గ్రంథమున సాలభంజికయను విద్యాధరస్త్రీవిషయము చెప్పఁబడియున్నది.

(3) మాణవక = ఛందోబద్ధమగు నొకానొకవృత్తము—వటువు.

(4) గవాక్ష = ఒకానొక వానరుఁడు—కిటికీ.

(5) బలిభవన = పాతాళము; సుతుల = సుతలమనుపాతాళము; సన్నివేశ = విన్యాసము—సుతులసన్నివేశ = మంచిభూప్రదేశము. పుత్తివారిఁ = సుడిగఱయు—పలక్రిందేశము. (చంద్రశాల.)

సీ॥ మజ్జత్సురాసురమకుటప్రసూనమాలాభివాసితసలిలానుషంగ।
లీలావిలోలామరీలసత్కుచనితంబాతతతరళితోద్యత్తరంగ।
వీచికావ్యాలోలవికచకల్హారడోలాలంలితిప్రచలద్విహంగ।
మత్తమనాఙ్మగ్నమాతంగమదజలేచ్ఛాంచన్మధుపఝుంక్రియాప్రసంగ।
సుతలపతితసగరసుతసురపురసమా । రోహణాతిహితనిరూఢపుణ్య।
రజ్జుసన్నిభాంగరంగద్యశోభంగ । గంగపరిసరమునఁగ్రాలు నెపుడు॥ ౧౦-౭.

టిప్పణము.

మనాక్ = కొంచెముగా; సగరసుత = సగరచక్రవర్తికొడుకులు.

గీ॥ సతతసూర్యాత్మజోపశోభితయురాజ । హంసవిభ్రాజితయుబుధాహ్లాదకరయు।
నగుచుజాహ్నవిగ్రహమండలాభయగుచుఁ । బొలుచుఁజిత్రంబుదానిమహిమవర్ణింప॥

టిప్పణము.

సూర్యాత్మజ = శని—యమున, రాజహంస = చంద్రసూర్యులు — హంసపక్షులు. బుధ = బుధుఁడు—పండితుఁడు. జాహ్నవి = గంగానది.

సీ॥ మహితనురాసురమౌళిమాలాలాలితాంచితవరచరణారవింద।
ప్రబలశుంభనిశుంభబలవనప్లోషభీషణరోషదారుణజ్వలనకీల।
మహిషాసురామోఘమహీభృద్విదారణావార్యశౌర్యనిశాంతవజ్రధార।
భక్తజనవ్రాతపాపాంధకారనిస్తంద్రప్రభాసాంద్రచంద్రరేఖ।
గీ॥ ప్రణతసాంబజటాజూటపటలగళిత । జాహ్నవీజలవీచికాక్షాళితాంఘ్రి।
జలజనివసించునప్పురిఁజండికాభి । దానకాత్యాయనీదేవితప్పకెపుడు॥ ౧౮౯.
సీ॥ (1) భరతచరిత్రంబుభాతినెంతయుసదారామాశ్రయస్థితిరహింవహించి।
(2) వరమహాపీఠవైఖరిపంతతము నారికేళీధరాంచితకీర్తిఁగాంచి।
(3) పరమమానీంద్రునికరణినత్యంతంబుఘనతరారుణజపాకలనమించి।
(4) భీకరసింహంబుజోకనుత్ఫుల్లకేసరసమాలీఢతఁబరిఢవించి।
గీ॥ (5) మునియుతంబయ్యుమదనాభిముఖ్యముసుభ । జించిసారిష్టమైచిరజీవియఁనర।
హించితిద్దయునాశ్చర్యమెసఁగనెపుడు । బరగునుపవనపాదపపఙ్క్తియచట॥ ౧౯౦.

టిప్పణము.

(1) భరత = శ్రీరాములతమ్ముఁడు. సదారామాశ్రితిస్థితి = సర్వదా రాముల నాశ్రయించినస్థితి—శ్రేష్ఠములగు నుద్యానవనముల నాశ్రయించిన స్థితి;
(2) నారికేళీధర = శత్రుక్రీడాధరులనువానివారు—స్త్రీక్రీడాభూములు.
(3) అరుణజపా = యెఱ్ఱదాసనపూవు; అరుణజపము.
(4) కేసర = సింహముమెడమీఁది రోమములు—సురపొన్నచెట్టు.
(5) ముని = ఋషి—వృక్షవిశేషము; అరిష్ట = గ్రహపీడాద్యశుభము — కుంకుడుచెట్టు; చిరజీవి = దీర్ఘాయుష్మంతుఁడు—కాకి.

మ॥ ఘనటచ్చంద్రచమూరుచంక్రమణసంక్రాంతామృతాసారసే।
చనసంవర్ధితపల్లవారుణవిభాసందర్శితాకాలసూ।
తనసంధ్యావిభవంబులాపురిమహోద్యానాలయారామసం।
జనితక్ష్మాజవిభేదముల్ సుమగుళుచ్ఛప్రాంచితామోదముల్॥ ౧౯౧.

టిప్పణము.

చమూరు=జింక: చంక్రమణ = త్రొక్కుడు. సేచన=తడుపుట; గుళుచ్ఛ=గుత్తి.

వ॥ విను మప్పురంబునంగల జనంబులు. (1) ధనదులయ్యుం బ్రచేతసులును, (2) గోపాలురయ్యు రాములును, (3) ప్రియంవదులయ్యుఁ బుష్పకేతులును, (4) భరతులయ్యు శత్రుఘ్నులును, (5) తిథిపరులయ్యు నతిథిసత్కారప్రవణులును, (6) అమర్మభేదులయ్యు వీరతరులును, (7) అపతితులయ్యు నానాసవాసక్తులును, (8) సుదర్శనులయ్యు నచక్రులును, (9) అజాతమదులయ్యు సుప్రతీకులును, (10) పరమహంసులయ్యు నపక్షపాతులును, (11) అవిదితస్నేహక్షయులయ్యుఁ గులప్రదీపులును, (12) అగ్రగంధులయ్యు వంశాంకురంబులును, (13) అగ్రహులయ్యు కావ్యజీవజ్ఞులును, (14) నిదాఘదినంబుకరణి వృషవర్ధితరుచులును, (15) మాఘవిరామదివసంబువలెఁ దపస్యారంభులును, (16) నభస్వంతునిభాతి సత్పథగాములును, (17) వివస్వంతునిగతి గోసతులును, (18) మహేశ్వరునివిధంబునఁ జంద్రధారులును నై జగదాశ్చర్యకారులగుచు వెలయుచుందురు వినుము మఱియును. ౧౯౨.

టిప్పణము.

(1) ధనదులు = కుబేరులు—ద్రవ్యమును దానమిచ్చువారు. ప్రచేతసులు -వరుణులు—ప్రకృష్టమగు బుద్ధిగలవారు.

(2) గోపాలురు = కృష్ణులు—పశుపాలులు లేక వాక్పాలులు. రాములు = బలరాములు—అభిరాములు.

(3) ప్రియంవదులు = ప్రియంవదలును రాజులు—ప్రియవాక్యములు బలుకువారు. పుష్పకేతులు = పుష్పకేతులను రాజులు — పుష్పములచేఁ జేయఁబడిన శేఖరము గలవారు లేక సౌజన్యధ్వజులు (పుష్పేహాఽర్తవసౌజన్యే.)

(4) భరతులు = భరతులనువారు—భం = నక్షత్రము. రతులు - ఆసక్తులు—అనఁగా జ్యోతిశ్శాస్త్రనిపుణులు. శత్రుఘ్నులు = శత్రుఘ్నులనువారు—రిపుహంతలు.

(5) తిథిపరులు = శ్రార్ధదానాద్యర్హకతిథికాలజ్ఞానపరులు. అతిథి = ఆగంతుకపూజాప్రవణులు.

(6) మర్మ = జీవస్థానం—వీరతరులు = శూరతరులు.

(7) అపతితతులు = పాతకరపాతులు. నానాసవాసక్తులు = నానా = అనేకవిధములగు, ఆసవ = మద్యములయందు—ఆసక్తులు = అపేక్షకలవారు; నానా = అనేకములగు సవ = యజ్ఞములయందు—ఆసక్తులు—ఇచ్ఛకలవారు.

(8) సుదర్శనులు = చక్రముకలవారు—శోభనకరమగు రూపముగలవారు. అచక్రులు= చక్రములేనివారు—మాయయనగా మోసములేనివారు.

(9) అజాతమదులు = మదరహితులు—సౌమ్యులు సుప్రతీకులు = సుప్రతీక నామకదిగ్గజులు—మంచి యవయవములు గలవారు.

(10) పరమహంసులు = శ్రేష్ఠములగు హంసపక్షులు—మహాశ్రేష్ఠులు. అపక్షపాతులు= ఱెక్కలుకొట్టనివారు—పక్షపాతములేనివారు—అనగా—మధ్యస్థులు.

(11) అవిదితస్నేహక్షయులు = అక్షయమగు నూనెగలవారు = నశించని మైత్రికలవారు—కులప్రదీపకులు = గృహదీపములు (గేహోదేహో జనపదేసజాత యగణేష్వయేకులం)—వంశోద్ధారకులు—వంశాలంకారులు.

(12) అగ్రంథులు = గంట్లులేనివారు—కుటిలమార్గములేనివారు (పర్వణ్యానార్జ్జతే గ్రంథిః) వంశాంకురంబులు = వెదురు మొలకలు—కులపుత్రులు.

(13) అగ్రహులు = గ్రహములుకానివారు—గ్రహణమనగా బంధనము—అదిలేనివారు—అథవా—అః = విష్ణువును—గ్రహులు = గ్రహించినవారు—అనగా—విష్ణుభక్తులు. కావ్యజీవజ్ఞులు = శుక్ర—గురు—బుధులు—కావ్యతత్వవేత్తలు.

(14) నిదాఘు = ఎండకాలము; వృషవర్ధితరుచులు = వృషభరాసిచే వృద్ధినొందింపఁబడిన దీప్తిగలవారు — ధర్మములయం దధికమగు నిచ్ఛగలవారు (స్యాద్ధర్మమస్త్రియాం పుణ్యం శ్రేయసీసుకృతం వృషఇతి కోశః.)

(15) తపస్యారంభులు = తపస్యమనగా ఫాల్గుణమాసము—అది యారంభముగాఁ గలవారు—తపస్సునందు కృతప్రారంభులు. (స్యాత్తపస్యః ఫాల్గునిక.)

(16) సత్పథగాములు = సన్మార్గవర్తులు—నక్షత్రమార్గ సంచారులు.

(17) గోపతులు = కిరణములుగలవారు—పండితులు (గో = వాక్కు.)

(18) చంద్రధారులు = శశిధరులు—సువర్ణధారులు = ధనికులు. (చంద్రంస్వర్ణంచగాంగేయమితి కోశః.)

సీ॥ (1) వర్ణింపనరుణప్రవాళమండనరేఖ వేలాతటంబునా వెలయువారు।
(2) గణుతింపదర్శితఖండాభ్రవైఖరి శరదాగమంబునాఁబరగువారు।
(3) పురుడింపబహుపరపుష్టతలీలా యతిఘునకోకిలాభ్రలైగాలువారు।
(4) చర్చింపసురతానుసక్తచిత్తస్థితియాయజూపులభోతినలరువారు।

గీ॥ (5) తతవిలాసిహృదయతాపకృద్దర్శన । స్ఫూర్తిలైవెనతేయుబోలువారు।
నగుచువారవనితలానగరాధిరా । జమునసుందురధికసంభ్రమమున॥ ౧౯౩.

టిప్పణము.

(1) ప్రవాళ = పగడము—గొప్పజడ. వేలాతటి = సముద్రతీరము.

(2) ఖండాభ్ర = మేఘశకలములు (శకలీ కృతమేఘము)—నఖక్షత విశేషము (ఖండాభ్రంభుజ మూలేయత్కాలాకారం నఖక్షత మితి కామతంత్రే.)

(3) పరపుష్ట = కోకిలలు (కాకులవలనఁ బోషింపఁబడినవి)—పరులవలనఁ బోషింపఁబడువారు.

(4) సురత = అమరత్వము —మైథునము. యాయజూకులు = సోమయాజులు.

(5) విలాసి = విటపురుషుఁడు—పాము (బలేఖిద్రె అసితుం శీలంయస్యవిలాసీ సర్ప ఇత్యర్థః—రబయోరభేదః.)

క॥ సుచిరమగునింద్రాణీ । పరిచయవైదగ్ధిగలిగిపరికింపగన।
ప్పారవారతిలాసినులల । సురవనితలఁబోలి వెలయుచుంగుగుణరణిక॥ ౧౯౪.

టిప్పణము.

ఇంద్రాణి = శచి—సురతవిశేషము. (తిష్ఠతో మిథునస్యైవ యద్రతం పుష్పసంజరే రాగోత్పాతక్షణ భ్రష్టం తదింద్రాణ్యాహ్వయం విదుః)—సురవనితలు = అప్సరసలు.

క॥ సంగదరంగాంగీకృత । చంగద్రిపుజయరమానుషంగుండగుచుక్।
శృంగారశేఖరాజ్యన్ను । పుంగవుఁడు జెలంగునటనపూర్వవిభూతిక్॥ ౧౯౫.

టిప్పణము.

అంగీకృత = స్వీకరింపఁబడిన; అనుషంగ = కూడిక.

గీ॥ సురతరభసఖిన్నసుప్తసీమంతినీ । కర్ణభూషణాంకకలితబాహు।
మండితారిన్నపరమా కేళిపాళవి । కాసిమండలాగ్రభాసియుతఁడు॥ ౧౯౬.

టిప్పణము.

మండలాగ్రము = ఖడ్గము.

సీ॥ (1) బహుధాన్యకార్య సంపాదకుండై మేటిదగుసుప్రశస్తకేదారపటిమ।
(2) సతతసుభద్రాభిసంగతుండై రాజు వెలయునంచితపార్థవిభవపటిమ।
(3) రహిసత్యభామానురక్తుఁడై ధన్యుండు బరగుశ్రీకృష్ణసత్పదవిపటిమ।
(4) భీమసేనాతతాభీలుఁడై మాన్యుండు వఱలుఁబాండవబలానార్య పటిమ।
గీ॥ (5) దనరుమఱియుభీష్మధర్మప్రసంగసం । భావ్యగరిమశాంతిపర్వపటిమ।
స్వవశకాలధర్మసంశోభియైఘుచుం । డలరుశాంతనవనయాతిపటిమ॥ ౧౯౭.

టిప్పణము.

---

(1) బహుధా = అనేకవిధముల—అన్య = ఇతరులయొక్క—కార్య = పనులను—సంపాదకుఁడు సఫలముచేయువాఁడు , బహు = మిగుల—ధాన్య = ధాన్యములయొక్క—కార్య = ఉత్పాదనాదికార్యములను—సంపాదకుడు = కలుగఁజేయువాఁడు ; కేదార = మడి.

(2) సుభద్రాభిసంగతుఁడు = సుభద్రాదేవితోఁ గూడినవాఁడు ; మంచిమంగళములు

(3) సత్యభామానురక్తుఁడు = సత్యభామయం దనురక్తుఁడు—సత్యప్రకాశ లక్ష్ములయం దనురక్తుఁడు.

(4) భీమసేన = వృకోదరుఁడు—భయంకరసైన్యము.

(5) కాలధర్మ = మరణము—కాలము ధర్మము.

క॥ ఇలనిజమార్గణనికరము । లలిరిపుపురములనభంగలక్ష్యాప్తిఁగనన్ ।
సలలితదానయశోన్నతి । చెలువా చెలువారనతనిఁజెందుధరిత్రిన్॥ ౧౯౮.

టిప్పణము.

మార్గణ=యాచకుఁడు—బాణము రిపుపుర=శత్రుపట్టణము—శత్రుశరీరము లక్ష్యాప్త= లక్ష్యప్రాప్తి (గుఱి)—లక్షసంఖ్యాకధనప్రాప్తి. (లక్షం శరవ్యేవాఖ్యాజేచ—నానా.)

క॥ రణమున నిజజీవాక । ర్షణ మతఁడొనరింప శత్రురాజుల సువులా।
క్షణముననవిడుతురెల్లరు । గణుతింప విచిత్రమని జగంబులు పొగడన్॥ ౧౯౯.

టిప్పణము.

జీవాకర్షణ=ప్రాణాకర్షణ—జ్యాకర్షణ—(జీవో బృహస్పతి ప్రాణేష్వపి నాస్త్రీ ఖగేషు నా మౌర్వ్యాంవచాయాం జీవన్త్యాం జీవా జీవతి(త్రిషు) అని. నానార్థరత్నమాల.

క॥ అతఁడు విముక్తక్షుఁడై । యతులితగతి నడరఁగడఁగు నాక్షణమునన।
ద్భుతమొదవ నరిశిరస్తతి । వితతము గక్షమాభియోగవిస్తృతి వెలయున్ ౨౦౦.

టిప్పణము.

విముక్తక్షుఁడు = భూమిని విడచినవాఁడు—క్షమాగుణమును విడచినవాఁడు.

క॥ పరమాద్భుతము ధరణీ । భరణు నిరిపుమండలములు పంచత్వంబున్।
బొరయుఁ దగన తఁడు సంఖ్యాం । తరమున వర్ధిలుటఁ గని మనంబులు గలగన్॥ ౨౦౧.

టిప్పణము.

పంచత్వం = పంచసంఖ్యాత్వము—మరణము సంఖ్యాంతరం = వేఱుసంఖ్య—యుద్ధమధ్యప్రదేశము (ఏకత్వాదౌ విచారేచసంఖ్యా సంఖ్యంతు సంయుగే.) నానా.

చ॥ నిరృతిఁ బ్రచేతసుం ధనదునిం బలవైరి మహోబలాఢ్యుశం।
కరు సమవర్తిఁ బావకున గాధయశోమహిమాఢ్యు నాథరా।
భరణుని నష్టమూర్తియని పాయకలోకము లెన్నఁదానిరం।
తరము నవష్టమూర్తియనఁ దద్దయు భాసిలు నాతఁడెంతయున్॥ ౨౦౨.

టిప్పణము.

నిర్ఋతి=నిర్ఋతియను దిక్పాలుఁడు—నిర్వ్యసనుఁడు (ఋతిర్గమనదుఃఖయోః—కో) ప్రచేతనుఁడు = వరుణుఁడు—ప్రకృష్టమగు మనస్సుగలవాఁడు. ధనదుఁడు = కుబేరుఁడు—

ద్రవ్యదాత. బలవైరి = ఇంద్రుఁడు—బలవంతులకు వైరి. (సైన్యాస్థౌ రూపకేతిష్ఠౌస్థౌల్యశక్తిషుచేద్బలంక్లీబే వాట్యాలకే స్త్రీయాంత్రిషుబలవతి నాసీరిదైత్యే కాకేషు—నానా.) సదాగతి=వాయువు—సత్పురుషుల యాగమనముగలవాఁడు—శంకరుఁడు = ఈశ్వరుఁడు—సుఖకరుఁడు—మంగళకరుఁడు (అథశంక్లీబే శా స్త్రీశ్రేయసిమంగళే—నానా.) సమవర్తి= యముఁడు—నిష్పక్షపాతి. పావకుఁడు = అగ్ని—పవిత్రుఁడు-సదాచారి (పాపకోగ్నౌ సదాచారే భల్లాతకవిళంగయోః—నానా.) అష్టమూర్తి = అష్టదిక్పాలకమూర్తి—అనష్టమూర్తి = అష్టదిక్పాలకమూర్తి కానివాఁడు—స్వరూపహానిలేనివాఁడు = అనగా మానహానిలేనివాఁడనుట.

చ॥ కరమునవిల్లువింటశితకాండముకాండమునన్విరోధికం।
ధరమరికంధరంబునను ధారుణిధారుణిఁబూర్వనాయక।
స్మరణముపూర్వనాయకులసంస్మరణంబునఁగీర్తికీర్తిచే।
సరగజగత్త్రయంబును నెసంగుఘనుండతఁడాజినిల్పినన్॥ ౨౦౩.

సీ॥ (1) రూఢకన్యాతులారోహణంబలచంద్రునందకానిగృహస్థులందులేదు।
(2) గాఢదుర్వర్ణయోగముకర్ణికాదులయందకాని వెలందులందులేదు।
(3) బాఢజాతివిహీనభావంబుమాలికలందకానికుజాతులందులేదు।
(4) కలితమార్గణపాత్రక్రమముతౌర్యత్రికంబునందకాని ప్రజాళియందులేదు।
గీ॥ (5) మఱియుమార్గాధిగమములమహితగాన । లీలలనెకానివరపీరపాళిలేదు।
నిత్యనిర్మలనిజరాజనీతిచతురుఁ । డతఁడుపాలించునవనియందద్భుతముగ॥ ౨౦౪.

టిప్పణము.

---

(1) కన్యాతులారోహణము = కన్యకలనుద్రాసులలో నెక్కించుట—అనగా—కన్యావిక్రయము—కన్య—తుల—యను రాసుల ప్రవేశములు.

(2) దుర్వర్ణయోగము = హీనజాతివారినిఁ గూడుట—రజతయోగము (దుర్వర్ణ = వెండి)—కర్ణిక = కర్ణభూషణము.

(3) జాతివిహీనభావము = ఆభిజాత్యరాహిత్యము అనగా మంచిజాతివారు కాకపోవుట. మాలతీకుసుమరాహిత్యము. (జాతిశ్ఛందసిమాలత్యాం సామాన్యే జన్మగోత్రయోరితికోశః.)

టిప్పణము.

మహిళా = స్త్రీ; సర్వమంగళ = పార్వతి; చంద్రరేఖ = బాలచంద్రుఁడు—శిరోభూషణ విశేషము (అర్థచంద్రము) సుకుమార = కుమారస్వామి కొడుకుగాఁగలది.—సౌకుమార్యయుక్త.

క॥ నవమాలికోజ్జ్వలయుగభృ । నవకుసుమచిరచిత్రకాననయు వైయామా।
నవతీమణివనరాజస । మవిభాయతినలఘునుదు సముంచితగరిమన్ ॥ ౨౧౨.

టిప్పణము.

నవమాలిక = నూతనమాల —విరజాజిచెట్టు—చిత్రకానన = విచిత్రములగు వనములు గలది—తిలకముగలముఖము.

గీ॥ అలయనంగవతీనామజలరుహాక్షిమధ్యకోపాంతపయసుమంజాలాభి।
రూప్యరేఖావిలాసనిరూఢయైన । కన్యనతిమానసౌజన్యధన్యఁగనియె॥ ౨౧౩.

కోశసంకోచము=బొక్కసము—అనగా—ధనరాశితగ్గుట—మొగ్గలయొక్క సంకోచము—అనగా మొగ్గలు ముడుఁచుకొనియుండుట.—అనంగ వికారము = అంగహీనవికారము—కోహవికారము.

క॥ భరితాధరరాగంబులు । పరిజనములఁజెందకెపుడుభాములఁజెందన్।
స్ఫురితచలరాగసంగతి । వరవిటులన్వదలిగీతవైబరినిలచెన్ ॥ ౨౧౪.

టిప్పణము.

అధరరాగము = హీనరాగము—ఓష్ఠరక్తిమ. చలరాగము = ఖలానురాగము = చెడుప్రేమ = నిలుకడలేనిప్రేమ. (ఖలచంచలయోశ్చలః—నానా)—రాగచలనము.

హీర = సింహము—వజ్రము—సర్పము. (హీరస్సింహాహివజ్రేషు—నానా)

క॥ హరిసమరమణీయానన । హరిరుచిరవచోవిలాసహరినిభవేణిక్
హరిమధ్యహరితనుద్యుతి । హరిహరియారమణి బాగడనలవియె యెందుక్॥ ౨౧౬.

టిప్పణము.

హరి = చంద్రుఁడు—చిలుక—సర్పము—సింహము—బంగారుచాయ.

(యమానిలేంద్రచంద్రార్క విష్ణుసింహాంశువాజిషు । శుకాహికపిభేకేషుహరిర్నా కపిలేత్రిషు—నానా)

గీ॥ మాలతీరుచిరంబులామాలతీమ । తల్లిదరహాసతనురుచితల్లజములు।
పద్మినీరుచిరంబులాపద్మినీమ । తల్లివరయానఘననాభితల్లజములు॥ ౨౧౭.

టిప్పణము.

మాలతి = వెన్నెల—జాజిపూవు. మాలతీమతల్లి = స్త్రీశ్రేష్ఠము (మాలతియనగాఁ

సీ॥ ఆభోగభోగభాగ్యాభీష్టసంపూర్తినా రాజు సురరాజు ననుకరించు।
లోకలోకాలోకలోకముత్కరమూర్తినా రాజువలరాజునతిశయించు।
శ్లాఘ్యధైర్యస్థైర్యసంపత్సువిస్ఫూర్తినారాజుగిరిరాజునధికరించు।
శుభ్రాభ్రవిభ్రమాదభ్రశుభ్రకీర్తినా రాజునలరాజునను సరించు।
గీ॥ నతఁడురిపురాజఖర్వగర్వాపహరణ । గుణరణాద్భుతభేరికాఘోరభూరి।
ఢంఢణంఢణఢణఢవాడంబరప్ర । పూరితాఖిలదిగ్భానభోవ్రజుండు॥ ౨౧౦.

టిప్పణము.

లోక = భువనము—జనము—సమూహము. ఆలోక = చూపులు.

క॥ ఆరాజమహిషియగుమహి । ళారత్నము సర్వమంగళాసన్నిభయా।
భూరితరచంద్రరేఖా । ధారయుసుకుమారయునను దాదతనగుటక్॥ ౨౧౧.

హీర = సింహము—వజ్రము—సర్పము. (హీరస్సింహాహివజ్రేషు—నానా)

క॥ హరిసమరమణీయానన । హరిరుచిరవచోవిలాసహరినిభవేణీ
హరిమధ్యహరితనుద్యుతి । హరిహరియారమణి బొగడనలవియె యెందున్॥ ౨౧౬.

టిప్పణము.

హరి = చంద్రుఁడు—చిలుక—సర్పము—సింహము—బంగారుచాయ.

(యమానిలేంద్రచంద్రార్క విష్ణుసింహాంశువాజిషు । శుకాహికపిభేకేషుహరిర్నాకపిలేత్రిషు—నానా)

గీ॥ మాలతీరుచిరంబులామాలతీమ । తల్లిదరహాసతనురుచితల్లజములు।
పద్మినీరుచిరంబులాపద్మినీమ । తల్లివరయానఘననాభితల్లజములు॥ ౨౧౭.

టిప్పణము.

మాలతి = వెన్నెల—జాజిపూవు. మాలతీమతల్లి = స్త్రీశ్రేష్ఠము (మాలతియనఁగాం బ్రాయపుస్త్రీ.) పద్మిని = ఆడయేనుగ—సరస్సు—పద్మినిజాతిస్త్రీ.

గీ॥ కలితఘనసారసచ్ఛాయనలరుఁగలికి । కచకరాననహాసవికాసరేఖ।
విదితసారంగమదహాదివిభ్రమంబు । వెలఁదితనుయానచికురదృగ్విలసనంబు॥ ౨౧౮.

టిప్పణము.

ఘన = మేఘము; సారస = కమలము, (చంద్రుడు)—ఘనసార = పచ్చకర్పూరము—సారంగమద = కస్తూరి;—సారంగ = ఏనుఁగు—భృంగము—జింక.

క॥ మధురాధరనిర్జితమగు । సుధవదలకవాదియగుచుసారిది వెదిరితా।
నధమమగుమగువపృథుకటి । నధరీకృతమగుచునిలచెనచలత్వమునన్॥ ౨౧౯.

టిప్పణము.

సుధ = అమృతము; వాది = వాదముకలది = ద్వేషి—వకారమాదియందుఁగలది = వసుధ.

క॥ నీరజపల్లవములురమ । ణీరమణీయాంఘ్రిరుచిత్రృణీకృతనిజశో।
భారాజినడఁగెవిముఖా । కారరజోలవమహావికారస్థితులన్॥ ౨౨౦.

టిప్పణము.

విముఖ = ఓడిన—ముఖవర్ణరహితమైన;

తా॥ నీరజపల్లవములు పాదములకోడి రజోలవములు—అనగా—దుమ్ము—అయిన వనుట—నీరజపల్లవములకు ముఖవర్ణములు లోపించఁగా రజము—లవము—నిలుచును.

క॥ కేసరమాకోమలితను । వాసనకెనగాకముఖవివర్ణత్వమునన్।
వాసిచెడిహస్తజితమై । రోసవడిన్ దిరిగియధరరుచితనుఁగెలువన్॥ ౨౨౧.

టిప్పణము.

కేసరము = చంపకము; ముఖవివర్ణత్వము = ముఖవైవర్ణ్యము—ఆదివర్ణలోపము. సరము = పుష్పమాల; తిరిగి = వెనుకతిరిగి = అనగా రసరూపమై యనుట—రసము = అమృతము.

గీ॥ గంధనాగమజ్జగంధియానమునని । ర్గంధమగుచురోమరాజిఁదొడర।
మొనసిజనితహ్రస్వముఖవర్ణతాప్తిను । రోజగరిమకోడిదోసినిలిచె॥ ౨౨౨.

టిప్పణము.

గంధనాగము = మదగజము; నిర్గంధము = గర్వభంగముకలది—గంధమనువర్ణములు లేనిది = నాగము = పాము. హ్రస్వముఖవర్ణము = కొంచమైన ముఖచ్ఛాయ—దీర్ఘరహితమైన మొదటియక్షరముకలది = నగము = పర్వతము.

క॥ ఘనసారముచిఱునగవున । కెనయకనిస్సారమగుచునింతికచభరం।
బునకోడిసగమగుచునీ । సునమ్యస్థితిభజించిచొప్పడఁగెఁదుదన్॥ ౨౨౩.

టిప్పణము.

ఘనసారము = పచ్చకర్పూరము. నిస్సారము = సారహీనము—సార—అనునక్షరరాహిత్యము — ఘనసారశబ్దమందు — సారవర్ణములు లోపించగా ఘనము నిలిచినది—ఘనము = మేఘము ; సగమగుచు = చింతచేక్షీణించి యనుట—ఘనము సగముకాగా—న—యను నక్షరము నిలిచినది—న = శూన్యము, మధ్యస్థితి = కౌనుయొక్కస్థితి—సాధారణస్థితి.

క॥ కనకముమందారంబును । వనజాననదేహకాంతివాసనలసమం।
బెనయమికిపగచిఘనతరు । లనునాఖ్యకుఁబోలఁగెఁగడునపార్థస్ఫురణన్॥ ౨౨౪.

టిప్పణము.

కనకము = సంపెఁగ—ఉమ్మెత్త. మందారము = పారిజాతము—జిల్లేడు—ఘనతరులు = గొప్పవారు—గొప్పవృక్షములు.

తా॥ కనకమందారములు స్త్రీయొక్క దేహకాంతి వాసనలకు సమానములుగాక మిగుల నపార్థస్ఫురణచేతఁ గొప్పవృక్షములలోఁ జేరక క్రమముగ నుమ్మెత్తచెట్టునకును—జిల్లేడుచెట్టునకును నామములై నిలిచెననుట.

క॥ ఇలమాల్యవత్సుకేశో । జ్జ్వలయగునాబాలబహువిశంకటరక్షః।
కులవైభవంబుగతిఁదా । నలరుచుజననేత్రపర్వమైవిలసిల్లున్॥ ౨౨౫.

టిప్పణము.

మాల్యవత్సుకేశోజ్జ్వల = పుష్పమాలికలచేనొప్పు మంచివెంట్రుకలుగలది—మాల్యవంతుఁడు—సుకేశుఁడు—అను రాక్షసులచే నొప్పునది—రక్షఃకుల = రాక్షసవంశము.

ఉ॥ మేరుమహామహీంధ్రఘనమేఖలభాతిసుజాతరూపశో।
భారమణీయయున్ విమలభాస్వరశారదరాత్రిభాతివి।
స్తారితతారకాభిరుచిసాంద్రయుసత్పరిషద్విభాతివి।
స్తారశుచిద్విజప్రవరపంక్తియునైయలబాలపొల్పగున్॥

టిప్పణము.

సుజాతరూప = మంచిబంగారు—మంచి సౌందర్యము. తారకా నక్షత్రములు— కనుగ్రుడ్లు—పరిషత్ = సభ ; శుచిద్విజప్రవరపఙ్క్తి=పవిత్రులగు బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులసమూహము—తెల్లని మంచిదంతములవరుస.

క॥ బాలికయౌవనమునవతి । లాలితగతినొప్పెజనితలావణ్యరుచి।
వ్యాలీఢయగుచుపేచీ । జాలవిశాలాంబురాశిసన్నిభయునఁగన్ ॥ ౨౨౭.

టిప్పణము.

లావణ్యము = లవణభావము—సౌందర్యము. వ్యాలీఢ = కూడినది.

క॥ వరసుమనోహరమైనసుం । దరిమందసమీరణంబునందగెమఱియున్ ।
దరుణిసదాకల్పకమై । సురుచిరనందనమునాఁగశోభిల్లెఁగడున్ ॥ ౨౨౮.

టిప్పణము.

సుమనోహర = పుష్పములనుహరించునది—మంచిమనోజ్ఞ. సదా కల్పక = సర్వదా కల్పవృక్షములతోఁ గూడినది—మంచిభూషణములు గలది. ఆకల్పకము = భూషణము.

క॥ భరితవయఃపరిణామ । స్ఫురణంబునఁదరుణిధరణిశోభిల్లియుఁదా।
పరిణయపరాఙ్ముఖత్వముఁ । బూరసెన్ బరమాద్భుతాభిభూయిష్ఠగతిన్ ॥ ౨౨౯.

టిప్పణము.

వయఃపరిణామస్ఫురణము = యౌవనపరిపాకము. పరిణయపరాఙ్ముఖత్వము = వివాహవాంఛలేమి.

క॥ ఎంతయువింతగనపుడతి । కాంతయుగపసంతతమలతౌకాంతాచింతా।
వంతరతికరణచణరతి । కాంతస్ఫురతిమహితతమ కాంతమునగుచున్ ॥ ౨౩౦.

టిప్పణము.

కాంతముగ=మనోహరముగ. రతి=ఆసక్తి—సురతము. రతికాంత=మన్మథుఁడు. సుతనుకాంతము = స్త్రీపురుషులు గలది.

క॥ నవపల్లవములుదగెమా । ధవవనలక్ష్మీవివాహధామాగతసో।
త్సవఖగరవభాషాపా । టవకుటజటిచటులపటుజటాపటలమనన్॥ ౨౩౧.

టిప్పణము.

సోత్సవ = సంతోషయుక్తులయిన, కుటజటి = వృక్షములను జడదారులు. (అనోకహఃకుటస్సాలః ఫలాశ్రీద్రుద్రుమాగమః. అమరము.)

ఉ॥ కోరకరాజిరాజిలెనకుంఠపికానకనాదసూచితో।
దారవిహారపాంథజనతాప్రవిదారకమారజైత్రయా।
త్రారవితాళిఝంకరణరాగయుతాగళతాంగనాపరీ।
వారకరాగ్రదీపసమవాయవిభాయతినద్భుతంబుగాన్॥

టిప్పణము.

కోరక = మొగ్గలు; రాజి = సమూహము; అకుంఠ = తెక్కువకాని; ఆనక = భేరి; పాంథ = విరహి; జనతా = జనసమూహము. జైత్రయాత్ర = యుద్ధయాత్ర = దాడి; సమవాయ = సమూహము.

సీ॥ (1) సుమనోవరశివాభిశోభితంబుకుబేరవరుణశ్వసనశక్రవసుయుతంబు।
(2) మహితసుపర్ణమన్మథసమాకలితంబుజీవతరణిచంద్రసేవితంబు।
(3) గాలవశాండిల్యకౌశికసహితంబుసంభ్రమద్విజరాజిసంకులంబు।
(4) హైమవతీశారదాగమోపేతంబురంభోరుగణికావిరాజితంబు।
గీ॥ (5) విపులఘంటారవాధికవిభ్రమంబు । కుసుమఫలచందనామోదగుంభితంబు।
జనరెనభినవమాధవవనరమాస । మానవనమానితోద్వాహమంటపంబు॥ ౨౩౩.

టిప్పణము.

(1) సుమనోవర = బ్రహ్మ—మంచిపుష్పములుఁగల. శివ = ఈశ్వరుఁడు—శివా = ఉసిరికచెట్టు—జమ్మిచెట్టు. (శివాభ వేదామలకీభవానీ హారీతకీసక్తుఫలాస్పృగాలః నానా.) కుబేర = కుబేరుఁడు—నందివృక్షము. వరుణ = వరుణుఁడు—ఉలిమిరిచెట్టు. శ్వసన = వాయువు—మంగచెట్టు. శక్ర = ఇంద్రుఁడు—కొడిసెచెట్టు. వసు = అష్టవసువులు—జిల్లేడు—ఒకపుష్పము.

(2) సువర్ణ = గరుత్మంతుఁడు—రేలచెట్టు. మన్మథ = మన్మథుఁడు—వెలగచెట్టు. జీవ = బృహస్పతి—పాలతీఁగె. తరణి = సూర్యుఁడు—చాగచెట్టు. చంద్ర = చంద్రుఁడు—కంపిలపుఁజెట్టు.

(3) గాలవ = గాలవముని—లొద్దుగచెట్టు. శాండిల్య = శాండిల్యముని—మారేడుచెట్టు. కౌశిక = కౌశికముని—గుగ్గిలపుఁజెట్టు. ద్విజరాజి = బ్రాహ్మణసమూహము—పక్షిసమూహము.

(4) హైమవతి = పార్వతి — తెల్లవస—ఉసిరిక. శారద = సరస్వతి —ఏడాకులరఁటి. ఆగమ = రాక—వృక్షము. కాంత = సుందరులగు—ప్రేంకణపుఁజెట్టు. రంభా = రంభయనునచ్చర—అరఁటిచెట్టు. గణికా = వారస్త్రీ—అడవిమొల్ల.

(5) ఘంటారవ = ఘంటానాదము—గిలకచెట్టు. మాధవ = విష్ణువు—వసంతుఁడు.

శా॥ ఏ మేమాధవియే మె మాలతి మ రే మేయే మె వాసంతియం।
చా మోదించిపరస్పరంబుఁగలకంఠాకుంఠనాదంబులం।
ప్రేమంజీరిలతాతనుప్రతతి సంప్రీతాళిగానక్రియా।
సామగ్రింజెలరేగెకొసుమరజోజాలంబుఁబైఁజల్లుచుక్॥ —౨౩౪.

టిప్పణము.

మాధవి = మాధవియను స్త్రీ—పువ్వుల కురువిందలత—మాలతి=మాలతియను స్త్రీ—జాజితీగె—వాసంతి = వాసంతియను స్త్రీ—అడవిమొల్ల. (వాసంతీ మాధవీ యూధ్యోపాటలాయాం క్రమేళకే) నానా. ఆమోదించి—సంతోషించి—వాసించి. లతాతనుప్రతతి = లతాంగుల సమూహము—లతలయొక్క గొప్పసముదాయము—అళి = తుమ్మెద—ఆళి = చెలికత్తె.

చ॥ సలలితరీతి మాధవుఁడసారపలాశవినాశకృన్మహా।
బలుఁడునుఁ బోలి తాతను సుపర్ణలసత్సుమనోవిరాజియున్।
ఫలితమనోరథప్రమదభాషితమంజులవాగ్ద్విజాళి సం।
కులుఁడును నై ఘటించె ధరకున్ శుభమవ్వనలక్ష్మిసంగతిన్॥ ౨౩౬.

టిప్పణము.

మాధవుఁడు = విష్ణువు—వసంతుఁడు—అసార=బలహీనులయిన—ఎండిన, పలాశ = రాక్షసులు —ఆకులు. (పత్రే పలాశం హరితే రాక్షసే కింశుకే పుమాన్, నానా.) మహాబలుఁడు = విశేషబలవంతుఁడు —వాయువు, అతను = మన్మథుఁడు—అధికమైన. సుపర్ణ=గరుడుఁడు — మంచియాకులు. సుమనః = దేవతులు —పుష్పములు ద్విజ = బ్రాహ్మణులు——పక్షులు.

చ॥ సలలితనూతనార్తవలసద్రుచియౌవనరేఖఁ బొల్చఁ గొ।
మ్మలనలరించెఁ బల్లవసమాజములామని నంచుమించునా।
సలలితనూతనార్తవలసద్రుచియౌవనరేఖఁ బొల్చఁ గొ।
మ్మలనలరించెఁ బల్లవసమాజములామనిఁ జిత్రవైఖరిన్॥

నూతనార్తవ = క్రొత్త సమర్తసంబంధమగు —నూతనపుష్పములు (ఆర్తవం స్త్రీరజః పుష్పమృతుసంబంధిని త్రిషు) నానా — లసద్రుచి యౌవనరేఖ = ప్రకాశించుకాంతిగల తారుణ్యవైఖరి — ప్రకాశించుకాంతిగల వనరేఖ. కొమ్మలు = స్త్రీలు—శాఖలు. పల్లవ= చిగురు—విటులు.

ఉ॥ మాలతి యోస్త్రశశ్వదసమానసముత్కలికాప్రవాళయుం।
లాలితచిత్రపత్రసమలంకృతయున్ విలసద్విలోలభృం।
గాళియునై తదీయనికటాంచితకాంతదృఢానుషంగము।
ద్వేలతఁ గాంచి మించె వనవీథి మధూజ్జ్వలలీలఁ గ్రాలుచున్॥ ౨౩౮.

టిప్పణము.

మాలతి = యౌవన స్త్రీ—జాజితీగె—రాగ = అనురాగము—రక్తము. ఉత్కలికా= శంకాసూయాది సంచారీభావములు—మొగ్గలు—ప్రవాల = నిడుదవెండ్రుకలు—చిగురు— "వాలఃకచే శ్వాదిపుచ్ఛె హీఁజేరేతు నపుంసకం—నానా." చిత్రపత్ర = చిత్రితమకరికాది పత్రములు—విచిత్రములగు నాకులు. భృంగ = ముంగురులు—తుమ్మెదలు. "భృంగస్త్వళిని ధూమ్యాశెషిద్గేభృంగంతు కుంతళే" నానా—కాంత = ప్రియుఁడు—తియ్యమామిడిచెట్టు. ఆమ్రశ్చూతశ్రావత్తైల కాంతఃపిండపలశ్చనః. అభిదానరత్నమాల. ప్రేంకణపుఁజెట్టు— (కాంతంచారాస్త్రీతుయోషి త్ప్రియంగావుపలేపినా.) నానార్థరత్నమాల. మధు = మద్యము—తేనె. .

క॥ ఇలనెల్లెడమధుసంగతి । నలరనిఘనతరులుగలుగుటరిదివినుముకా।
వలనతిముక్తమునివ్రజ । మలఘుతపోవర్ధనాప్తినలరుకతమునన్॥ ౨౩౯.

టిప్పణము.

మధుసంగతి = మద్యసహవాసము ~~= మద్యపానము~~—వసంతయోగము. ఘనతరులు = గొప్పవారు—గొప్పవృక్షములు. అతిముక్త = మిగులముక్తులగు—పువ్వులగురువింద. ముని = యతులు—వృక్షవిశేషము. (మునిర్బుద్ధద్రుమర్షిషు) నానా. తపోవర్ధనాప్తి = గ్రీష్మకాలాధిక్యప్రాప్తి—తపస్సుయొక్కయతిశయము. (ఉష్ణఉష్మాగమస్తపః) అమరము. అలరు = సంతోషించు—పుష్పించు.

క॥ లోలరసాలోజ్జ్వలసుమ । మూలనిలీనాళితతివిమోహకమారా।
భీలశరపుంఖలిఖితవి । శాలాక్షరపంక్తియనవిచారమునెఱపెన్॥ ౨౪౦.

క॥ వృంతవినిర్గతవికచల । తాంతాంతర్వివరగుంజదళిశింజితము।
త్యంతమునుగంతుధాటీ । సంతతశంఖారవంబుసమతవహించెన్॥ ౨౪౧.

చ॥ అరయువధూజనాభినవయావకపంకకృతారుణాంకసూ।
పురరణితాతిమార్దవవిభూషితపాదపయోజయోగభా।
క్సురుచిరపల్లవప్రసవశోభితరాగమశోకమొప్పెనా।
వరతరుణీవిమోహపరివర్ధితరాగముఁబూనుకైవడిన్॥ ౨౪౨.

టిప్పణము.

యావక = లత్తుక, పంక = బురద. రణిత = మ్రోయుచున్న, అశోకము = మోదుగుచెట్టు.

శా॥ ఈషన్మ్లానవికాసభాసివకుళాహీనప్రసూనాతిసం।
తోషాపాదకసౌరభోత్తమమునుస్వాదుప్రక్రియన్మించె స।
ద్యోషాభూషితవక్త్రసంభరితమాధుర్యోల్లసత్సీధుగం।
డూషప్రాప్తిసముల్లసత్పరిమళాటోపభ్రమాపాదియై॥ ౨౪3.

టిప్పణము.

వకుళ=పొగడచెట్టు. స్వాదు=ఇంపైన. సీధు=మద్యము. గండూష=పుక్కిలి.

ఉ॥ శోభిరహించె నెంతయునుగుంజదమందమిళిందబంధుర।
శ్రేణివినీలకాంతిపరిచిహ్నితదివ్యధగద్ధగన్మహా।
శోణశిఖాంచితంబగునశోకగుళుచ్ఛముమన్మథార్ధని।
ర్వాణచితానురూపపరివర్ధితసర్వజనానుతాపమై. ౨౪౪.

టిప్పణము.

గుళుచ్ఛము = పుష్పగుచ్ఛము. అర్ధనిర్వాణ = సగముకాలిన. చిత = కాష్టము.

ఉ॥ రాజిలెనాసపార్శ్వవిచరన్మధుపాశ్రితఫుల్లమల్లికా।
రాజివసంతసంక్రమణరాజితసవ్యలతాంగనాపరి।

భ్రాజిమహేంద్రనీలయుతభవ్యసితాసితకాంతి సంపదు।
త్తేజితతారహారవరదివ్యకళాయతినద్భుతంబుగాన్॥ ౨౮౫.

టిప్పణము.

ఆసవ = తేనె, తారహార = ముత్తెపు సరము.

చ॥ విరహిజనప్రభంజనుఁడువీరుఁడుమారుఁడుశూరతిన్నరో।
త్కరములుసాన వెట్టనధికంబుగడెంబున నెత్తుపాంథభీ।
కరఖురశాణచక్రముల కై వడిఁజూడఁగనొప్పెనాగకే।
సరవికచప్రసూనములుసార సమీరవిలోలముల్వనిన్॥ ౨౮౬.

క॥ మహివిరహిహృదయమత్స్య । గ్రహణోత్సుకమన్మథప్రకల్పితబహుగు।
స్సహపాలావలులోయన । మహితములగుపాటలీసుమంబులుఁ వెలసెన్॥ ౨౮౭.

టిప్పణము.

పాలావలి = మత్స్యములఁ బట్టుటకు నిర్మింపఁబడిన సాధనవిశేషము. (కొడెము.)

వ॥ మఱియు నవ్వసంతసమయంబు. (1) విజృంభమాణసహకారకోరక నికురుంబనిపతిత మధుకరమాలామదకలఝుంకారహుంకారజనిత పథికజ్వరంబును. (2) కోమలమలయ మారుతోద్ధూతి చూతప్రసవరసాస్వాదకషాయ కంఠకలకంఠ కుహూకుహూరావభరిత సకలదిఙ్ముఖంబును. (3) వికచకమలషండనిలీయమాన మత్తకలహంసకులకోలాహల ముఖరితసరోవరనివహంబును. (4) పరభృతఖరత్రోటిపాటితపాటలీకుట్మలపటలవివర వినిర్గతమధుధారాసారశీకరనికరసమారబ్ధ దక్షిణసమీరణమారవారణ ప్రణీతపథిక వధూ హృదయంబును. (5) దుష్కులుని భాతిజాతిహీనంబును. (6) రావణునిపోల్కి నాపీతలోహితపలాశశతసంసేవ్యమానంబును. (7) రాజచంద్రునిమహిమసమృద్ధకువ లయంబును. (8) వాస్తవికునివలె వర్థితసుఖాసంబును. (9) సత్కవికావ్యప్రబం ధంబు క్రియఁ ననవబద్ధతుహీనంబును. (10) సత్పురుషుని మాట్కిదోషానుబంధరహి తంబును. (11) కైవర్తునిచాట్పున బద్ధరాజీవోత్పల జాలంబును. (12) సమృద్ధకా సారసార్థంబు లాగున నానందితమరువకంబును. (13) దేవేంద్రుని విధంబున నింద్రా

ణీయచిరంబును. (14) మహీంధ్రుని పోలుపున నధరీకృతదమనకంబును. (15) సిద్ధప్రభావంబున నామ్లానసుభగంబును నైయొప్పు నకాలంబునఁ (16) గంధర్వకేళీలంపటలాటీలలాటతటులులితాలకధమ్మిల్ల భారకుసుమపరిమళ సమృద్ధమధురిమగుణంబును. (17) కామకలాకలా పనిపుణకర్ణాటక సుందరీసుందర స్తనకలశ యుగళఘుసృణధూళీపటలపరిమళామోదభరితంబును. (18) రణరణకరసితాపరాంతకాంతాకుంతలోల్లసితసంక్రాంతపరిమళమిళితాళిమాలామధురఝుంకార ముఖరితనభస్థలంబును. (19) నవయౌవనోద్ధతకేరళీకపోలపాళీపత్రాళీపరిచయచతురంబును. (20) చతుష్షష్టికళావిదగ్ధముగ్ధముఖరమాళవీనితంబబింబసంవాహన సుభగంబును. (21) సురతపరిశ్రమపరవశాంధ్రపురంధ్రీనీరంధ్రపీనపయోధరభారనిదాఘజలకణనికరశిశిరంబును నగు మలయమారుతంబు సర్వజనాహ్లాదకరంబుగ వీచుచుండె నప్పుడు.

టిప్పణము.

---

(1) నిపతిత=వ్రాలిన; కల=అవ్యక్తమగు; వధిక=విరహి.

(2) ఆస్వాద=త్రాగుట; కషాయ=ఒగరుగల.

(3) షండ=సమూహము, నిలీయమాన=వ్రాలుచున్న.

(4) పరభృత=కోవెల, త్రోట=ముక్కు. పాటిత=చీల్పఁబడిన, పాటలి=కలిగొట్టుచెట్టు సమారబ్ధ=చర్చిత, ప్రణీత=గాయము చేయఁబడిన.

(5) జాతిహీనము=కులహీనము—మాలతీకుసుమములు లేనిది.

(6) ఆపీత=విశేషించి త్రాగఁబడిన, లోహిత=రక్తముఁగల. పలాశ=రాక్షసులు. ఆపీత=ఈషత్పింగళలోహిత వర్ణముగల, పలాశ=మోదుగుచెట్టు.

(7) కువలయ=భూమండలము—నీలోత్పలము.

(8) వాస్తవికుఁడు=వాస్తునిర్మాణపరుఁడు, (వాస్తువు=గృహము)—వర్ధితసుఖాశము = వృద్ధిచేయఁబడిన సుఖమందలి యాశఁగలది—ఖ=అకాశము—ఆశా=దిక్కులుగలది.

(9) అనవబద్ధ=విడువబడిన—తుహినము=అప్రయుక్త ప్రయోగములుగలది.

(10) దోష = పాపములయొక్క—అనుబంధము సంబంధము—దోషా = రాత్రుల యొక్క—అనుబంధం=దైర్ఘ్యం.

(11) కైవర్తుఁడు=చేపలఁబట్టుబెస్తవాఁడు—జాలికుఁడు, రాజీవ=మత్స్యవిశేషము—కమలము—ఉత్పల = మత్స్య విశేషము—కలువ — (రాజీవమజ్జేరాజీవో మృగేమత్స్యే—నానా.) (ఉత్పలశ్శకులశ్చాలో రాజీవో మద్గురస్తిమిః—కోశము.)

(12) సమ్మృద్ధ=ప్రవృద్ధము—కాసార = సరస్సు—సార్థం = సమూహము—మరుబక = మరువము—మరు = నీళ్లులేని ప్రదేశములయందలి—బకము=కొంగలుగలది (వబలక భేదము)

(13) ఇంద్రాణి=శచి—రుచిర = కామరము, — వావిలిచెట్టు—రుచిర = మనోజ్ఞము. ఇంద్రాణీ స్యాత్సిందువారే పౌలోమీరతిబంధయోః—నానా.

(14) అధరీకృత = అణచఁబడిన—దమనకము—శత్రువులుగలది—దవనముగలది.

(15) షిద్గ = శృంగారి—అగ్లాన=హర్షయుక్తుఁడు—అగ్లానవృక్షవిశేషము—సుభగ = సుందరము.

(16) లంపట = లాలస = ఆయాసపడినది—లులిత = చెదరిన—వ్రాలిన—ధమ్మిల్ల = కొప్పు—సమ్మృద్ధ=వృద్ధి చెందిన.

(17) కామకళా=కామశాస్త్రంబు—కలాప = సమూహము, ఘుసృణ=కుంకుమపువ్వు.

(18) రణరణక=ఉత్కంఠ = మిగులననుట, రసిత=ధ్వనిచేయు—అపరాంత = పశ్చిమదిగంతము—సంక్రాంత=కూడిన—ముఖరిత = మ్రోయుచున్న.

(19) పత్త్రాళీ=మకరికాపత్త్రసమూహము.

(20) సంవాహన=సంమర్దనం = పిసుకుట.

(21) నీరంధ్ర=దట్టమగు—నిదాఘజల=స్వేదోదకము—శిశిర=చల్లని.

సీ॥ సారశీతలవారిపూరకాసారోర్మివారశీకరభాక్సమీరమగుచు।
నానతాగలతావితానసంపుల్లప్రసూనకామోదనిదానమగుచు।
రామణీయకగృహారామరామాళ్యవిరామగానరవాభిరామమగుచు।
నాతతసౌఖ్యప్రభూతసంతతముదాన్వితభూతలజనవ్రాతమగుచు।
గీ॥ దోఁచెగుసుమరజోధూళిధూసరంబు । బహుళకలకంఠకలకంఠభాసురంబు।
వాసనావాసకేసరకేసరంబు । మీనరంబగుమధుమాసవాసరంబు॥ ౨౮౨.

టిప్పణము.

కేసర = పొగడచెట్టు—సురపొన్న—చెట్టు—ధూసరము = బూడిదెవర్ణముగల— వాసనావాస = పరిమళస్థానములగు.

క॥ ఆరామవిభుఁడుసఖీనము । దారాయమువినుపింపనిజసుతాహృదయాభి।
ప్రాయంబుఁదెలిసియొకసదు । పాయముఁజింతించెభిన్నభావుండగుచున్॥ ౨౮౩.

క॥ ధరణిఁగలరాకుమారుల । సురుచిరరూపముల నెల్ల సుందరియొకచోఁ।
బరికింపఁబొరయుబహుని । ర్భరమోహోత్సాహవివశభావముమదికిన్॥ ౨౫౦.

క॥ తరుణియుపుణ్యశ్లోకునివలచిన । వరపరిణయవాంఛమదినవారణఁబొడముల్।
గరమిదియ కార్యమనితా । ధరనెల్లెడలన్ స్వయంవరముచాటింపన్॥ ౨౫౧.

సీ॥ లాటగాంధారకర్ణాటసౌరాష్ట్రవరాటనాటాంధ్రాధిరాజవరులు।
వంగకాశ్మీరకళింగకోసలకేరళాంగబంగాళధరాధిపతులు।
చోళమాళవమళయాళపాంచాలనేపాళగౌళావనీపాలమణులు।
వత్ససాల్వావంతికుత్సబర్బరసింధుమత్స్యతురుష్కాభిమానధరులు।
గీ॥ భోజఘూర్జరకురుకాంభోజవిభులు । కొంకణోత్కలటెంకణక్షోణివరులు।
బహుళరథదంతితురగసద్భటులుగొలువ । వచ్చిరచటికివేవేగనిచ్చనలరి॥ ౨౫౨.

సీ॥ గంభీరరుచిసముజ్జృంభితమణిశాతకుంభకుంభస్తంభసంభృతంబు।
చీనిచీనాంబరశ్రేణికామాలికాకాండవితానాభిమండితంబు।
ఘనసారమృగనాభికాసాంకవామోఘఘుమఘుమాయితగంధగుంభితంబు।
కామనీయతరలాస్యకామినీగాయినీరమ్యవీణాగానరంజితంబు।
గీ॥ బహుళయంత్రవిచిత్రాతిబంధురంబు । రత్నపాంచాలికారాజిరాజితంబు।
సకలరాజాధిరాజాళిసంకులంబు । నగుస్వయంవరమంటపమలరెనపుడు॥ ౨౫౩.

టిప్పణము.

శాతకుంభ = బంగారు, చీనిచీనాంబర = చీనా కొచ్చించైనా దేశములబట్టలు; వితాన = మేలుకట్టు, సాంకవ = పునుఁగు, లాస్యకామినీ = నట్టువస్త్రీలు, గాయినీ = సంగీతముపాడుస్త్రీలు, పాంచాలికా = బొమ్మలు.

క॥ పరికలితనందిఘోష । స్ఫురితంబై రాజసభవసుంధరబహుని।
ర్భరపార్థసమరధారుణి । కరణింగననొప్పెనపుడుకడుచిత్రగతిన్॥ ౨౫౪.

టిప్పణము.

నందిఘోష = అర్జునునిరథము. వందిజనులధ్వని (నందిమాగధవంశజ్ఞ వందిమంగళపాఠకాః॥ (కోశము.)

క॥ ఆరాజసభారంగము । భూరిసురాజోపహారభూషితమగుటన్।
వీరనృపాస్థానముగతి । ధారుణినొప్పారెఁగడునుదారప్రభలన్॥ ౨౫౫.

టిప్పణము.

రాజోపహార=రాజయోగ్యములగు కానుకలు. ఉపహార=ఉపాయనము, (కానుక) సామగ్రి—ర. ల. వర్ణములకభేదమగుటచే లాజోపహారభూషితమని స్వయంవరమంటప పరమున.

క॥ బహుళవితానోజ్జ్వలమై । మహితంబగుఁదాపసాశ్రమంబననలరెన్।
బహుసుమనోవిలసితమై । మహినాసభతనరెస్వర్గమాన్యంబగుచున్॥ ౨౫౬.

టిప్పణము.

వితాన = యజ్ఞము—(మేలుకట్టు. [ఉల్లోచము] చందువా) “వితానస్తుక్రతూల్లోచౌ వితానంత్రిషుతుచ్ఛకః” కోశము. సుమనః = దేవతలు—పుష్పములు.

క॥ పరిదగ్ధదహ్యమానా । గరుమహిషాక్షాదిదివ్యగంధద్రవ్యో।
త్కరధూపఘనామసౌరభ । భరభరితంబగుచునాసభాస్థలివెలసెన్॥ ౨౫౭.

టిప్పణము.

అగరు = ధూపద్రవ్యవిశేషము. మహిషాక్ష = గుగ్గిలము.

సీ॥ అంగీసదాభంగసంగీతరాగప్రభంగీతరంగాభిభాసురంబు।
లాటీమహామోఘవీటీకలితనవ్యపాటీరవాసనాబంధురంబు।
చోళీపృథూరోజపాళీధృతప్రసూనాళీలసత్సౌరభాంచితంబు।
భోజీవలన్మిళిందాజీవవరకర్ణరాజీవపరిమళభ్రాజితంబు।
గీ॥ మాళవీకేరళీతనుమహితమలయ । జప్రకృష్టతమామోదసంభ్రమంబు।
విసరెనాసభవపుడలవీరమార । వారణంబుమందసమీరణంబు॥ ౨౫౮.

టిప్పణము.

ప్రభంగీ = పరిపరివిధములు, వీటీ = తాంబూలము, వలత్ = సంచరించుచున్న, మిళింద=తుమ్మెద, ఆజీవ=ప్రాణప్రాయమైన, మలయజ=పచ్చకర్పూరము. మారవారణ= మన్మథగజము.

ఉ॥ అంత సభాముఖంబునమహారణవీరభటాభిరక్షిత।
ప్రాంతచరత్సఖీజనకరప్రచలద్బహుచామరానిలా।
త్యంతవిలోలకుంతలసమంచితయైయలరాజకన్యసం।
క్రాంతవిశేషభూషణవికాసవిభాసితరూపరేఖతోఁ॥ ౨౫౯.

ఉ॥ మంగళవాద్యఘోషములుమండితవిప్రవధూకులాంగనా।
మంగళగీతనాదములుమానితరాజపురోహితోక్తస।
న్మంగళమంత్రరావములుమాగధకీర్తితమానినీమహా।
భంగగుణస్తవధ్వనులుబాధగతింబెరయన్నయంబునన్॥ ౨౬౦.

శా॥ చంచత్కాంచనరత్నశోభితఘనస్తంభాదికంబున్మహో।
దంచత్పుష్పఫలాదికాఖిలశుభద్రవ్యోజ్జ్వలంబున్సదా।
కించిత్సౌరభధూపదీపవిసదాకీర్ణంబునై మించుస।
న్మంచంబంచితరీతి నెక్కెనయనానందంబుఁగావించినన్. ౨౬౧.

ఉ॥ మాళవకేరళాధిపులుమత్స్యశకాంగకళింగవంగబం।
గాళతురుష్కభూవిభులుగౌళవిదేహవిదర్భచోళనే।
పాళకురుక్షమా వరులుపాండ్యపుళిందవరాటలాటపాం।
చాళమహీధవుల్ సరయసంభ్రమసంభరితానురాగులై॥ ౨౬౨.

సీ॥ (1) సమధికరూపానుసారప్రవృత్తులైయాఖేటకాసక్తులనఁగఁబరగి।
(2) తవిలితభాగతద్వంసనోద్యుక్తులైయువనిమీమాంసకులనఁగబరగి।
(3) అమితమారప్రవృద్ధాశావిశాలురైశారదదినములసరణిఁబరగి।
(4) ప్రకటకార్తస్వరప్రకలితులైకడునతులితహేమాద్రులనఁగఁబరగి।

గీ॥ (5) సారిదిద్రోణశాస్త్రిసూచకులైకర । మపుడుకురుకుమారులనఁగబరగి।
రహిసభాంతరమునరాకుమారకులెల్ల । నలరిరాక్షణమునసద్భుతముగ॥ ౨౬౩.

టిప్పణము.

(1) రూప = మృగమును, అనుసార = అనుసరించిన అనఁగా వెంటనంటిన, ప్రవృత్తులు = ప్రచారముగలవారు. ఆఖేటక = వేట. రూప = సౌందర్యమును, అనుసార = అనుసరించిన అనగావలచిన—ప్రవృత్తులు = ఉనికిగలవారు. (నడవడి)

(2) తథాగతి = బుద్ధదేవుని - అనగా - బౌద్ధులను ధ్వంసనోద్యుక్తులు. తథాగత ధ్వంసనోద్యుక్తులు = యెటువచ్చినవారినటు—అనఁగా—కార్యాకార్య—సమయాసమయములఁ జూడక—చంపనుద్యుక్తులు. అథవా—తమవంటివేషములనుధరించివచ్చినవారుగాని—తామేకార్యమునకుగానువచ్చిరో అదేకార్యముగూర్చి వచ్చినవారుగాని. తథాగతులు—రాజులు తాము తాము వాసవదత్తను స్వీకరించువలెనను వాసక్తితో నితరులను చంపనుద్యుక్తులైరనుట.

(3) ఆశా = దిక్కు—వాంఛ.

(4) కార్తస్వర = క = కుత్సితమగు — ఆర్త = పీడితమైన = స్వర = ధ్వనిచేత—ప్రకలితులు=కూడినవారు. (క=కుత్సితము - కాపథమునందువలె)—బంగారు.

(5) ద్రోణ = ద్రోణాచార్యులయొక్క—శాస్త్రం = శస్త్రసమూహము. ద్రోణ = కాకులయొక్క—శాస్త్రం = అనగా శకునశాస్త్రం—రాజులు శకునములు చూచుకొనిరనుట.

క॥ మానవనాథులుపాండవ । సూనులుగతినలరిరరసి చూడఁగ సతతా।
నూనవిహితాక్షహృదయా । జ్ఞానహృతక్షములుదివ్యచక్షులునగుచుఙ్॥ ౨౬౪.

టిప్పణము.

విహిత = విశేషహితమైన—హితముకాని—అక్షహృదయ = జూదము—అక్ష = ఇంద్రియము—హృదయము—మనస్సు—హృతక్షములు=అపహరింపఁబడిన భూమిగలవారి—పోఁగొట్టుకొనఁబడిన తాలిమిగలవారి—దివ్యచక్షు = అర్జునుఁడు—సుగంధద్రవ్యవిశేషము—పార్థాత్మజ్ఞానినోరపి—కోశము.

క॥ పరనృపసంహారణోద్యమ । పరభసులనఁదనరిరపుడుస్వబలార్థివిని।
ర్భరహృదయాలగుచుధరణీ । ధరసూనులుమాడనద్భుతంబుగనచటఙ్॥ ౨౬౫.

టిప్పణము.

స్వ = తమయొక్క—బల = సైన్యములయందు—అర్థి = ఇచ్ఛగలవారు—వాసవదత్తకొఱకు నితరరాజులతో యుద్ధముచేయను తమతమ సైన్యములను బిలువనిచ్ఛించిన వారైరనుట—సు = సుందరియగు—అబలా= స్త్రీయగు వాసవదత్తయందు—అర్థి =కోరికగల.

గీ॥ భూపవరులువిశ్వరూపావలోకన । జనితమగుచునింద్రజాలచిత్ర।
మైనప్రత్యయముననలరుచునాసభ । ధార్తరాష్ట్రిలనఁగఁదనరిరపుడు॥ ౨౭౬.

టిప్పణము.

విశ్వరూప=కృష్ణమూర్తియొక్క విశ్వరూపమును—అవలోకన=చూచుటవలన—జనిత = కలిగిన—ఇంద్రజాల=మాయయను—చిత్రమైన=అద్భుతమైన—ప్రత్యయం=జ్ఞానం. వి=పక్షిని—శ్వ = కుక్కను—రూప = మృగమును—అవలోకన = చూచుటవలన — జనిత=కలిగినది. ఇంద్రజాల = ఇంద్రజార = శచి (జ. ద. వర్ణములకును—ర. ల. వర్ణములకును నభేదము.) శకునములు జూచుటవలన గలిగినదియును—శచీదేవిని స్మరించుటచే నద్భుతమైనదియును—నగు జ్ఞానము కలవారైరనుట—స్వయంవరములయందుఁ గలుగు కలహములను శచీదేవి పోఁగొట్టుచున్నదను సంప్రదాయము గలదు కాన కొందఱు రాజకుమారులు—వాసవదత్తకొఱకు యుద్ధములు గలుగునో—యేమో. అను శంకతో శకునములు చూచుకొని, తన్నివారణార్థము శచిని స్మరించిరనుట—

గీ॥ తవిలిసాంవత్సరికఫలదర్శనులును । సుశకునశ్రావకులును నై సారిదిగాకు।
మారులలరిరిపరికింపమహితఖంజ । నాభులునువ్యాధసన్నిభులగుచునచట॥ ౨౭౭.

టిప్పణము.

సాంవత్సరికఫలదర్శినులు=జ్యోతిష్కులచేఁ జెప్పఁబడు ఫలములను జూచువారు. సంవత్సరసమాప్తికి పూర్వమందు కలుగబోవు ఫలములను చూపునవి— ఖంజన = కాటుకపిట్టలు కాటుకపిట్టల గమనాగమనముల నాలోకించుటచే సంపత్సరఫలము దెలియవచ్చునని వాడుక.—

శకునశ్రావకులు = పక్షులను వంచించుటకుగాను దీముపిట్టలను బలుకఁజేసి వినువారు—వ్యాధులు = వేటకాండ్రు—శకునములు వినువారు.

క॥ క్షితిభాస్వద్దర్శనమీ । లితులై కుముదాకరములలీలసమస్త।
క్షితివరులుబొలిచిరాసభ । నతిమోహావిలోభమాత్మనలముఁగలఁగుచున్॥ ౨౬౮.

టిప్పణము.

భాస్వత్ = సూర్యుఁడు—ప్రకాశించువాఁడు.

క॥ కరమధరీకృతులయ్యును । స్థిరులై రాజసుతులుపరవశీకృతనిజని।
ర్భరదేహస్థితిఁదనరిరి । పరమాద్భుతరసనిమగ్నభావములలరన్॥ ౨౬౯.

టిప్పణము.

అధరీకృతులు = భూమిగాఁ జేయఁబడినవారు—భూమిగాఁ జేయఁబడినవారు—స్థిరులగుట సిద్ధించదు—తిరస్కృతులు.

ఉ॥ ధారుణినాథులిట్లువివిధంబులమారవికారమాత్మల।
న్నారెఁగలంపనుండుటలుచయ్యనవాసవదత్తగాంచియు।
ద్వారవిరక్తభావముధ్రువంబుగనూల్కొనఁదత్తఱంబక।
ర్ణీరథమట్టెడిగ్గిరమణీయగృహాంతరసీమకేగిరన్। ౨౭౦.

టిప్పణము.

మారవికారము = మోహవికారము. విరక్త = వైరాగ్యము—ఇచ్ఛలేమి. కర్ణీరథ= మంచము = మంచె.

ఉ॥ భూపకుమారకుల్గరముఁబొంపిరివోయెడుమోహకోపసం।
తాపవికారముల్సముచితంబుగనాత్మలఁదాఁచిలేశముం।

దోఁపఁగనీకసత్కృతులనూనముగాఁగనియేగి రెల్లసే।
నాపరివారముల్దముఘనంబుగఁగొల్పగనంతనిచ్చటన్ ॥ ౨౭౧.

టిప్పణము.

బొంపిరి = పూర్ణము. సత్కృతులు = మర్యాదలు = పూజలు. సముచితంబుగ = యుక్తమగునట్లుగ.

ఉ॥ వింతగనాఁటిరాత్రి పృథివీవరనందనగాఢనిద్రన।
భ్యంతరసీమనున్న సమయంబున స్వప్నమునందుఁగాంచెన।
త్యంతముదంబెలర్పఁగ జయంతివసంతిలతాంతకుంతసం।
క్రాంతవిలాససాంద్రునినొకానొక రాజకుమారచంద్రునిన్ ॥ ౨౭౨.

శా॥ ఆరాజేంద్రునిరూపసౌష్టవము రామాకర్షణప్రౌఢిమి।
స్ఫారస్వర్ణమృగప్రభందనరు నాసత్యాత్మనుద్యన్మహో।
శూరత్వంబును సత్త్వసంకలితతేజోయుక్తి నత్యంతమ।
ర్ణోరాశిప్రతిమానవైఖరిసదాలూఢస్థితి నొప్పెల్పగున్ ॥ ౨౭౩.

టిప్పణము.

రామా = రాఘవుఁడు—స్త్రీ). సత్త్వ = బలము—జంతువులు. అర్ణోరాశి = సముద్రము.

చ॥ అతఁడుకుహూముఖంబుగతినంచితహారిసుకంఠవిభ్రమో।
న్నతిఁగడుమించు నెంతయుఘనాఘనవైఖరిభూరిభూజనా।
హితకరకప్రభాయతిరహించుసముజ్జ్వలితాంగదోపశో।
భితవిభవాప్తివాలిరుచిఁబెంపువహించుసమంచితంబుగన్ ॥ ౨౭౪.

టిప్పణము.

కుహూముఖము = కోకిల; హారిసుకంఠవిభ్రమోన్నతి = మనోజ్ఞమగు మంచికంఠస్వరవిలాసాధిక్యము—హారయుక్తమగు కంఠవిలాసాధిక్యము. ఘనాఘన = వర్షుకాబ్దము;

భూజనాహితకరకప్రభాయతి = భూజనులకు నహితములగు పర్ణోఫలములు — భూజనులకు మిగులహితమగు హస్తప్రభ; (ఇచటస్వార్థమునకప్రత్యయము). అంగద = అంగదుఁడను వానరుఁడు — బాహువలయము.

సీ॥ ప్రకటాభిరూప్యకల్పకమూలకందంబు కలితలావణ్యముక్తాఫలంబు।
వైదగ్ధ్యసహకారవాసంతసమయంబు రూఢసద్గుణరత్నరోహణంబు।
బహుధానధర్మసంపత్కోశనిలయంబు కరుణామృతాసారకంధరంబు।
దివ్యయశఃకౌముదీచంద్రబింబంబు చండప్రతాపార్కమండలంబు।
గీ॥ శౌర్యబడబానలామోఘసాగరంబు । మహితవిజయరమాస్వయంవరవరంబు।
గాఁగనాతనియాకృతి ఘనతరాద్భు । తావహక్రియనలరారు ననుదినంబు॥ ౨౭౫.

గీ॥ అతఁడు చింతామణియను భూపాగ్రగణ్యు । తనయుఁడనియును మఱియుఁ గందర్పకేతు।
నాముఁడనియును నాతి స్వప్నమున నెఱిఁగి । తత్పరాయత్తచిత్తయై యుత్తరమున॥ ౨౭౬.

క॥ కనుఁదెఱచియతనిఁ గానక । కనుమఱలన్మూసియతనిఁగానక చింతన్।
వనజేక్షణ శయ్యాగృహ । మున నాతని నరసియరసి మూర్ఛిలియుంతన్॥ ౨౭౭.

క॥ తెలిసి సకలంబుఁగలయని । తెలిసి కలందానుగన్న దివ్యపురుషుని।
న్గలసి బహుసౌఖ్యరీతుల । మెలసి మనన్వలపుగదిరి మేనుగసుర్పన్॥ ౨౭౮.

చ॥ క్షితిఁదనసృష్టికౌశలవిశేషముఁజూపురతిజ్ఞగత్త్రియా।
యతిసమవాయరూపపరమాణుగణంబులఁగూర్చిమంజులా।
మృతరససేచనంబున నమేయనిజానుభవానుభావని।
శ్చితగతి నా మహామహుఁ సృజించె విరించి సమంచితంబుగన్॥ ౨౭౯.

క॥ అటుగాకున్న తదీయో । త్కటరూపవిలాసరేఖ గల దెధరణి సె।
చ్చటనయిననతఁడు నను ని । చ్చటవలచిన ధన్యనగుదు సర్వవిధములన్॥ ౨౮౦.

మ॥ తిలకింపన్ దమయంతియా నిషధధాత్రీనాథచంద్రున్ శకుం।
తలదుష్యంతమహీంద్రు చంద్రమతి నిత్యంబున్ హరిశ్చంద్రుమై।
థిలి ధన్యాత్ముని రామచంద్రుఁగడుఁ బ్రీతింగోరుటల్ సారెని।
ష్ఫలమంచున్మది నెంతు నన్నతఁడు సంభావించి చేపట్టినన్॥ ౨౮౧.

మ॥ రతికందర్పవిమోహమున్గనుట వ్యర్థంబంచు భావింతుసం।
తతమున్ రోహిణిచంద్రుఁ బొందుట నిరర్థంబంచు నూహింతుస।

ష్మతిపౌలోమిపురందరున్వలచి ప్రేమన్ గోరుచున్నన్ వృథా।
స్థితి యుంచున్మది నెంతు నాకతఁడు ప్రీతింజిక్కఁడన్ జొక్కుచున్॥ ౨౧-౨.
మ॥ అని చింతించుచు ముర్మురాగ్ని కణమధ్యస్థస్థితిం గాంచురీ।
తినితాంతాంతికదావపావక సముత్క్షిప్త ప్రజ్వలజ్జ్వాలికా।
ఖని వేశస్థితి గాంచు భాతివిరహాభివ్యక్తసంతాపతి।
ప్తనిజాంగస్థితిఁ గాంచి కామిని ప్రవదీప్తశ్వాసనిశ్వాసయై॥ ౨౧-౩.

టిప్పణము.

ముర్మురాగ్ని=తుషాగ్ని—ముర్మురమనఁగా నుముక.

ఉ॥ లాలితమందమారుతములన్వలయోగ్రసమగ్రపావకా।
ఖిలశిఖాపరంపరలు పేర్చితకున్గబళింప ప్రసుక్కుచున్।
వ్రాలి వసంతకాలసుమరాజిరజోజలరాశి ముస్గుచున్।
దేలికతోరమారశరతీవ్రతకున్గ డుసోలి తూలుచున్॥ ౨౧-౪.
చ॥ ప్రసవదసప్రమత్తమధుపవ్రజమంజులగుంజితంబులు।
ల్లసితరసాలసాలకిసలగ్రసనవ్యసనైకకోకిల।
ప్రసృమరగీతముల్మధురపక్వపలప్రకరప్రసారలా।
లసశుకశారికాకలకలంబులు వేమరు నొవ్వఁ జేయఁగన్॥ ౨౧-౫.
ఉ॥ వావిరికేళికాకాగృహావివర్ధితలాలితనవ్యమంజులా।
రావసముల్లసద్బహుళరాజమరాళమయూరకీరపా।
రావతముఖ్యముల్ హృదయరంజకభావజమంత్రతంత్రసా।
ఖ్యావహలీలలం గనుట లారసియాత్మ విరాళిమించఁగన్॥ ౨౧-౬.
క॥ అలరాజన్యకుమారకు । లలితాంచితరూపరుచివిలాసముతనహృ।
త్ఫలకలిఖితంబుగతిని । శ్ఛలముగమదినిగళితంబుచాట్పునమఱియున్॥ ౨౧-౭.

టిప్పణము.

హృత్ఫలకలిఖితము = హృదయమను పలకయందు వ్రాయఁబడినది; నిగళితము = శృంఖలాబద్ధము.

శా॥ ఉత్కీర్ణంబును బ్రాణమిశ్రితము ప్రత్యుప్తంబు సంకీలితం
బుత్క్రాంతాంతరమర్మసంగతము మాంసోపేతమంగాంగ చం
చత్కీలాలయుతంబు శల్యగతమజ్జాసంప్రయుక్తంబునై
యుత్కంఠస్థితిఁ దోఁచి నన్నగు వమోహాస్వాదవిభ్రాంతయై॥ ౨౮౮.

టిప్పణము.

ఉత్కీర్ణము = విభక్తము. ప్రత్యుప్తము = ఆరోపితము. సంకీలితము = శంకుబద్ధము—మేకుచే బిగింపఁబడినది. కీలాలము = రక్తము. మజ్జా=ఎముకలలోని క్రొవ్వు.

క॥ అధికోన్మత్తయు మూకయు । బధిరయు నంధయును శూన్యభావయు నగుచుః ।
విధువదన ఘూతబాధిత । విధమున నలరారె విరహవేదనకడిమిన్ ॥ ౨౮౯.

సీ॥ తూగురాగార్ణవాస్తోకతరంగ ప్రకంపితాంగాంగియై కదలు కరణి।
నిల్చు దర్పకబాణనికరకీలిత గాత్రవల్లియై స్థిరవృత్తి వఱలు కరణి।
పఱచు శృంగారాభిభావనావిషరసప్రాప్తభయార్తయై పాఱు కరణి।
ప్రాలు నాతతశీత వాతహృతప్రాణజాలయై ధారుణిఁ గూలు కరణి।
గీ॥ పొరలు నిజతల్పకలితసంఫుల్లహల్ల । కాంచితాంగారకణికల నడలు కరణి।
నేడ్చు కరగతనిధి డాఁచు నెడము మఱచి । కరము విలపించు నిరుపేదకరణి తిరుణి॥ ౨౯౦.

క॥ కలికి యిటు విరహవేదనఁ । గలఁగుట గని వెసఁ దదీయకారణ మమరం।
దెలిసి చెలులెల్ల నెయ్యము । కలిమిన్ శైత్యోపచారకల నాతురలై॥ ౨౯౧.

చ॥ విడివడి మోముదమ్మిపయి వ్రేలు సుపేశలకేశపాశము।
న్ముడియిడి జాలువారెనతి మోమునఁ జాఱు బిల్వగశ్రుపూరముల్।
దుడిచి తుషారవారి వలితుంపరలింపుజనింప నల్లనం।
బడిబడి మేననించి కలపంబు లలంది వెలందినొయ్యనన్॥ ౨౯౨.

ఉ॥ కల్పితకౌసుమాస్తరణ క్రమమృదూజ్జ్వలహంసతూలికా।
తల్పమునందుఁ జేర్చి వివిధంబుల శైత్యమహోపచారముల్।
సల్పియుఁ బుజ్జగించియుఁ బ్రసంగవశాగతపూర్వసత్కథా।
నల్పవిచిత్రము ల్దెలియ నాడియుఁ బాడియు దాపమారమిన్॥ ౨౯౩.

టిప్పణము.

కౌసుమ = పుష్పమయమైన—ఆస్తరణ=రత్నకంబళి—పఱుపు.

చ॥ భగవతిభక్తపాలనకృపామతినల్లననిద్రనిచ్చియీ।
మగుదనుఁ బ్రోవు మోభువనమోహనకామదయారసాప్తినీ।
మగువనుఁ గావుమో మలయమారుతప్రేమవహించిలేమనిం।
పుగమనఁజూడుమోర్వదిక భూరివియోగభరానలార్చులఁ॥ ౨౯౪.

ఉ॥ భూతములార కీరపరపుష్టమరాళమయూరశారికా।
జాతములార సారమధుజాతమదాంచితచంచరీకసం।
ఘాతములార తామరసకాంచనకేసరకుందకుట్మల।
వ్రాతములార మీరు వరవర్ణినిఁ బ్రోవరె యేచకర్మిలిఁ॥ ౨౯౫.

సీ॥ అమృతోపమస్వాదుతమభక్ష్యసుచిరశాల్యన్నంబుభుజియింపసున్నమయ్యె।
మణిమయానేకభూషణదుకూలాద్యలంకారంబు సవరింపఁగారమయ్యె।
భరితసుగంధబంధురగంధపుష్పసంభారంబుభరియింపభారమయ్యె।
మసృణసాంకవపంకఘుసృణసంకలితసిందూరంబుతిలకింపదూరమయ్యె।
గీ॥ సారకాసారవారనీహారవారి। పూరమాతప్తతైలాతిఘోరమయ్యె।
నిద్రకక్షుద్రరౌద్రదారిద్ర్యమయ్యె। నతివకక్కటయిఁకనేదిగతియొ తెలియ॥ ౨౯౬.

టిప్పణము.

సంభారము=సామగ్రి, మసృణ=చిక్కని, ఘుసృణ=కుంకుమపువ్వు.

క॥ అళులు మనుపములు కోకిల। ములు పరభృతములు సమీరములు గంధవహం।
బులు కాముఁడు కందర్పుఁడు। కలికి యబల యేమికీడు గానున్నదియో॥ ౨౯౭.

టిప్పణము.

మనుపములు = తుమ్మెదలు—మద్యపానముచేయునవి, పరభృతములు=పికములు—శత్రురక్షితములు అనగా శత్రుపక్షములు, గంధవహంబులు= వాయువులు—గర్వముకలవి,

కందర్పుఁడు = మన్మథుఁడు—కుచ్ఛితదర్పముగలవాఁడు, (గుసుబాలప్రబోధిక.)

చ॥ అని చెలులాడు వేళ వనజాయతలోచన కాత్మసంభవుం
డనుపమశీతలానిలశతాంగమునం బరివారయుక్తినూ
తననిశితాస్త్రశస్త్రిసహితప్రథితప్రకటాట్టహాసభీ
షణగతిఁ దోఁచినట్లయిన సంభ్రమితాత్మకయై రయంబునన్॥ ౨౯౭.

టిప్పణము.

ప్రథిత = ప్రసిద్ధమైన ; ప్రకట = స్ఫుటమైన ;

ఉ॥ కాతరనేత్రమూర్ఛ మునుగంగని కామిను లెల్ల భీతిఁ జిం
తాతరళాకులాత్మలయి వాయువశీతలవారి నాస్యకం
జాతము మీఁద జల్లి బహుచామరచాలనజాతశీతవా
తాతిసహాయభూతి వనజాననఁ దేర్చి యథోచితంబుగన్॥ ౨౯౮.

సీ॥ క్షణమాత్ర మతిచిత్రకనకారవిందసుందరనిమ్నగాపులినస్థలముల
క్షణమాత్ర ముపచైత్రగంధవహోల్లసత్కుందళకదళికాకాననముల
క్షణమాత్ర ముద్గాత్రసారతుషారాంబులలితశీతాంశుశిలాతలముల
క్షణమాత్ర మాచ్ఛత్రసమసహకారచంచనతచ్ఛాయావితర్దికముల
గీ॥ క్షణము కాసారకేళికాచంక్రమముల । క్షణము డోలావిహారగప్రసక్తగతుల
క్షణము మదనాద్యపాలంభసంభ్రమములఁ । జెలువ నలరించి యప్పుడా చెలులు చెలఁగి॥

క॥ వాసవదత్తనుహితగతి । భాసిలుకందర్పకేతుభావము తెలియన్
వాసిగఁ బనిచిరిమ్ముదుభా । షాసముచితమాలికాఖ్యశారిక నిటనున్॥ ౩౦౧.

క॥ అల మాలిక యా శారిక । యుల రాజకుమారి చరితమంతయుఁ దెలియం
దలఁచి యటనిలిచి తడసితి । నలుగకుమిఁక నొకటిఁ దెలియుమది వినుపింతున్॥ ౩౦౨.

క॥ కందర్పకేతుఁడ దెమక । రందుండను సఖుఁడు గొలువ రాజితసుమనో
బృందములనందమగు మా । కందతరుచ్ఛాయ నొప్పెఁ గనుఁగొను మిచటన్॥ ౩౦౩.

చ॥ అనిశుకమూర్కుండుటయు నాధరణీశకుమారుఁ డెంతయు
న్మనమున సంభ్రమం బడర మాలిక మాలిక మాలికాయుటం

చును పలుమారుఁ జీరినగుచుం వెసశారిక నెత్తి నెత్తిమూ।
రొక్కనికొ నియాడిముద్దుగొనికోరికలీరికలెత్తనత్తఱిన్॥ ౩౦౪.

ఉ॥ వాసవదత్తఁ గూడిప్రతివాసరము న్సుఖగోష్ఠినుండను।
ల్లాసముమీఱ నాలలనలాలననిచ్చఫలోపహారముల్।
గ్రాస మొనర్ప నాతికరకంజమునన్నిరతంబుఁ బాదవి।
న్యాసము సల్పఁ గల్గుటఘనంబగునీసుకృతంబుశారికా॥ ౩౦౫.

చ॥ లలనమనోగతంబునిఖిలంబునుఁ దెల్లము నీకు చూడనా।
కలికిమనోనురాగమధికంబుగదా పరికింపనిప్పుడా।
వెలఁదిభరించుమద్విరహవేదన వేడిగదా తలంపనా।
పొలఁతివిమోహదాహమునఁ బొక్కఁగదా గణుతింప నెంతయున్॥ ౩౦౬.

చ॥ నినుఁగననాతిఁ గన్నకరణి న్మదినింపుజనించె నాకు నా।
వనజదళాయతాక్షికడు వాడిమిగాడినకంతుబాణము।
ల్దనువడి నేచఁగా విరహతాపము నోర్వఁగ జాలకెంతయు।
న్వనటము నింగఁ బోలు నిలువం జనదింకట నేగఁగాఁదగున్॥ ౩౦౭.

చ॥ అనిముదమారఁ బల్కసమయింబున నెంతయుఁ జిత్రమైవినూ।
తనమగు నీకథాక్రమము దారునమధ్యమలోకవాసులె।
ల్లనుఁగడు సంభ్రమంబుమిగులన్వినఁ బల్కఁగడిగ్గివచ్చెనో।
యనవనజార్తబింబమపరాద్రిపయింబొలిచెన్ ఘనంబుగన్. ౩౦౮.

వ॥ అప్పుడు. ౩౦౯.

సీ॥ రాజితసిందూరరంజితసురవరాదభ్రసామజకుంభవిభ్రమంబు।
కర్బురఘనగరుత్కలితవాసరతామ్రమచూడచూడాచక్రసుందరంబు।
వారుణీరమణీయవారవిలాసినీమణికుండలవిభాసమంచితంబు।
నవనవసంధ్యాభినవ్యసీమంతినీసరసయావకపత్రసన్నిభంబు।
గీ॥ స్ఫుటమహానటపటుజటాచూటపటల । బద్ధవాసుకిఫణరత్నబంధురంబు।
రమ్యముగనొప్పెరహిఁబహురక్తిమాభి । మండితంబగుమార్తాండమండలంబు॥ ౩౧౦.

టిప్పణము.

కర్బుర = చిత్రవర్ణములుగల (నానార్థరత్నమాల.) తామ్రచూడ = కోడిపుంజు. చూడాచక్ర = కోడిచుట్టు, యావకపత్ర = లాక్షాకృతపత్రరేఖ, మహానట = తాండవేశ్వరుఁడు.

క॥ భువిజనులకద్భుతంబుగ । రవియపుడొప్పెసఁగెనధికరక్తిమకలిమిన్ ।
సవిషాదుండుపరిత్య । క్తవసుండునునగుచుదుర్విదగ్ధునికరణిన్ ॥ ౩౧౧.

టిప్పణము.

రక్తిమ = ఎఱుపు; సవిషాదుఁడు = వ్యసనయుక్తుఁడు— మేఘయుక్తుఁడు; వసు = ద్రవ్యము—కిరణములు, దుర్విదగ్ధుఁడు = దరిద్రుఁడు.

గీ॥ వారుణీసంగతస్థితివఱలిభద్రుఁ । గలితరక్తాంశుకస్థితినలరిశాక్య ।
భవ్యసంజ్ఞాభిసంయుక్తిఁబరగిప్రాజ్ఞుఁ । బోలిరవిదోఁచెనస్త్రాద్రిఁబొలుచునపుడు॥ ౩౧౨.

టిప్పణము.

వారుణీ = పశ్చిమదిశ—మద్యము, భద్రుఁడు = బలదేవుఁడు = బలరాముఁడు. రక్తాంశుకము = కాషాయవస్త్రము—ఎఱ్ఱనికిరణములు, శాక్యుఁడు = బుద్ధుఁడు, సంజ్ఞా= ఛాయాదేవి—తెలివి (సంజ్ఞానామ్న్యర్కజాయాయాం చైతనేప్యర్థసూచనే—నానా.)

క॥ పగలువగఁగులుకునళినీ । మృగలోచనవలచికలసిమెలఁగినకలుషం।
బగలరవిచరమనగమున । భృగుపాతమొనర్చెననగుభిల్లునగ్రుంకెన్ ॥ ౩౧౩.

టిప్పణము.

భృగు = కొండచఱి—భృగుపాతము = కొండ, చఱినుండి దుమికి ప్రాణత్యాగము చేయుట. ఇది దివాసంగమముఁ జేసినవారికి ప్రాయశ్చిత్తము. (భృగుర్దైత్యగురౌశంఖౌ జమదగ్నిప్రతాపయోః—నానా.)

చ॥ మొనసిప్రచేతసుండలత్రిమూర్తిమయాత్మకుసూర్యుఁడానెదు।
రొక్కఁనవిరచించునవ్యమణికుట్టిమమండితమండపాంతనూ।
తనపటుపాటలాంశుకవితానవితానముబోలెనెంతయున్ ।
ఘనమగుసాంధ్యరాగమధికప్రభనొప్పెవిచిత్రవైఖరిన్ ॥ ౩౧౮.

టిప్పణము.

ప్రచేతసుఁడు = వరుణుఁడు, కుట్టిమ = రత్నఖచితభూమి, వితాన= మేలుకట్టు—సమూహము.

మ॥ చరమాబ్ధిన్విలసిల్లువిద్రుమలతాసంఘప్రభాజాలమం।
బరకాసారవిఫుల్లహల్లకకలాపస్ఫూర్తికందర్పపు।
ష్పరథప్రాంచితకేతకచ్ఛలినభస్సౌధాగ్రమాంజిష్ఠసుం।
దరశోభాతిశయంబునాఁదనరెసంధ్యారాగమప్పట్టునన్॥ ౩౧౯.

టిప్పణము.

కలాప = సమూహము, కూటమి. పుష్పరథము = విహారరథము. మాంజిష్ఠ = హరిద్రాసంబంధమైన.

వ॥ మఱియు నాసంధ్యాసమయంబు. (1) రజోలుఠితోత్థిత కులాయార్థికలహ వికలకల వింకకుల కలకలవాచాలశిఖరంబులగు శిఖరినికరంబులును. (2) వసతిసాకాంక్షంబులగు ధ్వాంక్షంబులును. (3) అనవరతదహ్యమాన కాలాగరుధూపపరిమళోద్గారంబులగు వాసాగారవివరంబులును. (4) దూర్వాంచితతటినీతటనివిష్టగోష్ఠీవిదగ్ధజనప్రస్తూయమానకథాశ్రవణోత్సుకశిశుజన కలకలకరప్రోత్కుపిత సమృద్ధులగు వృద్ధులును. (5) విరచితకందర్పముద్రులగు క్షుద్రులును. (6) కాముకజనానుబధ్యమానదాసీజనవివిధాశ్లీలవచశ్శ్రుతివితసీకృతలగు కామినులును. (7) సంధ్యావందనోపవిష్టులగు శిష్టులును. (8) రోమంథ మంథర కురంగకుటుంబాధ్యాస్యమానప్రదిష్ఠగోష్ఠీనాగణ్యంబులగు నరణ్యంబులును. (9) నిద్రావిద్రాణ ద్రోణకాకకులకలిల, కులాయంబులగు గ్రామసముదాయంబులును. (10) కాపేయవికలకపికుల, కలిలంబులగు నాశ్రమతరు

నిచయంబులును. (11) నిర్గమనేచ్ఛావికలజరత్తరుకోటరకుటీర కుటుంబికౌశికకులంబులును. (12) విశ్రాంతకథానుబంధప్రవర్తమాన పథికజన గృహాగమ నత్వరంబులగు చత్వరంబులును. (13) సమాసాదితకుక్కుటంబులగు కిరాతజననిష్కుటంబులును. (14) కృతయష్టిసమారోహణంబులగు బర్హిణంబులును. (15) విహితసంధ్యాసమయ వ్యవస్థులగు గృహస్థులును. (16) స్వపతిసంకోచోదంచదుచ్ఛృతరకేసరకోటికుకటకుశేశయోదరకోటరకుటీరకుటిలశాయికంబులగు షట్చరణచక్రంబులునుం, గలిగి. (17) లక్ష్మికరణి స్వయంవరగృహీత పీతాంబరంబును. (18) వారవధూటివిధంబున పల్లవానురక్తంబును. (19) కామినింబోలె కాశేయాతామ్రపయోధరంబును. (20) బభ్రువుగతి కపిలతారకంబును నై కనుపట్టినప్పుడు. ౩౧౬.

టిప్పణము.

---

(1) లుఠితము=పొరలినది; కలవింక=ఊరఁబిచ్చుక; శిఖరి=వృక్షము. (2) వసతి=గూడు; ధ్వాంక్ష=కాకి. (3) ఉద్గారము=వెళ్లఁగక్కుట; వాసాగారవివరము=గవాక్షి—కిటికి. (4) దూర్వా = గఱికె; గోష్ఠి = సల్లాపము, విదగ్ధజన = నేర్పరులగువారు; ప్రస్తూయమాన = చెప్పఁబడిన; సమృద్ధులు=ఆఢ్యులు. (5) కందర్పముద్ర = కామచేష్ట. (6) అనుబధ్యమాన = నియమింపఁబడిన; అశ్లీల = సిగ్గులేని; విరసీకృతులు = అసహ్యపడినవారు. (7) ఉపవిష్టులు = కూర్చున్నవారు. (8) రోమంథము = నెమరు; ప్రదిష్ఠ = మృదువైన. (9) నిద్రావిద్రాణ = నిద్రాధీన; ద్రోణకాక=మాలకాకి; కలిల = యుక్త; (10) కాపేయ=చపల; కలిల=కూడిన. (11) కుటుంబి=వసించు. (12) చత్వరము = నాలుగుత్రోవలుకలిసిన ప్రదేశము—చతుష్పథము. (13) నిష్కుటము = గృహోపవనము. (14) బర్హిణము = నెమలి. (16) కుశేశయ = తామర. (17) స్వయంవరమునఁ బెండ్లాడినవిష్ణువునుగలది—స్వబలముచేతఁ బొందఁబడిన రక్తవర్ణముగల యాకాశముచేఁ గూడినది. (18) విటులయందనురాగముగల—చిగుళ్లవలె నెఱ్ఱనైన. (19) కాశేయ = కుంకుమ; పయోధర = స్తనము—మేఘము. (20) బభ్రువు = ముంగిస; కపిల=గోరోచనవర్ణముగల; తారక = కనుగ్రుడ్డు—నక్షత్రము.

సీ॥ (1) నక్షత్రసూచనాదక్షతాయతిమహాగణకప్రభావాభిగణనఁ గాంచి।

(2) ప్రకటితతారకాధికబలాయతిమహాదనుజచమూస్థితిఁ దనరఁగాంచి।

(3) సంచరత్కౌశికాసముదాయతిమహానందనాతిశయంబుఁజెందఁగాంచి।

(4) కుంతితకువలయోత్కంఠతాయతిమహాభాస్కరోదయరేఖఁబరగఁగాంచి।

గీ॥ (5) వారితద్రోణవిహగవిహారకలన । ద్రుపదరాజాత్మజోద్వృత్తిఁదొడరఁగాంచి।
మించిజగమెల్లవడినాక్రమించిమింగు । భీషణత్వంబుదోషఁబ్రదోషమడరె॥ ౩౧౭.

టిప్పణము.

(1) గణక = జ్యోతిష్కుఁడు.

(2) తారక = తారకాసురుఁడు—నక్షత్రములు.

(3) కౌశిక = దేవేంద్రుఁడు—గుడ్లగూబ.

(4) కువలయ = కలువ—భూమండలము.

(5) ద్రోణవిహగ = మాలకాకి—ద్రోణాచార్యుల బాణములు.

క॥ ఘటమానదళపుటాంచిత । పుటకినులన్మదితమధుపపుంజముదిరిగెన్।
బటుతిమిరతిమిరహతినిజ । చటులగతిన్బాసికుటిలచంక్రమగతులన్॥ ౩౧౮.

టిప్పణము.

ఘటమాన = ముకుళించుచున్న, పుటకిని = పద్మిని, తిమిర = చీఁకటి — నేత్రరోగము.

చ॥ జలవిహగారవంబువిలసత్ప్రతిబింబితసాంధ్యరాగము।
న్గలుగుసర; క్పపీఠములఁగానఁగనయ్యెసరోజినుల్ప్రియ।
ప్రలయవిషాదరోదనమపారముగానతిభక్తియుక్తిను।
జ్జ్వలితచితాగ్నికీలలనవారణఁజొచ్చికలంగుఁగైవడిన్॥ ౩౧౯.

టిప్పణము.

సరోజిని = తామరతీఁగె, ప్రలయ = మరణము, చిత = సాద,

సీ॥ (1) ఉద్దీపితంబుసముద్యన్మహానీలపటుతరమధుకరపటలికలన।
(2) సంవర్ధితంబుప్రజ్వలితాగ్నిహేలాత్రవిస్ఫుటవిశంకటధూమపటలికలన।
(3) మాంసళితంబుభామాకేశసంస్కారపరమసౌరభధూపపటలికలన।
(4) మేచకితంబుసమిద్ధపేచకిఘటాకటదానశీకరపటలికలన।
గీ॥ (5) మఱియుఁబుంజీకృతంబుతమాలపాద । పచ్ఛటాపాటితప్రభాపటలికలన।
నిడియనఁగనొప్పిభువిదివియెల్లనుండి । చటులగతిఁగాంచెఘనతమఃపటలమపుడు.

టిప్పణము.

విశంకట = విశాలమైన, మాంసళితము = బలిసినది, మేచకితము = నల్లనైనది,
పేచకి = గజము—పేచకీద్విరదః ఇద్మతికోశః.

ఉ॥ ప్రావరణంబురాత్రియనుపాంసులకున్బలితౌషధంబుదై।
న్యావిలవృద్ధవారవనితావళికిన్బ్రియమిత్రమత్యసం।
భావితదుర్జనాళికినపత్యమసత్కులికాలకాలర
క్షోవరమాళికిందగనకుంఠితగాఢతమోవ్రజంబిలన్॥ 3_౨౧.

టిప్పణము.

పాంసుల = జారస్త్రీ; ప్రావరణము = ముసుకుపలితౌషధము = ముదిమికిమందు;
నెరసిన వెంట్రుకలకుమందు.

క॥ వితతప్రత్యక్షుద్ర । వ్యతిరస్కృతిబౌద్ధమతమువైఖరివినివా।
రితసకలాంతరసంగతి । క్షితిదుష్టమహత్త్వసమరుచిందమమొలసెన్॥ 3_౨౨.
క॥ క్షితినంధతమసమనలము । గతిబహుకాష్ఠాపహారకస్థితిఁదగిసం।
తతముఁగురురాజసైన్యముగతిమదితోలూకముఖవికాసముగాంచెన్॥ 3_౨3.

టిప్పణము.

కాష్ఠాపహారకము = దిక్కుల నావరించినది — కట్టెలను కాల్చునది—ఉలూక =
గుడ్లగూబ—దుర్యోధనుని మేనమామయగు శకునియొక్క కొడుకు.

సీ॥ (1) దుర్భరభూభారనిర్భుగ్నదిక్కరికరసముద్వాంతశీకరములనఁగ।
(2) దూరభ్రమణఖిన్నతోయజాప్తతురంగమాస్యఫేనస్తబకాళియనఁగ।
(3) పటుమహానటజటాపటలచాలనసముజ్ఝితగాంగఝరపృషద్వితతియనఁగ।
(4) సాంధ్యరాగానలశమనవేళాసముత్కీర్ణస్ఫులింగప్రకీర్ణమనఁగ।
గీ॥ (5) వెసజగత్త్రియవిబిగీష వెడలుమగని । పుష్పరథమునఁగడుఁబరిపూర్ణరక్తి।
లలితగతిరతి వెదచల్లులాజలనఁగఁ । బ్రకటముగఁదోఁచెఁదారకానికరమపుడు॥౩౨౪.

ఉ॥ నీరజయోనిచంద్రకఠినీశకలంబుఁదమోమషీయుతో।
దారనభస్స్థలాజినముఁదాలిచివ్రానికమీఁఅమర్త్యసం।
సారసుఖంబులన్గణనసల్పచునిల్పనభావసూచనా।
ధారకశూన్యబిందుసముదాయమునాఁదగెఁదారకౌఘముల్॥ ౩౨౫.

టిప్పణము.

కఠినీశకలము = బలపపుముక్క.

మ॥ మగనింజంద్రునెదుర్కొనంగడఁగిప్రేమన్ జక్రవాళంబునాఁ।
దగునశ్మంతమునన్సముజ్జ్వలితసంధ్యారాగవహ్నింమహా।
ఘనభ్రాష్ట్రమునందమందరజనీకాంతావతంసంబువె।
ల్లుగఁబ్రేల్చన్ బ్రసరించులాజలనఁగ్రాలుందారకానీకముల్॥ ౩౨౬.

టిప్పణము.

అశ్మంతము = పొయ్యి. భ్రాష్ట్రము = పెనము—స్వేదని.

క॥ గాసిలెనతిదీర్ఘతరో । చ్ఛ్వాసముసంశ్లేషవక్త్రసంఘటనమునై।
వాసిఁగనుచక్రమిథునము । భాసురసుకవిప్రబంధబంధురమగుచున్॥ ౩౨౭.

టిప్పణము.

దీర్ఘతరోచ్ఛ్వాసము = నిట్టూర్పు—గొప్ప పరిచ్ఛేదము. సంశ్లేషవక్త్రము = సంశ్లేషార్థముగల వృత్తవిశేషము—కూడినముఖము.

చ॥ కమలకురంగసంచరణకారణలగ్నమరందలుబ్ధము।
గ్ధమధుపమాలికాకలితగాత్రముకోకముమూర్తిమద్రఘూ।
త్తమఘనశాపవాక్యచయదండధరాతతచండపాశబ।
ద్ధముగతినొప్పెఁబ్రాణదయితన్విడనాడితొలంగెనవ్వగన్॥ 3౨౮.

క॥ హిమకరదయితునొదుర్కొను । గమకమునన్వికచముఖవికాసముగలయా।
కుముదినికిరుపార్శ్వంబుల । భ్రమరంబులుదూతికాళిపగిదిఁదనర్చెన్॥ 3౨౯.

క॥ ఇనవిరహతాపదుఃఖిత । వనజవధూతిలకమపుడవారణఁబొగిలెన్।
ఘనకింజల్కవ్యాజం । బునహృదయముఁగలఁచునధికముర్మురవహ్నిన్॥ 330.

సీ॥ (1) ప్రాచీలలాటసంభరితబంధూకప్రసూనచిత్రకచక్రసుందరంబు।
(2) లోకత్రయీజయోత్సేకమన్మథశుభప్రస్థానకలశాభిభాసురంబు।
(3) చటులదిక్కాంతాప్రసాధికాకరధృతాలక్తకపిండాభిలాలితంబు।
(4) యామినీరాజకన్యామణీహస్తసమాలోలమణికందుకాంచితంబు।
గీ॥ (5) రాజితోదయగిరిశిఖరప్రఫుల్ల । విపులమందారసుమగుచ్ఛవిభ్రమంబు।
వ్రాలిచెజనలోచనోత్సవోజ్జ్వలవిభాభి । మండితంబగుశీతాంశుమండలంబు. 33౧.

క॥ చంద్రుఁడలలక్ష్మణాన్వితి । సాంద్రమహోదారరామచంద్రునిమతిని।
స్తంద్రానురక్తతారుఁగ । పేంద్రునిఁదలఁపించెఁదదనుహితగుణగరిమన్॥ 33౨.

క॥ వినుతింపరక్తమండలుఁ । డునుమృదుకరనికరసహితుఁడునువిబుధసదా।
వనధుర్యుఁడుశార్వరభే । దనచర్యుఁడునగుచురాజుదగెరాజనఁగన్॥ 333.

క॥ హిమకరమండలగతరా । గముక్షీణంబయ్యెవిరహికాంతాహృత్సం।
క్రమితమగుఁగరణిజనసం । భ్రమకరముగఁదోఁచెధవళిమంబమలరుచిన్॥ 33౪.

క॥ మారప్రేరితబహుదు । ర్వారవియోగానలంబుపడిదగలింపన్।
సారెరతిద్రిప్పస్ఫటికో । దారవ్యజనంబునాసుధానిధివెలసెన్॥ 33౫.

సీ॥ (1) భావసంభవసార్వభౌమసంభృతసముద్భాసితశ్వేతాతపత్రమనఁగ।
(2) మానితోదయశైలమానీంద్రహస్తప్రసంగతస్ఫాటికలింగమనఁగ।
(3) యామినీయమునాఝరాయస్థలసముజ్జ్వలసమంచితచాలపులినమనఁగ।
(4) ఘూర్ణితగగనమహార్ణవప్రోదీర్ణవిశాలలోలవళక్షశంఖమనఁగ।
గీ॥ (5) చండతరకాలకాలోరగాండమనఁగ । గగనగంగాభవశ్వేతకమలమనఁగ।
వరచకోరతతఫలవర్యమనఁగ । చంద్రుఁడలరారెబహుకళాసాంద్రుఁడగుచు॥

క॥ లోకత్రయజయదీక్షా । స్తోకమనోజాభిషేకశోభితనవదూ।
ర్వాకలితరజతకలశము । జోకమ్ముగాంకుండుదోఁచెసురుచిరలీలన్॥ 33౭.

మ॥ ప్రమదామోహకమారవీరకృతదీప్యత్పారదామోఘుపిం।
డమొతన్మార్గవిభేదకాత్మభవచండప్రాసయయుక్యాణచ।
క్రమొతద్భూర్యభిమానహారకమహాకామభ్రమత్చక్రబా।
ణమొనానొప్పెమ్మగాంకమండలమురాణన్ కాంతినిస్తంద్రమై॥ 33౮.

శా॥ క్షీరాంభోనిధిమగ్నమున్నహంతరాక్షీణామృతాసారవి।
స్తారక్షాళితమాపయిన్మటియు శ్వేతద్వీపసంస్థాపితో।
దారప్రాభవశోభితంబునగుచందంబొప్పలోకంబువి।
స్ఫారస్వచ్ఛసితప్రథంబొలిచెదీప్యచ్చంద్రికాసాంద్రమై॥ 33౯.

ఉ॥ అంతటరాకుమారకుఁడుహర్షమెలర్పఁగఁగాల్యకృత్యమా।
ద్యంతముఁదీర్చిమేలగుఫలావళినాకలిఁదీర్చిమాలికన్।
జెంతమహీజశాఖనటుజేర్చిసఖుంశొనగూర్చినవ్వనా।
భ్యంతరసాలమూలకుసుమాస్తరణాంచితశయ్యనొయ్యనన్॥ 3౪౦.

ఉ॥ ధూర్తమ్ముగావళిందొలఁగఁదోలుమమ్మిత్రుఁడుగావనిద్రసం।
సంపూర్తిసుఖంబెనంతటనభోజలజాకరసీమకాలకై।
వర్తకుఁడంధకారతరివర్యముసెక్కిచరించుచున్ రయ।
స్ఫూర్తిహరించుమత్స్యములబోలిక్రమంబుగమాసెడారకల్॥ 3౪౧.

చ॥ ప్రమదమొంచర్చెనవ్యమధుపానకృతాదరపుష్పలిణ్మనా।
దముశతపత్త్రిపుస్తకముదాలిచిదివ్యసరఃకృపీటపీ।
ఠమునఁబ్రభాతమానిప్రకటస్థితినధ్యయనంబొనర్చెను।
త్తమమగుసామగానమహితంబయియొంతయుఁబాంథకోటికిన్॥ 3౪౨.

ఉ॥ రాజిలెనాసవార్ధవిచరన్మధుపాళిసముల్లసద్రజో।
రాజిమధుప్రపంకిలవిరాజితవారిరుహాలవాలవి।
భ్రాజితటాకభూస్థలులరాత్రికృషీవలుఁడుంచునాతమో।
బీజసమాజవిభ్రమము పెంపువహించిసమంచితంబుగన్॥ 3౪3.

చ॥ భ్రమరవినీలదీధితులుభాసిలెనప్పుడుభానురాకసం।
భ్రమమునశుక్రదూతదెలుపన్మధుసంగతినోలినంబుజా।

స్యమువికసింపకోకిసకియన్వెసఁగూడిసరోగృహంబున।
న్గమలినిసంతరించినసుగంధయుతాగరుధూపమోయనన్॥ ౩౪౪.

చ॥ అలహరిరాకనన్గలఁగునట్టితమోవిభుఁగూడియామినీ।
లలనపలాయనాచరణలాలసబుద్ధివిశాలరోదసీ।
నిలయనభోంగణాస్తరజనీకరభాస్వరులూఖలంబునన్।
జలిదికినైసడింపవెలిఁజల్లినబియ్యముఁబోలెఁదారకల్॥ ౩౪౫.

టిప్పణము.

రోదసి = భూమ్యాకాశమధ్యప్రదేశము. ఉలూఖలము = రోలు పోలెను = అనుకరించెను (ఇది సమాపకక్రియ.)

క॥ ద్రావెనుడుగణముప్రాతః । కాలకపిప్రచలితాంధకారతమాల।
వ్యాలోలదశదిశాశా । ఖాలూనపతత్సుమప్రకాండముకరణిన్॥ ౩౪౬.

ఉ॥ రాజిలెనన్నుఁగూడిద్విజరాజుక్షణక్షణవిస్ఫురత్కళా।
రాజియుసత్పథక్రమవిరాజియునైయదెవారుణీస్పృహం।
దేజముఁగోలుపోయిచలిదేరియధోగతినేగనంచుఁబ్రా।
చీజలజాక్షినవ్వెననఁజెన్నువహించెనుపఃప్రభావళుల్॥ ౩౪౭.

క॥ స్ఫురదరుణతరుణకేసరి । ఖరనఖరవిదారితాంధకారమదాంధ।
ద్విరదతనురక్తపూరము । కరణినుషస్సాంధ్యరాగకాంతులువెలసెన్॥ ౩౪౮.

క॥ భూరినభస్సరసింగల । తారాకుముదములుగోయఁదమకంబునవే।
సారెరవిజాచుఁగరముల । తీరుననొప్పారెఁగిరణదీధితులుదివిన్॥ ౩౪౯.

క॥ ఉదయాచలకూటాంచిత । విదితజపాకుసుమకాంతివిభ్రమవిభవా।
స్పదమగుచుసాంధ్యరాగము । మదిముదమొదలించెవిబుధమండలికెల్లన్॥ ౩౫౦.

క॥ త్వంగత్తుంగపతంగతు । రంగఖురాగ్రాహతాబ్జరాగపరాగా।
భంగరుచివిభ్రమంబుబొ । సంగఁబ్రభాతారుణంబెసంగెన్జదలన్॥ ౩౫౧.

క॥ ప్రకటోదయగిరిగతగై । రికనిర్ఝరవారిపూరరీతినదగెన।
త్యకలంకసాంధ్యరాగా । ధికదీధితిప్రాణిలోకదృక్పర్వముగన్॥ ౩౫౨.

క॥ తారాతండులశబలిత । భూరినభోంగణచరద్విభూషితసమయా।
దారకృకవాకుచూడా । కారభ్రమఁగొల్పెనుదయకాంతిచయంబుల్॥ ౩౫౩.

సీ॥ లలితదినారంభలక్ష్మీకరాగ్రదీవ్యన్నవ్యరత్నదర్పణమనంగ।
వరనభఃపురమహాద్వారగోపురసముత్తంభితాయతహేమకుంభమనఁగ।
ప్రాచీలలాటసంభరితకుంకుమరజఃస్ఫీతచిత్రకబిందుచిత్రమనఁగ।
పూర్వాచలాభోగభోగీంద్రసంధ్యారుణస్ఫటాస్ఫుటితరత్నంబనంగ।
గీ॥ చిత్రసంధ్యారుణామోఘసూత్రసంఘ। సంగ్రథితపూర్వదిగ్వధూస్వర్ణకాంచి।
సంఘటితదివ్యదీనారచక్రమనఁగ। బాలరవిబింబముద్భుతభంగిఁదోఁచె॥ ౩౫౪.

టిప్పణము.

ఉత్తంభిత = ఎత్తఁబడిన, చిత్రక = తిలకము, స్ఫటా = ఫణము, సంగ్రథిత = కట్టఁబడిన, దీనారచక్ర = కాంచనకింకిణీసమూహము.

క॥ ఆరయనారయసంహృత। తారకుఁడునుగోపతిత్వదర్పితుఁడునునై।
వారిజసఖుఁడుప్రతాపో। దారతఁగడుశక్తివజ్రధరులహసించెన్॥ ౩౫౫.

టిప్పణము.

సంహృతతారకుఁడు = పోఁగొట్టఁబడిన నక్షత్రములు గలవాఁడు సంహరింపఁబడిన తారకాసురుని గలవాఁడు. గోపతిత్వ = కిరణాఢ్యత్వము—స్వర్గాధిపత్యము. శక్తివజ్రధరులు = శక్తినిధరించిన కుమారస్వామిని, వజ్రమునుధరించిన యింద్రుని.

ఉ॥ అంతటనిద్రలేచివసుధాధిపసూనుఁడుకాల్యకృత్యమా।
ద్యంతముదీర్చిమాలికయునాత్మసఖుండునుదానునవ్వనా।
భ్యంతరదివ్యభూరుహఫలాదులనాకలిఁదేర్చిహర్షమ।
త్యంతమెలర్పఁగాసుమపురాభిముఖుండయిపోయిముందటన్॥ ౩౫౬.

మ॥ భువిశ్రీశౌద్రపురీశరాఘవపదాంభోజద్వయీచింతనా।
త్సవరొద్దంహనుమంతరాయకృతచిత్రశ్లేషహృద్యాంధ్రవా।
సవదత్తాఖ్యమహాప్రబంధమునశశ్వన్నవ్యసారస్యసం।
స్తవనీయంబగుపూర్వభాగమిదియాచంద్రార్కమైపొల్పగున్॥ ౩౫౭.

సీ॥ అమలాగ్రజన్మమాహాత్మ్యవిశేషంబుసద్వశిష్ఠసగోత్రసంభవంబు।
ఘనమగునాశ్వలాయనసూత్రకథనంబుబడగనాడన్వయప్రాభవంబు।
మాన్యమౌనద్వైతమతనిశ్చితత్వంబుసతతతత్త్వవిచారసంభ్రమంబు।
పురాణాంధ్రవిద్యాప్రవీణతాధిక్యంబుకవితారసజ్ఞానకౌశలంబు।
తేజరిలున్యాయవాదివృత్తిక్రమంబు । విబుధజనతావిధేయతావితరణంబు।
గలిగివినయవివేకముల్వెలయునలరు । వాఁడహనుమంతరాయాఖ్యవరలువాఁడ॥ ౩౫౮.

క॥ ఘనగిరిసంస్థానంబన । మనుబహువిఖ్యాతి గాంచిమునుకొనిప్రకృతం।
బున్నఁబెనుగొండసమాఖ్య । వినుతింగనుపురమునందు వెలయుచునుందున్॥ ౩౫౯.

ఉ॥ అండజవాహదివ్యచరణాంబుజభక్తిరతుండుసంచితా।
ఖండసదానిరామయసుఖప్రదభోగయుతుండుసత్కృపా।
మండితదానధర్మపరమానసవృత్తిహితుండుకృష్ణరా।
యుండనవొప్పుమజ్జనకుఁడాతతపూర్ణశతాయురున్నతిన్॥ ౩౬౦.

చ॥ అమలినభక్తినాతనినహర్నిశమున్గనుసన్నసత్పథ।
క్రమమునఁగొల్చిసాధ్వియనఁగాంతలనెంతయువాసిఁగాంచియు।
త్తమనిరతాన్నదానకలితస్థిరవృత్తిరహించిమించిసా।
కమఁబునవొప్పుమజ్జననియంచితదీర్ఘసుమంగలీస్థితిన్॥ ౩౬౧.

శా॥ ధాత్రీమండలమండనాయితసమస్తస్త్రీణసమ్మాన్యతా।
పాత్రీభూతసుశీలసువ్రతసురూపప్రాభవోద్దామ; స।
ర్వత్రస్తుత్యపతివ్రతానుగతభాస్వత్పుణ్యనిస్సీమ; సా।
విత్రీనామదనర్చుమద్దయితసావిత్రీపవిత్రాకృతిన్॥ ౩౬౨

క॥ కలరార్వురన్నదమ్ములు । నలువురుభగినీజనములునాకుస్మతినా।
కిలఁగలరుసుతులుమువ్వురు । లలినొకకూఁతురునురూపలావణ్యనిధుల్॥ ౩౬౩.

క॥ అందఱుపితృహితమానసు । లందఱుబహుసదయహృదయలందఱునిరతా!
నందితబుధబృందులుమఱి । యందఱుహరిభక్తియుక్తినందఱువారల్॥ ౩౬౪.

క॥ ప్రకటమగుశాలివాహన । శకమునఁగులశైలచంద్రసామజశశిసం।
ఖ్యకుఁగలమన్మథసమశా । ర్తికమాసమునందువిస్తరించితిదీనిన్॥ ౩౬౫.

సమాప్తము.

శ్రీ శ్రీధరాయనమః.

శ్రీమన్మహారాజరాజశ్రీ వేంకటగిరిపురాధీశ్వరులగు
శ్రీ రాజగోపాలకృష్ణయాచేంద్రబహద్దరు, కె. సి. ఐ. ఇ.
మహారాజాగారి కంకితంబుగా
శ్రీ బొబ్బిలిపురాధీశ్వరులగు
మహారాజరాజశ్రీ రాజా శ్రీ వేంకటశ్వేతాచలపతి
రంగరావు బహద్దరు, కె. సి. ఐ. ఇ.
మహారాజావారి యాస్థాన విద్వత్కవులలో నొకరగు
బ్రహ్మశ్రీ
మండపాక పార్వతీశ్వర కవీశ్వరులచే
రచియింపఁబడిన

శ్రీకృష్ణాభ్యుదయము.

ఇది
శ్రీ వేంకటగిరి పురాధీశ్వరులచే నముద్రితగ్రంథచింతామణియందుఁ
ప్రకటితమునకై పనుపఁబడి
నెల్లూరు పురమతల్లి నల్లసిల్లు
విక్టోరియా, రంగనాయకీవిలాస, రమానిలయ
ముద్రాక్షర శాలలలో ముద్రితమై
అముద్రిత గ్రంథచింతామణి పత్రికాధిపతియగు
పూండ్ల రామకృష్ణయ్యచేఁ బ్రకటితమయ్యెను.

రమానిలయ ముద్రాక్షరశాల.
నెల్లూరు.

1—5—03.

ప్రకటనము.

ఈ గ్రంథము సంకితముంబొందినట్టి మహారాజ రాజశ్రీ- ఉమదే- రాజే- రాజసా- రాజా- శ్రీ- వెలుగోటిరాజగోపాల కృష్ణయాచేంద్ర బహద్దరు పంజహాజారిమన్సబు దారిత్యాదిబిరుదాంకితులగు శ్రీ వేంకటగిరి ప్రభువుగారు దీనిని మాపత్త్రికయందుఁ బ్రకటితమగుటకుఁగా నని చిరిగావున ముద్రింపించి ప్రకటించితిమి. ౧౮౬౭ సం॥ నె ౨౦ రు ఆక్టు ప్రకారము దీని రిజిష్టరుచేయించి యున్నారము. ఇఁకనెవ్వరు దీనిన్ముద్రింపఁగూడదు.

ఇట్లు

నెల్లూరు
౧-౫-౦౩

పూండ్ల రామకృష్ణయ్య,
అముద్రితగ్రంథచింతామణ్యధిపతి.

శ్రీ శ్రీధరాయనమః

శ్రీ కృ ష్ణా భ్యు ద య పీ ఠి క.

1. ఈ గ్రంథమును (శ్రీకృష్ణాభ్యుదయమును) మండపాక పార్వతీశ్వర కవిగారు విరచించిరి. వీరుబొబ్బిలి సంస్థానాస్థానంపు విద్వాంసులలో నొకరుగానుండి దీనిని శ్రీవేంకటగిరి పురవరాధీశ్వరులగు మహారాజరాజశ్రీ శ్రీమద్రాజగోపాల కృష్ణయాచేంద్రులవారికిఁ గృతినిచ్చిరి. పార్వతీశ్వరకవీశ్వరుల వారిగ్రంథమును 1895 సరియైన మన్మథ సంవత్సరమునఁ బ్రారంభించి యతిశీఘ్రకాలములోఁ బూర్తిఁజేసిరి. దీనింగ్రంథకర్తగారు రాజునాజ్ఞపై రచియించినట్లుగా "నాత్మపర్యాయచర్యాసపర్య" అనెడు హరిహరేశ్వర శతకమున వ్రాసియున్నారు. ఈ హరిహరేశ్వర శతకమును మేము ముద్రింపించియున్నారము. దీనియందుఁ బార్వతీశ్వర కవిగారి చారిత్రమంతయునగపడును. అద్దానింబార్వతీశ్వరులవారే విరచించియున్నారు. దానిం బఠించినవారికెల్లఁదత్కవిసింహుని జీవితచరితమంతయుఁగరబదరాయమాణమనియెంచియిందుఁబెంచి లిఖింప విరమించితిమి. అయిననించుక దీనలిఖింప మనసయ్యెడు.

2. ఈకవి బ్రాహ్మణుఁడు. వైదికి. విశాఖపట్టణముమండలములోఁజేరినబొబ్బిలికి సమీపముననున్న పాలతేరను గ్రామము కాపురస్థలము. వీరు 1833 సంవత్సరము జూన్ తే 30 దీన జన్మించి 1897 సంవత్సరము జూన్ తే 29 దీనఁ బరమపదించిరి. వీరు తమ పండ్రెండవ వత్సరము మొదలుగ ననఁగా 1845 సంవత్సరమునుండి కవిత్వము వ్రాయుచువచ్చిరి. అప్పుడు "కవితాలతాంకురమను"నొకఘంటలోఁగాఁబంతగించి వ్రాసియున్నారు. ఇదియేవారి యాదికవిత్వము. (చూడుఁడు, హరిహరేశ్వర శతకము. పుట 29.) ఇఁక వారియంత్య కవిత్వము 1897 సం॥ జూన్ తే 25-26 27-28-దులలో మృత్యుంజయ స్తవమొనరించి 35 పద్యములువ్రాసి తే 29 దీనఁ గాలధర్మమునొందిరి. ఈపద్యములన్నియును, "మృత్యుంజయునకునమస్కరింతుఁదరింతున" అనిమకుటముగానుంచి మృత్యువు నోటిలోదూరునపుడు వ్రాయఁబడినవి. (చూ, హరిహరే, పుటలు 30,31,32.) ఇఁకవారి జీవితములో వారువ్రాసిన పద్యములకును మాలికలకును, దండకములకును లెక్కయే లేదు. పోయినవి పోఁగా నిపుడువారి గ్రంథములు 84 మిగిలియున్నవి. వీనినామములన్నియు హరిహరేశ్వర శతకమునఁ జేర్కొనఁబడియున్నవి. వీరిప్రతిగ్రంథమును గ్రంథములోని ప్రతిపద్యమును రస

పుష్టిగలిగియుండును. చప్పిడికవనమన నెట్టిదో వారెఱుఁగరు- ఇందులకు నిదర్శనముగా వారిగ్రంథములలో "గోపాలకృష్ణ" శతకములోని పద్యములఁ గనుఁగొన్నఁజాలు- ఆ శతకము ముద్రితముగానందున గ్రంథకర్తయొద్దనే ఖిలమైనదఁట- దానికై మేము గ్రంథకర్తజీవించియుండఁగానే ప్రయత్నించితిమిగాని కాగితములు ఖిలములైనవనియు దానియందలి యొకకొన్ని పద్యములు మాత్రమగపడినవనియు వానినిమాకంపిరి- వానిని 1893 సం॥ జూ౯ జూలై నెలల మయూఖములలోఁ బ్రకటించియున్నారము- ఆపద్యములనేయిపుడీ శ్రీ కృష్ణాభ్యుదయమున 53వ- పుటయందు 274 275- 276- 277- పద్యములుగా గ్రంథకర్తగారు చేర్చియున్నారు- ఇదికవులకు సైజమే- భారతకవులు నిర్మితమపద్యముల నొకచోనున్నవానిని మఱియొకచో నెక్కలిపియున్నారు- వారిపద్యములకు వారధికారులు, ఇది గ్రంథచౌర్యము గాదు.

3- ఈ గ్రంథమునకుఁ గృతిపతియగు శ్రీ వేంకటగిరి ప్రభువుగారు తామీ గ్రంథమునంకితమునొంది మాపత్త్రికానామమును సార్థకపఱుపఁదలంచియో, లేక, మాకుఁ బార్వతీశ్వరకవీశ్వరులవారితోఁ దెలుఁగు నను రాగ మెఱిఁగియో దీనినిమాపత్త్రికలోఁ బ్రకటించుటకుఁగా 9-2-01నఁ బంపిరిగాన వారియాజ్ఞ శిరసావహించి మార్చినెలనుండి ముద్రణమునకుఁ బ్రారంభించినను 1901 1902 సంవత్సరములలో బత్త్రికచక్కఁగఁ బ్రకటింపఁ బడనందున నింతకాలముగడిచినది-

4. వేంకటగిరి సంస్థానము ప్రప్రథమముననుండి విద్యావిషయపుఁజర్చలలోఁ బేరెన్నికఁగన్నది. బమ్మెరపోతనామాత్యుఁడాదిగా నేటిదనుక లెక్కలేని కవులకిక్కయైన సంస్థానమిదియొక్కటియేయని నొక్కివక్కాణింపవలసియున్నది. విద్వత్సంస్థానమనియే దీనింబిలువఁ దగు. సంస్థానపుఁ బ్రభువులు విద్వత్ప్రియులేగదా. రెంటూరి రంగరాజుగారీసంస్థానపుఁ బ్రభువులలో నొక్కరిపై భానుమతీపరిణయము నంకితమిచ్చియున్నారు- ఆ కవనముంజూచినచో నచటిప్రభువులకెట్టి కవనముపై యభిరుచిగలదో తెలియనగును. ఎప్పటిసంగతియో యిప్పుడేల. ఈ శ్రీ కృష్ణాభ్యుదయ గ్రంథకర్తగారు వ్రాసినట్టి "రాధాకృష్ణసంవాదము" అను శ్రీ రాజగోపాలకృష్ణయాచేంద్రులవారి పట్టాభిషేక మహోత్సవ వర్ణనాగ్రంథముంగన్న నది హస్తామలకమగును. తామరతంపరంబోలి యీసంస్థానమిట్లే నెగడవలయునని శ్రీ జగదీశ్వరుని వారకప్రార్థించుచుందుము- మఱియు వాల్మీకిరామాయణమును జక్కఁగఁ దెలిఁగించి తమతండ్రిగారి కంకితముంజేసిన గోపినాథము వేంకట కవీంద్రునిచేతనే వీరును మాఘకావ్యముం దెనిఁగింపించి యంకితముంబొందియున్నారు. అది1904బియేపరీక్షాపఠనీయగ్రంథముగ వస్సెవానిఁగన్నఁజనివిని ముదమందుచున్నారము.

5. ఈసంస్థానపువారు గ్రంథముల నెంత శ్రద్ధతోఁ జదువుదురోయని విన్నఁ గోరు మరేని యుంచుక విను:డు. ఈ గ్రంథమున 86వ పద్యమున నేనవబంతియందు "దౌల్యమువహించి" అనుటకుఁగా "దౌత్యమువహించి" అనిమేముపొరఁబాటున ముద్రింపించి మా మాససంచికను వారికిఁ బంపినవెంటనే దానింబఠించి యర్థము గాఁమి సంశయించిగాఁబోలు, మా పేరనిట్లుగా వ్రాయించినారు. ఎట్లన:—

"86 వ సీసపద్యమున 'దౌత్యము' అని మూలమందేయున్నదా? ఉన్నచోనెట్లర్థముంజేసి ముద్రింపించితిరో తెలుపవలయును. దౌత్యముతప్పేని ధౌర్త్యమా, తౌల్యమా, యెట్లుండవలయునని సమన్వయించితిరో తెలియఁగోరి శ్రీ శ్రీయేలినవారు సెలవిచ్చిరిగాన విన్నవించితిని.

వేంకటగిరిటౌ౯ }
1- 6- 02. }

ఇట్లు
తిరుమలసెట్టి జగన్నాథము."

అని వ్రాయించినారు. చూచితిరా, శ్రీప్రభువుగారి భాషాభిమానము. తమకున్న రాచకార్యంపుఁబనులయొత్తడిలో నిట్టిచిట్టివిద్యావిషయంపుఁ బత్రికంగరమునం బట్టి పఠించియందలి లోపాలోపములఁ దత్తదధిపతులకుఁ దెలుపునట్టి రాజసింహులు మాపత్రికకు నిత్యపోషకులుగ నున్నారని మేమువిజ్ఞాపిగుచున్నారము- ఒకవీరే కాదు. వీరిసోదరులగు శ్రీవేంకటకృష్ణయాచేంద్రులవారును సంతతము విద్యావినోదములతోనే కాలముగడుపుచుందురనుటకును మాజనవరి సంచికయే సాక్షిగదా.

6. కృతిపతులవలెనే కృతికర్తలగు పార్వతీశ్వరశాస్త్రులవారికినిమాయందు నెక్కుడనురాగముగలిగి మాపత్రికకు వారెన్నియో మాలికలు వ్రాసిపంపియున్నారు. వానింజదివి యానందింపవలయునేగాని, యవి రసపుష్టి గలవియని యెంతవర్ణించినను వ్రాయనలవిగాదు. మా కోరికపైవారు ప్రబంధసంబంధ బంధనిబంధన గ్రంథమును వ్రాయఁగా దానిన్నేమమాపత్రికలోఁ బ్రకటించియున్నారము. మఱియు మా మాటను వారువమ్ముచేయక తమచారిత్రము ఛందోబద్ధముగ "నాత్మపర్యాయచర్యాసపర్య" అను నామాంతరముగల హరిహరేశ్వర శతకమును వ్రాసి మాకిచ్చిరి. ఆ శతకమునందు వారు మమ్ముంగూర్చి వ్రాసినపద్యముల నీ గ్రంథమందే మఱియొకచో విషయసూచికకుఁ దర్వాతఁ బ్రకటించియున్నారము. ప్రబంధ బంధములను గూర్చివారి ట్లాగ్రంథమున నేవ్రాసియున్నారు-

సీ॥ శ్రీమత్పినాకినీ సింధుతీరమున భాసిల్లునెల్లూరిలోనుల్లసిల్లు
పూండ్లవంశంబునఁబాడమియీపుడమిలోఁ గవిపక్షపాతియన్ఖ్యాతివడయఁ

నడఁగి 'యముద్రితగ్రంథచింతామణి' యనుపత్త్రికను బ్రకటన మొనర్చు
శ్రీరామకృష్ణాఖ్యఁ జేఁ దనర్చు సుధారకవిఁ గోరి వ్రాసిన కారణమున
మహితబొబ్బిలిపురినుండు మండపాక। పార్వతీశ్వరకవి కతిపయకవిత్వ
బంధములకొకలక్షణగ్రంథమిపుడు। క్రొత్తగా నేర్చినట్లొనఁగూర్చెనిట్లు॥

చ॥ సుకవులుబంధలక్ష్యములె చూపిరిగాని తదర్హ లక్షణం
బొకరునుజూపరైరనితమద్ధరణాగ్రము పూండ్లరామకృ
ష్ణకవిదృఢప్రతిజ్ఞుఁడు రసజ్ఞుఁడు గావునఁబూనియుండెఁగా
తుకమునఁబార్వతీశ్వరుఁడు దోడ్పడఁ దత్ఫలసిద్ధిక బ్రమే॥

7. ఈగ్రంథమున రేఫ శకటరేఫలకు సాంకర్య మగపడకున్నను నీగ్రంథకర్త గారావిషయమున కిష్టపడియున్నట్లుగ వారి రాధాకృష్ణ సంవాదమున నాల్గవ యాశ్వాసమున 62 వ పద్యపుఁ డీకలో నగపడుచున్నది. సూత్రమున "రయోస్తు నిత్యంస్యాత్" అని వ్రాసినవారేల సాంకర్యముం జేసియుందురు? ప్రయోగములగపడుచున్నవందురేని వానిం దద్గ్రంథకర్తయే వ్రాసినాఁడనుటకు వారికిఁ గల ప్రబల నిదర్శనము లేవియో తెలియవు. అట్టి ప్రయోగములు పెక్కులగపడుచున్నవన్న "గతానుగతికోలోకః" అని యున్నదిగదా. దీనినొప్పుకున్న నీమార్గము "ఒజ్జల పుచ్చకాయం" బోలియుండుంగదా. అట్లేల భావింపవలయునో విచారింపుఁడు. అట్లే యికారసంధిం గావించి దానికిఁ గొంత సమాధానము నీగ్రంథకర్తగారు రాధాకృష్ణసంవాదమున నాల్గవయాశ్వాసమునందే 50 వ పద్యమున "మింటనుండిం టికిఁ" అను సంధింగూర్చి విశేషముగాఁ జర్చించియున్నారు. పూర్వకవులలో నేమి యిప్పటివారిలోనేమి యిట్లు భిన్నాభిప్రాయము గలిగి యుండుట సహజము గానే యగపడుచున్నది. ఏది యెట్లున్నను లక్షణమునకును రసోజ్జృంభణతకును సంబంధము లేదు. చేమకూర వేంకటకవి గారి విజయవిలాసము దీని కుదాహరణము. అందుఁగొన్ని లక్షణ విరుద్ధములున్నను పద్యము లమృతరసమును జిమ్ముచుండును. శ్రీ పార్వతీశ్వరులవారికవిత్వములో నభిప్రాయభేదముగల మార్గములు కొన్ని యగపడినను గవనము ముద్దులు మూటగట్టుచుండును. ఈగ్రంథమున 16-17-68 99-107-154-171-173-274-275-276-277-308 మొదలగు పద్యములం జదివినచోఁ గవిత్వములోని లావణ్యము శ్రుతి గోచరమగును. అట్లే పీఠికలోని 14-15-26 పద్యములను సహా పఠించి సంతోషాంబుధి నోలలాడంగోరుచున్నారము. రాధాకృష్ణ సంవాదము నుండియుఁ గొన్ని పద్యములవారి కవనలావణ్యముం జూపుటకై ప్రకటింతుము:—

సీ॥ మీ ప్రపితామహుండై ప్రసిద్ధుండగు లక్ష్మణాఖ్యుఁడహీన లక్షణుండు
పాలించి తానన్న మాటఁదప్పనిమేటి వరసుమిత్రానంద వర్ధనుండు
విజయరామావనీ విభుఁడగ్రహారాఢ్యభూదేవతాజాతిపోషణమున
పు ౧౦౬ ననుపంగ భూతనయోక్తి వశంబునఁ బుణ్యాజనాధిపముల వానర్చి
విభుని పలని భయంబున విడిచెఁదనువు। దానిఁ గాంచి విభుండు ఖేదము వహించి
యలవిరోధిపడంచి శ్రీనధిగమించి। లక్ష్మణకుమారచింతఁ గొల్పరచెఁగాడె॥

సీ॥ అనియంతనిలువక వినియంతపలుకులు వినియంతకంతకు విస్మయమెనయఁ
జని యంతరాయమొందని యంతిపురమునఁ దీని యంతరంగంబు దనియనిలుము
మనయంతవారము మనయంత మనమింత మనయంతర మెఱింగి మసలవలదె
నిజయంత్రచింతమాని జయంతరథవాజి గజయంత లచ్చరల్ గలసిరాఁగ
రాగమున భాసురాగసురాగసుమప। రాగవాసితవనుల నిరాగసుండ
వగుచు నిర్భరముగ సుఖివగుటమాని। మానివయి మ్లానివై పట్టిదిమానితంబె॥

ఉ॥ యాచకకల్పవృక్షము క్రియాచతురుండు రిపుక్షిపార్థ్వమా.
యాచణశేముషీనిధి నయాచరణాచరణుండు సద్విధే
యాచలమానసుం డురుదయాచతురాస్యగురుండు రూపధే
యాచమితస్మరోజ్జ్వలుఁడు యాచమపేంద్రుఁడు మర్త్యమాత్రుఁడే॥

ఉ॥ చల్లనిమానసంబున నెసంగుచు నిర్మలపక్షపాతియై
యెల్లద్విజవ్రజంబు నుతియింపఁబయోంబుగతిన్ గుణాగుణం
పు ౧౦౬ బుల్లఘుకీర్తినేర్చితగవుల్ తగఁదీర్పఁగ నేర్చి భూమిభృ
త్తల్లజ రాజహంసమనఁగా భవదగ్రసుతుండు రాజిలున్॥

ఉ॥ వారిప్రసన్నజీవనత వారియవారిత పావనత్వమున్
వారిసుశీతలత్వమును వారిజగత్పరిసేవ్యవృత్తియున్
పు ౧౦౬ వారిసముద్రసత్వగతి వారిసశైవలసత్వ-స్తిమాప్తియున్
వారిప్రభూతగౌరవము వారికవీడ్యత వారికేతగున్॥

మ॥ కడియాలంబున వైరులొందురసుచుంగట్నంబుగా జాళువా
కడియాలంబు డుకం గరంబులకలంకారంబుగాఁ దాల్చియు
క్కడియాలంబున మింతయొప్పనెయనంగాఁ జాలు మెప్పానిపె
క్కడియాలంబుల షాజు రాజు నెదుటన్ సాశ్చర్యచర్యం దగెన్॥

క॥ ఎంతటిమతిమంతులకును । మంతులుగనవచ్చుఁగృతుల మహిఁగవన శ్రీ
మంతులు సామంతులు ధీ । మంతులు మంతులుదొరంగి మంతురు గుణముల్॥

క॥ నాతీయేమనిచెల్పుదు । నాతీరున నగరువెడలు నవుడు నృపుఁడు నా
నాతీర్థప్రజగన గణ । నాతీతోత్సవమొనర్చెనదియెట్లన్నన్॥

క॥ రాజాగమనమువేళన్ । క్ష్మాజనులకు సకల శకున సంతతిగల్గెన్
రాజాగమనమువేళన్ । క్ష్మాజనులకు సకల శకున సంగతిగాదే॥

క॥ యమునాతరంగిణీతో । యమునాఁదమమమరె నచటనగు హంస నికా
యమునాఁదగె నుడుసముదా । యము నాఁటిదినాంతదీపికావలితేవన్॥

క॥ ఘనచంద్రహాసరుచులం । గనితగెనారాచకోరికలనన్ జగముల్
ఘనచంద్రహాసరుచులం । గనితగె నా రాచకోరికలనం దగదే॥

క॥ అవనీతలావతీర్ణం । బవనీ పావకచతుర్థ తనయుండగు శ్రీ
నవనీతకృష్ణవిభుమా । ర్దవనీతులరీతులెన్నఁ దరమేమాకున్॥

క॥ దేవరసజ్జనమనోజ్ఞుఁడు । దేవరతొలుపుట్టి కృష్ణదేవుఁడ యగుఁగా
దేవరగుణగరిమనువసు । దేవరసేంద్రుఁడని మిము నుతింపఁగవలదే॥

(ఇట్టివి దివ్యమైన పద్యములున్నవి- చూ, హరిహారే, పుటలు 21-22-23.)

8. శ్రీ పార్వతీశ్వర కవీశ్వరులవారి కవనాదులనుగుఱించి యనేకులు సదభిప్రాయములఁ బ్రకటించియున్నారు. వానినెల్ల నిటఁ బ్రకటించుటకు స్థలముచాలదు. అయినను నట్టివానిలో శ్రీరావుబహద్దరు, కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులవారును, మచ్చ వేంకటకవిగారును, వ్రాసి ప్రకటించియున్నట్టి యభిప్రాయములమాత్ర మిచ్చుట స్థలముచాలమి నీగ్రంథమునకుఁ గట్టకడపట ముద్రింపించి యుంచితిమిగానఁ బాఠకులెల్లరు వానింజదువఁ బ్రార్థితులు.

9. ఇందుఁ గచభార, కుచభార, కటిభారాది వర్ణనలు మందునకైన నగపడక కేవల కథాప్రవాహమే ప్రసరించుచుండుటంగాన యూనివర్సిటీవారు దీనిం బ్రవేశపరీక్షకుఁ బఠనీయగ్రంథముగ చేర్పవచ్చి, కృతిపతికిని గృతికర్తవంశజులకును, గృతిం బ్రకటించినవారికిని మోదముఁగలుగఁజేయుదురుగాత.

ఇట్లు
1-5-03 } పూండ్ల రామకృష్ణయ్య,
నెల్లూరు. } అముద్రితగ్రంథచింతామణ్యధిపతి.

శ్రీకృష్ణాభ్యుదయము నందలి

విషయసూచిక.

ప్రకటన.

సీ॥ ప్రకృతము ముద్రితగ్రంథచింతామణి
పత్రికాధిపతినై పరఁగు పూండ్ల
రామకృష్ణామాత్యరత్నమకృత్రిమ
మిత్రమై మిగుల నామీఁదఁ గోరి
మచ్చరిత్రంబుఁ దానచ్చువేయఁ దలంచి
పలుమాఱు జాబులు పంపఁజొచ్చి
నను నిప్పు ప్రేరేచి నాచేతనే నా చ
రిత్ర వ్రాయించి యామిత్రునకిపు
డంపఁబూనినక తన జన్మాదిషష్ట
వత్సరంబుల చర్య సేవ్రాసినాఁడ
నిది నిజమ్మని నమ్మింపు మెల్ల ప్రజల
హరిహరేశ్వర దేవ మహానుభావ॥

సీ॥ ఆసేతుకాశీతలాంత భూమాలవేల
కొలఁది గామిత్రులు గలరు గాని
పూండ్లకులామృతాంబుధిచంద్రుఁ డగు రామ
కృష్ణకవీంద్రుఁ డకృత్రిమాను
రాగసాంద్రుండయి రాకపోకలు దర్శ
నస్పర్శనంబు లెన్నఁడును లేక
యున్నను మిగులఁ బ్రసన్నుఁడై నాచరి
త్రధరిత్రినిఁ శాశ్వతముగ నిల్పు
మాడ్కి ముద్రింపఁ దలఁచి పల్మాఱుఁ గోరె
నిట్లు గోరినవారు లేరితఁడు దక్క
నితని సంకల్పమీడేర్చి యేలుకొనుము
హరిహరేశ్వర దేవ మహానుభావ॥

ఇట్లు
మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి
శ్రీ బొబ్బిలి సంస్థానాస్థానకవి.

27—3—95.

శ్రీకృష్ణాభ్యుదయము.

శ్రీమన్మండపాక పార్వతీశ్వర కవీశ్వర విరచితము.

ఏకాశ్వాసము.

అవతారిక.

ఇష్టదేవతాప్రార్థనాపూర్వక మంగళాచరణాదికము.

శా॥ శ్రీలానీలలు మేలుమేలన సముజ్జృంభత్సమాలింగన
శ్రీలాభంబుల నొక్కటం దనువుచుం జెన్నొందు వెన్నుండు సు
శ్రీలుండై వెలుగోటివంశమణియౌ శ్రీరాజగోపాల కృ
ష్ణేలాపాలకమౌళికీవుత మనోభీష్టంబు లెల్లప్పుడున్॥ 1.

శా॥ శర్వుంగొందఱు శౌరిఁగొందఱు సరోజాతాయతాక్షుల్ దమిన్
సర్వావస్థలఁగొల్చునట్లు దను భాషాయోష నామూకృతుల్
వేర్వేఱన్ గొనికొల్వ నుబ్బువిధి తీవిన్ రాజగోపాల కృ
ష్ణోర్వీపాలవరున్ నిరామయచిరాయుశ్శ్రీయుతున్ జేయుతన్॥ 2.

మ॥ జనులాత్మీయసమత్వమున్ బొగడఁగా సామేన నా మేనకా
తనయన్ స్వర్ధునిమూర్ధమందునిచి తద్వంద్వంబునం జేకనం
దనుఁగా స్కందునిఁగాంచిమించు శివుఁ డుద్యద్రాజగోపాలకృ
ష్ణనృపాలాగ్రణికిచ్చుతన్ బహుముఖాంచచ్ఛాశ్వతైశ్వర్యముల్॥ 3.

*సీ॥ తనకుసాజంబుగాఁ దనరుచాంచల్యంబు చంచలాక్షుల దృగంచలములందుఁ
దనకునైజంబైన దయితవక్షస్థితి కొమ్మల రతివిశేషమ్ములందుఁ
దనకుబీదలపట్లఁ దనరువైముఖ్యంబు కలిమిన్నల పాలయల్కలందుఁ
దనకుసాదులపట్లఁ దనరుకాఠిన్యంబు కుంభికుంభస్థనీ కుచములందు
నునిచి యనుచితవృత్తులిట్లునిరసించి। సరసతరహించి సరసిజసద్మపద్మ
పద్మజాగ్రణియగుకృతిభర్తయింట। నిలుకడవహించినిరతంబునిలుచుఁగాత 4.

---

*సీ॥ తనచంచలత్వంబు వనచరాగ్రణులందు మత్తతవారిసామజములందుఁ
దనపంకజాతాప్తి దర్పితాఖలయందు నీచాశ్రయత వారి నెలవులందుఁ
దనవతితోషణాదర మనుత్తములందు జడవృత్తి వారి యాశ్రమములందుఁ
దనమధుప్రాప్తి ధనార్తకదంబములయందుఁ ద్రిమ్మట వారి నేత్రమ్ములందు
నునిచి యనుచితవృత్తులిట్లు నిరసించి। సరసత రహించి సరసిజసద్మపద్మ
పద్మజాగ్రణియగుకృతిభర్తయింట। నిలుకడవహించి నిరతంబు నిలుచుఁగాత॥

మ॥ సదలంకారగుణధ్వనుల్ వెలయఁగా సద్వృత్తయై సద్రసా
స్పదమై సత్పదరీతియై సతతభాస్వల్లక్షణాకారమై
బుదమెచ్చం గవిరాజమాన సరసాంభోరాశి జన్మించి పెం
పొదవన్ సత్కృతిలక్ష్మి వేంకటగిరీంద్రోల్లాసముం గూర్చుతన్ 5.

సీ॥ తనరసజ్ఞాశ్రయత్వం బాశ్రితులకిచ్చి వెలయించుచుండు నే విశ్వజనని
తనశతానందోచితవ్యాప్తి భక్తులకొదవించి మనుచు నే సదయహృదయ
తనదివ్యసారస్వతస్ఫూర్తి దాసుల కొసఁగి మన్నించు నే యసమచరిత
తననిసర్గాక్షరాత్మకశక్తి నతులకు వఱలించి ప్రోచు నే వర్ణనీయ
యట్టిశారద రసనాగ్రమందు నిలిచి। నవ్యసత్కృతికర్తగా నన్నొనర్చి
భవ్యవెలుగోటిరాజగోపాలకృష్ణ। విభుని సత్కృతిభర్తఁ గావించుఁగాత॥ 6.

*మ॥ చను శృంగారరసంబె శాంతరసమై, శాంతంబె శృంగారమై
కను సఖ్యంబనుచున్ దదైక్యము శివాఖ్యం దెల్పి నానారసా
యన చర్వృల్ల యార్యకార్యచతురుండౌ రాజగోపాలకృ
ష్ణ నరేంద్రాగ్రణికిన్ సమగ్రసుఖలానందంబులం గూర్చుతన్॥ 7.

శా॥ బంగారేచమనాయఁ డిష్టుఁడని స్వప్నంబందుఁ బ్రత్యక్షమై
గంగాంతర్గతలింగమిం కొకనికిం గాన్పించి తద్వ్యక్తిచే
తం గాశిస్థలినుండి వేంకటగిరిస్థానీయముం జేరి తే
వం గొల్వంబడు విశ్వనాయకుఁడు తద్వంశాగ్రణిం బ్రోచుతన్॥ 8.

శా॥ భూమిం గాంచి యశంబుఁ గాంచి నిగమంబుల్ పుణ్యకోట్యంచితం
బీమేల్ ప్రోలనమించు వేంకటగిరిన్ స్వేచ్ఛం బ్రవేశించి పూ
జామోదంబునఁ బొల్చు శ్రీవరదరాజస్వామి తత్పట్టణ
స్వామిం గామితకల్పకంబగుచు వాత్సల్యంబునం బ్రోచుతన్. 9.

శా॥ స్వస్వామిత్వము వర్ధిలన్ వరదరాజస్వామిఁ గోదండరా
మస్వామిన్ స్వయమాగతుండయిన సమ్యక్కాశికా విశ్వనా
థస్వామిన్ గనవచ్చునంచు బలె మధ్యస్థాయియై నాంజనే
యస్వామిన్ గృతిభర్తఁ గొల్చి విజితస్వామిత్రుఁడై యొప్పుతన్॥ 10.

మ॥ ధర నాద్యంత రసద్వయంబునకు భేదం బింతయున్ లేదఁట
న్న రహస్యంబు శివాఖ్యచేఁ దెలుపుచున్ నానా రసాకార యా
చు "రసోవై" యను సూక్తిచేత నదియే సూచించుచున్ బొల్చు నీ
శ్వరి సర్వజ్ఞకుబేశ్వరుం గృతిపతిన్ వర్ధిల్లఁగాఁ జేయుతన్॥ (పాఠభేదము.)

శా॥ శ్రీ సర్వజ్ఞకుమారయాచ మహిభృ ద్బృందావనానీత పూ
జాసాధోదర సంప్రతిష్ఠిత సదాసంపూజ్య మానోజ్జ్వల
ద్రాజైశ్వర్యధినాథపాదుకలు జాగ్రద్రాజగోపాలకృ
ష్ణాసాధారణ ధారుణీంద్రునకు సర్వాభీష్టముల్ గూర్చుతన్॥ 11.

చ॥ అనుభవశాలివై యభినయాగమముం బచరించితీవు నా
కనుభవసిద్ధమీవని గజానన! కాదన వాదులాడఁ జా
ల ననెడు వల్లభాంగన తలంపు నెఱింగి తదిష్టపూర్తిఁ జే
సిన గణనాయకుండు దయచే మదభీష్టము లెల్లఁ గూర్చుతన్॥ 12.

ఉ॥ ప్రామినుకుల్ నిజాకృతిగ భాసిలుచుం గమలోదయార్హ్య చ
ర్యామహనీయుఁడై నరకహారిగురున్నతి వర్ధనుండునై
వేమఱు శ్రీధరుండనెడు విశ్రుతిఁ గాంచి వెలుంగు వేవెలుం
గామయముల్ వెలార్చి తమమార్చి క్రమమ్ముగ మమ్ముఁ గావుతన్॥ 13.

ఉ॥ వ్యాసు నివేదతత్త్వపరమార్థపదవ్యగవస్మఖోద్ధ ది
వ్యాసురసంపదాద్యరహస్యనివేదక సారభారత
వ్యాసు గతాగతక్రమ భవత్ప్రణవాత్మకహంసమంత్ర భ
వ్యాసు నిజాంతరంగ జలజాంతర నిత్యనివాసుఁ గొల్చెదన్॥ 14.

సీ॥ శ్రీవత్సహితశుచిద్దృగ్రుచిసంప్రాప్తి సత్యాత్మబంధుదక్షగురుభక్తి
యమవిరోధము లేని విమలధర్మవ్యక్తి యక్షతశ్రుతపౌరుషానురక్తి
సుస్థిరబ్రహ్మైకరస్థాపనాసక్తి పుక్కటవిషమూనఁ బోనిసూక్తి
సూర్యవతంసయశో భాష్యపదయుక్తి కాసాలికాది వాగ్ఘురణశక్తి
మనఁగళానిధిమండలమధ్యవర్తి యై యభవుఁడై ప్రకృతి నద్వితీయుఁడై యు
నుగ్రుఁడై శంకరాచార్యజాగ్రదాఖ్య నవతరించిన సర్వజ్ఞు నభినుతింతు॥ 15.

చ॥ కవనగురుండు దండ్రియగు కామకవీంద్రుని సత్కళాగురుం
డన్న నల తాతసూరయ సమాఖ్యకవిన్ నిగమాంతమంత్రముల్
సవిధిగఁ జెల్పినట్టి గురుచంద్రునిఁ ద్రైపద మస్కరీంద్ర పుం
గవు గురుమండలాన్వితము గా భజియింతుఁ బ్రబోధసిద్ధికిన్॥ 16.

ఉ॥ పూజలొనర్తు వాక్కుసుమ పుంజములం గుశలాభివృద్ధికై
భ్రాజితసత్కవిత్వరసరంజిత సర్వజగత్పవిత్ర తే
జో జయశాలి కీర్తిజితశుభ్రమయూఖకళాశయాజికిన్
రాజితసర్వసద్గుణ విరాజికిఁ దిక్కన సోమయాజికిన్॥ 17.

చ॥ సదయ నరాజితస్థితులు సద్రుచులుఁ విబుధాళి రౌనసం
బాదలు మహాకృతుల్ దనరఁ బుణ్యజనుల్ సుమనస్కులాత్మ స
త్పదముల నాశ్రయింప సమదర్శనసంతతపూర్ణసత్కళా
స్పదమగు చిత్రచర్యగల సత్కవిచంద్రుల సన్నుతించెదన్॥ 18.

మ॥ ప్రవరశ్లాఘ్యపదన్ మహాకృతిరమం బాటించి నొప్పించుచో
భువిలోఁ గాకవి లోకమొందినఫలంబుం బొందుటబ్రంబె కా
క విలోకం బనుకూల ధర్మ నసమగ్రవ్యాప్తిలేకున్నక
న్న విపన్నత్వములేదు కాకవుల కెన్నన్ సర్వకాలంబులన్॥ 19.

వ॥ అని యిబ్భంగి నభంగుర గురు దేవతాచరణ పరిచరణ సమాచరణ సమా
దరణ రమాభరణ నిజాంతఃకరుణావధానంబును గృతిపతి మంగళ సంవిధా
నంబును సుకవి మహిమానుసంధానంబును గుకవిముఖ విధానంబునుం
బ్రధానంబుగాఁబచరించి విరించిప్రేరణంబు కారణంబుగా శ్రీ కృష్ణా
భ్యుదయాభిధానంబగు నొక శృంగార కథావిధానంబునం గృతార్థతా
నిధానంబుగాఁదలంచి యొకనాఁడాత్మగతంబున॥ 20.

* గ్రంథరచనా నియమనము. *

సీ॥ శ్రీరాజగోపాలకృష్ణయాచేంద్ర రసానాయకుండు రసజ్ఞుఁడగుట
నస్మత్కృతార్పితంబైన "రాధాకృష్ణసంవాదకృతి" నంది సత్కరించి
నందింపఁజేసి యానందకందంబైన నందనందనుకథ నందమొందు
శృంగారకృతి నొనరింపుఁడటంచు సగౌరవంబుగ నన్నుఁగోరియున్న
కతనఁ దనమును గోరినకతన కృతి నొసర్చినఁ దనర్చి నరపతి నన్నుధన్యుఁ [తు.
జేయుననియెంచి తత్కృతినాయకాన్వయక్రమము సంగ్రహించి సేనభినుతిం

* కృతిపతి వంశానువర్ణనము. *

మ॥ కలఁడామ్నాయ నికాయగేయ ఘనగంగాతోయ మారంద స
ద్మ లసత్పద్మదళాక్ష దక్షపదపద్మ ప్రోద్భవత్వార్థవ
జ్జలజాతాక్ష కటాక్ష లబ్ధనిధిసంజ్ఞావ్యూహసంజ్ఞా విభా
కలనామాన్యుఁడు పద్మనాయకసమాఖ్యన్ ధన్య మూర్ధన్యుఁడై॥ 22

చ॥ అతని కులంబునన్ వెలమలందఱుఁ బుట్టిరి వారు సప్తస

ప్రతి విధశాఖలై మనిరి వారలలో వెలుగోటిరాజు లీ
ధృతఁగని రిర్వదేడు పురుషాంతరములఁ గడచెఁ మహోన్నతిం
గృతిపతిపూర్వులట్లిపుడు కీర్తివహింపుచునుండెనన్నిటన్॥ 23.

శా॥ తద్వంశోన్నతిఁ దద్గుణోన్నతియు మద్వంశక్రమంబున్ సమ
ద్య ద్వైవశద్యమెలర్ప మద్రచిత "రాధాకృష్ణసంవాదమం"
దు ద్వేలంబుగఁజెప్పఁగాఁబడియె మున్స్వర్వింబ్రజాదృగ్వచో
వ్యాద్వేద్యంబగుచుండఁగా, నిపుడువేఁటే చాటఁగా నేటికిన్॥ 24.

కృతిపతి వర్ణనము.

సీ॥ మహితసర్వజ్ఞకుమారయాచేంద్రమహారాజమణి కుమారార్థియగుచు
రామేశ్వరాదియాత్రలకేగునప్పుడు దక్షిణద్వారకాధ్యక్షుఁడైన
శ్రీరాజగోపాలకృష్ణుఁబ్రార్థించి, తద్దత్తవరప్రసాదమునఁగన్న
తనయుఁడుగాన నీతనికదేపేరుంచె నితనివెన్క ననేకసుతులఁగనియె
నట్టిశ్రీరాజగోపాలకృష్ణవిభుని। జన్మసంశుద్ధి సద్బుద్ధి సత్త్వసిద్ధి
సుతసమృద్ధి విద్యావృద్ధి సుప్రసిద్ధి। వేఱె వర్ణింపఁగానేల విపులలీల॥ 25.

ఉ॥ డించు జనార్తిఁగీర్తినిగడించు సుధీజనగోష్ఠిగల్గి క్రీ
డించు ముదంబుచే నినుమడించు నయోన్నతి నుగ్గడించు నో
డించు నెదిర్చువారిఁ బురడించు జయంబున దిక్కులందుఁ బా
డించు యశంబుఁ గేల్వ ముడించు బుధాళి కితం డతంద్రతన్॥ 26.

సీ॥ నిర్ణిమిత్తముగఁ గానియును వెచ్చము సేయఁ డర్హకాలములనెంతైననిచ్చుఁ
దానెంత చనవరికైననుమనసీఁడు లోకుల మనసంతలోగ్రహించు
నొకరినినమ్మినట్లుండుటయేకాని నమ్మియేమరియుండఁడెవ్వనైన
నరసిపూనిన నిగ్రహానుగ్రహంబులు ఫలకాలమునఁగానిబైలుపఱుపఁ
డిట్టియీరాజగోపాలకృష్ణవిభుని। కిష్టుఁడైరాజగోపాలకృష్ణమూర్తి [గాత్ర
పుత్త్రపౌత్త్రాయురారోగ్యములనొసంగి। యీయుగాన నజేయుగాఁ జేయుఁ

షష్ఠ్యంతములు.

క॥ ఏతాదృశగుణజాతా। నీతునకు వినీతునకుఁ బునీతునకు ధునీ
జాత సువిజ్ఞాత కవి। ఖ్యాత కృతిప్రీతునకు సయస్ఫీతునకున్॥ 1.

క॥ శ్రీరాధాకృష్ణపదాం। భోరుహ భృంగాయమాన పూతాత్మునకున్
గారుణ్యమయాత్మునకుం। బౌరాణిక గదిత విదిత పరమాత్మునకున్॥ 2.

క॥ పద్మాపతి పదపద్మజ। పద్మజకులపద్మపద్మపతికలికృతిక
ఛద్మునకు విమలమానస। పద్మునకు సమగ్రసత్కృపాసద్మునకున్॥ 3

క॥ నవనీత మృదులహృదయున । కవనీతల భాగ్యదేవతాభ్యుదయునకున్
భువనాదర భవనాదర । కవనాదర సత్కవిప్రకర సదయునకున్ ॥ 4.
క॥ రేచెర్ల గోత్రభవునకు । భూచక్ర లసద్యశో విభూతి భవునకున్
స్వాచార ప్రభవునకున్ । యాచకశరణార్థి హితదయా విభవునకున్ ॥ 5.
క॥ శ్రీసత్యవచనరాగో । ల్లాసోత్థునకు వెలుగోటిలక్ష్మీనరసాం
బా సర్వజ్ఞకుమార । క్ష్మాసుత్రామసుత సప్తక జ్యేష్ఠునకున్ ॥ 6.
క॥ నిజవితరణాదిసుగుణ । వ్రజస్వతఃప్రీత హూణరాజ్ఞీమణి ద
త్త జగత్ప్రసిద్ధబిరుదున । కజస్రహితసస్యహితదయా శరదునకున్ ॥ 7.
క॥ అకలంకద్యుతిఘృణికిన్ । సకలారికరీంద్రసృణికి సజ్జనబృందా
రకమణికి రాజగోపా । ల కృష్ణయాచేంద్ర నృప లలామాగ్రణికిన్ ॥ 8.

కథాసంబంధము.

వ॥ శ్రేయస్కరంబుగా నేఁజేయంబూనిన యశస్కర జగదభ్యుదయ నిబంధనంబగు శ్రీ కృష్ణాభ్యుదయ ప్రబంధంబునకుఁ గథా సంబంధం బనుసంధించుచు॥ 1.

శా॥ శ్రీ మాంగల్యము దేవసేనవాగడం జెల్వొందె వల్మీకములం
బ్రామిన్కుంగొన వెన్నశక్తి సుకుమారస్వామి భావం బభి
ఖ్యామూలంబుగ శ్రీనివాసపద చిహ్నంబౌను బ్రహ్మంబు స
త్యామోదాస్పదమై సలక్షణముగా నస్మత్కృతిం బ్రోవుతన్ ॥ 2.
శా॥ నేనెవ్వారలచే సుఖించినను నిన్నే సౌఖ్యసంధాయిఁగా
నానాకారుఁడవంచు నెంచితిఁ గృతఘ్నత్వంబు రాకుండఁ బై
కేనెవ్వారల నెట్టులెన్నినను నిన్నే యెన్నినట్లెన్ని న
న్నానందింపఁగనిమ్ము పన్నగనగాధ్యక్షా జగద్రక్షకా॥ 3.
శా॥ శ్రీయున్ లక్ష్మియు సర్వమంగళయు ధాత్రిన్ వల్లభాదేవియున్
ఛాయాదేవియుఁ బంచశక్తులుగ నంచద్దేవతాపంచకం
బై యుద్యత్కవియై గురుండయి యుపాస్యంబై ఫలంబై ధ్రువం
బై యానందమయంబునైన మహిమన్ ధ్యానించి ధన్యుండనై॥ 4.
వ॥ అనియిట్లు శ్రీనివాస పదగర్భిత తత్పద సంస్మరణా విఖ్యాత హరిహర హిరణ్యగర్భ బ్రహ్మగర్భ జగద్గురు పరబ్రహ్మసాన్నిధ్య సందర్భ నిర్భరుండనై విన్నవింతు నవధరింపుము. 5.

క॥ శ్రీచిరభోగసురేంద్రా। రేచెర్లసగోత్రకులసత్పతిచంద్రా
భూచరనుతగుణసాంద్రా। యాచేంద్రా సకలసత్క్రియా నిస్తంద్రా॥ 6

కథారంభము.

శా॥ పుణ్యం బశ్రుతదృష్టపూర్వ మునిసై పుణ్యంబు శ్రీనైమిశా
రణ్యం బార్యశరణ్యమట్టి సుపవిత్రక్షేత్రమందున్న బ్ర
హ్మణ్యుల్ శౌనకముఖ్యులచ్యుత చరిత్రాకర్ణ నాకీర్ణులై
గణ్యోత్కృష్టుని రోమహర్షణిని వేడ్కంగాంచి మన్నించుచున్॥ 1.
ఉ॥ సూత పురాణజాత పరిశోధన బోధన పూతవాగను
స్యూత విచిత్రముల్ విజయ సూతచరిత్రము లెంతవిన్న సం
ప్రీతిని దృష్ణదీర దలకృష్ణుని జన్మదినంబు నేఁడు మా
కీతఱి వాక్యచాతురి వహించి తదభ్యుదయంబుఁ దెల్పుమా॥ 2.
చ॥ అనవుడు సూతుఁడిట్లనియె నార్యశిరోమణులార మీతలం
పున మఱినాతలంపు మనపుణ్యవశంబున నేకమయ్యెఁ గృ
ష్ణుని చరితం బనంత మది సూత్రవిధంబున సంగ్రహించి నే
వినుతు నవీనులట్లిపుడు వీనులకింపుగ నాలకింపుఁడీ॥ 3.
సీ॥ ఒకనాఁటి గోష్ఠిలో సకలపురాణ పరస్పర భేదకారణము నడుగ
బాదరాయణపౌని సాదరంబుగఁదెల్పె నదిపరమరహస్య మైనవినుఁడు
మనమనోవాసనల్ గనిమనముదరింపఁగోరి పురాణముల్ గూర్చె నదియుఁ
క్రమతనర్థప్రధానములుపామరులకు భావప్రధానముల్ పండితులకుఁ
గవులుధ్వనికావ్యముత్తమకావ్యమంద్రు। దీనికి నిదర్శనము వాసుదేవచర్య
యిట్లనెసమస్తచర్యలూహింపవలయు।నదియునిదియుఁదలంపముఖ్యములుమనకు
వ॥ తత్క్రమం బెట్టిదనిన॥ 5.
గీ॥ మురళిప్రణవంబు గోపికల్ ముక్తజనము। గోగణంబు చిరంతన గోగణంబు
రాధమూలప్రకృతిలక్ష్మిబ్రహ్మవిద్య।కృష్ణుఁడానందమయతత్త్వమిదెనిజంబు। 6.
మ॥ పరమార్థజ్ఞులెఱింగి పొందఁదగు గుప్తంబైనవేదాంత త
త్త్వరహస్యంబిది వ్యావహారికదశం దత్తత్పురాణోక్తమీ
శ్వరరూపంబు తదేకభక్తిసులభోపాయంబు మోక్షార్థికి
ద్ధర నిద్ధంబిది నేనిదే ప్రకృతమాధారంబుగాఁ దెల్పెదన్॥ 7.

దశావతార స్తవము.

ఉ॥ ఎవ్వనిచే జగంబు భరియింపఁగనయ్యె యుగాంతకాలమం

దెవ్వని కుక్షిలోనిలిచె నెవ్వఁడు వారిచరస్వరూపుఁడై
మవ్వపు వేదబృందము నమందకటాక్షముచేతఁ బ్రోచెఁదా
నవ్వనజాయతేక్షణు ననంతుని నే శరణంబు నొందెదన్ ॥ ౮
చ॥ విగతరజస్తమోనుతుఁడు విశ్వమయుండు ననాదిరూపుఁడై
నెగడినయెవ్వఁడీశ్రుతుల నేర్పుదలిర్పసృజించిమించె ని
జ్జగతి నజస్రముం గమఠసత్త్వముఁడై ధరియించె నెవ్వఁ డ
య్యగనిలయప్రియున్ హరి ననంతుని నే శరణంబు నొందెదన్ ॥ ౯
చ॥ సురరిపుభీతిచే బెగడుచున్ ఫణివాసము దాసియున్న యి
ద్ధరణి సముద్ధరింప నిశితస్ఫురనిష్ఠురభీకరస్ఫుర
త్ఖుర నికరక్షతిన్ దనుజకోటులమీటి కిటీంద్రరూప మే
హరి ధరియించె నయ్యజు ననంతుని నే శరణంబు నొందెదన్ ॥ 10
ఉ॥ పోరిచెడన్ హిరణ్యకశిపు క్రతుభుగ్రిపురాట్ఛతారధా
రాధృతవక్షమగ్రనఖరప్రకరంబుల గ్రుచ్చిత్రచ్చి ప్ర
హ్లాదున కేదయానిధి హితావహుఁడయ్యె నృసింహమూర్తియై
యాదనుజవ్రజాంతకు ననంతుని నే శరణంబు నొందెదన్ ॥ 11.
ఉ॥ వేలుపుప్రోలు నేలుట కివేలపులీల హొసంగ వామనుం
డై లఘురీతి నబ్బలిగృహంబున కేగి త్రిపాదమాత్రమీ
నేలవరించి యేఘనుఁడు నేర్పుదలిర్పఁగ మూఁడులోకముల్
హాళిహరించె నాహరి ననంతుని నే శరణంబు నొందెదన్ ॥ 12.
చ॥ క్షితిపతులం బరశ్వధముచే వధియింపుచుఁ దత్క్షితీశ్వర
క్షతజ జలంబుచేతఁ బితృకర్మమొనర్చి తనర్చె నెవ్వఁ డ
వ్యతతపరాక్రమాకరు నశేషవిభా విజితప్రభాకరున్
హత నతపాపసంతతి ననంతుని నే శరణంబు నొందెదన్ ॥ 13
ఉ॥ వావిరి నేయవిక్రియుఁ డవక్రపరాక్రమధాముఁడై త్రిలో
క విపినానలుం గలుషకృత్యు నశేష విశేష ధర్మవి
ద్రావణు రావణున్ సదమదంబొనరింపుచు రామనామకుం
డై విలసిల్లె నాఘను ననంతుని నే శరణంబు నొందెదన్ ॥ 14
చ॥ అసురవిభీతి భంగురపరాత్తధరాస్థలినుద్ధరింప నే
విసరుహపత్త్రలోచనుఁడు ప్రేమ హొదంబొదలంగ లాంగలో
ల్లసితకరాబ్జుఁడౌచు యమరాట్స్వసృకర్షణ దక్షితోరు వీ

ర్యసహితుఁడయ్యె నయ్యజు ననంతుని నే శరణంబు నొందెదన్॥ 15.

ఉ॥ హంస బకాఘ కంస నరకాది నృశంస వతంస వంశ వి
ధ్వంసనమాచరింప యదువంశమునం జనియించెఁగృష్ణుఁడై
హంస నవచ్ఛవి ప్రవికచాబ్జరుచి ప్రచురాస్యుఁడెవ్వఁడా
హంస సముల్లసద్యశు ననంతుని నే శరణంబు నొందెదన్॥ 16.

ఉ॥ చండతరస్వరూపుఁడయి సర్వసుఖావహాసత్క్రియాంగనా
షండ కలిప్రభావ కలుష స్వకులాశ్రమధర్మషండ పా
షండ విఖండనార్థము వెసం గొనునెవ్వఁడు కల్కిభావ మ
య్యండజరాజవాహను ననంతుని నే శరణంబు నొందెదన్॥ 17.

సీ॥ మత్స్యమై బ్రహ్మకామ్నాయంబులనొసంగి కూర్మమై కుధరంబుఁగుదురుకొల్పి
భూదారరూపమై భూతలంబువహించి నృహరియై ప్రహ్లాదునెలమిఁగాచి
వామనాకారుఁడై వసుధయాచనచేసి భార్గవుఁడై ధరాపతులగెల్చి
రామభద్రుండయి రావణాదులఁద్రుంచి బలభద్రుఁడైక్షోణిభద్రపఱచి
బుద్ధుఁడై యెల్లభక్తులనుద్ధరించి। కల్కియై మ్లేచ్ఛులజయింపఁగల్గునట్టి
శ్రీరమానేత సేవకశ్రీవిధాత। మంచిదయచేత మనలరక్షించుఁగాత॥ 18.

శ్రీకృష్ణావతారప్రశంస.

శా॥ ఆ గోవైభవ పుష్ట దష్ట వహనాయాసంబునన్ గోవు గో
వై గోలోకముఁజెంది కుయ్యిడఁగ శయ్యన్ రాముగా రోహిణీ
స్త్రీ గర్భంబునఁబుట్టఁబంచి యటపై శ్రీరాజగోపాలుఁడే
ప్రాగుక్తక్రియ దేవకీతనయుఁడై ప్రాదుర్భవించెన్ భువిన్॥ 19.

మ॥ దయితాజ్ఞన్ రమ భైష్మియై పొడమె రాధాసంజ్ఞయైపుట్టె రా
ధయు గోమాతలుగోవులైరి మునినేతల్ వ్రేతలై రర్జునుం
డయి జన్మించె హరిప్రియుండగునరుం డయ్యెసురల్ రాజులై
నియమింపంబడినట్లుపుట్టి రిలలో నిర్ణీత కాలంబులన్॥ 20.

క॥ రామాకృతిఁ గామాకృతి। గా, ము న్నేమునులుగాంచి కడుమోహితులై
కామాతురతంజూపిరొ। యామునులే, గోపవనితలై పుట్టిరిలన్॥ 21.

మ॥ లలి మీనంబయి సోమకుందునిమె కోలంబై హిరణ్యాక్షుమున్
బొలియించెన్ నరసింహుఁడై యతనితమ్ముం గ్రుమ్మె గుజ్జై బలిం
గెలిచెన్ రామసమాఖ్యుఁడై నృప దశగ్రీవాదులంగూల్చె ని
క్కలికాదిన్ జనియించెఁ గృష్ణుఁడయి తత్కంసాది హింసాదృతిన్॥ 22.

దేవకీవసుదేవుల కారాగృహప్రాప్తి.

సీ॥ అదితి దేవకియయ్యె నల కశ్యపబ్రహ్మ వసుదేవుఁడై పుట్టె వారు నూత్న
దంపతులై యేగుతఱిఁ గాలనేమియై క్రూరు కంసుఁడు తేరుఁదోలుచున్న
డశరీరవాణి యాయమ యెన్మిదవచూలు దెగటార్చు నిన్నన బెగడి భగిని
నొంపరా బతిమాలి యుదయించుశిశువులనిచ్చునట్లుగ మాటయిచ్చిన విని
మఱలవారలఁదోడ్తెచ్చి మధురయందు । శృంఖలలఁదార్చి చెఱసాలఁజేర్చె వారి
నిసువులనుదున్మెఁ గ్రమత నెన్మిదవశిశువు। మాయగాఁ బుట్టెఁ జేయిజాఱి మాయమయ్యె

దేవకీపుత్రషట్కపూర్వ వృత్తాంతము.

సీ॥ ఊర్ణామరీచుల కుదయించి రార్వురు సుతులు వారొకనాఁడు సుతయుఁ బితయు
నగువాగజులు రమింపఁగఁ జూచి నగుటచే నజుఁడు రక్కసులుగండని శపించి
కాలనేమికిఁ బుట్టి ఘనతపమొనరింప వారికవధ్యత్వ వరమొసంగెఁ
దనుమాని యజుఁగొల్చిరని కినిసి హిరణ్యకశిపుఁడు పాతాళగర్తమందు
నత్తమిలి దండ్రిచేఁ జత్తురంతమీఁద । ననుచు శపియించెఁ గంసుఁడై యవతరించి
కాలనేమివధించెఁ దత్కులజాల । షట్కమే దేవకీగర్భషట్కమయ్యె॥ 24.

క॥ మునులారకీర్తిమంతుం । డనఁగ మఱియు భద్రసేనుఁడనఁగ సుషేణుం
డనఁగ సుదర్శనుఁడన ఋజుఁ । డన భద్రుఁడనంగఁ గంసహతులార్వురొగిన్॥

యోగమాయా ప్రశంస.

క॥ వానిచెడిన కంసుని దు । ర్వాసనలకు రోసి వ్రేటువాసి చని శుభా
వాస నభోవాసునికి సు । వాసినియై మాయ వింధ్యవాసిని యయ్యెన్॥ 2౬.

బలరామ జన్మప్రశంస.

సీ॥ రోహిణి మదిరయు రోచన యిళ భద్ర బడబయు సుతనువు బాహ్లికసుత
లేడ్వు రిర్వురుకోసలేశ్వరపుత్రికల్ కౌసల్య పౌరవి కాశిరాజ
కన్యవైశాఖి సృగాలపుత్రి సునామ్ని దేవకసుతులు శ్రీదేవయు శ్రుత
దేవయు నుపదేవ దేవరక్షిత శాంతిదేవయు సహదేవ దేవకియును
వీరు వసుదేవు దేవులు వీరియందు । దేవకీగర్భమున నున్న దివ్యపురుషు
నుంచె రోహిణి కడుపున యోగమాయ। దాన సంకర్షణుండయ్యెఁ దద్ధనుండు॥ 27.

శ్రీకృష్ణజాతకనిరూపణము.

సీ॥ ఏతద్యుగావ్యవహితమైన ద్వాపరాంతమున విశ్వావసునామవత్స
రమున శ్రావణమున రవిసింహమున నున్న కృష్ణపక్షాష్టమి నిందుసుతుని
వారంబున నిశీథవరసమయంబున రోహిణీసహితచంద్రుండు లగ్న

మగు వృషభంబున నర్ధోదితుండుగా నూంది కర్కాటకంబునందు వెలయ
శనియుశుక్రుండుతులను గన్యను బుధుండు। వృశ్చికంబున రాహువు విబుధగురుడు
మీనమున నక్రమునమహీసూనుఁడుండ । దేవదేవుని దేవకీదేవి గనియె॥ 28.

క॥ కష్టమగు స్పష్టముగ నీ । కష్టమగర్భమునఁ గంసయమమినుమిన్కా
దృష్టాంతమయ్యెఁ గృష్ణుం । డష్టముఁడవతారపురుషులందని మనకున్॥ 29.

నిజరూపప్రదర్శనాది ప్రశంస.

మ॥ హరి గర్భంబుననుండఁగా నలినగర్భాబ్జాదితేయుల్ మునీ
శ్వరులున్ నిర్భరభక్తిచేఁ బొగడి రాపైఁ దల్లికిం దండ్రికె
వ్వరికిం జూపనిరూప మబ్బురముదోఁపం జూపి ప్రార్థిపై తదా
తురతం బాపి విధేయముం దెలిపి తోడ్తో నర్భకుండై తగెన్॥ 30.

భగవదాజ్ఞాచరణము.

మ॥ తన యాజ్ఞన్ వసుదేవుఁ డర్కతనయం దాటించి నందాంగనా
తనయం గైకొని యందుఁ దత్తనయుఁ గాఁ దన్నుంచఁ గాఁ బంచి వీ
తనయుండై తనయున్నతిం గనమి విధ్వంసార్థుఁడా గంసుచే
తనయత్నంబునఁ జిక్కకుండ హరి దాఁ దప్పించె మాయాసుతన్॥ 31.

కంసప్రతినారదోపదేశము.

మ॥ శిఖిపింఛవ్యజనంబు శక్రధనువై చెన్నార వాతాహతిన్
ముఖరంబైన విపంచి మించుటుమై మోఁగియన్ జడల్ మించులై
యఖిలాశ్చర్యకరంబుగా మెఱయ దివ్యన్నారదవ్యక్తి స
మ్ముఖమందవ్వటికవ్వడుట్టిపడియెన్ మోదాశ్రుపుల్ వృష్టిగాన్॥ 32.

మ॥ ననలైసూక్తులు పాద్యమై ప్రవహదానందాశ్రుసంవర్తిసాం
పానరన్ శ్రీమధురేశుచేనపుడు ప్రత్యుత్థాన సాష్టాంగ వం
దనపూర్వంబుగ సత్కరింపఁబడి తద్దత్తాసనాసీనుఁడై
జనితానుగ్రహుఁడౌచుఁ దత్ప్రియచికీర్షం దెల్పి తానేగినన్॥ 33.

కంసప్రార్థన.

మ॥ వసుదేవున్ విడిపించి రాఁబనిచి బావా! దైవయోగంబునన్
విసువుల్ గిట్టిరి నెట్టపంటగ వృథా నేనమ్మితిన్ నానుడిన్
విసువం బాడియె నానుడిన్ వినుచు రీవిన్ దేవకీదేవితో
డ సుఖంబుండుమటంచు గంసుఁడనె వ్రీడానమ్రుఁడై మ్రొక్కుచున్॥ 34.

కంసదుర్నయము.

ఉ॥ నారదసూక్తి కులిక్కిపడి నాఁడు మొదల్కొని పోతపాతన
క్రూరుల పూతనాదులని కోరి నృశంసుఁడు కంసుఁడంపఁగా
వారలు దన్నుఁ గాంచుటకు వచ్చిరి చచ్చిరి తన్నుఁ గాంచుటన్
వారికిఁ జిక్కినట్లు తనవారికిఁ జిక్కులఁ బాపఁ బాపఁడై॥ 35.

పూతనాసంహారము.

క॥ ఆపోవఁగనుండనివగ। వాపోవఁగఁ జన్నుఁ గుడువవచ్చిన నసువుల్
వే పోవఁగ నెగఁబీలిచి। పోపో వగలేలయనుచుఁ బూతన నడఁచెన్॥ 36.

పూతనా పూర్వవృత్తాంతము.

క॥ పూతనయులార పూతన। నూతనగాదు మును వామనునిఁ దనయునిఁగా
నీతనిఁ గోరిన బలిసుత। యీతనువున నిట్టులై తరించె వరమునన్॥ 37.

శకటాసురభంజనము.

క॥ అకటా వికటాకృతియై। నికటాగతుఁడై తనుం గొనిచనంగను నా
శకటాసురుఁ డెగటార్చెను। ప్రకటార్భకుఁడై హరిం దరంబె నుతింపన్॥

తృణావర్తునికథ.

మ॥ ధునిఁ గ్రీడాపరుఁడై త్రపా విధురుఁడై దుర్వాసు దుర్వార శా
ప నిమిత్తంబునఁ బాండ్యరాజసురతాప్రాప్తిం దృణావర్తుఁడై
పెనుగాడ్పై తను మింటికిం గొనిచనన్ వ్రేగౌచు వ్రేలాడి యీ
చెనటిం గ్రిందికి డించి కృష్ణుఁడు వధించెన్ వాఁడు ముక్తిం గనెన్॥ 39.

వసుదేవరహస్యాగమనము.

మ॥ వసుదేవుండు రహిన్ రహస్యముగ వ్రేపల్లెం గనం బోయి నం
ద సమక్షంబున మందలో నిలిచి కృష్ణప్రేక్షణప్రీతుఁడై
పసులున్ మీరును దూరదేశమున కీపైఁ బోయి కంసార్తి లే
క సుఖంబుండుఁ డటంచుఁ దెల్పి చనియెం గాలానుకూలంబుగాన్॥ 40.

గర్గాగమనము.

మహాస్రగ్ధర॥ వసుదేవప్రేరితుండై వ్రజమునకు వెసన్ వచ్చి గర్గుండు తత్ప్రో
క్తసమాచారంబులెల్లం గ్రమతఁ దెలిపి యేకాంతమందా యశోదా
ఖ్యసతీనందుల్ వినంగా గతభవమున వేడ్కం ధరాద్రోణులై వి
ష్ణుసమీక్షం గోర శ్రీకృష్ణునిఁ గనఁగలిగెన్ సూచ్యమాలింపు డింకన్॥

నామకరణాదిప్రశంస.

గీ॥ రాధ మూలప్రకృతి కృష్ణుఁడీధరా భ । రం బుమప నుప్పతిల్లిన బ్రహ్మమగున
టంచుఁదద్భావిచర్య నూచించి నామ । కరణమొనరించి హరి నెంచి గర్గుఁడరిగె॥ 42

బాలక్రీడాప్రశంస.

శా॥ బాలక్రీడములెక్కఁ జొక్కనెపుడుం బాలిమత్రిటంచుం బ్రనూ
మూలక్రీడము వీడఁడెన్నఁడును రూపుంజూపు నింటింటఁ ద
ద్బాల క్రీడలఁ జూడ నెన్నఁగలరే ప్రస్ఫారసంసార జం
బాల క్రీడలజూడఁ గ్రుమ్మరెదు నసాత్రద్పృష్ఠ కుక్షింభరుల్ ॥ 43

ఉలూఖలబంధనము.

శా॥ ప్రేతల్ వ్రాతములై యశోద వినఁగాఁ గృష్ణుండు గావించు బల్
సేఁతల్ సేతులు ద్రిప్పికొంచుఁ బలుకం జెట్టాడుఁ దన్బట్టరా
మాతన్ మాతరుణీవిభుండు గెలిపింపం జక్కఁగాఁ జిక్కఁగాఁ
బ్రీతిం బ్రాతిగ రోటఁగట్టె దిగదార్చెన్ మద్దులందద్దయున్ ॥ 44

చ॥ నయమున నెంత చెప్పిన గుణంబు గనంబడకుండె నింత ని
ర్భయు గుణహీనుఁ గాన మపురా గుణవంతునొనర్తునంచుఁ ద
ల్లి యొకగుణంబుచాలమి బలేయని యెన్నిగుణంబు లంటఁ గ
ట్టియు నవి చాలమిన్ వినువ డింభకుఁ డంబకుఁ జిక్కనొక్కటన్ ॥ 45

అర్జునద్రుమభంజనము.

క॥ ముద్దుల కృష్ణుఁడు ధృష్ణుఁడు । మద్దిలవలెనున్నరోలఁ మధ్యమెనయరా
మిద్దెలకడ మొద్దుబవలె । మద్దులువడఁగంచుఁ దల్లిమదిఁదల్లడిలెన్ ॥ 46

నలకూబరమణిగ్రీవశాపవిమోచనము.

శా॥ కేళీచ్ఛన్ నలకూబరుండును మణిగ్రీవుండు గ్రావాటవిన్
బ్రీశాభగ్నులు నగ్నులై సురమునిన్ వీక్షించి తచ్ఛాప రూ
పాలాపంబుల మద్దులై యిపుడు కృష్ణాకృష్టులై గిట్టి యా
లీలాబాలకు నాజ్ఞఁగొంచుఁ జనిరోలిన్ దివ్యరూపంబులన్ ॥ 47

నవనీతభక్షణకారణము.

శా॥ చోరుండై ప్రతియింటవెన్నఁదినెఁ గృష్ణుం డేటికో యందు రీ
సారస్యంబు వినుం డలభ్యఫలదీక్షన్ భావ్యనర్థప్రతీ
కారంబాడిన చేయుటర్హమనుదీక్షన్ భావిదావార్చులన్
క్షీరంబుంగొనుభంగి మ్రింగ నుభయక్షేమార్థమక్లైతగెన్ ॥ 48

విశ్వరూపప్రదర్శనప్రశంస.

ఉ॥ పక్షము లేదు కృష్ణునకు భక్తశరణ్యుఁడు జాతమాత్రుఁడై

రూక్షులు గానలేని నిజరూపముఁజూపెను గన్నతల్లికిన్
రక్షణ లక్షణ క్రమధురంధరతం బరికించి చూపె మృ
ద్భక్షణ జృంభణ క్రియలఁ బాలకమాతకు విశ్వరూపమున్ ॥ 49

బృందావనప్రవేశము.

క॥ నందసుతులకగు నుపద్రవ । ముం దలఁచి భయం బమందముగ మందలతో
నందాదులు బృందావన । ముం దాదులతోడ నేగి ముదమొందుతతిన్ ॥ 50

పురనిర్మాణప్రశంస.

సీ॥ నందనందనుఁడు వారందఱువినుచుండ నిందు సుందరదేవమందిరములు
గలవవి దేవతాకరుణచేఁ గాని కన్పడ వివ్వనాధిదేవతను గొల్వఁ
దన వారు చండికనర్చించి నిదురింప విభుతలంపు నెఱింగి విశ్వకర్మ
యక్షులు పదిలక్ష లాత్మశిష్యులుమూఁడు కోట్లుఁదానును రత్నకోట్లుదెచ్చి
పంచయోజనపరిమిత పట్టణంబు । సపరికరముగ నిర్మించిచనిన వెనుక
మేలుకని చూచి కృష్ణుని మెచ్చువారు । దమకుఁదగునిండ్లలోఁ దిగి తనిసిరపుడు ॥ 51

బృందావనప్రశంస.

సీ॥ నందింద్రకలహంబునందు ముక్కంటి మిక్కిలికంటిమంట మున్గివ్వతినుతి
నంబుధిదరిఁజేర్ప నది జలంధరుండయి బృందను బెండ్లాడి యింద్రు గెలిచి
సురముని పెరరేఁప గిరిజకై యాసింప హరునకాతనికిఁ బోరాటమయ్యె
హరిసిద్ధుఁడై బృందదరికేగి గోష్ఠిలోఁ దత్పృష్టుఁడై జలంధర కబంధ
మాసతికిఁజూపి బ్రతికింపుఁడనఁగనందుఁ । జొచ్చి క్రీడించె బృందయాచొప్పుఁ దెలిసి
యలిగిసాదఁజొచ్చె హరియందుఁదులసినాఁటె । నాటిబృందావనంబె బృందావనంబు ॥

సీ॥ మును రాధికాశాపమున సుదాముఁడు శంఖచూడుఁడై ధర్మధ్వజాని సుతయగు
తులసియుఁదాసుఁ జతుర్ముఖుపంపున దంపతులయి సుఖియింపుచు నొక
మన్వంతరంబేలె మహినప్పు డమరులు స్వాధికారభ్రష్టులగుట కలిగి
హరుఁడుబోరాడరా హరివిప్రుఁడై స్వదత్తకవచ మాదనుజు నడిగి
తొడిగి శంఖచూడుండయి తులసి వెనయ । శంఖచూడుని హరుఁడొంచె శౌరితులసి
దుర్జయముల సారగ్రావ తులసులైరి । తద్వనంబయ్యెనిపుడు బృందావనంబు ॥ 53

సీ॥ శ్రీదారభక్తుఁడై కేదారనృపతి భూదారులయందు సుదారుఁడగుచు
బహుయజ్ఞములొనర్చి భగవదర్పితములు చేసి జైగీషవ్య శిష్యుఁడగుచు
ఘోరతపమొనర్చి గోలోకమెనసెఁ దద్విభు పేరఁ గేదారతీర్థమయ్యె
నందు బ్రమందినవారి కలవదు మోక్షమాతని పుత్రి బృందయుఁ దపమొనర్చి

మాగినివరునిగ వరియించి యతనితోడ । లోలయగుచుఁ గ్రీడించి గోలోక మెనసి
రాధతోఁ దుల్యయై యుండె రమణకరుఁడు । దక్షపోవనమయ్యె బృందావనంబు॥ 54

శా॥ రాధా షోడశనామమధ్యగతమై రాజిల్లు బృందాఖ్య త
ద్రాధా కృష్ణవిహారయోగ్య వనమే తానయ్యె బృందావనం
బాధన్యుల్ ధర నుప్పతిల్ల నదియుం బ్రాదుర్భవించెన్ వినుం డీ
ధాత్రిం బ్రతికల్పమందు నిదియే బృందావనంబై తగెన్ ॥ 55

వత్సాసురసంహారము.

క॥ వత్సాసురుఁడొకతఱిగో । వత్సాకారమునఁ దన్నువచ్చినఁ గని శ్రీ
వత్సాంకుఁడతనిఁ జైదవ । వత్సరమున ద్రచ్చె గోపవత్సలుఁ డగుచున్ ॥ 56

బకాసురభంజనము.

గీ॥ మాధవునిఁ బ్రధానమల్లనిబర్హణ । న్యాయమెఱఁగి మ్రింగె నతఁడు పొంగె
నోర్వజాల కుమిసె నుమిసిన హరి బకా । సురునిఁ జీల్చి కూల్చె సురలు పొగడ॥ 57

అఘాసురసంహరణము.

గీ॥ పేరుసార్థకముగఁ బెనుపాఁప రూపూని । మ్రింగె గోపకులను గృష్ణు నఘుఁడు
పాపహారి శౌరి యాఁపిరి కడ్డమై । త్రుంచె వాని తేజ మెనసె హరిని ॥ 58

శ్రీరాధాకల్యాణము.

సీ॥ నందుఁ డానందంబున సనందనుండయి మందడాయఁగఁ బోయి యందమంద
కందబృందంబు మిన్నంది గోబృందంబు బెదర వల్లవులెల్ల బెదర నుఱుము
నురమునఁ గృష్ణుఁ జేర్చిరి రక్షసేక్షించు వెడ రాధ రా మెచ్చి కృష్ణునిచ్చి
గగ్గోల్తిఁ గని రాధికకుఁ బ్రమొక్కి తద్దత్తవరుఁ డయ్యె రాధయుం వరునిఁ గూడి
చనుచు సంకల్పజనిత రాసస్థలమునఁ । దరునిజస్థితిఁ బలఁచునంత విధివచ్చి
యుభయులకుఁ బ్రమొక్కి కూతుఁ దుఁడోజ్జయుననుఁగ । రాధనప్పుడు పెండ్లాడె మాధ
(వుండు ॥ 59

రాధావతారకారణప్రశంస.

సీ॥ పితృకన్యలు కళావతి రత్నమాల మేనకయును నాఁ గలరు మేనకహిమాద్రి
సతియై యుమనుగాంచె జనకరాట్పత్నియై రామపత్నినిగాంచె రత్నమాల
మనుకులేంద్రుని సుచంద్రునిఁ గళావతిఁ బెండ్లియై మాధవాంశజు నతనిఁ గూడి
వేయేండ్లుఁ గ్రీడించె విధిఁ గొల్చియతఁడు ముక్తినిఁ గోరసహాముక్తి కనుమతిఁ గొనె
నతఁడు వృషభానుఁడుగఁ గళావతిగఁ దాను । బొడమ గోలోకమున రాధమును సుదామ
శాపమున వారికుదయించె సరవివార్య । దనుఁగని విముక్తులగుదుఁ గృష్ణునివరించె ॥ 60

సీ॥ కృష్ణుండు విరజయోఁ గ్రీడించుటరసి నెచ్చెలు లెచ్చరింప నొచ్చి కనవచ్చు
రాధ సుదాముఁడు రానీమి నదలించు టెఱిఁగి శ్రీకృష్ణుఁడదృశ్యుఁడయ్యె
నదియయ్యె విరజ యింతయుఁ గాంచిచనె రాధ యేటిబోటినొనర్చి కృష్ణుఁడెనయ
సుతుల నేడ్వురఁ గాంచి పతిరాధనొంద నందనులబ్ధులగునట్లునది శపించె
మనుజుఁడవు గమ్ము తెమ్ము పొమ్మనుచుఁ గృష్ణు । ననిచియు సుదాము నసుర (గమ్మనియె రాధ
కామినివిగమ్మనుచు రాధికనుశపించి శంఖచూడుఁ డతండయ్యె శాపమహిమ ॥ 61

పర్యుషితాన్నభక్షణము.

సీ॥ విధుపరివేషంబు విధమునగోపకులో విధుఁబరివేష్టించి వివిధ విధుల
గారవింపుచుఁగోరి కోరగింపుచుఁజల్దు లారగింపుచునుండ శౌరి లేచి
క్రేపు లేపొలమున మేపులకేగెనో కనివత్తుఁ దినుచుండుఁడనుచుఁ జనుచు
వానిఁగానకవచ్చి వారిఁగానక మెచ్చి వారిజాసనుమాయ వమ్ముసేయ
నన్నిరూపులు దానయ్యెయింటనింట । గుట్టుఁబైఁబెట్టకొక్కరుఁ డిట్టుగడపఁ
గడపట భక్షింపడుచునల్వవఁడకికొల్వ । నగుచుమెప్పించి యెప్పటి పగిదినుండ॥ 62

ఉ॥ వచ్చితె నెచ్చెలీయనుచు వత్సలు వత్సలఁగాంచి వచ్చుటన్
మెచ్చుచునున్న యన్నములు మెక్కుచు నిక్కుచు నిండ్లకేగి త
మ్ముచ్చతరాహిఁ బ్రమింగ నితఁ డున్నతుఁడై బ్రతికించెనంచుఁ దా
మచ్చుం ముచ్చటింపఁ గరమచ్చెరువై హరిమెచ్చి రందఱున్ ॥ 63

ధేనుకాసురసంహారము.

సీ॥ పలుగండములు దప్పెఁ బౌగండదశయొప్పె నని యుత్సవమొనర్ప నారగించి
గోపాలకులఁగూడి గోగణంబులతోడఁ జని యాటలాడుచు వనటఁగూరి
తాళీవనముఁజేరి తత్ఫలంబులుగోరి యొకచెట్టు బిట్టూఁప నున్నచెట్టు
లొండొంటితోఁదాఁకి పండులు జలజల రాలుచప్పుడు విని రాసభమును
తన్నరా ధేనుకాసురుఁ డతిమిపట్టి । తట్టి గిరగిరఁజుట్టి యాతాటిచెట్లు
విరిగిపడునట్లు విసరిచంపించె శౌరి । హలికిఁదాలాంకనామంబు గలుగునట్లు ॥ 64

కాళియమర్దనము.

సీ॥ జను లహిభీతులై మును నెలనెలకు భక్ష్యములు భోజ్యములు వృక్షముల క్రింద
నిడ సర్పములఁ వానినెల్ల నిజాంతికుండగు ఖగపతికిడ నవిహారించి
గరుడభయంబునఁ గాళియుండరుదెంచి సౌభరిమత్స్య హింసకు సహింప
కురగాంతకుండు రాకుండశాసించిన యమునాహ్రదంబున నడఁగియుండ
తద్విష విమిశ్రతోయంబుఁద్రావిపడిన । గోపగోపాళిబ్రతికించి యాఁపిసాళి
నడఁగఁద్రొక్కియుఁదత్సతీప్రార్థనమున । విడిచెఁగృష్ణుండు రక్షగానడుగుఁబెట్టి॥ 65

దవానలభక్షణము.

ఉ॥ కాళియసర్పమున్ విడిచి కంజదళాక్షుఁడు నిర్గమింప గో
పాలురు నందముఖ్యులును బందుగులుం గడుసంతసించి రా
పై నలిఁ గాఱుచిచ్చుఁ బొదువంగ ననంతుఁడు గ్రోలి లీలమైఁ
గేళి నెపంబునం దునిమెఁ గృష్ణుఁడు గాడ్పు బలెం బ్రలంబునిన్॥ 66

మ॥ నిలువుం డీరముఁ జొచ్చెఁ జిచ్చు పసులన్ నిండారఁగా నైగళం
బిలువుం డీరమరం గనుంగొనకుఁ డీపీడం దొలంగించు మీ
చెలువుం డీఱము గాసుఖంతమని యాచిచ్చున్ వడిన్ మ్రింగి తా
నలఘాండీరముఁ జేర్చె వారి హరి కపర్యాక్షిప్త డిండీరమున్
దళడిండీరము, కాననాబ్ధికి మథూద్యద్గండ పెండారమున్॥ 67

గోపీవస్త్రాపహరణము.

సీ॥ పల్లెవన్నవులుల్లసిల్ల నల్లనిగొల్లపిల్ల పిల్లనగ్రోవి పెదవిఁ బొదవి
మెల్లమెల్లన నూఁది యల్లిబిల్లిగ నూది గోళ్ల వ్రేళ్లను బాఁదుకొలిపి మెలపి
త్రుళ్లి మ్రోల్లి గురింపఁ జల్లచల్లఁగ రాగ మల్లనల్లనఁ బాడు ననుచుఁ జనుచుఁ
దల్లిపిల్లలఁ బిల్లు తల్లి నొల్లక విని గొల్లతల్లులు మరులొల్కు ననుచు ననుచు
నుల్లమునఁ బొల్చినది నిల్చి యొల్లెలొల్చి। యెల్లముగఁ బెట్టి నీరాడఁ గొల్లఁ గొట్టి
యుల్లసములాడి మెఱచి సిగ్గెల్లఁ జెఱచి। పల్లవుండయ్యె రాధికావల్లభుండు॥ 68

విప్రవనితాశాపవిమోచనము.

మ॥ పసులం గాచుచు నాఁకటం బడలు గోపశ్రేణి నంపించి భా
త్రినురల్ పొండన వారి యాఁ ద్రకడఁ గోరింపన్ సతుల్ భక్ష్య భో
జ్యసమేతంబుగ వచ్చి యిచ్చిరని మోక్షం బిచ్చె తచ్ఛాయల
వ్యసుధాదిత్యుల చేరఁ బంచె హరి తత్ప్రాగ్జనత్రశాపఘ్నుఁడై॥ 69

విప్రవనితాశాపకారణము.

మ॥ ఇది యెట్లన్న నెఱుంగుఁ డాంగిరసు లగ్నిచ్ఛన్ విమర్శింప కీ
ముదితల్ మోహితలైరటన్న భ్రమచే మున్నుగ్రశాపంబొసం
గి పయన్నిక్కమెఱింగి కృష్ణుకృప ముక్తిం గంచిమీ వారలన్
సుదతీత్వంబు వహించి మమైత్రనయుఁ డంచుఁ బల్కె వీరై రిటుల్॥ 70

గోవర్ధనోద్ధరణము.

సీ॥ ఏఁటేఁటఁ బచరించు నింద్రయాగము మాన్పి శైలేంద్రయాగనిశ్చయ మొనర్చి
గోవులకును భూమిదేవులకును దీనజీవులకును దృప్తిఁ జేయఁ బనిచి

గిరిరూపధారియైకృష్ణుండు నందాదులొసఁగినవరదపాయసము లెల్లఁ
దానారగింపఁబంతమునసింద్రుఁడు సప్తవాసరంబులు తాళ్లవానగురియ
గోవులను గోపికలనెల్లగోపకులను। గావ గోవర్ధనంబెత్తి కదలకుండ
గొడుగుగాఁబట్టుటరసి శక్రుండు వేడ।నతనిరక్షించె సప్తమహాయనమున॥ 71

ఇంద్రప్రార్థనాంగీకారము.

మ॥ వెరఁగైయింద్రుఁడు చిక్కి మ్రొక్కి సుతుఁడౌ విప్వచ్చుపై వత్సల
త్వ రమం బాయక ప్రోవుమంచుఁ బలుకం బ్రాణంబులఁ బాండవుల్
ధరయేలింతును వారిచే రణములో ధాత్రీభరంబెల్లఁ దీ
ర్తు రహింగంసముఖాదులందునిమి తోడ్తోనంచు గృష్ణుండనెన్॥ 72

సర్వలోకప్రదర్శనాదిప్రశంస.

చ॥ వ్రతమొనరింప నందుఁడొకవాసరమందసురార్ధవేళ నా
ప్లుతుఁడగుచుండఁగా వరుణలోకముఁ జేర్చిరితద్భటుల్ మహా
ద్భుతముగఁ గృష్ణుఁడేఁగి పితఁదోడ్కొనిరా వెఱగందిరంద ర
చ్యుతుఁడును సర్వలోకములఁ జూపెఁ దదర్థనసార్థకంబుగన్॥ 73

సాయంకాలాద్యభివర్ణనము.

ఉ॥ అంత దినాంతమయ్యె హరిదంతరదంతురకాంతిశాఖి శా
ఖాంతర నంతరాయతనిజాయతనాపతనాతనూద్యమా
ద్భ్రాంతశకుంతమంతికదురంత వియోగభయాగతిక్షత
స్వాంతనితాంతతాంతమదనాకలనాకుల కోకకాంతమై॥ 74

* మ॥ అపరాద్రీభవిభుండు రాకతటి ఛాయానక్రసంగ్రస్తదే
హపరార్థుండగుచున్ విశావయయుతుండౌటాలించి మేలెంచి కా
లపయోజాత్ముఁడు లీలఁ దద్గ్రహముదూలన్ సూర్యచక్రంబు వై
చి పడంగొట్టఁగఁ జిమ్ముత్రిరక్తమనమిం జెన్ సాంధ్యరాగంబొగిన్॥ 75

క॥ ఇనశశులిరుమొగములు గాం।చనమగ లలిగరిణి కిరణజాలము వాలై
తనరెడు రోదసిమద్దెల।యనఁదగె ఖగరుతముగొనుకుఁ దిగాదుగదా॥ 76

చంద్రోదయవర్ణనము.

క॥ ఉదయాచలవల్లీతకా।భ్యుదితసమయభోగిభోగమోయనఁ జంద్రుం
డు దనర్చెఁ దత్కళంకము।మృదురుచియగు కృష్ణపాదమే కాదుగదా॥ 77

---

*పద్యాంతరము॥క॥అపరగిరికరితనువనా।తపమకరిగ్రహించు జెట్టిఁగితఱియనా హరియుం
దపన సుదర్శనమునఁద।ద్రిపుఁ గ్రుమ్ముటఁగఁ గ్రమ్ము నెత్తురే సంజగదా॥

క॥ చదలనెడుయమునమడువునఁ। బొదలుసమయకాళియాహిభోగఫలకమ
ట్లుదితశశిబింబములరెం। దదంకము యమూద్వహునిపదముగాదుగదా॥ 78

క॥ మిన్ననియెడిమున్నీటన్। భిన్నంబగుశుక్తికరణిఁ బెంపెసలారెన్
వెన్నెలదొరతొంకలుస। మున్నతిఁ బైఁబడినముత్యములుగావుగదా॥ 79

సీ॥ అలశరద్రాత్రియందలరుచుఁ గృష్ణుండు మురళి వాయింపఁగా ముదితలెల్లఁ
దమపనుల్ విడిచి తత్సన్నిధికేగి రారానిసతులు తత్ప్రియణచిత్త
లైము క్తిఁగనిరున్న యన్న మిన్నలఁగని వెన్నుఁడెన్నెన్నియోవిధులుదెల్పి
పొమ్మన్నఁ బోకున్న మురిసి కన్పడకున్న వెదకియుఁగనలేకవిసికి కొసకు
తనత్రయతఁ గాంచి జనాత్రదితచ్చరితలు। దామెయొనరించి మధురగీతములఁ బాడ
దయఁగలిఁగి తోఁచి బ్రతిమాలి దానవారి। జానువారిరాసక్రీడఁ దనిసి తనిపె॥ 80

సరోవరవర్ణనము.

చ॥ పరిపరి కేళికూళియను పల్లైరమం దరమోదుపుతమిత్రకీ
ల్బరిణలఁగ్రమ్మత్తుమెత్రన కోలమత్రలపేర్చిటి వేల్పుతాలఁ గొ
ల్పరహింపహించి గట్టుపయిఁజుట్టునుఁబుట్టినభ్రమాదు లాసిలున్
విరులును బువ్వుఁదేనియలు వెండియుఁబండులు రాల్పుమెండుగన్॥ 81

ఉ॥ తమ్ముల గుంపునందలి రుతమ్ముల పెంపున శీతవాతపో
తమ్ముల పంపున సత్రధుష్కృతమ్ముల నింపు ననంగునంపమొ
త్తమ్ముల సొంపున స్వహంగతమ్ముల ముంపున నీదు హంసజా
తమ్ముల తెంపునం బలుకతమ్ముల నింపు నయిఁచుఁజూడ్కికిన్॥ 82

సీ॥ జిగినాఁచుదీఁగలు చిగురుదర్భలుగాఁగ నలిననాళములింధనములుగాఁగ
పుల్లరక్తాంబుజంబులు నిప్పుకలుగాఁగ ఘనకేసరంబు లక్షతలుగాఁగ
మనుగసపూరంబు మధురాజ్యధారగా మధుకరరాజి ధూమంబుగాఁగఁ
దీరభూజములు బుత్విగ్జనంబులుగాఁగఁ దక్షగిధ్వనులు మంత్రములుగాఁగఁ
దమిత్రమొగ్గలుబలుయూపదారువులుగ। మనత్రథాధ్వరిగావించు మానినీజ
నాతిమానాశ్వమేధమహాధ్వరంపు। నెలవనుతలంపు నింపు నకొల్కులనిసొంపు॥ 83

క॥ క్రమమత్స్యకహారత్రరేఖో। ద్గమసంకులకంకణోరిత్రకాశ్రీకరమై
కమలాకరమాయనఁద। త్కమలాకరమొప్పు విమలకమలాకరమై॥ 84

చ॥ భువనధురీణతాయుతసభోగను తత్స్థితియై కవీడ్యశో
ద్బవివృతిసౌస్థ్యవాకలనభాసిలి దృక్ప్రుతిభాపభావ్యమై
సువిశదమై రసాతలముశోభిలఁజేయుచుఁబదత్రిలోచనా
నవరతశయ్యనా నది యనంతవిలాసముఁజూపు నెంతయున్॥ 85

సీ॥ సమ్యక్ప్రసాదవత్సరసభావంబున ఘనమధుపాటనాకలనవలనఁ
బ్రబలగాంభీర్యధౌరంధర్యసంగతి మహనీయభువనసంభరణగరిమ
మత్స్యకూర్మాదిసంభవహేతుకస్థితిఁ గువలయవిలసనాతంత్రమహిమ
సంతాపమునడంచుచల్లఁదనంబున నాశ్రితసులభమై యమృతమిడుటఁ
దౌత్యమువహించియు నుదంచితద్విరేఫ । శబ్దలక్ష్మోత్రిద్యదమితాబ్జసముదయాస్ప
దత్వగౌరవమున మీఱుదానవారి । మానసము నేమనఁగవచ్చు దానిసొబగు॥ 86

చ॥ అరుణకరోత్కరారుణ సుమాంచల చంచల చంచరీక సం
చరణసమంచితామ్రతరు సంచయముల్ జలబింబితంబులై
పరఁగుఁదదీయతీరమున వహ్నికిఁగంటి ముపర్యధోముఖ
స్ఫురణము నేఁటికిందనుచుఁ జూపరులబ్బురమంది చూడఁగన్॥ 87

ఉ॥ మీఁదుగఁబాదముల్ వఱపి మేదిని నాదలలూఁది మాధవై
కోదయ సాదరాత్మక వనోదరమందు జపించువారిగా
నాదరినున్న యున్నతసురాగములం గమలాకరప్రస
న్నోదకమందుఁజూచి చెలియొక్కతె మ్రొక్కఁగ నవ్విరందఱున్॥ 88

జలక్రీడాదిప్రశంస.

శా॥ రాసక్రీడలఁజేసెలందనిపి యా రాజీవనేత్రుండు పే
రాసన్ వారివిహారముల్ సలిపి నిర్యచ్చంద్రికాసాంద్రధా
రాసంపాతసుశీతసైకతములన్ రాజాస్యలంగూడి యా
రాసంభోగమొనర్చె నస్ఖలితుఁడై ప్రత్యేకరూపంబులన్॥ 89

గోపీసంశయవిచ్ఛేదము.

సీ॥ తత్త్వజ్ఞలక్షితబ్రహ్మచారిగా నిచ్చకంబాడుదు రింతెకాని
యిందఱితోఁగృష్ణుఁడిట్లురమింపుచు నస్ఖలితుండెట్లుకానటంచు
నగుమగువలకెల్ల నమిత్రకపుట్టుట కాకరేయిదుర్వాసుఁడుగ్రుఁడగుచు
నాకొంటిదన్నముల్ దేవున్నశపియింగతునని యమునాపారమందు మెఱయ
యమునదాఁటి రాఁగ నసమర్థలైవారు । పన్నినట్లుచేసి యన్నములిడి
కృష్ణుఁడస్ఖలితుఁడు బుషిశశ్వదుపవాసి । యనుచునమిత్రవేఁడుకొవిరివారి॥ 90

గంధర్వ శాపవిమోచనము.

మ॥ నగమున్నాంగిరసుల్ గురూపులని గంధర్వుండు వారల్ శపిం
పఁగఁ బామైయుటనందు మ్రింగె హరియొంపఁ దొంటి రూపంబుతో
గగనంబంటి సుదర్శనుండను భవత్కారుణ్య సంపత్తిచేఁ
దెగె మచ్ఛాపమటంచు మ్రొక్కిచనియెన్ దేదీప్యమానాకృతిన్ ॥ 91

శంఖచూడచూడామణి హరణము.

చ॥ కొనకొని శంఖచూడుఁడను గుహ్యకుఁ డొక్కవిలాసవేళ న
ల్లనచని వల్లవీజనములంగొని పాఱఁగ శౌరి సీరితో
వెనుచని చీరి వారి విడిపించుచు వానివధించి తన్మణిం
గొని చనుదెంచి యిచ్చెనిట గోపికలంగని కాచు సీరికిన్ ॥ 92

కపిత్థాసుర (కాలకవికుల) సంహారము.

సీ॥ బలియున్నయను కాలకవియాసురక్కసి వెక్కసముగనిక్కి వెలఁగయగుచు
వెలిఁగె నబ్బలియుని బలగముకఁటకతరువులై పెరిచె నాతని సహస్ర
సుతపతులగు సప్తసుతులు గోమూర్తులై ఘటతుల్య తత్ఫలచ్ఛటలఁదినుచు
బలిసిరందఱు నుష్ణల్లవిషవాతంబు లాభీర గోనివహార్తిఁ జేయ
శంభుఁగొల్చి తత్ప్రేషితశంఖకర్ణ । భ్రాతృపరవశ విధివాక్యముల నెఱింగి
సీరితోశౌరిచని వారిఁ జీల్చికాల్చి । మని చెనఁగో గోపకుల నిరామయులఁ జేసె ॥ 93

వృషభాసుర సంహారము.

మ॥ వృషభంబౌచు నరిష్టనేమియను దైత్యేంద్రుండు దీంద్రించి గో
వృషముల్ గొందలమంద మందపయిఁ బర్వెం బర్వఁ బర్వేందుఁడు
నిశ్శేషితధ్వాంతమునట్లడంచె నవ పాణీరేజ నేత్రుండు త
ద్విష మాకార విషాణమూడ్చి యదియే దివ్యాస్త్రమై తోడ్పడన్ ॥ 94

కేశి సంహారము.

క॥ శైశవమునఁ గేశవుఁడ । క్లేశంబున నీసడించి కేశియనెడు నా
కేశవిరోధినడఁచెలా । కేశవినుతిఁ గాంచె వశమయిది శిశువులకున్ ॥ 95

కేశి ప్రలంబ వత్స బకాసురుల పూర్వవృత్తాంతము.

సీ॥ గంధమాదనమున గంధవాహాఖ్య గంధర్వతపస్వికి నందనులయి
తగు సుదర్శన సుహోత్ర సుదేవులును సుపార్శ్వుఁడును దుర్వాస శిష్యులయి
యోగబలమున రాధేశపార్షదులై షడక్షపూజనిత్య వ్రతంబుగఁ దదర్థ
ముమకొలనికిఁబోయి కమలముల్ గోయుచు శివపృష్టులై తమ చెయ్యిఁ దెల్పఁ
జిత్రసరసిక్రిమున్నన్న శివునియాన । దప్పదని కృష్ణుఁడై వారి తలఁపుఁదీర్చి
శివుఁడు విడువంగవారలు కేశి ప్రలంబ । వత్సబక దైత్యులై ముక్తిఁ బడసిరిపుడు ॥ 96

వ్యోమాసుర సంహారము.

మ॥ ఇటులశ్వంబగు కేశిఁ జంపి యటు పైఁ గృష్ణుండు గోపాళితో
నటవింజాఁగిలిమాఁతలాడు నెడ వ్యోమాఖ్యాసురుండర్భకుం
డటులై యాటమిషన్ గభీరగుహలో నాభీరులన్ దాప న
క్కుటిలుం ద్రుంచి గుహాగతార్భకుల దోడ్కొంచుఁ జనెన్ మందకున్ ॥ 97

మాతులాహ్వానము.

సీ॥ వినుఁడు నారదుఁడు కంసునకుఁ గృష్ణప్రశంస యొనరఁ గృష్ణునకుఁ గంస ప్రశంస
యొనరఁ దెల్పవినికంసుఁ డుగ్రుఁడై వసుదేవు నణఁకరా వారించె నారదుండు
పిమ్మట నక్రూరుఁ బిలిచి పిమ్మటలచందములెల్లఁ జెప్పి బృందావనమున
కేప్పుడనిపేగి యప్పనంబులఁ గొని రామకృష్ణుల ధనుర్యాగమునకుఁ
దోడుకొనిరమ్మన నతండు గూడదనుచు । నెంత చెప్పిన వినకున్న నీశ్వరాజ్ఞఁ
ద్రోయరాదని యొడఁగి యక్రూరుఁడరిగి । రమ్మనఁగఁబోయి రాచరిత్రముల వినుఁడు

దివ్యరూప పరివర్ణనము.

మ॥ యమునం దాఁటి రథాధిరూఢులయి వారక్రూరు నీక్షింప గో
యమునం గ్రుంగుచు నీటఁ బైట నొక నాఁగాంచె శ్రీకృష్ణ శా
యి సంతతిన్ భ్రమదీరమున్ యతఁడాయ్యం బాపరాశయ్యనా
య్యమునన్ వర్తిలు మూర్తిఁ గన్గొను వెరంగై మ్రొక్కి ధ్యానింపుచున్ ॥ 99

సీ॥ మలనూని విలువోని నలువ్రాని చెలువారు పులిగోరు తీరు కన్గ్భమలవాని
తొలిగుండు తలనుండు నలనిండు నెలమించుఁ గిఱరించు తెలిబొమిడికమువాని
కటితాల సరిగాలు నెతిచాలు నెతిచాలు గదిశెడు కుదురైననుదురువాని
కొలగాని మెఱుఁగాని నెఱితూనికంబుల నందమా హెచ్చుబాజుబందువాని
తెలిహుమాతేని మానికంబుల జగాని । గారమొగిఁ గేరి జిగిదేరి మీఱునాసనల
వడకువిడినివ్వటిల్లుమవ్వంపుదివ్య । చొక్కమొకచక్కిఁ జేర్చుచేర్చుక్కవాని ॥ 100

దివ్యరూప వర్ణనము.

సీ॥ అంగదలంగదలంగదలంకించు చౌలంగదముల నెసంగువాని
మురిపెంపు సిరిపెంపు సరహింపు రతనంపు పేరు పేరురమున మీఱువాని
మురుగుల్ మెఱుంగుటుంగరములుం గరములంకరమలంకృతులుగాఁ గలుఁగువానిఁ
జెను మించులనుమించు పికిలిపించెపుఁగుచ్చు ద్రేలాడు మొలత్రాడు వెలయువాని
తళుకుమగతాలుఁ దొగతాలుఁ దమ్మితాలుఁ । బుల్గుదొరతాలుఁ గతితాలుఁ బ్రొద్దు
[తాలుఁ
దాయొరలచాలు నెలతాలుఁ దలుపుతాలుఁ గలుఁగు మేల్కుండనపుటంచుల
[లరువాని ॥ 101

సీ॥ అలసంపఁగుల జొంపముల పెంపడఁగనొంపఁగల సొంపుగల నాస గలుఁగువానిఁ
గురువిందములఁ గెంపుటరవిందములఁ బెంపుఁదొలఁగింపు మోవిన వ్వొలయువానిఁ
గ్రమవృత్తసమ చిత్తజమహత్తరనిషంగకమనీయ జంఘాయుగంబువాని
వెలిదమ్ముల మదమ్ము వెలిజిమ్ము చెలువమ్ము గలనిగుడు వాలుకన్బొమలవాని
నిడుభుజంబులవాని నుందొడలవాని । నాగులడఁచువాని గూఢజానువులవాని
మేలిడెనువాని చక్కని మేనువాని । శ్రీరమాజానినపుడు దర్శించి వచ్చి॥ 102

చ॥ నను విను చూలి మేఁత పయినూలొక్కని సిబ్బెపులిబ్బి ప్రబ్బిబో
టి నెరులు మేలిత్రిటారవు కడిందియనుంగున గొప్పనొప్పఁ జా
లిన శొనగోటఁ జిక్కవెడలింపుచు నింపుగఁ బాలవెల్లియం
దు నగఁచుచున్న నిన్నుఁ దలఁతుఁ మురమర్దన శ్రీజనార్దనా॥ 103

ఉ॥ ఈనదిలో మునింగి భవదీక్షణతృప్తుఁడనై భజించితిన్
మానసికార్చనార్పితసుమంబులె నీపయినుంటఁ గంటి ని
ట్లైనిపుడీ వెఱుంగనటు లేమి గనంబడె నీట నంటినో
దీనశరణ్య కృష్ణ భవదీయమహాత్వ మెఱుంగ శక్యమే॥ 104

శా॥ దేవా కృష్ణుఁడు వాసుదేవుఁడని మూర్తిన్మూర్తు లీక్షించి యా
నీవున్ గొల్లడవంద్రుఁ గాని నిజమీక్షింపన్ జగత్సాక్షి వే
కావే కావవె భావవాద్యున నీకల్యాణరూపంబు స
ర్వావస్థావసరంబులన్నిలిపి మాయంబో [illegible] యు వే॥ 105

అక్రూరస్తవము.

శ్రీకంఠుండే సేవ్యుం డంచుం జెప్పన్ వేదశ్రేణుల్ దొల్తన్
వైకుంఠుండే వంద్యుం డంచుం వాదించుం దర్వాతన్ దామే
యేకాకారం బే బ్రహ్మంబా నీమూర్తుల్ దానే యౌనంచున్
నాకుం దోఁచున్ నామాకారానందార్థం బీన్యాయం బౌటన్॥ 106

సీ॥ అనుదినమును నినుమనమునఁ గనుఁగొను మనుజుని వెనుకొని మనుతువనుచు
విను నెడఁ గను నెడఁ జను నెడఁ దిను నెడ వసు నెడ వసువిడ కెనయుమనుచుఁ
దెలిసియుఁ దెలియక సలిపిన కలుషము లయుతములయినను సయిపుమనుచుఁ
బనుల కొలఁది పలుతనువులనొసఁగిన నలయక తలఁపున మెలఁగుమనుచు
బహుళ సుఖముల నిహమునఁ బరమపదము చరమగతి నిడుమని నిను గరిమఁ గొలుతుఁ
గరముఁ గనికరమున మది గరుగ నభయకరము శిరమున నిడుమిక పరమపురుష॥ 107

ల॥ ఇలయు జలమనలమును చలి నెలవు గగనమున గలసకలజగములను దలఁపున నెసల్పన్
నిలుపఁ బురికొలుపఁ దరిఁ గలుపమతియితరులకుఁ బలుమఱును గనఁబడక ఫలముల
[నొసంగన్॥
బలు తెగలయవతరణములవవనిఁ గళ్ళఁబడియు లలిఁ దెలియఁబడని మహిమలను తెలు
[పొందన్॥

నంసి రతిచ్చచే నాత్రేతిళుమదిఁగోరఁ గాలనేమియుఁదదాకారమూని
వచ్చిరమింపఁగా నచ్చెరువందుచూచి కలయికలో భర్తగామిఁదలిసి
తనసతీత్వముఁ జెఱచినదనుజుఁదెగడి । కంసుఁదనుఁగఁబడసితక్షలవినాశ
కరుఁడుదనకులమునఁబుట్టుఁగాకటంచుఁ । గోరెనాతండెకృష్ణుఁడైకూర్చెనిట్లు॥

జననీజనకసంభావనాదిప్రశంస.

మ॥ కుసుమంబుల్ గురిపించిరత్తఱిసురల్ గోవిందుఁడున్ దేవకిన్
వసుదేవున్ విడిపించివేడుకొనియాపై నుగ్రసేనాఖ్యుఁద
ద్వసుధంబోవఁగ బంచి పిమ్మట యశోదానందులంగాంత సం
తసిలంజేయుచు వీడుకొల్పినిలిపెన్ రావించిభోజాదులన్॥ 124

ఉపనయనమహోత్సవము.

చ॥ మహితముహూర్తమందు మహిమప్రతిభర్గుఁడు గర్గుఁ డొజ్జగా
రహి నుపనీతులై చనిరి రాముఁడుఁగృష్ణుడుఁ దొంటికన్నవి
గ్రహములు బ్రహ్మతేజమునఁగన్నులకున్ మిఱుమిట్లుగొల్పఁగా
నహహా రవీందులో, పటికనార్చిన బంగరుబొమ్మలో, యనన్॥ 125

విద్యాభ్యాసము.

సీ॥ ఏపీటనివసించి యెల్లజీవులకు విశ్వేశ్వరుండు విముక్తినిచ్చుచుండు
నేపీటబ్రహ్మాది దేవతలుత్తములు యోగులును మోక్షార్థులై నిలిచియుండు
రేపీటమంత్రియై యిందిరాపతి క్షేత్రపాలుఁడై భైరవుండేలుచుండు
నేపీటనారసి నానావిశ్వపావని గంగాతరంగిణి పొంగిపారలు
నట్టిమహిమాంబురాశియైనట్టి కాశి । కరిగివిజ్ఞానసందీప్తుఁడైతనరుచు
నట్టిసాందీపువలన విద్యలు గ్రహించి । పుత్త్రిదక్షిణయిచ్చుటచిత్రమయ్యె॥

గురుదక్షిణాప్రదానప్రశంస.

ఉ॥ నైపుణిఁజూపి యొక్కొకదినంబున కొక్కొకవిద్యగాఁగ ని
ష్ఠోఁపున విద్యలన్నియుఁ గ్రహించి రహించుటకబ్రమందిసాం
దీపుఁడు నందనందనులఁ జేరిగనుంగొనవాడుఁగోరుమో
తాపసవర్య యార్యగురుదక్షిణయంచుఁదదీప్సితజ్ఞులై॥ 127

మ॥ ఒకనాఁడబ్ధి ప్రభాసతీర్థమున మునుత నత్రజ్ఞతుండై తద
ర్భకుఁడంతర్హితుఁడౌ టెఱింగి శరధింబ్రార్థించితత్సూక్తిను
త్తికటుం బంచజనున్ వధించుచుఁ దదస్థిన్ బూరగాఁగొంచునం
తకుఁజంకించి తదర్పిత ప్రసవదానశ్రీకిఁదాచార్యులై॥ 128

మథురాపురప్రవేశము. కుబ్జామనోరథపూరణము.

మ॥ తదనుజ్ఞంగొనివచ్చుచు౯ మధురచెంతం బాంచజన్యస్వనం
బొదవింపందమరాకగాఁదలఁచి స్వీయుల్ నయ్యుగ్యంద్వృష్టినం
దదృగానంద మొనర్చి కృష్ణుఁడు యశోదానంద గోపీజిదృ
క్షుదయుండెల్లఁగ నుద్ధవుంబనిచి కుబ్జావాంఛఁదీర్చెందమి౯ । 129

సృగాలసంహారము.

మ॥ జలజాక్షక్షతుఁడై తొలంగిన జరాసంధు౯ విసర్జించి సే
నలతోడ౯ దమఘోషుఁడచ్యుతుని చెంతంజేరి ప్రేరేఁపఁగా
హాలితోనేఁగి సృగాలుఁగూలిచి తదీయ స్త్రీలుప్రార్థింపఁగా
నిలిపెందత్కరవీరపట్టణమున౯ వెన్నుండు తన్నందను౯॥ 130

జరాసంధయుద్ధము.

సీ॥ పితృవియోగమునఁ దుఃఖితులైరిపాండవుల్ప్రశరాప్తివిభుఁడంధుఁడతనితనయుఁ
డతిమదాంధుఁడుకుంతి సుతులెట్టులైయుండిరోయని కపటకర్ముఁబనిచి
తెగిమిషుఁడైయుండ జగమిషువులఁ జెందఁదగినంత సేనతోమగధనేత
దనకూఁబుత్రికలు కంసునకుఁ బత్నులైనవస్తియుఁ బ్రాప్తియుఁగస్తివడఁగ
మిట్టిపడిమధురాపురిముట్టడింప । రామకృష్ణులు వారియుర్వీయుమూఁడు
నైనయక్షోహిణులఁగొట్టివానిఁబట్టి । యొనువిడిచిపెట్టిరామీఁదిపనులఁబట్టి॥

కాలయవనహననము.

సీ॥ మఱియుజరాసంధుఁడటేఁగి యొఱంగియుఁ బదునేడుసారులీపగిదిఁ బాఱి
పదునెనిమిదవసారి బయలుదేరుటకు సన్నద్ధుఁడౌనంతలోనారదుండు
హరిపల్వురలఁ దెల్పిప్రేరిపింపఁగా దగ్గమునఁ గాలయవనుండుమూఁడుకోట్ల
యవనసైనికులతో నవనియీనినచందమునమధురాపురిముట్టడింపఁ
గృష్ణుఁడఖిలజ్ఞుఁడగుటచే కృష్ణుఁడైని। రాయుధుండయిదాఁగనియతఁడుదఱుమ
హరియుగిరిగుహఁజొరఁగవాఁడరిగిహరిగఁ।దలఁచియందున్నముచికుందుఁదన్నిచచ్చె॥

కాలయవనజన్మవృత్తాంతము.

సీ॥ యాదవుల్గమకొజ్జనగునన్ను వన్యుఁడు పరిహసించియతండు పన్ఁతిగాక
పురుషుఁడేయనితమపోల్లఁబేల్లఁగమించు మిన్నకుండిరటంచుమిగులఁబొగిలి
యదుకులభీకరుండగుసుతుఁగోరి పన్నెండేండులుమ్ముఁబిండిదినుచుండి
ఘనతపమొనరింపఁగరుణించిభర్గుఁడు గర్గుండడిగినట్టికలుగువరఁగ
నాతఁడచ్చరయందుఁగన్నట్టిసుతుని। యవనపతి పెంచితనరాజ్యమువలచెసఁగ
నాతఁడే కాలయవనుఁడౌననిముకుందుఁ। డెంచిముచికుందుచేతమ్రందించెనిట్టు॥

వాసుదేవప్రభావప్రశంస.

చ॥ హరిగరిమంబెఱుంగఁ దరమా పరమాత్ముఁడతండు నేఁడు భూ
భరము హరింపఁ గృష్ణుఁడయి భక్తులఁ బ్రోచుచుఁ బాపయుక్తులం
బోరిఁ గొనుచున్నవాఁడు వెలుపల్ మఱుపల్ గలవాఁడుగాడు భం
గురమతులెట్టులన్న ముచికుందరిరక్షణసత్క్రియల్॥ 134

ముచికుందచరిత్రము.

సీ॥ ముచికుందుని చరిత్రము వినఁ దలఁడు మాంధాతృపుత్రుఁడు దేవతాహితార్థి
వాసవప్రార్థితుండై సమరములందు సమరులకు జయంబు సమరఁ జేసి
సురలు ప్రసన్నులై వరమీఁ దలంచినఁ దనవాంఛ లేమి నిద్రను వరించి
లేపినవానిఁ గూల్చెద నంచుఁ బవ్వళింప హరి యొకయుక్తిగా యవనుని నిపుడు
మేలుకొల్పుటకిరీటిఁ గేలుఁ గాల్చి । స్వాజ్ఞ చే విశ్వకర్త మున్నబ్ధిమధ్య
మున సృజించిన ద్వారకాపురికిఁ జేర్చె । యోగమహిమను మధురలోనున్న జనుల॥
క॥ వీక్షించుచు ముచికుందుఁడు । పేక్షింపక మోక్ష మొసఁగ పేక్షింపఁ గృపన్
రక్షింపనున్న జలజా । క్షునిటుల్ బొగడఁ దొడఁగె నతఁ డానతుఁడై॥ 136

ముచికుందస్తవము. బాలకృష్ణస్తవము.

శా॥ శ్రీనందప్రియనందనుండవగుచున్ వ్రేపల్లెఁ బుట్టి నీ
వానందప్రియమూర్తివైతివిఁక నీయాకారమే కారణం
బైన నూత్నము చేసి కన్పఱచి సన్నానంద మొందింపుమీ
నానామంగళ సంఘసంఘటన కృష్ణా బాలకృష్ణాహరీ॥ 137
శా॥ నేనే వాఁడనటంటి వేఁడుకొనుచుంటిం బ్రోవుమంటిం గృపన్
నా నేరంబులు సైపుమంటి భవసంతాపంబు నే నోర్వఁగా
లేనంటిన్ నినువంటి వేల్పులెవరున్ లేరంటి రక్షింపుమీ
నానామంగళ సంఘసంఘటన కృష్ణా బాలకృష్ణాహరీ॥ 138
శా॥ నేనే కార్యముఁ జేయుచున్నవది నీ నిత్యార్చగాఁ జూచి నా
దీనత్వం బెడఁ ద్రోచి కేవల కృపాదేదీప్యమానుండవై
నానిం జెందఁగనీక యేమరక నిత్యానంద మొందింపుమీ
నానామంగళ సంఘసంఘటన కృష్ణా బాలకృష్ణాహరీ॥ 139
శా॥ జ్ఞానం బించుకయైన లేనికతనన్ సంసారసౌఖ్యంబులన్
మానంజాలఁగనైతి నట్టులయినన్ మత్పూర్వపుణ్యంబునన్
నీనామస్మరణంబు గల్గెనిఁక దానిన్ నిల్పి రక్షింపుమీ
నానామంగళ సంఘసంఘటన కృష్ణా బాలకృష్ణాహరీ॥ 140

శా॥ నీ నాభీకమలంబునం బొడమి వాణీభర్త నీతత్త్వ మిం
తైనం గన్గొనఁజాలఁడయ్యె ననఁగా నస్మాదృశాత్యంతమూ
ఢానీకంబు గనుంగొనంగలదె ప్రత్యక్షంబవై యేలుమీ
నానామంగళసంఘసంఘటనతృష్ణా బాలకృష్ణా హరీ॥ 141

శా॥ సూనుం డెంతటి నేరపోతయిన సంక్షోభంబు లేకుండుచుం
దానం దండ్రి సహించి ప్రోచుకరణిన్ నానేరముల్ సైచి నీ
యానం ద్రిప్పియొసంగు మైహికసుఖం బాముష్మికానందమున్
నానామంగళసంఘసంఘటనతృష్ణా బాలకృష్ణా హరీ॥ 142

శా॥ విశ్వంబంతయు నీవు గాఁగనుచు దేవిన్నిన్ను సేవించువా
రైశ్వర్యంబిహమందునొంది పరమందైక్యంబుఁ బ్రాపింతుర
న్విశ్వాసంబునఁ దత్ఫలార్థినగుచు న్నిన్గొల్చుచుంటిం జుమీ
శశ్వన్మంగళసంఘసంఘటనతృష్ణా బాలకృష్ణా హరీ॥ 143

శా॥ అక్షుల్నిన్గనునట్లు హస్తములు నిన్నర్చించునట్లాత్మ ని
న్నక్షీణంబుగ నమ్మునట్లు చెవి నిన్నాలించునట్లాస్యమున్
దీక్షన్ నిన్గొనియాడునట్లు కరుణన్వీక్షించి రక్షింపుమీ
సాక్షాన్మంగళసంఘసంఘటనతృష్ణా బాలకృష్ణా హరీ॥ 144

మ॥ సుగతిం గోరుదుఁ గాని యేసుకృతమెచ్చో నైనఁ జేయం గనై
తి గజేంద్రస్థితి వింటి నిన్గొలుచుచుంటిం బారతంత్ర్యంబుచే
త గుటుం దప్పించరించుచుంటి నయినం దాసుండ నైతిం జుమీ
జగతీమంగళసంఘసంఘటనతృష్ణా బాలకృష్ణా హరీ॥ 145

మ॥ మును నీసన్నిధిఁ దక్కఁ దక్కిన ఫలంబుల్ పుట్టుచుం గిట్టుచుం
గనుఁగొంటిం గనుఁగొంచునుంటి నిటపైఁ గారుణ్యమే పారఁగా
నను నీసన్నిధిఁ జేర్చుకొమ్మి దెసుమీ నాప్రార్థనీయంబు స
జ్జనతామంగళసంఘసంఘటనతృష్ణా బాలకృష్ణా హరీ॥ 146

క॥ చనువున నింతియనా కో।రినయది నీవింతమాత్ర గృపసేయఁగదే
వినతాశ్రితవనచైత్రా। వినతాసుతపత్ర వేదవినుతచరిత్రా॥ 147

క॥ అని యీగతి వినయాగతిఁ। దన రారఁగ భక్తియుక్తితత్పరుఁడగుచున్
వనజాక్షుని వినుతించిన। జనితానందమున సుప్రసన్నుండగుచున్॥ 148

ముచికుంద వరప్రదానాదిప్రశంస-

ఉ॥ కోరి ముకుందుఁడట్లు ముచికుందునకున్ వరమిచ్చి వచ్చి, కాం

తారములేలఁగాలయవనప్లుతనం జతనంబులేక డా
సీరియు జేకస్తైతునిమి శ్రీమథురా ధనధాన్యసంపదల్
వారక ద్వారకాపురికిఁ బంప జనుల్గొనిపోవుచుండఁగాన్॥ 149

శ్రీద్వారకాపుర ప్రవేశము-

సీ॥ అంత జరాసంధుఁడంతక నిభసైన్యములతోడ మథురను ముట్టడించి
రామకృష్ణులు ప్రవర్షణగిరిశిఖరంబునకుఁ బోవుటగని వెఱ దవలివారి
మతమెఱుంగక భయంపడి మఱుపడిరని బ్రహ్మసివారిదహించు వాఁడు బోలె
నగ్గిరి డగ్గరి యగ్గి రవులొల్పి ప్రగ్గిరి వారని మరలి పోయెఁ
బదునొకండామడలపొడవెత్తుఁగియున్న । యున్నతగ్రావశిఖరంబునుండి హరియు
హలియునింతకుమున్నె సైన్యములవెలికి । దాఁటి ద్వారకఁ జేరి రత్యద్భుతముగ॥

శ్రీమథురా క్షేత్ర మాహాత్మ్యము-

శా॥ శ్రీకృష్ణాభ్యుదయంబునన్ మథురయే క్షేత్రోత్తమంబౌచు నా
దా కాశ్యాదులకన్న జన్మమరణ బ్రహ్మోపదేశాంగదా
హోకార క్రియలం జతుర్విధముగా నైక్యప్రదంబౌచు ను
ద్రేకించెన్ మహిమంబునన్ జతురశీతిక్రోశమధ్యంబునన్॥ 151

శ్రీద్వారకాపుర వర్ణము-

శా॥ మున్నింద్రాదిపురంబులెల్లఁ దనకూర్పున్నేర్పురాజిల్ల నో
జన్నిర్మించిన విశ్వకర్మ హరియాజ్ఞం జేర్మి నిర్మించె న
మ్మన్నె రంతరమిచ్చె లక్ష్మికదియే పుట్టిల్లునట్టిల్లుఁ బెం
పెన్నన్ ద్వాదశయోజనంబులు తరంబే ద్వారకం బేర్కొనన్॥ 152

సీ॥ అకలంకనిత్యపూర్ణకలావిరాజిత ద్విజరాజరాజిప్రదీపితంబు
సంతతక్రతువృద్ధిసంపాదనానుగ్రరాజావతంస విరాజితంబు
మిత్రసంప్రీణనస్తోత్రపాత్ర నిధీశపుణ్యజనార్యవిస్ఫూర్జితంబు
సఫలహలక్రియాసంపూర్ణబలభద్రశూద్రవర్ణబలాభిశోభితంబు
విబుధకులవృద్ధి శైత్యవర్ధి శుభసమృద్ధి పుణ్యాభివృద్ధి జడేతరర్ధి
శుద్ధి ధనవృద్ధి బహుముఖసిద్ధి విజత । సురవరపురంబు ద్వారకాపురవరంబు॥

చ॥ లలనలు తత్పురీ దయితులం దమిఁగాఁగిటఁ జేర్చి చంద్రశా
లల నలువొంద మున్ రతివిలాసి జయించుటకేఁగి వారి లీ
లల నలలోచనప్రతిఁ జెలంగఁగనుంగొని భీతినిండ్లగో

లలనలు దిక్కులన్ విడుచు లక్షణముం దెలుపన్ వెడల్విరుల్॥ 154

చ॥ తనరు హరిన్నఖంబులను ద్వార వితానములొంది చిల్వఱే
డను వెలజాల కంబమున నందము నొంచుచున్న భూతలం
బని యెడు మేడలో నిడిన యాతత దర్పణదీపయంత్రమో
యన ఘన భర్మహర్మ్యనిసహితాచ్ఛమణీకృతవప్రమప్పురిన్॥ 155

చ॥ తరమె నుతింపఁ గ్లౌమణివితాన వితాన తతానపాయముం
దిరయచి కౌముదీ ముదిత దివ్యచకోర ముదశ్రుపూర సా
గర సురదీర్ఘికా వలన ఖండితపత్రి సరోరుహాస్థ బం
భర ఫణిభోగశాయి హరి పశ్యదశేషసురిన్ మహాపురిన్॥ 156

మ॥ పురమాశాంతరవర్తికీర్తికలశాంభోరాశిరాడంతర
స్ఫురదత్యున్నతవప్రశృంగదళవిస్ఫూర్జత్సుపర్ణాట్టకో
త్కరబద్ధాలయకాంతిరేఖవిలసత్పద్మాక్షభృంగోజ్జ్వల
ద్ధరిదుర్గాంబుజనాళలీలఁదగు నుద్యత్కేతనంబప్పురిన్॥ 157

క॥ ఆపుర మున్నతగోపుర। మై పరఁగి పయోరుహాసనాండోర్ధ్వపుటం
బేపున భేదించియ కా। దే పుటభేదనసమాఖ్యఁ దెచ్చెఁ బురులకున్॥ 158

మ॥ వినతానందన విశ్రుతిం దనరుచున్ వేదాత్మకత్వంబునన్
గనుటన్ వ్యాకరణప్రవీణత ననంతఖ్యాతిసంపత్తిచే
మనుటన్ ముప్పదిరెండు నాఁ దనరు సమ్యగ్బ్రహ్మవిద్యల్ గనుం
గొనుటన్ నామము సార్థకంబగుచు వెల్గుం దద్ద్విజశ్రేణికిన్॥ 159

మ॥ నరమాత్రుల్ సొరరాని దోటవలనన్ నానాప్సరోయక్ష కి
న్నర విద్యాధర సిద్ధకింపురుష గంధర్వాదులయ్యోపనుల్
పురిఁ గావించి గడించుచున్న విభవంపుం బెంపు నీక్షించుచున్
హరికర్పింపని నాటికల్మిగనియత్సాధ్యత్సుఁడౌనింద్రపన్॥ 160

శా॥ అన్నాళీకదళాక్షుఁ డన్నిటికి సధ్యక్షుండునుం గారణం
బిన్నానావిధ విష్టప ప్రతతి తత్సృష్టంబు తత్పుష్టముం
దన్నిష్టంబును దద్వినష్టమగుఁ గ్రీడామాత్రమాప్రౌఢకే
తన్నిర్మాణభృతి ప్రభృత్యఖిల కృత్యంబెన్న నత్యంతమున్॥ 161

ఇంద్రాద్యమరసమర్పిత తద్వైభవ ప్రశంస-

సీ॥ పారిజాతంబులోఁ బరమాద్భుతంబయి తగుసుధర్మను బురందరుఁడొసంగె

శ్రవణైకదేశమేచకమనోజవశుక్లవర్ణతురంగముల్వరుణుఁడొసఁగె
వరనామకంబైనవరనిధినాక్కోటి దక్కఁదక్కిన నిధుల్ధనదుఁడొసఁగెఁ
దక్కినదిక్పతుల్దమకుమున్నీశ్వరుండిచ్చిన సంపదలెల్లనొసఁగి
రిట్టిసంపదలకు నెల్లఁబుట్టినిల్లు। నైపరఁగు ద్వారకాపురి నధివసించి
హలధరుఁడు రేవతిం బెండ్లియాడెఁ గృష్ణుఁ। డష్టమహిషులఁ బెండ్లాడెనద్భుతముగ॥

రేవతీ పరిణయము-

సీ॥ కృతయుగమందు రైవతుఁడను రాజు రేవతియనఁదగుతనసుతకుఁ బెండ్లి
సేయఁదలంచియేక్షితిపతినొల్లక కన్యతో సత్యలోకమునకరుగ
నృపుతలంపువిరించియెఱిఁగి యిర్వదియెన్మిది మహాయుగములుగతించె ద్వాప
రయుగాంతమిపుడయ్యె రాముఁడు కృష్ణాగ్రజుఁడు గాన వర్యుఁడీసుతనొసంగు
మనఁగనాతఁడు ద్వారకకరిగియొరగి। తనతలంపును నల్పవంపు నెఱిఁగింప
లాంగలంబునఁ గ్రిందికిలాగి కుఱుచఁ। జేసి రేవతిఁ బెండ్లాడె సీరధరుఁడు॥

అష్టమహిషీకల్యాణ ప్రశంస.

౧- శ్రీరుక్మిణీ కల్యాణము.

సీ॥ శ్రీశౌద్యుతి విదర్భదేశాధిపతిభీష్మకుండు కుండినపురి నుండు నాత
నికి రమాంశమున జనించిన రుక్మిణియందుఁ గృష్ణుఁడుఁ గృష్ణునందు రుక్మి
ణియుఁ బరస్పర మోహనిర్మగ్నులౌచుండ రుక్మిణి నన్నయౌ రుక్మి పూని
శిశుపాలునకొసంగసిద్ధమైయుండుట ద్విజునంపి రుక్మిణి దెల్ప కృష్ణుఁ
డరిగిపురశక్తిఁ గనఁబోవుటరసియామె। నరదమెక్కించుకొని పోవ నడ్డుపడినఁ
దలగొటిగి రుక్మినవలించి తరలివచ్చి। యింటరుక్మిణిఁ బెండ్లాడెఁ గృష్ణమూర్తి॥

ద్రౌపదీ స్వయంవర ప్రశంస-

సీ॥ ద్విజవేషమున ద్రౌపదీస్వయంవరరంగమునఁ బాల్చు పాండునందనులఁ బోల్చి
శౌరి సీరికిఁ జూపి జయమొందు నేఁడింక విజయుండనుచుఁ దెల్పి స్వజనములను
గదలకుండఁగ నిల్పికనుచుండఁ దమకసాధ్యంబైన యంత్రమత్స్యంబు నేసి
యాజ్ఞసేని వరింప నరుగు నరుం గని యెదిరించి యోడిర య్యనసుతాదు
లంతపైఁ గొంతికొడుకులయంతికమున। కరిగి లాక్షాగృహవిముక్తులైన మిమ్ముఁ
గంటిమిదిపుణ్యదినము మేల్గల్గుమీకు। టంచువీడ్కొని వచ్చి రిహరియు హలియు॥

౨- జాంబవతీ పరిగ్రహణము-

సీ॥ రవి నిత్యమష్టభారసువర్ణమిడు శమంతకము సత్రాజిత్తునకునొసంగెఁ

దదనుజుండు ప్రసేనుఁ డదిదాల్చి వేఁటకుఁజనె వానిసింగంబుదునిమిదానిఁ
గొనె దానిఁదునుమాడి కొనె జాంబవంతుఁడీకృత్యమెల్లనుదన దేయటన్న
నింద చతుర్థినాఁడిందునిఁ దాఁగన్న ఫలమని కృష్ణుండు దలఁచి వెలుచ
నడుగుజాడనుగుహఁ జొచ్చియచటజాంబవంతుతోఁ బోరియాతనివరమువీర్చి
మణిని జాంబవతింగొనిమరలివచ్చి। మణినతనికిచ్చితననిందమాన్పికొనియె॥
క॥ దాపోపడఁ జూపోపని। పాపోప నిబద్ధులకటుపటుకటుచటుల
వ్యాపారంబేపారఁగ। లాపనలం బన్నుచుం బ్రలాపించిరిగా॥ 167

౩. సాత్రాజితీ వివాహము.

సీ॥ హరిగోరినప్పుడీనైతి నూరకనిందమోపితి నతనికైఁబాపినైతి
ననుచుఁబశ్చాత్తప్తుఁడగుచు సత్రాజిత్తుమణితోడసత్యభామనుసమర్ప
ణముచేయహరియుఁ గన్యామణిఁ బెండ్లాడిమరలనాతనికయమ్మణినొసంగెఁ
దనకిచ్చెద నటన్నతనయ నన్యునకిచ్చెనని శతధన్వుఁడాతనివధించి
మణినిగొనివచ్చి కృతవర్మమరుఁగుఁజొరఁగ। నతఁడునిరసించె నక్రూరుఁడట్లయనఁగ
నతనికడనిడిచనుచుండ హరివధించి। మణికినక్రూరురాఁ బంచిమరలనొసఁగె

వ॥ అదియెట్లనిన,

సీ॥ ననునిల్పిశతధన్వుఁ దునిమిశమంతక మపహరించితివి లేదంటివడుగ
శపథముల్పకపథముల్చాలుఁ జాలునునమ్మఁజాల నిన్ననిసీరిశౌరివదలి
మిథిలలోమూఁడేండ్లు మెదలి దుర్యోధనునకుఁ దా గదా కదనంబుఁగఱపె
సవనదీక్షాకవచసురక్షితుండౌచుఁ గాశికాపురినుండెఁ గాందినేయుఁ
డపుడవగ్రహశాంతికైయతనినితనిఁ। బిలిచిమణిఁగొనికలుఁ బ్రావుహలధరుండు
నేనుస్త్రీలోలుఁడను నీవునియమశాలి। యిందమనిగాందినేయునికే యొసంగె॥

౪. కాళిందీ కల్యాణము.

సీ॥ పాండుసూనులఁ జూడఁ బుండరీకాక్షుఁ డింద్రప్రస్థపురికేగితానునింద్ర
నందనుండును యమునాతటంబున వేఁటలాడుచునాకకన్యనందుఁ గాంచి
తన్వరింపఁగనీటఁ దన్వితపించుట కాళిందియాదిత్యకన్యయగుట
విజయుదౌత్యంబున వినిసంతసిలితదన్వితముగాఁ దోతెంచివిశ్వకర్మ
పీరిపురిఁ జిత్రతరముగాఁ బెంపఁబంచి। ఖాండవముఁగ్రాఁచునెడఁగాచిగాండివాదు
లగ్నిసభమయుఁడిడఁ గ్రీడికబ్బఁజేసి। ద్వారకకువచ్చియామె నుద్వాహమయ్యె॥

౫. మిత్రవిందా పరిణయము.

సీ॥ అల నవంతిదేశాధీశులైన విందానువిందులు కౌరవాధిపత్య
ధీనులై కృష్ణుని మేనత్తయైన రాజాధిదేవికిఁ గడునసుఁగుపట్టి
తమకుఁ జెల్లెలు నయితగు మిత్రవింద కుద్వాహంబనుచు స్వయంవరము సాటఁ
బనిచిన విని చని వనరుహనయనుండు రారాజు మొదలైన రాజులరయ
నయన విజితారవింద దంతజితకుంద। చికురజితనీలకంద దృగ్జితమిళింద
మిత్రబృందావనానంద మిత్రవింద। నపుడు చేకొనె నృపులందఱుకుఁ జెంద॥

౬. నాగ్నజితీ పరిణయము.

సీ॥ నగ్నజిత్తని మెడు నామధేయమునఁ గోసలదేశమునకధీశ్వరుఁడు గలఁడు
నాగ్నజితియనందనర్చునాతని కన్య యామెను రాజన్యులడుగఁ గాఁగ
సప్తగోవృషముల సమ్ముఖమ్మున నిల్పి వీనిఁ బట్టినవాని కేనొసంగు
వాఁడఁ గన్య ననంగ వశను గాకందఱు విముఖులై పోవుట విని చని హరి
సప్తరూపమ్ములై గోవృషములఁ బట్టి। గట్టిగాఁ గొట్టి యీడ్చి పోగ త్రకెక్క
నాగ్నజితి నప్డు పెండ్లాడి నగరికరిగె। నడ్డముగ వచ్చి విర్వచ్చుఁ దొరులఁ దునుమ॥

౭. భద్రోద్వాహము.

సీ॥ సౌందర్య సౌశీల్య సౌభాగ్య సౌముఖ్యముఖ్య సద్గుణగణాద్భుత సముద్ర
బంధుమిత్రాతిథిపండితకవి భృత్యసాధుదీనార్థిపోషణ వినిద్ర
పతితపాషండ దుర్వ్యాపారపిశునాదిహీనసంభాషణమౌనముద్ర
భర్తృశుశ్రూషాదిపరమధర్మాభ్యాసపాటవతులితశుంభత్సుభద్ర
మందగమనవినిర్జితమహితభద్ర। పరమపావనచారిత్ర భద్ర భద్ర
మేనమఱఁదలు గావున మేరసెడక। కేకయుఁ డొసంగఁ బెండ్లాడెఁ గృష్ణుఁ డెలమి॥

౮. లక్షణా కల్యాణము.

సీ॥ మద్రాధిపతులకు సద్రాజధానియై పొలుపొందు శాకల్యపురమునందుఁ
దగు బృహత్సేనభూధవశిరోమణికిఁ దులస్యాంశమునఁ బుట్టె లక్షణాఖ్య
నాకకన్య- యామాన్య కుద్వాహ మొనరింపఁ దొడఁగునప్పుడు నారదుండు వోయి
కృష్ణచర్యలు సంగ్రహించి తెల్పుచుఁ గృష్ణునికిఁ గన్యనిచ్చువానిగ నానర్చి
కృష్ణుకడ కేగి లక్షణాకృతి నుతింపఁ। గృష్ణుఁడు స్వయంవరోదంత మెఱిఁగి యరిగి
యంత్రమత్స్యము నేసి కన్యను గ్రహించి। వైరులను గెంటి యింట నుద్వాహమయ్యె॥

క॥ కల్యాత్ముఁడష్టమహిషీ। కల్యాణకథాభరంబు కర్ణరసజ్ఞా
కుల్యల జాలొల్కఁ బల్కుచు సా। కల్యమునం గాంచు నిష్టకల్యాణములన్॥ 176

తీర్థస్నానాభిగమనము.

సీ॥ శౌరి శమంతపంచకతీర్థమునకు సాప్తముగ సూర్యగ్రహణమునకరిగి
స్నానదానాదులు సలిపినపై యశోదానందపాండుసనందనముఖాప్త
జనులను వేర్వేఱ సముచితరీతిగా సల్లాపములఁ బల్లవిల్లఁ జేసి
కుంతియు వసుదేవుఁడెంతయు స్వప్రశంసనొనర్చి కొనుటకు సంతసించి
కృష్ణుఁడును గృష్ణముఖులొక కెలననుండఁ। గృష్ణయును గృష్ణసతులొక కెలననుండి
సరససల్లాపములొనర్చు సమయమందు। నిందఱెని జూచి ద్రౌపది యిట్టులనియె॥

శా॥ రాకాచంద్రనిభాస్యలార కనులారం జూడఁ గన్నామె మా
ప్రాకామ్యంబు ఫలించునట్లు చెవులారంగా విందుసానందనై
మీకల్యాణచరిత్రఁ దెల్పుఁడనఁ జెల్మిం దెల్పి రాచెల్వలా
జోకన్ లక్షణ దెల్పెఁ దెల్పితినటుల్ సూక్ష్మప్రకారంబులన్॥ 177

నరకాసుర సంహారము.

సీ॥ నరకాసురుఁడు క్రొవ్వి సురమాతృ కర్ణకుండలములు వరుణుఛత్రంబు సురల
మణిపర్వతము హరింప నిలింపపతి దీనుఁడై విన్నవింపఁగా హరియు సత్య
భామతో రథమెక్కి ప్రాగ్జ్యోతిషము జేరి దుర్గసప్తకముఁ దుత్తుమురుఁ జేసి
మురు నైదుశిరములు ధరఁ గూల్చి తత్సప్తనందనులవధించి నరకుఁ ద్రుంచి
వానిసుతు భగదత్తు సంపన్నుఁ జేసి। ఛత్రకుండలములు మాలి తాచిత్రరత్న
దాత్రియై ధాత్రివేడఁ దద్వశగసశత। షోడశసహస్రకన్యలఁ దోడితెచ్చె॥

సశతషోడశసహస్ర స్త్రీప్రశంస.

శా॥ అష్టావక్రుఁడు నీటనిల్చి సురకన్యానృత్తగీతాదులన్
హృష్టుండై హరిపత్నులౌనటు వరంబిచ్చెం దనున్ నవ్వఁగా
రుష్టాత్ముండయి భక్తిలేక శబరుల్ రోధింప మీవిష్టపం
బిష్టప్రక్రియఁ జేరువారనిదె వారే వీరు నిక్కంబుగాన్॥ 179

క॥ మురపాశపరివృతం। బాశరగిరిశస్త్రాగ్నివాయుజలదుర్గంబై
కరమరుదగు ప్రాగ్జ్యోతిష। పురమురులు జయింపఁగలరె భువిహరిదక్కన్॥

పారిజాతాపహరణము.

క॥ కుండలములదితికిచ్చెన్। ఖండలము లభించినట్లు మాతయు మెచ్చెన్

ఖండనమునఁ బురివిచ్చెన్ । హిండనమునఁ బారిజాతమింటికిఁ దెచ్చెన్ ॥ 181

శా॥ పౌలోమీరిత రీతిఁ గా నదితికిన్ భక్తిప్రయుక్తాంకము
ల్పౌలోమీఱఁగ సత్యభామ వినతుల్గావించి సేవించు పెం
పౌలోమీతన వేడ్కఁ జేఁ గనుచు నిత్యాగణ్యతారుణ్యమున్
మీలో మీ రనురక్తినొందుఁడనుచున్ దీవించె దేవాంబయున్ ॥ 182

మ॥ హరికే చెల్లెనుగాక పాకరిపు నుద్యానంబుఁ గాల్పింపఁగాఁ
దర మెవ్వారికిఁ బారిజాతమిల కీథన్యుండుగా కన్యులె
వ్వరు దేఁజాలిరి కిలికిలములఁ ద్రావన్ గోవులం బ్రోవ భూ
ధర మెత్తం గరినార్త మత్తులను మొత్తన్ గొల్లకుం జెల్లునే॥ 183

సాత్రాజితీ గౌరవాభివర్ణనము.

మ॥ క్షితి ప్రార్థింపఁ దదర్థమై యవతరించెన్ గృష్ణుఁడై విష్ణుఁ డా
క్షితి సాత్రాజితిరూపమూని జనియించెం గాన సర్వోన్నతా
దృతి పాత్రంబయి సత్యభామ దనరారెం గానిచోఁ బారిజా
త తరుప్రాపణమే నిదర్శనము సౌందర్యాదు లట్లుండఁగా॥ 184

శ్రీ రుక్మిణీప్రణయకలహ నివారణము.

శా॥ ఓహో రుక్మిణి లక్ష్మియయ్యుఁ దన పెంపూహింప నట్లుండెఁ ద
న్మోహోద్రేకముఁ దీర్తునంచు విరసంబుల్ వల్కి యుల్కించి పూ
ర్వాహోపూరుషకం బెకల్చి సదయుండై తత్ప్రియం బెట్టుటుల్
స్నేహోత్సాహము లేర్పడంగ నలరించెం గృష్ణుఁ డారుక్మిణిన్ ॥ 185

నారదసందేహ నివారణము.

చ॥ లదిఁ బదియాఱువేల సతులం బతియుం బదియాఱువేల రూ
పులగుచుఁ బెండ్లియాడెనఁట పోయి కనుంగొని వత్తునిప్పు డే
చెలువున నుండునో యనుచుఁ జిత్తమునం దలపోసి నారదుం
డెలమిని ద్వారకా నగరికేగి సవిస్మయుఁడయ్యెఁ దత్కృతిన్ ॥ 186

అతిథిసత్కార ప్రశంస.

సీ॥ కృష్ణస్వభావపరీక్షకై దూర్వాసుఁ డరుదెంచి వికటచర్యల నటించి
పాయసవాంఛఁ దీర్పవె కృష్ణ యనఁ నట్లు కూర్చి తెచ్చిన దానిఁ గొంత గుడిచి
తన మేన నలఁదించుకొని కొంత రుక్మిణీకాంత కలందియయ్యెంతిరథ్య
రూపిణిగా రథారూఢుఁడై కొట్టుచు నల్లట్ల పెట్టియు వెల్లఁ జట్టి

యగ్గరితఁ ద్రొగ్గతిలనల్లి డిగ్గనుఱికి। బుగ్గిపైఁజల్లి పాయసంబునాడలెల్లఁ
బూసితివికృష్ణయడుగునఁబూయవైతి। వందుఁదక్కఁ మఱెందుఁగీడొందవనుచు॥

మ॥ కరుణింపందలపోసి రుక్మిణినటుల్ గాసిల్లఁగాఁజేసి యా
తరుణింజూచి వెలందులందు నజహాత్సౌందర్యసౌభాగ్య వి
స్ఫురణన్నిస్తులవౌదు వీవనిచనైజశోభావిభూత్యన్వితిం
బురణించెం దమదేహగేహములు విప్రుండు మెచ్చిరాదంపతుల్॥ 188

దూర్వాసుని జన్మ వృత్తాంతము.

సీ॥ శ్రుతులశ్వములు చంద్రసూర్యులుండలు భూమిరథము విధాతసారథి సురాద్రి
ధను వనంతుఁడు నారి దారథికుండునై, యమపుంఖ శుచిశల్య హరిశరమున
రుద్రుండుత్రిపురాసురులసంహరించి మున్నయ్యస్త్రము నిజాంకమందుఁ జేర్చి
కూర్చుండెఁబంచశిఖుండగుసంయమియయ్యెనయ్యమ్మ నెయ్యమ్మహాత్రిఁ
కృత్తివాసుండుదుర్వాసుఁడీతఁడనియె।నత్రిప్రార్థింపఁదత్పుత్త్రుఁడయ్యెనతఁడు
నిగ్రహానుగ్రహసమర్థుఁడుగ్రుఁడాగ్రహించిబ్రహ్మాండమదహించుఁజెంచుదయను॥

సుభద్రా పరిణయము.

సీ॥ శపథభంగంబు బీజముగాఁగ విజయుండుతీర్థయాత్రకుఁబైలుదేరునపుడు
లూచి చిత్రాంగదనేచి వివాహమై యతివేషమున ద్వారవతికిరాఁగ
నతనిచిత్తమెఱింగిహరియంతిపురిఁజేర్చి పరిచరించుటకు సుభద్రనునిచి
పశుపతిపూజనెపంబుగా రామాదిఘనుల నంతర్ద్వీపమునకుఁజేర్చి
తానునింద్రుఁడుస్మరణమాత్రమునఁగూడి। పెండ్లిచేసి సుభద్రనువిజయుననిచి
హలికినుకమాన్పివారికిహరణమొసఁగి।పాండవాదృతుఁడైవచ్చెద్వారవతికి॥

కైలాసయాత్రా ప్రశంస.

సీ॥ రుక్మిణివాంఛఁదీర్చుటకుఁబుత్త్రార్థియై వాసుదేవుండు కైలాసయాత్ర
కై వెలువడిబదరీవనంబున ఘోరతపమొనర్చుచున్నతఱిఁ పిశాచ
నాయకుండైన ఘంటాకర్ణుఁ డలకృష్ణుఁ డెందొప్పఁ గని తరియింతునెప్పు
డనుచు వేఁటాడుచు నాత్మసన్నిధికిరాఁ బ్రశ్నోత్తరములఁ దద్భక్తినరసి
లోను వెలి నేకరీతిఁగాఁదానతోఁచి।ద్విజశవముపావనము దీనిఁదినుమనఁ నగి
హితమెఱింగిసాయుజ్యహేతువైన। దివ్యరూపమొసంగెభక్తికెనగలదె॥

ప్రద్యుమ్నోపాఖ్యానము.

సీ॥ ప్రద్యుమ్నుఁడైపుట్టెరతిపతి రుక్మిణీకృష్ణులకనివిని కీడుమూడ

నని శంబరుఁడు సప్తమనిశీథమున మాయవలన దొంగిలి వాని వార్ధిపైవ
నొక మీను మ్రింగె జాలికుఁడు దానిం బట్టి యిత్తుమతీపురి కేగి శంబ
రావరోధమగు మాయావతి కొసఁగెఁ దద్గర్భముఁ జించి యందర్భకుఁ గని
పెంచి మాయలు నేర్చి మోహించితాను। రతియగుటఁ దెల్పి పురికాల్పరక్కసుని వ
ధించి యతఁడు నమ్మాయావతియును రాఁగ। యదుకులము సంతసిలె నారదాభిమతిని॥

రామకృష్ణుల సంతాన ప్రశంస.

కం॥ శరుఁ డుల్ముకుండు రణ।కర్మ్మతులగు పుత్త్రులుగఁ బడసె సీరాముఁడు పుత్త్రిం
గతినవకుచం గనకాంగి। జరసీయగుణాఢ్య సుభద్ర పట్టికొసంగెన్॥ 193

సీ॥ సరవిఁ బ్రద్యుమ్నుండు చారుచంద్రుండును జారుధేష్ణుండును జారుబాహు
జారుదేహ సుచారు చారులు ప్తవిజారు భద్రచారు సుధేష్ణులద్రినిభులు
పదుగురు తనయులొప్పైఁ జారుమతియను తనయ రుక్మిణియందు జననమైరి
సాంబ సహస్రజిచ్ఛతజిత్సుమిత్ర మిత్ర క్రతువిజయులు ద్రవిడచిత్ర
కేతు పురజిత్తులనఁగఁ బ్రఖ్యాతిగన్న। సుతులఁ బదుగురఁ గని మిత్రవతియనంగ
వినుతికెక్కిన చక్కనితనయ నాకతెఁ।గని యొజాంబవతీదేవి మనము దనియ॥

సీ॥ భానుఁ బ్రభాను స్వభాను స్వర్భాను శ్రీభాను బృహద్భాను భానుమంతు
నతిభానుఁ బ్రతిభాను నలచంద్రభానునిఁ జారుభ్రమరికను సత్య గనియె
శ్రుతకవివృష వీర సోమక శాంతి భద్రులు పూర్ణిమాసదర్శులు సుబాహుఁ
డను పదుగురుపుత్త్రులను గాత్రవతియను తనయ వికర్తనతనయ గనియెఁ
బవనవృష నారగృధ్రాంకవహ్ని వర్ధ। నానిలమహాసనత్పుధులనెడు సుతులఁ
బదుపురను భద్రవతియనఁ బరఁగు సుతను। వేడ్కలిగు రాత్రగా మిత్రవిందగనియె

సీ॥ చీరచంద్ర వృషాశ్వసేన వేగవదామ వసుకుంతి శంకువీర సదభిఖ్యు
లగు పదుగురుపుత్త్రుల నలస్వేతయనంగఁ జెలఁగు పుత్త్రిని నాగ్నజితియు గనియె
నరవిశూర సుభద్ర సంగ్రామజిద్వామ సత్యక ప్రహరణజయులు హారిచి
కాయుర్బృహత్సేనులను పుత్త్రులను దామ్ర పత్త్రిక యను సుత భద్ర గనియె
బలుఁ బ్రఘోషుని సింహుని బ్రబలుసూర్ధ్వ। సహజు నపరాజితుని మహాశక్తి నజుని
గాత్రవంతుని సుతదశకంబుగా జ। లందమను పుత్త్రిఁ గాఁ గనె లక్షణయును॥

సీ॥ వినుఁడింకఁ బదియారువేల నూర్గురియందుఁ బ్రత్యేకముగ సుతుల్ బదుగురేని
పుట్టిరి వారును బుత్త్రులఁ గాంచుచు యదువృష్ణిభోజాంధకాదులనఁగ
జగతి నేకోత్తరశతశాఖలైరిట్లు ప్రబలిన హరిపుత్త్రపౌత్త్రజనము

నకుమూఁడుకోట్లయెన్బదియొనిమిదివేల నూర్గురుగురువులావర్గసంఖ్య
భర్గుఁడైననుగృతజగత్సర్గుఁడైన। నింతయనిచెప్పలేరన్ననితరులెన్నఁ
గలరెవలపేనితండ్రిజగత్కుటుంబి। తత్కుటుంబముగానిదిద్ధరణిఁ గలదె॥

శా॥ కుబ్జాకృష్ణులకుద్భవించి సువివేకుండై యుపశ్లోకుఁడ
య్యబ్జాతాసనుపుత్త్రిశిష్యుఁడయిదివ్యజ్ఞానియైతా నను
ష్టుబ్జాలంబునఁగూర్చెసాత్వతమనంజాపట్టుతంత్రంబదే
న్యబ్జాక్షీపరిచారికాపదజమోక్షోపాయమంత్రంబుగన్॥ 198

అనిరుద్ధవివాహమహోత్సవము.

సీ॥ స్వస్వవత్సలుఁడు రుక్మిస్వసుతయై తగురుక్మవతిని శ్రీరుక్మిణీసుతులయందుఁ
బ్రద్యుమ్నునకొసంగి ప్రద్యుమ్నసుతుఁడైన యనిరుద్ధునకుఁదనమనుమరాలి
రుక్మలోచనయను రుచిరాంగినొసఁగెఁదత్పరిణయాగతులైనధరణిపతులు
పెరరేపఁగా దురోదరమునదబ్బరలాడిన రుక్మిని హలివధించెఁ
బరిణయానంతరమునదంపతులఁదోడు। కొనుచుద్వారకకేతెంచిరనుపమాన
మానసీయోత్సవంబుతోమాధవాదు। లవల బాణాసురునిగర్వమడఁచివిడిచె॥

ఉషాపరిణయము.

సీ॥ హరదత్తవరమత్తుఁడగుచుబాణాసురుండతఁడుగావలియుండనతిశయించి
యుండెఁదత్పుత్త్రికయుషయొక్కచక్కనిపురుషుతోస్వప్నసంభోగమొందె
మందటివలెనుండమిందెలిసి తదాప్తసఖిచిత్రరేఖ తత్స్వాంతమెఱిఁగి
రాజరూపములెల్లవ్రాసిచూపఁగ ననిరుద్ధునిఁజూపితత్సిద్ధిఁగోర
యోగబలమునఁబ్రియుఁదనకొసఁగనతని। వలననుషగర్భవతియౌటఁదెలిసిబాణుఁ
డతనిఫణిపాశమునఁగట్టె నని విని హరి। శోణపురికేగిచేసినచొప్పవినుఁడు॥

బాణాసురగర్వపరిహారము.

సీ॥ వాసుదేవుండుకైలాసయాత్రకుఁబోయి యుపమన్యుపదేశమొందిఘోర
తపమొనరింపఁ బ్రత్యక్షమైత్ర్యక్షుండుమున్నువరంబిచ్చి యున్నదియును
బ్రహ్మసునవధింపఁ ద్వదీయులనటంచుమున్ను వరంబిచ్చియున్నదియును
గారణంబులుగరక్షకుఁడైయెదిర్చిన ఫాలాక్షునంతలోపలవిదిర్చి
సమవివాదవివాహముల్ శ్లాఘ్యములని। పట్టిబాణాసురునిఁజతుర్బాహుఁజేసి
విడిచియుషతోడ ననిరుద్ధువేడ్కగాఁగఁ। గొనుచువచ్చెద్వారకాదుర్గమునకు॥

కరిపురోత్పాటనాది ప్రశంస.

సీ॥ అలసుయోధనుకూఁతురగులక్షణనువివాహమునసాంబుఁడుసాహసమునఁదె
కొనిచనఁ గనుఁగొని మునుకొను కినుకను జనఁగొనుమనమున వెనుచనిచని
రాధేయశల్యసుయోధనప్రభృతులుగవియఁగా నిభృతుఁడైకవియటరసి
యఁదటుఁబొదివినిరాయుధుఁజేసి సుందరినాతనింగరిపురికిఁదెచ్చు
టమరమునిదెల్పవనికేగుహరినినిల్పి। హలియచటికేగివిఫలప్రయత్నుఁడగుచు
సమరనదిఁగల్పఁగరినగరముఁబెకల్పి। వినతులైవారినొసఁగఁదోడ్కొనుచువచ్చె॥

పౌండ్రకవాసుదేవ సంహారము.

మ॥ అహహా పౌండ్రకవాసుదేవుఁ డనువాఁ డత్యుద్ధతిన్ దూత నం
చి హరి న్నిందయొనర్పఁగా హరియుఁ గాశింజేరి వానిన్వధిం
చె హరుంగొల్చెఁదదాత్మజుం డనలుఁడిచ్చెంగృత్తిఁ బుత్తెంచె దా
ని హరిప్రేరితమై సుదర్శనము దానిన్వానిఁ గాల్చెం బురిన్॥ 203

కాళిందీ భేదనము.

మ॥ ప్రియులన్ బంధువులన్గనన్ హలి లలిన్ ద్రేపల్లెకుంబోయి త
త్ప్రియగోష్ఠిన్విహరించుచున్ వరుణనిర్దేశాగతన్మద్యభా
వయుతన్వారుణినాదరించి సొలపై వాఃకేళికింబిల్వ ను
ల్కొయిరామున్ విదళింప నయ్యమున యేత్రైదీర్చెఁ దత్కామనన్॥ 204

యమునానదీ వర్ణనము.

సీ॥ ఆవర్తనాభి దీప్యత్సైకతశ్రోణి చక్రవాకస్తని సరసహృదయ
వీచీభుజాక్షేప విస్ఫురన్మీనాక్షి భృంగరోమావళి ఫేనహాస
కలహంస కలవాద్య కల్హారకర్ణిక శైవాలకచ ధాతుచందనయుత
ప్రక్వణత్కంకణ భాస్వద్విజశ్రేణి ఘనపుష్పమయవేణి కంబుకంఠి
వికసితాంబుజవదనయై విభునిసదన। మునకుఁజను సాలజవ్వని ననుకరించి
తనరెనారవికర్తనతనయ పేరు। సార్థకముగాఁగవాఁకయైయరుగునపుడు॥

చ॥ ఒకయెడ మందమందగతి నొక్కెకచో నతిశీఘ్రయాన మిం
కొకదరి సంకుచత్వ మొకయోర వికాసము ప్రత్యగార్ద్రిత
త్వకలననొక్కచోట నొకవంకఁ బరాఙ్ముఖతం గభీరిమం
బొకదెస నొక్కచోనిలుప నొక్కకడం గుటిలత్వ మొందుచున్॥ 206

సీ॥ స్ఫటికయోగాత్త ప్రసాదయై హరిభక్త్యుదాత్త సాంశయికచిత్తంబువోలి
గిరిమూలఘట్టనోత్కీర్ణాంబుకణికయై శరదభ్ర కనదభ్రఘరణివోలి
దగ్ధాటవీసంగ దిగ్ధకాలుష్యయై మలినాప్తిమద్యోగి మనసువోలి
కఠినమాశప్రతిఘాతనివృత్తయై దుష్కర్మవిముఖసాధుమతివోలి
యున్నతానున్నతోద్గతానుద్గతాప్రసారయై సంపదాపత్ప్రసాదసాద
సహితసామాన్యజనమానసంబువోలి। తనరె నివ్వఁక నవ్వాఁక తగ్గులేక॥ 207

వరుణాగమనాది ప్రశంస.

మ॥ జలధీశుండు హలిం గనం జని సుధాపక్షాభుపలక్షించి యు
జ్జ్వల వారుణ్యనుభావముత్తరముగా వర్ణించుచుం బంపఁ ద
త్కలితామోదము మోదముం బెనుప వేఁకం గ్రోలి కాళిందిలో
జలకేళిన్ విహరించి నిల్చె నిటులిచ్చంగొన్నినాళ్ళచ్చటన్॥ 208

ద్వివిదాసుర సంహారము.

మ॥ అల సుగ్రీవునిమంత్రి మైందుఁడు తదీయభ్రాతయై భూమిమి
త్రులలో మేటియునైన యాద్వివిదుఁ డెంతో మిత్రవైరంబుఁ దీ
ర్ప లలిన్ రామునితోఁ బెనంగుటకు రా శూరాగ్రణుల్ మెచ్చ న
బ్బలితోఁ బోరి వధించె నబ్బలుఁ డనిం బాణిప్రహారంబులన్॥ 209

మాతృమనోరథ పూరణము.

చ॥ దయ దయివారఁ దల్లి గురుదక్షిణగా మృతుఁడైన తత్సుతున్
రయమునఁ దెచ్చియిచ్చిన పరాక్రమమిప్పుడు చూపి కంస దు
ర్నయమృతపుత్త్రషట్కముఁ గనంబడఁ జేయుఁడనంగ నట్ల చే
సి యశము నొంది శౌరియును సీరియుఁ బాపిరి వారిశాపముల్॥ 210

గీ॥ అఖిలయజ్ఞభోక్తయునాద్యంతరహితుండుఁ బరమపురుషుఁడైన పద్మనాభుఁ
డార్యవర్యులెన్న భార్యాన్వితుండయి। యజ్ఞదీక్షనున్న నవసరమున॥ 211

విప్రశిశుప్రదానాది ప్రశంస.

సీ॥ క్షితిసురుఁ డేఁటేఁట మృతపుత్త్రికుండౌచు వగచుచుఁ గృష్ణునిఁ దెగడుటవిని
బ్రతికింతునని క్రీడిప్రతినచే శరపంజరముగట్టి కాచియుండ మృతుఁ డయ్యె
సుతుఁడని నిందింపఁ జూడంగఁ దగినచోఁ బిల్లలను జూపి నిస్పృహతఁ గలిగి

సాదఁ జేరఁ బోవఁ గృష్ణుండు వారించి తత్సహితుఁడై రథమెక్కి జాముచేళ
కుత్తరనగాబ్ధితమములనుత్తరించి। జ్వాలలోఁ జొచ్చి పరమేశ వశగ శిశు గ
ణమ్ముఁ దోడ్తెచ్చి ద్విజునకు నెమ్మినిచ్చి। వచ్చి క్రతుశేషమునార్చె నచ్చెరువుగ॥

జరాసంధ సంహారము.

సీ॥ దృఢజరాసంధబందీకృత రాజులు విప్రముఖంబున వేఁడుటయును
రాజసూయమున ధర్మజరక్షణ మపేక్ష్యమంచు నారదుఁడు విధించుటయును
మగధేశుఁ దెగటార్చు మార్గంబు సూచించి ప్రీతినుద్ధవుఁడు ప్రార్థించుటయును
స్వమతంబునకు నుపష్టంభకంబులుగ నింద్రప్రస్థపురికి సాప్తముగ నరిగి
ధర్మజానుమతంబునఁ దదనుజన్మ। సహితముగ విప్రతనుజరాసంధుఁ జేరి
పోరుఁగోరి తమ్మెఱిఁగించి చీరి వైరి। భీముచేతఁ జంపించి భూవిభులఁ దనిపె॥ 213

శిశుపాలశిరచ్ఛేదము.

మ॥ కృశశీలుండు యుధిష్ఠిరుండిచట ధాత్రీదేవులుంచుండఁగా
దిశలేలుండని ధాత నిల్పినధరిత్రీపాలురుంచుండఁగాఁ
బశుపాలుండు ప్రపూజ్యుఁడయ్యెననుచుం బల్మాఱు దూషించుటన్
శిశుపాలుం దునిచెన్ సుదర్శనము సొచ్చెం గృష్ణుఁ దత్తేజమున్। 214

వరసన్మానము-

సీ॥ దమఘోషనృపతి సాత్వతియందు శిశుపాలుఁ గాంచి చేతులు నాల్గు కనులు మూఁడు
గార్ధభస్వరమును గాంచి బెగ్గిలుచుండ నశరీరభూతమత్యద్భుతముగ
నెత్తఁడెత్తికొనునప్డు డీవికృతులడంగునతనిచేత నడంగు నితఁ డనవిని
యొకనాఁడు కృష్ణు చేతికొసంగునంతనే వికృతులన్నియుఁ బాయ వెఱచి కృష్ణ
నూఱుతప్పులు చేసిన నోర్చికొనక। నీకు మేనత్తకొడుకు మన్నింపుమితని
ననుచుఁ బ్రార్థించుటాతంకమయ్యెఁగాని। వెంట నేత్రుంపఁ జేయని భీష్ముఁ డనియె॥

దంతవక్త్రాద్యసుర సంహారము.

సీ॥ సాల్వుండు మాగధచైద్యాది భూపరాగంబున భూపరాగంబుఁ దినుచు
హరుఁ గొల్చి తద్దత్తమై కామచారమైనడచు సౌంభకవిమానంబు నెక్కి
ద్వారకకేగి యుపద్రవంబులొనర్చి ప్రద్యుమ్నముఖులతో రణమొనర్చ
హరియు నింద్రప్రస్థపురినుండి వచ్చి యామాయావితో విక్రమమునఁ బోరి

కృతకవసుదేవహతికుల్కృతమెఱింగి । చక్రమున సౌంభకంబుతో సాల్వుఁ ద్రుంచి
దంతవక్త్రువధించి తత్సహజుఁడగు విదూరుఁ గ్రమముగ నొంచె నద్భుతముగాఁగ ॥

శిశుపాల దంతవక్త్రుల పూర్వ వృత్తాంతము.

సీ॥ మున్ను శ్రీవైకుంఠమున ద్వారపాలకులై సనకసనందనావరోధ
మొనరించి యోసిమి సుగుణులై ఘోర రాక్షసులు గండని వారు శాపమొసఁగఁ
దాలుఁదొల్త జయవిజయులు హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపులై వరాహ నార
సింహసంహతులైరి శ్రీరామ హతులైరి రావణ కుంభకర్ణతజనించి
యిపుడు శిశుపాల దంత వక్త్రు పదవాచ్యులై పౌడమి కృష్ణుచే మ్రిందిరందు వలన
శాపశాంతిగ్రాయెవారి తేజంబు కృష్ణుఁ జేరెవారు వైకుంఠంబుఁ జేరి రపుడు ॥ 217

ద్రౌపదీ మానరక్షణము.

మ॥ కపట ద్యూతముఁ బన్ని పాండుసుతులం గౌరవ్యులోడించి త
ద్ద్రుపదేంద్రాత్మజ నీడ్చి తెచ్చి కినుకం దుర్వాక్యముల్ బల్కి ని
స్త్రపులై వల్వలనొల్వ ద్రౌపది దనుం బ్రార్థింపఁ గృష్ణుం డనే
క పటంబుల్ గృపనూఱఁ జేసి సభలోఁ గాపాడెఁ దన్మానమున్ ॥ 218

కుచేల సంరక్షణము.

మ॥ అభిధాసూచిత దుర్దశుండగు కుచేలాఖ్యున్ స్వబాలప్రియున్
శుభుఁ డాకృష్ణుఁడు గారవించి యడుకుల్ శోధించి భక్షించి త
త్సభవా రబ్బురమంద వీడ్కొలిపె నాతం డింటికిం బోయి స
ద్విభవోపేత గృహంబు గాంచి పెరగొందెం దద్దయాసిద్ధికిన్ ॥ 219

నృగశాప విమోచనము.

మ॥ నృగుఁ డిక్ష్వాకుని ఖ్యాత మొందిడిన గోవేమందఁ జేరన్ గణిం
పఁగ లేక న్యనకిచ్చి పూర్వుఁడు శపింపన్ దొండయై నూత నుం
డఁగఁ గృష్ణుండు సముద్ధరింపఁ దన చందంబంతయున్ దెల్పి ది
వ్యగతిం జెందె నెఱింగి భూమిసురులన్ వంచించి రేమాదురో ॥ 220

కామ్యక వనాభిగమనము.

సీ॥ పాండవు లడవిలోపలనుండఁ బుండరీకాక్షుండు సత్యభామాన్వితముగఁ
గనఁజనియుండ మార్కండేయ మునిరాఁగఁ బూజించి యతనిచే భూసురప్రి

భావాది ధర్మముల్ బావకు దెల్పించి వనవాస దుఃఖశాంతిని ఘటించె
భర్తృవాల్లభ్య సౌభాగ్య సంప ద్గర్వ శాంతి యానట్లు పాంచాలి సగుచుఁ
దనప్రివృత్తి పతి వ్రతాధర్మవృత్తి। సత్యభామ కెఱింగించె సత్యఫణితి
నంతపయిఁ గొంతికొడుకులయనుమతిఁ గొని। ద్వారకకుఁ జేరె శౌరి సత్యాన్వితముగ

సంపద్దిదృక్షుక్షోణీశ్వరాగమనము.

సీ॥ క్రతువొనరిచి కురుపతియు భూపతులు శ్రీపతికల్మిఁ గన ద్వారవతికిఁ బోయి
హరిదరినుండ నిర్జరమౌని వచ్చి ధన్యుండవీవనఁగ వెన్నుండు నగుచు
నల్లొదుసత్కృతినసిరహస్యమెట్లని రాజులడుగ నిట్లనియె మునియు
కచ్ఛపమొకకొండగతినుండ మెచ్చితి నదిగంగ నదివార్ధి నదిధరిత్రి
నదికులాద్రులనవి ధాతనతఁడు శ్రుతుల। నవియుఁగ్రతువులనవి కృష్ణునధికుఁడనఁగ
నితఁడు సంపూర్ణదక్షిణాన్వితముదైన। క్రతువులే నేన వానితో ధికంబుగలదె॥ 222

చ॥ అనియిటులానతిచ్చి ముని యందఱిపీడ్కొని వేగనేగఁ గృ
ష్ణుని విభవంబు నేత్రముల శ్రోత్రములన్ మహిమంబు నిండఁగం
గని విని విస్మితాత్ములయి కంజదళాక్షుననుజ్ఞనొంది యౌ
య్యసఁ జనిరందుఁ గొందఱు దురాత్ములసూయవహించి రాత్మలన్॥ 223

కౌరవ పాండవ సమత్వ సూచనాది ప్రశంస.

మ॥ అభిమన్యూపయమోత్సవంబరసి పద్మాక్షుండు బంధూజ్జ్వల
త్సభలోఁ జేరి పృథాసుత ప్రథిత సంచారంబు దుర్యోధన
వ్యభిచారంబును దెల్పి జన్యులకు జన్యంబింతపైఁ దప్పదం
చు భవత్సాహ్యము దప్పదంచు సమతన్ సూచించుచున్ వీడ్కొనెన్॥ 224

దుర్యోధనార్జున ప్రార్థనాప్రశంస.

సీ॥ పార్థుండు కృష్ణ సంప్రార్థనార్థంబుగా ద్వారకాపురిఁ జేరెఁ గౌరవాధి
పతియు నంతకుమున్నె ప్రార్థింపఁ జేరె వా రిరువురు హరిదరికరిగి యతఁడు
శయనించియుండ మస్తకభాగమున నున్న గద్దెపైఁ గూర్చుండెఁ గౌరవపతి
పాదసన్నిధిఁ జేరి పార్థుండు నిలుచుండె హరియు మేల్కొని చూచె నరుని ముందు
పిదప దుర్యోధనునిఁ జూచె నదియు మిము గఁ। బిన్నవు వరింపుమీవ మున్మున్న యనుడు
నరుఁడు దనుఁ గోరెఁ బదివేల వరరథికుల। వేఁడె దుర్యోధనుండిచ్చి వీడుకొల్పె॥225

పార్థ ప్రార్థనాంగీకారము.

పంచచామరము॥ నిరాయుధుండనైననన్ను నీవుగోరితేల నా
నరుండు మ్రొక్కి దేవ నిన్ను నాకుఁబోడ్పడంగనే
వరింపలేదు నిన్నెదిర్చువాఁడఁగాను శత్రుఁడై
యరిచ్చి దా యశంబు భాసఁగుమన్న మెచ్చె శౌరియున్॥ 226

బలరామతీర్థయాత్రాభిగమనము.

ఉ॥ కౌరవపాండవప్రధన కారణకంబుగ దైలు దేరియా
సీరిమునీంద్రులల్లు దనుఁజేరిభజింపమికల్గి చంపి మా
సీరిత రీతి వీని నవుడే బ్రతికించి మహోగ్రుఁ బల్వలుం
జేవమఖంబుఁ గాచి మునిసేవితుఁడై చనెఁ దీర్థయాత్రకున్॥ 227

శ్రీకృష్ణరాయ భారము.

సీ॥ సంజయదౌత్యంబు సఫలంబుగామిచేఁ దనుపాండవులుగోరఁ దన్మతము
వినిహరి కరిపురంబునకేగునప్పుడు మునులనచ్చటికి రండనుచుఁ గోరి
కౌరవసభఁ జేరి "పోరునష్టం"బని "పొందులాభం"బని పూని తెల్పి
దుర్యోధనుఁ డొనర్చుదుస్తంత్రములకెల్ల పాండవజయము తప్పదని చెప్పి
విశ్వరూపంబుఁ జూపి సద్వినుతిఁ గాంచి। కోరి విదురునింటఁ బాలారగించి
కుంతిమతమును గర్ణునిపంతమరసి। భండనమునకుఁ బురికొల్పెఁ బాండవులను॥

యుద్ధాభిగమనము.

శా॥ ధృష్టద్యుమ్నువరూథినీశునిగ నిర్దేశించి తత్తద్బలా
వష్టంభంబుగ ధృష్టకేతుముఖులన్ వర్ణించి ధర్మాత్మజ
స్పష్టప్రార్థితపార్థసారథిత కిష్టంబౌటచేఁ గృష్ణుఁ డ
క్లిష్టప్రక్రియవిక్రమింప నడపెంగృష్ణుండు దేరాజికిన్॥ 229

గీతోపదేశ ప్రశంస.

సీ॥ యుద్ధసన్నద్ధుఁడై యుభయసేనలకు మధ్యంబునఁ దనయరదంబునిల్పి
వివ్వచ్చుఁ డవ్వచ్చువివిధగురుప్రియసద్బంధువులఁ గాంచి సదయహృదయుఁ
డై నిరాయుధుఁడయి యరదంబుపై నిల్చుటరసి కృష్ణుఁడు దరహాసమొదవి
తాదాత్వికస్థితి దయ నుపదేశించి తాదాత్వికస్థితిఁ దనమహిమను

గుప్తపఱచి కిరీటి సంతృప్తికపుడు । విశ్వరూపంబుఁ జూపించి విశ్వసింపఁ
జేసి నైగుల(ఁ)బాలియింపఁ జేసెనాటి । వారిసంవాదమే గీతలైరహించె॥ 230

భగవద్గీతాసంగ్రహము.

సీ॥ సాంఖ్యంబుకర్మంబు జ్ఞానంబుకర్మ సన్న్యాసంబు నాత్మసంయమవిధంబు
విజ్ఞానయోగంబు విస్ఫుటాక్షరపర బ్రహ్మయోగంబును రాజవిద్య
యనియెడు రాజగుహ్యంబు విభూతివిస్తర విశ్వరూపసందర్శనములు
ప్రకటభక్తియును క్షేత్రక్షేత్ర విద్విభాగము గుణత్రయ విభాగంబును బురు
షోత్తమప్రాప్తి దైవాసురోరు సంప।ద్విభాగంబు మఱియు శ్రద్ధాత్రయంబు
మోక్షసన్న్యాసమును దెల్పెమునుముకుందుఁ।డర్జునువిషాదయోగంబునపనయించె॥ 231

గీతాసారసంగ్రహము.

సీ॥ ఆత్మకు లేవుబాధ్యతయు బాధకతయు నని తెల్పుచు విషాదమునకు దయకుఁ
గరణంబులగు నహంకారంబు మమకార మడిగించి సంగరోద్యోగమునకుఁ
గారణంబైన స్వకర్మంబువిడువక ఫలకాంక్ష విడిచి నిచ్చలునాచర్చి
క్రమముగా సర్వధర్మములను విడిచి నన్నేయాశ్రయింపుము నే నశేష
దోషములఁబాపి యుద్ధరింతు నినువంత।వలదటంచు వచించి విశ్వాసమునకు
విశ్వరూపంబుఁజూపి యవ్విశ్వభర్త।పార్థుఁడునిమిత్తముగ మహీభారముడిపె॥ 232

అమానుష మహిమానుసంధానము.

ఉ॥ తా రఘురాముఁ డైనపుడు తత్త్వరహస్యములన్ గ్రహించె గా
రీ రమణోపదేశమున శ్రీశివగీతలటంచ్రు వానిఁ ద
త్సారతరోక్తులొక్క నిమిషంబు మహాదివసంబుజేసి త
చ్ఛౌరి కిరీటికిందెలిపెఁ దన్మహిమంబు నుతింపశక్యమే॥ 233

హనుమచ్ఛాప విమోచనము.

మ॥ భగవద్గీతలు బాదరాయణుకృపన్ భక్తిన్ వినెన్ సంజయుం
డు గుణజ్ఞుండగు నాంజనేయుఁ డవతీర్ణుండై కృతార్థుండనై
తిఁ గదాంగీతలచే నటన్న హరిసీతిందాఁటితిసైఁ బిశా
చ గతింజెందుమటన్న భాష్యకృతిచే శాపప్రముక్తింగనెన్॥ 234

శాపకారణము.

క॥ అనఁగ మునిగణము వెఱఁగై । యనఘ వినఁగలేదు మున్ను హనుమంతుని మం
తనమున శపియించుటయు భా । ష్యనిర్మితియుఁ దెల్పుమనుడు నతఁడిట్లనియెన్ ॥ 235

మ॥ దినకృద్దీప్తికిఁ గ్రీడికట్లు భగవద్గీతోపదేశంబుఁ జే
సినపై నాతని కేతనాగ్రమున వాసించి సన్నద్ధుఁడైయున్న యా
హనుమంతుండు దనంతవే వినుచు ధన్యత్వంబు సూచింప వ
చ్చినవాఁడన్న నెపంబునన్ హరి శపించెన్ భాష్యనిష్పత్తికిన్ ॥ 236

బ్రహ్మవిద్యోపదేశ సంప్రదాయము.

ఉ॥ పొత్తములంగనుంగొనియుఁ బోవుచుఁ బోవుచు నాలకించియుం
జిత్తము తృప్తమయ్యెననఁ జెల్లదు చెల్ల గురూపదేశ సం
పత్తి వినాకరించి పెఱభంగి నెఱింగిన విద్య విద్యగా
దుత్తమసంప్రదాయ విదులొప్పరు తప్పది బ్రహ్మవిద్యకున్ ॥ 237

పైశాచభాష్యనిర్మాణము.

మ॥ భగవద్గీతలకింతమీఁద మదభిప్రాయానుసారంబుగాఁ
దగుభాష్యంబొనరింపు మట్లునుచోఁ దప్పం బిశాచత్వమం
చుఁ గృపం గృష్ణుఁడు పల్కఁగా నల మరుత్సూనుండు దోడ్తోఁ బిశా
చ గతిం జెందియొనర్చె భాష్యమదియే పైశాచంబనన్ భాసిలెన్ ॥ 238

క॥ శపియించితి గపి యించుక । తపియించిన భాష్యరచన తడఁబడుననుచుం
గృప నించుచు విల్తుండ్రిం । జపియింపఁగఁ జేసెఁ దద్విజయమంత్రమిటుల్ ॥ 239

హనుమన్మహిమాభివర్ణనము.

సీ॥ మున్ను దాశరథియై మునులజన్నముఁ గాచి జానకిఁ బెండ్లాడి జనకునాజ్ఞ
వనికేగి ఖరముఖ్యులను గూల్చి రావణువలన సీతను గోలుపడినయపుడు
సుగ్రీవుఁ గూర్చి దశగ్రీవుపురిఁ గాల్చి ధరణిజఁ గనివార్ధి దాఁటివచ్చి
సేతువేర్పఱచి యాజనివాహనంబై యవలీల ద్రోణాద్రి నటకుఁ దెచ్చి
లక్ష్మణుని బ్రతికించి పౌలస్త్యుఁ దునిమి । సీతఁ గొని కౌతుకమున సాకేతనగరి
కరిగి పట్టాభిషిక్తుండ నగుట కీవ । కాదె కారణమైతివి కపివరేణ్య ॥ 240

ఉ॥ పుష్పక మెక్కి వచ్చునెడఁ బుష్కరవీథిని నిల్వఁ శాంతికై
పుష్పమునట్లు తెచ్చితివి మున్నమగొల్చిన శంభులింగమున్
గోష్పదలీల నంబునిధి గొబ్బున దాఁటిన నీకుఁ గాక వా
స్తోష్పతికైన శక్యమె సుదుస్తర కార్యము నిర్వహింపఁగన్॥ 241

క॥ సీతాసైకతలింగము। సేతుముఖంబునఁ బ్రతిష్ఠఁ జేసి మునులకున్
భూతపతికి మాకుమనః। ప్రీతిగ రామేశ్వరాఖ్యఁ బెట్టినత్రుటిలోన్॥ 242

శా॥ ఈవున్ లింగముఁదెచ్చి దానిఁగని నన్నెంతేని నోనాడఁగా
నే వాత్సల్యము స్సహించి తొలి దానింద్రోయు మీలింగమే
లేవిన్నిల్పుదునన్నఁ దాఁగదలకుండెన్ విన్నవైతీవు నే
నావెన్కన్ వరమిచ్చి నిల్పితిగదా యీలింగమాచెంగటన్॥ 243

మ॥ ఉదయంబైఫలమంచు సూర్యుఁగొనఁగా నుంకించె నేవీరుఁడ
య్యుదయాస్తాచల మస్తకస్థపదుఁడై యుష్ణాంశునింగొల్చి పెం
పొదవన్ విద్యలనెల్ల నేర్చిన బలాఢ్యుండెవ్వఁడా నీకు నె
య్యదియో దుష్కరమాంజనేయ జననేయా కౌసలేయాశ్రయా॥ 244

సీ॥ ఉర్వరైకైశ్వర్య యుతయువభ్యాయకాశిష్ఠ ద్రఢిష్ఠ బలిష్ఠమాను
షానందమాదియై యవలమనుష్య గంధర్వులు దేవగంధర్వులు పితృ
దేవతాజానజ దేవక్రియా దేవ దేవశక్ర బృహస్పతి ప్రజాప
తులునాంటు నానందములు శతగుణితంబులైన బ్రహ్మానందమగునటంద్రు
గాన బ్రహ్మశతానందుఁడో నతండవగుట కర్తుండవై యుంటివప్రమేయ
సిద్ధనుత కామరూప ప్రసిద్ధకాయ। న్యాయధౌరేయ జననేయ యాంజనేయ॥ 245

క॥ ఏతాదృశుండవయ్యును। గీతలు నేఁ దెలుపకుండఁ గృతకృత్యుఁడ నే
నైతిననుట విధివశమ। ప్రాతకమా నడంచుఁ జేయు భావ్యమటంచున్॥ 246

క॥ దయ దయివారఁగ నిట్లను। నయనయములుమీఱ సాభినయ నయన కుశే
శయ శయుఁడై పలికె విభే। శయశయనుండాశయమున సంశయమెడలన్॥ 247

క॥ ఇదిభగవద్గీతలకున్। మొదటనై పైశాచభాష్యము హనూమంతుం
డొదవించిన కథవినుఁడీఁక। హృదయంగమమైనమీది వృత్తాంతంబున్॥ 248

అక్షౌహిణీసంఖ్యానిర్ణయము.

సీ॥ ఇరువదియొక్కవే యెనిమిదినూర్ల డెబ్బదియునౌ నరదము ల్పాదలుసెందుఁ
దత్సమసంఖ్యచేఁ దనరారుమత్తమాతంగంబులును బెంపెసఁగునెందు

నలువదియైనవే లార్నూఱుఁ బదియునై యశ్వంబు లెచ్చోట నలరుచుండు
నలువొందు శతశతనవశత త్రిశతార్ధశతపత్తి సంపత్తిసరణినొందు
నట్టి చతురంగబలములు మట్టుమీఱి। నట్టిసేన యక్షౌహిణియనఁగఁబరఁగు
నదిగదినీ రెండులక్షల పదునెనిమిది। వేలపైనేడునూఱులై వెలయునంద్రు॥ 249

కౌరవ పాండవ యుద్ధప్రశంస.

సీ॥ ఏకాదశాక్షౌహిణీశులై కౌరవుల్ గాంగేయ కలశజ కర్ణమద్ర
పతులు వరూథినీ పతులై క్రమంబునఁ బదియు నైదును రెండు వాసరములు
రెండు యామంబులు భండనం బొనరింపఁ బాండుసూనులు ధర్మపదులెదిర్చి
యరి విజిగీష నేడక్షౌహిణులఁ గూర్చి పేర్చి వైరుల నేర్చి యార్చి యోర్చి
యోధుల జయింపఁ దొలఁగి దుర్యోధనుండు। మడుఁగుఁ జొచ్చినమాటల వెడలఁబుచ్చి
భీముగదచేత నూరువుల్ విఱుగునట్టు। లతనిఁ గొట్టించి హరి కోపమడఁచె హలికి॥

క॥ పదునెనిమిది దివసములఁ। బదనువఁ బాండవులు దాయభాగంబునకై
కదన మొనరించుతఱి హరి। ముదమునఁ జేసిన చరిత్రములు చిత్రంబుల్॥ 251

సీ॥ భూరిశ్రవుని కయ్యమున సాత్యకికిఁ గల్గు నవమాన మెడలించి యదిఘటిల్ల
మికి సైన్య సుగ్రీవ మేఘపుష్ప వలాహకంబులఁ బూనిచి గరుడకేత
నము నమర్చిన శతానందాఖ్య మత్స్యందనము పాంచజన్యస్వనంబు వినిన
తోడనే స్వాయుధస్తోమంబుగాఁ దోడి తెమ్మల్లి మద్విక్రమమ్మఁ గనుము
తగని ప్రతినఁ బట్టెఁ దప్పింపవలెఁ గీడు। క్రీడితోడిదకద కృష్ణ బ్రతుకు
దారుకా యటంచుఁ దనకాప్తుపైఁ గల్గు। కరుణఁ దెల్పి రాత్రిఁ గడపె శౌరి॥ 252

మ॥ నరుచే నర్చితుఁడై తదీయమగు స్వప్నంబందుఁ దద్వ్యక్తుఁడై
హరు దర్శింపఁగఁ బోయి పాశుపతముం బ్రార్థింపఁగాఁ జేసి యీ
శ్వరుఁడుం దానొకబోటుకుం గుఱుతుగాఁ బ్రాక్ప్రాజలం జూపి ప్రా
గ్వరదార్ఢ్యం బొనరింపఁ జేసి మనిచెం బన్నాత్ముఁ డప్పార్థునిన్॥ 253

మ॥ అనియందే మఱి సైంధవుండు హతుఁడౌనంచున్ నభోవాణి గు
ల్కినపైఁ దజ్జనకుండు బల్కినది శ్రీకృష్ణుండు మున్నే యెఱుం
గును గానం దల వాని తండ్రితొడపైఁ గూలించి తప్పించె ఫ
ల్గును ముప్పందలఁ ద్రోఁచి తజ్జనకుఁడే కూలెన్ స్వశాపంబునన్॥ 254

క॥ సర్పముఖ శిలీముఖ ము। త్సర్పింపఁగ నరదమనిమి సంరక్షించెన్
స్వర్పతి తనయుం గృష్ణుఁడు। హర్పతి తనయుండు విన్ననై కనుచుండన్॥ 255

శా॥ ఇంద్రుండిచ్చిన శక్తిచే విజయుఁ జోఁ దేత్రుంతు నేనంచు ని
స్తంద్రుండై రథమెక్కి వచ్చినను రాధాసూతి కాధారణన్
సాంద్రంబై తగు నాత్మ మాయవలనన్ శాంతింపఁగాఁ జేసి క్రీ
డిం ద్రైలోక్య విభుండు గాంచె నది చెం దెం దోడ హైడింబునిన్ 256

మ॥ దురమందొక్క మరుత్సుతుండె సుతులం దున్మాడెనంచున్మదిన్
దురభిప్రాయము గల్గియుండె నిపుడంధుండంచు లోహాకృతిన్
హరి దెప్పించి తదగ్రమం దునుపఁగా నాలింగనం బాచరిం
చె రుషన్ భీముఁడు గామిఁ దెల్పి నిరసించెం దన్నృపా దుఃఖమున్॥ 257

ధర్మరాజ పట్టాభిషేకాదిప్రశంస.

శా॥ ఈరీతిన్ ధరణీభరంబుడిగి శ్రీకృష్ణుండు ధర్మాత్మజుం
బౌరుల్ వృద్ధులు గాంచుచుండ సభలోఁ బట్టాభిషిక్తుండు గాఁ
గారుణ్యం...ఁ జేసి మెప్పగని గంగాపుత్రి మాహాత్మ్యమెం
తో రూఢంబుగఁ దెల్పి పాండవుల సంతోషింపఁ గాఁ జేయుచున్॥ 258

భీష్మసంరక్షణము.

మ॥ స్థవిరుండయ్యు యువోపమానముగ యుద్ధంబుద్ధతిం జేసి రా
జవరుల్ మెచ్చఁగ నంపసెజ్జపయి నిచ్చన్ భీష్ముఁడుండంగ స
ర్వవిధాయాసము లంటకుండ నతనిన్ రక్షించి కృష్ణుండు ధ
ర్మవిధుల్ ధర్మజుఁ డర్మిలిన్ వినునటుల్ మైకొల్పెఁ దత్సన్నిధిన్॥ 259

పరీక్షద్రక్షణము.

శా॥ అశ్వత్థామ మనశించెనంచు నన్నృతం బాడించి కుంభోద్భవున్
శశ్వద్ధాముని ద్రుంపఁ బంచె నతిసాక్షాదంతకాకారుఁడై
యశ్వత్థామ కులం బపాండవము సేయంబూని వృద్ధాదిగా
శిశ్వంతంబుగఁ జెండుచుండ హరి రక్షించెం బరీక్షిత్తునిన్॥ 260

విద్యారహస్యోపదేశాది ప్రశంస.

సీ॥ హరిధర్మరాజ పట్టాభిషేకానంతరమ్మునఁ గొన్ని దినమ్ములుండి

తదనుజ్ఞ నొంది యింద్రప్రస్థపురమున కింద్రనందనుఁడు దా నేగి యచట
నిష్టవిహార సంతుష్టులు భండన హిండన కథన ప్రహృష్టులునయి
మయ వినిర్మిత రత్నమయ సునిర్మల భర్మమయ విచిత్రిత సభామంటపమునఁ
గూరుచుండినపుడు ద్వారకాజిగమిష నని మిషేంద్ర సుతున కచ్యుతుండు
దెలిపి యతఁడు గోరఁ దెలిపె విద్యారహస్యంబు వినుఁడు తద్రహస్య మిపుడు॥261

సీ॥ జ్ఞాన స్థిరత్వ బీజంబైన శ్లేష్మాది రోగస్వరూప నిరూపణంబుఁ
దత్త్వజ్ఞతా విశేషతోపదేశమంతర్యాగ మింద్రియాత్మ ప్రసంగ
మోపి జీవాత్మ స్వరూప నిరూపక గురుశిష్య జనక భూసుర కథా యు
గము మనోబుద్ధ్యహంకారాది తత్త్వప్రకార మవ్యక్త ప్రకార మవల
సత్త్వగుణ మవశ్యం బనుష్ఠానయోగ్యమగుటయు సవిస్తరంబుగా నర్జునునకుఁ
దెలిపి శ్రీకృష్ణుఁ డతని హస్తిపురిఁ జేర్చి మరలివచ్చి యుదంకాశ్రమంబుఁ జొచ్చె॥262

శ్రీకృష్ణోదంక సంవాదము.

ఉ॥ చొచ్చిన నయ్యుదంకముని సూక్తులఁ గన్నడ సత్కరించుచున్
మెచ్చినయట్లు భారత సమిచ్చరితం బపు డుచ్చరింపగాఁ
దచ్చ్యుతరోక్తికిం దగువిధంబున నుత్తరమిచ్చి యచ్యుతుం
డుచ్చతరంబుగా మరల నున్న తెఱం గెఱిఁగింపు మిట్లనెన్॥ 263

ఉ॥ ఏను గురుండు భీష్ముఁడు ననేక మునీంద్రులు నొక్క చెప్పనన్
వీనులఁ జెట్టఁ డయ్యెఁ గురువీరుఁడు వీఱిఁడినై సబాంధవుం
డై నశియించె ధర్మపరులై జయమొందిరి ధర్మజాదులౌ
నా నటువంటి వారలకు నట్లతిలోభము లాభకారియే॥ 264

చ॥ అనవుడు నయ్యుదంకుఁడు క్రుధంకుర రూక్షతరాక్షుఁడై శపిం
తునని తదంకము ల్గనక దోషివి నీవతి పక్షపాతివై
తనుచును సంధిఁగూర్పవయితంచును దానికిఁ బాచితంబిదే
యనుచును నల్కఁ బల్క విని యచ్యుతుఁ డుల్కక పల్కె నీక్రియన్॥ 265

చ॥ తపమున కంతరాయమును దాపసహేయము నైన తామసం
బిపుడిటు సూపి తేటి కిహిహీ కుపితాత్ము లొనర్చునట్టి దు
స్తపముల బీరుపోదునె నిజస్థితిఁ దెల్పెద నాలకించి యం
తపము మదిం దలంచిన విధం బొనరింతువుగాక భార్గవా॥ 266

సీ॥ దేవాంశ భీష్మ గాంగేయులఁ గల్యంశభవులు దుర్యోధన ప్రభృతు లహహ
సహజ వైరమున గల్గి శైశవంబాదిగాఁ బడరానిబాధల పాలుఁజేసి
రనధికారికి రాజ్యమర్పించి తనభుజా బలమున బహురాజ్యముల గడించె
నట్టి తమ్మునిపుత్త్రుఁడసి ధర్మమున ధర్మసూనుని యువరాజుగా నొనర్చె
జనకుఁడని వానికల్మికి సైఁపలేక। కైతవ ద్యూతమున వారి కలిమి బలిమి
నొడిసి పాలైన నిడెనె దుర్యోధనుండు। వానికంటెను దులువ లెందైనఁ గలరె॥ 267

మ॥ సభకున్ ద్రౌపది నీడ్చి తెచ్చి యకటా సభ్యుల్ వినన్ దుర్వచో
విభవం బేర్పడ మానభంగమునకై విప్పించెఁ దద్వస్త్రముల్
శుభవృత్తంబు సతీత్వ మత్తరుణిఁ దచ్ఛోకాబ్ధి దాఁటించె నా
టి భృశాఘాగ్నియె ధార్తరాష్ట్ర వనవాటిం గాల్పఁగాఁ జాలదే॥ 268

మ॥ కపటద్యూతమునం జయింపఁబడి తత్కౌంతేయు లెంతేనియుం
గృపణత్వంబున నున్నవారనుచు వారిన్ నవ్వ రారాజు మి
త్త్ర పరీతుండయి ఘోషయాత్రజని గంధర్వుల్దనుం గట్టఁగాఁ
గృపచే మున్విడిపించు రైనఁ గన నే హీనుల్ కృతఘ్నుల్ గదా॥ 269

శా॥ గాంగేయాదు లెఱింగి చెప్పినను శంకాపంక నిర్మగ్నుఁడై
యంగీకారములేక కౌరవవిభుం డజ్ఞాత వాసంబునన్
భంగం బింతయు లేమి ధర్మసుతుఁడే పల్కంగ నాలించియున్
భంగం బాహవ రంగమందె నసియుం బైకొన్నఁ జేటబ్బదే॥ 270

సీ॥ పాండవుల్మున్ను బండ్రెండు వత్సరములు వనవాస మజ్ఞాత వాసమొక్క
యేఁడును గావించు నెడఁ బొందమినవారి యిడుమలు గడువులు నుడువ నేల
ధర్మపరుల్ వారు ధర్మంబె చేటనుండు నచట జయంబుండు నట్టిధర్మ
మే నేను భూభార మెడలింప నవతరించినవాఁడనని మును వినఁగలేదొ
నేను లేనిది నేనుగానిదియుఁ గలదె। ధర్మపరులు జయించి రధర్మపరులు
చచ్చి స్వర్గస్థులైరిది సత్యమింక। నే మనంగలవదియను మీ వుదంక॥ 271

ఉదంక ప్రార్థనము.

ఉ॥ నావుడు వాసుదేవుఁడు వినంగ ననంగ పితా పితామహ
బ్రావభిదాదికామరపరంపర కైన నెఱుంగరాదు నీ
భావము నీప్రభావమిఁకఁ బామరు లెట్లు లెఱుంగ నేర్తురో
దేవ యెఱుంగ కాడితి మదీయ దురుక్తులు సైచి కావవే॥ 272

ఉదంక ప్రార్థనాంగీకారము, (విశ్వరూప ప్రదర్శనము.)

చ॥ అనుచు నమస్కరించుచుఁ గృతాంజలియై ఖలభంజనా, జనా
ర్దన శరణార్థినై యిపుడు ప్రార్థన సేయుదు నీయుదగ్రతం
దనరిన విశ్వరూపముఁ గనంబడఁ జేసి కృతార్థుఁ జేయవే
యన నటులై కనంబడిన నచ్యుతు నాతఁడు మెచ్చె నీక్రియన్॥ 273

గోపాలకృష్ణలీలావతార రూపస్తవము.

సీ॥ చిత్తజాతునిఁ గన్న మత్తకాశిని బత్తి జొత్తిలి యొకయెడఁ గొత్తుచుండ
విత్తవతీ యశోచిత్తయా చిత్తకై పొత్తుమై నాకపదంబొత్తుచుండ
నుత్తుంగ రుచు లిసుమాత్త హస్తములు కట్యుత్తమాంగస్థలుల్ హత్తి వెలయఁ
దత్తత్త్వమర్త్యసంపత్తికై ప్రజలు ప్రపత్తిమైఁ గేల్గవ లెత్తి మ్రొక్క
మెత్తనగు పాపరాముత్తనాత్తగిలఁగ। నత్తమిలి బత్తులకు నెల్ల బత్తిమత్తు
లిత్తువఁట క్రొత్తయే యిట్టి కృత్తి నీకు। భక్తపాలనతృష్ణ గోపాలకృష్ణ॥ 274

సీ॥ రంగు మెఱుంగు హారంగు దుఱంగలింపఁ గుఱంగటు మెలఁగి తగఁ జెలంగు
నల యనంగుని తుంగమగు తురంగము తెఱంగు నెఱుంగఁ జేయు భంగులు తరంగ
ములనంగము ప్సాంగ మ్ముంగటఁ జెంగటఁ జెంగు చెంగున దాఁటుచుం గరంబు
నంతరంగంబునం తంతఁ గరఁగించు మాయా కురంగంబు చాయఁ జూచి
జాయ సూచింపయాచింప సాయకమున। నేయఁ బూనిన తొంటి నీ చాయఁ గంటి
నూటిగా నిచ్చమిఱ నిచ్చోటనౌర। భక్తపాలనతృష్ణ గోపాలకృష్ణ॥ 275

సీ॥ పలువన్నియల తిన్నియల చిన్నియల చెన్నుఁ గన్న తిన్నని పిన్న పొన్నగున్న
కొన నున్న నిన్నున్న కొన్న ప్రీడను వేడుచున్న ప్రేయస్సులమిన్నలజిగి
మన్న నున్నని చిన్ని చన్నులు మున్నగు గొన్ని క్రొన్నన విల్తు పెన్నిధాన
ములపొన్నికలు కన్నులలరఁ గన్గొనుచున్న నీ యల్లగొల్లకన్నియలవల్వ
లన్నియును గొల్లఁ గొన్న తెన్నున్నయట్లు। మున్ను విన్నది నేఁడిందుఁ గన్నయదియు న
భిన్నగతి నున్న యిట్టి నిన్నెన్నఁ దరమె। భక్తపాలన తృష్ణ గోపాలకృష్ణ॥ 276

సీ॥ పట్టి సత్రాజిత్తు పట్టి రత్నమున కొడిగట్టి గట్టిగఁ బుట్టి నట్టికినట
కెట్టింపఁ దలగట్టి యిట్టిట్టనఁగ రాని బిట్టుగ నలపాదిబట్టినట్టి
పట్టున నెట్టనఁ దొట్టిన దట్టంపు వలరాచవెట్టచూపట్టి వలపు

రేపెట్టుఁ జేపట్టి రాపెట్టు వాపెట్టినట్టివేల్పులఁ గొట్టి జెట్టితనము
చిట్టితనముట్టిపడ బిట్టుఁ జెట్టుఁబట్టి। చెచ్చెరఁగఁ దెచ్చియిచ్చు నచ్చెల్వకిచ్చి
నట్టినీలీలనేఁడు గన్పట్టెనార। భక్తపాలన కృష్ణ గోపాలకృష్ణ॥ 277

మ॥ క్షణమాత్రంబున వత్సలుండగు రమాకాంతుండు వత్సాసుర
క్షణనవ్యాప్తయశస్కుఁడై వెలయు టాశ్చర్యంబె వత్సాసుర
క్షణనవ్యాప్తయశస్కుఁ డస్త్రబకనృత్తుంబైన కాంతారమా
క్షణమాత్మీయ యశంబుచే ననఘప్రష్పుంచౌనటుల్ సేయఁ గాఁ॥ 278

సీ॥ గజరక్షణక్రియా కలితమానసుఁ డయ్యు గజశిక్షణక్రియాకలితుఁ డయ్యె
నర్జునరంజనాయత్తచిత్తుం డయ్యు నర్జునభంజనాయత్తుఁ డయ్యెఁ
బూతనామగుణాభిపూజితుఁ డయ్యునుఁ బూతనామరణాభిపూజ్యుఁ డయ్యె
ధేనుకాన్విత వస్త్రదాన దీక్షుం డయ్యు ధేనుకాన్వితకృత దీక్షుఁ డయ్యె
నఘవిదారణచాతురి నమరువాని। కఘవిదారణచాతురి నమరు టెంత
యజగరగళాధికారిమై యలరువాని। కజగరగళాధికారిత్వ మరిదియగునె॥ 279

క॥ అచరంబగు డెందంబునఁ। బ్రచురంబగు చందమున సభక్తిశ్రద్ధా
పవిత్రముగ నుచితచేతో।వచనముల నుతించి మఱియుఁ బ్రార్థించె హరిన్॥ 280

దండకము.

శ్రీమజ్జగజ్జాల జేగీయమానాగ్రజ గ్రామణిగ్రామ జిహ్వాగ్రజాగ్రత్సమగ్ర శ్రుతి శ్రేణికారూప నిశ్రేణికామాల కీలాయమానక్రియోపాస్తిబోధక్రమ ప్రాప్యదేదీప్యమాన స్వతస్సిద్ధతత్త్వప్రతీకాక్షరాకార లీలాలసచ్చంద్రశాలాసమావిష్టసృష్ట్యాదిబుధ్యంత మాత్రాకలాపాగ్రపర్వాయిత బ్రహ్మతారాంత సంచారధీరా సుధీ రాజిరక్షా మహాత్మన్ కృష్ణా కృపాలంకరిష్ణుండవై విశ్వరూపంబుఁ జూపింపఁ గన్నారఁగన్గాంటి నేనేకదా ధన్యమూర్ధన్యుఁ డంగా నిచోఁ బూని చోద్యంబు హృద్యంబు నిత్యానవద్యంబు వాగీశ యోగీశ భోగీశ ముఖ్యాత్మ తత్త్వజ్ఞ శశ్వద్దురాపంబు నీ విశ్వరూపంబు దాని న్నిదానించి దర్శించు భాగ్యంబు భోగ్యంబుగా నిందునాకబ్బె నే బ్రబ్బెనే, యిట్టి నేత్రోత్సవంబేరికిం గోఁగ కెంచిన్నిమిత్తంబుగా నంబకుం దంద్రి కాన్తై యశోదామహాదేవికిన్ దేవతామాని కంధావనీజానికిం గ్రీడికిన్ విశ్వరూపంబు వేర్వేఱఁ జూపించితీ విన్నిరూపంబులం జూపినా విష్ణుడీ చొప్పునన్ నాకిదిట్లుండ గోలోకమందుండి భూలోకముం జెంది బాల్యాదిగా నేటిపర్యంతముం బద్మనీసర్వ

చర్యల్ మహాశ్చర్యము ల్వానినెల్లం దయంజూపినావిత్తఱిక్ మోహవారాశి నేను త్తరింతుం బ్రసాదింపు మీ దివ్యచిద్రూప సందర్శనంబెన్నఁడుక్ వెన్నుఁ డుండుం బ్రసన్నప్రపన్నాంతరంగంబులందంద్రు, తంద్రీ తదంకం బుదంచుండు నానుండు నాపట్ల సందీపితంబై సపంచాయుధంబై సపీతాంబరంబై సభూషా విశేషంబునై భవ్యమైనట్టి నీదివ్యరూపంబుఁ జూపట్టఁగా నన్నుఁజేపట్టి ప్రాపైకటాక్షింపు మీపై సమీపైకదేశంబునం జేర్పుమాపై మహాదేవకృష్ణా నమస్తే నమస్తే నమస్తే నమః॥

దివ్యరూప ప్రదర్శనము-

సీ॥ మందార కుందారవిందారి సందీప్త సుందరామంద మహేంద్రరక్షణ
మణిగణఘృణ్యాస్తరణ విస్తృతాహిశయ్యాశయానుండు నానాశమీన
సంస్తూయమానుండు శంఖచక్ర గదారాజమానుఁ డబ్జవిభాసమానభాస
మానుఁ డబ్జవిరాజమాన కరక్రేత్రమా మానినీసేవ్య మానుఁ డనుప
మానమానాతిగానుకంపా రస లస। మానుఁడస్వప్న జేగీయమానుఁడుయజ
మాన ధాత్రిజ్య మానుండుమానిపూజ్య। మానుఁడును నాచునత్తార్క్ష్యయానుఁడపుడు॥
సీ॥ పరమహర్షోత్కర్ష పరిఫుల్లనేత్రు లవ్యాహతస్నేహ పూర్ణాంతరంగు
లగుసనకాది మహాసిద్ధజనులచే మాటిమాటికి వీక్ష్యమానుఁ డగుచు
నత్యనురక్తు లనన్యచిత్తులు నిత్యులు ననాథురుబు దివ్యలోకవాసు
లైనమానులచేత నభివర్ణ్యమానుండు ఘనకనత్కనక శోభనవిభా వి
భాసమాన స్వపార్శ్వస్థ పద్మవాసి। నీనిరంతరపరిసేవ్యమానుఁడగుచు
నీలజీమూతమధ్యస్థ నిభృతవిద్యు। దుపమితద్యుతి హృద్యతరోర్వరాప
రీతుఁడై ప్రీతిసాక్షాత్కరించెనపుడు॥ 283
గీ॥ సరసిజాతాక్షుఁడిట్లుసాక్షాత్కరింపఁ। బూనదివినుండి పువ్వులవానగురిసెఁ
బాళకాహళదోహలలీలనొంది। దివ్యదుందుభిబృందంబు దివిని మొరసె॥ 284
గీ॥ తత్క్షణ తదీక్షణప్రభూత ప్రభూత। ముద్రసనముద్రమునబిట్టుమున్గిమాని
భవ్యతరనవ్య కర్తవ్యపదవిలేక। బాఢతరమూఢతాలీఢభావుఁడౌచు॥ 285

ఆనందోన్మాదము.

ధాత్రీవృత్తము॥ మరలఁగూరుచుండు నుండి మౌనమొందు నొందిత
త్వరత నాడు నాడి పాడు పాడి వేడు వేడి వి
స్ఫురణబ్రోయు బ్రోసిచూచుఁ జూచిలేచు లేచి యు
స్థిరగతిం బ్రదక్షిణంబుఁజేయుఁ జేసి మ్రొక్కుడుక్॥ 286

ఉ॥ కొయ్యెడి నవ్వు నవ్వి నటి గొబ్బున మారముఁ బాఱుఁ బాఱి తాఁ
జయ్యన వచ్చు వచ్చి కటిసామిని వేమఱు ముట్టు ముట్టి మే
నొయ్యనఁ బట్టుఁ బట్టి కడునుక్కున నక్కునఁ జేర్చుఁ జేర్చి జల్
నెయ్యము నించు నించి కరుణింపు మటంచు వచించి మూర్కొనున్॥ 289

సీ॥ మూర్కొని పేర్కొనుఁ బేర్కొని వలఁగొను వలగొని తత్పాదములకు మ్రొక్కు।
మ్రొక్కి చెక్కిలినొక్కు నొక్కి ముద్దాడు ముద్దాడి యాస్వాదించు నాస్వదించి
మురిపెంపు విరిజొంపముల నింపు మెయి నింపు నింపి కంపితవృత్తి నిల్చు నిల్చి
ప్రలపించుఁ బ్రలపించి రహి విహ్వలతఁ బెనుఁ జెంది బిట్టురవంబుఁ జేయు నిట్లు
చపలచేష్టలఁ గ్రీడించి సందడించి। తనులసద్దించి ముదమెదని నుమడించి
తద్గుణము లుగ్గడించి మాంద్యంబుడించి। కరము మదఁ బ్రేముడించి కేల్గవ ముడించి॥

గీ॥ చిత్తమాయత్తముగఁ జేసి చిద్విలాసి। యైన వైకుంఠపురవాసి నవుడు డాసి
తమము నెడఁబాసి క్లేశపాశములఁ గోసి। నిజముఁ దలపోసి నిజమనోరుజకు రోసి॥

క॥ ఆర్తిణంబగు భక్తిని। పేర్కొనక నమృతరస మపేక్షించి కృపన్
రక్షింపు మన్న జలజా। క్షుఁడు నిటుల్పలుకఁ దొడఁగె నతఁ డానతుఁడై॥ 290

చ॥ కరముఁ బ్రసన్నచిత్తుఁ డవు గమ్ము జగమ్ముల చిత్తవాగగో
చరుఁడగు నీవ యీవదుస జాగ్రదనుగ్రహ విగ్రహుండవై
యరుదుగ దృష్టిగోచరుఁడవైతివి గానఁ బ్రభావితుండవై
పరఁగినవాఁడ నేఁడఖిలభక్తజనార్తిహరా రమేశ్వరా॥ 291

చ॥ అణువునకన్న నత్యణువనంతుఁ డచింత్యుఁడు కారణైక కా
రణము మహత్తరుండును బరాత్పరుఁ డక్షరుఁడు న్నిరీశుఁడుం
బ్రణవమయుం డనామయుఁడు భవ్యుఁ డపవ్యయుఁ డీశుఁ డిస్పృహా
ఘృణుఁడని నీవె నిన్నెదల నెన్నెద రెన్నఁడు నెల్లకోవిదుల్॥ 292

గీ॥ అగ్నిసంతప్తమైన లోహంబువలన। విస్ఫులింగోత్కరం బెట్లు విస్ఫురించు
నట్లు సత్వరజస్తమో వ్యాప్తమగుచు। నీవలన జీవవర్గంబు నిర్గమించు॥ 293

ఆ॥ కనఁగ వినఁగఁ జనఁగఁ గడువఁగ నుడువఁగఁ। గైకొనంగ మదిని మైకొనంగఁ
దరముగాదు నీదు తత్త్వంబు నీమహ। త్త్వంబు జగదతీత మంబుజాక్ష॥ 294

మ॥ అంబుజనాభ యీ భవదనుగ్రహ విగ్రహ మూర్తులాడఁ బా

డం బరమర్షి బృందము దృఢంబుగ హార్షముఁ గ్రమ్మ బ్రహ్మచ
ర్యంబొనర్చు మౌని నికరంబు కరంబుఁ దపంబొనర్చు జ
న్నంబు లొనర్చు నధ్వరిజనంబు కృతంబుఁ ద్వదర్పితంబుగన్॥ 295

చ॥ అనశనులై మహీశయనులై మునులై వసుధాసుధాశనుల్
నినుఁ గనుఁ గొంట కొంటిమగు నిల్చుచు వేల్చుచు రర్థి తీర్థసే
వన మొనరింతు రెంతయు సువాసిత గంధ సుమాదులం బ్రమో
ద నిలయులై భజింత్రు సతతంబు వ్రతంబు లతంద్రితంబుగన్॥ 296

క॥ సతులపయిన్ సుతులపయిన్। హితులపయిన్ రతులువిడి యాడితమతులై
యతులు భజింతురు నిన్నా। నతుల నుతుల నతుల గతుల నయ వినయములన్॥ 297

ఉ॥ నియతులై మహాబుధు లనిస్పృహతాది హితాత్ములౌచు గం
భీరు షడూర్మి దూరు షడభిజ్ఞముఖాజ్ఞను దన్మనోజ్ఞ సం
చారు షడాననాది సురసన్నుతు నిన్ను మహో మహున్ మహా
పూరుషుఁ గొల్తురుగ్రతపము ల్జపము ల్మొదలైన చైత్రులన్। 298

శా॥ మధ్యేదుగ్ధ మహాబ్ధిశాయి రవిబింబస్థాయి నారాధ్య షు
ద్ధధ్యానప్రతి బోధ్యుని న్నాలుతు రిద్ధశ్రద్ధఁ బృథ్వీసురుల్
స్వాధ్యాయాధ్వగ సాధ్వగారగ సపర్యాధ్యాత్మ చర్యాయథా
విధ్యాగబ్ధ మహాధ్వర ప్రపదనావిర్భావ భావంబులన్॥ 299

క॥ క్రమతను దయామయాత్మ్యయ। సముదయ సముదగ్ర దుఃఖ సమవాయము పాఁ
టి మహావిపత్కరుఁడు మోక్షముఁ జెందు నచేత నిన్నే శరణంబొందన్॥ 300

చ॥ బహువిధ పూర్వజన్మ కృతపాప కలాప విలేప వాసనా
మహదవిశేషమత్తము ప్రమత్తము చిత్తము దెన్నఁ డైన స
న్నిహితము గాదు నీదరి ననిష్ట దురిష్ట నికృష్టమున్ మహా
గ్రహ విషమాపకృష్టమును దృష్టము హృష్టమునౌచుఁ గ్రమ్మరున్॥ 301

ఉ॥ నేర్పుదలిర్ప పూర్వుగమి నెమ్మనెదం గుదియించి హృత్సము
త్సర్పితదర్పకాని రిపువర్గము యోగ సమర్పితాత్మ సం
తర్పకులైన వారికిఁ గనంబడకుండియు నాపయింబ్రియం
జేర్పడఁగాఁ గనంబడితి వీ వతివేగము భక్తవత్సలా॥ 302

ఉ॥ ఫుల్లసముల్లసత్కమల భూతి విమోచన లోచనా జగ

ద్వల్లభ దుర్లభంబయిన తావకసన్నిధి కన్న నన్యమే
నెల్లపుడొల్ల నుల్లమున నిత్తఱిఁ ద్వత్కరుణా రసాపగం
జల్లఁగఁ జల్ల నా సుకృతసస్య మవశ్యము పండె మెండుగన్॥ 303
ఉ॥ నీవ గురుండ వీవ జననీ జనకాప్త జనంబు గావునం
దావకపాద భక్తియును దావకదివ్యకథానురక్తియుం
దావక దర్శనైక రసతాభృతిఁ దావకనామ కీర్తనో
చ్చావచ వాక్చమత్కృతిఁ బ్రసన్నమతిం గలిగింపు మీశ్వరా॥ 304
మ॥ అతిమాయావృతి మోహితుండనయి కృత్యాకృత్య కష్టేష్ట హితా
హితసంప్రాప్తి నెఱుంగఁ దావక దయాదృష్టి ప్రసారప్రణ
ష్టతమో త్కృష్టతమో విమోహవృతినై సత్యంబుగా నీవ మ
ద్గతివంచున్ మతి నెంచి నీశరణ మాత్మం గాంతు నత్యంతమున్॥ 305
చ॥ మును పచరించినాఁడ నఘముల్ బహుళంబుగఁ బూని వానిఁ బే
ర్కొనఁగఁ దరంబుగాదు యుగకోటులనైన విహంగమేంద్ర వా
హన జగదంతరాత్మకుఁ డవౌట నెఱుంగుదు వీవ కావునన్
మనమునఁ దావకీన చరణంబుల నే శరణంబు నొందెదన్॥ 306
చ॥ అని యిటు విన్నవించి వినయంబున నాదలసోఁక సోఁకుమూఁ
క నడఁచు తేని యంఘ్రులకు గ్రక్కున సాఁగిలి మ్రొక్కి తజ్జనా
ర్దనుపదపద్మముల్ దనకరంబులఁ బట్టుచు మిన్నకున్న ని
ట్లనె సదసజ్జగత్ప్రభువుఁడైన రమాధవుఁ డాదరంబునన్॥ 307

భగవద్వాక్యావళి.

మత్తకోకిలము॥ అంబుపాశ మొనర్చుచున్ వినయంబుచే ననయంబుఁ బం
తంబునం జిరకాల మెంతయు నన్నుఁ దన్పితివీవు ధ్యా
నంబులన్ యజనంబులన్ భజనంబులన్ సుజనంబు లె
న్నం బరిక్రమణంబులన్ గమనంబులన్ నమనంబులన్॥ 308
మ॥ పరికింపంబడె నా పయింగలుగు శుంభద్భక్తిఁ గావించితా
చిరకాలంబు మదర్థ ముగ్రతప మీక్షేత్రంబునం దుష్టిచే
కుఱె నీ చేసిన యిష్టి నాకతన నీకున్ దర్శితంబయ్యె న
క్షరమున్ దుర్లభమౌ మదీయ సగుణాకారంబు ధీరాగ్రణీ॥ 309
గీ॥ జపతపోహోమదాన యజ్ఞములనైన। జడమతులకేను దృష్టిగోచరుఁడఁగాను

బ్రహ్మవాదుల జిహ్వయా భక్తిచేత। నన్నుదర్శింపఁ గలరు ప్రపన్నులగుచు 310
క॥ కలుగవు నాకెక్కుడు। న్దలఁచినచోఁ గార్యకారణములు జగములం
గలిగించుట వెలిఁగించుట। గలఁగించుట కౌతుకంబుగాదె యెపుడున్॥ 311
శా॥ ప్రజ్ఞావిగ్రహుఁడం [illegible]యుఁడం బ్రాజ్ఞప్రియుఁడం బ్రపూ
ర్ణజ్ఞానాత్ముఁడ యజ్ఞ[illegible] సర్వజ్ఞుండ గీర్వాణ దు
ర్విజ్ఞేయుండ నమేయ వైభ[illegible]నై వెల్గొంది రామానుజా
భిజ్ఞంబౌనితి నజ్ఞులం దుని[illegible]తిం [illegible] మనంబ్రోఁచితిన్॥ 312
క॥ ఘనము రహస్యము విస్మయ। జనకమునగు నస్మదీయ సచ్చరితము వ్రా
సిన వినినఁ గనినఁ జదివిన। జనుఁడు మదీయుండు ధన్యజనమూర్ధన్యా॥ 313

శ్రీ ద్వారకాపుర ప్రవేశము.

వ॥ అని యిట్లత్యంతాగణ్య కారుణ్య సద్గుణ స్వాంతుండగు నప్పద్మాకాంతుం డచ్ఛద్మాత్మకరంగుండై ముఖపద్మాంతరంబునం జిఱునగ వెసంగఁ బ్రసంగవశంబున మృదుమధుర వచనరచనల నానతిచ్చిన నానతోచ్చయావన శ్రవణ భూషణంబులు శ్రవణ భూషణంబులుగావిని వినిర్మల గుణగణాంకుండగు నయ్యుదంకుండు హృదంతర దంతుర సంతోష రసాక్రాంతుండై యభివదించి యుదంచిత భక్తిం బ్రయుక్తాంజలి బంధుండై యాదీనబంధుండు విన సవినయానుబంధంబుగ వినుతించుచు నెడసేయరాని ప్రేముడి నుదుశిరోమణి రామణీయక తుపణధురంధర పురందర శిలాకలాప కలాప లపన నిపుణ లపన వపుః ప్రభాపరంపరా పరాజిత రాజిత శరదబ్జ శరదుఁడగు నవ్వరదుని వదనారవిందం బానంద బిందు బృందం బమందంబుగాఁ గనుంగొనలఁ బెనంగొనం గనుఁగొనుచు మనంబునం బునః పునః ప్రదక్షిణంబులఁ గ్రమంబుగా నొనరించుచు నమస్కరించుచున్న యవసరంబునం బ్రభవిష్ణుండగు విష్ణుండు నిష్కళంక నిరాతంక దయాలంకరిష్ణుండై శ్రీకృష్ణుండు తదిష్టవరంబులొసంగి తదనుమతిం బయనంబై సైన్య సుగ్రీవ మేఘపుష్ప వలాహకంబులను వాహనంబులంబూన్చి గరుడధ్వజంబమర్చి దారకుండు శతానంద రథంబాయితంబుచేసిన నధిరోహించి సపరివారంబుగాఁ జనిచని పశ్చిమ సముద్రంబను దర్పణంబునం బ్రతిబింబించిన పృథ్వీమండలంబునుంబోలె వెలయుచు ద్వాదశయోజన విస్తీర్ణ పుణ్యస్థానంబై సర్వర్తుసమయ పల్లవిత పుష్పిత ఫలిత లలిత కుంద మందార చందన పిచుమంద సాల రసాల తాల తమాల కృతమాల మాలతీ పనస ఘనసార కదళీ నారికేర పూగ పున్నాగ నాగవల్లీ ప్రముఖ నిఖిలతరు కుంజ రంజిత

లతా వితానైక తానంబులగు నుపవన ప్రతానంబులును శుకపికశారికా మయూరక పారావతాది ద్విజకుల కలరవ సంకులంబులగు మణిమయక్రీడాచలంబులును; బక మరాళ కారండవ కైరవ నీరజ కోకనద కహ్లార హల్లక తల్లజ సందోహ సంచయ సంబారంబులగు కాసారంబులును; శరభ చాప రూప పిశిత గోపురంబులగు తోరణంబులును; సప్త సప్తిసంచార నిరోధక శిఖర సుందరంబులగు సప్తభూమికా మందిరంబులును, నిరంతర యాతాయాత గో గోపికా గోపాల బాల సమ్మర్ద నిసర్గంబులగు రాజమార్గంబులును; నిస్తుల ప్రశస్త సమస్త వస్తు సందోహ ప్రాజ్ఞ గౌరవాధికలగు పణ్యవీథికలును; రంగత్తురంగ మాతంగ తురంగ భటపుంగవ నిరంతర సంచార చమత్కార సందర్శన సానంద గతాగత పౌర జానపద సమాకీర్ణంబులగు పురాభ్యర్ణంబులును గలిగి వెలుఁగొందుచు నిష్కంప గోపుర ద్వారవతియనం బ్రసిద్ధిగన్న ద్వారవతిం బ్రవేశించి పురజనచకోరానీకంబులకు సాంద్రతర చంద్రికోదయ సదనరాకయగు దనరాకఁ గేదురు చూచుచుఁ దనంబోఁడగని యుప్పొంగి తలంపున నాగమచుచు బోగడుచు; జనులెల్ల మెల్లనఁ దనవెంబడి నడువ నగరనివాసినులగు సువాసినులు గొందఱు సుందరతర చంద్రశాలా సాంద్ర చంద్రశాలా విశాల వాతాయన వ్రాతంబుల ననుసరించి మౌక్తిక కుసుమ లాజ విసరంబులు సరవిమై సరసంబుగ విసరుచున్నారు, సరంబున శంఖధ్వనిఘోష భూరి పరిఖాంబుధి ప్రతిబింబిత స్వర్గంబగు దుర్గంబు సేరంజని సంజనిత కౌతూహలంబున గాహళ పణవ పటహ దుందుభి ప్రముఖ నిఖిల హృద్య మంగళ వాద్యముఖరిత దిగంతంబులగు ననేక కక్ష్యాంతరంబులు గడచి యేనుంగు మొగసాలం గని యరదంబు దిగి జననీజనకపుత్త్రి మిత్ర కళత్రాది జనంబులు ముదంబున నెదురేగి నమస్కరించు వారల నందఱ నర్హోచితంబుగ సంభావించుచుఁ బ్రసన్నమూర్తియగు సాత్వల కరంబులు గాని కరంబుఁ దనరాక కలంకృతంబై గురు బుధ కవి మిత్ర మైత్రాత్మక సూర్యాత్మజాది నానా మర్త్య కదంబ సంఘాసమాన మై సుధర్మంబోలియు నిత్యముక్తాలంకృతంబై వైకుంఠపురింబోలియు సర్వమంగళాస్పద రాజశేఖర విరాజమానంబై రాజతాచలంబునుంబోలియు మిగులఁ జెలువొందుచున్న కొల్వుకూటంబునకుం జని కిరీటకుండల హారకేయూర నిస్తులకౌస్తుభ వనమాలికా వలయాంగుళీయకాది దివ్యాభరణ భూషితుండై పీతాంబరధరుండై తద్దయు నుద్దియుఁడగాని సింగపుగద్దియపై ముద్దియలు సేయు నూడిగంబు లంగీకరించుచు సొంపుమై నింపొందుచు భక్తపరిపాలనం బొనరించుచుఁ గృతకృత్యుండై శ్రీకృష్ణుండు సుఖంబున నుండెనని శ్రీకృష్ణాభ్యుదయంబు సవిస్తరంబుగా సంగ్రహించి ప్రశంసించి మఱియును॥ 314

క॥ దక్షులు లరిశిక్షణులు వి। చక్షణులు సువీక్షణులు రసక్షణులు జగ
ద్రక్షణులు క్షణక్షణశుభ। లక్షణులగు రామకృష్ణులను సేవింతున్॥ 315

సీ॥ జయ జలజాతాక్ష జయ దాసజనరక్ష జయ జగదధ్యక్ష సత్యదక్ష
జయ రాధికానాథ జయ సజ్జన సనాథ జయ రతీశానాథ సరసగాథ
జయ సకలాధార జయ ధరాధరధీర జయ కారణాకార శాస్త్రసార
జయ చిత్రచారిత్ర జయ జలధరగాత్ర జయ నతాలికనేత్ర సదరిజైత్ర
జయ జనార్దన సదయనశరధిశయన। శంఖచక్రగదాఖడ్గశార్ఙ్గహస్త
జయనిరీశ గిరీశ కంజాతజాత। కాయజాద్యాదితేయ నికాయ గేయ॥ 316

మ॥ జయలక్ష్మిన్ విజయప్రియుండు నిఖిలైశ్వర్యంబు లయ్యాశ్వర
ప్రియుఁ డత్యాయువు నబ్జభూజనకుఁడుం బ్రేయోగుణోద్యత్కటుం
బ యశోవృద్ధి జగత్కుటుంబి కరుణన్ మన్నించి మీకిచ్చు న
వ్యయభక్తిన్ భజియించి దివ్యకథ లిట్లాలించి మేలొందుఁడీ॥ 317

ఉ॥ నావిని యా వినిర్మల మనస్కు లనంతు ననంతచర్య లీ
తీవిని సంగ్రహించి ప్రకటించితి వెంతయు వింతయయ్యె భ
వ్యావహ మీదినంబనుచు హర్షమునొందుచు నామహర్షణిక
వేవిధులన్ నుతించి ప్రభవిష్ణునిఁ గృష్ణునిఁ గొల్చిరందఱున్॥ 318

ఆశ్వాసాంతము.

మ॥ వరధీరాధికరాధికారమణ భాస్వత్పాద పద్మద్వయీ
నిరతారాధకరాధకప్రతిమ సందీప్తప్రతాపప్రథా
పరవారాధికరాధికారసమయప్రాంచత్తటాకచ్ఛటా
భరతా గాధక గాధక ప్రణుత శుంభచ్ఛ్రీయశస్సాధకా॥ 319

క॥ జీవనయకృత్తరిపు రా। జీవనయను జీవి జీవ జీవం జీవో
జ్జీవనజైవాతృక రా। జీవనయన బంధుజీవన వనదా॥ 320

భుజంగప్రయాతము॥ ధృతీలాభృదింద్రా కుధీపద్మచంద్రా
ప్రతీపప్రథోపేంద్ర పద్మక్తిసాంద్రా
కృతీడ్వ్యర్థనిస్తంద్ర కీర్త్యర్థిరుంద్రా
కృతీరాజగోపాల కృష్ణావనీంద్రా॥ 321

ఆశ్వాసాంతగద్యస్థానీయ పద్యము.

ఇది శ్రీవేంకటగిర్యధీశ్వరకళాభృద్రాజ గోపాలకృ। ష్ణదయామండన
మండపాకకుల భాస్వత్పార్వతీశాఖ్యమ।ద్వదనావిర్భూ
తగద్యపద్య విలసత్తత్కథా సంగ్ర
హా।స్పదకృష్ణాభ్యుదయంబు సర్వ
మొక యాశ్వాసంబుగా
భాసిలుఁ॥

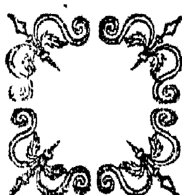
❊❊

❊

త్రికమత్త్యిం
బక భక్తియుక్చతురశీతి
గ్రంథకృన్మండపా।క కులప్రోద్భ
వపార్వతీశ్వరసమాఖ్యత్మ్నసురాగ్రేసరా।ర్భ
కుఁడై భాసిలుచున్న కామకవితత్పాదాబ్జముల్గొల్చివా।
రక కృష్ణాభ్యుదయంబు వ్రాసెఁదదభిప్రాయానుసారంబుగాఁ॥

స్వస్త్యస్తు

సంపూర్ణము.

శ్రీ మండపాక పార్వతీశ్వరకవీశ్వరప్రభావవర్ణనము.

క॥ శ్రీమత్పూండ్లకులాంబుధి- సోమా సోమహరిపాదశుభవనజాళీ- నామేయ
మనోభృంగల- లామా శ్రీరామకృష్ణ లలితసునామా॥ తే.గీ॥ పండితోత్తమవినుతు శ్రీమం
డపాక - పార్వతీంద్రకవీంద్ర ప్రభావమెలమి - నెంచి పద్యముల్ రచియించి పంచి
నాఁడ॥ గానఁ బ్రకటింపుమి విశత్రికాముఖమున॥ సీ॥ పంచపాది॥ శ్రీకరేందుమతీపరి
ణయాదికృతికర్తయగు మండపాక పేరయమనుమఁడు - బలరామసుక్షేత్రవిలసన్మ
హత్త్వాదికర్తయౌ కామసత్కవితనయుఁడు - స్ఫురదవభూతాను భూతిగీతాదికకర్త
రామస్వామికవికనుజుఁడు - సత్పంచదేవతాస్తవముఖకృతికర్తయైన పేరయసూరి
కగ్రజుండు - ఛాయారమణలసచ్ఛ్రుతకావి సత్కృతికర్తయైతగు కామకవిజనకుఁడు -
ధరణి శ్రీజగదీశ్వరదండకాది - కర్తయగుచిన కామసత్కవిపితృవ్యుఁ - డమితసాహితీ
వైభవ దమితకుకవి - నివహుఁడల పార్వతీశ్వర కవివరుండు ॥ క॥ సోఁడిమిఁ బంద్రెం
డేఁడుల -యీడు మొదల్కవియనంగ నెంచఁదగి కొవ్వాఁడై యనేకగ్రంథము-లోడక
య పార్వతీశుఁ డొనరించెనిలన్ ॥ సీ॥ బ్రహ్మేశశతకము పరమాత్మశతకము బాలకృ
ష్ణశతగోపాలకృష్ణ- శతములు రఘుపతిశతకము సర్వేశ్వరశతకము పార్వతీశ్వరశతక
ము- హరిశతమువరాహ నరసింహశతకము గణపతిరామరక్షాశతములు - రాధికా
కృష్ణసంవాదప్రబంధంబు శ్రీగురుచరిత కాంచిమహత్త్వ - మమరకసుకావ్యమాదిగా
నమరుకృతులఁ - బేర్మి నెనుబదినాల్గు(౮౪) గావిరచించెఁ-బండితోత్తము నెచంగ మండ
పాక - పార్వతీశ్వరకవిపట్టభద్రుఁడెలమి ॥ సీ॥ మనపూర్వకవివరుల్మహితప్రబంధం
బులందచ్చుటచ్చుటబంధకవన । మును జెప్పుటయె కాని ఘనబంధకవనలక్షణమిదియని
చెప్పఁజాలరైరి । కావునఁ గవులకక్కుటబంధకవనరచనకష్టతరమని సరిఁదలంచి । సద
యుఁడౌచుఁ "బ్రబంధసంబంధబంధనిబంధనగ్రంథముఁ" బార్వతీశ । కవిజనవరేణ్యుఁ
డొనరించి భువినివర్త । మానభావికవీంద్రసంతానమునకుఁ । బ్రతిభమీఱంగ మహదు
పకృతియొనర్చెఁ । బండితావళికెల్లను బ్రమదమెసఁగ ॥ సీ॥ తనగ్రంథములు పెక్కులని
న శ్రీనాథుండు- బహుసంస్కృతాంధ్ర ప్రబంధములను । రచియించితినటన్న రామ
భూషణుఁడును - దనకృతులన్ని పేర్కొనినగణన । పరవేంకటాఖ్యుండు - స్వకృతస
త్కృతిసంఖ్యవ్రాసిన నెల్లూరిరాఘవుండు।దనగ్రంథనామములను వచించినకూచి పంచి
తిమ్మయ్యయు-మండపాక । పార్వతీశ్వర కవిపంచవనముఁబోలి । పదుసఁబంద్రెండు
మొదలుగ నదియునేండ్ల । యీడునఁ జెనుబదినాల్గుకృతులొనర్చి । ఖ్యాతిఁ జెందంగఁ
జాలరే భూతలమున ॥

ఇట్లు,

మచ్చ వేంకటకవి.

పర్లాకిమిడి. 1-1-98.

ఆంధ్రకవులు, తృతీయభాగానుబంధమునందు 14-15- పుటలలో

నిట్లు వ్రాయఁబడి యున్నది.

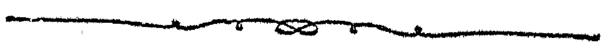
మండపాక - పార్వతీశ్వరకవి.

"ఈవిద్వత్కవి శతకములు మొదలైనవి యెనుబది గ్రంథములవఱకును రచియించినను ఈయనచే రచియింపఁబడి ముద్రింపఁబడియున్న గ్రంథములలో శ్రీరాధాకృష్ణసంవాదమను నాలుగాశ్వాసముల ప్రబంధము ప్రధానమైనదిగా నున్నది. ఈయన వైదికబ్రాహ్మణుఁడు ; పారాశరగోత్రుఁడు ; కామేశ్వర పండితపుత్త్రుఁడు. ఈకవియొక్క తండ్రితాతలుకూడ కవీశ్వరులయినట్టు రాధాకృష్ణసంవాదమునందు కవియీక్రిందిపద్యమునఁ జెప్పియున్నాఁడు—

సీ॥ శ్రీమీఱ నుభయభాషామిశ్రసత్కృతుల్ తజ్జ్ఞులెన్న మదంకితములు చేసి
యశముఁగాంచిన పేరయ మనీషి మణికిఁ బౌత్రత్వంబుఁ గార్తికవ్రతమహత్త్వ
శివమహత్త్వాద్యనేకవిధప్రబంధంబు లొనరించి సత్కవి వినుతిఁగనిన
పారాశరగోత్ర పావనుండగు మండపాక కామేశ్వర పండితునకు
మహితపుత్త్రిత్వమును గాంచి బహువిచిత్ర। చిత్రిశతిముఖ్యసత్కృతుల్ చెప్పి మెప్పు
వడసితివిగద కులకీర్తివర్ధిబంగ। సరసగుణసాంద్ర పార్వతీశ్వర కవీంద్ర.

ఈ కవి విశాఖపట్టణ మండలములోని బొబ్బిలి సంస్థానము నాస్థానకవీశ్వరులలో నొకఁడుగా నుండినవాఁడు. ఈ పార్వతీశ్వర శాస్త్రిగారు ౧౮౩౩ వ సంవత్సరమునందు జననమొంది ౧౮౯౭ వ సంవత్సరమధ్యమున పరమపదమునొందిరి. ఈకవి సంస్కృతాంధ్రములయందు మంచిపాండిత్యముఁ గలవాఁడయి మృదుమధుర నిరర్గళధారతోఁ జతుర్విధకవిత్వమును జెప్పఁజాలుటయేకాక వినయసౌశీల్యాది గుణసంపత్తి గలవాఁడయియుండెను. పూర్వోక్తమయిన రాధాకృష్ణసంవాదము రావువారను నామాంతరముగల వెలుగోటివారనెడి గృహనామము చేవెలయు శ్రీవేంకటగిరిసంస్థానాధిపతులవంశానుక్రమము వర్ణించెడు గ్రంథము. శతకములును దండకములును గాక యీకవి విరచియించిన గ్రంథములలోఁ గాంచీపురమహత్త్వము, అమరుకకావ్యము, ప్రబంధసంబంధబంధ నిబంధన గ్రంథము, శ్రీకృష్ణాభ్యుదయము, కొంతపెద్దవి. ఇప్పుడీయనగ్రంథములలో నొక్క రాధాకృష్ణసంవాదమునుండి మాత్రముకొన్ని పద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను—"

❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋

శ్రీరస్తు.

మృగావతి.

ఇది

మానవల్లి - రామకృష్ణకవిప్రణీతమైన

పద్యకావ్యము.

శ్రీ "వైజయంతి" నుండి

పునర్ముద్రితము.

చెన్నపురి:

వైజయంతి ముద్రాశాలన్

ముద్రితము.

1897

వెల ౪ అణాలు.

అంకితము.

క॥ విమలాచారపవిత్రున
కమృతమయస్వాంతునకుసదాగమవిద్యా
ప్రమదునకుసర్వపాలో
త్తమనుతునకుఁద్యాగరాజదైవజ్ఞునకున్॥

గీ॥ తల్లిదండ్రులకన్ననుధర్మపత్ని
కన్ననెక్కుడుప్రేమతోనన్నుఁగనుచుఁ
జూచుకతమునఁగీర్తిశేషునకుదీని
నంకితమొనర్తుఁగన్నీళులఁబైఁజాఱ॥

M. R.

శ్రీ ర స్తు.

మృ గా వ తి.

ఉ॥ శ్రీపచరింపఁదూర్పుగిరిశృంగమునందుదయించితామస।
వ్యాపృతినుచ్చ మొందిరజమారజరాప్లుతిసత్వమూదభా।
సాపతియైయనంగజయశాలియునైబరియైనక్రోధమున్।
జోపినలోకబాంధవుఁడుసూచుమమున్నరుణైకదృష్టులన్॥ ౧.

గీ॥ గంధరసరూపసంస్పర్శకంబులైన । నాల్గుగుణములుశబ్దగుణంబునందు।
యడఁగునదియనంతంబశబ్దార్థినగుచు । నమృతమూర్తినిభారతి నాశ్రయింతు॥ ౨.

క॥ కవిరత్నత్రయదిగ్గజ । నవసత్కవులన్భజింతుసద్గుణలస।
త్కవితారచనాచాతు । ర్యవచస్సంసంగహూణరసికులఁదలఁతున్॥ ౩.

గీ॥ చెన్నపురిచూళనివసించుచున్నవాఁడ । వైదికబ్రాహ్మణుఁడమానవల్లికులుఁడ।
రామదైవజ్ఞపుత్రుఁడ రాజనుతుని । త్యాగరాజపండితునిప్రియానుజుండ॥ ౪.

వ॥ అనిత్రిమూర్త్యాత్మకస్వరూపుండైన సూర్యనారాయణుని నఖిలకవితావిశారదయగుశార
దనుప్రాక్తనకవిచంద్రులనుబొగడిమద్వృత్తాంతంబునునుడివి సోమదత్తమహాకవిప్రణీత
కథాసరిత్సాగరాంతర్గతమైన యేతత్కథాప్రపంచంబెట్టిదనిన. ౫.

చ॥ అనఘుఁడుకాణభూతిసుగుణాఢ్యగుణాఢ్యునివింధ్యవాటికన్।
గనికవితాసుధారసముకాశ్యపిజాల్వెడుపుష్పదంతుఁడి।
చ్చినసుకథామృతంబిడినఁజేతముశీతముగాఁగశాతవా।
హనునకొసంగెనీకథగుణాఢ్యుఁడుకావ్యమహత్వసంపదన్॥ ౬.

చ॥ తనరుగదా! జగంబులకుఁదల్లియుఁగల్మికిఁబుట్టినిల్లున।
మ్మనులకుఁదావుపుణ్యములముఖ్యపుటిక్కనిధానలక్ష్మికిన్।
గొనబుదివాణమున్నరులకోవెలయైపెనుపొందిపొల్చునం।
దనవనశోభితంబమరనాథపురంబుసురాలయంబునన్॥ ౭.

వ॥ అందుల కధినాథుండు శునాసీరుండు. ౮.

చ॥ ఒకతఱిరక్కసుల్పఱపుటుక్కుమెయిన్సురలోకనాథునిన్।
గొకిబికిసేసివంగడముగూల్చదలంచియగణ్యసైనిక।

ప్రకరము వేల్పువీటిపయిఁబంచిరి దైవతరాజుభూమిపా।
లకులిడుబానసటన్విజయలక్ష్మినిదోడ్కొనివచ్చెనిక్కటుక్॥ ౯.

మ॥ అమరేంద్రుండుజయోత్సవప్రకటసోద్యత్కాంతుజేజేలవే।
గమకైసేయసుపర్వపట్టణమునాజ్ఞాపించెబ్రహ్మాస్వభూ।
ప్రమథాధీశులఁబిల్వనంపిమునులన్రావించెసంగీతస।
త్తములేతేరఁగబంచిమాతలినిజెంతంబిల్చితానిట్లనున్॥ ౧౦.

చ॥ తనరు ! హిమాచలేశ్వరునిదక్షిణభాగమునందుసూర్యజా।
ఘునదితత్తటంబునఁజొకాటపుఁదోటలకాటపట్టునై।
వినయవివేకముల్దఱుగువెట్టనిపాఱులవేదశాలయై।
గొనకొనియుండునెక్కపురిశోణిఁగుశాంబపురాఖ్యవెల్గుచున్॥ ౧౧.

క॥ ఆకాశాంబిసహస్రా । నీకమహోగ్రాగ్రకటయపరిఁబుతో।
నైకొనిపాలించుశతా । [illegible]జదళాష్టద్యోతకస్థాపితం। ౧౨.

క॥ ఆవింధ్యాచ్ఛ్రీ[illegible]ఁగసాలభంజికలువీణాభోగవిభ్రాంతిచేఁ।
గనవెల్గొం దెడినోయనంబరఁగునాకస్యందనంబత్తఱిన్॥ ౩౫.

సీ॥ అపరసంధ్యావిహారపరులైకొమరాంద్రుచికురబంధమ్ములఁజేర్చువేళ।
బృందారకాంగనాబృందంబుతోవీణవాయింపనుతిచక్కఁబఱచువేళ।
యన్యోన్యసరసత్వమలయింపముద్దియల్గూడిగీరనగింజలాడువేళ।
యమునాతరంగిణీకమలకేళీమనోహరలమనోవిభులరయువేళ।
శారికాకీరశిష్యసంసదులువారి । వారిపాఠముల్శుద్ధాంతవరవఘాటి।
కాగురుస్థలిసరిచెప్పఁగలయువేళ । భూతలేంద్రుండురథమెక్కఁబోవువేళ॥ ౩౬.

సీ॥ భట్టారకస్తోత్రపాఠముల్వేలయింపఁబద్మరాగద్యుతుల్బయిలుపడఁగ।
నఖిలనాకేంద్రకాంతాభోగవీణావిశేషముల్మెఱయింపసిరివహింప।
నింకుసంధ్యావేళహిరాంకమొనరింపనాదిత్యసూతత్వమభినయింప।
ప్రచురలోకాలోకరుచులపెంపొలయింపహరిరథ్యరుచిరత్వమొరసియాడ।
నినుడినుండొటయచ్చెరువేటికడరు । విమలమౌక్తికహారముల్వ్రేలియాడ।
పచ్చరాకట్టుతోరణాల్పరిఢవిల్ల । సెగయజేజేలవీటికినేగురథము॥ ౩౭.

గీ॥ అవనివిడిచినయంతలోయమునపొఁటె । నదటక్రీడావిహారులైనట్టిజనులు।
లోకబాంధవులిరువురునాకమందుఁ । దనరెదరుప్రాకృతిచులననివచింత్రు॥ ౩౮.

ఆ, వె॥ మఱియుఁగొంతలోనెమందాకినీసరి । త్తటముసేరియచటతపమునలుపు।
చున్నమౌనివరులఁగన్నారఁగాంచుచు । వెడలెవిభుఁడుగగనవీధియందు॥ ౩౯.

శా॥ ఏకాకిత్వము లేటిసౌఖ్యములు గావే సాంద్రచంద్రాతప।
స్వీకారంబులఁ బ్రాణదాయకవధూస్నేహంబు లానందముల్ ?।
గాకున్నన్బరమేశ్వరప్రభృతులీకల్పాగవాటీచర।
త్కేకీనృత్తవిచిత్రనృత్తములలోఁ దేలాడఁగా నేటికిన్॥ ౨౧

ఉ॥ చుట్టము లెందఱున్న నెఱసోదర లెందఱుఁ గూడియున్ననున్।
దట్టపు నెయ్యురంతయును దారతసోదరభావమూననె।
ప్పట్టునఁ బట్టియుండి భయభక్తులఁ బోషణసేసి కామరా।
డ్పట్టపురీశ్వరత్వమును బన్నెడునన్నులు లేక యేటికిన్॥ ౨౨.

చ॥ అమితయుగాంతపావకసమావృతుఁడైనను ఘోరకానన।
శ్రమజలరాశిలో మునిఁగి సంచలుఁడైనను మంచవాటికా।
గమనవమల్లికాకుసుమగంధమరుచ్చలితోరుహారుసం।
గముఁడయి నన్సుఖంబొసఁగుఁగామిని శీతతరోక్తులాడినన్॥ ౨౩.

ఉ॥ గ్రావగుహాకుటీరములఁ గాపురమున్నను సింధువీథికా।
జీవనుఁడైనఁ బట్టణపుసీమల నుండిన ధర్మహర్మ్యవపుం।
ద్రోవల నున్న సౌధములఁ దూఁగినఁ దొయ్యలితోడఁ గూడినన్।
భూవలయంబునందు దివిఁ బోలె వెలుంగుఁ గుటుంబ మెంతయున్॥ ౨౪.

చ॥ మనములు గొల్లవోయిన నమానవదుర్లభమైన వేడుకన్।
గనుఁగొన నొండొరుం గదియఁగా దెముదంబు కరంబు వర్ధిలున్।
జనపతు లెట్లు లోకమున జాయలు లేక వసింత్రు భార్యస।
ద్గుణగణగణ్యయైన సుకృతుల్వసఁ గూర్చునటంచు నెంచుచో॥ ౨౫.

మ॥ అమరేశుండు వివాహవైభవపరైకాయత్తచిత్తానువ।
ర్తిమహీనాథునిఁ జూచి యేలయితఁడీ దివ్యాప్సరోనృత్తగీ।
తములన్ జేతము నిల్పకొండువలనన్ దర్కించుచున్నాఁడుప।
ర్భ్రమముఖీసక్తమనోమదాళియయి ఖేదంబొందఁ బోలున్ గదున్॥ ౨౬.

వ॥ అని యించుక చింతించి యఖండమహీమండలాధినాథునకాఖండలుం డిట్లనియె.

శా॥ ఓ భూచక్రవసంతవంతవిడుమాయుల్లాసముం జెందుమా।
నీభావించిన సర్వలక్షణగుణశ్రీమంతి నిన్బ్రహ్మము।
న్నే భూమాండలమందు సృష్టిసలిపెన్నిత్యానుమోదంబుతో।
నీభద్రవ్రతసూత్రమంగళమునన్నిండారుఁ గంఠస్థలుల్॥ ౨౭.

మ॥ వినుతూర్ణంబువివాహమయ్యెఁ జిమహారాజ్ఞీపాలకాదీనితో।
ననుసంధించుచరిత్రయొండుగలదీవాలింపుచోఁ జెప్పెదన్।
మునులోకేశునిలోకమందపుఁడు నేముంగొందఱానందమై।
ఘనసంసద్భవనాంతరంబుననటుల్గానంబుసాగింపఁగన్॥ ౭౯

గీ॥ వివిధవిద్యావినోదముల్వినుచునుండ । సారసాహిత్యసంగీతసరసములను।
సరసమురవారకామినులరుణతరుణ । చరణచారణచాగణల్చెరసినిలుప॥ ౮౦.

శా॥ వీణానిక్వణనైకమోహనమురావించెన్విధూమాఖ్యనిన్।
వేణిగ్రంథిచలింపనాడయువతివ్రీడాయుగక్షిప్రభా।
శ్రోణుల్డోపనలంబుపాప్సరసఁగాంచెన్గాంచికాలంకృతన్।
బాణుల్వల్లకిన్వృత్తమాడుతఱిఁబైపైపైఁటమైజారఁగన్॥ ౮౧.

చ॥ వసువువిధూముఁడచ్చెలువవాలికచూపులగెల్వనోయనన్।
ముసిముసినవ్వునవ్వఁజెలిముంగలిచెంగులుచూచుచుండెనో।
యసమశరాఖ్య! స్రష్టసభయన్నభయంబునునానలేక నె।
క్కసముగఁదోడుపాటులొనఁగన్దొరకొంటివినీవుఁబాడియే?॥ ౮౨

చ॥ కొసరినప్రేముడిన్దగిలికొంకకయచ్చరనిట్టిచూడ్కులన్।
మసలకగన్గొనున్నయిసిమాలినవేశ్యలుద్రవ్యకాంక్షఁజూ।
పొసఁగరె! యెల్లవారికినయోన్నతస్ఫుట్యసుధీప్రతిప్రతా।
విసరజనార్ద్రనాభవనివేశముఖంబులనైనభూవరా॥ ౮౩.

ఉ॥ అక్కమలాసనుండువిషయస్పృహలెల్లనుజిత్తగించినా।
చక్కమొగంబుద్రిప్పి,నగిచండతరంబున,వక్త్రిమూచివే।
పక్కనవారిఁదిట్టెభయభక్తులులేకొనరించుకర్జముల్।
చిక్కజనింపుఁడీభువినిలీలలఁదోగుఁడుదుఃఖచిత్తులై॥ ౮౪.

మ॥ అనిశాపాహతిఁగామరాజ్యమునుబాయంజేయవారట్టరున్।
మనముల్ఝల్లనరత్నపుంబ్రతిమలౌమాడ్కిన్జలత్వంబుమా।
నినిజోత్సాహముదక్కవక్కలయిగానీచూతమంచబ్జజ।
న్మనితోగద్గదశబ్దసంతతులవ్యామోహంబుపెల్లాఁగన్॥ ౮౫.

ఉ॥ వసువనునోకశాధిపయవద్యచరిత్రుఁడనింతమాత్రకే।
కసరఁగనేలనేలఁగలకాలముదుఃఖములెట్టులోర్తుబా।
నిననయిపాపదేవతకునీరచులిత్తునె? మాయెడస్గృపా।
రసమొలికింపరాదెయనరాజయిభూవలయంబునంతయున్॥ ౮౬.

ఉ॥ ఏలుచుఁ ద్యాగభోగములనేకటవ్రేళ్ళఁడగానలంబుపా।
పాలనసేయుచున్నృతులపౌత్రులఁగాంచుచుసత్యవృద్ధిమైఁ।
జాలినయాయువున్సలముసంపదయున్జయమున్వహించివి।
ద్యాలలనావిభూషణుఁడవైక్షితినుండుముకొన్నినాళ్లకున్॥ ౯౭.

క॥ అనిపునరుద్యాత్రిక్షపున్ । వనజదళాసనుఁడునడువనడవడవడకుం।
దనువునకొంకింతనిలుకడ । యొనరగనావసువుచనియెయమ్మలమడరన్॥ ౯౮.

చ॥ సవనధరిత్రియందుపరిషద్భవనంబులవేదమాతృకా।
భువనములందుసంయములపుణ్యవనంబులదేవవాటికా।
న్యవసులశాస్త్రచింతనసమన్వితశిష్యకుటీరశాలలన్।
దవిలివిటీభుజంగులకుదర్పకశాస్త్రపరీక్షగూడునే?॥ ౯౯.

శా॥ ఆగాటంపుఁగళంకనిచ్చరయమర్త్యాలబ్ధదుఃఖంబుమై।
రాగాలాపనిరూఢమేనికలిపారావార మెబ్బంగినే।
నాగంజాలుదునంచునెంచుమతిఁజీమాయామోహాసుప్తాంగియై।
వేగంబుర్విజనించెకోసలమహోర్విజానికింగూతురై॥ ౧౦౦.

ఉ॥ ఆపటుశాపబాణనినహంబులుదాకినఁబొక్కిభూమిభూ।
మీపకులాంబురాశినెలమిజ్జనియించెవిభూముఁడీవయో।
ధ్యాపురిపాలకాన్వయసరోరుహజయయ్యేఁబురందరాదిసం।
ప్రాపితభోగభాగ్యవతిబాలమృగావతినావెలుంగుచున్॥ ౧౦౧

గీ॥ అనుడుశౌనికీనురాగిమతిశయించి । మోసలెత్తంగగుణరూపవాసవంశ।
పావనత్వంబులడుగనద్దేనవిభుని । నడచుసిద్ధితినిపుడుమూరాడకుండె॥ ౧౦౨.

శా॥ ఆలీలన్నదిఁగానెజెంగియమరోద్యానంబుప్రాగ్భాగమం।
గేలావల్లికలల్లుపందిరులస్వచ్ఛెందమాపలశ్రేణికన్।
బాలాశాపచరిత్రపుల్నుడువుచుంబద్మాసనాసీనుఁడై।
హాళింగూడిపురందరుండిటులునెయ్యంబూదఁబల్కెందగన్॥ ౧౦౩.

ఉ॥ ఆక్షతసద్మభద్మనిలయంబులనంతిపురంబుగూర్చిచం।
ద్రాకృతిరత్నదీపికలనయ్యెడవేచిసదానధూటిరి।
ఘ్రాకృతినించిపుణ్యరమచాడ్పనబెంచుచున్నవాఁడుశా।
రీకలకంఠకోకిలపరిస్ఫుటనాదకపోతపాళులన్॥ ౧౦౪.

శా॥ ఆరాజేంద్రుఁడుసత్యవర్ధనుఁడువిద్యానాథరక్షాయశః।
పారావారుఁడుదానకర్ణుఁడుకలాపారంగుఁడుగ్రద్విష।

ర్చిరాముండగుకౌస్తుకప్రకటపారీణుండునాదాఖ్యుఁడా।
నీగుండెన్నఁడుపాండవాన్వయముతోవియ్యంబువీక్షించెడున్॥ ౧౦౫.
శా॥ ఆబాలామణిరూపనన్యమగుసామాన్యంబులావణ్యలీ।
లాభానంబునముంచెఁబద్మజుఁడులోలచ్చంచలన్మొబ్బులన్వ।
శ్యాబ్దశ్రేణికలాకెసద్గుణములన్సంగీతసాహిత్యవి।
ద్యాబంధంబునఁగూర్చివీణియలనాదాలింతురేవేళలన్॥ ౧౦౬.
గీ॥ అనుచువర్ణింపఁజంద్రోదయంబుతఱినిఁ । బల్లవాగ్రంబుమునిగోటగిల్లుచుండు।
నల్లనెల్లభుఁడల్లనఁదెల్లవారెను । సాంద్రచంద్రికాతుహినవర్షములుగురియ॥ ౧౦౭.
చ॥ అలయకయమ్మలంబుకడునాసలుమాసినమోముఁదోపఁగాఁ।
బొలచువనాంతవీథులకుఁబోయివిరాళినిగుంపనేటికిన్।
వెలువడివీడుసేరిపలవించెదగాకనిపాకశాసనున్।
గలసిపురంబుడాసినురనాయకుకోటకవాటమార్గమున్॥ ౧౦౮.
చ॥ కడచుచుభర్మహర్మ్యతతిగాంచనగోపురసంచయంబుకీ।
లెడపినఁజంత్రిగాత్రములునింద్రమణీరమణీయమైనద।
గ్దడములుఁగొత్తడంబులుబతాకలబొల్పెసలారునోవరుల్।
పొడగనినాటియామవతిబోనముమెక్కెపరంగెనంతటన్॥ ౧౦౯.
శా॥ ప్రత్యూషంబునవందిమాగధులస్తోత్రగ్రంథభూపాళిరా।
గాత్యుత్సాహమువీనులారవినిశయ్యామందిరంబేదితా।
నిత్యప్రోక్తసుకృత్యముల్సలిపివేనీరాడిగాయత్రికై।
సత్సాంఘ్రింబిడిదేవతాగృహమునన్సంధించెజేజేదొరన్॥ ౧౧౦.
శా॥ మందాకిన్యభిరామతోయములహేమస్థాళికంగూర్పఁగా।
మందారద్రుమపుష్పదామములసోమస్కంధమూర్తీశ్వరున్।
ఛందఃప్రక్రియబూజసేయుచుముహుస్సాహస్రనామావళిన్।
మందాలాపితమంత్రపుష్పములఁబ్రేమంబెట్టిదైవంబుపై॥ ౧౧౧.
గీ॥ దేవగృహమువెడలిదివ్యాన్నభోజనం । బారగించియిరుగురమరులెల్ల।
మొనసియుండుభవనమునుజేరనింద్రుండు । తగినకానికలనుదానొసంగె॥ ౧౧౨.
సీ॥ ప్రసరించెనొకవంకఁబటహభేరీడిండిమాదివాద్యధ్వానమోదనములు।
తలచూపెనొకచక్కిఁదరుణీమణీవేణికాకుట్మలితకైతకప్రతతులు।
పొడచూపెనొకచాయముగ్ధాంగనామనఃపీఠీస్థిరాకృతాఖిలసనములు।
తెలివొందెనొకచెంతదేవతాబాలికాహల్లీసకాదికేళ్యంగణములు।

వెలసె నొకదెస నైదువుల్పూలయ మెనసి । కూడియాడెడు గాటంపుఁగూడిగములు।
మదనమోహనదేవతల్మతియొకదెస । నదనఁబదనిచ్చి రంబుజాద్యస్త్రములకు॥ ౧౧౩.

తే॥ అమరకాంతలెల్ల నాలోకకౌతుక । మునువహించిలోకమునను లేని।
యరిదివస్తులిచ్చియానంద మొందఁగ । వారువారు సదుపహారములిడ॥ ౧౧౪.

చ॥ ఒకయెలనాగ మేఘములనుద్భవమొందినమౌక్తికాళిమా।
లికలనమర్చినిగ్గులుచలింప ‘‘మృగావతికిందమిూకళా।
చిక’’నన ఱేఁడుమైఁ బుదరఁజెంగుననద్దెసలోలిఁజూచినె।
మ్మొకమరవాంచె నాననటమున్నతఁడేమిదలంచుచుండెనో!॥ ౧౧౫.

ఉ॥ వేలుపులేమయొక్కరుతువీణియమున్నిడి ‘‘భూప, సూర్యజా।
వేలఫణీంద్రకన్యకలవీనులమోహమునించిజాయతో।
లీలలఁదేలుమెత్తతినిలింపతతంబొనగూడు’’నన్న భూ।
పాలుఁడువాతెఱన్నగునెపంబునమోముముడించెఁగొంకుచున్॥ ౧౧౬.

వ॥ శిశుక్రీడోపకరణంబులఁ గొన్ని రాజుముందునిచి.

ఉ॥ చేతులఁజేయిఁగూర్చికొనిచిన్నలుచిన్నియనుంగుమాటలన్।
‘‘గూఁతులకిచ్చెదే! పసిడికుండలనీరతనంపుబొమ్మలీ
పూఁతమెఱుంగుదివ్వియలభూవర, యచ్చనగండ్ల’’ నక్కజన్॥ ౧౩౭.
డాతరితీపిపల్కువినియక్కజమందెఁదడూహకెంతయున్॥

చ॥ అరదముసిద్ధమయ్యెనమరాధిపుఁడెన్నికకెక్కరానికి।
న్నెరులఁబసిండిపేటికలనిర్మలమౌక్తికచిత్రవస్తువుల్।
నరపతికిచ్చెభూవిభుఁడనంతులఁబొల్పెసలారు తేరినె।
క్కరహివహించెజిష్ణునకుఁగందువనూపెనుబోయివత్తునాన్॥ ౧౧౯.

చ॥ తనిమఁగడల్చెమాతలిరథంబువిరుల్పయినుండిరాలెన।
య్యనిమిషకాంతలాన్పఫునయంబెడబాయుసహింపకుప్పరం।
బునకువిహాంగిచక్కిలముమ్రుచ్చిలిపోయిననిల్చుబొల్టిభం।
గిననిలుమండిరంగజాఁడుకేరఁగభూపతివెంటనంటఁగన్॥ ౧౨౦.

ఆ, వె॥ తేరొకింతదవ్వతిరుగదేవాంగనల్ । విభునిపోయగంబువేయునోళ్లఁ।
బొగడిమఱలఁదలిరునగవులనోలాడఁ । గలుగుమెక్కయనుచుఁగలఁగిచనిరి॥ ౧౨౧.

గీ॥ ఊష్మలమువాపుఁబ్రేముడినెమ్మిఁజూపు । సిలుఁగుబెడబాపుమగనికోర్కులనుదీర్చు।
నెడఁదఁగాపఁణ్యలతఁజేర్చుబెడఁగువడయు।బంధుమిత్రులరక్షించుభార్యచూవె॥ ౧౨౨.

వ॥ అనుచు. ౧౨౩.

క॥ నను నేమనిదలఁచితినీ । కొనియాటకుఁదగినకాశికునిచే వెట్టిం।
బనిగొందుధరణివేశ్యల । యెనికబటాబూరమేమియేర్చితినాలోన్॥ ౧౩౩.

ఉ॥ గర్వితమంత్రప్రచారకలికాలజకిల్బిషచిత్తసత్రిస।
రోర్విపనిభృద్వ్రథావినుతయోన్నపయొన్వతెఁగోరెదాసతిన్।
దుర్వహవిప్రయోగమునఁద్రోచిచరింపుచతుర్దశాబ్దముల్।
నిర్వహణంబొనర్పుమనినిక్కశపించెవివేకహీనతన్॥ ౧౩౪.

శా॥ “ఓసీ! శాంబరి! శాపదేవత! కటా! యోగీంద్రులన్నిదుబా।
హాసంశ్లేషత, మాన్పదే! జపతపోవ్యాప్తాదముల్, దంపతుల్।
నీసంయోగముచేవియోగగతిగ్లానింజెందిదుఃఖింపఁగా।
నేసంతోషపడునిన్నుపుట్టుశిలవే? యిందేలజుట్టాడదే?॥ ౧౩౫.

చ॥ అటులశపించియాచెలువయాఁడిపోవునమర్త్యతత్వమే।
మిటికనివాదులాడుచుశమింపనికోపముతోడఁజొచ్చెవే।
ల్పటిరవుశాపవాక్యములుభూపతివీనులకెక్కలేదుముం।
దటఁబడిపోవుమాతలివినంగనలందురెనిట్టిసేఁతకున్॥ ౧౩౬.

క॥ దైవమొకరించుకర్జము । లేవిధిదప్పంగఁదగునహీనతపస్సం।
భావితువకైనమానుష । సేవితతుచ్ఛప్రయత్నచిన్నధికైనన్॥ ౧౩౭.

చ॥ పదపడివాయువేగమునఁబోఁడుమహేంద్రరథంబుసూర్యజా।
నదినికటోర్విభాగములనాటినగ్రిందటజూచిమన్మథ।
ప్రదరములందుపించమునరపాలుఁడువీడుసమీపమయ్యెన।
య్యదివెరవేకిపాటుతగునాయనిధీరతనుండెనత్తతిన్॥ ౧౩౮.

మ॥ యముసాకైతవవేణిదన్నికటభాగారామముత్కేతకీ।
సుమపత్రంబులసల్లితోరణపురాసుల్ భూషలైయొప్పసం।
ధ్రమహార్షంబులుజాల్గొనన్ విభునికైపాణిద్వయింబెత్తిము।
త్రైములన్ దోయిటనూనివేమగతిసంధింపన్ బురక్రీతమిన్॥ ౧౩౯.

శా॥సాయంవేళబహిస్సరోవరములన్ జన్నిరుతేఁబోయికా।
మాయతైకవిటీభుజంగులనుడాయంబోకవేరొక్కచో।
దోయంబెత్తిమెఱుంగుబిందెయలఁచోడ్తోఁబోవునిల్లాంఢ్రుపూ।
గ్నిప్రియంపించుసుమంగలీతతిబలెన్ జెన్నొందిరథ్యాంబుమై॥ ౧౪౦.

ఆ, వె॥చదలనుండడిగ్గిజనపాలుఁడొండొక । సేపులోనఁబురసమీపమొంద।
నలరుజనులుప్రెగ్గడలుతోడనడువగ । నగరుచొచ్చిప్రీణనంబొనర్చె॥ ౧౪౧.

చ॥ సహచరమంత్రివర్గములుస్వర్గజయోత్సవరీతి వేడఁగా।
మహిపతియంతయుఁ గనుడివిమన్ననగొన్న తెఱంగుచెప్పెఁ బ్ర।
త్యహముడివోని ప్రేముడిసురాంగనలిచ్చినచిత్రవస్తువుల్।
ముహురనుబద్ధవీక్షలవిమోహము దెల్పెసురేంద్రుకూరుముల్॥ ౧౪౨.

క॥ నందనవనమందానిల। బృందారకవిహరణములు పేర్కొనియమరీ।
బృందములవివిధహేలా। నందము లెఱిఁగించె మది పెనంగొన నాసల్॥ ౧౪౩.

వ॥ వారల వారివారి గేములకనిపి తన యథోచితకృత్యంబులసలిపి యారాత్రి సౌధోపరి భాగంబునఁ జంద్రకాంతశిలామయంబైన తనశయ్యాగృహంబుసేరి వాతాయనసమీపంబున నిర్మింపఁబడిన హంసతూలికాతల్పంబున నత్తమిల్లి యనేకవిధమ్ములఁ జింతించుచు.

సీ॥ పాఱుటాజ్జలఁబుచ్చి పడతి కేలూఁత కెట్లడిగింతునాననాపుడమిఱేని।
బుయిలోడకేడ్తెఱఁబొలఁతిఁగూర్చుటకిచ్చపడు నెలతామునుమున్నపలుకఁడోకో।
పలుక నేమాయెనుమ్మలికంబువో నెయిల్లాలేమివిస మెంచిపాలుపడునొ।
నెలఁతయానుడువులపలనువీనులఁ బెట్టకంజలిఁజిత్తుముట్టాడునోకో।
కలసియుబియున్నదైవసంఘటనఁ జేసి। విధివిపాకంబుదలకొనవెట్టిగాదె।
యనుచు దుఃఖించియాత్మలోనాడునిటులు। దర్పకావేశశాసితధైర్యుఁడగుచు॥ ౧౪౫.

మ॥ భువిలో మానుషజన్మమెత్తుటసుఖంబో రాశిలోఁ గేళిధ।
రధరంబుల్చొయిపట్టిసద్గుణములంరంజింప్లనిల్లాలితో।
డవివాహంబుఘటించి రాజయినరాష్ట్రింబుల్సుఖంబుంచిని।
త్యవినోదంబులఁ బ్రొద్దుపుచ్చి పరమందాసక్తినుండంగదా॥ ౧౪౬.

మ॥ శతమన్యుండు మృగావతీగుణములన్ స్వర్బాలికల్వల్లకీ।
శ్రుతిగీతంబులఁగూర్చిపాడుదుర నన్ శ్రోత్రప్రియంబయ్యెఁడ।
త్పితృపుణ్యుండభిజాత్యుఁడంచునుడివెన్ బ్రీత్యంబుపానంబుచే।
సితిజాయాసుగుణంబులేసుఖతరశ్రీదోపదేయయ్యెడన్॥ ౧౪౭.

సీ॥ ముక్కంటికైవడిమొక్కమైథరియించితలప్రూవు వెన్నెలల్తరలుచోట।
మిన్కుటొజ్జతెఱంగుమిహిజిహ్వమునికిచ్చివెలఁదిరాయంచలుమెలగుచోటఁ।
బక్కిడాల్వేలుపుఫక్కినక్కనఁ జేర్చిమున్నీటిమీగడల్మాగుచోట।
వలరాజుమాడ్కిఁ జెయ్వులఁదోడుపాటిచ్చికొదమచిల్కలగముల్ గూయుచోట।
దూఁగుటుయ్యెలలూగితోడ్తోనఁబూవు। దేనియలసోనదోగిపూదెప్పలీది।
తమినివెన్నెలపుల్గులుగుమియువేళ। చెలువతోఁగామవేళలఁ జెలఁగునెపుడు॥ ౧౪౮.

వ॥ అనుచు నిట్లంతర్గతంబునఁ జింతించుచుండి. ౧౪౯.

ఉ॥ సోరణగండ్లమార్గమునఁజొచ్చినవెన్నెలమేనిపైఁబడన్।
సైరణఁబూనిమైవికృతిచందముగన్గొననుంచునద్దమం।
దారజనీశ్వరప్రతిమయారసిచూచితెయెంతచొక్కమా।
సారముచెప్పితీరునెవెసన్బరికించినగాకనెచ్చెలుల్॥ ౧౫౦.

వ॥ అని. ౧౫౧.

చ॥ అలమటయొంటిపాటొలయునచ్చెసువృన్గతనిద్రయున్మన।
స్ఖలనవహించిబాలకులకాలమెకాలమటించుసెజ్జపై।
వెలపలిపజ్జసేరినిడువాలికచూపులఁబండువెన్నెలల్।
బొలయునజాండగేహమునభోంగణనిర్మలనీలకాంతులన్। ౧౫౨.

చ॥ వెతకుచునక్షిగోళములవేడిజలంబిడిహంసతూలికా।
కృతనవతల్పమేదికిటికెన్బురివీధులఁజూచిత్ప్తిలే।
కతొడగియుంగివెవ్వలువగట్టిశిరోగృహమందిమిద్దపై।
నతఁడొకచందనాగరచితాసనమందుపవిష్టుఁడైతగన్॥ ౧౫౩.

వ॥ నల్గడలంబరికించి. ౧౫౪.

సీ॥ సౌధోపరిప్రదేశములఁబిండారఁబోసినచంద్రికలఁజూడసెగలడంగు।
నతిమూరవిగమరాడఙ్ఘ్వమృచ్ఛేణంబుతత్స్థలిసూర్యనవార్తాప్రసంగ।
మతివేలకాంతిశుద్ధాంతదీపాంకురచ్ఛాయలుర్వీమహోచ్ఛ్రప్రచార।
విహగకోకోనాదవికృతులత్యద్భుతాక్రాంతశబ్దబ్రహ్మగరిమకంకె।
తనిమఁబచ్చమెఱుంగుకేదారభూమి । సూర్యజానీరబింబితసోమబింబ।
శోభచూచితెయనుచువసుంధరాధి । నాథుఁడాశాష్టకాలోకనంబొనర్చి॥ ౧౫౫.

వ॥ అతినిర్మలంబైన వ్యోమభాగముపై దృష్టినిగిడ్చి. ౧౫౬.

గీ॥ ధాతసురవర్తవలయవితానమమరఁ । గట్టిపొంపిరిపోవునక్షత్రపాడ।
రసపుగుండ్లటఁగూర్చిచంద్రమునిదీపి । వెట్టియెవ్వానిపెండ్లిగావించునెఱుఁగ॥ ౧౫౭.

వ॥ అనిమఱియు. ౧౫౮.

మ॥ అజుఁడెబ్బంగిసృజించెనో తెలియరాదాకాశసీమల్ జగ।
ద్విజముల్ తారలుపగ్రహంబులుగ్రహవ్రాతంబులొక్కండునై।
ద్విజరాజచ్ఛవిజ్యోత్స్నమైవడివడిన్ దేలాడుచున్నాఁడుస।
ర్వజనుల్ నిద్రఁజరింపఁగావరులుభార్యల్ గూడియానందులై॥ ౧౫౯.

గీ॥ తనిమవెల్లమొయిళ్లచంద్రునిపయిపయిఁ । బ్రాకుచుండుటదలఁపచంద్రముఁడెవడిని।
గడచుచున్నాఁడుకైవడిగానుపించు । నిట్టితఱిజాయతోనున్నవెట్టులుండు॥ ౧౬౦.

గీ॥ అనుమదృష్టులమరలించియచోటువాసి । పొగలిగృహమేధిసుఖతకై పోయిగృహము।
చాలసేపుండితనదుమంచమునఁబండె । బండిననునిద్రరాదయ్యెఁబార్థివునకు॥ ౧౬౧.

వ॥ అంతఁగొంతసేపటికి నిద్రించి యొకప్రొద్దువేళమేల్కాని గృహంబువెలువడి బహిఃప్రదేశమునకేతెంచి గగనతలంబున దృష్టినిగడ్చి యిట్లనునిప్పుడు. ౧౬౨.

క॥ ఉడుదీపకళలుతఱిగెన్ । బడలెగళాధిపుఁడునాట్యభంగిజనులొడల్।
తొడిమఱచిరవడిఁబాంచా । లుఁడుపద్మినుచొచ్చువేళలోలాసక్తిన్॥ ౧౬౩.

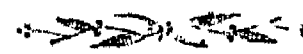
వ॥ అని ప్రత్యూషవాయువుల శిశిరత్వసుఖంబునిరూపించి. ౧౬౪.

క॥ ఈగాడ్పుచల్లనయ్యెన్ । వేగుటవెమ్మెదనుదీనవిమలజలంబున్।
గ్రాఁగిననూనియతాఁకఁగ । వేఁగుగదప్తమగుమాడ్కిప్రియతమలేమిన్॥ ౧౬౫.

వ॥ అని యనేకవిధమ్ముల సనుగుణ కన్యాపరిణయోపాయంబు చింతించుచు నరుణోదయపర్యంతము ప్రొద్దుపుచ్చి సూర్యోదయముకాఁగా కర్మసాక్షికి నమస్కరించి నిత్యకృత్యంబుల సలుపబోయెను. అట్లుసలిపి మంత్రి పురోహిత ప్రముఖుల రావించి కొందఱు బ్రాహ్మణులఁ గన్యనడుగఁబంపె. ౧౬౬.

క॥ అనికాణభూతివల్కిన । వినివిద్యాదయితుఁడడిగెవెనుకటివృత్తాం।
తనిరూఢియానతిమ్మని । వినయమునాదరముబ్రోదివెట్టఁగనచటన్॥ ౧౬౭.

ఇది శ్రీరామకృష్ణకవి ప్రణీతంబైన
మృగావతియందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

మృగావతి.

ద్వితీయాశ్వాసము.

గీ॥ ఆగుణాఢ్యుఁడఖిలవిద్యావివేక । భూతిఁబెనరాజునాకాణభూతియిట్లు।
చెప్పఁదొడఁగెయథోచితశ్రీగడించి । విహితపల్యంకికలనురావించియపుడు॥ ౧.
క॥ గరువపుసంభ్రమమెడఁగొన । నరపాలుఁడుగడఁగిపుచ్చిసంబాళులువే।
వురిసేనతోడహర్షము । బొరయఁగగౌశాంబివిడచిపోయిరిదారిన్॥ ౨.
వ॥ అట్లు పోవుచు నొండొరులు. ౩.
ఆ, వె॥ మనలనమ్మిపుచ్చెమహీపతిగాననా । చిత్త్యమరయవలయుసత్యకాంక్ష।
ప్రల్లదములనాడబరిగాదునూఱేండ్ల । పంటయిదియెవేఱుపలుకఁబగునె॥ ౪.
వ॥ కావున. ౫.
క॥ కలరూపుతెఱఁగుచెప్పుట । కలయికకొప్పిదముపెండ్లికర్జములెఱదున్।
లలనావరులన్యోన్యము । కలకాలముసుఖముసెందఁగావింపఁదగున్। ౬.
వ॥ అనుచు. ౭.
ఉ॥ పాలకిసాగఁగోల్కానివభంగిలసత్సరయూతరంగిణీ।
కూలముసేరిసైనికులకూటువతోడనయోధ్యఁజొచ్చియా।
ప్రోలివిచిత్రముల్గనుచుఁబోవఁగఁబోవఁగమేడలొండెమున్।
గ్రాలెడుతోటలొండెఁబొడగానఁగనక్కజమందిరెంతయున్॥ ౮
సీ॥ అపరిమితామోదులైతత్పురీవిలాసములుకాంక్షించుమజన్నిగట్లు।
బహుశోభశోభితోపాయనంబులుగొనికోటసింహద్వారగోపురంబు।
గడచివప్రస్థలీకనకకేతనరాజివీక్షించిహర్మ్యాగ్రవీధికోప।
నటదయోధ్యారాజనారీగళోద్గళద్రావముల్వీనులద్రవమునింప।
రాజభవనంబుదాఁటివిభ్రాజితుండు । హదనగృతవర్మగొలువుండునసనుచేరి।
యచటవెలుగొందుసభికులనరసియరసి । యచ్చెరువుతోపడాయంగనంతలోన॥ ౯
వ॥ రాజన్యచూడామణిచేఁ దత్కాలోచిత సత్కారంబులువడసి ధర్మమయాసనోపవిష్టులైనగృతవర్మ. ౧౦.

మ॥ భవదీయాంఘ్రిరజోవిభూతినిల నే ప్రాంత్యంబు వర్తించునె।
య్యవినామాక్షరముల్పసన్మహితవిఖ్యాలంకృతగ్రామభూ।
గ్గవులెవ్వారలుపావనంబికనువాక్సంసిద్ధిమై నేపురం।
బవనీనిర్జరులారచెప్పినసుధన్యాత్ముం వెసం జేయరే॥ ౧౧.

వ॥ అన బాడబులు. ౧౨.

సీ॥ ఎవనిప్రతాపాగ్ని శివుజటాటవియంటిగళముశిరోబ్జుఁడంకమువహించె।
నేవానిశస్త్రాధిదేవతాపూజకై నైవేద్యమయ్యె సైంధవునిశిరము।
ఏవానివీరలక్ష్మీవివాహంబునకమరేంద్రుఁడిచ్చెసింహాసనార్ధ।
మేవాని గాండీవమిహపరావజ్ఞాతకౌరవాన్వయనాశకారిగయ్యె।
నధికతరభుజాశౌర్యవీరాశనావ । మానితారిప్రతాపుండుమహితయశుఁడు।
నరుఁడుజగదేకవీరునినప్పుఁడమల । కీర్తిజనమేజయుండుండెక్షితితలేశ॥ ౧౩.

గీ॥ అతనిపౌత్రుండువత్సదేశాధిపుండు । యౌవనోదయసుభగస్వభావరూప।
సహితుఁడమరాధినాథవిశ్వస్తుఁడనుప । వచ్చినారముకన్యావివరణమునకు॥ ౧౪.

వ॥ అనుడువిని మహీపాలుఁడు కొండొకసేపుచింతించి తత్తదుచితప్రశ్నంబులం దత్సందేశస్థితి సర్వంబునెఱింగి తద్బ్రాహ్మణులతో మఱునాఁడు రమ్మని చెప్పి పుచ్చి వారలకు వలయుసామగ్రి యొసఁగుమని మంత్రులకాజ్ఞాపించె. అంత నాటిరేయి తనలోదాని ట్లుచింతించె నాసహస్రానీకుఁడు. ౧౫.

చ॥ అనవరతప్రతాపదళితారిభుజాబలుఁడిద్ధతేజుఁడ।
త్యనుపమధట్టికాబలుఁడునన్యసురూపుఁడలభ్యశాస్త్రస।
ద్ధనుఁడుమహామహీభరణదక్షుఁడు నేరెడుదీవివత్సరా।
జునకెనయేపరుండుబలుసూదనునంతటివాఁడుగొల్వఁగన్॥ ౧౬.

సీ॥ అమరారివీరాశనావమానితదానవవ్రాతుఁడేరాజవరునితండ్రి।
కద్రూతనూభవవిద్రావణైకమానసవజ్రుఁడేభూమినాథుతాత।
గాండీవనిర్ముక్తఘనబాణపరితప్తధరణీపుఁడేనిముత్తాతతాత।
దంభోళిధారాహతక్రూరరక్షస్సమూహుఁడేవిభుదివ్యమూలపురుషుఁ।
డట్టివీరాన్వయాంబుధిబుట్టినట్టి । బెట్టిదుఁడుచిన్నదనములోఁబెఱదొరలకుఁ।
బెలుచతలవంపుగలుగంగసలిపెనతఁడు ! జననఫలమొక్కయతనినల్లునిగఁగోర॥ ౧౭.

క॥ అనిపెద్దతడవుచింతన । మొనర్చిదేవేరిఁబిలచియొంటిగనెలదోఁ।
టనుగూర్చుండివిలాసవ । తినిజూచుచుబల్కెనిట్లుధీయుతమతియై॥ ౧౮.

ఉ॥ ప్రేయసి, భావుకంబువిను స్త్రీశిశువై జనియించిబాల్యముం।
ప్రాయమునాటపాటలను బాలలతో బొమరిండ్లుగట్టి లీ।
లాయుతయైగడించిబహుళప్రతిపాదితశోభనాప్తి మైఁ।
బాయఁగజవ్వనంబడరు బాలకుఁదండ్రిడెనిగూఢచిత్తుఁడై॥ ౧౯.

గీ॥ శ్రీయునాయువునుగుణమంచితతపంబు । బలముసౌభాగ్యవృద్ధిసత్కులముబుద్ధి।
నలఘువిద్యావివేకతగలుగువరుని౯ । దెచ్చిజతగూర్పఁదగునంద్రుధీరమతులు॥ ౨౦.

వ॥ కావున. ౨౧.

సీ॥ అప్సరోగీతవిద్యాబంధనుత్యలావణ్యాభిషేచితధన్యమూర్తి।
యహితరాజన్యకన్యామనోబింబితప్రతిమాంకగాత్రవిభ్రాజితుండు।
నిర్మలమందాకినీకర్బురాంభోజవిద్యోతచూడాభవిక్రముండు।
సకలదైవతరాజసద్మసన్నుతపరాక్రమనిర్జితోద్ధతవిమతనృపుఁడు।
నందనోద్యానకేళికానందుఁడైన । వత్సదేశాధిపతిమృగావతినిగోరి।
జన్నిగట్టులబుత్తెంచెసమ్మదమున । జెప్పనీకోర్కిమదివేడ్కయుప్పతిల్ల॥ ౨౨

గీ॥ అతఁడుగాంధర్వసత్కళాయత్తచిత్తుఁ । డగుటమనపుత్రికోహళార్యప్రణీత।
భరతగాంధర్వగాయకచరితయగుట । మెత్తురెండోరులన్యోన్యమేళనముల॥ ౨౩.

వ॥ మఱియు. ౨౪

క॥ గుణవంతుఁడైనవరునకు । జననీజనకులుతనూజఁజంద్రబలాదుల్ ।
గణియించిశుభదినమ్మున । ననువుగనర్పింపవలయునంద్రువిధిజ్ఞుల్॥ ౨౫.

వ॥ కావున నీయిష్టంబు చొప్పెఱింగింపుమనఁ దత్పుత్రి. ౨౬.

ఉ॥ నిన్నటిరేయినొక్కధరణీసురుఁడాఁడటస్వప్నమందుమీ।
కన్నియవత్సభూపతికిగారవమారఁగనిండుసర్వసం।
పన్నయభోగభాగ్యములమందుకునన్నిటఁబుచ్చెశక్రుఁడే।
సన్నయెఱుంగఁజెప్పననిచక్కటిపల్కెనుఱిక్కదలంపఁగ౯॥ ౨౭.

సీ॥ వత్సేశుపైమృగావతిబిట్టువలపులనిలిపియున్నట్టులదెలియవలసె।
నిన్నసాయంవేళనికటోపవనమునసహకారపాదపచ్ఛాయదోఁగి।
కొఱసిగ్గువోపముంగురులొయ్యఁబయ్యరగదలఁదోసకియలొక్కచిట్టునిరగు।
రొలయమంతనమాడునురవైనపలుకులవ్రాక్రుత్తువినిమేలిపలనుగాంచి।
బాలకలకాలమానందభరమువొంద । నుచితగృతిసల్పఁడనవుడునుర్విధవుఁడు।
వారిసంభాషణముఁజెప్పవలతెయనఁగ । నాకెయిట్లనుమగనితో ననుఁగుఁబగిది॥ ౨౮.

“మృ—క॥ కాఁడతఁడువత్సభూపతి । ఱేఁడేనియునిజరథమునఁజెవ్వనమింటన్।
బోఁడెఁయదివేల్పుటరదము । చేడెలు, గంధర్వుఁడొకొ జిష్ణుండొకొ॥ ౨౯.

1 సఖి—క॥ అజరాధినాథుతేరది । నిజరథముండిసనుబోవ నెఱిపడదే? యం।
డజయానయతఁడుఖచరుఁడే? । భుజపటుచాపల్యనయములుచూఁచియు నన్॥ ౩౦.

2 సఖి — నిన్నటినాఁడతఁడు తనదేశమునకు బోవకమున్న,
ఉ॥శారికసెప్పదే మనకుస్వఃపురమేగినవత్సభూపుఁడే।
శేరఁగఁబోలునంచుమఱతే? యొకయామినిలోననెచ్చెలీ।

1 సఖి—అవును. మఱచితిమి. అతఁడువత్సేశుఁడ. సందియములేదు.

3 సఖి—వారిజమార్గణోపముఁడువత్సధరేశ్వరుఁడింద్రలోకమే।
లారహిఁబోయివచ్చెసఖులారయెఱింగిరయేనిచెప్పఁడా॥ ౩౧.

మృ—క॥ కనుఁగవనిమ్మాఱును నా । తనిబింబముఁగన్న మొదలుతాత్పర్యమునన్।
వినువీధిఁదేఱిచూడన్ । మనమోపదుమగువలారమఱపెట్టివిధో॥ ౩౨.

1 సఖి—నీవతనిఁజూచినచో నతఁడు నిన్ను తనరథముపైకెత్తికొని పోవుననియా?.

మృ—కాదు. ఆ, వె॥ చదలఁదేఱిచూడఁదుల్లనహృదయంబు। సిగ్గువోచునతనిచెలువు మంత।
రక్షిఁబడుటకతననక్కజంబియ్యది। యుచితశాంతిచెపుఁడయూహచేసి॥

1 సఖి—మనమిక్కడనుండి వెడలి శుద్ధాంతసదనమునకుఁ బోవుటయే దానికిశాంతి.

2 సఖి—అదికాదు. నీవాయనను వివాహమాడుటయే దానికి శాంతి.

1 సఖి—పూర్వ మొకమునియు నట్లనుగ్రహించిననాఁడందువు.

3 సఖి—వారిజమార్గణోపముఁడువత్సధరేశ్వరుఁడింద్రలోకమే।
లారహిఁబోయివచ్చెసఖులారయెఱింగిరయేనిచెప్పఁడా॥

మృ—దేవతా స్త్రీల నెవ్వతెనైనఁ జేపట్టుటకుఁ గాఁబోలు.

1 సఖి—[చిఱునవ్వుతో]

క॥ నరపతులమరాంగనలన్ । బరిణయమగుదురె? సుపర్వభామలయొద్దన్।
మురువారుదళుకుఁగులుకులు । బెరయనె? జైవాతృకులపృథ్వీజన్మల్॥ ౩౪.

2 సఖి—మనశారిక సర్వలోక వృత్తాంతంబెఱుంగనోపుఁ గావున నంతిపురికేగి యటవిచా
రింతము.”

వ॥ అనివెడలిరనవుడు నబ్భార్యవీడుకొల్పి తా గతనిద్రుఁడయ్యె. మఱునాఁడు కృతవర్మ.

సీ॥ అతులగోష్ఠీపీఠికాసీనులై యున్న యద్ధరామరులతో నవనిధవుఁడు।
మత్పుత్రినొసఁగెదమహీవల్లభునకంచుఁ బ్రేమతో నెఱిఁగించి ప్రియము సలుపఁ।

డనుచు సదస్యులమనములతమిదీర్చియుచితసత్కారంబులొనరియంతి।
పురికి నాకాశ్యపసుతులఁగొంపోయిమృగావతీగాయకగరిమఁజూప।
వారుకృతఫలకామ్యులైవసుమతీశు । మదినిబొగడుచునానందమగ్నులగుచు।
నిజమహీపతికెఱిఁగింపనెవ్వడిగను । రాజపల్యంకికలనెక్కిరాజునొద్ద॥ ౩౬.

వ॥ సెలవుపుచ్చుకొని కౌశాంబిఁజేరిరి.

మ॥ ధరణీనిర్జరులాత్మకార్యసఫలోత్సాహంబుమైవచ్చుటన్।
నరనాథుండువినంగనేకతమయానందంబువొందెన్ యుగం।
ధవుఁడున్ వత్సధరాతలేశ్వరుఁడయోధ్యారాజ్ఞసూభీష్టముల్।
పరిశీలించుటకుల్లమాతురతవెంపన్ వేచిరవ్వారికిన్॥ ౩౭.

ఉ॥ అత్తరిజన్నిగట్లువికచాంబుజలోచనులైమనోజవం।
బొత్తినపల్లకీలడిగియుక్తవిధమ్మునరాజునొద్దకున్।
హత్తినియుక్తపీఠికలనందఱుఁదారునుగూరుచుండఁగా।
జిత్తములందుపెంపెసఁగఁజెప్పిరిసర్వమువిస్తరంబుగన్॥ ౩౮.

చ॥ మఱియువచింతురిట్టులుక్షమాధవమాధవునంతవాఁడును।
క్కఱసమయించుశాత్రవులనాజినిదోర్బలలీలలొప్పనె।
త్తఱిఁగరుణాభిరాముఁడయిధర్మవుదప్పనివాఁడునైభువిన్।
గఱకటిదైయయోధ్యపురిఁగాచుచునుండెడినాతఁడెన్నఁడున్॥ ౩౯.

శా॥ సద్వంశంబుననుద్భవిల్లితమితోసర్వంసహారక్షణీ।
యోద్వేగంబుననుండునిచ్చలుగతాంహోబాభంగగంగాసరిద్।
భృద్వీచీచరదాశుగోల్లసితవాపీకూపకోద్యానగీ।
తద్దివ్యరాజ్యమునందప్రొద్దులిడునద్ధన్యాత్ముఁడేవేళలన్॥ ౪౦.

ఉ॥ ఆతనిపుత్త్రినృత్తకళనాగణితప్రతిభావిశేషయై।
శీతళవేదికారచితసీమలఁజెల్వలగూడికేకికా।
పోతవిజృంభమాణములఁబొల్పెసలారఁగఁగాంచివల్లకీ।
ద్యోతితనాదబిందువులనొప్పెసలారుమనోహరంబుగన్॥ ౪౧.

గీ॥ అతఁడుసంగీతభరతనాట్యంబులెల్ల । నచ్చరులతోడనేర్పించెననుఁగుఁగూతుఁ।
జిత్రకలితావిలాసినిఁజేసిజగతి । విదితవిద్యలమాకుఁజూపించెనతఁడు॥ ౪౨.

సీ॥ హస్తవిన్యస్తవీణారవంబునుమించుగళగళద్గాయకగమకలీల।
గళగళద్గాయకగమకలీలనుమించునభినయవ్యాపారమరసిచూడ।

నభినయానందంబునవఘుళింపఁగఁజాలుసంచలన్మధ్యప్రసంగప్రవృత్తి।
సంచలన్మధ్యప్రసంగవృత్తినిమీఱుఁబాదపద్మన్యాసబహుళతలాగి।
ముఖవికాసంబుగాత్రసమ్మోహనంబు । వినయతోక్తులునడవడిప్రీడనమ్ర।
తాగుణంబునురూపవిస్తరతచతుర । తయునుమధురిమమించునెద్దానిదైన॥ ౪౩.
వ॥ అనునంతనృపుఁడు. ౪౪.
శా॥ ఏమేమీయికనొక్కమాఱుచెప్పుఁడాపృథ్వీశసింహుండులీ।
లామోదంబుననుండువాఁడెసుతనేలాసౌకుమార్యంపుఁగే।
లీమోహంబుననింపఁడట్లయినఁదల్లిందండ్రియుంబోలునా।
భామారత్నముమాతునెన్నఁడుబహిఃప్రాణంబుగానెంచెదన్॥ ౪౫.
వ॥ అనిమంత్రులంబిలిచి బ్రాహ్మణోత్తములకు మణికనకవస్తువాహనాద్యనేకంబుల నొసంగి వీడుకొల్పెనదియట్లుండెననంతరంబాకనాఁడు కృతవర్మ సకలమంత్రివరపౌరోహిత మహార్త్వికాదిబృందంబును సుకవినికరంబును వేదవేదాంగవిద్యాపారంగులను సభాంతరంబున వివిధవిషయప్రసంగావేశంబుడిపి శుభముహూర్తంబు నిర్ణయింపుఁడనుటయు వారలట్లుసేయ సకలదేశాధిపతులకు శుభలేఖలంపుఁడని మంత్రులకాజ్ఞాపింప వారలు నట్లొనర్చి పురంబలంకరింపుఁడని రాజసేవకులకానతిచ్చిరి. ౪౬.
ఆ, వె॥ పుష్పకాయమానములుగట్టిధవళవి । తానములనమర్చితరళమౌక్తి।
కములగములఁజెలువుగాఁగసింగారింప । మంగళంబులెల్లఁజెంగలించె॥ ౪౭.
సీ॥ వివిధదేశాయాతవిమలసుధాకాచఫలకనిర్మితదీపపాత్రములను।
బందిటసవరించిపాదరపుంగుండ్లఁజుట్టుశృంగారించిమట్టుమీఱు।
ముమ్మాయిముత్తెముల్మొనగూర్చిఖేచరప్రతిమలనెడనెడఁబాదుకొల్పి।
సౌరభాగురుగంధసారరజోయంత్రసమితిఁగంబంబులసడలువఱచి।
వేల్పులకునైనసిద్ధసంవితతికైనఁ । బౌరికాంతులకైననబ్రముఘటింప।
మోహదేవతదెచ్చియావాహనంబు । సేసిరోయననొప్పెఁగైసేఁతలపుడు॥ ౪౮.
వ॥ అదియట్లుండెఁ దత్పురిప్రతిగృహ పురోభాగంబున. ౪౯.
ఉ॥ చిత్తరువుల్లిఖించిజలశీకరయంత్రచయంబమర్చివి।
ల్లెత్తినమన్మథాకృతులనిక్షుశరాసనహస్తచాతురిన్।
హత్తుచునున్నవశ్యముఖినంబుజలోచనతోడిరుక్మిణిన్।
భిత్తికలందువ్రాయుదురుపెంపెసలారఁగఁగస్యకామణుల్॥ ౫౦.
ఉ॥ ఒక్కొకయింటిముందుసిరులుట్టిపడంగపసిండినీటిచేఁ।
జెక్కినసాలభంజికలఁజేర్చిరిగోడలద్వారబంధపుం।

బ్రక్కలవీథితిన్నియలపార్శ్వములందుసుమంబులీనిసాం।
పెక్కునచెట్లతోట్లరచియించిరిదివ్యవిలాససంపదన్॥ ౫౧.

ఉ॥ రాజగృహంబులన్ జలువరాలవెలుంగుననంగుతోటథా।
త్రీజములెల్లఁగుద్యములదీర్ణవిలాసములౌటవన్నియల్।
దేజరిలంగఁ బెట్టిరవధీరితనందనకల్పపాదప।
వ్యాజముకొల్లలాడశుభవాచకసూచకవిభ్రమంబునన్॥ ౫౨.

సీ॥ అప్సరఃప్రేమాస్పదానీతకల్పపాదపపుష్పఝల్లరుల్ దనరుచోట।
సామంతసీమంతినీమంగళారణ్యమల్లికాహారముల్ మలఁగుచోట।
నన్యరాజన్యకన్యాహస్తనిర్మితరంగవల్ల్యాదులుఁగ్రాలుచోట।
విప్రనితంబినీవిన్యస్తకేతకీస్తంభచతుష్కంబుదగులుచోట।
జిగినిజిగురాకుపందిరుల్నిగుడుచోట । మాలతీదామజాలముల్ ప్రేలుచోట।
జగతినిర్మించిరన్నువల్ సరససరస । దీపకళికావిలాసముల్ దోఁపుచుండ॥ ౫౩.

గీ॥ జగతిపైపజ్జగొజ్జంగిసరులుగూర్చి । తళుకుఁగ్రొమ్మించునిలువుటద్దములనునిచి।
యెదలవెలదీయుకొదమకోయిలలగూళ్లు । నెత్తమామిడిచివుళులనిడిరిభటులు॥ ౫౪.

క॥ పరిపరిపరుసులవిరిచిం । చిరిపరనరనాథులెల్లచెల్వమునరిదిన్।
గరమెదనిడిసంతోషిం । చిరిసిరిదొట్టఁగవివాహసిద్ధిదలఁపఁగన్॥ ౫౫.

గీ॥ జనతమజ్జనభోజనశయనశాల । లెల్లఁజల్లనితోఁటలనెసకమెసఁగఁ।
గట్టిబహువిధసామగ్రిమట్టుపఱచి । రల్లమంత్రులుసంతోషమతిశయిల్ల॥ ౫౬.

వ॥ ఇదియిట్లుండె వివాహదినంబుదఱియ. ౫౭.

శా॥ సాకేతుండుసువాద్యఘోషములకాజ్ఞాపింపస్వామాత్యయో।
షాకన్యాపురమానవాళియుతవత్సస్వామివాహ్యాళిరా।
రాకాచంద్రుఁడొనర్చుతాండవవిహారంబోయనందోఁచెలో।
కైకశ్రీముఖహాసచంద్రికలుగ్రందై యెల్లడన్ బర్వఁగన్॥ ౫౮.

గీ॥ పరపురోహితుండువైదికలౌకిక । వస్తుసమితినెల్లప్రస్తరించి।
నిఖిలమానిరాజనిర్ణీతలగ్నంబు । గదియఁజూచుచుండెనుదయవేళ॥ ౫౯.

ఉ॥ కాంచనచేలముల్ దళుకుఁగమ్మనితావులెసంగుకస్తురిన్।
బంచమణీఛటాఖచితభర్మవిభూషణసంచయంబున।
భ్యంచితమాలతీకుసుమహారములన్ గృతవర్మపుత్రికై।
పంచియలంకరింపుఁడనుబాడబపుణ్యవధూజనంబుతోన్॥ ౬౦.

వ॥ అట్లలంకరింపఁబడినవధువును సకలభూపాలదత్తోపహారమణిభూషణంబులను బురంద
రాదిబృందారకసందోహనిష్యందమాన స్నేహార్ద్రలబ్ధ మేఘజనిత ముక్తాహారాద్యాభర
ణంబులను గైసేతనొందినవరుని వివాహవేదిపయి తెఱమఱుఁగున నిలిపి కృతవర్మ. ౬౧.

శా॥ మాన్యాశీర్వచనారవంబులమరీమాధుర్యకంఠస్వనం
బన్యోర్వీపనుతిశ్రుతుల్ కుసురపుణ్యాహధ్వనుల్ దేవతా
ధన్యస్త్వంరుతులుద్భవిల్లి కలయందంజావురీవాద్యముల్
కన్యాదానముసేసెఁబాణులఁబయఃకాంతుల్ విడంబింపఁగన్॥ ౬౨.

వ॥ అత్తఱివరుండు. ౬౩.

సీ॥ ప్రతిసీరవెలిఁబ్రాఁకఁబసిఁడిబొమ్మనుజూచితొడరుచెప్పడటంచుఁదొట్రుపాటు
గదురఁబైఁబజ్జనుగ్రాలుక్రొన్నిలువద్దమునజూడనుంకించుముదితమోము
నువిదయునెలనాగలోలగింపఁగనానఁదలయెత్తఁగోరెదద్దమును గాంచఁ
దలవంచిహారరత్నమునబింబముఁగోరుఁదరుణతయవనికఁదలపడయ్యెఁ
జెఱుతచెమరుననలసతిచిఱువణుకును । గలయజడిచూపులాలయమంగళతనిలుచుఁ
గంకణముగట్టుతేళితన్మాకాంతుడంత । జనులనేపథ్యమునుజాల్వొసప్పుడమున॥ ౬౪.

ఉ॥ రాజునుగాంచనబ్జనిక్రొబాష్ముఖముల్ వికసిల్లెనంతనా
రాజునుబాలఁజూచుచుఁగరంబులభావముదెల్పనత్తఱిన్
దేజముచూచినిశ్చలతనిల్చెనొకింతమఱింతలోద్విజ
శ్రీజయనాదముల్ గదురఁజెందునుమంగళవాదసంపదన్॥ ౬౫.

సీ॥ మాంగల్యసూత్రంబుమహిళాగళస్థలిఁగీలించెజనపతిబాలకపుడు
పులకరించినమేనఁబొడమెఁగించిద్బిందుజాలఘర్మాంబువుల్కొలనమరు
లక్షతంబులుచల్లనచ్చరల్పసిఁడితామరరేకులునిచిరిశిరసులందు
ధరణీసురుల్ మల్లెదళములవైవజాడ్కొలసుధాధారలుగురిసిరన్య
పతులకన్యలునూత్నజంపతులుక్రొత్త । మక్కువలఁజిత్తభావసంపత్తి సెల్ల
నొండొరులెఱుంగఁజెప్పికోనోపకిట్లు । పానరిరోయునఁదలఁబ్రాలువోసికొనిరి॥ ౬౬.

గీ॥ జాతవేదునివేలిచిసప్తపదులు । మెట్టిపూర్ణాహుతియొనర్చిమేదినీసు
రాళిపూజించితక్కుకృత్యంబులెల్ల । సలిపిరంచలబంధుగుల్ సంతసిల్ల॥ ౬౭.

ఉ॥ అండజయానకవ్విభునకంబరభూషణసర్వవస్తువుల్
పెండిలిపెద్దలైభువికివేల్పులునైవెలుగొందుదేవతల్
దండిగనిచ్చిభూవిభులుదత్తదుపాయనముల్ పురస్సరన్
నిండినవేడ్కమైనునుపవెట్టనదీవనలిచ్చిరత్తఱిన్॥ ౬౮.

శా॥ సాయంవేళ సమస్తదిజ్నృపులువీక్షాకౌతుకార్థంబుస్థా
నీయారామము సేరిగాడ్పు మెయి నెంతేవీవసంతుష్టులై।
వాయువ్యాహతతంత్రికాచరమదిగ్వల్లక్యవాజ్యంత్రముల్।
గేయస్ఫూర్తి నెసంగఁదోడగుడుభృంగీగీతనాదంబులున్॥ ౧౯.

మ॥ నికటోద్యానతటీనటత్సతుల వేణీగ్రంథులల్లాడఁబూ।
మకరందంబులఁగొల్లలాడివిలసన్మందారపూగావళిన్।
సకియల్ దాఁగుడుమూఁతలాడనొకకొంతన్ వారుఁబింపిల్లకై।
శుకమా! కోకిల! రావెయన్ మగువపౌజుల్ సూచిరవ్వేళలోన్॥ ౨౦.

ఉ॥ భామలుగొందఱచ్చటను బంతులఁదచ్చనవాటులాడనా।
రామము దాటిభూపతులు గ్రాలును పాంతవనంబు సేరఁగా।
సోమదిరాక్షి తెమ్మనుచునొండొరులాడికొనంగనంగనా।
స్తోమముఁజూచినవ్విరలతోరపుసిబ్బితిఁజేసిరొందఱున్॥ ౨౧.

ఉ॥ అందఱుగొంతసేపచటనాడఁగులాడుకడిందిచైదముల్।
విందులొనర్పఁగన్నులకు వేసరయూనదిపొంతఁజేరిని।
ష్యందసుధాకణంబులగుచక్కని బాలురముద్దుపల్కులన్।
జెందిప్రవాహమందిగతి చేతముశీతము సేయనెంతయున్॥ ౨౨.

సీ॥ డీలుబీరపుమాసటీడులుమట్టి కాసెలబిగగట్టి బాహులనుదట్టి।
వెల్లిపైనీదాడివిరియునవ్వలిగట్టుసేరచింతంబులుసేసిడిగ్గి।
కొందఱుసుడిఁబడిగ్రుక్కుమిక్కన లేకమల్లాడి మెల్లనమలసి రేవు।
పట్టి నెట్టనఁ బొంటిప్రతినలసరిదీర్చిపస్వటాటలనాడుపసులుగని।
వెల్లిదఱిగినయొడ్డులవిధములరసి। కలకలధ్వని సేయుపక్షుల బెడంగు।
రాళ్లనొఱసిపైకెగయునీరంబుగాంచి। వెఱగుపడినిల్చిరన్యపృథ్వీపవరులు॥ ౨౩.

క॥ ఇవ్విధుపుననవ్వారిగ। నవ్వారిని గేళిసల్పియలయుచుదమలో।
నవ్వించుపల్కులాడుచు। నవ్వసుధేశ్వరులుమగుడియరిగిరిగుమియై॥ ౨౪.

శా॥ ఆరేభోజనశాల స్త్రీపురుషులాయాస్థానముల్ పొందనా।
రీరత్నంబులుగీతముల్ తొడగిగారీగేయముల్ కృష్ణసీ।
తారామాభ్యుదయంబువాడిరిమహోత్సాహంబునంహాస్యగీ।
తీరీతుల్ వెలుగొందెబందుగులలోదివ్యాన్నముల్ గుడ్చుచోన్॥ ౨౫.

వ॥ ఈరీతి. ౨౬.

చ॥ వడవడి నేగెనయ్యయిదువాసరముల్ సుఖగోష్ఠిభూమికాం।
తుఁడితరమేదినీపతులఁదోరపుమన్ననసేయనొక్కఁడ।
ద్దడమునఁబీఠికల్ పఱపిదండడివారలనందుఁబెట్టి ప్రే।
ముడినిడికానికల్ పరమమోదము పైకొనవీడుకొల్పఁగన్॥ ౭౭.

వ॥ వారలు కృతోచితసత్కారులై స్వస్వపురంబులకేగిరి తదనంతరం బొకశుభముహూర్తంబున వధూవరుల గర్భగృహంబునకనిపిరి. ౭౮.

సీ॥ ఒఱపు వెన్నెలలు నెత్తెఱలై వెలుంగఁబూగుత్తులొగిరసంపుగుండ్లుగాఁగ।
జెట్లువాయిదకాంద్రచెలువుదోపఁగనికుంజారామరంగంబులందుఁ గేకి।
శుకపికజనములుచూచుచుండఁగరతీకుసుమమార్గణులుకొక్కోకకూచి।
మారనాటకములవీరశృంగారవసంతమోహనరమల్ సఖులుగాఁగ।
జైత్రచంద్రాదులుచితవేషకులుగాఁగ । దంపతులునామృగావతీధరణిపతులు।
నాయికానాయకులుగనిర్ణయముసేసి । తమియథావిధిదత్త్వప్రయోగములొనర్తు॥ ౭౯.

మ॥ విరహాంభోధిమువంబునాఁదరణిచేఁబ్రేమాకకుబ్యంత్రము।
ధ్రురతన్ మార్గవిపత్తులన్నలుదెపరాధుండోడకాఁడైపథిన్।
దరణిన్ దేఁగనుడూడుపుల్ గతికినాద్యస్థానులైయొప్పఁగాఁ।
దరుణీభర్తలుదాటుచుంద్రలసవాతవ్రాతముల్ వీవఁగన్॥ ౮౦.

చ॥ పడఁతియునేలయేలికయుభావజలీలలఁగొంతకాలమి।
ప్పడువునఁదూఁగుటుయ్యెలలవాఁడనిపూపొదరిండ్లజాళువా।
సిడెమలరామమిద్దియలఁజెల్వపుఁబర్వముఁజూఱవెట్టసె।
వ్వడిఁగమలాస్యకుంగడుపువచ్చెమనోహరమైనదీధితిన్॥ ౮౧.

చ॥ తనువుకృశించుఁగోరికలుదార్కొనుమానసవీథిశాలికా।
శనపుదిధృక్షమానునడసన్నవడున్ బతివాక్సుధాకణం।
బునకెడలేదవేళలనుబొందునునిద్రశ్రమంబుమైవిలా।
సినులవిహారవాటికలఁజేరఁగఁబోదుమృగాక్షియత్తఱిన్॥ ౮౨.

వ॥ ఇట్లుండ నొక్కనాఁడు దానునుండ. ౮౩.

మ॥ చెలులంతఃపురవాటికన్ జరణమంజీరస్వనంబుల్ శుకీ।
కలనాదంబులుతాళగానములుగాగాంధర్వవిద్యావిశ్రం।
ఖలసంబద్ధరతీశులై మెలఁగియున్ గ్రాల్గంటియేమేమెచ్చిం।
తిలుచున్ భర్తకుఱంగటంగదియఁబృథ్వీనాథుఁడీక్షింపఁగన్॥ ౮౪.

ఉ॥ ఎన్నఁడు లేని యిమ్మలిక యెక్కడిదీ మెను గుందు వెట్టిచం
ద్రున్నగు మోమునం దెటులు దుఃఖకళంకము వ్రాసెనంచు నా
యన్నరపాలుఁ డమ్ముదితహస్తముఁ జేతఁ గ్రహించి వల్లికా
చ్ఛన్న వితర్దికోపరి నిశాకర కాంతతలోపవిష్టుఁడై॥ ౧౫.

ఉ॥ వేవిళులన్ దపించు చెలి విస్మయమగ్నతఁ గాంచి ప్రేయసీ
భావములోన నెద్దిగొని పల్కుఁ జెప్పఁగఁ గొంకెదీవదే
లా వినిపింపు మీక్షణమె లాలన మైశిరసా వహించి యెం
దే విధి నల్పు వాఁడగద వేతలపోయుము వేయు నేఁటికిన్॥ ౧౬.

చ॥ అనవుడు రాజపుత్రి వికచాంబుజలోచన యైధరాధినా
ధుని సదనుగ్రహంబున నెమూకొను కోర్కి సగంబు సార్థమ
య్యెను ధరణీకళత్రునకు నేమని పల్కుదునన్న కొంకును
జనియెఁ బ్రకాశనైనుడు వఁ జక్కని కందువయంచు నల్లనన్॥ ౧౭.

సీ॥ మిన్నేటినీటి చామీకరాంభోజంబు నందనోద్యానమందారకుసుమ
మంజరీనిచయంబు మలయశైలపటీర తైలంబు శాంకరదైవతాంఘ్రి
దితిజకన్యాకరార్చితకుంకుమంబు గాంగేయభూభృత్సానుగీతకేళి
సింధుమధ్యద్వీపసికతావిహారంబు వ్యోమయానచకోరేక్షణోత్సవంబు
లోనుగాఁ గోరమఁటియుఁ గోల్కొనుతలంపు । తెల్లఁదీర్చ్చ మఁదనిపిన న్నెడనెడలను
హృదయశల్యంబు వేరితో నెత్తిమీరు । గాచుచున్నను వేధింపఁ జూచు నొకటి॥ ౧౮.

వ॥ అని యూరకున్న. ౧౯.

శా॥ ఓ ప్రేమాస్పద రాల శంక మదిలో నుట్టాడఁగా నేల భ
ర్తృప్రేయస్యనురాగజామృతముగాదే భాగ్యదేవ్యర్ఘ్యయో
గ్యప్రాయంబు సతీపతుల్ దలఁపు లన్యోన్యంబుగా నాడరే?
యీప్రాయంబున గోర్కులుట్టిపడ వేయిల్లాంద్రనోదార్పరే? ౨౦.

ఆ॥ అనుచు నాడువ విభుఁ డుతనయిచ్ఛ నెఱవేరు । ననుచుఁ బలఁచి యంతరాత్మ గొంకు
లౌల్య ముద్భవిల్ల లలనావతంసంబు । పల్కు నిట్లు ప్రీతి బయలు పడఁగ॥ ౨౧.

ఉ॥ ఒప్పగుఁ గాక మీ నుడువు లోన్నృపయొక్కొక వేళఁ గార్యముల్
దప్పుట లేదె నా బెగడు దాఁకొనమీయెడఁ బల్కకుంటినా
తప్పిది సైపుఁ డెట్లయినఁ దక్కువి నిర్మల రక్తదీర్ఘికన్
గప్పుడి వోవ నాకు జలకం బొనరించుట భీష్టమిత్తఱిన్॥ ౨౨.

చ॥ అనవుడు నాన్నపాలుఁడిటులాడెఁగఁగూడు నెసత్త్వవాసనా।
గుణరహితంబశుచ్యమునుగూషమమంగళమైనదీక్షిమ।
జ్ఞనములుసేయఁజూతురటెశంబరులైనవపుఃపవిత్రవో।
జనపతికన్యవీవువిరసమ్ములుపుట్టవెయోతలోదరీ॥ ౯౩.

ఉ॥ ఆదటవిన్మతోంటివసుధాధిపకన్యకలిట్టిమర్భరా।
పాదనిజాభిలాషములఁబాఁడిగఁగోరిరెనీవుసర్వవి।
ద్యాదిరహస్యముల్దెలిసియాఱడివుచ్చిననవ్వరెజనుల్।
మీఁదుతెఱుంగకిప్పగిదిమేకొనవెంగలిగోరుఁగాదశే॥ ౯౪.

ఉ॥ నావుడుఁజిన్నవోయివదనంబుననించుకమాత్రబిందువుల్।
వావిరిఁబుట్టనిగ్గగోనివంచెమొగంబటునుంగుటంబునం।
భావపుఁగిన్కపాటుసతిపల్కఁగనోపకవ్రాసిచూపెనో।
నావిలిఖించుబ్రహ్మలిపినాయలకెట్లిఁకఁగార్యలబ్ధముల్॥ ౯౫.

ఉ॥ కొండొకసేపువోఁబ్రసవకోమలితోరపుటల్కఁదోపసూ।
పండితవర్యరాగిలునబద్ధపుఁబ్రేముడియూరడింపులన్।
నిండునిజానురాగమదినిర్మలశీతతరాంతరాత్మలో।
నుండికఱంగిపారదెప్రియోక్తులవారలుసార్థవంతులే॥ ౯౬.

వ॥ అనుడు నతండు. ౯౭.

చ॥ అటవులలోనరాశనములై విహరించెడుక్రూరజంతువుల్।
చిటిచిటిమేతమేసితమచేసిననెయ్యముచూపరాట్సుతా।
పటులముతోడనాడుకొనుపక్షులులోనుగఁబ్రాణికోటినె।
త్రుటినడబావినీకునజరుల్డిగుదీక్షికయయ్యెనక్కటా॥ ౯౮.

ఆ॥ అనినవెలఁతచిత్తమందువెక్కసపాటు । గదురనిట్టులనియెమదితొలంగి।
దివికిఁబోవలేకతెగడదేకొంగమా । నసనరంబుహంసనాథుతోడ॥ ౯౯.

క॥ అనిమూరిబోవుతగులున । గనలియొదవెడగుముగుదమొగముననన్నం।
దనమీనమీననేత్రము । లనుచోఁచఁగనీటిచాలులలిఁదలవంచెన్॥ ౧౦౦.

ఆ॥ ఆమెహృదయశల్యమార్పలేకధరేశుఁ । డిట్లుదలఁచెనాత్మనీమెగర్భ।
వతియుఁజంచలాత్మవెతలాడునోనగూడ । కున్నదానమాయపన్నవలయు॥ ౧౦౧.

ఉ॥ ఒకొక్కకవేళముద్దియలకొందగరానిమనోభిలాషముల్।
చిక్కనుదీర్పఁగోరిప్రియుఁజీరరటించుఁదలంపఁబల్కని।

ఫక్కి మదాళులారగ జఫాలముదంబున వ్రాల నేలకం।
పెక్కనసంపఁగుల్ వెనుకకేయనఫక్త్ర్యపచోవిశేషముల్॥ ౧౦౨.

ఉ॥ ఎంతయుఁగుందుబాలచెవికెక్కకసోయెనిజాభిలాషవి।
భ్రాంతివిలంబబింబములవ్రాలుఁకుకాంగనగీతికిచ్చునే।
స్వాంతము మొండిపట్టుదలవాయనిరాజకుమారితోడభూ।
కాంతుఁడుపొమ్మునీయడుగుకై వడిఁదూర్ణమెయాచరించెదన్॥ ౧౦౩.

వ॥ అని. ౧౦౪.

శా॥సాయంవేళమృగావతీనిజమనస్తాపంబునన్గృత్రిమో।
పాయాన్వేషణుఁడైయాసృగ్విధముఁనోపంగాజతూకోన్నికి।
స్తాయాశోణితదీప్తికన్నెడిరచింపంబంటులన్బంపెవా।
రాయుత్తంబొనరించిపచ్చిరవిభుండబ్జాక్షితోఁజెప్పఁగన్॥ ౧౦౫.

శా॥పూరింపందనువామృగావతికిఁప్రసగుబ్బుషాళిఁదీయించిస।
స్మేరోల్లాసముఖాబ్జయైవిమలగంభీరస్వనద్వావక్కనై।
నీరాడన్జెబులారయేగెదనుబన్నీరంబుగస్తూరిబా।
టీరంబున్జతసేయుఁడంచునోడివెన్డీల్వడ్డచెల్లెంప్రతోన్॥ ౧౦౬.

చ॥ ఎఱుఁగుదురేయిహంబుడిపెయింద్రియనిగ్రహమాచరించిరెయె।
త్తెఱవనవాసులై శమనధిక్కరణైకధురంధరాత్ములై।
కఱచినదివ్యదృష్టిఁగలకాలముచిన్మయమూర్తిఁగొల్చుచున్।
గఱకరులైనమానులిఁకఁగామినులేటికిభావిశేముషన్॥ ౧౦౭.

శా॥ఆసీమంతినితోట్రుపాటుగమరన్బాలంబికల్దీసితా।
వాసోభూషలపేటియందునిచిమవ్వంబైనయేకాంబరం।
భాసించెన్నగరేదిరాగనపసవ్యాక్షిప్రకంపంపుటా।
యాసంబుల్లమునేరేఁజెప్పఁజనదాయబ్జాక్షిప్రాణేశుతోన్॥ ౧౦౮.

ఉ॥ భావమెలర్పనంతిపురిఁబాసిమనోహరదీప్తికాంతటిన్।
బోవరుఁగన్నులారఁగనెభూవిభుఁడున్రతిదేవిబాల్యపుం।
భావముదోఁపనాపడఁతిభారముతోఁజనుదేరఁగాంచెసా।
భావికకంఠపార్శ్వగతభాహువులునెక్కొనముద్దుచిందఁగన్॥ ౧౦౯.

ఉ॥ రెండొకనేపులోనవెలకోన్నవిమోహతయుప్పళింపఁగా।
నిండినడిగ్గడిగ్గరజనీచరసాంధ్యసమాగమంబున।

ట్లుం డెమ్ము గా వతీతనువనూనరుచింబయిపై నిద్రా లెనా।
చండగభ స్తిసాంధ్యకరజాలముబింబితధాతుశైలముర్॥ ౧౧౦.

శా॥ఇచ్ఛాకేళివిలాసదత్తతనువైరయేలాలతాసౌమన।
స్స్వచ్ఛత్వంబొనగూడరక్తజలయోగాయత్తయైశోణర।
త్నచ్ఛాయల్ పెనుప్రోదివెట్టఁగమనోనాళీకమావాపిలో।
స్వచ్ఛస్వర్ణలతాంగివిచ్చెనునభోవాటీచరుల్ చూడఁగర్॥ ౧౧౧.

వ॥ అత్తఱి. ౧౧౨.

శా॥తారామార్గమునుండితార్క్ష్యకులజాతంబైనపుల్గొక్కఁడా।
యారామాంతరవాపికాజలపరివ్యాప్తాంగనర్మాంసభం।
డారంబంచుభ్రమించిబాణరయచండత్వంబులగ్గింపఁగాం।
తారత్నంబునుగొంచుపోయెనునభోధారాధరశ్రేణికిర్॥ ౧౧౩.

ఉ॥ దగ్గరియున్న కాంతుఁడుకుతారవిలూనశిరస్కభంగియై।
మ్రొగ్గుచుఁగాలుసేతులువిముక్తబలంబులుగాఁగఁబ్రాణముల్।
బెగ్గిలనయ్యయోయనుచుఁబృథ్విఁబడెర్ ప్రియురాలిరోయనా।
నగ్గలమైనధీరతయునాక్షణమేవెలివోయెనక్కటా॥ ౧౧౪.

వ॥ అని కాణభూతి. ౧౧౫.

చ॥ అమలగుణాఢ్యదారుణవనాంతరవాసకిరాతశాబకా।
క్రమితవిహంగముల్ నరునగమ్యపుటుప్పరవీధికేడ్చునే।
భ్రమయును నెపక్షిలోకముసుపర్ణకులోద్భవమట్లుసేయునే।
కమలజుఁడోర్చునేమిథునకల్పముపోగ్రహచారమామెకుర్॥ ౧౧౬.

చ॥ అనవుడుసద్గుణాఢ్యుఁడుగుణాఢ్యుఁడుతొల్లి విహంగరాజుస।
న్మనులగువాలఖిల్యులువిముక్తశరీరసుఖానుభూతులై।
చనితలక్రిందుగాఁదపముసల్పఁగనొక్కద్రుమంబునందుదా।
నినిగొనిపోఁడెతత్కులవనింజనియించినచిచ్చిదక్కటా॥ ౧౧౭.

వ॥ నావుడుఁ గాణభూతి. ౧౧౮.

చ॥ పొలతినిబక్కితీసికొనిపోవఁగముందఱెఱుంగఁడేమియుర్।
జలజలబాష్పముల్ దొరఁగసాగినత్రోవనెనూచుచుండెపెం।
గలఁకమహీతలంబుపయిగ్రక్కునమూర్ఛలెమూర్ఛదేరఁశీ।
తలజలమిచ్చువారెవరు? ధర్మపరిగ్రహమోర్తుదక్కఁగర్॥ ౧౧౯.

శా॥అంతంగొంత నెమూర్ఛదేఱెసుగుణాఢ్యత్ముండు భూపుండు భూ।
కాంతానేత్రయుగంబువన్ దొఱఁగు నేకన్నీటిచేఁదేఱెనో।
యంతర్వాణితరించెనో యటనయోధ్యాపుత్రితన్మానస।
భ్రాంతిన్ బుచ్చినచిత్తమాతివిభు లేపన్ జూచెనోయేమొకో॥ ౧౨౦.

ఉ॥లేచిలలాటసీమఁజెయిలీనత చేర్చిఖగంబుదిట్టుచున్।
బ్రాచినకాంచికాంచిమహివ్రాలుచు లేచుచునంతరిక్షమున్।
జూచుచుఁబువ్వుదోఁటఁబలుచోట్లఁగనుంగొనుచుమ్మలించియా।
యాచోటులన్ దలంచిమదినబ్బురమున్ గడునంతపుట్టఁగన్॥ ౧౨౧.

వ॥ ఇట్లు చింతించు. ౧౨౨.

చ॥ పడఁతివిహంగమేమను నెపంబుననంబరవీథికెత్తెనో।
యడరివిరాళిరావణునియట్టిఁడు చేసినజాలమో భయం।
పడిపడిరక్కసుల్ విహగమాయనొనర్చినయైంద్రజాలమో।
తొడిబడెనో నభంబుచొరఁద్రొయ్యలియేమనువాఁడ నావిధిన్॥ ౧౨౩.

చ॥ విసిఁగెనొయుమ్మలించెనొవివేకముజాఱ్చెనెబాష్పధారలన్।
వెసఁగసుగందెనో విహగవీథిగనుంగొనిడొల్లవోయెనో।
యసువులువాసెనో కలికియాకసపుంగతలేదు నేర్చునే।
డొసఁగినఱెక్కలానలువయూరకయుందునెహా మృగావతి॥ ౧౨౪.

శా॥ఈదినున్ విడనాడిపోవడిమనంబెట్లొప్పె నేప్రేయసీ।
నీదివ్యంబగుమోముఁజూతు నెటువహ్నింగాల్ప నేయియొయ్యెడల్।
నీపృగ్రోమలులేనిచో శరణమెంతే నాకుసన్యాసమే।
యేదిక్కేగితిచెప్పవే గరుడజంబెందేగుప్రాణేశ్వరీ॥ ౧౨౫.

మ॥ అమరీనుత్య భవన్ముఖామృతము నెట్లానింతువో నీకటా।
క్షము నాపైప్రసరింతువెన్నఁడుభవత్సంతోషవాక్చాతురీ।
క్రమమే నాఁడుతరించునో ననువిచారగ్రస్తుఁగావించియే।
రమణీయాశ్రమమందితో ప్రియసఖీప్రాణేశ్వరీసుందరీ॥ ౧౨౬.

శా॥హాయేదారుణకావనాంతరముడాయంబోయితేద్వీపినీ।
స్ఫాయత్కూలముసేరితేజలనిధిన్ జల్లాడు దేద్వీపమీ।
సాయంకాలముమెట్టితేగిరిచరుల్ సైరించితేశత్రురా।
డ్గేయంబుల్ చెవిసోఁకెచెప్పవెప్రియాటీకంబుమోహంబునన్॥ ౧౨౭.

చ॥ కువలయనేత్ర నీ వెటులు గుందుదువో తపనోష్ణరశ్మిఁ బ్ర।
జ్వలనపదయెట్లు శైలపటలమ్ములు మెట్టుదువో భయంకరా।
టవి నెటులుండ ధీరవిరటత్పవనోల్లసితాట్టహాసముల్।
చవిగొను దేలతాంగినవసారిణులోస్తు వెగర్భభారవై॥ ౧౨౮.

చ॥ రవికులతేజుఁడైన రఘురాముననుంగు వెలంది నేలపు।
ట్టువయినుతోల్లి వేఁకటిబటు స్వసదుజ్జ్వలనిర్ఝరాపగా।
భవములసైకతస్థలుల బాలలతో విహరింపఁగోరెమా।
నవులకు రాని కాఁతియలు నాటఁగఁగుంద దెకోర్కెదూఱదే॥ ౧౨౯.

ఆ॥ వెలఁదులార! వేవిళులఁ గోరు కోర్కులు । మిగులనరిదియగుచు నెగడు మందుఁ।
దనివిదీర్పకున్న మనమిచ్చి మాటాడ । రిడుమలననుభవింత్రు నడుపునెడల॥ ౧౩౦.

ఉ॥ ఇంకిటులెంత కాలము ప్రియేశ్వరిఁ బాసి సనొవిచారతన్।
గ్రుంకెడువాఁడ రూపమును కోమలమున్ మృదువాగ్విలాసమున్।
గొంకును గూడు నేయితరకోమలులందు సఖీజనంబునా।
వంకను జూచు నేయనుచు వాలుధరాతలమందు వందుచున్॥ ౧౩౧.

శా॥ ఈసప్తాంగము తేలయీయుపవనంబీ మేడలీపట్టణం।
బీసాంద్రద్యుతి వెల్వరించురమణీయేంద్రాశ్మభూషాళియీ।
కాసారంబులు గీతి కాలయములీ కల్యాణరూపంబు లే।
లా సంతాపనిమగ్న మాత్రునకు బాలాముక్తవిశ్వాసికిన్॥ ౧౩౨.

చ॥ రుచిరతరప్రాయమున్ గుణము రూపము నాయువుఁ గల్గి బంపతుల్।
ప్రచురతనుండ పేధరణిఁ బ్రాయమొ రూపమొ యేదియో యొకం।
డవిరత నొందు నన్ని గలయన్ విధియోర్వక యిట్టి కాఁతియల్।
రచనయొనర్చు సంతసము రాగము నీ మదిఁ బుట్ట దే విధీ॥ ౧౩౩.

శా॥ కాళిందిన్ జిగురాకు పందిరులగంగా వేదికాసీమలన్।
బాలాతాండవమాడు వేళలమనఃపద్మాలయోల్లాపినీ।
కేళీవల్లకు తేడఁ బోయెనను గుంగీరంబులన్ వీడియే।
లీలన్ బోయితివంతరిక్షమునకున్ లీలావతీ చెప్పుమా॥ ౧౩౪.

ఆ॥ అతివ! లోననున్న యర్భకుఁ డెబ్భంగిఁ । దలఁకుఁ దల్లడిల్లును లుకుఁబక్షి।
త్రోటినీదు కేశకూటంబు దగులగ । వింటికేగ మిగుల వెగడువడునొ॥ ౧౩౫.

ఆ॥ పురుడువోసి నిన్నుఁ గరుణింతు రెవ్వార । లోగిరంబులు నిచియూడిగంబు।
లొసగఁ జూతు రర్భకుని బెంచి మూనాళ్లు । గర్భగండదినముగడచు నెటులు॥ ౧౩౬.

వ|| అని. ౧౩౭.

క|| పరిపరిపరు సులవందురి । పొరలును జెయిజేర్చి మూళిఁ బొరిపొరిఁ గన్నీ ।
రరలిం మదిరు గుసటు నిటు । లురమున శిరము నియిట్టులొదుగన్ బలుకున్ ॥ ౧౩౮.

చ|| మనుజునకెప్పుడు త్తలమువాయచుపో! పసినాఁడెయుత్తమం।
బనఁబగుజవ్వనంబున మహాగుణభూషణఁ బెండ్లియాఁడఁద।
ఘ్న నసుఖభోగభాగ్యములు కాలము పట్టున నుండ వెంతియున్ ।
వనజభవుండొనర్చునరవాయికి నేమను వాఁడనక్కటా॥ ౧౩౯.

ఉ|| ఓపికవాణిచాతకమయూరములున్న తపాదపంబులన్ ।
జూపనిపృష్టిమైబుపభషడ్జములొయ్యనఁ బాడు వేళలన్ ।
జూపఋలైనచిల్కలొకసోదిపహింపఁగ మూఁగుటుయ్యలల్ ।
యేపునసూఁగునాదినములెయ్య వియోభువనైకమోహినీ॥ ౧౪౦.

శా|| ఏణీలోచననిన్నుఁ బాసియుమనం బెట్లాఁగెనో హ్రోదినీ।
మానంబయ్యెనొకొక్కరాత్రిమృదువాఙ్మాధుర్యలీలన్ స్వన।
ద్వీణాయంత్రతమోహనిద్రగదురన్ దీక్షాంశుఁడీ ప్రాచితో।
వాణీనాథుఁడు గాఁగలేచుదివసవ్రాతంబులేమయ్యెనో॥ ౧౪౧.

వ|| అని. ౧౪౨.

ఉ|| కానలఁ బుచ్చి యిచ్చ మెయిఁ గర్ణికతోరములైన శారికా।
ధ్వానములేల నాకు విషవహ్ని జలాశయమూలకంబుగాఁ।
బ్రాణముకోలు పుచ్చెదఁ బ్రియావిరహాగ్నిఁ దపింపనేలకో!।
హా! నళినాక్షి యంచు వసుధాధిపుఁడొయ్యన వ్రాలె భూమిపై॥ ౧౪౩.

చ|| పడిఁ బొగగూడదుదీసికొనివాజిఁగఁ బోయెడిపొట్లికై వడిన్ ।
బడఁతినభోంతరంబున శ్రమంజనుటాడియొఱంగి దేవసూ।
తుఁడు తనదివ్యచక్షువునఁ దొందరపాటునవచ్చి మూర్ఛ చెం।
దెమునరపాలు చేరునకుఁ దెప్పి అకుండిన నెంతమాత్రకున్ ॥ ౧౪౪.

ఉ|| నొచ్చియతండు వాడినతనూలతకోపినచల్లనూడిగం।
బిచ్చినఁ దెప్పిటెల్లి ధరణీశుఁడు వందనమాచరించినా।
యిచ్చలు దూలెఁ బ్రోడగొనియే గవిహంగము భానువీధికిన్ ।
జచ్చిననేమి నాకు సురసారథిచెప్పుమయేటిచైదముల్ ॥ ౧౪౫.

మ|| అనువంతిల్ గిలకొట్టుపల్కులకు నాహోమాల ముంగోపిచే।
సినచెయ్యొంతటిపాట్లు దెచ్చెననిజేజేవందికారుణ్యవా।

కుక్కవముచ్చుచ్చురయిడ్డశాపగతి వాఁక్రువ్వన్ విహంగంబువై।
యినతెన్నాతఁడుచూచుచోఁగణిక! నీకెగ్గమిగావించితిన్॥ ౧౪౬.

చ॥ పిలువఁగఁబల్కకుండుటకుబిట్టుకనారిలిశాపమీయఁగాఁ।
బొలతికినుద్వేదంపతులఁబోకడవెట్టినఁబుణ్యమానెకా।
వలపుఁబనంబుదానిసహవా సమువేల్పులకియ్యగొల్పె! మ।
త్రిలివిధికుండలించినయదృష్టముదాటఁగనేర్తురేనరుల్॥ ౧౪౭.

క॥ వెలవెలఁదికోలముచెడుదన । ములఁజూపకయున్నెయోర్వములుసవతింబో।
రులుపుట్టినిండ్లువారికిఁ । గలకాలముధనముఁజూఱగఱతురుమాయన్॥ ౧౪౮.

వ॥ అనిదుఃఖావేశంబున. ౧౪౯.

తే॥ అకటపదునాల్గేండ్లువాయంగనెన్ని । యుగములగునొయందాఁకనేనోర్వఁగలనె।
తనువువిడుచుటధర్మముత్తలముకంటె । ననుడుమాతలినవ్వుచిట్లనియెఁగొసరి॥ ౧౫౦.

చ॥ ఇడుములురావెమానవులకెల్లెడలన్ధృతిఁదూలఁబాడియే।
యడలుజనుండుసైతమునిరామయుఁడైధృతితోననున్నఁబె।
ద్దడవునకైనబాయఁడెవెతల్సుఖమెచ్చటనుండుదుఃఖము।
క్కడవసియించుదీర్ఘమతిఁగాఁటియలెంచకుధైర్యమూనుమా॥ ౧౫౧.

శా॥ ఏయేవేళలనేదియేదినరులందెబ్బంగివర్తించునో।
యాయావేళలనన్నిటంబొరసిమాయాలోకదుఃఖంబులన్।
బాయంజూతురుదూరదర్శులుమనోభారంబువేడింపుమా।
కాయుత్యాగముమానుమాతరుణిమాంగల్యంబుచింతింపుమా॥ ౧౫౨.

వ॥ అని కొంతయూఱటవల్కి యదృశ్యుఁడైన నరేంద్రుండు. ౧౫౩.

ఉ॥ ఏమనిచెప్పువాఁడసఖులెల్లరుఁదల్లడమందిరేదియే।
దీమహిళాలలామయునితేఱఁగనుంగొనజైత్రలక్ష్మియా।
లేమపిఱుందఁబోయినలలింగనుపట్టెడిఁగందువారియా।
రామమురత్నహారములురాజిలకుండెడినేమిచెప్పుదున్॥ ౧౫౪.

క॥ అనిచింతిల్లుచునగరికి । జనమంత్రిప్రముఖులెల్లజననాయకునిన్।
గనియచ్చురశాపంబును । వినియూఱటవల్కిరపుడువెతలుగుడువఁగన్॥ ౧౫౫.

తే॥ సుగముసాలించియెన్నఁడుసుదతిగుఱించి । వార్తలేతెంచుననియార్తివందుదేవ।
వారకామినిమూఱుచువ్యర్థమైన । తనువురోయుచునుండునాధరణివిభుఁడు॥ ౧౫౬.

క॥ అనికాంణభూతివినిచిన । వినివిద్యాదయితుఁడడిగెవెనుకటివృత్తాం।
తనిరూఢియానతిమ్మని । వినయమునాదరముప్రోదివెట్టఁగనచటన్॥ ౧౫౭

గద్య॥ ఇది శ్రీరామకృష్ణకవి ప్రణీతంబైన మృగావతియందు ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

మృ గా వ తీ.

తృతీయాశ్వాసము.

గీ॥ అనగుణాఢ్యుండు సకలవిద్యావివేక । భూతిఁదనరారు నాకౌశభూతిధిపుఁడు।
నిభునకిట్లను దొలి దెస నెగపెనట్టి । తార్క్ష్యు భవమట్లుపోవుచుఁ దరతరమున॥ ౧.

మ॥ తటినీసంచయముల్ ధరాధరములుద్యత్సారహర్మ్యాగ్రముల్।
నటదుగ్రద్వీపసింహసంకలితకాంతారంబులత్యద్భుతా।
స్ఫుటికాగచ్ఛదమందసైనికసమిత్ప్రాంతంబులశ్రాంతసం।
ఘటితాష్టక్రమతాపసాశ్రమములేకాయేకిగా దాటుచున్॥ ౨.

తే॥ పెక్కుయోజనములు ప్రాయి, భీతుగుడిచి । యొడలుమఱచినయు గ్మలినోరఁజూచి।
పక్షియిట్లను నాయాసపాటులెల్లఁ । దెల్లవారెననిమరలఁదేఱిచూచి॥ 3.

చ॥ భ్రమయుచుమాంసఖండమనిప్రాణిని దెచ్చితినింతదవ్వటం।
చుమదిఁదలంచియచ్చట నెత్తుద్రమ్మృగాకులమైన మేదినీ।
ధ్రమునమృగావతిన్ విడిచి దంచడినీడపుఁద్రోవపట్టెడె।
వము పచరించుకృత్యములవారణముల్ గదపండితోత్తమా॥ ౪.

మ॥ కలలోనైనఁ దలంచెనే మృగమిళత్కాంతారమధ్యంబునన్।
గలఁగింపన్ మదదంతిరావములు వంకన్ నీటినాదంబుమున్।
డుల చెట్లిచ్చెడు కీసనీడలు ఖగన్యానంబు, మైడోల్ల వ్రా।
లలనారత్నము శైలసానువుల వేల్లత్కంటకశ్రేణులన్॥ ౫.

ఉ॥ కాంచనవేదులన్ గలయఁగత్తియుపిండు విపంచికారవా।
భ్యంచితచిత్తలై చెలులు నచ్చరకోటులు కోహళోక్తమె।
ప్పించఁగ దిద్దుముద్దియకు భృద్విషమస్థలి భోగినీవిధుల్।
గాంచఁగనయ్యె నచ్చెరువు గా దెతలంపఁగ నేమిచెప్పుదున్॥ ౬.

సీ॥ చలువరామేడలఁదులదూఁగునుయ్యెలల్ సరివ్రానిగట్టుతాచజీయలయ్యెఁ।
జెలువంపుటిండ్లవై చిత్రిఁజిత్రించినముప్పన్నె మెకములు నివ్వటిల్లె।
శారికాకీరవీణారవంబులు కర్ణకాశిస్య వేదండగానమయ్యెఁ।
దోనాడు నెచ్చెలుల్ కానదౌదవ్వులనిలుచుముండులచెట్లకోలములయ్యెఁ।

జలువమలగాలి పెన్ వీచుజంఝలయ్యెఁ । గానిపచ్చనియొడలిచిక్కఁ పుకంపు।
టూఱపులెబ్బంగి సైనమఱఁగదయ్యె । నేకవస్త్రయేకాకినియింతియపుడు॥ ౭.

తే॥ ఒంటిమైనున్నయువిదయెట్లులికి పెలుచ । నుమ్మలించునొగ్రామశూన్యమ్ములైన।
గట్టుచఱియలటాసుతగడపురేలు । వెఱపువేళలనెవ్వారిమఱఁగుఁజొచ్చు॥ ౮.

ఉ॥ ఎక్కడికేగెనంచనెఱయిూకలపాన్పులతోడనాడుపి।
ల్లక్కలపిండుపండుఎలనన్నలువెట్టినపట్టుపుట్టముల్।
మెక్కడిశాలికాశనమమేయవిభూషలుపల్లకీలుకీ।
లెక్కనసాలభంజికలునింతికనంతవనాంతరంబులన్॥ ౯.

చ॥ అనినగుణాఢ్యుఁడవ్వలికథాంశముచెప్పమటన్నభూతిరా।
డ్ఘనుఁడిటుపల్కనంతవిహగంబొకపర్వతసానువందువీ।
డినయొకకొంతలోనసెకడిందివిచారతవత్సరాడ్వఘూ।
టినిదురలేచుదానివలెడీల్వడుకన్నులువిచ్చువిచ్చినన్॥ ౧౦.

సీ॥ అల్లనగనువిచ్చియఱసంజకెదురైనపడమటిపజ్జతిప్పలనుగాంచు।
మలఁగికనుల్ ద్రమ్మాల్చిమఱికొంతతడవుచింతించిదాపటికనుల్ దెఱచిచూచి।
బయలంటుకొనలనుండియుఁజాఱుచట్రాలుపైఁబడనుంకించుఘణితిఁగాంచి।
వలపటఁదలద్రిప్పివఱలుచీఁకటిగలక్రీచక్కఁబొడగనికీలుగొల్ప।
నుత్తలమువెడవెడముందులొత్తిపాఱు । చిఱుతచెట్టులబుసబుసల్ నెఱపుకీట।
కములుగనివినిపేరలల్కరముమొరయు । మొరపములువిన్నగుండియల్ ద్రమోగెసతికి॥

వ॥ అంత. ౧౨.

చ॥ ఒడలొకచాపరాయిపయినుండఁగనుప్పరవీధినక్కడ।
క్కడనఱకెంపుచాఱలిడఁగాఁదొలిదిక్కన,భానుఁడత్తతిన్॥
బడమటివార్ధిలోమునుఁగఁబొఱడినొక్కడభంగసంగతుల్।
వెడలఁగనొక్కపజ్జఁబృథివిన్ గబళింపఁగఁబోలురాఁగనున్॥ ౧౩.

చ॥ కనియిదిపాడుస్వప్నమనికన్నరమోడ్చెనుగానిశేముషిన్।
వనరుచునుండెనేమియిదిస్వప్నమెయంచునొకింతలోనెరయొ।
య్యనదెఱచెన్ గనుంగవకటా! ప్రియమిత్రమతెచ్చెనిచ్చటన్।
జనరహితాచలావనికశంకితబుద్ధివిహంగమక్కటా॥ ౧౪.

సీ॥ నిడుదైననల్లనినెఱులుకుత్తుకఁగొంతనక్కనగొంతపైప్రక్కఁగొంత।
గాఁగజిబిజిగాఁగఁగరమొకండవనిపైహస్తాంతరముటొమ్ముమస్తరింప।

పలువవీడియుపీడకలవడబుత్తడిబచ్చెనబొమ్మనాఁబరఁగనొడలు।
తొలినాఁడుమగనిముద్దులఁదూగునప్పుడు కెంపునించినమోవిపెంపుగదుర।
వారుమోముసవడిబాష్పవారిదొరఁగ । ముంగురులదుమ్ములెడగొనమొగిళులంటు।
గట్టుచటియలఁబొరలాడుకలికికులికి । పలుచెనోమునఁబుల్గులుపాలెనింగి॥ ౧౫.

వ॥ అంత మృగావతి తటాలునలేచి. ౧౬.

ఉ॥ ఎచ్చటనున్నదాననిదియెక్కడిపర్వతబృందమెట్లుపో।
వచ్చినువత్సభూమికిటవ్రాలెడుభాస్కరుఁడస్తవార్ధిలో।
మ్రుచ్చులుబెట్టిదంపుమృగముల్ ఫణిరాజులుసంచలింపరే।
యిచ్చటనిల్వనేర్తునెప్రియేశ్వర! వాసితిమిమ్ముఁజూతు నే?॥ ౧౭.

ఉ॥ ఆలుమగండుఁగూడిభయదాటవినున్ననుసౌఖ్యవార్ధిలోఁ।
దేలుచునుండ్రుమద్గతులుదివ్యములయ్యెమునీంద్రశాపమో।
వేలుపుటన్నులోర్వమిఁదవిల్చినవారొకొ జన్మపంకజం।
బాలనిమగ్నతాఫలమొబాలలెఱుంగఁగనేర్తురేయిలన్॥ ౧౮.

సీ॥ సాకేతపురమునజనియించిభారతవంశవర్ధనుఁడైనవత్సరాజు।
చెట్టవట్టిసుపర్వసీమంతినీబృందవినుతనైనందనవనవిహార।
ఖేలనాసక్తనై బాలాతపవిదూరనై రూపవిజితాప్సరోంగననయి।
శరభశార్దూలకేసరివరాహోద్దండఫణిరాజులకునాటపట్టునైన।
యిమ్మహాగిరికెటుబలియిచ్చికొందు । నకటవిహగంబులారనన్నాకలించి।
వత్సదేశంబుసేర్పుఁడువల నెఱుంగఁ । గన్నుగాననియీకాననఁగరుణతోడ॥ ౧౯.

వ॥ అని యాకసమువంకజూచి. ౨౦.

సీ॥ మొలినూలిగజ్జెలమొరపంబువినుతల్లి యెవనిఁబెండ్లాడెదవేయటన్న।
ముద్దుపల్కులు రాఁగమురిపెంపుఁదండ్రియు నెవ్వానివరియించెదేయటన్న।
గ్రచ్చకాయలనాడు నెచ్చెలుల్ చిఱునాట నెవనిముద్దాడఁబోయెదవటన్న।
జవ్వనంబునఁజంద్రశాలాతలంబులనడలసఖుల్ తొంటియట్లయడుగ।
వత్సభూపతిఁజెయివట్టవలచుదాన । నతఁడుగొనఁడేనివారివిషాగ్నిమూల।
కముగనసువులువాసెనగరమునమ్మఁ। డనుచుఁబల్కెడిదాననోవినుతశీల॥ ౨౧.

చ॥ అడలకప్రాణముల్ విడకయున్నవనొక్కతెఁబెండ్లియాడిమం।
దెడపడకుండుమెచ్చటికినేగకతాపసవృత్తిఁబూనకి।
క్కడగిరిసానువందుఁబలుకాకులవాయికిమాంసఖండమై।
పడియెదఁబూర్వజన్మకృతపాపమువాయునెప్రాణనాయకా॥ ౨౨.

తే॥ అనుచుఁగన్నీరువిడచుచుమనవనిమీఁద । నొక్కమోకాటినూనిమఱొక్కదాని।
పయినిమోచేయియుంచియప్పడఁతిమౌళిఁ । గరముసేర్చుచునిట్లలందురుగుణాఢ్య॥ ౨౩.

సీ॥ అలనాఁడుజడదారికలలోనవిద్యాధరులనేలుపౌత్రుఁడుగలుగుననియె।
నిక్కడగడయూపిరిడినఁబుత్రుఁడుగానిపాదముపెట్లొక్కయేపుణ్యఫలమొ।
ప్రమదావనంబునఁబ్రమదలతోనాడనబ్రుముగానభ్రమందువేల్పు।
వీటికేగెడుభూమివిభునిగన్నారఁగాంచితిమోహవిభ్రాంతిసెందినపుడు।
సకియలూరడిలంగఁబల్చునిపలుకుల । శమమునొందించిరట్టినాసఖులనుఁగుఁ
బతినిదుఃఖదేవతకుసప్పనమొనర్చి । దిట్టనైతినినాకోర్కెయిట్టులాసఁగె॥ ౨౪.

శా॥ స్త్రీబుద్ధిఃప్రళయంకరీయనుచుసూరిశ్రేణిమున్నాడఁగా।
నాబాలాత్వముసూపుదాననిచటందార్కాణమయ్యెంవిభుం।
డాబావిజ్ఞాపనంబుసేయవలదంచల్లాడెనాపోఁకగా।
కాబంధుప్రవరుండునమ్మలికపాలైపోయెనేమయ్యెనో॥ ౨౫.

శా॥ ఈనిర్మానవభూమియీవనతలంబీయంబరోల్లేఖిసా।
ధానీకప్రచరత్తరప్లవగసింహవ్యాళభేతాళికా।
ధ్వానప్రాప్తవికారమీకటకసంత్రాసంబునన్నెంచినన్।
బ్రాణంబుల్విడనాడునిక్కమిదిమోహప్రాప్తినుంచుర్వపై॥ ౨౬.

ఆ॥ పడిరజోవిభూతినొడలెల్లనుడివోవఁ । జిఱుతటాలమేనుచిండ్లువడఁగ।
నిరులునలుగెలంకులెడగొనుచుండఁబె । ల్లుగవెలందివంతలొగుచుండి॥ ౨౭.

చ॥ యుగములలోననిక్కలిమహోత్తమమిందుగ్రహస్థురాలుభా।
గ్యగతముధర్మకామములకానినకొమ్మముముక్షుమార్గమున్।
దగిలెడునందురిట్టిసుఖతత్త్వముఁబాసిశిలోచ్చయంబులన్।
విగళితజీవనాదుననివేమఱుగంటఁబఱింతునీటిచేన్॥ ౨౮.

ఉ॥ భారతవంశవర్ధనునిబాసివనాంతరఘోరవాటిలో।
ధీరతనున్నదాననెదధిక్కృతవజ్రముకాకయెట్టిదో।
యోరజనీలలామననునూరికిఁదోడ్కొనిపోవెపత్తులా।
రారమణీయమైననికటావనిఁజూపరెయాకలించరే॥ ౨౯.

తే॥ విశ్వవిశ్వంభరాదేవి! విగతదయవు । విపినభూవర్తితాహార్యవీథిలోన।
బరితపించుచునున్నఁగాపాపవేమి । సవతిపోరులనూహింపసమయమిదియె॥ ౩౦.

వ॥ అని మృగావతి పలుదెఱంగుల విలపించుచుండ. ౩౧.

ఆ॥ ఈప్రపంచధర్మమెట్టిదియోకాని । యరయఁగలమెయొక్కపరినసకల।
కష్టములకుమనముకలఁగుచున్నారము । తగిలినట్టికాలెతగులుమఱియు॥ ౩౨.

సీ॥ వాయెఱుంగనిమేకపదుపులవెన్నచాడ్పునమ్రింగుమలమారిమూర్తియనఁగ।
దరితప్పిరేమొదల్ పడమాడుతెరపరిజమునింటితోరణచాలనంగఁ।
బవలెల్లదూలంబుపగిదినొక్కెడద్రావాలుపులుచుట్టుసోమరిపోతనంగ।
దురదృష్టదేవివధూటికై పుచ్చినరుంద్రవాసుకివిశ్వరూపమనఁగఁ।
బొలిసియాకొనిబిట్టుకోఱలుసెలంగ । నోరుపఱపుచుఁగోనలనురుగులొలయఁ।
గొండచిలువయొక్కటిసతిదండఁసేరి । యెదనుభయవృక్షమునునాటెనింతికకట॥ ౩౩.

చ॥ మలచిలువన్గనుంగొనఁగమానినిమేనువడంకనట్టని।
శ్చలతవహించితొట్రిలఁగజంఘులుఁబెన్గరుదాల్చియిట్లనున్।
గలఁతకుఁదోడుగానిదియుఁగల్గెనుభీకరవజ్రదంతమం।
డలిద్రవియించుచున్నదకటాతుదిఁబోయెదఁబాపవాయిలో॥ ౩౪.

తే॥ ఇందులకెనన్నుఁగొనివచ్చెనింతదవ్వ । విహగమునకెగ్గులేమిగావించిసిలుగు।
గూర్చితినటంచుఁగుయివెట్టికుదిసితన్ను । దానెదూషించుచుండెనత్తరుణమందు॥ ౩౫.

చ॥ చెలువయుజీవితాశవిడిచెన్విడనాడియుభర్తకోసమై।
జలజలబాష్పబిందువులుజాఱఁగనుంగవనించెనంతఁబే।
రెలుఁగునబిఱువాలమదియిట్టటుగొట్టుచుఁబొట్టపైనిని।
ట్టలపుశరంబుగ్రుచ్చికొనడమ్మనిత్రెళ్లెనసృక్కణంబులన్॥ ౩౬.

చ॥ అటుజమునింటికేయతిథియైనకుభృత్ఫణిఁగాంచిదేవతా।
ఘటనమొసిద్ధసాధ్యకృతకార్యమొకాకసమీపసంయమి।
స్ఫుటితతపఃఫలంబొవిభుసూచితమాంత్రికమారణక్రియో।
నటనమొయొక్కవ్రేటుననెనాలుకసాచెఁబెనంగియెట్లొకో॥ ౩౭.

మ॥ అనిపెన్నుబ్బురపాటుతోడనవలాయాలించియేశబ్దమై।
ననురానోపునెయంచునల్లడలఁగండాదవ్వులీక్షించిపై।
గనమాంజిష్ఠపటాగ్రమున్బసిఁడికెక్కల్పాదవైషమ్యక।
ల్పనముంగన్గొనిసిద్ధపూరుషునిగాభావించెగంధర్వునిన్॥ ౩౮.

క॥ ముందేమిశుభమువచ్చునో । నందనమందారచందనద్రుచ్ఛాయన్।
బందాడిప్రొద్దుపుచ్చిన । బృందారకుఁడట్లుచిలువఁబీచంబడువన్॥ ౩౯.

చ॥ హృదయముప్రక్కలించుతదహిస్ఫుటపీవరగాత్రవేదికన్।
జెదరినరక్తబిందువులుచెల్వమనంబునభీతురోఁతయున్।

గదికిన సేవగించిసమకట్టినకర్జమొనర్చుపూనికన్।
దదగశిఖాగ్రసీమకు వెతన్ జనునంతకు సమ్ముఖంబునన్॥ ౪౦.
సీ॥ ముదురుమ్రాఁగొమ్మనొండదిమిపెంజుట్టురోఁకటిబండచాడ్పునగరము మెఱయ।
మానిసిపొడువునమలఁగివెల్లలఁదోఁగుకరవాడిరదములగవ సెలంగఁ।
గాటుకమలమాడ్కిఁగండెనవన్నియ నెలయొండెసైననునిలుపఁజాల।
బలియుక్రిక్కిఱియుకుంభద్వయంబుననుండివిమలంపుసీధువు వెల్లివోడువ।
నతిమదోన్మత్తహేలయైయురుగుచెంచు । నొక్కరెంటద్రావుడుగనియుడిఁగిడీవ।
నాశఁదత్పూరఃపాదద్వయంబుకొనలఁ । బడియెనెలనాగద్రొక్కకపాఱెనదియు॥ ౪౧.
క॥ అబ్బురమడుగులవ్రాలిన । ద్రొబ్బకయబ్బాలద్రుళ్లఁద్రొక్కకకరిత।
బ్బిబ్బులఁబెట్టకచనెఁబె । ల్లుబ్బియుభగవంతుచేష్టలు క్త్యతిశయముల్॥ ౪౨.
చ॥ దుడుకు మెకంబుకంబుగళిఁద్రొక్కకపోఁగవిషణ్ణచిత్తయై।
కడుపుననర్భకుండదరఁగాళులుతొట్రిలఁబేరెలుంగుతో।
జడముడివీడఁగ్రిందఁబడిసానువునుండియుసుళ్లువాయనా।
పడఁతియుజాండనాదమునుబందులుగట్టఁగనేడ్చె వెక్కుచున్॥ ౪౩.
ఉ॥ తొట్టిననేత్రనీరములదోఁగఁబయింటచెఱంగుమోముకె।
మ్మట్టిగనెఱ్ఱవాఱఁగటమార్గములన్నులివెచ్చనీరుగ।
న్పట్టఁగనేడ్వనట్టిమొరపంబుసమిత్కుశహోమవస్తువుల్।
పట్టఁగవచ్చునొక్కమునిబాలుఁడువీనులవిన్న మాత్రనన్॥ ౪౪.
ఉ॥ ఎక్కడిదీకృపారసమునీనెడునుగ్మలియేడుపబ్రమే।
ప్రక్కమలంచివచ్చెడినిబక్షివిదూరముపొంధమానవా।
స్పృక్కణపానతత్పరకరిప్లవగోత్కరమధ్వనీనహృ।
త్పక్కణవాసమీయుదయపర్వతమిం చెటుకాంతివచ్చెనో॥ ౪౫.
ఆ॥ అనుచుఁగొన్నియడుగులరిగియచ్చోనొక్క । పెద్దబండనెక్కిపిలచిచూచె।
నచటగానకన్నియడుగులుత్తరమున । గడచిపొలఁతిఁగనియెగట్టుపైన॥ ౪౬.
చ॥ పొడగనిడాయుచిట్లుపలపోసెవెలందినిజూడవేలుపుం।
బడఁతియొగాకవెన్నునెదపైదలియోవిరియంపసింగిణీ।
యొడయనిప్రోడయోయెఱుఁగనోడెదఁగాకమదీయహృత్స్థిరం।
బెడపకచూడఁగోరియిటులిక్కడవచ్చిరొయేమొమద్గురుల్॥ ౪౭.
ఆ॥ అనుచుసందియంబుపెనగొనఁబెనుముండ్ల । నవలఁద్రోచియతివయంతికంబు।
సేరిసొలసియున్నసీమంతినీమణి । నిట్టులడుగుసంయమీంద్రసుతుఁడు॥ ౪౮.

ఉ॥ ఎవ్వరిదాన వెక్కడకు నేగుచు నిచ్చటి కెట్లు వచ్చితో।
యవ్వభవన్ముఖేక్షు వసుధాధిపపుత్రిక మాడ్కిఁ దోఁచెడిన్।
జువ్వె కిరాతభామినులు శూలి నికీయ దలంచి తెచ్చిరే।
యివ్వనరాశిఁ బుట్టి దెగి యీగిరి సేరితె యేది చెప్పుమా॥ ౪౯.

చ॥ అనియడుగన్ మృగావతియు "నన్నయ యోధ్య యనంగ వింటివే।
పనుపడ నొక్కఁ డప్పురము పాలన సేయు రమాసమృద్ధి నా।
తని వరపుత్రి నేను భరతప్రవరాన్వయజాతుఁ డైన వ।
త్సనరపు ధర్మపత్ని నిగుశాంబుపురోపవనాళి నుండుదున్॥ ౫౦.

సీ॥ ఎన్నఁడే మడిగిన నెద నెంత విసువక పరిపూర్తి నొందించు ధరణిధవుఁడు।
కులశైలవిహరణస్థలముల నొకమేన గ్రీడించుచుండు ముక్రేణి సేయ।
సురదంపతీవిలాసరసత్వము సురతీకందర్పులే వేళఁ గాంచుచుండఁ।
జెలికువిందులు పూనిక అకుపూవంపకోలల జగజ్జైత్రులై చలము గలిగి।
యెన్ని వలరాచ సేఁతలు పన్నియుండ । మేల యవియన్ని నొడివితి వీవనంగ।
వలవదు మ్మలమాప నెవ్వానితరము । తలఁపనివి యెల్ల స్మరణకుఁ దగిలె నకట॥ ౫౧.

సీ॥ నెత్రుటి నూతిలో నీరాడఁ గోరితి నాతఁడు దానికియ్యకొనఁడయ్యె।
వెండియుఁ బలుమారు విరసభాషణములనుల్ల సమాడఁ దానొప్పికొనియె।
నలుక చేనప్పుడొ దలయెత్తి చూడనైతి నిబూచె గన్నులుగను దునెప్పు"।
డను చబిట్టెలుఁగుతో నతివయేడ్వఁగఁ జొచ్చె ముని సుతుండూరార్చి ముద్దరాల।
యానతిమ్మెట్లు సేరితీయవనిధరము । దివ్యసీమంతవతులిటఁ దెచ్చినారె।
యనుచు నడిగి దంపతుల నెయ్యంబు లరసి । బ్రహ్మకృతిదూటి తదనంతరంబ నంగ॥ ౫౨.

వ॥ ఆమె యుదుఃఖాతిరేకంబున మాటాడకున్న మునిబాలకుఁడు. ౫౩.

ఉ॥ చెక్కిళులందు నేత్రజలశీకరముల్ పచరింప దుఃఖియై।
వెక్కుచు నేల యేడ్చెదవు విష్యము నాయువు నిత్యమేవృథా।
పొక్కెద వొక్కనాఁడ తనిఁ బొందెద వవ్వలి వృత్తమెట్లనన్।
గ్రుక్కుచు నంతయుం దెలిపెఁ గోమలి నివ్వెఱగంది యాతఁడున్॥ ౫౪.

తరల॥ సవిధభూస్థలిసారసేక్షణజామదగ్న్యమహాశ్రమం।
బవిరతంబును సిద్ధసేవితమై తపోధనయక్షరా।
డ్భవనమై వెలుగొందు నచ్చటి పారికాంక్షిని గొల్చినన్।
వివిధకిల్బిషరోగపాతకవిస్తృతంబులు వోయెడిన్॥ ౫౫.

చ॥ అనిజడదారిపట్టియుండియావచనంబులశాంతి సేసియు।
య్యనఁ దెరవిచ్చికంటకములవ్వలఁద్రోయుచు శర్కరాతలం।
బునగడుమెల్లరమ్మనుచు భూమిధరక్వచిదగ్రపార్శ్వముల్।
మునుకొనిడిగ్గఁజేకటులమున్నగనితంబగుహాప్రదేశముల్॥ ౫౬.

ఉ॥ జగములకర్మసాక్షివయిసాధ్విగిరిస్థలిసల్లలాడఁగాఁ।
బాగులకక్కోపగించుకొనిమోముముడించెదుపద్మినీసతిన్।
దగిలెదువాఁడవంచుజమదగ్నియొసంగునొశాపమంచు నె।
వ్వగఁజరమాద్రిభిల్లజనవహ్నులవెల్చెదగుండుదేహముల్॥ ౫౭.

చ॥ ఇరువురుపర్వతస్థలులసేగఁగనుంగొనిభాస్కరత్విషా।
వరవరదూతులోయనినివాళులొసంగిపదంబులాక్రమిం।
చిరిభయచిత్తలైపొదలఁజెల్వములాడియుఁబొంతిమిగ్గురుం।
బురువనుకందుకంబుబుసుపోకకునాడుతమఃకుమారికల్॥ ౫౮.

ఉ॥ అజగరకుంభకర్ణునకునన్నువపైయడియాసదోఁపఁగాఁ।
నజరుఁడుత్రుళ్లనేసెమనుజాంగనస్వైరదనక్షతంబుల।
క్కజములుగాపటించనుచుగాత్రవిధిక్రియలాచరింపబం।
ధుజనులఁబిల్చిరోయనఁగఁదూలుచుఁగూసిరిపాపరిక్కసుల్॥ ౫౯.

చ॥ తొలిదెసఁగూఁతపవ్వరుగఁదోయధిభంగరవంబులప్పుడి।
కుక్కలనలమన్వధూటియనుఁ ‹‹ గోవిదపర్యజలస్వనంబులి।
ట్టలముగఁబర్వుచున్నయవిడాయఁగడాయఁగఁబెల్లుబ్రామసెడిన్।
దెలియఁగఁజెప్పుమీకెలనఁదీర్ఘములెవ్విప్రహాపంబులేవనన్॥ ౬౦.

మ॥ మునిసూనుండిదిప్రాఙ్మహాజలధియంభోయానమార్గంబునన్।
జనలేరెవ్వరథస్థలంబొరయునిశబ్దంబుతద్భంగపా।
తనజాతంబదిగోకనుంగొనుతపోధన్యాశ్రమంబల్లది।
వ్వనభూజంబులుమినుక్కుమినుక్కునదేవాల్గంటితద్దీపముల్॥ ౬౧.

వ॥ అనుచుఁ గొంతదవ్వరిగి యయ్యిరువురు. ౬౨.

మహాస్రగ్ధర॥ నవకవ్యాఘ్రాసనాసీనవిమలచతురామ్నాయసూత్రాత్తహవ్య।
స్తవనీయంబర్కతేజస్తరుణదధికవాచంయమవ్రాతమాది।
త్యవధూట్యానీతపుష్పస్తబకవిహితపాద్యక్షణామత్సరంబ।
భ్యవితాంతేవాసివాసంబగువరజమదగ్న్యాశ్రమంబొత్తిరంతన్॥ ౬౩.

సీ॥ ప్రభవించునొకచక్కిఁ బావపాగ్రకలాయకలితపక్షివ్రాతకలకలములు।
పొడచూపునొకచోటఁ బుణ్యాంగనాగీతికోపేతసంధ్యాగ్నిహోత్రఘృణులు।
తనరారునొకవంక వనముక్తశార్దూలమృగగోవృషానందమేళనములు।
పొదలించునొకచాయ మునికన్యకావినిర్మితమల్లికామోదరేఖలప్పు।
డాశ్రమంబుసొచ్చి యవనీభవంబులఁ । గడచి యుటజవితతిఁ గాంచి శిష్య।
పాఠకూటములను బాటింపకచ్చోట । నొక్కమందిరంబు నొందిరంత॥ ౬౪.
క॥ ఉదయోదయార్కసంధ్యా । గ్నిదయాదృష్యత్తపస్వినిర్మలతేజో।
విదళితభుజిష్యకిల్బిషు । సదమలు జమదగ్నిఁ దఱిసి సతియుఁ బ్రభులున్॥ ౬౫.
తే॥ ఎఱిఁగి కన్నీట నడుగుల నెఱపెఁ గనిత । పస్విదీర్ఘసుమంగలీభవ యటంచు।
నొడివె దివ్యచక్షుస్సనఁబడినపాట్ల । నెఱిఁగి మునిపతి జమదగ్ని యిట్లు వలుకు॥ ౬౬.
చ॥ వగవకుమమ్మ నీకుఁ గులవర్ధనుఁ డుద్భవమొందు నప్సరో।
విగళితశాపమిట్లొనరె వేగఁ జతుర్దశహాయనంబులన్।
మగిడి సమాగమంబగును మానుము దుఃఖము వీతిహోత్రుసో।
మగువను తింపుమిచ్చట నెమానిసుతాతతితోడ నుండుమా॥ ౬౭.
క॥ అనియూరటవల్కినఁ బెన్ । వినయము భక్తియును భయము వెలువడ మ్రొక్కెన్।
గనదుర్వార్చిస్సహితుని । వినిర్మలతనువుఁ గృశాను వేఁడం దొడఁగెన్॥ ౬౮.
చ॥ విమలతనుప్రభాహృతవివిస్తృతకిల్బిషహేతిసాంద్రసం।
గమనభవేక్షణామునినికాయసమర్పితపూతమంత్రయు।
న్నమితసురాంగనాతతిసనాథనొనర్పుము దాత్తచిత్తజ।
ప్రమదకళాహరా సతము పాలన సేయుము సత్యరక్షణా॥ ౬౯.
చ॥ ఇటులు మృగావతీరమణి యిష్టము చొప్పనగర్భకోక్తిమై।
పటుతరభీషణానలుని బాడఁగఁ గన్గొని సంయమీంద్రుఁడి।
చ్చటవసియింపఁ గావలసె సాంద్రవిధూపలసౌధవీథికా।
నటదళినీకచావితతి నానఁ జెలంగుల తాంగియక్కటా॥ ౭౦.
శా॥ శాల్యన్నంబు భుజించి నెచ్చెలులతోఁ జంద్రాశ్మవేద్యావళిన్।
బాల్యావస్థ గడించి యౌవనమహాప్రాదుర్భవస్వీకృతిన్।
గుల్యారామసరఃప్రదేశసుఖముల్ గొల్లాడి తద్భర్తతోఁ।
బల్లావర్తితతాపసాశ్రమములన్ బద్మాక్షి వర్తించునే!॥ ౭౧.
ఆ॥ అనిమునీంద్రుఁ డంతరాత్మ వాపోవఁగ । నతని వదనచిహ్నమాశ్రయించి।
తెలిసికొనియెఁ బొలఁతి తెలసి యిట్లను దివ్య । వాక్కుతోడ భక్తి నెక్కొనంగ॥ ౭౨.

చ॥ లవణమహాసముద్రమిదిలంఘ్యము రెండవదిక్షువందునై।
దవదెనలేనిదధ్యుదధియందులద్వీపము లెందుఁగల్గునె।
ద్ధవితతియప్సరోబలలదర్పకకేళిమెలంగుచుండున।
య్యవిరమణీయముల్మిగులనందొకదానివచింతుయుక్తనాన్॥ ౯౧

ఉ॥ అందుయమాదియోగనిరతాత్ముఁడుమానినమస్కృతుండుమ।
ధ్యందినసూర్యతేజుఁడులయప్రతిపాదితగానశాస్త్రని।
ష్యందసుధాసుధానిధితపోధికుఁడుండులయేశసంజ్ఞనై।
ష్టందపమాచరించునొకపుష్పవనంబునఁగట్టినిష్ఠతోన్॥ ౯౨

వ॥ అట్లుండ నొక్కనాఁడు. ౯౩

చ॥ సకలకలాకలాపుఁడగుసంయముఁడట్లుతపోవిభూతిఁజం।
పకకుసుమాకరోపవనిఁబద్మదళాక్షునిఁజిత్తవీథిలోఁ।
బ్రకటముసేసిస్ఫాటికసరంబుకరంబునఁబూనినిర్మలో।
దకరుచులీఁగమండలువుతాలిమినుండనభోంతరంబునన్॥ ౯౪.

చ॥ కలకలరావముల్వొడమెఁగంకణనిక్వణశీకరంబుమి।
న్నులమెవిపంచికారవసుధాపగగెంటసమాడెస్వర్ణదిన్।
సెలకొనెవాఙ్మనాదనవనీతముదధ్యుదధిన్బదాగ్రసం।
గళదురునూపురస్వనముగ్రమ్మెమునీశుతపోవనంబునన్॥ ౯౫.

చ॥ ఇరువురుడిగ్గభూమికిసురేశసుధర్మనటీమతల్లికల్।
తరుణి! తిలోత్తమాంగనయులంబుషయున్బహుశైకవాసనా।
సురభులఖండపార్శ్వములసొక్కుదలిర్పవనీవిహంగముల్।
తరువులనూఁగులాడవనితల్మునిఁజూచిప్రహృష్టచిత్తలై॥ ౯౬.

మ॥ సతతధ్యానతపోగ్నిహోత్రక్రతులన్సంధించిసంగీతసా।
హితులన్దేలెడునీమునీశ్వరునిఁగంటేనాట్యరేఖాసమం।
చితగీర్వాణఘణాధరీముఖయుతశ్రీపుండరీకాక్షుఁడీ।
యతిదర్శించినటీవినోదములనత్యానందునిన్జేసినన్॥ ౯౭.

చ॥ మనకుపహారమిచ్చిసురమానవతీతతిలోనగొప్పఁగా।
మనలఁదలంచునంచుఁబలుమాఱుఁగుఱుంగటఁజేరియొట్టులీ।
మునివిమలోద్యమంబుకుదియుట్టుగఁజేయుదమంచుదప్పులన్।
జనినికటోర్వికిన్మగిడిచయ్యనసేగుచువచ్చుచుండఁగన్॥ ౯౮.

తే॥ తమినలంబుష యోగాతిలోత్తమవిపంచి । మనమువాయించినట్లైనఁగనులఁదెఱచి। [గ॥
చూచుమునిమనోరథమబ్బెఁజూవెయనుఁడు । నొప్పెనామెయుఁగూర్చుండిరొప్పిదము
మ॥ ఉదయాహార్యము నెక్కిదప్పిగొనసూర్యుండొక్కచక్రంబునన్।
జదురుండైవడి నేగియేగిచరమాశాబాధపాథోనిధిన్।
గదిరెన్ గ్రీష్మఋతుప్రచారములునాకంబంటితీక్ష్ణాంశుస।
త్పదవిన్ బట్టెఁగదా! సుపర్వవనితల్ పద్మాననాసీనలై॥ ౧౦౦.
క॥ శ్రుతిగలిపి మేళవించిరి । చతురిమవీణాద్వయంబుజతగా సుదతుల్।
కృతిమాళవరాగంబున । జతురాస్యప్రియవధూటిచారిణులనఁగన్॥ ౧౦౧.
ఆ॥ ముద్దరాండ్రగీతిమూర్తిభవించిన । రాగలక్ష్మిమధురరవముఁబోలి।
ఘనసమాధినిష్ఠుకర్ణరంధ్రమ్ముల । నమృతధారవోలెనభినయించె॥ ౧౦౨.
మ॥ సురగంధర్వఫణాధరీసతులకున్ జోత్తేరఁగాఁగష్టమె।
వ్వరోవిద్యాధరులో తిలోత్తమయొయూర్వశ్యుక్తరేఖాదులో।
నరలోకాంగనలో తపఃఫలరమానందోజ్జ్వలాకారలె।
వ్వరోయేతెంచిరిగాకమత్తపములన్ వారించురక్షస్సులో॥ ౧౦౩.
ఆ॥ అనుచుసందియంబుపెనగొనజడదారి । గనులఁదెఱచిచూచికాంతలార।
యొక్కగీతమిందెచక్కవాయింపుఁడ । నంగసలిపిరట్లునాతులప్డు॥ ౧౦౪.
సీ॥ సహకారపల్లవశయ్యపైఁజెరలాడుపలుకుకోకిలరాగఫణితినిక్క।
వనలక్ష్మిగూడియౌవనలక్ష్మిఁడౌమరుద్రాజపుత్రుండుపేరణముసూపెఁ।
బరిణతకుసుమాళిపారవశ్యంబుననానందమకరందమట్టెచిందెఁ।
బద్మాననోల్లసద్భృమరపఙ్క్తులపాటకెయిదిగాఁదమతమయెలుఁగులిచ్చె।
రక్తిఁజవ్వనులబొంపంబురాగచిహ్న । మాశ్రయించెసురీమంజుహస్తఘటిత।
వల్లకీమృదుమధురగానంబునెఱసి । మానియవికల్పమనముతోలీనమయ్యె॥ ౧౦౫.
మ॥ వినవింపైరసవంతమైనసుదతీవీణానినాదంబునె।
మ్మనమున్ భ్రామయతీంద్రుఁడానతియిడెన్ మందారకచ్ఛాయలన్।
జనితానందకరంబుగాఁగఁజచులాస్యక్రీడవర్తింపుఁడీ।
యనదివ్యాంగనలాడిరట్లభినయవ్యాపారపారీణలై॥ ౧౦౬.
తే॥ అంతమునిప్రీతచేతస్కుఁడైవధూటు । లారయేమిగోరెదరనలలవలప్ప।
డెడపకపఠించువీణయుసెన్నఁడేని । వాడనిలతాంతహారంబువలయుమాకు॥ ౧౦౭.
చ॥ అననొకనాగవల్లిలతయంచితఘోషరటద్విపంచినా।
తననుమహారమిచ్చెమునితావకభావుకదివ్యచిత్తమా।

వనితలఁ బ్రోచుఁగాతయని వ్రాలిరిపాదతలంబులందునం
గనలనిశాంతథాస్తనిరోగారుణికాత్మలయేనుఁడత్తతిన్॥ ౧౦౮.

వ॥ వారలిద్దఱు లేచి కొంతసేపటికి. ౧౦౯.

చ॥ అనపయలంబుపొప్పరసహారమునొక్కసమీపవాఖతోఁ
బెనఁచికచాళినూనెముడిపీడఁగఁ గ్రొమ్ముడి వైచుచుండఁగా
వ్వనవొకకాకిదానిపాదునన్ మునివైఁబడెనంతనీసు పెం
పునగికురించినీకువలపుం బ్రకటించెదువాఁడుమీ ప్పెడిన్ ॥ ౧౧౦

చ॥ అనిశపియించెసంయమిమయూదినిరంతరయోగవేద్యులి
ట్లనకపశాపకర్తలువిలాసినియంతఁబదాంబుజంబులన్
బెనఁగఁగృపామరందమునబేర్చుమదాళియమూంగ్రుఁడీవుఘు
మినిజనియించిజన్మగతిమృత్యువుసెందినశాపముక్తిఁగా॥ ౧౧౧.

ఆ॥ అనుడువారుసెలవుకొనివిమానంబుల । స్వస్థలంబుసేరిసౌఖ్యసార
మహితభోగభాగ్యమండనంబులమండి । రచటనెఱనఖిత్త్వమంతరింప॥ ౧౧౨.

చ॥ వెనుకవిధాతగోష్ఠినరవిందశరాసనుఁడంపకోలలన్
ఘనతపవిఘ్నముఁడన్ పసువుగాత్రముచిల్లులుసేయనింద్రుఁడున్
గినుకవహించెబమ్మపరికించియలంబుసనావిఘూమునిన్
గనలిశపించెఁగాదటెమ్మృగావతిపూర్వకథాప్రపంచికన్॥ ౧౧౩.

తే॥ అపుడలంబుసవీణాయునలరుదండ । నఖిలలోకమకోనఁగిశక్తిస్వపుఁగు
వెదకిదయసేయుమనిచెప్పివెడలిపోయె । నటఁదిలోత్తమున్ద్రపగాలయుంబుసేరె॥ ౧౧౪.

ఉ॥ ఒక్కదినంబునందుఁబురుహూతుఁడుదివ్యసభాంతరంబునన్
దక్కటినిర్జరేశ్వరులదండడిఁబిల్చియధోజగంబునన్
నిక్కవిలాసభద్రుఁడనునీలగళప్రియుఁడొక్కవానివి
ట్టుక్కుమెయిన్ దపఃక్రియలనోలలనాడెడినేమిచెప్పుదున్॥ ౧౧౫.

చ॥ విమలతపోధికత్వమునవ్రేల్మిడివిశ్వచతుర్దశంబులో
క్కమొగినవ్రస్సిపోయెడినిగావువిపద్విముఖుండునవ్వఃపురీ
రమవరియింపఁగోరెడినొగ్రకుక్కనవొక్కయుపాయమెంచుఁడ
న్నమగువలెట్టులైనయమిసైష్ఠికమంబువుపాలుసేయుదుర్॥ ౧౧౬.

ఉ॥ తొల్లిఋషీంద్రులెందరువధూటులతియ్యనితేటమాటలన్
వెల్లనకంటకస్థలులవీడొక్కనిరమ్యనికుంజవాటులన్

జల్లనిగాడ్పులంగనలసన్ననియూర్పులెకాఁగఁగ్రొవ్విదన్।
మల్లెలపెల్లుదేనియలమాటునవేఁడెదు ! దివ్యకేళికిన్॥ ..౧౭.

చ॥ అనవముల్దివస్పతిప్రహర్షమనస్కుఁడుకాఁగనప్సరో।
వనితలనెల్లఁబిల్చివనవాపివనంబునముంగఁబద్మమా।
ర్గణములనెన్నికల్గలపిరమ్యసరఃపృథులాలయంబులన్।
మునుకొనుఁడన్ననెవ్వతెయుముందిడదయ్యెఁబదంబునెంతయున్॥ ౧౧౮.

వ॥ అంతనతండు తిలోత్తమఁ జేరబిలిచి. ౧౧౯.

శా॥విశ్వామిత్రునిజెర్చె మేనకతపోవీరాసనాసీనుఁడై।
శశ్వత్సంభవదుగ్రకోపుఁడయికాంతున్మౌనియింకొక్కమార్।
నిశ్వాసాగ్నిఁదపింపఁజేయదివినొంటింరంభఁబుత్తెంచితిన్।
విశ్వస్తుత్యతిలోత్తమామదనసేవన్జేయుమీసంయమిన్॥ ౧౨౦.

ఉ॥ నావుడునామెయొప్పికొనినవ్యవిభూషణపట్టవస్త్రముల్।
మైవిరచించియెన్నఁడునుమాయనివాఁడనినాగవల్లియున్।
బూవులదండవీణియయుఁబొందొనరించివిశేషచాతురి।
భావముదోఁపవీడ్కొనియెఁబాకరిపున్జనియెన్బిలక్షితిన్॥ ౧౨౧.

ఉ॥ ఆమెరసాతలంబుచనియచ్చటనొక్కవివిక్తసీమలో।
నీమముతోజపించుమునినిర్మలుఁగాంచివిలాసభద్రుఁడే।
యీమహితాత్ముఁడచ్చటిలయేశుఁడుగాఁడెభ్రమించిరాఁగనే।
లామదినియ్యకొంటిదివిజాధిపుమాటనెమిత్రుఁగూల్పనే॥ ౧౨౨.

ఉ॥ ఈతఁడుదివ్యదృష్టిఁబరమేశునిచేఁతలుసైతమొక్కమా।
యీతలపోయునన్నిపుడెతింగిశపించినఁదోడివారినం।
గాతముతప్పనంచుఁగనుగందుచునొక్కలతాంతమార్గణ।
ద్యోతతకైతవేషువునొప్పిడివశ్యముఖిన్భజించుచోన్॥ ౧౨౩.

సీ॥ వసునేమియనుభోగివశ్యముఖీదేవతానివేశంబునదాఁగియుండి।
యచ్చరఁజూడమోహంబుపెల్లుబ్బికౌఁగిలిగోరిగ్రక్కునగేశబంధ।
మానిపాణిమలంచియధరంబుగ్రోలఁగంపితసంభ్రమాంగియైపెలుచనఱచె।
జడిముడినఱవనాజడదారిఘక్కునగనువిచ్చిచూచెనల్కుఁడలగడఁగి।
యనమృగావతియిట్లనయలికులేశ । యేలవసునేమిదేవతాగృహమునందు।
డాఁగియుండితిలోత్తమడగ్గరించె । నెఱుఁగఁజెప్పుప్రారబ్ధకంబెవనివిడుచు॥ ౧౨౪.

చ॥ అనవుడుదివ్యచిత్తముననన్నియుఁదెలింగిమునీంద్రుఁడంగనా।
వినుముఫణీంద్రకన్యకలువేడుకమైఁగనుమూసిగంతెనల్।
మునుకొనియాడుచోనతఁడుమూలగృహంబునడాఁగియుండెఁగ।
న్గొనుచలకన్నియల్మఱుఁగఁగొబ్బునఁగాంచెనమర్త్యభామినిన్॥ ౧౨౫.

చ॥ యమికనువిచ్చివల్కెఁడలనారసియేదియుఁగానకయ్యెడన్।
శమమదిదివ్యదృష్టిమెయిసర్వమెఱింగిబలారిద్రోహకా।
ర్యములునుమిత్రురాలిదుప్రయత్నముతద్గతిశిక్షణంబువే।
గమెశపియించెవీణవిడికందువెలుంగకయేగఁగాతనన్॥ ౧౨౬.

తే॥ అంతసామాన్యదేవతాయతనమందు । విడిచివీణాదివెట్టెత్తివీటికేగ।
నతఁడుపాతాళవాసినియండసేరి । యలరినుతియింపఁబ్రత్యక్షమయ్యెదేవి॥ ౧౨౭.

వ॥ అయి ౧౨౮.

ఆ॥ నీయభీష్టసిద్ధినెఱవేఱునొకనాఁడు । మత్సమీపమునకుమఱలరమ్ము।
పొమ్మనంగనతఁడుపూవుదండయువీణ । లతయునెత్తుకొనిస్థలంబుసేరె॥ ౧౨౯.

చ॥ వడివడివేల్పుటెంకిచనివాసవుఁగాంచిసమస్తసంగతుల్।
విడకరయెఱుంగఁజెప్పెనరవిందదళాక్షి.సురుండుదేవరా।
పడఁతికిశాపమిచ్చెబుషిపైదలికైవను నేమిప్రాగ్భవం।
బెఱపకనిష్ఠతోడజపియించెనువశ్యముఖీశ్వరీక్షితిన్॥ ౧౩౦.

చ॥ అనిసుఖముండెనచ్చరప్రియావచనంబులదీర్ఘచింతనం।
బొనరిభవత్పురంబునకునూర్వశిఁదోకొనివచ్చెఁద్రోవలోఁ।
గనియెజయంతుఁడన్నృపునిగాంచనభూధరధీరునత్తఱిన్।
గనుఁగొనునూర్వశీరమణికామశరాహతిఁగుండెనంతయున్॥ ౧౩౧.

తే॥ అచటనూర్వశివిడియయోధ్యాపురంబు । దఱిసినినుఁజూచినీవృత్తంబుసెప్ప।
నప్సరోమణియాకాశయానమందు । నడచుచుండెనుసాకేతనగరికపుడు॥ ౧౩౨.

క॥ అనిజమదగ్నివచింపఁగ । వినియుత్కలియుట్టులడిగెవివరింపుఁడుచే।
రొక్కనినజయంతుండెవఁడన । మునినాథుఁడువల్కెనిట్లుముదముదలిర్పన్॥ ౧౩౩.

క॥ అనికాణభూతిచెప్పిన । గుణాఢ్యుఁడిట్లనుభగుండుగ్రుంకెడినపరాం।
బునిధికదంబారుణమ । య్యెనుబడమటినర్ఘవేళయిదియనివెడలెన్॥ ౧౩౪.

గద్యము॥ ఇది శ్రీరామకృష్ణకవిప్రణీతంబైన వృగ్గావతియందుఁ దృతీయాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

మృ గా వ తి.

చతుర్థాశ్వాసము.

గీ॥ అతులవేదవేదాంగవిద్యావివేక । భూతిఁదనరారునాకాణభూతిసుగుణ।
నిధిగుణాఢ్యునకిట్లనునిర్మలుండు । మునిమృగావతితోఁగథమొదలువెట్టె॥ ౧.

సీ॥ ఏపీటిమగలుపుంభావగీర్దేవులైవాగ్వరికాపురివన్నెకొండ్రు।
ఏపీటిసతులుభార్గవీందిరాభలుమహాకాళీపదార్చనాకలనగరిమ।
నేపురీమానినికేళీటమలయజంబిచ్చికోపంబుమాయించుహేళి।
ఏప్రోలివనలక్ష్మియెదిగిమాధవుఁగూడిమకరందఘర్మాంబుమయతనెసఁగు।
నట్టియుజ్జయినీపురినలరునొక్క । బమ్మఁడమలాగ్నిహోత్రతత్పరుఁడుపరుల।
సిరులనాసింపఁడతివలచెలువములను । గొల్లలాడఁడుపరమేశుఁగొలుచునెపుడు॥ ౨.

సీ॥ శాంబరీమహిమచేఁజదలేటనీరాడుఁబ్రతిదినంబిరుసంజబాడబుండు।
పెనునిష్ఠనొకనాఁడుకనుమూసిజపియించుచుండనలంబుషయొంటివచ్చి।
సాష్టాంగదండంబుసలుపఁగనివ్వచ్చియాశీర్వచఃఫక్కియోచెలువనీకుఁ।
జక్రవర్తిసుతుండుజనియించునననామెనాకేలభువియేలునందనుండు।
కొలుపుసర్వాంగసుందరిఁగూతునొసగు । మనినబాలుఁడమర్షతనతివసాదు।
పల్కమోఘంబుమాప్వచ్చఁబాటుగామి । నీకునిట్లాడఁదగునెతృణీకరించి॥ 3.

క॥ మల్లకుఁడుధాతనీకృతి । కొల్లకమున్నిచ్చుశాపముర్ద్విజనింపన్।
మల్లామడియగుశపనము । సెల్లుతటిన్ జక్రవర్తిచిన్నఁడుపుట్టున్॥ ౪.

క॥ అనివిప్రుఁడునిబ్బరికిం । చినకార్యముతప్పపెటిఁగిచెచ్చెరఁద్రోవం।
జనెవేల్పువేశ్యతనత్రో । కున్ననేగెమహీసురుండుకొన్నాళ్లరుగన్॥ ౫.

క॥ పరమేష్ఠితిట్టుకతమున । సురవేశ్యజనించెభూమిసాంపేపతిపాం।
పిరిస్రావనాథరాసుర । వరుఁడుకలనుదోచితొంటివైనముచెప్పెన్॥ ౬.

సీ॥ అంతనాతఁడుతీర్థయాత్రాభిలాషియైదేశదేశంబులుతిరిగితిరిగి।
కాశికాపురిసేరికాలభైరవువిశ్వనాథుపర్యించిగంగాతరంగి।
ణీతరంగంబులనీరాడియావలఁబ్రయాగఁబోయివిధిక్రియలనొనర్చి।
స్థలపురాణంబునుజదివియచ్చటిగంగశాంతనీవడువునబాసఁగఁబల్కి।

మధ్యవాంతరమునమంబాకినీతటి । భూమిభుండఁగాఁగఁబుట్టి యప్పుడు।
జవ్వనంబువాల్చిశత్రుభీకరుఁడనై । మనఁగఁజేయుమనుచుమునిమునింగ॥ ౭.

ఉ॥ అంతటఁ బాటలీపురమునందుపయించెజయంతుసంజ్ఞచే।
త్వంతరమైయతండుపుడయౌవనముంగరియించెనన్నఁబెల్।
వంతఁద్రిలోకత్తమారమణిపందురియొచ్చుటికేగ నెట్లునా।
చెంతకుఁజేరెనిప్పుడుపచింపుఁడుశేషకథానుభోరణిల్॥ ౮.

గీ॥ అనిమృగావతిపల్కసంయమిమృగాక్షి । వినుమునీపాంతిఁజేసిన వెలవెలంది।
నీదుకామప్రసంగముల్నిలిచివినుచు । సమయమిదికాదటంచుమస్వర్గమునకేగె॥ ౯.

చ॥ అనఁగ్మృతవర్మపుత్రిసమయంబెఱుఁగకాదయనానలిందుసు।
న్మనిజనవర్యయన్నఋషిమోదముజాల్కనవైశ్యకోత్తని।
ట్లనిరెయొసఖీజనంబునినునత్యతిశీతలపుష్పగుచ్ఛని।
జనములఁదేష్చుచుండనొకశారికభర్తృకథల్వచింపఁగన్॥ ౧౦.

చ॥ ఇవికలయోయటన్నఁజెలులెక్కడిదిగ్రహమనిప్పడుపత్నులి।
య్యనితలపోయుమన్నఁదమిహస్తతలాగ్రనిష్కకీరముల్।
దవులమిముద్దువెట్టనదిపట్టునవింబమనాఁగనాతలల్।
జవిగననీవుస్వప్నగతిసంగతికాదనినమ్మునత్తఱిన్॥ ౧౧.

గీ॥ వినుమువెనుకఁదిలోత్తమవేల్పుప్రోలి । కేగుచుండంగపత్నరాజేంద్రుఁగాంచి।
వీణావృత్తాంతమతనితోవిన్నవింప । నపుడుగొండొకరితివిలువమనియెనప్పుడని॥ ౧౨.

చ॥ అనినమృగావతీరమణియయ్యతిదివ్యపదారవిందముల్।
వినుతియొనర్చియాతనినివీడ్కొనితాపసబాలికామణుల్।
క్రనుకనివచ్చుచున్నపుడుకన్గొనివారలతోసమస్తముల్।
జనవునఁజెప్పియచ్చటనెసమ్మతినుండెనుగొన్నినాళ్లకున్॥ ౧౩.

సీ॥ తలతెలవేగువేళలవేల్పుటెలనాగలలరులఁజిదుమఁదాఁగలసితానును।
శిఖివేల్చుతడవులఁజెలులతోఁబావనాగ్నినిగొల్చుచుండునునెమ్మనమున।
నాగిరంబులుమెక్కిరొయికిమపైగౌరవంకసకియలనవ్వించిసరసమాడుఁ।
జరమసంధ్యలసరస్వతుల్కాలములనులివేడిరెయెండలఁగూడియాడుచుండు।
వలఁతనొక్కొకవేళయాటాడఁబోదు । నికటకల్లోలినీఝరీనిర్మలాంబు।
కేళికామోదమకరందమోలలాడ । గర్భితాగ్భకచలనంబుకలుగకుండ॥ ౧౪.

సీ॥ జడదారికన్నియల్సఖ్యంబుపెంపుననులిపూచుముల్లియల్వలచితెచ్చి।
జడగుచ్చరాదటఁబడతికిఁనొకనాఁడుచిరుపచ్చసంపెఁగల్పేరివిసరుల।

గోష్ఠి వెట్టుదురోలిఁ గొండొకతడవు నసుదగొన్న గేహఁగుల్చుట్టుజడల।
పఱలింతు రొకతఱిఁ బరిమళించెడుగులాబీవిరుల్ రాకిడిబిళ్ల వ్రాలెఁ।
గోసరికై సేతురొకతతి గుసుగుసకొనిన । తావిసేమంతివిరులఁ గాంతలొకచాఁగ।
సీమనిల్పుదురొకవేళఁ జెలువమలర । సూరకుంద్రుసహజపురూపాలయునటుల॥ ౧౫.

క॥ సహకారతరులనీడల । మహిళాతతి చరమసంధ్య మంపిలికేళీ।
స్పృహఁ గందుకంబులాడఁగ । విహరించుమనోనురాగవిభ్రమమెసరన్॥ ౧౬.

శా॥ మల్లీచంపకమాధవీమధురసామందారభూమీజముల్।
పిల్లల్వెట్టఁగ నీరువోయుతఱిఁ గర్భిణ్యానసాబ్జస్థలిన్।
గొల్లాడన్ దరఘర్మజామృతకణాంకూరంబు దివ్యాంగనల్।
తల్లీ మానుమటంచుఁ బైవెఱఁగుచేతన్ ద్రోతురీవాపలన్॥ ౧౭.

చ॥ కరతలమందుఁ జెందిరపుఁ గావినిరోపకుఁ బద్మకర్ణికల్।
విరచనసేయుచుం ద్రుప్రభవించెడిపుత్రునిపాణిసూంటకై।
పరిమళవాసనాదిపరిపాకకలాపసుఖానుభూతిలో।
గరఁగఁగఁ జేసిరా చెలులు గర్భిణి నెవ్వగలోసరిల్లఁగన్॥ ౧౮.

చ॥ ఎనిమిదిమాసముల్ గడవ నేడ్తెఱమామిడిమ్రానిక్రిందఁ గ్రొ।
స్ననలతుఱంగలిన్ జగిలెనాతులు గర్భిణిభవ్యకోకిల।
స్వనములఁ దేల్చుచుండిరి రసాలకిసంబులమానసంబు పెం।
దనిపిరికొంతకాలమిటు దాటఁగ నొక్కనిదాఘువేళలోన్॥ ౧౯.

చ॥ రవివృషభంబునన్ మిథునరాశిబుధుండు మృగేంద్రరాశిలోఁ।
గవిగురుచంద్రులోజఁగటకంబుననుండఁగఁ గర్కిలగ్నమం।
దువిదకుఁ బుత్రుడుద్భవిలెయుక్తవిలక్షణపద్మచామరా।
దివివిధరేఖులంఘ్రికరదివ్యతలంబులముద్దువారఁగన్॥ ౨౦.

వ॥ అట్లొండు రెండుదినంబులు గడచి యొకనాఁడు మృగావతి పరిబోధపరిచితవిహీనుం డగు సూనుం గాంచి. ౨౧.

గీ॥ పేరుం చెలికత్తియలు నిన్ను వెలసిచుట్టు । రత్నభూషణజాలంబు రహిఁజనింప।
నెత్తిశిరోగృహసాలభంజికలు గొలువ । పేడ్క విడనాడి యిట్లుంటివిధివశంబె॥ ౨౨.

సీ॥ రతనంపుఁ బఱిమలవితతి కానుకఁబూని దైవకన్యకలు నిన్ దారసింప।
ముదలింపఁ బడకయ ముదమున రంభాదినలిననేత్రలు గూడి నాట్యమాడ।
మధురగీతములతో మణిఁబోలె నజకేళభూమీశసతులు నిన్ ముద్దులాడ।
మాతల్లి సంద్రుఁడు మనములు పొంగిని చిఱునవ్వు మొఱపులో మఱఁగియుండ।

జగములకు నెల్ల నొక్కయుత్సవము వోలెఁ । దనరు నీదివ్యపుణ్యాహదినము లకట।
యిట్లుగా దైవములు సేయు నే కుమార । యేమునోచిననోములింతింత లేమొ॥ ౨౩.

వ॥ అని దుఃఖావేశంబున బొందియుండెనంత. ౨౪.

గీ॥ జాతకర్మాదిసంస్క్రియల్ సలిపి మునియ । పదునొకొండవదినమున నుదయనుఁడను।
నామమర్భకునకిడె నామ్నాయమంత్ర । విధులనుదయాద్రి నావిర్భవించు కతన॥ ౨౫.

గీ॥ అప్పుడశరీరవాణి యీయర్భకునకుఁ । గలుగు పుత్త్రుండు విద్యాధరులకు సార్వ।
భౌముఁడై యుండుననియెఁ గల్పప్రసూన । వృష్టి గురిసిరి సురలు సంతుష్టి నొంది॥ ౨౬.

చ॥ ఉదయను హస్తభాగముల నొప్పెసలారె సరోజకర్ణికల్।
మదను పునర్భవంబొ వరమంజులరాశి నికేతనంబొ పూ।
ర్వదురితచేష్టలన్ నలుపువన్నెయుఁ ద్రోచి జనించు కృష్ణుఁడో।
కొదకొను నైషధుండొ నలకూబరుఁడో యనన్ నొప్పె నత్తఱిన్॥ ౨౭.

మ॥ లలితామ్రద్రుమశాఖఁ గట్టిడిన తొట్లం బెట్టి యాలింపురో।
కిలనాదంబులు మాతపల్లవమిదో కేల్చిల్కలీ తొట్లనిన్।
గలయం జూచు సుపర్వనాగమహిభృత్కన్యాళి యీయాశ్రమం।
బులకే తెంతురు రూపమన్మథసితాంభోజాక్షులాలూగుమీ॥ ౨౮.

క॥ అనుచున్ జిలిబిలిపాటల । ననుఁగుంగుమారునకుఁ బాడుచర్థిన్ దేవుల్।
మనమున బెనఁగొను హర్షం । బునగడు నలయించి రిద్రపుత్త్రుని బిడ్డన్॥ ౨౯.

శా॥ సైరంధ్రుల్ వదినెల్ శ్వసల్ గురువధూసంఘంబు మేనత్తలున్।
ధీరోదాత్తలు మానియోషలెతదంతేవాసులున్ మానియున్।
జేరం జుట్టలుఁ దండ్రి బావమఱఁదుల్ సేదోడులన్నల్గదా।
గారా మొప్పఁగఁ బెంచుచుండ రచటం గావున్న పుణ్యాంగనల్॥ ౩౦.

మ॥ జిలుపై యుబ్బిన బుగ్గలున్నిగనిగన్ జిన్నారి మైవన్నె రా।
సులుఁ జొప్పార ఘృతంపు జొల్లు వొడువన్ జోగాడ మొల్నాలిగ।
జ్జెలుఘల్ ఘల్లనఁ దల్లి క్రేవలశిశుశ్రీల్ వల్కరాచిల్కము।
ద్దులపల్కుల్వలె నమ్మయత్తయని చేతుల్ తట్టురా పట్టివో॥ ౩౧.

చ॥ జిలిబిలిమాటలే నగవు చిన్నరిపొన్నరి ముద్దుచైదముల్।
నులినులిసిగ్గులున్ దలిరునున్నని మేనును లేఁత మోవియున్।
జిలుఁగుగులాబివోలు నైజి చెక్కులు పిక్కటిలంగఁ దల్లి చెం।
తలఁదియ గాడు బిడ్డఁ గని దండడిఁడాయఁ డెవండు ముద్దిడన్॥ ౩౨.

సీ॥ పురివిచ్చి నెమ్మి నెమ్మునవు మైఁదలయెత్తి క్రొవ్విరియాడంగ గ్రక్కున నెయెక్క।
సాకూతమైయున వష్టంభత నెగ్గెత్తి కూయవ బ్రమున గ్రక్కున నెనవ్వ।
నొయ్యరనలు దిక్కులోలగించి యురజ్జు పెనఁచి పైచూడ గ్రక్కున నెతాఁకుఁ।
గనులక్షరత్న సంఘటిత మైదోఁచు నో మేచకంబులలీక మేళనంబు।
సేయు జగదేక మోహన శ్రీదలిర్ప । నక్కుమారుండు మున్నాశ్రమాంతరముల।
శిఖికుమారు నిరీతి నాశిశువుఁదలఁచు । నిట్టి సేఁతలు కరఁగింప దెట్టి వాని॥ ౩౩.
చ॥ మొగిళులు వేగ మైపఁబవఁ బూర్ణనిశాకరుఁ జూచి తల్లితోఁ।
నిగనిగ వెండిపండు దివి నిర్మలకాంతులదోఁగి పాఱెడిన్।
బిగి నగఁగంఠహారమును బిడ్డగళస్థలి వైచుఁదల్లి యున్।
దొగరుచినున్న నీలమణిఁదోఁచిన చంద్రుని గాంచు బ్రీతితోన్॥ ౩౪.
శా॥ ఈచైవంబులు గాంచి తల్లి మదిలో నేజన్మపాపంబొ రా।
జేచిన్నారియనుంగుఁబల్కులకు నై యెన్నాళ్లు మూర్ఛిల్లు నో।
యేచందంబున జూతు మేమి సుపురీ హేలావిశేషంబులన్।
వైచెన్ బో విధిమమ్ము వొంపొరుల గ్రావప్రాంతదూరంబులన్॥ ౩౫.
శా॥ కౌశాంబీపురి కేళికావనమునన్ గంభీరలీలాసర।
స్సాకాశుంజగృహాంతరస్ఫటికకాంతారచ్య వేవ్యాళిను।
ర్వ్యపుఁగూడి సమీపభూమిసుతుఁడర్చిష్మంతుఁడాత్తవ్యథా।
శాఖాఖండనమండలుండు విహరింపన్ గాంతుమో గాంచమో॥ ౩౬.
ఉ॥ దారుణశైలసానుపరితాపవిభుగ్నమనస్కుఁడై నహ్రా।
ఘోరవనాంతరశ్రమవికుంఠితపాదసరోజుఁడైనసం।
ద్యారమణీయతాండవకళాధిగతప్రమదాత్ముఁడైనసం।
సారవియోగియైనసుతుజల్పవచంబులఁ బాసి గానఁడే॥ ౩౭.
ఉ॥ ఇట్టివియోగవేదనలకెన్నిభవంబుల నోఁచికొంటి నో।
పట్టపురాణినై పరనృపప్రమదామణులోలగింపనె।
ప్పట్టున నృత్తగీతపరిపాకముదావహనైన నన్నుని।
క్కట్టున బెట్టె దైవగతి గ్రాఁచఁగనెవ్వతె నేర్చునక్కటా॥ ౩౮.
ఆ॥ కన్నకూతుఁబోలె గారాము మైజమ । దగ్ని పెంచు నాయతనము విడువ।
నీయఁడైన భర్త యెదుట లేకుండిన । బ్రతుక దేల మొనరు వ్రతము లేల॥ ౩౯.
క॥ పతియే దైవాగ్రణియని । సతులకు నియమింపవిన మొసర్వజ్ఞులఁ గ।
ష్టతరసమయముల నెవ్వా । నితావుగొందురు వియోగనిగళితధీరల్॥ ౪౦.

క॥ అనివంయుచవరవర్ణిని । యనిశముఁబతిఁబలఁచిఁయుట్టలనుదినముమహీ।
ఫునిపుత్రుఁడుచూపఱకోద । వినహర్షమునూపుమధురవిస్మయనేష్టక్॥ ౪౨.

ఉ॥ ఆదరమొప్పనమ్మునికులాగ్రణిపావనమంత్రయుక్తిమై।
గ్గైదవయేడురానిసువుకక్షరవ్రస్కులనేర్పెసర్వగా।
స్త్రాదితనీతులంగఱపుచొండొకకాలముపుచ్చిబాలునిక్।
వేదచతుష్టయంబులఁబ్రవీణునిజేసెజగద్ధితంబుగక్॥ ౪౩.

వ॥ ఇట్లు కొంతకాలంబున కనన్యసామాన్యప్రతిభావిశేషంబులం [illegible]సి యచ్చక్కుమారుండు.

చ॥ అఱువదినాల్గువిద్యలమహత్త్వములెల్లఱెఱింగిలోకనుం।
దరతధనుష్కళాపటిమదారుణసింహమృగాదిలోకభీ।
కరుఁడయిఖేచరుల్ వొగడఁగ్రాలెభువాంతరమందుఖేగలక్ ।
బోరిగొనులెక్కుడేయనుచుఁబుట్టినవీనుఁడుమానుఁడోయనన్॥ ౪౪.

సీ॥ అలఁతివిల్వూనివర్షలకేగుజవదారిదిఱుతపాయుదువారఁజేసెపెగ।
మునితనూజలతోడమొగడలఁజిదిమిపెక్ లీలమైయంచువెంప్లొనిప్లాసేయు।
సర్వశాస్త్రాభ్యాససౌభాగ్యమహిమచేశారదాపతికర్పనలువెట్టు।
పులినసీమలగంతెనలునైచిగిర్లాడిపడవలమున్నిటిఁగిడబిడాపు।
జలధిరింఖణాభంగసంజన్యమాన । ఫేనముక్తాపుటంబులఁబెడఁగుఁజూపు।
వీణియలనాదుకెనదైనవెలఁదిగీత । ఘణితినొక్కొకనేళనాబాలుఁడెపుడు॥ ౪౫.

ఉ॥ కొండొకనాఁడుమానికడకుంజనిభక్తిదలిర్ప «నయ్యయా।
ఖండమునేలుభూపతిశిఖామణిమేఁడతఁడెందునుండుఁగు।
ద్దండుఁడె? సాత్త్వికుండె? "యనఁదాపసపుర్యుఁడువిస్మయాస్యుఁడై।
«చండకరాభ! త్వత్ప్రసువుచక్కనెఱుంగుమ్ముబాస్ము" నాపుడున్॥ ౪౬.

మ॥ ధనురస్త్రంబులుకేలఁబూనిమునిపుత్రవ్రాతముల్ తోడరా।
జననింగాంచి «యెఱుంగఁజేస్వామిపుడీపప్రాగ్వాటవద్రిని।
శ్వానవద్వీపముతేలునెవ్వఁడ" నవాశ్చర్యంబుఖేదంబునై।
మ్మనముంబ్రామవచించునిట్లనతిరమ్యస్నిగ్ధవాక్పాటవక్॥ ౪౭.

క॥ ఈయూర్మికఁగొనుమిందే । నాయకతిలకంబుభద్రనామముఖ్యచితం।
శైయొప్పనతఁడఖండ । క్ష్మాయుతుఁడఖిలారివర్గసంహారుఁడిలక్॥ ౪౮.

చ॥ అనితనయుంగరంబిడఁగనయ్యలిలోకపరాక్రమక్రమా।
గ్జనవినిబద్ధనూనసుఁడుసంగరరంగవినోదమోదమోహసం।

జనితకళాభిరాముఁడగుపుత్రకుమారుఁడుదారబుద్ధియై।
జననికిమ్రొక్కియిట్లనువిచారముమోమునదోఁగలింపఁగన్॥ ౪౯.

క॥ దీనఁపగుపేరిటిసహా । స్థానీకుండెవ్వఁడుంగరమునీకెవఁడె।
ట్లీనోఁ జెపుమకడునవ । ధానముతోనున్నవాఁడఁదమిమెయిఁదల్లీ॥ ౫౦.

ఉ॥ నాపుడుఁజెల్వదుఃఖవదనంబున ‹‹ నెవ్వనినామపత్త్రికనీ।
భావముచెందెనో యెవనిబాహుబలంబునకగ్గలించియా।
దైవవిభుండునుంగొలుచుఁదత్పతియేనినుఁగన్నతండ్రిసం।
భావనసేయుమీపరమపావననామమునైనపుత్రికా। ౫౧.

వ॥ అని తనపడిన యెల్లయిడుమలం గొడుకునకుం దేటతెల్లంబుగా నుడివిన నక్కుమారుం డును బాల్యలౌల్యంబునుజేసిన యయ్యాదికథయుంబోలె గ్రహించియుండెనంతఁ బెద్ద కాలంబుచనిన. ౫౨.

సీ॥ ఉదయపర్వతవిహారోల్లాససముచితజ్యోతిస్ఫురద్బాలసూర్యుఁడనఁగ।
నసమాస్త్రకలనయశోంగనాసీమంతలలితసింధూరవల్లికమనఁగ।
త్రైలోక్యజైత్రయాత్రాపేంఖదస్త్రాధిదేవతాహాసచంద్రికయనంగ।
కుసుమనారాచయుక్కోదండధారిణీవశ్యముఖీపురోధ్వజమనంగ।
నొప్పునాబాలుఁడొక్కనాఁడుదయశిఖరి । పరిసరారణ్యభూములభవ్యమృగయ।
కతనవిహరింపఁబోడఁగినెక్కుడుసొచ్చి । యరుగుచుండఁగనొకటఁదామరలువజల॥

గీ। కొలనుపొడగాంచియందలిజలముగ్రోలి । యవులఁబోవుదమనిడప్పియారనీరు।
ద్రావియచ్చోటనొక్కచట్రాతిపైని । విల్లునమ్ములపొదివెట్టివిశ్రమించి॥ ౫౪.

ఆ॥ బ్రహ్మసృష్టియెల్లబ్రాకృతరూపంబు । పొలుపునెఱపుఁగమలఁజెలువునింపు।
నగుటజటిలులిట్టియాహ్లాదమునజేసి । యమలహృదయులగుచునడవినుంద్రు॥ ౫౫.

గీ॥ రమ్యమగుదూరనారికేరప్రకాండ । వితతిచెలికత్తెలొండొరువేడ్కఁజేర్చి।
మంతనములాడెఁబయ్యెదల్మలపినట్లు । పచ్చకీతులనల్లార్చుబంధురముగ॥ ౫౬.

గీ॥ దూరముననుండుకొండలబారుచూడఁ । దివిరియొండొంటవెనుబడుదిగ్గజముల।
భంగిఁబోచునహో! చిత్రపటమునందు । నన్నిచిత్రించినట్లున్నదరసిచూడ॥ ౫౭.

వ॥ అని తలంచుచు శ్రమాపనోదనార్థంబు కించిత్కాలంబటు విశ్రమించి. ౫౮.

ఆ॥ తడవుసెల్లెనిల్లువిడిచిమాతల్లియే । దిగులువడునొయనుచుమగుడిజలము।
గ్రోలఁబోయిమొక్కఁగుక్కఁదావఁగఁజేదు । గాఁగనుండనొమ్మెఁగలుఁగుచవ్వడు॥ ౫౯.

ఉ॥ ఉమ్మకముస్నెప్రేలితెలియుంగరపుంగులిశంబువచ్చనై।
కమ్మనికేతకీదళముకైవడిఁబోఁచెసవిస్మయాత్ముఁడై।

యమ్మహిపాత్మజుండుపసపాదుదురిచ్చటసాగ్యులెవ్వరో।
యిమ్మగనాఁదలంచిపథమెక్కికెలంకులఁజూచియిట్లనున్॥ ౬౦.

సీ॥ నలుగడల్పరికింపనరుఁడుమారఁగరానికంటకారణ్యమీకటకమెల్ల।
విరియుపెబ్బులులైనఘోరరానిదట్టపుటంఘ్రిపంబులుగా వెయల్ల వెల్ల।
భల్లూకవేదండబహుకురంగాదిమృచ్చరశరక్కరాతలసంకులంబు।
నైనయీపథములనడుగులుకన్పట్టుచున్నలెవ్వారలీయుదకముగొన।
వత్తురోయీకెలంకులవలనుండ । తెరలిగేదంగితావియేతెంచెడినిటఁ।
బసపుపొడిరాల్చియున్నదీపట్టులందు । సతమునీరాడిపోదురిందతిపలెవరో॥ ౬౧.

చ॥ అనుమహాకింతదవ్వరిగియచ్చటఁగౌశికుఁడొక్కఁడొక్కభో।
గినిగరమూనిపట్టివిషకీలితదంతములెత్తుచుండనె।
మ్మనముక్పపారసంబుననిమగ్నముగానకటాఘణీంద్రదళం।
సనమొనరింపనేలయనిసంభ్రమమొప్పఁగడాసియాతనిన్॥ ౬౨.

ఉ॥ ఎవ్వరికేమియుంజెడుగులెంచకయిష్టవిహారలీలలన్।
మవ్వపుఁదెల్లరిక్కలకుమాఁటలైనఫణాగ్రరత్నపుం।
దివ్వెలతోసుఖాంబునిధిఁదెప్పలఁదేలెడుచిల్వపిండుతోఁ।
జివ్వలుసేసెదేలయహిసేసినదేమికిరాతనందనా॥ ౬౩.

క॥ నావుడుఁగౌశికుఁడిట్లను । భూవల్లభవైజయన్తిపాలివుత్తురెయీ।
జీవనముదక్కనాకిఁక । నేవన్నెయువాసిలేదహీనవిచారా॥ ౬౪.

క॥ అనవుడునాయహితుండిక । మనమునసంతాపమెడలిమనుమీయుంగ్రం॥
బునుఁగైకొనిఫణిరత్నం । బునువిడిచియుఘోద్భుఁజనుముపూఁచునిపల్కన్॥ ౬౫.

తే॥ అక్కుమారకునకుమ్రొక్కివేల్పులునిద్ర । నేఁడదెలిసిరనుచుఁబాడుకొనుచు।
నేగెనంతనాఫణీంద్రంబురాజపు । త్రునకునిట్లుచెప్పఁవొడఁగెనపుడు॥ ౬౬.

ఉ॥ రాజకులాగ్రగణ్యరతిరాజసమానవిమానచారిణీ।
పూజితదివ్యరూపమునిముఖ్యవివర్ధితయుత్రిశస్త్రవి।
ద్యాజయగాండివిప్రవరధైర్యరమాధికమత్తరాజితే।
జోజయశీలిశీలితవిశుద్ధనయార్జనసత్యవర్ధనా॥ ౬౭.

సీ॥ అవధారువసునేమియనునాగుఁడొక్కఁడుపాతాళముననిలాభద్రుఁడనఁగ।
బరఁగువానికుమారిభద్రావతినిగోరివశ్యముఖీశ్వరివసుధలోన।
దపమొనర్చెఁగడిందిధార్మికురాలుప్రత్యక్షమైయగ్ని నాళ్ళాగుమనియె।
నంతటనొకనాఁటనటఁదిలోత్తమవచ్చివాఁడనిపూఁదండవల్లకియును।

మఱచె దేవి యతని మాటు ననుంచెవి । పంచికాదుల తేఁడు పడఁతి గోరి।
మన్మథోగ్రనిశితమార్గణములగుంది । వెఱపు విడిచి యామె వెంటనంటు॥ ౬౮.

సీ॥ బలిసద్మమున నొక్కపారికాంక్షివిలాసభద్రాఖ్య వెలయుఁ గృపామయుండు।
వసునేమి యతని క్రేవలనుండు సచ్ఛాత్రుఁడై యొక్కనాఁడు హేత్వంతరమున।
మలినుఁ జేసితి నన్ను మదనుదర్పము చేతఁ గాన భద్రావతి గలుగకుండు।
ననిశపింపఁగ భోగియడుగుల వ్రాలె వ్రాలదయాపరుండయి లలితఫణితి।
నుదయ మొర్వీపుఁదల చూడ నొడసి పోవు । శాపమని పల్కి విధిమాఱి సంయమీంద్రు।
వీడుకొని వసునేమియ వ్వేలఁదికతన । బెలుచ నుత్తముఁడై యుండు బీలువాసి॥ ౬౯.

మ॥ చరణాగ్రంబుల నిక్కి మాడు మదిగోచత్రూతి చెంతన్ మనో।
హారమన్ పేరసరోవరంబొకటి యుంహాశ్చాన్యమై యొప్పు భూ।
భరభద్రావతి యందు సాయమున నంభఃకేళి సల్పన్ మనో।
హరశుద్ధాంతనితంబినీమణుల కేలా వేఱయాహ్లాదముల్॥ ౭౦

ఉ॥ ఆవసునేమి క్రొవ్విరుల హారము లేర్చి యొసంగు చిచ్చు భ।
ద్రావతితోడ నాకొలఁకు దగ్గఱు నిచ్చలు నా నెలంతయున్।
బ్రావిరులొచ్చియచ్చటన పాఱఁగ వైచుటఁ జేసి యా స్థలిన్।
దావులె సంగితుమ్మెదలఁ దార్చుఁ దిరస్కరిణీమహత్త్వమై॥ ౭౧.

ఉ॥ నేఁడును వచ్చి యక్కరణి నీరదకల్పవిశుద్ధదేవతా।
రాడుపలావనద్ధరుచిరాజితయష్టి ఫణీంద్రకన్య నీ।
రాడి ధరించు కోమఱచి యాత్మగృహంబున కేగెనంతగో।
వాఁడు ధరించి దానిఁ జొఱవన్ బిలమార్గము దూఱుచుండఁగన్॥ ౭౨.

ఉ॥ శాశకు చేతఁ జిక్కినఱుకంబడు వేళ మహాత్ముఁడార్తివా।
రాశిపరిస్ఫురత్తరణి రాజసుతుండు కరాంగుళీయకం।
బాశ నొసంగి పోవిడిచె నా వసునేమియు నేను శాపమున్।
నీశరణార్తిఁ బోయెఁ గద నిల్వు మొకించుక సేపు వచ్చెదన్॥ ౭౩.

క॥ అని వీడ్కొని బిలమార్గం । బున బాతాళంబు చొఱాయి మును చెప్పినవి।
తొను బూవుదండలోనుగ । గొనివచ్చి యొసంగి వీడుకొని మగుడిచనెన్॥ ౭౪.

చ॥ ఉదయనుఁడప్వనాంతరమహాగ్రముఖంబుల నెల్లఁ జొచ్చి దు।
ర్మదకరిభల్లుకద్వీపివరాహములాదిగ బెట్టలంచి దా।
సదనము సేరి సర్వమును సాంతముగా వినిపించెఁ దల్లియున్।
ముదమును ఖేదమున్ బొరసి పుత్రుఁడు దెచ్చినవి గాఁజూచుచున్॥ ౭౫.

చ॥ మనుజులెంజడంబుగను మాఱుపుఁగట్టి విలాసభద్రుఁడున్।
మునిచరణాబ్జముల్ గొలిచి ముగ్ధలఁ జేర్చి రసాతలంబునన్।
దినములు వాపి భూమికరుదెంచెన సాహావిధి యీవిపంచినా।
జననము సైతమీలతల దంపములయ్యెఁ దలంప నేటికిన్॥ ౭౬.

వ॥ అని చెప్పి శోకసంకులరై శాపావసానంబున కెదురు చూచుచు నాయాశ్రమంబున దిన దిన ప్రవర్ధమానుండగు సూనుండు పల్కు నుపశమన వాక్యంబులచేతను బ్రాణంబు కంటెం బ్రాణంబుగాఁ జూచు మునీంద్రుని యుచితాదరంబునను సుఖంబుండ నదియట్లుండె నిందు. ౭౭.

శా॥ వ్యాళగ్రాహికళిందజాపరిసరోద్యానంబునం దొక్కనాఁ।
డ్వ్యాళంబొక్కటిఁ బట్టె నుక్కువపు గేయంబూఁది సంగీతరా।
గాలాపంబున నిద్రవోవ శిశువుల్ హాసింప వేగోపులున్।
లీలావిభ్రమమానసంబుల యిహాళింమేఁ దవర్జింపుచున్॥ ౭౮.

గీ॥ చిలువనాడించి బ్రదుకనంగళుల కేగి । తిరుప మెత్తుచుఁ గోశాంబిపురముననుఁ।
దొరువు తెరువున కేగు చు తురువు మాపి । ఫణిసటీతాంచపముననరిస్య యనలము॥ ౭౯.

ఉ॥ అంతట నొక్కకంసలి గృహంబున నాగము నాడ్వసంతసం।
బెంతయు గ్రందు వారఁ దనహారపుటుంగరమెత్తి చూపిరో।
యొంతయొ సంగు దీవని తని ప్పుగఁగంసలి దానిఁ గాంచి భూ।
కాంతుని పేరనున్నదని గన్గొని రాజభటాళికీయఁగన్॥ ౮౦.

గీ॥ ప్రోలితలవస్త్రచచ్చినపురవునీవు । చీమలును బోలె వానిని జేరి గొట్టి।
నెమ్మినిచ్చె నేనీదు పాండిత్యమునకు । జనపరుండని చెలు సాలను నిచిరస్త్రము॥ ౮౧.

ఉ॥ ఆమఱునాఁడు వాని వసుధాధిపుచెంతకుఁ దెచ్చి పేఁడుగో।
మీమహతాంగుళీయకము మిన్నక గొంగిలె నన్న రాజునో।
పాములవాఁడ నీకిది కృపామతి నిచ్చినవాఁ డెవండు గా।
కేమహనబ్బె నీకు లభియించిన చొప్పెఱిఁగింపు నావుడున్॥ ౮౨.

గీ॥ వాయిదడబడ లెంకలు వట్టి చఱువ । బెగడు గుడుచు చు మనోడలు కంపింపవాఁడు।
గల తెఱంగెల్ల నెఱిఁగింపఁ గాశ్యపీంద్రుఁ । డమితధనమిచ్చి పుత్తెంచుఁ డని యెనంత॥ ౮౩.

వ॥ జననాథుండు తనయభ్యంతర మందిరంబు సొచ్చి యొక్కవివిక్తస్థలంబున నాయంగుళీయకముం జూచుచు. ౮౪.

ఆ॥ ఉంగరంబ యెట్టులున్న దినీకూర్మి । చెలియ యేమి నీకుఁ జెప్పి పుచ్చె।
మున్ను మమ్ముఁ గూర్చి పుణ్యంబు వొందితి । విప్రుడు నూతకైతవిడు మఁబాప॥ ౮౫.

ఆ॥ నిన్నుఁ బంపినట్టి నెపముఁ జూడంగనా । కటికెమనసువ్రజకఠినమనుచుఁ।
దెల్పఁబూనినట్లుదివ్యరత్నంబనా । కెలుఁగవలసెనోరుదెఱచినుడువు॥ ౮౬.

గీ॥ నీవుతలపించు నాపేరు నిలిపియెడఁద । నిలువునీరుగఁబత్తులుఁగలఁగ నేడ్చు।
దానికన్నీళ్లు నెన్నాళ్లుదడిసితీవు । నీదురూపంబుమాఱెమన్నించిచెపుమ॥ ౮౭.

ఆ॥ తెగినగాలిపడగ తెఱఁగునవింద్రోవ । నేగియెచటనెట్టియెడలఁబడెనొ।
యొడలెఱుఁగకకటపడరానిపాటుల । వడెనొలేకసురలుపట్టుకొనిరొ॥ ౮౮.

క॥ ఏవనలక్ష్మియొయేజల । దేవతయోయేపురీసతీమణియోయే।
గ్రావరమాధన్యయొమా । ర్చావిలయగునీదుచెలికినమృతంబిడెనో॥ ౮౯.

క॥ అనిపలుపరుసులవందురు । జననాథుఁడువనటకోల్మంసంగఁగశశ్వ।
జ్జనిదుఃఖముచూపోపక । మునుకొనియశరీరవాణిమొగినిట్లనియెన్॥ ౯౦.

గీ॥ పొదుపుగుబ్బలిపొంతఁబ్రాకడలిచెంత । మగువజమదగ్నిజడదారిమనికివజలుఁ;
బదియునాల్గేండ్లుసెల్లెనీపట్టిధర్మ । పత్నిఁదోడ్తెమ్ముచెచ్చెఱఁబార్థివేంద్ర॥ ౯౧.

చ॥ అనుడుధరామహేంద్రుఁడురయంబుననద్దెసలోలిఁజూచిని।
స్వనమునకేటిహేతువనిసందియమూఁదఁగదివ్యవాణియి।
ట్లనియెఁగృపామనస్క్రియనటంచుఁదలంచికపోతపాళిఁబ।
ర్వనపురిగల్గునెమ్మిఁగని వెంగలిచూడ్కులతోడనిట్లనున్॥ ౯౨.

గీ॥ నెమ్మి! తహతహపడెదేలనిలువవొక్క । కెలనవేలుపుటెలనాగలాలయువేడ్క।
మేఘురంజనివీణెలమేళవింప । జతనమొనరించుచున్నారుచాగుచాగు॥ ౯౩.

మ॥ పొదుపుంగుబ్బలిపొంతఁబ్రాకడలివాఃపూరంబుడిండీరముల్।
పదవన్ద్రోపుడువెట్టఁదుంపురలుపైపైగ్రమ్మఁబాటీరపుం।
జదపుంగాడుపుఁగొయ్యనొయ్యనపయిన్జల్లాడఁబల్మాఱుఁబెం।
పదవోలాడెడుభాగ్యమెన్నఁడొయయోధ్యాపాలకాపత్యమా॥ ౯౪.

వ॥ అనుచు నాదినంబుగడిపి మఱునాఁడు శుభముహూర్తంబున దానును సంగతకుఁడను చెలికానితోడం హయంబులెక్కిపురంబు వెడలి యనేకకాననంబులుగడచి చనుచుండె రంత. ౯౫.

ఆ॥ రాజురాగలక్ష్మిప్రాచిమూర్తిభవిం । చెనొయసంగరక్తచిత్రభాను।
ఘృణులునింగిఁబొరలిగిలకొట్టుచుండెను । జరమపూర్వదిశలబొరసిబొరసి॥ ౯౬.

క॥ భూవరుసమ్మోహనవి । ద్యావల్లిహరింపదేవిఁదలఁచుచుఁగాల।
శ్రీవిద్యోపాసకుఁడిడు । పావనతిలకంబనంగభానుఁడుదోఁచెన్॥ ౯౭.

వ॥ అపుడిరువురు. ౯౮.

క॥ నలు దెసలినిట్టలపుటిరు । లలమునొకోయ నెడిభీలిహయముల బెలుపం।
బలువిడివిడి చిరిపమటి । మలవిడితటి సెరనితరగమాలికలొయ్యన్॥ ౯౯.

క॥ అలలని మొతుమలచిలువలఁ । జెలువయొక తెవాయి దెఱచి జీర్ణిం చెరవిన్।
జలమున్నను బలమున్నను । బొలుచు నె పెనుబల్లి చెంతఁబొడిచీమయిలన్॥ ౧౦౦.

చ॥ దెసలను గ్రమ్మఁజీకటులు ధేనులగొంతుకలందుఘంటికల్।
పసయతిమ్రోసెఁబుల్లుగమిపాఱెమహీజకులాయపాళికిన్।
బ్రసనశయందు కామినులరాయిడిబంచమబాణమెత్తెను।
ల్లసనములాడెభృంగమహిళాజనముల్ పికకీరసంతతిన్॥ ౧౦౧.

ఆ॥ అపరవార్ధిమునుగ నాలోకబాంధవుం । డపరిలేపములోకమాక్రమించు।
టుప దెయయ్యెరుపురహయములనప్పళిం । పుచుజవంబుమీఱఁబోయివైరాయి॥ ౧౦౨.

వ॥ ఒక శివాలయసమీపంబుసేరి యచ్చోట నొక పటకుటీరంబు నిర్మించుకొని. ౧౦౩.

చ॥ ఎలసిపథశ్రమంబపనయించుచుఁగొండొకసేపులోనను।
జ్జ్వలిడుచునిద్రవోయిరియొఱుంగంగొకోయుదయాచలాటవి।
స్థలములటంచుఁగానియెడఁదాల్చునెయిట్టివిరామమాప్రియా।
జలజముఖావలోకనవిచారమహీధవచిత్తమెంతయున్॥ ౧౦౪.

గీ॥ గడియలిర్వదికాఁగనాకాశ్యపీంద్రుఁ । డల్లనల్లనశయ్యావమతల్లి విడిచి।
పటకుటీరబహిర్భూమిభాగమంది । నింగివీక్షించినల్లడల్ నెఱయఁజూచి॥ ౧౦౫.

గీ॥ విష్ణునక్షత్రముచ్చంబువిడెఘనిష్టఁ । జేరెఁజంద్రుండుద్వ్యోమమధ్యసీమభములు।
మంచిముత్తెపురాసులమాడ్కి వెలయు । నచ్చటచ్చటదొదొలనాకసమున॥ ౧౦౬.

ఉ॥ వెన్నెలనల్దెసల్విరిసె వేకువయోయనికాకికోకిలల్।
కన్నులువిచ్చికూసియఱకంటఁబరుండెడిగుంటనక్కలు।
ద్ధిన్నరుఁడేఁప్పుచందమునఁజేరెలుఁగెత్తిసరీతభూమిఁగూ।
సెన్నలువంకలం దెలుగుచీరఁగ భేకగణంబుమ్రోసెడున్॥ ౧౦౭.

గీ॥ వింటిపూవోటరిక్కలవిరులువఱల । నడుమ నెలవెండియంత్రపుగడసుధాంబు।
కణములాశాప్రకంబులఁగలయఁజల్లు । నెవనిభోగైకశిలతాసృష్టియొక్కొ॥ ౧౦౮.

క॥ ఈయరుణమృత్స్యపేతం । బైయొప్పెడివాలుఁద్రోవయరొక్కదయుక్తి।
లేయుమునిడుబైయున్నది । భూయువతీశోణరత్నభూషణమనఁగన్॥ ౧౦౯.

వ॥ అని కొండొకసేపుచింతించి వాసఃకుటీరంబు సొత్తెంచి. ౧౧౦.

క॥ ఒడలెఱుఁగకనట్టడవిని । దొడిబడినిద్రించుప్రియవిదూషకుమొగముం।
బొడగని లెమ్మాభాస్కరు । కడఁదిమరీచులకుము న్నెగడవంగఁదగున్॥ ౧౧౧.

స్రగ్ధర॥ [illegible] స్మైరా ల్పా నె మ్యుంపపరిరిఅగ ధాయా వమెంతే విశిష్టా!
గనులాయ్యా ఎవ్వి మ్ముంగా మనగనుగొనుంగాం తకాంతారసిధి౦।
సర్వందుగ్రగణ్యా స్ఫుపెంహా వజపదిఘుటితథ్యాననుల్ పీనులార్పం।
[illegible] చెప్ప దేలంపుధురగ సు ప్రమగాత్రీవజపృష్టాభుఁ డైనక్॥ ౧౧౨.

క॥ పవిత్ర౦తపి [illegible] । కష్టనయునమంపయుంక నెన్ని దినంబుల్।
నివర్తీరి [illegible] । నెప్పనను వ్వెత్తుసేయా నెటు గాంతు పతిక్॥ ౧౧౩.

క॥ అనియెలువంట మాడుగఁగ । జనవరవశ యోజనములు సాఁగఁగ పలయూక్।
ముని దయా నమునుదలిఁయునా । వినియుకున్న రటంచు పటు నివిష్ఠుండయ్యెన్॥ ౧౧౪.

వ॥ అంత [illegible] ౧౧౫.

సీ॥ [illegible] వెలిగనంబుత నప్రాపప పేటికను త్రైవంపునా।
టుపెరఁగ సేల [illegible] యున్న పకే [illegible] నాలు గేండ్లు కా।
సదిలి వవేయ పేలుప్రసయుంపక యున్న తపస్విరాజా।
[illegible] మొపఁతియుడి జలంబులఁ దెప్పలా దవె॥ ౧౧౬.

ఉ॥ అను నున్నా కింత సెన [illegible] ను వానాయు తెక్కి తూర్పుగ।
[illegible] మనెత్తముల [illegible] లికలారిపుటవ్య భిన్నికా।
జనత్రితిపహిస్ఫుష్టి పెద ప్పుఁగ సెజ్జ గంబు మోముల౦।
జనిరిటు కోరాజ నాష్టక ము సత్వరసంజితతా గ్రహ శ్రీతాతులై॥ ౧౧౭.

వ॥ [illegible] ౧౧౮.

ఉ॥ పువ్వుల [illegible] బాగలదాంప [illegible] గాలుకొందలోఁ।
బొప్పలుకొంను నెవ్వం పు [illegible] ముదంబునతో [illegible] తేర్చికన్।
గవ్వలరా [illegible] నిమలసు [illegible] బుధాని శుభంగిఁ గామిముక్।
నాన్య మొలన్ప నూఁదిన పూవడిక్క నెలుంగి దెఁజా [illegible] నూలికల్॥ ౧౧౯.

ఉ॥ నేఁటిసుఁ [illegible] గాదృప్యవసపిగిమహాగము సే సెనంత్య కే।
[illegible] మూపిక విరిస [illegible] క్కకగికలూపల౦।
[illegible] సవిస్తారసమూస యుద్ధగ।
[illegible] పాండులును స్థిరంబుతో॥ ౧౨౦.

ఉ॥ [illegible] పవిసాగ సదిక్క విపోగ చింతనన్।
[illegible] లేపను [illegible] సేఁటికిలోకి బొంధపు౦।
[illegible] చెలర్పను [illegible] సిధిరెఁవిచ్చు గుంటుఁగ౦।
పక్క [illegible] కఁబు చ్చెసం కలు చెని స్తులఁగో కిలకీరశారికల్॥ ౧౨౧.

ఉ॥ [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ॥ ౧౩౨.

మ॥ [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ॥ ౧౩౩.

మ॥ [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ॥ ౧౩౪.

వ॥ అంత నగరిని [illegible]. ౧౩౫.

స్రగ్ధర॥ [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ॥ ౧౩౬.

క॥ [illegible] । [illegible] ।
[illegible] । [illegible] ॥ ౧౩౭.

క॥ [illegible] । [illegible] ।
[illegible] । [illegible] ॥ ౧౩౮.

చ॥ [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ॥ ౧౩౯.

ఉ॥ [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ॥ ౧౪౦.

ఆ॥ అక్కటారయేటికిట్టునచింతెడ । రర్థయామమైనవదలమిమ్ము।
వదలియుండ సేప్పనానరంబొండైన । గలదె చెపుడమీరుకలఁగనేల॥ ౧౩౧.

వ॥ అని వచించుచుండ. ౧౩౨.

చ॥ ఒకరొయొలనాగమధ్యలిఖితో పవనంబునాకుపచ్చన।
న్నికనొకకొమ్మఁయాఁగునొకనిక్కపుటుమ్మెలఁవానియందుబా।
లమినిమృగావతీసతినిలాపతిఁగూర్చిసపూర్ణమిష్టదా।
యకపనినానృపాత్మజయొవంట్రిటడీలికలూగువారనన్॥ ౧౩౩.

క॥ నీమాఁదుగీవృనిసుతుఁ । డీమాడ్కిఁగుశాంబునగరి నెలగరువలులన్।
గామించియుయాఁగువేశన । తీమజితువృమమ్మటంచుఁ దెల్పితిమివినన్॥ ౧౩౪.

వ॥ అని యొకర్తు వ్రాఁక్రుచ్చ. ౧౩౫.

ఉ॥ కోయిలక్రోల్చమానవపుక్రొన్ననతీ వెలకృంగకప్పకల్।
వోయిటఁదేనియల్ నొసగపొమ్మలనాడవిరాళికారికల్।
నూయఁగుశాంబుపట్టిని కూషవనంబులఁదూగులాడుభా।
గ్యాయనుమగ్గునేనిధినిరాకృత పాలమరాజశీలమున్॥ ౧౩౬.

క॥ అనినుడివియొట్టులీతని । గొనకొనిలిఖియించితీవుకోమలియనుమన్।
దనమునవిన్యతిమఁజూపఁగ । వనితలలోనొక తెయిట్లువా్రుచ్చెఁదగన్॥ ౧౩౭.

చ॥ ఎఱుఁగిఁగశీమొసంయుములకెక్కినకూతులమైతెపన్వినుల్।
కఱవదెదివ్యగ్గస్సిగతి కాలను బిల్లినగన్నుపూచినన్।
మఱితువుగాక సేముఖిలమగ్నులంగ్రగహాయింపలేమెనా।
నెఱిపరిపాపమాడుచు మునింగనివత్తమటంచుఁబిల్వఁగన్॥ ౧౩౮.

చ॥ మొగడలఁజిమ్మఁజక్కదనమంగలిపుట్టెసలన్ విగిర్చిలే।
చిగొనబుపబ్బులన్ దనుపు నిల్కనుజాయువుసోనిచేయిచే।
బుఁలిపియుంచియల్ మొరయునింతులఁగొడ్కనిదేను దెంపరా।
నుగువఁగనుంగొనన్ మొయిఁజేమచ్చె మునిష్ఫలిమన్న తేనికిన్॥ ౧౩౯.

ఉ॥ తొంగలిమొప్పలన్ దొరగఁనూకొనునీ శెగజిమ్మమూమునాం।
చెంగరుతొంటిమెయ్యములుంచి స్తపునందలపోసియంగముల్।
గ్రుంగుమొగంబునోయగనుకోల్పడక్కశెన్నటిజవ్వనంబుజా।
ఱంగిఁక్రొట్టునంజలమొలబుంగు బ్రాయొనటంచువందుచున్॥ ౧౪౦.

చ॥ పువపవృశాస్త్రి కొమ్మఁలాగిపొఱలఁదోఁజనుబేరముంగలన్।
నెరయుఁవలంతనుస్నిదకమనింగనిదిగ్గున్యమానుపద్దమై।

బోరన నెంతని శ్చెగరుబూని చెమర్చ నంగుటోడిక౯।
దపింగనక్కనందు, జడవారియుఱంగటఁజేరియుట్లనుౕ॥ ౧౪౧.

చ॥ దిన మొకయేడు గాఁగడిపి శేసవతే కెలనాగబుల్లవుం।
బెనకువమల్లులాడ వెడబిందము దాల్చి నెమళ్ళ జింకలం।
జెనకక యుమ్మగించి పెఱచే డెలచాడ్చునబత్తి సోమములం।
బొనరక నిల్చి సోమునపపోయె నెసవగ సంతసించ చనే॥ ౧౪౨.

క॥ అని తేనియ పెఱలుపలఁగ । విని దెమినుక సుండోసుప్రసన్నవింపినవసటౕ।
గనులారఁ గుమ్మరించిరి । కనకన వెలివుచ్చు వేఁడికన్నీ టౌటౕ॥ ౧౪౩.

ఆ॥ అంతనృపతితోడమునియుతూరార్చుచు । నింక నెప్పుడిట్టియుడుమాడను।
దనుచు దివ్యదృష్టివిని చెభూమిసందు । నాపికొని యొసెట్టోయలమటలను॥ ౧౪౪.

వ॥ అట్లా దినంబుగడపి యచ్చట. ౧౪౫.

క॥ మఱునాఁడె యునుకాలము । సెఱలోకమునుండి పేల్ప దెస్ఠయును స్వర్గే।
ల్పోఅవు విమానంబున నే । గ్రోఱఁ దెఱవయుఁగొంచికయు న దల వినునివచుౕ॥ ౧౪౬.

క॥ జమదగ్ని కెఱగితత్త్ర । ద్యములకుయమినులకు మ్రొక్కియారోహింపకౕ।
దమిభూమివిభుఁడు వేలువు । విమానతల మెక్కిరిమది నేడుగయొదవకౕ॥ ౧౪౭.

ఉ॥ ఊప్పరవీథికెక్కెడు మనూటిన యుంపఱవోలె వేలుపుం।
జప్పర మెక్కియుమ్మడి వెసకౕబుగ వెత్తును మిన్నలంటిము।
రొప్పె సలార సంగతుకుఁడు గ్నలికిం చలివు చ్చునీతులం।
జప్పిలు పూర్వసత్కథల జేతము శీతము గాఁగ నెయ్యెడకౕ॥ ౧౪౮.

క॥ వినువాటి వాటికాళిం । దిని జేఁరికన్న మూసి తెఱవ మతవన్నులో।
మననగరికరుగు దంపతి । మని మెచ్చు సుఖదయానంతకరి గంబురకౕ॥ ౧౪౯.

ఉ॥ ప్రోలిజనంబులొక్కెడగు ముగ్గయి నేఁడుగదాఘలించవమా।
పాలిటిభాగ్యలక్ష్మినరపాలుఁడు బాలకదారయు న్నుఁడై।
నేలకు డిగ్గువాప్పూపుగుణింపఁగఁబోలు నెయెట్టివారికిఁ।
జాలు నెయిట్టి చప్పరము స్వర్పతి యెంతటిలాతి నారికిౕ॥ ౧౫౦.

తే॥ అనుచు మావిడిగుత్తులనలరుతోర । ణములఁ గైసేసి రాపురీరమకుఁ బొదలి।
తెరువుతెరువునదలిరుపందిరులు వైచి । బిందములతేటిజన్నీటిఁ జిలికరపుదె॥ ౧౫౧.

తే॥ తాచతెరువునడిగ్గవారలువినంగ । నిత్యసౌభాగ్యవృద్ధిమై నెగడియుదయ।
నుఁడువవద్వీపముల నేలుకడిమిగలఁడు । నాఁగనాకాశవాణిమంత్రమునననియె॥ ౧౫౨.

ఉ॥ ముత్తైదుటారతుల్ భువనమోహినులై పెనుపొందుపొంగరా,
షిత్తిరి యెత్తఁ బాలుఁ గాఁగి సేసలు చల్లజనంబు చిత్తముం,
నొత్తుప్రహర్షముం గనుల నూరెడు బాష్పము చేత దెల్పవా,
రత్తతి రాజమందిరమునందిరిభావుకమైన వేళలోన్॥ ౧౫౩.

వ॥ అప్పుడు మృగావతి. ౧౫౪.

క॥ చిలుకలు పైఁ బ్రాలఁగ నెమ । లులు సేరఁగ రాఁగ రాగలోలాసక్తా,
విలచిత్తయగు దుఁబోరిబోరి । నలంగుచుఁ బ్రవాసహేతువరయు మునిలోన్॥ ౧౫౫

సీ॥ యమునాతరంగిణీవిమలసైకతవేణి నసమానజలకేళి యాడియాడి,
వ్యోమకల్లోలినీ హేమకహ్లారచంచత్కుటుక క్రీడ సలిపిసలిపి,
గంధమాదనసానుకలితకేళీవిటంకములనంచలకాటగెలిపిగెలిపి,
కైలాసపరిసరగ్రావవీధీ వేదివల్లకీరావముల్ చల్లిచల్లి,
నిష్ఫలాంశోరు లెడబాయక చ్చు మెచ్చి । యభవు సామేన నిల్చిన యంబ వోలె,
నెరపు నెమ్మనమును గనిష్పాదమునపేరి । వరలు నా రాజపుత్రిక పరునిగూడి॥ ౧౫౬.

క॥ అని కాణభూతి వినిచిన । గుణాఢ్యుఁ డాలుమ గలనిక్కి గోడవలుఁ గలుగం,
జనునె యని తెలిసి లోకులు । మును కొని వద్ధిల్లసుఖము పొందుదురనియెన్॥ ౧౫౭.

ఉ॥ మునుగ వితాపయోనిధిగి ముత్యము తేర్చిన సత్కవీశులన్,
గనుట పయోమనీషులను గాలములూనక ముగ్ధియేనునుం,
గనుఁడిజలెచ్చి తికా శిలయొగ పృథ్వియొక్క త్రిమరత్న మోయెలుం,
గనుగపులారయొట్లునను గాఁ దెదరోక పజారుల్గ్రచిత్తులై॥ ౧౫౮.

గద్యము॥ ఇది శ్రీ రామకృష్ణ విప్రవిరచితంబైన మృగావతియందు సర్వంబును చతుర్థాశ్వాసము.

వైజయంతిముద్రాశాలలో వెలసుదొరకు గ్రంథములు.

1. ఖేచరోల్లాసము. శ్రీమాన్. వ. శ్రీనివాసాచార్య రచితము. వచనము. 0 2 0
2. మంజువాణీవిజయము. శ్రీమాన్. వ. అనంతాచార్య రచితము. వచనము. 0 4 0
3. రుక్మిణీపరిణయము కూచిమంచి తిమ్మకవిప్రణీతము. ... 0 8 0
4. (1) శ్రీనివాసతారావళి (2) రామపంచాశత్కందములు (3) ముకుందసంత భూషణ శతకము జూలూరి అప్పయ్య పంతులుగారిచే రచితములు. 0 4 0
5. శకుంతలాపరిణయము. కృష్ణకవి ప్రణీతము. 1 0 0
6. భరతాభ్యుదయము. విద్వాన్ మాడభూషి వేంకటాచార్య రచితములు. 1 0 0
7. పారిజాతాపహరణము. నంది తిమ్మనార్యవిరచితము. వచనవ్యాఖ్యానము శ్రీనివాసాచార్యులు (బి.ఏ.) గారిచేఁ బరిష్కరింపఁబడి సర్వయోగ్యముగా మంచికాగితములపైఁ బునర్ముద్రితమైనది. 0 6 0
8. ఆంధ్రభారతమునందలి శంతనుపౌత్రప్రభుత్వమునుగూర్చినయుపన్యాసము. వైజయంతి పత్రికాధిపతులగు వ. అనంతాచార్య విరచితము. 0 1 0
9. వల్లవీవల్లభోల్లాసము. విద్వాన్ మాడభూషి నరసింహాచార్య విరచితము. 0 10 0
10. ధనంజయవిజయవ్యాయోగము. బ్రహ్మశ్రీ, కోగంటి వేంకటరత్నము పంతులుగారిచే రచితము. 0 4 0
11. మదనమోహనచరిత్ర. విద్వాన్ మాడభూషి వేంకటాచార్యులచే రచితమైన వచనకావ్యము. 0 4 0
12. సోమశర్మాభ్యుదయము. శ్రీమాన్, కోమాండూరు అనంతాచార్యులచే రచితమైన వచనకావ్యము. 0 6 0
13. అనిరుద్ధచరిత్రము. కనుపర్తి అబ్బయామాత్య ప్రణీతము. ... 0 12 0
14. బాటసారి. బ్రహ్మశ్రీ ఆదిభట్ల నారాయణదాసు గారిచే రచితము. 0 4 0
15. హంససందేశము (పూర్వభాగము) విద్వాన్ మాడభూషి వేంకటాచార్యాంధ్రీకృతము. 0 2 0
16. గంగాలహరి. బ్రహ్మశ్రీ ఆకుండి వ్యాసమూర్తిశాస్త్రులుగారిచే నాంధ్రీకృతము. సంస్కృతమూలసహితము. 0 3 0
17. కళావతీవిజయము. మ-రా-రా-శ్రీ, బయ్యపునేడి వేంకటనరసయ్యగారిచే రచింపఁబడిన వచనకావ్యము. 0 6 0
18. సుమనోమనోజ్ఞము. బ్రహ్మశ్రీ వడ్డాది సుబ్బారాయ కవివర్య రచితంబగు భారత వచనకావ్యంబున మూఁడవభాగము. 0 8 0
19. శ్రుతిస్వరూపనిర్ణయవిచారము. బ్రహ్మశ్రీ జంధ్యాల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి కృతము. 0 2 0
20. సతీమణి. వ. శ్రీనివాసాచార్య రచితము. పద్యకావ్యము. ... 0 3 0
21. ఆంధ్రభాషనుగూర్చినయుపన్యాసము. బ్రహ్మశ్రీ, మానవల్లి రామకృష్ణకవివర్య ప్రణీతము. 0 2 0
22. కాళిందీపరిణయము. బ్రహ్మశ్రీ, శొంఠి భద్రాద్రిరామశాస్త్రి రచితమైన పద్యకావ్యము. 0 4 0

శ్రీ

సుమిత్రచరిత్రము.

ఆంగ్లేయ నాటకకవులలో నగ్రగణ్యుఁడగు

"షేక్స్పియరు"

మహాకవివరునిచే రచియింపఁబడిన

"వింటర్సుటేల్" అను నాటకకథననుసరించి వ్రాయఁబడిన

పద్యకావ్యము.

ఇది

కాకినాడ - జగన్నాథపురము మ్యూనిసిపల్ లోవరు సెకండరీ

పాఠశాలయందాంధ్రోపాధ్యాయుఁడగు

జయంతి-భావనారాయణచే

రచియింపఁబడియె.

శ్రీవైజయంతియందుం బ్రకటితము.

—:o:—

చెన్నపురి:

శ్రీ "వైజయంతీ"ముద్రాశాలఁ

ముద్రితము.

౧౮౯౯.

ఈ నాటకకథయందువచ్చు పాత్రములు.

సుమిత్రుఁడు—సింహళద్వీపపురాజు.

చంద్రవర్మ—మలయాలయ దేశపురాజు.

మంజువాణి—సుమిత్రుని రాణి.

బహుమానుఁడు—సుమిత్రుని సభికులలో నొకఁడు.

కృష్ణుఁడు—సుమిత్రునికుమారుఁడు.

సత్యసారుఁడు—సుమిత్రుని సేవకులలో నొకఁడు.

చతురాస్యుఁడు—సుమిత్రుని సేవకులలో నొకఁడు.

వక్రచిత్తుఁడు—సుమిత్రుని సభయందలి ప్రభువు.

మిత్రవింద—వక్రచిత్తునిభార్య—మంజువాణిసఖి.

మాలిని—మంజువాణిదాసి.

రామవర్మ—చంద్రవర్మకుమారుఁడు.

ప్రమతి—సుమిత్రునికుమార్తె.

భద్రుఁడు—ప్రమతిని గామించుటకై రామవర్మ గోపవేషమును ధరించినప్పుడు పెట్టుకొనిన మాఱుపేరు.

వీరుగాక ప్రమతిని బెంచిన గొల్లవాఁడు మొదలగు మఱికొందఱు వత్తురు.

శ్రీరస్తు.

శ్రీభీమలింగాయనమః.

సు మి త్ర చ రి త్ర ము.

ప్రథమాశ్వాసము.

క. శ్రీశైలజేశ! దక్షిణ, కాశీపురవాస! ఘోరకలుషనిరాసా!
కాశశరదభ్రశశిసం, కాశోజ్జ్వలదివ్యమూర్తి! ఖలసమవర్తీ! ౧.

వ. దేవా! దివ్యచిత్తంబునఁ జిత్తగింపుము. భవదీయనిర్హేతుక జాయమాన పరిపూర్ణ కృపా
రస వీక్షణాతి / యంబున నా యొనర్పంబూనిన సుమిత్రచరిత్రంబునకుం గథా విధానం
ధ
బెట్టిదనిన. ౨.

శా. మారాకారుఁ, డరాతిభూధవచమూమత్తేభసింహుండు, స
ద్వీరాగ్రేసరుఁ, డార్యసన్నుతుఁడు, పృథ్వీలోకవృత్రారి, భూ
పారాధ్యుండు, మహానుభావుఁడు, సుమిత్రాఖ్యుం డెసంగున్ జనుల్
ధీరోదాత్తుఁడనంగసింహళమహాద్వీపంబుఁ బాలించుచున్. ౩.

సీ. కాలకాలశిరోధిగాఢహుంకారంబుమదిని నాఁటనినాఁటిమన్మథుండు
రఘురామఘోరనారాచవహ్నిజ్వాలయొడలనంటనినాఁటియుదధివిభుఁడు
కుంభసంభవతీవ్రకోపపావకకీలతగిలిక్రుంగనినాఁటినగవిభుండు
వీరభద్రేశ్వరక్రూరాంఘ్రిహతినివక్షంబుకందనినాఁటిచందమామ
విపులసౌందర్యమునను; గాంభీర్యమునను, ధైర్యసంపత్సమృద్ధి; నుదాత్తసత్క
ళాకలాపంబులందు; భూలోకమఘవుఁ, డనఁదగినసింహళద్వీపజనవరుండు. ౪.

ఆ. వానిముద్దురాణి, వరసైకతశ్రోణి, నేత్రనిర్జితైణి, నీలవేణి,
నవకిసాలపాణి, నవ్యగుణశ్రేణి, మహికిడిగినవాణి, మంజువాణి. ౫.

సీ. శృంగారరసముమూర్తీభవించినలీలవిద్యుల్లతిక నేలవిడిసినట్లు
కాయంబుఁబూనినకల్పవల్లికరీతిఘనపావనతరూపుఁగనినసరవి
సత్యంబు మేనూనిసంచరించినమాద్రిఁదనువుఁదాలిచినశాంతంబుపగిది
శీలంబుదేహంబుఁజేకొన్నచందానసీలు వేయవతారమెత్తినగతి

విమలసద్గుణములు శరీరముఁగరించి, కాశ్యపీస్థలి నడయాడుకైవడిగను
వెలయు నా రాజచంద్రుని వారిజాక్షి, పరమసౌజన్యమున కాటపట్టనంగ. ౬.

గీ. పుణ్యవనితామణీశిరోభూషణంబు, దీనజనముల పాలింటి దేవసురభి
యతిథిజనములఁ బోషింపనన్నపూర్ణ, చెలిగుణము లెన్న శక్యమే శేషునకును. ౭.

శా. వారన్యోన్యమహానురాగ మెదలన్ వ్యాపింపను ద్యానసం
చారప్రక్రియలన్, వినోదకథలన్, సద్గానగోష్ఠిన్, గవి
త్వారూఢిన్, విలసిల్లుచుండిరతి సౌఖ్యాబ్ధిన్, వినిర్మగ్నులై
క్షీరాంభోధిశయానుఁడున్ సిరియు మాడ్కిన్ లోకులగ్గింపఁగన్. ౮.

క. పతియును సతియును గౌరవ, హితుఁడున్ గామునియుఁ బోలె నెనసి యిటుసుఖో
న్నతినొందుచుఁ దమరాజ్య, స్థితులరయుచుఁ గాపురంబు సేయుచునుండన్. ౯.

క. అంతట కాననకమలా, కాంతము; శ్రీరాష్ట్రపుత్రికాతనయజయో
దంతము; నిర్జితయువతీ, స్వాంతము చనుదెంచె నలవసంతము హాళిన్. ౧౦.

క. పొలిచెన్ జలజాకరములు, జలజంబులచే; లతాంతసమితిం గుజముల్,
వలపునవారిజనేత్రలు, చలువలఁ గరువలియు నవ్వసంతమునందున్. ౧౧.

గీ. విడిచె వాకట్టు; వాయసవితతి పొందు, పరభృతంబులకును; శుకోత్కరమునకును
దేనెలొలికెడు పలుకులు జానుమీఱె, గాలికెనలేని తాలిమిగీలుకొనియె. ౧౨.

గీ. విరహఖిన్నలఁ జిక్కఁగ; వెల్లఁబాఱి, వడవడవడంక; విడువకెప్పుడును నావు
లించు నట్లుగఁ దానొనరించుచుండె, నతనుఁడప్డెర! యవ్వసంతాగమమున. ౧౩.

గీ. అంగములసుప్తిమదవిలాసాతిశయము, పల్కులమదాభిరతియును; భ్రూవిభంగకలన
వక్రదృష్టులు సతులకు వఱలఁ జేసె, కుసుమసమయోదయంబున నసమశరుఁడు. ౧౪.

సీ. గందంపుమలనోలిఁ గాణయాచిగనేలి జలజాతసౌరభంబులను గ్రోలి
సరసిజాకరపాళి శ్రమదీఱఁగాఁ దేలి ఘననికుంజాలిఁ జక్కఁగను సోలి
విరులనింపగు మేలితరువులపైఁ బ్రవాలి పువ్వులయందలి దూళిఁబోవఁ ద్రోలి
మల్లెనాజవరాలి మాటికిన్ బతిమాలి జాతీవధూటి పైజాలి మాలి
గాలి; పోషితసమదాలి; శాంద్రవేయ దుఃఖనిర్మాలి; పరమమృదుత్వశీలి
విరహిణీలోకమానసవిపినకీలి; చలువలొసఁగుచు వీఁచె వైశాఖమునను. ౧౫.

వ. ఇట్లు సమస్తధరారుహసందోహంబునకు మహానందంబు నొసంగు వసంతంబున నొక్క
దివసావసానసమయంబున సుమిత్రుండు కళత్రద్వితీయుండై గృహారామంబున వినోద
విహారంబు సలుపుచుఁ దనవారిజాక్షిం గాంచి యిట్లనియె. ౧౬.

గీ. "మందమారుతబాలకస్పందమునను, గందళితమాచుమకరందబిందుసమితి
చిందుకురువిందద్రోవ్విరిపందిరులను, గాంచితే మన్మథునియోలగమును గేరు. ౧౭.

ఉ. సంపెఁగపూవుమొగ్గలి వెసారసపత్రవిశాలలోచనా!
సొంపునునింపుమన్న యవిచూచితి వేవనలక్ష్మిభక్తిమైఁ
జంపకబాణుపాదజలజాతములన్ భజియించుచున్ నివా
ళింపఁగనిడ్డదీపములలీలఁజెలంగెడు నేత్రపర్వమై. ౧౮.

గీ. అతనుచాపవిముక్తములగుచుఁదొలుతఁ, బొందినగిరీశదేహవిభూతివిపుడు
కడుఁబరాగమిషంబున వెడలఁ గాయు, చున్నటులనొప్పుసురపొన్నగున్నపువులు. ౧౯.

చ. కరమనురక్తిబాలసహకారధరాజముపైఁగిసాలయో
త్కరరసమద్యమానితమకాంతలముద్దిడుగండుఁగోయిలల్
గరితకుఁదీయపల్కులను గౌతుకమబ్బఁగఁజేయుచున్నదీ
సరసిజపుష్పమధ్యగతిషట్పదరాజముచూచితేసఖీ. ౨౦.

గీ. మధుపనికరంబులకుఁబానమందిరములు, నిండువలపులగమికిఁబాణింధమములు
చలువకరువలికుట్టకునిలుచుచోట్లు, కంటెయరవిందపుష్పముల్ కమలవదన. ౨౧.

క. కలకంఠకంఠనాదం, బులనొప్పరసాలభూజముంబొడగంటే
చెలువలఁబాసికలఁగుబోజుఁ, గులకిదిపెట్టనివిసంబుకువలయనేత్రా. ౨౨.

చ. వెలిఁగెడునింగలంపుజిగిపీసరపుచ్చెడిపూలవంగి; శా
ఖలఁజిలుగాలియూఁపఁగనుఁ గాలెడిమోదుగుచెట్లచేధరా
జలజదళాక్షియప్పుడెవసంతునిఁగూడఁగఁగెంపురంగులన్
వెలయుమడుంగుగట్టిననవీనవిలాసినిరీతిభాసిలున్. ౨౩.

సీ. కలహంసరాజముల్ కైవారమొనరింపఁజిగురాకుటెక్కెముల్ చెన్నుమీఱఁ
గలకంఠచయముమంగళనాదమొనరింపఁగడలఁబుప్పొడిదుమ్ముగ్రమ్ముకొనఁగఁ
బరిమళమిళితపుష్పములుతూపులుగాఁగవలిగాలినాదుబేరులుగఁదనర
శారికాకీరముల్ సైన్యనాథులుగాఁగషట్పదంబులుసైన్యసమితిగాఁగ
సన్నిహితబాంధవుండగుస్మరుఁడుతనకు, సలుపసాచివ్యమును బాంధసమితి నేఁచ
సంపెఁగలతేరిసెక్కినసంతుఁడిపుడు, దండయాత్రనొనర్చునుత్పలదళాక్షి. ౨౪.

చ. ములుకులుచూతపుష్పములు; మోదుగుపూవిలు; నారితుమ్మెదల్;
నలుపలుచంద్రుఁడెల్లి; మదనాగముచందనమారుతంబు; కో

యిలుగుమిబట్టువారలుగనిం పె సలా రెడు పుష్పబాణునిం
గలసి చరించు నీయలరు కారుపజీరు సుఖంబునీకిడుర్. ౨౫.

వ. ఇట్లుయుద్యానవనింగల వినోదంబులు తనమనోనాయికకుంజూపి తెలుపుచుఁ బ్రస్తావ
వశంబున నిట్లనియె. ౨౬.

సీ. "రాజ్యంబుచక్కఁగా రాజిల్లుచున్నది శాత్రవబాధలేశమును లేక
మహనీయగుణశాలియైనమంత్రీంద్రుఁడబ్బెను బాక వైరికిబృహస్పతియుఁబోలె
విశ్వాసపాత్రులౌభృత్యులుదొరకిరిరాఘువునకుఁగపిప్రతతిపగిది
దైవభక్తినిజనుల్ దనరారిరల్లరుక్మాంగదు రాజ్యంబుననుకరించి
సతివిగుణవంతురాలవద్భుతచరిత్ర, వీవుకడుఁగూర్పురాణివైయుంటి నావు
అరయనన్నియుదిష్టమేర్యైనని పుడు, లోలలోచన! నాకొక్క లోపమొదవె. ౨౭.

వ. అది యెద్దియందు వేని. ౨౮.

క. మలయాలయాధినాథుఁడు, విలసద్గుణుఁడాశ్రితార్తివిదళనుఁడు కృపా
కలితుఁడురవికులశశిప్రో, జ్వలుఁడొక్కఁడుదనరుచంద్రవర్మయు నర్. ౨౯.

ఉ. ఆతఁడు నాకుఁబ్రాణసఖుఁడౌటను జీవముపోల్కిఁజూతు; న
న్నాతఁడునట్టులేకనునహర్నిశలొక్కెడఁజిన్ననాఁడుసం
ప్రీతిభుజించుచున్ శయనవేళలహాయిగనిద్రవోవుచున్
జేతములొక్కచందముగఁజేసి మెలంగినకారణంబునన్. ౩౦.

క. ఇరువురమొకగురునికడన్, గురుతరవిద్యలను నేర్చుకొంటిమి; తండ్రుల్
పరలోకగతులు గాఁగనె, యరిగితిమవనీంద్రపదవినందుటకొఱకై. ౩౧.

గీ. సఖుఁడుమలయాలయమునకుస్వామియయ్యె, సింహళద్వీపరాజ్యంబుచెందనన్ను
నాఁటఁగోలెనుదవ్వయ్యె నాతిమిన్న! యొకరినొక్కరుకనుఁగొనుచుండుకలిమి. ౩౨.

ఆ. కనులఁజెలిమికానిఁగనకుండినను బహూ, కృతులవలనఁబత్రితతులవలన
నరసికొనుచునుంటిమన్యోన్యనుక్షేమ, మబ్జపత్రనేత్ర! యనవరతము. ౩౩.

ఉ. ఆతనినొక్కసారియిటకాదరమొప్పఁగఁబిల్వనంపి; సం
ప్రీతిబహూకరించి, మనప్రేముడినంతయునుగ్గడించి; వి
స్ఫీతభవద్గుణోత్కరముచేఁజెలికానికిఁదృప్తిచేసి; సం
జాతకుతూహలంబువనుజానరొ! ప్రొద్దులుపుచ్చనెంచెదన్. ౩౪.

ఉ. ఈయభిలాషమంతయునిఁకెన్నఁడుతీఱునొ; చెల్మికానినా
యాయతబాహుయుగ్మమునఁ గ్రక్కునఁజేరిచికౌఁగిలించుచున్

హాయిగ మాటలాడుకొను నట్టియదృష్టమ దెన్నఁడబ్బునో
తోయజనేత్ర ! మిత్రునకుఁ దుల్యుఁడు మిత్రుఁడె సుమ్ము భూస్థలిన్. ౩౫.

సీ. ఇడుమ లబ్బిన వేళ హితబోధ మొనరించి యోలమి నిగలిగించుఁ జెలిమికాఁడు
చిత్తంబు చెడుపనుల్ చేయంగఁ బాల్పడ్డఁ జెప్పి మాన్పించును జెలిమికాఁడు
కడలేని శోకసాగరమునఁ బడినప్డు చేయిచ్చి రక్షించుఁ జెలిమికాఁడు
ప్రాణహాని యొకండు ప్రాప్తించు తఱిఁ దనజీవ మైన నొసంగుఁ జెలిమికాఁడు
ఆలితోడను బంధుజనాలితోడఁ, దెలుపఁగూడని కందువపలుకులెల్లఁ
దెలుపుఁ జెవిచెంతలను జేరి చెలిమికాఁడు, భువిని జెలికానిఁ బోలు బంధువులు గలరె. ౩౬.

క. తలిదండ్రులు మిత్రుండును, దలఁపఁగ నీముగురె హితులు తక్కినవారల్
చెలులగుదురు తమలాభం, బులకై లోకంబునందుఁ బూర్ణేందుముఖీ. ౩౭.

క. గడియింపవచ్చుఁ గనకము, గడియింపఁగ వచ్చు మంచి క్రాల్గంటి తెగన్
గడియించుట యరుదు తనకుం, గడుఁ గూరిచి ప్రోచు చెలిమికానిని జెలియా. ౩౮.

గీ. మంచిగందంబుఁ బన్నీగు మహితసౌర, భంబు గలిగిన పువ్వుచయంబుఁ గూడ
శ్రమ మడంపఁగఁ జాలవు సాహచర్య, సరససల్లాపములఁ బోలి తరళనయన." ౩౯.

గీ. అని ప్రసంగించుచుండ నయ్యవసరమున, వచ్చెను సుమిత్రుఁ గనఁ జంద్రవర్మ యటకు
రమ్మటంచును వినయపూర్వముగ నతఁడు, కమ్మ లెన్నియొ వ్రాసిన కారణమున. ౪౦.

వ. ఇట్లు వచ్చిన భూభృచ్చంద్రుని రాక యచ్చటి ప్రతీహారులవలన నెఱింగి సుమిత్రుండు తన మచ్చెకంటి వెంటరా నెదురువచ్చి యచ్చంపు మచ్చిక యచ్చుపడ నెచ్చెలికానిం గ్రుచ్చి కౌఁగిటం జేర్చి యంతిపురికిం దోకొని చని వాసుదేవుండు కుచేలునికిం బోలె నాతిథ్యంబుఁ గావించె. చంద్రవర్మయు విశ్రాంతి పొందిన యనంతరంబ సుమిత్రు నవ్విలోకించి యిట్లనియె. ౪౧.

ఉ. "సేమమె నీదు మట్టలకు ? సేమమె నీ యనుఁగుంబడంతికిన్
సేమమె నీదు పుత్రునకు ? సేమమె నీ పరివారకోటికిన్
సేమమె నీదు పాదయుగ సేవ నొనర్చెడు భృత్యపాళికిన్
సేమమె నీదు రాష్ట్రమునఁ జేరి వసించెడు మానవాళికిన్. ౪౨.

గీ. అరిభయంబు లొకించుక పొరయకుండఁ, బ్రజల నందఱ బిడ్డలపగిదిఁ గనుచు
రాజ్య మేలుచు నుంటివే రాజచంద్ర, ధర్మ మావంత యేనియుఁ దప్పకుండ. ౪౩.

క. హితతంత్రులగుచు మంత్రులు, సతతంబును రాజకార్యసరణిఁ దెలిసినీ
మతి ననుసరించి యుందురె ? శ్రితజనసురలోకభూజ ! రిపుసంఘాజా ! ౪౪.

గీ. వారిధరములు వృష్టిసంపాతమునను, భూతసంఘాతమును బ్రోచుపోల్కిఁ గుజము
లమలఫలములనండజాతౌఘములను, మనుచుకైవడిఁ జుట్టాలమనుపుచుంటె? ౪౫.

గీ. అలయకారున వెలిఁగెడు కలువదాయ, వలెను వేఁడిమిగలవాఁడిపోలయఁ జేసి
జనులవందఱను చితవర్తనమునందు, మెలఁగఁగట్టొనరించితే? మేదినీశ! ౪౬.

క. గర్భంబున రాజిల్లెడు, నర్భకునకుఁ దగినసగిది నాహారంబుల్
నిర్భరమతిఁ గైకొని యెడి, గర్భిణిగతిఁ బ్రజలహితముఁ గనుఁగొనుచుంటే? ౪౭.

క. నిరవద్యపద్యగద్యో, త్కరరచనాప్రౌఢులైన కవిసింహంబుల్
నిరతము నీపురవరమునఁ, బరమసుఖోపేతులగుచుఁ బరఁగుదురుగదా? ౪౮.

గీ. భూరిధనరాసులున్న యగారములకుఁ, గాననాంతరపర్వతాకరసమస్త
శస్త్రగోకులమునకు రక్షణముజరుగ, పొంతెఁదగువారి నిల్పితే? భూమిపాల! ౪౯.

ఉ. దారుల బాటసారులకు దప్పికఁ దీర్పఁగఁ జాలినట్టివా
పూరతటాకదీర్ఘికలఁ బొల్పుగ నిల్పితె యచ్చటచ్చటన్
జోరులు చేరకుండఁగను శూరులు రేలుపురంబులందు సం
చారము సేయుచుండుటకు శాసనముం దగఁ జేసినాఁడవే? ౫౦.

వ. మఱియు స్వామ్యమాత్యజనపదకోశసైన్య మిత్రదుర్గంబులను రాజ్యాంగసప్తకంబును, సంధివిగ్రహయానాసనద్వైధీభావసమాశ్రయంబులను షడ్గుణంబులును, ధర్మార్థకామంబులను త్రివర్గంబును, ప్రభుమంత్రోత్సాహంబులను శక్తిత్రయంబును, నెఱిఁగి వర్తింతువే? సత్త్వరజస్తమోగుణవిశేషంబులు శేషంబు లేకుండ విమర్శింతువుగదా? త్వక్చక్షుశ్శ్రోత్రజిహ్వాఘ్రాణంబులను జ్ఞానేంద్రియపంచకంబును, వాక్పాదపాణిపాయూపస్థలను కర్మేంద్రియపంచకంబును, మనంబునను నేకాదశేంద్రియంబుల వశపఱిచికొని కామోద్రేక కారణంబులగు ద్యూతమృగయానారీసురాపానార్థదూషణంబులును, క్రోధోద్రేక కారణంబులగు వాక్పారుష్యదండపారుష్యంబులను సప్తవ్యసనంబుల హృదయంబునఁ దగులనీయక కపటసచివకటుకుటిలవాక్పటలంబులకు లోనుగాక వినయావక్రపరాక్రమక్రమజ్ఞానతంత్రులగు మంత్రుల సదుపదేశంబున దైవికమానుషికచింతల నెంతయు సతంతసంబునఁ గాలంబుఁ బుచ్చుచు నిత్యం బాస్తికచింతనంబునఁ నిస్తులుండవై యశుభనిరాసశుభవిలాసంబులఁ గాలంబు సుఖలీలంబుచ్చుచుందువే? ఆవేశవివశుండవు నాత్మస్తుతిపరాయణుండవును గాక నేరములనివారింతువే!" యనవుడు నతని కుశలప్రశ్నముల కన్నింటికిఁ దగు నుత్తరంబు లొసంగి సుమిత్రుం డిట్లనియె. ౫౧.

క. "వెదుకం బోయినతీవియ, పదములకుం జుట్టుకొన్న పగిదిని నిన్నీ
యెదను నఁదలఁచుచునుండఁగ, నెదుటం బ్రత్యక్షమైతి వీప్సితమడరన్. ౫౨.

గీ. మిత్రరత్నమ! నీవు నామీఁది కరుణ, వఱలవిచ్చేయుటం జేసి పండె నేఁడు
మామకీయ పురాకృతమహితసుకృత, మరయ నాభాగ్యమే భాగ్యమవనియందు. ౫౩.

గీ. ప్రాణతుల్యుఁడవగు నీవు పజ్జ నిలిచి, కాంచుచుంటను నాదు సౌఖ్యంబు లిపుడు
పూర్ణతవహించె; నానందమున నుదేలి, యాడుచుండెను నాహృదయంబు సఖుఁడ! ౫౪.

గీ. నిన్నుఁ గన్గొనకున్కి నాకిన్ని నాళ్లుఁ, గన్నుఁగవ వాచెఁ జుమ్మి సంగాతకాఁడ
నాదు సఖి మంజువాణి యీనాతి మిన్న, నీదు రాకయె తలపోయు నెమ్మనమున. ౫౫.

క. ఈవనిత నన్నుఁ దనకుల, దైవతముగఁ దలఁచి మిగులఁ దాత్పర్యమునన్
సేవించుచుండు, నేనును, జీవము వలెఁ గాంచుచుందుఁ జెలి నెల్లపుడున్. ౫౬.

సీ. సెకకంటి తలమీఁదఁ జేయి పెట్టఁగవచ్చుఁ గలనేని బొంకెఱుంగ నిదియనుచు
గుడి కేగి దీపంబుఁ గొట్టి చెప్పఁగవచ్చు జీవహింసయొకింత చేయదనుచు
నగ్గిగుండైనఁ జేనంటఁగా వచ్చు సోదరులరీతి నిగాంచుఁ బరులననుచుఁ
జెలువ కోఱలనైనఁ జేలుపఁగా వచ్చుఁ గసవుగాఁ బైఁడి సొత్తు గాంచుననుచు
ఘనులుగల దివ్యతరసభాగ్రముల నిలిచి, జడుపుదిగ నాడి కతపత్రమిడఁగ వచ్చుఁ
జుట్టములపోల్కి నందఱఁ జూచు ననుచుఁ, గ్రమగుణరాశి యీయింతి కైసఖుండ!" ౫౭.

ఉ. అనితనజాయ సద్గుణములాప్తునకున్ వినిపించి; యాపెవం
కను దిలకించి యిట్టులనుఁ "గ్రమకురంగవిశాలలోలలో
చన! వినుమీతనిన్ గురువు చందమునన్ గృహదైవతంబు రీ
తిని బొడగాంచి పూజలనతిప్రమదంబునఁ జల్పఁగా వలెన్. ౫౮.

గీ. అడవియుసిరికకాయయుఁ గడలియుప్పు, వలెను మలయాలయమునుండి చెలిమికాఁడు
సింహళమునుండి నేనును జేరినాము, కాశికాపురిఁ జిననాఁడు కమలవదన! ౫౯.

వ. అప్పుణ్య నగరంబున. ౬౦.

సీ. వేదవేదాంగప్రవీణత్వమునఁ జతుర్ముఖులక్ష్య పెట్టని పుణ్యమూర్తి
అధ్యాత్మతత్త్వవిద్యారహస్యంబున శుకమహర్షి నిగేరు శుభ్రయశుఁడు
సకలశాస్త్రవిశారదత్వంబున రఘురాము మెచ్చు నిరవద్యగుణుఁడు
ప్రవిమలనీతిశాస్త్రజ్ఞానమునైపుణి విబుధదేశికు మీఱు విబుధవరుఁడు
అఖిలపండితమానసాహ్లాదకరుఁడు, దివ్యవిజ్ఞానపరిహృతాత్మీయశిష్య
వారహృద్గతఘోరాంధకారుఁడలరు, గాలవుండను భూసురాగ్రణి యొకండు. ౬౧.

గీ. అత్తఱిని దేశదేశంబులందుఁ దనరు, రాజపుత్రులతోఁ దెంపిరహిని గొల్చి
విద్యలను నేర్చుచుండిరా విప్రుతోడఁ, గుఱుపుమండెను ద్రోణులకరణి నతఁడు. ౬౨.

క. ఏమనుశక్తి నిజనిత, ద్యూభమీశ్వరసుతులఁ గూడి పాలుపుగ విద్యల్
నేమమునఁ గఱచితిమి గురుఁ, డామోదము నొంది నేర్ప నజ్ఞాతముఖీ. ౬౩.

సీ. రాచపాఱుండు పూర్వము పఙ్క్తిరథ భూమిపాలబాలకులఁ గాపాడినట్లు
వామలూరుభవుండు భూమిజాతనయులఁ బోషగనికడు వేడ్కఁ బ్రోచినట్లు
సాందీపనామభూబృందారకుఁడు నందనందనులను గన్నచందమునను
గుంభసంభవుఁ డాత్మడింభ కౌర్జునుల విస్రంభదృష్టిని గాంచి సాఁకినట్లు
మాగురుఁడు మమ్ము పుత్రులమాదిరిగను, గాంచి యామూలచూడంబుగా సమస్త
విద్యలను నేర్పి పరమప్రవీణులుగను, జేసె యని పెనుజుమ్మి రాజీవనయన. ౬౪.

గీ. మాయుపాధ్యాయునియుఁ గూడ మమ్ము మిగులఁ, గనికరంబునఁ గాంచుచుఁ గాలమెఱిఁగి
యోరెమిడుచును గన్నకుమారులట్లు, పోషణంబొనరించెను బువ్వబోణి. ౬౫.

క. కరుణామృత సంపూరిత, బరిపూర్ణమనస్కఁ డైయుపాధ్యాయులు తా
మిరవుల కనిపెడుతజెమా, యిరుపురదీవించెనిట్టులిందునిభాస్యా. ౬౬.

క. మురదానవహరవిజయుల, సరవిని మీరనవరతము సఖులై ధరణిక్
జిరముగ నేలుచు సౌఖ్యో, త్కరులై జీవింత్రు గాక తఱుంగని మైత్రిక్. ౬౭.

గీ. అనుచు దీవించి యనుపఁగ నిపె మమ్ము, నాఁటికిని నేఁడు గనఁగలైనా డుమిత్రు
సకలబంధుసమాజమీ సమయమునను, వచ్చినట్లు బ్బెనామదిమెచ్చెకంటి." ౬౮.

వ. అని యిట్లు తమవిద్యాభ్యాసక్రమం బవ్విద్యుల్లతాంగికిఁ గర్ణరసాయనంబుగ వినిపించి పూర్వాపరకాలవృత్తాంసంబును, బాల్యావస్థయందుపాధ్యాయసన్నిధానంబున నభ్యసించినయపూర్వవిషయంబులును, శైశవక్రీడావిలాసంబులును, సహపాఠకులతో వినోదవిహారంబు సలుపుతఱిం బ్రవర్తించిన చర్యలును, దలంచుకొని నిరుపమానానందమున దాకి నినోలలాడుచుఁ, దదీయసల్లాపములయం దెల్లప్పుడు నుల్లాసంబుఁ జూపుచుఁ, బొంతనున్న మంజువాణితోడం గూడ నుడువుచు హాయిగా దినంబులు పుచ్చుచుండిరంత. ౬౯.

ఆ. కాలమిట్లు సౌఖ్యకరముగా నొకకొన్ని, నాళ్లు గడవ నొక్కనాఁడు మిత్ర
వంశజుండు చంద్రవర్మసుమిత్రుని, గాంచి పలికెఁ గూర్మి గడలుకొనఁగ. ౭౦.

క. "అనఘా! మిక్కిలి నాళ్లు, య్యెను నే నిట కేగుదెంచి యేమయ్యెనొ నా
ఘనతరరాజ్యము వేగమ, చనవలె సెలవొసఁగఁగదె విశాఖకులభూపా! ౭౧.

క. ఎవఁడు యథేచ్ఛ సుఖంబులఁ, దవులునొ చెడు నతఁడు కీర్తిఁ దప్పక మాయున్
ప్రవిమలమానస! కలభం, బువులందఱు కేలి సేయుదురు గద వానిన్. ౭౨.

క. తనకుం దన దేశీయులు, తను వగుటను వారిఁ బాసి తడవుగ దూరం
బున నిల్వఁదగునె నృపునకు, మనమునఁ దలపోసి చూడుమా మిత్రవరా. ౭౩.

గీ. నరులకష్టసుఖము లరయక దవ్వుల, నిలిచి స్వేచ్ఛనుండు నృపమహేంద్రు
డుండె నేమి యుంటఁ? బండె నేమి చితాగ్ని? ననుచు దూఱుచుందు రవనిజనులు." ౭౪.

వ. అనుడు సుమిత్రుండు మిత్రముం బాయంజాలక తత్ప్రయాణంబు డుపసెంచి యిట్లనియె.

ఆ. "నీవు వచ్చి కొన్ని నెలలైనఁ గాలేదు, పయనమునకుఁ దమకపడెద వేల?
సచివులున్నవారు సకలంబు నెఱవేర్పఁ, గొన్ని నాళ్లు నిలువు మన్న యిచట. ౭౬.

క. ఈనిలయము నీనిలయం, బీనా సేవకనికాయ మెంతయు బత్తిన్
మానక నిను సేవింతురు, భూనాయక! యేమి కొఱఁత పొసఁగెను బోవన్?" ౭౭.

గీ. అనుడు మలయాలయాధిపుఁ డనియె నిట్లు, "ప్రాణతుల్యుండవగు నీవు పజ్జ నిలిచి
యాదరించుచునుండఁగ నబ్బు నెట్లు, లోపమును నదిసింహళద్వీపనాథ. ౭౮.

గీ. అభిజనము దుస్త్యజము గాదె యరసి చూడఁ, గాన నడ్డంబు చెప్పకీ క్షణమునంద
యనుమతింపఁగదయ్య ప్రయాణమునకుఁ, దడసినను రాచకర్జముల్ చెడును గాదె. ౭౯.

గీ. నెమ్ములకు నీరదములకు నీరజాప్తు, నకును బద్మంబులకుఁ గల్వలకును నెలకు
నెంతదూరంబొ నెమ్మది నెంచి చూడఁ, జెడియె నే నెయ్యమింతేని! చెలిమికాఁడ! ౮౦.

క. అమదలు దూరస్థమైనను, భూమీశ్వర! హృదయకమలములు దవ్వగునే?
నామది యెచ్చటనున్నను, నీమీఁదనె తవిలియుండు నిర్మలచరితా." ౮౧.

వ. అని పలికి యాతం డెంతబతిమాలినను వినక ప్రయాణంబునకుఁ ద్వరపడుచుండ నాచంద్రవర్మం గాంచి సుమిత్రుని కళత్రంబగు మంజువాణి మంజులతరవాక్సుధారసంబు చిలుక నల్లన నిట్లనియె. ౮౨.

సీ. ఏవాఁడు నిన్నాదదైవంబుగా నెంచి సేవించుచుండును జిత్తశుద్ధి
నేవాఁడు నీరూపమే ప్రొద్దు దర్శింప వాంఛించుచుండును బరమభక్తి
నేవాఁడు బంధుజనావళిలో నిన్నుఁ బ్రథమగణ్యునిగాఁగఁ బరిగణించు
నేవాఁడు తన బహిర్జీవంబు చందానఁ గాంచుచుండును నిన్ను గారవమున
నెవఁడు సర్వంబు నీవని యెంచుచుండు, నెవఁడు నీసాయమాసించు నెపుడు పోర
నట్టి చెలికాని మాటఁ ద్రోయంగఁదగునె, సర్వమెఱిఁగిన నిను బోఁటి సజ్జనునకు. ౮౩.

క. కావునమా గేహంబున, దేవరకొన్నాళులాతిథేయంబునుస
ద్భావంబునఁగొనిపిదపం, బోవందగుఁదావకీయపురవరమునకున్. ౮౪.

ఆ. వీడలేకనిన్ను వేవితంబులు వేఁడు, చెలిమికాని మోముచిన్న వోవఁ
బయనమగుటనీకుఁబాడియేజలజాప్త, కులసుధాబ్ధిపూర్ణకునలయాప్త." ౮౫.

గీ. అనుచుఁదనభర్తకోరికననుసరించి, పలుతెఱంగులవేఁడనప్పార్థివుండు
లేమపలుకులకెదురాడలేకనిలువ, నిశ్చయించెనుగొన్నాళ్లునెమ్మినచట. ౮౬.

చ. హరహర! నాఁటఁగోలెవిపదంబుధిముగ్గికలంగుఘోరవా
సరములువచ్చెనాపరమసాధ్వికిఁ, దాఁగడువేడుకొన్నఁద
ద్ధరణిపుఁడిమ్మకోకతనితన్విమృషాక్తులనిల్చుటన్మనం
బెరిసెసుమిత్రభూపతికినేమనవచ్చునుగాలవక్రతన్. ౮౭.

చ. తనచెలికానియోగ్యతయుఁ, దామరసాననసత్స్వభావమున్
ఘనుఁడుసుమిత్రకుండు చిరకాలమునుండియెఱింగియున్ గటా!
మనుజుఁడుపూనరానియసమానతరోగ్రతఁదాల్చి వారిపై
మనమతితుచ్ఛసంశయనిమగ్నమునొందుటఁజేసియొక్కటన్. ౮౮.

సీ. చంద్రబింబముఁబోనిచెలియముద్దుమొగంబు ప్రతిపదిందుండయ్యెఁబ్రభువునకును
బండువెన్నెలఁబోనిపడఁతిచిర్నవ్వహ్నికీలయయ్యెనుమహీపాలకునకుఁ
దేనియల్చిలికెడుతెఱవనువ్బలుకులుములుకులయ్యెసుమిత్రభూమిపతికి
నతిమనోహరమైనసతిచేష్టలత్యంతతాపహేతువులయ్యెధరణిపునకుఁ
గలికియెడమున్నుకనుపడ్డగరితతనపుఁ, జెన్నెలన్నియునారాజసింహునకును
గటకటా! లంజెజాతిలక్షణములయ్యెఁ, గడవశక్యమెప్రారబ్ధకర్మచయము. ౮౯.

క. పెనిమిటియనుమతిఁదప్పి, తినిబడయుటకొఱకెయామెదినదినమును నా
ఘనునియెడఁజూపువినయము, జనపతిహృద్వేదనాతిశయతకునయ్యెన్. ౯౦.

గీ. మునుసుమిత్రకుఁడెంతప్రేముడివహించి, మీఁదఁజూపెను, చెలికానిమీఁదనెంత
కరుణవఱపెనో, యిపుడంతకఠినతయును, హెూగ్రతయుఁజూపుఘోరదైత్యుఁడుగమారె

వ. ఇట్లు సుమిత్రుండు మిత్రకళత్రంబులయెడఁ గుమిత్రుండై దురాగ్రహదహనంబు హృదయగహనంబును దహింప సహింపంజాలక సహవాసియగు బహుమానుని రహస్యంబుగఁ బిలిపించి యిట్లనియె. ౯౧.

ఊ. "వింటివెచంద్రవర్మ బహువిశ్వసనీయుఁడుమిత్రుఁడంచు నా
యింటనుజేర్చినందులకునించుకమంచిఁదలంపకక్కటా!

తుంటరియగాదు నాకధికద్రోహ మొనర్పఁగ నెంచినాఁడు వా
ల్గంటిమనంబులోఁ గొనెనిలన్ మఱియిట్టి దురాత్ముఁడుండునే. ౯౩.

క. మిత్రద్రోహంబేయప, విత్రుఁడు గావించువానివిడువక కత్తిన్
గాత్రంబింతింతలుగా, క్షత్రియవర ! సలుపవలదె క్షణకాలమునన్. ౯౪.

వ. కావున నీవు దురితంబనియెంచక యొక్కయుపకృతి సలుపవలయునది యొద్దియనిన.

మ. అనఘా ! నాదుపరాభవానలము చల్లాఱంగ నీవేళ నీ
వనుమానింపక కాలకూటము తదీయాహారమందుంచియు
చ్చైనఁటిన్ గాలునిమందిరాంగణమునన్ జేర్పంగదే, నామనం
బున నుత్సాహము సంఘటింపఁగదవే, పుణ్యాత్మ ! శీఘ్రంబుగన్." ౯౫.

మ. అనిపల్కన్ బహుమానుఁడెంతయును దూరాలోచనాతత్పరుం
డును, లోకానుభవంబుగల్గినఘనుండున్, యోగ్యుఁడున్ గావనా
తనిసాన్నిధ్యమునందు "వల్లె" యనియుత్సాహంబునం బల్కె నె
మ్మనమందా చెడుసందియంబు నుడిగ నమ్మండయ్యె నావంతయున్. ౯౬.

వ. ఇట్లు నమ్మక యప్పుడు తానేమిచెప్పినను జారత్వశంకాపంకసంకలితహృత్పంకజుం
డగు నాలంకేశ్వరున కింకను గింక హెచ్చునని యెఱింగినవాఁడు కావున మాఱువలు
కక తత్క్షణంబ మలయాలయక్షితిపతికడకుం జని యిట్లనియె. ౯౭.

క. "తనసతి నీయెడఁ జూపిన, వినయమునకు సంశయించి విషమాహారం
బున నిడి నినుఁ బొలియింపఁగ, నను నేమించెను సుమిత్రనరపతిఖలుఁడై. ౯౯.

క. చిరకాలానుభవంబున, ధరణీశ ! భవద్గుణాళిఁ దానెఱిఁగియు నీ
కరణి నిదుష్కార్యమునకు, దొరకొనియెను భార్యయెడల దుశ్చింతనుఁడై. ౧౦౦.

క. అతిమైత్రి వైరమునకుం, గతమను నానుడిని జంబుకమనీయగుణా
న్విత ! చండక్రోధనుఁడగు, నితనికడన్ నిలువనీకు నెగ్గొదవుసుమీ. ౧౦౧.

క. లేలెమ్ము కలము నెక్కుము, జాలము సేయంగఁ బోకు జననాయక ! నే
మాలిమినైనిను నీమల, యాలయమునఁ జేర్తుఁ జెట్టయలవడకుండన్. ౧౦౨.

క. ఇటువంటి ఘాతుకునిచెం, గట నిల్చుటకన్న ఘోరకలుషము గలదే
తెలుసుకొనఁ జనుదెంచెదనీ, కొటికకు ననుఁ గూడఁ దోడుకొనిచను మనఘా ! ౧౦౩.

క. ఈపాపాత్ముఁడు పశ్చా, త్తాపంబును బొందుదనుకఁ దాలిమిమైనే
నీపాదచ్ఛాయలనే, లోపము లేకుండ మనెదలుంఠితకలుషా !" ౧౦౪.

ఆ. అనుడుఁ జంద్రవర్మ హర్షించి బహుమాను, గుణమునకును మెచ్చుకొని నిజానఁ
గలను నెక్కించనియెమలయాలయమునకు, నన్యులెఱుఁగకుండ నర్థరాత్రి. ౧౦౫.

వ. ఇట్లమ్మహారాజు బహుమానుని సహాయంబున స్వదేశంబుఁ బ్రవేశించి యతనికిఁ దన ప్రధానసచివపదంబొసంగి ప్రాణసఖునిగాఁ దిలకించుచు సుఖంబుగ దినంబులు గడపుచుండె నంత. ౧౦౬.

సీ. అటసింహళద్వీపమందు సుమిత్రుండు బహుమానుమోసని బాసు పెఱిఁగి
కాలఁదాఁచిన భుజంగము భంగిమందుచు సరగున రాణివాసమునకరిగి
తనయుండు కృష్ణుఁడెంతయు వింతకథయేదొ వినిపించుచుండఁగ వీనులొగ్గి
వినుచున్న మంజువాణిని గాంచి ప్రియపుత్రు నీవలకీడ్చి రాజీవనయిన
యెడల మోపిన నిందనునుడివి తిట్టి, బందిగంబునఁ బెట్టంగఁ బనిచెఁ గోమరుఁ
డావురని యేడుచ్చుచుండ దయావిహీన, హృదయుఁడైతు న్నసంశయ మొదవుకతన.
గీ. చిన్నవాఁడయ్యుఁ గృష్ణుండు కన్నతల్లి, యెడల మిక్కుటమైన ప్రేముడిని గల్గి
యున్న కతమున నామె కట్లాదవినట్టి, సడికి గుండెలు వగులవిచారమందె. ౧౦౭.

క. జననిం బందిగమునకుఁ, గొనిపోవుడుఁ గృష్ణుఁడెద దిగులు వడి యొరెం
బును నిదుర నుడిగి క్రమముగ, దను వేదిగ విడువఁ దగినదశకున్వచ్చెన్. ౧౦౯.

తే. అట్లు రాణిని జెఱసాలయందునునిచి, పిలిచి చతురాస్యసత్యసారులను "సీగు
తిరువనంతపురంబునకరిగి యచటి, సత్తిగుడి నున్న యోగిని సరసఁ జేరి. ౧౧౦.

క. కలదో ! లేదో ? ప్రేముడి, కలికికి నామీఁదనరసి కడురయమున రా
వలయు" ననిపనిచి తద్భా, తలపతి తననగరుఁ జేరెఁ దలఁగని చింతన్. ౧౧౧.

వ. ఇట్లు చేరి నిజాంతర్గతంబున. ౧౧౨.

సీ. "గురువుల కడ నేర్చుకొనిన క్రొత్తడి సుద్దులిం దుకయును మది నెంచవైతి
చిరకాలమునను౦డి వరకీర్తిఁ గనిన నా కులగౌరవంబే నిఁ దలఁపవైతి
నరనాథసభల నౌన్నత్యంబుఁ గన్న నీగురుని గొప్పేనియు నరయవైతి
మహితపతివ్రతామణియైన నీతల్లి ఘనతయైనను సుంత గాంచవైతి
వినుపసీలకు నాశించి కనకసౌధ
మునకుఁ జిచ్చిడికొనినట్లు మొనసి తెడ్డు, నాకిఁకుసష్కపవాసంబు నాశనంబు
చేసినటు తుచ్ఛసుఖమున కాసనొంది, చెఱచుకొంటి వెయిబువడి చెడిపకాన ౧౧౩.

చ. కరము పవిత్రమైన కులగౌరవముల్ నశియించెఁ బూర్తిగాఁ
బరువును గీర్తియుం జెడియెఁ, బాసెవివేకము నాదు నెమ్మదిన్,

దురితమునన్ను నింగితిని, దుఃఖములార్క్కటఁజుట్టుముట్టె, మై
బరువుగఁదోఁచెనీయదనఁబాపఫలంబెరా! నీకతంబునన్." ౧౧౪.

వ. అని యనేకప్రకారంబులఁ దనమనోహారిణిం దూఱుచుఁ బరితాపభరంబునం గడుం గ్రాఁగుచుండెనట. ౧౧౫.

ఉ. అంతకుము న్నె గర్భవతియౌటను జేసి సుమిత్రధారుణీ
కాంతుని కాంతకష్టములగా సిలుచాఁడుని సుంగునోర్తున
త్యంతమనోహరాకృతికి నాలయమైతగు దాని శ్రీరమా
కాంతను బోలు దానిఁగనెఁ గక్కసపుం జెఱసాలయందొగిన్. ౧౧౬.

మ. కని గాటంబగు వేఁడినీరుకనులం గ్రమ్మంగ నాబిడ్డ మో
మున నెమ్మోమును జేర్చి "హాతనయరో! మూర్ధాభిషిక్తుల్ మహా
ఘనులౌ రాజుల రాణులుండఁగను నాగర్భంబునం దయ్యయో!
జననంబందితివేల! భావిసుఖముల్ సర్వంబు నాశిల్లఁగన్. ౧౧౭.

గీ. కన్నతల్లిరో! నీ వెంతకలుషహీను, రాలవో నేను నైతము నంతకలుష
హీనురాల నెను మ్మిహాయిట్టినింద, కలిగె నేమందు మత్పూర్వకర్మమునను." ౧౧౮.

క. అనియిట్లు తలమందుచుఁ, దనతనయంజూచికొనుచుఁ దామరసవిలో
చన యూఱటఁ గనియెట్టెటొ, దినములఁదా నెట్టుచుండెఁ దేఁకువమీఱన్. ౧౧౯.

ఆ. అంత రాజబంధువగు వక్రచిత్తుని, మందగమన మిత్రవింద; రాణి
కనుఁగఁ జెలిమిబోటి యగుటచేఁ జెఱసాల, కడకుఁ జనియె నామెకన్నెఁ జూడ. ౧౨౦.

వ. చని యామృగమధ్య యయ్యరణ్యమధ్యసాన్నిధ్యంబునకరుగుట యసాధ్యంబని గ్రహించి ద్వారంబుకడ నిలిచి యామె కుపచారంబుసేయ నేరుపతేచిన పరిచారికయగు మాలిని యను లోలలోచనం గాంచి యిట్లనియె. ౧౨౧.

గీ. "కలికిరో! నీవు మనరాణిగారికడకుఁ, జని వినయభయభక్తులాత్మను జెలంగ
నాకు మాఱుఁగఁ జలిపివందనశతంబు, పలుకవలయును మద్వాక్యములుగనిట్లు. ౧౨౨.

గీ. అమ్మరో! నీవు నాయెడ నమ్మకంబు, నిలిపియొకసారి నీ ముద్దునిసుఁగునాడు
నశముచేసితి వేనిభూవరునికడకు, సులభముగఁ దోడుకొనిపోయి చూపుదాన. ౧౨౩.

క. ఆపాపమొగముఁ గాంచిన, భూపాలుని మనసు కరఁగిపోలఁదిరో! పశ్చా
త్తాపంబునొందినీయెడఁ, జూపినఁ జూపంగవచ్చు నుంతే నిదయన్." ౧౨౪.

సీ. అనవుడు "మీరు చెప్పిన పల్కులన్నియు దేవిచెంగటికేగి తెలియఁబఱుతుఁ
దల్లిరో! నేఁటి ప్రాతఃకాలమున నామె తవచిన్ని బిడ్డపై నెనరుపూని

కొనిపోయిజనపాలకునిపాదములమీఁదఁబడవైవసాహసించెదుమహాత్ము
రాలెవ్వ తెయునైననలవడునా ? యనిచింతనుబొందఁజొచ్చినది" యనుడు
సంతసమునొంది "మాలినీ ! త్వాతశేంద్రు, పజ్జలవసించి నేఁదనపక్షమునను
ధైర్యమువహించివాదింపఁదలఁచుకొంటి, ననివచింపుము గాణికిహర్ష మెసఁగ." ౧౨౫.

గీ. అనుడుమాలినివల్కు "నోయలకుబోణి !, యనసరాధినియగురాణికనవరతము
నుపకృతినొనర్పఁగోరుచునున్న నీకు, నీశ్వరుఁడుశాశ్వతసుఖంబులిచ్చుఁగాత." ౧౨౬.

గీ. అనుచుదీవనలొనరించియాక్షణంబ, దేవిగారికిసర్వంబుఁ దెలియఁబఱిచి
యామెకైసేసియొసఁగినయనుఁగునిసుఁగు, వెసనుమాలినియుస్మిత్రవింపకిచ్చె. ౧౨౭.

వ. ఆమెయు నా నెత్తురుకందువును బొత్తులలోనిడికొని రాజసభాభవనంబునకువచ్చు చుండ మధ్యమార్గంబునఁ దద్భృత్తయగు వక్రచిత్తుండెదురుపడి కలతెఱంగారసి భూపాలుని కోపంబునకువెఱచి తనతరుణితో నిట్లనియె. ౧౨౮.

సీ. "గగనస్థనక్షత్రగణము రాల్చెడులీలదివిభువిదిర్ధిరఁద్రిప్పుకరణి
బ్రహ్మాండనికరంబుఁబగులఁగొట్టెడుభంగిఁబ్రళయకాలానలజ్వాలపగిదిఁ
దిగకొట్టికలఁగాల్చుసెగకంటిపోలికఁదోఁకద్రొక్కినదండశూకమట్లు
కోలఁగొట్టినలేచుకొదమబెబ్బులివలెనంగదనడరుహర్యక్షమటుల
దేహమెఱుఁగకయత్యంతతీవ్రకోప, పరవశుండయియున్నాఁడుధరణివిభుఁడు
భార్యపట్టుననీవామెపట్టినటుకఁ, దోడుకొనిపోవుటెంతయుఁగీడుసుమ్ము. ౧౨౯.

క. కనలునశరీరమెఱుఁగని, మనుజునకుహితంబుఁదెల్పమాను నెతనపూ
నినదుష్టకార్యమును ; గా, వునవచ్చుటికేగుటుడుగుపూర్ణేందుముఖీ." ౧౩౦.

క. అనిపెక్కువగలఁదెలిపిన, పెనిమిటిబోధంబుసకియ పెడచెవినిడితాఁ
జనియెనురాజసభాంతర, మునకుజ దేవికినిబంధముక్తింజేయన్ . ౧౩౧.

వ. ఇట్లు చని క్రమ్ముకొనియున్న జనమ్ములమధ్యమ్మునుండి మార్గమ్ముచేసికొని భూనాథుని పాదసన్నిధానంబునకుం జని యాకందువును దదీయపదారవిందంబులపైఁ బడవైచి యిట్లనియె. ౧౩౨.

క. "క్షితినాయక ! చూడుముసీ, ప్రతిబింబంబైననెత్తుటిపాపముగంబున్
పతియానవ్రతయనుగుణ, పతియానునగుభార్యమీఁదవదలుముకినుకన్ . ౧౩౩.

గీ. జన్మములు వేయిసలిపినజనునికన్న, నలుకదిగఁద్రావువలఁతెరయేయధికుఁడనుచు
వేదములువల్కుటెన్నఁడువినఁగలేదె, రాజవంశప్రదీప ! సూర్యప్రతాప ! ౧౩౪.

క. చిరకాలవర్థితంబగు, పరమస్నేహంబువలనఁబడఁతి గోనంబుల్
పరిపూర్ణంబుగ నెఱిఁగియు, ధరణీశ్వర ! తుచ్ఛశంకతగు నేనీకుఁ. ౧౩౫.

సీ. ఇంతి నీయానతికి సుమంత దాఁటదుతలపోయఁగుల దైవతముగనిన్ను
నెఱుఁగదునీకంటెనితరమింకెద్దియునీమేలె వాంఛించునిత్య మెదను
మగువనీతోడి దేజగమునియుప్రాంగునినుఁబాసి నిముసంబు నిలువలేదు
తనవారునీవారలను భేద మెంచదుకలనైననీపేరె తలఁచుచుండు
నట్టిభువనైకపావనినమలమతిని, లేనిజారత్వశంకనుబూనిఘోర
బాధలను బెట్టుటింతయుఁబాడియగునె, యెంతదాననునీకు నే నెఱుకపఱుప. ౧౩౬.

క. కులకాంతమీఁదరిత్తగ, నలుకనువహియింపఁగూడదాయమకన్నీ
రొలికినసిరిగేహంబున, నిలువదుత్పటికాలమైననృపకులతిలకా ! ౧౩౭.

ఉ. పండును బోలు కాపురము పాడఱ చేసికొనంగఁబోకు ; భూ
మండలిలోననీకులము మైలయొనర్పఁగఁబోకు ; పూర్వమం
దుండిన కీర్తిపోనిడకు ; మోరిమివప్పగఁజొఁపఁబోకు ; నీ
యండజయానఁపై జలమునందఁగఁబోకునృపాలశేఖరా. ౧౩౮.

సీ. తలిరుటాకులఁబోలుకలికి కేల్దోయికాకర్కశంబైనశృంఖలయుగంబు
రాజభోజనములురహి మెక్కుజిహ్వకాయుగ్రకర్మలు మెక్కు నోగిరంబు
పద్మంబులను బోలుపాదయుగ్మమునకాపడుకులుదాపినయెడ్లనడక
సుమకోమలంబైనసుందరాంగములకాకటకటాగాటంపుఁగటికనేల
నీకులవమైనదయలేదొనీతిలేదొ, నానయేలేవొలేకమనంబెచెడెనొ
కాకయుండిననిటువంటికఠినదండ, నంబునకునిచ్చగింతు రేనరవరేణ్య. ౧౩౯.

చ. వినువినుమానుమీ తెగువ ; వీనులఁజేర్పుము నాదుపల్కు ; ముం
దనయముతీవ్ర వేదనలనందెదుదుర్గతిసంభవించు ; నా
మనవినిజిత్తగించిమఱుమాటలనాడక దేవినిక్షభవ
త్తనయను సత్కృపంగనుమి ; తామసముందిగనాడుమీప్రభో.” ౧౪౦.

గీ. సుదతియారీతి న్యాయనిష్ఠురములాడి, హితమును డివినకొలఁదిమహీశ్వరునకు
నంతకంతకు వాగ్రహంబతిశయించి, “నిసుఁగుఁదోడ్కొనిపొ”మ్మనికసరఁజాగె. ౧౪౧.

గీ. మిత్రవిందయుసుంతసుమిత్రునలుక, కులుకకనినుంగు నెంటిగానుంచిచనిన
మనసుకరగకపోవునా ? యనితదీయ, పదములందిడిశిశువునప్పడఁతి రోగె. ౧౪౨.

వ. ఇట్లామిత్రవిందసభాభవనంబును బాసి వెడలినతోడన కృపాశూన్యుండగు నానృపా
లుండు వక్రచిత్తునిబిలిచి యిట్లనియె. ౧౪౩.

క. "వననిధినిదాఁటియుటని, ర్జనవనమునశిశువువిడిచిసరగుననరుదె"
మ్మనవుడువాఁడును "వల్లే", యనెనప్పుడుమంత్రి తేనికనువినయమునన్. ౧౪౪.

చ. "కటకట! నోరులేనిచిఱుకందువుదీనియెడన్ గృపన్ దొలం
గుటతగునయ్య; నాదుపలుకుల్ చెవిఁజేరిచికావుమయ్య; యు
త్కటగహనంబునందిడినఁగ ల్మషమబ్బునుమానుమయ్య; హృ
త్పుటమును గాల్చుకోపమునుబోవఁగఁజేయఁగదయ్యభూవరా! ౧౪౫.

చ. తలఁపకమంచిచెడ్డలుప్రభావముక్రోధము గాఁగఁజూచి; తాఁ
జలుపుడుగర్జ మెవ్వఁడువిషాదమునొందును వాఁడుపిమ్మటన్
గలతెఱఁగింపుకారణుక గౌరవముంగినిగొట్టిచంపిక
ట్టలజడిమీఁదఁగన్నవసుధామగు బందమునన్ ధరావరా! ౧౪౬.

వ. ఏలిక కక్కథవాక్రుచ్చెద దత్తావధానులరై చిత్తగింపుఁడు. ౧౪౭.

గీ. గౌడదేశంబునందొక్క గ్రామమునను, దేవశర్మాభిధానభూదేవుఁడొకఁడు
నిగమజడుఁడుండునతనికిసుగతినొసఁగు, నందనులులేమికెంతయుఁగుందుచుండె. ౧౪౮.

చ. అతనివధూలలామసుగుణాన్వితయొప్పనుయాజ్ఞసేని; యూ
సతియపత్యకాంక్షదనసాటిసెలంతుకలెల్లఁబుత్రసం
తతిఁగనిపెంచుచుండఁగనుదానునుముచ్చటనొందుచున్ సుత
ప్రణతికినై యనారతమువందురుచుండెహృదంతరంబునన్. ౧౪౯.

సీ. కనుఁగొన్నయోగిసంఘముపొంతలకుఁబోయి కాళ్లకడ్డులుపట్టికరమువేఁడి
వేల్పువెల్లంకులువేమారుకట్టించుకొనుచును జూచినకోవెలలకుఁ
జనిదేవతలకెల్లఁజాగిలిమ్రొక్కుచుఁబోడగన్న నదులందుమున్కలిడుచు
భువిలోనలేనినోములనెల్లనోముచుఁగడపుచుండెను గొంతకాలమిట్లు
కలికిపిమ్మటనీశ్వరుకరుణవలన, గర్భవతియయియొకనాఁడుకనియెమదనుఁ
బోనిసౌందర్యశాలినిబుత్రునొకని, దేవశర్మముదబ్ధినిదేలియాడ. ౧౫౦.

ఆ. కనకకనకకన్నకాన్పుగావునవారు, కాలుఁజేతులాడకుండ నేలమీఁద
బోవనీకప్రాణములభంగిఁగాంచుచుఁ, బెంచుచుండిరనుఁగుబిడ్డఁజెన్ని ౧౫౧.

సీ. ఒకనాఁడుబ్రాహ్మణికవాబ్జదళనేత్ర తబిడ్డనుబాలిచ్చిప్రీతితోడఁ
దొట్టిలోనునిచినిద్దురవుచ్చియాచోట జీవితేశ్వరునిల్వ జాలిగను

బాటసుపీథినినున్న పుట్టింటివారిని, గనుఁగొనఁగాఁగోరిచనియె ; నాఁడు
పర్వదినంబౌటఁబార్థివుకడనుండి, దానమిచ్చుటకు నాహ్వానమొకటి
వచ్చెవిప్రునకాతండుబహుదరిద్రుఁ, డగుటనయ్యాదిగొనఁగఁగట్టాసపొడమి
యంతదనుకనుగాచినయనుఁగుఁగూనఁ, బాసిపోఁజాలకెడఁదనిప్పగిదిఁదలఁచె. ౧౫౨.

గీ. “ నేఁటికాలంబునవుధరానేతవదయ, కలిగెనామీఁదఁ; బండితుల్ పలువురుండ
వారినెవ్వరిఁగాదనిభక్తితోడ, నాకెయిడనెంచివర్తమానంబుపంపె. ౧౫౩.

గీ. జనవిభుఁడునన్నుభాగ్యవంతునిగఁజేయ, వలయుననియెడితలఁపునఁబిలువనంపి
నపుడెనాపాలిదౌర్భాగ్యమపసరమున, కీయసంపర్కమునుగూర్చెనేమిబుద్ధి. ౧౫౪.

ఆ. ఇంతివచ్చునెప్పుడేఁ; బోయిదానంబు, పుచ్చికొనుటయెపుడు ; పొలఁతిరాక
యున్న నేమి ! పోదునన్న నీబొట్టియఁ, గాచువారలెవరుఁగానరారు. ౧౫౫.

గీ. పోకమానెదనన్నఁదమ్మాభవిభుండు, దానమన్యులకిచ్చునుదక్షిణంబ
యొకయుపాయంబుతోఁచుచున్నదిపుడు, దానినొనరించిపోవుటుత్తమమునాకు.

చ. తడవులనుండిపుత్రునివిధంబునఁబెంచుచున్న బభ్రువుఁ
బుడుతకుఁగాపుగానునిచిపోయెద” నంచెదనిశ్చయించియ
వ్వడువునవాచరించిచనెఁబార్థివచంద్రనిశాంతసీమకుఁ
వడివడిదానముంగొనెడివాంఛమహీసురసత్తముండొగిఁ. ౧౫౭.

ఆ. మనవువిడ్డమీఁద ; మైరాజమందిర, మందునిల్వనాధరామణుండు
ఆచటఁగృష్ణసర్పమాతొట్టిచేరుల, గుండఁబ్రాఁకివచ్చుచుండెఁదమిని. ౧౫౮.

వ. ఇట్లు తలిమంబున నిదురించు బాలునిపైకివచ్చు కాలసర్పంబును విలోకించిననకులంబు సుకరంబుగానెగిరి మెడపట్టుకొని తుత్తునియలుగాఁ గొఱికివైచె. ఇట భూసురుం డును రాజగృహంబునఁ గాను కీసంబులం గ్రహించి పుత్రప్రేమ తన్ను త్వరపెట్టఁ బుడమిని మడిమలుమోపక డోలాయమాన మానసుండై మహావేగంబున వచ్చుచుండె నంత. ౧౫౯.

సీ. తనస్వామియైనవిప్రునిపాదశబ్దంబు, బభ్రురాజము చెవిఁబడినయంత
కాలసర్పంబురక్తంబంటికొన్నట్టి, నోటితోఁదావచ్చుబాటపాడుగు
ననురక్తబిందువుల్ పెనుకాల్వగాజాఱఁ, దలదువారంబుపొంతలకునెదురు
వొయి సంతోషంబుపొదలనాతనికాళ్ల, వేళ్లనుబడిచాలఁబెనఁగఁజొచ్చె
న్నాసుఁడురక్తలిప్తముఖంబుగలుగు, నకులమును గాంచివికలమానసముతోడఁ
దనకుమారునిఁజంపివచ్చెననితలఁచి, యిట్టులనియెనుదుఃఖంబుపట్టలేక. ౧౬౦.

క. “పెంచినవిశ్వాసంబా, క్రుంచుకయుం దలంపకకట! యీసోయగపుం
జుంచుకొమారునిఁగనికర, మెంచకయోహో సకారి! యేటుచంపితి వే.” ౧౬౧.

క. అనిదురహంకారంబునఁ, దనచేసువఁదనరు మన్నదండముహస్తం
బునసంకించినకులమును, బెనునిద్దురపొమ్మటంచుబిట్టుగమోదెన్. ౧౬౨.

గీ. మోఁదుశిరమునఁదగులంగముంగిగ్రుడ్లు, వెడలనిడి నేలఁబడివిలవిలనుదన్ను
కొనుచునొక యఱపఱచి గ్రక్కునను జేరె, నసువులుపరిత్యజించియమాలయంబు.

గీ. అట్లుమునిగినిజంపిబ్రాహ్మణుఁడుముద్దు, కొమరునిదలంచిగుండియల్ గ్రుస్సుకొనుచు
లోనికినిజనియూయెలలోనఁజెక్కు, చెదరకుండఁగనిదురించుశిశువుఁగాంచి. ౧౬౪.

క. ఎలమినిబడిపదపడిఁబొం, తలఁదెగిపడియున్న నల్లత్రాఁచునుగని వి
శ్చలుఁడై యద్భుతమందుచుఁ, గలరూపుగ్రహించిదుఃఖకంధిమునింగెన్. ౧౬౫.

వ. ఇట్లు మునింగి శోకోద్రేకమ్మున నురమ్ము శిరమ్ముఁ గరమ్ము ఘోరమ్ముగాఁ గరతలమ్మునం గ్రుమ్ముకొనుచు నక్కటక్కటా! యెక్కడ నెవ్వనికిం గలుగని కలుషంబు తనకు సంప్రాప్తమయ్యెగా యని పెద్దతడవొక్క పెట్టున వెక్కివెక్కి యేడువంజాగె. కావున నేపనియును సావకాశంబుగ విమర్శింపక తమక పడి యొనరింపం జనదు. నా మనవిని విని యీనీయనుఁగు నిసుఁగును నిర్జనవనమున కనుపక కనికరమునఁ గనుఁగొని మనుపుటుచితం” బనవుడు కోపపిశాచావేశపరవశుఁడగు ధరణీశ్వరుం డప్పలుకులు పెడచెవి నిడియె. ౧౬౬.

గీ. వక్రచిత్తుండుదయలేనివాఁడుగానఁ, గటకటా! కందువనుఘోరకాననమున
విడువఁదలపోసియొకచిన్న పడవనెక్కి, తఱలెధరణీశ్వరునియాజ్ఞఁదలనుదాల్చి.

చ. దురితలతాలవిత్ర! భవదుఃఖమహార్ణవయానపాత్ర! ము
ష్కరపురదైత్యజైత్ర! సురసంయమినిష్కుటచైత్ర! భూమిభృ
ద్వరతనయాకళత్ర! హరిపద్మజవాసవముఖ్యదేవతా
వరనుతిపాత్ర! వైరికులవార్ధిలసద్బడబాగ్నిహోత్రమా! ౧౬౮.

క. కరుణావరుణాలయ! భా, స్కరశశిశిఖినేత్ర! ముక్తికాంతాప్రాణే
శ్వర! చిన్మయవిగ్రహ! దు, ర్ధరమృత్యుప్రాణభంగ! వార్ధినిషంగా! ౧౬౯.

క. శాపాయుధపుత్రకహృ, త్తాపహరా! భుజగహార! ధనవాహసఖా!
పాపాటవీదవానల! తాపత్రయహరణ! పండితస్తుతచరణా! ౧౭౦.

గద్యము.

ఇది శ్రీమదాపస్తంబసూత్ర కౌశికసగోత్రపవిత్ర జయంతికులకలశార్ణవరాకాకైరవమిత్ర భావనారాయణపౌత్ర రామనార్యపుత్ర వేంకమాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల శ్రీమదాకుండివ్యాసమూర్తిదేశిక పదసేవాపరాయణ భావనారాయణప్రణీతంబయిన సుమిత్రచరిత్రంబునం బ్రథమాశ్వాసము.

శ్రీ శివార్పణమస్తు.

శ్రీరస్తు.

శ్రీభీమలింగాయనమః.

సుమిత్రచరిత్రము

ద్వితీయాశ్వాసము.

క. శ్రీమజ్జయంతిరామఘ, రామరహృత్కమలకర్ణికాంతరభృంగా!
కామమదభంగ! దాక్షా, రామపురీభీమలింగ! రమ్యశుభాంగా! ౧.

వ. దేవా! యనంతర కథావిధానంబును సావధానంబుగ నవధరింపుము. ౨.

ఆ. వక్రచిత్తుఁడట్లు వనసీమకేగను, మిత్రభూధవుండు మొలఁతయుఁబలఁ
గరుణమాలికులట గానిశ్చయము చేసి, కొన్నినాఁడు గాసఁ గ్రుంగుచుండె. ౩.

ఉ. దైవతవాక్యరత్నసముదాయముఁ దేఁటఁగ వేగి సట్టిచూ
సేవకులైనఁ బట్టణముఁ జేరక పూర్వమె యోర్మిమాలి రా
జీవదళాక్షి సాధ్వి నసుశీలవిమర్శ మొనర్పరచ్చకున్
భూవరుఁ డీడిపింపఁదనబుద్ధిఁ బలంచెదు రాగ్రహంబునన్. ౪.

ఆ. తలఁచి చెంతనున్న తన సేవకులఁ జూచి, "చెఱను బెట్టఁబడిన చెలియ నిటకుఁ
దెండ"నంగ వారు "దేవ! హసా"దని, కదలి యుపవనంబు దిగముసకరిగి. ౫.

సీ. వెనుముళ్లపంజరంబునఁ జిక్కి తపియించు, రమణీయ రాజకీరంబు పగిదిఁ
గాకకులాయసంగతమౌచు వెతలొందు, కలువంపుబాలకోకిలము లీల
నెఱినిపాదుండు పన్ని నవాగురులఁ దగు, లాఁకుని సొక్కుకలరవాంగనవితాన
మొగిలిపూదుమ్ము గ్రమ్ముకొనంగ నేతెన్ను, తెలియక యల్లాడు తేఁటివోలె
బందిగంబునను న్నట్టి పరమసాధ్వి, మంజువాణిని దుఃఖనిర్మగ్నహృదయ
నిరపరాధినిఁ గనుఁగొని నెమ్మనముల, నలజడిని బొందుచిట్లని తలఁచి రపుడు. ౬.

చ. "కటకట! కన్నకూఁతునకుఁ గల్గినదుర్గతి నాలకించి; హృ
త్పుటమును గాల్పశోకశిఖి; మూర్ఛము నింగి యొకింత సేపు; ప
స్మృటఁ దెలివొందిమాటికి నిమాటికిహా! సుతయంచు నేడ్చునీ
కుటిలశిరోజ నెట్లు సభకుం గొనిపోవుదమం"చు జాస్తులై. ౭.

గీ. చిత్తముత్రూఁతలూఁగ నిశ్చేష్టలగుచు, "ధారుణీశ్వరు నాజ్ఞను దాఁటెనేని
ప్రాణహాని" యటంచు నుభయము నొంది, కమలపత్త్రాయతాక్షి చెంగటికి నేగి. ౮.

క. కనుఁగవ నీరొలుకఁగ వం, దనములనతిభక్తిఁ జలిపి "తల్లీ ! నిన్నున్
జనవిభుఁడు త్రోడితెమ్మనె, ఘనదోషం బేదియొ యోలగంబున నరయన్. ౯.

క. అన్మాటలీ లెపోట్లవి, తన్మున నెమ్మదికి నాఁటఁ దరుణియు "హా దై
వమ్మా !" యని యాక్షణమున, సొమ్మసిలెన్ దుర్భరాతిశోకము కతనన్. ౧౦.

ఆ. ఇట్లు సొమ్మసిల్లి యెలనాగ తనయంత నేద తేఱి రాజసేవకులను
గాంచి "యన్నలార ! కమలోద్భవుని గీఁత, దాఁటవశమె" యనుచుఁ దరలె నబల. ౧౧.

ఆ. ఇట్లు వెడలి తనదు పట్టికి సంప్రాప్త, మైన చెడుగు తనదు మానసమున
కపుడు జ్ఞప్తి వచ్చి యాయమ్మ కడుపుడు, కునకుఁ దాళవేక కుందెనిట్లు. ౧౨.

గీ. "భవ్యసంపదలకు నాలవాలమైన, యొక మహారాజగృహమున నుద్భవించి
మిగుల గోముగఁ బెరుగంగఁ దగిన నిన్ను, నడవి నడలంగ లిఖియించె నావిధాత. ౧౩.

చ. తనయరో ! త్వావకీయముఖతామరసంబును గాంచినంత నే
మనమునఁ గోపతీవ్రమణుమాత్రమయేని యుఁదగ్గనే మెనిన్
గనినయనుంగు తండ్రికని ; క్రన్ననఁ బంచితిఁ గాని యిట్లు హా
వనముల పాలు సేయునని భావము నందలపోయనైతి నే. ౧౪.

సీ. దరిలేని దుఃఖసాగరమధ్యమందున్నఁ, జెఱసాలలోఁ బడి చివుకుచున్న
ఘోరాపదలు చుట్టుకొని వేపుచున్నను, వ్యాఘ్రములాక్కటవచ్చి పట్టుకొన్నఁ
గడుపారఁ దినఁ గూడు గలుగక యున్నను, జూడఁ జుట్టము లేక సొలయుచున్న
భర్త నాపై నెంతపగఁ బూనియున్నను, నిందలెన్నియొ వచ్చి నెత్తిఁ బడిన
నేమహాపత్తు నను జూచి యేమశోక, మడఁచుకొనుచుంటి నావస్తు వక్కటకట !
యడవిపాల్సేసితివె దైవమా ! యిఁకెట్లు, మేనజీవంబులను దాల్చి మెలఁగుదాన." ౧౫.

వ. ఇట్లు సాకారయగు శోకదేవతయుంబోలె రాజసభాభవన ముఖద్వారంబు సమీపంబునకు వచ్చి నిలువంబడియె. ౧౬.

ఆ. అపుడు తనదు దేశమండలి పెద్దలు, సచివచయము బంధుసముదయంబు
నిండియున్న సభను నీరేజదళనేత్ర, నిలువఁగట్టు చేసి నృపవరుండు. ౧౭.

చ. కొలువున నున్న వారిఁ గని కోమలి తప్పను దెల్పి యారయన్
వలెనని కోరె ; నత్తఱిని వారిజపత్త్రవిశాలనేత్రయా

దలఁదగవాంచి నేరమెపో తానొనరించినదానికై వడిన్
నిలిచెను వారితీర్పువిననిర్భరదీనముఖాంబుజాతయై. ౧౮.

వ. తదవసరంబున. ౧౯.

ఆ. తిరువనంతపురికి దేవతావాక్యంబు, తేఁజనినభటులుతీవరముగ
వచ్చితత్సభాగ్రభాగంబునను నిల్చి, మానవేంద్రునకు నమస్కరించి. ౨౦.

ఆ. ముద్రవైచిమిగులభద్రంబుగాఁ దెచ్చి, నట్టిజాబుతత్పురాధిపతికి
గౌరవముగనొసఁగికరములుజోడించి, యొక్కమూలనిలిచియొదిగివారు. ౨౧.

గీ. అప్పుడు సుమిత్రధరణీశునాజ్ఞఁబొంది, సభికుఁడొక్కఁడువిడఁగొట్టిజాబుముద్రఁ
గొలువువారలువినునట్టులెలుఁగునెత్తి, చదువఁదొడఁగెనుదద్వాక్యసరణినిట్లు. ౨౨.

సీ. "నిరపరాధినిసాధ్వినిర్మలచారిత్ర, మహితగుణశ్రేణిమంజువాణి
నిష్కళంకుండతినిశ్చలచిత్తుండు, సత్యసంధాఢ్యుండు చంద్రసర్మ
యాలోచనాపరుండగుబహుమానుఁడే, నిక్కంపుభృత్యుండు నృపవరునకు
జారత్వశంకనిష్కారణంబుగఁబెట్టు, కొనినకూళ సుమిత్రజనవిభుండు
అడవివిడువఁబంపఁబడినముగ్ధలబిడ్డ, దొరకకున్నయెడలదుఃఖమునను
గడుఁగృశించితుదకుఁగడతేఱుసింహళ, క్ష్మాతలేశ్వరుండుసంతులేక." ౨౩.

చ. అనిచదువన్ సుమిత్రవసుధాధిపుఁడానుడులించుకేనియున్
మనమునవిశ్వసింపకనుమానమునొందెను మంజువాణికిన్
ఘనముగఁగూర్చునెచ్చెలులు గాటపులంచపుభృత్యకోటియు
య్యననిడియీకుతంత్రమహాహా! కలిగించిరటంచు నెంతయున్. ౨౪.

క. తన సందియమెల్లసభా, జనములకుంగూడవినిచిజననాయకుఁడ
వ్వనితామణినిఖమర్శన, మొనరింపఁగఁదక్షిణంబయుత్తరువొసఁగెన్. ౨౫.

ఆ. అపుడు చూచువారలందఱునిర్విణ్ణ, చిత్తులగుచు రాచచెలియఁ గాంచి
"పరమసాధ్వికెంతదురవస్థకలిగెహా!, తరమెకాలగతినిదాఁటుటకును. ౨౬.

క. తొలిబాములనొనరించిన, బలుకొలలంగలుగుఫలముపడయకయుండన్
దలమేనొసటన్ గన్గల, బలియునకేన్ విధికినేనిఁబల్మాత్ముని కేన్." ౨౭.

వ. అని యనేకవిధంబుల విచారించి. ౨౮

సీ. "దగ్ధదైవమ! నీపదమురాదెయిసుమంత, కోమలిపై" ననిగొణుగువారు
"నిర్దోషురాలిపై నేరంబుమోపెనీ, దుర్మార్గుఁడ" నుచును దూఱువారు

“వెడఁగుసందియ మొందువిభునకుజనియించె, నకట! యేమనవచ్చు” ననెడువారు
“న్యాయాధిపతులైనన్యాయంబుపరికింపఁ, గలరో? లేరో?” యనికలఁగువారు
“ముందువెనుకలు చూడకతొందరపడి, దండనముచేసి రేనియుఁదప్పకుండఁ
బాతకముసిద్ధమ” నుచునుబలుకువారు, నగుచుఁజూపఱుగుసగుసలాడిరంత. ౨౯.

మ. ఒకభృత్యుండరుదెంచికన్నుఁగవనీరొల్కంగదౌవారిక
ప్రకరంబున్ వడిఁద్రోసికొంచుధరణీపాలోత్తమాంఘ్రిద్వయిన్
వికలాత్ముండయిమూర్ఛనొందెజనముల్ నిశ్చేష్టులైచూడ: నా
యకులుందత్తఱపాటుతోడనిదియేమంచుం బ్రశంసింపఁగాన్. ౩౦.

వ. ఇట్లు మూర్ఛిల్లి కొంతవడికిం దెలివొంది నోటనొకపట్టున మాటరాకయొట్టకేల కెలుం
గుదెచ్చికొని యిట్లనియె. ౩౧.

శా. “భూపాలాగ్రణి! కృష్ణుఁడాత్మజననిన్ మోమోటలేకీవుదు
ష్కోపావేశమునన్ విమర్శసలుపంగొంపోయి నావన్నియా
పాపంపుంబలుకాలకించి; యెడఁదన్ బల్మాఱులజ్జించి; సం
తాపంబాత్మదహింపనైమఱచి; ప్రాణంబుల్ త్యజించెన్ వడిన్.” ౩౨.

చ. అనవుడుమంజువాణిమదినారటమందుచుగర్భశోకమా
త్మనువివశంబుచేయఁగనెధైర్యముసర్వముదూలి “హాసుతా!
ననువిడనాడిపోయితివె, నాయవమానముచూడలేక, యే
మనివిధిదూఱుదాననిఁకహాసుకుమార! కుమారరత్నమా! ౩౩.

గీ. పూర్ణచంద్రునిబోలునీముద్దుమోము, కలువలనుమేలమాడునీకన్నుదోయి
కనకకాంతులహసియించుతనువిలాస, మకట! నేఁజూడకెట్లోర్తురాకుమార! ౩౪.

ఆ. నిన్నుఁగనకయున్ననిముసంబునాకొక్క, యుగమువలెనెతోఁచుచుండునయయొ!
మేనువాసినీవుమీఁదిలోకంబున, కరుగనెట్టులోర్తురాకుమార! ౩౫.

సీ. తల్లి! యటంచుఁజెంతకునల్లఁజనుదెంచి, కూరిమిమైఁబల్కువారలెవరు?
వీనులుసొగియంగవింతవింతలకతల్, గారాబమునఁజెప్పువారలెవరు?
సంగాతకాండ్రతోడంగూడిమాడియొ, య్యారంబుగానాడువారలెవరు?
నీతండ్రియొడిలోననెమ్మిమైఁగూర్చుండి, పద్యముల్ చదివెడువారలెవరు?
నేత్రములశోకజాశ్రువుల్ నిండుకొనఁగ, మాటిమాటికినిన్నెంచిమఱుగుచుండు
ధాత్రినెవరూఱడింతురుతండ్రి! నీవు, భవ్యదేవేంద్రలోకనివాసివైన. ౩౬.

క. అల్లారుముద్దుపలుకుల, నుల్లంబునకుత్సవంబునొదవింపఁగ దే
చల్లంబఁజూపవెకనుఁగవఁ, నల్లనఁజెంగటికిసరగనరుదెంచిసుతా! ౩౭.

క. పోలునుబొందెలుఁగకభూ, పాలుఁడునను బందిగమునఁబడ్వైచిననో
బాలక! నిన్నుంగనుఁగొని, తాలిమిమైదుఃఖమునకుఁగాలితితండ్రీ! ౩౮.

సీ. కిసలయమ్రదిమంబుహసియించునీమేని, సోయగంబిఁకనే నేఁజూతుతనయ!
అమృతంబుగురియునీయందంపుఁబలుకుల, వీనులనిఁకనెందువిందుఁబుత్ర!
చింతాంబునిధిలోనఁజిక్కిపొక్కెడువేళ, నేఁడ్వఁబోకనువారలెవరుకొడుక!
నిద్దంపుఁబండువెన్నెలఁబోలునవ్వఁ, దాపమెవ్వరడంత్రుతగఁగుమార!
హారఘనసారతారకర్పూరములను, జల్లఁదనముననిరసించుసరవినెవరు
కౌఁగిలింతురురానుఁగన్నతండ్రి! యీవవిచ్ఛిన్నపదవికినేగితేని. ౩౯.

ఉ. ఎవ్వరివేఁడుకొందు, పరులెవ్వరునన్నొగినాదరింతు, రిం
కెవ్వరునాకుదిక్కు, మఱియేగతిజీవములన్భరింతు, హా!
యెవ్వరుతాపమాఱుపుదు, రీశ్వరుఁడిట్టుదయావిహీనుఁడై
నెవ్వగపాలుసేయుటకునిన్నుదివంబునఁజేర్చెఁబుత్రకా! ౪౦.

గీ. వీఁడులంజియకుదయించినాఁడటంచు, నూడులెల్లఁబ్రవేలెత్తిచూపకుండఁ
దనువుదిగనాడిసుఖివైతెయనుఁగుఁగుఱ్ఱ, నేనెయాఁడికోరిచినిలిచియుంటి." ౪౧.

చ. అనిపలవించి "హాతనయ! హాతనయా! తనయా!" యటంచురో
దనమొనరించుచుఁ బగఁదాళఁగఁజాలకమూర్ఛవోయెన
జ్జనవిభుభార్య, దుఃఖమునసఖ్యలునిల్చిరిబొమ్మలట్లు, క
న్నెవలనుశోకజాశ్రువులనూనముగాఁబ్రవహింపసంతతిన్. ౪౨.

చ. తనసుతుఁడట్టులీల్గెననుదారుణవార్తనుమిత్రుమానసం
బునశోకవాఁడినారసపుఁబోటువలెన్దగులంగభార్యపైఁ
గనికరమించుకంతగలుగంగనుదత్పరిచారికావళిం
గనుఁగొనిపల్కెఁగన్నులనుగ్రమ్మెడునశ్రులఁగ్రుడ్లఁగ్రుక్కుచున్. ౪౩.

క. "చెలులారా! మీరలిప్పుడు, చెలిఁదోడ్కొనిపోయివెలికిశీఘ్రంబుగనీ
తలకృత్యములొనరింపఁగ, వలె" ననవుడువారలెల్ల "వల్లే" యనుచున్. ౪౪.

క. కొనిచనిరిరాజచంద్రుని, వనితామణినవ్వలికినివసుధావరుఁడున్
దనయునిగొనములెంచుచుఁ, దనభృత్యులనిఁజూచిపలుకుఁదరుగనివగతోన్. ౪౫.

గీ. "తనువుదిగనాడి స్వర్లోకమునకుఁ జనుచుఁ, దనయుఁడేమనె నూతనతండ్రి నెంచి
తెలుపుమ" నవాఁడుకనులనీరొలుకుచుండఁ, బార్థివేంద్రునిఁగనుఁగొనిపలికెనిట్లు.

ఆ. "దేవ! నీసుతుండు దివికేగునదనునఁ, గనులనీరుఁదెచ్చికొనుచునీకుఁ
దెలుపుమనుచుఁగొన్నిపలుకులానతియిచ్చెఁ, జిత్తగింపుమయ్య చింతమాని." ౪౭.

ఆ. "నీదురాగ్రహంబునీదుసందేహంబు, వదలియింకనైనఁబరమసాధ్వి
యైననాదుతల్లినవమానపఱుపక, కరుణఁజూడుమయ్యకన్నతండ్రి! ౪౮.

ఆ. నీదుకోపమునకు నేబలియగుచుంటి, నిక్కమింకనాకునీళ్లువదలి
శాంతినూనితేనిచాలమేలగుఁగాక, యున్నవంశనాశమొదవునయ్య." ౪౯.

వ. మఱియుం దల్లితోడం గూడ నిట్లు తెలుపుమనియె. ౫౦.

క. "ననుమఱచిపొమ్మునాకై, వనటంబడిక్రుంగఁబోకుపార్థివుమదిలో
ననుమాన మేదుదనుకను, దనువునజీవములునిల్పుతాలిమిఁదల్లీ!" ౫౧.

వ. అనిపలికి మిమ్ముందలంచి పలుతెఱంగుల పలవించి పలవించి శరీరంబువిడిచె నని తెలుపు
చున్న సమయంబున. ౫౨.

ఆ. మిత్రవిందవచ్చి నేత్రగోళకముల, నశ్రుజలముకాల్వలగుచుఁబాఱ
క్ష్మాతలేంద్రుపాదజలజాతములమీఁద, వ్రాలియిట్టులనియెవంతమిగుల. ౫౩.

క. "ధరణీశోత్తమ! తావక, సరసీజదళాయతాక్షిసంతాపంబున్
భరియింపఁజాలకక్కటా!, సురలోకముఁజేరెఁగనఁగసూనుని" ననుచున్. ౫౪.

క. ఆపలుకులెల్లవినిధర, ణీపాలాగ్రణిమనంబునీరైపశ్చా
త్తాపంబునొందఁజొచ్చెను, "గోపంబుననింతదెచ్చుకొంటి"నటంచున్. ౫౫.

ఆ. మంజువాణి; సాధ్వి; మహితగుణాన్విత; నిరుపమానచరిత; నిర్మలాత్మ;
దోషరహితయనుచుఁదోఁచెసుమిత్రుని, నెమ్మనమునకిపుడునిశ్చయముగ. ౫౬.

ఉ. కానకకన్నగారవపుఁగందువొకండునునీగ్గెఁ, బుత్రియున్
గానకుఁబంపఁగాఁబడియెఁ, గావున నామెలభింపకుండినన్
దానవపత్న్యుఁడై కెడయుదారినిజంబుగఁదోఁచఁబట్టిభూ
జానికినమ్మకంబాద వెస్వాంతమునందలవేల్పుపల్కులన్. ౫౭.

ఆ. తానుబెట్టువెతకుఁదాళంగఁజాలక, మానసంబుకలఁగిమగువమిన్న
తనువువిడిచెననుచుఁదలఁచిసుమిత్రుఁడు, కొమ్మనెంచియిట్లుకుందఁజాగె. ౫౮.

క. "నినుఁబోలుపరమసాధ్వికి, ననుపమచరితకునునిర్మలాత్మకుఁగీడుల్
పొనరింపసాహసించిన, చెనఁటికినాకేలతనువు? ఛీకాలుపనే. ౫౯.

గీ. ఉవిదరో! నీవురవ్వకునోర్వలేక, పాపకర్మునిజడునినన్యాసియయుయు !
కలుషభూయిష్ఠమైనభూతలమువిడిచి, భూరిసుఖదంబుస్వర్గంబుచేరినావె. ౬౦.

సీ. కలనైననొకయీఁగకాలంతనామాటజవదాటియెఱుఁగవు చంద్రవదన !
యొకసారియైనవేడుకకును నాతోడఁగలహింపనొల్లవు కమలనయన !
మిన్నొక్కపెట్టునమీఁదను బడినను ధైర్యంబువిడువవు తలిరుబోణి !
మెడలమీఁదను గత్తియిడినప్పుడైనను గల్లలుపలుకవు కంబుకంఠి !
బధిరపంగ్వంధభిక్షుకవ్రాతములను, రక్షణమొనర్తువరసికార్తస్వరాంగి
నన్నుఁబోలిననిర్భాగ్యునకును నిన్నుఁ, బోలినపొలంతినిలుచునా ? పూవుబోణి. ౬౧.

గీ. చిరతరంబుగనీగుణోత్కరము నెఱిఁగి, యుండియును గాలవశమున నొదవిశంక
కటకటా ! రిత్తయాఁడికట్టితినని, నన్నువిడనాడిపోతివే నాతిమిన్న." ౬౨.

క. అనితనయాలిగుణోత్కర, మును మాటికిఁదలఁచి పొగిలి భూపతి యంతన్
దనయునిమరణముహృద్వే, దనమొనరింపంగనిట్లుతల్లడపడియెన్. ౬౩.

గీ. "హాశరత్కాలపూర్ణహిమాంశువదన !, హాయనర్ఘ్యావతంసమా ! హాకుమార !
హాయనుఁగుపట్టి ! నిన్ను నన్యాయముగను, జంపికొంటిని నావంటిజడుఁడుగలఁడె. ౬౪.

ఆ. హాకుమార ! తల్లికబ్బిన యవమాన, మునకుఁదాళలేకపొగిలిపొగిలి
జీవములనువిడిచిచేరితే ! స్వర్గంబు, పరమనీచునన్ను వదలివైచి. ౬౫.

సీ. ఏకడఁగాంతురాయిందుబింబముఁబోనిమురిపెంపునీముద్దుమొగముఁదనయ !
యేవంకవిందురాయెచటేనిచక్కెరపలుకుమించిననీదుపలుకుఁగుఱ్ఱ !
యెన్నడుచేస్తురాయెలమినాహృదయసంపుటమెల్లనిండఁగౌఁగిటనుదండ్రి !
యెప్పుడుగలుగురాముప్పిరిగొన్నమోహముననీచెక్కుముద్దాడఁబట్టి !
పల్లవంబులఁబోలినీపాదయుగళి, బంగరుపుఁజిఱుగజ్జియల్ పరిఢవిల్ల
దంపనల్లననడయాడుచుండఁగన్నుఁ, గవతనియ నేడఁజూతు రాకన్నతండ్రి !" ౬౬.

గీ. అనుచునందనుఁదలపోసివనటనొంది, మాటిమాటికిఁదలదోర్చిమనుజవిభుఁడు
శోకశిఖిచిత్తమునుజుఱచుఱను గాల్పఁ, దాళఁజాలకమూర్ఛిల్లెఁదత్క్షణంబ. ౬౭.

ఆ. అపుడుమిత్రవిందయవనీశునకుశీత, లోపచారవిధులనొయ్యఁజలిపి
తెలివిగలుగఁజేసిపలికెనాతనిహృదం, తరమునకును లెస్సఁదాఁకునట్లు. ౬౮.

సీ. "సతిననువ్రతనట్లువెతలపాల్సేయుటకానికర్జమునుమ్మిమానుమంటి
నీప్రతిబింబమైనెగడుచునున్ననిసుఁగుముద్దుమోమైనఁజూడుమంటి

నిక్కంబునీమదికెక్కుడువఱకై వఁదాలిమివహియించితాళుమంటి
ననుపమగుణహారమునకు మేరువువోని నెనరుఁ గొంచెమెడందనిలుపుమంటి
దురితమొనవునంటిఁ, బరువుపాడగునంటిఁ, గీర్తిపూర్ణముగను గెడయునంటి;
వంగసంపుఁబెంపువఱదపాలగునంటి, వెడఁగుకినుకనడఁచి వేయుమంటి. ౧౯.

ఉ. కొంచియమైననాదుపలుకుల్ చెవిఁజొన్పక తామసంబునన్
జంచలనేత్రనాగతిని సభ్యులమ్రోలకుఁదప్పనాకయీ
డ్పించిదురంతకష్టములఁబెట్టితి, పుత్రునిజంపికొంటి, శో
కించుటచేఁబ్రయోజనమొకించుకగల్గునె ధారుణీధవా ! ౨౦.

క. నోరెఱుఁగనిపసికందువు, నేరమునీకేమిచేసెనిష్కరుణుఁడవై
ఘోరవనంబునకనిపితి, క్రూరా ! యిక్కొలనుబాపికొననేరుతువే. ౨౧.

క. కన్నకుమారునిఁగెడపితి, చిన్నినిసుఁగునడవిపాలుచేసితివకటా !
యన్నులమిన్ననుమ్రింగితి, మన్నదొరా ! వగవనేల ? మనుమిఁకసుఖివై. ౨౨.

ఉ. ముద్దులమూటగట్టుచిఱుబొట్టియబొత్తులలోననిల్పి, నీ
యొద్దకుఁదెచ్చి, కాళ్లపయినుంచి, కృపారసదృష్టిఁజూడుమం
చొద్దికవేఁడనాపలుకునొక్కటియుంజెవిఁజొన్పకక్కటా !
పెద్దపులుల్ చరించువనిఁబెట్టఁగఁబంచితినిర్దయుండవై. ౨౩.

ఉ. బందిగమందుఁదల్లినిడి, బాధలుపెట్టుచునున్నవార్తనీ
నందనుఁడాలకించినయనంబులనశ్రువులొడ, నెంతయున్
గొందలమంది, నిద్దురయుఁగూడునువీడెనటంచుఁదెల్పనీ
డెందముహా ! కరంగన, కడిందివిచారమదిప్పుడేటికే. ౨౪.

క. కడచినపనులకువగచుట, కడువడినీరఱినపిదపఁగట్టిడుటయునో
యొడయఁడ ! మొఱకులతెఱఁగడ, జడికింపాన్రెసఁగకెడఁదసైరణఁగనుమీ.” ౨౫.

వ. అని యిట్లు ప్రభువనిచూడక తెగనాడు నమ్మగువం బొడగని సుమిత్రధరిత్రీ కళత్రుం
డు నేత్రంబులం జాఱు కన్నీరు చీరచెఱంగునం దుడిచికొనుచు నిట్లనియె. ౨౬.

క. “జారత్వశంకయునియెడు, క్రూరగ్రహమొకఁడుపట్టుకొనివేపఁగనీ
ఘోరంబుసంభవించెను, నారీమణి ! నన్నుదూఱినను ఫలమేమీ ! ౨౭.

ఆ. నాదుదుష్కృతంబునన్నట్లుబాధింప, నీవునొవ్వనాడనేలవెలఁది !
పూర్వజన్మకృతముపొందకతీఱునే, హరునకైనఁజక్రధరునకైన. ౨౮.

శా. క్రూరున్ రావణుఁ జంపి తెచ్చిన సతిన్ గుంభింప్రియానంగటా !
పౌరుం డెవ్వఁడో పల్కుపల్కువలనన్ బాపంబునా కొక్కటన్
ఘోరారణ్యమునం గుడించుమనెఁ గాకుత్స్థాబ్ధిపూర్ణేందుఁడో
శ్రీరామక్షితినాయకుండు వెడఁగే సీమంతినీరత్నమా ! ౭౯.

చ. పరమపతివ్రతామణిని భార్యను నిద్దురఁ జొక్కియున్న సుం
దరిని మహావనాంతరమునన్ విడనాడి తదీయవస్త్రము
ద్ధురగతిఁ జించి, తొల్చి బహుదుఃఖమునం జనియెన్ నలక్ష్మా
వరుఁడు వివేకశూన్యుఁడె కువాలయపత్రవిశాలలోచనా ! ౮౦.

క. తొలిబాముల నొనరించిన, కొలలన్నియు నొక్కపెట్టుగ మిగూడి వెతన్
గలిగింపఁ జివరకిట్టులె, పొలఁతిరొ ! వేళావిశేషమున వచ్చుఁ జుమీ. ౮౧.

ఉ. అట్టివిపత్తువచ్చు సమయంబునఁ దెల్వి వనప్రదేశముం
బట్టును, మిత్రులాడుహితవాక్యములెంచుక రోసి నీసులం
బట్టవు, తుచ్ఛశంకలను భావము శారదమేఘతుల్యమా
బిట్టుగ నింద పాలగును బిమ్మట మానవుఁ డంబుజాననా ! ౮౨.

గీ. ఇది మదీయ పురాకృత మేల నన్ను, నిందచేసెడ" వని పల్కి నృపవరుండు
సతికి సుతునకు దహనసంస్కారవిధులు, జరుపను త్తరువొనరించి సభను విడిచి. ౮౩.

ఆ. అంతిపురికి నేగి యడవి నివిడువంగఁ, బడిన తనముకొలకు పుడమిపైన
విడువనెంచి మిగుల వెతలను గుందుచు, నెట్టులుండె దినము లెట్టులెట్టు". ౮౪.

ఆ. అచట వక్రచిత్తుఁడానావపై రాజ, పుత్రితోఁ బ్రయాణమును బొనర్చి
కొంతదూరమరుగ ఘోరసమీరణా, సార మొకటఁ బట్టెఁ జాగె నపుడు. ౮౫.

సీ. గగనంబునంటు వృక్షగణాగ్రనికరంబులవనీవధూటిముద్దాడుచుండె
నొండొంటితోఁ ద్రుమాఁకులూరయుచుండుటను ధూమమ్మునద్దిక్కులఁ గ్రమ్ముకొనియెఁ
బలు తెఱంగుల వాయువులు పీవధూళి దండాకారమున నమింటనలముకొనియె
శరనిధివీచికోత్కరశీకరంబులు మేఘోదకముతోడ మేలమాడెఁ
గురిసె వడగండ్లు చినుకులఁ గూడి, పిడుగు, లడరియున్నతవస్తులహతము చేసె
వక్రచిత్తుండు వడవడవడఁక నావ, యిచ్చవచ్చినచందాన నేగుచుండె. ౮౬.

వ. అంతఁ గొంతవడి కా సమీరాసారంబు తగ్గుటం జేసి యక్కలంబు చంద్రవర్మరాజ్యంబు చేయు మలయాలయ ప్రాంతంబున నొక్క కాంతారంబు చేరువ తీరంబుఁ జేరె నప్పుడు వక్రచిత్తుండు. ౮౭.

గీ. ఆపురనివేడ్చుచున్నయయ్యనుఁగునిసుఁగుఁ, గనికరముమాలితద్ఘోరకాననమున
విడిచితానెక్కివచ్చినపడవమీఁది, కతిరయంబునఁజనుచున్నయవసరమున. ౮౮.
గీ. పొంతఁబొదఁబొంచియున్నట్టిపులియొకండు, వచ్చిపైఁబడియాదుష్టుమచ్చుమాపె
ధారుణీశునికడుబెట్టిదంపుటాజ్ఞ, తానుచేసినకతమునదండనముగ. ౮౯.
సీ. రాజేంద్రుచెంతకురమణిశిరోమణితనయనుంగుకొమార్తెననుపుతతిని
నవరత్నమయభూషణంబులఁగైసేసితులలేనిపట్టుదుస్తులనుదొడిగి
యనిపెననంతరంబునవక్రచిత్తుండువిపినాంతరంబునవిడుమవేళ
నొకయాకుపసరుననొకకాగితముమీఁదఁబ్రస్ఫుటంబుగవ్రాసిప్రమతియనుచుఁ
జీరకతికించిచనియెనాచీటియందె, ఘనతరాన్వయసంజాత, కాలవశత
వచ్చెదుర్దశయనికూడవ్రాసెఁ, గాని, యక్షరంబులఁబోల్పవీలబ్బదయ్యె. ౯౦.
వ. తదవసరంబున. ౯౧.
ఉ. గొల్లఁడొకండుదవ్వులనుగోవులమేపుచువక్రచిత్తుఁడా
పిల్లనుడించిపోవుటయు, బెబ్బులివానినిరూపుమాపుటల్
తెల్లముగాఁగనుంగొని, యతిత్వరితంబుగనేగి, [illegible]ర్తిగం
థిల్లఁగఁగౌఁగిటంబొదివితెచ్చెనునైజకుటీరసీమకున్. ౯౨.
గీ. తెచ్చితనముద్దుటిల్లాలికిచ్చినిసుఁగుఁ, దనకుదొరకినచందంబువినిచిపలుకుఁ
"గలికిరో! దీనిఁగడుపునఁగన్నబిడ్డ, కన్నమిన్నగఁబొడగనికావవలయు. ౯౩.
సీ. పరిపూర్ణచంద్రబింబముఁబోలునెమ్మోముకలువపూవులనేలుకన్నుదోయి
పగడాలఁదెగనాడుజిగిమీఱువాతెఱతిలపుష్పమునుబోలుకలికిముక్కు
శరదిందుకౌముదినిరసించుచిఱునవ్వుబిందంబునందంబుచెందుగళము
నిద్దంపుటద్దంపునిగ్గునవ్వెడుచెక్కులపరంజిహసియించునట్టిమేను
కనఁగనెకభాగ్యశాలినిగర్భమందుఁ, బొడమిననినుంగుగాఁగనఁబడుచునున్న
దతివ! దీనినిబ్రాణంబుప్రాణమట్టు, లూఱులకంటనుబడకుండనోముమీవు." ౯౪.
క. అనవుడు "వల్లే" యనియు, వ్వనజాయతపత్రనేత్రప్రమతినిబ్రేమం
బునఁజూచిపెంచుచుండెను, దనకడుపునఁబుట్టినట్టితనయతెఱఁగునన్. ౯౫.
ఉ. వల్లవవల్లభుండధికభాగ్యముతోడలభించినట్టియా
పిల్లనుదాఁచఁగావలసెఁబేదటికంబొకఘోరశత్రువై
పెల్లుగఁదన్నుఁగష్టములఁబెట్టుటచే, నదికారణంబుగాఁ
బల్లియవీడియుండెడనివాసముసేయఁదలంచెనెమ్మదిన్. ౯౬.

వ. ఇట్లు తలంచి యొక్కనాఁడు తనహృదయేశ్వరిం బిలిచి రహస్యంబుగ నిట్లనియె. ౯౭.

చ. “మనకున నేకరత్నమయమండనసంఘముతో లభించెనీ
యనుఁగునిసుంగు, దీని నెరులారసి చేనియుఁ గీడు మూఁడుఁగా
వునమతియొక్కపల్లియకుఁ బోయి సుఖించుట మేల” టన్న న
వ్వనితయు భర్త యానతికి “వల్లె” యనెన్ గడు భక్తి పెంపునన్. ౯౮.

వ. ఆకాలంబున. ౯౯.

క. మలయాలయ రాజ్యమునకుఁ, దలమానికమనఁగఁ దనరి తఱుగ నిసికలన్
జెలువైయనంత సేనము, పొలుచున్ భూరమణి నుదుటిబొట్టోయనఁగన్. ౧౦౦

క. ఆపురము చెంతలక్ష్మికిఁ, గాపురమై తనరు కొట్టికకుఁ జనియట నా
గోపకుఁ డొకగృహముంగొని, కాపురమును జలుపుచుండెఁ గౌతూహలియై. ౧౦౧.

గీ. ఇట్లు కాపురముండి వ్రజేశ్వరుండు, ప్రమతి భూషలఁ గొన్ని విక్రయము నొనర్చి
పసువులను గొని తనసాటివారిలోనఁ, గలిమిబలుముల మిక్కిలి ఘనతకెక్కె. ౧౦౨.

గీ. పార్థివతనూజఁ దనముద్దుపట్టివలెనె, కాంచి పెంచుచునుండెను గాని సుంత
తెలిసికొనఁజాలఁడయ్యెను దెలివమిన్న, సింహళద్వీపనాయక శిశువటంచు. ౧౦౩.

వ. ఇట్లత్యంతానురాగంబునఁ బెంచుచుండ నా రాజపుత్రి శుక్లపక్షక్షపాకర బింబంబు
డంబున దినదినప్రవర్ధమానయయ్యె నంత. ౧౦౪.

సీ. కొదమతుమ్మెదదిమ్ము నదలించు నెఱికురుల్ కనుబొమ్మగవ నొడగునిసియాడెఁ
దెలితామరలకు నెచ్చెలికత్తియలఁ బోనికను దోయినును సిగ్గుగడలుకొనియెఁ
జక్కరపలుకుల నెక్కసక్కియమాడు పలుకులఁ బ్రౌఢత్వమలమికొనియెఁ
జివురుసోయగమెన్ను చెలువంపుఁ గెమ్మోవి పగడంపుఁ జిగులను బరిహసించె
నారుచీమల బారును గేరఁ జూచెఁ, దళతళత్కాంతి చెక్కులదలము మీఱె
నడలు రాయంచ బెడఁగును నవ్వఁదొడఁగె, వనజనయనకు నూత్న యౌవనమునందు ౧౦౫.

క. సింగారము రూపానిన, భంగిని, దోలుకరి మెఱుంగు పరఁగెంచి ధరి
త్రింగొలిచిన చెలఁగున న, య్యంగన వలె నెన్న మీనయౌవనమందున్. ౧౦౬.

ఉ. ఆరమణీలలామము వ్రజాలయమందభివృద్ధి నొందియున్;
వారలకన్న విద్యలన వారిగ నేర్వకయుండియున్, ధరి
త్రీరమణాబ్జలోచనలతీరు నరూపవివేకవైభవో
దారత నొప్పె నైజగుణతత్వము మాఱునె యేడనుండినన్. ౧౦౭.

క. ఆమెను జూచినమనుజులు, భూమీశ్వరదివ్యసౌధములనిలఁదగుక
న్యామణి యేలొకొ గొల్లల, సీమల వసియించెననుచుఁ జింతింతు రెవనన్. ౧౦౮.

వ. అట్లు జవ్వనంబున నివ్వటిల్లు నా పల్లవపాణిని గొల్లండిల్లు కదలనీయక యెల్లతెఱంగుల నరయుచుఁ, దగినవల్లభు వెనకి విక్రయింపశేషించిన యాభరణంబు లరణంబుగా నొసంగి పరిణయంబుసేయ నిశ్చయించుకొని యుండెనప్పుడు. ౧౦౯.

చ. చెలువున మీనకేతనుఁడు, శిష్టజనస్తుతిపాత్రుఁ, డంచితో
జ్జ్వలగుణరత్నభూషణుఁడు, పాపవిదూరుఁడు, ధైర్యసారసం
చలితసువర్ణభూధరుఁడు, సత్యవచోనిధి, రామవర్మనా
నలరుసుతుండొకండు మలయాలయభర్తకుఁ జంద్రవర్మకున్. ౧౧౦.

శా. ఆతం డొక్కదినంబునందు మృగయావ్యాసక్తి మైనేగుచున్
బ్రాతఃకాలమునన్ వ్రజాలయముఖద్వారప్రదేశంబునన్
బ్రీతిన్గాంచెను బూర్ణచంద్రవదనన్, బింబాధరోష్ఠిన్, గుణ
స్ఫీతన్, గోకిలవాణి, సింహళమహాద్వీపాధిరాట్పుత్రికన్. ౧౧౧.

మ. కనియాశ్చర్యమునొంది "యిట్టికలికిన్, గార్తస్వరాంగిన్, లస
ద్వనజాతాయతపత్రలోచన, శరత్పూర్ణేందుబింబాననన్,
వనితాలోకశిరోమణిన్, గుణవతిన్, బంధూకబింబాధరన్,
ఘనవేణిన్, గరిణీమనోజ్ఞగమనన్, గన్గొంటి మేయెవ్వడన్. ౧౧౨.

క. నెలఁబోలు మోము, క్రొందే, నెలఁబోలు సువాక్యగరిమ, నెలతాబలుతి
న్నెనఁబోలుం బిఱుఁదులు, చి, న్నెలగని యగునీమెఁ బొగడ నేర్చునె విధియున్. ౧౧౩.

ఆ. గుణమణీరజంబుఁ గూర్చి శృంగారంపు, రసమునందు, వలపులెసఁగు మలయ
పవనుఁ గూడఁ జేర్చి పలుమాఱుమర్దించి, స్రష్టయీమెసృష్టి సలుపఁబోలు. ౧౧౪.

ఆ. మోము చందమామ మొగిగెల్వ వెనుదన్ను, నిరులనంగసోఁగ కురులు దనరు
నధరబింబము నకునాసించి వచ్చిన, చిలుకలనఁగ ముద్దుపలుకులలరు. ౧౧౫.

ఆ. వనితసోయగంబు వర్ణింపఁ దిలకింప, జిహ్వలొక్కవేయి శేషునకును
గనులు వేయి దివిజకాంతునకొసఁగంగఁ, బోలుపలుకు పూవుబోణిమగఁడు. ౧౧౬.

సీ. అమృతాంధసులకైన నలవిగాని ఫలంబు గోపకుల్ వసియించు కోటికఁ బొడమె
రతిరైన నతిభక్తి నుతిచేసి పూజింపఁదగిన వేలుపు గొల్ల తెగల మెలఁగెఁ
జక్రవర్తులమనస్స్పర్శకైననుజాలు రత్నంబు వ్రజమందిరమున నలరె
రాజేశ్వరులకందరాని పదార్థంబు వెదఁగు గొల్లలమంద వెలసెనేఁడు

ఏమహాత్మునకబ్బునోయీమెఁగలసి, యీజవంజవసుఖములననుభవింప
వాఁడెసుకృతాత్ముఁడరయంగ వానిగృహమె, భూతలస్వర్గమని చెప్పఁబోలునహహ.

ఉ. ఔరవిధాత! నీమహిమమద్భుతమేమనవచ్చు, నిట్టియొ
య్యారిఁద్రిలోకసుందరిధరాధిపదివ్యనిశాంతసీమలం
జేరుపకేలచేర్చితివిసీ! యొకగోపగృహాంగణంబునన్
భూరిరుచిం జెలంగుమణిబూదినిదాఁచినయట్టులక్కటా!” ౧౧౮.

ఆ. ఇట్లుమగువసొగసునెంతయుఁగొనియాడి, మరుఁడుగురియుకుసుమశరములకును
నిలువలేకమోహజలధినిమగ్నుఁడై, తనయెడందనిట్లుతలపఁదొడఁగె. ౧౧౯.

ఉ. “ఏలసమస్తసంపద? లిఁకేటికిరాజ్యముగీజ్యముల్, క్షమా
పాలనముల్, సువర్ణమయభవ్యగృహంబులు, నిష్కుటంబులున్?
వేలుపువాలుగంటులనువేమఱుసోయగమందుమించునీ
బాలికకౌఁగిటందనుపుభాగ్యముదైవముకల్గఁజేసినన్. ౧౨౦.

ఉ. నేఁడిమిమాపితండ్రినను వేమఱుఁదిట్టిపరిత్యజించినన్
వాడలవాడలంగలుగువారుదిసంతులుగొట్టినవ్వినన్
జాడలెఱింగిబంధుజనసంతతిమాటికిరవ్వచేసినన్
వీడఁగఁజాలమోహమునువీసమయేనియునీవెలందిపై.” ౧౨౧.

చ. అనితలపోసితానొకధరాధిపపుత్రుఁడనిట్టినీచపుం
బనికెటుచొత్తునంచుమలవంబునసంశయమందకాప్రజాం
గననుబరిగ్రహింపఁగడకట్టొనరించిబిడానగొల్లమా
డ్కినిజనసెంచె, నీచమునుగీచముదేటికిఁగామికారయన్. ౧౨౨.

వ. ఇట్లుచన నిశ్చయించి, వేఁటతమి న్వెనుకఁబడి యప్పుడు తన్నుంగదిసిన పరివారం బున కుచిత సత్కారంబులొనరించి యన్యా మిషలంగల్పించి వారివారియాగారంబుల కనిపి యనంతరంబ. ౧౨౩.

సీ. చెలువంపుసరిగంచుజిలుఁగుదుప్పటిచుట్టి కేలఁబిల్లంగ్రోలుగీలుకొలిపి
నెమ్మిపించెముభూషణమ్ముగాఁదలఁదాల్చి చెవిదమూలకిసాలనివహమునిచి
మొగమునసొగసుగామృగనాభిసవరించి సుమహారవితతివక్షమునఁజేర్చి
భుజములఁగురువిందపూసపేరులుగట్టి గడితంపుఁగోలకక్షమునవిఱికి
రాచచిన్నియతెడలించిరామవర్మ, గొల్లఁడైవచ్చెఁబ్రమతిఁగన్గొనెడువేడ్కఁ
దన్నుఁజూచెడుపాయంపుఁదలిరుబోఁడ్లు, విరివిలుతుఁడొక్కొయనికడువింతపడఁగ.

వ. ఇట్లువచ్చిన కుహనాగోపాలుని రూపంబునకా వృద్ధగోపకుం డాశ్చర్యంబునొందుచు నిట్లనియె. ౧౨౫.

ఆ. "ఎవరివాఁడవయ్య! యెచ్చోటికేగెదు? నామమెద్ది? నీవునళినబాణుఁ
డేమి యగుదురయ్య! యెఱిఁగింపు"మనవృద్ధ, గోపకునకురాచకొమరుఁడనియె ౧౨౬.

సీ. "వల్లవబాలుండ; భద్రుండు నాపేరు; మలయాలయేశ్వరుమందిరమున
నాలగాపులపైనధికారినై యుండు నాతండు ప్రాణంబురీతి నన్ను
గారాబమునఁ జూచికన్నకుమారునికరణి నెల్లప్పుడు కాచుచుండు
రాజసూనుండగు రామవర్మకు నాకు నాతఁడే నేనను నంత మైత్రి
యిప్పుడా రాజనందనుఁడి చటివనికి, వేఁటకు దేరనలసి నేవిశ్రమింప
వచ్చితి"నటన్న వృద్ధగోపప్రభుండు, వేడ్కనొందెఁ దదీయసద్వినయమునకు. ౧౨౭.

గీ. ఇట్లు వేడుకనొంది వ్రజేశ్వరుండు, ప్రియకుమారికఁ బ్రమతిని బిలిచి పలుకుఁ
"దల్లిరో! భక్తి నతిథిసత్కారమిపుడు, సలిపి కృతకృత్యురాలవై వెలయు"మనుడు.

సీ. అడుగుదామరల కెంపందందుఁ బాలసికుంకుమువన్ని పూసినకొమరుదాల్ప
నొడలి చక్కని బాజులడరి గోడలు తిన్నియలుపొన్నలందిన యట్లులలరఁ
గనువోయిమించులక్కజము గాఁ బర్వ ముంగలవిరుల్ చల్లినపాలువు దెలుపఁ
గ్రొవ్వెద జిగిమీఁదకును రేఁగి నీలిదువ్వలువ మేల్కట్టు చెల్వమును బడయఁ
గలికి ముసిముసినగవు వెన్నెలలు గాయఁ, బ్రమతి చనుదెంచె నారాచకొమరుకడకుఁ
జక్కఁదనమిట్టులే నీదుసదనమునకుఁ, గలుగఁజేసెదముందని తెలుపుపగిది. ౧౨౯.

వ. ఇట్లు పితృశాసనంబునం జనుదెంచి భూలోకమన్మథునిలీలం గ్రాలున్న పాలబాలకుం గాంచి యత్యద్భుతరసాక్రాంత హృదయారవిందయై తనలోఁ దానిట్లని వితర్కింపం దొడంగె. ౧౩౦.

క. "కందర్పుఁడో త్రిదశేంద్రుని, నందనుఁడో చంద్రుఁడో నలకూబరుఁడో
డెందములరించు నీతని, యందంబు విలాసవతులకందఁ దకుబలే. ౧౩౧.

ఆ. ఇతనిఁ గలసి మెలసి యెల్లప్డు సంసార, రాజ్యభోగములను రహిని దేలు
వారిజాక్షి పుణ్యవైభవంబే పుణ్య, వైభవంబు వేయుపలుకులేల" ౧౩౨.

గీ. ఇట్లు తలపోసి యాశరదిందువదన, తనదుకులదైవతంబు చందమునఁ గాంచి
నతిథిపూజలొనర్చెనత్యధికభక్తి, రాజపుత్రుండుకుతుకవారాశిఁ దేల. ౧౩౩.

వ. ఇట్టులా కాముకీకాముకులకుఁ బ్రథమదర్శన సమయంబున నె బద్ధానురాగంబు సిద్ధించు టం జేసి పృథ్వీవరకుమారుండు భద్రనామకుండై ప్రచ్ఛన్న వేషంబునఁ దదీయఘోషాంగనానిలయంబునకుం జని దినదినంబును బంధుత్వగౌరవంబు నెఱపుచు. ౧౩౪.

సీ. ప్రాచీనరాజన్యబలశౌర్యగాథలనొగిఁ జెప్పి యలరించు నొక్కనాఁడు
పిల్లనగ్రోవి మోవిని బూని పాడియుత్సాహ మొదవించు నొక్కనాఁడు
అత్యంతనీతిదాయకపుసుద్దులువల్కి సాక్కించుమక్కువ నొక్కనాఁడు
మందపైఁ గవియు దుర్మార్గ జంతులఁ జంపి యక్కజం బొదవించు నొక్కనాఁడు
పెద్దపులిజున్ను తేమ్మన్న వెఱపు లేక, తెచ్చి ప్రియపూర్వకంబుగ నిచ్చి వేడ్క
యొదవఁ జేయును నెమ్మది కొక్కనాఁడు, ప్రమతిపై మోహము నధరావరసుతుండు.

గీ. భద్రుఁడించుక సేపుకన్పడక యున్న, విరహవేదనఁ దపియించు వెలఁదినిన్న
ప్రమతి యించుక సేపుకన్పడక యున్న, విరహవేదనఁ దపియించు విభుసుతుండు. ౧౩౬.

క. వారలయనురాగమునక, పారము దంబుధిని జేలివల్లవుఁ డాసిం
గారంపుంగనిసతనికిఁ, గూరిమి నొసఁగంగఁ దలఁచు కొనె నుల్లమునన్. ౧౩౮.

వ. ఇట్లు తలంచి. "యింద్రోత్సవానంతరంబున పరిణయప్రయత్నంబులు గావింతు"మని తనదేవేరికెఱింగించె. ప్రతిమయుఁ దల్లివలన నీసమాచారంబువిని డెందంబున నానందింపుచుండె నంతనట. ౧౩౯.

గీ. ఇల్లుపట్టక తనపుత్రుఁ డిచ్చవచ్చి, నట్లు తిరుగుచునుంటయు ననిశ; మొక్క
దివసము ననిద్దురను "ప్రమతీ" యటంచుఁ, గలువరించుటయును గని కలఁగి నృపుఁడు.

గీ. బంటులను బిల్చి తనపుత్రువర్తనంబు, నరసి రండనవారును నపుడు కదలి
సర్వము విమర్శ గావించి చంద్రవర్మ, పాలికేతెంచి యిట్లని పలుకఁ దొడగిరి. ౧౪౦.

గీ. "ధరణినాయక! నీయాజ్ఞ తలను దాల్చి, మాఱువేసాలతోడఁ గుమారు వెంటఁ
జనితిమా తండు గోపవేషము ధరించి, క్రోశదూరంబునందున్న ఘోషమునకు. ౧౪౧.

క. చని యొక జంగిలి పొంతం, దనరారెడు నొకరసాలతరు రాజముక్రిం
ద్ధను గూరుమండి యీరెలుఁ, గునఁ దనలోఁ దా నెయిట్లు గొణఁగం దొడఁగెన్. ౧౪౨.

సీ. "నీమొగంబను నిండు నెలను గన్గొనకున్న నతివరో! పరితాపహారమెట్లు
నీనవ్వుచిగురు వెన్నెల లుషోఁక్ష కయున్న మదనాంధకారంబు మాయుటెట్లు
నీముక్కె మ్మోవి తేనియలఁ గ్రోలకయున్న విరహవిదాహంబు వీడుటెట్లు
నీనిండుకౌఁగిట నెమ్మిఁ జేర్పకయున్న పలకాఁక బలుదాకవడలుటెట్లు

నీదువచనామృతంబును నాదుచెవులఁ, జిలుకకున్న నుదేహంబునిలువు టెట్లు
పసగునను వచ్చికడుపునఁబాలువోసి, రక్షణము సేయు వేశరద్రాజవదన. ౧౪౩.

ఆ. లేమ! చెంతనీవులేనిక్షణంబొక్క, యుగమువలె నెతోఁచు చుండునాకు
నీవుచెంతనున్న నెలలెల్లక్షణముల, పగిదిఁదోఁచు చుండుమగువనాకు. ౧౪౪.

క. నినునమ్మితినీదాసుఁడ, నను వేఁడుగఁజూడఁబోకునళినదళాక్షీ!
నను దెంచిసరగని చటికిఁ, గనుఁగవకుత్సవమొనర్పఁగద వేయబలా! ౧౪౫.

వ. ఇట్లు పలవించి పలవించి కన్నకన్నట్టివారి నడుగుచున్న యవసరంబున. ౧౪౬.

ఆ. తనశరీరకాంతిధరణీరుహములకుఁ, బసిఁడిపూఁతపూయఁబడఁతియొకతె
వచ్చిరాచకొమరుగ్రుచ్చికౌఁగిటఁజేర్చి, కుస్తరించిత్రోడుకొనుచుఁజనియె. ౧౪౭.

క. రమణియునీకొమరుఁడుప్రియ, తమునుగమాటాడువాక్యతతి నెఱిఁగితిమా
విమలాబ్జనేత్రనామము, ప్రమతియనందనసునర్థవంతంబగుచున్. ౧౪౮.

వ. అట్లయ్యుత్తమనాయికానాయక రత్నంబు లరిగిన యనంతరంబ తత్ప్రదేశ సంచారు లగు గోపకుమారులం బిలిచి యడుగ నీ "ప్రమతి" యొకవల్లవపల్లవపాణి యని యును; నీభద్రుండు భూపాలుని కీలారుల కేలికయనియును నుడివి"రన. భూరమ ణుండు వారలనగారంబుల కనిచి బహుమానునిం బిలిపించి తనసూనుని వృత్తాంతం బాద్యంతంబును వినిపింప నతండును "మధుపూర్ణోత్సవంబు సమీపించుచున్నయది గావున నచ్చటికి గొల్లలు తమయిల్లాండ్రతోడను; బిల్లలతోడను; నరుదెంతురు. అప్పుడు నిగూఢవేషంబున మనమునుబోయి కర్తవ్యమరయుద"మన నమ్మహీశ్వరుండు సమ్మతించె. ౧౪౯.

ఉ. శ్రీకర! సుప్రసాద! సరసీజభవార్చితదివ్యపాద! సు
శ్లోకశివావినోద! శ్రితలోకసదావనమోద! భక్తహృ
ద్వ్యాకులభంగ! ఘోరతరదానవలోకతమఃపతంగ! ద
ర్వీకరరాజహార! సువివేకిమనోంబుజబాలభాస్కరా! ౧౫౦.

క. విషధరనికరవిభూషణ!, విషమశరప్రాణహరణ! వృజినవిదళనా!
విషరుహరవిశశిలోచన!, విషయసహాదళనేత్రబాణ! విద్విడ్దళనా! ౧౫౧.

క. శాపాయుధబాలకహృ, త్తాపహరా! సవనభంగ! ధరణిశతాంగా!
తాపసహృదబ్జభృంగా!, కాపురుషోన్మదవిభంగ! కంధినిషంగా! ౧౫౨.

గద్యము.

ఇది శ్రీమదాపస్తంబసూత్ర కౌశికసగోత్రపవిత్ర జయంతికులకలశార్ణవరాకాకైరవమిత్ర భావనారాయణపౌత్ర రామనార్యపుత్ర వేంకమాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సకలబుధజనసేవాపరాయణ భావనారాయణప్రణీతంబయిన సుమిత్రచరిత్రంబునందు ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీభీమలింగార్పణమస్తు.

శ్రీరస్తు.

శ్రీభీమలింగాయనమః.

సుమిత్రచరిత్రము.

తృతీయాశ్వాసము.

క. శ్రీవేంకమాంబికాకృత, సేవాపరితృప్తహృదయ! శ్రితసుమనస్సం
భావితపదకమల! మహా, దేవా! భీమేశలింగ! దివ్యతరాంగా! ౧.

వ. దేవా! యనంతరకథావిధానంబు సావధానంబుగ నవధరింపు మట్లు బహుమానుండు పలికిన పలుకులకియ్యకొని మలయాలయేశ్వరుండు శక్రోత్సవసమయంబు ప్రతీక్షించుచుండె. ౨.

గీ. అంతనొకనాఁడు వల్లవులమరనాథు, నుత్సవము సేయ సమకట్టియూరిబయలఁ
బొదలుభూధరరాజంబు పొంతకరిగి, సలుపుచుండిరి పూజలాసమయమునను. ౩.

సీ. ఆనందరసపూరితాంతరంగములతో సారెకుఁ ద్రుళ్లుచుఁ గేరువారు
కులమువారలతోడఁ గూడి బంతులుసాగి కూర్చుండి విందులు గుడుచువారు
తమభార్యలకుఁ బ్రియతమమైనవస్తువులెలమిని గొని తెచ్చియిచ్చువారు
ఱొమ్ముతప్పెట్లనాదమ్ము పిక్కటిలంగ వ్రజిపై గీతముల్ పాడువారు
కొమ్ముబూరలుగొని యూకసమ్మువగులు, నట్లు గానూఁది సంతోసమందువారు
పద్మదళనేత్రుసుద్దులుపలుకువారు, నగుచు వల్లవులుత్సాహమందుచుండ్రి. ౪.

సీ. దధిదుగ్ధముఖపదార్థముల చేబృందారకాధీశు జలకంబులార్చువారు
గ్రావజాచరణరాజీవద్వయంబు హృజ్జలజంబులను నిల్పికొలుచువారు
ఘనఫలాహారముల్ గొనివచ్చి గాలిగంగలకిచ్చి ప్రస్తుతుల్ సలుపువారు
భూసురాశీర్వాదములకు నానందించి భూరిదక్షిణలిచ్చి మొక్కువారు
దర్శనాగతవిబుధసంతతికి నగ్గ, విధిని గౌరవమొనరింప వేచువారు
హితజనాళికి బహుమతులిచ్చువారు, నగుచు సంతోషపరవశులైరి వ్రజులు. ౫.

గీ. పటకుటీరసమీపభూభాగమునను, వఱలు శాడ్వలతలమున వ్రజకుమారు
లాడుచుండిరి తలిదండ్రులధికకౌతు, కమునవిస్తారితాక్షులై కనుచునుండ. ౬.

వ. ఇట్లు వల్లవులెల్లను మహోల్లాసంబున సురవల్లభునుత్సవంబు జరుపుచున్న సమ
యంబున. ౭.

సీ. కొప్పుననలరారు కుసుమమాలికలతోఁ గురులసంపెఁగతావిసరసమాడఁ
గంఠసంగతమౌక్తికప్రకరములతో మాణిక్యరోచులు మాఱుమలయ
వరకపోలచ్ఛవుల్ దరహాసచంద్రికల్ గలసియొండొంటితోఁ జెలిమిసలుప
ముక్కుముంగరకెంపు మోవిరంగులసొంపు మొగమునకొకవింతసొగసుఁ గూర్పఁ
గలికిపదియాఱువన్నెబంగారునగల, జిగులు దేహప్రభలతోడఁ జేరి వెలుఁగ
క్షితినిజరియించు చంచలాలతికవోలెఁ, జరలివచ్చెను బ్రమతి సంతసమెలర్ప. ౮.

ఆ. ఇట్టులేగుదెంచి యిలువేల్పులకు మ్రొక్కి, తల్లిదండ్రులకు ముదంబుగదుర
వందనములొనర్చి పార్వతీదేవ్యాల, యంబుఁ జొచ్చి వినయమతిశయింప. ౯.

పంచచామరము.

కరద్వయంబు మోముఁ జేర్చి ; కన్నుదోయి మూయుచున్ ;
శిరంబువంచి ; తద్భవానిచేష్టలెంచి "శాంకరీ !
నిరంతరంబు నీదుపాదనీరజంబులన్మదిన్
గరంబుభక్తిఁ గొల్చునట్లుగా ననుగ్రహింపవే. ౧౦.

సీ. ఆద్యంతశూన్యమై యలరుతత్త్వము నీవ నిఖిలవస్తువులందు నెగడెదీవ
మూఁడుమూర్తులకును మూలకందము నీవ పంచభూతములందుఁ బ్రబలుదీవ
అండజశక్తులకాధారమే నీవ సచరాచరంబైన జగము నీవ
దుష్టులపాలింటి తోఁకచుక్కవు నీవ శిష్టులకును బెట్టుచెట్టవీవ
బహుళపాపౌఘముల నెల్ల భస్మముగను, బొనరుచు మభక్తులను బ్రోచుజననివీవ
పరమశివునర్ధదేహమై పరఁగెదీవ, తల్లి ! నిన్నెన్న నేనెంతదాననమ్మ. ౧౧.

ఆ. ఏనుగోరికొనినయెమ్మెకాని నినాకు, జీవితేశ్వరునిగఁ జేయుమమ్మ
తొంటిసతులతోడఁ దులఁదూఁగఁజాలుక్రొ, త్తడితనమ్ము నిమ్ము దయదలిర్ప." ౧౨.

గీ. అనిపలుతెఱంగులను వేఁడి యలరుబోఁడి, దేవళంబును వెలువడి జీవితేశుఁ
డైనభద్రుని వెదుకంగ నభిలషించి, మెలఁగఁ దొడఁగెఁ దదుత్సవస్థలమునందు. ౧౩.

సీ. పురుహూతవిగ్రహంబును నిల్పి వల్లవుల్ వేడ్కమైఁ బూజగావించుచోటుఁ
గర్పూరహారతుల్ కాళీమహాదేవికలరుబోండ్లర్పించునట్టిచోటు
సురసాలపల్లవప్రోత్కరతోరణములచేఁ జెలువారు పందిళ్లుగలుగుచోటు
బల్యన్నములఁ దెచ్చి భక్తిమైఁ గాలిగంగలకిచ్చునలతలపాలు పుఁజోటు

బర్హిబర్హంబుఁ గైకొని పద్మనేత్రు, సుద్దులను గాన మొనరించుచోటుఁ జూచి
ప్రాణనాయకుఁ గానక పడఁతిమిన్న, విరహమును బొంది కన్నీరు విడువఁ జొచ్చె. ౧౪.

క. అడుగిడఁ దలంచును గంటకం, బడిన సఖీమణుల ; సిగ్గుపైకొన నుడుగున్ ;
బడఁతుల నేఁచకుమనుచున్, వెడవిలుదొరఁ గేలుసాచి వేఁడును వెడఁగై. ౧౫.

వ. ఇట్టులాపికవాణి యోపికమాలి మారమరాపతాపంబున కోపంజాలక తదుత్సవంబున నిలువనోల్లక దవ్వులం జెలంగు నొకమాకందంబు క్రిందం గూరుచుండి ప్రాణేశ్వరు శృంగారప్రసంగంబుం దలంచుకొనుచు దుఃఖంబు నపనయించుచుండె నంత. ౧౬.

ఉ. కమలిని క్రుంగ ; జక్కవలు కారియ నొందకలంగఁ ; దస్కరుల్
ప్రమహితకౌతుకంబునను బల్మఱుఁ బొంగ ; సుమాయుధుండు నే
ర్పమరఁగఁ బాంథపాళిపయినల్గులు లొగింజిలుకంగ ; నల్లప
శ్చిమమున కర్లగొంగ కమశీఘ్రమునం జని క్రుంకె నత్తఱిన్. ౧౭.

సీ. ఆభీరబాలకులాలజంగిలితోడఁ జేరిరి నైజకుటీరసీమఁ
బశ్చిమాధిపదివ్యభవనస్థగితరత్నరక్తిమంబన సాంధ్యరాగమడరెఁ
గర్షకుల్ తమ సేద్యకర్మముల్ ముగియించి చనిరి గేహములకు విశ్రాంతి నొందఁ
దతతమోదైత్యనేత్రస్రవద్విస్ఫులింగములన జ్యోతిరంగణము లలరె
గూండ్లఁ దూఱెను విహగముల్ ; గుడ్లగూబ, లెల్ల దెసలకు వెలువడె నెరను వెదకఁ ;
దమ్ములను గూర్కె మదషట్పదమ్ము లెలమి, నంధకారంబు పాంథుల నలఁచఁ దొడఁగె. ౧౮.

గీ. అంతరిక్షాబ్ధికన్యాముఖాంబుజాత, కలితప్రస్వేదజలబిందుగణమనంగ
స్వచ్ఛరుచిఁ బొల్చె నక్షత్రసముదయంబు, మల్లికాపుష్పనికరంబు మాడ్కి మింట. ౧౯.

చ. కుముదిని హృత్పుటాంతరమకుంతముదబ్ధిని నోలలాడఁ, జ
క్రములు వియోగతాపమునఁ గ్రాఁగి కలంగుచు జోడువీడఁ ; ద
త్కములినికిన్ ముఖాబ్జమున గాటపు విన్నఁదనంబు గూడఁ ; జం
ద్రముఁ డుదయించెఁ దూర్పునఁ గరంబుఁ జకోరము లుత్సహింపఁగన్. ౨౦.

చ. “ పసఁ డొకకొంతదవ్వు వెడఁబాసి చనంగ నెతమ్మికొమ్మయున్
బరమసతీత్వగౌరవముఁ బాడఱఁ జేసి మిళిందభర్తమం
దిరమునఁ జేర్చికూడె ” నని దెప్పుచు నవ్వనరంగఁ గల్వపూ
విరిసెను ; బద్మినీరమణి విన్నఁదనంబున వాంచె నొదలన్. ౨౧.

గీ. పాలమున్నీరు బడబాగ్ని వల్లనఁ బొంగి, వెల్లివిరిసె ననంగను ; వెండికొండ
మొరగలిఁ గరంగి లోకంబులెల్ల నిండె, ననఁగ నెల్లెడ వెన్నెల లలమికొనియె. ౨౨.

క. గగనసతితన్నువలరా, వగచుంచినచంద్రుఁ గాంచి వనటనుమాటూ
డఁగలేక కనులనశ్రులు, మొగినించెననంగమంచుబొట్టులుగురిసెన్. ౨౩.

ఉ. అత్తఱిఁజిత్తజల్లుగననంగుఁడుతీవ్రతరాశుగంబులన్
బిత్తడిబొమ్మపైఁగురియ భూమిపయింబడిసొమ్మసిల్లి; రే
కెత్తినతెల్విమైఁదలిసి; కీరతురంగునిబారికోర్వక
ట్లుత్తలమందఁజాగెఁదనయుల్లమునన్ బ్రియమిత్రునెంచుచున్. ౨౪.

చ. "మొనయుపిసాళితేంట్లబలుమూకలకున్; వలిగాలితాకకున్;
మనసిజుఁడేయు గాఢతరమార్గణపంక్తులఁబుట్టుకాఁకకున్;
వనజవిరోధిరాకకును; బల్మెఱుఁగూయుపికాళిపేఁకకున్;
దనువునునిల్పి యేక్రియనుదాల్మివహింతును? జీవితేశ్వరా! ౨౫.

ఉ. నీముఖచంద్రమండలము నెమ్మిమెయింగనకున్న నెట్టులో
కామమహాతమంబడఁగుఁ! గ్రన్ననినీయధరామృతంబునే
నేమఱుఁగ్రోలకున్న నెటువీడును నీవిరహజ్వరార్తి? భా
మాముఖపుండరీకనవభాస్కర సన్నిభ! సద్యశస్కరా! ౨౬.

ఉ. సౌరవిలాసినీహృదయసంపదలైనహరింపఁజాలునీ
భూరితరాతిరూపమును బొల్పుగఁజూచిననంతమాత్ర నే
మారకతోరసాయకసమాజకృశానునిపాలుగాకనే
సారసపత్రనేత్రకువశంబుదృఢత్వమునూనినిల్వఁగన్. ౨౭.

చ. "ఇదెనను దెంతునంచుఁ జనియిప్పటికైనను రాక యుంటివౌ
సదయుఁడ! నిన్ను నేమనఁగఁజాలుదు; ధర్మమెయేఁచముగ్ధలన్:
మదనమహాగ్నిమధ్యఁబడి క్రమ్మగ్గెడు నాదురవస్థకొంతనీ
మదికినినాఁటెనే నిలవమాత్రము జంపానరింప నెంతువా? ౨౮.

క. ఆలింపుము నామనవిని; దేలింపుముదబ్బి నీదుతీయనిముద్దులన్;
బాలింపుము మన్మథుఁడను, పాలసు పెనుబారిఁజిక్కబడలక యుండన్. ౨౯.

ఆ. కూర్మికాఁడవైనఁ; గూర్చుచుట్టమవైన, నీవసుమ్ము నమ్మునిక్కువమ్ము
మునెన్నొనాదుహృదయమును నీకునొసఁగితిఁ, దనువుగూడనిధిగొ గొనుము సఖుఁడ!"

చ. అనిపలవించుఁ; గన్నుఁగవనశ్రులునించు; వహించుగంపమున్;
దనువికనేలయుంచుఁ గడుఁదత్తఱపాటున నేవగించు; దాఁ

పువవగ కాని సంచుఁగని పొందుఁ; గలంచుఁ దలంచుఁ; దన్నుఁదాఁ
ననిశముఁ గుస్తరించుఁ; గుసుమాయుధు మర్మము నెంచు ఖిన్నయై. ౩౧.

ఆ. కైరవాప్తుఁ దిట్టుఁ గలహంసములఁ గొట్టు, జిలుకగములఁ బట్టి చెఱను బెట్టుఁ
గెంపుకంట్ల నట్టువంపుఁ బిట్టల రట్టు, గలుగు నట్టు బిట్టు కసరి కొట్టు. ౩౨.

ఉ. చీమ చిటుక్కుమన్నఁ దనజీవవిభుండని భ్రాంతి పొందితా
వేమఱుఁ దొంగితొంగి కను; విన్నఁదనంబును బొందుఁ గాని చోఁ;
దామరసాక్షి మోహపరితాపము దేమన వచ్చు నద్దిరా!
కాముని బోలు మేటివిలుకాఁడల కాముఁడె యెంచి చూచినన్. ౩౩.

ఉ. మానవనాథుఁ డంత బహుమానుని తోడను మాఱు వేసముం
బూని పురందరోత్సవము పొంతకు వచ్చెను వృద్ధగోపస
న్మానము నొంద; దీక్షను గుమారుని చర్య పరీక్ష సేయు; నా
మానిని తల్లిదండ్రులను మాటలతోడ నెమందలింపఁగన్. ౩౪.

ఉ. వచ్చినవాఁడు ఱేఁడనుచు వల్లవవృద్ధుఁ డెఱుంగకుండియున్
బొచ్చెము లేక యాదరణమున్ బొనరించెను గూర్మిమైఁ; బరుల్
వచ్చిన సైన నుత్సవపుఁ బట్టుల గౌరవ మాచరించుటల్
హెచ్చిన ధర్మమై వ్రజాలయిండ్లను బూర్వమునుండి చెల్లుటన్. ౩౫.

ఆ. ఇట్టు లాదరించి యెంతయు నతిథిస, త్కారవిధులు జరిపి తమ్ముఁ గలిసి
యుత్సవమునఁ జొచ్చి యుల్లాసమందంగ, వేఁడికొని యొమిగుల వినయమునను. ౩౬.

క. జననాథుఁ డందులకునీ, కొని యా సందడిని దనదు కొమరుని పోకల్
కని పెట్టఁ దిరుగుచుండెను, గనలెద మాటికిని రేఁపఁగా సచివునితోన్. ౩౭.

వ. ఇట్లు తిరుగుచు నయ్యుత్సవంబున కడగలుగంజని యొకానొకతావున. ౩౮.

సీ. కళలెల్ల నిండి చక్కఁగ వెలింగెడి చందమామఁ గేరెడు ముద్దుమోము దాని
శతపత్రనికరసంగత సౌకుమార్యంబు హసియించు నేత్రద్వయంబు దాని
గున్నమామిడిపంటి గుజ్జాని కూయుచిల్కల మేనతిక మాడు పలుకు దానిఁ
బదియాఱువన్నె క్రొంబసిఁడి చాయల నిగ్గు నగఁజాలు నెమ్మేని జిగులదానిఁ
జిన్నివాతెఱ నమృతంబు చిలుకు దాని, విమలసద్గుణపుంజమై వెలయు దాని
నడఁకువకు నాటపట్టయి యలరు దానిఁ, బ్రమతిఁ గన్గొనె నాశ్చర్యభరితుఁడగుచు. ౩౯.

క. కనుఁగొని యా మచ్చకంటిఁ, దనమును వేనోళ్లఁ బొగడి తనసుతుఁ డావరిం
చిన వల్లవకన్యయొకో, మనమున సందియంబునందుచునుండన్. ౪౦.

సీ. రతిఁ గేరు సతి సౌరు మతి మెచ్చి సుతనుండు మేనూని ప్రత్యక్షమైనయట్లు
కామినీ మోహాంధకారంబు వోరింప బాలభానుఁడు నేల వాలినట్లు
తరుణీమణీ మనస్తాపంబు వాపంగ నింగి జాబిలి భూమి నిలిచినట్లు
సురసుందరుల నవ్వు సుదతి సొంపును జూడ జగతి క్రిందసుతుండు డిగినయట్లు
రంభపై నల్గిన నలకూబరప్రభుండు, తెఱవ దాస్యంబుఁ గోరి యేతెంచినట్లు
భద్రవేషంబునను రామవర్మప్రమతి, సరసకరు డెంచె నెంతయు సంతసమున. ౮౧.

వ. ఇట్లు వచ్చిన నిజసూనుని మానవనాథుం డానవాలుపట్టి బహుమానునికిం జెప్పి "యి
క్కాముకీ కాముకులకుం జరుగు శృంగారప్రసంగంబు నాలింతువుగాని నా వెనువెం
ట రమ్ము"ని తోడ్కొని చని యొక రహస్యస్థలంబున డాఁగియుండె నక్కడ ప్రమతి
రాకొమరుం జూచి యిట్లనియె. ౮౨.

ఉ. "జాలము జేసి ; పుష్పశరజాలము పాలొనరించి పోవనే
తీలసహించె నీమనసు ; లేశమయేని యునీసకక్కటా !
జాలి జనింపలేదొ ; పెఱచాన యొకర్తుక నాపయిందమిన్
డీలువడంగఁ జేసెనొ ; వడిన్వినిపింపుమనుంగుచుట్టమా ! ౮౩.

ఆ. అన్నిటికిని నీవె యనినమ్ముకొనిమహా, కాననములనైనఁ గౌతుకమున
నిన్నుఁ గూడియుండనే నెంచుకొనియుంటి, నకట ! వేఱు సేయనగునె నీకు. ౮౪.

గీ. నామనము నిట్లు నవనీతకోమలముగఁ, జేసి నీహృది పదునుగాఁ జేసినట్టి
కమలసంభవు ననవలెఁ గాక నిన్ను, వ్యర్థముగ ననఁ ఫల మేమి ! వన్నెకాఁడ ! ౮౫.

గీ. అలిగి విడనాడవిడనీ యుదతి వమనసు, పురుషుని యెడంద మాత్రమప్పోల్కెఁ గాదు
మగలమగువలమధులొక్క పగిదియగుచు, వాక్కునర్థంబు చందాన వఱలుటరుదు. ౮౬.

చ. గురువిరహాంబునం దనువు క్రుస్యఁగ ; వెన్నెల నెండి ; మారుతీ
పరమగు పూలకోర్ల బలువానను నాని ; సుగంధశైలదు
ర్భరపవనంపుఁ బెన్వడను బాధలనొంది ; తపంబు నీకునై
జరుపుచునున్నదాననుబ్రసన్నుఁడ వేటికిఁ గావు ! చెప్పుమా. ౮౭.

క. విరహదవానలమునఁ బడి, పరితాపము నొందుచుండు వారలకుఁ క్షణం
బరయుఁగ యుగమని యెంచిగిన, పరమునుడవైతే నిజంపు సలుపవు గాదే ౮౮.

క. కనుఁగొనుము కంఠసంగత, ఘనమౌక్తికహారవితతి కామజ్వరపీ
డనమునను గ్రాఁగి పోరినిఁ యనికాయాకృతి ధరించె లలితగుణాఢ్యా ! ౮౯.

క. కాలాగురులేపనముం, బోలెఁదలిర్చెడుసుమేనఁబూసినగంధం
బాలరియైమదనుఁడుశర, జాలముతనువుననుజిత్తజల్లుగఁగురియన్." ౫౦.

క. అనిపలికిపొంగివచ్చెడు, వనటనడంపంగలేకవనితామణియో
య్యననేడ్చెంబరపుష్ట, స్వనముననిజజీవితేశుస్వాంతముకరఁగన్. ౫౧.

ఆ. భర్తృఁడంతగోపభామినీరత్నంబు, నూరుతలముఁజేర్చిగారవించి
కురులుచిక్కుదీసిగురుతరప్రేమని, ట్లనియెఁదనదునుడులనమృతమొలుక. ౫౨.

చ. "మనముభవనంబువనుమాటికిలగ్నముచేసిపోవనే
వనితకుసాధ్యమౌను : మగువా! తగవాయిటులాడబేలవై!
తనువెటసంచరించినను దప్పకప్రాణములెప్డునీదుప
ద్వనజయుగంబుచెంగటనెదాస్య మొనర్చెడునంచెఱుంగవే. ౫౩.

చ. సరసిజనేత్ర! నీకనులసన్నమెలంగెడువాఁడఁగాక ; నేఁ
బసఁడనె! బేలనైయిటులపల్కెదవేటికి! రాజకార్యత
త్పరతనునింతసేపునొకతావుననిల్వకతప్పదయ్యె; హృ
త్సరసిజమందునామొసలసందియమందకుమెంతమాత్రమున్. ౫౪.

ఆ. చక్రవర్తిపదముసంప్రాప్తమైనను, వదలివైతుగడ్డిపరకవోలె
నీదుచెలిమివిడువనేరనిద్దియెనాదు, నిశ్చయమ్మునమ్మునీరజాక్షి! ౫౫.

గీ. జాగుచేసిననేరంబుసైఁపుమింక, నెన్నఁడిట్టులనొనరింపనింతిమిన్న!
అతనుఁడేసెడితీవ్రసాయకములకును, దాళఁజాలనుసాఁకుముదయదలిర్ప. ౫౬.

చ. అలుకదొరంగినాపయిఁగృపామృతవృష్టినిజిమ్మికౌఁగిటన్
నిలుపుము ; మోవితేనియలనెమ్మినొసంగుము ; లాఁతివానిగాఁ
దలఁపకవైరిశమంపడఁగఁదన్విరో! పీవఁగనిమ్ము ; నీదుప
జ్జలరుహసన్నిధానపరిచారకుఁజేయుముకేలుమోడ్చెదన్." ౫౭.

వ. అని మోహాతిరేకంబునఁ బలికినపలుకుల కచ్చెలుకలకొలికి యలరి తన చెలువుని కౌ
లింగన సుఖంబొసంగి ; చుంబనదానంబుం గటాక్షించి ; సల్లాపసుఖ కల్లోలిని నో
లలాడించుచుండెనంత. ౫౮.

ఉ. వెన్నెలతేరితోఁబడవువేడ్కమెలంగియనంతరంబరే
యున్నులమిన్నలైజగృహమల్లనఁజేరెడువేళఁగ్రొవ్విదన్
జెన్నులుగుల్కుమల్లెపువుచెండొగిజాఱెననంగసత్ప్రభా
భ్యున్నతివేగుఁజుక్కనఘనోత్సవముంబొసరించెఁదూర్పునన్ ౫౯.

ఆ. పగలు సేయు కేఁడువచ్చునన్న నెగడునఁ, బోవుచున్న చంద్రువలను గాంచి
చుక్కలెల్లమిగుల దుక్కోను హానితో, దివ్వియలును గూడఁ దెలివితప్పె. ౬౦.

గీ. అలజగద్బాంధవుని రాకకరుపమందు, మేదినీనిర్జరాశీర్నినాదమనఁగఁ
గర్ణపర్వంబు సేయుచుఁ గడుఁజెలంగె, ద్విజనికరసుస్వరంబులు దిక్కులంగు. ౬౧.

సీ. పద్మినీనికరంబు ప్రాగ్భవంబునఁ జేసికొన్న పున్నియములకు పుప్పసానఁగఁ
బ్రాక్సతీమణిఫాలభాగంబునందొప్పు శ్రీ సైనసింధూరతిలకమనఁగ
వరచక్రవాకజంపతులనొక్కటిగాఁ గలుపవచ్చిన పేసి హస్తగాఁడనఁగఁ
బ్రజలొనర్చెడు పుణ్యపాపములఁ బరికింపసర్వేశుఁ డంపిన చారుఁడనఁగ
నంధకారాంబునిధిశ్రమమందు దేహ, ధాగలమయూఖరజ్జుసంతతులచేత
మీఁదికెత్తంగవచ్చినమిత్రుఁడనఁగ, బాలభాస్కరుఁడుదయాద్రిఁ బరిఢవిల్లె. ౬౨.

వ. ఆ సమయంబున. ౬౩.

గీ. అటనిగూఢంబుగానున్న యవనిపతికిఁ, బదఁతినుడివినునుడువులు ప్రౌఢమయ్యు
వీనులకుఁ జాలమధురమైవిందుసేయ, నచ్చెరువునొంగెనిజమంత్రికనియెనిట్లు. ౬౪.

ఉ. “హీనతరాన్వవాయములనింతటిచక్కఁదనంబుగల్గిరాం
దే? కెలఁజిల్కపల్కులమదింగరఁగించెడుముద్దుగుమ్మలం
గానముపూర్వమెయ్యెడలఁ; గౌతుకమ్ముంగలిగించెడుఁ బటే!
దీనిమనోహరాకృతియు; దీనిచొకాటపుముద్దుపల్కులున్. ౬౫.

గీ. వనితసంభాషణమునఁ బ్రవర్తనమున, హీనకులజాతియనుటకునించుకైన
బోరకదాధారమేమియద్భుతమెనేను, గనుఁగొనినయంతదనుకనోయనఘచరిత!” ౬౬.

చ. అనబహుమానుఁడిట్లనియె “నామతిసందియమేల! నీకుపా
వనమొనరించెనొపకులవారిధి; నీమెసురూపసత్ప్రవ
ర్తనములఁగన్న మన్మథశరంబులఁజిక్కరెయోగులైన; నీ
యనుఁగ్రహనిసుంగుమ్మేలుపడుటబ్బురమేనరపాలశేఖరా!” ౬౭.

వ. అనవుడుగొల్లవానికడకాన్పుపచంద్రముఁడేగి “యోయి నీ
తనయకుఁ బ్రేమగల్లనొకదాసునిపోలికనుండి; మోహసం
జనకమ్ముదూక్తులన్విన యసంపద నచ్చ్వవడంగఁ బల్కు నా
జనుఁడెవఁడ” న్నగోపుఁడురసాధనమాలినిగాంచియిట్లనున్. ౬౮.

ఆ. అతఁడు భద్రుఁడనెడు నాభీరబాలుండు, మనసునందునాకొమ్మాత్రమీఁద
వలపుమిక్కుటముగనలరారుచున్నట్లు, తెలుపుచున్నవాఁడు దినదినంబు. ౬౯.

చ. అతనికి నాకుమారికను హాళిని బెండ్లియాడు యోగమా
శతధృతి వ్రాసె నేనియును స్వప్నమునందును జూడఁ బోనియ
ద్భుతమగు లాభమున్నెను మఁ బొల్తుక రాఁగలదం" చుఁ బల్కి తా
మతి నిదలంచె భూషణసమాజము నమ్మఁగనున్న వంచ గిక్. ౨౦.

ఆ. గొల్లవానినపుడు కుచలయాధీశుండు, వదలి సుతుఁడు రామవర్మ యున్న
తానకమున కేగి తనయొలుంగును మార్చి, పలికెఁ బరుఁ డెవండొ పలికినట్లు. ౨౧.

గీ. "ఓకుమారక! వేడ్క గానుత్సవంబు, జరుగుచుండఁగ దానినపష్ట చేసి
మఱియొకపదార్థమున నీదుమనసు లగ్న, మయినటులఁ తోఁచు చున్న దీయవసరమున. ౨౨.

ఆ. నాదుజవ్వనంబునను డెందమువకును, దగిలినట్టి మంచిచిగురుబోండ్ల
కెన్నొ సూడిదలను నెలమి మైఁ బంపించి, వశము చేసికొనెడి వాఁడ మున్న. ౨౩.

చ. అఱుతవినోదవస్తువుల నమ్మెడివాఁడొగిఁ బోవుచుండ ; నీ
తెఱవకు నొక్కటైనఁ గొని తెచ్చియొసంగక యుంటఁ జూడనీ
తెఱఁగు విచిత్రమయ్యెడు త్వదీయమనోగతమేమొ తెల్పవే
చ్చెరను శ్రుతిద్వయంబునకుఁ జేయవె పండువు గోపబాలకా!" ౨౪.

వ. అనవుడు రాజతనయుండు తన జనకుని కంఠస్వరంబు గుఱుతిడఁజాలక పరుండను
తలంపున నిట్లనియె. ౨౫.

క. "వినుమట్టి స్వల్పవస్తువు, లను నీయమ లెక్క గొనదు లవమైనను ; నా
మనమున నెదాఁచఁబడెనీ, వనితామణికిష్టమైన వస్తువు ముసలీ!" ౨౬.

వ. అని పలికి తన కలికివంకఁ దిరిగి యిట్లనియె. ౨౭.

ఆ. "పూర్వమెపుడొ నిన్నుఁ బోలిన నవనీత, కోమలాంగి నొకర్తుఁ గోరి వలచి
మెలఁగియున్న యీ మనస్సు మూలకింపనా, మనసు తెలుపవాఁడవినుము ప్రమతి!" ౨౮.

వ. అని యంతతోనైన విరమింపక మరల ధరణీశ్వరు వంకఁ దిరిగి "మా పరిణయనిర్ణయంబుఁ
గనుము. ఈ నెలఁత నా పలిపిన వాగ్దానంబునకీవు సాక్షిభావంబు వహింపు" మని
యడుగ నప్పుడమిఱేఁడప్పుడ తన ప్రచ్ఛన్న వేషంబు పరిత్యజించి నిజస్వరూపంబుతోఁ
బ్రత్యక్షుఁడై కుమారుని గద్దించుచు నిట్లనియె. ౨౯.

క. "కనుఁగొని త్రొక్కఁ బరిణయమో, ఛనమో కలుషాత్మ! పూతపవిత్రకులమునం
జనియించిగోపకన్యను, గొనియిట్టిపదవఁ గఁజేయుఁ గోరితె! చెడుగా." ౩౦.

ఆ. సాటిలేని యశముసంపాదనము చేసి, వంశమునకు మిగుల వన్నె తెత్తు
వనుచు నమ్మియుంటి నకటా! నీ విట్లు, పలుకవగుదువను మఁధలఁ బ్రునైతి. ౩౧.

చ. గరిమమహాకులీనయగుకన్యను దోకొనివచ్చి ; నీకు నేఁ,
బరమకుతూహలంబునను బట్టపుదేవిని జేయ నెంచ ! సా
దరమతి వెట్టిగొల్లముగుదం గొనినిర్మలమైనకీర్తియుక్
బరువుము బాసుచేయుటకుఁ బాల్పడితే ? దురితాత్మ ! యియ్యెడన్." ౬౨.

వ. అని బహుప్రకారంబులఁ గుమారునిదూఱి యనంతరమా నారీమణివంకఁ దిరిగి యి
ట్లనియె. ౬౩.

గీ. "ఇంకముందెప్పుడైనను నిటకుమరల, నితఁడువచ్చుటకంగీకరించితేని
నీకు నీతండ్రికిని గూడ నెనరువిడిచి, మరణదండనవిధియింతుమగువ మిన్న" ౬౪.

క. అని బెదరించి యమాత్యునిఁ, గని "నీపిడుండగి నిఁగడురయమునఁ దో
కొనిరమ్ము"ని ముసువుచుఁ జనె, జనపాలుఁడు కినుక నాత్మసదనంబునకున్. ౬౫.

గీ. పార్థివకుమారికాస్వభావంబు దాఁగి, యుండ నేరదు గాన నట్లు గ్రుడగుచుఁ
బ్రభువు వెడలంగ నతనిక్రూరప్రసంగ, మునకుఁ గోపించి ప్రమతి యిట్లనుచుఁ బలికె. ౬౬.

సీ. "మకరందఋతువు జేటొనగూడనున్న మనఫుడించుకయు భయమందలేదు
ఇరుమూఁడుసాయలా ధరణీశుఁ బలికించి "మీరాజభవనంబుమీఁద వెలుఁగు
భాస్కరుండే శంకపడకుండ మాగొల్లగూడెంబుమీఁదను గూడ మొగిని
వెలుఁగుచు మిమ్ముమమ్ములనొక్కరీతి నేకనుచున్నవాఁడు వేగనులతోడ"
ననుచు మొకమాటవిడిచి నేనతనిమదికిఁ, దాఁకునట్లుగ మొగముమీఁద నెవచింప
వలయుననుకొంటి" ననుచు బలికిపిదపఁ, గొందలముగ్రమ్మ నిట్లనుఁ గుందరదన. ౬౭.

—. "ఇంతదనుక నేనదేమె మొకలఁగాంచఁ, బోలు ; నింకనిపుడు మేలుకొంటి
నిట్టివిషయములను నిసుమంతయేనినా, హృదయమునకుఁ గష్ట మొదవనీను. ౬౮.

గీ. నను విడిచి మీరు మిత్రోవఁ జనుఁడు నాదు, మేఁకలను జుట్టుపట్టుల మేపికొనుచుఁ
బిలికికొనుచును బాల ; నా వెతలు నేను, పడెద" ననుచును నిస్పృహాఁ బలికెఁ గలికి. ౬౯.

వ. అనిపలికి కొంతవడికిం దెలివి తెచ్చుకొని తనపజ్జల నిర్విణ్ణాంగయైయున్న రాజపుత్త్రుం
గాంచి కన్నులనీరు వెట్టుకొనుచు నిట్లనియె. ౭౦.

సీ. "పార్థివత్వము తృణప్రాయంబుగా నెంచి తగగోపవేషంబుఁ దాల్చినావు
కమనీయ రాజసౌధములను ద్యజియించి నీపమాగృహములనిలిచినావు
ఘనులుండు పేరోలగములు కాదనిరోసి మామందకొలువుగా మార్చినావు
సచివసామంతపౌరచయంబు నెడఁబాసి వెడగుగొల్లలచెల్మి వేఁడినావు

కాంతిమద్రత్నపటలసంఘటితభూష, ణములువలదనిబర్హిపింఛముధరించి
మాకులమువారితోడనుమసలినావు, నానిమిత్తంబుననునరనాథతనయ ! ౬౧.

ఉ. దైవము నేఁడు సర్వమువృథాయొనరించెనిఁకెట్లుప్రాణముల్
పోవకయుండనిల్పుదును ! బొందినివీడినవిల్వనేర్చునే
జీవములెన్నఁడైనను ! ప్రసిద్ధగుణాకర ! మేనువాసియా
దైవతలోకముంగ నెదఁదావకపత్కమలంబులెంచుచున్. ౬౨.

ఆ. చెలిమికాఁడ ! నిన్నుఁగలసిసుఖించెదు, భాగ్యమిపుడు నాకువ్యర్థమయ్యెఁ
గనుకముందుజన్మమునవైనభగవంతుఁ, గొలిచినీదుముద్దుచెలియనగుదు. ౬౩.

వ. ఇప్పటికెంతయే యదృష్టంబనుకొని నిశ్చింతస్వాంతుండవై నిశాంతంబున కరుగుము. భవజ్జనకుని కోపానలంబుపాలుగాక తదాజ్ఞానువర్తివై ప్రవర్తింపుము. నాయెడంగలుగు మోహలతాజాలంబును వివేకకరవాలంబున మూలచ్ఛేదంబుగావించి మరణంబున కనుజ్ఞనొసంగుము. నీపడినప్రయాసంబునకుఁ దగినప్రత్యుపకారంబు సేయఁజాలని నా నేరంబు సైరింపుమిదె జోహారువు లొనరించెద''నని వియోగదుఃఖాతిరేకంబునం బలుకనా రాకొమరుం డతివ్యాకులహృదయుండై కన్నీరుమున్నీరుగాఁగాఱ నయ్యన్నులతలమిన్నం గాంచి గద్గదస్వరంబున నిట్లనియె. ౬౪.

ఆ. "రమణి ! నీవులేనిరాజ్యంబునాకేల !, రత్నరాసులేల ; రామలేల ?
కోటలేల ! పూలతోఁటలేల ! పసిండి, మేడలేల ! కడిఁదివాడలేల ! ౬౫.

ఆ. నీవులేకయున్ననిఖిలంబుశూన్యంబు, నీవునాదుచెంతనిలిచియున్న
నిరయమైననాకుసురలోకతుల్యంబు, చారుశారదేందుసదృశవదన ! ౬౬.

సీ. పార్వణచంద్రబింబముఁగేరునీముఖకమలంబుఁగన్నారఁగానకున్న
నమృతప్రవాహంబుననుకరించెడునీదుచిన్నారినుడిచెవిఁజేర్పకున్నఁ
బల్లవప్రదిమంబుఁబరిహసింపఁగఁజాలునీకేలనెమ్మేనునిమురకున్నఁ
గటికరాలైననుగరఁగెడుచందానవీణియమీటిమెప్పింపకున్న
సతనుఁడుగ్రతనిత్తుశరాసనమున, మార్గణావళిసంధించిమర్మమరసి
రేసియుసుఱులుగొనకున్నెయింతలోన ! నింతి ! నీతోడిదేలోకమింక నాకు. ౬౭.

క. ననుఁబాసినిగవీక్షింపక, వెనువెంట నెవత్తుమరుని వెతకోర్వనఁజా
లను ; మరణోత్సవమిపుర, మునగలసియొయనుభవింతము విలాసవతీ. ౬౮.

ఆ. ఇట్టులాకరినొక్కరెడఁబాయఁజాలక, పొగులుచుండ మంత్రిపుంగవుండు
వారివలపుమెచ్చి కారుణ్యముదయించి, తనమనంబునందుఁదలఁచెనిట్లు. ౬౯.

ఉ. “ జీవసమానయైనతనజవనజాయత నేత్రమీఁదఁన
భూవరపుత్త్రిచిత్తమునఁబుట్టినగాఢతరానురాగమూ
భూవిభుఁడల్గినంతట నెపోవఁగ నేరదొకించుకేనియుం ?
గావునవీరినొక్కటిగఁగల్పుటకన్ననుమిన్న యున్నదే.” ౧౦౦.

క. అనితలఁచివారి నేకం, బొనరిచిచిరకాలముం డెయుల్లంబున నె
క్కొనియున్న యోగ్యతరవాం, ఛనొకండ్రీ దేర్చుకొనఁగసమకట్టెనొగిన్. ౧౦౧.

వ. ఇట్లు సమకట్టి బహుమానుండు తనపూర్వప్రభుండగు సుమిత్త్రుండు కళత్త్రపుత్త్రికా వి
యోగంబునం గరంబుపరితపించి పశ్చాత్తప్తుండగుట యెఱింగియున్నవాఁడు గావున
మలయాలయేశ్వరుం డెంతమనసు గలిసిన సఖుండయ్యును రాజసందర్శనాభి లాషం
బును ; నభిజనాభిమానంబును ; మానసంబున విడకుండుటం జేసి మరలనొకపరి నిజదే
శంబున కరుగనిశ్చయించి యానాయికానాయక చిత్తంబులం గూడఁదనతోడందో
డ్కొనిపోవం దలంచి యిట్లనియె. ౧౦౨.

క. “ లంకాపురమును బోలిన, సాంకేతస్థలము లేదు ; చను డెందుమదిన్
జంకక నా వెంటను మీ, కంకిలి లేకుండ శుభములలవడ్డునటుల్. ౧౦౩.

సీ. మనుజాలెవ్వారుఁద్రవ్వనియగస్త్యునంగనలు పలంకుల మహోజలధిదనరు
రేయింబగళ్లొక్కరీతి మహావీరభటులు గాచుమనుం ద్రుపట్టణంబుఁ
బోతుటేఁగను నైనేఁబురమునఁ జేరదుస్తరము రాజేంద్రుశాసనము లేక
శరణాగతత్రాణబిరుదైకచిహ్నుఁడత్యంతసద్గుణిసుమిత్త్రాఖ్యవిభుఁడు
కాపురంబుండ మీకు యోగ్యస్థలంబు, వలసినపదార్థనికరమువారిగాఁగఁ
దెచ్చియిచ్చెదమదినిసందియము విడిచి, పోవుద మురండు నావెంటపోతమెక్కి. ౧౦౪.

గీ. చంద్రవర్మకుసింహళక్ష్మావిభునకుఁ, బూర్వమత్యంతమగు మైత్త్రిపొదలుచుండెఁ
గానియిప్పుడు పగగల్గెఁగాలవశతఁ, గావునను నాతఁడపటికిఁగదలిరాఁడు. ౧౦౫.

క. చిరకాలము మును నేనా, పురవరమునఁ గాపురంబుఁ బొనరిచితద్భూ
వరునికడవ్రాసివ్యము, జరిపిగడించితినిజుండిదను వెక్కుడుగన్. ౧౦౬.

వ. అని పలికి రాజకుమారునివంక దృష్టి నిగిడించి యిట్లనియె. ౧౦౭.

గీ. “ ప్రభువు ప్రతిమాలినీతంత్రీపరిణయమున, కుత్తరువునిచ్చునందాక నొక్కకీడు
గలుగకుండఁగమిమ్మూలఁ గాచునట్లు, చేసెదను జింత వడఁబోకుమీ విపత్తినయ!” ౧౦౮.

చ. అనవుడు వాసవంతయను నందుమ నందులకీకొనంగనా .
య్యనఁబయనంబు సేయుటకునర్హపదార్థములయ్యవాత్ప్యఁజే

ఘనమును మెచ్చి పెట్టికొని తత్పరతం దమ వెంటఁ గొంపవ
ధ్వనిసహితంబుగ మ్మునియెఁ బొయ్యెలితోడను గూడి చెచ్చెరన్. ౧౦౯.

గీ. "ఇల్లె" యనిపల్లవుఁడు తనవనితఁ గూడి, యమ్మమిగిలినతనకూఁతుసొమ్ములెల్ల
ముల్లెగాఁగట్టి శైశవమునను నాఁడె, తొల్చువలువలఁ గైకొని తరలె నపుడె. ౧౧౦.

గీ. నాఁటనే యుండలును గూడి నౌక నెక్కి, జలధిమధ్యము సుఖయాత్ర జరిపికొన్ని
దివసములకు సింహళద్వీపరాజ, ధానిఁ జేరిరి కరము సంతసముతోడ. ౧౧౧.

క. వచ్చినబహుమానధరా, భృచ్చంద్రకుమారకులను బ్రేమసుమిత్రుం
డచ్చుపడ నాదరించెను, హెచ్చుగ నాతిథ్యమిచ్చి యెలమిఁ దలిర్పన్. ౧౧౨.

వ. ఇట్లాదరించిన యనంతరంబ కన్నుల నీరు వెట్టుకొనుచు బహుమానునివంక వీక్షించి యిట్లనియె. ౧౧౩.

చ. "పలువతినంబు చన్విషము ప్రాణసఖుండగు చంద్రవర్మకి
మ్ములనిడుమంచు నీకుఁ జెడుబోధ మొనర్చిన తప్పు నైపుమా
చెలువను బుత్రిరత్నమును జన్నికొమార్తెను మ్రింగికొన్న నన్
మలినమనస్కుఁడంచు బలుమాఱును దూఱక యూఱడింపుమా." ౧౧౪.

వ. అని చింతించు భూకాంతుని సాంత్వనవచనంబుల శాంతచిత్తుం జేసి పిదప బహుమానుండు రామవర్మ వృత్తాంతం బాద్యంతము వినిచి యతని కాఁ బోవు దేవి యనికా నిపించిన ప్రమతిమీఁద నే యమ్మేదినీశ్వరుండు దృష్టి నిగిడించి చూచి తన తొగువ మొగమున నున్న చిన్నియలమ్మాన్నులమిన్న మొగంబునం జూడగని శ్రోత్త్రగాఁ బొంగి వచ్చెడు కొండలంబును డిందుపఱుపం జాలక కన్నుల నీరు వెట్టుకొనుచు నిట్లనియె.

సీ. "నిందితారవిక చారవిందేందువదనంబుఁ గైరవంబులఁ గేరు కన్నుఁగవయుఁ
దిలపుష్పమును నవ్వుతీరైన నాసికాబింబంబు హసియించు పెదవి సంచు
నింద్రనీలచ్ఛాయ నెగ్గాడు కురులును విదియ చందురు నేలు నుదుటి సొంపుఁ
జిందంబు వంద్దళ్ళబుఁ జిన్న పుచ్చు గళంబుఁ జిలుకల గెలుచు మున్నలుక సొరుఁ
గిసలయంబుల హసించు కేలుదోయి, నెలసయానంబుఁ గనఁగనయ్యారె! నాదు
జామకును గల్గు దివ్యలక్షణము లెల్లఁ, గానిపించు చున్నవీకన్నె యందు. ౧౧౫.

చ. కనికరమేది నా యనుఁగు గందు వృకట్టుల ఘోరకాననం
బునకును బంపకున్న యెడఁ బొల్తుక నైతయు నిట్టి సోయగం
బున నలరారుచుండుఁ జూడి పూర్ణవయస్సును బొంది; కక్కటా!
చెనటికి నాకునీశ్వరుఁడు చేకుఱఁ జేయునె యట్టి భాగ్యమున్. ౧౧౬.

చ. అనివగనొందిరాజసుతునల్లనఁగన్గొనిపల్కె “నక్కటా!
ఘనుఁడగునీదుతండ్రిచెలికారమకారణమొక్కసందియం
బునుమనమందుఁబెట్టుకొనిమూఢుఁడనై చెడఁగొట్టుకొంటి; నా
యననొకసారిచూడవలెనన్నముదంబుదయించెనిత్తఱిన్.” ౧౧౭.

చ. అనివచియించుచుండఁగ బ్రజాధిపుఁడా ధరణీశుఁ గాంచి “యో
యనుపమదివ్యతేజ! భవదాత్మజఘోరవనాంతరంబునం
దునుపఁగఁబంచివత్సరములొక్కటనెన్ని యతిక్రమించెనో”
యననరనాయకుండు “పదియాఱు” నెఁగన్నులనీరునించుచున్. ౧౧౮.

క. తనకుంచొరకినవత్సర, మునువిడువఁగఁబడెనటంచుభూమీశుఁడుప
ల్కినవత్సరమొక్కటియగు, టనుగొల్లఁడుసందియంబెడఁదం బొందెన్. ౧౨౦.

గీ. ఘనతరాన్వయసంజాతయనుటకామె, విలువవలువలుభూషణంబులునుదగిన
సాక్ష్యముగనుంటఁజింతింపఁజాగెనతఁడు, ప్రభుకుమారికయొకొయనిబహువిధముల.

గీ. ఇట్లుచింతించితుదకుమహీశ్వరుండు, విపినసీమనుబూర్వంబువిడువఁబడిన
దనుకొనుచునున్నకూఁతురే యరసిచూడఁ, బ్రమతియనినిశ్చయముచేసెవల్లవుండు.

వ. అనంతరంబ నాఁటికిఁ గొలువుచాలించి ధరణీపురందరుండు నిజమందిరంబున కరిగె. తక్కినవారలును దమతమ విడుదలకుం జనిరి. మఱునాఁ డరుణోదయంబునన లేచి కాల్యకృత్యంబులందీర్చి మహారాజును; రామశర్మయుఁ; బ్రమతియు; బహుమానుండును; మిత్రవిందయు; దక్కంగల పెద్దలును సభనలంకరించియున్న సమయంబున గోపవృద్ధుం డరుదెంచి తనకుఁ బ్రమతి లభించిన విధంబును; నాయమం గొనివచ్చిన మనుజుండు పులివాతంబడఁదాఁ బొడగనుటయుఁ; జెప్పి నాఁడా శిశువున కలంకరింపఁబడిన యమూల్యాంబరంబులును; గంఠాభరణాద్యలంకారంబులును; దదీయవస్త్రంబునకుం గట్టియున్న కాగితంబును గొనివచ్చి మేదినీశ్వరుపాదసన్నిధానంబునం దిడుటయు; మిత్రవింద వానినిం బరిశీలించి చూచి శోకజాశ్రువులు దృగ్గోళకంబులనుండి జొటజొటం జాఱ ధారుణీశ్వరున కిట్లనియె. ౧౨౩.

ఉ. “పండెనునీయదృష్టమునృపాలకచంద్ర! భవత్కుమారియీ
యండజయాన; కాగితమునందలియక్కరముల్ మదీయనా
థుండెలిఖించెనిశ్చయము; దుర్విచలంబునఁగొన్నయమ్మను
ష్యుండతఁడేసుమీయిఁకఁద్రిశుద్ధిగనమ్ముముకావుమీయమున్. ౧౨౪.

చ. స్మరణకుఁ దెచ్చుకొమ్ము చెడు సందియముల్ త్యజియించి ; నాఁడు నీ
తరుణి నిసుంగు నీదు పదతామరసంబుల చెంత కంపుచో
సరిగ పసిండి దువ్వలువ జక్కఁగఁ దాఁ గయిసేసె ; దాని నే
గురుతరభక్తిఁ గొల్లఁడి దిగోఁ గొని వచ్చె నుజూడు మీ నృపా ! ౧౨౫.

క. ఇదె కంఠాభరణము నా, టిదె సుమి ; యీయమ్మ మొగము తేవంగన నీ
మదవతిని బోలి యున్నది, పదిలుఁడ వై యొక్కసారి పరికింపఁగదే." ౧౨౬.

ఆ. అను సుమిత్రవిందయంగ మచ్చంబులు, గానిపింప నోలగంపువార
లద్భుతంబు నొంది యవనీశు పుత్త్రిగా, విశ్వసించి రెదల విడిచి శంక. ౧౨౭.

గీ. పోయె నను కొన్న యా రాజపుత్త్రి మరలఁ, జిక్కెఁ గావున వేలుపు చెప్పినట్టు
నిలిచె రాట్కులమను వాళి ; చెలువుఁ డీగ్గె, న సెడు వగ మిత్రవిందను నలమికొనిరొ.

వ. అప్పుడు సుమిత్రుం డత్యానంద పారవశ్యంబున నించుక తడవు నోటమాటరాక యూ
రకుండి పిమ్మట కూఁతుం జూచి యత్యాతురతతో నిట్లనియె. ౧౨౯.

సీ. "రాఁగదే నా పాలి రతనంబుల కొటార ! రాఁగదే నాదు సురద్రుమంబ !
రాఁగదే నాదు పురాకృత పుణ్యంబ ! రాఁగదే మత్కృతవ్రతఫలంబ !
రాఁగదే మత్సౌధ రాజ దివ్య పతాక ! రాఁగదే జితతామరసనయన !
రాఁగదే సుగుణ విరాజిత హృత్పద్మ ! రాఁగదే నిందిత రాజవదన !
రాఁగదే నాదు వంశవర్ధని ! బిడాన, రాఁగదే నాదు సౌభాగ్యరాశి ! నిన్ను
నడవి విడువఁగఁ బంచిన యట్టి ఖలుఁడఁ, గ్రూరుఁడను నన్ను దయఁగనుంగొనుము తల్లి!"

ఆ. అను చుఁ గూఁతుఁ గౌఁగిటను జేర్చి ముద్దాడి, "తనయఁ జూచికొనఁగ జననికకట !
ఋణము లేకపోయెనే" యని పలుమాఱు, వ్యసనపడఁ దొడంగెఁ బ్రభువరుండు. ౧౩౧.

వ. ఇట్లు కొంతతడవు దుఃఖించి మఱియు నేమో చెప్పం దలంపుగొని "నీతల్లి ; నీ
తల్లి —" అను పలుకులు దక్క మఱేమియుఁ బలుకనేరక సంతోషమ్మొకవంకను ;
దుఃఖమ్మొకవంకను దన్నుం గ్రమ్మ నిశ్చేష్టుండై యుండె. ౧౩౨.

ఆ. అపుడు మిత్రవిందయవనీశ్వరుని చెంత, కరుగు దెంచి యిట్టు లనియె "దేవ !
దేవిగారిఁ బోలు దివ్య సుందరవిగ్ర, హంబు గలదు మా గృహంబునందు. ౧౩౩.

క. మన నగరమునకుఁ గ్రొత్తగఁ, జను దెంచిన శిల్పి యొకఁడు జాణతనమునన్
బొనరించెఁ ; గని నరాణి యె, యని భ్రాంతిం బొందవలయు నవనీశమణీ ! ౧౩౪.

గీ. వచ్చి మా నిలయమును బావనము చేసి, చిత్తగింప వె బహు సుప్రసిద్ధుఁడైన
చిత్రకారుని ప్రౌఢత ! చిత్తమునను, గలుగు నీ వంత లెల్లను దొలఁగునంత." ౧౩౫.

గీ. అనుచు జనపతి భార్యయాపును గనంగ, దిమిగిలి గియుంటఁ? బ్రమతియుండానుమున్ను
కాంచి యొబుఁగని తల్లియా కారమెట్లు, అలుకనో మాపె నాస్వప్నమునకతన. ౧౩౬.

గీ. అందఱును గూడి యమ్మిత్రవిందనేమ, మునమునకుగంగి నప్పుడప్పుడప్పు బోణి
విగ్రహంబునకడ్డుగా వెలయుచున్న, కాంచెపటముమను దలించెఁగడురయమున. ౧౩౭.

గీ. అచ్చముగ మంజువాణియే యవతరించి, నట్లు కాన్పించు నవ్విగ్రహంబుఁ జూచి
పారలి వచ్చెడు దుఃఖసాగరము నాఁపఁ, జాలఁడయ్యెను నానరపాలవరుఁడు. ౧౩౮.

ఆ. కనుక కొంత సేపు కదలుట కును మాట, లాడుటకును శక్తి సూపకతఁడు
చిత్రమట్లయుండ మిత్రవిందము పిలుపు, వంకదృష్టి నిలిపి పలికె నిట్లు. ౧౩౯,

ఉ. ఊరకమీరు భ్రాంతిఁ బడియుండుటఁ జూచెఁగ చెప్పి తెలం
బారసి చిత్తమందుఁ బరమాద్భుతమందు మనుష్యులట్లుగా
సారె తొరఁగోఁ జెదఁగావున నంత సమంతు మహాంకటి ! విగ్రహం
బారమణీలలామ వలె నంచును నొందఁగలేద ! భూవరా!” ౧౪౦.

చ. అనఘ యనా యకుండు హృదయంబున నైద్యము పొనుకొన్న యా
మెనుమును నేవరించు తిటిమి కుట పుండమి నెట్లు కన్నదో
యిరి వెలిపుచ్చె సాక్రమము నెయిప్పుడును న్వెలిపుచ్చి ధీరని
తినిలుచుండె నాకడనె దృష్టి నిగుడ్చుచు మానినీమణీ ! ౧౪౧

గీ. కాని నిజముగ నా వాలు గంటి మిన్న, ప్రతిమకన్నట్టి నంతటి నిపుణు సుమీ యటి
పోయికదె కాదు” నంగన పల్లంతి పలుకుఁ, జెలున గవ్వా తెలుగువింత మొఱుఁగునట్లు.

చ. జనవర ! యిట్టులైన యెడ సాధ్వి ధరాస్థలి నింత కాలము
ఘనుపుమ నిల్పియుండినను దానిపుడెట్టులను ండునట్టులే
పావరిచి విగ్రహంబునఁదనప్రోడతనంబును జూపి నట్టి శి
ల్పి నిమతిచాలి మెచ్చఁగవలె న్గనవాఁడెదను త్సహింపఁగన్. ౧౪౩.

ద్వి. క్షోణినాయక ! మీరిట్లు మాడఁ జూచె, నిసెక దలుచున్న యట్లు భ్రమింతురేమొ
యనిభయము గొల్పుచున్న దిగ్గను కాంచ, కుటము వేయఁగ సెలవీయవలయు” ననుడు.

గీ. “తెరను వేయంగ వలద”ని తెలుప వేఁడె, “కనుము బహుమానముఁ దా ! దానికనాలఁ జలన
మహాగ మన్నట్లు శ్వాసంబు విడుచుచున్న, యట్లు కాన్పించుచున్న దీయవసరమున.”

వ. అని బహుమానమునకిం జూపుచుండ నింతలో మిత్రవిందను నట్టు వచ్చి యిట్లనియె.

గీ. “తమకిపుడు గల్గినట్టి సంతసముఁ బట్టి, మాడనది జీవకళంబులుఁ గూడఁ గలిగి
యున్నదని భ్రమించితిరో బాలుఁ, తెరను దింపఁగ నీయవే ధీవిశాల!” ౧౪౭.

క. అనన్నృపుఁడు "మిత్రవిందా!, వినుమేండ్లకు వఱియునైనవిగ్రహమును న
ట్లనె నేను దలఁచునట్లుగఁ, బొనరించుచుఁ గన్నులారఁ బొడగననిమ్మా. ౧౪౯.

గీ. ఆమనోహరమగువిగ్రహంబునుండి, యూరకిప్పటికి నివచ్చుచున్న యట్లె
కానఁబడియెడు నెంతచక్కని యొయ్యరియును, జెక్కఁగలుగు నెశ్వాసంబు చెందునట్లు.

ఆ. దానినొక్కసారి తటిసిముద్దాడంగ, వాంఛగలదు; నవ్వవలదు మీర"
లరుమనధికమోహమునఁ బల్క నమ్మిత్ర, విందయిట్టులనియె విభునిఁ జూచి ౧౫౦.

గీ. "దేవరా! తొంటఁడా మెవా తెఱకునిడిన, యొత్తరంగ దెవచ్చిగా నెసఁగుచుండె
ముద్దిడిననంటుకొనుచు మీ మోవికింక, జవనికనుగింతునా?" యనఁ జనవిభుండు. ౧౫౧.

క. వలదట్లయుండనిమ్మా, యెలనాగరో! వత్సరంబులిరువదియైనం
దిలకింతునిట్లె" యనుచుఁ, బలుతెఱఁగుల వేఁడికొనియెం బడఁతుకమిన్నన్. ౧౫౨.

వ. ఇట్లువారు సంభాషించుచున్నంతదనుకను బ్రకృతి నిశ్చలచిత్తయై నిలువంబడి సావధానంబుగ నానిరుపమాన విగ్రహంబుపై దృష్టి నిలిపి "మత్ప్రియజననీముఖారవిందంబత్యానందంబుగం గనుంగొనుచు నెంతకాలంబైన నీలీల నిలువంగల"నని పలికె. నంతట మిత్రవింద మరల ధాత్రీశ్వరునివంక దృష్టి నిగిడించి యిట్లనియె. ౧౫౩.

సీ. "ఆలోకనాతిసౌఖ్యము కొంతమఱవంగఁ దెరచీరదయై ననుదెంచనిందు
తమకట్లు సేయఁ జిత్తము గొల్పకున్నను నింతకంటెను గొప్పవింతయొకటి
కలదు దానిని నేను సలుపుటకైనను సెలవునుదయ సేయవలయు మీర
లదియెద్ది యనిన నీయందంపు బొమ్మను గదలునట్లుగఁ జేయఁగలను జూండి
యంతయే కాదు తమయాజ్ఞ యయ్యెనేని, సీతమునను౦డిదిగివచ్చి ప్రియము మెఱయ
సంబుజంబులఁ బోలు మీహస్తయుగముఁ, బట్టుకొనునట్లు సహితమేర్పఱచఁగలను.

ఉ. ఏనటులాచరించినను నెల్లఱు నెద్దియొ క్షుద్రదేవతం
బూనికఁ బంపుచేసికొని పోకలు వ్రావుచునున్నదందురో
మానవనాథ! కాదని ప్రమాణము చేసి పచింతు" నన్న నా
చానను జూచి యిట్టులను క్ష్మావిభుఁడద్భుతమగ్నచిత్తుఁడై. ౧౫౫.

గీ. "ఇంతి! నీవా మెచేతఁ జేయింపఁగలుగు, దాని నెల్లను జేయింపు తత్క్షణంబ
కి వెదఁగన్నారఁ జిత్రంబుఁ గదలునట్లు, చేయుదానికి మాటాడఁ జేయుటెంత. ౧౫౬.

గీ. కనుకనీవేమి పలికించినను గరంబుఁ, దమి నివినియెద" ననవుడు తలిరుబోఁడి
యంతకును మున్నె పిలిపించినట్టి పాట, కులుగడంగి రిశుభగీతములను బాడ. ౧౫౭.

ఉ. అప్పుడు మాపటద్భుతమునందఁగ విగ్రహమల్లపీఠమున్
గుప్పునడిగ్గి లేని యుడుగుంగవ చెంతకు నేగి చేతులన్
గొప్పగఁ జాచి కూర్మి మెయిఁ గుత్తికఁ గౌఁగిటఁ జేర్చె ; దైవమున్
దప్పులు సైచి భర్తను సుతం గరుణింపుమటంచు వేఁడుచున్. ౧౫౮.

వ. ఇట్లు కౌఁగిలించుకొనిన యనంతరంబ యవ్విగ్రహంబందఱువిన నృపపురందరున కిట్లనియె. ౧౫౯.

ఉ. మానవనాథ! నీవిటులమాటికి నన్నిలకించి యబ్బురం
బూనఁగ నేల? నేఁ బ్రతికియున్న భవత్ప్రియ మంజువాణి నే
మానముఁ గాచికొల్చునకు మార్గముఁ గానక డాఁగియుంటి నీ
మానవతీలలామ నను మన్నన సేయుట నీ మొగిమునన్. ౧౬౦.

క. నాఁడటుల నేను బ్రాణము, వీడితినని తెలిపి మిత్రవిందయె నాకే
కీడొదవకుండఁగను గా, పాడెను దన ప్రాణమట్లు పార్థివచంద్రా! ౧౬౧.

గీ. అక్కృతంబున నీకు కోపాగ్నిహోత్ర, మునకు బలిగాక బ్రతికితి భూమినాథ!
పట్టికనఁబడునందాక బయలుపడఁగ, మనసుగొలుపమినుంటి నిమ్ముగ వకడనె. ౧౬౨.

వ. నేఁడు కుమారిక లభియించిన కతంబున భవద్దర్శనంబు సేయం గలిగితి” నని పలికి యత్యాదరంబునం గూఁతుం గౌఁగిలించుకొని ముద్దాడి శిరంబు మూర్కొని మరల ప్రాణేశ్వరుం జూచి యిట్లనియె. ౧౬౩.

గీ. “ఈవు చేసిన యొగ్గుల నెల్ల నాఁడె, మఱచితి నిగానిహో! నోరు మాలినట్టి
నిసుఁగు నడవికిఁ బంచిన నెగులొకండె, మఱపు రాద” నికన్నీరు నమ్మగువ నించె. ౧౬౪.

గీ. అప్పుడు విభుండు కన్నుల నశ్రులురుల, మెలఁత పదముల బ్రాలి క్షమింప వేఁడ
“ననుచితంబ” ని ప్రాణేశు నల్లనెత్తి, యక్కునను జేర్చి యోదార్చె నబ్జవదన. ౧౬౫.

సీ. పోయిన దనుకొన్న పూబోణి బ్రతుకుటఁ జిననాఁడె యడవిని జేర్చఁబడిన
పుత్త్రిక నిజగృహంబునఁ బ్రవేశించుటఁ గని దీర్ఘకాలంబు వనట మునిఁగి
యున్న విభుండిప్పుడొందిన యానందమింతంత యనుటకు నెడము లేదు
ఏవంకఁ గనుఁగొన్న నెవలేని యుత్సాహ వాక్యంబు లేచాల వన్నెమీఱె
మంగళధ్వను లెల్లెడమల యొచుండె, నప్సరసలను బోలిన యబ్జముఖులు
గానమొనరించి రత్యంత కౌతుకమునఁ, బౌరులందఱు సంతోషభరితులైరి. ౧౬౬.

ఆ. హీనజాతి నాతిగా నెన్నఁబడినప్డు, కూడఁదమదు ముద్దుకూఁతు మెచ్చి
మేలుపడిన యానృపాలాత్మజునిగొని, యాడిరెలమి మిగుల నాలుమగలు. ౧౬౭.

గీ. పిదపభూవల్లభుఁడుగోపవిభునిఁగాంచి, పరమవాత్సల్యమునఁదనపట్టిఁబెంచి
పెద్దఁజేసినకతమునఁబెక్కువగల, మెచ్చి యతనికిబహుమతులిచ్చెమిగుల. ౧౭౮.

గీ. తాముచేసిన యత్నమంతయును దుదకు, మంచిగ ఫలించుటను బహుమానవిభుఁడు
మిత్రవిందయు ముదములను మిక్కుటముగ, సంతసము నొందఁగడఁగి రా సమయమునను.

వ. అటఁ జంద్రవర్మయుఁ దొలుదొల్తఁ దన సూనుండును బహుమానుండును గానఁ బడమికిఁ గలఁతనొంది యంతికమున్న బహుమానుండు స్వదేశంబునకు జననున్న సంగతి నెఱింగినవాఁడగుటం జేసి సింహళంబున కొరకుదురని యూహించి సత్వరంబుగ బయలువెడలి తరణి నెక్కి సుమిత్రుని జీవితకాలంబునం దెల్ల మిగుల సుదినమైన యమహానందసమయంబున నెద్దియుం గొఱంత యొదవకుండ సలుపుటకో యన నచ్చట నుట్టిపడి రాజమందిరంబుఁ బ్రవేశించి వారలం గలిసి సంతోష మనుభవించుటయె కాక తనమీఁద నిష్కారణంబుగ జారత్వశంక నిరూపించినవాఁడగుటం జేసి తన మొగంబు చూచుటకు లజ్జించుచున్న సుమిత్రుని యపరాధంబు మన్నించి పూర్వస్నేహంబుం జూపుచు ననిర్వాచ్యమైన సల్లాపసుఖం బనుభవించె. ౧౮౦.

గీ. చంద్రవర్మక్షమావరచంద్రముండు, ప్రమతినిష్పకుతనముద్దుకొమరునకును
జేసికొనఁడే మొయునుశంక చెదరిపోయె, నాసుమిత్రాధిపునిహృదయంబునుండి. ౧౮౧.

ఆ. మున్ను తలఁచినట్లుముదితతానొకగొల్ల, పడుచుగాక సార్వభౌమపుత్త్రి
యగుచుసింహళమునకతిభాగ్యరాలైన, రాణియయ్యెఁబ్రజలురహిని మెచ్చ. ౧౮౨.

గీ. అంతనొకమంచిమూరుతమందు రామ, వర్మకును బ్రమతికిమహావైభవముగఁ
బరిణయముచేసెసింహళప్రభువరుండు, భూసురాశీర్నినాదమింపుగఁజెలంగ. ౧౮౩.

వ. అట్లు చిరకాలం బాపత్పరంపరలం బడి కృశించిన యప్పరమపతివ్రతాశిరోమణియగు మంజువాణి శ్రమలెల్లను నాఁటితో నివారణమైన కతంబునం దనయుతోడం బెనిమిటి తోడం గలిసి సకలసంపదలం దులఁదూగుచు బహుకాలం బాజవం జవసుఖంబుల ననుభవించుచుండె. ౧౮౪.

గీ. ఏరుచదువుదురీకథవారు సతుల, యెడలను నిరాపనిందలనిడక ; యసుబు
కరణిఁగనుఁగొందు సర్వేశు కరుణవడసి, సౌఖ్యములనొందుదురు గాత సంతతంబు. ౧౮౫.

చ. పరమదయాలవాల ! నిరపాయసుఖప్రద ! నిత్యనిర్మలా !
నిరుపమసత్ప్రభావ ! నవనీతసమానమృదుస్స్వభావ ! భా
స్కరశశివహ్నిలోచన ! వికారవిమోచన ! లోకపీడనా
కరదివిజారిదుర్మదవిఖండన ! కైరవమిత్రమండనా ! ౧౮౬.

క. వ్యాసాదిమునిహృదయని, వాసా! పంకజభవశివనుత శుభాకారా!
శ్రీసఖవిధివాసవనుత!, భాసురశుభచరణ! నిష్కళంకశరణా! ౧౭౭.

క. కాలవ్యాళాభరణా!, కాలమహామునిమనస్థిత! కష్టనివారణా!
ఫాలవిలోచన! త్రిజగ, త్పాలనచణ! త్రిపురగహనదావజ్వలనా! ౧౭౮.

క. పదునెనిమిదివందలతో, బదిలో నైదగుశాలివాహనశకమున నె
న్నిదియగు వత్సరంబునను, హృదయమున వచియించఁబడెనిదియేనా! ౧౭౯.

గీ. దమనుఁగైకొని యాంధ్రశారదకును, భూషణివర్ణిల్లఁజేయుచు పూర్ణకంబు
మాకు పుస్తకలుగని మంచి పదవి, నాకు నిచ్చేసి ప్రోవ హేరంబ నాథ! ౧౮౦.

గద్యము. ఇది శ్రీమదాపస్తంబసూత్ర కౌశికగోత్రపవిత్ర జగద్గురుకుల కలశార్ణవ రాకా కైరవమిత్ర భావనారాయణపౌత్ర రామనార్యపుత్ర వేంకమాంబా గర్భశుక్తిముక్తాఫల శ్రీమదాకుండి వ్యాసమూర్తి దేశికపదసేవాపరాయణ భావనారాయణ ప్రణీతం బయిన సుమిత్రచరిత్రంబునందు పంచమాశ్వాసము సర్వంబును సంపూర్ణము.

శ్రీభీమలింగార్పణమస్తు.

సీ. కవిరాజశుకవిహారారామరాజంబు భారతీదేవికిఁ బట్టుగొమ్మ
శ్రీవత్సవంశాబ్ధిశీతమయూఖుండు శ్రితజనాళికి సురక్షేత్రమహాంబు
శ్రీమదనంతార్యవిశిష్టపుణ్యఫలంబు పరవాసుదేవభక్తిప్రసంగము
కమనీయసద్గుణగణమున నారాజితుండాంధ్రగీర్వాణభాషాప్రవీణుని
శ్రీనివాసాఖ్యలెంతయుఁ జిత్తమునను, గరుణ గావ్యమును నీపుస్తకంబుఁ బ్రచు
రంబు సేయించెఁ గానఁ గరంబుభక్తి, సాఁకెలంగా వింతు వేవేలవందనములు,

శ్రీరస్తు.

కావ్యాలంకార సంగ్రహమునందు
రసప్రకరణ నాయికా నాయక ప్రకరణములు.

శ్రీ శ్రీ రాజా వెలుగోటి వేంకటకృష్ణయాచేంద్ర బహాదుర్

వారి యాజ్ఞచొప్పున

నైజాము రాజ్యమునకుఁ జేరిన శ్రీ జటప్రోలు సంస్థానము పండితులగు

వెల్లాల సదాశివ శాస్త్రుల వారిచే

తత్సంస్థానపండితులగు

అవధానము శేషశాస్త్రులవారి సహాకారమున

వ్రాయఁబడిన సవిమర్శ మగు

వ్యాఖ్యానముతోఁ గూడినవి.

చదలువాడ సుందరరామశాస్త్రులవారిచే

పరిష్కరింపఁబడి

చెన్నపురి:

శారదాంబావిలాసముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడియె.

1902.

శ్రీరస్తు.

విజ్ఞాపనము.

ప్రాజ్ఞులారా! ప్రపంచంబునం దెల్లం దేజరిల్లు విద్యలలోఁ గొన్ని ప్రభుసమ్మితంబులు గొన్ని సుహృత్సమ్మితంబులు గొన్ని కాంతాసమ్మితంబు లనియు, నందుఁ బ్రభుసమ్మితంబు లయి శబ్దప్రధానంబు లగు వేదాదులకన్నను సుహృత్సమ్మితంబు లయి యర్థప్రధానంబు లగుపురాణాదులకన్నను గాంతాసమ్మితం బగుకావ్యంబు శబ్దార్థవ్యతిరిక్తమై లోకోత్తరానందకందం బైనకొండొకయర్థంబును బోధించుటం జేసి సకలసహృదయసముదయంబున కవశ్యసేవ్యం బనియు, నట్టిసత్కావ్యంబునకు "క. తను వగు శబ్దార్థంబులు, ధ్వని జీవ మలంక్రియా♦వితానము సొమ్ముల్। తనరు గుణంబులు గుణములు, ఘనవృత్తులు వృత్తులౌర♦కావ్యేందిరకున్." అనుటచేత ధ్వని యనునది ప్రాణరూప మనియు, నట్టిధ్వని రసధ్వని వస్తుధ్వని యలంకారధ్వని యని ముత్తెఱంగులై విలసిల్లుచుండిన నందు రసధ్వనియే నిర్భరానందరూప మగుట నాదరణీయ మ్మనియు, నయ్యది రస భావ రసాభాస భావాభాస భావశాంతి భావోదయ భావసంధి భావశబలత్వ రూపముగాఁ గావ్యప్రకాశాదుల విశదీకరింపఁబడిన దనియుం, దమయంతరంగంబులకు విదితంబె కదా! ఇట్లుండినను మనయాంధ్రదేశమున నానాటికి సంస్కృతభాషాప్రచారము తగ్గి యాంధ్రభాషయే ప్రబలినందునఁ దద్గ్రంథపఠనపాఠనాదులే యెంతయు విస్తరిల్లెను.

శ్రీశ్రీ రాజా వెలుగోటి వేంకటకృష్ణయాచేంద్ర బహాదుర్ వారు దీని నంతయుఁ బర్యాలోచించి మనయాంధ్రభాషలో రసస్వరూపనిరూపకంబులు గా నుండునలంకారగ్రంథముల యన్నింటిలో నీకాలమునఁ గావ్యాలంకారసంగ్రహ మనునరసభూపాలీయ ముత్తమముగా భావింపఁబడుచున్న దని, పై మాఁవ్రాసినరీతి నానరసభూపాలీయమున రచ్యంబు లగురసప్రకరణనాయికాప్రకరణంబులు యధాసంద

ర్థముగాఁ బరిశీలించి లఘుటీకతోఁ జేర్చి ప్రకటీకరించినచో రసికజన మనంబుల కత్యంతప్రమోదావహం బగు నని భావించి యుల్లోనరింపుఁ డని స్వాంతఃకరణకరుణాబహుమానంబుగ నానతి యొసంగుటం జేసి యీప్రకరణంబుల మతికొలఁదిఁ బరిశీలించి యీలఘువ్యాఖ్యానము వ్రాయఁబడెను.

ఈనరసభూపాలీయ మనునది యించుమించుగాఁ బ్రతాపరుద్రీయము ననుసరించి యున్న దని యెల్లరకు విదితంబే కదా! అయిన నిందుఁ గొన్ని లక్ష్యలక్షణంబులు ప్రతాపరుద్రీయమునకు సరియైన యర్థమును బోధించునవి గాక స్వకపోలకల్పితములుగా నున్నవి. స్వయంకల్పితము లైన నిర్దోషమ్ములుగా నున్నచో గ్రహించుట కాటంకంబు లేదు. అట్లు లేక యిందుఁ గొన్నిచోటుల లక్ష్యలక్షణసామన్వయము లేమియుఁ, గొన్నిప్రదేశములఁ బ్రతాపరుద్రీయవిరోధంబును గనిపించుచున్నవి. కావున, సంస్కృతభాషాపరిచయము లేక యాంధ్రభాష మాత్రము తెలిసినవారీనరసభూపాలీయమే రసాలంకారాదిగ్రంథముగా నమ్మి మార్గము దప్పుదురు. పాఠశాలలయందుఁ బరీక్షార్థంబుగా (సెనట్ వారు) దీనిం జదివించెదరు. అందు బాలురు దీనియథాశ్రుతార్థమునే యభ్యసింతురు కాఁబట్టి సంస్కృతము తెలియనిలోకము క్రమక్రమంబుగఁ దప్పుత్రోవం బోవుటకు సందియంబే లేదు. అందువలనఁ దన్నివారణార్థము గావింపఁబడిన యీపరిశీలనకు వ్యర్థము గాదు.

మఱియుఁ బ్రతాపరుద్రీయము ననుసరించిననరసభూపాలీయంపుఁజోటులయందును, వానికి సంబంధించినకొన్ని ప్రతాపరుద్రీయభాగములయందునుం గలయుద్గ్రంథవిరోధంబు విశదీకరింపవలసిన దని శ్రీశ్రీవేంకటగిరిసంస్థానప్రస్తుతప్రభుపుంగవులవారు సెల వొసంగిరి గావున నట్టిదోషంబులును యథామతి నిందు వివరింపఁబడెను.

రసగంగాధరకారుం డగుజగన్నాథపండితరాజేంద్రుం డత్యంత

ప్రౌఢమార్గము నవలంబించి పెక్కుతర్కంబుల సూక్ష్మతరదోషంబుల నుద్ఘాటించె. ఆమార్గమునకుఁ గొన్నికొన్నిచోటులఁ గావ్యప్రకాశాదిప్రామాణికగ్రంథములే మిక్కిలిదూరంబు లగుచున్నవి గావునఁ బ్రసిద్ధంబులుగా నున్నదోషంబులే తెలుచుగ నిందు విశదీకరింపఁబడెను.

ఈనరసభూపాలీయమునం దీరసప్రకరణనాయికాప్రకరణములయందే గాక యితరము లగుధ్వన్యలంకారాదిప్రకరణంబులయందును గొన్నిదోషంబు లచ్చటచ్చటఁ జూపట్టుచున్నవి. అవి సాకల్యంబుగ వ్రాయుట యప్రస్తుతంబు గావున, దిఙ్మాత్రప్రదర్శనంబుగ నొకటి రెండుదోషంబు లిచ్చట నుదాహరింపఁబడు. ఎట్లన్న.—

కావ్యప్రకరణంబున వ్యంజనాలక్షణపద్యము. ౬౬ "క. సంగతము లగుపదార్థము, లం గలవాక్యార్థమున క♦లంకారంబై। రం గగు నర్థాంతర మర,యం గావ్యములందు వ్యంజ♦నాఖ్యఁ జెలంగున్." దీనిచే నర్థవిశేషరూపమే వ్యంజనయని వచింపఁబడినది. ౫౫, "క. శబ్దవృత్తులు నభిధ ల♦క్షణ యనంగ, వ్యంజన యనంగ," ననుపద్యమున శబ్దవ్యాపారవిశేషరూపముగాఁ జెప్పఁబడినవ్యంజన కీలక్షణము సంభవింపదు గావున నసంభవదోషగ్రస్తముగా దీని నెఱుంగునది. ప్రతాపరుద్రీయమున "అన్వితేషు పదార్థేషు వాక్యార్థోపస్కారార్థ మర్థాంతరవిషయ శ్శబ్దవ్యాపారో వ్యంజనా" అని వ్యంజన శబ్దవ్యాపారరూపముగఁ జెప్పఁబడినది. ఇట్లు దోషాంతరంబు లూహ్యంబులు.

ఇఁక నలంకారప్రకరణమున వ్యతిరేకాలంకారలక్షణము. ౧౫౯ "క. ధర నుపమానముకన్నను, నరు దగునుపమేయ మధిక♦మా నన సామ్యం। బురుభేదకారణంబై, యిరవుగ వ్యతిరేక మయ్యె♦నది యెట్లన్నన్." ఇది యుపమేయాధిక్యపర్యవసాయి యగువ్యతిరేకమందు మాత్ర మన్వయించును గాని యుపమేయన్యూనతాపర్యవసాయ్యనుభయపర్యవసాయివ్యతిరేకములయం దన్వయింపదు గావున నవ్యాప్తిదోషగ్రస్తము. ప్రతాపరుద్రీయమునందు, "శ్లో॥ భేదప్ర

ధానసాధర్మ్యే ముపమానోపమేయయోః । అల్పత్వాధిక్యాభిధనా ద్వ్యతిరేక స్స ఉచ్యతే॥" అని యుపమానోపమేయములకుఁ బరస్పరముగ నాధిక్యాల్పత్వములు వర్ణించినపుడు వ్యతిరేకాలంకారముగఁ జెప్పఁబడినది. ఈభేదములలో మొదటిభేదమున కిందుఁ జెప్పిన 'బహుతరాశాభ్రాంతి" యను సీస ముదాహరణం బగును. ద్వితీయభేదమునకు "శ్లో॥ రక్త స్త్వం నవపల్లవై రహమపి శ్లాఘ్యైః ప్రియాయా గుణై స్త్వామాయాన్తి శిలీముఖాః స్మరధనుర్ముక్తా స్తథా మామపి। కాన్తాపాదతలాహతి స్తవ ముదే తద్వ న్మమాప్యావయో స్సర్వం తుల్య మశోక కేవల మహం ధాత్రా సశోకః కృతః॥" అనునది యుదాహరణము. ఇందు వర్ణనీయరాజునందుఁ జెప్పినసశోకత్వము అశోకత్వము గలవృక్షమున కన్న న్యూనత్వమును దోఁపించుచున్నది. ఇఁకఁ దృతీయభేదమున కుదాహరణము. "శ్లో॥ దృఢతరనిబద్ధముష్టేః కోశనిషణ్ణస్య సహజమలినస్య । కృపణస్య కృపాణస్యచ కేవల మాకారతో భేదః॥" అనునది ఇందుపమేయకృపణునియం దుపమానకృపాణమునకన్న న్యూనాధిక్యములు దోఁపమి ననుభయపర్యవసాయి యగు నని కువలయానందమునం దున్నది. ఇట్టిదోషంబుల నెల్ల నెవ్వా రైన మహాశయులు సవరించినచో నతిశ్లాఘ్య మగు నని తోఁచెడు.

నేను వ్రాయుటీకయందుఁ దప్పులుగాని పొరపాటులు గాని యుండినచో నవి యెల్లఁ బరమానుగ్రహముతో మన్నించి గుణాంశములు మాత్రము గ్రహింపుఁ డని ప్రార్థించుట "శ్లో॥ శూన్యేపిచ గుణవత్తా మాతన్వాన స్స్వకీయగుణజాలైః।వివరాణి ముద్రయన్ ద్రాగూర్ణాయు రివేహ సజ్జనో జయతి॥"అనున్యాయమును బట్టి గుణోద్ఘాటనదోషాచ్ఛాదనంబులు సజ్జనసహజధర్మము లైనందునఁ బునరుక్తంబగునని కేవలముగ సత్పురుషులంగూర్చి వందనంబు లొనరించుచున్నాఁడను.

ఇట్లు :
వె - సదాశివశాస్త్రిలు.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీ విశ్వేశ్వరాయనమః.

కావ్యాలంకారసంగ్రహము - తృతీయాశ్వాసము.

ఆంధ్ర వ్యాఖ్యానసహితము.

శ్లో॥ అనధిగతమానసవ్యథ, మపరిచితాసూయ మశ్రుతోత్కలికమ్
అపరిజ్ఞాతవియోగం, కలయామి కయోరపి ద్వన్ద్వమ్.

ఉ. పంకజజన్మ యొప్పులను ♦ బాసి సృజింప హసించుమాడ్కి నే
వంకను దప్పు లేక వర ♦ వల్గుకవీంద్రముఖాబ్జవాసయై
పొంకము లౌనటుల్ భువన ♦ పుంజములన్ గనిపించువాణి యీ
వేంకటకృష్ణయాచనృపు ♦ వేడుక మీఱఁ గృతీంద్రుఁ బ్రోవుతన్.

గ్రంథారంభము.

క. శ్రీరమణచరణసేవా, పారాయణ యుభయవంశ ♦ పావన లక్కాం
బారచితభాగధేయ య, పారకృపాసరస యోబ ♦ పార్థివనరసా. 1

టీ॥ శ్రీరమణ...పారాయణ=నారాయణునిపాదములు సేవించుటయం దాసక్తుఁడా! ఉభయవంశపావన = మాతాపితృవంశములపరిశుద్ధముచేయువాఁడా! లక్కాంబా...భాగధేయ! అనఁగా లక్కమాంబాపుత్త్రుఁడాయనుట. అపార...సరస = అధికమైనకరుణచే నార్ద్రుఁడైనవాఁడా! ఓబపార్థివనరసా=ఓబయరాజనందనుఁడైన నరసభూపాలుఁడా! దీనికి నవధరింపుమను ముందటిక్రియతో నన్వయము.

గీ. అవధరింపుము లక్ష్మల ♦ క్ష్యముల నెల్ల
వనఘ భవదీయనామధే ♦ యాంకితముగ

బహువిభక్తుల నొనరింతుఁ ♦ బద్యవితతి
నిచ్చటఁ బ్రబంధజీవితంబె ♦ ట్లటన్న. 2

టీ॥ అవధరింపుము = చిత్తగింపుము; అనఘ = పవిత్రుండా! కృతిపతిసంబోధనము ; ప్రబంధజీవితంబు = ప్రబంధమునకుఁ బ్రాణప్రాయమగురసము; ఎట్లుఅటుఅన్నన్ ; ఇచ్చటన్ = ఈయాశ్వాసమునందు; బహువిభక్తులన్ = అనేకవిభాగములచేత ; లక్ష్మలక్ష్యములన్ఎల్లన్ = లక్షణములను లక్ష్యములనుఅన్నింటిని; భవదీయనామధేయాంకితముగన్ = నీనామముచేత అంకితమగునట్లు; పద్యవితతిన్ = పద్యములసమూహముచేత ; ఒనరింతున్ = నిరూపింతును. ఇచట రసవస్త్వలంకారరూపమగుధ్వనియంతయు జీవితంబయిన నంతరసధ్వనియే లోకోత్తరానందరూపమగుట ముఖ్యజీవితమని భావము.

ప్రతాపరుద్రీయమునందును, "అథసర్వేషాం ప్రబంధానాం జీవితభూతస్యరసస్య" అనియున్నది. ఇందువలన, "ధ్వని జీవ మలంక్రియా వి♦తానము సొమ్ముల్" అనుదానికి విరోధములేదని తెలియునది.

గీ. మహితకవితావిలాసినీ ♦ మధురతరవి
లాసవిన్యాసములలీల ♦ వాసి కెక్క
నవరసంబుల నెఱిఁగింతు ♦ నవరసార్థ
గుంభగంభీరతరవచో ♦ జృంభణముల. 3

టీ॥ మహిత...లీల, మహిత = పూజ్యయగు, కవితావిలాసినీ = కవితయనెడుస్త్రీయొక్క, మధురతరవిలాస = మిక్కిలి మనోజ్ఞములగు విలాసములయొక్క, విన్యాసలీల = విన్యాసభంగి; వాసికెక్కన్ = వన్నెకెక్కునట్లు; నవ...జృంభణములన్ = నవరసయుక్తములగు నర్థములయొక్క గుంభనముచేత నతిగంభీరమైనమాటల యతిశయములచేత; నవరసంబులన్ = శృంగారాదినవరసములను; ఎఱిఁగింతున్ = తెలుపుదును

రసలక్షణముఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

క. పులకండంబులు గలిపిన
నలు వగుసలిలము రసాయ♦నం బగుపగిదిన్
లలితవిభావాదులచే
నలఘుతరస్థాయిభావ ♦ మమరున్ రసమై. 4

టీ॥ పులకండంబులు...సలిలము= కండచక్కెరగలిపిన యొప్పి దమగునుదకము; రసాయనంబగుపగిదిన్ =పానకమగురీతి;లలితవిభావా దులచేన్ =మనోహరములైన విభావానుభావసాత్త్విక వ్యభిచారిభావ ములచేత; అలఘు...భావము=అధిక మగురత్యాదిస్థాయిభావము; రస మై=రసస్వరూపమై;అమరున్ =ఒప్పును. శర్కరాకర్పూరాదియోగ్యవ స్తువులవలన మధురతరం బగునుదకము పానక మగురీతి సముచితవి భావాదులవలన నతిశయించి ప్రకాశించురతిహాసశోకక్రోధోత్సాహభ యజుగుప్సావిస్మయశమంబు లనుస్థాయిభావములు వరుసగ శృంగార హాస్యకరుణరౌద్రవీరభయానకబీభత్సాద్భుతశాంతంబు లనునవరసంబు లగు నని తాత్పర్యము.

ఈపద్యమునం దలఘుతరస్థాయిభావ మనుచోట "అలఘువయి నస్థాయిభావ" మని యుండినచో నేకదేశాన్వయాదిదోషంబు లెవ్వి యుఁ బ్రసరింపవు. "శ్లో॥ విభావైరనుభావైశ్చ సాత్త్వికైర్వ్యభిచారి భిః। ఆనీయమానస్స్వాదుత్వంస్థాయీ భావోరసఃస్మృతః॥" అనులక్ష ణముతో నేకవాక్యతయు నతివ్యక్తంబుగ భాసిల్లును.

స్థాయిభావలక్షణముఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

గీ. గరిమ నదు లెన్ని గలిసినఁ ♦ గప్పుకొనుచు
జలధి గనుపట్టురీతి సం♦చారిభావ
సంచయము లెన్ని గలిసిన ♦ నించ నీక

తాన కనుపట్టుభావంబు స్థాయి దలఁప.

టీ॥ జలధి= సముద్రము; గరిమన్ =ఆధిక్యముచేత ; నదులెన్ని గలిసినన్ =తనలోనెన్ని నదులుచేరినను; కప్పుకొనుచున్ = ఆవరించుచు; కనుపట్టురీతిన్ =అగపడునట్లు; సంచారిభావసంచయములు= వ్యభిచారి భావములయొక్క గుంపులు; ఎన్నిగలిసినన్ = ఎన్ని చేరినను ; మించనీక =అతిశయింపనీయక; తాన= తానే; కనుపట్టుభావంబు=చూపట్టుభావము;తలఁపన్ = విచారింపఁగా;స్థాయి, స్థాయిభావమనఁబడుననియర్థము.

లవణసముద్రము తనలో మంచినీటినదు లెన్ని గలిసినను వాని మంచిగుణమును మించనీక తనక్షారగుణమునే ప్రకాశింపఁజేయునట్లు విరుద్ధావిరుద్ధభావంబు లెన్ని గలిసినను వాని నణఁచి తా నొకటయే వెలయుభావంబు స్థాయి యనంబడు నని తాత్పర్యము.

ఈలక్షణము “శ్లో॥ విరుద్ధై రవిరుద్ధై ర్వా భావై ర్విచ్ఛిద్యతే న యః। ఆత్మభావం నయ త్యన్యాన్ స స్థాయీ లవణాకరః॥” అను ప్రాచీనలక్షణము ననుసరించియున్నది. ఎక్లైన నిందు సంచారిసంచయములనుదానికి నిర్వేదగ్లానిశంకాదివ్యభిచారిభావములగుంపు లని యర్థము. “విరుద్ధైరవిరుద్ధైర్వాభావైః” అనుదానికి విరుద్ధస్థాయిభావములచేతఁగాని యవిరుద్ధస్థాయిభావములచేతఁ గాని యని యర్థముగానున్నది. “సజాతీయవిజాతీయైరతిరస్కృతమూర్తిమాన్” అనులక్షణమునకునింతియేయర్థము. వీనివ్యాఖ్యలయందును, రత్యాదిభావము సజాతీయములు లేక అవిరుద్ధము లగునాయికాంతరరత్యాదులచేతఁ గాని విజాతీయములు లేక విరుద్ధము లగుజుగుప్సాదులచేతఁగాని తిరస్కృతము గాక వెలయు నపుడు స్థాయిభావ మనఁబడును. తిరస్కృతమై యంగభావముగ భాసించునపుడు “శ్లో॥ రత్యాదయః స్థాయిభావా

న్సువ్యర్థ్యాయిష్ఠవిభావజాః । స్తోకై ర్విభావై రుత్పన్నా స్త ఏవ వ్యభిచారిణః॥" అనుదానింబట్టి వ్యభిచారి యగును అనియున్నది. విరోధమైత్రులు రత్యాదిస్థాయిభావములలోఁ బరస్పరమునకుఁ జెప్పఁబడినవిగాని స్థాయిసంచారులకుఁ జెప్పఁబడలేదు. "శ్లో॥ విభావై రనుభావైశ్చ సాత్త్వికై ర్వ్యభిచారిభిః । ఆనీయమానస్స్వాద్యత్వ" మనురసలక్షణపద్యమునను సంచార్యాదులచేత నుచ్చస్థితి నొందింపఁబడినస్థాయి రసమగు నని యున్నది "లలితవిభావాదులచే, నలఘుతరస్థాయిభావము మరర్ రసమై" అనునదియు నీయర్థమునే చెప్పుచున్నది. ఇఁక సంచారిలక్షణములలో "శ్లో॥ ఉన్మజ్జన్తి నిమజ్జన్తి స్థాయి న్యంబునిధౌ వివ" అనుదానియందును "యథా వారిధౌ సత్యేవ కల్లోలా ఆవిర్భవన్తి విలీయన్తేచ-తద్వ దేతే రత్యాదౌ స్థాయిని సత్యే వావిర్భావతిరోభావాభ్యా మాభిముఖ్యేన చరన్తో వ్యభిచారిణః" అనుతద్వ్యాఖ్యయైనదశరూపకమందును, "రమణీయోల్బణతాసమేత మగునీరత్యాదిభావాబ్ధిలో। నమరర్ బుట్టుచు మున్గుచుర్ దగుఁ దరంగారూఢి సంచారిసంఘము" లనునేతదాశ్వాసాంతిమపద్యమునందును, సంచారులు స్థాయిభావాబ్ధిలోఁ బుట్టుచు మునుఁగుచు నుండు నవియేకాని ప్రతిస్పర్ధులు కావని తెల్లమగుచున్నది. ఇట్లు స్థాయ్యాశ్రితములై క్షణావస్థాయు లగు సంచారులు స్థాయిభావముల నుపమర్దము సేయఁ జాలవు గావున "సంచారిసంచయము లెన్ని గలిసిన మించనీక" యనుచో సంచారిశబ్దము స్థాయిభావాభిప్రాయముతోఁ బొరపాటుగాఁ జెప్పినయట్లు వ్యక్తం బగుచున్నది. సంచారిశబ్దము వ్యభిచారిబోధకమే కాని స్థాయిభావబోధకము గాదు. భావసంచయము లనిమాత్రమున్నచో నదూష్యంబు.

క. ధర శృంగారము హాస్యము
 కరుణయు వీరము భయానకము బీభత్సం

బురరౌద్ర మద్భుతము శాం
తరసంబును రసము లనఁగఁ దనరుం గృతులన్. ॥

టీ॥ శృంగారము హాస్యము కరుణము వీరము భయానకము బీ
భత్సము రౌద్రము అద్భుతము శాంతము అను తొమ్మిది రసములు కృ
తులయందుఁ బ్రయోగింపఁబడునని యర్థము.

రసంబులు లౌకికాలౌకికభేదంబున ద్వివిధంబు లనియు, నందు న
లౌకికము స్వాప్నికమనోరథికనౌపనాయికభేదంబులఁ ద్రివిధం బనియు,
నం దౌపనాయికము కావ్యనాట్యగత మనియు సిద్ధాంతము. ఇట్లు
"మ. రమణీయోల్బణతాసమేత మగుచు న్రత్యాదిభావార్థిలో। నన
రం బుట్టుచు మున్గుచుం దగుఁ దరంగాయూథి సంచారిసం। ఘము తో
తత్ప్రతిపన్న మారసము దత్కాలంబునం దైన స। త్యము రామా
దులయంద నాట్యమున సభ్యావాసమై భాసిలున్." అనునీపద్యము
నందును లౌకికాలౌకికభేదంబు లీయాశ్వాసాంతమునఁ జెప్పఁబడి యున్న
వి. ఇందుఁ గృతుల నన్నందున నౌపనాయికరస మొక్కటియే శృంగా
రాదిభేదములు గల దనియభిప్రాయము తోఁచును.

మఱియు నిందుఁ గరుణయు ననుట, శ్లో॥ శృంగారాచ్చ భవే
ద్ధాస్యో రౌద్రాచ్చ కరుణో భవేత్ । శృంగారహాస్యకరుణరౌద్రవీరభ
యానకాః । పుటపాకప్రతీకాశో రామస్య కరుణో రసః । కరుణస్యమూ
ర్తిరథవా శరీరిణీ విరహవ్యథేవ వన మేతి జానకీ॥ ఇత్యాదిప్రయోగ
ములయందు రసబోధక మగుకరుణశబ్దము పుంలింగముగను, శ్లో॥ క
రుణాశాలికపాలిభాగధేయమ్। కరుణావతి కంపతే మమ స్వాన్తమ్। కా
రుణ్యంకరుణాఘృణా ॥ ఇత్యాదులయందు దయాబోధక మగునది స్త్రీ
లింగముగను, సర్వసంప్రతిపన్నమై యుండఁగా రసవిషయమందు స్త్రీ
లింగప్రయోగ మయుక్తముగఁ దోఁచుచున్నది. కరుణయు ననుచో న

ముచ్చయమునకు మధ్యభాగమున సందర్భము లేదు గావునఁ గరుణమనియే గ్రంథకర్త ప్రయోగించి యుండు నన వచ్చు. అయినను, "౧౫౫ క. కరుణాభయబీభత్సము, ఖరసంబులు శోకభీతి గాఢజుగుప్సాకరములు" అనుపద్యమునను "కరుణ విద్రుమవర్ణ గౌరవచ్ఛలమున" ననునాపద్యముపై పద్యమునను "కరుణ" యని స్త్రీలింగమును బ్రయోగించుటం జేసి యిందును గరుణయు ననియే ప్రయోగించి యుండు నని తోఁచుచున్నది.

ఈరీతి లింగభేదమే కాదు. కరుణ నిరుపాధికపరదుఃఖప్రహాణేచ్ఛారూపము, కరుణరసము శోకపరిపోషరూప, మని యర్థభేదమును గలిగి యుండఁగా రసాధిదేవతలఁ జెప్పనీసములో "యమునియందు దయామయత్వంబు ఘటియించు జగతి మహాకాలు సభయుఁ జేయు" నని కరుణరసాధిపతి యగుయమునియందు శోకహేతుత్వ మనుటకు మాఱుగ దయామయత్వ మనుటయు, నవరససంకరపద్యములో "జయలక్ష్మీరతమై ప్రతాపయుతమై శత్రుచ్ఛిదాధుర్యమై। ప్రయతార్తావనమై" యనుపద్యమునందుఁ గరుణరసమునకు "శ్లో॥ లక్ష్మీ మాలోక్య లుబ్ధస్సిగమ ముపహసన్ శోచయన్ యజ్ఞజన్మాన్" అనురసతరంగిణీశ్లోకమున "శోచయన్ యజ్ఞజన్మాన్" అని యుదాహరించిన ట్లుదాహరింపక "ప్రయతార్తావనమై" యని దయావీరోదాహరణముగఁ జెప్పుటయు నాదరణీయము గాదు. రసచంద్రికలోఁ గరుణరసస్థానమునందు "ఆర్తరక్షాంకుర్వన్" అనుట, శ్లో॥ గ్రాహగ్రహగ్రస్త మతీవ దీనం పుత్రైః కళత్రై రపి మిత్రవర్గైః। త్యక్తం గజేన్ద్రం త్వరయాభ్యుప్రేత్య రరక్ష యోఽసౌ సహి మే శరణ్యః॥ అని యందు ముందు వ్రాయఁబడిన దయావీరోదాహరణములోఁ జేరుఁగాని పార్థక్యము నొ

పాదించుట కర్తవ్యంబు కాదు. ఇట్లు ‘‘ఆర్తత్రాణపరాయణః స్స భగవా న్నారాయణో మే గతిః’’ ఇత్యాదు లన్నియు దయావీరములోఁ జేరునే కాని కరుణరసములోఁ జేర వని నాయభిప్రాయము. ఇఁక ‘‘శ్లో॥ శృఙ్గారం క్షితినన్దినీవిహరణే వీరం ధనుర్భఞ్జనే కారుణ్యం బలిభోజనే’’ ఇత్యాద్యనేకప్రయోగములు సేయువారి కేమి యాశయ మన్నచో దుఃఖప్రహాణేచ్ఛారూపము దయ గావున నది నియతముగ దుఃఖజ్ఞానము లేక యుదయింపదు. అట్టి దయ దుఃఖరూప మగుకరుణరసములోఁ జేరు నని యాశయ ముండు నని తోఁచుచున్నది. అట్టివారిమత మందును ఇష్టజనవియోగాదిజన్యవైక్లబ్యాఖ్యచిత్తవృత్తిరూప మగు శోకము దయాఘటితము గాదు గావునఁ గరుణమునకు మాఱుగ దయ కరుణ యని ప్రయోగించుటకుఁ బ్రమాణంబు చింత్యంబే, ‘‘నను దయావీరః కరుణరసఏవ కథ న్నాన్తర్భవతి - నిరుపాధికపరదుఃఖప్రహాణేచ్ఛా దయా-సాచ కరుణేనవినా నసంభవతీతి చేన్న - కరుణస్య స్థాయిభావ శ్శోకః దయావీరస్య స్థాయిభావ ఉత్సాహ ఇతి స్థాయిభావభేదేన భేదాత్’’ ఇత్యాదిరసతరంగిణీతద్వ్యాఖ్యానసౌకాదులవలన నే తద్విస్తరంబు దెలియు.

స్థాయిభావములు.

క. రతిహాసశోకయత్నము
లతిభీతి జుగుప్స రోష ♦ మచ్చెరువు శమం
బతులక్రమమున నివి సాం
ద్రతము రసస్థాయిభావ ♦ భావనఁ జెందున్. 7

టీ॥ రతి హాసము శోకము యత్నము భీతి జుగుప్స రోషము ఆశ్చర్యము శమము ఇవి తొమ్మిది క్రమముగ శృంగారాదినవరసములకు స్థాయిభావంబు లనంబడు నని యర్థము.

శ్లో॥ రతి ర్హాసశ్చ శోకశ్చ క్రోధోత్సాహౌ భయం తథా।
జుగుప్సా విస్మయ శ్చైవ స్థాయిభావాః ప్రకీర్తితాః॥ అని భరత
ముని మొదలుగ నలంకారశాస్త్రగ్రంథకర్త లందఱు వీరరసస్థాయి
భావ ముత్సాహ మనియే చెప్పియున్నారు. ఆయుత్సాహమునకు మాఱుగా నిందు యత్న మని వచింపఁబడినది. ఆయత్నము స్నానభోజన
గమనాదు లగుసర్వకార్యములయందు సాధారణముగాఁ గలుగునాత్మ
ధర్మము. అది రతిహాసాదులయందును గల్గును గానఁ గొందఱుత్సా
హము యత్నవిశేషరూపముగఁ జెప్పి యుండినను యత్న మని చె
ప్పఁ గూడదు. "శ్లో॥ వికారో మానసో భావః" అని యనుటచే భా
వము లన్నియు మనోవృత్తిరూపములే యని రతిహాసశోకమనోవృత్తు
లనవచ్చునా? అట్లు యత్నమనుటయుఁబొసఁగదు. "రతిహాసశుగు
త్సాహము" లనుట యుక్తముగాఁ దోఁచెడిని.

క. రసములకుఁ దొమ్మిదింటికిఁ
బొసఁగినయీస్థాయిభావములకు నొనర్తున్
రసికత లక్షణలక్ష్యము
లసదృశరసశాస్త్రవేత్తలౌ నౌ ననఁగన్. 8

టీ॥ రసములకున్...భావములకున్=శృంగారాదినవరసములకు
నొప్పిన స్థాయిభావములకు; అసదృశ...అనఁగన్=సాటిలేనిరసశాస్త్ర
జ్ఞులు మెచ్చునట్లుగా; రసికతన్=రసికత్వముచేత;లక్షణలక్ష్యములు=
లక్షణములను లక్ష్యములను; ఒనర్తున్=రచియింతును. ఇందు లక్షణ
లక్ష్యము లనుచోట, "అల్పాచ్తరమ్" అనుపాణినివ్యాకరణసూత్రము
చేత లక్ష్యలక్షణము లని యుండవలయుఁ గాని లక్షణశబ్దము ముం
దుండఁ గూడదు. శివకేశవు లని యుండుఁ గాని కేశవశివు లని యుం

డును గదా! అందువలన “రసికత లక్ష్యము లక్షణ మనవ్వరే” యన వచ్చునని తోఁచుచున్నది.

రతిలక్షణము.

క. తరుణీమణులకుఁ బురుషుల
కరయఁగ సంభోగవిషయ♦మగునభిలాష
స్ఫురణము మనములఁ బొడమిన
ధరఁబో నది రతి యనంగఁ ♦ దగు నెట్లన్నన్. 9

టీ॥ తరుణీమణులకున్ = యౌవనస్త్రీరత్నములకు; పురుషులకున్-యౌవనపురుషులకనుట, “శ్లో॥ యూనో రన్యోన్యవిషయాస్థాయినీచ్ఛారతిర్భవేత్” అనుటవలన యౌవనస్త్రీపుంసానురాగమె రతి యనఁబడుఁగావున “తరుణీమణులకుఁదరుణుల” కనుటయుక్తంబు. అరయఁగన్ = విచారింపఁగా; సంభోగ...స్ఫురణము—సంభోగవాంఛ యనుట; మనములఁబొడమినన్ = మనస్సులయందుఁగలిగినయెడ; ధరబోన్ = భూమియందు; అది = ఆయభిలాషము; రతియనంగన్; తగున్ = ఒప్పును. ఎట్లన్నన్. తరుణీతరుణుల కితరేతరాలంబన మగు ప్రేమ యనెడుచిత్తవృత్తి రతి యని తాత్పర్యముఁ జెప్పుట యుక్తతమంబు. ఏలయన, రతియనునది ప్రేమ ప్రీతి యనునొకచిత్తవృత్తియే,అది గురుదేవతాపుత్రమిత్రకలత్రాదివిషయకమైయుండును. దానిం బెద్దలు స్త్రీపుంసుల కన్యోన్యవిషయక మైనపుడు శృంగారస్థాయిగను గురుదేవతాపుత్రాదివిషయకమైనపుడు వ్యభిచారిగను జెప్పుదురు. అట్టి రతి స్థాయిభావం బగునపుడు సంభోగవిషయకేచ్ఛారూప మనియు; పుత్రాదివిషయకమైనపుడు ప్రేమరూప మనియు నొక రతికి రెండు లక్షణములు చెప్పుటకన్న రతి యంతయుఁ ప్రేమాఖ్యచిత్తవృత్తిరూపమే యనుట యుక్తం బని నవీనాలంకారికసిద్ధాంతము. సంభోగేచ్ఛా

రూపము శృంగారస్థాయి రతి యని చెప్పి సంభోగపదమునకు, శ్లో॥ అనుకూలౌ నిషేవేతే య త్రాన్యోన్యం విలాసినౌ । దర్శనస్పర్శనాదీని స సంభోగ ఇతీరితః॥ అని లక్షణాంతరము సేయుప్రయాసకన్న నిదియే యుక్తతమంబు, ఇట్లు రసగంగాధరమున "తత్ర స్త్రీపుంసయో రన్యోన్యాలమ్బనః ప్రేమాఖ్య శ్చిత్తవృత్తివిశేషో రతిః స్థాయిభావః-గురుదేవతాపుత్త్రాద్యాలంబనస్తు వ్యభిచారీ" యని వ్రాయంబడినది. కావ్యప్రకాశతాత్పర్యము నింతే. ఈరతి యంకురపల్లవాద్యవస్థలు గ. లదయి యుల్లసిల్లు. అందు అంకురావస్థయందుఁ ప్రేమ మనునామమును, పల్లవావస్థయందు మాన మను పేరును, కలికావస్థయందు ప్రణయ మనునాఖ్యను, పుష్పావస్థయందు స్నేహ మనునభిఖ్యను, ఫలావస్థయందు రాగ మనునభిధానమును, భోగావస్థయందు అనురాగాహ్వయమును జెంది తేజరిల్లు. ఈఫలాంతపంచావస్థలు పూర్వానురాగరూప మగునభిలాషజన్యవిప్రలంభమునందును, భోగావస్థ యనునది సంభోగశృంగారమునందుం జేరి యుండును, శ్లో॥ అఙ్కురపల్లవకలికాప్రసూనఫలభోగభాగియం క్రమశః । ప్రేమా మానః ప్రణయస్స్నేహో రాగోఽనురాగశ్చ॥ ఇయ మఙ్కురితా ప్రేమ్ణా మానాత్పల్లవితా భవేత్ । సకోరకా ప్రణయత స్స్నేహా త్కుసుమితా భవేత్॥ రాగా త్ఫలవతీ సేయ మనురాగేణ భుజ్యతే॥ ఇత్యాదిప్రమాణము లనుసంధించునది. ఈయంకురితత్వాద్యవస్థలవలనఁ బూర్వానురాగరూపవిప్రలంభమునందు దశావస్థలు,కొందఱిమతమునందు ద్వాదశావస్థలు నుదయించుచున్నవి. ఈయవస్థలు విరహప్రవాసాదిజన్యవిప్రలంభాంతరములం దుదయించుచున్నను ప్రాచీనులు పూర్వానురాగమందే యుదయించునట్లు వ్రాసిరి. ప్రతాపరుద్రీయమున, "తత్ర శృఙ్గార స్యాఙ్కురితత్వ పల్లవితత్వ కోరకితత్వ పుష్పితత్వ ఫలితత్వ స్యా

తయో దశావస్థా భవన్తి" అనియున్నది. ఆయవస్థలు, శ్లో॥ చక్షుః ప్రీతిః ప్రథమం చిన్తా సజ్గ స్తతో౽థ సంకల్పః। నిద్రాచ్ఛేద స్తనుతా విషయనివృత్తి స్త్రపానాశః। ఉన్మాదో మూర్ఛామృతి రిత్యేతే స్మర దశా దశైవ స్యుః॥ అని తెలియఁదగినవి. శ్లో॥ అవస్థా ద్వాదశ మతాః కామశాస్త్రానుసారతః॥ అనిప్రతాపరుద్రీయమున కామశాస్త్రానుసారమున ద్వాదశావస్థ లనియనుటవలన నలంకారశాస్త్రసమ్మతము లు దశావస్థలే యని యెఱుంగునది. ఈప్రతాపరుద్రీయమున "శృఙ్గారస్య" యనుదానికి "అర్థాత్ అయోగశృంగారస్యేత్యర్థః" అని వ్యాఖ్య యున్నది గానఁ బూర్వానురాగమునకు స్థాయి యగురతి కని భావము. మఱియు నిందు "కోరకితత్వ" యనునది యిపుడు ముద్రితపుస్తకములలోఁ గాన్పించ కుండిన నముద్రితములఁ గొన్నింటిలో నుండుటవలనను, శ్లో॥ ఈషదఙ్కురితవిభ్రమచారౌ దేహపల్లవితతా న్తిని తన్వ్యాః। యౌవనే ముకుళితస్తనమాత్రే పుష్పిత శ్చ ఫలితశ్చ మనోభూః॥ అని కోరకావస్థ ప్రతాపరుద్రీయముననే పూర్వము వ్రాయఁబడినందునను, నిచటఁ దత్పరిత్యాగము నందుఁ గారణము లేనందునను వ్రాసితిమి.

రతి కుదాహరణము.

ఉ. చల్లఁదనంబె చంద్రునకుఁ ♦ జక్కఁదనంబె ప్రసూనధన్వికిన్
సల్లలితోరుసౌరభమె ♦ చైత్రున కొక్కని కొక్క మేలిమే
తెల్లము గాక నాపతి యు ♦ దీర్ణగుణాఢ్యుఁడు నారసింహభూ
వల్లభుఁ డట్లు సర్వగుణ♦వైభవ మెవ్వరి కైనఁ గల్గునే. 10

టీ॥ చంద్రునకున్=సుధాంశునకు; చల్లఁదనంబె=చల్లనివాఁడై యుండుటయె. ప్రసూనధన్వికిన్=మన్మథునకు; చక్కఁదనంబె=సౌందర్యమే, చైత్రునకున్ = వసంతునకు; సత్...సౌరభమె, సత్=శ్రేష్ఠ

ష్మైనట్టి, లలిత = మనోజ్ఞమైనట్టి, ఉప = గొప్పదగు, సౌరభమె = పరిమళ మే. ఒకఁనికిఁ ఒకఁ- మేలిమే = ఒకనికొకయతిశయంబే; తెల్లముగాక = ప్రసిద్ధముకాని. నాపతి = నాభర్తయగు; నారసింహభూవల్లభుఁడు = నరస భూపాలుఁడు ; ఉదీర్ణగుణాఢ్యుఁడు = ఉత్కృష్టగుణాభిరాముఁడు. అట్లు = అవిధముగ; సర్వగుణవైభవము = సకలగుణసంపద; ఎవ్వరికైనఁ; కల్గు నే = సంభవించునా? కల్గదనుట. ఇచట నాయిక సేయునరసభూపాలగుణ నుతిచేత నామె కాభూపాలునియందు రతి వ్యజ్యమాన మగుచున్నది గనుక నిది రతి కుదాహరణము.

హా స ల క్ష ణ ము.

క. చేకొని యక్రూరము లగు
నాకారవికారచేష్ట ♦ లాలోకింపన్
గైకొనుమనోవికాస
స్వీకారము హాస మయ్యె ♦ విను మెట్లన్నన్. 11

టీ॥ చేకొని—ఆదరించియనుట; అక్రూర... చేష్టలు = భయంక రములుగాకున్న ఆకృతులను వికృతచేష్టలను; ఆలోకింపన్ = చూడఁ గా ; గైకొనుమనోవికాసస్వీకారము = పొందునట్టి వికాసరూపమగు మనోవృత్తినిస్వీకరించుట; హాసమయ్యెన్ = హాసమనుస్థాయిభావమా యెను. ఎట్లన్నన్. వినుము = ఆకర్ణింపుము. అక్రూరము లగునాకా రవికారచేష్టలు చూచుటచేఁ గలిగెడుమనోవికాసము హాసమని తా త్పర్యము.

ఇట నక్రూరము లనుటచే. "సౌమ్యంబు లగునాకారములను జూచినం గలిగెడుహర్షరూపమనోవికాసాదులును హాసములోఁ జేఁ చ్చునా ?" యని యాశంక దోఁచును. మఱియు వికృతాభాషణము చే తను హాసము చెప్పఁబడియున్నది. అది లేమి న్యూనతయుఁ దోఁచును.

కావ్యాలంకారచూడామణియందు, “క. అతివికృతదర్శనాఖ్యా, సితచేష్టాగతులచేతఁ జేపడుహాస। ప్రతిపాదన మెఱుఁగంగఁదగు” నని యున్నది. ఆరీతి నింపు, “క. చేకొని అతివికృతములగు. నాకారాలాపచేష్టితాదులు చూడక” అనియుండినచో నిర్దోషంబులు దూరంబులగు నని తోఁచెడిని.

హాస్యోదాహరణము.

చ. అదె యిదె వచ్చె వచ్చె నరసాధిపుఁడాడి యటంచుఁ బాళెము
ల్బెదరి బరీదుఁ డేగునెడఁ బెంపఱి ఖానులు వెన్కముందుగాఁ
గదిసి హయాళి నెక్కి హయకంధరము ల్పొడగాన కప్పుడే
చదిపిరి వాజిమస్తముల శత్రు లటంచు భ్రమింతు రెంతయున్.

టీ॥ నరసాధిపుఁడాడి = నరసభూపాలునిదండయాత్ర; అదెఇదె వచ్చెన్ వచ్చెన్ అటంచున్ = అదిగోఇదిగోవచ్చెవచ్చెననుచు, పాళెముల్ = సేనలు; బెదరి = భయపడి; బరీదుఁడు = బరీదుఁడనునొక శత్రురాజు; ఏగునెడన్ = పోవుసమయమున; ఖానులు = తురుష్కులు; పెంపఱి = గర్వముడిగి; హయాళిన్ = గుఱ్ఱములసమూహమును; వెన్కముందుగాఁగదిసి = వెనుకటిభాగము ముందగునట్లుగాఁజేరి; ఎక్కి = ఆరోహించి; హయకంధరముల్ = అశ్వములకంఠములను; పొడగానక = చూడక; శత్రులు = ప్రతిపక్షులు; వాజిమస్తములన్ = గుఱ్ఱములతలలను; అప్పుడేచదిపిరటంచున్ = అపుడేత్రుంచిరని; ఎంతయున్ = మిక్కిలి; భ్రమింతురు = భ్రమనొందుదురు. ఇచట ఖానులయక్రూరచేష్టలఁ జూచువారికి హాసము గలుగు నని తాత్పర్యము.

ఈయుదాహరణము, “శ్లో॥ దూరాదాకర్ణ్య విశ్వప్రసృమరము హాసో వీరరుద్రస్య జైత్ర ప్రస్థానారమ్భభేరీనినద మరిన్నృపాః పూర్ణకర్ణజ్వరార్తాః। ఆరుహ్యాద్రీన్ విశన్తో గహన మతిమహత్ కణ్టకాకృష్టకేశాః స్త్రీయద్వ న్ముఞ్చతేతి ప్రతినృపతిధియా పాదపాన్ ప్రార్థయ

స్త్రీ॥" అనుప్రతాపరుద్రీయ భయోదాహరణమునకు, "చ. అనఘ నృసింహ నీయరి వనావళి కేగి గుహాగ్రసుప్తుఁడై । యని మరలం గ లం గని భయంపడి పాఱుచు నాజి కాదు కా! దని సతి దెల్పినం దె లియఁ డౌర నిషాదులఁ జాపహస్తులం। గని విపినేభపంక్తి గని క్రమ్మఱ నాజియ కాఁ దలంచుచున్." అనునేతద్గ్రంథస్థభయోదాహరణ మునకు, భిన్నముగఁదోఁచదు. హాస్య మాంత్రస్థపరసంస్థాదిభేదములు గ లది గా నుండినను "శ్లో॥ బిభ్రాణాః కబరీ ర్ధృతాఞ్జనదృశః కృత్వా కుచౌ కృత్రిమౌ స్త్రీవేషా స్సి శి కాకతీన్ద్రనగరే ప్రచ్ఛన్నరూపా న్నృపాన్। దృష్ట్వా క్షామ ముపాస్య వక్షసి కుచా వాకృష్య నీవీస్పృశో హీహీ కష్ట మితి త్యజన్తి విపణిశ్రేణీషు ధూర్తా విటాః॥" అనుప్ర తాపరుద్రీయమునందలిహాస్యోదాహరణమువలె భయోదాహరణమును బోలని హాస్యోదాహరణ మూహింపవలయు.

శోకలక్షణము.

క. హితజనవిరహవ్యథచే
నతిశయమై జనులమానసాంభోజమునన్
బ్రతిదినము పొడముదుఃఖం
బతిభూమి వహింప శోక మగు నెట్లన్నన్. 13

టీ॥ హితజనవిరహవ్యథచేన్ = ఇష్టజనవియోగదుఃఖముచేత; అతిశయమై = అధికమై; జనులమానసాంభోజమునన్ = జనులకమలమువంటిమనస్సునందు; ప్రతిదినముపొడముదుఃఖంబు = ప్రతిదినముదయించెడు దుఃఖము; అతిభూమివహింపన్ = అతిశయముపొందఁగా; శోకమగున్ = శోకమనుస్థాయిభావమగును. అదియెట్లన్నన్. ఇష్టజనవిరహాదులవలన నుదయించుదుఃఖము శోక మని తాత్పర్యము.

ఇందు "వ్యథచేఁ గలుగుదుఃఖము శోక" మనుట, "పీడాబా

ధావ్యథాదుఃఖ" మ్మనుకోశముచే, వ్యథాదుఃఖశబ్దములు సమార్థకము లు గావున ననన్వితంబు. మఱియు. "శ్లో॥ ఇష్టజనస్య వినాశా చ్ఛాప త్తేక్లేశాచ్చ బన్ధనా ద్వ్యసనాత్ । ఏతై శ్చిత్తవిశేషైః కరుణాఖ్యో రస స్సముద్భవతి" అనుభరతవచనమునుబట్టి యిష్టజనవిరహాదు లనేకములు శోకహేతువులుగాఁ దెలియఁబడుచున్నవి గావున నిందు "హితజనవిరహాదులచే" ననుట యుక్తతమము. రెండవయది "ప్రతిదినము నతిశయమై యతిభూమి వహింప" ననుటవలన శోకముయొక్క పరమోత్కృష్టదశ బోధింపఁబడుచున్నది. "శోకస్యపరిపోషఃకరుణః" ఇత్యాదిగ్రంథములవలన నట్టిపరమోత్కృష్టదశ నొందిన శోకమే కరుణరసమనంబడును, కావున నీశోకలక్షణము కరుణాలక్షణమును బోలకుండునట్లు సవరింపఁదగినది. ఇట్లు "పతుల నృసింహశౌర్యశిఖిపాలుగఁ జేసిన," యనుపై శోకోదాహరణమును. "శ్లో॥ అపహాయ సకలబాన్ధవచిన్తా ముద్వాస్య గురుజనప్రణయమ్ । హాతనయ వినయశాలి కథమివ పరలోకపథికో భూః ॥ హా మాత స్త్వరితాసి కుత్ర కిమిదం హా దేవతాః క్వాఽఽశిషో ధిక్ప్రాణా న్పతితో ఽశని స్తుతవహ స్తేఽఙ్గేషు దగ్ధే దృశౌ । ఇత్థం గద్గదమధ్యరుద్ధకరుణాః పౌరాఙ్గనానాం గిరః కుడ్యస్థానపి రోదయన్తి శతధా కుర్వన్తి భిత్తీ రపి॥" అనురసగంగాధరకావ్యప్రకాశోదాహృతకరుణరసోదాహరణములకన్న భిన్నముగఁ బోఁచదు. ప్రతాపరుద్రీయమునందును, "ఇష్టజనవిరహాదినా ఆత్మని దుఃఖాతిభూమి శ్శోకః" అనులక్షణమును, "శ్లో॥ నాథ స్త్వం కరుణోఽసి శిశు ర్యసి కిం వన్యాం శరీరస్థితిం తత్త్యాదృగ్విభవా గృహాః క్వను గతాః స్థాన మ్మరుః కల్పితం । హా నాథాః పతితాః ప్రతాపనృపతేః క్రోధార్చిషీతి ద్విషద్యోషాణాం త దనూప మశ్రుభి రహో జాతం స్థలం సాగరమ్" అనులక్ష్యమును, కరుణలక్షణతదుదాహరణములకన్న

భిన్నములుగాఁ దోఁచవు. ఇట్లు మఱికొన్ని స్థాయిభావముల లక్షణములు లక్ష్యములు వ్యాకీర్ణములుగా నున్నవి, స్వయ మూహింపఁ దగినయవి.

కావ్యప్రకాశరసగంగాధరములందు రసలక్ష్యములు చెప్పఁబడినవికాని స్థాయిలక్ష్యములు వేఱుగఁజెప్పఁబడలేదు. రసగంగాధరమున స్థాయులకు లక్షణములు మాత్రము వేఱుగ వ్రాయఁబడినవి గాని లక్ష్యములు వ్రాయఁబడలేదు. రసతరంగిణీసచంద్రికాదులందు రసములకు స్థాయులకు లక్ష్యలక్షణములు వేర్వేఱుగ వ్రాయఁబడియున్నవి. కావ్యాలంకారచూడామణి యనునాంధ్రగ్రంథమునను వేర్వేఱుగ వ్రాయఁబడి యున్నవి. ప్రతాపరుద్రీయమందును, నరసభూపాలీయమునందును, రతికి శృంగారమునకు మాత్రము, "శ్లో॥ శృంగారైకరసః స్మరోఽస్తు జగదానన్దైకనిష్యన్దభూ రిన్దు స్త్వస్తు విభ్రమైకవసతి ర్జాగర్తు పుష్పాకరః । సన్త్వన్యేపి గుణప్రసాదితదృశః కింత్వై రశేషోన్నతో జాతః కాకతివల్లభో మమపతిః కామస్య కామోత్సవః॥" "శ్లో॥ రహః ప్రత్యాసన్నే హృదయదయితే రుద్రనృపతౌ నివృత్తా మానాజ్ఞా విరళ మపి లజ్జావిలసితమ్। కిమన్య త్తే గోప్యం బహి రబహి ర్నానన్దమసృణః స్మరావేశః కోపి ప్రియసఖి నృపే నైకయతి మామ్॥" అనియు, "చ. చల్లఁదనంబె చంద్రునకుఁ ♦ జక్కఁదనంబె ప్రసూనధన్వికిన్ । నల్లలితోరుసౌరభమె ♦ చైత్రున కొక్కని కొక్క మేలిమే। తెల్లముగాక నాపతి యు ♦ దీర్ణగుణాఢ్యుఁడు నారసింహభూ। వల్లభుఁ డట్లు సర్వగుణ ♦ వైభవ మెవ్వరికైనఁ గల్గునే." "మ. మరుఁ డాచార్యుఁడు గా విశీర్ణకబరీ ♦ మాల్యాళి పుష్పాంజలి । స్ఫురణల్ గాఁ దదుపేతభృంగనినద ♦ స్తోమంబు గానంబు గా । వరమం

జీరరవంబు తాళగతి గా ♦ వర్ధిల్లుశాతోదరీ ! సురతవ్యత్యయవేగతాం డవ మొన♦ర్చెం జంతితాభీష్టముల్." అనియు వేర్వేఱుగ వ్రాసిరి గాని యట్లితరరసస్థాయులకు వ్రాయరైరి. వ్రాసినస్థాయ్యుదాహరణముల నైన రసోదాహరణవ్యామిశ్రములుగా నుండునట్లు వ్రాసిన వారు కారు. కావ్యప్రకాశకారాదులవలె ప్రధాన మగురసధ్వనులకే యుదాహరణంబు లిచ్చినవారును గారు. రసతరంగిణ్యాదులవలన లక్ష్యలక్షణభేదంబులు వ్యక్తంబు లగుఁ గావునఁ దారతమ్యమాలోచింప వచ్చు నని, విస్తరభీతిచేతను, నిందలిలక్ష్యలక్షణసంకీర్ణత్వదోషము నవరింప నలవి గానిహేతువుచేతను, విరమించితి.

శోకోదాహరణము.

చ. పతుల నృసింహశౌర్యశిఖి♦పాలుగఁ జేసినయట్టిపాపపు
స్సతధృతి కంతటం జలము ♦ జాఱదు మమ్మును దావపావక
ప్రతతులపాలు చేసె నని ♦ పల్మఱు రోదన మందువిద్విష
త్సతులకు బాష్పపూరములె ♦ చాలు వనానలముల్ హరింపఁగన్.

టీ॥ పతులన్=భర్తలను; నృసింహ...పాలుగన్, నృసింహ=నరసభూపాలునియొక్క, శౌర్యశిఖి=ప్రతాపమనునగ్నికి, పాలుగన్=అధీనమగునట్లు; చేసిన...శతధృతికిన్=కావించినపాపాత్ముండగుబ్రహ్మకు; అంతటన్ = అంతమాత్రమున ; చలముజాఱదు = వైరముడుగదు. మమ్మును;దావ...పాలున్=దావాగ్నిసమూహములకధీనము;చేసెన్= ఒనరించెను. అని; పల్మఱున్=మాటిమాటికి; రోదన...సతులకున్= రోదనముచేయుశత్రుభార్యలకు ; బాష్పపూరములె = కన్నీటివఱదలె; వనానలమున్=దావాగ్నిని; హరింపఁగన్= ఆర్పుటకు; చాలున్= పర్యాప్తము. ఇందు శత్రువనితలకుఁ బ్రియవియోగముచేత దుఃఖోదయమాయినట్లు చెప్పినందున నిది శోకోదాహరణ మగును.

ఉత్సాహలక్షణము.

క. అత్యున్నతలోకోత్తర
కృత్యంబులు సేయ వేఁడి కృతకృత్యు లిలన్
నిత్యము దలఁచుప్రయత్నం
బత్యంతోత్సాహ మయ్యె నది యెట్లన్నన్. 15

టీ॥ ఇలన్=భూమియందు; కృతకృత్యులు=కృతార్థులు; అత్యున్నత...కృత్యంబులు=మిక్కిలిగొప్పలగులోకోత్తరకార్యములను; చేయన్=చేయుటకు; వేఁడి = కోరి; నిత్యము = ఎల్లప్పుడు; తలఁచుప్రయత్నంబు=చింతించుయత్నము; అత్యంతోత్సాహము= మిక్కిలియుత్సాహమనునది; అయ్యెన్. అదియెట్లన్నన్. లోకోత్తరకార్యములను ద్దేశించి చేయుస్థిరతరప్రయత్న ముత్సాహ మని తాత్పర్యము.

ఇందు లోకోత్తరకార్యము లనఁగ దానదయాయుద్ధము లనియు, దానింబట్టి వీరరసము దానవీరము, దయావీరము, యుద్ధవీరము, అని ముత్తెఱంగు లనియు, ప్రాచీనాలంకారికులు వ్రాసిరి. నవీనాలంకారికులగు రసగంగాధరకారాదులు దానదయాయుద్ధములవలె సత్యము క్షమ బలము పాండిత్యము మొదలగునవియు ననేకలోకోత్తరకార్యములు సంభవించుచున్నవి గాన శృంగారరసమునకువలె వీరరసమునకు ననేకభేదములు గలుగుచున్నవి యని వ్రాసిరి. శృంగారమున కనేకభేదములైనందున గణింప శక్యము గామి నేకభేదమే చెప్పినయట్లు వీరమును నొకవిధమే యనుట యుక్త మని తద్గ్రంథాశయము. నాకు నిదియే యుక్తముగఁ దోఁచుచున్నది.

ఉత్సాహోదాహరణము.

మ. అసిఁ జెండాడి విపక్షవృక్షముల శౌర్యాగ్నిచ్ఛటం జేల్చి శ
స్త్రీసరత్సీరములన్ రణోర్వీతలమున్ సంక్షుణ్ణముం జేసి వై

ర్యస్పృగర్థ్యంబొనరించి ప్రోదిఁ గొన నుద్యత్కీర్తిసస్యౌఘము
వ్వెస సిద్ధించునె యంచుఁ బల్కు నరసక్ష్మానాథయోధావళుల్.

టీ॥ నరస...ఆవళుల్=నరసభూపాలునిభటులసమూహములు; విపక్షవృక్షములన్ = శత్రువులనువృక్షములను; అసిన్=ఖడ్గముచేత: చెండాడి=ఖండించి; శౌర్యాగ్నిచ్ఛటన్= ప్రతాపమనునగ్నిసమూహముచేత ; పేల్చి=కాల్చి: శస్త్రసరత్సీరములన్, శస్త్ర=బాణములనెడు, సరత్=ప్రసరించుచున్న సీరములన్= నాగేళ్ళచేత . సంగ్రామక్షేత్రతలమున్=యుద్ధభూమిప్రదేశమును; సంక్షుణ్ణమున్=మెదిగినదానిఁగాఁ; చేసి=ఒనరించి; వైర్యస్పృగర్థంబున్=శత్రువులయొక్క రక్తముచేఁ దడిసినదానిఁగా; ఒనరించి = చేసి; ప్రోదిఁగొనన్—పెంపుఁబొందుచున్నయెడ; ఉద్యత్కీర్తిసస్యౌఘముల్ = ప్రకాశించుచున్నకీర్తియనెడు పైరుమొలకసమూహములు; వెసన్ సిద్ధించునె = వేగముగ సిద్ధించునా ? అంచున్=ఇటనుచు; పల్కన్. ఇచట నరసభూపాలభటులకు యుద్ధమను లోకోత్తరకార్యమునందు స్థిరప్రయత్నము చెప్పఁబడినదిగాన నుత్సాహమున కుదాహరణమగునని తాత్పర్యము. దానవీరుఁడు దధీచి, దయావీరుఁడు శిబిచక్రవర్తి, సత్యవీరుఁడు హరిశ్చంద్రుఁడు, ఇత్యాదులూహించునది, "శ్లో॥ దధీచి ర్దానవీరోఽభూ ర్దయావీర శ్శిబి ర్నృపః । హమ్మీరో యుద్ధవీరోఽభూ న్నిదర్శన మమీ త్రయః॥" అని ప్రబోధచంద్రికయందుఁ గలదు.

భయమునకు లక్షణము.

క. క్రూరాకారము చూచిన
నారయ నేజనునిహృదయమందు ననర్థాం
కూరాశంకన మగు నది
ధారుణిలో భయ మనంగఁ దగు నెట్లన్నన్.

టీ॥ క్రూరాకారము = భయంకరాకృతిని; చూచినన్ = చూచుటవలన; ఆరయన్ = విచారింపఁగా; ఏజనునిహృదయమందున్=ఏ నరునిమనస్సునందు ; అనర్థాంకూరాశంకనము — మరణాద్యనర్థకార్యములయొక్క—శంకయనుట; అగున్=అగునో; అది— ఆయనర్థాశంకనమనుట; ధారుణిలోన్ = భూమియందు; భయమనంగఁదగున్=భయమనుస్థాయిభావమనన్ నొప్పును. ఎట్లన్నన్.

సంచారిభావములలో నుండుత్రాసమునకు, స్థాయిభావములలో నుండుభయమునకు, "దరత్రాసౌభీతిర్భీస్సాధ్వసంభయ" మ్మనుకోశమునందుఁ బర్యాయత చూపట్టిన నిం దింతియె భేదము. వ్యాఘ్రాదిదర్శనమువలన నుదయించుమరణాదిపరమానర్థాశంక భయము. తదితరభయహేతువులవలన నుదయించుమరణాదివ్యతిరిక్త సాధారణానర్థాశంక త్రాసమని తెలియునది. ఇట్లు రసగంగాధరము. "శ్లో॥ దూరా దాకర్ణ్య విశ్వప్రస్మరమహసః" అనుపూర్వోదాహృత ప్రతాపరుద్రీయభయోదాహరణపద్యమునందుఁ గ్రూరశబ్దశ్రవణముచేత భయము చెప్పఁబడినది గాన నిందు "క్రూరాకారాదికమున నారయ" ననుట యుక్తమనితోఁచెడి.

వెండియుఁ బ్రాణిమాత్రసాధారణం బగుభయ మిందు "నేజనుని" యని జనునియందు మాత్రము వ్రాయఁబడినది. కావ్యాలంకారచూడామణియందు "అది, నియతంబగుచుండుఁబ్రాణి నికరంబులకున్" అని ప్రాణిమాత్రమునకుఁ జెప్పఁబడినదె కాని యిట్లులేదు. మఱియు నేజనుని యనుచోటి యచ్ఛబ్దమునకు నుత్తరవాక్యమునందుఁ దచ్ఛబ్దప్రయోగము లేమి "శ్లో॥ మీలితం యదభిరామతాముఖే సాధు చన్ద్రిమసి పుష్కరైః కృత" మ్మనుపద్యమునఁ గావ్యప్రకాశమునందుఁ జెప్పఁబడినసాకాంక్షత్వదోషము దుర్నివారము. అది యనునది యనర్థాశంకను బోధింపవలెను గావునఁ బూర్వోక్తాకాంక్షను బూరింపఁజాల

ము. క్రూరదర్శనాదిజన్య మగు సనర్థాశంక భయ మనియె లక్షణ ముం డఁగ నేజమనియనుట యవ్యావర్తకవిశేషణ మనియుఁ దెలియవలయు.

ఈభయము స్వనిష్ఠము పరనిష్ఠ మని రెండుతెఱంగులు, అందు స్వనిష్ఠము లగునపరాధాదులవలన నుదయించునది స్వనిష్ఠము. పరనిష్ఠము లగుక్రూరధ్వనులు క్రూరాకారములు మొద లగువానివలనఁ గలుగునది పరనిష్ఠ మని తెలియునది.

భయోదాహరణము.

చ. అనఘ నృసింహ నీయరి వనావళి కేఁగి గుహాగ్రసుప్తుఁడై
యని మరలం గలం గని భయంపడి పాఱుచు నాజి కాదు కా
దని సతి దెల్పినం దెలియఁ డౌర నిషాదులఁ జాపహస్తులం
గని విపినేభపంక్తిఁ గని క్రమ్మఱ నాజియ కాఁ దలంచుచున్. 18

టీ॥ అనఘ = అకలంకుఁడా! నృసింహ = నరసభూపాలుఁడా! నీయరి = నీశత్రువు; వనావళికిన్ = అరణ్యసమూహమునకు; ఏఁగి = పోయి; గుహాగ్రసుప్తుఁడై = గుహయొక్క ముందటిభాగమున నిద్రించినవాఁడయి; కలన్ = స్వప్నమందు; మరలన్; అనిన్ = యుద్ధమును; కని = చూచి; భయంపడి = భీతుఁడయి; పాఱుచున్ = పరుగిడుచు; సతి = భార్య; ఆజి కాదు కాదని తెల్పినన్ = యుద్ధము కాదు కాదు పరుగెత్తకుమని తెలియఁ జేసినను; చాపహస్తులన్ = ధనుస్సు చేతులం గల; నిషాదులన్ = బోయలను; కని = చూచి; విపినేభపంక్తిన్ = అడివియేనుఁగుసమూహములను; కని = చూచి; క్రమ్మఱన్ = మరలను; ఆజియ కాఁ దలంచుచున్ = యుద్ధమనియే తలఁచుచు; తెలియఁడు = నిజము తెలిసికొనఁజాలఁడు. ఔర = ఆశ్చర్యము! ఇందు, క్రూరాకారము లగుయుద్ధాదులను జూచి శత్రువుహృదయమందు మరణరూపానర్థశంక జనియించినది కావున భయమున కుదాహరణమని తాత్పర్యము.

జుగుప్సాలక్షణము.

క. పలలాస్థిశోణితాదులఁ
బలుమాఱును జూడ నరుచి ♦ భావములోనం
దళుకొత్తు నిగర్హణ మది
తలపోయ జుగుప్స యనఁగఁ ♦ దగు నెట్లన్నన్. 19

టీ॥ పలలాస్థిశోణితాదులన్=మాంసము ఎముక రక్తము మొదలగువానిని; పలుమాఱును = మాటిమాటికిని; చూడన్ = అవలోకింపఁగా; అరుచిన్ = అసహ్యతచేత; భావములోనన్= హృదయమందు; తళుకొత్తునిగర్హణము=ఉదయించునిందయేదికలదో; అది=ఆనింద; తలపోయన్=విచారింపఁగ; జుగుప్సయనఁగఁదగున్=జుగుప్సయను స్థాయిభావమగును. ఎట్లన్నన్. మాంసశోణితాదిదర్శనాదులచే నుదయించునేవగింత జుగుప్స యని తాత్పర్యము. మాంసాదులు చూచిన నరుచి కొందఱికిఁ దోఁచదు గానఁ బురీషాద్యసహ్యవస్తుదర్శనముచేత నుదయించుగర్హణమే జుగుప్స యనఁ దగు నంద్రు. ఇందుఁ బ్రతాపరుద్రీయలక్షణము, "అర్థానాం దోషదర్శనాదిభి ర్గర్హణా జుగుప్సా" అనునది, "శ్లో॥ ఉత్కృత్యోత్కృత్య కృత్తిం ప్రథమ మథ పృథూత్సేధభూయాంసి మాంసా న్యంసస్ఫిక్ పిండపృష్ఠాద్యవయవసులభా న్యుగ్రపూతీని జగ్ధ్వా। ఆర్తః పర్యస్తనేత్రః ప్రకటితదశనః ప్రేతరఙ్కః కరఙ్కాదఙ్కస్థా దస్థిసంస్థం స్థపుటగతమపి క్రవ్య మవ్యగ్ర మత్తి" యను కావ్యప్రకాశోదాహరణము మొదలగునవి సర్వసాధారణములుగఁ దోఁచుచున్నవి. భయమువలె నిదియు స్వనిష్ఠము పరనిష్ఠము అని రెండుభేదములు గలదిగాఁ దెలియునది.

జుగుప్సోదాహరణము.

చ. తలలు సరోజము ల్మెదడు ♦ తండము క్రొన్నురు వంత్రజాలముల్

జలఫణు లస్థిఖండములు ♦ శంఖములై తగు నెత్రుటేర్లలోఁ
గలభకపాలసంచయము ♦ గ్రక్కున నెక్కి చరించు సంగర
స్థలుల నృసింహనిర్దళిత ♦ శత్రువసారసమత్తభూతముల్. 20

టీ॥ నృసింహ...భూతముల్, నృసింహనిర్దలితశత్రు= నరసభూపాలునిచే ఖండింపఁబడినశత్రువులయొక్క, వసా= క్రొవ్వుయొక్క, రస=రసముచేత, మత్త=మదించినట్టి, భూతముల్=పిశాచములు ; సంగరస్థలులన్=యుద్ధభూములయందు; తలలు= శత్రుశిరస్సులు: సరోజముల్=పద్మములును; మెదడుతండము= క్రొవ్వుయొక్కసమూహము; క్రొన్నురువు=క్రొత్తనురుఁగును; అంత్రజాలముల్ = ప్రేగులగుంపులు; జలఫణులు=నీరుపాములును; అస్థిఖండములు=ఎముకలతునుకలు; శంఖములు=శంఖములును; ఐ; తగునెత్రుటేర్లలోన్; ఒప్పునట్టిరక్తనదులలో;కలభ...చయము=ఏనుఁగుతలలనెడుపడవలగుంపులను;గ్రక్కునన్=శీఘ్రముగా; ఎక్కి; చరించున్=తిరుగును. ఇందు వర్ణింపఁ బడిన మాంసాస్థిమజ్జాదులు గర్హాస్పదములు గాన నిది జుగుప్సోదాహరణము.

క్రోధలక్షణము.

క. అపకారకారు లగునరు
లపరాధ మొనర్ప నేమ♦హామహునిమనం
బు పరిజ్వలితం బగు నది
యపరిమితక్రోధ మయ్యె♦నది యెట్లన్నన్. 21

టీ॥ అపకార...నరులు=అపకారముచేయునట్టి మనుష్యులు, శత్రులు; అపరాధ మొనర్పన్=అపరాధముసేయఁగా ; ఏమహామహునిమనంబు=ఏమహాత్మునిమనస్సు; పరిజ్వలితంబగున్=జ్వలించునో; అది—ఆజ్వలనమని యాశయము; "సర్వనామ్నా ముత్సర్గతః ప్రధానపరామర్శకత్వ" మ్మనున్యాయముచేత అది యనుతచ్ఛబ్దము పరిజ్వలిత మగుమ

నన్ను నె పరామర్శించుఁ గాని మనోగతజ్వలనమును బరామర్శింపదు గాన నిది దోషము. ఏమహామహునియనుచోటి యచ్ఛబ్దమున కుత్తర వాక్యమున నామహామహుని యని తచ్ఛబ్దప్రయోగము లేనందున భయ లక్షణములోఁ జెప్పినసాకాంక్షత్వదోషము దుర్నివారము. అపరిమిత క్రోధము=అపరిమితమైన క్రోధమనుస్థాయిభావము; ఇందపరిమితపద మనర్థకము; అయ్యెన్. అదియెట్లన్నన్. శత్రువు లపచారము చేసిన చో నుదయించు మనఃప్రజ్వలనము క్రోధ మని తాత్పర్యము. ‘‘శత్రుకృతాపచారేణ మనఃప్రజ్వలనం క్రోధః’’ అని ప్రతాపరుద్రీయము.

క్రోధోదాహరణము.

చ. స్థిరభుజవిక్రమక్రమనృ♦సింహ నృసింహ భవత్కరాగ్రభీ
కరకరవాలసిద్ధుఁ డతి♦గాఢయశోరససిద్ధిఁ గోరి బం
ధురహయసింధురావళుల♦తోఁ రణదుర్గ కనర్గళోన్నతి
న్నరబలి పెట్టు దుర్మదస♦నాథరిపుక్షితినాథయూథమున్. 22

టీ॥ స్థిర...సింహ = స్థిరమగు భుజపరాక్రమక్రమమందు నృసింహస్వామితుల్యుఁడవగు; నృసింహ= నరసభూపాలుఁడా! భవత్...సిద్ధుఁడు=నీయొక్క కరాగ్రమునందుండు భయంకరమగుఖడ్గమను సిద్ధపురుషుఁడు; అతి...సిద్ధిన్ = మిక్కిలిగాఢమగు యశస్సనురససిద్ధిని; కోరి; రణదుర్గకున్=రణశక్తికి; బంధుర...ఆవళులతోన్ = దట్టములగు అశ్వములయొక్కయు గజములయొక్కయుసంఘములతో; దుర్మద...యూథమున్= చెడుకావరముతోఁగూడిన శత్రురాజులగుంపును; అనర్గళోన్నతిన్=అడ్డములేనియౌన్నత్యముచేత; నరబలిన్=నరబలినిగా; పెట్టున్=ఇచ్చును. ఇందు మదించినశత్రురాజులను బలి పెట్టు ననుట వలన వారు చేసినయపరాధమునకు మనస్సు జ్వలించినట్లు తోఁచును గానఁ గ్రోధోదాహరణ మగు నని తాత్పర్యము. ఈక్రోధలక్షణమున

కు నీయుదాహరణము సరిగాఁ దోఁచదు. ఏలయన, ఇందు “యశోర్థసిద్ధిఁ గోరి” యనుటవలన “యశసేవిజిగీషూణాం” మ్మనులక్ష్యమందువలె వీరస్థాయి యగు నుత్సాహమే ప్రధానముగ నున్నది గాని శత్రుకృతాపచారముచేతఁ గలుగుమనఃప్రజ్వలనరూపక్రోధము ప్రధానముకాదు. “శ్లో॥ రేరేసేవణ క స్తనాయ మనిదంపూర్వో౽ద్య గర్వోమహా నుత్తీర్ణా కిల యేన గౌతమనదీ ప్రాప్తో౽సి మృత్యోర్ముఖమ్। ఏషా కాకతివీరరుద్ర ఇతి కిన్నాద్రావి సప్తార్ణవీ ప్రత్యర్థిక్ష్మాపతిపతిపార్థివమహాభూతగ్రహోచ్చాటనీ॥” అనుప్రతాపరుద్రీయోదాహరణము, “శ్లో॥ కృత మనుమతం దృష్టం వా యై రిదం గురుపాతకం మనుజపశుభి ర్నిర్మర్యాదై ర్భవద్భి రుదాయుధైః। నరకరిపుణా సార్ధం తేషాం సభీమకిరీటినా మయ మహ మసృఙ్మేదోమాంసైః కరోమి దిశాం బలిమ్॥” అనుకావ్యప్రకాశోదాహరణము యుక్తరూపముగ నున్నవి.

విస్మయలక్షణము.

క. వివిధాపూర్వము లగువ
స్తువులు గనుంగొనినయెడల ♦ సుజనునిమదిలోఁ
దవిలినప్రమోదవిస్తర
మవిరళవిస్మయ మనంగఁ ♦ దగు నెట్లన్నన్. 23

టీ॥ వివిధ... యెడలన్ = నానావిధలోకోత్తరవస్తువులఁజూచినచో; సుజనునిమదిలోన్ = సహృదయుని చిత్తమునందు; తవిలినప్రమోదవిస్తరము = ఉదయించినసంతోషాతిశయము; అరవిళవిస్మయమనంగన్ = దట్టమైనవిస్మయమనుస్థాయిభావమనఁగ; తగున్ = ఒప్పును. ఎట్లన్నన్. “అపూర్వదర్శనాచ్చిత్తవిస్తారోవిస్మయోమతః” అనుప్రతాపరుద్రీయముచొప్పున నపూర్వవస్తుదర్శనాదులవలనఁ గలుగుచిత్తవిస్తా

రము విస్మయ మని తాత్పర్యము.

చిత్తవిస్తార మనుదానికిఁ బ్రమోదవిస్తర మనుట సమార్థకము గాదు. మనస్సులోఁ గలుగుప్రమోదవిస్తరము హర్షరూపసంచారియగును గాని యాశ్చర్యరూపవిస్మయములోఁ జేరదు. ఆశ్చర్యము చిత్తవిస్తారరూపము గావున దానికి హర్షమునకుఁగలభేదము స్పష్ట మగుటచే వేఱువ్రాయ నక్కఱ లేదు. మఱియు "విస్తారో విగ్రహో వ్యాస స్సతు శబ్దస్య విస్తరః" అనుకోశముచేత శబ్దప్రపంచమునందు విస్తర మనియు, తదితరవిషయమందు విస్తార మనియుఁ బ్రయోగింప వలసినదిగా నుండఁగా, నిందు శబ్దేతరప్రపంచమునందు విస్తార మని ప్రయోగింపక విస్తర మని ప్రయోగించుట చింత్యము. ప్రతాపరుద్రీయమున "చిత్తవిస్తారోవిస్మయోమతః" అనియున్నదే యుక్త మని తెలియునది. ఈ విస్మయమును స్వనిష్ఠవిభావజన్య మగునపుడు స్వనిష్ఠ మనియు, పరనిష్ఠవిభావజన్య మయినపుడు పరనిష్ఠ మనియు రెండుతెఱంగులు.

విస్మయోదాహరణము.

చ. ధరణి నృసింహభూవరుప్రతాపమహాతప మబ్జజాండక
ర్పరములు నిండి తీవ్రగతిఁ బర్వ నఖర్వసగర్వవైరిభూ
వరులు వడంక సాగుదు రవార్యనవవ్యజనాతపత్రవై
ఖరులు దొలంగఁ జేయుదురు కన్నులఁ జీఁకటి గప్పుచుండఁగన్.

టీ॥ ధరణిన్ = భూమియందు; నృసింహ...ఆతపము= నరసభూపాలునియొక్కప్రతాపమనెడు గొప్పయెండ; అబ్జజాండకర్పరములు= బ్రహ్మాండములనెడుచిప్పలు; నిండి; తీవ్రగతిన్ = తీక్ష్ణవిధముచేత; పర్వన్ = వ్యాపించుచుండ ; అఖర్వ...వరులు = అధికులై గర్వముతోఁ గూడుకొన్నశత్రుభూపాలురు ; వడంకసాగుదురు. అవార్య...వైఖరులు, అవార్య=నివారింపశక్యముగానట్టి, నవ= నూతనమయినట్టి, వ్యజన=సురటీలయొక్కయు, ఆతపత్ర=గొడుగులయొక్కయు, వైఖరులు=

రీతులను; కన్నులన్ = నేత్రములయందు; చీఁకటిగప్పుచుండఁగన్ = అంధకారమావరించుచుండఁగా; తొలఁగన్ = తొలఁగునట్లు; చేయుదురు. ఇందు నరసభూపాలప్రతాపాతపకృతలోకోత్తరచర్యవలన శత్రులకు నాశ్చర్యమనుచిత్తవిస్తార ముదయించినట్లు చెప్పినందున విస్మయోదాహరణ మని తాత్పర్యము.

శమలక్షణము.

క. నిరుపమవైరాగ్యాదుల
కిరవై నిశ్చలత పూని • హృదయము దిరమై
నరులకుఁ బరిణతిఁ జెందిన
ధరలో నది శమ మనంగఁ • దగు నెట్లన్నన్. 25

టీ॥ నరులకున్ = మనుష్యులకు; నిరుపమవైరాగాద్యులకున్ = అసదృశములైనవైరాగ్యము మొదలగువానికి; ఇరవై = ఆశ్రయమై; నిశ్చలత = చాంచల్యరహితత్వమును; పూని = వహించి; మనము = మనస్సు; తిరమై = ఏకాగ్రమై; పరిణతిన్ = పరిపాకమును; చెందినన్ = పొందినయెడ; ధరలోన్ = భూమియందు; అది = ఆపరిణామము; శమమనంగన్ = శమమనుస్థాయిభావమనఁగా; తగున్ = ఒప్పును. ఎట్లన్నన్. వైరాగ్యాదులచే విషయాభిలాష యుడిగియుంట శమ మని తాత్పర్యము. "వైరాగ్యాదినా నిర్వికారచిత్తత్వంశమః" అని ప్రతాపరుద్రీయలక్షణము.

శమోదాహరణము.

ఉ. ఘోరభవాదిదుఃఖములఁ • గుందఁగ నీక నృసింహుఁ డార దు
ర్వారఫలప్రదం బగువి•రక్తిసుఖం బొనరించె నంచు నీ
వైరులు మౌనులై విపిన • వాటిని నీవ గురుండ వంచు నీ
పేరిటి యక్షరంబులె జ•పింతురు శ్రీనరసింహభూవరా. 26

టీ॥ శ్రీనరసింహభూవరా = సంపదతోఁగూడిన నరసభూపాలుఁడా! నీవైరులు=నీశత్రులు, ఘోరభవాదిదుఃఖములన్ = భయంకరములగు సంసారాదిదుఃఖములచేత; కుందఁగనీక=దుఃఖపడనీయక; నృసింహుఁడు=నరసభూపాలుఁడు; ఔర=ఆశ్చర్యము! దుర్వార. . .సుఖంబు=అనివార్యమగు మోక్షసుఖమునిచ్చు వైరాగ్యసుఖమును; ఒనరించెనంచున్ = చేసెననుచు; మౌనులై = తాపసులై; విపినవాటిన్ = అరణ్యప్రదేశమునందు; నీవగురుండవంచున్ = నీవేగురువనుచు; నీపేరిటియక్షరంబులె=నీనామాక్షరములనె; జపింతురు=జపముసేయుదురు. ఇచట నరసభూపాలుని శత్రులు దారపుత్త్రాదులను వదలి యరణ్యముఁ జెందిరని విరక్తిని వర్ణించినందున శమమున కుదాహరణము.

శత్రురాజులు సంసారపరిత్యాగముఁ జేసి వనవాసముఁ జేయుట వాస్తవవిరాగమునఁ గాక నరసభూపాలునివలనఁ బ్రాణాపాయము లేకుండుటకై యని స్పష్ట మగుచున్నది గావున వాస్తవవిరాగమునకుఁ దగినట్టి "శ్లో॥ అహౌవా హారేవా కుసుమశయనేవా దృషదివా మణౌవా లోష్టేవా బలవతి రిపౌవా సుహృదివా। తృణేవా స్త్రైణేవా మమ సమదృశో యాన్తు దివసాః క్వచి త్పుణ్యే ఽరణ్యే శివశివ శివేతి ప్రలపతః॥" ఇత్యాదు లుదాహార్యములు.

స్థాయిభావకారణనిరూపణము.

క. ఈరసముల కుత్పాదన
కారణము విభావ మనఁగఁ ♦ గల దది ద్వివిధం
బై రంజిలు నాలంబన
మారయ నుద్దీపనంబు ♦ ననఁగ ధరిత్రిన్. 27

టీ॥ ఈరసములకున్ — ఈస్థాయిభావములకనుట; "రసములకుఁ దొమ్మిదింటికిఁ, బొసఁగిన యీస్థాయిభావ♦ములకు నొనర్తు" నని

స్థాయిలక్ష్యలక్షణముల నుపక్రమించినందునను, రసము నిత్యము గావు నఁ దత్కారణనిరూపణము సంభవింపమివలనను, నిట్లు తాత్పర్య మూహించునది. ఉత్పాదనకారణము = ఉత్పత్తిహేతువగుకారణము; విభావమనఁగన్; కలదు. అది = ఆకారణము; ఆరయన్ = విచారింపఁ గా; ఆలంబనంబు = ఆలంబనకారణము; ఉద్దీపనంబు= ఉద్దీపనకారణ ము; అనఁగన్; ద్వివిధంబై = రెండుతెఱంగులై; ధరిత్రిన్ = భూమి యందు; రంజిలున్=ప్రకాశించును. రత్యాదిస్థాయిభావముల కుత్పా దనకారణము విభావమనఁబడు నది యాలంబన మనియు నుద్దీపన మ నియు రెండువిధము లగు నని తాత్పర్యము.

ఆంధ్రగ్రంథములందు స్వర్గపాతాళలోకవ్యావృత్తికో, లేక ప ద్యకుక్షిపూర్తికో, లేక కవితాసామగ్రీదారిద్ర్యమునసో, ధరణి ధారుణి యిల ధరిత్రి మొద లగుశబ్దములు ప్రయోగించుట వాడుకగ నున్నను, "శ్లో॥ కారణా న్యథ కార్యాణి సహకారీణి యాని వై । రత్యాదేః స్థా యినో లోకే తాని చే న్నాట్యకావ్యయోః। విభావా అనుభావాశ్చ కథ్య న్తే వ్యభిచారిణః॥" అనుకావ్యప్రకాశమువలనను, "విగలితదుష్యన్త రమణీత్వాదిభి రలౌకికవిభావాదిశబ్దవ్యపదేశ్యై శ్శకున్తలాదిభి రాల మ్బనకారణై శ్చన్ద్రికాదిభి రుద్దీపనకారణై రశ్రుపాతాదిభిః కార్యై శ్చి న్తాదిభి స్సహకారిభిశ్చ" అనురసగంగాధరమువలనను, రత్యాదిస్థాయి కారణములకుఁ గావ్యనాట్యములయందె విభావానుభావవ్యభిచారినామ ము లగుఁ గాని లోకసాధారణముగఁ గలుగ వని యేర్పడుచున్నందున నీపద్యమునందు "ధరిత్రిన్" అనిప్రయోగించుట యుక్తంబు గా దని తోఁచుచున్నది.

విభావస్వరూపనిరూపణము.

క. వనితయుఁ బతియును నాలం

బన మగు నుద్దీపనంబు ♦ ప్రాయంబును సొ
మ్మును జేష్టయు మదనాదులు
ననఁ దగు నేర్పఱతు వీని ♦ కగులక్ష్యంబుల్. 28

టీ॥ వనితయుఁబతియును—స్త్రీపురుషులుభయులును; ఆలంబన మగుక్—శృంగారస్థాయి యగురతి కాలంబన మగు నని తాత్పర్యము. ఏతదనుసారముగఁ బూర్వపద్యములో "ఆరయ నుద్దీపనంబు ♦ నందును రతికిక్" అని యున్నచో యుక్తముగ నుండును. యథాశ్రుతపాఠము, "వనితాపతులు రత్యాదులకుఁ దొమ్మిదింటికి నాలంబనము" లని స్పష్టముగ బోధించును గాన నయుక్తంబుగాఁ దోఁచెడిని.

వెండియు నిందుఁ బతిశబ్దము పురుషబోధకముగాఁ బ్రయోగింపఁబడినది. ఇది కోశాదిప్రమాణములచే భర్తృబోధక మగుఁ గాని పురుషబోధకము గాదు. అట్లు, భర్తృబోధక మయినపుడు నిరూపకాంశమునందు నిత్యసాకాంక్ష మగు; వనితాశబ్దము తదాకాంక్షాశామకంబు గాదు. మఱియేమన్న, పిత్రాదిశబ్దంబులు పుత్త్రాదిశబ్దంబులతోఁబోలెఁ బత్యాదిశబ్దమ్ములు పత్న్యాదిశబ్దంబులతోనే నిరాకాంక్షంబు లగుఁ, గావున, "వనితయుఁ బురుషుఁడు నాలంబన" మనుట యుక్తము.

ప్రాయంబును=ఆయాలంబనముయొక్క—యౌవనమును; సొమ్మును=ఆభరణమును; చేష్టయుక్ = వ్యాపారమును; మదనాదులును=కామాదులును; అనక్=అనఁగా; ఉద్దీపనంబు=ఉద్దీపనవిభావము; తగుక్= ఒప్పును. వీనికగులక్ష్యంబుల్ = ఈవిభావములకు యుక్తంబులగు నుదాహరణంబులను; ఏర్పఱతుక్=వివరింతును. స్త్రీపురుషులు, రత్యాలంబనములు, ఆయాలంబనములయౌవనాభరణవ్యాపారములును మదనాదులు నుద్దీపనవిభావంబు లగు నని తాత్పర్యము.

ఇందునకుం బ్రమాణము, "శ్లో॥ విభావః కథ్యతే తత్ర రసో
త్పాదనకారణమ్। ఆలమ్బనోద్దీపనాత్మా స ద్వేధా పరికీర్తితః। ఆలమ్బ
నగుణ శ్చైవ తచ్చేష్టా తదలంకృతిః। తటస్థ శ్చేతి విజ్ఞేయ శ్చతుర్ధో
ద్దీపనక్రమః। ఆలమ్బనగుణో రూపయౌవనాది రుదాహృతః। తచ్చేష్టా
యౌవనోద్భూతహావభావాదికా మతాః। నూపురాఙ్గదహారాది తద
లంకరణ మ్మతమ్। మలయానిలచన్ద్రాద్యా స్తటస్థాః పరికీర్తితాః॥" అని
ప్రతాపరుద్రీయము దెలియవలయు. ఇందు మలయానిలచంద్రాదు లు
ద్దీపనకారణములని చెప్పంబడియుండంగా మదనాదు లని యీగ్రంథము
నందు వ్రాయంబడినది. శృంగారస్థాయి యగు రతికిం గామాదు లుద్దీపక
ము లని దీనియర్థ మగుచున్నది. రత్యుద్దీపకము లగుమలయానిలచం
ద్రాదులు కామోద్దీపకములుగా సకలకవివరులు వర్ణించియున్నారు. ఎ
ట్లన, "శ్లో॥ అఙ్కురితః పల్లవితః కోరకితః పుష్పితశ్చ సహకారః।
అఙ్కురితః పల్లవితః కోరకితః పుష్పితశ్చ సహమదనః॥" అనిధ్వన్యా
లోకము, "శ్లో॥ ఈషదఙ్కురితవిభ్రమచారౌ దేహపల్లవితకాన్తిని
తన్వ్యాః। యౌవనే ముకులితస్తనమాత్రే పుష్పితశ్చ ఫలితశ్చ మ
నోభూః॥" అనిప్రతాపరుద్రీయము, "శ్లో॥ రమ్యం హర్మ్యతలం న
వా స్సునయనా గుఞ్జద్ద్విరేఫా లతాః ప్రోన్మీలన్నవమల్లికాసురభ
యో వాతా స్సచన్ద్రాః క్షపాః। య ద్యేతాని జయన్తి హన్త పరిత
శ్శస్త్రాణ్యమోఘాని మే త ద్భోః కీదృగసౌ వివేకవిభవః కీదృక్ప్ర
బోధోదయః॥" అని ప్రబోధచంద్రోదయము, "శ్లో॥ ఇద మసులభవస్తు
ప్రార్థనాదుర్నివారం ప్రథమ మపి మనో మే పఞ్చబాణః క్షిణోతి। కి
ముత మలయవాతోన్మూలితాపాండుపత్రై రుపవనసహకారై ర్దర్శితే
ష్వఙ్కురేషు॥" అనివిక్రమోర్వశీయనాటకము, "శ్లో॥పాణిపల్లవవిధూ
నన మస్త స్సీత్కృతాని నయనార్ధనిమేషాః। యోషితాం రహసి గ

ద్గదవాచా ప_స్తరితా ముపయయు ర్మదనస్య॥'' అని కిరాతార్జునీయ ము. ఇవి మొద లగువానిలో నాలంబనగుణతచ్చేష్టాతదలంకృతిమల యానిలచంద్రాదులు రత్యుద్దీపకములుగాఁ జెప్పఁబడిన వన్నియుఁ గా మోద్దీపకములుగా వర్ణింపఁబడినవి. కావున మదనాదు లని చెప్పిన చోఁ గామంబునకే కామం బుద్దీపకం బనినయట్లు పర్యవసితంబై య సంగతం బగును.

వెండియు రతికామములకు నామభేదంబు దప్ప స్వరూపభేదం బు గాన్పించదు. ఎట్లన, ''తత్ర సంభోగవిషయక ఇచ్ఛావిశేషో రతిః'' అనురసమంజర్యాదులవలనను, ''శ్లో॥ యూనో రన్యోన్యవిషయా స్థా యి నీచ్ఛా రతి ర్భవేత్'' అనుతదితరగ్రంథములవలనను, ''క. అర యఁగ సంభోగవిషయ ♦ మగునభిలాష, స్ఫురణము రతి'' యనునీగ్రం థమువలనను, రతియనునది ఇచ్ఛాభిలాషాదిరూపమైనట్లు వ్య_క్తం బ గుచున్నది. ''ఇచ్ఛాకాఙ్క్షా స్పృహేహా తృ డ్వాఞ్ఛా లిప్సా మనో రథః । కా మోఽభిలాషః'' అనుకోశమునుబట్టి ఇచ్ఛాభిలాషకామ శబ్దముల కర్థభేదంబులేమి సిద్ధ మగుచున్నది. ఇట్లు రతికామములకు స్వరూపముచేతను గార్యముచేతను పై చెప్పినప్రకారము భేదము సిద్ధింప నపుడు రతికిఁ గామ ముద్దీపక మనుట చెల్లదు.

''శ్లో॥ ధ్యాయతో విషయాన్ పుంస స్సఙ్గ _స్తే షూప జా యతే । సఙ్గా త్సంజాయతే కామః కామాం క్రోధోఽభిజాయ తే॥'' అనుగీతవలనను, తద్భాష్యమువలనను, తద్వ్యాఖ్యలవలనను, ర తివలనఁ గామ ముదయించు ననియు, నాన_క్తిరూపము రతి యుత్కటా స_క్తిరూపము కామ మనియు, వ్య_క్తం బగుచున్నది. ఎటులన, ''ధ్యా యత శ్చి_న్తయతో విషయాన్ శబ్దాదివిషయవిశేషా నాలోచయతః పుంసః పురుషస్య సఙ్గ ఆస_క్తిః ప్రీతి _స్తేషు విషయే షూపజాయతే

ఉత్పద్యతే ప్రీతే స్సంజాయతే సముత్పద్యతే కామ స్తృష్ణా” అనిభాష్యము, “ప్రీతిరాసక్తి రితి సాధారణాసక్తిమాత్రరూపగృహ్యతే తృష్ణేత్యుద్రిక్తాసక్తి రుక్తా” అనియానందగిరిటీక, “తేషు సఙ్గ ఆసక్తి ర్భవతి ఆసక్త్యాచ తే ష్వధికః కామో జాయతే” అనిస్వామిటీక. ఇట్లు శాస్త్రాంతరములందును “జానాతి ఇచ్ఛతి యతతే” యని చెప్పుటవలన, “ఇద మ్మదిష్టసాధన” మ్మనుజ్ఞానరూప మగుప్రీతి దొలుత నుదయించినవెనుక “ఇద మ్మేభూయాత్” అను నిచ్ఛాత్మక మగుకామ ముదయించు ననియు, నావల దానికై యత్నించు ననియు నేర్పడుచున్నది. వీనివలన రతికామములకు భేదంబు సిద్ధమైన దని కొందఱియభిప్రాయము గావచ్చును. ఆపక్షమునందును రతిజన్యము కామ మైనపుడు కామపరిపోషకము రతి యగును గాని రతిపరిపోషకము కామముగాఁ దగదు. కావున మదనాదు లనుట యుక్త మని తోఁచదు. మహాకవులు రతిపోషకములు గాఁదగిన మలయమారుతాదులు కామపరిపోషకములుగా వర్ణించుట, రతికామములు రెండును గీతాతద్భాష్యాదులనుబట్టియు నాసక్తిరూపములే గావున నుత్కటత్వానుత్కటత్వములు గణియింపక యభేదములుగా నెంచి యని యూహింపఁగునది.

ఆలంబనవిభావోదాహరణము.

చ. అలరురతిన్ రతీశు దమయంతి నలు న్నలువొంద ముందుగా
నలువ సృజించి యందుకతనం దనచేయలఁ తెల్లఁ దీఱి నే
ర్పలవడ నీలతాంగి నరసాధిప నిన్నును గూర్చి ప్రేమసం
కలితముగాఁగ దంపతులుగా నొనరింపఁగఁ బోలు నెంతయున్.

టీ॥ నరసాధిప = నరసభూపాలుఁడా! నలువ=బ్రహ్మ; అలరురతిన్ = ఒప్పుచుండెడిరతీదేవిని; రతీశున్ = కాముని; దమయంతిన్ = దమ

యంతీదేవిని; నలుఁ = నలచక్రవర్తిని; నలువొందఁ = సౌందర్యమొప్పు నట్లుగా; ముందుగాఁ = మొదల; సృజించి = సృష్టిఁజేసి; అందుకతనఁ = ఆహేతువుచేత; తన...ఎల్లఁ = తనచేతిజంకంతయు; తీఱి = మాని; నేర్పలవడఁ = చాతుర్యముకలుగఁగా; ఈలతాంగిఁ = ఈసుందరిని; నిన్నును; కూర్చి = సంఘటించి; ప్రేమసంకలితముగాఁగఁ = ప్రేమతోఁగూడునట్లుగా; దంపతులుగాఁ = జాయాపతులుగా; ఎంతయుఁ = మిక్కిలి; ఒనరింపఁగఁబోలుఁ = ఒనరించినవాఁడుగాఁబోలు. ఇందు నరసభూపాలునకు రత్యాలంబనవిభావము లతాంగియు, లతాంగికి రత్యాలంబనవిభావము నరసభూపాలుండును గా వర్ణించుటంజేసి, ఇది శృంగారాలంబనవిభావోదాహరణము.

ముద్రితపుస్తకములలో నోలతాంగి యనుపాఠమున్నది. అప్రస్తుతనాయికాసంబోధన మసంబద్ధమైనందున దాని మాని యీలతాంగి ననుద్వితీయాంతపాఠము స్వీకరింపఁబడినది.

ఇఁక శృంగారాలంబనవిశేషభూతులైననాయికానాయకుల యొక్క భేదనిరూపణంబు ప్రస్తుతంబు. అది ద్వితీయాశ్వాసము నాయకప్రకరణమునఁ జెప్పఁబడినదైన నిందె సందర్భశుద్ధినిబట్టి యుదాహరింపఁబడుచున్నది. ఎట్లన్న:—

నాయకభేదనిరూపణము.

తే-గీ. మఱియు శృంగారలీలాస♦మగ్రయోగ్య
తానిశవిచక్షణులు దక్షి♦ణానుకూల
ధృష్టశఠు లనఁ గాంతు ల♦భీష్టమతులు
గలరు తల్లక్షణంబులు ♦ తెలియఁబఱతు. 30

టీ॥ మఱియుఁ = వెండియు; శృంగార...విచక్షణులు, శృంగారలీలా = శృంగారక్రియయందు, సమగ్ర = సంపూర్ణమగు, యోగ్యతా = యో

గ్యతయందు, అనిశ = ఎల్లప్పుడు, విచక్షణులు = విద్వాంసులయినట్టి; అభీష్టమతులు = సమీచీనబుద్ధిగలయట్టి; కాంతులు=నాయకులు; దక్షిణ...శఠులు = దక్షిణుఁడు, అనుకూలుఁడు, ధృష్టుఁడు, శఠుఁడు; అనన్=అనఁగా; కలరు=ఉన్నారు. తల్లక్షణంబులు= వారిలక్షణములను; తెలియఁబఱతున్ = తెలియఁజేయుదును. శృంగారాలంబనము లగు నాయకులు దక్షిణానుకూలధృష్టశఠభేదముచేత నలువురు గల రని తాత్పర్యము. తక్కినవిశేషణము లుపయుక్తములు గావు. మఱియు నిందుఁ గాంతు లనుశబ్దము, పురుషు లనునర్థమును గాని నాయకు లనునర్థమును గాని, బోధించుతాత్పర్యముతోఁ బ్రయోగింపఁబడినది. అది తదర్థబోధకము గాదు, మఱియేమన్న, ప్రియు లనునర్థమును బోధించును. ఆయర్థ మిం దుపయోగింపక యెవరిప్రియు లనిసాకాంక్షమై యుండును.

దక్షిణాదినాయకలక్షణములు.

చ. చెలఁగుబహుప్రియాసదృశ♦శీలుఁడు దక్షిణుఁ డొక్కకాంతనే
వలచి గుణాభిరాముఁడగు ♦ వాఁ డనుకూలుఁడు సాపరాధుఁడై
యలుకనివాఁడు ధృష్టుఁడు ప్రి♦యాశయమాత్రనివేద్యవిప్రియుం
డల శఠుఁ డంద్రు వీరల కు♦దాహరణంబులు నిర్ణయించెదన్. 31

టీ॥ చెలఁగు...శీలుఁడు = ఒప్పుచున్నవాఁడును బహునాయికలయందుఁ దుల్యవృత్తిగలవాఁడునగునాయకుఁడు; దక్షిణుఁడు = దక్షిణనాయకుఁడు. ఒక్కకాంతనే=ఒకనాయికనే; వలచి=మోహించి; గుణాభిరాముఁడగువాఁడు = సౌశీల్యాదిగుణములచేనొప్పినవాఁడు; అనుకూలుఁడు=అనుకూలనాయకుఁడు. సాపరాధుఁడై = నాయికాంతరగమనాదిరూపాపరాధముతోఁగూడినవాఁడై; అలుకనివాఁడు=జంకనివాఁడు; ధృష్టుఁడు=ధృష్టుఁడను నాయకుఁడు. ప్రియా...విప్రియుండు = ప్రియు

రాలియొక్క హృదయమునకుమాత్రమె తెలియఁదగిన యపరాధము గలవాఁడు ; అలశఠుఁడు = ప్రసిద్ధుఁడగు శఠుఁడనునాయకుఁడు. అం ద్రు=అని చెప్పుదురు. వీరలకున్ = ఈనాయకులకు; ఉదాహరణంబులు= లక్ష్యములను; నిర్ణయించెదన్ = నిరూపించెదను.

దక్షిణనాయకున కుదాహరణము.

ఉ. సాగరమేఖలాసతికిఁ ♦ జారుభుజాపరిరంభ మిచ్చె వా
ణీగగనావలగ్నకును ♦ నేర్పుమెయి న్మొగ మిచ్చె వీరల
క్ష్మీగజరాజగామిని క♦మేయభుజాంతర మిచ్చె సంతత
త్యాగి నృసింహభూవిభుఁడె ♦ దక్షిణనాయకుఁ డెన్ని భంగులన్. 32

టీ॥ సాగరమేఖలాసతికిన్ = భూమియను స్త్రీకి ; చారు...పరి రంభము = మనోజ్ఞమగు చేతికౌఁగిలిని; ఇచ్చెన్. వాణీగగనావలగ్న కున్=సరస్వతీదేవికి; నేర్పుమెయిన్ = చాతుర్యముచేత; మొగము= ముఖమును; ఇచ్చెన్. వీరలక్ష్మీగజరాజగామినికిన్ = వీరలక్ష్మియను స్త్రీకి; అమేయభుజాంతరము=విశాలమగువక్షఃస్థలమును; ఇచ్చెన్. ఎ న్ని భంగులన్=ఎన్నివిధములచేతనైనను; సంతతత్యాగి = నిరంతరదా తయగు; నృసింహభూవిభుఁడె=నరసభూపాలుఁడె; దక్షిణనాయకుఁడు= దక్షిణుఁడనునాయకుండగును. ఇందు భూమివాణీవీరలక్ష్ములయందు న రసభూపాలునకు సమాన మైనవృత్తి వర్ణింపఁబడెను గాన నిది దక్షిణ నాయకోదాహరణ మగును.

కొన్నిగ్రంథములలో స్త్రీకి బహునాయకాసక్తియందువలెఁ బు రుషునకు బహునాయికాసక్తియందును దుల్యయుక్తిచేత రసాభాసత గావచ్చు నని చెప్పి దక్షిణనాయకునివిషయమై "శ్లో॥ వ్యానమ్రాం శ్చ లితా శ్చైవ స్ఫారితాః పరమాకులాః। పాణ్డుపుత్త్రేషు పాఞ్చాల్యాః పత న్తి ప్రథమా దృశః॥" అనుశ్లోకస్థలమునందుఁ బ్రసక్తించినరసా

భాసత వారించుటకై అపరిణేతృబహుపురుషాసక్తియే రసాభాస మని నిర్ణయించినట్లు, అపరిణీతబహునాయికాసక్తియే పురుషునకు రసాభాసతానియామక మని పరిష్కరించిరి. వేశ్యావైశికులయొక్క రతి రసాభాసమే యని వీరియభిప్రాయము. ఇందలి విశేషంబులు రసాభాసప్రస్తావములో వ్రాయంబడు.

అనుకూలనాయకోదాహరణము.

చ. కనకము లంబరంబులును ♦ గ్రామము లుజ్జ్వలదివ్యరత్నమం
డనములు వాజివారణఘ♦టల్ ఘనసారసుగంధసారము
ల్దనివి దలిర్ప వేఁడినకొ♦లంది నొసంగుచు నోబభూపనం
దనుఁ డగునారసింహుఁ డిల♦దానరమాప్రియుఁ డయ్యె నెంతయున్.

టీ॥ ఓబభూప...సింహుఁడు = ఓబరాజపుత్త్రుండగు నరసభూపాలుండు; కనకములు = సువర్ణములను; అంబరంబులును=వస్త్రంబులను; గ్రామములు= అగ్రహారంబులను; ఉజ్జ్వల...మండనములు= ప్రకాశించుచున్నదివ్యరత్నాభరణంబులను; వాజివారణఘటల్ =తురంగములయొక్కయు గజములయొక్కయు సమూహములను ; ఘన... సారముల్ =పచ్చకర్పూరమును శ్రీచందనమును; తనివిదలిర్పన్ =తృప్తి అతిశయించునట్లు; వేఁడినకొలందిన్ =యాచించినంతయు; ఒసంగుచున్ = ఇచ్చుచు; ఎంతయున్ = మిక్కిలి ; దానరమాప్రియుండు=దానలక్ష్మికిఁ బ్రియుండు; అయ్యెన్. ఇందు నరసభూపాలుండు దానలక్ష్మి కొక్కదానికే ప్రియుఁ డయినట్లు చెప్పినందున ననుకూలనాయకున కిది యుదాహరణము,

ధృష్టనాయకోదాహరణము.

చ. ఉరమున నున్నకుంకుమ మ♦దుజ్జ్వలరోషకషాయవీక్షణ
స్ఫురదరుణాంశుపుంజ మని ♦ బొంకితి కన్గవ కెంపు భాగ్యబం

ధురసహజారుణత్వ మని ♦ నూల్కొన నాడితి వెట్లు దాఁచె దీ
పరిమళవాసనాలహరి ♦ పర్వెడు మేన నృసింహభూవరా. 34

టీ॥ నృసింహభూవరా = నరసభూపాలుఁడా ! ఉరమునమున్నకుం
కుమ = ఎదనంటినకుంకుమ; మదుజ్జ్వల. . . పుంజము, మత్ = నాయొక్క,
ఉజ్జ్వల = ప్రకాశించుచున్న, దీనికి వీక్షణమందన్వయము, రోష = కో
పముచేత, కషాయ = ఎఱ్ఱనైన, వీక్షణ = దృష్టియొక్క, స్ఫురత్ = ప్రకా
శించుచున్న, అరుణాంశుపుంజము = ఎఱ్ఱనికాంతులసమూహము. అని
బొంకితి = అనిదబ్బఱలాడితివి. కన్గవకెంపు = రెండుకన్నుల యెఱ్ఱఁదన
ము; భాగ్య. . . అరుణత్వము = భాగ్యమును దట్టమును స్వభావసిద్ధ
మునైనయెఱ్ఱఁదనము. అని ; నూల్కొనన్ = ఒప్పునట్లుగా ; ఆడితి
వి = పలికితివి. మేనన్ = శరీరమునందు; ఈపరిమళవాసనాలహరి = ఈప
రిమళగంధప్రవాహము; పర్వెడున్ = వ్యాపించెడు. ఎట్లు = ఏరీతిగ; దాఁ
చెదు ? ఇందు నరసభూపాలుండు సాపరాధుం డయ్యు జంక కుండుటవ
లన ధృష్టుం డగును. "శ్లో॥ నవనఖపద మఙ్గం గోపయ స్యంశుకేన స్థ
గయసి పున రోష్ఠం పాణినా దన్తదష్టమ్। ప్రతిదిశ మపరస్త్రీసఙ్గశంసీ
విసర్ప న్నవపరిమళగన్ధః కేన శక్యో వరీతుమ్॥" అనుమాఘప్రయో
గము నిందు సంవాదంబుగాఁ దెలియునది.

శఠున కుదాహరణము.

చ. కనుఁగవఁ బాఱఁ జూచెదవు ♦ గాని మనంబునఁ జూడ వుత్తలం
దనిపెదు గాని భావమునఁ ♦ దన్ప వొకప్పుడు నీప్రవీణత
ల్వనుపడ వింక నీసటలు ♦ బచ్చెనచేఁతలు చాలుఁ జాలు నన్
జెనకకు కీర్తికాంతయొ నృ♦సింహ ప్రియాంగన నీ కెఱుంగుదున్.

టీ॥ నృసింహ = నరసభూపాలుఁడా ! కనుఁగవన్ = నేత్రయుగ్మ
ముచే; పాఱఁజూచెదవుగాని = బాగుగఁజూచెదవుగాని; మనంబునన్ =

మనస్సుచే; చూడవు — స్మరింపవనుట. ఉక్తులన్ = మాటలచేత, తని పెదుగాని= తృప్తినొందించెదుగాని; భావమునన్ = హృదయముచే; ఒకప్పుడున్ = ఒకసారైనను; తన్పవు=తృప్తినొందింపవు. ఇంకన్=ఇఁక మీఁద; నీప్రవీణతల్ = నీచాతుర్యములు ; పనుపడవు= ఉపయోగింపవు. నీపటలు = నీనడకలు; బచ్చెనచేఁతలు = మాయాచేష్టలు. చాలుఁజా లున్. నన్ = నన్ను ; చెనకకు=ముట్టకు. కీర్తికాంతయే=కీర్తియనువని తయే; నీకున్; ప్రియాంగన=ప్రియురాలు. ఎఱుంగుదున్=తెలియుదు ను. ఇందు నాయికాంతరంగమాత్రవేద్య మగుభావవైషమ్యరూపవిప్రి యమును నరసభూపాలుఁడు చేసినట్లు చెప్పినందున శఠనాయకోదాహ రణము.

నాయకసహాయనిరూపణము.

క. ప్రకటీకృతు లగునీనా
యకులకు విటపీఠమర్ద ♦ లనఁ జేటవిదూ
షకు లనఁ గలరు ప్రియాకే
ళికలాసంఘటనపటిమ ♦ లీలాచార్యుల్. 36

టీ॥ ప్రకటీకృతులగునీనాయకులకున్ = ప్రకటింపఁబడిన యీ దక్షిణాదినాయకులకు; ప్రియా...ఆచార్యుల్, ప్రియా=ప్రియురాండ్ర యొక్క, కేళికలా = క్రీడానైపుణ్యముయొక్క, సంఘటన = కూర్చుట యందు, పటిమ=సామర్థ్యమునకు, లీలాచార్యుల్ = విలాసగురువులు; విటపీఠమర్దులనన్ = విటుండుపీఠమర్దుండు అనియు; చేటవిదూషకులనన్ = చేటుండువిదూషకుండుఅనియు; కలరు. దక్షిణానుకూలధృష్టశఠనాయ కులకు విటుఁడు పీఠమర్దుఁడు చేటుఁడు విదూషకుఁడు అని నలుగురు శృంగారక్రియాసహాయులు గల రని తాత్పర్యము.

విటాది విశేష లక్షణములు.

చ. వసుమతి నేకవిద్య గల♦వాఁడు విటుం డనఁ బొల్చు నాయకో
ల్లసనముకన్నఁ గొంత గుణ♦లక్షణహీనుఁడు పీఠమర్దకుం
డసదృశబాలికాసుఘట♦నాదిరహస్యవిదుండు చేటకుం
డెనఁగ నజస్రహాస్యరస♦హేతువు వాఁడు విదూషకుం డిలన్. 37

టీ॥ వసుమతిన్ = భూమియందు; ఏకవిద్యగలవాఁడు=శృంగారోపయుక్తములగుగాంధర్వాదులలో నొకవిద్యగలవాఁడు, "శ్లో॥ ఋతుమాల్యాలంకారైః ప్రియజనగాంధర్వకావ్యసేవాభిః। ఉపవనగమనవిహారైః శృంగారరస స్సముద్భవతి॥" అని భరతవచనము; విటుండనఁబొల్చున్ = విటుఁడననొప్పును. నాయకోల్లసనముకన్నన్—నాయకునకన్ననునుట; కొంత...హీనుఁడు = గుణములచేతను లక్షణముచేతను గొంచెముతక్కువయైనవాఁడు; పీఠమర్దకుండు = పీఠమర్దకుఁడనువాఁడగు. అసదృశ...విదుండు=సాటిలేనట్టుగా స్త్రీసంఘటనము మొదలగువాని రహస్యమును దెలిసినవాఁడు; చేటకుండు=చేటుఁడనువాఁడగును. ఎనఁగన్=ఒప్పునట్లు; అజస్ర...వాఁడు=మిక్కిలిహాస్యరసమునకు హేతువైనవాఁడు; ఇలన్=భూమియందు; విదూషకుండు= విదూషకుఁడనువాఁడగును. ఇందు వసుమతీశబ్దమునకన్న వేఱుగ నిలాశబ్ద మనుపయుక్తముగాన "విదూషకుండగున్" అనుపాఠము ముచితముగాఁ దోఁచుచున్నది.

ఇఁక నాయికానిరూపణమున స్వీయాలక్షణము.

క. ఈమతమున స్వీయాఽన్యా
సామాన్య లనంగఁ గలరు♦సతులందుఁ ద్రపా
సామగ్రీశీలార్జవ
కోమల కమనీయ స్వీయ♦గుణములఁ జెలఁగున్. 38

టీ॥ ఈమతమునన్ = ఈశృంగారమతమునందు; సతులు=నా
యికలు; స్వీయాఽన్యాసామాన్యలనంగన్ = స్వీయ పరకీయ సామా
న్య అనఁగ; కలరు=ఉన్నారు. అందున్=వారలయందు; స్వీయ=స్వీయ
యనునది; త్రపా...కోమల, త్రపాసామగ్రీ=లజ్జాసంపూర్ణతచేతను,
శీల=సత్స్వభావముచేతను, ఆర్జవ = అకుటిలతచేతను, కోమల = మృ
దులస్వభావయై; కమనీయ=మనోజ్ఞయై; గుణములన్ = ఉత్తమగుణ
ములచేత; చెలఁగున్= ఒప్పును. లజ్జాశీలసంరక్షణార్జవక్షమాదులు స్వీ
యకు గుణము లని తాత్పర్యము. స్వామియందే యనురాగము గలది
స్వీయ యని రసమంజరిలక్షణము.

పరకీయాసామాన్యలలక్షణములు.

క. అన్య యనఁగ నన్యోఢయుఁ
గన్యయు సామాన్య యనఁగ ♦ గణికామణి యీ
మాన్యల కుదాహరణము ల
నన్యాదృశవిశదభణితి ♦ నాపాదింతున్. 39

టీ॥ అన్యయనఁగన్=పరకీయయనఁగా; అన్యోఢయున్ = అన్యుని
చే వివాహితయు; కన్యయున్=అవివాహితయు; ఇట్లన్యయొక్క భేదము
లుచెప్పఁబడినవి, లక్షణము గాని గుణములు గాని చెప్పఁబడలేదు. ఇంతి
యె లక్షణ మన్నచోఁ బతివ్రతయు నన్యోఢయే యని యతివ్యాప్తి
వచ్చుఁ గాన "అప్రకటపరపురుషానురాగ పరకీయ" యని దీని లక్ష
ణము దెలియునది. సామాన్యయనఁగన్ = సామాన్యనాయికయనఁగా;
గణికామణి = వేశ్యారత్నము. ఈలక్షణము పరిణీతయయి పతివ్రత
యయిన గణికయందును గణికాజాత్యంతరస్వైరిణియందు నతివ్యా
ప్త్యవ్యాప్తిదోషగ్రస్తముగాన విత్తమాత్రోపాధిక పురుషానురాగ
సామాన్యయని లక్షణముదెలియునది. ఈమాన్యలకున్ = ఈనాయికల

ను; ఉదాహరణములు=లక్ష్యములను; అనన్యాదృశ...ఫణితిన్=అసదృశమువిశదమునగువాక్కుచేత ; ఆపాదింతున్ = నిరూపింతును.

స్వీయ కుదాహరణము.

చ. అమృతమువంటిసద్గుణము ♦ నంచితచంద్రకలావిలాసభా
వము శివగోత్రభూతియు న♦వారణఁ దాల్చి యశఃపురంధ్రి దాఁ
గమలవనీహితాన్వయశి♦ఖామణి యైననృసింహమేదినీ
రమణున కేకపత్నియన ♦ రంజిలు లోకము లెల్లఁ మెచ్చఁగన్. 40

టీ॥ యశఃపురంధ్రి = యశస్సనుపతివ్రత; అమృతమువంటిసద్గుణము=అమృతతుల్యమగునుత్తమగుణమును, తెల్లఁదనమనుట; అంచిత...భావము=ఒప్పుచున్నచంద్రకలలతో సమానమగు శృంగారచేష్టావిశేషమును, తెల్లఁదనమును; శివగోత్రభూతియున్=మంగళకరమైన వంశసంపదను, కైలాససంపదను, తెల్లఁదనమును; అవారణన్=నిరర్గళముగ; తాల్చి=ధరించి; తాన్; కమల...రమణునకున్=సూర్యవంశశ్రేష్ఠుఁడగునరసభూపాలునకు; ఏకపత్నియనన్ = పతివ్రతయనునట్లు ; లోకములెల్లమెచ్చఁగన్ = సమస్తలోకములు మెచ్చునట్లుగా; రంజిలున్= ప్రకాశించును. ఇందు నమృతమువంటిలజ్జాశీలార్జవాదిసద్గుణములు, చంద్రకలలవలె నాహ్లాదకర మగువిలాసము, సత్కులప్రసూతియు, యశఃపురంధ్రియందుఁ జెప్పినందున స్వీయోదాహరణము.

పరకీయోదాహరణము.

సీ. పారసీకక్షమా♦పతులచేఁ ప్పడఁగించి
నేర్పు మీఱఁగ మోహ ♦ నిద్ర వుచ్చి
యవనసేనాధినా♦యకులదోస్తంభసం
భరితప్రతాపదీ♦పంబు లడఁచి
యభిభూతఖానమ♦ల్కావిముక్తాయశో

ధ్వాంతసంతతి కాత్మ ♦ సంతసిల్లి
సమరముష్కరతురు♦ష్కప్రాప్తసీమల
నడుగు మోవంగ నీక ♦ యరుగుదెంచి
తే. ప్రాజ్యసామ్రాజ్య యగువారి ♦ రాజ్యలక్ష్మి
కదనసంకేతమున జార ♦ కాంత యగుచు
నంచితస్ఫూర్తి నిన్ను వరి♦యించె నౌర
వైరిగజసింహ యోబయ ♦ నారసింహ. 41

టీ॥ వైరిగజసింహ=శత్రువులనునేనుఁగులకుసింహమా! ఓబయ నారసింహ = ఓబయకుమారుఁడైన నరసభూపాలుఁడా! పారసీక... చొప్పు= పార్సీదేశపురాజులయొక్కభంగిని; అడఁగించి=తగ్గించి; నేర్పు మీఱఁగ = చాతుర్యమతిశయించునట్టుగా ; మోహనిద్ర = మూర్ఛ యనునిద్రను; పుచ్చి= పొందించి; యవన...దీపంబులు, యవనసేనాధి నాయకుల = యవనసైన్యాధిపతులయొక్క, దోస్తంభ = స్తంభముల వలెనుండుబాహువులయందు, సంభరిత= నిండిన, ప్రతాపదీపంబులు= ప్రతాపమను దీపములను; అడఁచి= ఆర్చి; అభిభూత...సంతతికిన్, అభిభూత=పరాభవమునుజెందిన, ఖానమల్క = ఖానమల్కయనునామముగలశత్రువుయొక్క, ఆవిష్కృత = ప్రకటితమైన, అయశోధ్వాంత సంతతికిన్ = అపకీర్తియను నంధకారసమూహమునకు; ఆత్మన్=హృదయమందు; సంతసించి = సంతోషించి; సమర...సీమలన్, సమర= యుద్ధమునందు, ముష్కర = మూర్ఖులగు, తురుష్క= తురకలచేత, ప్రాప్త = పొందఁబడిన, సీమలన్= ప్రదేశములయందు; అడుగు=పాదమును; మోవఁగనీక=ఆననీయక; అరుగుదెంచి = వచ్చి; ప్రాజ్య... లక్ష్మి= బహుళమైన సామ్రాజ్యముగల శత్రురాజ్యలక్ష్మి ; కదనసంకేతమునన్ = యుద్ధమనుసంకేతస్థానమందు ; జారకాంతయగుచున్=

జారస్త్రీయగుచు ; అంచితస్ఫూర్తిన్ = శ్రేష్ఠమైనప్రకాశముచేత; నిను౯; వరియించెన్. ఇందు శత్రురాజ్యలక్ష్మి పారసీకరాజు లనుపతుల నిద్రపుచ్చి ప్రతాపదీపముల నార్చి యపకీర్తి యనునంధకారమునకు హర్షించి జనభూయిష్ఠప్రదేశముల నడుగిడక నరసభూపాలునిఁ జేరెనని చెప్పినందున గూఢవ్యాపారములు గలిగినపరకీయ కుదాహరణ మని తెలియునది. గుప్తా విదగ్ధా ముదితా లక్షితా కులటా ప్రభృతుల కిందె యంతర్భావమని రసమంజరియం దున్నది.

కన్యోదాహరణము.

శా. ఆజానేయము నెక్కి యోబయనృసింహస్వామి వాహ్యాళి రా
నోజం గాంచనసౌధవీధికఁ దదీయోల్లాసముం జూచి మా-
తేజోవిభ్రమధన్య కన్య మదనార్తిం జెంది ప్రాసాదపా
ళీజాగ్రన్మణిపుత్త్రికానియతిఁ దాల్చెన్ దద్గతస్వాంతయై. 42

టీ॥ ఓబయనృసింహస్వామి = ఓబయకుమారుఁడైన నరసభూపాలుఁడు ; ఆజానేయమున్ = ఉత్తమాశ్వమును; ఎక్కి = అధిష్ఠించి; వాహ్యాళిరాన్ = విహారార్థమై రాఁగా; ఓజన్ = ఉత్సాహముచే; కాంచనసౌధవీధికన్ = బంగరుమేడయొక్క ప్రదేశమందు; తదీయోల్లాసమున్ = ఆరాజుదైనవిలాసమును ; చూచి; మా. . .ధన్య=లక్ష్మీదేవియొక్క తేజోవిలాసమువంటితేజోవిలాసముచేత ధన్యయగు; కన్య = అవివాహిత స్త్రీ; మదనార్తిన్ = కామబాధను; చెంది = పొంది; తద్గతస్వాంతయై = ఆనృసింహునిబొందినమనస్సుగలదై ; ప్రాసాద. . .నియతిన్, ప్రసాదపాళీ = మేడలపఙ్క్తియందు, జాగ్రత్ = ఉండునట్టి, మణిపుత్త్రికా = మణిమయమైనబొమ్మయొక్క, నియతిన్ = నియమమువంటి నియమమును; తాల్చెన్ = ధరించెను. కవి నరసభూపాలునిగూర్చి యువధరింపుమని యుపక్రమించి సంబోధ్యుఁ డగునరసభూపాలుని "తదీయోల్లాస

ము, తద్గతస్వాంతమై" అని తటస్థునిబోలెఁ జెప్పుట యసంగతము గాఁ దోఁచుచున్నది. ఇట్లన్యంబులు పెక్కులు గలిగి యున్నవి.

సామాన్యోదాహరణము.

క. ఏరీతివారు చెందిన
నారీతిఁ దదీయరాగ మందెడి నౌరా
వారాంగన యది సాక్షా
త్కారపుఁ బటికంపుబొమ్మ గాఁబోలుఁ జుమీ. 43

టీ॥ వారాంగన = వేశ్యాంగన; ఏరీతినివారుచెందినన్ = ఏవిధమువారుపొందినను; ఆరీతిన్ = ఆప్రకారముగ; తదీయరాగమున్ = నారిసంబంధమైనయనురాగమును; అందెడిన్ = పొందును. ఔర = ఆశ్చర్యము! అది = ఆవారాంగన; సాక్షాత్కారపుఁబటికంపుబొమ్మ = ప్రత్యక్షమైనస్ఫటికపుప్రతిమ; కాఁబోలుఁజుమీ = కావచ్చునుజుమీ. స్ఫటికపుప్రతిమ తనయొద్ద నుంచిన పదార్థములరాగము పొందునట్లు వారాంగనయు ఘటిల్లినపురుషులయనురాగము పొందు ననుట. ఇదివిత్తమాత్రోపాధికసకలపురుషానురాగ సామాన్య యనులక్షణమునకే సరి యైనలక్ష్యం బగుఁ గాని యేతద్గ్రంథోక్తలక్షణమునకు సరియైనది గాదు.

ముగ్ధాదిభేదంబులు.

క. ఈమగువల కాద్యయ ము
గ్ధామధ్యాప్రౌఢ లనఁగఁ దగు నవ్యవయో
వ్యామిశ్రితయోగ్యము లగు
నామములు తదీయలక్షణము లేర్పఱతున్. 44

టీ॥ ఈమగువలకున్ = ఈనాయికలకు; ఆద్యయ = మొదటిదగు స్వీయయొ; ఇందు "ఆద్యయు" ననుపాఠమున సముచ్చయార్థకయుశబ్ద

ము, పరకీయాసామాన్యలకు ధీరాదిభేదమ్ములు లేనందున నన్వయింప దు, కాన "నాద్యయ" యనుపాఠమే యుక్తముగాఁ దెలియునది. ముగ్ధామధ్యాప్రౌఢలనన్ = ముగ్ధమధ్యప్రౌఢయనిమూఁడుప్రకారములు గ; తగున్ = ఒప్పును. నామములు = పేరులు, ముగ్ధాదులనుట; నవ్య... యోగ్యములు, నవ్య = నూతనమగు, వయః = యౌవనముచేత, వ్యామిశ్రిత = మిశ్రితములుకావున. యోగ్యములు = ప్రశస్తములు; అగున్. తదీయలక్షణములు = ఆముగ్ధాదులయొక్క-లక్షణములను; ఏర్పఱతున్ = నిరూపింతును. ఇందు, "స్వీయ, ముగ్ధ మధ్య ప్రౌఢ యనుభేదములు గలది యగు, వాని లక్షణము లేర్పఱతు" నని యుండుట మాత్రము యుక్తంబు. అతిరిక్తం బగునవ్యవయోవ్యామిశ్రితయోగ్యములనువిశేషణము నిరర్థకము అనన్వితంబు నని తోఁచుచున్నది. ఎట్లన, నామములు శబ్దాత్మకములు గాన నందు నవ్య వయోవ్యామిశ్రితములనువిశేషణ మన్వయింపదు. వయస్సు, పదార్థధర్మము గాని శబ్దధర్మము కా దనుట స్పష్టము. వయఃపదము లక్షణచేత నవ్యవయఆదిబోధకపదపర మని తాదృశపదఘటితనామము లని యర్థ మన్నచో నట్టి నామములు, నవనవకామయౌవనేత్యాదిలక్షణముల కన్న వేఱుగఁ జెప్పనందునను, లక్షణము లన్నమాత్రముననే చరితార్థమై యుండుటను, నిది యుక్తముగాఁ దోఁచదు.

మఱియు, ప్రథమద్వితీయతృతీయభేదములచే ముత్తెఱంగులుగ యౌవనము పూర్వులచే నిరూపింపఁబడినను ప్రథమద్వితీయములే రసోపయుక్తలగుఁ గాని తృతీయము గాఁజాల దని రసార్ణవసుధాకరాదులయందు స్పష్టముగా నిరూపింపఁబడినది. ఇఁక నవ్యవయస్సే మధ్యాప్రౌఢలందుండు నని చెప్పుట కలవి కాదు. మఱియు ప్రథమద్వితీయయౌవనములు మాత్రము కవ్యభిప్రాయమగునేని, యట్లుబోధించుటకు

వయ్యావయఃపదము సమర్థమును గాదు, యుక్తాయుక్తములు సూరివర్యు లూహించునది.

ముగ్ధాది లక్షణములు.

చ. నవనవకామయౌవనస♦నాథయు నల్పరతంబు గల్గు న
య్యువిదయె ముగ్ధ మధ్య సదృ♦శోదితయౌవనకాముఁడై రతాం
తవివశ యౌ లతాంగి సత♦తప్రధితోల్బణకామయౌవనో
త్సవయు రతాది మోహమును♦ దాల్చుతలోదరి ప్రౌఢ దా నగున్.

టీ॥ నవ...సనాథయున్ = అతినూతనమగుకామమును యౌవనమునుగలదియు; అల్ప...ఉవిదయె = స్వల్పరతము గలుగునట్టియావనితయె; ముగ్ధ = ముగ్ధయగును. సదృశ..కాముఁడై = తుల్యమగునట్టుగా నుదయించిన యౌవనముకామము గలదై; రత...లతాంగి = రతాంతసమయమందుఁ బరవశయగునట్టి స్త్రీ; మధ్య = మధ్యమగును. సతత...ఉత్సవయున్ = నిరంతరము నుప్పొంగుకామము యౌవనము గలదియు; రత...తలోదరి = సురతాదియందుఁ బరవశతనుఁ జెందునట్టివనిత; తాన్ = తాను; ప్రౌఢ = ప్రౌఢయనునది; అగున్ = అవును; తాత్పర్యముస్పష్టము.

ముగ్ధకుదాహరణము.

శా. ఆలాపంబున కుత్తరం బొసఁగ దా♦యాసంబునం గాని తా
నాలోకింపదు పాటలాధరమరం♦దాస్వాదసమ్మర్దముం
దాళం జాలదు కౌఁగి లియ్యదు తనూ♦తాపంబు చల్లాఱఁగా
నేలజ్జావతి తద్రతంబు దయితా♦భీష్టంబుగా నుండునే. 46

టీ॥ ఏలజ్జావతి = లజ్జగలయేస్త్రీ; ఆలాపంబునకున్ = పలుకునకు; ఉత్తరంబు = బదులుపలుకును; ఒసఁగదు = ఇయ్యదో; తాన్; ఆయాసంబునన్ గాని = శ్రమవలననేగాని; ఆలోకింపదు = చూడదో; పాటల...

సమ్మర్దముఁ, పాటలాధర = ఎఱ్ఱనిపెదవియొక్క, మరంద=రసముయొక్క, ఆస్వాద= పానముయొక్క, సమ్మర్దముఁ = సంబాధమును; తాళంజాలదు=ఓర్వఁజాలదో; తనూతాపంబు=శరీరసంతాపము; చల్లాఱంగాఁ=శమించునట్లుగా. కౌఁగిలియ్యదు= ఆలింగనముచేయదో; తద్రతంబు=ఆస్త్రీసురతము; దయితాభీష్టంబు=ప్రియునకిష్టమయినది; కాకుండునే? అగుననుట. ఇందు నాయికకు లజ్జానత్త్వము అల్పరతము, చెప్పినందున ఇది ముగ్ధ కుదాహరణము.

మధ్య కుదాహరణము.

ఉ. మానితవైఖరి న్మణిత ♦ మంత్రములం గబరీవినిర్గళ
త్సూనములం బ్రసూనశరి ♦ శూరునిపూజ లొనర్చి తా రతి
న్మానిని యొప్పె నప్పు డస♦మానమనోంబుజవీధి నాతనిన్
ధ్యానము సేయుకైవడి ర♦తాంతనితాంతనిమీలితాక్షియై. 47

టీ॥ మానిని=స్త్రీ; రతిఁ = సురతమందు; మానితవైఖరిఁ= మంచిరీతిచేత; మణితమంత్రములఁ = రతికూజితములను మంత్రములచేతను; కబరీ...సూనములఁ= తలవెండ్రుకలనుండి జాఱుచున్నపువ్వులచేతను, ప్రసూన...పూజలు= మన్మథునియొక్కపూజలను; ఒనర్చి=చేసి; తాఁ; అప్పుడు= ఆసమయమందు; రతాంత...అక్షియై= సురతాంతమందు మిక్కిలిమూయఁబడిన కన్నులుగలదై; అసమాన...వీధిఁ = సాటిలేనిమానసపద్మముయొక్క ప్రదేశమునందు; ఆతనిఁ = ఆమన్మథుని; ధ్యానముసేయుకైవడిఁ = ధ్యానముచేయునట్లు; ఒప్పెఁ=ప్రకాశించెను. ఇందు రతాంతమునందు మోహమును జెప్పినందున నిది మధ్య కుదాహరణము.

ప్రౌఢ కుదాహరణము.

మ. పటదుత్తుంగపయోధరంబు జితమం♦దాక్షక్రియోదార మ

స్ఫుటవాగంకుర మక్షికోణనివస♦త్పుష్పేషుదర్పంబు సం
ఘటితాలింగనవామనీకృతకుచా♦గ్రప్రౌఢరోమాంచమై
విటుఁ జొక్కించెఁ బ్రఫుల్లపద్మనయనా♦వీరాయితం బెంతయున్.

టీ॥ ప్రఫుల్లపద్మ...నయనావీరాయితంబు= వికసించినపద్మములవంటినేత్రములుగల స్త్రీయొక్క ఉపరిరతము; సటత్...ధరంబు = చలించుచున్నట్టి యున్నతమైన స్తనములుగలది ; జిత...ఉదారము= జయింపఁబడిన లజ్జావ్యాపారము గలదగుటచే నధికమైనది ; అస్ఫుటవాగంకురము = అవ్యక్తమగు వాక్కులయొక్క యావిర్భావముగలది; అక్షి...దర్పంబు, అక్షికోణ = కడకంటియందు, నివసత్ = వసించునట్టి, పుష్పేషు = మన్మథునియొక్క, దర్పంబు = గర్వముగలది; కటాక్షము మిక్కిలి మదనోద్దీపకమయిన దనుట ; సంఘటిత...రోమాంచమై, సంఘటితాలింగన= బాగుగఁగూర్పఁబడిన యాలింగనముచేత, గాఢాలింగనముచేతననుట, "శ్లో॥ గాఢాలిఙ్గనవామనీకృతకుచప్రోద్భిన్నరోమోద్గమా" అని యమరుకము, వామనీకృత=కుఱుచలుగాఁజేయఁబడిన, కుచాగ్ర = స్తనాగ్రములయందు, ప్రౌఢ= అతిశయించిన, రోమాంచమై = పులకలుగలదై ; విటున్ = ప్రియుని; చొక్కించెన్ = ఆనందపెట్టెను. ఇది జితమందాక్షక్రియోదారత్వాదులు వచించుటచేత "శ్లో॥ స్మరమన్దీకృతవ్రీడా ప్రౌఢా సంపూర్ణయౌవనా" యను ప్రాచీనలక్షణము ననుసరించిన ప్రౌఢోదాహరణము.

లజ్జాప్రధానము లగుముగ్ధామధ్యాప్రౌఢాభేదములు స్వీయకేగాని పరకీయాసామాన్యలకు లేనందువలనను "కావున స్వీయ త్రయోదశ, భావంబు వహించు" ననియేతద్గ్రంథముననే నిర్ణయింపఁబడుటవలనను, నిందు "విటుఁ జొక్కించె" నని వ్రాయుట విరుద్ధము. విటశబ్దము సాధారణముగఁ బురుషునిగాని పతినిగాని బోధించునది గా

దు. స్వీయాలక్షణవిరుద్ధమగుటవలనను, ఇది యుక్తముగాఁ దోఁచదు.

ధీ రా ది భే ద ము లు.

క. ధీర యధీరయు ధీరా
ధీరయు నగు నందు మధ్య ♦ ధీరాఽధీరా
ధీరాధీరాహ్వయముల
ధారుణిఁ బ్రౌఢయుఁ జెలంగుఁ ♦ దల్లక్షణముల్. 49

టీ॥ అందున్ = అముగ్ధామధ్యాప్రౌఢలయందు ; మధ్య = మధ్య యనునది; ధీర అధీరయున్ ధీరాధీరయున్ = ధీర అధీర ధీరాధీర అనునది; అగున్. ప్రౌఢయున్ = ప్రౌఢనాయికయు ; ధీరా...ఆహ్వయములన్ = ధీర అధీర ధీరాధీర యనునామములచేత; ధారుణిన్ = భూమియందు; చెలంగున్ = ప్రకాశించును. తల్లక్షణముల్ = ఆధీరాదిలక్షణములు; చెప్పఁబడున్, అనుక్రియ యధ్యాహార్యము.

మధ్యధీరాదిలక్షణములు.

తే. తప్పు గలభర్తమ్రోల సో♦త్ప్రాసఫణితిఁ
గేరడము లాడుసతి మధ్య ♦ ధీర సాశ్రు
పరుషవచన యధీర స♦బాష్పకుటిల
హారివచన ధీరాధీర ♦ యనఁగఁ జెలఁగు. 50

టీ॥ తప్పుగలభర్తమ్రోలన్ = అపరాధియగునాథునియెదుట; సోత్ప్రాసఫణితిన్ = పరిహాసముతోఁగూడినపలుకులచేత; కేరడములాడుసతి = వంకరమాటలాడు స్త్రీ; మధ్యధీర = మధ్యధీరయగును. సాశ్రు... వచన = కన్నీటితోఁగూడిన కఠినవాక్కులుగలది; అధీర = మధ్యాధీరయగును. సబాష్ప...వచన = కన్నీటితోఁగూడినట్టియు, వంకరలయినట్టియు, మనోహరములైనట్టివాక్కులుగలది; ధీరాధీరయనఁగన్ = మధ్యధీరాధీరయనఁగా; చెలఁగున్ = ఒప్పును.

ప్రౌఢధీరాదిలక్షణములు.

తే. కాంతుఁ డపరాధి యైన నాకారగుప్తిఁ
బరఁగి రతివేళ నలయించుఁ బ్రౌఢధీర
తాడనోగ్ర యధీర యుదగ్రకుటిల
భణితి యుభయాఖ్య వీరి నేర్పఱతు వరుస. 51

టీ॥ ప్రౌఢధీర = ప్రౌఢధీరయనునది; కాంతుఁడు = ప్రియుఁడు; అపరాధియైనన్ = పరస్త్రీసంభోగాద్యపరాధవంతుఁడుగాఁగా ; ఆకారగుప్తిన్ = అభిప్రాయవిశేషాదుల మఱుఁగుపఱచుటచేత; పరఁగి = ఒప్పి; రతివేళన్ = సురతసమయమందు ; అలయించున్ = ఆయాసపెట్టును. అధీర = ప్రౌఢాధీర; తాడనోగ్ర = తాడనముచేత భయంకరయగును. ప్రియుఁడు చేసినవిప్రియమునకుఁ బ్రతిక్రియావధి మనసు నిలుపుకొనలేక యధైర్యముచేఁ దాడనము సేయు ననుట. ఉభయాఖ్య = ప్రౌఢధీరాధీరయనునది; ఉదగ్రకుటిలభణితి = అధికమైకౌటిల్యముగలవాక్కులుగలది. వీరిన్ = ఈనాయికలను; వరుసన్ = క్రమముగా; ఏర్పఱతున్ = నిరూపింతును. తాత్పర్యముస్పష్టము.

మధ్యధీర కుదాహరణము.

ఉ. మోమున ఘర్మశీకరసమూహము గానఁగ నయ్యె నిప్పు డా
రామవిహారకేళిని భరంపడినాఁడవొ నన్నుఁ బాసి యీ
రే మదనాస్త్రఘాతముల వేఁగితొ నీయుర మెల్లఁ దద్వ్రణ
స్తోమము సోఁకియున్నయది చొప్పడఁగాంత యెఱుంగఁ జెప్పుమా.

టీ॥ కాంత = ప్రియుఁడా! మోమునన్ = ముఖమందు ; ఘర్మశీకరసమూహము=చెమటబొట్టులసమూహము; కానఁగనయ్యెన్= కనఁబడెను. ఇప్పుడు= ఈసమయమందు; ఆరామవిహారకేళిన్=ఉద్యానవనవిహారక్రీడచేత ; భరంపడినాఁడవో = శ్రమపడితివో, నన్నున్;

పాసి=వదలి ; ఈరే = ఈరాత్రియందు ; మదనాస్త్రఘాతములన్ = మన్మథబాణప్రహారములచేత; వేఁగితో = తపించితివో. నీయురమెల్లన్ = నీఱొమ్మంతయు; ఆద్వ్రణస్తోమముసోఁకియున్నది = ఆమదనాస్త్రఘాతములచేఁ గలుగు గాయములసమూహముతగిలియున్నది. చొప్పడన్ = సరిపడునట్లు; ఎఱుంగన్; చెప్పుమా. ఇందుఁ బ్రియుం డపరాధియై రాఁ జూచి కేరడము లాడినట్లు చెప్పినందున నాయిక మధ్యాధీర.

మధ్యాధీర కుదాహరణము.

శా. చాలుం జాలుఁ బిసాళిసేఁతలు పదా♦బ్జాతంబుపై మాటికిన్
వ్రాలం బోకు భవత్ప్రియానఖవిమ♦ర్శం బైననీవక్షమీ
నీలస్థాపితకుట్టిమం బొరసి న ♦ న్వేధించు లేలెమ్ము నీ
బాలాసంగమసౌఖ్యవైభవము సూ♦ప న్వచ్చితే యిచ్చటన్. 53

టీ॥ పిసాళిసేఁతలు=దొంగయెత్తుగలచేష్టలు ; చాలుంజాలున్. పదాబ్జాతంబుపైన్ = పాదపద్మమీఁద; మాటికిన్ =పలుమాఱు ; వ్రాలంబోకు=పడవలదు. భవత్...వక్షము = నీప్రియురాలినఖక్షతములతోఁగూడిననీఱొమ్ము ; ఈనీలస్థాపితకుట్టిమంబు= ఈయింద్రనీలమణిరచితభూమిని; ఒరసి=కలిసి, అందు ప్రతిఫలించియనుట;నన్వేధించున్ = నన్ను బాధించును. లేక; ఒరసినన్ = తాఁకినయెడ ; వేధించున్ = బాధించును. నీఱొమ్మున నఖక్షతములున్నవి కావున నీరాతినేల తాఁకినయెడ బాధగలుగునని యీపక్షమునఁ దాత్పర్యము. లేలెమ్ము= లెమ్ములెమ్ము. నీబాలా...వైభవము= నీయొక్కతరుణస్త్రీసంగమముచేఁగలిగిన సౌఖ్యాతిశయమును; చూపన్= కనఁబఱచుటకు; ఇచ్చటన్ = ఇందు; వచ్చితే? ఇం దధైర్యప్రయుక్తము లగుకఠినోక్తులు పలుకుటచేత నాయిక మధ్యాధీర యగు. లక్షణమున "సాశ్రుపరుషవచన" యని చెప్పి

లక్ష్యములోఁ బరుషవాక్యములుమాత్రము చెప్పఁబడినవి, ఐనను వ
శ్రువుల నాక్షేపించి సమన్వయంబు చేయునది.

మధ్యధీరాధీర కుదాహరణము.

చ. పలుక వటంచు నేమిటికి ♦ బాములఁ బెట్టెదు కాంత నీపయిం
దెలియఁగఁ దప్పు లేమికిని ♦ నిన్ననఁ జాలక యూరకుండినం
బలుమఱు సాపరాధుగతిఁ ♦ బల్కెద వెన్నఁడుఁ దప్పు నీయెడం
గలుగునె యంచు నించెఁ దెలి ♦ గన్నుల నీరు లతాంగి యంతటన్.

టీ॥ కాంత=ప్రియుఁడా! పలుకవటంచున్ = మాటాడవనుచు; ఏమిటికిన్ = ఏల; బాములఁబెట్టెదు=దుఃఖపఱచెదవు? నీపయిన్ = నీయందు; తెలియఁగన్ = విచారింపఁగా; తప్పులేమికిని=అపరాధములేకుంటనుబట్టి; నిన్ననఁజాలక=నిన్నుఁజెప్పఁజాలక; ఊరకుండినన్=మిన్నకుండినను; పలుమఱున్=సారెకు; సాపరాధుగతిన్ = అపరాధముచేసినవానిభంగి; పల్కెదు=వచించెదవు. నీయెడన్=నీయందు; ఎన్నఁడున్=ఎప్పటికిని; తప్పుగలుగునె = అపరాధముండునా? అంచున్; లతాంగి=స్త్రీ; తెలిగన్నులన్ = తెల్లనినేత్రములయందు; అంతటన్= పూర్ణముగ; నీరునించెన్ = బాష్పమునిండించెను. ఇందు నాయిక ధీరత్వమువలనఁ దనయభిప్రాయము బయలుపడకుండఁ గొంతవఱకు కుటిలోక్తులాడి పిమ్మట యధీరత్వమువలన నశ్రువులు నించుటంజేసి మధ్యధీరాధీర యగు.

ప్రౌఢధీర కుదాహరణము.

చ. హితమతి ధూర్తభర్త యిదు ♦ రేగెడునేర్పున నేకపీఠసం
గతి హరియించి పల్కుటయు ♦ గ్రక్కున నెచ్చెలి కూడికంబులం
జతురత నేర్పుచందమున ♦ జాఱఁగఁ ద్రోచి యతిప్రగల్భ యా
సతి యుపచారగౌరవము ♦ సల్పెడునట్లు వహించెఁ గోపమున్. 55

టీ॥ హితమతిన్=అనుకూలబుద్ధిచేత; ధూర్తభర్తకున్= మోసకాఁడగుప్రియునకు; ఎదురేఁగెడునేర్పునన్= ఎదురుగాఁబోవుచాతుర్యముచేత; ఏకపీఠసంగతిన్ = ఏకాసనోపవేశసంబంధమును; హరియించి=పరిహరించి; గ్రక్కునన్= శీఘ్రముగా; నెచ్చెలికిన్=స్నేహితురాలికి, ఊడిగంబులన్=పనులను; చతురతన్=చాతుర్యముచేత; నేర్పుచందమునన్= చెప్పువిధమున; పల్కుటయున్ = మాటలాడుటనుగూడ; జాఱఁగఁద్రోచి = తప్పించి; అతిప్రగల్భయానతి = మిక్కిలిప్రౌఢయగునాయిక; ఉపచారగౌరవముసల్పెడునట్లు = ఉపచారాతిశయముసేయురీతిగ; కోపమున్; వహించెన్ = తాల్చెను, నిర్వహించెననుట. సంభాషణసహాసనాదికార్యములను జాతుర్యముచేతఁ దప్పించి కోపమును జెల్లించుకొన్నందునఁ బ్రౌఢధీర, "శ్లో॥ ఏకత్రాసనసంగతిః పరిహృతా ప్రత్యుద్గమా ద్దూరత స్తామ్బూలాహరణచ్ఛలేన రభసాశ్లేషోఽపి సంవిఘ్నితః। ఆలాపోఽపి న మిశ్రితః పరిజనం వ్యాపారయ న్త్యాన్తికే కాన్తం ప్ర త్యుపచారత శ్చతురయా కోపః కృతార్థీకృతః॥" అనునమరుకపద్యమున నేకాసనసంగతిపరిహారాదులవలనఁ గోపము కృతకృత్యముగఁ జేయఁబడె నని యర్థ మగుచున్నది. కోపమువలనఁ జేయవలసినకృత్యము లుపచారముచేయుభంగి నొనరించె నని తాత్పర్యము. ఇందు "వహించెఁగోపమున్" అనుటవలనఁ గోపకృత్యములను జేసె నని యర్థముగాక కోపవహనము మాత్రము చేసిన ట్లభిప్రాయ మగుచున్నది. కావున వహించె ననుదానికి నిర్వహించె ననునర్థముచితము.

ప్రౌఢాధీర కుదాహరణము.

చ. వరునిఁ గృతాపరాధుని నవారణ వారణయాన యానునం
గెరలి భుజాగుణంబున బిగించి వతంసితసారసంబునం

గరము దమింపఁగాఁ దొడఁగెఁ ♦ గాంతుని సాంత్వనశీతలోక్తు లాం
తరనిజకోపతప్తఘృత ♦ ధార కకారణవారిధారగాన్. 56

టీ॥ వారణయాన = ఏనుఁగునడకవంటినడకగల స్త్రీ; కృతాపరాధునిన్=సాపరాధుఁడైన; వరునిన్ = ప్రియుని ; కని = చూచి; అవారణ=అడ్డములేనిదై; ఈసునన్ = కోపముచేత ; కెరలి= విజృంభించి; కాంతుని...ఉక్తులు= ప్రియునియూఱడింపుచల్లనిమాటలు; ఆంతర...ధారకున్= హృదయమందుండు తనకోపమనెడువేఁడినేతిధారకు; అకారణ... ధారగాన్ = నిష్కారణజలధారయగుచుండఁగా; భుజాగుణంబునన్=బాహువనెడుపగ్గముచేత; బిగించి= దృఢముగబంధించి; వతంసితసారసంబునన్ = శిరోభూషణముగఁజేయఁబడిన పద్మముచేత; కరము=మిక్కిలి; దమింపఁగాన్ = కొట్టుటకు; తొడఁగెన్ = ప్రవర్తించెను. ఇందు నాయికయం దధీరత స్పష్టము.

ప్రౌఢధీరాధీర కుదాహరణము.

చ. బొమముడిపాటుజంకె నటు ♦ పూని పురంధ్రులు సాపరాధు లౌ
రమణులు వేఁడుకొన్న నను♦రాగము దాల్పుదు రట్లు గాదు మ
త్క్రియ మపరాధలేశమును ♦ దాల్పని నీ విపు డెంత మ్రొక్కినం
దెమలదు శాంతిఁ బొందదు మ♦దీయమనం బిఁకఁ జాలుఁ బ్రార్థనల్.

టీ॥ బొమముడిపాటుజంకెన్ = భ్రూభంగమనుబెదిరింపును; అటు ; పూని = వహించి ; పురంధ్రులు = సచ్చరిత్రలౌనాయికలు; సాపరాధులౌరమణులు = తప్పిదముఁజేసినప్రియులు ; వేఁడుకొన్నన్=ప్రార్థనచేసినచో; అనురాగము=ప్రీతిని; తాల్పుదురు= పొందుదురు. మత్క్రియము=నారీతి; అట్లుగాదు=ఆవిధముగాదు. అపరాధ...నీవు=కొంచెమైనఅపరాధముచేయనినీవు ; ఇపుడు; ఎంతమ్రొక్కినన్= ఎంతనమస్కరించినను; మదీయమనంబు = నామనస్సు; తెమలదు=చ

లింపదు. శాంతిఁబొందదు= కోపమాఱుటను జెందదు. ఇఁకన్; ప్రార్థనల్ =వేఁడుటలు; చాలున్. ఇం దపరాధిని నిరపరాధి యనుకుటిలోక్తియు, నామనము శాంతిఁ బొంద దను పరుషోక్తియుఁ, గలుగుటవలన నాయిక ప్రౌఢధీరాధీర యగు.

జ్యే ష్ఠా క ని ష్ఠా భే ద ము లు.

క. ధారుణి మధ్యయుఁ బ్రౌఢయు
ధీరాధీరాదిభేద • దీపితలై వే
ర్వేరను జ్యేష్ఠ కనిష్ఠయు
నై రంజిలి ద్వాదశాఖ్య • లగుదురు వరుసన్. 58

టీ॥ ధారుణిన్ = భూమియందు; మధ్యయున్ = మధ్యనాయికయు; ప్రౌఢయున్=ప్రౌఢనాయికయు; ధీరా...దీపితలై =ధీరఅధీరధీరాధీరఅనుభేదములచేతఁ బ్రకాశింపఁజేయఁబడినవారై; వేర్వేరన్= వేరువేరుగా; జ్యేష్ఠకనిష్ఠయునై = జ్యేష్ఠయనియు కనిష్ఠయనియు భేదములుగలవారై; రంజిలి=ప్రకాశించి; వరుసన్=క్రమముగా; ద్వాదశాఖ్యలగుదురు=మధ్యధీరజ్యేష్ఠ మధ్యధీరకనిష్ఠ, మధ్యాధీరజ్యేష్ఠ మధ్యాధీరకనిష్ఠ, మధ్యధీరాధీరజ్యేష్ఠ మధ్యధీరాధీరకనిష్ఠ, ప్రౌఢధీరజ్యేష్ఠ ప్రౌఢధీరకనిష్ఠ, ప్రౌఢాధీరజ్యేష్ఠ ప్రౌఢాధీరకనిష్ఠ, ప్రౌఢధీరాధీరజ్యేష్ఠ ప్రౌఢధీరాధీరకనిష్ఠ, యని ద్వాదశనామములు గలవా రగుదురు.

స్వీయాదిభేదనిరూపణము.

క. కావున స్వీయ త్రయోదశ
భావంబు వహించు నన్య • పరఁగు ద్వివిధమై
యావారాంగన యేకవి
భావమ యన్నెన్నఁగాఁ బ • దార్వురు సుదతుల్. 59

టీ॥ కావునన్ = మధ్యాప్రౌఢలు పండ్రెండు భేదములుగలవారగుటవలన; స్వీయ = స్వీయయనునాయిక; త్రయోదశభావంబు వహించున్ = పదుమూఁడుభేదములుగలదగును, ముగ్ధ యొక్కటి, మధ్యాప్రౌఢలు పండ్రెండు, చేరి స్వీయ పదుమూఁడుభేదములు గలదగు ననుట. అన్య = పరకీయ; ద్వివిధయై = అనూఢ కన్యయను రెండుభేదములుగలదై; పరఁగున్ = ఒప్పును. ఆవారాంగన = ప్రసిద్ధయగుసామాన్యనాయిక; ఏకవిధావహ = ఒకటేభేదముగలది. ఇట్లెన్నఁగాన్ = ఈరీతిగణింపఁగా; సుదతుల్ = నాయికలు; పదార్వురు = పదునాఱుగురు. "శ్లో॥ స్వీయా త్రయోదశవిధా ద్వేధా తు పరాఙ్గనా। వేశ్యైకైవం షోడశధా నాయికాః పరికీర్తితాః॥" అని ప్రాచీనులు విభజించిరి.

ఇఁక నష్టవిధనాయికానిరూపణము.

తే. మఱియు శృంగారశంభుసం♦భావితాష్ట
తనువు లన నీమృగాక్షులు ♦ వినుతిఁ గాంతు
రష్టవిధభేదముల వీరి ♦ యాహ్వయములు
లక్షణము లేర్పరించెద ♦ లలితఫణితి. 60

టీ॥ మఱియున్ = వెండియు; ఈమృగాక్షులు = ఈనాయికలు; శృంగార...అనన్ = శృంగారరస మనెడుశివునకు సంభావితము లగు నెనిమిదిశరీరము లనునట్లు, ఈశ్వరుండు పృథివ్యబాదిశరీరాష్టకము గలవాఁడు గాన ఈయెనమండ్రు శృంగారమను నీశ్వరునిశరీరములుగా భావింపఁ దగినవా రనుట; అష్టవిధభేదములన్ = ఎనిమిదివిధములయిన భేదములచే; వినుతిఁగాంతురు = ఖ్యాతినొందుదురు. వీరియాహ్వయములు = వీరినామములను; లక్షణములు = స్వరూపములను; లలితఫణితిన్ = మృదువాక్కుచేత; ఏర్పరించెదన్ = నిరూపింతును.

స్వాధీనపతికాదిలక్షణములు.

సీ. వరుఁడు కైవస మైన ♦ వనిత స్వాధీనభ
ర్తృక ప్రియాగమవేళ ♦ గృహముఁ దనువు
నవరించునింతి వా♦సకసజ్జ పతిరాక
తడ వుండ నుత్కంఠఁ ♦ దాల్చునింతి
విరహోత్క సంకేత ♦ మరసి నాథుఁడు లేమి
వెస నార్త యగుకాంత ♦ విప్రలబ్ధ
విభుఁ డన్యసతిఁ జెంది ♦ వేకువ రాఁ గుందు
నబల ఖండిత యల్క ♦ నధిపుఁ దెగడి
తే. యనుశయముఁ జెందు సతి కల♦హాంతరిత ని
జేశుఁడు విదేశగతుఁ డైనఁ ♦ గృశతఁ దాల్చు
నతివ ప్రోషితపతిక కాం♦తాభిసరణ
శీల యభిసారికాఖ్యయై ♦ చెలువు మెఱయు. 61

టీ॥ వరుఁడు = ప్రియుఁడు; కైవసమైనవనిత = స్వాధీనుఁడుగాఁగలస్త్రీ; స్వాధీనభర్తృక = స్వాధీనపతికయనఁబడు. ప్రియాగమవేళన్ = ప్రియుఁడువచ్చుసమయమందు; గృహమున్ = కేళీగృహమును; తనువున్ = శరీరమును; సవరించునింతి = అలంకరించునాయిక; వాసకసజ్జ = వాసకసజ్జయనఁబడును. పతి...ఉండన్ = ప్రియుఁడు రాకవిలంబపడఁగా; ఉత్కంఠన్ = ఔత్సుక్యమును; తాల్చునింతి = వహించునాయిక; విరహోత్క=విరహోత్కంఠితయనఁబడు. సంకేతమరసి= సంకేతస్థానమునువెదకి; నాథుఁడులేమిన్ = ప్రియుఁడులేకుండుటవలన; వెసనార్తయగుకాంత=శీఘ్రముగాదుఃఖితయగునాయిక; విప్రలబ్ధ=విప్రలబ్ధయనునదియగును. విభుఁడు = ప్రియుఁడు; అన్యసతిన్=అన్యకాంతను; చెంది=పొంది; వేకువన్= ప్రాతఃకాలమందు; రాన్=రాఁగా;కుం

దునబల=దుఃఖించుకాంత; ఖండిత=ఖండితయనఁబడు. అల్కన్=కోపముచేత; అధిపున్=భర్తను; తెగడి=నిందించి; అనుశయముఁజెందుసతి=పశ్చాత్తాపమునొందునాయిక; కలహాంతరిత=కలహాంతరితయనఁబడు. నిజేశుఁడు= తనప్రియుఁడు;విదేశగతుఁడైనన్ = దేశాంతరముఁబొందినవాఁడైనప్పుడు; కృశతన్ = కృశత్వమును; తాల్చుసతివ = వహించుస్త్రీ; ప్రోషితపతిక = ప్రోషితపతికయనఁబడు. కాంత...శీల= ప్రియునిగూర్చి సంకేతస్థలమునకుఁబోవుట స్వభావముగాఁగలది; అభిసారికాఖ్యయై = అభిసారికయనునామముగలదయి; చెలువుమెఱయున్ = అందమైప్రకాశించును.

కవి ప్రతిజ్ఞావాక్యము.

క. ఈరీతిఁ జెలఁగునతిశృం
గారకలాకలితనాయి♦కామణులకు వే
ర్వేర నుదాహరణంబులు
భూరిమధురవచనరచన♦ముల నేర్పఱతున్. 62

టీ॥ ఈరీతిన్ = ఈవిధమున; చెలఁగు...మణులకున్=ఒప్పుచున్నశృంగారవిద్యాప్రవీణలగునాయికారత్నములకు ; వేర్వేరన్ = వేరువేరుగ; భూరి...రచనములన్ = అధికమైనతీయనిపలుకులయొక్క-కూర్పులచేత; ఉదాహరణంబులు=లక్ష్యంబులను; ఏర్పఱతున్=నిరూపింతును. ఈయష్టవిధనాయికలకు నుదాహరణములు చెప్పుదు ననుట.

స్వాధీనభర్తృకోదాహరణము.

ఉ. శ్రీనిధి యోబభూవరునృ♦సింహుఁడు కైవసమై చెలంగఁగా
భూనుతవైభవస్ఫురణఁ ♦ బొల్చుయశోజలజాక్షి నిత్యస
మ్మానితశీలయై ధవుని ♦ మన్నన నొదల యెక్కి-వట్టి వై
మానికవాహిని న్నగు న ♦ మందనిజాతిశయంబు పేర్మికిన్. 63

టీ॥ శ్రీనిధి...నృసింహుఁడు = సంపన్నిధియగునోబయరాజుకు మారుఁడైన నరసభూపాలుఁడు ; కైవసమై చెలంగఁగాన్ = స్వాధీనుఁడై యొప్పఁగా; భూనుతవైభవస్ఫురణన్ = భూమియందుఁగొనియాడఁబడినవిభవాతిశయముచేత; పొల్చుయశోజలజాక్షి = ఒప్పుచున్నకీర్తి యనెడుస్త్రీ; నిత్యసమ్మానితశీలయై = నిరంతరమును పూజింపఁబడిన స్వభావముగలదియై; ధవునిమన్ననన్ = ప్రియునిలాలనముచేత ; జౌదల...వాహినిన్ = శిరముపై కెక్కినగంగను; అమంద...పెర్మికిన్ =తక్కువకాని తనఆధిక్యముయొక్క గౌరవముచేత; నగున్ = పరిహసించును. ఇందు యశోజలజాక్షికి వరుఁడగునరసభూపాలుఁడు కైవసమైనందున యశోజలజాక్షి స్వాధీనభర్తృక యగును.

వాసకసజ్జోదాహరణము.

చ. యువనచమూసమూహముల ♦ నాజి జయించి యుదగ్రదిగ్జయో
త్సవవిభవాభిరాముఁ డయి ♦ సారెకు నోబయనారసింహభూ
ధవుఁ డరుదెంచులగ్నమునఁ ♦ దత్పురలక్ష్మి విభూషితోల్లస
ద్భవనవిశేషయై మృగమ♦దద్రవవాసనఁ దాల్చు నిచ్చలున్. 64

టీ॥ ఓబయనారసింహభూధవుఁడు= నరసభూపాలుండనుప్రియుండు; ఆజిన్ =యుద్ధమందు; యవనచమూసమూహములన్=యవన సైన్యచక్రములను; జయించి=గెలిచి;ఉదగ్ర...అభిరాముఁడయి=అధికమగుదిగ్విజయోత్సవవైభవముచేతఁ బ్రకాశించువాఁడయి; అరుదెంచులగ్నమునన్=వచ్చెడుముహూర్తమునందు; తత్పురలక్ష్మి =ఆరాజునగరసంపదయనునాయిక; సారెకున్=మాటికి ; విభూషిత...విశేషయై=అలంకరింపఁబడినవిగనుకనే ప్రకాశించుచున్నమేడలు మొదలగుగృహవిశేషములుగలదై, అలంకరింపఁబడిన కేళీగృహముగలదై యనుట; మృ

గ...వాసనక్ = కస్తూరినీటివాసనను; నిచ్చలుక్ = నిత్యమును; తాల్చుక్=ధరించును. ఇందుఁ బురలక్ష్మి యనునాయిక తనభర్త యగునరసభూపాలుండు దిగ్విజయశాలియై వచ్చుసమయమందు గృహమును తనువును నలంకరించికొనినట్లు వర్ణించినందునఁ బురలక్ష్మి వాసకసజ్జయగు.

విరహోత్కంఠిత కుదాహరణము.

ఉ. నెచ్చెలు లీనృసింహధర♦ణీవరుఁ దెచ్చెద మంచుఁ బోయి రా
రిచ్చట నీవునుం గరుణ♦ యించుక లే కలరంపగుంపులక్
గ్రుచ్చెద వేల మత్ప్రియునిఁ♦ గూర్పుము మన్మథ నీకుఁ దద్విభుం
దెచ్చుటకై యొసంగెద మ♦దీయకటాక్షము లన్జయాస్త్రముల్.

టీ॥ మన్మథ=ఓమదనుఁడా! నెచ్చెలులు=సఖులు; ఈనృసింహధరణీవరుక్=ఈనరసభూపాలుని; తెచ్చెదమంచుఁబోయి=తీసికొనివచ్చెదమనిచని; రారు=రారైరి. ఇచ్చటక్ = ఈస్థలమందు ; నీవునుక్; కరుణయించుకలేక = దయకొంచెమైనను లేక; అలరంపగుంపులక్ = పుష్పబాణసమూహములచేత; గ్రుచ్చెద వేల= బాధించెద వేటికి? మత్ప్రియునిక్= నావల్లభుని; కూర్పుము = కూడఁజేయుము. తద్విభుక్=ఆవల్లభుని; తెచ్చుటకై; మదీయ...అస్త్రముల్ =నాక్రేగంటిచూపులను జయసాధనములగునస్త్రములను ; ఒసంగెదక్=ఇచ్చెదను. ఇందు నాయిక పతిరాక తడవుండ మదనార్త యైనట్లు చెప్పినందున నిది విరహోత్కంఠిత యగును.

విప్రలబ్ధ కుదాహరణము.

చ. ఎనయఁగ నీనివాసమున♦ కే నరుదెంచెద నంచు నాపయిం
గనుఁగొన నిక్కపుంబ్రియము♦ గల్గినవాఁడును బోలెఁ బల్కి యా

మనికికి రాక తక్కినను ♦ మానెడుఁ గాక మదీయదృష్టికిం
బనుపడి ప్రోలనున్నగతి ♦ మాయలు సేయఁగ నేల భర్తకున్.

టీ॥ ఎనయఁగన్ = పొందుటకు ; ఈనివాసమునకున్=ఈసంకే తస్థానమునకు; ఏనరుదెంచెదనంచున్ = నేనువచ్చెదనంచు; నాపయిన్ = నామీఁద; కనుఁగొనన్= చూచుటకు; నిక్కపుం. . .బోలెన్ =యథార్థ ప్రేమగలవాఁడువలె ; పల్కి = వచించి ; ఈమనికికిన్ = ఈనివాస మునకు; రాకతక్కినను మానెడుఁగాక = రాకున్ననుండుఁగాక. మదీయ దృష్టికిన్=నాచూపునకు; పనుపడి = నాటి; ప్రోలనున్నగతిన్ = ఎదు టనున్నయట్లు; భర్తకున్ = ప్రియునికి ; మాయలుసేయఁగనేల=మాయ లుసేయుటకేమిప్రయోజనము ? అట్లుసేయుటతగదనుట. ఇందు నాయిక సంకేతస్థాన మరసి ప్రియుఁడు లేనందున మన్మథార్త యయి ప్రియు నంతట నవలోకించునట్లు వర్ణించినందున నిది విప్రలబ్ధ యగును.

ఖండితోదాహరణము.

చ. నృపులకు నెల్లవారల భ♦రించుట యోగ్యము గాన నేఁటిరే
యపరిమితోత్సవంబునఁ బ్రి♦యాసదనంబుల కేగి యేగి యా
నెపమున మద్గృహంబునకు ♦ నీ వరుదేరఁ బ్రభాత మయ్యెఁ గా
కిపుడు నృసింహ నీపయి నొ♦కించుక వంచన లే దెఱుంగుదున్.68

టీ॥ నృపులకున్=రాజులకు; ఎల్లవారలభరించుట=సర్వజనులఁ బోషించుట; యోగ్యముగానన్= ఉచితముగాన; నేఁటిరేయి= ఈదిన పురాత్రి; అపరిమితోత్సవంబునన్=అత్యంతోత్సవముచేత; ప్రియాసద నంబులకేగియేగి = ప్రియురాండ్రయిండ్లకుఁబోయిపోయి ; ఆనెపము నన్ = ఆవ్యాజముచేత ; మద్గృహంబునకున్ = నాయింటికి ; నీవరు

చేరక్=నీవువచ్చుటకు ; ప్రభాతమయ్యెక్=నిశావసానసమయమాయెను. కాక=కాని ; నృసింహ=నరసభూపాలుఁడా! ఇపుడు = ఈసమయమందు; నీయెడక్ = నీయందు ; ఒకించుకవంచనలేదు = కొంచెమైన వంచనలేదు; ఎఱుంగుదుక్ = తెలియుదును. ఇందు నాయిక తనవిభుఁడగునరసభూపాలుఁ డన్యసతులఁ జెంది వేకువ రాఁ గుందుటం జేసి ఖండిత.

కలహాంతరిత కుదాహరణము.

ఉ. ఆనఁగ రానికోపమున ♦ నప్పుడు కాంతుని ధిక్కరించుచో
మానదురాగ్రహగ్రహము ♦ మానుప లేకపు డెందుఁ బోయెనో
యీనసవింటిదంట యిపు♦డేఁపఁ దొడంగె భవిష్యదర్థము
ల్గాననినామనంబునకుఁ ♦ గావలె నిట్టి విషాదవేదనల్. 69

టీ॥ ఆనఁగరానికోపమునక్ = అడంపరానియాగ్రహముచేత; కాంతునిక్=ప్రియుని; ధిక్కరించుచోక్ = తిరస్కరించునెడ ; మానదురాగ్రహగ్రహముక్ = మానమనెడుదురాగ్రహముగలపిశాచమును; మానుపలేక = మానుపఁజాలక ; ఈనసవింటిదంట = ఈకుసుమాయుధుఁడు; అపుడెందుఁబోయెనో = ఆకాలమందెచటకిఁబోయెనో; ఇపుడేఁపఁదొడంగెక్ = ఇపుడుబాధింపసాగెను. భవిష్యదర్థముల్ = కాఁబోవుకార్యములను ; కాననినామనంబునకుక్ = తెలియనినామనస్సునకు; ఇట్టివిషాదవేదనల్=ఈపశ్చాత్తాపబాధలు; కావలెక్=కాఁదగినవి. ఇందు నాయిక ప్రియుఁడు సమీపమునకు వచ్చినపుడాగ్రహముచే నాతని ధిక్కరించి వెనుకఁ బరితపించుచున్నది గాన కలహాంతరితయగు.

"అప్పుడు కాంతుని" ననుపాఠముపక్షమున, "నపు డెందుఁబోయెనో" యనుచోట "అపు" డనుదానికిఁ బునరుక్తి గలుగుచున్న

యది గాన "నప్పుడుకాంతుని" ననిపాఠము గల్పించి, యీవిధంబు గఁ బాదములమీఁద బడునట్టికాంతు నని యర్థము సేయుట యుక్త మని దోఁచుచున్నది.

ప్రోషితభర్తృక కుదాహరణము.

చ. స్థిరయశ యోబభూవరునృ♦సింహ భవద్రిపుభామ కాననాం
తరమున కేగి యందు నిజ♦నాథునిఁ గానక మన్మథార్తయై
వరుని సరోజపత్త్రమున♦వ్రాయునెడం గరము ల్చెమర్పఁగా
నరయ నిజాంగకంబె పగ♦యయ్యె నటంచుఁ దలంచు దైవమున్.

టీ॥ స్థిరయశ=శాశ్వతకీర్తిగలవాఁడా! ఓబ...సింహ=ఓబభూపునిపుత్త్రుఁడవగునరసభూపాలుఁడా! భవద్రిపుభామ= నీశత్రుభార్య; కాననాంతరమున కేగి=వనమధ్యమునకుఁబోయి; అందునిజనాథునిఁగానక=అచటఁదనప్రియుఁగానక; మన్మథార్తయై = కామపీడితయై; వరునిన్=ప్రియుని; సరోజపత్త్రమునన్=కమలదళమందు;వ్రాయునెడన్=లిఖించునప్పుడు; కరముల్=హస్తములు; చెమర్పఁగాన్=చెమటపట్టఁగా; అరయన్ = విచారింపఁగా; నిజాంగకంబె = తనశరీరమే; పగయయ్యెన్=శత్రువాయెను. అనుచుఁదలంచుదైవమున్=అనిచెప్పుచు దైవమునుదలంచును. ఇందు నాయిక తనవిభుఁడు దేశాంతరగతుఁ డైనందున మదనార్తయయి కృశించినట్లు వర్ణించినందున నిది ప్రోషితభర్తృక యగును.

ఇది విప్రలబ్ధనాయికోదాహరణముగఁ గానఁబడుచున్నది. రిపువు వనావళి కేగినఁ దత్కాంత మదనార్త యైనట్లు వర్ణించినచో యుక్తముగ నుండును. ప్రోషితపతికయనునది, "శ్లో॥ దేశాంతరగతే కాన్తే ఖిన్నా ప్రోషితభర్తృకా" యని, ప్రియుండు దేశాంతరగతుండు కాఁగా ఖేదము నొందునది యని చెప్పఁబడినది గాని తాను దేశాంత

రమునకుఁ బోయి దుఃఖించునది యని కాదు. ప్రకృతస్థలమందు, నాయిక ప్రియునివదలి తా నడవికిఁ బోవుట సంభావితమునుం గాదు.

అభిసారికోదాహరణము.

ఉ. నాతి మదిం బ్రియాభిసరణం బొనరింపఁ దలంచెదీవు చం
ద్రాతపసాంద్రదీధితు లజాండకటాహము నిండఁ బర్వఁగా
నీతలఁ పెట్లు గూడు రమణీ వలెనే నొకవన్నెగాఁగ ము
క్తాతతులుం బ్రసూనములుఁ దాల్పు మలందుము గంధసారముల్.

టీ॥ నాతి= ఓచిన్నదానా! ఈవు=నీవు! మదిన్= బుద్ధియందు; ప్రియాభిసరణంబు = ప్రియునిగూర్చి సంకేతస్థలమునకుపోవుటను; ఒనరింపన్ = చేయుటకు; తలంచెదు= తలఁచుచున్నావు. చంద్రా...దీధితులు= వెన్నెలయొక్క దట్టమైనకాంతులు, అజాండకటాహము = బ్రహ్మాండభాండము ; నిండన్ = నిండునట్లు; పర్వఁగాన్ = వ్యాపింపఁగా; నీతలఁపు=నీకోరిక; ఎట్లుగూడున్= ఏరీతిఘటిల్లును? రమణీ=ఓవనితా! వలెనేని=కావలసివచ్చినయెడ; ఒకవన్నెగాఁగన్ = ఒక టేరంగగునట్లు; ముక్తాతతులున్= ముక్తాహారములను ; ప్రసూనములున్=పువ్వులను, తెల్లనిపువ్వులననుట; తాల్పుము=ధరింపుము. గంధసారమున్=శ్రీగంధమును; అలందుము=పూసికొనుము. ఇందు నాయిక యభిసారిక యనుట స్పష్టము.

ఈయుదాహరణములయందు నరసభూపాలునినామము కొన్నింటిలో లేకున్నను, యథాసంభవముగఁ దత్తద్విభక్తులతో నధ్యాహారముచేసికొని యన్వయ మూహించునది.

నాయికలసంఖ్య.

క. ఈయెనిమిదిభేదంబులఁ
బ్రేయసులు పదార్వురుం బ్రభిన్నాత్మికలై

యాయతగతి నిల నూటిరు
వై యెనిమిది భేదములను ♦ వఱలుదు రెలమిన్. 72

టీ॥ ప్రేయసులు=నాయికలు ; పదార్వ్వరన్=పైఁజెప్పినరీతి స్వీయ పదుమూఁడు తెఱంగులు పరకీయ రెండువిధములు సామాన్య యొక విధమునగుటచే పదునాఱుగురును, ఈయెనిమిదిభేదంబులన్=ఈస్వాధీనపతిక మొదలగు నెనిమిదిభేదముల చేత; ప్రభిన్నాత్మికలై = భిన్నస్వరూపముగలవారై ; ఆయతగతిన్=విస్తృతవిధముచే, గుణకారముచేననుట; నూటి. . . భేదములను=నూటయిరువది యెనిమిదిభేదముల చే; ఎలమిన్ = అతిశయముచే; వఱలుదురు=ఒప్పారుదురు.

ఇందుఁ బ్రేయసీశబ్దము శృంగారాలంబననాయికాపరముగఁ బ్రయోగింపఁబడినది. ప్రియురాండ్రనునర్థమును బోధించును గాని యీ యర్థమును బోధింపదు. ప్రియురాండ్రనునది, "ఎవరిప్రియురాం" డ్రని నిత్యసాకాంక్షము గావున నిటప్రేయసీశబ్ద ప్రయోగ మయుక్త మని తోఁచుచున్నది.

ఉత్తమాదిభేదములు.

క. ఇల నీసంఖ్యలఁ దగుసతు
లలయుత్తమమధ్యమాధ ♦ మాభిఖ్యలఁ జె
న్నలరఁగ మున్నూటెనుబది
నలువురు నాయికల టండ్రు ♦ నవరసరసికుల్. 73

టీ॥ ఇలన్=భూమియందు; ఈసంఖ్యలన్—ఈభేదముల చేతననుట; తగుసతులు=ఒప్పుచున్ననాయికలు; అల . . . అభిఖ్యలన్ = ప్రసిద్ధములగుఉత్తమమధ్యమఅధమయను భేదముల చేత ; చెన్నలరఁగన్ = ఒప్పఁగా; మున్నూటెనుబదినలువురు = పూర్వము చెప్పినరీతి గుణింపఁగా

మున్నూటయేనుబదినలుగురు నాయిక లగుదురు. అటం(డు నవరససంసి కుల్ = అటని నవరసజ్ఞులగునాలంకారికులు వచింతురు. ఇది నాయికా నాయకప్రకరణము.

ఈప్రకరణమందుఁ గొన్నివిశేషములు దెలియఁదగినవి. ఏవన.— స్వీయ పదుమూఁడు భేదములు గలది, పరకీయ రెండుభేదములు గల ది, సామాన్య యొకభేదము గలది, ఇట్లు పదునాఱుభేదములు గలనా యికలు స్వాధీనపతికాదు లగునష్టభేదములచేత నష్టావింశత్యుత్తరశత భేదములు గలవారై యుత్తమాదిభేదములచేతఁ జతురశీత్యుత్తరత్రిశ తభేదములు గలవా రగుదు రని యేతద్గ్రంథకారాభిప్రాయసారము. ర సమంజర్యాదులు నీయభిప్రాయమునే యిచ్చుచున్నయవి. అయినను, "ఏతే ధీరాదిభేదా స్వీయాయా ఏవ న పరకీయాసామాన్యయోః ఇతి ప్రాచీనలేఖన మాజ్ఞామాత్రమ్, యతో ధీరత్వ మధీరత్వం వా మానానియతమ్. మానశ్చేత్పరకీయాసామాన్యయో ర్ధీరాదిభేదానాం తయో రప్యావశ్యకత్వాత్" అని రసమంజరీకారుఁడు వ్రాసినందున ధైర్యాధైర్యములను బట్టి కలుగుధీరాదిభేదములు స్వీయకే యనుట నిర్యుక్తికముగా నున్న దనియు, పరకీయాసామాన్యల కట్టి ధైర్యాధై ర్యము లున్నపు డాభేదములు కలుగ వనుట సాహసమాత్రము గాన వారికిని గలుగ వచ్చు ననియు, తాను స్వీయకే యని వ్రాయుట ప్రా చీనులయభిప్రాయముననే కాని స్వాభిప్రాయమునఁ గా దనియు, వ్యక్త మగుచున్నది. అట్లు పరకీయాసామాన్యలకును ధీరాదిభేదముల నంగీక రించినచో స్వీయ త్రయోదశ భేదములు కలది, పరకీయ యాఱుభేద ములు గలది, సామాన్య మూఁడు భేదములు కలది, గాన ద్వావింశతి భేదములు గలిగిననాయికలు స్వాధీనపతికాదిభేదము లెనిమిదింటిచే నూటడెబ్బదియాఱు భేదములుగలవారై యుత్తమమధ్యమాధమభే

దంబుల నష్టావింశత్యుత్తరపంచశత భేదమ్ములు గలవా రగుదురు. ఇట్లు ప్రాచీనమతమునందు ధీరాదిభేదములతోఁ బదునాఱుభేదంబులు గలవారికిఁగాని, రసమంజరీకారాదుల ముఖ్యమతమునందు ఇరువది రెండుభేదంబులు గలవారికిఁగాని, నాయికలకు, స్వాధీనపతికాదిభేదాష్టకముచేతను నుత్తమాదిభేదత్రయముచేతను ఇవ్విధమున భేదములు గలుగుచున్నవి.

ఇందొకయాక్షేపము గలదు, ధీరాదులకు స్వాధీనపతికాదిభేదములు చెప్పినపుడు స్వాధీనపతికధీర వాసకసజ్జధీర విరహోత్కధీర విప్రలబ్ధధీర కలహాంతరితధీర ప్రోషితపతికధీర అభిసారిధీర ఇత్యాదులు చెప్పవలసి వచ్చును. ప్రియుఁ డపరాధి యైనపుడు గలుగుకోపము "శ్లో॥ స్త్రీణా మీర్ష్యాకృతః కోపో మానో ఒన్యాసంగిని ప్రియే" అనుటవలన మాన మనియు, అట్టిమానావస్థయందు ధైర్యము వహించి తత్కాలోచితోత్తరోపచారాదులచేఁ బ్రియునియెడ వర్తించునది ధీర యనియు, కోపము నిలుపఁ జాలక యధీరతవలనఁ బరుషోక్తు లాడునది యధీర యనియు, నుభయప్రకార ధీరాధీర యనియు, సిద్ధాంతముండఁగా, స్వాధీనపతికాదులకు ధీరాదిభేదంబు లెట్లు గలుగు? ప్రోషితపతికావిప్రలబ్ధాదులకుఁ బ్రియసాన్నిధ్యమే లేకుండఁగా వారు ధైర్యాధైర్యములవలన వక్రోక్తిపరుషోక్తుల నెవరింగూర్చి ప్రయోగింతురు? తాడనతర్జనాదు లెచటఁ జేయుదురు? కాన నిది చింత్యమే. రెండియుఁ, బైచెప్పినమానము లఘువు, మధ్యము, గురువు, అని ముత్తెఱంగులనియు, అం దన్యస్త్రీదర్శనాదులచే లఘుమాన మనియు, అన్యస్త్రీనామోచ్చారణాదులచే మధ్యమాన మనియు, అన్యస్త్రీసంభోగాదులచే గురుమాన మనియు, వ్రాసి దానిచే మానవతి యనునొక నాయికను, ప్రియుఁడు దూతీసంభోగముఁ జేసినపు డన్యసంభోగదుఃఖిత యని మఱి

యొక నాయికను, రసమంజరీకారుండు వ్రాసె. ఆనాయికలును ఖండి తావాంతరభేదములుగానే తెలియునది.

ఈసిద్ధాంతమునందు, విభుఁ డన్యసతిఁ జెంది వేకువ రాఁ గుం డునతివ ఖండిత యనులక్షణము చాలదు. మఱియేమన్న, అన్యస్త్రీ సంబంధాదిజ్ఞానజన్యప్రియవిషయకకోపవతి యని గాని ప్రియాపరాధ జ్ఞానజన్యకోపవతి యని గాని ఖండితాలక్షణముఁ జేయవలయు. ఇం దపరాధజన్య యనక అపరాధజ్ఞానజన్యయనుటవలన సాక్షాద్దృష్టాపరా ధమందువలె భోగచిహ్నగోత్రస్ఖలనోత్స్వప్నానుమితాపరాధమందును సఖీముఖశ్రుతాపరాధమందును గలుగుకోపమును బట్టియు, ఖండిత యేర్పడుచున్నది. అపరాధము వాస్తవము గాని యవాస్తవముగాని ఖండితాత్వసిద్ధి యగుచున్నది. కొందఱు దృష్టశ్రుతానుమితాపరాధ ములలో దృష్టాపరాధము సాక్షాద్దృష్టరూపమె యని వ్రాసిరి గాని విక్రమోర్వశీయములో "చిత్రదృష్టము," "స్వప్నేనిరీక్ష్యదయితమ్" ఇత్యాదులయందు స్వప్నదృష్టము, నగపడుచున్నందున దృష్టాపరాధ ము సాక్షాద్దృష్టము చిత్రదృష్టము స్వప్నదృష్ట మని మూఁడు విధ ములుగాఁ దోఁచుచున్నది. ఇట్టియశేషాపరాధములకు జ్ఞానపదముచే సంగ్రహ మగుచున్నది. జ్ఞానజన్యకోపవతి యనుటవలన లఘుమధ్యగు రుమానములకును, వైమనస్యవ్యళీకవిప్రియమన్యుభేదముచే నాలుగువి ధములైనగురుమానమునకును సంగ్రహ మగుచున్నది. ఈవైమనస్యా దిలక్షణములు నాట్యశాస్త్రమునందు, "శ్లో॥ నిద్రాఖేదాలసగతిం స చిహ్నాం సరసవ్రణమ్। ఏవంవిధం ప్రియం దృష్ట్వా వైమనస్యం విధీ తే। బహుశో వార్యమాణోఽపి యస్తు తత్రైవ దృశ్యతే। సంఘర్షా త్తత్ర మాత్సర్యా ద్వ్యళీక ముపజాయతే। జీవన్త్యాం త్వయి జీవామి దాసోఽహం త్వంచ మే ప్రియా। ఉక్త్వైవం యోఽన్యథా కుర్యా త్త

ద్ధి వై విప్రియం భవేత్ । ప్రతిపక్షసకాశా ద్య స్సౌభాగ్యైకవికత్థనః। ఉపసర్పే త్సచిహ్నాస్తు మన్యు స్తత్రోపదిశ్యతే॥” అని చెప్పఁబడి యున్నవి. ఈఖండితయొక్క కోపశాంత్యుపాయములు షడ్విధములుగా గ్రంథములయందు వ్రాయంబడినవి. ఎట్లన్న, “శ్లో॥ హేతుజస్తు శమం యాతి యథాయోగ్యప్రకల్పితైః । సామ్నా దానేన భేదేన నత్యుపేక్షారసాన్తరైః॥” అనుటచే, అవి సామము, దానము, భేదము, నమస్కారము, ఉపేక్ష, రసాంతరము, అని తెలియునది. ఇందుఁ బ్రియవాక్యకథనము సామము. సఖ్యాదులచేత నుపాలంభవాక్యములు ప్రయోగింపఁ జేయుట భేదము. నెపముతో భూషణాదుల నిచ్చుట దానము. పాదములపై వ్రాలుట నమస్కారము. ఊరకుండుట యుపేక్ష, ఆకస్మికము లైనభయాదుల నుత్పాదించుట రసాంతరము. వీనియందు “యథాయోగ్యప్రకల్పితైః” అనుటవలనఁ గ్రమనియమము లేదు. “శ్లో॥ మయి క్షీణోపాయే ప్రణిపతనమాత్రైకశరణే” అనున మరుకపద్యమునుబట్టి ప్రణామము చరమోపాయ మని యెంచ రాదు. యథాయోగ్యముగఁ గల్పితము లైనయితరోపాయములు ప్రక్షీణములై ప్రణిపతనము మాత్రము శేషించిన దని యచటియభిప్రాయము గావున యథోచితముగా నుపాయప్రయోగముఁ జేయఁదగు నని తెలియునది.

ఇట్లు ఖండితలక్షణమువలె విప్రలబ్ధాప్రోషితపతికాదిలక్షణములును వరుఁడు కైవసమైన యనుపద్యముచొప్పునఁ జెప్పినచో ననేకదోషములుసంభవించుచున్నవి. అవి యెల్ల విస్తరభీతిచే నిందు వివరింప నైతి.

ఇఁక నుద్దీపనవిభావములలోఁ బ్రాయంబు.

మ. వరవక్త్రేందువిలాసకృన్నవవయో ♦ వర్షావసానంబునం

దరుణీశైశవసింధు లింకునెడఁ దత్తత్కాలలక్ష్యంబు లౌ
సరసాంతస్థితగండశైలము లనం జందోయి యంతంతకుం
బరఁగుం దత్క్రమశోష రేఖ లనఁ గన్పట్టు న్వళీపుంజముల్. 74

టీ॥ వర...అవసానంబునన్, వర = శ్రేష్ఠమగు, వక్త్రేందు= ముఖచంద్రునకు, విలాసకృత్ = ప్రకాశమునుజేయునట్టి, నవవయోవస్థావసానంబునన్ = నూతనయౌవనమనెడు శరత్కాలమునందు; తరుణీ...సింధులు, తరుణీ= స్త్రీయొక్క, శైశవ=శిశుత్వమనెడు, సింధులు=నదులు; ఇంకునెడన్ = శోషించునపుడు ; తత్తత్కాలలక్ష్యంబులు = ఆయాసమయములయందుఁ గనఁబడుచుండునవి; ఔ సరస...అనన్, ఔ సరస = అయినఆర్ద్రములనట్టియు, అంతస్థిత = లోపలనుండునట్టి, గండశైలములనన్ =స్థూలోపలములనునట్లుగా; చందోయి= స్తనయుగము ; అంతంతకున్=క్రమక్రమముగా; పరఁగున్= ఒప్పును. వళీపుంజముల్ =త్రివళీసమూహములు;తత్క్రమశోష రేఖలనన్ = ఆక్రమక్రమముగనగునట్టి ఎండుటయొక్క రేఖలనునట్లు; కన్పట్టున్ =చూపట్టును. ఇందు రత్యాలంబన మగునాయికయొక్క ప్రాయము చెప్పఁబడినది.

సామ్మునకుదాహరణము.

క. వెలఁదికి మణితాటంకము
లలరెన్ దిగ్విజయకాంక్షనతనుఁడు చూపుం
జిలుకులు నిశాతములుగా
నలవడ వడిఁ దీడు శాణయంత్రము లనఁగన్. 75

టీ॥ వెలఁదికిన్ = స్త్రీకి; మణితాటంకములు=రవలకమ్మలు; అతనుఁడు=మదనుఁడు ; దిగ్విజయకాంక్షన్=దిగ్విజయాభిలాషచేత; చూపుంజిలుకులు= చూపులనెడుబాణాగ్రములు; నిశాతములుగాన్=తీక్ష్ణములగుటకు; అలవడన్=తగునట్లు; వడిన్ = వేగముచేత; తీడు...అ

నఁగన్ = నూఁటెడుసానలనునట్లు; అలరెన్=ప్రకాశించెను. ఇందు నాయికసాముద్రి వర్ణింపఁబడినది.

చేష్ట కుదాహరణము.

చ. సుదతి నృసింహుని న్మరలి ♦ చూచె విలాసవివర్తితాస్యయై
వదలనిప్రేమ వెన్తగిలి ♦ వచ్చె ముఖేందుఁ డటంచు భీతిచేఁ
జెదరి గిరీంద్రదుర్గములు ♦ సేరినచీఁకటి వోలె వాసనా
స్పద మగువాలు కొప్పు వలి♦చన్నులపై నసియాడుచుండఁగన్.

టీ॥ సుదతి=స్త్రీ; వదలనిప్రేమన్ = వీడనియభిలాష చేత; వెన్తవిలి...అంచున్ = ముఖచంద్రుఁడు వెంబడించివచ్చెననుచు; భీతిచేన్=భయముచేత; చెదరి = చలించి; గిరీంద్ర...పోలెన్=పర్వతదుర్గములనుచేరిన యంధకారముపోలె; వాసనా...కొప్పు=పరిమళయుక్తమగుజాలుకొప్పు; వలిచన్నులపైన్ = చల్లనిగుబ్బలమీఁద; అసియాడుచుండఁగన్=చలించుచుండఁగా; విలాసవివర్తితాస్యయై=విలాసముచేత మరల్పఁబడిన ముఖముగలదై; నృసింహునిన్= నరసభూపాలుని; మరలిచూచెన్=తిరిగిచూచెను. ఇందు నాయికచేష్ట చెప్పఁబడినది.

తటస్థోద్దీపనోదాహరణము.

చ. చిగురుఁగటారితోఁ జెఱకు ♦ సింగిణితో నలరంపగుంపుతో
నిగనిగ మించుచెంగలువ ♦ నేజముతో వడిఁ జిల్కతేజిపై
మగఁటిమి నెక్కి శూరుఁడయి ♦ మారుఁడు కోకిలకంఠకాహళుల్
నెగడ లతాంగిపై వెడలె ♦ నేఁడు నృసింహ యెఱుంగఁ జెప్పితిన్.

టీ॥ మారుఁడు=మదనుఁడు; చిగురుకటారితోన్ = చిగురాకనెడుకత్తితోను; చెఱకుసింగిణితోన్ = చెఱకనెడుధనుస్సుతోను; అలరంపగుంపుతోన్ = పుష్పబాణ పరంపరలతోను; నిగ...నేజము

తోన్ = నిగనిగయనిప్రకాశించునెట్టికలువయను చిల్లకోలతోను; వడిన్=వేగముగ; చిల్కతేజిపైన్=చిలుకయనెడుగుఱ్ఱముమీఁద; పగఁటిమిన్ = పౌరుషముచేత; ఎక్కి = అధిష్ఠించి; శూరుఁడయి; కోకిలకంఠకాహళుల్=కోయిలలగొంతులనెడుతుతారలు; నెగడన్= అతిశయింపఁగా,కోయిలలుకూయుచుండఁగాననుట;లతాంగిపైన్=స్త్రీమీఁదికి; నేఁడు=ఈదినము; వెడలెన్=బయలుదేఱెను. కోకిలాలాపాదులచే లతాంగికిఁ గామ మతిశయించె ననుట. నృసింహ = ఓనరసభూపాలుఁడా! ఎఱుంగన్=తెలియునట్లు; చెప్పితిన్. ఇందుఁ గోకిలాలాపాదులు తటస్థోద్దీపనములు చెప్పఁబడినవి.

అనుభావనిరూపణము.

క. కారణ మైనవిభావము
చే రస ముత్పన్న మైనఁ ♦ జెలఁగెడి దానం
బ్రౌఢకటాక్షాదిక
మారయ ననుభావ మయ్యె ♦ నది యెట్లన్నన్. 78

టీ॥ రసము—రసస్థాయియగురత్యాదికమనుట; కారణమైనవిభావముచేన్=హేతువగునాయికానాయకాదిరూపమగు విభావముచేత; ఉత్పన్నమైనన్=ఉదయించినపిమ్మట; చెలఁగెడిదానన్ = ఒప్పుచున్నదానిచేత; ప్రౌఢకటాక్షాదికము=ఉదయించినకటాక్షభ్రూవిక్షేపాదికము; ఆరయన్=విచారింపఁగా; అనుభావమయ్యెన్=అనుభావమనునదియాయెను. అనుభావ మనఁగ రసము ననుభవగోచరముగఁ జేయునది. అది యెట్లన్నన్.

అనుభావోదాహరణము.

శా. అలసాలోలములై యచంచలములై ♦ యాకేకరాగ్రంబులై

యలఘువ్రీడములై యనిందితములై ♦ యానందపూర్ణంబులై
సులభాసూయములై సుతీక్ష్ణరుచులై ♦ సువ్యక్తరాగంబులై
చెలువం బొందెడు చూపు లింతి నెరపెన్ ♦ శ్రీనారసింహేంద్రుపైన్.

టీ॥ అలసాలోలములై = మందములుగా జెమచలించునవియు నై; అచంచలములై = తోలఁగనివై; ఆకేకరాగ్రంబులై = ఆకేకరయను దృష్టివిశేషము ముఖ్యముగఁగలవై; అలఘువ్రీడములై = అధికమైనలజ్జ గలవయి; అనిందితములై = ప్రశస్తములై; ఆనందపూర్ణంబులై = హర్ష పూరితములయి; సులభాసూయములై = సులభమగు నీర్ష్యగలవయి; సుతీక్ష్ణరుచులై = మిక్కిలితీక్ష్ణములగు కాంతులుగలవై; సువ్యక్తరాగంబులై = మిక్కిలివ్యక్తమగుననురాగముగలవై; చెలువంబొందెడుచూపులు = సొగసునొందినచూపులను; ఇంతి = స్త్రీ; శ్రీనారసింహేంద్రుపైన్ = సంపదతోఁగూడిన నరసభూపాలునియందు; నెరపెన్ = వ్యాపింపఁజేసెను. ఇందు నరసభూపాలునియందు,నాయికానురాగము చూపులవలన వ్యక్తం బగుచున్నది గానఁ, జూపు లనుభావములు వర్ణింపఁ బడినయవి.

వెండియు "అలసాలోలములై సులభాసూయములై సుతీక్ష్ణరుచులై" యనువిశేషణములవలన నలసత అసూయ ఉగ్రత యనువ్యభిచారిభావములు వ్యక్తంబు లగుచున్నవి. అవి విప్రలంభములో నుండఁ దగును గాని సంభోగములోనుండఁదగవు. ఆనందపూర్ణంబులై యనుటంజేసి విప్రలంభము కాదని తోఁచుచున్నది. కావున నిది విచారణీయము.

సాత్త్వికభావసామాన్యలక్షణము.

క. పరగతసుఖదుఃఖాదుల
 నరయుఁగ భావించి యట్లు ♦ యలరుట సత్త్వ

స్ఫురణము తద్భవభావము
లరయఁగ సాత్త్వికము లయ్యె ♦ నవి యెట్లన్నన్. 80

టీ॥ పర...ఆదులన్=అన్యులనొందిన సుఖముదుఃఖము మొదలగువానిని; భావించి=ధ్యానించి; అట్లయలరుట=వారివలెనొప్పుట; అరయఁగన్=విచారింపఁగా; సత్త్వస్ఫురణము—సత్త్వమనుట. తద్భవభావములు=ఆసత్త్వమువలన నుదయించినభావములు ; అరయఁగన్= విచారింపఁగా; సాత్త్వికములయ్యెన్=సాత్త్వికభావములాయెను. అవి= ఆసాత్త్వికభావములు; ఎట్లన్నన్.

ఈలక్షణపద్యమునకును "స్తంభ మచంచలత్వ" మనువిశేషలక్షణపద్యమునకును మధ్యభాగమున, "స్తంభప్రళయాశ్రుస్వేదవిస్వరత్వరోమహర్షణకంపవివర్ణత్వము లని యీసాత్త్వికంబు లెనిమిదివిధమ్ములు" అని విభాగవాక్య ముండవలయు. లేనియెడ "స్తంభ మచంచలత్వ" మనునది సమీచీనముగాఁ బూర్వపద్యముతో సాంగత్యము నొందదు.

సాత్త్వికవిశేషలక్షణములు.

ఉ. స్తంభ మచంచలత్వ మవ ♦ శత్వ మగున్ బ్రళయంబు దృగ్జలో
జ్జృంభణ మశ్రు వౌఁ జెమట ♦ స్వేదము గద్గదవాక్యవైఖరీ
గుంభము విస్వరత్వము త♦గుం బులకం బన రోమహర్షణా
రంభము కంప మా వడఁకు ♦ రామకుఁ బాండురుచుల్ వివర్ణతల్.

టీ॥ అచంచలత్వము=అవయవచాంచల్యములేమి ; స్తంభము= స్తంభమగును. అవశత్వము = ఇంద్రియపరవశత ; ప్రళయంబగున్= ప్రళయభావమగును. దృగ్జలోజ్జృంభణము = కన్నీరుకాఱుట; అశ్రు వౌన్=అశ్రువనుభావమగును. చెమట=స్వేదోదకము ; స్వేదము= స్వేదభావమగును. గద్గద...గుంభము= డగ్గుత్తికతోడిమాటలకూర్పు, డ

గ్గుత్రికతో డీమాటలనుట; విస్వరత్వము = వైస్వర్యమగును. రోమహర్షణారంభము= గగుర్పాటుగలుగుట; పులకంబనఁదగుక్=పులకమనననొప్పును. వడఁకు = వడఁకుట; కంపమార్ = కంపమనుపదియగును. రామకుఁబాండురుచుల్ = స్త్రీకిఁదెల్లనికాంతులు, వివర్ణతల్ =వైవర్ణ్యమనంబడును.

ఇందుఁ గవియాశయము రామ కనుసది అచంచలత్వాదుల యన్నింటితో నన్వయించు నని యున్నను, వివర్ణత లనుదానితోన యన్వయించు ననియున్నను, తత్ప్రయోగ మిచట సముంజసంబు గాదు. సాత్త్వికభావములు స్త్రీలకే కాక పురుషులకు నుదయించు నట్లు పెక్కు ప్రసిద్ధలక్ష్యము లున్నవి, "శ్లో॥ ఏత త్స్ఫురతి పద్మదృశాం సహస్ర మక్షిద్వయం కథయ కుత్ర నివేశయామి। ఇ త్యాకలయ్య నయనామ్బురుహే నిమీల్య రోమాఞ్చితేన వపుషా స్థిత మచ్యుతేన॥" అనురసమంజరీపద్యములోఁ గృష్ణునకు రోమాంచము వర్ణింపఁబడినది. ఇట్లన్యంబులు నూహించుకొనునది.

రెండియు "శ్లో॥ రూపాన్యత్వంవివర్ణతా" యని యొకరూపము మాఱి మఱియొకటి కలుగుటయే వివర్ణతగాఁ బ్రాచీనులు చెప్పినలక్షణమునకును, "శ్లో॥ కుక్కుటే కుర్వతి ధ్యానా మాననం శ్లిష్టయో స్తయోః। దివాకరకరాక్రాన్తశశికాన్తిమి వాదధౌ॥" అనురసతరఙ్గిణీలక్ష్యమునకును, "శ్లో॥ సంచారిణీ దీపశిఖేవ రాత్రౌ యంయం వ్యతీయాయ పతింవరా సా। నరేన్ద్రమార్గాట్ట ఇవ ప్రపేదే వివర్ణభావం స స భూమిపాలః॥" అనురఘువంశపద్యమునకును, నిందుఁ "బాండురుచుల్ వివర్ణతల్" అనుట విరుద్ధము. ఈయుదాహరణములలో మాలిన్యరూపముగ వైవర్ణ్యము చెప్పఁబడినది. విరహాదులయందుఁ బాండురుచియుఁ గా వచ్చుఁ గాని, చౌర్యాదులచే నవమానము గల్గు నపు

డట్లుండదు గానఁ, బాండురుచు లనులక్షణము సర్వసాధారణముగఁ జెప్పఁ దగ దని తోఁచుచున్నది.

కవి ప్రతిజ్ఞా వాక్యము.

క. తలఁపఁగ రసకార్యములై
జలజాక్షులయందుఁ బొడము ♦ సాత్త్వికభావం
బుల కెనిమిదింటి కేర్పడ
నలరింతుం గడఁకతో ♦ నుదాహరణంబుల్. 82

టీ॥ తలఁపఁగన్ = విచారింపఁగా; రసకార్యములై = రసజన్యములై; జలజ...ఎనిమిదింటికిన్ = స్త్రీలయందుదయించు సాత్త్వికభావముల కెనిమిదింటికిని; ఏర్పడన్ = స్పష్టపడునట్లుగా; కడఁకతోన్ = పూనికతో; ఉదాహరణంబుల్ = లక్ష్యములను; అలరింతున్ = ఒనర్తును. ఈపద్యమందు జలజాక్షులయం దనుటయు నిరర్థకము నపార్థకంబును గాన నీవిశేషణంబు మార్చుట యుక్తము.

స్తంభమున కుదాహరణము.

చ. కలికి నృసింహభూవరునిఁ ♦ గన్గొని నిశ్చలగాత్రవల్లియై
యలరె విలాసచేష్ట లొల♦యం గలయంగ నటింపఁ జేయు నా
వలపులసూత్రధారుఁ డన ♦ వద్యనృపాకృతిఁ జూచి తాను ని
శ్చలత వహింపఁగాఁ గదలఁ ♦ జాలనిజంత్రపుబొమ్మ యో యనన్.

టీ॥ కలికి=సుందరి; నృసింహభూవరునిన్=నరసభూపాలుని; కన్గొని=చూచి; నిశ్చలగాత్రవల్లియై= చలింపనితీఁగవంటి యంగముగలదై; విలాసచేష్టలు=విలాసవ్యాపారములు; ఒలయన్=వ్యాపించునట్లు; కలయంగన్ = కూడునట్లుగా; నటింపన్...ధారుఁడు= నాట్యముఁజేయించు నామదనుఁడనుసూత్రధారుండు ; అనవద్య...చూచి = లోకోత్తరమ

గు నరసభూపాలునియాకారమును జూచి; తాను; నిశ్చలతన్ = కదల కుండుటను; వహింపఁగాన్ = పొందఁగా; కదలన్...అనన్ = కదలలేని కీలుబొమ్మోయనునట్లు; అలరెన్ = ఒప్పెను. ఇందు నాయిక కదలకుండి నట్లు వర్ణించినందున స్తంభము చెప్పఁబడెను.

ప్రళయమున కుదాహరణము.

ఉ. ఇత్తఱి నీతలోదరి వ♦హించె నచేతనవృత్తి శారదా
చిత్తముఁ జూఱగొన్న నర♦సింహుఁడు నేఁడు వియోగపాండువౌ
గుత్తపుగుబ్బలాఁడి పలు♦కుంజవరాలివలెం జెలంగఁగా
నిత్తరలాక్షిచిత్తము న♦హీనరసోన్నతిఁ జూఱవెట్టెనో. 84

టీ॥ ఇత్తఱిన్ = ఇపుడు; ఈతలోదరి = ఈమగువ; అచేతనవృత్తిన్ = చైతన్యములేనిపాషాణాదుల యునికివంటియునికిని; వహించెన్ = ధరించెను. శారదా...సింహుఁడు = సరస్వతీహృదయమునుహరించిన నరసభూపాలుండు; నేఁడు...గుబ్బలాఁడి = ఇప్పుడువిరహముచేతఁ బాండువర్ణముగలకఠినస్తని; పలుకుం...చెలంగఁగాన్ = సరస్వతివలెఁ బ్రకాశింపఁగా; ఇత్తరలాక్షిచిత్తమును = ఈస్త్రీహృదయమును; అహీనరసోన్నతిన్ = తక్కువకానిరాగాతిశయముచేత; చూఱవెట్టెనో = కొల్లపెట్టెనాయేమి. అందువలననే యచేతనవృత్తి వహించె నని భావము. నరసింహునియందు నాయికహృదయము దృఢలగ్నమగుట నది యచేతనవృత్తి వహించె నని వర్ణించినందునఁ బ్రళయము చెప్పఁబడెను. ఇందుత్ప్రేక్ష తద్ధేతున్యాయాయితంబుగ నున్నది.

అశ్రువున కుదాహరణము.

చ. మగువకు నంగజానలస♦మగ్రము లోనులి వేఁడియూరుపుం
బొగ లెగయ జ్జనించు గతి♦ ముత్తెపుఁజిప్పలఁ బోలుఱెప్పల

న్నెగడునుదశ్రుపూరములు ♦ నేత్రసరోరుహనాళచాతురిం
డిగియె నృసింహ యింకఁ దరు♦ణీమణిఁ గౌఁగిట నాదరింపుమీ.

టీ॥ మగువకుఁ = కాంతకు; అంగజ...పొగలు=కామాగ్ని పూరితములగునలివెచ్చనైన యూర్పులనెడుపొగలు; ఎగయఁ = అతిశయిల్లుటచే; జనించుగతిఁ = పుట్టినట్లు; ముత్తెపు...పూరములు= ముత్యపుచిప్పలతో సరియగు ఱెప్పలయందుదయించు నెక్కుడైనకన్నీటిప్రవాహములు; నేత్ర...చాతురిఁ = నయనాంబురుహములకాడలవలె; డిగియెఁ = జాఱెను నృసింహ=ఓనరసభూపాలుఁడా! ఇంకఁ = ఇఁకమీఁద; తరుణీమణిఁ = అన్నుమిన్నను; కౌఁగిటనాదరింపుమీ= ఆలింగనముచేత సంతోషింపఁజేయుమీ. ఇందు నాయికకుఁ గన్నీరు గలిగినట్లు వర్ణించుటచే నశ్రువు చెప్పఁబడెను.

స్వేదంబున కుదాహరణము.

చ. సతికిఁ జెమర్చె మేను జల♦జాతదళాక్షీ చతుస్సముద్రము
ద్రితవసుధాధురంధరుని ♦ శ్రీనరసింహుని భావవీథిలోఁ
బ్రతిదినము న్వహించు నతి ♦ భారము వంకనొ కాక సంతతా
పతదసమాస్త్రశస్త్రభవ ♦ పావకకీలలవేఁడివంకనో. 86

టీ॥ జలజాతదళాక్షి = తమ్మికంటి; చతుః...ధురునిఁ = నాలుగుసముద్రములచే గుఱుతుగలదైన భూమియొక్కభారమును వహించునట్టి; శ్రీనరసింహునిఁ=సుందరుఁడైననరసభూపాలుని; భావవీథిలోఁ= మనఃప్రదేశమందు; ప్రతిదినముఁ=ఎల్లపుడును; వహించునతిభారము వంకనో = మోయుచున్న యధికమగుబరువుచేతనో; కాక = అట్లుగాక; సంతత...వంకనో, సంతతాపతత్ = ఎల్లపుడుపడుచున్న, అసమాస్త్రశస్త్ర= మదనబాణములచేత, భవ=పుట్టినట్టి, పావకకీలల

వేఁడివంకనో=అగ్నిజ్వాలలయొక్క వేఁడిచేతనో; సతికిన్=మగువకు; మేను=శరీరము; చెమర్చెన్=చెమ్మగిల్లెను. ఇందు స్వేదము వచింపఁబడెను.

వైస్వర్యమున కుదాహరణము.

చ. అమరఁ బరాంగనానఖము ♦ ఖాంకితుఁడైన నృసింహభూవరుం
గమలదళాక్షి చూచి తమ ♦ కమ్మున దూఱెద నన్న గద్గద
త్వమునఁ బొసంగ వయ్యె సతి ♦ వాక్యము లాంతరమై చెలంగు నె
య్యము హృదయేశు దూఱ వల ♦ దంచు నిరోధ మొనర్చెనో యనన్.

టీ॥ అమరన్= ఒప్పునట్లుగా; పరాంగనా...భూవరున్, పరాంగనా= ఇతరవనితయొక్క, నఖముఖ= నఖాగ్రములచే, అంకితుఁడైన నృసింహభూవరున్= చిహ్నితుఁడైన నరసభూపాలుని; కమలదళాక్షి=తమ్మికంటి; చూచి; తమకమ్మునన్=వేగమున; దూఱెదనన్నన్=దూషించెదననఁగా; ఆంతరమై చెలంగు నెయ్యము=లోపలనున్నదై యొప్పు ప్రీతి; హృదయేశున్ = ప్రాణనాథుని ; దూఱవలదంచు నిరోధమొనర్చెనో యనన్=దూషింపఁదగదని యడ్డగించెనాయనునట్లు; గద్గదత్వమునన్=డగ్గుత్తికచే ; సతివాక్యములు = నాయికయొక్క వచనములు ; పొసంగవయ్యెన్=ఒప్పవయ్యెను. ప్రియుని దూఱుటకు గద్గదత్వ మడ్డ మాయెననుట. ఇందు విస్వరత్వము చెప్పఁబడెను.

రోమాంచమున కుదాహరణము.

చ. కలికి నృసింహునిం దలఁపఁ ♦ గా నెలమిం బులకప్రకాండము
ల్మొలచె మనోజహాలికుఁడు ♦ మోద మెసంగఁ గురంగనాభపం
కిల మగునింతిగాత్ర మను ♦ క్షేత్రమున న్వాలయంగఁ జేయున
స్ఖలితమనోమనోరథని ♦ కాయము లీరిక లెత్తెనో యనన్. 88

టీ॥ కలికి=కాంత; నృసింహునిన్=నరసభూపాలుని; తలఁపఁగాన్=

స్మరింపఁగా; ఎలమిన్ = మిక్కిలి; పులకప్రకాండముల్ = పులకల గుంపులు; మనోజహాలికుఁడు=మదనుఁడనుకర్షకుఁడు; మోదముఎసంగన్=సంతోషమతిశయిల్లునట్లుగా;కురంగ... క్షేత్రమునన్=కస్తూరిచేత అదుసైననాయిక శరీరమనుపొలమునందు; వెలయంగన్...నికాయములు= వెలయఁగఁజేయునట్టి దృఢములయినకోరికలగుంపులు; ఈరికలెత్తెనోయనన్= మోసులెత్తెనాయనునట్లు ; మొలచెన్=ఉదయించెను. ఇందు రోమాంచ ముదాహృతము.

కంపమున కుదాహరణము.

ఉ. చెన్నగుశ్రీనృసింహవిభుఁ ♦ జిత్రపటంబున వ్రాసి బింకపుం
జన్నులమీఁదఁ జేర్చుకొని ♦ చాల వడంకఁ దొడంగె బాల దాఁ
గన్నులవింటివాఁడు త్రిజ♦గంబు జయించెద నంచుఁ గోరి చే
నున్నకృపాణవల్లిక మ♦హోజ్జ్వలత జ్జళిపించెనో యనన్. 89

టీ॥ బాల=చిన్నది;చెన్నగు...విభున్=సుందరుఁడగుశ్రీనరసభూపాలుని; చిత్రపటంబునన్=చిత్తరువుపటమందు;వ్రాసి=లిఖించి; బింకపుం...కొని= బిగువైనగుబ్బలపైనుంచుకొని; కన్నులవింటివాఁడు=మరుఁడు; తాన్ = తాను; త్రిజగంబు...కోరి= ముజ్జగములు గెలిచెదనంచుఁదలంచి; చేనున్నకృపాణవల్లికన్=చేతనున్నతీఁగవంటిఖడ్గమును; మహోజ్జ్వలతన్=మిక్కిలిప్రకాశతచేత; జళిపించెనోయనన్=కంపింపఁజేసెనాయనునట్లు; చాలన్=మిక్కిలి; వడంకఁదొడంగెన్ = వడఁకసాగెను. ఇందుఁ గంపము వ్యక్తము.

వివర్ణత కుదాహరణము.

ఉ. మానవతీలలామ యస♦మానసముజ్జ్వలగాత్రవల్లిపైఁ
గానఁగ నయ్యెఁ బాండుతర♦కాంతి నిరంతరమై మనంబునన్

శ్రీనరసింహభూవరు ధరింపఁగఁ దద్వదనేందుమండలీ
మానితచంద్రికారససమాజము పైపయిఁ బర్వెనో యనన్. 90

టీ॥ మానవతీ...పైన్, మానవతీలలామ = ఒకయుత్తమస్త్రీ యొక్క, అసమాన=సాటిలేనట్టి, యుజ్జ్వల = ప్రకాశించుచున్నయట్టి, గాత్రవల్లిపైన్ = తీఁగవంటిశరీరమందు; పాండుతరకాంతి = మిక్కిలి తెల్లనికాంతి; నిరంతరమై=దట్టమయి; మనంబునన్ = మనస్సునందు; శ్రీ నరసింహభూవరున్ = శ్రీనరసభూపాలుని; ధరింపఁగన్ = తాల్పఁగా; త ద్వదన...సమాజము, తద్వదనేందుమడలీ = ఆరాజుముఖమనెడు చం ద్రమండలముయొక్క, మానిత = శ్రేష్ఠమయిన, చంద్రికారససమాజ ము=జ్యోత్స్నాద్రవపుంజము; పైపయిన్= మీఁదుమీఁదుగా; పర్వె నోయనన్= వ్యాపించెనాయనునట్లు; కానఁగనయ్యెన్ = చూపట్టెను. ఇందుఁ బాండిమ వర్ణితమైనది గాన నిది వైవర్ణ్యోదాహరణమగు. ఇట్లు సాత్త్వికభావంబులుముగిసెను.

ఇఁక సంచారిభావలక్షణము.

క. అహరహము రసోత్పత్తికి
సహాయభావంబు లెలమి సంచారు లగున్
మహి నవి ముప్పదిమూఁడై
మహితము లగు వీనికిం గ్రమం బేర్పఱతున్. 91

టీ॥ అహరహమున్= ఎల్లప్పుడును; రసోత్పత్తికిన్=రసోదయము నకు; ఎలమిన్= మిక్కిలి; సహాయభావంబులు=సహకారులగుభావమ్ము లు; సంచారులగున్=సంచారిభావములగును. అవి= ఆభావములు; మ హిన్=భూమియందు; ముప్పదిమూఁడై =ముప్పదిమూఁడుభావములై ; మహితములగున్=పూజితములగును. వీనికిన్ = ఈసంచారులకు; క్రమం బు=వరుసను; ఏర్పఱతున్=నిరూపించెద.

సంచారిక్రమనిరూపణము.

శా. నిర్వేదశ్రమదైన్యజాడ్యములు గ్లా♦నిత్రాసశంకార్తిరు
డ్గర్వావేగధృతిస్మృతుల్ చపలతో♦గ్రత్వావహిత్థాత్రపాం
తర్వైక్లబ్యమదోత్సుకత్వమతిని♦ద్రామోహబోధాంతము
త్సర్వాలస్యవితర్కసుప్త్యసహతా♦ధ్యానభ్రమాపస్మృతుల్. 92

టీ॥ నిర్వేదము, శ్రమము, దైన్యము, జాడ్యము, గ్లాని, త్రాసము, శంక, ఆర్తి, రోషము, గర్వము, ఆవేగము, ధృతి, స్మృతి, చపలత, ఉగ్రత్వము, అవహిత్థ, త్రప, వైక్లబ్యము, మదము, ఉత్సుకత్వము, మతి, నిద్ర, మోహము, బోధము, అంతము, హర్షము, ఆలస్యము, వితర్కము, సుప్తి, అసహత, ఆధ్యానము, భ్రమము, అపస్మృతి, ఇవి ముప్పదిమూఁడు సంచారులుగాఁ దెలియునది.

కవిప్రతిజ్ఞావాక్యము.

క. ఈవరుసఁ ద్రయస్త్రింశ
ద్భావములకు లక్షణము లు♦దాహరణంబుల్
వావిరి నొనర్తు నీయెడఁ
గేవలశృంగారసూత్ర ♦ కీలితఫణితిన్. 93

టీ॥ ఈవరుసన్ = ఈక్రమముగాఁ; త్రయస్త్రింశద్భావములకున్ = ముప్పదిమూఁడుభావంబులకు; లక్షణములు ఉదాహరణంబుల్ = లక్షణంబులను లక్ష్యములను; వావిరిన్ = వెంబడిగనె; ఈయెడన్ = ఇపుడు; కేవల...ఫణితిన్ = ఒక్కటైనశృంగారరసమనెడుసూత్రముచేతఁ గూర్పఁబడినవాక్కుచేత; ఒనర్తున్ = రచియింతును. ఈవ్యభిచారులు సర్వరసములయందుం దున్న నొకశృంగారమునకుఁ జేరినవానికే యుదాహరణంబులు రచియించెద నని తాత్పర్యము.

నిర్వేదశ్రమముల లక్షణములు.

క. నిరుపమదుఃఖేర్ష్యాదుల
నిరతము జనియించు నరతి ♦ నిర్వేద మగున్
సురతగమనాదిసంభవ
సరసస్వేదాంబులహరి ♦ శ్రమ మెట్లన్నన్. 94

టీ॥ నిరుపమ...ఆదులన్=సాటిలేనివగుదుఃఖము ఈర్ష్య మొదలగువానిచేత; నిరతము=ఎల్లప్పుడు ; జనియించునరతి=పుట్టునట్టియప్రీతి; నిర్వేదమగున్=నిర్వేదభావమగును. సురత...లహరి = సురతము గమనము బరువుమోయుట మొదలగువానివలన నుదయించుసుందరమగు చెమటనీటిప్రవాహము; శ్రమము= శ్రమమనుభావమగును. ఎట్లన్నన్=వీనియుదాహరణము లెట్లనఁగా,

నిర్వేదమున కుదాహరణము.

క. శిలలు మణిభూషణంబులు
చెలువగుహారములు జలధిఁ ♦ జిందినచినుకుల్
తలిరాకుఁబోఁడి నాకగు
సులభదయానిధి నృసింహుఁ ♦ జూడక యున్నన్. 95

టీ॥ తలిరాకుఁబోఁడి=ఓసఖి ! నాకున్; సులభదయానిధిన్ నృసింహున్ = సుకరమైనదయకునివాసమగు నరసభూపాలుని ; చూడకయున్నన్=చూడనప్పుడు ; మణిభూషణంబులు=మణిమయములైన యాభరణములు; శిలలు= రాళ్ళే; చెలువగుహారములు= అందమైనముత్తెపుసరములు; "హారోముక్తావళీ" యనియమరుఁడు; జలధిఁజిందినచినుకుల్=సముద్రమునందుఁబడిన యుదకబిందువులే ; అగున్=అగుచున్నవి. ఇందు నరసభూపాలునిఁ జూడనిదుఃఖముచే భూషణాదులయం దప్రీతిరూప మగు నిర్వేదము నాయికకుఁ జెప్పఁబడినది.

శ్రమమున కుదాహరణము.

క. నరసేంద్రుఁ జూడ రయమున
నరుదెంచి లతాంగి శ్రమజలాపూరితయై
సరసేందుకిరణపరిణతిఁ
గరఁగిన నెలచట్టుబొమ్మకైవడి నమరెన్. 96

టీ॥ లతాంగి = స్త్రీ; నరసేంద్రున్ = నరసభూపాలుని; చూడన్ = చూచుటకు; రయమునన్ = వేగముచేత; అరుదెంచి=వచ్చి; శ్రమజలాపూరితయై = శ్రమచేనుదయించిన యుదకముచేవ్యాప్తయై; సరస...పరిణతిన్, సరస = మనోజ్ఞములగు, ఇందుకిరణ = చంద్రకిరణములయొక్క, పరిణతిన్ = వ్యాప్తిచేత; కరఁగిన...కైవడిన్ = ద్రవించినచంద్రకాంతమణిప్రతిమవలె; అమరెన్=ఒప్పెను. ఇందు నరసభూపాలునిఁ జూచుటకు వచ్చిననాయికకు గమనజన్యశ్రమము వర్ణింపఁబడినది.

లక్షణపద్యమున సరసస్వేదాంబులహారి శ్రమ మని శ్రమము స్వేదరూపముగాఁ జెప్పియుండఁగా నీలక్ష్యపద్యములో శ్రమజలాపూరితయై యను చోట శ్రమరూపమైనజలముచేత నని యర్థము వ్రాయక శ్రమజన్యమగు నుదకముచేత నని వ్రాయుట “స్వేదాభిన్నము శ్రమ” మను లక్షణము తప్పునభిప్రాయమునఁ గాని వేఱు గాదు. అదియెట్లన్న, శ్రమము స్వేదరూపమై నపుడు సాత్త్వికభావములలో, “శ్లో॥ స్తమ్భప్రళయరోమాఞ్చాః స్వేదో వైవర్ణ్యవేపథూ। అశ్రువైస్వర్య మిత్యష్టౌ సాత్త్వికాః పరికీర్తితాః॥” అని యీశ్రమమునకు వేఱుగ స్వేదమును జెప్పుట కేమికతంబు. వ్యభిచారియైనశ్రమమునకు సాత్త్వికమైనస్వేదమునకు లక్షణములు గాని లక్ష్యములు గాని యెట్లు భేదిల్లును? “చెమట స్వేదము, సరసస్వేదాంబులహారి శ్రమము,” అనులక్ష

ణములకు, "సతికిఁజెమర్చె మేను, లతాంగి శ్రమజలాపూరితనైై," అనులక్ష్యములకు, నేమి భేదముఁ గల్పింపవచ్చును ? ఒకవేళ, "సూక్ష్మ రూప మైనస్వేదము సాత్త్వికము, ప్రవాహరూపముగ భూయిష్ఠ మగుస్వేదము వ్యభిచారి యని భేదము చెప్ప వచ్చును. దానంజేసియె సాత్త్వికలక్షణము చెమట స్వేదమనియు, వ్యభిచారిలక్షణము స్వేదాంబులహారి శ్రమ మనియుఁ జెప్పఁబడినది. ఇట్లు స్థాయి యగు భయమునకును వ్యభిచారి యగుత్రాసమునకునుం బోలె భేదము నిరూపింప వచ్చు" నందురేమో కాని యదియు ఘటిల్లదు. ఎందువలన ననఁగా, రసార్ణవసుధాకరమునందు, "శ్లో॥ నిదాఘహర్ష వ్యాయామశ్రమక్రోధభయాదిభిః। స్వేద స్సంజాయతే" అను స్వేదలక్షణవాక్యముక్రిందఁ బుష్పాపచయరూపవ్యాయామజన్యస్వేదమునకు, "శ్లో॥ గత్వోద్రేకం జఘనపులినే రుద్ధమధ్యప్రదేశః క్రామన్నూరుద్రుమభుజలతాః పూర్ణనాభిహ్రదాన్తః। ఉల్లఙ్ఘ్యోచ్చైః కుచతటభువం ప్లావయన్నోమకూపాన్ స్వేదాపూరో యువతిసరితాం ప్రాప గణ్డస్థలాని॥" అనియు, గీతశ్రమజన్యస్వేదమునకు, "శ్లో॥ గీతాన్తరేషు శ్రమవారిలేశైః కించిత్సముచ్ఛ్వాసితపత్త్రలేఖమ్ । పుష్పాసవాఘూర్ణితనేత్రశోభి ప్రియాముఖం కిమ్పురుష శ్చుచుమ్బ॥" అనియు నుదాహరణములు వ్రాయఁబడినవి. ఇందు శ్రమవ్యతిరిక్తస్థలమునందు "స్వేదాపూరో యువతిసరితాం ప్రాపగణ్డస్థలాని" అని భూయిష్ఠస్వేదరూపముగను, శ్రమస్థలమునందు, "శ్రమవారిలేశైః" అని స్వేదలేశరూపముగను, నుదాహరింపఁబడినది. ఇది పైచెప్పినశ్రమస్వేదలక్షణములకు వైపరీత్యముగ నున్నది. కావున శ్రమము స్వేదరూప మని గాని యధికస్వేదరూప మని గాని చెప్పుట పొసఁగదు.

మఱియు, సాత్త్వికములు శారీరభావము లనియు, వ్యభిచారు

లు మానసభావము లనియు సిద్ధాంతము. ఇట్లు లక్షణము, "శ్లో॥ శ్రమో మానసఖేద స్స్యా దధ్వనృత్తరతాదిభిః" అని చెప్పఁబడియున్నది. రోమాంచస్వేదవైవర్ణ్యాదిసాత్త్వికములు శారీరము లనుటయు స్పష్టము. శ్రమము స్వేదరూపబాహ్యాభావ మైనయెడ, "శ్రమో మానసఖేద స్స్యాత్," అని యాంతరభావత్వము దాని కెట్లు ఘటిల్లు? "శ్లో॥ సద్యః పురీపరిసరేషు శిరీషమృద్వీ గత్వా జవా త్త్రిచతురాణి పదాని సీతా। గన్తవ్య మస్తి కియ దిత్యసకృ ద్బ్రువాణా రామాశ్రుణః కృతవతీ ప్రథమావతారమ్॥" అని సింగభూలీయమందును, "శ్లో॥ అలసలులితముగ్ధా న్యధ్వసంజాతఖేదా దశిథిలపరిరమ్భై ర్దత్తసంవాహనాని। పరిమృదితమృణాలీదుర్బలా న్యఙ్గకాని త్వ మురసి మమ కృత్వా యత్ర నిద్రా మవాప్తా॥" అని దశరూపకమునందును, అధ్వశ్రమోదాహరణములయందు స్వేదప్రవాహము గాని స్వేదలేశముగాని కనఁబడదు గావున నివి స్వేదాంబులహారిరూపశ్రమమున కుదాహరణము లెట్లగును? మఱియు, ఆంధ్రనామసంగ్రహమునందును, "అలయిక బడలిక ♦ యలఫు సేద యనంగ, శ్రమమున కాఖ్యలౌ ♦ శమనదమన" అని, శ్రమము, స్వేదరూపముగాఁ జెప్పక, బడలికగాఁ జెప్పుట యెట్లుపపన్న మగును? కావున, "సరసస్వేదాంబులహారి శ్రమము" అనుట, "నహి కస్య చి ద్గ్రంథకృతో విపరీతలేఖనం యుక్తిబలా ద్వస్తుసిద్ధా బాధక" మ్మని వ్యుత్పత్తివాదమందు గదాధరభట్టాచార్యుఁడు వక్కాణించిన న్యాయమున, నజ్ఞానవిలసితంబె యని తెలియుచున్నది. ఇట్లు శృంగారచేష్టలలో లలితమున కుదాహరణముగా, "శ్లో॥ స్వేదక్లేదితకఙ్కణాం భుజలతాం కృత్వా మృదఙ్గాశ్రయాం చేటీహస్తసమర్పితైకచరణాం మఞ్జీరసంధిత్సయా। సా భూయః స్తనకమ్పసూచితరయం నిశ్శ్వాస మాముఞ్చతీ రఙ్గస్థాన మనఙ్గసా త్కృతవతీ శాఖావధౌ తస్థుషీ॥" యనుశింగభూపాలీయశ్లోకమునకుఁ బ్రతిగాఁ జేసిన, "చ. వడియు శ్ర

మంబు తోడిభుజవల్లి మృదంగమునిూఁదఁ జేర్చి" యనుదానియం దు స్వేదపదమునకు మాఱుగా శ్రమపదము పెట్టుటయు నయుక్తంబె. కావున స్వేద మేయేకారణమున నెచటెచటఁ జెప్పియుండిన నది యంత యు సాత్త్వికభావములోఁ జేరునదియే. అది "శ్లో॥ నిదాఘహర్షవ్యా యామశ్రమక్రోధభయాదిభిః" అని పూర్వము వ్రాసినరీతిగా, నిదా ఘముచేతను హర్షముచేతను వ్యాయామముచేతను శ్రమముచేతను క్రోధముచేతను భయము మొదలగువానిచేతను జనియించును. అందు శ్రమము మానసభేదరూప మైనవ్యభిచారిభావంబే కాని వేఱుగా దని తెలియునది.

దైన్యజాడ్యంబులకు లక్షణములు.

క. బల మఱి యరికిన్ దయ రాఁ
బలుకుట దైన్యం బనంగఁ బరఁగు న్మదిలోఁ
గల కోరిక చేకూఱిన
నల వెఱఁగిక యునికి జాడ్య మగు నెట్లన్నన్. 97

టీ॥ బలమఱి=సామర్థ్యముడిగి ; అరికిన్=శత్రువునకును; దయ రాన్=దయవచ్చునట్లు; పలుకుట = వచించుట ; దైన్యంబనంగఁబరఁ గున్=దైన్యమనుభావమైయొప్పును. మదిలోన్కలకోరికచేకూఱినన్ = మనోరథంబీడేఱినప్పుడు; అలవెఱఁగికయునికి= మైమఱచియుండుట ; జాడ్యమగున్=జాడ్యమనునదియగును. ఎట్లన్నన్.

"శ్లో॥ సత్త్వత్యాగా దనౌద్ధత్యం దైన్యంకార్పణ్యసంభవమ్" అని ప్రతాపరుద్రీయలక్షణ ముండఁగా, నిందు దయరాఁబలుకుట దైన్య మని చెప్పఁబడినది. ఈవ్యభిచారులు "వికారోమానసోభావః" అను టచే మనోభావములు గాన మనస్సునందు దైన్య మనుభావ ముద యించినవెనుక దయరాఁబలుకును గాని యట్లు పలుకుటయే దైన్యము

కాదు. కొన్నిచోటుల ముఖమాలిన్యాదులవలనను దైన్యంబు దెలియ వచ్చుచున్నది. ఇట్లు కావ్యప్రకాశమున "వ్యాసప్రమాదయితానసే" యనుపద్యమునందు "మ్లానాకపాలోదరే" యని దైన్యమున కుదాహరణ మీఁబడినది. దయరాఁబలుకుటే దైన్య మన్నపు డీప్రయోగములు విరోధించును. కాన దైన్యకార్య మగుదయరాఁబలుకుట దైన్యముగాఁ జెప్పుట యుక్త మని తోఁచెదు.

వెండియు "మదిలోఁ గలకోరిక చేకూఱిన నల వెఱఁగక యునికి జాడ్య" మని చెప్పినయీలక్షణము. "శ్లో॥ జాడ్య మప్రతిపత్తి స్స్యా దిష్టానిష్టార్థసంభవాత్।" అనుప్రతాపరుద్రీయలక్షణమునందు నిష్టసిద్ధివలన నేరీతి జడత యుదయించునో యనిష్టప్రాప్తివలనను నారీతి జడత గలుగునట్లు చెప్పినందునను, అట్లనేకలక్ష్యానుభవమువలనను, నవ్యాప్తంబు.

దైన్యమున కుదాహరణము.

క. మదన మదిరాక్షి లక్ష్యమె
మొదలఁ బురాంతకుని నీళ్ళు ♦ మోయించిన నీ
కిది మొదలు కరుణఁ జూడుము
సుదతి న్నరసింహుఁ గూర్పు ♦ సుకృతము గల్గున్. 98

టీ॥ మదన=ఓమన్మథుఁడా! మొదలన్=తొలుత; పురాంతకునిన్=త్రిపురభేదియగునీశ్వరుని; నీళ్ళుమోయించిననీకున్= నీళ్ళుమోయునట్లుచేసిననీకు, అనఁగా, శివుఁడుగంగనుదలమీఁదనుంచుకున్నాఁడనుట; మదిరాక్షిలక్ష్యమె=ఆఁడుదివిషయమా? లక్ష్యముకాదనుట. ఇది...చూడుము= ఇదిమొదలుకొనిదయచేనాలోకింపుము. సుదతిన్= మంచివయస్సుగలనాచెలిని; నరసింహున్ = నరసభూపాలుని; కూర్పు= చేర్చుము. సుకృతముగల్గున్= పుణ్యముగలుగును. ఇందు మరునిఁగూ

ర్చి చెలికత్తె దయ రాఁ బలికినందునఁ దత్కారణం బగుదైన్యము వ్యక్తమగుచున్నది.

జాడ్యమున కుదాహరణము.

క. అదన నృసింహుఁడు వచ్చిన
సుదతి కనుంగొనదు చెలులఁ ♦ జూడదు భాషిం
పదు మిగులఁ జలింపదు త
ద్వదనామృతపారణావ♦ధానయుఁ బోలెన్. 99

టీ॥ సుదతి=ఒకనాయిక; నృసింహుఁడు = నరసభూపాలుఁడు; అదనన్=సుసమయమందు; వచ్చినన్=రాఁగా; తద్వదన...పోలెన్=ఆరాజుముఖామృతముయొక్క యనుభవమందే కాగ్రతగలదోయనునట్లు; కనుంగొనదు= చూడదు. చెలులఁజూడదు = చెలికత్తెలనవలోకింపదు. భాషింపదు=మాటాడదు. మిగులన్=మిక్కిలి; చలింపదు=కలదు. ఇందుఁ బ్రియాగమన మనునిష్టసిద్ధివలన నాయికకు జడత చెప్పఁబడినది.

ప్రతాపరుద్రీయమున, "శ్లో॥ సమాయాతే నాథే ప్రమనసి గృహాన్ రుద్రనృపతౌ వపు స్సౌన్దర్యశ్రీవిజితమదనోదారయశసి। వధూ ర స్తస్తోషవ్యతికరవశా న్నోపచరితుం పురస్తా దాళీనాం నచలతి తథా నోపిరమతి॥" యనుదానిలోఁ బ్రియుఁడు వచ్చినంజూచి కలిగిన హర్షాతిశయమున జడత చెప్పఁబడినది. ఇందు వానిం జూడ దనువ్యతిరేకోక్తులు మూర్ఛాదుల కుదాహరణముగా దీనిం జేయుచున్నవి.

గ్లానిత్రాసములకు లక్షణములు.

క. కడు శక్తి మొదలి బడలిక
నడలుట యది గ్లాని యయ్యె ♦ నాకస్మికమై
పొడముభయంబునఁ జిత్తము
తడఁబడు టది త్రాస మనఁగఁ ♦ దగు నెట్లన్నన్. 100

టీ॥ కడుశక్తిమెడలి= మిక్కిలిసామర్థ్యముడిగి; బడలికనడలుట = బడలికచేనాయాసపడుటయెదిగలదో; అది=ఆయాయాసపడుట; గ్లానియయ్యెన్=గ్లానియనునదియాయెను. ఆకస్మికమైపొడముభయంబునన్ = అకారణముగనుదయించినభయముచేత ; చిత్తముతడఁబడుట=మనస్సుతడఁబాటునొందుట యెదికలదో; అది = ఆతడఁబడుట; త్రాసమనఁగఁదగున్=త్రాసమనవొప్పును. ఎట్లన్నన్.

గ్లాని కుదాహరణము.

క. నిండదె బడలిక మును చను
కుండలబరు వాఁగలేని ♦ కోమలిమేనం
గొండంత వలపు పుట్టిన
గండరగండాంక యోబ ♦ ఘనసరసింహా. 101

టీ॥ గండర...సింహా = గండరగండయనుబిరుదుచేనంకితుఁడవగు నోబయనరసభూపాలుఁడా! మును...మేనన్= తొలుతఁగుచకుంభభారమువహింపఁజాలని కోమలియంగమునందు; కొండంతవలపుపుట్టినన్=కొండవలెనధికమైనమోహముదయించినచో ; నిండదెబడలిక= బడలికనిండదా? అవశ్యమునిండుననుట.

త్రాసమున కుదాహరణము.

క. మరుఁ జిత్రలిఖితుఁ గని బి
త్తరి వెఱవఁ బరాగభూతిఁ ♦ దగ నిడి చిగురా
కరయఁ దిగఁ దుడిచి యలులకు
విరిబోనము వోయఁ దెలిసె ♦ వెఱపు నృసింహా. 102

టీ॥ నృసింహా = ఓనరసభూపాలుఁడా! బిత్తరి=స్త్రీ; చిత్రలిఖితున్=చిత్తరువునందువ్రాయఁబడిన; మరున్=మదనుని; కని=చూచి;

వెఱవఁగా = భయంపడఁగా; పరాగభూతిఁ = పుప్పొడియనుభస్మను; తగనిడి=తగునట్లుంచి; చిగురాకు...తుడిచి=చిగురుటాకునుబాగుగఁదిగఁదుడిచి; అళులకుఁ = తుమ్మెదలకు; విరిబోనముపోయఁ = పువ్వులను అన్నముపోయఁగా; వెఱపు=భయము; తెలిసెఁ.

ఇం దాకస్మిక మగుచిత్రలిఖిత మరుదర్శనమున నాయికచిత్తము తడఁబడినట్లు వర్ణించినందునఁ ద్రాస మగు నని తాత్పర్యము.

"శ్లో॥ ఆకస్మికభయా చ్చిత్తవిక్షోభ స్త్రాస ఈరితః" అను ప్రతాపరుద్రీయలక్షణము నింతియె. రసగంగాధరకారాదు లాకస్మికముగ వ్యాఘ్రాదిభయహేతువులదర్శనమువలనఁ జిత్తవిక్షోభము గలుగునపుడు త్రాసము గా వలసివచ్చు నని యూహించి, "వ్యాఘ్రాది దర్శనమునఁ బ్రాణాపాయమగునో యని క్షోభపడుట భయమను స్థాయిభావము, తదితర మైనసాధారణవిక్షోభము త్రాస మనుసంచారి యగు" నని భయత్రాసములకు భేదము వక్కాణించిరి.

శంకార్తులకు లక్షణములు.

క. తనకు ననిష్టం బగునో
యని కొందుకుట శంక హృదయ ♦ మందలి తాపం
బినుమడియై వెలిఁ బర్విన
ననయముఁ దనుపీడ యార్తి ♦ యగు నెట్లన్నఁ. 103

టీ॥ తనకుఁ...కొందుకుట= తనకుఁగీడగునోయని సంశయించుట; శంక=శంకయనుభావంబగును. హృదయమందలి...పర్విన=హృదయసంతాపమురెండింతలై బయలుపడఁగా; అనయముఁ=ఎల్లపుడు; తనుపీడ=శరీరబాధ; ఆర్తియగుఁ=ఆర్తియనునదియగును. ఎట్లన్నఁ.

ఇం దార్తిలక్షణము "హృదయమందలితాపం" బనుట మాత్ర

మే యుక్తము, తక్కినది శరీరధర్మమును బోధించుఁ గాని మానస ధర్మమును బోధింపదు గాన "వెలిఁబర్విన ననయముఁ దనుపీడ" యనునది యుక్తముగా దని తోఁచుచున్నది.

శంక కుదాహరణము.

క. చిలుకలపలుకో యని విన
నలుకుం జెలిపలుకుఁ దలఁకు ♦ నద్దము చూడం
గలువలచెలికాఁడో యని
చెలువ వియోగంబుకతన ♦ శ్రీనరసింహా. 104

టీ॥ శ్రీనరసింహా = సంపన్నుఁడవగునరసభూపాలుఁడా! చెలువ = నాయిక; వియోగంబుకతనన్ = విరహమువలన; చెలిపలుకున్ = చెలికత్తె మాటను; చిలుకలపలుకోయనివిననలుకున్ = చిలుకలయొక్క పలుకోయని యూహించివినుటకువెఱచును. అద్దముచూడన్ = అద్దముచూచుటకు; కలువలచెలికాఁడోయని = చందురుఁడోయని; తలఁకున్ = భయపడును.

ఇందు నాయిక విరహార్త గానఁ జిలుకలపలుకులు వినుటవలనను జంద్రునిఁ జూచుట వలనను దన కనిష్టం బగునో యని కొదికి నట్లు వర్ణించినందున శంక యని తెలియునది.

ఆర్తి కుదాహరణము.

క. బెడిదపుమదనజ్వరమున
మిడిసి పడున్ హారలతలు ♦ మృగలోచనకున్
వెడవిలుతు వింటి కోలల
వడువున సతి నింక నేఁచ ♦ వలదు నృసింహా. 105

టీ॥ బెడిదపుమదనజ్వరమునన్ = ఉగ్రమైనకామజ్వరముచేత;

మృగలోచనకున్ = నాయికకు; హారలతలు = లతలవలెనుండుముక్తాహారములు; మిడిసిపడున్ = మిట్టిపడును. ఇంకన్ =ఇఁకమీఁద; సతిన్ = స్త్రీని; వెడ...వడువునన్ = మదనధనుర్బాణములవిధమున; నృసింహా= నరసభూపాలుఁడా! ఏఁచవలదు = బాధించఁదగదు.

ఇందు బెడిదపుమదనజ్వరమున మిడిసిపడు ననుటచేత హృదతాపం బినుమడియై వెలిఁ బడ్డినట్లు స్పష్ట మగుచున్నది కావున నార్తి యని తెలియవలయును.

రోషగర్వములకు లక్షణములు.

క. ఎందును గృతాపరాధుల
యందు మనం బెరియ రోష ♦ మగు నది యెడల
న్నిందించి తన్నుఁ బొగడున
మందోన్నతి గర్వ మయ్యె ♦ మహిఁ నెట్లన్నన్. 106

టీ॥ కృతాపరాధులయందున్ = అపరాధముచేసినవారియందు; ఎందును=ఎచటనైనను; మనంబు= మనస్సు; ఎరియన్ = జ్వలింపఁగా; అది = ఆమనస్సుజ్వలించుట; రోషము=అమర్షమనుసంచారి; అగున్.

ఈరోషమునకు "అపకారకారు లగునరు, లపరాధ మొనర్ప నేమ♦హామహానిమనం। బు పరిజ్వలితంబగు" నని పూర్వము చెప్పిన క్రోధమునకు, "శ్లో॥ అమర్షః స్వాపరాధేషు చేతఃప్రజ్వలనం మతమ్, శత్రుకృతాపచారేణ మనఃప్రజ్వలనం క్రోధః" అనుప్రతాపరుద్రీయలక్షణములందును, వాని ననుసరించినయీగ్రంథలక్షణములందును భేద మేర్పడదు. రసగంగాధరాదులలోఁ బరులయొక్క పరమాపరాధముచే జన్యమై వధపర్యవసాయి యగుమనఃప్రజ్వలనము క్రోధ మనియు, అల్పాపరాధజన్యమై యసంభాషణపరుషభాషణాదిపర్యవసాయి యగు నది యమర్ష మనియుఁ, గ్రోధామర్షములకు భేదము వ్రాయఁబడియున్నది.

ఒరులన్...ఉన్నతి = ఇతరులనిందించితన్నుఁబొగడుకొనునధికోన్నతి; మహిన్=భూమియందు; గర్వమయ్యెన్ = గర్వమనునదియాయెను. అదియెట్లన్నన్.

రోషమున కుదాహరణము.

క. నిలునిలు మనంగ నేచటికిఁ
దొలఁగెదు నరసింహుఁ డింతితోఁ గూడిసఁ జా
లలరు భవదీయచాపము
కలుగానుగఁ ద్రిప్పి పిప్పిగాఁ గావింతున్. 107

టీ॥ అనంగ = ఓమదనుఁడా! నిలునిలుము = తాళుతాళుము. త్వరపడకనుట. ఎచటికిఁదొలఁగెదు = ఎంచుఁబోయెదవు? నృసింహుఁడు = నరసభూపాలుండు; ఇంతితోఁగూడినన్ = నాయికతోఁగూడిన వెనుక; చాలుఅలరుభవదీయచాపము = సమృద్ధిచేఁబ్రకాశించుచున్న నీవింటిని; కలుగానుగన్ = రాతిగానుగయందు; త్రిప్పిపిప్పిగాఁగావింతున్=తిరుగఁజేసిపిప్పిఁజేయింతును. ఇందుఁ గృతాపరాధుఁడగుమదనునియందు మనఃప్రజ్వాలనము చెప్పినందున రోష మగును.

గర్వమున కుదాహరణము.

క. ప్రతియె కలంకాంకితునకు
సతి యగురోహిణియు నతను సతి యగురతియుం
జతురు నృసింహునిఁ జెందిన
యతిధన్యకు నాకు ననుచు నంగన నవ్వెన్. 108

టీ॥ కలంకాంకితునకున్=కలంకముగలచంద్రునకు; సతియగురోహిణియున్ = భార్యయగురోహిణీదేవియు; అతనుసతియగురతియున్= అనంగునిభార్యయగురతీదేవియు; చతురున్=చాతుర్యశాలియగు; నృ

సింహునక్=నరసభూపాలుని; చెందినయతిధన్యకునాకుక్= పొందినయతిధన్యరాలనైననాకు; ప్రతియె = సరియా? అనుచునంగనవ్వెన్=ఇట్లనుచు మగువ నవ్వెను.

ఇందు నాయిక రతిరోహిణుల నిందించి తన్నుఁ బొగడుకొనుటవలన గర్వ మగును.

ఆవేగధృతులకు లక్షణములు.

క. క్రమమున నిష్టానిష్టా
గమజమనస్సంభ్రమంబు ♦ గన నావేగం
బమరఁగ మనము కృతార్థ
త్వముఁ జెందిన ధృతి యనంగఁ ♦ దగు నెట్లన్నన్. 109

టీ॥ క్రమమునన్=వరుసగా; ఇష్ట...సంభ్రమంబు= ప్రియాప్రియములవలనఁబుట్టిన మనస్సుయొక్క తొట్రుపాటు; కనన్ = చూడఁగా; ఆవేగంబు=ఆవేగమనునదియగును. అమరఁగన్=లెస్సఁగా; మనము=మనస్సు; కృతార్థత్వముఁజెందినన్=కృతకృత్యతనొందఁగా; ధృతి యనంగఁదగున్=ధృతియనుభావమగును. ఎట్లన్నన్.

ఆవేగమున కుదాహరణము.

క. సతి హారము నిడ నెడ లే
కతనునితనుసిద్ధిఁ గోరి ♦ యల రతి వ్రతసం
గతి నక్షసరము గైకొను
గతిఁ గేలన దాల్చె నృపతిఁ ♦ గనుఁగొన నరిగెన్. 110

టీ॥ సతి= స్త్రీ; హారమున్=ముత్తెపుసరమును; ఇడనెడలేక= ధరింపనవకాశము లేక; అలరతి = ప్రసిద్ధయగురతీదేవి; అతనునితనుసిద్ధిఁ గోరి = అనంగుఁడగుతనభర్తకు శరీరసిద్ధినభిలషించి; వ్రతసంగతిన్=

వ్రతమునవలంబించుటచేత; అత్యుత్సరముగైకొనుగతిన్ = జపమాలధరించినభంగి; కేలన=చేతనే; తాల్చి=ధరించి; నృపతిఁగనుఁగొనసరిగెన్ = నరసభూపాలునిఁజూడఁజనెను. ఇట నావేగము స్పష్టము.

ధృతి కుదాహరణము.

క. నరసేంద్రుఁడు రాకుండినఁ
బరువడి భావింపఁ గలుగు ♦ భాగ్యమె చాలుం
జరితార్థనైతి మరునకు
గిరునకుఁ బ్రియ మేల పల్కఁ ♦ గీడ్పడి నాకున్. 111

టీ॥ నరసేంద్రుఁడు = నరసభూపాలుఁడు; రాకుండినన్ = రాకయేయుండినను; పరువడి...చాలున్ = వరుసగాస్మరింపఁగలిగెడుభాగ్యమేచాలును, విరహమునం దితరములఁ బరిత్యజించి ప్రియస్మరణామెల్లప్పుడు గలుగు ననుట. చరితార్థనైతిన్=కృతార్థనైతిని. మరునకు గిరునకున్= నీచుఁడైనమన్మథునకు; ఇటనిందార్థమునందుగిరునునాగమము; కీడ్పడి=లోఁబడి; నాకున్=నాకు; ప్రియము = ప్రియవాక్యమును; పల్కనేల=పల్కుటకేమిప్రయోజనము? ఏమియుఁ బ్రయోజనములే దనుట.

ఇందు నాయికమనంబు కృతకృత్యం బైనట్లు చెప్ప నందున ధృతి యని తెలియునది.

స్మృతిచాపలోగ్రతలకు లక్షణములు.

క. స్మృతి యగుఁ బూర్వానుభవ
స్మృతి రాగద్వేషజనిత ♦ చేష్టాద్యనవ
స్థితి చాపల మోగ్రోదపిన
నతిచండత యుగ్రభావ ♦ మగు నెట్లన్నన్. 112

టీ॥ పూర్వానుభవస్మృతి = పూర్వమనుభవించినదానితలఁచుట; స్మృతి=స్మృతియనుసంచారి; అగుఁ. రాగ...అనవస్థితి=రాగమునఁగాని ద్వేషమునఁగాని పుట్టినచేష్ట మొదలగువానియొక్క యనవస్థ; చాపలము=చపలతయనునదియగును. ఎగ్గొదవినన తిచండత= అపరాధము చేసినచో మిక్కిలికోపించుట; ఉగ్రభావమగుఁ = ఉగ్రతయగును. ఎట్లన్నఁ.

ఇట స్మృతిపదార్థము తెలియుటకుఁ జెప్పినస్మృతిలక్షణములోఁ బూర్వానుభవస్మృతి యని స్మృతిపదమును జేర్చుట యాత్మాశ్రయ మనుదోషమునకు హేతు వగుచున్నది.

స్మృతి కుదాహరణము.

క. నాఁటిపరిరంభసౌఖ్యము
నేఁటిబలెం బాయ దాత్మ ♦ నిండితొలఁకుచుఁ
బోఁటి నృసింహునిఁ బాయని
పాటలసుమగంధు లెంత ♦ భాగ్యాధికలో. 113

టీ॥ బోఁటి = ఓసఖి ! నాఁటిపరిరంభసౌఖ్యము= నాఁడనుభవించినయాలింగనసౌఖ్యము ; నేఁటిబలెఁ = నేఁడనుభవించినదానివలె; ఆత్మఁ=చిత్తమునందు; నిండితొలఁకుచుఁ=నిండివెలిఁబర్వుచు; పాయదు=చనదు. నృసింహునిఁ=నరసభూపాలుని; పాయనిపాటలసుమగంధులు = ఎపుడు నెడఁబాయని స్త్రీలు, పాటలసుమమనఁగలిగొట్టుపువ్వు, దానివాసనవంటిదేహవాసనగలవారనుట;ఎంతభాగ్యాధికలో= ఎంతభాగ్యాతిశయముగలవారో.

ఇందు నాయిక తాఁ బూర్వము నరసభూపాలునితో ననుభవించినయాలింగనసౌఖ్యమును దలఁచుచున్నందున స్మరణము.

చాపలమున కుదాహరణము.

క. వనిత నృసింహునిఁ గనుఁగొని
చనుగుబ్బలమీఁదివలువ ♦ చక్కఁగ దిద్దున్
జనఁ జూచు మరలుఁ జెలితోఁ
బని లేమియుఁ బలుకు నురము ♦ పయిఁ జెయి సేర్చున్. 114

టీ॥ వనిత= స్త్రీ; నృసింహునిన్ = నరసభూపాలుని; కనుఁగొని= చూచి; చను...వలువ = జాఱునట్టిపైఁటచెఱఁగు; చక్కఁగదిద్దున్ = బాగుగసవరించుకొనును. చనఁజూచున్ = అతనిచెంతకుఁజననాలోచించును. మరలున్ = వెనుకకుఁదిరుగును. చెలితోన్...పలుకున్= సఖితోఁగార్యములేకయేమాటాడును. ఉరముపయిన్ చెయిచేర్చున్ = ఎదపైహస్తముంచుకొనును. ఇందు నాయికకు నరసభూపాలునిఁ గనుటచే రాగాతిశయమునఁ గ్రియానవస్థ గలిగినందునఁ జపలతయగును.

ఉగ్రత కుదాహరణము.

క. వలదు వల దేఁచఁ గలువల
చెలికాఁడ నృసింహుఁ గూర్పు ♦ చెలిఁ గాకున్నన్
బొలఁతుకనిట్టూర్పుఁబొగ
ల్వెలువడి నీబింబ మెల్ల ♦ వెస మాయించున్. 115

టీ॥ కలువలచెలికాఁడ = ఓచందురుఁడా! ఏఁచన్ = బాధింపఁగా; వలదువలదు = కూడదుకూడదు. చెలిన్= స్త్రీని; నృసింహున్= నరసభూపాలుని ; కూర్పు=చేర్పుము. కాకున్నన్ = అటుగాకున్నచో; పొలఁతుకనిట్టూర్పుఁబొగల్ =దానిగొప్పయూర్పులనుధూమములు; వెలువడి = బయలుదేఱి; నీబింబమెల్లన్ = నీయొక్కబింబమంతయు; వెసన్ శీఘ్రముగా ; మాయించున్ = నశింపఁజేయును.

ఇందుఁ జంద్రుఁ డపరాధముఁ జేసినచో వాని రూపుమాపుట చెప్పినందున నుగ్రత యగును.

అవహిత్థాత్రపావిషాదములకు లక్షణములు.

క. భువిలో నాకృతిగోపన
మవహిత్థ మనంబు ముడుఁగు ♦ టది త్రప మతికిన్
వివిధోపాయాభావా
ద్యవిరతభంగము విషాద ♦ మగు నెట్లన్నన్. 116

టీ॥ భువిలోన్ = భూమియందు; ఆకృతిగోపనము = అభిప్రాయమును దాఁచుట; ఆకారస్త్విఙ్గ ఇఙ్గితమ్మనియమరము; అవహిత్థ = అవహిత్థయనుసంచారియగును. మనంబుముడుఁగుట = చిత్తసంకోచమేది కలదో; అది = ఆచిత్తసంకోచము; త్రప = త్రపయనునదియగును. మతికిన్=బుద్ధికి; వివిధ...భంగము= ఉపాయాభావమువలననైన నానావిధమైనఎడతెగనిభంగము; విషాదమగున్ = విషాదమనునదియగును. ఎట్లన్నన్.

అవహిత్థ కుదాహరణము.

క. హారములు గరఁగ నరస
క్ష్మారమణునిఁ బాడి యొక్క ♦ సతి పులకలు మై
నీరిక లెత్తిన దాఁచును
సారెకు హారాంబుజనిత ♦ శైత్యం బనుచున్. 117

టీ॥ ఒక్కసతి=ఒకనాయిక; హారములుగరఁగన్= మణిహారములుద్రవించునట్లుగా; నరసక్ష్మారమణునిఁబాడి = నరసభూపాలునిగీతములుపాడి; పులకలు...ఎత్తినన్ = రోమాంచములుశరీరమందంకురింపఁగా; సారెకున్ = మాటికి; హార...అనుచున్=హారోదకమువలనఁబుట్టినచల్లఁదనమనుచు; దాఁచున్ = దాఁగఁజేయును.

ఇందు నాయిక నరసభూపాలునియం దనురాగమువలనఁ బుట్టిన పులకలు శైత్యమునఁ బుట్టినట్టు చెప్పి యనురాగమును దాఁచినందున నవహిత్థి యగు.

త్రప కుదాహరణము.

క. వనిత నృసింహేంద్రుఁ బరా
కునఁ బేర్కొని శిరము వంచు ♦ కొనుఁ జెలి యెదుటన్
గనిపించె భావ మని మో
మనయముఁ గుచదుర్గవసతి ♦ నాఁగినభంగిన్. 118

టీ॥ వనిత = ఒక స్త్రీ; నృసింహేంద్రున్ = నరసభూపాలుని; పరాకునన్ = పొరపాటుచేత; చెలియెదుటన్ = సఖిముందర ; పేర్కొని = పేరు పెట్టిపిలిచి; భావము=హృదయాభిప్రాయమును; కనిపించెన్ = తెలిపెను. అని=అనుకారణముచే; మోము= ముఖమును; అనయమున్ = మిక్కిలి; కుచదుర్గవసతిన్ = కుచములనెడు దుష్ప్రవేశమైనస్థలమందలి యునికిచేత; ఆఁగినభంగిన్=అడ్డగించెనో అనునట్లు; శిరమువంచున్ = తల వంచుకొనును. ఇందు నాయిక తలవంచుకొనుటవలనఁ ద్రప యగును.

విషాదమున కుదాహరణము.

క. అలరులు మరునమ్ములు హిమ
జల మిందుకరోదితంబు ♦ శత్రువు దలఁపం
జలిగాడ్పు శ్రీనృసింహుం
డలిగినవాఁ డెట్లు మాను ♦ నబలకుఁ గాఁకల్. 119

టీ॥ అలరులు=పువ్వులు; మరునమ్ములు = మదనునిబాణములు. హిమజలము=పన్నీరు; ఇందుకరోదితంబు = చంద్రకిరణములవలననుదయించునది. చలిగాడ్పు = చల్లనివాయువు; తలఁపన్= స్మరింపఁగ; శ

త్రువు=విరోధి. శ్రీనృసింహుఁడు=శ్రీమంతుఁడగునరసభూపాలుఁడు ; అలిగినవాఁడు = కోపించినవాఁడు. సుదతికిఁగాఁకల్ = చెలికిసంతాపములు; ఎట్లుమానుక్=ఏవిధముగశమించును ?

ఇందు సుదతికిఁగాఁకలు మానుట కుపాయములు తోఁచక మనస్సునకు భంగము గలిగినట్లు చెప్పుటవలన విషాదము.

మదౌత్సుక్యమతులకు లక్షణములు.

క. మదము మదిరాదికృతస
మ్మదమోహావ్యతికరంబు ♦ మఱి యౌత్సుక్యం
బదన సమయాక్షమత్వము
మది నర్థవినిర్ణయంబు ♦ మతి యెట్లన్నన్. 120

టీ॥ మదిరా...వ్యతికరంబు = మద్యపానము మొదలగువానిచేఁ గలిగినహర్ష మోహములచేరిక; మదము = మదమను సంచారియగును. మఱి=మఱియు; అదనన్ = సమయమునందు ; సమయాక్షమత్వము=విలంబముసహింపఁజాలమి ; ఔత్సుక్యంబు=ఔత్సుక్యమగును. మదిన్=చిత్తమందు; అర్థవినిర్ణయంబు = అర్థనిశ్చయము; మతి = మతియనుభావంబగును. ఎట్లన్నన్.

"శ్లో॥ మతి రర్థవినిర్ణయః" అనిప్రతాపరుద్రీయలక్షణములో నర్థనిర్ధారణమె మతి యని యుండఁగా నిందు "మదిలో నర్థవినిర్ణయము మతి" యని యున్నది. మతిపదార్థజ్ఞానమునకుఁ జెప్పినలక్షణములో మదిని బ్రవేశింపఁజేయుట యాత్మాశ్రయదోషహేతు వగునని తోఁచుచున్నయది.

మదమున కుదాహరణము.

క. అమరునృసింహునివనమున

సమితాసవరసము లాని యలి ♦ యువావతముల్
భ్రమియించు నాడుఁ బాడును
రమణులతోఁ గూడి సాంద్ర ♦ రాగప్రౌఢిన్. 121

టీ॥ అలియువావతముల్=ఆఁడుతుమ్మెదలగుంపులు; అమరన్నృసింహునివనమునన్=ఒప్పుచున్న నరసభూపాలునియుద్యానమునందు; అమితాసవరసములు=అమితములౌపుష్పరసములను; ఆని = పానముఁజేసి; రమణులతోడన్ = ప్రియులతోఁగూడి; సాంద్రరాగప్రౌఢిన్=గాఢానురాగముయొక్క అతిశయముచేత; భ్రమియించున్ = తిరుగును. ఆడున్=క్రీడించును. పాడున్ = గానముచేయును. ఇందు భృంగయువతులు మకరందము ద్రావి మోహమును, ప్రియులతోఁ జేరి హర్షమును, జెందినందున మద మనుసంచారి యగును.

ఔత్సుక్యమున కుదాహరణము.

క. వరుఁ బిలువఁ బనిచి యెప్పు డెపు
డరుదెంచునో యనుచుఁ దలఁచి ♦ యభిముఖి యగు బి
త్తరి యింత పరాకైనను
నరయఁ దదాలోకవిఘ్న ♦ మగు ననుభీతిన్. 122

టీ॥ బిత్తరి=స్త్రీ; వరునిన్ = ప్రియుఁడగునరసింహుని; పిలువఁబనిచి=పిలువఁబంపి; ఎప్పుడు...అనుచున్=ఎప్పుడెప్పుడువచ్చునోయనుచు; తలఁచి = భావించి; ఇంతపరాకైనను = ఇసుమంతపరాకుగలిగినను; అరయన్ = విచారింపఁగా; తత్...భీతిన్ = ప్రియునిఁజూచుటకువిఘ్నమగునో యనుభయముచేత; అభిముఖియగున్ = ప్రియుఁడు వచ్చుదారి కభిముఖి యగును. ఇందు నాయిక దూతికను బంపి ప్రియుఁడు వచ్చువఱకుఁ దడవుసహింపక యెదురు చూచుటవలన నౌత్సుక్యంబు.

మతి కుదాహరణము.

క. చెలువరో శ్రీనరసింహుం
డలనాఁటి నృసింహమూర్తి ♦ యగుఁ గాకున్నన్
దలఁచినతావుల నెల్లను
నెలకొని సాన్నిధ్య మొందు ♦ నిపుణత గలదే. 123

టీ॥ చెలువరో = ఓసఖీ! నృసింహుండు = నరసభూపాలుండు; అల...అగున్=ఆనాఁటినృసింహస్వామియగును. కాకున్నన్=అటు గాకయుండినచో; తలఁచినతావులనెల్లను=స్మరించినచోటులనంతటను; నెలకొని...గలదే = నిలుచుండిసన్నిధానమునొందునిపుణతయుండునా? ఉండదు గాన నృసింహమూర్తియే యగు నని యర్థనిర్ణయముఁ జేసినందున మతి యనుసంచారి యగును.

నిద్రామోహబోధాంతములకు లక్షణములు.

క. జగతిం జిత్తనిమీలన
మగు నిద్ర యనంగ మూర్ఛ ♦ నందుట మోహం
బగు బోధ మెఱుకఁ జెందుట
యగణితమృతియత్న మంత ♦ మగు నెట్లన్నన్. 124

టీ॥ జగతిన్=భూమియందు; చిత్తనిమీలనము=మనోముకుళనము; నిద్రయనంగన్ = నిద్రయనుసంచారియనఁగ ; అగున్. మూర్ఛనందుట= మూర్ఛిల్లుట; మోహంబు = మోహమనునది; అగున్. ఎఱుకఁజెందుట=తెలివినొందుట; బోధము = బోధమనుసంచారియగును. అగణితమృతియత్నము = అధికముగ మరణముకొఱకుప్రయత్నించుట. అంతము=అంతమనునది; అగున్. ఎట్లన్నన్.

నిద్ర కుదాహరణము.

క. కలనైన శ్రీనృసింహునిఁ
గలయం గల నంచుఁ గలికి ♦ కన్నులు మొగిచెం
జెలి బాహ్యేంద్రియపథమున
నలరుమనం బరుగకుండ ♦ నాఁగినభంగిన్. 125

టీ॥ చెలి=స్త్రీ; కలనైనన్ = స్వప్నమందైనను ; శ్రీనృసింహునిన్=శ్రీమంతుఁడగు నరసభూపాలుని ; కలయంగలనంచున్ = పొందఁగలననుచు; అలరుమనంబు= ఒప్పుచుండెడిమనస్సును; బాహ్యేంద్రియపథమునన్= చక్షురాదిబహిరింద్రియమార్గమున ; అరుగకుండన్=చనకుండునట్లు; ఆఁగినభంగిన్= అడ్డగించినరీతిగ; కలికికన్నులమొగిచెన్= అందమైనకన్నులమోడ్చెను. ఇందు నాయిక కన్నులు మూసినందునఁ జిత్తనిమీలనము స్పష్టము గనుక నిద్ర యగును.

మోహమున కుదాహరణము.

క. అతనుశరహతుల సొరిగెను
సతి విరహతపస్సమాధి ♦ జనితవ్రతయై
ధృతి శ్రీనృసింహుఁ దలఁపఁగ
మతి దన్మయ మగుచు మేను ♦ మఱచినభంగిన్. 126

టీ॥ సతి=స్త్రీ; విరహ...వ్రతయై = వియోగమనెడుతపోనిష్ఠయందుఁగలిగిననియమముగలదై ; ధృతిన్ = ధైర్యముచేత ; శ్రీనృసింహుఁదలఁపఁగన్ = నరసభూపాలుండనునృసింహమూర్తినిస్మరింపఁగా; మతి=చిత్తము; తన్మయమగుచున్=తద్రూపమగుచు ; మేనుమఱచినభంగిన్=శరీరమునుమఱచినదోయన్నట్లు; అతనుశరహతులన్=మన్మథబాణప్రహారములచేత; సొరిగెన్=మూర్ఛిల్లెను. ఇందు నాయిక మద

నబాణహతిచేత మూర్ఛిల్లినట్లు చెప్పఁబడెను గాన మోహ మగును.

బోధమున కుదాహరణము.

క. తరణికులాధిశయశ
స్తరుణి జడత్వంబు మాని ♦ సంఫుల్లసితాం
బురుహాక్షియు జృంభితయై
చిరగతి మేల్కనియె శ్రీనృ♦సింహుఁడు గలుగన్. 172

టీ॥ తరణి...తరుణి = సూర్యవంశపురాజులకీర్తికాంత; శ్రీనృసింహుఁడుగలుగన్ = నరసభూపాలుండుగలుగఁగా ; జడత్వంబుమాని = జడవృత్తినివదలి; సంఫుల్లసితాంబురుహాక్షియున్ = వికసించినతెల్లదామరలవంటికన్నులుగలదియు; జృంభితయై = ఆవలించినదియునై, ప్రకాశించినదియునై; చిరగతిన్-బహుకాలమునకు ; మేల్కనియెన్ = జాగరూకయాయెను. సూర్యవంశపురాజులకీర్తినిద్రించినట్లుండెను.అది నరసభూపాలుఁడుదయింపఁగా, బహుకాలమునకుఁ బ్రకాశించెనని తాత్పర్యము. ఇందుఁ గీర్తికాంతయావలించి మెలుకఁ జెందినట్లుచెప్పినందున బోధ మగును.

అంతమున కుదాహరణము.

క. వల పెఱఁగి రాఁడు కౌఁగిట
నలమఁడు నరసావనీంద్రుఁ ♦ డని వగవఁ జుమీ
చెలులును జిలుకయు నెవ్వతి
వలనగునో యనుచుఁ గొంత ♦ వగచెద నాత్మన్. 128

టీ॥ నరసావనీంద్రుఁడు=నరసభూపాలుఁడు; వల పెఱఁగిరాఁడు= మోహమునుతెలిసియేతేరఁడు. కౌఁగిటనలమఁడు = కౌఁగిలీయఁడు. అనివగవఁజుమీ= ఇటనివ్యసనముఁజెందనుసుమీ. చెలులును = సఖు

రాంద్రుడు ; చిలుకయుక్ = క్రీడాశుకమును ; ఎవ్వతివలనగునో యను చుక్=ఎవ్వతెయధీనమగునోయనుచు; ఆత్మక్=చిత్తమందు; కొంతవగచెదక్=కొంచెమువ్యసనపడెదను. ఇందు నాయిక యెన్నియత్నము లు చేసి యెంతకాలము నిరీక్షించినను ప్రియుండు రా లేదని యాస వదలి మృతి కుద్యమించినట్లు "చెలులునుజిలుకయునెవ్వతివలనగునో" యనుటవలన వ్యక్త మగుచున్నది గాన అంత మనుసంచారి యగును.

ముదాలస్యవితర్కములకు లక్షణములు.

క. ముద మిష్టలాభ భవస
మ్మద మగుఁ గర్తవ్యకార్య ♦ మందోద్యోగం
బది యలసత సందేహా
భ్యుదయబహుత్వము వితర్క ♦ మొగి నెట్లన్నన్. 129

టీ॥ ఇష్టలాభభవసమ్మదము = ఇష్టసిద్ధివలననగుహర్షము; ముదము=ముదమనునది; అగుక్. కర్తవ్య...ఉద్యోగంబు= చేయవలసిన కార్యమందుమందప్రయత్నంబేదికలదో ; అది = ఆమందోద్యోగము; అలసత=అలసతయనునదియగును. సందేహాభ్యుదయబహుత్వము=సందేహోదయనానాత్వము, అనేకసందేహములుదయించుట యనుట; వితర్కము = వితర్కమగును. ఒగిక్=వరుసగా; ఎట్లన్నన్=ఉదాహరణమెట్లనఁగా.

ఈవితర్కలక్షణము, "శ్లో॥ సందేహాత్కల్పనాన్యత్వం వితర్కః పరికీర్తితః" అనుప్రతాపరుద్రీయలక్షణమునకును, "సంశయాదులవల నఁగలుగువిచారమువితర్క" మనురసతరంగిణ్యాదిలక్షణమునకును, విరుద్ధమై యనేకసంశయరూపమే వితర్క మనునర్థమును జెప్పుచున్నది.

ముదమున కుదాహరణము.

శా. అలుకై కంకోకశిఖలో...

జెలఁగుచు మున్నెంత తపముఁ ♦ జేసెనొ చెలివే
నలి నరసింహునియురమునఁ
జెలు వగుచెంగల్వదండ ♦ చేరువ గలిగెన్. 130

టీ॥ చెలివేనలి=స్త్రీయొక్క-కొప్పు ; అలులై = తుమ్మెదలై ; కింశుకశిఖలోన్ = మోదుగపువ్వులనునగ్నియందు; చెలఁగుచున్ = ఒప్పుచు; మున్నెంతతపముచేసెనో = పూర్వమెంతతపమునాచరించెనో; నరసింహునియురమునన్=నరసభూపాలునివక్షమునందు; చెలువగుచెంగల్వదండచేరువగలిగెన్ = అందమగునెఱ్ఱకలువలదండయొక్క-సాన్నిధ్యము గలిగెను. ఇందుఁ జెలివేనలికి నరసభూపాలునియురంబునందలి రక్తోత్పలహారసాన్నిధ్యము గలిగిన దని యిష్టలాభంబున హర్షముఁ జెప్పినందున ముద మగును.

"శ్లో॥ య త్పూర్వం సరసీషు పద్మముకుళవ్యాజా త్తప స్సంచితం వక్షోజౌ యువయో స్త దద్య ఫలితం జాతౌ కృతార్థౌ యువామ్। దత్తా కాకతివల్లభేన భవతో రేషా స్వవక్షస్థలీ కస్తూరీద్విగుణీభవత్పరిమళా కల్హారమాలా యతః॥" అని ప్రతాపరుద్రీయోదాహరణము.

ఆలస్యమున కుదాహరణము.

క. చెలు లాహారాదులకుం
బిలిచిన నరగంటఁ జూచుఁ ♦ బ్రియుఁడు నృసింహుం
డలఘున్నృపకుంజరుం డని
యలికుంతల కుంభినీత్వ ♦ మందెనొ తానున్. 131

టీ॥ అలికుంతల = అలినీలవేణియగునొకర్త్రు ; చెలులు=సఖులు; ఆహారాదులకుంబిలిచినన్ = భోజనాదులకుఁబిలిచినను; అరగంటఁజూచున్ = నగముమూసినకంటితోఁజూచును. ప్రియుఁడునృసింహుండు —

ప్రియుఁడైన నరసభూపాలుండు; అలఘున్పకుంజరుండని = గొప్పరాజశ్రేష్ఠుఁడని, గొప్పరాచయేనుఁగని; తానుౘ = తానును; కుంభినీత్వమందెనో = ఆఁడేనుఁగుతనమునొందెనాయేమి? లేనియెడ నరగంటఁజూచుట సంభవింపదనుట. ఇందు నాయిక సఖులాహారాదులకుఁ బిలిచిన నరగంటఁ జూచుటవలన నలసత యగును.

"శ్లో॥ ఆస్తాం మృగాక్ష్యా గృహకృత్యవార్తా స్వాఙ్గోపచారేష్వపి యత్నమాస్థ్యమ్। కర్తవ్యమగ్రే దయితస్య యత్ స్యాన్నం బలాత్ కారయతి స్మర స్తత్॥" అను ప్రతాపరుద్రీయోదాహరణ మింతకన్న రమణీయతరంబు.

వితర్కోదాహరణము.

క. చెలు లెఱుఁగ రాదు భావము
చెలు లెఱుఁగక యున్న మరుని ♦ చే రాయిడి యౌఁ
జెలులును మన సొకటైనను
వల పెఱిఁగి నృసింహవిభుఁడు ♦ వచ్చునో రాఁడో. 132

టీ॥ భావము = హృదయాభిప్రాయము; చెలులెఱుఁగరాదు = సఖులు తెలియఁగూడదు. చెలులెఱుఁగకయున్నౘ = చెలులుదెలియక యున్నచో; మరునిచేౘ = మన్మథుని చేత; రాయిడియౌౘ = బాధగలుగును. చెలులునుమనసొకటైనను = చెలులకుఁదెలిసినయెడననుట; వలపు...రాఁడో = నరసభూపాలుండు మోహంమెఱిఁగివచ్చునోరాఁడో! ఇందు సందేహముగఁ జెప్పినందున వితర్కం బగును.

సుప్తిస్వప్నావస్థలకు లక్షణంబులు.

క. అతినిద్రా సుప్తి యుతయగు
నాతియె యమసు స్వప్నకయగు ♦ నది యాస్వప్నయగుౘ

హితవస్తువు చేకూడమి
నతులాధ్యానంబు చింత • యగు నెట్లన్నన్. 133

టీ॥ అతినిద్ర=అధికమైననిద్ర ; సుప్తి=సుప్తియనునదియగును. ఇతరులయతిశయమునహింపకుండుట = పరులయాధిక్యంబోర్వకుండుట యేదిగలదో; అది=ఆయోర్పులేమి; ఈర్ష్యయగున్= ఈర్ష్యయనునది యగును. హితవస్తువుచేకూడమిన్=ఇష్టవస్తువుఘటిల్లనందున; చింత= చింతయనునది, అనఁగా, హితవస్తువుచేకూడమిచేఁగలుగుచింతయేదిగలదోయది; అతులాధ్యానంబు = అతులమైనఆధ్యానమనునదియగునని యన్వయము. "నిర్వేదశ్రమదైన్యజాడ్యము" లనుపద్యములో "ఆధ్యానధృతిమాపస్మృతుల్" అని యాధ్యానముపేర్కొనఁబడుటవలన నిట్లన్వయముచేయఁబడెను. ఈయన్వయమునందు అతులశబ్దము, "అతిభీతి జుగుప్స, అత్యంతోత్సాహమయ్యె, అపరిమితక్రోధమయ్యె," ఇత్యాదులయందుంబోలెఁ బ్రాసజిత్తని తెలియునది.

సుప్తి కుదాహరణము.

క. లలన నృసింహుని కౌఁగిట
నలసియొ పవ లెల్ల నిద్ర • నందెడి నెలమిన్
నెలపొందున రే ముద్దులు
గులికి పగ ల్నిద్రవోవు • కుముదినివోలెన్. 134

టీ॥ లలన- ఒకనాయిక; నృసింహుని కౌఁగిటన్ = నరసభూపాలుని కౌఁగిలిచేత ; అలసియొ = బడలియో; పవలెల్లన్ = పగలంతయు; నెల...వోలెన్= చందురునిసాంగత్యమునరాత్రిముద్దులుగులికిపగలునిద్రించుకలువతీఁగవలె ; ఎలమిన్ = మిక్కిలి ; నిద్రనందెడిన్ – అతినిద్రనొందెడిననుట. ఇందు నాయికకు గాఢనిద్ర చెప్పినందున సుప్తియగును.

ఈర్ష్య కుదాహరణము.

క. ఈవికొలఁదంతె తనమే
లే వేళను బాండుశోభ ♦ యెనయే నాకుఁ
హావిరిఁ గీ_ర్త్యంగన యని
శ్రీ వెలయు నృసింహు నొద్దఁ ♦ జిరతరలీలన్. 135

టీ॥ తనమేలు=తనవిభవము; ఈవికొలఁదంతె= ఈవి ప్రమాణ మెంతో అంతమాత్రమేయనుట. ఏవేళనుబాండుశోభ=ఎల్లపుడుపాం శోభయనురోగముగలదు, తెల్లనిదనుట. కీ_ర్త్యంగన=కీ_ర్తికాంత; వా విరిన్ = ఉత్కర్షమునందు; ఎనయేనాకున్=నాకుసరియౌనా? అని=ఇ ట్లని; శ్రీ=లక్ష్మి; నృసింహునొద్దన్=నరసభూపాలునిసన్నిధియందు; చి రతరలీలన్ = బహుకాలపువిలాసముతో; వెలయున్=ప్రకాశించును.

ఇందు శ్రీదేవి కీ_ర్తికాంతమేలు సహింపఁజాలక “దానిమేలు ఈ వియంతె దాని శరీర మెపుడును బాండుశోభ యనుజాడ్యము గల ది.” యనునట్లు చెప్పుటవలన నసూయ యగును.

ఆధ్యానమునకు నుదాహరణము.

క. సతి చెక్కుటఁ జెయి సేర్పఁగ
నతులకరాంగుళులు సాంజ♦నాశ్రుయుతములై
రతిపతి బాసట మించిన
శితపంచశరమ్ము లనఁగఁ ♦ జెలఁగు నృసింహా. 136

టీ॥ నృసింహా=నరసభూపాలుఁడా! సతి... చేర్పఁగన్=నాయిక చెక్కుటఁజెయియుంచఁగా; అతులకరాంగుళులు= సాటిలేనివగుచేతివేె ళ్ళు; సాంజనాశ్రుయుతములై=కాటుకతోఁగూడినకన్నీరుతోఁగూడిన వై; రతి...అనఁగన్=మన్మథుని సహాయములై యతిశయించినతీక్ష్ణము

లగుపంచబాణములో యనునట్లు; చెలఁగుచ్ = ప్రకాశించును. ఇందు నాయిక చెక్కటఁ జెయిసేర్చి చింతించునట్లు చెప్పినందున నాధ్యానం బగును.

ఉన్మాదాపస్మృతులకు లక్షణములు.

క. అనయంబుఁ జేతనాచే
తనసదృశమనోభ్రమంబు ♦ ధర నున్మాదం
బనఁ బొల్చు ధాతుచలనము
దనర నపస్మార మనఁగఁ ♦ దగు నెట్లన్నన్. 137

టీ॥ అనయంబున్ = ఎల్లప్పుడును; చేతన...భ్రమంబు = ప్రాణులయందును అప్రాణులయందును సమానమైనచిత్తభ్రాంతి; ధరన్ = భూమియందు; ఉన్మాదంబనఁబొల్చున్ = ఉన్మాదమనఁదగును. ధాతుచలనము = వాతపిత్తశ్లేష్మధాతువులయొక్క చాంచల్యము; తనరన్ = ఒప్పునట్లుగా; అపస్మారమనఁగఁదగున్ = అపస్మారమనుసంచారియగును. ఎట్లన్నన్.

ప్రతాపరుద్రీయమునందు "శ్లో॥ ఆవేశో మోహదుఃఖాద్యైరపస్మారోఙ్గతాపకృత్" అనియు, తద్వ్యాఖ్యయందు "అశుచిత్వధాతువైషమ్య భూతావేశాదిజన్యో భూపాతకమ్పభుజాస్ఫోటవికటోత్క్షిలాలాఫేనాద్యనుభావ ఆవేశోపస్మార ఇత్యర్థః" అనియు, రసతరంగిణియందు "గ్రహాద్యావేశోఽపస్మారః, తత్రవిభావాః అపావిత్ర్యశూన్యస్థితిధాతువైషమ్యోత్కటదుఃఖభయాదయః, అనుభావాః కమ్పఫేననిశ్వాసభూపాతవిపర్యాసజిహ్వాలోలనాదయః" అనియు, నపస్మారమునకు ధాతువైషమ్యము హేతువుగాఁ జెప్పఁబడినది గాని యాధాతువైషమ్యమే యపస్మార మని చెప్పఁబడలేదు. ఇట్లుండ నిందు ధాతుచలనమే యపస్మారముగఁ జెప్పుట తప్పుగాఁ దోఁచుచున్నయది.

ఉన్మాదమున కుదాహరణము.

క. నినుఁ బ్రార్థించెద భ్రమరమ
చని నరసింహేంద్రుఁ దెమ్ము • చన వల దోహో
చనిన నృపాలుముఖాంబుజ
ఘనవాసనఁ దగిలి నీవు • గ్రమ్మఱవు గదా. 138

టీ॥ భ్రమరమ = ఓభృంగమా! నినున్ = నిన్ను; ప్రార్థించెదన్ = వేఁడెద. చని = ఏగి; నరసింహేంద్రున్ = నరసభూపాలుని; తెమ్ము = తీసికొనిరమ్ము. ఓహో చనవలదు = తెలిసెను! పోవలదు. చనినన్ = పోయినయెడ; నృపాలు...తగిలి = ఆరాజుముఖపద్మవాసన యందాసక్తమవై; నీవుగ్రమ్మఱవుగదా = నీవుమరలిరావుగదా!

ఇందుఁ జేతనాచేతనసదృశచిత్తభ్రమ మున్మాద మనులక్షణమునకును, జేతన మగుభృంగమందు సంభాషణాదివ్యవహారము జరిగించినట్లు చెప్పినలక్ష్యమునకును, సమన్వయంబు దూరంబై యున్నది. ప్రతాపరుద్రీయములో, "శ్లో॥ ఉన్మాద స్తుల్యవృత్తిత్వం చేతనాచేతనేష్వపి" అనులక్షణమునకు సరియగునట్లు, "శ్లో॥ ప్రతాపరుద్రస్య జయప్రయాణభేరీధ్వనౌ మూర్ఛతి దిఙ్ముఖేషు। త్రాసాకులా భ్రాన్తి ముపేత్య వృక్షాన్ పృచ్ఛన్తి మార్గం ప్రతిభూమిపాలాః॥" అని యచేతనము లగు వృక్షములను మార్గ మడిగినట్లు వ్రాయఁబడినది. అదియే యుక్తము.

అపస్మారమున కుదాహరణము.

క. మదనగ్రహంబు సోఁకెను
పడతి వణఁకెఁ దీర్ఘదృష్టిఁ • జూచెడుఁ జెలులన్
నుడి తొడఁబడ రతిఁ గట్టెడు
మదవతికి నృసింహస్వామి • సంగ్రహముకతనన్ 139

టీ॥ మదనగ్రహంబు=మన్మథుఁడనుభూతము; సోఁకెను=ఆవేశించెను. సుదతీమణి= స్త్రీరత్నము ; చెలులన్ = సఖులను ; దీర్ఘదృష్టిన్=నిడివిచూపులచేత; చూచెడున్ = చూచుచున్నది. ముదమొదవన్=సంతోషమగునట్లు; నరసింహనామమంత్రముకతనన్= నరసభూపాలునినామాక్షరమంత్రముచేత; రక్షఁగట్టుఁడు = రక్షరేకుబంధింపుఁడు. ఇందు దీర్ఘదృష్టిఁ జూచుటచే నపస్మార మగును.

క. ఇరవుగ నీభావంబులు
పరఁగెడు ననుభావములు విభావములు న
న్యరసంబులకుం గల వవి
విరచింపఁగ నొల్ల నిందు విస్తరభీతిన్. 140

టీ॥ ఈభావంబులు= ఈముప్పదిమూఁడుసంచారిభావములు; పరఁగెడునుభావములువిభావములున్=ఒప్పుచున్నయనుభావములునువిభావములును; అన్యరసంబులకున్=శృంగారేతరములగుహాస్యకరుణారౌద్రవీరభయానకబీభత్సాద్భుతశాంతరసములకును; ఇరవుగన్= స్థిరముగ; కలవు=కలిగియున్నవి. అవి= ఇతరరసములకుఁ గలసంచారిభావితదనుభావాదులు. విస్తరభీతిన్ = గ్రంథమువిస్తరిల్లునసుభీతిచే ; ఇందున్=ఈగ్రంథమునందు; విరచింపఁగన్=నిరూపించుటకు ; ఒల్లన్=ఇచ్ఛయింపను. శృంగారాదినవరసములకును దత్తద్రసానుగుణములగు సంచారిభావములు గలవు, ఆసంచారులకు వేఱువేఱుగవిభావములు అనఁగాఁ గారణములు అనుభావములు అనఁగా గార్యములు గలిగియున్నవి. వానిలో శృంగారమునకు మాత్రము సంబంధించునవి చెప్పుటకే యింతగ్రంథ మాయెను. నీక నన్నిటికిఁ జెప్పునెడ గ్రంథము మిక్కిలి విస్తరిల్లు నని విరమించితి నని తాత్పర్యము.

కవిప్రతిజ్ఞావాక్యము.

తే. ఇంక శృంగారచేష్టల ♦ నేర్పరింతు
నవియు నష్టాదశాఖ్యలై ♦ యలరుచుండు
లలితగతి వీనినామము ♦ ల్లక్షణములు
క్రమముతోఁ దెల్పి వీనిల ♦ క్ష్యము లొనర్తు. 141

టీ॥ ఇంకన్=ఇఁకమీఁద; శృంగారచేష్టల నేర్పరింతున్ = శృంగారచేష్టలను జెప్పెదను. అవియున్=ఆచేష్టలును; అష్టాదశాఖ్యలై యలరుచుండున్=పదునెనిమిది పేళ్లు గలవియై యొప్పుచుండును. వీనినామముల్ = వీనియొక్క పేరులను; లక్షణములు = లక్షణములను; క్రమముతోన్= వరుసతో; లలితగతిన్=సుందరమైనవిధముచేత; తెల్పి= తెలియఁబఱచి; వీనిలక్ష్యములొనర్తున్=వీనియుదాహరణముల రచియింతును.

వీనినామక్రమంబును భావలక్షణంబును.

క. ఇల భావహావహేలా
విలాసమాధుర్యధైర్య ♦ విభ్రమలీలా
కిలికించితమోట్టాయిత
లలితాదులు చేష్ట లగుఁ ద ♦ లంపగఁ మఱియున్. 142

తే. వెలయు బిబ్బోకవిచ్ఛిత్తి ♦ విహృతచకిత
హసితకుట్టమితకుతూహ ♦ లాదు లనఁగఁ
గలవు మఱి యందు భావంబు ♦ వెలయుచుండు
మహిఁ రసజ్ఞానయోగ్యతా ♦ మాత్ర మగుచు. 143

టీ॥ ఇలన్ = భూమియందు; భావ...ఆదులు=భావము హావము హేల విలాసము మాధుర్యము ధైర్యము విభ్రమము లీల కిలికించితము మోట్టాయితము లలితము మొదలయినవి; తలంపగన్=విచారిం

పంగా; చేష్టలగుఁ=శృంగారచేష్టలగును. మఱియుఁ = వెండియును; వె యుబిబ్బోక...ఆసలు= వెలయుచున్నబిబ్బోకము విచ్ఛిత్తి విభ్రమము చకితము హసితము కుట్టమితము కుతూహలము మొదలగునవి; అనఁగ=అనంగా; కలవు=ఉన్నవి. మఱి=మఱియును; అందుఁ=ఆ చేష్టలయందు; భావంబు=భావమనునది; రస...అగుచుఁ= రసముదె లియుటకు యోగ్యమగుటమాత్రమగుచు; మహిఁ = భూమియందు; వెలయుఁ=ప్రకాశించును.

హావహేలలకు లక్షణములు.

క. అది యీషద్వ్యక్తము గా
సుదతులయెడ హావ మయ్యె♦సువ్యక్తంబై
పొదలిన ననవరతంబును
నది మిక్కిలి హేల యయ్యె♦నది యెట్లన్నఁ. 144

టీ॥ అది=ఆభావము; ఈషద్వ్యక్తముగాఁ= అంగవికారాదులచేఁ గొంచెముబయల్పడినదికాఁగా; సుదతులయెడఁ= స్త్రీలయందు; హావమయ్యెఁ=హావమనునదియాయెను. అది=ఆహావము; అనవరతంబును = ఎల్లప్పుడును; సువ్యక్తంబై పొదలినఁ=అతిస్పష్టవికారమైయొప్పఁగా; హేలయయ్యెఁ=హేలయనునదియాయెను. అదియెట్లన్నఁ.

భావమున కుదాహరణము.

చ. వరుఁ డని పేర్కొన న్విరము♦వాంచుఁ దలోదరి సాలభంజికా
పరిణయవేళ నెచ్చెలులఁ♦బాయక యెప్పటియట్ల కేళికాం
తర మొనరింపఁ బోదు చనె♦నా యెదఁ బయ్యెదఁ జేర్చి సిగ్గునం
బరఁగుఁ బ్రియాంగనానుకృతి♦భావన కేలికిఁ గాఁగ నిచ్చలుఁ.

టీ॥ తలోదరి=వనిత;వరుఁడనిపేర్కొనఁ=మగండనిపేరుచెప్పఁ

గా; శిరమువాంచుక్ = తలవంచుకొనును. సాలభంజికాపరిణయవేళక్ = బొమ్మలపెండ్లిసమయమునందు; నెచ్చెలులఁబాయక = ప్రియసఖులనువదలక, వారితోఁగూడననుట; ఎప్పటి...పోదు = పూర్వమట్లుమఱిగొక క్రీడసల్పంజనదు. చనెనా = చనినయెడ; ఎదఁబయ్యెదఁజేర్చి = బొమ్మునిఁదఁబైఁటఁజేర్చి; నిచ్చలుక్ = ఎల్లప్పుడు; ప్రియాంగనా...గాఁగక్ = ప్రియురాండ్రగుస్త్రీల ననుకరించుటను భావించుట క్రీడకుఁగాఁగా; సిగ్గునంబరఁగుక్ = లజ్జతోనొప్పును.

ఇందు "శిరమువాంచు, ఎదఁబయ్యెదఁజేర్చు" నిత్యాదులు "అదియీషద్వ్యక్తముగా" ననులక్షణముతో సమన్వయంబున కనువై హావోదాహరణముగ దీనిం జేయుచున్నవి. "శ్లో॥ కురఙ్గీవాఙ్గాని స్తిమితయతి గీతిధ్వనిషు య త్సఖీం కాన్తోదన్తం శ్రుత మపి పునః పృచ్ఛతి యత్ । అనిద్రం యచ్చాన్త స్స్వపితి త దహో వే ద్మ్యభినవాం ప్రవృత్తోఽ స్యా స్సేక్తుం హృది మనసిజః ప్రేమలతికామ్॥" అనునది యుక్తోదాహరణంబుగాఁ దోఁచెడిని.

మెండియు, ఇందు "ఒనరింపఁబోదు చనెనా" యనుచోటఁ గ్రమభంగ మనుకావ్యదోషము దోఁచుచున్నది. "శ్లో॥ నాథే నిశాయా నియతే ర్నియోగా దస్తంగతే హన్త నిశాపి యాతా" అను శ్లోకమునందుఁ గావ్యప్రకాశమునఁ గ్రమభంగము భావించి "అస్తంగతే హన్త గతా నిశాపి" అనుపాఠము కల్పించుట యుక్త మని వ్రాయఁబడినది. ఇచట "పోదుపోయెనా" యనుట యనుకూలింపక పోయినను యథోచితముగ సుధీమణు లాలోచింపఁ దగును.

హావోదాహరణము.

చ. పడఁతి నృసింహుగీతములు ♦ పాడెడువేళ నృసింహునామము
న్నుడువదు సిగ్గుతో గుపజ♦ను ల్నరనాథు గుణప్రశంస జే

ర్పడ నొనరించుచో నుచిత♦భక్తిమెయి న్గురుసేవ సేయుకై
వడి వడి నాలకించుఁ దల♦వాంచుఁ బరాకగుఁ గొంత వింతగన్.

టీ॥ పడఁతి=ఒకస్త్రీ; నృసింహు...వేళన్=నరసభూపాలునిగీతములు పాడునపుడు; సిగ్గుతోన్ = లజ్జతో; నృసింహునామమున్ను డునదు=నరసభూపాలుని పేరు చెప్పదు. గురుజనుల్=పెద్దవారలు;నర... చోన్= నరసభూపాలునిగుణప్రశంసలనువివరించిచేయునపుడు; ఉచితభక్తిమెయిన్ = ఉచితమగుభక్తిచేత; గురుసేవసేయుకైవడిన్=గురుసేవసేయుభంగి; వడిన్= వేగముగ; ఆలకించున్ = వినును. తలవాంచున్=శిరమువంచును. వింతగాన్ = చోద్యమగునట్లుగా; కొంతపరాకగున్=కొంచెముపరాకుపడును.

ఇందు, వికారంబులు సువ్యక్తంబులుగాఁజెప్పఁబడుటవలన, నిది మేల కుదాహరణం బనఁదగియున్నది. "శ్లో॥ అనాకూతై రేవ ప్రియసహచరీణాం శిశుతయా వచోభిః పాఞ్చాలీమిథున మధునా సంఘటయితుమ్ । ఉపాదత్తే నోవా విరమతి నవా కేవల మియం కపోలౌ కల్యాణీ పులకముకులై ర్దన్తురయతి॥" అని మురారినాటకమందు సీతావిషయమై చెప్పినపద్యము యుక్తమైనయుదాహరణముగా నున్నది. ప్రతాపరుద్రీయములో "శ్లో॥ రసాభిజ్ఞానయోగ్యత్వంభావఇత్యభిధీయతే। ఈషద్దృష్టవికార స్తుభావో హావఃప్రకీర్తితః" అనిలక్షణములుచెప్పి "శ్లో॥ పుత్రస్నేహా దేష కస్యా గుణాన్ గాయతి బాలక స్త్వేవ్ విస్రబ్ధమ్ । లజ్జాతే పరపులకితో యువతిజనో యౌవనే గాతుమ్॥" అనుభావలక్ష్యములో "పరపులకితః" అనిపులకలువర్ణింపఁబడెను. పులకలు వికారరూపములు గనుక వాని భావలక్ష్యములో వర్ణించుటయె యుక్తము గాదని తోఁచుటంజేసి. దీనివదలి.పైయుదాహరణములు వ్రాయఁబడెను.

హేల కుదాహరణము.

ఉ. మేలము లాడుచుం గడుస ♦ మేలములై చెలు లెల్లఁ గూడి యో
బాలిక శ్రీనృసింహనర ♦ పాలు వరించెదవే యటన్న నీ
లాలక యంగవల్లిఁ బుల ♦ కాంకురము ల్నన లొత్త నే మనం
జాలక యూరకుండె నని ♦ శంబు త్రపావృత యైనకైవడిన్. 147

టీ॥ మేలములాడుచున్=పరిహాసములాడుచు; కడున్సమేలములై=మిక్కిలియొద్దికగలవారై; చెలులెల్లఁగూడి=సఖులందఱుచేరి; ఓబాలిక=ఓచిన్నదానా! శ్రీనృసింహనరపాలున్ = శ్రీమంతుఁడైన నరసింహభూపాలుని; వరించెదవే = వలచెదవా? అటన్నన్ = అనియడుగఁగా; నీలాలక=నల్లనికురులుగల స్త్రీ; అంగవల్లిన్ = తీఁగవంటిమేనియందు; పులకాంకురముల్ననలొత్తన్ = పులకలమొలకలుమొలవఁగా; అనిశంబు=ఎల్లపుడు; త్రపావృతయైనకైవడిన్ = సిగ్గుచేనావృతయైనదానివలె; ఏమనంజాలకయూరకుండెన్= ఏమియుననఁజాలకమిన్నకుండెను. ఇందు భావము మిక్కిలి వ్యక్తము లైనవికారములు గలదిగా వర్ణింపఁబడినందున హేలయగును. ఇచటఁ త్రపావృతయై యూరకుండఁగాఁ "త్రపావృతయైనకైవడిన్" అనుట యుక్తముగాఁ దోఁచదు.

విలాసమాధుర్యములకు లక్షణములు.

క. పతిఁ గనఁ దాత్కాలిక మగు
నతులవికారము విలాస ♦ మగు సొమ్ములు లే
కతిరమ్యత్వము దలఁపఁగ
నతివలకు న్మధురభావ ♦ మగు నెట్లున్నన్. 148

టీ॥ పతిన్=భర్తను; కనన్=చూడఁగా; తాత్కాలికమగునతులవికారము=తత్కాలమునందుదయించిన మనోజ్ఞమైనవికారము; విలా

సనుగుక్=విలాసమనునదియగును. అతివలకుక్ = స్త్రీలకు; స్వామ్ములు లే క అతిరిమ్యత్వము=ఆభరణములు లేకున్నను అతిమనోహరత్వము; తలఁపఁ గక్=భావింపఁగా; మధురభావముగుక్=మాధుర్యమగును. ఎట్లన్నక్.

విలాసమున కుదాహరణము.

క. ఇరుగడల వెడలి సుడిగొని
తరళములై వెలికి బెళికి ♦ తళతళ మనుచున్
బరఁగురువారపుఁజూపుల
హరిణాక్షి నృసింహవిభుని ♦ కారతి సేసెన్. 149

టీ॥ ఇరుగడలక్=ఇరుప్రక్కలను; వెడలి = బయలుదేఱి; సుడిగొని = సుడివడి ; తరళములై = చంచలములై ; వెలికిక్...చూపులక్= బయటికిప్రకాశించి తళతళమని యొప్పుచున్న విలాసవిశేషముగల దృష్టులచే; హరిణాక్షి = హరిణనేత్ర ; నృసింహవిభునికిక్ =నరసభూపాలునికి; ఆరతిసేసెక్=ఆరతిచ్చెను. ఇందు రువారపుఁజూపు లను చో నుదారపుఁజూపు లని పాఠాంతరము గలదు. తత్పక్షమునం దుదారము లైనచూపులచేత నని యర్థము. ఇందు నాయిక నృసింహాఖ్యభూని జూచునపు డనేకము లైనవికారములు దృష్టులయందుఁగలిగినట్లు వర్ణించినందున విలాస మనుశృంగారచేష్ట యగును.

మాధుర్యమున కుదాహరణము.

చ. కనుఁగవ కెంపు సాన్ద్రనఖ ♦ గౌరతయుం జెలువొందు నొక్కయుం
గన రతివేగశీర్ణమణి ♦ కంకణనూపురహారవల్లియై
మునుపటికన్నఁ బొల్పగు సముజ్జ్వలతం దగెఁ బొందుపత్తియై
కొనల నిగిడ్చి యున్నయతి ♦ కోమలవల్లి మతల్లి యో యనన్. 150

టీ॥ కనుఁగవకెంపు=నేత్రయుగ్మముయొక్క యెఱ్ఱఁదనము; సార్ద్రనఖశారతయున్ = ఆర్ద్రములైనగోళ్ళపచ్చఁదనమును; చెలువొందు నొక్కయంగన= ఒప్పుచున్నయొక స్త్రీ; రతి...నై=సురతవేగముచేత జాఱినమణికంకణములును గజ్జెలునులతలవంటిముక్తాహారములునుకలదై ; పాండుపత్త్రినై=పచ్చనియాకులుగలదై ; కొనలన్...అనన్=కొనలయందుఁజిగిర్చినట్టికోమలమైన మంచిలతయోయనునట్లు ; మునుపటి...తగెన్=ముందున్నదానికిన్నధికమైన ప్రకాశముచేత నొప్పెను. ఇందు నాయిక సొమ్ములులేకపోయినను నతిరమ్యయైనట్లు చెప్పినందున మాధుర్య మగును,

ధైర్యవిభ్రమలీలలకు లక్షణములు.

క. కులశీలాద్యవిలంఘన
మిల ధైర్యం బొడలఁ దొడవు • లిడఁ దడఁబడినన్
వెలయఁగ విభ్రమ మధిపుని
యలఘుగుణానుకృతి లీల • యగు నెట్లన్నన్. 151

టీ॥ ఇలన్=భూమియందు; కులశీలాద్యవిలంఘనము = కులము నంచినడవడి మొదలగువానివదలకునికి ; ధైర్యంబు=ధైర్యమనఁబడును. ఒడలన్=శరీరమందు; తొడవులిడఁదడఁబడినన్=సొమ్ములుంచునపుడు దొట్రుపాటునొందినయెడ ; వెలయఁగన్=ప్రకాశించునట్లు ; విభ్రమము= విభ్రమమనఁదగును. అధిపునియలఘుగుణానుకృతి = ప్రియుని యుత్కృష్టగుణములయనుకరణము; లీలఅగున్=లీలయనునదియగును. ఎట్లన్నన్.

ధైర్యమున కుదాహరణము.

మ. అతులైశ్వర్యసమగ్రుఁ డైనవరసిం•హాధీశ్వరుం డేడ నీ

పితృవాచాపరతంత్రనై వ్రతతతిం • జెంపొందు నేనేడ నా
క్షితిపాలాగ్రణిపైఁ బ్రసక్తముగ నా • చిత్తంబు సంధించినాఁ
డతనుం డక్కరొ నేఁటనుండి విషమా • స్త్రాభిఖ్యుఁ డౌ నెంతయుక్.

టీ॥ అతులైశ్వర్యసమగ్రుఁడు = సాటిలేనివిభవముచేత సంపూర్ణుఁడు; ఐనసరసింహాధీశ్వరుండు = ఐనరసభూపాలుండు; ఏడక్ = ఎక్కడ ? ఈపితృ...ఏడక్ = ఈతండ్రిమాటకువశపడి వ్రతసమూహముచేతఁ జెలంగునేనెక్కడ ? అక్కరో = ఓయక్కా ! అతనుండు = మదనుఁడు; నాచిత్తంబు = నామనస్సును; ఆక్షితిపాలాగ్రణిపైఁబ్రసక్తముగక్ = ఆరాజశ్రేష్ఠునిపైఁబ్రవర్తించునట్టుగా ; సంధించినాఁడు = కూర్చినాఁడు. నేఁటనుండి=నేఁడు మొదలుకొని; ఎంతయుక్=మిక్కిలి; విషమాస్త్రాభిఖ్యుఁడౌక్=విషమాస్త్రుఁడనునామముగలవాఁడగును. ఇందు, నాయిక "నరసభూపాలునికి నాకు నింత తారతమ్యముండఁగా నతనుండు వానియందు నామనంబు సంధించినాఁడు కావున నేఁటనుండి విషమాస్త్రాభిఖ్యుఁడౌ" నని చెప్పినందునఁ, దన కెన్ని బాధలు గలిగినను వానిఁ జేరుతలంపు లేన ట్లభిప్రాయ మగుటచేఁ గులశీలాదితత్పరత వ్యక్త మగుచున్నది గాన నిది ధైర్య మగును.

విభ్రమమున కుదాహరణము.

చ. అదన నృసింహభూమిరమ • ణాగ్రణి వచ్చినసంభ్రమంబుతో
సుదతి నభోవలగ్నమునఁ • జుక్కలపేరిటికంఠమాలయుం
బొదలుకుచాచలంబుల స • ముజ్జ్వలమేఖలయుక్ ధరింపఁగా
నది క్రమ మయ్యెఁ దొయ్యలికి • నక్రమ మయ్యె విలాసవైఖరిక్.

టీ॥ అదనక్ = ఉచితసమయమందు; నృసింహ...సంభ్రమంబుతోక్=నరసభూపాలుండువచ్చినసంభ్రమముతో; సుదతి = స్త్రీ; నభోవ

లగ్నమునన్ = ఆకాశతుల్యమగుమధ్యమందు; [illegible] లయున్ = నక్షత్రమాలయనుకంఠమాలయు; "సై [illegible] స్తవింశతిముక్తికా" అని యమరము, గాన [illegible] ముక్తము లు గలదంతే నక్షత్రమాల యనఁబడును. గిరులు...మేఖలయున్ = ఒప్పుచుండెడుకుచగిరులయందుఁ బ్రకాశించుచున్న గోడ్డాణమును ; ధరింపఁగాన్ = ఉంచుకొనఁగా, అది= ఆయుంచుకొనుట; త్రోయ్యలికిన్ = స్త్రీకి; క్రమమయ్యెన్ = యుక్తమాయెను. విలాసవైఖరిన్ = విలాసరీతిచేత; అక్రమమయ్యెన్ = అయుక్తమాయెను. అనఁగా, ఆకాశమందు నక్షత్రమాలయు గిరులయందు మేఖలయునఁగా నితంబభూమియు నుంచుట యుక్తము, విలాసరీతిచేత స్థానోచితభూషణములుగానుంజేసి యయుక్త మయ్యెననుట. ఇందు విభ్రమము స్పష్టము.

లీల కుదాహరణము.

చ. ధర నకలంకభావమునఁ ♦ దామరసాహితునిన్ జయించు నా
హరిపదసక్తమై వెలుఁగు ♦ నారయఁ బ్రాజ్ఞులకు న్వసుంధరా
సురతరునూతనాభ్యుదయ ♦ శోభ నొనర్చు యశఃపురంధ్రి యా
వరుఁ డగుశ్రీనృసింహుగుణ ♦ వాసనఁ దానుఁ జెలంగునై వడిన్.

టీ॥ యశఃపురంధ్రి=కీర్తికాంత; వరుఁడగు...నై వడిన్=భర్తయగునరసభూపాలునిగుణభావనచేతఁ దానునట్లేయొప్పుచున్నదో అను నట్లు; ధరన్ = భూమియందు ; అకలంకభావమునన్ = నిష్కలంకవృత్తిచేత; తామరసాహితునిన్ జయించున్=చంద్రునిగెలుచును. ఆ= ఆశ్చర్యము ! హరిపదసక్తమై= ఆకాశముతోసంబంధించినదై, రాజపక్షమందు, విష్ణుమూర్తిపాదాసక్తమై; వెలుఁగున్ = ప్రకాశించును. ఆరయన్=విచారింపఁగా; ప్రాజ్ఞులకున్=విబుధులకు ; సుర...ఒనర్చున్=కల్పవృక్షముయొక్క నవీనోదయశోభను జేయును, కోరినకోర్కులొసంగు

నని రాజపక్షమందు, సురతరువువలెఁ దెల్లనైన దని యశఃపక్షమునం దుఁ దెలియవలయును. ఇందు యశఃకాంత తనప్రియుఁ డగునరసభూపాలునియొక్క గొప్పనైనగుణముల ననుకరించినట్లు చెప్పినందున లీల యగును.

ప్రతాపరుద్రీయములో "శ్లో॥ ప్రియానుకరణం లీలా వాగ్భిర్గత్యాఽథ చేష్టితైః" అనియు, రసతరంగిణ్యాదులలో "ప్రియభూషణవచనాద్యనుకృతి ర్లీలా" అనియు నున్నందున దేనిచేతనైనను ప్రియానుకరణము లీల యని వ్యక్తమగుఁ గాన, గుణానుకృతి మాత్రమె లీల యని భావింప రాదు.

కిలికించితమోట్టాయితంబుల లక్షణంబులు.

క. అళు కలుక ముదము నశ్రువు
గలిసినఁ గిలికించితంబు ♦ గడు నిష్టకథా
దుల నింగిత మెఱిఁగించుట
దలఁపఁగ మోట్టాయితంబు ♦ దగు నెట్లన్నన్. 155

టీ॥ అళుకు...కలిసినన్=భయమును కోపమును సంతోషమును కన్నీరును చేరఁగా; కిలికించితంబు = కిలికించితంబను చేష్టయగును. "శ్లో॥ రోషాశ్రుహర్షభీత్యాదేస్సంకరః కిలికిఞ్చితమ్" అని ప్రతాపరుద్రీయము. కడున్=మిక్కిలి; ఇష్టకథాదులన్=ప్రియవస్తుప్రసంగాదులయందు; ఇంగితమెఱిఁగించుట= తనయభిప్రాయమును దెలుపుట; తలఁపఁగన్=విచారింపఁగా; మోట్టాయితంబుదగున్ = మోట్టాయితంబనఁ నొప్పును. ఎట్లన్నన్.

కిలికించితంబున కుదాహరణము.

చ. పతి రచితాగసుం డటిరి ♦ పాటున వచ్చి దృఢోపగూహనా

స్థితి నధరప్రవాళము గ్రసింప ససంభ్రమలోలహస్తయై
మతకరి చాలుఁ జాలు నిఁక మాదెస రాకు మటంచు నల్కతో
నతివ బొమ ల్ముడించె నయనాంబువు ఱెప్పల నప్పళించుచున్.

టీ॥ రచితాగసుండు=అపరాధియైన; పతి=ప్రియుండు; అదిరిపాటునవచ్చి=అకస్మాత్తుగావచ్చి; దృఢోపగూహనస్థితిన్=గాఢాలింగనస్థితిచేత; అధరప్రవాళముగ్రసింపన్= పవడమువంటివాతెరనానఁగా; అతివ=స్త్రీ; ససంభ్రమలోలహస్తయై=సంబరముతోఁగూడుకొన్నట్టుగాఁజలించుచున్న చేతులుగలదై, మతకరి=వంచకుఁడా! చాలుఁజాలును. ఇఁకన్=ఇఁకమీఁద; మాదెసరాకుమటంచున్= మాయొద్దకు రాకు మని పలుకుచు; అల్కతోన్ = కోపముతో; నయన...అప్పళించుచున్=కన్నీరుఱెప్పలచేఁదుడుచుచు; బొమల్ముడించెన్=కనుబొమ్మలుముడిపెట్టెను. ఇందు నతివకు నశ్రువు నలుకయు మొదలగునవి చెప్పినందునఁ గిలికించితం బనఁ దగును.

మోట్టాయితంబున కుదాహరణము.

చ. చెలులు నృసింహుగీతములు చేరికగా నపరంజిపీఁటలో
పలఁ బలికింప నూర్చుచును బాలిక యూర్పులచేత దీపికా
కలిక చలింప నెచ్చెలులు గంటిరె మీఁమృదుగానలక్ష్మికిం
దెలియఁగ మెచ్చుచున్నయది దీవియు యంచు హసించు నంతయున్.

టీ॥ చెలులు=సఖులు; చేరికగాన్=కూడికగా; అపరంజిపీఁటలోపలన్ = బంగరుపీఁటలోపల; నృసింహుగీతములు = నరసభూపాలునిపై పాటలను; పలికింపన్=వాయింపఁగా; బాలిక=చిన్నది; ఊర్చుచును=ఊర్పులువిడుచుచు; ఊర్పులచేన్; దీపికాకలిక= మొగ్గవంటిదీపము; చలింపన్=కదలఁగా; నెచ్చెలులు=ప్రియసఖులారా! తెలియఁగన్= పరి

శోభింపఁగా; మీమృదుగానలక్ష్మికిన్ = మీకోమలమైన గానసంపదకు; దీపిక = దీపము; మెచ్చుచున్నయది = శ్లాఘించుచున్నయది. అంచున్=ఇటనుచు; ఎంతయున్=మిక్కిలి; హసించున్=నవ్వును.

ఇందు నాయిక యిష్టుఁడైన నరసభూపాలునియొక్క గీతాలాపప్రస్తావమునందు హర్షాదులచేతఁ దనయభిప్రాయము సూచించుటవలన మోట్టాయితం బగును.

లలితవిచ్ఛిత్తులకు లక్షణములు.

క. భాసురతనువల్లీవి
న్యాసము లలితమ్ము సొమ్ము ♦ లల్పము లయ్యున్
భాసిల్లెడుశృంగారవి
కాసము విచ్ఛిత్తి యయ్యెఁ ♦ గన నెట్లన్నన్. 158

టీ॥ భాసురతనువల్లీవిన్యాసము= మనోహరమగునట్లవయవములయొక్కయుంచుట; లలితమ్ము = లలితమనఁబడును. సొమ్ములల్పములయ్యున్ = భూషణములుకొంచెములయ్యును; భాసిల్లెడుశృంగారవికాసము=ప్రకాశించుసౌందర్యాతిశయము; కనన్= చూడఁగా; విచ్ఛిత్తియయ్యెన్ = విచ్ఛిత్తియనునదియాయెను. అదియెట్లన్నన్. ఇచట "తనువల్లీవిన్యాస" మనుచోఁ దనుశబ్దమువయవబోధకమైనను, "శ్లో॥ సుకుమారాఙ్గవిన్యాసోలలితంపరికీర్తితమ్" అని ప్రతాపరుద్రీయములో నవయవవిన్యాసము లలిత మని చెప్పఁబడుటవలన నవయవములయొక్కయుంచుట యని యర్థము వ్రాయఁబడెను.

లలితమున కుదాహరణము.

చ. వడియుశ్రమంబుతోడిభుజ♦వల్లి మృదంగముమీఁదఁ జేర్చి కీ
లెడలిననూపురంబు ఘటి♦యింపఁగ దూతికరారవిందమం

డగు నిడి కంపితస్తనరయంబున నూర్పు దోఁప నింపె య
వ్వేళ నటియించి నిల్చె సభ యెల్ల ననంగునిపాలు సేయుచున్.

టీ॥ ఇంతి = స్త్రీ; వడియు శ్రమంబుతోడి భుజవల్లి = ప్రవహించుచున్నట్టి స్వేదముతోఁ గూడిన బాహులతను; మృదంగము మీఁదఁ జేర్చి = మద్దెలపై నుంచి; కీలెడలిననూపురంబు = కీలుపదిలినగజ్జెను; ఘటియింపఁగన్ = కూర్చుటకు; దూతి...ఇడి = దూతి యొక్కకరకమలమందుఁ బాదము నుంచి; ఇటఁ గరారవిందమునం దనుచోఁ గరంబునం దనియు, అడుగనుచోఁ బాదారవిందము ననియుఁ బ్రయోగించునెడ రమణీయంబు గుండు నని దోఁచెడి. కంపితస్తనరయంబునన్ = కదలుచున్న చన్నుల వేగమువలన; ఊర్పుదోఁపన్ = నిశ్వాసము తెలియవచ్చుచుండఁగా; అవ్వేళన్ = ఆసమయమందు; సభయెల్లన్ = సభనంతయు; అనంగునిపాలు చేయుచున్ = కామపరవశము గాఁ జేయుచు; నటియించి నిల్చెన్ = నాట్యము చేసి నిల్చెను. ఇందు నాయిక భుజలతను మృదంగము మీఁదను, పాదమును దూతీహస్తమునందును, మనోహరముగా నుంచినందున సుకుమారాంగవిన్యాసరూప మగులలిత మను శృంగారచేష్ట యగును.

సింగభూపాలీయములో "శ్రమో మానసఖేదస్స్యాదధ్వనృత్తరతాదిభిః" అను శ్రమలక్షణమునందు నృత్తశ్రమమున కుదాహరణముగాఁ జెప్పఁబడిన "శ్లో॥ స్వేదక్లేదితకఞ్చుకాం భుజలతాం కృత్వా మృదఙ్గాశ్రయాం చేటీహస్తసమర్పితైకచరణా మఞ్జీరసన్ధిత్సయా। సా భూయః స్తనకమ్పసూచితరయం నిశ్వాసమాముఞ్చతీ రఙ్గస్థాన మనఙ్గసాత్కృతవతీ తాళావధౌ తస్థుషీ॥" అనుశ్లోకమున కీపద్యము భాషాంతరముగ నున్నదనియు, నందున్న స్వేదపదంబునకు బదులుగా నిందు శ్రమ

పదంబుఁ బ్రయోగించుట యుక్తము గా దనియుఁ, బూర్వమే వ్రాయఁ బడెను. "ఎడియుగ్రశమాంబుతోడి" యనుటయుక్తంబుగాఁదోఁచెడి.

రెండియు "స్తనకమ్పసూచితరయంనిశ్వాస మహామ్ముఞ్చతీ" అనుసంస్కృతిమునకు "స్తనకంపము చేత సూచింపఁబడినవేగము గల నిశ్వాసమును విడుచుచున్నదయి," యని యర్థ మగు. అందుకు బదు లందు "కంపితస్తనయంబున నూర్పర దోఁష" ననిప్రయోగింపఁబడెను. ఇందు సారాసారంబు లభిజ్ఞాంతరంగసాక్షికంబు లగు నని విరమించెదను.

విచ్ఛిత్తి కుదాహరణము.

చ. పరిమితభూషణంబులును ♦ ఫాలముపై నెలవంకనామముం
బరఁగ నొయారిదై నయన ♦ పర్వ మొనర్చె వధూలలామ తా
విరళగణేయతారలు న♦వీనత రేందుకలావిలాసము
న్వరుస వెలుంగఁగా విదియ ♦ నాఁటివిభావరి వోల్పుదై వడిక్. 160

టీ॥ వధూలలామ = స్త్రీరత్నము; పరిమితభూషణంబులును = అల్పభూషణములును; ఫాలముపై నెలవంకనామముక్ = నుదుటియందు చంద్రవంకబొట్టును; పరఁగక్ = ఒప్పఁగా; ఒయారిదై = విలాసము గలదై; విరళగణేయతారలు = అల్పములై లెక్క పెట్టఁదగునక్షత్రములును; నవీనత రేందుకలావిలాసముక్ = లేఁతచంద్రకలయొక్కవిలాసమును; వరుసక్ = వరుసగా; వెలుంగఁగాక్ = ప్రకాశింపఁగా; విదియ... దై వడిక్ = ద్వితీయనాఁటిరాత్రిప్రకాశించుభంగి; తాక్ = తాను; నయనపర్వమొనర్చెక్ = నేత్రోత్సవముచేసెను. ఇందు నాయిక యల్పభూషణములు గల దయ్యు లోకోత్తరముగఁ బ్రకాశించినట్లు చెప్పినందున విచ్ఛిత్తి యగును.

బిబ్బోకవిహృతములకు లక్షణములు.

క. వరునికథయం దనాదర
మరయఁగ బిబ్బోక మయ్యె ♦ ననుమతిఁ బలుకం
దర మగుతగువేళల ను
త్తర మొసఁగమి విహృత మనఁగఁ ♦ దగు నెట్లన్నన్. 161

టీ॥ వరునికథయందున్ = ప్రియునియొక్క ప్రస్తావమునందు; అనాదరము = ఉదాసీనత; అరయఁగన్ = విచారింపఁగా; బిబ్బోకమయ్యెన్ = బిబ్బోకమనునదియాయెను. అనుమతిన్ = అనుమతితో; పలుకన్...వేళలన్ = పలుకుటకు సాధ్యమగునుచితావసరములయందు; ఉత్తరమొసఁగమి = ఉత్తరమియ్యకుంట; విహృతమనఁగఁదగున్ = విహృతమనఁగ నొప్పును. ఎట్లన్నన్.

ప్రతాపరుద్రీయములో, “శ్లో॥ విహృతం ప్రాప్తకాలస్య వాక్యస్యాకథనం హ్రియా” అని లజ్జచేత ప్రాప్తకాలవాక్యాకథనము విహృతముగాఁ జెప్పఁబడినది, ఇం దూరక యకథనమే చెప్పఁబడినది. అది గర్వానాదరాదులచేత నకథనముగానుం దోఁచును గాన వ్రీడాదిబోధకశబ్దముఁ జేర్చుట యుక్తము. ప్రతాపరుద్రీయములో “హ్రియా” యనునది మానాదుల కుపలక్షణము. అట్లు ముందు సింగభూపాలీయలక్షణము వ్రాయఁబడును.

బిబ్బోకమున కుదాహరణము.

చ. అతఁడు గుణాభిరాముఁ డతఁ ♦ డంగజసన్నిభుఁ డంచు నెచ్చెలు
ల్పతి యగుశ్రీనృసింహనర♦పాలు నుతింప లతాంగి నీటుతో
శ్రుతులఁ గరాంగుళు లొనిపె ♦ శోభనతచ్చరితాభిపూర్ణమై
యతిశయ మందుకర్ణయుగ♦మం దవకాశ మొసర్చకై వడిన్. 162

టీ॥ లతాంగి = స్త్రీ; పతి...పాలున్ = భర్తయగు శ్రీమంతుఁడైన నరసభూపాలుని; నెచ్చెలులు = సఖులు; అతఁడు...అంచున్ = అతఁడు సుగుణములచేత నొప్పుచున్నవాఁడు అతఁడు మన్మథునితో సమానుఁడు, ఇటనుచు; నుతింపన్ = ప్రశంసింపఁగా; నీటుతోన్ = శృంగారగర్వముతో; శ్రుతులన్ = చెవులయందు; శోభన...కైవడిన్ = మంగళమగు నానరసభూపాలుని చరిత్రముచేత పరిపూర్ణమై యుబ్బుచున్న కర్ణయుగమునందుఁ జోటుచేయు భంగి; కరాంగుళులొసనిపెన్ = చేతివ్రేళ్ళను దూర్చెను. ధాన్యాదులచే నిండినట్టి గోతము మొదలగువానియందు నవకాశము కలుగుటకై చేతులు మొదలగునవి చొనుపుట లోకప్రసిద్ధము. ఇందు నాయికకుఁ బ్రియుని ప్రశంసయం దనాదరము వర్ణింపంబడినందున బిబ్బోకము.

విహృతమున కుదాహరణము.

ఉ. బాలిక యల్కతో మరలి ♦ పల్కక యుండియుఁ బ్రాణనాథుఁ డ
వ్వేళ క్షుతం బొనర్పఁ గడు ♦ వేగ చిరాయు వటంచుఁ బల్కఁగాఁ
జాలక రోషముం బ్రణయ ♦ సంభ్రమము న్మది దొమ్ములాడ నీ
లాలక కుండలద్వయము ♦ నుగ్రగతిన్ ఘటియించె వీనులన్. 163

టీ॥ బాలిక = చిన్నది; అల్కతోన్...ఉండియున్ = రోషముతోఁ దిరిగి మాటాడక యుండియును; అవ్వేళన్ = ఆసమయమందు; ప్రాణనాథుఁడు = ప్రియుండు; క్షుతంబొనర్పన్ = తుమ్మఁగా; కడువేగ = మిక్కిలి శీఘ్రముగా; చిరాయువు...చాలక = చిరాయువుగమ్మని యనఁజాలక; మదిన్ = మనస్సునందు; రోషమున్ ప్రణయసంభ్రమమున్ = కోపమును ప్రీతిసంభ్రమంబును; దొమ్ములాడఁగాన్ = పెనఁగులాడఁగా ; నీలాలక = నీలకుంతల ; ఉదగ్రగతిన్ = శీఘ్రముగ; వీనులన్ = చెవులయందు; కుండలద్వయము = కమ్మలజతను ; ఘటియించెన్ = ఉంచెను. ఇందు

నాయిక ప్రియుఁడు క్షుతముఁ జేయఁగాఁ బల్కవలసిన మంగళవాక్యమును మౌనముచేఁ బల్కనందున విహృతం బగును.

సింగభూపాలీయములో, "శ్లో॥ ఈర్ష్యయా మానలజ్జాభ్యా మదత్తం యోగ్య ముత్తరమ్। క్రియయా వ్యజ్యతే యత్ర విహృతం తదుదీరితమ్॥" అని లక్షణము వ్రాసి. "శ్లో॥ అద్యాపి తన్మనసి సంపరివర్తతే మే రాత్రౌ మయి క్షుతవతి క్షితిపాలపుత్ర్యా। జీవేతి మఙ్గళవచః పరిహృత్య రోషా త్కర్ణేఽర్పితం కనకపత్త్ర మనాలపన్త్యా॥" అను లక్ష్యము వ్రాయఁబడినది. కర్ణములయందు కనకపత్త్రార్పణము క్షుత మమంగళమగుట నశ్రావ్యం బని తత్పరిహారమంగళవాక్యప్రతిప్రయోగరూపముగా నున్నది. ఇట్లు పైగ్రంథమునందె లజ్జచేత యోగ్యోత్తరము నియ్యకునికి, "శ్లో॥ అప్యవస్తుని కథాప్రవృత్తయే ప్రశ్నతత్పర మనఙ్గశాసనమ్। వీక్షితేన పరిహృత్య పార్వతీ మూర్ధకమ్పమయ ముత్తరం దదౌ॥" అని యున్నది చూడవలయు.

చకితహసితకుట్టమితకుతూహలంబుల లక్షణములు.

క. అలుకుట చకితము నవ్వను
నలరుట హసితంబు రతుల ♦ నతిసమ్మర్దో
జ్జ్వల సౌఖ్యము కుట్టమితము
లలనకుఁ జపలత కుతూహ♦లం బెట్లన్నన్. 164

టీ॥ అలుకుట=భయపడుట; చకితము=చకితమగును. నవ్వను నలరుట=నవ్వుచుండుట; హసితంబు=హసితమగును. రతులన్=సురతములయందు; అతిసమ్మర్దోజ్జ్వలసౌఖ్యము=అతిసమ్మర్దమైనను సౌఖ్యాతిశయముగ నెంచుట; కుట్టమితము=కుట్టమితమగు. లలనకున్=స్త్రీకి; చపలత=చాపల్యము; కుతూహలంబు=కుతూహలమగును. ఎట్లన్నన్,

ఇందు హసితాదిలక్షణములు సవరింపఁ దగియున్నవి. ఎట్లన, ప్రతాపరుద్రీయములో, "శ్లో॥ ఆకస్మికంతు హసితం యౌవనాదివికారజమ్" అనియున్నది. నిర్హేతుకముగ యౌవనాదివికారముచేతఁ గలుగునవ్వు హసిత మని దీనియర్థము. ఇట్లు "శ్లో॥ యథాయథా హసతి మృగాక్షీ యౌవనలక్ష్మ్యా శిక్షితా మధురమ్। తథాతథా కుసుమేషుశరా వికసన్తి ప్రియ స్యాశాచ॥" అని దీనియుదాహరణము. వికృతవేషభాషాదులచేఁ గలుగుహాస మిాహసితము గాదు. ఈనరసభూపాలీయలక్షణము హాస్యరసస్థాయి యగుహాసమును వ్యాపించుచున్నయది.

రెండవది, "శ్లో॥ కేశాధరాదిగ్రహణే మోదమానాఽపి మానసే। దుఃఖితేవ బహిఃకుప్యే ద్యత్ర కుట్టమితం హి తత్॥" అనియు, "సుఖేదుఃఖచేష్టాకుట్టమిత" మ్మనియుఁ, గుట్టమితంబునకుఁ బ్రాచీనలక్షణంబులును, "శ్లో॥ పాణిపల్లవవిధూనన మస్త సీత్కృతాని నయనార్ధనిమేషాః। యోషితాం రహసి గద్గదవాచా మస్త్రతా ముపయయు ర్మదనస్య॥" అనియు, "శ్లో॥ రోద్ధుం పాణిః ప్రచలతి చిరా దఙ్గుళి ర్నిశ్చలాఽసౌ భ్రూవిక్షేపో భవతి కుటిలో నేత్ర మన్తః ప్రసన్నమ్। గాఢాశ్లేషే భవతి సుతనో రర్ధమాత్రో నకారః కమ్పోమూర్ధ్నః ప్రసరతి ముఖం సమ్ముఖ న్న ప్రయాతి॥" అనియుఁ దదుదాహరణంబులు, నుండఁగా, "శ్లో॥ సమ్మర్దేఽపి సుఖాధిక్యం రతౌ కుట్టమిత మ్మతమ్।" అని ప్రతాపరుద్రీయమందును, "రతుల నతిసమ్మర్దోజ్జ్వలసౌఖ్యము కుట్టమిత" మని నరసభూపాలీయమునందును జెప్పుట సరిగాఁ దోఁచదు.

మఱియుఁ, గుతూహలమునకు, "శ్లో॥ కుతూహలం రమ్యదృష్టౌ చాపలం పరికీర్తితమ్" అని ప్రతాపరుద్రీయములో రమ్య మైనవస్తువును జూచుట యందుఁ జాపల మని లక్షణమును, "శ్లో॥ వీరరుద్ర మ

ధిరూఢసిన్ధురం ద్రష్టు మన్ధ్రీనగరీపురన్ధ్రియః । కుర్వతే రచితచఙ్క్రమత్వరా స్తుఙ్గసద్మశిఖరాధిరోహణమ్॥" అని లక్ష్యము నుండఁగా, నిందు "లలనకుఁజపలతకుతూహలం" బని నానారూపచాపలంబును బోధించునట్టిలక్షణముఁ జెప్పుట తప్పుగా నున్నది.

ఇఁకఁ జకితమ్మున కుదాహరణము.

చ. అడు గిడి నిల్చు నిల్చి చెలి ♦ కానలు వెట్టు నదల్చు సిగ్గునం
దడఁబడుఁ గాంతుఁ డున్న మణి ♦ ధామ మొగిం జొరఁ జాల 'కెంతయు
న్వడఁకు గృహాంబు సొచ్చియుఁ గ ♦ వాటము దాపున నిల్చు నెచ్చెలు
ల్వడిఁ జనఁ జూచినం బెనఁగు ♦ వారిజలోచన మౌగ్ధ్యసంపదన్.

టీ॥ వారిజలోచన = కమలములవంటికన్నులుగలయొకయంగన; మౌగ్ధ్యసంపదన్ = ముగ్ధత్వాతిశయముచేత; కాంతుఁడున్నమణిధామము = ప్రియుఁడున్నమణిమయమందిరమును; ఒగిన్ = వరుసగా; చొరఁజాలక = ప్రవేశింపఁజాలక ; అడుగిడినిల్చున్ = అడుగుఁబెట్టినిలుచును. నిల్చి... పెట్టున్ = నిలుచుండిసఖురాలికి ఆనలుఉంచును. సిగ్గునందడఁబడున్ = సిగ్గుచేతఁదొట్రుపడును. ఎంతయున్ = మిక్కిలి; వడఁకున్ = కంపించును. గృహాంబుసొచ్చియున్ = ప్రియసదనముఁజేరియు; కవాటము దాపుననిల్చున్ = తలుపుదగ్గఱనిలుచును. నెచ్చెలుల్...చూచినన్ = ప్రియసఖులువేగముగఁబోవఁజూడఁగ ; పెనఁగున్ = మలిగొనును, వారిఁబోనియ్యదనుట. ఇందు నాయిక యులుకుటవలనఁ జకితంబగును.

హసితమున కుదాహరణము.

చ. వదనసరోజవాసనకు ♦ వచ్చిన తేఁటి నదల్చి చూడఁగా
నది యసితోత్పలంబు లని ♦ యక్షుల వ్రాలఁగఁ జే విదుర్పఁగా
నది మరలం బయోజ మని ♦ హస్తయుగంబున వ్రాల నవ్వె న

మ్మదవతి యేమి సేసినను ♦ మాన ది దేమి యటంచు నెంతయున్.

టీ॥ వదనసరోజవాసనకున్ = ముఖపద్మపరిమళమునకు; వచ్చిన...చూడఁగాన్= వచ్చినట్టితుమ్మెదనదలించి దానింజూడఁగా; అది= ఆతుమ్మెద; అసితోత్పలంబులని= నల్లగలువలని; అక్షులప్రాలఁగన్= కన్నులమీఁదప్రాలఁగా; చేవిదుర్పఁగాన్ = హస్తముచేవిదిలింపఁగా; అది=ఆతుమ్మెద; మరలన్; పయోజమని= పద్మమని; హస్తయుగంబునప్రాలన్= చేతులజంటయందుప్రాలఁగా; ఏమిసేసినన్= ఏమిపనిచేసినను; మానదు=నివర్తిల్లదు. ఇదేమియటంచున్ = ఇదియేమిచిత్రమనుచు; అమ్మదవతి=ఆస్త్రీ; ఎంతయున్ = మిక్కిలి; నవ్వెన్=హసించెను. ఇందు నాయిక నవ్వుటవలన హసిత మగును.

ఇది హాస్యస్థాయి యగుహాసముగఁ దోఁచుచున్నదని మున్నె వ్రాయఁబడెను.

కుట్టమితమున కుదాహరణము.

చ. కెరలి ప్రియుండు మోవిపయిఁ ♦ గెంపులు నింపుటఁ బారవశ్యత
త్వరత నెఱుంగ లేక పిద♦ప న్నిలువద్దము చూచి సిగ్గునం
దరుణి చెలు ల్గనుంగొనినఁ ♦ దా రిఁక నే మని యాడుకొందురో
వరుని నటంచుఁ జిల్కకు న♦వారణ ముద్దులు వెట్టు సారెకున్. 167

టీ॥ తరుణి= ఒకయతివ; ప్రియుండు = వల్లభుఁడైనసరసభూపాలుఁడు; కెరలి=విజృంభించి; మోవిపయిన్= అధరముమీఁద; కెంపులూనింపుటన్ = దంతక్షతములునిండించుటను; పారవశ్యతత్వరతన్= సుఖపారవశ్యమునకధీనయగుటచేత; ఎఱుంగలేక= తెలియఁజాలక; పిదపన్=వెనుక; నిలువద్దముచూచి= నిలువుటద్దమునీక్షించి; సిగ్గునన్= లజ్జచేత; చెలుల్ కనుంగొనినన్= సఖులుచూచినచో; తారు – సఖులు;

వరునిన్=ప్రియుని; ఇంకన్ = ఇంకమీఁద; ఏమనియాఁడుకొందురో=ఏమనిదూఱుదురో; అటంచున్=అనితలంచుచు; చిల్క కున్=క్రీడాశుకమునకు; అవారణ=ఆటంకములేనిదై; సారెకున్ = మాటికి; ముద్దులు వెట్టున్=ముద్దులిడును. ఇందు నాయిక రతిసమ్మర్దంబున సౌఖ్యపారవశ్యము నొందుటవలనఁ గుట్టమిత మగును. ఈలక్ష్యలక్షణములదోషములిదవఱకె వ్రాయఁబడినవి.

కుతూహలమున కుదాహరణము.

చ. కలికి నృసింహభూవిభునిఁ ♦ గాంచి నవప్రణయాభిరాముఁడై
లలితకరాబ్జకేళికమ♦లంబు భ్రమింపఁగఁ జేసె విభ్రమం
బలవడఁ బ్రాణనాథ హృద♦యాబ్జము నిన్నెడఁబాయ లేక యి
ట్లెలమిఁ భ్రమించుచున్న దని ♦ యేర్పడఁ జెప్పెడిచంద మొందఁగన్.

టీ॥ కలికి=స్త్రీ; నృసింహభూవిభునిన్= నరసభూపాలుని; కాంచి=చూచి ; నవ...డై = నూతనమైనప్రీతిచేతనొప్పుచున్నదై ; లలిత...కమలంబు=మనోజ్ఞమగుకరకమలమందున్న విలాసార్థమైనకమలమును; ప్రాణనాథ = ఓప్రియుఁడా ! హృదయాబ్జము=హృదయకమలము; నిన్నెడఁబాయలేక = నిన్నువిడువఁజాలక; ఇట్లు = ఇభ్భంగి; ఎలమిన్ =మిక్కిలి;భ్రమించుచున్నదని=తిరుగుచున్నదని;ఏర్పడన్...అందఁగన్=వివరించిచెప్పురీతిగలుగునట్లు; విభ్రమంబలవడన్ = విలాసమేర్పడునట్లుగా; భ్రమింపఁగఁజేసెన్ =తిరుగునట్లుచేసెను. త్రిప్పెననుట.

ఇందు నాయిక తనహృదయాభిప్రాయమును నిలుపుకొనఁ జాలక ప్రియునకుఁ గేళికమలభ్రమణరూపమునఁ దెలుపుటవలనఁ జపలత యని కవితాత్పర్యముగఁ దోఁచుచున్నది. అయిన “శ్లో॥ కుతూహలం రమ్యదృష్టౌ చాపల” మ్మనుప్రతాపరుద్రీయలక్షణమునకు, “శ్లో॥ వీర

రుద్రమధిరూఢసిన్ధుర" మ్మనుపూర్వోదాహృతతల్లక్ష్యమునకు నీలక్ష్య లక్షణంబులు మిగుల దూరంబు లని పూర్వమే వివరింపఁబడియున్నది.

కవి ప్రతిజ్ఞా వాక్యము.

తే. మఱియు శృంగార మంగనా ♦ మణులయందు
నంకురితపల్లవితపుష్పి ♦ తాదిభేద
వర్ణితాకృతులై దశా ♦ వస్థ లయ్యె
వీని నామక్రమంబులు ♦ విస్తరింతు. 169

టీ॥ మఱియుఁ = ఇంతియేకాక ; శృంగారము — విప్రలంభశృంగారమనుట; అంగనామణులయందుఁ = స్త్రీరత్నములయందు ; అంకురిత...లై = అంకురితమును పల్లవితమును పుష్పితమును ఆదిశబ్దముచేత ఫలితమును అను భేదములచేత వర్ణింపఁబడినస్వరూపము గలవియై; దశావస్థ లయ్యెఁ=చక్షుఃప్రీత్యాదిదశావస్థలాయెను. వీనినామక్రమంబులు = ఈపదియవస్థలయొక్క-నామంబులవరుసను ; విస్తరింతుఁ=వివరింతును.

నాయికానాయకులకుఁ బ్రథమావలోకనము మొదలుగ నుదయించినప్రీతి సంగమమునకుఁ బూర్వకాలమందు నంకురితాదిభేదములు గలదై చక్షుఃప్రీత్యాదిదశావస్థలకు హేతు వగు ననుట మొదలుగా రతిలక్షణపద్యవ్యాఖ్యానములో వ్రాయఁబడెను. ఈయంకురితాదిభేదంబులు తజ్జన్యంబు లైనదశావస్థలు స్త్రీపురుషసామాన్యములుగా నుండిన నిం దంగనామణులయం దనుట సాత్త్వికభావవిశేషలక్షణపద్యములోఁ జెప్పినరీతిఁ దప్పుగాఁ దోఁచుచున్నయది.

మెండియుఁ బ్రతాపరుద్రీయములో "శ్లో॥ అథ శృఙ్గార స్యాఙ్కురితత్వపల్లవితత్వకుసుమితత్వఫలితత్వహేతవో ద్వాదశావస్థా ని

యాప్యస్తే" అనుదానిచేత శృంగారమున కంకురితత్వాదిధర్మములు గలుగు ననియు, వానివలన నీయవస్థ లుదయించు ననియు స్పష్టపడు చుండఁగా, నిందు శృంగారము దశావస్థ లయ్యె ననుట సుధీమణులచే నాలోచనీయముగా నున్నది. ఇట శృంగార మనఁగ శృంగారరసస్థాయి యగురతియె. ఇట్లు రసగంగాధరములో "రసపదే నాత్ర ప్రకరణే తద్ధేతుః స్థాయిభావో గృహ్యతే। రసస్య సామాజికవృత్తిత్వేన నాయకాద్యవృత్తిత్వాత్ అద్వితీయానందమయత్వేన విరోధాసంభవాచ్చ" అని చెప్పఁబడినది. కాన నిటఁ బ్రేమమానప్రణయాదినామంబులతో విలసిల్లు రతియే శృంగార మనఁబడు. అయ్యది చక్షుఃప్రీతి మొదలగుదశావస్థ లగునా? దానివలన దశావస్థ లుదయించునా? యను విషయమువిచారింపఁ దగినది.

లేక, కర్తృభేదమునంగీకరించుపక్షమున, వర్ణితాకృతియై యనుచోటి "ఐ" అనుదాని నగుధాతువుక్త్వార్థకరూపముగాఁగ్రహించి, దానికి శృంగారము కర్తగాను "అయ్యె" ననుక్రియకు దశావస్థలు కర్తగాను అన్వయించి, పూర్వాపరభావమునకు హేతుహేతుమద్భావపరతను గల్పించి, శృంగారము అంకురితాదిభేదములుగలది యగుటవలన దానికిఁ జక్షుఃప్రీత్యాదిదశావస్థలుకలిగెనని యర్థముఁజెప్పి, పైదోషమును నివారింపవచ్చును.

మఱియు, "అఙ్కురితత్వ పల్లవితత్వకుసుమితత్వ ఫలితత్వ హేతవః" అనుప్రతాపరుద్రీయవాక్యమునందుఁ గోరకితత్వావస్థయు నైదవదిగా, "శ్లో॥ ఈషదఙ్కురితవిభ్రమచారౌ దేహపల్లవితకాన్తిని తన్వ్యాః। యావనే ముకులితస్తనమాత్రే పుష్పితశ్చ ఫలితశ్చ మనోభూః॥" అనుతద్గ్రంథస్థపద్యముచేతఁ జేర్పఁదగినది. ఈవిచారమంతయుఁ బూర్వమే వ్రాయఁబడెను.

ద శా వ స్థ ల నా మ ం బు లు.

క. ఇలఁ జూచుట చింతించుట
దలఁచుట గుణవినుతి యరతి ♦ తాపము లజ్జా
స్ఖలనము గమనము మూర్ఛయు
నల ధన్యత యన నవస్థ ♦ లగు నెట్లన్నన్. 170

టీ॥ ఇలన్ = భూమియందు; చూచుట = అవలోకించుట; చింతించుట = ఆలోచించుట; తలఁచుట = స్మరించుట; గుణవినుతి = గుణములఁ గొనియాడుట; అరతి = అప్రీతి; తాపము = సంతాపము; లజ్జాస్ఖలనము = లజ్జాత్యాగము; గమనము = ప్రియునొద్దకుఁబోవయత్నించుట; మూర్ఛయున్ = మూర్ఛిల్లుటయును; అలధన్యత = ప్రసిద్ధమగుధన్యతయు; అనసవస్థలగున్ = ఇట్లుదశావస్థలగును. ఎట్లన్నన్. అని గ్రంథకర్త్రభిప్రాయముగ నున్నది.

ఇందు గమన మనునది, "శ్లో॥ చక్షుఃప్రీతిః ప్రథమం చిన్తాసక్తి స్తతోఽథ సంకల్పః। నిద్రాచ్ఛేద స్తనుతా విషయనివృత్తి స్త్రపానాశః। ఉన్మాదో మూర్ఛా మృతి రిత్యేతే స్మరదశా దశైవ స్యుః॥ దృఙ్మనస్సఙ్గసంకల్పా జాగరః కృశతాఽరతిః। హ్రీత్యాగోన్మాదమూర్ఛాన్తా ఇ త్యనఙ్గదశా దశ॥" ఇత్యాదులయందుఁ జెప్పఁబడినయున్మాదమునకు మాఱుగ నున్నట్లు దోఁచుచున్నది. ఉన్మాదములో గమనాదులనేకములు గలుగుఁ గాన నున్మాదమనుటయె యుక్తము. తక్కినవిషయము ముందు వ్రాయఁబడును.

చక్షుఃప్రీతి కుదాహరణము.

మ. అనురాగాంబుధి యుబ్బి వెల్వడినయ ♦ ట్లాపూర్ణఘూర్ణాంబువుల్
దనువల్లిం డిగ జాఱఁ గన్నుఁగవ తేఁ ♦ దళుకు ల్విసాళించుచున్

ననవిలాస-నిపురప్రవేశకలనా ♦ నాళీకదామంబులై
తనరం గోమలి నిన్నుఁ జూచె నరసేం♦ద్రా సాంద్రతేజోనిధీ. 171

టీ॥ సాంద్రతేజోనిధీ=దట్టమైన తేజస్సునకునిధియైనవాఁడా! నరసేంద్రా=నరసభూపాలుఁడా! కోమలి = కోమలాంగియగుచిన్నది; అనురాగ...అట్లు = అనురాగమనెడుసముద్రముపొంగిపొరలినట్లు; ఆపూర్ణ...జాలన్ = అధికములైనస్వేదోదకములు శరీరమునుండిదిగఁజాఱఁగా; కన్నుఁగవలేఁదళుకుల్ = కన్దోయియొక్క-నూతనమైనకాంతులు; పిసాలించుచున్=వ్యాపించుచు; నన...తనరన్=మన్మథుఁడుపురప్రవేశముఁజేయువేళఁ గట్టుకమలమాలలై యొప్పఁగా; నిన్నుఁజూచెన్ = నిన్నవలోకించెను. ఇందు నాయిక పరిపూర్ణానురాగముచేత నరసభూపాలునిఁ జూచుటవలనఁ జూచుట యను నవస్థ యగును.

చింతించుట కుదాహరణము.

మ. అరవిందంబు విలాసమందిరము నీ♦హారాంశుఁ డేకోదరుం
డరయ న్గోత్రవిరోధ మేటికి నన♦ర్హం బంచు నూహించి యి
ర్వురఁ బొందించుపయోధికన్యక్రియఁ జే♦ర్చుం గేలు గండస్థలిం
దరుణీరత్నము చింతచేత నరసేం♦ద్రా సాంద్రతేజోనిధీ. 172

టీ॥ సాంద్రతేజోనిధీ=దట్టమైనతేజస్సునకునిధియైనవాఁడా! నరసేంద్రా= నరసభూపాలుఁడా! తరుణీరత్నము = స్త్రీరత్నము; అరవిందంబువిలాసమందిరము=పద్మమునాకుఁగ్రీడాగృహము; నీహారాంశుఁడేకోదరుండు = చంద్రుఁడుసహోదరుఁడు; అరయన్ = విచారింపఁగా; గోత్రవిరోధమేటికి = సంబంధముగలవారికి విరోధమేల? అనర్హంబంచున్ = ఉచితమ్ముకాదని; ఊహించి = ఊహచేసి; ఇర్వురన్ = ఉభయ్యులను, హస్తరూపపద్మమును ముఖరూపచంద్రుని ననుట; పొందిం

చు...క్రియన్ = కూడఁబెట్టుశ్రీదేవిభంగి; కేలు = హస్తమును; గండ స్థలిన్ = చెక్కు-న; చింతచేతన్ = ఆలోచనచేత; చేర్చున్ = ఉంచును. ఇందు నాయిక ఆలోచనచేతఁ జెక్కు-టఁజెయిసేర్చుటవలనఁ జింతయగును.

తలఁచుట కుదాహరణము.

మ. వరభూషాదులపై మనం బిడక దృగ్వ్యాపార మెంతేఁ బర
స్పరసందర్శననాతిభిన్నమయి చూపట్టంగఁ గార్యాంతర
స్మరణం బెపుడు లేక నిశ్చలత నీ సాంగత్యముం గోరి మా
హరిణీలోచన యాత్మయందు నరసేంద్రా నిన్ను భావించె రా.

టీ॥ నరసేంద్రా=నరసభూపాలుఁడా! మాహరిణీలోచన=మాచిన్నది; వర...ఇడక = శ్రేష్ఠములైనయాభరణములయందుఁ జిత్తము నుంచక; దృగ్వ్యాపారము=చూపులయొక్క-చలనాదిక్రియ; ఎంతేన్ = మిక్కి-లి; పరస్పర...చూపట్టంగన్ = ఒకరినొకరుచూచుటకన్నను మిక్కి-లి భిన్నముకానిదై యగపడఁగా, అనఁగా దాని చూపు, తన్నుఁ బ్రియుఁడు చూచుచుండఁగాఁ దానాప్రియునిఁ బ్రత్యక్షముగఁ జూచున ప్పటిచూపువలెనే యున్నదనుట; కార్య...లేక = మఱియొకకృత్యం బేమియుఁదలఁపక; నిశ్చలతన్ = నిశ్చలత్వముచేత; నీసాంగత్యముంగోరి= నీసంపర్కముమనభిలషించి; నిన్నుభావించెరా= నినుస్మరించెనురా. ఇందు నాయిక నరసభూపాలుని భావించుటవలనఁ దలఁచుట యగును.

గుణవినుతి కుదాహరణము.

మ. పలుకుం దోడగువీణలోఁ జెలియ నీపై గీతము ల్మీటఁ దో
య్యాలిమైనీడ మెఱుంగుఁగాయ నిరవై యవ్వీణలో వాణి యో
లలితాంగీ యనచిత్తముం బ్రియుఁడు కోల్ల ల్వేట్టఁ గా యంచు వె
ల్పలికిం దాను బుసాడ వచ్చె ననఁ గన్పట్టు న్నృసింహాధిపా. 174

టీ॥ నృసింహాధిపా = నరసభూపాలుఁడా! చెలియ = నాయిక; పల్కుంబోడగువీణలోన్ = పలుకుఁబోడగువీణయందు; నీపై గీతములిష్టిన్ = నీవిషయమైనగీతములువాయింపఁగా; తొయ్యలిమైనీడ = ఆస్త్రీదేహముయొక్క ప్రతిబింబము; మెఱుంగుఁగాయన్ = వీణయొక్క తళతళయను కాంతిగలకాయయందు; ఇరవై = నిల్చినదియై; ఆవీణలోవాణి = ఆవీణయందున్న వాగ్దేవి; ఓలలితాంగీ = ఓమనోజ్ఞమైనయంగముగలదానా! ప్రియుండు = ప్రియుఁడైననరసభూపాలుఁడు; మనచిత్తమున్ = మనహృదయమును; కొల్లల్ పెట్టెఁగాయంచున్ = కొల్లలుపెట్టెఁగదాయనుచు; వెల్పలికిన్ = బయటికి; తాను; బుసాడవచ్చెననన్ = మొఱపెట్టుటకు వచ్చెనోయనునట్లు; కన్పట్టున్ = చూపట్టును. ఇందు నాయిక నృసింహు గీతములు పాడుటవలన గుణవినుతి యగు.

అరతి కుదాహరణము.

మ. నిరతం బాత్మకరాంఘ్రిబాహునఖకాంతిస్ఫూర్తికిం దిగ్గుడై
శరణం బొందుప్రవాళపద్మబిసపుష్పశ్రేణికిం గ్రమ్మఱన్
శరణం బందుట హీనమంచునో మదిన్ శైత్యోపచారక్రియా
గరిమం బొల్లదు మానినీమణి కడంకన్ శ్రీనృసింహాధిపా. 175

టీ॥ శ్రీనృసింహాధిపా = శ్రీనరసభూపాలుఁడా! మానినీమణి = స్త్రీరత్నము; నిరతంబు = ఎల్లప్పుడును; ఆత్మ...స్ఫూర్తికిన్ = తనహస్తములయొక్కయు పాదములయొక్కయు బాహువులయొక్కయు గోళ్ళయొక్కయు కాంత్యతిశయమునకు; దిగ్గుడై = నికృష్టములై; శరణంబు...శ్రేణికిన్ = శరణుచొచ్చినచిగుళ్ళయొక్కయు పద్మములయొక్కయు తామరతూండ్లయొక్కయు పువ్వులయొక్కయు సమూహమునకు; క్రమ్మఱన్ = మరలను; శరణంబొందుట = శరణుచొచ్చుట; హీనమంచునో = నీ

చమనితలఁచియేమో; మదిన్ = చిత్తమునందు; శైత్య...గరిమంబు= చల్లఁదనముగల్గించునట్టియుపచారాతిశయమును; కడంకన్ = యత్నము చేత; ఒల్లదు=ఇష్టపడదు. ఇందు నాయిక పల్లవకమలమృణాళకుసుమ ముల నొల్లకుండుటవలన నరతి యగును.

తాపమున కుదాహరణము.

మ. ధవళాక్షీమణిమేను హేమలత యం◆త్వత్త్వంబు మున్నెల్లఁ ద
త్కవిలోకోక్తి యటంచు నుంటి నది త◆థ్యం బయ్యె నెట్లన్న భ
వ్యవియోగానలతప్తమై నిబిడబా◆ష్పాసిక్తమై డస్సియు
న్నవశోభాతిశయంబుఁ జెందె నరసేం◆ద్రా సాంద్రతేజోనిధీ. 176

టీ॥ సాంద్రతేజోనిధీ = అధికమైన తేజమునకునిధియగువాఁడా! నరసేంద్రా= నరసభూపాలుఁడా! ధవళాక్షీమణిమేను= స్త్రీరత్నమునొక్క-శరీరము; హేమలతయొత్త్వంబు = బంగరుతీఁగెయనుభావము; మున్నెల్లన్=మునుపంతయు; తత్కవి...ఉంటిన్= మిథ్యావర్ణనఁజేయు కవిజనులమాటయనితలఁచియుంటిని; అదితథ్యంబయ్యెన్ =ఆభావముయథార్థమాయెను. ఎట్లన్నన్ = ఏవిధమున ననఁగా; భవ్య...తప్తమై= మనోజ్ఞమగువిరహాగ్నిచేఁ దపింపఁజేయఁబడినదై; నిబిడ...సిక్తమై= దట్టమగుకన్నీటిచేఁ దడుపఁబడినదై; డస్సియున్ = బడలియున్న; నవ...చెందెన్ = అపూర్వకాంత్యతిశయమునుబొందెను. ఇందువలనఁ దథ్యంబయ్యె నని యన్వయము. విరహతాపతప్తమైనం గాంతి మించు నని లోకశాస్త్రానుభవము.

ఇందు నాయికశరీరము వియోగానలతప్తమై నట్లు చెప్పినందు నఁ దాప మగు.

లజ్జాత్యాగమున కుదాహరణము.

మ. చెలి నీమూ_ర్తి లిఖించి చిత్రఫలకం ♦ జెన్నొందు బాష్పాంబువి
చ్ఛిల మాపయ్యెదమీఁదఁ జేర్చుకొన నా ♦ చిత్రం బలక్ష్యంబుగా
బళిరే కట్టినచీరయుం బగయకాఁ ♦ బాటించె దైవం బటం
చలినీలాలక యార్తిఁ జెందు నరసిం ♦ హా యింకఁ బాలింపుమీ.

టీ॥ నరసింహా = నరసభూపాలుఁడా! చెలి=స్త్రీ; నీమూ_ర్తిలి ఖించి=నీయొక్క యాకారమునువ్రాసి; చిత్రఫలకన్ = చిత్రపటమును; చెన్నొందు...పయ్యెదన్ = అందమౌబాష్పోదకముచేత వ్యాప్తమగు పైఁటచెఱఁగుమీఁద ; చేర్చుకొనన్ = ఉంచుకొనఁగా; ఆచిత్రంబు= ఆచి_త్తరువు ; అలక్ష్యంబుగాన్ = అగపడకపోఁగా; బళిరే = ఆశ్చర్య ము! కట్టినచీరయున్=కట్టినవస్త్రమును; పగయకాన్ = శత్రువేయగు నట్లు; దైవంబు; పాటించెన్ = ఘటిల్లఁజేసెను. అటంచున్; అలినీలా లక-ఆయతివ; ఆర్తిఁజెందున్ = దుఃఖమునొందును. ఇఁకన్ = ఇంక మీఁద; పాలింపుమీ = కాపాడుమా. ఇందు నాయిక తానే చిత్ర లేఖనాదిక్రియ లొనర్చుటవలన లజ్జాత్యాగ మను నవస్థయగును.

గమనమున కుదాహరణము.

మ. చెలుల న్వంచనచేసి యొక్క-తయ తాఁ ♦ జెన్నొంద నీయొద్దకు
న్నలినాక్షీమణి రాఁ దలంచి నవర ♦ త్నప్రోతసౌధాంగణ
స్థలుల న్వె న్నని వచ్చునిర్మలతను ♦ చ్ఛాయ న్నిరీక్షించి నె
చ్చెలి యేతెంచె నటుంగఁ బోలు నని ని ♦ ల్చెన్ శ్రీనృసింహాధిపా.

టీ॥ శ్రీనృసింహాధిపా = శ్రీమంతుఁడగునరసరాజా! నలినాక్షీమ ణి=స్త్రీరత్నము; చెలులన్=సఖులను; వంచనచేసి = మోసపుచ్చి; ఒ క్క-తయుతాన్ = తానొకతయే; చెన్నొందన్=అందముగునట్లు; నీయొ

ద్దకుఁ=నీచెంతకు; రాఁదలంచి; నవ...స్థలులన్=నవరత్నస్థగితములగు మేడలయొక్క ముంగిళ్ళప్రదేశములయందు; వెన్నని...ఛాయన్= వెంబడించివచ్చునట్టిస్వచ్ఛమైనతనమైనీడను; నిరీక్షించి = చూచి; నెచ్చెలి...నిల్చెన్ = ప్రియసఖివచ్చెను ఈబిడదెలిసికొను నని నిల్చెను. ఇందు నాయిక ప్రియునొద్దకుఁ బోవ నుద్యమించుటవలన గమన మని కవియాశయము.

మూర్ఛ కుదాహరణము.

మ. బలితం బైనయనంగవేదనలచేఁ ♦ బల్కులు నిల్పోవ లే
కలినీలాలకప్రాణము ల్వెడలి నే♦త్రాంభోజమార్గంబునం
గలయం బ్రాఁకుచు వచ్చి యన్నెలవునం ♦ గన్నీటయే. అడ్డమై
నిలువ న్నిల్చె నృసింహభూరమణ మ♦న్నింపంగఁ బాడింతటన్.

టీ॥ నృసింహభూరమణ=నరసభూపాలుఁడా! అలినీలాలకప్రాణముల్=తుమ్మెదలవలెనల్లనిముంగురులుగలచిన్నదానిప్రాణములు ; బలితంబైనయనంగవేదనలచేన్ = బలిష్ఠములైనమదనబాధలచేత; పల్కులున్=మాటిమాటికిని; నిల్పోవలేక = ఓరువఁజాలక ; వెడలి=బయలుదేఱి; నేత్రాంభోజమార్గంబునన్ = నేత్రసరోజమార్గమునందు ; కలయంబ్రాఁకుచువచ్చి = అంతటనెగఁబ్రాఁకుచువచ్చి; అన్నెలవునన్=ఆ ప్రదేశమునందు; కన్నీటియేఅడ్డమైనిలువన్ = కన్నీటిప్రవాహంబడ్డపడి నిలుపఁగా ; నిల్చెన్. ఇంతటన్ = ఇంతటితో ; మన్నింపంగఁబాడి=మన్నించుటకుధర్మంబు. ఇది నాయికావస్థను దెలుపుదూతీవాక్యము. నాయిక విరహోత్కంఠిత, గావున, విప్రలంభశృంగారోచితములగు హృదయసంతాపము పడఁకుట శరీరముకృశించుట ప్రియేతరసర్వవిషయములయం దప్రీతి బాష్పము తనయవస్థదెలిపికొనుట అల

నత గ్లాని దైన్యము నిర్వేదము శ్రమము అపస్మారము ఉన్మాదము జడత మొదలగునవి సంభవించును. కావున నతిసూక్ష్మములై స్వభావ చంచలము లగువాయురూపప్రాణములు గాఢము లైనయిట్టిచక్షుఃప్రీతి చింత సంగమోత్కంఠ నిద్రాభావము కృశించుట మొదలగుమదనబాధలకును, "శ్లో॥ మనోరాగ స్తీవ్రం విష మివ విసర్ప త్యవిరతం ప్రమాథీ నిర్ధూమో జ్వలతి విధుతః పావక ఇవ। హినస్తి ప్రత్యఙ్గం జ్వర ఇవ బలీయా నిత ఇతో న మాం త్రాతుం తాతః ప్రభవతి నచామ్బా న భవతీ॥" యనిమాలతి వచించినరీతిఁ గలుగుతీవ్రాయాసములకును, నిఁక నోర్చి యుంట దుస్తరము గావున మన్నించ ధర్మం బని పరమార్థంబు. ఇందు నాయికకు మూర్ఛ స్పష్టము.

ఈపద్యమునందుఁ బ్రతిపదస్వారస్యమువలన సువ్యక్తంబుగ నిట్లు ధ్వనించుచున్నది. ఎట్లన. వేదన లనుబహువచనముచేత నొకవిధము గాక యాయాసములు నానావిధము లనుట సూచింపఁబడు. బలితంబనుపదముచేత అవియు నల్పములు గాక బలిష్ఠము లనునర్థము బోధితమగు. ఐన దృఢగాత్రులు కొంతవఱ కోర్వఁగలరు. "ప్రాణము" లనుటవలన, నటుగాక సుకుమారము లైనవాయురూపములు కావున నోర్వఁజాలవని సూచితమగుచున్నది. ఒకప్పుడు గలుగునట్టిబాధలైన నట్టివారలైన సహింపవచ్చును. "పల్లో" అనుటచే మాటిమాటికిఁ గలుగు బాధలు సహించుట యసాధ్యమనియు, నీవు వచ్చెద వనునాశచే నోర్చితిమోర్చి యసాధ్యంబగుట నిల్పనేరవో యను ననియుధ్వనించును. "ప్రాణముల్" అనుబహువచనముచేత "శ్లో॥ న జహాతి మృతం వాపి సర్వవ్యాపీ ధనంజయః॥" అని మృతశరీరంబు నైన వదలనట్టిధనంజయు మను ప్రాణము కూడఁ జై బాధలకు నిలువఁజాలక వెడలు నని తెలుపఁబడుచున్నది. "కలయఁబ్రాకుచు" ననుటవలనఁ బ్రాణంబులు

మిక్కిలి గాసిపడి శోషించి యెప్పు డెప్పుడు బయలుదేఱుద మంచు నుద్యమించి పోవునంతటిసామర్థ్యము లేక క్రమముగాఁ బోవఁజాలక నేత్రమార్గమున నంతంత నెగఁబ్రాఁకె నని వ్యక్తమగుచున్నది. "నేత్రాంభోజ మార్గంబున" ననుటవలన వీరాక కెదురు చూచిచూచి కన్నులలోఁ బ్రాణములు వెట్టుకొని యట్లు ప్రతీక్షిల్లె నని ధ్వనితం బగుచున్నది. "కన్నీటియే" అనుటవలన దాఁటనలవిగాని నదీప్రవాహంబుగఁ గన్నీరు స్రవించుచున్న దనిసూచింపఁబడుచున్నది. "అడ్డమైనిలుపక" అనుటవలన మరణమున కుద్యమించువారి నేరినైన నెవ్వారైన సాంత్వోక్తులచే నూఱడించి యాప్రయత్నము మాన్పుట ధర్మంబని యచేతనమగు కన్నీరుగూడ స్వానుష్ఠానముచేఁ దెలుపుచున్నదని తెల్పఁబడెను. "భూరమణ" యనుటవలన, ఇట్టియచేతన మగునుదకమే మృతిఁజెందుట తగ దని నిలుపఁగా, నెల్లవారిని గాపాడవలసినబాధ్యత గలయట్టి నీవు, దాని రక్షించుట యుక్తతరం బని వ్యంజితము. "మన్నింపఁగఁబాడింతటఁ" అనుటవలన మరణమున కన్న నధిక మగు దుర్దశ లోకమునం గానరాదు గావున నిట్టి యాపద దొలఁగించి కాపాడుట భూరమణుఁడ వైననీకుఁ బరమధర్మం బనిసూచితము. ఇత్యాద్యర్థంబులు వ్యజ్యమానంబు లగును. ఇట్లు లోకోత్తరవ్యంగ్యవ్యంజకమైనందునను, ప్రతిపదస్వారస్య ముండుటవలనను ఈపద్యంబుత్తమశ్రేయం బని తోఁచినకొలంది వ్రాయఁబడెను.

ధ్వన్యత ముదాహరణము.

మ. శుకవర్గం బోకమాటలో మెలఁగ నా సూనాయుధుం డాంతరం
గికుఁడై యుండఁగ మరాళి యొక్కసదకంబ్రేక్షించి వర్తించెఁ బా
ళిక వేఁడ్క నృపముఖశ్రీ యొండె శోభాంబుజాక్షి నేఁటంబుతో
నకలంకస్థితి నీవు గూడ నరసింహా రాజకంఠీరవా. 180

టీ॥ రాజకంఠీరవా = రాజశ్రేష్ఠుఁడా! నరసింహా = నరసభూపాలుఁడా! మాయబ్జాక్షిన్ = మాచిన్నదానిని; సేమంబుతోన్ = క్షేమముతో; అకలంకస్థితిన్ = నిష్కలంకవృత్తిచేత; నీవుగూడన్ = నీవుచేరఁగా; అనఁగా నబ్జాక్షి బ్రతికి క్షేమముతో నుండినపుడు నీవు గూడఁగా ననుట; శుకవర్గంబు = చిలుకలగుంపు; ఒకమాటలో మెలఁగన్ = నీ విట్లు ప్రసన్నుండవై యొక మాటలో మెలఁగఁగా నదియుఁ బూర్వవైరంబు మానికలిసె ననుట. శుకములు పలుకులో మెలఁగుట సహజమని తాత్పర్యము. అనూనాయుధుండు = అట్లువిరోధించినకుసుమబాణుండు; అంతరంగికుఁడై యుండెన్ = నీవనుకూలుండవుకాఁగా అప్పుండై యుండెను. కాముం డంతరంగమునందు అనఁగా హృదయమునం దుండువాఁ డగుట సహజ మని తాత్పర్యము. మరాళము = హంసయు; ఒక్కనడకం గ్రొవ్వుబ్బివర్తించెన్ = నీవొక నడకతో ననఁగా నొకవృత్తితో నతిశయించి వర్తింపఁగా హంసయు నొకనడకతోఁ గ్రొవ్వుబ్బి వర్తించెను, మరాళము నడకలో నతిశయించి వర్తించుట సహజ మని తాత్పర్యము. పాయక = విడువక; శశి = చంద్రుఁడు; వేడ్కన్ = సంతోషముచేత; సుముఖత్వమొందెన్ = నీవిట్లుసుముఖతనొందఁగాఁ జంద్రుండును సుముఖత్వమొందెననుట; చంద్రుఁడు సుముఖత్వమనఁగా సౌమ్యభావము నొందుట సహజ మని తాత్పర్యము. ఇది యంతయు నీయనుగ్రహమే కాని వేఱు కా దని ఫలితార్థము.

ఇందు నాయిక ప్రియసంగమము నొందినందున ధన్యత యని కవియభిప్రాయము.

దశావస్థ లయోగవిప్రలంభములోఁ గలుగునవి గావునఁ దదంతఃపాతి యగుదశమావస్థయు నయోగాంగరూపముగనే యుండవలెఁ గాని సంయోగరూపముగ నుండఁ గూడదు. “ శ్లో॥ అనుకూలా నిషే

వేతే య్రతాన్యోన్యం విలాసినౌ। దర్శనస్పర్శనాదీని స సంభోగ ఇతీరి
తః॥" అని యనుకూలతచే నన్యోన్యముగ యువతీయువతులు దర్శనస్ప
ర్శనాలింగనాదులు సేవించుటయే సంభోగ మని చెప్పఁబడినది గావునఁ,
బ్రియసంగమరూప మైనధన్యత విప్రలంభోచితము లగుదశావస్థలలో
గణనార్హము గాదు. ధన్యతయను నది సకలగ్రంథాదృష్టమైనదియు, న
యుక్తమును నని తెలియునది. ఒకవేళ, మరణ మమంగళరూపముగాన
నది కావ్యములయందుఁ గూడ దని యిట్లు చెప్పఁబడె నన్నచో, సంచా
రిభావములలో మృతికి "అగణితమృతియత్న మంత" మని లక్షణ
మును "వల పెఱిఁగి రాఁ" డని లక్ష్యమును జెప్పినయట్లు, లక్షణ
ము లక్ష్యము నేలఁ జెప్పఁ గూడదు? కాన సర్వసమ్మతముగ మరణో
ద్యమమే మరణ మని లక్షణముఁ జెప్పి మనుచరిత్రములో నుండు నీల
క్ష్యము నుదాహరించుట యుక్త మని తోఁచుచున్నది. అదియేదన,

"సీ. చనుగప్పు దొలఁగ వా♦సన గాలి కెదురేగు, బయవొప్ప నలుఁగుబఁ♦
బూఁటుకరణి। నిడుదవేనలి నూనె♦ముడి జాఱఁ జగురాకు, పోఁదఁ దూఱుఁ
గార్చిచ్చు ♦ గదియు కరణిఁ। బసిఁడిగాజులుపయి ♦ వెసఁ ద్రోచి నును
దీఁగ, దెమలించ నురిత్రాడు ♦ నెమకుకరణి। మొలనూలు బిగియిం
చి ♦ వెలఁది వెన్నెలఁజొచ్చుఁ, బిఱుదీయ కేటిలో ♦ నుఱుకుకరణి॥
తే. జడియ దళులకుఁ గురియుపు♦ప్పొడులమునుఁగు, మావికడ నిల్చి
విరులనె ♦ త్తావి గ్రోలు। విషమసాయకు నేఫుల ♦ విసిగివిసిగి, తనువు
దొఱఁగంగఁ దలఁచి యా♦వనరుహాక్షి॥" రసార్ణవసుధాకరమునం దును,

"శ్లో॥ తన్వీ దర్శనసంజ్ఞయైన లతికా మాపృచ్ఛ్య సంవర్ధితాం న్యా
సీకృత్య చ శారికాం పరిజనే స్నిగ్ధే సమం వీణయా। జ్యోత్స్నా
మావిశతి విశారదసఃవర్గేణ కర్ణాన్తికే సిక్తేన వ్యాసపోతశింగిస్పృపతే
ర్నామ్నా పున ర్జీవితా॥" అని వ్రాయఁబడినది. ఇందుకుఁ బ్రమాణం
బును నందె యిట్లు వ్రాయంబడినది. ఎట్లన్న, "శ్లో॥ తైస్తైః కృతైః

ప్రతీకారై ర్యది న స్యాత్సమాగమః । తస్మాద్య స్మరసంభోగ స్తదుద్యోగాః కామాగ్నే స్తత్ర విక్రియాః । లీలాశుకచకోరాదిన్యాసః స్నిగ్ధసఖీకరే । కలకణ్ఠకలాలాపశ్రుతి ర్మన్దానిలాశ్రయః । జ్యోత్స్నాప్రవేశవాంఛిస్థమ జ్ఞారీవీక్షణాదయః॥" ఇందువలన నేతస్మరసభూపాలీయలక్ష్యలక్షణప్రకారంబు చింత్యం బని తెలియునది.

కవిప్రతిజ్ఞావాక్యము.

తే. తెలియ శృంగార మిదియును ♦ ద్వివిధ మగుచుఁ
బరఁగు సంభోగవిప్రలం♦భంబు లనఁగ
నందు బహుభేదములను గ♦ణ్యంబు గాక
యేకవిధ మయ్యె సంభోగ ♦ మెట్లు టన్న. 181

టీ॥ తెలియన్ = తెలిసికొనఁగా; శృంగారమిదియున్ = ఈశృంగారరసమును; సంభోగవిప్రలంభంబులనఁగన్ = సంభోగము విప్రలంభము అని; ద్వివిధమగుచుఁబరఁగున్ = రెండుతెఱంగులై యొప్పును. అందున్ = ఆరెంటిలో; సంభోగము = సంభోగశృంగారము; బహుభేదములను = పరస్పరావలోకనసంభాషణాలింగనాధరచుంబనాదులగు పెక్కు భేదములచేత; గణ్యంబుగాక = ఇన్నిభేదంబులుగలదియని లెక్కపెట్టఁదగినదిగాక; ఇందు "నగణ్యంబు గాన నేకవిధమయ్యె" నను యున్నచో యథాశ్రుతమూలపాఠము సమంజసముగ నన్వయించును గాని "అగణ్యంబుగాక" యనుపాఠమునం దన్వయింపదు. ఏకవిధమయ్యెన్ = ఒకవిధముగలదియాయెను. ఎట్లుటన్నన్.

సంభోగశృంగారమున కుదాహరణము.

మ. మరుఁ డాచార్యుఁడు గా విశీర్ణకబరీ ♦ మాల్యాళి పుష్పాంజలి
స్ఫురణ ల్గాఁ దదుపేతభృంగనినద ♦ స్తోమంబు గానంబు గా

వరమంజీరరివంబు తాళగతి గా♦ వర్ధిల్లుశాతోదరీ
సురతన్యత్యయవేగతాండవ మొన♦ర్చుం జింతితాభీష్టముల్. 182

టీ॥ మరుఁడాచార్యుఁడుగాన్ = మదనుండుశిక్షాగురువుకాఁగా; విశీర్ణ...గాన్=వీడినకొప్పునందలిమాలికలగుంపు పుష్పాంజలులుకాఁగా; తదుపేత...గాన్ = ఆపుష్పమాలికలనుబొందినతుమ్మెదలనాదముల మొత్తమునంగీతముకాఁగా; వర...గాన్ = శ్రేష్ఠమగుగజ్జెలచప్పుడుతాళఘాతముకాఁగా; వర్ధిల్లు...తాండవము = వృద్ధిఁబొందు నట్టిసన్నమధ్య యొక్క యుపరిరతమను వేగముతోఁగూడినవాట్యవిశేషము గింతితాభీష్టముల్ = నరసభూపాలుఁడుగోరినకోర్కులను; ఒనర్చున్ = చేయును. ఇం దుపరిరతిము చెప్పఁబడినది గాన సంభోగశృంగార మని తాత్పర్యము.

సంభోగము పరస్పరావలోకనాలింగనచుంబనాదినానారూపమై విలసిల్లునది గాన సురతరూపమే కాక యితరరూపము నుదాహరణంబు గావచ్చును. అది యెట్లన్న, నమరుకమున, "ఉ. లేమ నిజంబుగా ఆవికి♦లేకయ జోక వహించితు వంచు స। కోమలివేణికం బ్రియుఁడు ♦ గోరిక నంటఁగ సజ్జపజ్జ నెం। తో ముకిపెంపునవ్వొలయు♦తోయ్యలి మాడ్కల వేడ్క లొంది యా। భామ సభంజనం బొరనె♦పం బిడి నేగెఁ గ్రమక్రమంబునన్." ఇది పురుషప్రవర్తితసంభోగ మనఁబడును. "మ. విజనం బైననివాసమందిరము ను♦ద్వీక్షించి యొక్కింత లే। చి జగత్సుందరి నిద్దురించె నను దృ♦ష్టి న్నమ్మి నాథాననాం। బుజమెంతేఁ గని ముద్దు లాడి పులక ♦ ప్రోద్యత్కపోలావళో। కజలజ్జావనతాస్యయయ్యె నగుచుం ♦ గాంతుండు ముద్దాడఁగన్." ఇది స్త్రీప్రవర్తితసంభోగమున కుదాహరణ మగును. వీనిమూలశ్లోకంబులు రెండును గావ్యప్రకాశమునందుఁ బై సంభోగద్వయమునకు నుదాహృతంబు లయ్యె.

విప్రలంభశృంగారభేద నిరూపణము.

క. పురుషులకుఁ దలోదరులకు
నరయంగా విప్రలంభ ♦ మభిలాషేర్ష్యా
విరహప్రవాసకారణ
పరిణతిచే నాల్గు గతులఁ ♦ బరఁగుచు నుండున్. 183

టీ॥ పురుషులకుఁదలోదరులకున్ = పురుషులకును స్త్రీలకును; విప్రలంభము = విప్రలంభశృంగారము; అరయంగాన్ = విచారింపఁగా; అభిలాష...పరిణతిచేన్ = అభిలాషము ఈర్ష్య విరహము ప్రవాసము అనుకారణముల భేదముచేత; నాల్గుగతులన్ = అభిలాషవిప్రలంభము ఈర్ష్యావిప్రలంభము విరహవిప్రలంభము ప్రవాసవిప్రలంభము అనినాల్గుతెఱంగులుగా; పరఁగుచునుండున్=ఒప్పుచుండును. కొందఱు శాపవిప్రలంభమని యైదవదానిం జెప్పియున్నారు. అందుకు మేఘసందేశాదు లుదాహరణంబులు.

అభిలాషాదులలక్షణములు.

క. కలయుటకు మున్ను కోరిక
యిల నభిలాషంబు మాన ♦ మీర్ష్య విరహ మా౯
గలసి యెడఁబాయు హృదయో
త్కలిక ప్రవాసము విదేశ ♦ గతి యెట్లన్నన్. 184

టీ॥ కలయుటకుమున్ను = స్త్రీపురుషులసంయోగమునకు పూర్వకాలమందు; కోరిక = వాంఛ; ఇలన్ = భూమియందు; అభిలాషంబు = అభిలాషమనఁబడును. మానము = ప్రియుఁడన్యస్త్రీసంబంధముగలవాఁడని గలిగెడుకోపము; ఈర్ష్య = ఈర్ష్యయనఁబడును.

"శ్లో॥ స్త్రీణా మీర్ష్యాకృతః కోపో మానో ఽన్యాసజ్గిని ప్రి

ర్షో" అనిదశరూపకము. ఇందు మానపదముచేతఁ బ్రణయమానము బోధిత మగుచున్నది. అది యీర్ష్యాశబ్దవాచ్యము గాక విరహములోఁ జేరుచున్న దని కొందఱి యాశయము. మఱికొందఱీర్ష్యాపదమున్నచోట మూలమునందే మానపదము నుంచి ప్రణయేర్ష్యామానములు రెండును దాని యర్థములుగాఁ జెప్పుచున్నారు. సర్వమతములయందు నీర్ష్యామానము స్త్రీలకే యనియుఁ బ్రణయమానము స్త్రీపురుషులకుఁ గలుగు ననియు సిద్ధాంతముగ నున్నది. "శ్లో॥ తత్ర ప్రణయమాన స్స్యాత్కోపావసితయోర్ద్వయోః" అనియు, "శ్లో॥ స్త్రీణా మీర్ష్యాకృతః కోపో మానో ఒన్యాసఙ్గిని ప్రియే" యనియు దశరూపకంబు. ఇట్లు సిద్ధాంతస్థితియుండఁగా నీగ్రంథములో "పురుషులకుఁ బలోదరుల" కని పురుషులకును ఈర్ష్యామానము గలుగునట్లు చెప్పఁబడినది. ఇది యొప్పుగాఁ దోఁచదు. స్త్రీల కీర్ష్యామాన మన్యస్త్రీసంగతిజన్యకోపరూపమగునపుడు, పురుషుల కన్యపురుషసంగతిజన్యకోప మీర్ష్యామాన మని కదా వచింపవలె. అది యసంగత మ్మని వేఱుగఁ జెప్పుట యనావశ్యకము.

కలసి యెడఁబాయక = స్త్రీపురుషులుకూడి మఱల నెడఁబాయఁగా ; హృదయోత్కలిక = మనస్సునందుఁగలిగెడు నుత్కంఠ, అనఁగా నిచ్ఛావిశేషము; "శ్లో॥ సర్వేన్ద్రియసుఖాస్వాదో యత్రాస్తీత్యభిమన్యతే । తత్ప్రాప్తీచ్ఛాంససంకల్పా ముత్కణ్ఠాంకవయో విదుః॥" అని తత్ప్రమాణవచనము, ఇట్టియుత్కంఠ ; విరహమగు = విరహమగును.

ప్రతాపరుద్రీయములో, "విరహో నామ లబ్ధసంయోగయోర్నాయికానాయకయోః కేనచి త్కారణేన పునస్సమాగమకాలాతిక్షేపః" అని విరహపదార్థము చెప్పఁబడియుండఁగా, నిందుఁ "గలసి

"యెడఁబాయు" నని మాత్రమే చెప్పక, "హృద్యోత్కలిక" యని యధికముగాఁ జెప్పుట విరహలక్షణవిరుద్ధము. విరహోత్కంఠిత శబ్దమునకు విరహకాలమం దుత్కంఠగల దని యర్థము. దీనిమతమందు విరహశబ్దమునకే విరహకాలికోత్కంఠ యర్థమైనప్పుడు విరహోత్కంఠయం దుత్కంఠ గల దని యసంగతార్థము గలుగును గదా!

విదేశగతి=నాయికానాయకులకు భిన్నదేశప్రాప్తి; ప్రవాసము=ప్రవాసమనఁబడును. ఎట్లన్నన్.

అభిలాషజన్యవిప్రలంభమున కుదాహరణము.

చ. అనయము శ్రీనృసింహవిభులలి♦తాంకతలంబున నుండ వచ్చు నా
యనఘునఖాంకసంగతుల ♦ నందఁగ వచ్చు నృపాలమౌళితోఁ
జనవునఁ గుల్క వచ్చు గుణ ♦ సంగతి మెచ్చులు చూప వచ్చు నో
వనజదళాక్షి యాకనక♦వల్లకి నైనను ధన్య నౌదుఁ గా. 185

టీ॥ ఓవనజదళాక్షి=ఓకమలపత్త్రములవంటికన్నులుగలదానా! అనయమున్=ఎల్లప్పుడు; శ్రీ...వచ్చున్ = సంపన్నుఁడగు నరసభూపాలునియొక్క మనోహరమైనతొడమీఁదనుండవచ్చును. ఆయనఘు...వచ్చున్=ఆపవిత్రుండగువాని నఖచిహ్నములసంబంధములఁబొందవచ్చును. నృపాలమౌళితోన్ = రాజశ్రేష్ఠుండగు నరసభూపాలునితో; చనవునన్=మచ్చికచేత; కుల్కవచ్చున్ = ప్రకాశింపవచ్చును. గుణసంగతిన్=సౌశీల్యాదిగుణములయొక్కయు, తంతువులయొక్కయు, సంబంధముచేత; మెచ్చులు = శ్లాఘనలను; చూపవచ్చున్. ఆకనకవల్లకి నైనను = నేనుఆనరసభూపాలునొద్దనున్నబంగరువీణగానైనను; ధన్య నౌదుఁగా= ధన్యురాలనౌదునుగదా! ఇందు నాయిక నరసభూపాలుని సాంగత్యమును గోరినందున నభిలాషజవిప్రలంభ మగును.

ఈర్ష్యాజన్యవిప్రలంభమున కుదాహరణము.

చ. వదనాగ్రంబున వాణి యున్నది మము ♦ న్వాక్రువ్వ నీ దిందిరా
మదిరాక్షీమణి యున్న దక్షుల మము♦న్మన్నించి వీక్షింప నీ
దదియుం గాక నృసింహ నీవిపులబా♦హాశ్లేష మే నొంద నో
ర్వదు భూదేవి బహుప్రియారత నినుం♦బ్రార్థింప నిం కేటికిన్. 186

టీ॥ నృసింహ=నరసభూపాలుఁడా! వదనాగ్రంబునన్=నీముఖాగ్రమునందు, జిహ్వాగ్రమునందనుట; వాణియున్నది = సరస్వతియున్నది. మమున్ = భాగ్యహీనయగునాతో; వాక్రువ్వనీదు= మాటాడనీయదు. అక్షులన్ = నీకన్నులయందు; ఇందిరామదిరాక్షీమణి= లక్ష్మీదేవి; ఉన్నది= వసించినది. మమున్ = అభాగ్యురాలగునన్ను ; మన్నించివీక్షింపనీదు=గౌరవించిచూడనీయదు. అదియుంగాక=అంతియేకాక; భూదేవి= భూమిదేవియు; నీవిపులబాహాశ్లేషము=నీవిశాలములైనభుజములయాలింగనమును; ఏనొందఁగనోర్వదు= నేనుబొందఁగాసహింపదు. బహుప్రియారత = బహునాయికాసక్తుఁడా! నినున్=నిన్ను; ప్రార్థింపన్= యాచించుట; ఇంకేటికిన్= ఇంకనేమిప్రయోజనమునకు? సంభాషణావలోకనాలింగనాదికృత్యంబులకై నిన్నుఁ బ్రార్థింప సరస్వత్యాదులవశంవదుఁడవై నీవు మన్మనోరథపూర్తి సేయవు, ఇఁక నిన్నుఁబ్రార్థించుట వ్యర్థ మని తాత్పర్యము.

ఇందు నాయిక తనప్రియుం డగునరసభూపాలుండు నాయికాంతరాసక్తుఁ డాయె నని యీర్ష్య నొందినందున నిది యీర్ష్యావిప్రలంభము.

విరహజన్యవిప్రలంభమున కుదాహరణము.

ఉ. నెచ్చెలి లీనృసింహధర♦ణీవరుఁ డెచ్చెద మంచుఁ బోయి రా

రిచ్చట నీవురుం గరుణ ♦ యించుక లే కలరంపగుంపులం
గ్రుచ్చెద వేల మత్ప్రియునిఁ ♦ గూర్పుము మన్మథ నీకుఁ దద్విభుం
దెచ్చుటకై యొసంగెద మ♦దీయకటాక్షము లస్త్రయాత్రముల్.

ఇది నాయికాప్రకరణంబున విరహోత్కంఠితకు లక్ష్యముగ నుదాహరింపఁబడినందున నందె దీనియర్థము వ్రాయఁబడినది. ఇందు నాయిక ప్రియు నెడఁబాసినందున విరహవిప్రలంభ మగు.

ప్రవాసజవిప్రలంభమున కుదాహరణము.

చ. చిరయశ యోబభూవర నృ♦సింహ భవద్రిపుకాంత కాననాం
తరమున కేగి యందు నిజ♦నాథునిఁ గానక మన్మథార్తయై
వరుని సరోజపత్త్రమున ♦ వ్రాయు నెడం గరము ల్సెమర్పఁగా
నరయ నిజాంగకంబె పగ ♦ యయ్యె నటంచుఁ దలంచు దైవమున్.

ఇదియు నాయికాప్రకరణమ్మునఁ బ్రోషితపతికోదాహరణ మగుట నందె వ్యాఖ్యాత మయ్యె. ఇందు నాయికానాయకులకు భిన్నదేశవాసము గలిగినందునఁ బ్రవాసవిప్రలంభ మగును.

రసాభాసమునకు లక్షణము.

క. పలువుర కొకభామినిపైఁ
దలఁపును నొకవారసతికిఁ ♦ దగఁ బలువురపై
వలపును మృగవిహగాదుల
కెలవు రసాభాస మయ్యె ♦ క్షితి నెట్లన్నన్. 188

టీ॥ పలువురకున్=బహుపురుషులకు; ఒకభామినిపైఁదలఁపును=ఒకస్త్రీయందుఅనురాగమును; తగన్=ఒప్పునట్లుగా; పలువురిపైన్=బహుపురుషులయందు; ఒకవారసతికిన్=ఒకవారాంగనకు; వలపును=

అనురాగమును; మృగవిహగాదులకెలవు = మృగములుపక్షులు మొదల గువానియనురాగమును; క్షితిశ = భూమియందు; రసాభాసమవ్యోక్ = రసాభాసమనుననదియాయెను. ఎట్లన్నః.

ఈలక్షణము "శ్లో॥ ఏకత్రైవానురాగ శ్చే త్తిర్యఙ్మ్లేచ్ఛగతో ఒపివా। యోషితో బహుస క్తి శ్చే ద్రసాభాస స్త్రిధా మతః॥" అను ప్రతాపరుద్రీయమునం దున్నప్రాచీనలక్షణమునందుఁ జెప్పఁబడినవాని లో ఏకత్రైవానురాగ మనఁగా స్త్రీపురుషులలో నొకరికే యనురాగము గలిగియుంటయు, పశుపక్ష్యాదితిర్యగ్జంతుగతరతియు, నీచజనాశ్రయంబగురతియు, స్త్రీకి బహుపురుషులయం దాస క్తియు, ననురసాభాసభేదంబులలోఁ దిర్యగ్రతిమాత్రమునకె సంగ్రాహకమై యున్నది గాని తక్కిన యేకత్రానురాగమునకు మ్లేచ్ఛానురాగమునకు స్త్రీనిష్ఠ మగు బహుపురుషానురాగమునకు సంగ్రాహకంబు గాదు. మృగవిహగాదుల యనుచోటియాదిపదముచేత నీచనరాశ్రయ మగుననురాగమునకు మాత్రము గ్రహణ మైనను నితరంబులకుఁ గాదు. ఒకవారసతి కనుచోట వారపదములేక యొకసతి కనిమాత్ర మున్నచో స్త్రీనిష్ఠబహుపురుష విషయకరతికి సంగ్రహం బగును. విత్తమాత్రోపాధికసకలపురుషానురాగ సామాన్య యని సహజసిద్ధ యగు వారకాంతయనురాగమే రసాభాస మైనపుడు కులటాదినిష్ఠబహుపురుషానురాగము రసాభాస మేల కాదు? కావున నొకవారసతి కనునది యుక్తంబుగాఁ దోఁచదు. ఇట్లు పలుపుర కొకభామినిపై వల పనునదియు యుక్తంబుగాఁ దోఁచదు. ఎట్లన్న, బహుపురుషుల కొకభామినిపై వలపు గలిగినపు డాభామినికిని వారియం దనురాగ ముండెనేని "యోషితోబహుసక్తిశ్చేత్" అని ప్రాచీనులు చెప్పినరసాభాసములోఁ జేరును. ఆ స్త్రీకి లేక పురుషులకు మాత్రమె యనురాగ ముండినచో "ఏకత్రైవానురాగశ్చేత్" అని

చెప్పినదానిలోఁ జేరును. కావున నిట్లు ప్రాచీనలక్షణానుపరీతముగాఁ గల్పించుటయేగాక వేఱు విశేషము లేదు. మఱియు ననేకస్త్రీల కొకనాయకునియందుఁ గల యనురాగ మాభాసము గాక రసములోఁ జేరు నపుడు, అనేకపురుషుల కొకనాయికయందుఁ గలుగుననురాగము మాత్రము స్వయంవరాదిదృష్టాంతములచేత రసాభాసము గాక రసరూపమేల కాఁదగదు?

ఇందు రసార్ణవసుధాకరమున, "తత్ర శృఙ్గార స్యారాగా దనేకరాగా త్తిర్యగ్రాగా న్మ్లేచ్ఛరాగా చ్చాభాసత్వమ్। తత్రారాగో రాగాభావః। సచ ప్రాగభావః ప్రధ్వంసాభావ ఉత్యంతాభావ శ్చేతి త్రివిధః। తత్రప్రాగభావే దర్శనాదికారణేషు సంభావితేషు రాగోత్పత్తిసంభావనయా నాభాసత్వ మితరయో స్తు కారణసద్భావేపి రాగానుత్పత్తే రాభాసత్వమేవ" ఇత్యాదిగ్రంథముచేతఁ బూర్వానురాగమం దనురాగోదయసంభావనచే నొకరికి తొలుత రతి గలిగినను రసాభాసత లేదని చెప్పఁబడి యున్నది. ఇట్లనేకులగుపురుషులకుఁ గాని స్త్రీలకుఁ గాని యొకరియం దనురాగము రసాభాసము గాదని యేర్పడుచుండఁగాఁ "బలువుర కొకభామినిపై వలపు" అనుట యుక్తరూపంబుగాఁ దోఁచదు.

అనురాగ మనఁగా రత్యవస్థావిశేషము. అది పరిపూర్ణత నొందునపుడు రసత్వము నొందు నని సిద్ధాంతము గావున నొక చిత్తమునం దనేకవిషయానురాగ ముదయించినపుడు దేనికిని బరిపూర్ణభావము గలుగ దని యాభాసత చెప్పవచ్చును. అనేకచిత్తవ్యక్తులయందుఁ బ్రత్యేకమనురాగ ముదయించినపుడు స్వయంవరాదులయందువలె ననురాగోత్పత్తిసంభావనవలన నాభాసత గలుగ దని పైగ్రంథాశయము. ఇందుననే పరకీయకుఁ బతియందు నుపపతియందు ననురాగ

మున్నచో రసాభాసత ప్రసక్తించు నని శంకించి బలవత్తరమైన పరపురుషానురాగముచేత దుర్బల మగుస్వపురుషానురాగము బాధితమగుటం జేసి రసత్వము నొందు నని "స్వామిన్యేవానురక్తాస్వీయా" యనురసతరంగిణీవాక్యముల వ్యాఖ్యలయందు వ్రాయంబడియె.

ఇట్లేకవ్యక్తికి ననేకవ్యక్తులయం దనురాగ మాభాసమే యని యేర్పడినచో "శ్లో॥ ఏత త్పరిస్ఫురితపద్మదృశాం సహస్ర మక్షిద్వయం కథయ కుత్ర నివేశయామి। ఇత్యాకలయ్య నయనామ్బురుహే నిమీల్య రోమాఞ్చితేన వపుషా స్థితి మచ్యుతేన ॥ వ్యాపవ్రమా శ్చలితా శ్చైవ స్ఫారితాః పరమాకులాః । పాండుపుత్త్రేషు పాఞ్చాల్యాః పతన్తి ప్రథమా దృశః॥" అనులక్ష్యములయందును రసాభాసత ప్రసక్తించును. దీనింగూర్చి గ్రంథములయందిట్లు వ్రాయంబడినది. ఎట్లన్న, "ఏవ మేకస్యానేకవిషయరతీ రసాభాస ఏవ। పరం త్వేషవిశేషః। యస్య వ్యవస్థితా బహ్వ్యో నాయికా భవన్తి తత్ర న రసాభాసః। తథాసతి కృష్ణస్య సకలోత్తమనాయకస్య బహుకామినీవిషయాయా రతే రాభాసత్వాపత్తేః। తస్మాత్ అవ్యవస్థితబహుకామినీకవైశికనాయకపర మేతత్। అతఏవ వైశికానాం వేశ్యానాం చ రతీ రసాభాస ఇతి ప్రాచీనమతమ్॥" అనిపూర్వపద్యవిషయమై రసతరంగిణియందును, ఉత్తరపద్యమునుగూర్చి "అత్రపాఞ్చాల్యా బహువిషయాయా రతే రభివ్యంజనా ద్రసాభాస ఏవేతి నవ్యాః। ప్రాఞ్చ స్త్వపరిణేతృబహునాయకవిషయత్వే రసే రసాభాస ఇత్యాహుః" అని రసగంగాధరమునందును వ్రాయంబడినది.

ఇట్లు చెప్పుటవలన, "శ్లో॥ పశ్చేషుక్షితిపప్రతాపలహరీ ప్రీతిస్తదీయా పునః కాసాం న స్తనకాఞ్చనాచలతటే కాశ్మీరపఙ్కాయతే। కాసా మ్మూర్ధని నైవ పఙ్కజదృశాం సిన్దూరలేఖాయతే కాసాం

నచ కర్ణయోః ప్రియసఖే మాణిక్యభూషాయతే ॥ అను వైశికవిషయ మందును, "శ్లో॥ స్తనః కం వామాక్షి తృణమపి వినా యం న రమసే విలేఖే కః ప్రాణాన్ రణమఖముఖే య మ్మృగయసే । సులగ్నే కో జాత శ్శశిముఖి య మాలిఙ్గసి బలా త్తపశ్శ్రీః కస్యైషా మదననగరి ధ్యాయసి తు యమ్" అను వేశ్యావిషయమందును "శ్లో॥ క్షోణీ నామ త్రికోణీ సదనగనగరగ్రామరుద్ధం తదర్ధం తత్రాప్యర్ధం తరుణ్యా శ్శిశుగళితవయఃపూరితం తత్ర చార్ధమ్ । త్యాజ్యా స్తత్రాపి పూజ్యా శ్శ్వశురగురుముఖా స్సన్తి శేషాః కియన్తో మిథ్యావాదో మమాయం దిశి దిశి ముఖరః పుంశ్చలీ పుంశ్చలీతి" అను కులటావిషయమందును రసాభాసతయె యేర్పడుచున్నది. "శ్లో॥ స్నాతా తిష్ఠతి కున్తలేశ్వరసుతా వారో ఙ్గరాజస్వసు ర్ద్యూతే రాత్రి రియం జితా కమలయా దేవీ ప్రసాద్యాఽధునా । ఇ త్యన్తఃపురసున్దరీజనగుణే న్యూనాధికం ధ్యాయతా దేవే నాప్రతిపత్తి మూఢమనసా ద్విత్రాః స్థితా నాడికాః" ఇత్యాదులయందు దక్షిణనాయకత్వంబును నిరాబాధముగ సిద్ధించుచున్నది.

కొందఱు దక్షిణనాయకునివిషయమై, "దక్షిణస్య నాయకస్య నాయికా స్వనేకాసు వృత్తిమాత్రేణైవ సాధారణ్యం న రాగేణ । తదేకస్యా మేవ రాగస్య ప్రౌఢత్వ మితరస్యాంతు మధ్యమత్వం మందత్వం వేతి న తదనురాగస్య రసాభాసతా॥" అనిప్రవాసిరి. ఈమతమునఁ బాంచాల్యాదులయందు ననురాగతారతమ్యము గల్పించి బాహ్యవృత్తితౌల్యమువలన నాభాసత పరిహారము చేయవలసి వచ్చును. ఇట్లు చెప్పినపుడు గాఢానురాగమున్నవిషయముననే రసత్వ మనియుఁ దదితరవిషయమున నాభాసత యనియుఁ బ్రసక్తించు నని తోఁచుచున్నది. మఱియు, వేశ్యాకులటానురాగములకును దారతమ్యకల్పనచే

నాభాసత పరిహార్యమై యతిప్రసంగమగును. కావునఁ బూర్వమందు వ్రాసినసిద్ధాంతమె తగును.

మఱియు నీగ్రంథములో, "శ్లో॥ సామాన్యవనితా వేశ్యా సా ద్రవ్యపర మిచ్ఛతి । గుణహీనే నచ ద్వేషో నానురాగో గుణి న్యపి । శృఙ్గారాభాస ఏతస్యాం న శృఙ్గారః కదాచన । తన్మతం నానుమనుతే శ్రీమాన్ శిఙ్గమహీపతిః । తస్యాః ప్రకరణాదౌ చ నాయికాత్వవిధానతః । అనాయికావర్ణనేతు రసాభాసప్రసజ్గతః" ఇత్యాదులచే సామాన్యనాయికారతి రసాభాసముకా దని వ్రాయఁబడెను. అయినను సామాన్య రక్తావిరక్తాభేదములచే రెండుతెఱంగులు గాన రక్తలగునూర్వశ్యాదులరతి యాభాసము గాకపోయినను మనము చూచుచున్న కేవలభగవృత్తులుగా నుండుదాసులు కులటలు వేశ్యలు మొదలగువారిరతి ఆభాసమే. భగవృత్తులుగాక యనురాగముచేఁ బురూరవునియం దూర్వశివలె వర్తించుకాంతలరతి ఆభాసము గాకుండవచ్చు నని నా యాశయము.

ఇవి యున్న యిట్లుండఁగా, రసగంగాధరములో "శ్లో॥ అనౌచిత్యా దృతే నాన్య ద్రసభఙ్గస్య కారణమ్ । ప్రసిద్ధౌచిత్యబన్ధస్తు రసస్యోపనిష త్పరా । తదాభాసా అనౌచిత్యప్రవర్తితాః॥" ఇత్యాదిగ్రంథములనుబట్టి "అనుచితవిభావాలమ్బనకరతిత్వం రసాభాసత్వమ్" అని లోకయాత్రానువిధాయిగ నుండి లోకమున కనుచిత మని తోఁచ కుండురతి రస మనియు, లోకగర్హాస్పద మగునది యాభాస మనియుఁ, బరిష్కరించి, తదనుగుణముగ, "శ్లో॥ ఉపనాయకవిషయాయాం మునిగురుపత్నీగతాయాంచ । బహునాయకవిషయాయాం రతౌ తథానుభయనిష్ఠాయామ్" అని యుపపతివిషయకపరకీయారతియు, మునిగురురాజపత్న్యాదివిషయకరతియు, బహునాయకవిషయకరతియు, అ

నుభయనిష్ఠరతి యనఁగా నొకరియందే గల రతియు, సాభాసము లని వ్రాయఁబడినది. ఇందుఁ బూర్వులు వ్రాసినదానికన్న నుపనాయకరతియు మునిగుర్వాదిపత్నీవిషయకరతియు రసాభాస మని విశేషము గనుపట్టుచున్నది.

అంతలోఁ బరకీయ కుపనాయకవిషయరతి ఆభాస మనువిషయమునందు "శ్లో॥ పరోఢాను పరే హోఢా స్వస్యసంభోగలాలసా । లఘ్వ్యేషు క్షుద్రప్రబన్ధేషు సా స్తురత్యాదికే బుధైః" అనుశింగభూపాలీయము ను సహాయ మగుచున్నది. ఐనను మునిగుర్వాదిపత్నీవిషయకరతివలెఁ బరకీయకు బహునాయకాసక్తియె యత్యంతానుచితంబై రసాభాసం బగుఁ గాని యొక యుపపతియందే యనురాగమున్నచో నది ఆభాసము గా దనుచుఁ గొన్నియుక్తులు కొందఱు రసికులు వచింతురు. అందలి సారాసారంబులు చర్చించి పరిష్కరించుట గ్రంథవిస్తరహేతువని విరమింప నాయెను.

ఇఁక మున్యాదిపత్నీవిషయకరతి ఆభాస మనుటకు "అనౌచిత్యాదృతే నాన్యద్రసభంగస్య కారణమ్." అని యనౌచిత్యమె ముఖ్యబీజము. సామాజికసహృదయాంతఃకరణమున కనౌచిత్యము దోఁచుటవలనఁ, దత్తత్కాలమందు గురుపత్న్యాదిగాములకు సుఖానుభవ ముండినను, నది కావ్యనాట్యాదిద్వారముగ రసత్వ మొందదు. ఇట్టిస్థితియందుఁ దారాశశాంకాదులు రసాభాసము లని వేఱుగ వ్రాయం బని లేదు. పెక్కేల? కావ్యప్రకాశములో, "అత్యుత్తమదేవతాదివిషయకత్వేన వర్ణ్యమానా రతి రనుచితా తద్వర్ణనం హి మాతాపిత్రో రతివర్ణన మి వాత్యన్త మనుచితమ్." అని మాతాపిత్రాదిరతివర్ణనమువలె నత్యుత్తమదేవతారతివర్ణనమును అత్యంతానుచితంబు గాఁబట్టి రసాభాస మగు నను నాశయము తెలుపఁబడినది.

కావునఁ గావ్యమందును నాట్యమందును గవిచేతను నటునిచేతను లలితసందర్భముతోఁ దెలుపఁబడిన లోకోత్తరదుష్యంతశకుంతలాదినాయికానాయకులచేతను మలయానిలచంద్రికాద్యుద్దీపనములచేతను చింతాదివ్యభిచారులచేతను అశ్రుపాతాదిసాత్త్వికములచేతను సహృదయసామాజికచిత్తములు ద్రవించి తన్మయత్వము నొంది విగలితవేద్యాంతర మగునిర్భరానందము నొందుటయే రసానుభవరూపమై యుండఁగా, పానకాదిరసములోఁ దృణాదులవలె ననుచితవిభావాదులు దోఁచినపుడు రసాభాసంబు గాక తప్పదు.

తిర్యక్చాదిరతి రసాభాస మనుటకు నిదియే ముఖ్యకారణ మని నాయభిప్రాయము. తత్తజ్జాత్యుచితవిభావాదులచేఁ దత్తజ్జాతీయులకు సుఖానుభవ మగుచున్నదే యున్నను, సహృదయసామాజికులకుఁ, దద్రత్యాదివర్ణనము సేయునపుడు, దుష్యంతశకుంతలాదిరతివర్ణనమునందువలెఁ దన్మయత్వంబు గలిగి, దాము వర్ణ్యనాయకులుగను వారిస్త్రీలు తమ్ముఁగూర్చి విభావంబులుగను చిత్తము పరిణమిల్లి, రసానుభవంబు గావలెఁ గదా! ఇందు, "తత్కాలవిగలితపరిమితప్రమాతృత్వవశోన్మిషితవేద్యాంతరసంపర్కశూన్యాపరిమితభావేన ప్రమాతా" అనునంతవఱకు కావ్యప్రకాశగ్రంథము నవలోకింపవలయు. ఇందే పిత్రాదిరతియు దేవాదిరతియు మొదలగుననుచితవిభావాలంబనరతులు రసాభాస మని చెప్పఁబడెను. ఏలయనఁగా, వారిరతివర్ణనమందు సామాజికసహృదయులకుఁ దమయందు పిత్రాదిబుద్ధియుఁ దద్విభావములందు స్వవిభావబుద్ధియుఁ గలుగవలెఁ గదా!

కావున ననుచితరతి పశ్వాదిరతి మొదలగునవి లోకములో దృశ్యంబులుగఁ దోఁచినను గావ్యనాట్యయోగ్య మగుశాస్త్రసిద్ధరసత్వము

నొందఁ జాలవు. చూడుఁడు శాస్త్రము, "అభక్ష్యో గ్రామ్యకుక్కుటః అభక్ష్యో గ్రామ్యసూకరః" అని భక్ష్యాభక్ష్యనియమంబును. "ఇయం గమ్యా ఇయమగమ్యా" అని గమ్యాగమ్యనియమమును మొదలగునవి విధించి యిట్లనుష్ఠించువారి కభ్యుదయ మగు నని దెలుపుచున్నదే గాని ప్రవర్తించువారిని వారింపఁ జాలదు. వారికిని భక్ష్యమునందు వలె నభక్ష్యమునందును దృప్తి, గమ్యలందువలె నగమ్యలయందును సుఖము, నవైషమ్యంబుగఁ జూపట్టుఁగాక. ఇట్లు లోకానుభవములో రుచ్యములుగాఁ దోఁచినను, అనుచితవిభావాలంబనరత్యాదివర్ణనంబులు శాస్త్రమార్గవిరుద్ధంబులై ఆభాసత నధిగమించుచున్నవి.

ఇఁక రసాభాసంబులకు వరుసగ నుదాహరణంబులు.

అందలి యరాగము రాగాభావ మనియు, నది ప్రాగభావము ప్రధ్వంసాభావము అత్యంతాభావ మని త్రివిధ మ్మనియు, అందుఁ బ్రాగభావమునందు దర్శనాదికారణసామగ్రియుండఁగా రాగోదయం బగు నని సంభావనచే యువతీయువతులలో నొకరికి ముందు రతి గలిగి యితరులకు లేకున్నను రసాభాసము గాదనియు వ్రాసి యున్నాఁడను. అందు "శ్లో॥ భవిత్రీ రమ్భోరు త్రిదశవదనగ్లాని రధునా స మే రామః స్థాతా న యుధి పురతో లక్ష్మణసఖః। ఇయం యాస్యత్యుచ్చై ర్విపద మధునా వానరచమూ ర్లఘిష్ఠేదం షష్ఠాక్షరపరవిలోపా త్పఠ పునః॥" అనునది రాగాత్యంతాభావమున నాభాసత కుదాహరణము.

"శ్లో॥ గతే ప్రేమావేశే ప్రణయబహుమానే విగలితే నివృత్తే సద్భావే జన ఇవ జనే గచ్ఛతి పురః। తదుత్ప్రేక్ష్యోత్ప్రేక్ష్య ప్రియసఖి గతాం స్తాంశ్చ దివసా న్న జానే కో హేతు ర్దళతి శతధా యన్న హృదయమ్॥" అను నది రాగప్రధ్వంసాభావమున నాభాసత కుదాహరణము.

"శ్లో॥ పరస్పరేణ క్షతయోః కయోశ్చి దుత్కంఠిత్వావాయో
స్సమకాల మేవ। అమర్త్యభావం గతయోః కయోశ్చి దేకాప్సరః
ప్రార్థితయో ర్వివాదః॥" అనునది స్త్రీకి బహుపురుషాసక్తివలన నా
భాసత కుదాహరణము.

"శ్లో॥ రమ్యం గాయతి మేనకా ప్రతిరుచి ర్వీణాస్వనై రూర్వశీ
చిత్రం వక్తి తిలోత్తమా పరిచయ న్నానాఙ్గహారక్రమైః। ఆదత్తే ల
మిదం త దుత్తమ మితి పేమా నవో విద్విషా భేజే శ్రీయనపోతశి
నృపతే స్త్వత్ఖడ్గభిన్నాత్మనా॥" ఇది పురుషునకు బహునాయికాసక్తివల
న రసాభాసత కుదాహరణము.

"శ్లో॥ మధు ద్విరేఫః కుసుమైకపాత్రే పపౌ ప్రియాం స్వా మ
నువర్తమానః। శృఙ్గేణ సంస్పర్శనిమీలితాక్షీం మృగీ మకణ్డూయత
కృష్ణసారః॥" ఇది తిర్యగ్గతిరైనందున రసాభాసత కుదాహరణము.

"శ్లో॥ ఏత న్మన్దవిపక్వతిన్దుకఫలశ్యామోదరాపాణ్డురప్రాన్తం
హన్త పులిన్దసున్దరకరస్పర్శక్షమం లక్ష్యతే। తత్పల్లీపతిపుత్త్రి కుఞ్జరకు
లం కుమ్భాభయాభ్యర్థనాదీనం త్వా మనునాథతి స్తనయుగం పత్త్రావృతం
మాకృథాః॥" ఇందు "కిరాతశబరపులిన్దామ్లేచ్ఛజాతయః"
అని మ్లేచ్ఛయోనివిశేషము లగుపులిందపల్లీపతిపుత్త్రికలయనురాగము
వర్ణితమైనందున మ్లేచ్ఛాలంబనకమగుట రసాభాసతకు నుదాహరణము.

"శ్లో॥ పతిం ముక్త్వా నిద్రాశిథిలభుజబన్ధం చలితయా కవాటం
నిశ్శబ్దం లఘు వివృతవత్యా మృగదశా। క్వచి త్కోణే లీనో ఘన
తమసి సాశఙ్కితకిగిరా సమాహూతః స్వైరం విహరతి తయా కో
ఽపి సుకృతీ॥" ఇది యుపనాయకవిషయకరతి యగుటంజేసి యాభాస
త కుదాహరణము.

"శ్లో॥ శతే నోపాయానాం కథమపి గతః సౌధశిఖరం సుధా

ఫేనస్వచ్ఛే రహసి శయితాం పుష్పశయనే । విబోధ్య తామాంగ్లీం చకి తనయునాం స్మేరవదనాం సనిశ్వాసం శ్లిష్య త్యహహా సుకృతీ రాజరమణీమ్॥" ఇందు రతి రాజపత్నీవిషయ మగుటం జేసి యాభాసత కుదాహరణము. ఉదాహరణాంతరంబు లూహ్యంబులు. ఇవి సంభోగాభాసోదాహరణములు.

"శ్లో॥ వ్యత్యస్తం లపతి క్షణంక్షణ మధో మానం సమాలమ్బతే సర్వస్మిన్ విదధాతి కించ విషయే దృష్టిం నిరాలమ్బనామ్। శ్వాసం దీర్ఘ మురీకరోతి న మనా గఙ్గేషు ధత్తే ధృతిం వైదేహీకమనీయతాకబలితో లఙ్కేశ్వరో వర్తతే॥" ఇది విప్రలంభాభాసమున కుదాహరణము.

ఇట్లు, కలహశీలకుపుత్త్రాద్యాలంబనముగను వీతరాగాదినిష్ఠముగను శోకము, బ్రహ్మవిద్యానధికారిచండాలాదిగతముగ నిర్వేదము, కదర్యకాతరాదిగతముగను పిత్రాద్యాలంబనముగను క్రోధోత్సాహములు, ఐంద్రజాలికాలంబనముగ విస్మయము, గుర్వాద్యాలంబనముగ హాసము, మహావీరనిష్ఠముగ భయము, యజ్ఞీయపశువసాసృఙ్మాంసాద్యాలంబనముగ జుగుప్సయు, కావ్యనాట్యాదులయందు వర్ణితమైన యెడ రసాభాస మగు నని యెఱుంగునది. వీనికిఁ బ్రత్యేకముగ నుదాహరణంబులు గ్రంథవిస్తరభయముచే వ్రాయ లేదు.

భావోదయాదినామక్రమతల్లక్షణనిరూపణము.

క. భావింప భావశాంతియు
భావోదయభావసంధి ♦ భావశబలతల్
భావం బడఁగుట పుట్టుట
ద్వైవిధ్యము బహుత యనఁగఁ ♦ దగు నెట్లన్నన్. 189

టీ॥ భావింపఁగ = ఆలోచింపఁగా; భావ...శబలత = భావశాంతి భావోదయము భావసంధి భావశబలత ఇవి వరుసగా; భావంబడఁగు ట...అనఁగఁ = భావముశమించుట భావశాంతియనియు, భావంబు పుట్టుట భావోదయమనియు, రెండుభావములు సమముగ ఘటిల్లుట భావసంధియనియు, ఉత్తరోత్తరములు పూర్వాపూర్వభావోపమర్దకముగ అనేకభావము లొకచోఁ జేరుట భావశబలత యనియు; తగుఁ = ఒప్పును. ఎట్లన్నఁ.

ఇందు భావం బనునది యడఁగుట పుట్టుట యనువానియం దన్వయించినను, ద్వైవిధ్యము బహుత యనువానితోఁ బ్రథమావిభక్త్యంత మగుట నన్వయింపదు. కాన భావములయొక్క యని పదాధ్యాహారము చేసి భావములయొక్క ద్వైవిధ్యము బహుత యని యన్వయింపఁదగియున్నది. ఇట్లన్వయించినను ద్వైవిధ్య మనుశబ్దము రెండుభావము లొకచోటఁ జేరి యుండుట యనునర్థమును జెప్పదు. మఱి యేమన్న, రెండు తెఱంగు లగుట యనునర్థమును జెప్పును. అట్లు భావ మొకండే రెండుప్రకారములుగ నుండవచ్చుఁ గాన ప్రకృతంబున కుపయుక్తంబు గాదు. ఇట్లు బహుతాశబ్దమును ననేకత యనునర్థమును జెప్పును గాని యనేకభావంబు లొకచో బాధ్యబాధకరూపముగఁ జేరి యుండుట యనునర్థమును బోధింపదు. అట్లనుకూలములగుభావము లనేకములు చేరి నపుడు "అలసాలోలములై" ఇత్యాదులయందు భావశబలత యన వలసి వచ్చును. కాన సవరింపవలయు నని తోఁచుచున్నది.

భావశాంతి కుదాహరణము.

చ. తలఁపఁగ రాజశేఖరుఁ డతండు తలోదరి సర్వమంగళా
కలితవు నీవు మీాం లోక గాత్రముకై వడిఁ గూడి యాడుచుం

వెలుఁగుట యొప్పఁగాఁ గలుగఁ జెల్లునె మీ కని బోటి మ్రొక్కఁగా
లలనకుఁ దోఁచె బాష్పసలిలంబు నివారితమానపంకమై. 190

టీ॥ తలోదరి = ఓచెలియా! తలఁపఁగన్ = విచారింపఁగా; అతండు = ఆనీభర్తయైననరసభూపాలుఁడు; రాజశేఖరుండు = రాజశ్రేష్ఠుఁడు, చంద్రభూషణుండైనశివుం డనియర్థాంతరము. నీవుసర్వమంగళాకలితవు = నీవుసమస్తశుభసంపన్నురాలవు, పార్వతికి సర్వమంగళ యనునామాంతరము గావున నట్టి నామము గలదాన వని యర్థాంతరము. మీరలు = మీరిరువురు; ఒకగాత్రమునైనడిన్ = ఒకశరీరముభంగి, పార్వతీపరమేశ్వరు లేకశరీరముగ నుండువారు గావున నట్లనుట; కూడియాడుచున్ = కలిసిక్రీడించుచు; వెలుఁగుట = ప్రకాశించుట; ఒప్పఁగాక = యుక్తముగాని; మీకలుగఁజెల్లునె = మీకుఁ గోపించుటతగునా? అంచుబోటిమ్రొక్కఁగాన్ = ఇట్లనుచు సఖి ప్రణమిల్లఁగా; లలనకున్ = స్త్రీకి; బాష్పసలిలంబు = కన్నీరు; నివారితమానపంకమై = పోఁగొట్టఁబడిన మానమనునడుసుగలదై; తోఁచెన్ = ఉదయించెను.

ఇందు నాయికకుఁ గోపం బనెడుభావంబు శమించినందున భావశాంతిధ్వని యని తాత్పర్యము, కాని "లలనకుఁ దోఁచె బాష్పసలిలం" బన్ననే, కోపశాంతి వ్యజ్యమానం బగుచుండఁగా, నివారితమానపంకమై యని యాయర్థమును వాచ్యముగాఁ జెప్పుట ధ్వనిమార్గవిరుద్ధంబై దీనికి భావశాంతిధ్వన్యుదాహరణార్హతను దొలఁగించుచున్నది. ఇట్టి ప్రతాపరుద్రీయములో "శ్లో॥ లక్ష్మీస్త్వం పురుషోత్తమ స్తవ పతి శ్శ్రీవీరరుద్రో నృప స్సృష్ట్యై మమ్బుజవిష్టరస్య సదృశో ర్యోగ శ్చిరాత్సంభృతః। తస్మా త్కృత్రిమ మ ప్యసాంప్రత మిదం వాం వైమనస్యం మనా గిత్యాలీం ప్రణతాం విలోక్య వికసద్వక్త్రామ్బుజా మానినీ" అని యున్నది. ఇందు వక్త్రాంబుజవికసనముచేతఁ గోపశాంతి వ్యంగ్యం

బుగా నున్నది. పై యుదాహరణమునకు దీనికిం గలభేదంబు స్పష్టము.

భావోదయమున కుదాహరణము.

ఉ. మేలము లాడువేళల స ♦ మేలములై చెలు లెల్లఁ గూడి యో
బాలిక శ్రీనృసింహనర ♦ పాలు వరించెదవే యటన్న నీ
లాలక యంగవల్లిఁ బుల ♦ కాంకురము ల్నన లొత్తె నేమనం
జాలక యూరకుండె నసి ♦ శంబు త్రపావృత యైనదై వడిన్. 191

దీనియర్థ మిది హేలోదాహరణ మైనపుడు వెనుక వ్రాయఁబ డెను. ఇందు లజ్జారూప మైనభావంబున కుదయము గదితం బయ్యె నని కొందఱు వ్రాసిరి. అది గ్రాహ్యంబుగాదు. ఏమనఁగా "నై వడిన్" అనుటవలనఁ ద్రపోదయమై నట్లు భావంబు గాక కారణాంత రముచే నూరకుండిన దను నర్థము బోధిత మగుచున్నది. కావున వారు వ్రాసినది యొప్పఁ దగదు.

ఒకవేళఁ, బులకోదయమైనందున భావోదయోదాహరణంబు గావచ్చు నని యాశంకింతు రేమో. అట్లును వలను గాదు. ఏమన్న, పులకంబులు సాత్త్వికభావములలోఁ జేరినవి. "శ్లో॥ వ్యభిచా ర్యఞ్జితో భావః" అనుటవలన ధ్వన్యమాన మైనవ్యభిచారియె భావధ్వన్య పయుక్తభావం బగుఁగాని సాత్త్వికంబు గాదు. "త్రపావృతయైనదై వడిన్" అనుచోటఁ దైవడిపదము మార్చి "త్రపావృతయై వెలుంగుచున్" ఇత్యాదిపదములచే సవరించినప్పటికిని వ్యంగ్యవృత్తిచే బోధిం పఁదగినత్రప వాచ్యవృత్తిచే బోధిత మగుటవలనఁ, బూర్వోక్తరీతి గ ధ్వనిమార్గమునకు విరుద్ధమై యుదాహరణానర్హతఁ బొందు నని తెలియునది. ప్రతాపరుద్రీయములో, "శ్లో॥ ముగ్ధేక త్వవ వర్తతే హృది మనో జన్మేన నాన్య శ్చపే స క్త్యేతస్య కి మత్ర కార్య మపరం

కిం జన్మ సద్మాదరః । కోఽన్య స్తత్ప్రతిబిమ్బ ఏవ నిపుణే జానాసి కామాధికః ప్రేయా న్రుద్రనృప స్తవేతి కథితా నమ్రాననాఽభూ ద్వధూః" అనియున్నది. ఇందు "నమ్రాననా" యనుటవలన లజ్జోదయము వ్యంగ్యం బని స్పష్టము. ఈతెలుంగున నుదాహార్యము. ఇట్లు, "వినమ్రముఖాంబుజాతనై" యని సవరింపవచ్చును.

భావసంధిధ్వన్యుదాహరణము.

ఉ. హరి కానంగశరాళులై యరికి వే♦లాభీలదివ్యాశుగో
త్కరమై శౌరికిఁ బాటలాబ్జకలికా♦దామంబులై వైరికి
న్నిరతాగ్నిప్రభలై వెలుంగు నరకా♦నీకాధికోల్లాసభా
సురసత్యారమణీకటాక్షములు ప్రో♦చున్ శ్రీనృసింహాధిపున్. 192

టీ॥ హరికిన్ = కృష్ణునకు; ఆనంగశరాళులై = మదనసంబంధి బాణపరంపరలై; అరికిన్ = శత్రువైననరకాసురునకు; అవేల...ఉత్కరమై = మిక్కిలి భయంకరమై దివ్యమైనబాణసంఘమై; శౌరికిన్ = కృష్ణునకు; పాటల...ఐ = రక్తోత్పలకలికలహారంబులై; వైరికిన్ = నరకాసురునకు; నిరతాగ్నిప్రభలై = అవిచ్ఛిన్నాగ్నికాంతులై; వెలుంగు...కటాక్షములు = ప్రకాశించెడు నరకాసురయుద్ధమందలి యధికోల్లాసముచే భాసిల్లుసత్యభామాకటాక్షములు; శ్రీనృసింహాధిపున్ = శ్రీనరసభూపాలుని; ప్రోచున్ = రక్షించుఁగాక.

ఇందు రత్యుత్సాహరూపభావంబులకు సంధి వచింపఁబడియె నని పూర్వటీకాకారులు వ్రాసిరి. అది గ్రాహ్యంబు గాదు. "విభావాదివ్యజ్యమానహర్షాద్యన్యతమత్వం భావత్వం। తదుక్తం వ్యభిచార్యఞ్జితో భావః" అనురసగంగాధరమును "రతి ర్దేవాదివిషయా వ్యభిచారీ తథాఞ్జితః, భావఃప్రోక్తః" అనుకావ్యప్రకాశమును బట్టి వ్యజ్యమా

నవ్యభిచారియు దేవాదివిషయకరతియు నే భావధ్వన్యాదులయందు భావపదవ్యవహార్యం బని సిద్ధాంతితమై యుండ శృంగారవీరస్థాయు లగురత్యుత్సాహముల సంధి యనుట యసంగతము. ప్రతాపరుద్రీయమునందును "శ్లో॥ ప్రతాపరుద్రస్య దిగన్తజైత్రయాత్రాప్రభూతైః పటహప్రణాదైః । ప్రియానులాపైశ్చ తథా భటానాం రోమాఞ్చవర్మావృత మఙ్గ మాసీత్" అనుదానిలో "అత్ర వీరశృఙ్గారకృతయోర్హర్షయోస్సంధిః" అని వ్రాయఁబడినది గాని వీరశృంగారస్థాయులైన రత్యుత్సాహములకు సంధి యని వ్రాయలేదు. కావున నావ్యాఖ్యాతలు పొరపడిరి. మఱియు, భావద్వయమునకుఁ బరస్పరోపమర్ద్యోపమర్దకభావముచేత నేకాధికరణవృత్తిత్వము వర్ణించి నపుడే భావసంధి యగును గాని వేర్వేఱుగ హరిచిత్తమునందు రతియు నరకాసురునిచిత్తమునందు త్సాహమును దోఁచినపుడు కాఁజాలదు. అట్లగు నని యెంచుటకుఁ బ్రాచీనోదాహరణములు గాని లక్షణములు గాని గాన్పించవు. సత్యభామకే రెండు నుదయించినవనుటకు, ఉత్సాహము యుద్ధదశయందుఁ బరిపూర్ణమై వీరరసభావము నొందియుండఁగా, దానికి సమబలముగా రతి యుదయించుట యసంభవమగుటను వలనుగాదు. వ్యభిచారిరూపముగా రతి యుదయించిన దన్న, నుత్సాహమునకు సమబలముగాని యపుడు భావసంధియే కాదు. కావున, పూర్వవ్యాఖ్యాతలు భావసంధియే యెట్లయినఁ జెప్పుకొనవలయుఁ గాని వేఱు గతి లేదు.

భావశబలత కుదాహరణము.

మ. చెలులే మందురొ భావవీథి నకటా ♦ శ్రీనారసింహేంద్రుకౌఁ
గిలి నా కెన్నఁడు గల్గునో నృపతితోఁ ♦ గ్రీడింపఁగాఁ బోవుచం
చలపుం జిత్తము నేమి సేయుదు గురు ♦ స్వద్భక్తిఁ బ్రార్థింతునో
యలప్రాణేశ్వరుఁ జూడ కున్నఁ బరితా♦పాటోపము ల్మానునే. 193

టీ॥ భావవీధిన్ = అంతరంగమందు ; చెలులేమందురో = సఖులేమనుకొందురో ! అకటా ! నారసింహేంద్రు కౌఁగిలి = నరసభూపాలుని యాలింగనము ; నాకెన్నఁడుగల్గునో = నాకెన్నఁడబ్బునో ; నృపతితోన్ = నరసభూపాలునితో; క్రీడింపఁగాన్ = విహరించుటకు; పోవు చంచలపుంజిత్తమున్ = పోవునట్టిచపలచిత్తమును; ఏమిసేయుదున్ = ఏవిధముగావారింతును ? గురున్ = గురువును; సద్భక్తిన్ = ఉత్తమభక్తిచేత; ప్రార్థింతునో = ప్రార్థనసేయుదునా ? అప్రాణేశ్వరున్ = ఆప్రాణనాథుండగునరసభూపాలుని; చూడకున్నన్ = అవలోకింపకుండినయెడ; పరితాపాటోపముల్లానునే = సంతాపాతిశయములు మానునా ? మాననను ట.

ఇందు భయౌత్సుక్యాదిరూపభావములకు మిశ్రణము వాక్రువ్వం బడియె నని కొందఱు. భయానకరసస్థాయి యగుభయము సంచారులలోఁ జేరనందునను, త్రాసము చేరినప్పటికి భయత్రాసములకు లక్షణపార్థక్య మగుటవలనను, "కింపశ్యే త్ప్రకల్మషాః కృతధియః, పశ్యేత్కశ్చి చ్ఛల చపల శే" యనుకావ్యప్రకాశోదాహృతపద్యములయందువలె నిందు శంక కవకాశమే కాని భయత్రాసముల కవకాశము లేనందునను, భయాభివ్యక్తి యగు నన్నది మన్నింపం దగదు.

నవరససంకరమున కుదాహరణము.

మ. జయలక్ష్మీరతమై ప్రతాపయుతమై ♦ శత్రుచ్ఛిదాద్భుతమై
ప్రయతార్తావనమై కపీంద్రగతినై ♦ రక్తార్ద్రమై నిర్ఘృణో
దయవిద్యున్నిభమై సకంపమయి వం♦దారుస్పృహాశూన్యమై
నయ మొప్ప న్నరసింహుఖడ్గ మమరు ♦ న్నానారసప్రక్రియన్. 194

టీ॥ జయలక్ష్మీరతమై = జయలక్ష్మియందు రతిగలదయి; ప్రతాప

యుతమై = శౌర్యముతోఁగూడినదై; శత్రుచ్ఛిదాధుర్యమై=శత్రుసం హారదక్షమై; ప్రయతార్త్యావనమై= పరిశుద్ధులై దుఃఖితులయిన జనులర క్షించునదై, తనయందు ద్వేషమువిడిచి దుఃఖితులయిన, అనఁగా శర ణాగతులయిన వారి రక్షించునదై యనుట; కపీంద్రగతియై—చంచలమై యనుట; రక్తార్ద్రమై = రక్తముచేతఁ దడుపఁబడినదై; నిర్ఘనోదయ విద్యున్నిభమై = మేఘోదయములేని మెఱపుతో సమానమై; సకంపమ యి=వడఁకుతోఁగూడినదయి; వందారు...ఐ=నమస్కరించువారియం దు ఆశలేనిదయి; వారినివదలుచున్నదై యనుట; నయమొప్పన్ = నీతి యతిశయిల్లునట్లుగా; నరసింహుఖడ్గము = నరసభూపాలునిఖడ్గము; నా నారసప్రక్రియన్=శృంగారాదినవరసప్రక్రియచేత; అమరున్=ఒప్పును.

ఇందు వరుసగా శృంగార వీర రౌద్ర కరుణ హాస్య బీభత్సా ద్భుత భయానక శాంత రసములకు సంకరము చెప్పఁబడినది. జయ లక్ష్మీరతమై యనునది మొదలగువానిచేతనే శృంగారాదిరసములు వ్య జ్యమానము లగుచుండఁగా "నానారసప్రక్రియన్" అనుట "రసాది లక్షణ స్త్వర్థ స్స్వశబ్దైపి న వాచ్యః । వ్యభిచారి రసస్థాయిభావానాం శబ్దవాచ్యతా" ఇత్యాదికావ్యప్రకాశరసగంగాధరాది సర్వాలంకారిక గ్రంథవిరుద్ధము, వమనాఖ్యదోషాదికారణమ్మునై రససంకరోదాహర ణానర్హత నాపాదించుచున్నది. "శ్లో॥ లక్ష్మీ మాలోక్య లుభ్య న్నిగ మ ముపహసన్ శోచయన్ యజ్ఞజన్మాన్ తు త్త్రిం శోణాక్షి పశ్యన్ స మితి దశముఖం వీక్ష్య రోమాఞ్చ మఞ్చన్ । హృత్వా హైయజ్ఞజీ వం చకిత మపసరన్ మ్లేచ్ఛర క్తై ర్దిగన్తాన్ సిఞ్చ న్ద స్తేన భూమిం తిల మివ తులయన్ పాతు వః పీతవాసాః॥" అనునది యుక్తోదాహరణము.

రసాధిదేవతానిరూపణము.

సీ. హరికి శృంగారలీ♦లాధిపత్య మొనర్చు
గణనాథు హాస్యసం♦గతునిఁ జేయు
నలికలోచనునిపై ♦ నధికరౌద్రము నిల్పు,
శక్రుపై వీరర♦సంబు నెఱపు
యమునిపై నిదయాను♦యత్వంబు ఘటియించు
జగతి మహాకాలు ♦ సభయుఁ జేయు
శర్వరీంద్రుని నాగ♦హ్వారసాన్వితుఁ జేయు
శతధృతి నద్భుతా♦న్వితు నొనర్చు
తే. శాంతి బ్రహ్మంబుఁ జేర్చు ని♦చ్చలు నృసింహు
భువనభరణంబు వరవిఘ్న♦నివహహరణ
మీశతయు భోగము ననేక ♦ నృపతిహృతియు
ననియు యశమును మతియు బో♦ధాతిశయము. 195

టీ॥ నృసింహు...బోధాతిశయము=నరసభూపాలునియొక్క భూభరణము, విఘ్ననివారణము, ఈశ్వరత్వము, భోగము, శత్రురాజహరణము, యుద్ధము, యశస్సు, మతి, జ్ఞానాతిశయము నను నీతొమ్మిదిగుణములు, వరుసగా; హరికిశృంగారలీలాధిపత్యమొనర్చున్=విష్ణువునందున్న భూభరణమును దొలఁగించి శృంగారవిలాసాధిపత్యము గలుగఁ జేయును. గణనాథుహాస్యసంగతునిఁజేయున్=గణపతినిహాస్యముతోఁగూడినవానింగాఁ జేయును,నరసభూపాలు నంతటి విఘ్నహరణశక్తిలేనందున గణపతి హాస్యమునకుఁ బాత్రుఁడగుననుట. అలికలోచనునిపై నధికరౌద్రమునిల్పున్ = శివునిమీఁద ఎక్కుడుకోపముంచును, నరసభూపాలునిప్రభుత్వముకన్న శివుని యీశత్వము తక్కువయనుట. శక్రుపై వీరరసంబునెఱపున్=ఇంద్రునకు వీరరసంబునిండించును, నరసభూపాలు

విభోగమునుజూచి యింద్రుండు తనకట్టిభోగము లేమిచే వీరరసమునొం దుననుట. యమునిపై దయామయత్వంబుఘటియించున్ = యమునకు ఎక్కువదయగలవాఁడగుటను కలిగించును, నరసభూపాలుఁడు శత్రు రాజులవధించుటను చూచి యముండును దయవహించునని తాత్పర్య ము. జగతిన్ = భూమియందు; మహాకాలున్ = కాలరుద్రుని; సభయున్ = భయముతోఁగూడినవానిఁగా; చేయున్, నరసభూపాలుని యుద్ధముఁ జూచి మహాకాలుఁడుగూడ భయపడుననుట. శర్వరీంద్రుని జుగుప్సార సాన్వితుఁజేయున్ = చంద్రునిరోఁతతోఁగూడినవానినిజేయును, నరస భూపాలుని కీర్తి చంద్రునికన్నను ధవళముగానుండుటవలనఁ జంద్రుఁ డు రోఁతకుఁ బాత్రుఁడగునని తాత్పర్యము. శతధృతిన్ = బ్రహ్మను; అ ద్భుతాన్వితునొనర్చున్ = ఆశ్చర్యముతోఁగూడినవానిఁజేయును; నర సభూపాలునిబుద్ధికి బ్రహ్మదేవుఁడును ఆశ్చర్యముపొందుననుట. బ్రహ్మం బున్ శాంతిఁజేర్చున్ = బ్రహ్మమునుశాంతినిబొందించును, ఇతనిజ్ఞానాతిశ యముచే, జ్ఞానస్వరూపమగు బ్రహ్మముగూడ శాంతమగుననుట. నిచ్చ లు = నిశ్చయము. శృంగారమునకు విష్ణువును, హాస్యమునకు గణపతియు, రౌద్రమునకు శివుఁడును, వీరమునకు దేవేంద్రుఁడును, కరుణమునకు యముఁడును, భయానకమునకు మహాకాలుఁడును, బీభత్సమునకుఁ జంద్రుఁడును, అద్భుతమునకుఁ జతుర్ముఖుండును, శాంతమునకు బ్రహ్మ మును, అధిదేవతలని భావము.

ఇందు యమునియందు శోకస్థాయికమైనకరుణరసాధిపత్యముఁ జెప్పుటకు మాఱుగా "యమునిపైని దయామయత్వంబు ఘటియిం చు" ననుటయు, పైరససంకరపద్యములోఁ, గరుణరసపర్యాయము గాఁ "బ్రియతార్తావనమై" యనుటయు, యుక్తంబుగాఁ దోఁచ దని స్థాయిభావపద్య వ్యాఖ్యానమున వ్రాయఁబడినది.

రసవర్ణనిరూపణము.

సీ. మరకతానీకదం♦భమున శృంగారంబు
హాస్యంబు ముక్తాఘ♦శౌఘరుచులఁ
గరుణ విద్రుమవర్ణ♦ గౌరవచ్ఛలమున
రౌద్రంబు కురువింద♦ రత్నకలన
వీరంబు గోమేధి♦ కారోపితస్ఫూర్తి
భయము వైదూర్యశో♦భావిషమున
బీభత్స మింద్రనీ♦లాభాగుణంబున
శాంతి నిర్మలహీర♦ కాంతిగతుల
తే. నద్భుతము పుష్యరాగరా♦గాప్రదేశ
విలసితంబున సాకార♦ వృత్తి గాంచి
నవరసంబులు వొల్చు నీ♦ భవనవీథిఁ
బ్రబల సుబలనృసింహ యో♦బయనృసింహ. 196

టీ॥ సుబలనృసింహ=పరాక్రమమందునృసింహస్వామితో సమానుఁడవైన; ఓబయనృసింహ = ఓబయనరసభూపాలుఁడా! నీభవనవీథిన్=నీగృహప్రదేశమందు; మరకతానీకదంభమునన్ = మరకతనమూహముయొక్క నెపముచేత; శృంగారము = శృంగారరసమును; ముక్తాఘశౌఘరుచులన్ = ముత్తెములనమూహముయొక్క కాంతులచేత; హాస్యంబు=హాస్యమును; విద్రుమవర్ణగౌరవచ్ఛలమునన్=పగడములకాంత్యతిశయముయొక్క వ్యాజముచే; కరుణ=కరుణారసమును ; కురువిందరత్నకలనన్=కెంపురాళ్లరీతిచేత; రౌద్రంబు=రౌద్రమును; గోమేధికారోపితస్ఫూర్తిన్=గోమేధికములయారోపింపఁబడినకాంతిచే; వీరంబును=వీరమును; వైదూర్యశోభావిషమునన్ = వైదూర్యమణికాంతియొక్క నెపముచేత; భయము = భయానకరసమును ; ఇంద్రనీలాభాగుణంబు

నన్ = ఇంద్రనీలమణులకాంతులవిధముచేత; బీభత్సము = బీభత్సమును; నిర్మలహీరకాంతిగతులన్ = స్వచ్ఛములయినవజ్రములకాంతుల యొక్క విధములచేత; శాంతి = శాంతరసమును; పుష్యరాగరాగాపదేశ విలసితమునన్ = పుష్యరాగములకాంతియొక్క వ్యాజవిలాసముచేత; అద్భుతము = అద్భుతరసమును; సాకారవృత్తికాంచి = ఆకారముతోఁగూడినయునికినిపొంది; నవరసంబులు; ప్రబలన్ = అతిశయిల్లునట్లు; పొల్చున్ = ప్రకాశించును. శృంగార హాస్య కరుణ రౌద్ర వీర భయానక బీభత్స శాంతాద్భుతంబులను నవరసంబులు క్రమముగా మరకత ముక్తా విద్రుమ పద్మరాగ గోమేధిక వైదూర్య నీల వజ్ర పుష్యరాగ వర్ణములని భావము.

రస మానందరూప మనుటయం దాక్షేపము.

క. కరుణాభయబీభత్సము
ఖరసంబులు శోకభీతి గాఢజుగుప్సా
కరములు గాన రసములై
తిర మగు నెట్లన్న దీనిఁ దెలిపెద వరుసన్. 197

టీ॥ కరుణా...రసంబులు = కరుణము భయానకము బీభత్సము మొదలగురసములు; శోక...ఆకరములు = శోకముభీతిదట్టమైనజుగుప్స మొదలగువానికాకరములు. కాన్; రసములై తిరమగునెట్లన్న్ = ఆనందరూపరసములై యెట్లుదృఢపడుననిశంకించినచో; దీనివరుసన్ దెలిపెదన్ = దీనిక్రమముఁజెప్పెదను.

ఇందుఁ "గరుణాభయ" యనియు, క్రిందిపద్యమునఁ "గరుణావిద్రుమ" యనియు, రసబోధక మగుకరుణశబ్దమును స్త్రీలింగముగఁ బ్రయోగించుట చింత్యం బని స్థాయిక్రమపద్యమువ్యాఖ్యానములో మున్నె వ్రాయఁబడియున్నది.

సమాధానక్రమముఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

ఉ. భావ మలంక్రియాగుణవి♦భాసితమై వికసద్రసోదయ
శ్రీవినివారితేతరవి♦శేష నివేదనమై యెలర్ప నీ
వావిరి దుఃఖ మైన సుఖ♦వైభవ మైన విటీవిటాలియం
దావలఁ బూర్ణమై సహృద♦యాత్ములఁ గేవలహర్షమై తగుఁ. 198

టీ॥ భావము=రత్యాదిస్థాయిభావము; అలంక్రియాగుణవిభాసితమై = ఉపమాద్యలంకారములచేతను మాధుర్యాదిగుణములచేతను ప్రకాశించుచున్నదై; వికసత్...ఐ = వికసత్ =వికసించుచున్న, రసోదయ=రసావిర్భావముయొక్క, శ్రీ = సంపదచేత, వినివారిత=నివర్తిల్లఁ జేయఁబడిన, ఇతరవిశేషనివేదనమై=జ్ఞానాంతరముగలదయి, విగలితవేద్యాంతరమైయనుట; ఎలర్పన్=ప్రకాశింపఁగా; ఈవావిరిన్=పైఁజెప్పిన క్రమముచేత; విటీవిటాలియందు=జారిణీజారులయందు; దుఃఖమైనన్= దుఃఖరూపమైనఁగాని; సుఖవైభవమైనన్=సుఖాతిశయరూపమైనఁగాని; ఆవలన్—లోకవ్యతిరిక్తకావ్యములందనుట; సహృదయాత్మలన్ = సహృదయాంతరంగములయందు; పూర్ణమై= పరిపూర్ణరూపమై; కేవలహర్షమై=ఆనందమాత్రరూపమై; తగున్=ఒప్పును.

లోకమునందుఁ దత్తద్రసవిశేషానుభవకాలమందుఁ దత్తదుచితకారణాదిసామగ్రీబలమున ననుభవించెడురామాదులకు శృంగారకరుణాదులు యథాయోగముగ సుఖదుఃఖాదిరూపములుగా నుండినను, గావ్యనాట్యానుసంధాన దశయందు సహృదయులయంతరంగములయందు లలితసన్నివేశచారు వగుకావ్యముచేతను తాదృశాభినయముచేతను సమర్పితంబులయి, తదీయసహృదయతావశోన్మిషితం బగుభావనావిశేషమహిమచే దుష్యంతరమణీత్వాదిధర్మములు మాని సర్వసాధారణముగ విభావాదిపదవ్యవహార్యంబు లగుశకుంతలాద్యాలంబనకారణ

ములును. చంద్రికాద్యుద్దీపనకారణములును, అశ్రుపాతాదికార్యములును, నేకీభావముగఁ జేరి పుట్టించిన అలౌకికవ్యాపారముచేతఁ, దత్కాలమందానందాంశావరణాజ్ఞానము నివర్తితమగుటవలన, పరిమితప్రమాతృత్వాదినిజధర్మములు విగళితములై తన్మయత్వము నొందినదేవదత్తాదిప్రమాతలచే, నెదుటఁ బ్రకాశించుదానివలె, సర్వాంగములనాలింగనముచేయుదానివలె, స్వేతరమగు సర్వమును తిరోధానముచేయుదానివలె, బ్రహ్మానందము ననుభవింపఁ జేయుదానివలె, సాక్షాత్కరింపఁ బడినభగ్నావరణచిద్విశిష్టరత్యాదికము గాని, రత్యాద్యవచ్ఛిన్నభగ్నావరణచిత్తు గాని, కేవలపరిపూర్ణానందరూపమైన రసరూపమై తగును. కానఁ బూర్వోక్తాశంక ప్రసరింపదని తాత్పర్యము.

ఈపద్యమును, "శ్లో॥ గుణాలఙ్కారశ్రీకృతపరికరో భావవిభవస్ఫురత్ప్రాదుర్భావః క్రమగలితవేద్యాన్తరమతిః । సుఖం వా దుఃఖం వా నిబిడయతు యూనో స్సహృదయే త్వమన్దానన్దాత్మా పరిణమని పూర్ణో రసభరః॥" అనుప్రతాపరుద్రీయశ్లోకమును, సర్వరససాధారణ్యముగఁ బ్రవర్తించినవి గాని యొకశృంగారమునుగూర్చి మాత్రము ప్రవర్తించినవి గావు. ఇందుననే, "సుఖంవా దుఃఖంవా నిబిడయతు" అని "దుఃఖమైన సుఖమైన భవమైన" యని చెప్పఁబడినది. ఇట్లుండ "యూనోః" అనుటయు, "విటీవిటాలియం" దనుటయు, తప్పులు. తరుణీతరుణు లాలంబనమగుట శృంగారేతరమునందు సంభవింపదు గావున, "లోకేస్యాదనుకార్యఏవ," "తత్కాలమందైన సత్యము రామాదులయుండ," యనునుత్తరపద్యములందువలె సర్వరససాధారణప్రయోగముగ నుండవలయు. మఱియు నీగ్రంథమందుఁ బ్రయోగింపఁబడినవిటీవిటశబ్దము సర్వవిధముల నయుక్తము. ఎట్లన, విటశబ్దము

శృంగారాలంబననాయకసహాయు లగువిటపీఠమర్దచేటవిదూషకులలోఁ జేరినవాని బోధించినంగాని, జారుని బోధించినంగాని, సకలయువమిథునసాధారణాలంబనక మగు శృంగారరసమున కంతకుఁ దగినయాలంబనము గాఁ జాలదు. కావున నయుక్తతమంబు.

కొందఱు "శ్లో॥ కారణా న్యథ కార్యాణి సహకారీణి యాని వై । రత్యాదేః స్థాయినో లోకే తాని చే న్నాట్యకావ్యయోః । విభావా అనుభావాశ్చ కథ్యన్తే వ్యభిచారిణః। వ్యక్తస్స తై ర్విభావాద్యైః స్థాయీ భావో రసః స్మృతః॥" ఇత్యాదులవలన లోకవిలక్షణములై కావ్యనాట్యములయందు మాత్రము వ్యవహరింపఁబడు విభావానుభావవ్యభిచారులచే సహృదయసామాజికాంతరంగములయందు లోకోత్తర కావ్యనాట్యానుసంధానదశయందుఁ గలుగునలౌకికానందమె రసము, కావున, లోకమునందు విభావాదులు లేమిఁ దద్వ్యతిరిక్తకారణములచే నుదయించుసుఖము రసశబ్దవాచ్యమే కాదు. అట్టి కావ్యనాట్యానుసంధానజన్యపరమానందవిశేషము, సర్వరసనిర్విశేషముగా, కరుణాదులయందును నఖండానందరూపమైయే విలసిల్లుచుండఁగా, లోకమునఁ గరుణాదులయందుఁ గలుగుదుఃఖమునుబట్టి కావ్యనాట్యాదులయందుఁగలుగు నలౌకికానందము దుఃఖదూషిత మని యాశంకించుట చెల్ల దని వక్కాణింతురు. లౌకికసుఖము రసశబ్దవాచ్యమే కాదని పరమార్థము.

ఇట్లలౌకికానందము కావ్యనాట్యోభయద్వారముగ సహృదయసామాజికాంతరంగాశ్రయమై విలసిల్లుచుండ "గుణాలంకారశ్రీస్మృతపరికరః" అనియు, "భావమలంక్రియాగుణవిభాసితమై" యనియు, గుణాలంకారములను జెప్పుటయు, ప్రతాపరుద్రీయవ్యాఖ్యయందు "గుణాలంకారగ్రహణం వృత్తిరీత్యాదీనామ ప్యుపలక్షణ" మ్మని వ్రాయు

టయు, వాక్యార్థాభినయాత్మకం బగునాట్యమున నలంకారగుణవృత్తి రీతులు సంభవింపమి నసంగతంబులు. కావ్యమునుగూర్చియె యీపద్యద్వయము ప్రక్రాంత మయిన దన వచ్చుఁ గాని, యట్లైన "నాట్యేతుసామాజికే." "నాట్యమునసభ్యాహసమైభాసిలుఁ," అను నుపసంహారవాక్యమునకు నీయుపక్రమవాక్యమునకు నేకవాక్యత దుర్ఘటం బగును. ఉపక్రమోపసంహారముల కేకవాక్యతానైయత్యంబు శాస్త్రసిద్ధం బైనది.

ఇట్టి రసమెట్లు కావ్యాదుల యందుదయించు నని శంకించి చెప్పుచున్నాఁడు.

తే. అలపదార్థంబు లగువిభా♦వానుభావ
సాత్త్వికాదులఁ గూడి ర♦సత్వమొందు
నవని భావంబు వాక్యార్థ♦మనఁగ నెగడి
తంతువులు గూడి పట మనఁ♦దనరుకరణి. 199

టీ॥ ఇలన్ = భూమియందు; భావంబు=రత్యాదిస్థాయిభావము; వాక్యార్థమనఁగనెగడి= వాక్యార్థమునన్నొప్పి, కవిసంరంభగోచరమయి యనుట, "శ్లో॥ కవేర్వివక్షయా యత్ర ప్రాధాన్యం పరికల్ప్యతే। భవేత్స ఏవ వాక్యార్థ ఇతి నిర్ణీయతే బుధైః॥" అనుటవలన విభావాదులు రసము ప్రధాన మగు నపు డవాంతరవ్యాపారరూపములై పదార్థము లగును, స్వస్వప్రాధాన్యమునందు వాక్యార్థము లగు నని తెలియునది. తంతువులు...కరణిన్ = దారములు గూడి వస్త్రములగు రీతి; అల...కూడి=పదార్థములుగాఁ బ్రసిద్ధము లగువిభావాదులఁ గూడి; రసత్వమొందున్ = రసరూపతనొందును.

"శ్లో॥ యథాహి తన్తవో వేమతుర్యాదిక్రియయాన్వితాః।

పటాత్మతాపరిణతాః పటవాచ్యా భవన్తి తే। తథైవ స్థాయినో భావా విభావాదిభి రన్వితాః। రసాత్మతాపరిణతా రసవాచ్యా భవన్తి తే॥" ఇత్యాదిప్రమాణములు తెలియునది.

విభావాదులు ధరయందు లేక కావ్యాదులయందు మాత్ర ముండునవి గాన నిం దిలాశబ్దప్రయోగము చింత్యము, ఈవిషయము మున్నె వివరింపఁబడెను.

ఇఁక నిర్వేదాది స్థితిని మఱల సుబోధార్థము రసస్థితిని జెప్పుచున్నాఁడు.

మ. రమణీయోల్బణతాసమేత మగు నీ రత్యాదిభావాబ్ధిలో
సమరం బుట్టుచు మున్గుచుం దగుఁ దరంగారూఢి సంచారిసం
ఘము లేతత్ప్రతిపన్నమా రసము త త్కాలంబునం దైన స
త్యము రామాదులయంద నాట్యమున సభ్యావాసమై భాసిలున్.

టీ॥ సంచారిసంఘములు = నిర్వేదాదివ్యభిచారులు; రమణీయ... అబ్ధిలోన్ = మనోహర మగునుద్రేకముతోఁ గూడినరతి మొదలగు స్థాయిభావము లను సముద్రములో; తరంగారూఢిన్ = అలలభంగి; అమరన్ = ఒప్పునట్లు; పుట్టుచుమున్గుచున్; తగున్ = ఒప్పును. ఏతత్ప్రతిపన్నమా రసము = ఈనిర్వేదాద్యుపభోగమునఁబుట్టుశృంగారాదిరసము; తత్కాలంబునందున్ = ఆయావిర్భావకాలమందు, అనఁగా, లోకమునం దనుభవగోచరమగునపుడు; రామాదులయంద = రామాద్యనుకార్యులయందే; ఐనన్ = ఉండినను; నాట్యమునన్ = నాట్యమునందు; సభ్యావాసమై = సామాజికనిష్ఠమై; భాసిలున్ = ప్రకాశించును. సత్యము = నిక్కము.

ఇందు విశేషము "శ్లో॥ఉన్మజ్జన్తో నిమజ్జన్తః కల్లోలా స్తేయథా

ర్ణవే। తస్యోత్కర్షం వితన్వన్తి యాన్తి తద్రూపతా మపి। తథా స్థాయిని నిర్మగ్నా హ్యున్మగ్నా వ్యభిచారిణః। పుష్ణన్తి స్థాయినం స్వాంశ్చ తన్నయన్తి రసాత్మతామ్॥" ఇత్యాదిప్రమాణములును, "గుణాలంకారశ్రీ" యని వ్రాయఁబడినదియు, "శ్లో॥ రసో వాక్యార్థ స్స న్విలసతి పదార్థాః ఖలు రమీ విభావాద్యా యస్మిన్ కిల దధతి విశ్రాన్తి ముచితామ్। అతో భావా ఏవ క్రమసముదితాన్యోన్యమిళనా రసీభావం బిభ్రత్యథచ పటతాం తన్తవ ఇవ॥" అనునదియు, "భావే స్థాయిని వర్ధమానవిభవే రత్యాదికే సిన్ధువ త్కల్లోలా ఇవ సంభవన్తి విలయం చాయాన్తి భావా ముహుః। నిర్వేదాద్యుపభోగభావితనిజాస్వాదాతిరేకో రసో లోకే స్యా దనుకార్య ఏవ కథితో నాట్యేతు సామాజికే॥" అనునదియు, నీమూఁడు ప్రతాపరుద్రీయ శ్లోకములును, తద్వ్యాఖ్యయుఁ బరిశీలింపఁగా స్పష్టమగును. ఇట గ్రంథ విస్తర భయంబున నింతటితో విరమించుట యగును.

ఇట్లు కావ్యాలంకార సంగ్రహంబునఁ

ద్వ తీ యా శ్వా స ం బు

స వ్యా ఖ్యా న ం బు

ము గి సె ను.

శ్రీ శ్రీ ధరాయనమః.

శ్రీమద్వేంకటగిరి సంస్థానాశ్రితులలో నొకరగు

శ్రీమాన్ శ్రీమత్కొమాండూరు

శ్రీనివాసాచార్యకవి

ప్రణీతమగు

శ్రీ

మహాభారతారణ్యపర్వమునందలి

ఉపశ్లోకాంధ్రీకరణముతోఁ జేర్పఁబడిన సంపూర్ణమైన

యక్షప్రశ్నములు.

ఇది

శ్రీమద్వేంకటగిరి సంస్థానాధిపతులచే

సముద్రితగ్రంథచింతామణియందుఁ

బ్రకటనమునకై పనుపఁబడి

తదధిపతులగు

పూండ్ల రామకృష్ణయ్యచే

వ్రాయఁబడిన పీఠికతో ముద్రితమై, ప్రకటితమయ్యెను.

ఎంపరరు ముద్రాక్షరశాల.

నెల్లూరు.

1904.

ఉపోద్ఘాతము.

శ్రీమన్నారాయణాంశ సంభూతులగు వ్యాసభట్టారకులచే విరచితమైన శ్రీమహాభారతము నాంధ్రీకరించిన కవిత్రయము యథాసంస్కృతముగా వ్రాయక యొక్కొకచోఁ గథను సంగ్రహించుచు వచ్చిరి.

ఏమేచోటుల నెట్లు సంక్షేపించినను ధర్మస్వరూపులైన ధర్మదేవతాధర్మజుల యమానుషములును నత్యద్భుతములును నైనప్రశ్నోత్తరములగు యక్షప్రశ్నములు నాఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన వానిలో సగమునకుమించి పానుంగువడియుండుట యొప్పియుండలేదనియు, సంస్కృతము నెఱుంగనియాంధ్రులకు నవి యగోచరంబనియుఁ గొందఱు నామిత్త్రులు, లుపశ్లోకములను దెలింగించమని ప్రోత్సాహపఱిచినందున వానిని యథాసంస్కృతముగ నీలకంఠవ్యాఖ్యానము ననుసరించి నానేర్చినవిధంబున వ్రాసితిని.

ఎఱ్ఱప్రెగ్గడగారు తెనిఁగించినవానిని నారచించినవానినిఁ బ్రశ్నోత్తరము లామూలాగ్రముగాఁ దెలియుటకై వరుసగా వ్రాసితిని. అందుఁ బూర్వ విరచితములు ప్రాచీనము లనియు, నాయొనర్చినయవి, నూతనములనియు నాయాపద్య ప్రారంభములయందు వ్రాయఁబడినవి.

ప్రబంధ పరమేశ్వర బిరుదాంకితులగు నెఱ్ఱప్రెగడగారి పద్యముల వరుసలో నాపద్యములుండుట దివ్యవజ్రమణిమాలాంతర్గత కాచమణుల భంగి నొప్పునని నమ్ముచున్నాఁడను.

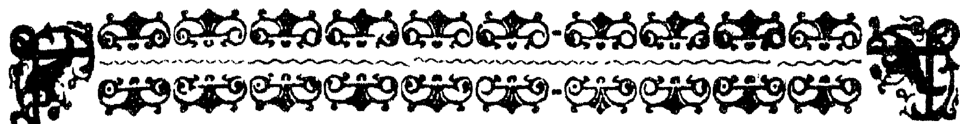
ఇందలి కథాసందర్భము దెలియుటకై ప్రశ్నోత్తరములకు ముందుఁ గొన్నియుఁ గడపటఁ గొన్నియు భారతములోని పద్యములు వ్రాయఁబడినవి.

ఇట్లు సుజన విధేయుఁడు

తే 29 ది అక్టోబరు 1903 సం॥

కొమాండూరు శ్రీనివాసాచార్యుఁడు.
శ్రీ వేంకటగిరి సంస్థానాశ్రితుఁడు.

పూండ్ల రామకృష్ణయ్యచే వ్రాయఁబడిన

యక్షప్రశ్నముల పీఠిక.

---

1. ఈగ్రంథమును శ్రీమాన్ కొమాండూరు శ్రీనివాసాచార్యులవారు రచియించిరి. వీరిపుడు శ్రీమద్వేంకటగిరియందు నివసించి, వృత్త్యంతరముచే జీవయాత్ర నడపుచు, శ్రీవేంకటగిరిసంస్థానాశ్రితులలో నొక్కరైయున్నారు. ఈగ్రంథమే వీరి ప్రథమకవిత్వము గాదు. వీరు ప్రప్రథమమునఁ గపిలాచిత్రభాయోపాఖ్యానమును వ్రాసియున్నారు. ఇది ముద్రితము. మఱియు, "బేతాళపంచవింశతి" అను విక్రమాదిత్యవిజయము నించుమించు 2000 పద్యములుగలదానిని (ఇది యముద్రితము) వెండియు 'యదుశైలమాహాత్మ్యము' అనుదానిని (ఇదియు నముద్రితము, 1600 పద్యములం గలది) ఋతువిలాసమును మఱియొక కబ్బమును ననేకచాటుధారలను రచియించియున్నారు. వీరి వయస్సు 42 వత్సరములుండును. వీరితండ్రిగారును బండితులుగనుండి పూర్వము నెల్లూరిపురమతల్లియందే నివసించుచుండిరి.

2. ఈగ్రంథకర్తగారు వ్రాసిన యుపోద్ఘాతమువలన విషయమంతయుఁ బాఠకులకుఁ దెల్లము. కవిత్రయముయొక్క భారతాంధ్రీకరణముంగూర్చి యిక్కడ మేమెక్కువగా వక్కాణింప నక్కఱఁ గలవారము గాము గాని వారనేకఘట్టములలోఁ దమయిష్టానుసారముగా నప్పటి దేశకాలపాత్రముననుసరించి వ్రాసియుందురని తోఁచుచున్నది. అట్టిముక్తపదములలో "భగవద్గీత" లొకటియై యుండ ఱకు నగపడెడి. దీనిని శూద్రాదులు వినరాదనియో, పఠింపరాదనియో, మఱేమేకారణమో యూహింపఁజాలము గాని యాంధ్రమునఁ బూర్తిగాఁ దెలిఁగింప మానినారు. ఇంక నిట్టిఘట్టము లనేకములున్నవి. వానివిషయము ప్రకృత మనవసరముగాన విరమించితిమి.

3. ఇయ్యక్షప్రశ్నముల నందాంధ్రీకరించినవారు శ్రీమన్నృసింహపురాణము హరివంశము మొదలగు గ్రంథరాజములఁ దెనిఁగించి "ప్రబంధపరమేశ్వరుఁడు" అని

పేరువహించినట్టి యెఱ్ఱాప్రెగ్గడగారు. కారణమేమో తెలియదుగాని, మూలమున నున్న ప్రశ్నోత్తరములనన్నింటిని దెనిఁగింపని విషయము విచారణీయము. ఇదిభగవద్గీతలవంటి వేదాంతవిషయముంగలదియుఁ గాదు. మఱియు నాంధ్రీకరించుటకు గ్రంథబాహుళ్యముగలదియుఁగాదు. ఇప్పటినసంస్కృతమున షుమారు 150 శ్లోకములున్నవి. వీనిలోఁగొన్నింటి నాంధ్రీకరించుటకును, మఱికొన్నింటిఁ దెలిఁగింపకుండుటకునుగల హేతువగపడదు. అట్టిలుప్తశ్లోకముల నాగమాంతార్థములెవ్వియు గోచరింపవు. ఇంతియగాదు. ఒక్కొక్కశ్లోకముననున్నట్టి విషయములఁగొన్నింటిం గైకొని కొన్నింటిమానినారు. ఒక యుదాహరణముఁ గనుఁడు.

శ్లో॥ ఇంద్రియార్థాననుభవన్ బుద్ధిమాన్ లోకపూజితః
సమ్మతస్సర్వభూతానా ముచ్ఛ్వసన్ కోనజీవతి॥

అను నీ శ్లోకమునఁగల పూర్వార్థమునంతయువదలి యుత్తరార్ధమునంగల 'ఉచ్ఛ్వసన్ కోనజీవతి' అనుదానిం బ్రశ్నోత్తరముతోఁజేర్చి యిట్లు

క॥ నావుడు నతఁ డాతనితో । జీవన్మృతుఁడెట్టివాఁడు చెప్పుమనుటయున్
దేవాతిథిపితృభృత్యజ । నావళులకు నిడక కుడుచునతఁడని చెప్పెన్ ॥

అని వ్రాసిరి. పైశ్లోకమునకుఁగల ప్రత్యుత్తరము సంస్కృతమున నిట్లు విపులముగ వ్రాయఁబడియున్నది.—

శ్లో॥ దేవతాతిథిభృత్యానాంపితౄణామాత్మనశ్చయః
ననిర్వపతిపంచానా ముచ్ఛ్వసన్నసజీవతి॥

పైపద్యము మూలానుసారిగాదనియెంచి యిక్కవి ప్రశ్నోత్తరశ్లోకముల మరలఁదెలింగియున్నాఁడు. వానిని 3. 4. పుటలలోఁగనవచ్చును.

పై శ్లోకములవరుసయందు క్షత్రియధర్మములు ప్రారంభమైనట్టి 'శ్లో॥ కింక్షత్రియాణాందేవత్వంకశ్చధర్మః సతామివ' అనుశ్లోకము మొదలు వరుసగా 4 శ్లోకములను వదలినారు. అవ్వల మూఁటి నాంధ్రీకరించిరి. తర్వాతరెంటి వదలిరి. మరల రెంటి నాంధ్రీకరించిరి. అపిమ్మట మూఁటిని విడచిరి. రెంటియు నొకదానిం దెనింగించిరి. అవల 16 శ్లోములు వదలిరి. సమష్టికిఁ బ్రశ్నోత్తరములు చేరియుంచుమించుగా 70 శ్లోకములకుఁ బైఁగా నాంధ్రీకరింపకమానిరి. ఇన్నింటిఁ దమ యిష్టానుసారముగ మానుటకుఁగలకారణమరయునది. అది వాచామగోచరము.

3. ఎఱ్ఱన గా రాంధ్రీకరించిన పద్యములకును మూలమునకుఁ గొన్ని భేదములగపడుచున్నవని వ్రాయుటకు జంకుచున్నారము. అయినను బండితసింహులిదవితథ్యమని నిర్ణయించి, యోగుబాగులం దెలిపినంగదా యిట్టివిషయము లోకమునకుం బ్రయోజనకారియగునని మేమిట్టి తెంపరితనము నవలంబించితిమి. ఈ గ్రంథమున 7వ పుటలోనున్న 4వ పద్యమునందలి 'విషమనంగనెయ్యది' అను ప్రశ్నమునకు వెంటనే వ్రాయఁబడిన పద్యమున 'విషమగు విప్రధనము' అని యగపడుచున్నది. మూలమున 'ప్రార్థనా విషమ్' అనియున్నది. ప్రార్థించుట విషమని మూలాభిప్రాయము. ఇట్టిమార్పు నొనర్చుటకుఁగల కారణమరయునది.

మఱియు 6వ పుటలోనున్న ప్రశ్నమగు వచనమునందు "మనుజుం డెయ్యది పరిత్యజించి సర్వజనప్రియుండును, నిశ్శోకుండును, నర్థవంతుండును, సుఖియును నగు" అనుప్రశ్నమునకు వరుసగా వ్రాయఁబడిన యుత్తరములలో "విజ్ఞవె యర్థాఢ్యుఁడగు లోభ మొనర విడిచి" అనియుత్తరమున్నది. మూలమున "కామం హిత్వార్థవాన్ భవతి" అని యున్నది. పద్యమున లోభమొనరవిడిచి యని యుంటకును శ్లోకమునఁ "గామంహిత్వా" అనియుండుటకును గల కారణ మరయునది. కామక్రోధలోభమోహములకు భేదమున్నదిగదా. కామమనఁ గోరికయని యర్థము. అదియే యాశ. లోభమన్నఁ బిసినితనము. ఇదియు నొకవిధమగునాశయని కొందఱి యభిప్రాయము. ఇందలి యుక్తాయుక్తమును విచారించునది. మఱియు 11వ పుట లోనున్న "సీ॥ శ్యామాంగు నారక్త జలరుహనేత్రు" అనుసీసము స్వేచ్ఛగా వ్రాయఁబడినది. దీనిమూలశ్లోకముల "యస్య నాగసహస్రాణాం దశసంఖ్యేన వైబలమ్" అని భీమునకు విశేషణవాక్య మగపడుచున్నది. దీనియర్థమే యిందగపడదు. ఇందులకు నాసీసమున 'భీమఫల్గును లతిభీమబలులు' అని మాత్ర మగపడెడి. ఈ సీసపద్యము నాలుగైదుశ్లోకములకుఁ దెలుఁగుగ నగపడుచున్నది.

మఱియు 7వ పుటలోనున్న 'అనిన నతఁడు లోకమున కెయ్యదియ దిక్కు' అను పద్యముయొక్క మూలశ్లోకమునఁ గట్టకడపటిపాదమునందు 'తతఃపిబ హరస్వచ' అనియున్నది. ఈపాదభావమే పద్యార్థమున లేదు. ఇందులకుఁ గారణము మృగ్యము.

4. ఇఁక నీనూతనకవికవిత్వము, రసవంతమై, పొల్లుపదములు తఱచులేక మూలానుసారమై యొప్పుచున్నది. 9వ పుటలోనున్న సీసపద్యమున 'సత్యమ్యానరకంబు

ననుభవించుననునది పునరుక్తియని కొందఱకు సంశయమొనరెడిని. ఇది మూఁడు శ్లోకములకుఁ దెలుఁగు. ఆ శ్లోకములలోఁ బ్రతిశ్లోకమునకును గట్టకడపట 'సోఽక్షయం నరకం వ్రజేత్' అనియున్నదిగాన దీనను ద్విరావర్తము ప్రయోగింపఁబడినది. సంస్కృతమునన్నట్లే యిందున మూఁడుపద్యములుగా వ్రాసినచో నీపునరుక్తి తప్పియుండుఁగాఁబోలు. 4వ పుటలో నఖిలభూతములకు ననుపద్యమున "మోక్షసాధనం బదెద్ది" అని ప్రశ్న వ్రాయఁబడియున్నది. మూలమునందు "అమృతం కింస్విద్రాజేంద్ర" అనిమాత్రమే యున్నది. మోక్షమెయ్యదియను నర్థమునిచ్చు పదము లందున్నవి గాని మోక్షసాధనమెద్దియను నర్థమునిచ్చు పదములు మూలమున లేవు. ప్రత్యుత్తరమున 'సనాతనధర్మమదే చెలంగు నీక్షితిపయి మోక్షపుం బదమొగిం ఘటియింపఁగఁ జేయు మార్గము' అనియును వ్రాయఁబడినది. 'సనాతనోఽమృతోధర్మో' అని ప్రత్యుత్తరము మూలమందున్నది. దీని న్మూల విరుద్ధమనఁజనదు. ఇది సంస్కృత వ్యాఖ్యానానుసారముగ వ్రాయఁబడియున్నట్లు గ్రంథకర్తగారే నిర్ణయించియున్నారుగదా. కొన్ని పద్యములు మూలముతోఁ దులఁదూఁచినట్లున్నవి. అట్టివానిలో నొకదానినిమాత్రమిందుదాహరించెదము. ఇందు నైనిమిదవపుటలో నున్నట్టి పద్యముం దీని మూలముం గనుఁడు.

క॥ మును లెద్దానిని స్థైర్యం।బని చెప్పిరి ధైర్యమెయ్యదని చెప్పిరి నె
మ్మిని స్నానంబన నెయ్యది। యెనయం దానంబనంగ నెయ్యది చెప్పుమా॥

శ్లో॥ కింస్థైర్య మృషిభిః ప్రోక్తం కించ ధైర్యముదాహృతమ్
స్నానంచ కింపరం ప్రోక్తం దానంచ కిమిహోచ్యతే॥

5. ఇఁక నిక్కవి వ్రాసిన గ్రంథములలోనుండి కవితాశైలి తెలియుటకై కొన్నిపద్యముల నిందుఁ బ్రకటించుచున్నారము.

ఋతువిలాసము.

చ॥ వికసిత నీరజాస్యయును విస్ఫురితోత్పల భాసురాక్షియు న్
వికచ మనోజ్ఞ కాశరుచి విభ్రమితామలచేలయుం బ్రఫు
ల్ల కుముద కాంతిపుంజ సువిలాసయునౌ తరుణీవతంస మ
ట్లుకుటిలలీలనొప్పు శరదాగమమిం పెనయింప కుండునే॥ శరత్తు

చ॥ సరస సమాసభావముల సౌరభముల్ జనియించు మోములన్
బరువడిఁ బుచ్చుపూర్వుల సువాసన లంగములందుఁ బర్వ నాం
డొరువుల మేనులొక్కటిగ నొప్పఁగ దంపతులొయ్య నిద్రలం
బరఁగిరి కామకేళులను బల్విడిఁ జొక్కి విచేష్టితాంగులై॥ హేమంతము॥

చ॥పులు ముదువంగమించు బలు పొన్నలెనున్న మెఱుంగు మేనులన్
గాలుకులక్రేవఁ గెంపుఁజవిఁ గుల్కుచు పీనులనాను కన్నులుం
గలిగి నిశావసానములఁ గాంతలు గేహములందుఁ గ్రాలి ర
జ్జలజ నివాసినీక్రమతఁ జారువిలాసము లేర్పరింపుచున్॥ శిశిరము॥

చ॥కటులను లంబమేఖలలు గబ్బిచనుంగవలందు హారముల్
పటుతరమన్మథాస్త్ర పరిబాధిత కోమలగాత్ర వల్లులన్
దటుకునఁ దాల్చి యమ్మధువు దార్కొనఁగోయిల లట్టుపల్కఁ న
క్కుటిల శిరోజ లున్మదిని గ్రోల్కొని రొక్కటఁ బాంథచిత్తముల్॥వసంతము॥

చ॥విరిసి పిఱుంద లానఁగను జెంపుగఁ గ్రమ్ము శిరోజపాళితోఁ
బరిమళ మంజుల ప్రసవ భాసురశాళి తటాలితోడ బ
ల్సరులను మించుగుత్తముగు చన్నులతోడను మద్యవాసనా
కరముఖపఙ్క్తితో రతులఁ గాముకకోటిని దన్పిరంగనల్॥ వర్షర్తు॥

గ్రీష్మర్తు వర్ణనము.

చ॥ తివిరి నిదాఘవేళ యురుదెంచెను బోఁటి కరంబు వేఁడిమిన్।
నెవడౌడి వేవెలుంగు భజనీయుఁడు గాఁదగు చందమామయున్
దవిలి మనుంగ నింపగు సుదంబును రమ్యదినాంతసంభ్రమున్।
సవసవగా శమించిన యనంగుఁడు నై కడునొప్పమీఱఁగన్॥

చ॥ఇరులగమిన్ హరించు రజనీమునిచే మురిమించు రాత్రులన్।
హరువుగఁ గాలిలు చిత్రజలయంత్రములం బొలుపారు గేహముల్।
సరసపుఁ జంద్రకాంతమణిజాల వితర్దులు గల్గి చెన్నుగన్।
బరఁగె నిదాఘవేళఁ జనవార మనోజ సుఖోపభోగ్యమై॥

చ॥ అనువుగనొప్పె గ్రీష్మసమయంబున రాత్రులు చందనాంబులన్
మునుకొనుమంచితావుల సమున్నతశైఖరిమించుమేడలున్ ।
ఘనకబరీ ముఖానిల వికంపితమద్యము లంగజోరుదీ ।
పనమగుతంత్రిపాటలు నవంబుగఁ బ్రోడలకింపుఁగూర్చుచున్ ॥

చ॥ వలిపపుటొల్లెకట్లఁ జెలువంబగు మేఖలల న్నితంబముల్ ।
మలయజచర్చల న్విమలమౌక్తికహారములన్ గుచంబులున్ ।
జలములనాడి యిడ్డ పలుచందపుఁదావులఁబొల్చు పెన్నెరుల్ ।
గలిగి ప్రియాళితాపములఁ గ్రన్ననఁబాపుదు రోజఁ గామినుల్ ॥

చ॥ ఖరకర చిత్రరశ్మలను గ్రాఁగి కరంబు విదహ్యమానమౌ ।
ధరణిని దప్తరేణువుల సంతతిరేచి యధోముఖంబుగా ।
గిరిగొను వక్రయానములఁ జేరి పొరింబుసవెట్టు గాలి య
ప్పరుసున నెమ్మిక్రింద భుజఁబ్రాఁకెడి సత్ఫణిభంగిఁ గ్రాలెడున్ ॥

చ॥ అనిశము రాగరంజితములై తగు లత్తుక లింపుఁబెంపఁ జె ।
న్నొనరెడి నూపురప్రభలనొప్పు రహించు వధూపదంబులన్ ।
మొనసెడి రాకపోకలను మ్రోయు మనోహర హంసకధ్వనుల్ ।
జనముల మానసంబు లవశంబొనరించెను శంబరారికిన్ ॥

ఉ॥ మంచుల మించులందొలఁకు మౌక్తికహారము లొప్పమీఱఁగా ।
నంచిత చందనద్రవ సమర్పణఁజేసి వధూకుచంబులున్ ।
గాంచనమేఖలా లసిత గాఢ నితంబము లింపుఁగూర్చి వే ।
పెంచె సముత్సుకంబు పృథివీజనకోటి మనోంబుజంబులన్ ॥

చ॥ సవురుగ నింపుఁగూర్చు తనుసంఘుల నొల్లెడ నోలిఁ జెమ్మటల్ ।
దివిరి స్రవించుచుండ బలుతేఁకువ దట్టపుటాసముత్సవన్ ।
దివిచి యలంతియొల్లియలఁ దిప్పని చన్నులమీఁదఁగప్పి ర ।
య్యవసరమందుఁ బోఁడులగు నంబుజపత్ర విశాల లోచనల్ ॥

ఉ॥ గందపునీటితుంపురులఁ గైకొని వీవనఁబుట్టు తెమ్మెరల్ ।
సెందిన హారము లొప్పలయసిబ్బెపుగుబ్బలమీఁదిపూఁతలున్ ।

మ్రెంచఁగ వీణలంబోదము శారికలి గీత రవంబులప్డు గు ।
స్నొందిన యట్లులుండు మరునుద్ధతి పేల్కొనఁ జేయనేరిచెన్ ॥

ఉ॥ తెల్లని మద్దెటిమ్ములను దిన్నని జవ్వయులోలి రాత్రులం ।
దల్లనఁ జొక్కి కూర్కఁగఁ దదాననమల్లదు సుత్సుకంబు గం ।
ధిల్లఁగఁ జూచి చూచి కడుఁ దేఁకువ శే తుదలందుఁ దోఁచు జా ।
బిల్లికరంబు సిగ్గుగొను పీఁకను బాండురత స్వహించుచున్ ॥

ఉ॥ ఇంతులఁ బాయుటన్ దలుచుటింగలమెంతయు మానసంబులన్ ।
బంతముమీఱ నేర్పఁగఁ బ్రవాసుల సహ్యమరుత్సమాహతా ।
త్యంత పరాగపుంజముల నబ్జహితోగ్రకరప్రతాపితా ।
నంతనుగన్న తెత్తికన రాలరిఁ గ్రేమనఁ జాలరయ్యెడన్ ॥

చ॥ మృగములు పిల్లుతుంటెలను మిక్కిలి తాపముఁ జెంది యెంతయున్ ।
దగగొని చేటుపాటులను దాలుపులెండి వనాంతరంబులన్ ।
బొగులుచు నంజన చ్ఛవినిఁ బోలి చెలంగఁగ నీలులంచొగిన్ ।
గగనముఁ జూచి నిక్కొడుఁ దగం దలఁపు ల్పొలిపోవుచుండఁగన్ ॥

బేతాళపంచవింశతిక.

ఉ॥ అచ్చపలాంగి నోపుగతి నందముగా సృజియించి నల్వ దా
నాచ్చెనములేని యీబిడ మహోచిత సౌష్ఠవమట్టెచూచి తా
న్నచ్చర మచ్చకంటులను వచ్చుగఁ జేసెదనాఁటు, నాకు, నీ
మెచ్చగు నేర్పు గల్గదని మిక్కిలి చిన్నతనంబు నొందెడున్ ॥ ఆ 1.

చ॥ కలదిలఁ బూర్వతోయనిధిగట్టున నొక్కపురంబు దేవతా
నిలయముల న్మనోహర వనీ నిచయంబుల రమ్యభిత్తి కా
వలయిత సౌధ గేహముల భవ్య తటాక సరోవరంబులన్
వెలయుచుఁ దామ్రలిప్తమన వేలుపుతేని పురంబు దంబునన్ ॥ ఆ 2.

చ॥ యువజన మానసంబులను నుద్ధతిఁ దూఁ జులుపుచ్చు నమ్మనో
భవుఁ డసమానకోపమున వంచిన బిండ్లన వల్లికావళుల్
సవురుగ నెక్కుపెట్టు శరజాలమనంగ లతాంతకోటులం
దవిరళలీలఁ గూర్చు గొనయంబు లనంగ నెసంగె భృంగముల్ ॥ ఆ 3.

క॥ మనసిజ చూత శరార్చులు। మనమున దరికొనఁగ వివశమాన యగుటన
న్ననఁబోడి వీణ మొఱసెను। ననుఁగుం జెలివోలె వ్యాకులాలాపములన్॥ ఆ 4

క॥ మదను విరివారసమ్ముల। కెద యమ్ముల పొదిగ నయ్యె నిఁక నో సఖ నా।
మది మోహణ మొనరించిన। మదిరాయిత సెత్రఁ గూర్పుమా యెట్లయినన్॥ ఆ 5.

శ్రీ యదుశైలమాహాత్మ్యము.

ఉ॥ అమ్మ . న మోముదమ్మి తెలుపారెను బోనము మీఁది వాచవుల్
సన్నగిలెన్ మెఱుంగు వలిచన్నుమొనల్ నలుపొందెఁ దోడుతో
సన్నపుఁగౌను దీఁగె విలసద్గతి బల్పుగడించె నెన్నడల్
దిన్ననఁగాంచె నిద్దురలు తీఱివయ్యెము నాఁడునాఁటికిన్॥ ఆ 3.

క॥ బిలువ వసించెడు నెలఫుడ। నెలవున నవ్వచ్చు, మండు నిప్పల నడుమన్
నిలువఁగవచ్చును హరిభ। క్తుంగఁ గలఁచెడువానియింటఁ గూడదు నిలువన్॥ ఆ 4.

చ॥ చెలువగు పూవుగుత్తులనఁ జిక్కనిచన్నులు, మల్లికా సుమా
వళియన బల్లిదంబులును, వల్లులనన్ భుజముల్ చివుళ్లనన్
వాలఁకెడు పాణులుంగలిగి తోరపుఁజూపులు సొంపునింపఁ జె
న్నలరు వసంతవల్లరి సురాధిపుఁ గొల్వఁగవచ్చె నయ్యెడన్॥ ఆ 5.

చ॥ విరిసినపూవుగుత్తుల స్రవించెడు తేనియలాని యామునం
బరిగొనియాడు తుమ్మెదల పాటలచే, బలునీటుఁ గాంచె న
ప్పరిసరసీమనుండు నవపల్లవ కుట్మల పుష్ప మంజరీ
పరివృత భూజసంతతులు పర్యెర కుంకుమ తచ్చుపట్టుతై॥ ఆ 5.

చ॥ భరితపుఁగొప్పు లామ్రనవపల్లవలీలలఁ గ్రాలు వాతెఱల్
వలుదచనుల్ బెడంగు నిడువాలికచూపులుఁ బల్కునేర్పులున్
నెలజిగి మించుమోములును నిద్దపుఁజెక్కులుఁగల్గి రూపవుం
భలు గరువంబు తుంబికొన భామినులొప్పిరి యుర్వి నిక్కలిన్॥ ఆ 6

కపిలాక్షేత్రకాయోపాఖ్యానము.

చ॥ జలజభవుండు గూర్కుతఱిఁ జాపలబుద్ధి శ్రుతిప్రపంచమున్
బలభుజుఁడర్థిదొంగిలి యభంగురతన్ జలరాశి డాఁగ బ

ల్బలమున రక్కసుం గెడపి చయ్యనఁ బ్రాఁజదువు ల్విరించి క
ర్శిలి దయివాఱ నీగు ఘనమీన విభుండొగి నన్నుఁ గావుతన్॥
మ॥ భువనత్రో భయముగాఁ గుమారుఁ గడు బాముల్వెట్టుచున్ శౌరి నీ
సవిధస్తంభమునందుఁ జూపుమని యాస్తంభంబుఁ జే వ్రేయ ను
ద్భవమై దుర్మదరాక్షసుం జమరి భక్తశ్రేష్ఠుఁ బ్రహ్లాదుఁ గం
దువతోఁ బ్రోచిన నారకేసరినిఁ గొల్తున్ భక్తిసేవాఱఁగన్॥
మ॥ కనిమేన్ గో తిలకం బుదగ్రతరుశాఖానూనప్రచ్ఛాదన
త్వనిగూఢోగ్రతమో విశారముఁ గరివ్యాఘ్రాది సద్రావిని
ద్రనితాంతోద్ధత నాసికాపుట గళద్గాఢ ప్రఘూత్కారమున్
ఘన గర్జోపమరౌద్ర సింహనినదాక్రాంతంబుఁ గాంతారమున్॥
ఉ॥ కందని మేనితో నిలుఁగుగా ననిదెందముతోడ నశ్రువుల్
జిందని కన్నవన్నెలయు జేరుచితో వినయంపుఁ జూపుతోఁ
గ్రందున సన్నగిల్లి పతదాల్పడనట్టి యెలుంగుతో భయ
స్పందము చెందక న్నహిత చాతురి నిట్లని ధేనువంతటన్॥

చాటువులు.

చ॥ మదగజయానః? చెక్కిట నమర్చిన కస్తురిపత్రిభంగమున్
జెదరదు, గుబ్బచన్నులను జెందినగంధము చిట్లదత్తులన్
బొదరదు కజ్జలంపుఁగఱ వోవదు, పెదవు మోవిఁ గెంపుదో
ల్వదల దిదేమి? నీయలుకవల్లనొ, నీపతి చాలుఁ డౌటనో॥
ఆ॥ కాంతజాతికళయుఁ గనలేని విభుఁడింద్ర।భోగియైనవాని బొందుకంటె
నతను శాస్త్రవేదియగు కాంతుతోడి సల్లాపమొసఁగు ముదము లలనకెపుడు॥
గీ॥ సారము నసార మరయంగ నేరకుండు।యువతిసంభోగ సామ్రాజ్య యుక్తికం
సార విద్వ్యాపి దుత్కంఠచారుపీఠ।భావములె యౌవనులకింపు సమరఁజేయు॥
చ॥ కలదాకవాపి మింట నటఁ గన్పడు బంగరుమెట్లు నీలపుం
జెలువపుఁ బిన్నత్రోవ పయిఁ జెన్నగు చందనయుక్తి జోడుగా
మల శెసఁగుం గృతార్థి సుగమంబులు మీఁద సుధాంశుసమ్ముఖం
బలవడుచుండుటన్ సులభమా నమృతం బటుఁ జేరువారికిన్॥

6. ఈ వేంకటగిరి సంస్థానమువారిదివఱ కనేకగ్రంథముల రచియించుచు రచియింపించుచు, నట్టివానిముద్రింపించి ప్రకటించుచుఁ దత్కర్తల సమ్మానించుచు భాషాభిమానులగు విద్యాపేక్షులకుఁ దమ గ్రంథములూరక పంపుచు నుండునట్టివిషయమంతయు నందఱకుఁ గరబదరాయమాణము. వీరు చేయించిన "శిశుపాలవధ మహాకావ్యము" నీ 1904 సంవత్సరపుఁ బట్టపరీక్షకుఁ జను విద్యార్థిబృందమునకంతయు నుచితముగ నిచ్చినారన్న విషయమే వారి భాషాభిమానితను జెప్పక చెప్పుచున్నది గదా. వీరు విద్యాసాగరమున సత్పోతసహాయతచే సంతతము సంచరించి పులుగడిగినముత్తెంబులఁబోలు పాత్రంబుల నలవఱచుకొనుచుందురు. అట్టిగ్రంథములలో నిదియొకటియై యున్నది. ఈగ్రంథము ముద్రించునట్టివిషయములో వారియభిప్రాయమిట్లు తేటఁబఱచిరి.

"మేము పంపినంతమాత్రమున నిది ముద్రణీయంబని యెన్నవలదు. ఇందలి నూతనపద్యములు మూలానుసారములవునా, కావా, కవితయందేదేని లోపమున్నదా, యిదియంతయు నితరులవలనఁ దెలియఁదగినది. మేము చేయించినది మాకునింపుగా నేయుండును. అట్లుగాదు. తమవంటివారివలనం దదంశంబులెల్ల నెఱింగి యుక్తముగా నున్నచో ముద్రించునదియనియుఁ గానిచో ముద్రింపఁబనిలేదనియు మా యభిప్రాయము."

అనివారు 23-11-03న వ్రాయించిన లేఖ లేఖుల శుభలేఖం బోలియున్నది గదా. మఱియు వీరిట్టి లోకోపకారకములైన కార్యము లనేకములు చేయుచునే యున్నారు. విద్యావిషయికమునం బ్రవర్తించువారికి నూర్లకొలఁది సహాయముఁ జేసియున్నారు. చేయుచున్నారు. చేయఁగలరు. ఇట్టిసంస్థానము సర్వజ్ఞసింగమనీఁడు మొదలుగ నేటిదనుక "విద్వత్సంస్థానము" నాఁ బ్రసిద్ధివహించినట్లె యెప్పటికి నితోధిక సంపత్సమృద్ధితో నిల లలి వెలయఁగావుతమ. ఇట్లు,

పూండ్ల రామకృష్ణయ్య,
"అముద్రితగ్రంథచింతామణి"
పత్త్రికాధిపతి.

నెల్లూరు,
15-2-04.

శ్రీరస్తు.

శ్రీ మహాభారతారణ్యపర్వమునందలి
యక్షప్రశ్నములు.

ప్రాచీనము. మ॥ విను మేనొక్క బకంబ నిక్కొలను పృథ్వీనాథ నా సొమ్ము నీ।
యనుజుల్మద్వచనంబుఁ గైకొనక తోయస్వాదులై యివ్విధం।
బునఁ బ్రాణచ్యుతిఁ బొందిరీవునుఁగడున్మోహంబునన్ సాహసం।
బున కుంజొచ్చిన నట్లయయ్యెదుసుమీ మున్నన్న వారించితిన్॥

ప్రా. క॥ ఏనడిగిన యర్థములకు। భూనుత యుత్తరములిచ్చి పొలుపారఁబయః।
పానము సేయుము నావుడు। నానిర్మలచరితుఁ డంబరాభిముఖుండై॥

ప్రా. వ॥ అయ్యా నీవు బకరూపధరుండవైన రుద్రుండవో పావకుండవో పవనుండవో యట్లుగానినాఁడు కులపర్వతప్రతిములైన నాతమ్ములం బడఁద్రోఁచునట్టి బలంబు పులుఁగులకుం గలదే దేవాసురగంధర్వయక్షాదులకు దుర్జయులైన యివ్వీరుల నిట్లు సేసి నీవు కానివాఁడవు పోలెఁ దొలంగియున్నవాఁడవు నాకు నద్భుతభయంబు లొక్కటం బొడమెడు నీ వెవ్వఁడవు నీ తలం పెయ్యది చెప్పి నా హృదయవేదన నపనయింపవే యనిన నదృశ్యభూతంబిట్లనియె॥

ప్రా. ఆ॥ కౌరవేంద్ర బకముగాను నే విను మొక్క। యక్షవరుఁడ నిచట నస్మదీయ।
నికృతిఁ జేసి పడిరి నీతమ్ములందఱు। ననుచు నాక్షణంబ యతని యెదుర॥

ప్రా. మ॥ నిలిచెం దాళసమున్నతాంగుఁడు మహానిర్ఘోషసంతర్జితా।
ఖిలభూతప్రకరుండు దీర్ఘవిపులగ్రీవుండు దంష్ట్రాసము।
జ్జ్వలవక్త్రుండు విరూపలోచనుఁడు తీవ్రస్ఫారతేజోఘనుం।
డలఘుం డాసరసీతటాగ్రమున నయ్యక్షుండు ఘోరాకృతిన్॥

ప్రా. వ॥ ఇట్లు నిలిచి కౌంతేయాగ్రజున కిట్లనియె॥

ప్రా. క॥ నాయనుమతి లేకుండఁగ। నీయుదకముఁ ద్రావిరేని నెవ్వారైనన్।
ధీయుత చత్తురు నీవటు। సేయవు సమ్యగ్విచారశీలుఁడవగుటన్॥

ప్రా. వ॥ కావున మదీయంబులగు ప్రశ్నంబులకుత్తరంబులు సెప్పుమనిన నతండు మహా
త్మా నీ నిత్తంబునకు సరివచ్చునట్లుగాఁ జెప్ప నా బోటివానికి శక్యంబగునే
యైనను నా నేర్చువిధంబునం జెప్పెద నడుగుమనిన నయ్యక్షుండిట్లనియె॥

ప్రా. క॥ దినకరు నెయ్యది నడపును। దినకరు నెవ్వారు గొలిచి తిరుగుదురద్దే।
వుని యస్తమించు టేమిటఁ। ననఘ తదాధారభూతమది యెయ్యదియో॥

ప్రా. తే॥ అనిన ధర్మజుఁడిట్లను నబ్జహితుని। నడపు బ్రహ్మంబు సురకోటి నడచుఁ గొలిచి
ధర్మమున నస్తమితుఁడగుఁ దపనుఁ డమ్మ। హాత్మునకు సత్యమాధారమం డ్రు
[బుధులు॥

వ॥ అనిన విని యక్షుండిట్లనియె॥

ప్రా. క॥ ఏమిట శ్రోత్రియుఁడగు జను। డేమిటఁ గడు మహిమ వడయు నిమ్మగఁ బురుషుం
డేమిట సహాయయుతుఁడగు। నేమిట నగు బుద్ధిమంతుఁ డేర్పడఁ జెపుమా॥

వ॥ అనిన నతండిట్లనియె।

ప్రా. క॥ శ్రుతమువలన శ్రోత్రియుఁడగు। నతుల తపోయుక్తిఁ గడు మహత్త్వము వడయున్
ధృతిచే సహాయయుతుఁడగు। నతిశయముగ బుద్ధిమంతుఁడగు బుధసేవన్॥

వ॥ అని చెప్పిన నన్నరదేవోత్తమునకు వెండియు నప్పురుషుండిట్లనియె.

ప్రా. తే॥ ఏమి కతమున భూదేవుఁ డెసఁగు దేవ। భావమున నాతనికి సాధుభావమెవ్వి
ధమున నగు నసాధుత్వమెద్దానఁ జెందు। మానుషుండగు నాతఁ డేదానఁ జెపుమ॥

ప్రా. చ॥ అనవుడు ధర్మజుండనియె నధ్యయనంబున దేవభావముం। గను నవనీసుప
ర్వుఁ డధిక వ్రతశీలత సాధుభావమా। తనికి విశిష్టవృత్తి దిగఁ ద్రావి యసాధు
వసంగనుండు శో। చనియాతి లేక మృత్యుభయసంగతి నాతఁడు మానుషుండగున్॥

వ॥ అనవుడు యక్షుండిట్లనియడిగె.

సూ. తే॥ దేవభావంబ దెట్లు క్షత్రియులకొదవు। సత్పురుషులాదు రేధర్మసరణి వారు।
మనుజభావంబు వారికేమాడ్కి నమరు। వారలకసాధుభావమేవలనఁ గలుగు॥

వ॥ నావుడు కుంతీనందనాగ్రజుండిట్లనియె-

సూ. ఉ॥ వారికి దేవభావ మనవద్యశరాస్త్రకళావిభూతిఁ జె।
న్నారును సజ్జనత్వమది యజ్ఞమునన్ లభియించు నేయెడన్।
భీరుతమానుషత్వమనిపించును నార్తులఁ బ్రోవకుండినన్।
ధారుణిపై నసజ్జనతఁ బాల్తురు వారలు నిక్కువంబుగన్॥

వ॥ అనిన నయ్యజాతశత్రుని యక్షుండిట్లని ప్రశ్నమొనర్చె.

※ సూ. క॥ యజ్ఞపు సామం బొకఁడెది। యజ్ఞంపు యజుస్సనఁగ నదియొకఁడెదియో।
యజ్ఞము నొకఁడెది నడపును। యజ్ఞం బెద్దాని మీఱ కలరేఁడిఁ జెపుమా॥

వ॥ అనియడుగుటయుఁ బాండవజ్యేష్ఠుండిట్లనియె॥

※ సూ. క॥ యజ్ఞపు సామము ప్రాణము। యజ్ఞంపు యజుస్సు చిత్తమై యలరెడు నా।
యజ్ఞమును ఋక్కు నడపును। యజ్ఞం బా ఋక్కు గడువ కలరెడి వినుమా॥

వ॥ నావుడు నమ్మానవేంద్రు నద్దివ్యపురుషుండిట్లని ప్రశ్నమొనర్చె.

సూ. చ॥ అనిమిషతృప్తికారులకు నచ్చెడు మేటిఫలంబ దెద్ది పే।
ర్కొనిఁ బితృదేవతల్దనియమే లెది గల్గు ధరాతలంబునన్।
మనుజున కెట్టి సాధనము మానక కూర్చుఁ బ్రతిష్ఠ సంతతిన్।
జనవరశ్రేష్ఠ మెయ్యది పొసంగ నెఱుంగ వచింపు మీయెడన్॥

వ॥ అనిన సజ్జనవల్లభుండిట్లనియె.

సూ. చ॥ అమరులఁ దన్పు వారలకు నచ్చెడు మేటిఫలంబు వృష్టి పే।
ర్మిఁ బితృదేవతృప్తి యలరించు ధనోపవనాదివృద్ధి గో।
సముదయయుక్తి నెంతయును సంఘటియించుఁ బ్రతిష్ఠ ధాత్రిపై।
నమరుచునుండు సంతతుల నారయఁ బుత్రుఁడు మేలు సూడఁగన్॥

వ॥ అనవుడు నమ్మహాపురుషుండు వెండియు నిట్లని ప్రశ్నమొనర్చె.

♦ సూ. తే॥ ఇంద్రియసుఖంబు లందుచు నిలను బుద్ధి। మంతుఁడయి సర్వభూతసమ్మతుఁ
డునగుచు। జనసమర్చితుఁ డగుచు నే జనుఁడు మనియుఁ। జచ్చనటువంటి
వాఁడగు జనవరేణ్య॥

వ॥ అనుటయు ధర్మనందనుండిట్లనియె.

※ ఈ యజ్ఞమనునది జ్ఞానయజ్ఞము గాని కర్మయజ్ఞము గాదని సంస్కృతభారత వ్యాఖ్యానమున వ్రాయఁబడియున్నది. కాఁబట్టి తదనుగుణముగా నీప్రశ్నోత్తరముల కర్థముం జేసికొనవలయు.

♦ సర్వభూతసమ్మతుఁడు, జనసమర్చితుఁడు, అనఁగా డంభముకొఱకు దానాదులు చేసి పలువురచేతఁ గొనియాడఁబడువాఁడని సంస్కృతవ్యాఖ్యానమునను న్నది కాఁబట్టి పై రెండు శబ్దములను దదనుగుణముగ నర్థముం జేసికొనవలయు.

నూ. తే॥ వేల్పులకునతిథులకును భృత్యులకును। దనరఁ బితృదేవతలకును దనకుఁ జేసి।
నెవ్వరకుఁ బంచికొనకుండు నెవ్వఁ డట్టి। వాఁడు జీవచ్ఛవంబగు వసుధలోన॥

ప్రా. చ॥ విని మగుడంగ వాఁడు పృథివీపతిఁ జూచి ధరిత్రికంటెఁ బ్రేఁ।
కనయగు దాని నాకసముకంటెఁ గడుం బొడవైన దాని గా।
డ్పునకును నెక్కుడై జవము పొంపిరివోయెడు దానిఁ బూరికం।
టెను దట్టమైన దానిని ఘటింపఁగఁ జెప్పుము నాకు నావుడున్॥

వ॥ అమ్మనుజోత్తముఁ డయ్యక్షోత్తమున కిట్లనియె.

ప్రా. ఆ॥ తల్లి ప్రేఁగు సువ్వె ధరణికంటెను నాక। సంబుకంటెఁ బొడవు జనకుఁ డరయ।
గాడ్పుకంటె మనసు గడు శీఘ్రగతి తృణోత్కరముకంటెఁ జింత కరము తఱచు

వ॥ అనిన నంబరచరుండతని కిట్లనియె.

ప్రా. తే॥ మొనసి నిద్రించియును గన్నుమూయదెద్ది। పుట్టియును జేతనత్వంబు వొరయదెద్ది।
యరయ రూపుఁ గల్గియు హృదయంబు లేని। దెద్ది వేగంబు కతమున నెద్ది వొదలు॥

ప్రా. తే॥ అనినఁ గన్నుమూయదు సుప్తమయ్యు మీను। పుట్టియును గ్రుడ్డు చేతనం బొరయ
కుండు। హృదయరహితంబు ఆరూప మేఱు రయము। కతన వర్తించు నని
చెప్పెఁ గౌరవుండు॥

ప్రా. వ॥ అనిచెప్పిన నయ్యక్షుండతనితోఁ బెరువున డచువానికి రోగార్తునకు గృహ
స్థునకు మృతిఁబొందినవానికి నెవ్వరెవ్వరు నట్టంబులనిన నప్పుడమితేఁడు
నలువురకుం గ్రమంబున సార్థంబును వైద్యుండును సద్భార్యయుఁ గ్రతం
బగుధర్మంబును బరమమిత్రంబులనిన శ్లాఘించుటయు వాఁడు వెండియు నిట్లనె.

నూ. ఆ॥ అఖిలభూతములకు నతిథి యెవ్వఁడు సనా। తనపు ధర్మ మెద్ది తనరు మోక్ష।
సాధనంబదెద్ది జగమంతయును నెద్ది। యేర్పడంగఁ జెప్పు మిద్ధచరిత॥

వ॥ అనవుడు యుధిష్ఠిరుండిట్లనియె॥

* చ॥ అతిథి సమస్తభూతములకగ్నిగవామృతమా ఘృతాదులన్।
సతతముఁ జేయు సోమమె సనాతనధర్మమదే చెలంగు నీ।
క్షితిపయి మోక్షపుంబదము మొగిం ఘటియింపఁగఁ జేయు మార్గమీ।
యతులితమై తనర్చు జగమంతయు వాయువు యక్షసత్తమా॥

---

* ఈ పద్యము సంస్కృతవ్యాఖ్యానముంబట్టి విపులముగ వ్రాయఁబడినది.

యూ. వ॥ అని చెప్పిన నమ్మహాపురుషుండు క్రమ్మరనిట్లనియడిగె.

యూ. తే॥ ఒకరుఁడెవ్వఁడు విచరించుచుండు నెవఁడు। జన్మమొందియు వెండియు జన్మ
మొందు। హిమమునకు మందదెయ్యది యేర్పడంగ। నన్నియును నుంచుటకుఁ
బాత్రమైనదెద్ది॥

వ॥ అనుటయు నక్కురుకులోత్తముండిట్లనియె.

యూ. క॥ ఇనుఁడొకరుఁడు విచరించును। జనియించును గ్రమ్మఱంగఁ జంద్రుఁడు హిమం।
బునకగ్నిమందు సకలం। బును నుంపఁదగిన పాత్ర భూమి యనంగన్॥

వ॥ వాతివరుండు వెండియు నిట్లనియడిగె.

ప్రా. క॥ ఎయ్యది ధర్మువునకుఁ గుదు। రెయ్యది యాశ్రయము కీర్తికిన్ మఱి మార్గం
బెయ్యది సురలోకమునకు। నెయ్యది సుఖములకు నిక్క మేర్పడఁ జెపుమా॥

వ॥ అని యడుగుటయు.

ప్రా. క॥ అమరఁగ దాక్షిణ్యము ధ। ర్మమునకుఁ గుదురం దకీర్తిమహిమ నెలవు దా।
నము సత్యము సురపురి మా। ర్గము శీలము సంశ్రయము సుఖంబుల కెల్లన్॥

వ॥ అని యుధిష్ఠిరుండెఱింగించిన వెండియు.

ప్రా. చ॥ నరునకు నాత్మ యెవ్వఁడు ఘనంబుగ దైవికమైన చుట్టమె।
వ్వరతనికిం దదీయమగు వర్తనమేమిటు నిర్వహించు భూ।
వర యతఁడేమి పూని యనవద్యతఁ బొందు నెఱుంగఁ జెప్పమీ।
వరుడుగ నన్న నక్కురుకులాగ్రణియాతనితోడ నిట్లనున్॥

ప్రా. తే॥ ఆత్మజుఁడు సువ్వె పురుషున కాత్మ యర్యో। నాతనికి భార్య దైవికమైన చుట్ట।
మతని జీవకపర్జన్యుకతనఁ జెల్లు। నతఁడు దానముఁగొని మూడి యతిశయిల్లు॥

వ॥ అనిన నయ్యమర్త్యుండిట్లని పృచ్ఛంగావించె.

యూ. తే॥ ధనము నుగడింపమేటిసాధనమదెద్ది। ధనములందున మేలైన ధనమదెద్ది।
లాభములయందు నుత్తమలాభమెద్ది। సుఖములందున వరమైన సుఖమదెద్ది॥

వ॥ అనుటయు భారతుండిట్లనియె.

యూ. చ॥ ధనము గడింప నిచ్చలును దాక్ష్యము మేలగు సాధనంబగున్।
ధనములలోన మేలు సతతంబు శ్రుతంబగుచుండు ధాత్రి నో।

యనిమిషవర్య లాభములయందు నరోగము తేమి మేలగున్।
బానరుసుఖంబులందుఁదలపోయఁగఁ దుష్టి సమంజసంబగున్॥

ప్రా. చ॥ అనఘ నిమేటిధర్మమగు నట్టిది యెయ్యది యొట్టిదెప్పుడుం।
గినియఁగఁబండియుండు వెసకంబుగ నెయ్యది నిగ్రహించినన్।
దనరుప్రమోదసిద్ధి నియతంబుగ నెవ్వరితోడిసంధియెం।
దును వికలంబుగాదు పరితోష మెలర్ప నుపన్యసింపవే॥

వ॥ అని దివ్యుండు పలికిన నాదివ్య బోధనుండిట్లనియె.

ప్రా. తే॥ వినుమహింసయనఁగఁజను మేటిధర్మంబు। యోగకర్మ మెపుడు నొనరఁబండి। యుండు మనసు క్రొవ్వుఖండింపఁగా మోద। మెసఁగు సుజనసంధియెడలదెందు।

ప్రా. వ॥ అని తెలిపిన నయ్యక్షుండు ధర్మనందనుతో మనుజుండెయ్యది పరిత్యజించి సర్వజనప్రియుండును నిశ్శోకుండును నర్థవంతుండును సుఖియును నగు ననిన నమ్మహీపతి యతనికిట్లనియె.

ప్రా. తే॥ సర్వజనసమ్మతుండగు గర్వముడిగి। క్రోధ మడఁచి శోకమునకుఁ గుదురు గాఁడు। విసపె యర్థాఢ్యుఁడగు లోభ మొనర విడిచి। తృష్ణవర్జించి సౌఖ్యంబు తెరువు గాంచు॥

వ॥ అనిన నాయక్షుండు మఱియు నిట్లని యడిగె.

నూ. క॥ దానము భూసురునందే। మానటవర్తకుల నేమియగు భృత్యులయం।
దైనను నేమగు నృపులం। దైనఁ బ్రయోజనమదేమియగు ధర్మసుతా॥

వ॥ నావుడుఁ బూరుకులుండిట్లనియె.

నూ. తే॥ అవనిసురునందు ధర్మార్థమగు దాన। మదియు నటునర్తకులను యశోర్థపరము। భృత్యులందును భరణార్థ మెసఁగు మందు। నవనిపాలురయందు భయార్థ మొనరు॥

వ॥ అనిన నమ్మాయా విచక్షణుండిట్లని పృచ్ఛ మొనర్చె॥

నూ. క॥ జగమావృతమగు దేనను। దగ దేనఁ బ్రకాశమునడఁగుఁ ద్యజియించెదు వాఁ
డగు దేనసఖుల స్వర్గం। బు గమింపఁగ రాదు దేనఁ బొలుపుగఁ జెప్పుమా॥

వ॥ అనియడిగిన నప్పుడమిఱేఁడతనికిట్లనియె.

నూ. తే॥ లోకమజ్ఞానవృతమగుఁ బ్రాకటముగఁ। దమమునఁ బ్రకాశమలరదుదగఁ
దృజించు। మిత్త్రిముల లోభము ననుగమింపరాదు। సంగమునఁ జేసి స్వర్గం
బెసంగ వినవె॥

వ॥ అనవుడునయ్యమరవరుండు పదంపడిప్రశ్న మొనర్చె॥

నూ. క॥ పురుషుఁడు మృతుఁ డెట్లయ్యెడు। నరయఁగ రాష్ట్రింబు మృతమునయ్యెడు నెట్లు।
ద్ధగ శ్రాద్ధ మెట్లు మృతమగుఁ। బరికింపఁగ యజ్ఞ మెట్లు పరఁగు మృతంబై॥

వ॥ అనిన ధర్మాత్మజుండిట్లనియె.

నూ. క॥ మృతుఁడగు దరిద్ర పురుషుఁడు। మృతమనధపరాష్ట్రి మెన్న మృతసూ శ్రుతిసం।
యుతుఁడో దవని శ్రాద్ధము సం। తతమును సవనంబు మృతము దక్షిణ లేమిన్॥

ప్రా. తే॥ అనిన నతఁడు లోకమునకెయ్యది యుదిక్కు। జలమునన్నమా నెట్టాన
సంభవించు। విషమునంగ నెయ్యది శ్రాద్ధవిధికి నెద్ది। సమయమనిన నిట్లని
చెప్పె జనవిభుండు॥

ప్రా. తే॥ సజ్జనులు దిక్కు సూవెయి యాసర్వమునకు। నభము ధరణియు జలమునన్నమ్ము
నుద్భ। వించు నెలవులు విషమగు విప్రధనము। లమర శ్రాద్ధకాలము బ్రాహ్మ
ణాగమంబు॥

వ॥ అనిన నయ్యక్షుం డమ్మహీపతి నిట్లనియడిగె.

నూ. క॥ తపమునకు లక్షణంబెది। యుపమింపఁ దమంబ నెట్టు లొనరెడి క్షమయె।
ట్లు పలుకఁబడు వివరింపుము। త్రపయనఁగా నెద్ది పాండురాజకుమారా॥

వ॥ అనిన సద్ధర్మకోవిదుండిట్లనియె.

నూ. తే॥ తపమనఁగ నైజధర్మవర్తనము దమము। నాఁగను మనోదమంబు ద్వంద్వముల
నోర్చు। టరయ క్షమ నాఁగఁబరఁగు నిద్ధరణియందు। వలయు త్రపనా నకార్య
నివర్తనంబు॥

వ॥ అని చెప్పిన నిర్జరవరుండిట్లనియడిగె.

నూ. క॥ జ్ఞానమనఁగ నెయ్యది యగు। మానుగ శమమనఁగ నెద్ది మఱిదయ యన నే।
జ్ఞానుఁడగునది యోయుమ। సూనుఁడ యార్జవమదెద్ది చొప్పడఁ జెపుమా॥

వ॥ అనినఁ బాండవాగ్రజుండిట్లనియె.

నూ. తే॥ సరవి తత్త్వార్థ మెఱుఁగుట జ్ఞానమౌను। శమము నాఁగను జిత్త ప్రశాంతతయగు

దయయన సమస్తజీవసుఖాభిలాష। సర్వసమచిత్తవృత్తియార్జవము సూవె॥
వ॥ నావుడు నమ్మహాపురుషుండు మఱియు నిట్లని యడిగె.
సూ. తే॥ ఎవఁడు నరులకజయ్యశత్రువు వచింపు। వెద్దిమందు లేని తెగులయి యెసఁగు
చుండు। సాధుఁడన నెట్టిఁడగును నసాధువనఁగ। నెట్టివాఁడయి యుండు
ధాత్రీశముఖ్య॥
వ॥ అనవుడు భరతర్షభుండిట్లనియె.
సూ. తే॥ అలుక దుర్జయశత్రువౌ నంతయొంద। నట్టి తెగులు లోభంబగు నఖిలభూత।
హితుఁడు సాధువు సాధువై యెసఁగుచుండు। నదయుఁడైన నట్టివాఁడు మహాత్మ యసన॥
వ॥ యక్షుండు మఱియు నిట్లనియడిగె.
సూ. క॥ ఎయ్యది మోహంబనఁజను। నెయ్యదిదగు మానమనఁగ నిల నాలస్యం।
బెయ్యదియగు శోకంబన। నెయ్యదియగుఁ జెప్పవలయు నిద్ధవిచారా॥
వ॥ అనిన మానవేంద్రుండిట్లనియె.
సూ. తే॥ మోహమన ధర్మమూఢత మొనయుచుండు। మానమాత్మాభిమానిత్వమాను
నలస। భావమగు ధర్మనిష్క్రియత్వంబు శోక। మనఁగ నజ్ఞానమని చెప్పనగును దేవ
వ॥ అని చెప్పిన విని యతని నద్దివ్యుండు క్రమ్మఱ నిట్లనియడిగె.
సూ. క॥ మును లెద్దానిని స్థైర్యం। బని చెప్పిరి ధైర్యమెయ్యదని చెప్పిరి నె।
మ్మిని స్నానంబన నెయ్యది। యొనయం దానంబనంగ నెయ్యది చెపుమా॥
వ॥ నావుడు నయ్యిందువంశభూషణుండిట్లనియె.
సూ. తే॥ స్థిరత నిజధర్మమున నుంట చెల్లు స్థైర్య। మనఁగ నింద్రియదమనంబయ్యమరు
ధైర్య। మిలమనోమలినత్యాగ మెసఁగు స్నాన। మమరు భూతావనమె దాన
మమరవర్య॥
వ॥ అని యుపన్యసించిన నద్దేవోత్తముండు వెండియు నిట్లనియడిగె.
సూ. క॥ అరయఁగఁ బండితుఁ డెవ్వఁడు। పురుషులనాస్తికుఁ డెవండు మూర్ఖుం డెవఁ
డౌఁ। బరఁగు నెది కామమై మ। త్సరమన నెయ్యది వచింపు ధరణీరమణా॥
వ॥ అనినఁ గుంతీనందనుండిట్లనియె.
* సూ. చ॥ అరయఁగ ధర్మవేది బుధుఁడౌ సురభూసురులందు నమ్మికఁ।

---

* ఈ పద్యము వ్యాఖ్యానము ననుసరించి పెంచి వ్రాయఁబడినది.

ఘోరయనివాఁడు నాస్తికుఁడు మూర్ఖుఁడునుం దలఁపంగ వాఁడగున్।
గరిమఁదనర్చు సంసరణకారణవాసనకామ మెన్నని।
ధ్ధరణిని మత్సరంబనఁగఁ దద్దయు మానసతాపమై తగున్॥

వ॥ అనవుడు నన్నరవరోత్తము నాసురోత్తముండిట్లని ప్రశ్నమొనర్చె॥

నూ- తే॥ అవనిపాలవర యహంకారమన నెద్ది। దంభమనఁగ నెద్ది తనరుచుండు।
దైవమనఁగ నెద్ది తగును పైశున్యము। నంగ నెద్ది తెలుపు నలువుమీఱ॥

వ॥ నావుడు రాజవరుండిట్లని వచియించె-

నూ- తే॥ కరము నజ్ఞానమే యహంకారమగును। దివిరి ధర్మధ్వజంబు నెత్తించునదియ।
దంభమగు దానఫలమగు దైవమన్య। నిందయే పిశునత్వమై నెగడుననిన॥

వ॥ వినియమ్మహాభూతంబు పదంపడి యిట్లని ప్రశ్నంబొనర్చె॥

నూ- క॥ కామము నర్థముధర్మము। పేమఱును బరస్పరంబు వికటించుఁగదా।
యీ మెయి త్రైరుధ్యముఁగను। నీమూఁటికి నెట్టులొక్కచోఁ గూడుటగున్॥

వ॥ అనవుడుఁ గాంగేయాగ్రజుండిట్లని యుపన్యసించె

నూ- క॥ ఒనరఁబరస్పరవశవ। ర్తనధర్మము భార్యయును బరఁగు నప్పుడు దా।
నానఁగూడు నాకటఁగూటమి। మునుకొని ధర్మార్థకామముల మూఁటికొగిన్॥

వ॥ అవిన మఱియునిట్లని యడిగె.

నూ- క॥ భరతకులదీప యక్షుయ। నరకము ప్రాప్తించు దేన నరునకు నీ వా।
వర ప్రశ్నమునకు వెనను। త్తరమును వాక్రుచ్చుమనిన ధరణిపుఁడనియెన్॥

నూ- సీ॥ దీనతయాచించవిటిరి గెడు భూదేవుఁదనయంత నాహ్వానమొనరఁ జేసి
యటు వెన్కలేదని యనువు నెవ్వండు వాఁడక్షయ్యనరకంబు ననుభవించు
ధర్మశాస్త్రముల వేదముల విప్రుల దేవతలఁ బితృదేవతా ధర్మములను
నెవఁడు మిథ్యయటంచును వచించునాతండు నక్షయ్యనరకంబు ననుభవించు
ధనముగలిగియు లోభంబుఁదగిలి దాన। భోగవర్జితుఁడగుచు నెప్పుడు నెవండు
పదఁపడియు లేదటంచును బలుకువాఁడు। నక్షయంబగు నరకంబు ననుభవించు॥

వ॥ అనవుడు నమ్మహాకారుండిట్లనియడిగె-

నూ- క॥ కులమున నో శ్రుతమున నో। వెలయన్స్వాధ్యాయమున నో వృత్తంబున నో।

కలిగెడు బ్రాహ్మణ్య మదేం। దల దీని వినిశ్చితంబుఁ దోఁపఁగఁ జెపుమా॥

వ. అనిన నతం డిట్లనియె.

సూ. క॥ విను కులమధ్యయనము శ్రుత। మును గాదిలఁ గారణంబు భూసురతకు నై
ష్ఠికజననుతమగు వృత్తఁ। బనఘా కారణము సందియం బేమిటికిన్॥

సూ. తే॥ యత్నమున వృత్తమును బ్రోవ నగు నదియు। నవనిసురుఁ డోపి కాఁచికో
నగును గరము। క్షీణవృత్తుండు గామి నక్షీణుఁ డగును। వృత్తనిహతుఁడౌ
హతుఁ డగు నెంచిచూడ॥

సూ. చ॥ శ్రుతులు పఠించువారు నిఁక జొప్పడఁ జెప్పెడువారు నవ్యయా।
మతిఁ గలశాస్త్రసంతతులఁ జింతయొనర్చెడువారు నందఱున్।
సతతము మూర్ఖులున్ వ్యసనసంయుతులౌదు రెవండు సత్పథ।
స్థితుఁ డగుచుఁ గ్రియాకలనఁ దేరెడు వాతఁడె పండితుండగున్॥

సూ. తే॥ వృత్తమును బాసి నాలుగువేదములను। జదివినను బాదజునకంటెఁ గొదువ
యతఁడు। సాగ్నిహోత్రుండు దాంతుఁడై నలరు నెవఁడు। వాఁడెపో నిక్కు
వంబుగ బ్రాహ్మణుండు॥

వ॥ అని వాక్రుచ్చిన నవ్వియచ్చరుండు క్రమ్మఱ నిట్లనియడిగె-

సూ. తే॥ ఏమి పొందుఁ బ్రియంవదుం డేమి పొందు। విమృశితంబుగఁ బనిసేయు సుమహి
తుండు। ఏమి పొందును బలువు మనేకమిత్త్రుఁ। డేమి పొందంగలాఁడు
ధర్మైషణుండు॥

వ॥ అని యడుగుటయు నయ్యొడయం డిట్లని నుడివె॥

సూ. తే॥ ప్రియవచనవాది ప్రియుఁ డగు నయము మీఱ। నరసి పని చేయువాఁడు జయంబు
నొందుఁ। గడఁక బహుమిత్త్రకరుఁడు సుఖంబు వడయు। ధర్మరతుఁడైనవాఁ
డు సద్గతిని గాంచు॥

వ॥ నాలుగ నమ్మహాచతురుండు మఱియు నడిగె-

సూ. క॥ ముదమందు నెవ్వఁ డచ్చెరు। విది యెయ్యది పంథ వార్త యేది యీనాల్గున్
గదితంబుగ వచియింపుము। బ్రదుకుదు రవ్వేలను సిదుబాంధవులనినన్॥

సూ. తే॥ దివసభాగంబులందు నైదిటను గాని। యాఱిటను గాని యాత్మగృహమున

శాకమైనఁబచనంబొనర్చికొంచ ననృణియగుచు। నప్రవాసియునగు
వాఁడె యగుఁ బ్రమోది॥

నూ. క॥ దినదినమును భూతంబులు। సను మృత్యువుసదనమునకు సరగఁ శేషిం।
చినయవి దలఁచు స్థిరత్వము।గనఁగా నాశ్చర్యమింతకన్ననుగలదే॥

నూ. చ॥ నిలువదు తర్కముఁ శ్రుతులనేకములౌ మునులెందఱెందఱో
గలరు ప్రమాణమంచుమదిఁగైకొననౌ మతమిట్టిదానిదో
యిలవుగధర్మతత్త్వము గుహాంతరమందుననుండుఁ గావునన్
దెలిసినపెద్ద లెట్టిసరణింజనిరయ్యది పంథ చూడఁగన్॥

నూ. మ॥ అలరన్మోహమయాబ్జజాండఘటమందంభోజమిత్రాగ్నిచే
విలసద్రాత్రి దినేంధనంబుల నాగిన్వొల్గించి మాసర్తుసం
జ్ఞల దర్వీపరిఘట్టనంబులను నేకాలంబు భూతంబులన్
బొలివోకుండఁగ వండుఁ గాలుఁ డిదియేపో వార్తయై యొప్పెడున్॥

ప్రా. వ॥ అనిన యనంతరంబ యద్దివ్యుండతనితోఁ బురుషశబ్దవాచ్యుం డెట్టివాఁడు
మఱియు సర్వధనియగువాఁ డెవ్వండు నిశ్చయింపుమనినఁబాండవజ్యేష్ఠుం
డిట్లనియె॥

ప్రా. క॥ దివముట్టిధరణిమెసంతటు। నివిడి మెఱయుచుండు నెవ్వనియశోరవ మ
ట్టి శిష్టచరిత్రుఁడు య। క్షవరా పురుషుండునాఁ బ్రకాశతనొందున్॥

ప్రా. ఆ॥ ప్రియము నప్రియంబుఁ జెల్లగుసౌఖ్యదుః। ఖములుభూతభావికార్యములును
నెవ్వనికి సమంబులివి సర్వధనియనఁ। బరఁగుఁజువ్వె యట్టిభవ్యుఁడనఘ॥

ప్రా. వ॥ అని వివరించినవిని యుధిష్ఠిరుదెసఁబ్రసాద మహితంబైన యవలోకంబు
నిగుడ నయ్యక్షవరుండు మహాత్మా మదీయంబులైన ప్రశ్నంబులన్నింటికి
సముత్తరంబులిచ్చితివి నీవలనంబ్రీతుండనైతి నీతమ్ములందొక్కని ప్రాణం
బులిచ్చెద నడుగుమనిన నతండు.

ప్రా. సీ॥ శ్యామాంగు నారక్తజలరుహనేత్రు సాలప్రాంశు నున్నత లలితబాహు
నకులుని బ్రతికింపు వావుడు యక్షుండు భీమఫల్గును లతిభీమబలులు
ప్రియులుసీకెంతయుఁ బృథివీశ వరిలో నాకనిఁ గోరక యిటునకులుఁగోరి

తనుఁడు ధర్మాత్మజుఁడని యెనుమాతండ్రియగు పాండువిభునకు మగువలిరువు
రందుఁ గుంతికొడుకునైన మువ్వురిలోన। నేను బ్రదికివాఁడ నింక మాద్రి
తనయులిరువురందుఁ దగనొకరుండిప్డు। బ్రతుకవలదె చెప్పుమ పాడి తెఱఁగు॥

ప్రా. ఆ॥ ధర్మనందనుండు ధర్మాత్ముఁడని యెప్డు। దగిలి జగము నన్నుఁ బొగడుచుండు
నట్టియేను ధర్మహానికి నోర్వఁ జు। మ్మెంతవచ్చెనేని యింత నిజము॥

ప్రా. వ॥ అనిన నీకైన ధర్మజ్ఞతకు మెచ్చితి నీ తమ్ములందఱు లబ్ధజీవితులయ్యెదు రనిన
నాక్షణంబ విగతక్షుత్పిపాసులై యన్నలువురు నిద్రవోయి మేల్కనినట్లు
సముత్థితులైనం జూచి విస్మితుండై ధర్మజుం డిట్లనియె.

ప్రా. చ॥ నినునొకయక్షమాత్రుఁడుగ నెమ్మది నమ్మఁగనేర నియ్యెడన్।
జననుత నీవు నిక్కముగ శక్రుఁడవో పురసూదనుండవో
యనలుఁడవో సమీరుఁడవొ యట్టులుగాక జగన్నుతుండు మ
జ్జనకుఁడు ధర్మదేవతవొ సత్కృపఁ జెప్పుము నాకు నేర్పడన్।

వ॥ అనిన నమ్మహాత్ముండు మందస్మితాననుండై యిట్లనియె.

ప్రా. మత్తకోకిల॥ ఏను ధర్ముఁడఁ జువ్వె రాజకులేంద్ర సత్యము శౌచముం
దానముం దమముం శమంబును దాంతియున్ యశముం బతి
జ్ఞానయుక్తియు నాదుమూర్తులు సమ్మదంబున నిప్డు మ
త్సూనునుత్తమధార్మికున్ నినుఁ జూచువేడుక వచ్చితిన్।

యక్షప్రశ్నములు సమాప్తము.

శుద్ధపత్త్రము.

పుట	బంతి	తప్పు	ఒప్పు.
4	7	నుంపఁదగిన	నుంపందగిన
6	1	యందు నరోగము	యందున రోగము
6	12	నమ్మహాపతి	నమ్మహీపతి
7	2	లోభము ననుగమింప	లోభముననుగమింప
7	5	నెట్ల	నెట్లు

భామినీవిలాసము.

ఇది

పండితరాయలను బిరుదుగల జగన్నాథకవిచేత

రచియింపఁబడిన సంస్కృతగ్రంథమునుండి

బులుసు పాపయ్యశాస్త్రిచేతఁ దెనిఁగింపఁబడినది.

మొదటికూర్పు

కాకినాడ:

శ్రీబాలసరస్వతీముద్రాక్షరశాల.

1902

వెల రు. 0-4-9.]

శ్రీ

పరబ్రహ్మణే నమః॥

కృతిసమర్పణము.

ఉత్పలమాల.

శ్రీహరిసేన యా నొరులసేమముకై తనువొప్పగించుటం
చూహా నెఱింగి సంతతపరోపకృతివ్రతమూని ధన్యుఁడై
శ్రీహరిపాదపద్మముల చెంతకుఁ జేరినసాధుమాళికిన్
శ్రీహరికిన్ సనున్ దనయశేముషిఁ బెంచినమేనమామకున్.

శ్రీరస్తు.

భామినీవిలాసము

౧ భాగము.

ప్రాస్తావిక విలాసము.

తే గీ. శ్రీపరబ్రహ్మమునుమదిఁ జేర్చి డిల్లి। రాజరాడ్దత్తపండితరాజబిరుద
యుతజగన్నాథకవివిరచితము భామి। నీవిలాసము నిప్పుడాంధ్రీకరింతు.

క. ధారుణినతిమధురంబును। సారస్వతజలధిమథన జనితమునగుమ
త్సారకవితామృతము। వ్వారిగసుఖమొసఁగునానువారలకెల్లన్. 1

తే. మత్తకరులెల్లనాశాంతవృత్తులయ్యెఁ। గరిణులుదయాస్పదములు, మృగమ్ములసమ
శీలములు; భువినెవరిపై సింహమిపుడు। ఖరనఖమ్ములపాండిత్యగరిమఁజూపు? 2

మ. మునుపుత్ఫుల్లసహస్రపత్ర వితతిప్రోద్యత్పరాగోత్కరం
బునసౌరభ్యముఁ గన్ననీటను సరోముఖ్యంబునన్మానసం
బుననున్నట్టిమరాళభర్తయిపు డెప్పొల్కిన్వసింపంగనే
ర్చునుభేకాకులమైన పల్వలమునన్ బ్రోన్మిశ్రిపంకాంబులన్. 3

ఉ. తూరుపుఁబట్టు పప్పిగొని తొంవరచూపులతోఁ జకోరముల్
కైరవముల్ వికాసమునుగాంచెడి, మారుఁడుఁవిల్లుదాల్చెడిన్
వారిరుహాస్యలన్విడిచి పాఱఁగఁజూచెడి మాన,మిప్పు, డో
నీరజనూత్రి, చందురుని నీరదపంక్తుల నేలగప్పెదో. 4

ఉ. ఓవికచాంబుజంబ, ముదమొప్పభవద్విగళన్మరందమున్
ద్రావెడిభృంగమింపగు విధంబున జుమ్మనిపాడుఁ గాక; నీ
తావులనెల్ల దిక్కులను దానొక కోర్కెయులేకయే కడు
స్వీచఁగనేగువాయువిఁక వేఱువిధంబగుచుట్టమాఁ గదా. 5

క. నినువిధివశమునఁ జేరిన। దనిభృంగమునెడలఁ, గుటజమా, యవమానం
బునుజూపకు; మధుపూరిత। వనజాతంబులకునద్ది బహుమాన్యముగన్. 6

క. అలికులసమాకులంబై। యలమావితలిర్చునఱకు నెందేనియుఁ, గో
కిలమా, నీరసదివసం। బులనువనాంతరమునందుఁ బోయికడపుమా. 7

క. రసమెఱుఁగని కొంగలచేఁ। బొసఁగెఁదిరస్కారమనుచుఁ బొగులఁగనేలా?
భసలములు మధురసజ్ఞము। లెసఁగుతఁ జిరజీవులగుచు నెప్పుడుఁ గమలినీ. 8

క. అతినీచమైతినను చున్। వెతనొందకు మెప్పుడుగాని, పెనుకూపంబా;

సతతము సరసహృదయమవు। నితరగుణగ్రాహివగుచు నెనసెదు గాసన్. 9

క. ఘనమధుసంభృతవికస। ద్వనజాతమునందుమందు వాసరములు వే
డ్కనుగడపినభృంగమునకు। మనసెట్టులుకుటజమునకు మరలెనొ, యహహా! 10

క. ఓమలయజమహీరుహమా,। నీమహిమము నెవరు పొగడ నేర్తురు భువిలోఁ?
నేమియన, విషముఁ గ్రక్కెడు। పాములఁబోషింతు సౌరభంబు వెలుచుచున్. 11

క. కనఁగలరేయెవరును, జం। దనభూమిరుహంబ, యుష్మదలఘుమహిమమున్?
నినుఱాతనఱుగఁ దీసెడు। జనులకుఁ, బొడియయ్యుఁ, నిడుదు సౌరభపుష్టిన్. 12

క. ఓరాజహంస, నీర। క్షీరవివేకోద్యమంబు సేయక నీవే
యూరకయుండిన, నిలనె। వ్వారుభవత్కులమెునర్చు పనిసేయుదురో. 13

క. జనులోకకొంపఱు, వెలికిఁ। సునిశితకరవాలధారచొప్పున నహికం
టెనుగ్రూరులగుచుఁ, గేవల। మనుపమకరుణాప్రపూర్ణులై యుందురులోఁ. 14

క. అరవిందము, తేంట్లుభవ। న్మరందమును దనివిదీరఁ గ్రావి మొఱయుఁగా,
కొఱుఁడు ప్రవీణుఁడు లేఁడిలఁ। బరిమళములు దెసలనెఱపఁ బవనునికంటెన్. 15

చ. వేగముసేనుదీక్ష్ణ మగు వేసఁగియెండలనెండ, వేడిచే
నేగఁగనెద్దితావొకద యీపయిఁ బాంథులు, కిస్మనోవ్యథ
స్గాగ్రిగుచు, మార్గమధ్యమునఁ గ్రాలుకొలంకులజీవనంబులే
యాఁగదధన్యముల్, తలఁపనంబుధిజన్మము చేలకాల్పనా? 16

క. కొలనా, నీవెండినఁ, బ। క్షులుగగనతలంబుఁ బట్టుఁ, గూడిభృంగం
బులుసేరురసాలసుమ। మ్ములు, నిఁకనతిదీనమీనములగతియేమో. 17

క. జలజిని, మధుపమునందుం। బలెవాయువునందు సౌరభవిలోభంబుం
దలఁపకు; ఘనుఁడయ్యును, లో। కులమోదముకొఱకె, యాచకుండగుఁడయ్యెన్.

క. మాలతి, పానముఁ బూనకు। మాలలితరుతుల్ మిళిందమాలాపింపన్;
దాలుచుపదాన్యగురువులు। మాళిస్ఫురతరువులెంతొ మన్ననదానిన్. 19

క. మలయజమా, గుణనిధివై। చెలఁగునినున్ జేరరానిస్థితిఁ ద్రోయుద్విజి
హ్వాలనుంభరించెదవు, మా। కలవియెుఱయెన్నంగఁ దాపకొన్నత్యంబుల్. 20

క. వనమఖిలముఁ దిరిగెను, రో। నెను మధుపంబెల్లయెడలఁ జెట్లన్నియు, నీ
కెనయగు వృక్షమ్మును గ। న్గొనఁ జాలనివయ్యె నెంచను, రసాలంబా. 21

క. పరపరిమళకథమూకే। కరింగుసురతరులవిరులఁ గాలూనియు, నీ
పరయుఁడు వేనిప్రసూనాం। బిరములు, నోమాకందంబ, ధన్యంబ, హహా. 22

క. పావనవయి వింధ్యజవగు। నీ వెండుచునున్న యప్పుడేనియు, నేఁడా,
భావింపుతడవు తగునే। మోవీథులఁ బాఱునీరమున్నోఁగొనుటల్. 23

క. ఫలపత్రపుష్పలక్ష్మి। న్వెలయఁగనినుఁగాన మెపుడు, పృథుకంటకపం
క్తులనిండియుండు వేయా। ఫలతోఁడన్నిన్నుఁ జేరఁజను, నోతుమ్మా. 24

క. కోకిలమా, నీవిప్పసి। నేకంబవు, కూయఁబోకుమీమధురముగాఁ
గాకులు నిష్కారుణంబులు। నీకాపద సేయకుండ నిజకులశంకన్. 25

క. తరుకులశోభంగాల్చుచు। ధరఁబ్రాణులకార్తిఁ గూర్చితగుమంచునసే
సురుచిరగుణముంగని, భూ। ధరరాజము, శిరమునందుఁ దాల్చెనుదాసన్. 26

క. కలభంబా, నినుఁజేరిన। యళినవమానింపఁ బోకుమాయెన్నండున్;
ఇలదానమహితదంతా। వళములునద్దాని నెత్తిపైఁ బెట్టుకొనున్. 27

క. సురధరణీరుహాసుమనః। పరిమళ సేవాఖిలార్థపరిపూరణమై
పరఁగెడి తేఁటికిఁ గుసుమాం। తర సేవనమిదివిడంబనము కేవలమున్. 28

క. కోకిలనికరమునడిగెను,। లోకంబున నెల్లతరువులుంగనె నైనన్
నీకెనఁగనలేదయ్యెను। మాకందమహీరుహంబ, మధుపంబెందున్. 29

శా. ఆరామాధిప, స్వల్పతోయములతో నైనం, గృపాత్ముండవై,
ఘోరంబైననిదాఘకాలమున నీక్షోణీజమందీవు చె
న్నారంజేసితివెట్టిపుష్టి, యదిసేయంజాలునో కొక్కజలా
సారంబుల్ నలుదిక్కులన్నె అపువర్షావారిదంబేనియున్. 30

మ. ధరనిస్సారము; దిక్కులంబొదివెవాత్యల్; చండమార్తాండమ
ర్ఘరమయ్యెన్; మతిహీనుఁడయ్యెను వనీపాలుండు; సంపంగికి
న్మరుభూమిన్నయదంబెసర్వమిటు, లైనన్, దోఁపఁజేసెంబయో
ధరవర్యా, యమృతంబుఁజిల్కెడినినుందాబ్రహ్మయెందుండియో. 31

మ. విగళద్దానమిళన్మిళిందమగు కుంభివ్రాతమెగ్గోటని
ల్వఁగలేదో భయలోలనేత్రమయిపూర్వ, మ్మాలుకన్మౌక్తిక
మ్మగుద్వారమ్మున నిప్డు, డమ్మృగకులాధ్యక్షమ్ము సింహమ్ముస్వ
ర్గగతమ్మాట, నయో, సృగాలములు సంరావంబుగావించెడిన్. 32

క. తరులన్నిటియెడఁ దుల్యా। దరుఁడైవనపాలుఁ డేమ్చునయవకుళమునం
బొరయింపఁ, డైనదిసుమ। పరిమళముల దెసలనళిరవంబుల నింపున్. 33

చ. వలమగుప్రాసుబంధననిబద్ధము; గొమ్మలు మెంతుదిట్టలున్,

నిలయమగవ్యాపర్వతము; । నీకుఁ భయంబేటికి? గాని, యీపవ
జ్జ్వలనుఁడు, జ్వాలలంబలుపుపాఁడు, కృపారహితుండు, ఘస్మరుం,
డెళుకడరించు నా మనమునం దొకరుండు, మృగేంద్రరాజమా. 34

ఉ. జలజహితుండు గ్రీష్మమునఁ జండకరంబులమండఁజేయఁగా,
జలదమ, నిన్దలంచు మను జాతకమెట్టులొ దీర్ఘవాసరం
బులు గడపెన్; లభించితివి పుణ్యమునన్, వడిగిండ్లొరాల్చ్యని
స్తులకృపఁబూనితే, వెనుకతోనికనిస్పృహదుసెప్పనొప్పనో? 35

క. పరిగళితలతాలతిగ్యా । తరునికరముదావకీలవహ్నిముగాఁగన్,
గిరిశిరముల్గురిసెదు, జల । ధర, మెందుఁగ, నేమిగ్రీష్మపమొున్, కహహా! 36

క. మనుభీకరగర్జితముల్ । విని, పాంథుఁడా, మనమునందు వెఱపుఁ గనవిగా;
వినవొ, జగదార్తివారణ । మునకుఁ శ్రీనసము దానముం జేయుట్కున్? 37

ఉ. నిరుపమమైనమనీషలున, నీదగుకీర్తి దిగంతవర్తి, త్వ
త్పరిమళమున్ ద్రిలోకవిదితం, బయినన్, వినుమొక్కమాట, యీ
వరగుణపంక్తి వెల్లవిషపానకకేలలఁ గ్రక్కతోటరం
తరసముపాశ్రితోరగవితానము మ్రింగుఁ, బటీరభూజమా. 38

తే. గీ. లేదవేత; దాక్షిణ్యములేదు; ప్రీతి । లేదు; సంగతిగ్రామున లేనొకింత
అట్టులయ్యును, సన్నతుండైన ఘనుఁడు । తాహరించును లోకుల తాపములను. 39

ఉ. రమకిరవైన, నిర్మలసరస్సునఁబుట్టిన, నిందిరేశుహ
స్తమునవసించినన్, సురలఁదావులరంజిలఁజేసినం, సద
న్యములగుసద్గుణంబులిఁక నొప్పియుఁ గల్గిన, నబ్జమా, ద్విజో
త్తమమగుహంసయందు రతిఁదాల్చిన సన్నతి యొప్పియొఁబునీ. 40

ఉ. తీరమునందుఁదొల్లెడిని దివ్యమణుల్ వడిగ్రావపంక్తితో,
నీరదరాళితోడ హరినిద్రను వెంచును నీజలంబునన్,
క్షీరమహాంబుధీ, యిటుల నీయవివేకము నీమహోన్నతిన్
ఆఁటసినింద సేయుదునొ, యట్టులు గాక నినున్ స్తుతింతునో? 41

క. ఏలాయీరత్నంబులు? । ఏలానీలాభ్రసన్నిభ మైనీమేనున్?
ఓలవణాంబునిధీ, చోరఁ । జాలదు నీనీరుతృష్ణితజనములనోయీ. 42

ఉ. ఇంతటినీరసంపద వహించియు నార్ద్రలతల్ స్థదీర్చనో
క్కింతయు నిష్ఠనేగపడ వేని నిదాఘమునందుఁ గల్గినన్

కాంతుఁడు సర్వలోకములుఁ గాల్చుచునుండ, నగోవరంబ, నీ
వెంతయుఁ జిక్కిపోయి, యపుడెవ్వరి తృష్ణను మాన్పనేర్తువో? 43

క. అలిగెదవు, లేనియెడలం। బలుకుదు నే నొక్కమాటఁ, ద్వద్యాచకుఁడౌ
జలదుఁడు విడిచిన నీరం। బుల నేనియు నీవువిడువవు, మహాంభోధీ. 44

తే. గీ. వానకాలపుఁబేఁటి, గంగానదీప్ర। వాహమునుఁ జేరఁ జనునిను వలచినము,
గానియట్టానిముందు రంగత్తరంగ। తతులఁ బ్రకటింతు, యదినీకుఁ దగదుసుమ్ము. 45

చ. అమరులునంపనమ్ముగ సురాగిసుమంబుల, నెద్దియానఁవృ
క్షములగువానినే, యెపుడుఁ దాముసు మార్గణుచుఁ బ్రోయ మిమ్మెలిం
పము మగుకాంక్షఁ జేసి, నిను దైవవశంబునఁ జేరినంత, లో
భముఁ బ్రకటించు వేస, నిను, పారిజమా యిఁక నేమి పల్కుదున్. 46

తే. ఎండలివృకాలముల్ భుజియించి, జలముఁ। బీల్చి, యంభోజములను సేవించినావొ,
అట్టికాసారమునకు నేమైనమాఱు। మేలుగావింపఁగలవె, మరాళివర్యా? 47

మ. భ్రమరంబా, మఘుమాసవాసరము ప్రారంభంబునం, దేనిపు
ష్పములందాడుచుఁ బానుచుత్సవముమించం జేసితో, యాదసా
లమహీజాతము, దైవయోగమున, లీలంబాయ, మర్యాదవే
గముగావీడుదువేని, తుచ్ఛుమిఁకఁ నీకంటెన్ మఱేదిమ్మహిన్? 48

మ. హరిణీసంఘములోన నీవు గురుగర్వాంధుండవై యివ్వనాం
తరమందేటికిఁ, గృష్ణసార, విహృతిన్గావింతు? సిర్భిన్నకుం
జరకుంభోన్గతనవ్యమౌక్తికవిరాజన్మార్గమైనట్టిభీ
కరపంచాస్యవిహారభూమి యిది నిక్కంబంచు నూహింపుమా. 49

క. పేరాఁకలినవసియుం, గజ। వైరియగు మృగాధిపుండు, భయరహితంబై
చేరువఁ దిరుగుచు నున్నను,। సారంగకులంబునెట్లు చంపఁగనేర్చున్? 50

క. కరికుంభంబులఁ జీలిచి। ధరఁ దన్మౌక్తికవిభూషితంజేసినయా
హరినేఁడుచెప్పఁ గలుఁగునె। హరిణంబుల యెదుటఁ దనపరాక్రమ, మకటా. 51

మ. కరియూథేంద్ర, మదాంధలోచనుఁడవై, కార్కొన్నయిక్కానసాం
తరభూమిన్ వసియింప కొక్కతఱిణమైనన్నివిఁక, నెన్నెచ్చెలీ,
హరినాథుండు మహత్తరోపలనికాయంబు న్నఖాగ్రంబులన్
ద్విరదభ్రాంతిని గాల్చి భూరిగృహన్నిద్రించుచున్నాఁడిటన్. 52

క. గిరిగహ్వరములఁ దిరుగదు। గురుగర్వముతోడఁ, బంటికానయయిన యా

హరిశిశువు లేచినన్, భుజ। కరిణీశోకంబెఱుఁగును, గిరిశాబంబా. 53

ఉ. భువిని నిసర్గమార్గమున భూరుహసంతతిఁ బెంచుచున్, నిజో
పవనమునన్ ఘనీవిభుఁడు పాఁతెను దా; ఘనశీతంబునొక్కసెక్
ఎవఁడెఱుఁగింగ నోపు నది యేకొసనోపడియుండి దిక్కులె
ల్ల వికచమంజరీసురభిళంబులుగా నొనరించునంచెపన్? 54

ఉ. ఏయదియిట్టటుంగవల నెల్లెడఁ దుంగతరంగవిభ్రమం
బాయతమందరభ్రమణమన్ భ్రమ దిక్కరిమానసంబులన్
జేయునొ యట్టిరాఘునము స్ఫీతతిమింగిలభక్షణక్షమం,
బేయొడఁగల్పఁ గేలిఁగలహించి పయోనిధిఁ బాసియేగినన్? 55

ఉ. కాననమందుఁ గొంతగజఖాదితమయ్యెను, గొంతమంచునన్
న్యూనతనొందెఁ, దక్కినది యూష్మమునన్ ఖరభానుతీక్ష్ణమై
మ్లానతనొందె, మూలఁబడి మంగిళసౌరభ మెల్లదిక్కులం
దీనెడియాలవంగలత నేఁచె దవానల, మక్కటక్కటా. 56

ఉ. మానితదేవలోకసుషమాకరమైతివి, కల్పభూమిరుట్
స్థానమవున్ శచీంద్రసుకృతంబుఫలంబవునైతి, సత్యమే,
కాని, సతంబు, నందనము, ఖాండవమేర్చిన పావకుండుమా
రాన మెలంగుఁగాక యని ప్రార్థనసేయుము రాత్రులవ్విధిన్. 57

చ. జనులుస్వకీయకార్యముల సంపడినుండి ననున్విపంగఁద
ల్పునగొని ముక్కునం బొడిచి పోయెదఁ బంజరమున్ దొలంగినే,
ననుచు శుకంబ భీప్సితమయామృతమానుచునుంచ లోనికిం
జనియెను హస్తిహస్తసదృశంబగు సర్పవరేణ్యు, మక్కటా! 58

ఉ. శైలతటంబులన్మెలఁగు చంచలచిత్తమృగంబులార, మీ
రేలతరంగసంకులము నీతటినిం జొరఁబూనినారు? పా
తాళముఁ జేరె నిండె ద్విరదప్రభు పుచ్ఛలదంబు సర్వరా
లోలములైన పెన్నుదులలోఁబడి గండశిలావిధంబునన్. 59

ఉ. ఓమృగరాజశాబమ, మదోత్కటకుంజరబుద్ధిదిక్కులం
దేమిటి కాగతింబరుషదృష్టి నిగిడ్చెదు? త్రాగుస్తన్యము;
స్థామములైన సర్వభువనంబుల తాపము నెల్ల నార్చుచున్
శ్యామవినూత్నమేఘమిది సల్పుచునున్నది ధీరగర్జలన్. 60

క. జలధరము, ధీరగర్జలు । సలుపంగాఁబోకు; మదగజములను బుద్ధిన్,
నెలగడచిననాగర్భము । చలించుచున్నయది నాదుజఠరములోనన్. 61

క. కొనగోళ్లమత్తగజముల । ఘనగండస్థలులఁ జీల్చుకౌశలమును నే
ర్చినహరి హరిణంబుల కే । మని తెలుపంగలదు తనపరాక్రమ, మకటా! 62

చ. అమలజలంబులం జనితమైయువతీముఖసామ్యమంది, దై
త్యమథనుహస్తముం బమరి, తావులదేవముపంబుసేసి, కా
వ్యములకుశంబరారికఖిలార్థమవై, తగునీ, కహో, పయో
జమ, మధుపాళిఁ బ్రీతికొనసాగినచో, నిఁక నేమియందునిన్. 63

క. కరిరాజ, కనులమోడిచి । యుఁ ఽసుఖమున నిట్లునిద్రనొందెదవేలా?
పరిణామవిషమమగు కే । సరితోఁ బగ హెచ్చుచున్నజాడం గనుమీ. 64

తే. తగనితొందరతోఁ బండితప్రకాండ । వదనములనుండి మాఁటలావలకుఁ బోవు;
పోయెఁబో మఱి వెన్కకెప్పుడును రావు; । సమపదంతావళముల దంతములపగిది.

మ. కలశాబ్ధిం జననంబుదారత త్రిలోకకఖ్యాతి, మావాసమున్
విలసన్నందనమందుఁ దావి దివిషత్ప్రీతిప్రదం బిట్లుక
ల్పలతానామకదాతృముఖ్యగుణముల్సర్వోత్తమంబుల్ సుమీ
కలదే నొక్కవివేక మర్థివరకాంక్షల్ దీర్చునో నెంతయున్. 66

ఉ. నమ్మినప్రాణికోటుల ఘృణారహితాత్మతఁ ద్రుంతునంచు డెం
దమ్మునఁ జింతపూనియనుతాపమునొందకు, వ్యాధ; దొడ్డతే
త్రమ్ములు, రాజసన్నిధులఁ, జార్వ్యనరే, నినుఁబోలె గూఢభా
వమ్ములతోడ, సాధుగణవైరిజనుల్, ఖలు, లెంప లెంపటో. 67

తే. మధురవాగ్గుంఫనముల నమ్రతవదలిర్ప । సాధుజనులనమ్మించి వంచనముసేయు
వారినిన్ భరియించెదు, పాఱిపోయి । నీవివేకంబుగూడ, భూదేవి, తల్లి. 68

చ. అనుపమమౌ జగద్ధితము యుం బగుమానసవృత్తి, కేవలం
బనుపమితంబగు స్మృతియు నద్భుతవాగ్రచనావిలాసమున్,
అనితరసాధ్యమౌ కృతియు, నాకృతియు న్సుమనోమనోజ్ఞమౌ
జనులలఁ బండితోత్తముల సర్వముమాటల కందరానిదై. 69

క. ఘనుఁడగు మనుజుండిడుముల । నెనసియును నపూర్వమహిమనిలఁ బ్రకటించున్
అనుపమపరిమళమును నెం । పునుకాలాగురువుదహనమున దగ్గంబై. 70

క. లలితగుణాన్వితులగుని । ర్మలచిత్తులయులుక గూడ రమణీయమె యౌ

వెలయును రమ్యంబై పరి । మళభరితంబైన కుంకుమము కాంచనంబున్. 71

శా. కేళీలుంఠితశారదానగరలక్ష్మీమండితుల్ పండితుల్
గాల్పన్ బ్రోలసరస్వతీసదననిర్యత్క్లేశచోరుల్ జడుల్
ప్రేలన్ జాలిన నెత్తిఁ ద్రొక్కు ఫణిరాడ్వేదండసింహంబుల
గ్గాలన్ బాలశకుంతముల్ శశములు న్న్యాసంబులుఁ జెప్పెదన్. 72

క. గురువులపరుషవచనములఁ । దిరస్కృతిని జెందిమహిమఁ దేలుదురు జనుల్;
వరమణులు సానఁదఱుగక । నరనాథుల శిరములందునన్ మెఱుఁగవుగా- 73

తే. చందనము సహియించును జందఘనుల । దీపమాలలఁ బొల్చు మషీపటలముఁ
బూర్ణచంద్రుండును గళంకమును హరించుఁ । బృథివిపతి సహియించును బిశునజనుల- 74

క. కోపంబడకయె సుజనుఁడు । దారచరిత్రము జగముఁ దనుపును; శశియె
వ్యాపదఁగినఁ దనకరములఁ । గైరవిణీకులమునకు వికాసం బొసఁగున్- 75

క. పోసినపాలం బోలె । జ్జేసినమేలన్నలేక నెఱిఁగుడిచియు వే
వే సమకట్టును జంపుట । కై సర్పసమానుఁడయినఖలజనుఁ డిలలోన్. 76

చ. విడిచివివేకమున్ బరిఢవిల్లఁ బఠించి నుతుల్ సహించిక
ట్టిడుములు దుర్లభంపుఁబదమేనికిఁ గూర్చితివాఁడటన్ దినం
పడియిపుడమ్మహోపకృతిపంక్తిఁ దలంపక క్రూరచిత్తుఁడై
యొడఁబడవిరోధభావము వహించిన నెవ్వని కేమి చెప్పఁగన్ ? 77

తే. జగములో మానవు లపాయశంకఁ జేసి । దూరమునె నే పరిత్యజింతురు సతంబు
ఖలజనునివానికపటము కాఠిణమున, । విషముకతన నాశీవిషవిభునిఁ బోలె. 78

తే. స్వార్థమణఁచి పరార్థసంసక్తియందు, । నెవసిగుణభూతిన స్వార్థ్యదకతాస్తిఁ
దనరనంతస్స్ఫురితమైయుదాత్తమహిమ, । తత్పురుషుఁడతంసము సముద్రతఁ దలిర్చు 79

తే. జనుఁడు, వంశజుఁడును గుణశాలియైన । జెందుఁ బూజను సంగవిశేషమున నె;
అవనిఁ దుంబీఫలాపేతమైనవీణ । కత్తమహిమను గాంచదుగాదె యెప్పుడు. 80

క. ఒకదోషమున్నచో, గుణ । నికరముగలవస్తువైన నింద్యం బెందున్,
సకలరసాయనమహితా । త్మకమయ్యును బాడుకంపునై నుల్లి తెన్. 81

క. తానాపదపాలయ్యు । న్మానక మేల్సేయుసుగుణమహితుండెపుడున్;
దీనికిమూర్ఛంబడిమృతి । మైనట్టిది పాదరసం బుదాహరణమగున్. 82

మ. పనసీమన్విహరించు మన్ శశకడింభంబున్వసంజూచితో
డనభీతాత్మకులై భయంబులను జెందెంజాలు ప్రాణేశు చెం

తను జేరంజను సీత, రావణునిచేత న్నిహతయై, ఘోరపుం
బ్రతినిశాటాలి పరీతయై వివశయై ప్రాపించెడిన్ దుర్దశన్. 83

ఆ. వె. వీరమెంతొ పలికె వేల్పుల యెదుట, ము । క్కంటిసేయ వింటికంటుటయును,
వేల్పుచెలులకనుల వింపగు మదమేను । కాలిబూదియయ్యెఁ గంటిమంట. 84

తే. శాఖిశాఖలు పేశలాసనములగును, । చీత్కృతి పరంపరలు సుభాషితములగును.
త్రిస్రనఖదంతపళిన మాతిష్యనుగును; । తగునుగదయిది మర్కటాధముల సభల. 85

ఉ. ఏయదితర్క? మస్పుమతి? యేయదితీర్థము? విష్ణుభక్తియే;
యేయదిశాస్త్రి? మెద్దివినసేగునొ నైవ్రతతమం, బదేసుమీ;
యేయది మేలొనర్చెడి సుహృద్వర? మాత్మమహానబోధమే;
యేయదిదుఃఖమిచ్చి యలయించెడి శత్రువు? దుష్టవాసనల్. 86

క. ఎనయఁడు సాగస్వముదు । జ్జనుఁడిల వేదాంతవిద్య సకలమెఱిఁగినన్,
వనధింజిసమగ్నంబ । యుట్యను మైనాకంబు మృదుతనొందని మాడ్కిన్. 87

క. పరమెప్రుడును నైర్గుణ్యము, । ధరగుణగౌరవముఁ దాల్పఁ దగ దెవ్వారున్;
పెరుఁగు నితరభూమిరుహా । త్కరము, పటీరద్రుమంబు ఖండితమె యగున్. 88

ఆ. వె. అలపరోపసర్పణానంతచింతాహు । తాశనజ్వలచ్ఛిఖాశతమున
నంటఁ బడని యంతరంగంబు లోపార । బ్రతుకుసాధురీతిఁ బాపములు. 89

క. తనగుణసంతానముచే । తనువివరంబులను గప్పిదాఁచుచు, శూన్యం
బున నైపము గుణత్వ్, మొనరించుచు, సుజనుఁడొప్పు నూర్ణాయుగతిన్. 90

క. ఖలజనుఁడు సుజనతూలం । బులఁ బ్రోచుటలోననగ్నిఁ బోలినవాఁడై,
న్యులదుఃఖపిహ్నాసాప్పఁగ । నిలవాయుసునిభుఁడు, పొగడ నెవ్వండొప్పున్. 91

క. పరగుహ్యానిగూహనత । త్పరము, గుణియు, లోకవాంఛితము, నౌలలితాం
బరముం బోలిన సుజనో । త్కరమున్ ఖలజనుఁడు మూషికమువలెఁ జెఱుచున్. 92

ఆ. వె. స్వప్ఞసుహితకీర్తి సౌరభ్యలశునంబు, । శాంతిశిశిరతా కృశానుమూర్తి,
సపయు భావకసుమజలపరమార్గంబు । ఖలుఁడు, సుజనదుఃఖకారణంబు. 93

తే. పుష్పఫలపత్రచయభారమును వహించి । శైత్యపీడను ఘర్మరుజన్ భరించు,
నన్యహితమున కాత్మదేహంబునిచ్చు, । నట్టితరువును దెలతు నౌదార్యగురువు. 94

క. కాలాగ్నిన్ మ్రుచ్చుగొనన్, । వ్యాళాధిపుఁ గౌఁగిలింప, హాలాహలముం
గ్రోలం, జూచురు, సుజ్ఞను । నోలిన్వేసపఱుచుకొనఁగ నూహించుజనుల్. 95

క. కనఁబడనీదు వివేకము, । చనవరు, దుర్గ్రహము, దేహవాదలకడుసెం

డిన చేలవిడిచి యున్నతి। నెనసి గిరులపై నుహారస్ఫూర్తి నెంతప్రుటన్. 96

ఆ. వె. అవనిగిరులు గురువు, లంతకంటెను నర్వి। గుర్వి, దానికంటె గొప్పజగము,
అంతకును మహాత్ములగువారు గురుతరుల్,। వారు స్థిరత విడరు ప్రళయమునను. 97

తే. విత్తనములాకసంబున విత్తినట్లు। వాయువున చిత్ర్యచిత్రములు వ్రాసినట్లు,
గీటులను నీటిమీఁదను గీసినట్లు,। ఖలునిపట్ల సత్కారము సలుప్రబెల్ల 98

క. వానరమున కేయజ్ఞం। జేనియు వక్షమున హారమిడునదో, నదియు
ద్దానిన్నాకసను మూర్ఖుకుఁ। బీనాసనమునగను మణిఁచిపెట్టుకొనుఁగదా. 99

క. మలినుఁడవు జన్పకుఁడవుఁజ। పలుఁడవునయ్యు, నెటు, రాజనయనయును విలస
జ్జలజాస్యయు సరసయునై। వెలయు సరోజినిని నీవువిడి నెగు, భ్రమరా? 100

క. ధనికవడజను డుతనకై। ధనముఁగొనన్మోయు మలినలంగనుటరు చే?
వనధికవజల మొయిలకై। వను గైకొను మేనుమెల్ల నల్లనిసగుఁగా. 101

గీ. జన్మమన్నను దుగ్ధమునైలమంగు;। జాతియన్నను గాఢంబు, సంగను వ్ర
భుజగములతోడ; నైనను, బొందితీవు। స్వగుణగణమున మహితంబు, జందనంబు.

ఉ. ఏమిటికోమహాత్మ గడియింపఁగఁ బూనెదు సద్గుణంబులన్?
నీమహిమాప్తి కేని, విను నేనువచించెద నొక్కవాక్యమున్;
ఏమహనీయవస్తుతతి యెంతయు శోభననైయొసంగునో
యీమెయి వెంచుచున్నకలి యెప్పుడు దానినెమిన్రం గడుంబుబిమీ. 103

గీ. దెసలుపొగగమ్మినట్లొప్పు, దేహమగ్ని। వోలె పళితాబ్జములు దావకుసుములుపహించుఁ,
గోవెలకు నిన్నువిడిచిన, నోపసంత,। సౌస్ర్యతామ్రిపకోమ్రిగుంటన్నారేఖ. 104

క. కరటిభ్రమమునగిరుల। న్గరివైరి మహాప్రతాప నఖరాగ్రములన్
ఎరకయి చీల్చియు మాంసముఁ। బొరయగుప్రతిహుల దైవకున నిం దుకయున్. 105

గీ. ఆలకించి గర్జితము, నిశాధ్వజాత। మయ్యుఁ పల్లకుదంగటహరికిశోర
ముబుక వేవేగనంగంబు లొదుగముడిచి। యిందుకయు సటి గాదుంపోఁ బొంచియుండు

క. ఖల, దిన్నమతీ, యేమని। పలుకుదు నీసుగుణపక్షపాతంబును; ని
ర్మలతమగుణ సాధుజనం। బుల, తేయి సుఁబు ఖలు, మఖ విపాపవన్నుండున్. 107

క. ఖల, నీచరితయు విద్యాం। సులయెదుటన్నిల్చియుందు మటుం దెల్పె, గా
క, లపాతకధావిధమునఁ। దెలిపెనచేచాలు, గున్మ్రసీ, పాపాత్మా. 108

క. ఆంబపస్నిగనితాయువ। నానలను, కసింభీరాయహాని జే రన్రింపన్,
జ్ఞానప్రసీచదండము। హానిల, నరితోసినటి సమాగమపుసు జున్, 109

క. ఖలులయిన వారలెంతయు। వలఁతులు సాధుహితకార్యభంగమునందున్,
ఇలనిర్దోషుల ప్రాణం। బులను హరింపంగ సర్పములుకుశలంబుల్. 110

క. నాలుక నెపమున నిల్పె। న్వ్యాళింబ్రహ్మజుఁడు ఖలులవదనము లందున్,
వేలా, కాకున్నన్, జనుఁ। డీలుగు, నదిముట్ట, మంత్రిహీనుండగుచున్. 111

క. ఒనరించితి వీవెంతయు। ఘనకార్యము, మంచిపేరు గడియించితి, వో
యనుఁగుఁజెలికాఁడ, దీవిం। తును పద్దయు నేనునిన్నుఁ బ్రతుకునన్నాళ్లున్. 112

క. నిరతపరకార్యపరస। త్పురుషులపలుకులు సుధామధురములు, మనముల్
శరనిధిగంభీరమ్ము,। ల్శరదిందువికాస నిర్మలంబులు యశముల్. 113

క. పునరుజ్జీవితముగఁజే। యును జైత్రుఁడు వచ్చిరోపహతరుత,
మ్మనితలఁచుచున్నకోకిల। మును వ్యాధుండేసె హృదయమున నొకకోలన్. 114

క. సురుచిరగుణహీనుండగు। నరుఁడు మహాడంబరుఁడయినను శోభింపం,
డరసినయంతనె శోభా। స్ఫురితములగు పూలవెలుఁగు బూరుగుభంగిన్. 115

గీ బురదలేక కొలను పొలుపొందు నెంతయు,। సభదలిర్చు పిశునజనులఁదొఱఁగి,
పరుషవర్ణములనుబాసి కావ్యముదగు, వెలయుమనసు విషయములను విడిచి. 116

క. ధరఁగావ్యమ్ములలోకో। త్తరతత్త్వమెఱుంగువాఁడు తఱచుండఁడు; పు
ష్పరసమ్ముల మర్మమ్ముల। నొరుఁడెఱుంగంగలఁడె మధుపమొక్కఁడు దక్కన్?

క. సరజస్కయు మలినయును బాం। డురవర్ణయుఁ గంటకావళులుగలదియునై
పరఁగెడి కేతకి, నోమధు,। కటమా, సేవింతువె, ట్లకట! సిగ్గిఁడివై? 118

క. తానమ్ములేని రాగము। మానములేకున్నయట్టి మానవపతియున్
దానమ్ములేని హస్తియు। జ్ఞానములేనట్టి యతియు సములీ ధాత్రిన్. 119

గీ. నరులసద్గుణగణమది యొరులవలనఁ। గాక తనయంతనే వన్నెఁగాంచు నెపుడు;
గట్టిగా నొక్కిచెప్పిన కారణమునఁ। దెలియవచ్చెను కస్తూరివలపు తలఁప. 120

క. పొరయకుమీ గర్వమ్మం। బరిమళరాజమగు సౌరభముగలవంచున్,
గిరిగుహడాఁగినదినున్। బొరయించును పండ్రినిదియొహో, కస్తూరీ. 121

గీ. దుర్మతులఁబాయఁగాఁజేయు, నిర్మలముగఁ। జేయుఁజిత్తంబు, ఘనతతిమాయఁజేయు,
మఱియు భూతదయను గడు నెఱయఁజేయు,। సుజనసంగతిఁ గనరాని శుభములెవ్వి?

క. నిరతము పరోపకృతిత। త్పరములు విమలములు నగు నెదల్ గలుగు మహా
పురుషుల పలుకులు మంచుల। కరణిన్ దోఁచెడిని మొదలఁగటువులయి కడున్. 123

గీ. తేఁటిపాటువలలిఁ బొడుపాటలందు। వసనుతుల్ వినఁబోడమిన వినయమునను

పలుకులం బెడు సేలకుఁ బగులునట్టు। లనవిరహాకులమిత్త్రాననని తలంతు- 124

సీ. మృతుఁడై బ్రతుకుట, లోభిత్యాగి యగుట,। జారిణీస్వకాంతునందనురక్తయగుట,
పాముసాధువై యుండుట, పాలసుండు। చెలిమిఁ బలుకుటయు, నపూర్వములు ధరిత్రి

గీ. ఎంతయుత్తమపురుషుల యింతులకును। లేఁగువిశ్వాసహానినది లేశమేని;
రాజవల్లభయయ్యుఁ గైరవిణిమధుప। గణముతో రమియించునుగా దె వలచి. 126

క. అడుగంబడకయె సౌఖ్యం। బిడు, నడుగంబడి యొసంగదింతుకయైనన్,
వడిఁ గొను సర్వస్వంబున్,। గడపం గారాదు విధి, యకట మనుజులకున్. 127

మత్తకోకిల. చండదోర్యుగకుండలీకృతచాపదండవినిర్గతాత్
కాండఖండితశత్రుమండలుఁ గాంచినిన్ను విడాయినన్,
ఖాండవాటవిమండనుఁ గాఁగ్రుతి గాండివుండనియిట్టి చక్రో
దండపండితుఁ బాండుసూను నెపంబులం జెరపంగునే ? 128

క. పండితవరములు సాంగతిన్। ఖండితమౌక్తికజనముల వికాసముఁ గూర్పన్,
నిండిపగిల్చుంటాలములు, గండాంశులసత్కబములు, సౌఖ్యసుగుణముల్న్. 129

భామినీవిలాసము.

2 భాగము.

శృంగారవిలాసము.

క. కలుగవొకప్పుడు రాహువు। వలసిభయమ్మును గళంక మొందుట్వమ్ముల్,
కలయొప్పఁ జెలి, నోనె। చ్చెలి, నీనెమ్మోము మున్గఁ జెందించున్. 1

క. నీమెయిమార్దవము కడన్। దామరలతిసుకుసుమములు, హృదయాలము లైనన్
గోమలములుగా, వరయంగ। దామెంతటివెన్నవింక ననకిసలయముల్ ? 2

క. నలినాయతలోచన క్రమ। జలకలితకపోలతల వినలకాంచనదం
పలమగుదశావిశేషము। దలఁచిననిపుడును నెపన్ మునంబిగురొత్తున్. 3

క. చేరుము మసిమాపునఁ, గ। స్తూరీతిలకమిడి, సౌధతుంగాగ్రంబున్
స్మేరాననవయి, చెలి, యల। రాహంగుముఖములు, వెలుఁగు నాశాముఖముల్. 4

గీ. అకట ! సాయంతనాంబుజశోభనమ్ము। యారు బిరమంపఁ బూనిత, నుయ్యూరపులును,

ఆకలరేకవిస్ఫురన్మధురాననంబుఁ, । దలఁపనామదినిప్పుడు సుస్మితవదనవు. 5

క. గురులకుఁ బ్రొద్దునఁ బ్రమొక్కెడి । వరవర్ణిని, వారు, పుత్రవతివగు, మనఁగా,
నరసెం బ్రమోదపూర్ణా । దరమైకేడిగంటఁ గెలనదయివారు ప్రియయున్. 6

గీ. గురుజనుల భీతిచేతనన్నరయునపుడు । పుట్టుచున్నవ్యాకులతనుబూని యొప్పు
హరిణదృశయరవిడిన తామరలఁబోలి । మెఱయుకన్దోయి, నక్కటా! మఱువ నెప్పుడు-

క. సుదతీ, యనుక్రమమునం । బదరామలకామ్రదాడిమశ్రీఁ గొనియు
న్మదురోజమ్ములు గైకొనఁ । గదిరెడిశుండాలశాబఘటసంపత్తిన్. 8

గీ. నీలనీరేజదళనేత్ర, నీయురోజ । పాళిజంబీరఫలముల లీల నేలి,
భాసమానసువర్ణకుంభములనణఁచి, । స్వర్ణభూమిధరంబుతో స్పర్ధపూను. 9

క. జలజాయతాక్షి, నీచె । క్కిలియుత్తరదిశయటంచుఁ గీర్తింతుమదిన్,
లలితాలకమగునటరా । జిలునురువై శ్రవణలక్ష్మిచెన్నదలిర్పన్. 10

గీ. వేసవవెలుంగుఁ గనుఁగొని విడినపోక । ముడినిజేఁ బట్టి పొన్నును విడువఁ బోవు
పాలఁతిమిన్నపొందామరపొట్టఁ బోలు । పొక్కిలి మెఱుంగునామదిఁ దక్కెదిపుడు.

గీ. ఆటవేళ్కలోన బోటికత్తియలందు । నడరి నాదుపల్కులనుకరించు
చున్నముగుదవవ్వనుండి నామాటల । విని మెఱుంగుఁ దీవవిధమునొందె. 12

గీ- చనుటకై నేను వట్టిదోసంబుఁగట్టి । కల్లకోపముతోడఁ గేకలిడుచుండ,
నమ్రమైబాష్పపూరితనయనకమల । యైలతాంగినను బతిమాలఁ దివిరె. 13

గీ. మృగవిలోలవిలోచన దృగ్విలాస । మంతరంగంబుఁ జొరకుండు నంతవఱకె,
స్మృతులు శాస్త్రిముల్ పురాణమ్ములు వెతకి వెతకి । పడసినట్టివివేకంబు స్వస్థమగును.

గీ. పతియరుగుదెంచెనని చెలుల్పల్కుటయును । గడపలోనికి నచ్చెరువడుచువచ్చి
వెన్నెలవితాననెపుడు నాకన్నుదోయిఁ, । జల్లఁబఱుపంగలదొ మృగశాబనయన? 15

క. అనినగడపపైన తోడనె । దినాంతపుర గడపవంక దృష్టినిలిపినేఁ
జనుదేరఁగ నప్పుడారసి । యనంతరము రమణివికసితాననయయ్యెన్. 16

గీ. ఇట్టికెంగేలఁ జనుమొనముట్టి తొలఁగి । దవ్వరిగినట్టి ప్రియుమోము దమ్మినంకఁ
గొమ్మకెంపలరారెడు కొనలనొప్పు । కనుల జొప్పలవాల్చక కాంచుచుండె. 17

క. గురుజనపరివృత యయ్యున్ । గరితనను నలికగండకండూయనత
త్పరయై హేమలతాసుం । దరభుజమరదోఁపఁ గాంచెఁ దాఁగడగంటన్. 18

గీ. గురుజనుల కడనుండఁగ, సరసిజాత । కోరకమున నే నల్లనఁ గొట్టుటయును,
అతివకుండలయుగమించుకంతగదలఁ । గనుబొమల్ వాంచినఁగాంచికలఁతనొందె

ఉత్సాహ. వినతిసేయఁ గన్నుదోయి వెలయుఁ గెంపులెంతయున్,
బ్రణతిసేయ, నయయొ, బాష్పవారిధారలొల్కెడిన్,
జనఁగడంగ, నకట, ప్రాణసంశయంబు దోఁచెడి,
న్వనితరో యెఱుంగనీమనం బదెట్లు దేఱునో. 20

మ. కరుణాహీన, మృషాభిభాషణవిదగ్ధా, వీడుమీకొంగు, నా
కరయంగ్రొత్తలెనీదకూరుముల, హా, మ్మంచున్నదాని, న్నిరం
తరబాష్పాకుల, ముక్తభూషణయు, నొంతన్వి, న్సముక్ష్వంపనే
ర్తురెనీవొక్కఁడు వక్కనాకొరులె వంద్రున్, భద్రసనిద్రాయిటన్ ? 21

గీ. తీరమందునఁ గోమలి స్మేరముఖము,। నీరమందున వికచసరోరుహంబు,
నారసిమరందలుబ్ధముగ్ధాళిపోత,। వారమిటటికి నటటిఁ బరువులిడును. 22

క. అంబురుహాననయున ప్రియయువ। తుంబునఁ బనసపతిరత్నసరమొత్తినచి
హ్నంబుఁ గనితోఁచనె భుజా। గ్రంబున నున్నట్టి తనకరముఁ దీసికొనెన్. 23

గీ. తలఁప, జిర, మీఁదదానమత్కంఠరంబు,। దరనిమీలితలోచనసరసిజంబు,
నధికనిశ్వాసభారఖిన్నాంగకంబు,। అంగనాసంగమంబు పాయదుమనంబు. 24

గీ. అలి పోయి రెండుయామములకు వచ్చి। ద్వారమందుమాఱుపేరు సెప్ప
నన్నెఱింగి తరళనయనలోపలినుండి। వచ్చెమెల్లమెల్లలచ్చిభంగి. 25

చ. హృదయమునందు శైవలమునిమ్ములఁ దాలిచి, సారెసారెకున్
బదములువాస్త్రముల్ శిరముఁ ద్రొక్కఁ ద్రొక్కకునెత్తివైచుచున్,
బెదవులుతామయ్యెప్రియునిఁ జేరఁగొనుచుండఁగ, లక్ష్యమాదును
న్నదియిదిబోటికత్తియల యక్కటికమ్మను జిమ్ముచూడ్కికిన్. 26

గీ. తలఁతు, నిందుండియేసిజనిలయమునకు। నేగిగురుపరివృతయైన యింతివదన
కమలమును, బరివర్తితకంధరమ్ము। నానతభ్రూలతము, దరహాసితయుతము 27

చ. మలయభుజంగమోచ్ఛ్వసితమారుతపోతము లంతకోపమ
మ్ములుపఱతెంచుచున్నయవి; పుష్పితబాలరసాలశాఖపై
సలలితరీతిగానములు సల్పుచుఁ బ్రాణముగ్రోలుచున్నది
యళియును; జీవితాశయిఁకనారయనాకెటుగల్గుఁ జెల్వమీ. 28

క. జీవితముంగొనువాఁడవు। గావున హాలాహలతుల్యుఁ గానెంతునినున్;
ఏ వెడఁగుజనుఁడుపలికెను। నీవుసుధాకరుఁడవనుచు, నీరజవైరీ? 29

గీ. పఱచుపెట్టపావురమును బట్టి, బలిమి,। నఱచుమగపావురమునకు మంచలికనిల్వ

నన్నుఁగని మెల్లమెల్లనఁ జిన్నినవ్వు। చెన్నలరుమోమువమ్మి నించెను వెలంది. 30

గీ. ఎచటనున్న రెసలయిరుల నడంచును, । గాకఁ గ్రాగువారికాక నార్చు
నీదుమోముపెలుఁగు, నెలఁతలతలమాని। కిమ్మ, తమ్మిసొబగువమ్మునేయు. 31

క. చనుదోయి నడుమ నాగో। ర్మొనకొక్కలఁ బులకలెగయఁ, బొడఁగనుచుంజ
వ్వని, జాలకమున మోమిడు। ననుఁగని, తలవంచితత్క్షణమయిలుసొచ్చెన్. 32

క. ననఁబోఁడితనకపోల । మ్మునుమప్పవసానుకూలముగ నిడిహృదయ
మ్మునవాల్రి నాఁడు సుతాల్రి। మునియనుపమరాజ్యవిభవమును గీస్పఱిచెన్. 33

క. ముహుఁరర్థితసిదాల్రింప్ర। పరిహారార్పిత సుతనుగండపాళింగేలన్
రహినంటునంతఁ గరుణా। విహీనుఁడయ్యెన్, గటా! రవియునామీఁదన్. 34

క. పరిశీలితనిఖిలశ్రుతి। పురాణములఁ దాపశాంతివొడమదుకేళీ
భరఖిన్నసుతనుముఖపం। కరుహోద్యద్రుచిరతరనకారమునబలెన్. 35

క. అవలీలనీకపోలము। లవలీపళిములను గోమలతముద్దగొనన్,
గవిసెనుమహాభయమ్ము। ల్గవళాంభోజాతబంక్తులకు నల్గడలన్. 36

గీ. యౌవనోద్గమమునను లజ్జాన్వితములు । శౌర్యబలశీలసౌందర్యసస్పృహములు
నైజనకపుత్రిలోచనాంభోజరుచులు। మొగిడె వికసించె శ్రీరామమూర్తియందు. 37

క. గిరిశునిచాపంబెక్కిడి,। పరితాపంబార్చిబంధునర్గంబునకున్,
నిరపాయంబుగసీతం। బరిణయమగునొక్కొయిక్కుమారుం, డకటా! 38

గీ. వరునిచేదృఢబాహుపంజరమునందు । నొంటగ్రహియింపఁబడిన నవోఢవధువు
బెదరి, యప్పుడ వలఁబడ్డపిల్లలేడి । కరణిఁ, గంపించుచున్నదగ్గలముగాను. 39

క. అనితినుపనిషదమృతముఁ। బూనితిగీతార్థమఖిలమునుమది, నకటా,
ఐనం, జంద్రవదనమ। న్మానససదనమును విడిచినడవదు పయికిన్. 40

క. అకరుణహృదయా, ప్రియతమ,। యిఁక నేనినుఁ గవలిపోవనీయనటంచున్,
వికలాంతరంగయైచెలి। సకియకరాంబుజముఁ గొనివెసంబ్రిలపించున్. 41

క. చిల్లరగవ్వలకొఱకై। చల్లమ్మంబోల్రిద్దుగ్రుంకు సమయమువఱకున్
ఇల్లిల్లుఁ దిరుగుగొల్లల। పిల్లకు హరినీలమణిలభించెం ద్రోవన్. 42

గీ. మొనసిరూపొరుచిని చొప్పుకొనఁ దలంచి। హరిముఖాంబుజలావణ్యమానునంత,
నకట, స్వశరీరసహితమౌనఖిలజగము । నందునరవిందలోచన కరుచిప్పుట్టె. 43

గీ. నీదునెమ్మేను స్వర్ణసన్నిభమటంచుఁ। బ్రేలు, టక్కటా, నిజముగ బేలతనము;
ఆహతాశముతాను హుతాశునందుఁ । బడునె పెభవత్తాలోరోప సంభాగ్యసందు. 44

గీ. పలుమఱును నుత్సుకత్వమువలన మేళ । నమ్ము, సిగ్గుకతన విఱాలనమ్ముఁ, జెందు
లోచనాంభోరుహముల పండువు సెలంగుఁ । గరము తరుణుల ప్రేమసంగమమునందు.

గీ. వనరుహవిలోచనల కుచద్వంద్వమునకు । గౌరవమ్మునర్పించి లాఘవముఁ జెందు
తరుణపురుషుల ధైర్యమావరవివేక । హీనమా, యిదే మ్రొక్కుచున్నాను నీకు. 46

క. పలుకులతీయఁదనంబున్ । విలసద్గతివిభ్రమములు వెలయింతురమి
క్కిలియున్ సారసదళనయ । నలు బాల్యము జారిజవ్వనము పొడసూపన్. 47

క. నిరవధికమ్మగు శోభా । గరిమం దనరారు పాలఁతి కన్నులు దనరుం
దరళములై తామపర । స్పరవీక్షానందవిరహభారము నపలెన్. 48

క. ఉవిదగురుపరివృతయయి యున్న వేళ । మృత్తికాశకలములతో వ్రేయఁబోవు
ననునివారించెఁ దరళితనయనకమల । దైరదనయంత్రితాత్మజిహ్వాంచలమున. 49

క. నయనాంచలవిక్షేప । మ్మయినను మున్నెపుడు సయిపనట్టిది పయనం
బయియున్న వల్లభుఁడు మెయి । మెయిఁ జేరిచియలముకొన్న మిన్నకయుండెన్, 50

గీ. ముదితమానముచేఁ బెడమోము వెట్టి, । నిద్రవోవుచునున్నదానివలెనలస
కంధరాబంధముత్థితకరమునొప్ప । నిలిపెఁ జెక్కిలి ప్రియుకరనీరజమున. 51

క. నయనపరిఫుల్లకమల । వ్యాయమందలిలోభమునను దరళితచిత్తం
బయి నీలలాటమందువె, । లయుం నళి కస్తూరికాతిలకదంభమునన్. 52

క. గురుజనులు రాత్రియెట్లో । వరుచెంతకుఁ జేర్చునంత, వనరుహదళసుం
దరలోచన, యిఁక నెయ్యది । జరగఁగలదో యనితలంచు జంకుచు నెదలోన్. 53

శా. చింతాక్రాంతమనస్కుఁడంగజాఁడు, నీచేటుల్ విహీనప్రియ,
లాకాంతుం డుం బ్రణయాకులాత్ముఁ, డదిరయెల్లం బోవనిమ్మట్టు, లో
కాంతారత్నమ, విన్నవింతునిదియొక్కండుఁ మదీయోక్తిమ
న్నింతేఁ, గోపము మానుమీ, వదనము న్నీతాంతుఁ డోడించెడిన్. 54

చ. శ్రుతులనలంకరించుకొనుచో మొదలన్ వ్యథమొందుగల్గసీ
త్కృతిసహితంబుగా మొగముఁ ద్రిప్పు మృగీదృశ పాణిపద్మచే
ష్టితములఁ బూర్వపుణ్యచయసిద్ధములన్ సుఖియించు నీజగ
న్నుతిపదమైన జన్మము మనున్ గరిమన్, లలితావతంసమా. 55

మ. అరుణించెన్ శశి, నిండె వెన్నెలలతో నాశాంతరాళంబు, సుం
దరులిండ్లం దనువుల్ విభూషణములన్ గైసేయుచున్నారు, చే
లరో, నీనుసమమానవిష్వాసను నల్కన్ జేసి, యోచెల్లి! తా

మరలేఁదూఁడులకన్నసన్నమగునీమై గ్లానిమైఁ దూలెడిన్. 56

చ. వెడలెడువేళనింటఁ గలపెద్దలుమంగళవాక్పరంపరల్
వలుకఁగఁ గేళిమందిరగవాక్షమునన్ముఖపద్మముంచియా
ర్ప్రలనధరంబువాడఁగ, నురోజతటంబున నశ్రులొల్కఁగం
చలమగుచూడ్కిఁబాలిక నిజప్రియునారయుచున్న దక్కటా. 57

గీ ఎపుడువల్లభుండుప్రష్టి పథమునకుఁ। గ్రూరదైవఘటన దూరమయ్యె,
నపుడె మొదలుగామసంగంబు లెల్లను। స్వీయకృత్యములను జేయఁ జోరవు. 58

గీ. నిదురయుండిపె నాథునిన్న దూరాగత। వల్లభుండురాత్రియెల్లఁ గథల,
మిగులఁ బలుకనోప, మిన్నకుండుము। చెలీ, నీదుజిహ్వలోహనిర్మితంబు. 59

గీ. ఎపుడుసూతునొక్కొ యేణీవిలోచనా। స్నిగ్ధనయననీలనీరజంబు
విగళదశ్రువారిబిందునిరోధనం,। త్యక్తతరళభావతారకంబు. 60

క. అనలిననయననాథున్। గానంబడదేని లక్ష్మణా యింక నేలా
యీనిశ్చేతనజీవిత। మీనిష్ఫలమైన విశ్వమెల్లన్నాథున్? 61

క. రమణీమణి యిలుసొచ్చుచు। గమనాజ్ఞాలేశలాభకౌతుకమై మా
ర్గమున నిలుచు తరుణనికా। యముపైఁ గృప నయనజలరుహములం బఱపెన్. 62

ఉ. జానకిఁ గానకంపికలుషంబొనరించితినే దురాత్ముఁడన్,
మానిని, యక్కటా, బ్రతుకనాననుఁ బాసి? సుశీలకోటిమో
మేనెటు సూడనేర్తు? నను నేమనువారొకొ వారు? రాజ్యమం
భోనిధిలోనమున్గినను మున్గఁగని, మ్రింగనొల్లఁ బ్రాణముల్. 63

క. రమణుండుసపత్నినిశాం। తమునుండి నిశాంతమందుఁదనుఁ జేరుటయున్
రమణీనయనాంబుజకో। ణములన్ గెంజాయతత్క్షణమయుదయించెన్. 64

క. వినతిన్ దయితుండు క్షమా। పణముఖ్యపదమ్ములైన పదముల వ్రాలన్,
వనరుహదళలోచనలో। చనశోణితకాంతులపుడె శాంతములయ్యెన్. 65

క. లలనలతాలిమి నెల్లం। గలఁచెడిశ్రీకృష్ణరూపుఁ గన్నయువిడబి
ట్టలుక, చిరాగస్స్మృతిమాం। సలమయ్యెను, దారిఁబట్టెక్షణకాలములోన్. 66

క. అతివరో, పాంసునసను మ। త్ప్రతికూలుండయిన రాజువలనన్నాథుం
దతభీతియిపుడు సముప। స్థితమయినది వసతినొసఁగితీర్పవె దాసన్. 67

క. మలయానిలమనలమ్మను। విలసన్మణిమంటపమ్ము విపినము నయ్యెన్,
లలనారత్నముతాని। ర్జలమీనమ్మయ్యె, విరహసంతాపమునన్. 68

క. కాలాగురుద్రవమ్మున్ । హాలాహలమనితలం మనత్యంతమ్మున్,
నీలోత్పలమాలికన । బ్బాలికవ్యాలాళియనుచు భావించుమదిన్. 69

క. రమణునిసంకేతనిశాం । తమునకుఁ బోనైతిదుష్టదైవోపహతిన్,
రమణీ, జగతీశుఁడున । న్నమశరుఁడిపుడేమి సేయునోకద, యకటా! 70

క. విరహవ్యాకులమతియై । తరళాయతనయన, దయితదయితాయని, నం
దురుచున్ జూచును, జెంగటి । కరుదెంచిన, నతనిఁబరిచయములేనట్లే 71

గీ. జాబిలియడంగు, వెన్నెలచాయమాయుఁ
గలువలందెల్ల మాలిన్యములుకొనును
దెసలవెలుఁ గొప్పుఁ, జెలులుసంతసముఁ గందు,
రువిద, నీమోముఁదమ్మి తెల్వొందునేని. 72

చ. కరువలిచందనద్రుభుజగప్రవరోచ్ఛ్వసితంబు పోలికం
గరమును వేఁడివీచెడిని, గన్నులనేర్చెడిఁ జంద్రుచాల, వీ
పరభృతమున్ హాలాహలము వైచెడిఁ గూజితకైతవంబునన్,
దరుణి, మృణాళమృద్వి, యసుధారణమేగతిఁ జేయనేర్చునో. 73

చ. గరితలచిత్తముత్సుకముగానొనరించుచు రాత్రివచ్చె, నే
కరణిని నాయెదన్నలువఁ గల్గునొకోయిఁకమాన, మంచునం
బురుహదళాయతాక్షి తలపోయుచునుండఁగ నంతలోపల,
న్స్మరనృపునాతపత్రమొయనన్, శశిబింబముదోఁచె వెల్గుచున్. 74

ఉ. ప్రాణవిభుణ్ ప్రభాతసమయప్రభఁ గన్గొనకుండఁ జేయగాఁ
బూనితదీయనేత్రముల మూసితిలీలఁ గరద్వయమ్ముతో,
నైననతం డెఱింగె వికచాంబుజపుంజసుగంధబంధురం
బైనసమీరణంబున సహస్రకరోదయ మెంతొనూటిగా 75

గీ. దవ్వునన్ విస్మయస్తిమితంబు, కొంత । వఱియఁదగశంబు, బిసనితాంతకాంతి,
గురులయెదుటికేనేగ హ్రీఘూర్ణతార । కంబు నయ్యెమృగీదృశకన్నుదోయి. 76

గీ. పులకితకపోల మిట్టె నేమట్టుటయును । లోనలేనగవొప్పు విలోలనయన
వదనసరసీరుహము మోడ్చి పలికినట్టి । తేనెలూరు క్రొపలుకులనెట్లు తెలుపనగును.

ఉ. ఎవ్వఁడుమున్ననిన్ను సృజియించెనొ రాజుగ, నోకళానిధీ,
యవ్విధినిర్వృతిన్ దనసమస్తబలంబును బోసియుండుటన్,
బువ్వులుతుండునాఁ బరఁగు నూత్నవిధాత్రుఁడు నిత్యలక్ష్మియా

జవ్వనియాననమ్మున కొసంగెడి నిప్డు త్రిలోకరాజ్యముల్. 78

ఉ. ఎప్పుడు గానవచ్చె నిఖిలేక్షణకర్షణకార్మణజ్ఞమై
యొప్పెడి నంతసూనుమధురోజ్జ్వలరూపము, నాఁటనుండియున్
గప్పెఁ గపోలమున్ ధవళకాంతులు, దీర్ఘములయ్యె శ్వాసముల్,
దప్పెమనఃప్రవృత్తి, కులతామరసాయతలోచనాళికిన్. 79

చ. కులసతి శౌరిపేర్మి ముదిగొల్లల మాటలనాలకించి, వే,
పులకలుఘర్మవారియుఁ గపోలతలమ్మున నంకురింపఁగాఁ,
దెలుపుసవిస్మయమ్ముగ నుదీర్ణవిషాగ్నులఁ గ్రక్కుచున్నచి
ల్వలఱేని పెన్పడగపై నొనరించిన తాండవక్రియల్, 80

గీ. బాల్యముక్రమమ్ముగాజాఱఁ, బడతిమేనఁ
గంతుఁ డఖిలేశుఁ డరుదేరఁ గడఁగి, పనుప,
నపుడె యమృతేందు సరసీరుహములుమంద
హాసముఖలోచనముల తాదాత్మ్యమందె. 81

గీ. అతివ శైవలశయ్యాశయానయై, న। వీనసీతాంశురేఖ చందానఁ గాంతి
శేషయై, చెంత కేగుదెంచినను మధుర। వీక్షణమ్ములనే గారవించుఁ బ్రియుని. 82

క. జితపల్లవ మగునధరము,। నతిలంఘితచంద్రబింబమగు నాస్యం, బ
ప్రతిమమగు మేనుఁ దెలుపవు। సతియీజలజాతభవుని సర్గమటంచున్. 83

చ. ఒకక్షణమేమియో వదరు, నొక్కక్షణంబు భజించు మౌనము
న్సకలపదార్థమండలమునన్ నిగిడించును శూన్యదృష్టి, యం
గకములఁ బట్టుగానఁ, డధికంబుగ శ్వాసముఁ జిమ్ము రావణుం,
డకట, మహీసుతావిరహజాతిఁ గడున్ వికలాంతరంగుఁడై. 84

క. ఉదయించెఁ, జంద్రబింబము,। గదిరెన్ వగ పపుడె విరహిగణముల కెల్లన్,
ముదమెసఁగె ముదితలెవ్వని। ముదల తలన్ దాల్తు రట్టి పూవిల్తునకున్. 85

గీ. అంబువాహముదయమగు నంతఁ గజ్జల। మలినమయ్యె గగనమండలంబు,
రక్తమయ్యె పథికరాజియుల్లము, మాన। వతికపోలపాళి పాండువయ్యె. 86

క. తిలకింపుము కాసారము। జలరుహసంవృతము నసదృశము నిద్దానిన్,
జెలికాఁడ, మిన్నకుండుము,। లలనలనయనములు నన్నలందురఁ జేయున్. 87

గీ. అలుకమానవిప్పుడైనను, భామిని,। యుదయమయ్యెని దెపయోదమాల,
అనుప్రియోక్తులావరారోహనయనాబ్జ। కోణశోణరుచులఁ గొల్లవెట్టె. 88

గీ. సుందరీ, నీవదనము మందహాస। కందళితమునుగని, యరవిందమునిమి
ళిందసందోహముఁ, జకోరబృందముతోగ। విందనియు, డెందమందు నానందమందు.
గీ. హాసమనరాదు రుచిరవికాసమిద్ది,। ముఖమనఁగరాదు సురభిళపుష్పమిద్ది,
స్వర్ణఫలయుగ్మమిది స్తనద్వయము గాదు,। భ్రమరభజనీయ లతయిది రమణి గాదు.
గీ. ఖండనాభిను ఖహతభూపతివిభిన్న। మధ్యవివరోన్మిషద్భోమలినభావుఁ
డుగ్రకరములభువి నేర్చుచుదితుఁ డయ్యె। వీఁడెరవి, చంద్రుఁడనుమూఢుఁడేఁడివీని?
గీ. లలనకనులస్వరూపంబు నలుపుఁ దెలుపుఁ। గాదిహాలాహలంబు నిక్కంపుసుధయు;
కానిచోఁ దన్నిపాతనమైనతోనె। యేలయువపూరుషావళిసోలు, నలరు? 92
గీ ఎందుమధుకరంబో, మృగమో, విలోచన। మో, యొకండువెలయుచున్నదట్టి
యిదిపయోరుహంబో, మృగధరమండల। మో, మరాళయానముద్దుమొగమొ. 93
క. సువిరళముక్తాతారవు,। ధవళవిభారాశిభాసిరదుకూలజ్యో
త్స్నవు, వదనపూర్ణశశిబిం। బవు, రాకవు, నీవువాస్తవము, లలితాంగీ. 94
గీ. అప్రతిమరూపనీర, లోలాక్షిమీన,। నాభికావర్త, నీలవేణీభుజంగ,
సత్పురుషనికురుంబమజ్జనపదంబు,। నైనయిత్తరుణీధుని యధికవిషమ. 95
క. రమణీ, నీవదనసరో। జమునన్ శోణాధరాంశుసంభిన్నములై
విమలతమదంతకాంతులు। రమణీయమ్ములగుఁ గేసరమ్ములమాడ్కిన్. 96
క. లలనా, కేసరములెభా। సిలునీదంతావళీరుచివ్యాజమునన్,
అలకచ్ఛలమున మకరం। దలాలసములౌమిళిందతతులు సెలంగున్. 97
గీ. అప్రఫుల్లనీరజాయతలోచన। తాఁదిలోత్తమావిధమునఁ బరఁగ,
నెదఁదలంచిచూడ నిమ్మర్త్యలోకంబు। నాకలోకమట్లై యయ్యెనాకు. 98
గీ. లలన, మృగనాభిపంకాంకమలికతలము। నందుధరియించి యున్ననీయాననంబుఁ
గాంచియానందమంది రెక్కలనువిప్పి। నోరుసారించుఁ జిరము చకోరవితతి- 99
గీ. ఎట్లునీరరుహము హిమముచేతను, దివ। సమ్ముచేత నెట్లు చంద్రబింబ,
మట్లుకినుకచేత నందమెడలుచున్న। యది లతాంగి, తావకాననంబు. 100
క. చలదళిజలజము పోలిక। నలరెడి యాతరళలోచనాననముఁ గన
న్గలిగిన, నిఁకనాకాపూ। విలుతుఁడలుగనమ్మ దాన వెఱపేమిటికిన్? 101
క. అమృతమయమూర్తి యగునా। ప్రమదకు దంభోళికఠినభావుఁగనున్ మి
త్రముగాసృజియించినయ। కమలభవున్ వికలహృదయుగా నెన్నఁదగున్. 102
గీ. ఫాలతలమునందుఁ గాలేయ తిలకంబు। దిద్దియున్ననీదుముద్దుమోము

రంగెసంగునంతరాసు ప్రభృంగపు। ల్లాంబుజాయితంబు కంబుకంఠి- 103
గీ. కాంతినద్వితీయుఁ గానిన్ననీవెభా । వించుకొంచుసంతసించెదేల?
ఎవ్వఁ డిమ్మహామహీమండలమ్మెల్ల। సరసిజాఁడు, శీతకిరణమూర్ధ- 104
గీ. అసితచేలాంచలావృతమై చెలంగు। హరిణశాబకలోచన యాననంబు
యామునగభీరనీరపూరాంతరమున। వెలయు మృగలాంఛనప్రతిబింబమట్లు. 105
గీ. తామరసలోచన కపోలతలమునుండి। కుచతటమ్మునఁ బడుచూర్ణకుంతలమ్ము
మించుశశిమండలమునుండి మేరుశిఖరి। పైకిఁ బ్రేలాడుకాలసర్పమ్ము పగిది- 106
గీ. పూవుగుత్తులనంగిన తీవెకీవు,। స్తనభరానమ్ర, యెప్పాటసాటియైతొ,
పల్లవితవల్లరియును నప్పాటసాటి, స్మయవతీ, యరుణాధరవయిననీకు- 107
క. సుమగుచ్ఛానతలతలన్। గమనీయంబైన యిన్వనముసంతతసే
వ్యమయగుఁ, గుచభరనతలగు। ప్రమదలచేనెదహరింపఁ బడదే, నకటా. 108
గీ. నాదురాకవునిర్భరానందమంది। సరసిజానన రేయెల్ల జాగరమునఁ
గడపివేకువ వవన సౌగంధ్యలోలు। పాళిబోధితయయ్యెఁ దెల్వంవవయ్యె-
గీ. భావనాతీత శక్తివైభవసమన్వి। తుండనిప్రసిద్ధిఁ గన్నకంతునిప్రభావ
మునఁ, దలోదరి, నీముద్దుమోముచంద్ర। భావమును గన్నదోయియబ్జతయుఁదాల్చె-
క. అరయఁగ లోచనమీనయుఁ, గరతలపాదతల వికచ కమలయు, వేణీ
భరశైవాలయు, నగునీ। సరసయయిన సుందరాంగి సరసియవ్వఁ జూవీ- 111
క. మందమతీ, పాంథా, యీ। చందంబున నేలనీవు సంతాపంబుం
బొందెదవు! పయోధరసే। వందడయకొనర్పు, శాంతి, వడసెదు దానన్- 112
గీ అఖిలభువనసమూహంబునమలకాంతి। మండితముఁ జేయునయ్యతిమాత్రతన్విఁ
గనినజనులమనంబులఁ గలిగెసంశ। యంబు వెన్నెలయోమించొయనుచునిట్లు- 113
గీ. ఉల్లసత్పాణిపదయయి యొప్పునీస్మి। తాస్యఁగనువారలకు మదులందుఁ బొడమెఁ
బల్లవితవల్లియో, యిదిఫుల్లనీర। జాతపద్మినియో, యనుసంశయంబు- 114
క. నయనాభిరామమగున,। ద్దయితామణి మోముచూచితత్క్షణమునసం
శయమందిరి నిఖిలజను। ల్పయోజమో, చంద్రమండలంబో, యనుచున్- 115
క. కనకద్రవశోభాకాం। తనుకాంతనుగూడియున్న దాశరథింగ
న్గొనిచాతకపోతకము। ల్వనినాడెఁ దటిత్సమేతవనదభ్రాంతిన్. 116
క. వనితయనియీమెనెల్లరు। ననియెదరు జనంబు, లట్లయందురుగా, కే
మానమునఁ దలఁచెదనిదియా। వనవత్పుష్పాళినోముపంటయటంచున్- 117

క. దరహాసభాసురాస్య। న్వరపఙ్క్తిఁ నచటఁ గాంచినవిద్యైయిందిం
దిరములును జకోరములుం। బరతరసంతోషభరితభావములయ్యెన్- 118

గీ ఆస్యకమలముచేపరహాసలేశ। మేనిమిషమందునీవుసహింతో, యింతి
యానిమిషమందె పంచసాయకునిచేత। నఖిలజగము జితమ్మయ్యెనని తలంతు. 119

గీ. యమునలో నరమున్గిబిట్టార్చుచున్న। యవిబకమ్ములు! పగఁ జేసియంధతమము
చేత మ్రింగంబడుచుఁ జంద్రశిశునికాయ। మార్తిఁ గుయ్యిడుచున్నదియనితలంతు 120

క. తరుణియురోరుహయుగళము। పరస్పరాసంగసౌఖ్యభరితంబైపో
వరతరమయ్యెఁ, దదున్నతి। భరియింపకనడుముస్రుక్కఁబడె, నని తలఁతున్. 121

క. సఖియరో, వదనేందుద్యుతి। నికరమటంబర్వకునికినిఖిలజగన్మో
హాకరఘనతిమిరముభవ। చ్చికురాకృతినెసఁగునని మదిన్ భావింతున్. 122

గీ. వనజముకుళాళికుత్తుకబంటినీట। రాత్రిపగలు దివాకరారాధనంబు
సలుపుచు విలాసవత్యురోజత్వలబ్ధి। కయితపంబాచరించుచున్నయదియొక్కొ.

గీ. ఓవియోగిని, తీవ్రవియోగవహ్ని। కుండమగు నీహృదయమునఁ జండతరము
గాఁదపించుచునుండెముక్తాసరంబు। ప్రియజనాసంగసుఖసమాపేక్షఁబోలె- 124

గీ. వికలుఁడుంబోలె విధినిన్నువేక్షిసేసి। కాంతిహీనుశశిన్ రాజుగానొనర్చె
టరయ లావణ్యనిధియాత్వదాననముసృ। జించిపెను మోహమందెనటంచుఁదోఁచు.

క. లలనా, వక్షోరుహము। ధ్యలసద్రత్నచ్ఛలమున ననురాగసమా
కలితమ్మగు నీచిత్తము। వెలువడెఁగాఁబోలుఁ బ్రియుని వీక్షింపంగన్. 126

క. మదదంతావళిగామిని। వదనవ్యాజమ్మునన్ గువలయప్రియుఁడే
యుదయించెనొక్కొనెఱపుచు। సుధాంశుజాలమ్ము నివ్వసుంధరనిండన్- 127

క. తిమిరమ్మును గౌముదియున్। గమలమును సుధాకరుండు గంధఫలియువి
ద్రుమమును నెపుడేఁ గూడిన। సమమనఁగావచ్చుఁ గళలసకిమోమునకున్. 128

గీ. నెయ్యమునఁ బ్రియుండు, నెచ్చెలీ, విడువువి। పాదమనుచుఁబలుక సకియక పుడ
కన్నుదోయినుండి కడుబాష్పధారయు। మనమునుండి మానమును దొరంగె. 129

గీ. అసమసాయకుని మహారాజ్యపట్టాభి। షేకమెఱిఁగితా సుధాకరుండు
ధారుణీతలము సుధారసమునఁ బూయు। చున్నపగిది దోఁచుచున్నదిపుడు- 130

గీ. వేణిఖదలకభారవృతమయి యొప్పారు। హరిణశాబనయన యాననంబు
లీలఁగనిభ్రమన్మిళింవసందోహమై। తనరు నీరజాతమును స్మరింతు- 131

గీ. గురుజనములతోడ నరుగుచు దరహాస। కందళాంచితాస్యకమలముగుచు

నింతికంధరమ్మొకింత ప్రక్కకుఁ ద్రిప్పి। చూచెనద్దిజగము సొచ్చిదుస్సె- 132
క. కనుఁగొనక ఖంజనమ్ము। ల్వనితామణికన్నగవవిలాసము, రుచిరా
ననమున కస్థిరసంప। ద్వనజాతమ్మెట్లు సాటివచ్చుఁ దలంపన్- 133
గీ. చందనమ్మృణాళశైవాలమందమారు। తాంబుజోశీరములు, విరహమునఁ జేత
నమ్ముఁగోల్పోయినట్టి జనమ్ములందు। శీతలత్వములేకె ప్రతీతిఁ జెందు, 134
క. దిననాథుండు ప్రభాత। మ్ముననిజకరముల స్పృశించిముకుళీభూతా
ననయగుపద్మినికివిబో। ధనమొనరించుచు నెసంగుఁ దతరాగమునన్- 135
ఉ. ఆనతయై నితాంతమధురాలపనమ్ముల నెంత వేఁడిన
న్మానకదూరదేశగమనంబునకే నలుకన్ గడంగఁగా,
మానినియాక్షణంబునసె మార్గనిరోధమొనర్చె, నొంటువీ
ల్గానక ప్రేలిసన్నలమెలంగెడిపెంపుడుఁ బిల్లికూనచే.
గీ. విషమశరచాపమహిమ నిర్విఘ్నమయ్యెఁ,
బాసెఁ దిమిరముతో నెప్పపాటు జనుల;
కువిదనీమోము సుధఁజిన్కుచుండెఁ; బొందుఁ
జేలదోఁచునో దినదినమీవిధుండు. 137
గీ. మింతురెంతయు, యౌవనవంతులకువి। వేకులకునైన శస్త్రిమ్ములేకెహృదయ
భేదనముసేయుఁ జాణలు, విపులకపట। మయమధురలీల లసితాబ్జనయన, లుర్వి.
గీ. జవ్వనమువిలాస సదనము పూర్ణసు। ధాంశువదన కెప్పుడంకురించె,
నపుడె యువజనాళి యంతరంగములు వ। హ్నిప్రసక్తిలేకెయేరియఁ దొడఁగె. 139
గీ. కనదుకనులెత్తి, నగుచుఁ బల్కు, దిదిగాక
కనుబొమల్ గూడముడుఁచు నీకథలవిన్న,
నని ప్రియునకింతి సవతికథను వచింపఁ,
దనపయింగల రాగబంధంబు సడలె. 140
గీ. హాలహాలమువలె బడబాగ్నిఁ బోలె। వ్యాళనికరముతో మకరాళితోడఁ
గలసిపెరిఁగిన యామినీకరుఁడునరుల। కుసుఖతొలఁగించువాఁడు గాకుండు టెట్లు?
గీ. నరునకుత్తమసత్ని పుణ్యమునవబ్బు; । నామెకుదయింతురు పవిత్రిలగు సుపుత్రు,
లాసుతులచేనొదవు నిత్యమమలయశము; దానశాశ్వతస్వర్గపదవిలభించు. 142
గీ. దొరయె రైనను యాచింపఁ దొడఁగునేని
తోనె లాఘువమొంద, నో తోయజాక్షి

అధరమును నేను ప్రార్థించినంతలోనె
విముఖివగుచు నిరాశుఁ గావించితీవు. 143

గీ. అపుడెజలపూర్ణకుంభంబు హ్రదమునుండి । తెచ్చుచున్నట్టినీదుతత్తీరకుంజ
గూఢసురతోత్సవము నెఱుంగు సుమనోభ । వుంసుభగవానుఁ డొక్కఁడె పూవుఁబోఁడి

గీ. పాంథ, నీవలెనా ప్రాణవల్లభుండు । పథికఁ డైక్లేశములు ద్రుమాపళులఁ గడపు
చున్నవాఁ, డేను జీవించియున్నదాన, । నింతకంటెను గుణలమిం కేమిగలదు? 145

క. లలనా యేల కృశించితి? । తలపెట్టఁగ నేల నీ కితరకథ; లైనన్
దెలుపుము నా ముదమునకై; । తెలుపంగలదింట నీసతీమణి పాంథా 146

క. వనితా, నీకుపమానముఁ । గనకెప్పుడు గాని మిగుల గర్వింపకుమీ,
వనములలో నెన్నెన్నో । తనరారును ఫలభరానతల్ రుచిరలతల్. 147

గీ. క్రొత్త కాంతినింపుగుల్కెడి నీమోము, । కన్నుదమ్ములకు వికాసమొదవె.
క్షితిఁ బయోదమయముఁ జేయుచు నీలమే । ఘంబెచట నేనిఁ గానఁబడెనె? 148

గీ. సంజమొదలుగ రవి నుపాసన మొనర్చి । వారిమధ్యమ్మునందుఁ దపంబుచేసి
జలరుహంబది యించుక సామ్యమందె । హరిణలోచన, యిప్పుడు, నీయాస్యమునకు.

క. సుందరి, నీవదనంబున్, । మందస్మిత మధురముగ నొనర్చెద వేనిన్,
జందురు సామ్రాజ్యమయో, । యందెడిని సమాప్తి నిపుడయనుచుఁ దెలియుమీ. 150

గీ. మత్తుఁ దూరకెంతొ మధురముగా నవ్వ, । లోన నల్లనేమొ కాని ప్రేలు,
నఖిలమైన జగము హల్లకాయితముగా । నెల్లయెడల శూన్యసృష్టి నెఱపు. 151

గీ. మధురసమ్ముకంటె మధురమౌ నీమోవి । నునుపునాదు వచనమును లతాంగి,
పట్టుకొనుము నాదు పాణిపద్మము కేలఁ । బపపపడితి, నహహ, పుపుపుపుడమి. 152

మ. అలఘూపాయము లెన్నొ పన్నియెటులో హర్మ్యాగ్రిముం జేరి, యం
దలినవ్యామృతఫేనకల్పసుమనస్తల్పమ్ము నందొంటిమైఁ
జెలువారన్ బవళింపలేపి, చకితాక్షిన్ స్మేరవక్త్రాబ్జ, నూ
ర్పులతోఁ గౌఁగిటఁ జేర్చు రాజరమణిన్ బుణ్యాత్ముఁడిగ్గారుణిన్. 153

క. అరిగినలుగడల మధుర । స్వరములతోఁ బాడుఁ, జేరువకుఁ బరువెత్తున్,
మరలున్, గిరగిరదిరుగున్, । సరోవరములందు లాలసమధుప్రతతుల్ - 154

గీ. ఎంతయనురాగ భరమున నిందుసుంద । రాననము నేను సేవించినానొ, యంత
యింతితత్త్వకథయుఁ బోలె నేకరసునొ । నర్చనన్నింటిను విడియు నను మరల్చె- 155

క. వాలుంగనుగవలోని । ల్లాలెచ్చుటఁ గానఁబడదొ, యయ్యది, యఖిలం,

శ్రీలంబూర్ణంబయినను,। వాలాయమువనమకాని భవనంబెట్లో? 156

గీ. వల్గదలకాళిలోలవృక్షవ్మలీల। నిఖిలజనములచూడ్కుల నిలువరించి,
సంజతలఁ గాంతునింటికిఁ జనుచునున్న। యింతిగతి యేనిమదిహరియింపకుండు?

గీ. విమలరదకాంతికాంతమ్మ, వికచజలజ। సంపదపహారకమ్మను సాంద్రసుధము,
నగుయువతి మోము సృజియించి వ్యర్థుఁజంద్రు। నేలదూరీకరింపఁడో వృద్ధు ధాత?

క. అనురాగాఢ్యముఁ జతురము। ననుకంపాన్వితము సాధుతార్ద్రిమ్మునౌ
వనితమనోవ్యాపార। మ్మనయముహరియించునంతరంగము, నయయో. 159

గీ. ముంగురులు వ్యాళశాబకములకు బోఁటి,। కనుగొనల్ వాడిగలసాయకములపాటి,
తానుజపలకుసాటియై తనరు బోఁటి,। సౌఖ్యసాధన మెట్లగుజగతి, నకట. 160

క. కోమలి, మాధుర్యము న। ద్రామకృపయునెందు మున్నదనరె నెపుడు, నీ
యామోమునయ్యౌవన। ద్యోమణియొకరీతి తోఁచుచున్నదియేలా? 161

గీ. అనిశమును జూపఱకు నయనాభిరామ। మైపొలుపుమీఱునీసస్మితాస్యమునకు
నిశవినిస్సరల్లక్ష్మియా నీరజమ్ము। నెట్లుపోల్పఁగవచ్చు నొక్కింతయేని? 162

క. సుకుమారతరములగునం। గకములనక్కలికి విరులకలిమిహరింపన్,
వికలముఁ జేసెడిసుమసా। యకుఁడు శరావళులనాదుప్రాణ, మ్మయయో. 163

గీ. పృథునితంబభారముననమ్మృదుపదాబ్జ। డయ్యుచున్నది త్రోవవెంటఁ జనుచుండి,
అక్కటకట, తదీయరూపాతిశయముఁ। గాంచిడయ్యుచునున్నాఁడఁగలఁగిమదిని.

గీ. మధురకేతేరఁగడఁగనమ్మాధవుండు,। ప్రాణభారార్తలగువ్రజభామినులకు
నిండుపున్నమప్రలయవహ్నియయితోఁచె। మందిరాభ్యంతరమువార్ధిమధ్యమయ్యె.

చ. అలిగిలతాంగి కేళిగృహమందుఁ బరుండఁగనొయ్యఁ జేరి నె
చ్చెలులనుసైగలన్ దొలఁగఁజేసి సురంటిని వీచుచున్ననన్
దెలిపియుఁ, దానెఱుంగనిగతిన్ గనుదమ్ములు మోడ్చియాసఖీ,
యలసితివంచు నాకరము నానుకొనెందనపెన్నురంబునన్. 166

గీ. గతియుబాల్యమ్ముతోనె మందతనుబొందె,। మనముతోడనె రక్తమైతనరెమోవి,
మఱియునమ్మృగలోచన పిఱుఁదుపుష్ప। శరునితోడ సర్వాధికగురుతఁగాంచె.

క. కలదో లేదోయూపిరి,। సలుపుపడియెఁ జూపు, వలిగొనియెనంగంబుల్;
చెలికథ మిత్రమ, యియ్యది,। తలఁపకుమతి, యెద్దియే నితరకథఁ జెపుమీ. 168

గీ. సీతచేయి శ్రీరాముఁడు చేతఁబట్టు। స్వేదకంపాన్వితంబయి చెన్నుమీఱె,
మంచుచేఁ జెనుగాలిచే సంచలించు। ప్రాతరంభోరుహంబుశోభనువహించి. 169

గీ. విద్రుమంబెంతయొట్టనై వెలయుచున్నఁ, జివురులకు కెంపుటుబ్బులై వెలుగుచున్నఁ
దావకాధర, మబల, యొంతయును గ్రింపు। నదియు మనకెంటిమీఁగడై నైధనమున-170

క. పరిగోతమణిగణమ్ముగు। సురతాంతశ్వేదబిందుసుషమమ్మునఁ, బం
గరుదన్నెఁ దనరునోసలును, । బరస్పరమునొంపుఁ గూర్చె భామినియందున్ 171

గీ అన్యపురుషస్పర్శాతశతారహతికి। నలికిజానకిప్రియుహస్తసంగంబుఁ జేరె,
నన్యవనితాభుజంగీమహాభయమున। శ్రీరామకాంతవిహస్తపయముఁ జేరెనతఁడు.

గీ అంగములనిచ్చిపురుషులపాణిములను। గొందువేసయయు దిలిమాఁ, గోమలాంగి,
అట్లుగాకవిలోచనాజ్ఞాంచలంబు। నోసఁగి యిముసుంబులగై కొంటియొస్పసుమి.

గీ. విజితమాక్తికశ్రీయయి వెలయురిపన। శంక్తిసహావాసమున మోహభదిలిపాయిన
నాసికనుగ్రిందుపఱుచుచున్నయదినీదు। ముత్తెమిప్పుడుసాహససూర్తిసిరి. 174

గీ. నాసికాలంబమానముక్తాసమేత। మైనయకామినీముఖ నాసనంబు
వెన్నెలగుచున్నయది బుధశ్లిష్టమైన। విసులరంకాసు థాకిరబింబమట్లు. 175

గీ. మరలమరల నీగౌరిమమరసికోనుచు। ముగ్ధ, నటునిసగిర్వమునుఁ బొందఁ బోక,
స్వర్ణరాసులు భవదంగవర్ణభాసు। లివెకనుమదోర్లిసున్నవి యింటనింట. 176

గీ స్వైరులగు కవివరులు వక్షోరుహముల। తోపమాటింగకుంభముల్ దొరయనంగ,
నాపరముమెయి నెబ్బగినాలకింతు?। వింతులువయుర్థబోధవిహీనలుసుమి. 177

సీ. కవుఁగిటఁ జలభన్ బోదివి, కామినికిన్నఁ దిరస్కరించుచున్,
భవుఁడు పరాఙ్ముఖుండయి విశాకున శయ్యనువార్లియుంపఁగా,
నవిపయితండు నెన్నగపునొండనోయంచును గాంచినైనై,
కవుఁగిటఁ జేరిచెన్ దడవుకాంతుని మోమునముద్దువెట్టుచున్. 178

గీ యదుతనూజునిఁదిలకింనివదనశీత। కరులఁ జేలాంచలమ్మునఁ గప్పకొన్న
వ్రేతలకుఁ బుష్పబాణసంజాతకంప। మునవకాంపెమ్మగాఁబోకమునులజాలె 179

గీ. అవరసహవాసమనఁ జేసియరుణిమమునఁ। గములలోనునరసిజపొందడినుము మఱుఁగు
పడియు, నిర్మలవాసములనఁ దోడు। గాంచినదియయి, మరలవికాసమందె. 180

గీ. సరసిజోదరసోదరసౌరభంబు,। నధరితసుపక్వబింబఫలాధరంబు,
మణినిభరదమ్ము, నైనయుష్మన్ముఖమున। నెట్లుతేముపముగనఁబడు, నింతి, చెప్పుము.

క కెలననెశయసించియు వాం। ఛలుసఫలము సేసికొనఁగఁ జాలన్నిశతో
య్యాలియరమోడ్చినయాన। మ్ములఁ గనుఁగొనుచుండె రమణుముఖపద్మంబున్. 182

గీ. నవనకమలసౌరభంబును గాంక్షించి। యేగుదెంచినట్టి భృంగములను
నధరసుధనుగోరినట్టి నన్నునవల్చె। నామనయనకోపపరుషదృష్టి. 183

శ్రీ ర స్తు.

భా మి నీ వి లా స ము.

3. భాగము.

శాం తి వి లా స ము.

గీ. బహుళవిషయాటవీజ్వాలజ్వలనతప్త । మైననామది శ్రీరమ్యమగుముకుంద
మధురవదనసుధాకర మండలమ్ము । నెదురను జకోరమట్లయి యెసఁగుఁగాక! 1

గీ. అధిక చింతాగ్నితప్తుఁడనైన నన్నుఁ । జల్లఁబఱుపుము, శ్రీనేత్రజలజసదన
ప్రాతరంభోజకాంతి గర్వమ్మడంచు । లోచనముల జగత్త్రయీరోచనముల. 2

చ. తలఁచినయంతనే జనులతాపము సత్కృపఁబాపునట్టిదై,
నిలుకడగల్గు మైజిగులనించెడి మించులఁ గూడుకొన్నదై
వెలయు కళిందజాతరుల వ్రేలునపూర్వపుమేఘమాల ని
చ్చలున్ మదీయచిత్తమున సంగతమై చెలువొందుఁ గావుతన్? 3

మ. యమునాతీరవనాంతరమ్మునకుఁ జాయల్ గూర్చుచున్ బ్రాణిబృం
దముగత్యాగతిఖేదమున్సతతమున్ దారిన్నివారించుచున్
గమనీయాకృతినొప్పుచున్ బహులతాగ్రామావృతంబౌతమా
లమహీజాతముమచ్ఛ్రమమ్ములను వైళంబార్చుఁ గాకెంతయున్. 4

మ. భువనంబంతయుఁ గాంతిరూపకసుధాపూరంబునన్ నించిమా
నవతాపత్రయమెల్ల నొక్కత్రుటిలోనన్ దీర్చుచున్ నమ్రిదా
నవవిద్విణ్ణికరావృతమ్మగుమ బృందాకాననావాసమౌ
నవజీమూతము నాదుస్వాంతమున ధ్వాంతమ్మున్నివారించుతన్! 5

గీ. గ్రీష్మచండాంశుకైవడి భీష్మతాప । మయిన సంసృతిఁ దప్తుఁడనైన నాదు
వేదనన్ బాపుఁగావుత వృష్టివరుఁడు । ప్రావృషేణ్యంబయిన వారివాహమట్లు. 6

ఉ. పారములేనియీవిషయబంధురకానన మార్గఘోరసం
సారమునన్ నిరంతరముఁ జాలభ్రమించి నలంగియున్ననా
యారటమెల్లసూర్యతనయాతటినీతటభాసమానమౌ
శ్లాఘితమాలభూరుహము శాంతముగానొనరించుఁ గావుతన్! 7

గీ. నవ్యపుఁ బ్రియంగులతచేఁ దమాలమట్లు । యబ్ధిసుతచేసమాశ్లిష్టుఁడైనదేవుఁ
డబ్జనాభుఁడు నాహృదయమున వెలయుఁ । గాక నామేను వ్రాలెడికాలమందు. 8

క. పాప్రనుగావృత నాసం। తాపమ్మును నయనములకుఁ దతసంతోషం
బాపాదింపఁగ బెంపఁగ। నోపునొకానొక్కనవపయోదాళిపడిన్. 9

శా. ఏవిశ్వన్ మధురోక్తులన్ దెలిపితో, యే, స్వప్నమందేనహం
భావావిష్టుఁడనై, యలజ్జుఁడఁ, దలంపన్ దాని, నట్లయ్యు, నన్
నీవాఁడంచు భరించుచుండు విటులెన్నే నేరముల్ సేసిన,
న్దేవా లేఁడిఁక నన్నుమీఱుజడుఁడున్ నిన్మీఱుపేర్మిమాధ్యుఁడున్. 10

చ. అరుగురసాతలంబునకు, నాకపురమ్మునకేగు, మేరుభూ
ధరమును నెక్కు వారిధులు దాఁటుము, కోర్కులుదీరవప్పుడున్;
బరువడి నాధివ్యాధియును బాసిసుఖింపఁ గోరుదేని శ్రీ
హరియను నౌషధంబుగొను, మన్యములైనశ్రమంబులేటికిన్ ? 11

గీ. వెలవెలఁది బింగళను నజామిళునిఁ బతితు। నేలినట్టినీ, కక్కట, యెప్పుడుగాని,
భవమరుస్థలిలోఁగాసి పడుచునున్న। యేనుపేక్షుఁడగానుసుమీ దయాబ్ధి. 12

చ. పలుమఱుసంస్మృతిన్ బొరలి పాలును జక్కెరగోస్తనీఫల
మ్ములుఁ జవిచూచి, తద్దివికిఁ బోయి సుధారసమాని తంపముల్
గులికెడురంభమోవియును గ్రోలితి, వెందును గృష్ణనామమం
దలిమధురత్వమున్నదె, యథార్థముసెప్పు, మదీయజీవమా. 13

మ. భవరోగంబునకున్ మహౌషధము, పాపక్షోణిభృచ్ఛ్రేణికిన్
బవి, యజ్ఞానమహాంధకారమునకున్ భానూదయం, బాతిఁజాస్తృ
ష్ణవితానంబునకున్ దవానలమహాజ్వాలాళి, కైవల్యహ
ర్మ్యవరద్వారము, కృష్ణనామశుభవర్ణద్వంద్వమెల్లప్పుడున్. 15

మ. విను, మోచిత్తమ, తెల్పెదన్ హితమిదే, బృందావనిన్ గోగణం
బునుగాపాడుచునుండునొక్కఁడు నవాంభోదాభుఁ, డవ్వానిపొం
దునఁబోకా, తఁడుపిన్ననవ్వునెకాంతుల్ సిమ్మి మోహింపఁజే
సి సినున్ నీప్రియమైన యర్థవితతిన్ శీఘ్రంబపోకార్చెడిన్. 15

ఉ. ఏయదిలోనమగ్నమయి యెన్నఁగరానిసుఖంబొసంగునో,
యేయదికంఠలగ్నమయి యేపడఁగించునో లోనిచీఁకటిన్,
దీయనకేదిదాత్రిజులనుతింగనునో, యదికృష్ణనామ, మా
ప్యాయముగల్గఁగా, రసన, పల్కుమునీపురసజ్ఞవైనచో 16

గీ. పృథివిఁజక్కని పక్షులెన్నెన్నొకలవు, వానిలోఁజాతకమునందప్రాంతినాకు,

ఆప్తమేఘునిఁ బలఁపించునద్దికంటఁ । బడినఁ గృష్ణాభిధబ్రహ్మమెపుడుఁ బ్రోచు. 17

ఉ. ఎవ్వనిసర్వగప్రతిభ నెల్లజగంబులు వెల్గుచుండునో,
యెవ్వఁడహమ్మటం దెలుఁగు నెల్లరకున్నిభృతావలంబమో,
యవ్విభుఁ గనన్ స్వహృదయమ్మునె యుంగని వారలన్యులన్
నివ్వెఱఁ బ్రశ్న సేయుదురు, నేర్తు మెమర్త్యులమాద్యమెన్నఁగన్ ? 18

గీ హృదయమాకొల్వుగోరి తే శ్రీశుఁ గొలువు, । తలఁపనభిలాష గలదేని తలఁపుహరిని,
వేడ్కయేఁ జెప్పఁ జెప్పుము విష్ణుకథల, । నిద్రవలదేని నిర్వృతిన్ నిద్రవొమ్ము. 19

గీ. భవనిదాఘచండాతపబాధితులయి । బల్మి నజ్ఞాననిగళంబుఁ బాయఁబుచ్చి
యస్పృహాశీతలాత్మామృతాచ్ఛసరసిఁ । జొత్తురపగతకలుషులు సుకృతులవని. 20

చ. క్రతుముఖకర్మపాశనికరంబునొనర్చు బంధముక్తికై,
మతశతచింతఁ జేసెడిని మానసశాంతికినై ప్రభూతదు
ర్గతిజలరాశిపారమును గాంచఁగ తీర్థములన్మునుంగు, సం
సృతిభ్రమియించుమర్త్యుఁ, డిదియెల్లఁ బ్రమాదభవంబ చూడుమీ. 21

గీ. మొదట హరిపాదయుగళంబు ముద్దులాడి । యోలిజంఘలు జానువులూరువులును
నాభిహృదయంబు నాలింగనమ్మొనర్చి । యాస్యకాంతుల నామదియాడుఁగాక ! 22

గీ. మలయపవనునందు నలహాలహాలమందుఁ । జెలువకురులయందుఁ జిలువలందు
మాలయందుఁ దమ్మిచూలియందొకటయి । బ్రహ్మమందుమనసు పరఁగుఁగాక! 23

గీ. అఖిలమైనజగము నస్థిరం, బందులో । మిగులనస్థిరంబు మేను మరల,
నట్టులయ్యు దానికై యెంతయో పరి । శ్రమము వడుచునుండ్రి జనము, లకట! 24

క. దినదినమును మృత్యుముఖ । మ్మును జొచ్చుచునున్నలోకములఁ గనుఁగొనియున్
మనసేమొ విషయములనుం । డి నివృత్తముగాద యిప్పటికిని, గటకటా. 25

గీ. అడఁగుఁగాక రాజ్య, మడివముపయిఁబడుఁ । గాక, శిరముఁ ద్రుంచుఁగాక యముఁడు;
ధర్మపథమునుండి తప్పకుండును గాక ! మన్మనంబు లేశమాత్రమేని ! 26

గీ. మచ్ఛిరంబునందు మారుతుఁ డెప్పుడు । జ్వలనశిఖలు రగులుకొలుపుఁగాక,
ఖడ్గధారవైచుఁ గాక, సుమంతయు । నోటరాదు తప్పుమాట నాకు. 27

క. తరణోపాయము గానక । యెరిసెదు దుఃఖానలమున నేలా, జీవా?
ఆరుదేరఁడె యీచేత । స్సరణిన్ శ్రీకృష్ణుఁ డొక్కసారెయు నెపుడున్. 28

గీ బహుళహస్తిఘటాదిసంపదలు నాకు । నొక్కక్షణమేనిఁ గల్గకయుండుఁ గాక !
వానిలోమున్న ఘనమదిరానిమీలి । తాక్షులమహరిపదసేవయబ్బుగాక. 29

గీ. మృత్యువిదె చేరవచ్చె నిద్రింపనేల । యిటువయశ్శేషమున భయంబెసలి నీవు?
అయిననేమి నిద్రింపుము హాయిఁగెలన । మేలుకొనియున్న దిదె తల్లి మిన్నువాక 30

క. గరసెనిట్టటుఁ బలుమఱుఁ । బరుగెత్తుచు నెడను బాధఁ బొందఁగ నేలా!
పరమేశ్వరుండు హరి నా । శిరమందున్ సంతతము వసింపుచునుండెన్. 31

క. మనసా! మనోజరిపుపద । వనజములకు మ్రొక్కు నన్ను భవగర్తమునం
దునుఁ ద్రోసెదేల? నశియిం । చునె యింతటితో నుబ్రతశోకము నీకున్? 32

క. మరకతవసుధాధరమో, । తరుణతరమ్మగుతమాలధరణీజమొ, యిం
చరసిరిదూరమునన్ దా । శరథిం గనుఁగొన్న మునులు సందేహమునన్. 33

గీ రాము మైజిగిఁ గనినవారలకు మొదట । "యమునయో యిది? కాదు, తోయమయయద్రి;
మరకతాభరమో? కా, దడిమధురయగుట । రెయి?" లనుచు సంశయముగల్గె నెల్లఁ గను

గీ. తోయవచ్యుతచపలయో, ద్రుమముఁ బాసి ।
నట్టిలతయో, యనుచు సంశయాత్ముఁ డయిన ।
వానరుం, డామె దీర్ఘనిశ్వాసమరసి ।
నిర్ణయము సేసెను వియోగి యని పిదప. 35

ఉ. హీనులయిండ్లఁ గల్మి, ధనహీనత విప్రులయిండ్ల, సాహసం ।
తానమునష్టమాట, కుజనప్రతతుల్ చిరజీవులౌట, నీ ।
కానితనంబుఁ జూచియలుకన్ గడుఁ గ్రాఁగుదు, నట్టులయ్యు, నే ।
దీనుఁడ నీవు సర్వజగతీపతి వేమియొనర్పఁ జాలుదున్? 36

క. ఏవపుఁ బుట్టువుగలమా । యావులు తామపహరింతురను పెనుభీతిన్
గావించితి మత్ప్రియమ । జీవితతికి నిర్వ్యధమున నేమం జూపన్ 37

సమాప్తము.

శ్రీ

భామినీవిలాసము

ఇది

పండితరాజ బిరుదాంకితుఁడగు జగన్నాథకవిచే

విరచితమయిన సంస్కృతకావ్యము నుండి

రాజమహేంద్రవరము నందలి దొరతనము వారి

మొదటి తరగతి బోధనాభ్యసన కళాశాలయందుఁ

ప్రధానాంధ్రోపాధ్యాయుఁడగు

వడ్లాది సుబ్బారాయుఁడు.

తెలిఁగించినది.

ఇందుఁ గరుణావిలాసమున నొక యనుబంధముకూడఁ జేరియున్నది.

మొదటికూర్పు 1000

సత్తిరాజు సీతారామయ్యగారిచే

దేశోపకారి ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రించబడినది

ఏలూరు.

1902

వెల రు0-10-0

శుద్ధపత్రిక.

ఫుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
౨	౨౦	గ్రాము	గ్రాంచు
౩	౪	మునుం	మానుం
౫	౨౯	సా ;	సా
౬	౨౫	గిని	గిల
౭	౪	చింత	చింతి
,,	౨౮	యుంగె	యుంచె
౯	౭	త్తై	త్తె
౧౦	౧౩	భవము	భము
౧౨	౨౨	యొండ	యొడం
౧౪	౨౯	ధూ	ధూ
౧౫	౨౯	లను	నను
౧౬	౩	జెయిజాతెంగు	గయిజాతెం
,,	౮	దాయ	దాయా
౧౭	౧౦	మధ	మాధు
౧౯	౨౦	దక్ష	నక్షి
,,	౨౪	నేనునటంచుంచల	ప్రస్తవి నేననియె
,,	౨౭	తది	దిత
౨౦	౬	యు॥	యున
,,	౧౩	స్థ	స్థః
౨౪	౩౦	ష్మి	ష్మిం
౨౫	౧౨	మం	మ!
,,	౧౯	ప్ఫ	ప్ప
,,	౨౫	ము,	ముం
౨౬	౨౦	వాళి	వ్యాళి

ఫుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
౨౭	౨	లైదు	లైదుం
,,	౧౫	ము?	ము,
,,	౧౭	థ	థ
౩౦	౨౨	ప్ర	బ్ర
,,	౨౩	పెంప	పెప
౩౧	౧	గారినీరు	గారునీరి
,,	౧౧	కన్యా	గన్యా
౩౨	౨౦	యు	యి
౩౩	౬	తుం	తుం
౩౫	౧౧	కక	కరి
,,	౨౪	బు	బులు
౩౭	౪	చె	క
౪౩	౧౫	గం	గన్
౪౪	౧౩	?	;
,,	౨౮	భన్	భల్
౪౬	౧౫	గుంఖు	కష్ట
౪౭	౮	బు	పు
,,	౯	లా	లా
,,	౨౦	మును	ము
,,	౨౩	శాంతి	శాంత్య
౫౪	౧౭	మంగను	ముందు
౫౫	౧౩	బొల్లదు	బల్లుదు
,,	౧౪	నాటి	నాంటి
,,	౧౭	ంచు	ంచు
,,	౧౯	ండా	ండా

పీఠిక.

సంస్కృతకవులచరిత్రమును సరిగాఁ దెలియఁబఱుచుగ్రంథము లేవియు లేనియీ కాలమున భామినీవిలాసకృతికర్తయగు జగన్నాథపండితునికాలనిర్ణయాదుల నించుమించుగాఁ దెలిసికొని, యాయనజీవచారిత్రమునుగూర్చి యసంపూర్ణముగా నయిన విశ్వాసపాత్రమగు చరిత్రమును వ్రాయుట చదువరుల కొక్కింత సంతోషము గలుగఁజేయకపోదు. హిందూదేశమున బహువిషయములయందుఁ గల్పనాకథలెన్నియో యుత్పన్నములయి కాలక్రమమున దట్టముగా నల్లుకొని విజృంభించి, యొకానొకప్పు డెవ్వరేని నిజమయిన చారిత్రమును జెప్పినను దానియందు జనులకు నమ్మకము గుదురనీయనంత దృఢముగా వేళ్లుపాతియున్నవి. ఇటీవల కాలములో బ్రసిద్ధినొందినజగన్నాథపండితునిచరిత్రముగూడ నట్టియసంగతపుఁగట్టుకథలకు బుట్టి నిల్లయినందున యథార్థమురూపుమాసినది. అయినను తత్పండితవర్యునిచే వ్రాయఁబడినగ్రంథము లామూలాగ్రముగాఁ జదివిచూచితిమేని నిజమైన తచ్చారిత్రము గొంత సంపాదించుట దుర్లభము కాదు. జగన్నాథకవి గ్రంథరచనయందు విద్వద్బృందములో నెంతవన్నె కెక్కినను బాపమీయన విరచించినకబ్బములుమాత్ర మంతగాఁ బ్రఖ్యాతినొందినవి కావు. అవి చదివినవారు కొందఱుమాత్రమే కలరు.

ఈపండితుని గుఱించి యనేకు లనేకవిధములుగాఁ గట్టుకథలను లోకమంతట వ్యాపింపఁ జేసిరి. సత్యాసత్యము లెట్లున్నను వినుటకు మాత్ర మవి మిక్కిలి మనోహరములు కాఁబట్టి యీయన జీవితమును గూర్చి చర్చింపక పూర్వ మాకథలయం దనేకులు చెప్పుకొను వాని నిట నుదాహరించుచున్నాఁడ.

(౧) జగన్నాథపండితుఁడు మిక్కిలి ప్రఖ్యాతికెక్కినవాఁడయి తనకుఁ గర్ణాటరాజ్యాధిపతులవలనఁ దగినంతసన్మానము కాని కతమున, విత్తార్జనమున కుత్తరహిందూస్థానమునకు వెళ్లి జయపురపుసంస్థానమున ననేకపండితుల నోడించి యచ్చో శాస్త్రిపరిశ్రమముకొఱకొక్క క్రొత్తయేర్పాటు కావించెను. ఆకాలమందు ఢిల్లీసంస్థానమునుండి విస్తార శాస్త్రి పరిచయము గలఖాజీ యొకఁడు హిందూదేశ మంతటను సంచరించి తాను వెళ్లినప్రదేశములందెల్ల మతవిషయికవాదములు జరిపి విద్వాంసుల నోడించుచుఁ బ్రపంచమునందు మహమ్మదీయమతమే సర్వోత్తమమని స్థాపించుచుండెను. ఈమత వివా-

దములను గూర్చియుఁ దత్కారణమున ననేకులను హిందూపండితులు మత భ్రష్టులగు చుండుటను గూర్చియు, నిగుల నాలోచించి జగన్నాథపండితుని గట్టి పట్టుదలతోఁ దానొకసంవత్సరములోపలఁ బారసీభాష స్వనగ్గళముగా నేర్చుకొని మహమ్మదీయమతగ్రంథములను జదివి యామౌల్వీలతోఁ బ్రసంగము చేసి యుద్భటమగు తనప్రౌఢవాదముచేత నోడించి మహమ్మదీయులయుఁ బుట్టినవారి కెట్టిదైన నుండెఁగాక యితరమతములవారి నాకర్షించుటకుఁ దగినవిశేషమేమియు నీమతమందు లేదని చెప్పి యప్పటి తురుష్కచక్రవర్తిని మెప్పించెను. తన్మూలమున జగన్నాథపండితునియందు మహానుగ్రహము గలిగి చక్రవర్తి యీయనను దనయాస్థానవిద్వాంసునిఁగాఁ జేసికొనియె.

(౨) ఆకాలమున నక్బరుచక్రవర్తికి రాజపుత్రస్త్రీయందుఁ గలిగిన యధిక సౌందర్యవతియగు లవంగిక యను నొక కూఁతురు గలదు. ఆమె పరిపూర్ణతారుణ్యమనోహరాలయి తనకు సహజమన్మథవికారము లంకురింపనప్పుడొక్కనాఁడు, తన తండ్రియాస్థానమందు నిరంకుశపాండిత్యప్రకర్షము గల మనోజ్ఞరూపయౌవనసంపన్నుండగు జగన్నాథుఁడను మహాకవి యొక్కఁడున్నాఁడని యాలించి వాని దర్శనంబున నేత్రసాఫల్యంబు గావించుకొన వేచియుండెఁ గొండొకనాఁడు దైవయోగంబున దనకోరిక నెఱవేఱుడు నుప్పొంగి లవంగిక పెండ్లియాడిన జగన్నాథకవినే పెండ్లియాడవలెను. లేదా యవివాహితగా నుండవలెనని తనమనంబున నిశ్చయించుకొనెను. అట్టిచో నొక్క దినంబున నక్బరుచక్రవర్తియు జగన్నాథకవియుఁ జదరంగము నాడుచుండఁ జక్రవర్తి దప్పిగొన్నవాఁడయి పానీయము గొనితెమ్మని యానతియ న స్త్రీయుఁబోఁడి జలపూర్ణ మయిన బంగారుభృంగారువును శిరంబునందుంచుకొని మురిపంబునఁ దండ్రిచెంతకుఁ నేతెంచెను. అప్పుడా చక్రవర్తి తనకూఁతు పక్కఁసనమున నుప్పొంగి లవంగికను భృంగారుసహితముగా వర్ణింపు మనికోరిన జగన్నాథపండితుఁడు లోపల నీక్రింది శ్లోకమును జదివినాఁడు.

శ్లో॥ ఇయం సుస్తనీ మస్తకన్యస్తకుంభా
కుసుంభారుణం చారుచేలం వసానా
సమస్తస్యలోకస్య చేతఃప్రవృత్తిమ్
గృహీత్వా ఘటేన్యస్య యాతీవ భాతి ॥

పం॥ బలే! పెడంగుఁ జంద్రకాంతిసానిదం ధరించి యుఁ
దలం గళంతికన్ వహించి డాయునిబ్బరంబుగ
బ్బలాడి యీమె దోఁచుమానవప్రపంచచిత్తవృ
త్తులన్ హరించి దీననుంచి పోనఁ గాంచుఁబోవు నాకు ॥

అట్లు చదువఁగానే రసవంత మయిన యాయాశుకవనమునకు నానందపరవశుండయి చక్రవర్తి కవిం జూచి నీయిచ్ఛ వచ్చిన దద్ది యేనిఁ గోరు మిచ్చెద ననియె. జగన్నాథకవి యంతమీఁద నాశుగతిని మరల నీక్రింది శ్లోకములఁ జదివినాఁడు.

శ్లో॥ నయాచే గజాళిం నవా వాజిరాజిం
నవిత్తేషు చిత్తం మదీయం కదాచిత్
ఇయం సుస్తనీ మస్తకన్యస్తకుంభా
లవంగీ కురంగీ దృగంగీ కరోతు ॥

శ్లో॥ యవనీ నవనీతకోమలాంగీ । శయనీయే యది లభ్యతే కదాచిత్
అవనీతల మేవ సాధు మన్యే । నవనీ మాఘవనీ వినోదహేతుః ॥

భుజంగ॥ తురంగంబులం గోరఁ; దుంగేభసంఘం
దరం బొంద; యాచింప ద్రవ్యంబు; నేత
త్కురంగీదృశం, దోయకుంభోత్తమాంగన్
వరింతున్ లవంగిన్ నవప్రాయభంగిన్ ॥

కం॥ నవనీతమృదులతను వీ । యవనీమణి యున్న శయనమం దలనాఁ
డవనీతలమే మేల్ ; మా । ఘవని వని వినోదహేతుకం బని తలఁపన్ ॥

అని పలుకఁగాఁ దాను స్వప్నమందయినఁ దలంచుకొనియిట్టివిపరీతపుఁ గోరిక కాచక్రవర్తి యత్యద్భుతవిషాదగోచరుండయి తనవాగ్దానము దప్పలేక యప్పండితునితో నీవు మాతోఁ బొత్తున భుజించితివేని గన్యనిత్తునని యుత్తరం బిచ్చెను. జగన్నాథకవి లవంగికయందలి మోహంపుఁబారవశ్యంబున జాతిబహిష్కారణమున కయిన వెనుకఁ దీయక చక్రవర్తితో సహపంక్తిని విందారగించెను.

(3) ఈపండితుఁడు డిల్లీచక్రవర్తియాస్థానమున నున్నకాలములో వేఱొకమహారాజు తనసభయందు పండితుఁడుగా నుండుమని యీయన కొకజాబు వ్రాయఁగాఁ గవి దానికిఁ బ్రత్యుత్తరముగా నీక్రింది శ్లోకము లిఖియించి పంపెను.

శ్లో॥ ఢిల్లీశ్వరో వా జగదీశ్వరో వా
మనోరథాన్ పూరయితుం సమర్థః
అన్యైర్నృపాలైః పరిదీయమానం
శాకాయవా స్యాల్లవణాయవా స్యాత్ ॥

క॥ కోరికలను బూరించెడు । వారొక ఢిల్లీశ్వరుండుఁ బరమేశ్వరుఁడే
భూరమణు లితరు లిడునది । కూరాకునకౌనొ యుప్పు కొసరఁగానో ॥

(౪) జగన్నాథపండితుఁ డొకనాఁడు తారాదేవి నారాధింపఁగా నాదేవి ప్రత్యక్షంబయి యీక్రింది శ్లోకముచే నాయనను నాశీర్వదించినది.

శ్లో॥ ఆసురుదేశం విజయేః మానురు పరవాదినిర్జయే శంకామ్
స్వీకురు వరమేకం మే వ్యాకురుష్వోపవత్స ! శాస్త్రాణి ॥

కం॥ ఆసురుదేశము దిరుగుము; । తేఁకున పరవాదినిర్జితిం బొరయకు; నా
యేకవరంబును జేకొను; । వ్యాకృతి గావింపు శాస్త్రగణితికి వత్సా ॥

(౫) ఆధునిక ప్రసిద్ధవైయాకరణుఁడైన నాగేశభట్టునకు నుపాధ్యాయుఁడగు హరదీక్షితుఁడు చక్రవర్తి కప నేసేని బహుమానము పడయఁ గోరి యొకప్పుడు డిల్లీ పట్టణమునకుఁ బోయి పాదుషాను సందర్శింపక మున్న పండితరాజును గలసికొని వ్యాకరణశాస్త్రమున నీతోఁ బ్రభుసన్నిధిని బ్రసంగింపఁ గోరుచున్నాన నెను. అందుకు జగన్నాథకవి యంగీకరించి శేషదర్బారునకు విచ్చేయుమని చెప్పెను గాని వ్యాకరణశాస్త్రమందు హరదీక్షితుఁడు తనకంటె నధికుఁడని తెలిసినవాఁడు గాన మఱునటిదినమునఁ దానొక మంత్రపుఁగడియమును ధరించి సభకుఁబోయి యాశ్రోత్రి పండితుఁడు రాఁగానే యాయనను బ్రేమగలవానివలె గాఢముగాఁ గౌఁగలించుకొనెను. అందువలన వెంటనే యతనికొకవిధమయిన బుద్ధిమాంద్యముసంభవించి ప్రసంగారంభముననే హరదీక్షితుఁడు పరిహాసాస్పదములయిన ప్రశ్నోత్తరములకు దిగినవాఁడయి తుదకు నలువురలో నవమానపడి యింటికిఁ బోయెను. ఆయన యంతటి పరాభవము రావలసినవాఁడు కాఁడు గావున నాతేయెల్లఁ గన్నువారయక విచారించి ప్రతివాదిజయమునకుఁ దగినసాధనము తనకు సమకూడనియెడల నాఁటి రాత్రి ప్రాణత్యాగముఁ జేయువాఁడుగాఁ బ్రతిజ్ఞచేసికొని భక్తిపూర్వకముగా నిష్టదేవత నారాధింపఁగా నాదేవత యాతనిం దత్కాలకము దెలిపియూహించి ప్రతిక్రియను బ్రసాదించెను. మఱునాఁడు మరల నుభయపండితులు సభకుఁ విచ్చేసినప్పుడు మాయోపాయము పనిచేయనందున హరిదీక్షితునకే గెలుపుగలిగెను. అయినను దొలునాఁడు గెలిచినాఁడు గావునఁ బండితరాజు హరదీక్షితునిచేఁ బరాజితుఁడు గాఁడని సభ్యులెల్లనుద్ఘోషించిరి.

(౬) పండితరాజు తనపరువపుఁ బ్రాయమంతయు హాయిగా డిల్లీశ్వరుని సంస్థానమందు యవనవనితతో వెళ్ళఁబుచ్చి తుట్టతుదకుఁ దనచరిత్రనుగూర్చి పశ్చాత్తప్తుఁడయి తనయాయుశ్శేషము నక్కడఁ గడపవలయునని వారణాసికింబోయెను. అప్పుడు శ్రోత్రియశ్రేష్ఠుండగు నప్పయదీక్షితుఁడు తత్పుణ్యక్షేత్రమునకు యాత్రవచ్చి యొక్కనాఁటిమధ్యాహ్నమందు జగన్నాథకవిని జూడఁబోఁగా నతఁ డాకాలమున యవన

యువతితో నేకశయ్యనుబన్వళించు కానఁబడియె. అప్పయదీక్షితుఁడందునకతివిస్మితుఁడయి తానాతని నెఱుఁగ నట్లుగా నభినయించుచు నీక్రిందియర్థశ్లోకమును జదివెను.

శ్లో॥ కిం నిశ్శంకం శేషే. శేషే వయసః సమాగమతో మృత్యుః॥

తే॥గీ॥ ముగిసెఁ బ్రాయము మృత్యువు మెగిసె నకట!
 పూట లేకెప్పుడా నిద్ర యోరిజీవ! ॥

అదివిని పండితరాజు శయ్యదిగి యప్పయ్యదీక్షితున కెదురువోయి తోడితెచ్చుచు శ్లోకార్థమునీక్రింది విధమునఁ బూరించెను.

శ్లో॥ అథవా సుఖం శయీథా నికటేజాగర్తి జాహ్నవీ జననీ॥

తే॥గీ॥ అయినఁ గొదవేమి నిదురింపు మాద మఱచి
 కడనె యున్నది తల్లి గంగాభవాని॥

(౭) కాశీపట్టణములోని విద్వాంసు లందఱును జగన్నాథుని వ్యాసక్రమములను మన్నించి యాయనను కులములోఁ గలుపుకొనుటకు నిష్టపడిరి గాని తనకుఁ బ్రాణపదమయిన లవంగిని దొలఁగుట కంగీకారము లేనందునఁ బండితులు చెప్పిన పద్ధతుల యందెద్దానికిని బండితరాజు సమ్మతించినాఁడు కాఁడు. యవనీసంపర్కము గలిగి యుండఁగా నీతనిఁ బునీతునిఁజేయుట యనుకూలపడనందునఁ బండితరాజు చెప్పినపద్ధతులలో నెద్దానికిని బండితులును సమ్మతించినవారు కారు. అనంతర మొకనాఁడు జగన్నాథపండితుఁడు లవంగియుం దానుఁ గొండొక గంగాఘట్టమునందుఁ బయి మెట్టునఁ గూరుచుండి యా పవిత్రవాహినిని ధ్యానించి శ్లోకరూపముగా స్తోత్రము చేసెను. ఆఘట్టమున నేఁబది రెండు మెట్లు కట్టఁబడి యున్నవి. ఆశుధారను బండితరాజు చదివిన ప్రతి శ్లోకమునకును గంగాదేవి యుప్పొంగుచు శ్లోకమున కొక్కసోపానముగా నేఁబదిరెండు శ్లోకములకేఁబదిరెండు సోపానములును దాఁటి వచ్చి వారల నిరువురను దాఁకి పునీతులను గావించెను. వారిరువురు గంగలో మునింగి యదృశ్యులయిరనియుఁ జెప్పుట గలదు. పండితరాజు రచియించిన యాయేఁబదిరెండుశ్లోకముల స్తోత్రము ఆగంగాలహరి యను పేరితో హిందూదేశమందంతట సాధారణముగాఁ బాఠముచేయఁబడుచున్నది.

జగన్నాథపండితునిఁగూర్చి పూర్వోక్తప్రకారమున ననేక కథలు లోకమంతట వ్యాపించియున్నవి. అయినను వాని నున్నవిధమున నమ్ముటకుఁ గొన్నిచోట్ల నవకాశము లేదు; కావున నం దెంతవఱకు సత్యమున్నదో విచారింతము. ముందుముందు వెల్లడి కాఁగల యీయనతండ్రిగారి పేరినిబట్టియు, నాడీభేదమును బట్టియు మఱికొన్ని యితరాంశములనుబట్టియుం జూడఁగా నీపండితుఁడు మనగోదావరిమండలమువాఁడనియుఁ జిరకా

ముత్తరహిందూస్థానమున వసించినాఁడనియు రూఢమగుచున్నది. పారసీ భాషయందీ యనకు విశేషప్రవేశము గలదన్నమాట నమ్మవచ్చును. సగము సంస్కృతముతోను సగము పారసితోను నీయనరచియించిన శ్లోకము లనేకము లున్నవనియు విశేషించి పారసి భాషయందలి యొకానొక జ్యోతిశ్శాస్త్రగ్రంథమును సంస్కృతములోని కీయన మార్చినాఁడనియుఁ జెప్పుచున్నారు. ఈ భామినీవిలాసము కడపట, నీయనపూర్వవయస్సంతయు ఢిల్లీచక్రవర్తియాస్థానమునఁ గడపినట్లు తెలియ వచ్చుచున్నది గాన, సంస్కృత భాషాపోషకు లని ప్రసిద్ధిగాంచిన పాదుషాలలో నెవరో యీయనయందు విశేషాభిమానము వహించియుండవచ్చును.

రెండవప్రవాద మక్బరుచక్రవర్తితో సంబంధము కలిగి యున్నది. ఆచక్రవర్తిని గూర్చి యేస్వల్పాంశమును గూడ విడువకుండ వ్రాసిన "ఐనెయక్బరీ" యనుచరిత్రములో నీపండితుని ప్రశంసగాని లవంగికసంగతిగాని గానరాదు. మహమ్మదీయుఁడయిన యక్బరుచక్రవర్తి తనకొమార్తె నొకవైదికబ్రాహ్మణునకిచ్చి పెండ్లి చేసినమాటయే నిజమైనపక్షమునకుఁ దచ్చరిత్రములో గ్రుచ్చవలసినయంశములయందింతకు మించిన విలువగలవి చరిత్రకారునకు వేఱొక్కఁ డుండఁడని నిశ్చయముగా నక్కాణింపవచ్చును. మఱియు మితిమీఱిన రాణివాసముగల మొగలాయిచక్రవర్తి కూతురు జల కలశమును దలమీఁదఁ బెట్టుకొని కొలువుకూటములోనికి వచ్చినదని చెప్పుమాటయందు వివేకముగలవారి కెవ్వరికి విశ్వాసము పుట్టును? మహమ్మదీయ ప్రభువులలో హిందువులకు మిగుల ననుకూలుఁడయినవాఁడును వారిచే నెచ్చుగ మెచ్చఁబడినవాఁడును నక్బరు చక్రవర్తి గావునఁ దమకుఁ బరిచితమయినపేరు, పండితరాజు నాదరించిన చక్రవర్తికి మనవారారోపించి యుందురు. ఇంతియ కాని యీపండితునకును నక్బరు చక్రవర్తికిని లేశమును సంబంధము లేదు. యీకథలో నతికి యున్న శ్లోకములు పండితరాజు రచియించిన యే గ్రంథమునందును గానరావని తత్కృతిమీమాంసయందు ననుచుట నొకానొక రనుమానించుచున్నారు; కాని వారి కట్టియనుమానము పుట్టవలసినపని లేదు. చాటుధారా శ్లోకములు లోకమందే పాఱికెక్కియుండును గాని గ్రంథములయం దెప్పుడు నిమిడియుండవు.

విమర్శించి చూడఁగా నీకథ యంతయుఁ గేవల కల్పితమని చెప్పుటకంటెఁ గాసంత లేనిదే గంపంత కాదనులోకోక్తిని బట్టి జగన్నాథ పండితునకు యవనీసహవాసమున్నదనియే తలంచుట మంచిది గాఁ దోఁచుచున్నది. ఈ భామినీవిలాసమందలి కరుణావిలాసము సర్వము నీకవికిఁ దటస్థించిన జాయావియోగదుఃఖమునే ప్రకటించుచున్నది గదా! మహమ్మదీయ చక్రవర్తిగారి దివాణము నాశ్రయించి యున్న యీ

మూఁడవకథ జగన్నాథ పండితుని ప్రభుభక్తిని సూచించుచున్నది. కనుక న ద్దానిని విశ్వసించుటకుఁ బ్రమాణాంతర మనావశ్యకము.

నాలుగయిదు కథలు హేతువాదమున కందక కేవల విశ్వాసముమీఁద వ్రేలాడుచున్నవి. దేవతాసాక్షాత్కారాదులయందు నమ్మకము గలవారే కాని లేనివారు వానినంతగాఁ బాటి సేయరు. ఈ రెంటిలోఁ గడపటి దానియందు నాగేశభట్టునొక నామము వినఁబడుచున్నది. నాగేశభట్టునతఁడు జగన్నాథపండితవిరచిత మయినరస గంగాధర మనునలంకారశాస్త్రమునకు గురుమర్మప్రకాశ మను వ్యాఖ్యానము చేసి యున్నాఁడు. ఆవ్యాఖ్యానము పేరిఁబట్టి యాలోచింపఁగా నాగేశభట్టునతఁడు హరదీక్షితునకుఁ గాక జగన్నాథపండితునకే శిష్యుఁడేమోయని తోఁచుచున్నదిగాని తద్వ్యాఖ్యానముఖశ్లోకమున "నత్వాగంగాధరం మర్మప్రకాశం తనుతే గురు," మ్మనియున్నందున నందులకు మరల సందేహము గలుగుచున్నది హరదీక్షితాదుల కాలనిర్ణయమును గురించి ముంబాపుర ప్రకటిత సంస్కృత భామినీ విలాసమునందలి యాంగ్లభాషాలిఖిత పీఠికయందు నధికముగా విస్తరింపఁబడి యున్నది. వలయువా రందుఁ జూచుకొనునది.

ఆఱవకథవిషయమున—

శా. జల్పించెం గడవెళ్ళ శాస్త్రములు; నిష్ఠల్ సల్పె నిత్యక్రియల్ ;
ఢిల్లీవల్లభుపాణిపల్లవమునన్ లేఁబ్రాయముం దెన్; గడున్
డుల్లన్ వాసన లిబ్బ్యోడన్ మధురయందుం గొల్చు గోవిందు; హా
యుల్లోకంబుగఁ జేసెఁ బండితసమాజోత్తంసుఁ డన్నింటినిన్ ॥

అను భామినీచతుర్థవిలాసపద్యమునందుఁ బండితరాజు తనయంత్యదినములను మధురయందుఁ గడపినట్లు కనఁబడుచున్నను వారణాసియందు వసియించినాఁడని చెప్పుటకుఁగూడఁ గారణమున్నది. క్రీ. శ. 1637సం॥ ప్రాంతమున సుప్రసిద్ధుఁడైయున్నట్లు ఎంచఁబడిన ద్రవిడపండితుఁ డప్పయ్యదీక్షితుఁడు పండితరాజున కన్యాలమునఁ బ్రతిపక్షిగ నున్నవాఁడు "నేవం రూపకం, రూపకేచ బింబప్రతిబింబభావో నాస్తీతి కేనాప్యాలంకారికంమన్యేనప్రతారితస్య దీక్షితస్యోక్తి రశ్రద్ధేయైవ,,. అని రసగంగాధరరూపక ప్రకరణము. దీర్ఘశ్రవోలంబకర్ణస్య ద్రావిడ స్యాప్పదీక్షితస్య అని పయినావాక్యములోనిమాటకు నాగేశభట్టువ్యాఖ్యానము. పండితరాజున కప్పయ్యదీక్షితుఁడు ప్ర

తిపక్షీయనుటకుఁ బూర్వోక్తసంస్కృత వాక్యమే సాక్షి. ఇట్టిస్థితిలో నీపండితు లిరువురును గథలోఁ జెప్పఁబడిన చొప్పున నెప్పుడయినఁ గలసికొనిరాయను విషయమే పరమసందిగ్ధము. ఇంక శ్లో॥ కింనిశ్శంకం శేషే (ముగిసెఁబ్రియము ఇత్యాదిదానితెలుఁగు) అను నార్యను వారిద్దఱును గలిసి చెఱిసగము రచియించిరను విషయము చెప్పవలసినదే మీఁ ఇంతియగాక యీశ్లోకము రసగంగాధరమున నాక్షేపప్రకరణమునందును గానవచ్చుచున్నది. దీనంజేసి తదార్యయం దప్పయ్యదీక్షితునకు భాగమీయ బొత్తిగ నేవలను పడదు. ఏమనఁగా జగన్నాథపండితుఁడు తనరసగంగాధరమునందు.

శ్లో॥ నిర్మాయ నూతన ముదాహరణానురూపం
కావ్యంమయాత్ర నిహితం నపరస్య కించిత్ ;
అఘ్రాయతే సుమనసాం మనసాపి గంధః
కస్తూరికాజననశక్తిమతా మృగేణ ॥

దీనికిఁ దెలుఁగు.

చ॥ కొననిటఁ గొంచె మేనియు నొకొండు రచించిన దాని; నే నె నూ
తనముగఁ జేసి యుంచితి నుదాహరణాను గుణంబుఁ గావ్యముల్ ;
మనమున నైన మూరుకొను నా సుమనస్సులతావిఁ గస్తురిం
జననము నొందఁ జేయఁగను జాలుమృగంబు జగంబులోపలన్ ॥

అని గొప్పప్రతిజ్ఞ చేసికొన్నాఁడు. కంఠోక్తిగాఁ దెలియవచ్చుచున్నయీప్రతినకు విరుద్ధముగాఁ బుక్కిటిపురాణమును విశ్వసించుట వివేకపక్షము గాదు.

కడపటికథయందుఁ బర్యవసానము రెండంశములుగాఁ దేలుచున్నది. మొదటిది జగన్నాథపండితుఁడు జాతిబహిష్కృతుఁడయ్యె ననుట. రెండవది గంగాస్తవము గావించి యావెంటనే లవంగికతోడ నాతఁడు గంగలో మునింగి యదృశ్యుఁ డయ్యె ననుట. ప్రథమాంశమును గుఱించి కొందఱయభిప్రాయ మేమనఁగా గంగాలహరియందలి కొన్నిశ్లోకములు ముఖ్యముగా ౬, ౨౭, ౩౦, ౩౬, ౩౪, ౩౯, ౪౬, ౪౭ సంఖ్యలు గలవి, తత్కథను మెఱుఁగుపెట్టునట్లు కనఁబడుచున్నవిగాని యవియొక ప్రమాణముకానేరవు. అంతేకన్నను దీనముగా ననేకకవులు స్తవములను జేసియున్నారు. అనునదిగా నున్నది. అయినను.

చ॥ భవ మనుపాడునూతఁబడి బాముల నొందెడు నన్ను నీగతిం

దవుసె యుపేక్షసేయఁ గరుణావరుణాలయ ! శౌరి ! తొల్లినీ
పవన మొనర్ప నెట్టు లకటా ! ప్రకటాఘును బింగళాఖ్యవా
రవనిత, దుష్టవర్తనుని భ్రష్టు నజామిళభూసురుబ్రివుక్ ॥

భామి. శాంత. ౧౬.

అను నర్థముగల మూలశ్లోకమును జదువునప్పుడు తత్కవి తిన్నను దనలవంగికి నుబాంవులం జేయు మని భగవంతుని గూర్చి మొఱ్ఱవెట్టుకొనినట్లు లెవరు తలంపకుందురు? ఇట్టిసార్థనము వేఱొకరిది మనము వినము. ద్వితీయాంశము కేవలము విశ్వాసానర్హముగానున్నది. కొందఱు చెప్పెదులాగునఁ బండితరాజు నిజముగా గంగాలహరి రచియించిన తోడనే గంగాప్రవేశ మయిన పక్షమునఁ దదనంతర మాయన వేఱొకగ్రంథము విరచించుట కవకాశము గలుగదు గదా! ఈక్రింది యాంశమును బట్టి విచారింపఁగా గంగాలహరికిఁ దరువాత నాయన తనకృతుల నన్నిట నుత్కృష్టతమ మనఁదగిన రసగంగాధర మను నలంకారశాస్త్రమును విరచించి నట్లు కనుపట్టుచున్నది. అగ్రంథమునం దన్వయప్రకరణమున.

" ఉదాహరణ మమృతలహర్యాఖ్యే మదీయే గంగాస్తవే—

శ్లో॥కృతక్షుద్రాఘౌఘా నథ సపది సంతప్తమనసః
సముద్ధర్తుం సంతి త్రిభువనతలే తీర్థనివహాః
అపిప్రాయశ్చిత్త ప్రసరణపథాతీతచరితాన్
నరా నూరీకర్తుం. త్వమివ జనని త్వం విజయసే॥

పైసంస్కృతమునకుఁ దెలుఁగు

మదీయ మగునమృతలహర్యాఖ్య గంగాస్తవమునం దుదాహరణ మని

చ॥ పొనరిచి ఘోరపాతక సమూహము లుమ్మలికించు వారలన్
మనుపఁగ నున్న వెన్నొ భువనత్రితయంబునఁ దీర్థసార్థముల్;
జననిరో! నీవ నీవెసుమి సాటివి నిష్కృతిమార్గదూరవ
ర్తనములు గల్గుమర్త్యసముదాయము నైనను నుద్ధరింపఁగన్॥

అనునర్థమిచ్చుపయిశ్లోకమును జేర్చియున్నాఁడు. గంగాస్తవముగాంగుఁ గడపటిదయిన

శ్లో॥ఇమాం పీయూషలహరీం జగన్నాథేన నిర్మితాం

యాః పకే ప్రస్యాస్వస్య జాయంతే సుధాసంపదః॥

అనుశ్లోకమునందుఁ జెప్పఁబడినచొప్పునఁ దద్గ్రంథము పీయూషలహరియనవలసియుండఁగా నీయన్వయప్రకరణమున (అమృతలహర్యాఖ్యే) యని యుండుట లేఖకాదిప్రమాదముగాఁ దలంప నగునని. పండితరాజు రచియించినది యమృతలహరియని వేఱొకటి యున్నది. అదియమునాస్తవముగాని గంగాస్తవముగాదు. ఉదాహృతశ్లోకము గంగాస్తవమునందుఁ గానఁబడుచున్నది. పీయూషలహరిలోని ప్రథమశ్లోకమునందును గంగ యుపాస్యంగుచు వచ్చెనను మాట తల్లజాతమాధుర్యశాలియ వ్యాలికమగు నట్టుక్తినిగాఁ విచక్షణులు భావించుకొందురుగాక.

కథలవిషయ మిట్లు ముగిసినది గనుక నిటుమీఁదటఁ గాలనిర్ణయము చేయవలసియున్నది. అందును గుఱించి నిర్వివాదముగా నిశ్చితాభిప్రాయము నిచ్చునవి జగన్నాథపండితుఁడు రచియించిన గద్యపద్యములే ముఖ్యములగును. కొన్నిట్టి వానిని క్రిందవ్రాయుచున్నాను.

౧ శ్లో॥ సుగంధాశ్చ మారామాదిహాయేషు శిశిరఝంఝానిలహతాః
వసంతేయః కాశ్చిత్ యాతి తదపిలోకే కంపతి జనః
కిమేభిర్గ్యాకార్యం శివశివ వివేకోనవికలైః
శ్చాండీవన్నాస్తా మధుమధని దిల్లీనరపతేః॥
రసగంగాధరము. ఆక్షేపప్రకరణము.

౨ శ్లో॥ సృష్టస్సృష్టిక్రమాత్ ప్రురాల పవిత్రాతుం జగన్మండలం
త్వం చింతాప నిర్దయం దహసి యజ్జ్వాలాభిరారాద్రిపూన్
సంరంభారుణలోచనో రణభువి ప్రస్థాతుకామోయదా
జానీమో భవతా నహాంత విదితో దిల్లీధరావల్లభ॥ ర.గం. ప్రతీప ప్రకరణము.

౩ శ్లో॥ మాహాత్మ్యస్య పరోవధిర్నిజగృహం గంభీరతాయాః పితా
రత్నానా మహమేక ఏవ భువనే కోవాపరో మాదృశః
ఇత్యేవం పరిచింత్య మాస్మ సహసా గర్వాంధకారం గమో
దుగ్ధాబ్ధే భవతా సమో విజయతే దిల్లీధరావల్లభః॥ ర.గం. ప్రతీపప్రకరణము

౪ శ్లో॥ అనుకూలభావ మధవా పరాఙ్ముఖత్వం సమాశ్రయన్నరలోకే
అన్యోన్యావిహితమంత్రా విదధతి దిల్లీవల్లభా విహారాంతః॥ ర.గం. పహారోక్తి ప్రకరణము

౫ గ॥ మూర్తిమతేవ నవాభాసఖానమహః ప్రసాదేన ద్విజకులసేవాహేవాకివా
జ్ఞానః కాయేన మాథురకులసముద్రేందునా రాయముకుందేనాదిష్టేన సా
ర్వభౌమ శ్రీశహాజహాం ప్రసాదాధిగతపండితరాజపదవీవిరాజితేన తైలింగకు
లావతంసేన పండిత జగన్నాథేనాసఫవిలాసాఖ్యేయ మాఖ్యాయికా నిరమీ
యత. ఆసఫవిలాసపీఠిక.

౬ శ్లో॥ శ్యామం యజ్ఞోపవీతం తవకిమితి మషీసంగమాత్ కృత్రజాలైః
సోయం శీతాంశుకాన్తాపయసి కథమసూ తుజ్జలం కజ్జలాక్ష్ణం.
వ్యాకుర్వన్నారసేక్షితిరమణ రఘుక్షోణిభృత్పత్కృలాక్షీ
లక్షాక్షీణాశ్రుధారాసముదితసరితాం సర్వతస్సంగమో౽॥ ఉత్తర ప్రకరణము

౭ శ్లో॥ భూమీనాథ శహాబుదీన భవతస్తుల్యో గుణానాం గణై
రేతద్భ్రాతి భవప్రపంచవిషయే నాస్తీతి కిం బ్రూమహే
ధాతా నూతనకౌశలైర్యది పునస్సృష్టిం నవాం భావయే
స్నస్యాదేవ తథాపి తావకతులాలేశం వదానో నరః॥ అసఫప్రకరణము.

పై సంస్కృతమునకుఁ దెలుఁగు

౧ చ॥ అమరారామమునుండి క్రిందఁబడఁగా నత్యుగ్ర ఝంఝామహాత
టాగ్రిమరాజంబులు సంతసింతురు జనుల్ తోరంబుగాఁ; బైన లా
భ మదేమీ యకటా! వివేకవికలత్వం బొందునవ్వారిచే?
తను, ఢిల్లీనరనాథబంధుగ్రిఁ దెలమిన్ దైవాంఘ్రికుంపదోయ్యకాన్॥

౨ శా॥ పాలింపం గదరా ధరావలయమున్ భానూ! ననుం జేసెన
న్నాళీకాసనుఁ డేస్తు నిర్దయతఁ జంధత్వోగ్రరజ్వాల; ను
ద్వేలాటోపతి రక్తనేతుగ్రిఁ దగుచుం ఢిల్లీక్ష్మావల్లభుం
డాలంపుందని బైలుదేఱు నను టీవాలింప వేమో కటా॥

౩ శా॥ మాహాత్మ్యంబున కెల్లఁ; లోఁతునకు ధామంబున్, బినర్రాసం
దోహంబంతకు; మాన్పగొండు జగమందుం గల్గునే యున్నఁడం
చాపంజేయుము దుర్మదాంధుఁ డవు గా క్షీరవారాశీ; ది
ల్లీహంపీరవతంస మాన్యట భవల్లీలన్ బరిద్ధిల్లెడున్॥

౪ క॥ ఢిల్లీవల్లభుఁడును విధి యొల్లపు పెన్వ్యాక్య మతి విపింతమంత్రిత వ

ర్తిల్లుమ సుముఖత విముఖత । యిల్లోపలఁ గొడ నహింతు రిద్దఱఁ గూడన్

౫ గ॥ మూర్తిమంతంబగు నవాభాసపు భావమునఁ బ్రసాదంబు నాఁ జనువాఁడు, ద్విజనులసేవాహేవాకి వాఙ్మోహకారాయుండు, మాధురకులసముద్భవుండు, రాయముకుందుం డానతీయ, సార్వభౌమశ్రీశహాజహాంప్రసాదాధిగతపండితరాజపదవీవిరాజితుండు త్రైలింగకులావతంసుండగు పండితజగన్నాథునచే నాసఫవిలాసాఖ్యాయిక నిర్మింపంబడియెను.

౬ ఉ॥ జన్నది మేల నల్లనడెఁ జాలఁ? వషీయుతి; నేడఁ గల్గెఁ? జెం
తన్నులకన్నతోయమునఁ; దజ్జలమందె టెుకజ్జలాప్తిఁ దు
ష్యన్నుతనూరసేనరసాలరిపుక్షితిపాంగనాళివా
ల్గన్నులఁ గాఱునీరు పెనుగాలువలై ప్రవహించి కూడుటన్॥

౭ శా॥ ఖ్యాతోత్ప్రేక్ష! శహా జహీన! గుణసంఘాతంబునన్ బోల ని
న్నే నమ్మాశరథప్రపంచమున లేఁ డెంచందు వాక్ప్రౌఢనే
లాఁ దా నూతనకారణంబుల ననంతౌత్పత్తి భావించినన్
ధాత్రిం దప్పఁడు సైతమందఁడు సుమీ త్వత్తుల్యుఁ డెవ్వం డెటన్॥

«నూరుద్దీన్ మహమ్మదు జహాంగీర్», «శహాబుద్దీన్ మహమ్మదు షా జహాన్», అనునవి వరుసగా జహాంగీరునకును షాజహానునకును బూర్ణనామములు. ప్రస్తుతము దావారింపుటకు దొరకలేదుగాని పండితరాజు షాజహానునకుం బెద్దకుమారుఁడగు దారాశికోవును బొగడుచు జగదాభరణమను చిన్నకావ్యమొకటి రచియించియున్నాఁడు. ఈగ్రంథమును గూడఁ గలిపిచూచి పూర్వోదాహృతసంస్కృతగద్యపద్యములలోనియంశములు పాలోచించినపక్షమునఁ బండితరాజు జంహాంగీరుషాజహానుదారా లనుముత్తరముల వారిపొత్తుగలిగి వారిమెప్పులకుఁ బాత్రుఁడయినట్టు కనుపట్టునుగదా!

షాజహాను తనతండ్రి చనిపోయినతరువాత ననఁగాఁ గ్రీ-శ- ౧౬౨౮ సం॥ సింహాసనమునకు వచ్చినవాఁడగుటచే, జహాంగీరును గూడ మెచ్చియున్నట్లు కనఁబడు నీ పండితుఁ డంతకు మును పేఁడెనిమిదియేండ్లక్రిందట నయిన నక్కొలువుఁ జేరియున్నట్లు మనము దలంపవలెను. తదాస్థానమునఁ బండితుఁడుగాఁ జేరునప్పటికిఁ బండితరాజునకుఁ గనీసము ౩౦ ది యేండ్లప్రాయమయిన నుండకపోదుగాన షాజహాను సింహాసనమునకు వచ్చునప్పటికే యీకవికించుమించుగ ౪౦ ది సంవత్సరములు వయస్సుండవచ్చును. షాజ

హాను రాజ్యము చేసినది ౩౦ ది సంవత్సరములు. ఆకాలమంతయు నీయన తదాస్థానమం దుండి, యౌరంగజేబు (షాజహానుని తృతీయపుత్రుఁడు) తనతండ్రిని చెఱపెట్టిన కాలముననో యన్నయగుదారాను సంహరించిన కాలముననో తన్నాదరించుమంచిప్రభువు లేక పోవుటచేత వార్ధకమున మథురయందు గోవింద సన్నిధానమున దినములు వెళ్ళఁబుచ్చి యుండును. రసగంగాధరము చేసిన కాలము షాజహానుని ప్రభుత్వమధ్యమునందలిదే కావచ్చును. గావునఁ దద్గ్రంథముకంటెఁ బూర్వపుదియగు గంగాలహరి రచియించునప్పటికిఁ బండితరాజు ముసలి యయి యుండఁడుగాని "ముగిసెఁ బ్రాయము మృత్యువు మొగిసె" నిత్యార్థమిచ్చు శ్లోకమునుబట్టి చూడఁగాఁ "గాశ్యాంతు మరణాన్ముక్తిః" యను వచనము ననుసరించి యవసానమునకు నతఁడు వారణాసిఁ బ్రవేశించి యుండునేమో యనియుఁ దోఁచుచున్నది. పండితరాజు జహంగీరునికడపటి కాలమునఁ దదాస్థానమునఁ జేరియుండుననుకొన్నను దత్పుత్రుఁడగు షాజహాను రాజ్యాంతమునప్పటి కాయన కనిమిద వపది సమీపించి యుండవలసివచ్చును. ఇట్టిస్థితిలో షాజహాను పితామహుఁడగు నక్బరు చక్రవర్తికడ నీయన పండితుఁడుగా నుండెననుమాట యెట్లుపొసఁగును? భామి.శాం. ౪౪ శ్లోకమునందు "దిల్లీవల్లభపాణిపల్లవతలే నీతం నవీనం వయః" యని తన యౌవనప్రాయమును దిల్లీశ్వరుని కిచ్చినట్లు కంఠోక్తిని జెప్పుచున్నాఁడు. ఈదిల్లీశ్వరుఁడక్బరుచక్రవర్తియేయైన యతనిపాణియందే పరిపూర్ణసకలశాస్త్రపాండిత్యాతిశయ సంపాదనాంతర స్వీయనవీనప్రాయం బీయనచేత నీతమయిన పక్షమునందు నక్బరుమీఁదఁ బండితరాజు చెప్పిన శ్లోక మొక్కటియేని లేక పోవుటయు షాజహాను మీఁదఁ జెప్పిన వనేకము లుండుటయుఁ గైగా నీకడపటిచక్రవర్తిచేతనే యతనికిఁ బండితరాజబిరుద మీయఁబడుటయు నెట్లు సంభవించును? పూర్వోక్తప్రకారమున ముత్తరములచక్రవర్తి సంఖ్యలమీఁదనే కాక షాజహానున కేలాగుననో సంబంధముగలసినవాఁడగు నాసఫఖానుమీఁదఁగూడ నొకయాఖ్యాయిక పండితరాజు రచియించినట్లు చదివియుంటిమిగదా! అక్బరుకాలమున నీపండితుఁడున్నయెడల నాయన వర్ణన మీయన చేయకుండుట సర్వథా యసంభవము. కాఁబట్టి రసగంగాధరమునందుండి పైనుదాహరించిన ౧,౨ ౩,౪, శ్లోకములలోఁ జెప్పఁబడిన దిల్లీవల్లభుఁడు నిశ్చయముగా షాజహానే కాని వేఱొకరు కారు. తత్కారణమునఁ బండిత జగన్నాథునిమహోచ్ఛదశ క్రీ.శ ౧౬౨౦ మొదలుకొని ౧౬౬౦ సం॥ వఱకు నైయుండవచ్చును.

జగన్నాథపండితుని తండ్రిగారిపేరు పేరుభట్టనియుఁ దల్లిపేరు లక్ష్మియనియు నీయన తెలుఁగునాఁటివాఁడనియు సకలశాస్త్రపారంగతుఁడగు జనకుని యొద్దనే విద్దెల న్నియు నభ్యసించెననియు నీ క్రిందిశ్లోకముల వలనఁ దెలియవచ్చెడును.

౧ శ్లో॥ త్రైలింగాన్వయమంగళాలయమహాలక్ష్మీదయాలాలితః
శ్రీమత్పేరమభట్టసూనురనిశం విద్వల్లలాటంతపః
సంతుష్టః కమఠాధిపస్య కవితామాకర్ణ్య తద్వర్ణనం
శ్రీమత్పండితరాజపండితజగన్నాథో వ్యధాసీదిదమ్ ॥ ప్రాణాభరణము ౫౨

౨ శ్లో॥ పాషాణాదపి పీయూషం స్యందతే యస్యలీలయా
తం వందే పేరుభట్టాఖ్యం లక్ష్మీకాంతం మహాగురుమ్॥ ర. గం. పీఠిక.

3 శ్లో॥ శ్రీమజ్జ్ఞానేంద్రభిక్షో రధిగతసకలబ్రహ్మవిద్యాప్రపంచః
కాణాదీ రాక్షపాదీ రపి గహనగిరో యో మహేంద్రాదవేదీత్
దేవాదేవాధ్యగీష్ట స్మరహరనగరే శాసనం జైమినీయం
శేషాంకప్రాప్తశేషామలభణితి రభూత్సర్వవిద్యాధరో యః॥ ర గం. పీఠిక

వీనికిఁ దెలుఁగు.

౧మ॥ స్థిరలక్ష్మీకరుణాపరిపాలితుఁడుఁ బేరంభట్టసూనుండుఁ బం
డితరాజాంకుఁడుఁ ద్రిలింగకులుఁడా విద్వల్లలాటంతపుం
డతితుష్టిన్ విని కామరూపవిభు దివ్యంబౌ కవిత్వంబుఁ, ద
త్కృతి వర్ణింపుమఁ జేసెఁ బండితజగన్నాథుండు దానీకృతిన్ ॥

౨క॥ పాషాణమునుండియుఁ బీ । యూషము స్రవియించు నేమహోగ్రగిరులన్,
భూషించుము నా లక్ష్మీ । యోషావిభుఁ బేరుభట్టు నొజ్జను దలుతున్ ॥

3మ॥ గ్రహియించెన్ సద్బ్రహ్మవిద్య విమలజ్ఞానేంద్రయోగీంద్రుచే,
గహనంబైన కణాదగౌతములవాక్యంబుల్ మహేంద్రాఖ్యుచే,
మహి కాశీపురి ఖండదేవునలనన్ మీమాంస, శేషాంకుచే
ఫణిరాడ్భాష్యముఁ; బేరుభట్టఖిలవిద్యాశాలి సామాన్యుఁడే ॥

మఱియు జగన్నాథపండితుఁడు రాజమహేంద్రవరమండల నివాసి యని తద్వంశ్యుఁడగు నొకకాశీపండితుఁడు వ్రాసియున్నాఁడు. పండితరాజుతండ్రి పేరుభట్టు గదా! అన్యదేశీయుల కట్టిపేరు సాధారణముగా నుండ నేరదు. కాఁబట్టి యాకాశీపండితుఁడు వ్రాసినమాట నిజమే కావచ్చును. జగన్నాథపండిత విరచితములయిన గ్రంథములనుగుఱించి కొంచెము వివరించి యీపీఠిక ముగించుచున్నాను.

ఈయన గంగను, యమునను, లక్ష్మిని, విష్ణువును, సూర్యునిస్తోత్రము చేయుచు వరుసగా, ౫౨, ౧౦, ౪౧, ౬౦, ౩౦ శ్లోకములుగల పీయూషలహరి, యమృతలహరి, లక్ష్మీలహరి, కరుణాలహరి, సుధాలహరియని పంచలహరులను రచియించినాఁడు. వీని లోఁబీయూషలహరిని గంగాలహరియని సాధారణముగా వ్యవహరింతురు. సుధాలహరి యనునది మయూరకవిరచిత సూర్యశతకమువలె స్రగ్ధరావృత్తములు గలిగి యున్నది.

రసగంగాధరము. ఇదియొకయలంకారశాస్త్రము. జగన్నాథపండితుఁడు రచియించినగ్రంథములం దన్నిట నిది యుత్తమము. సరస సాహిత్యసంపాదనాభిలాషులకి ది యవశ్యపఠనీయము. మనీషులు దీనిని గవి కల్పకమని సన్నుతింతురు.

మనోరమాకుచమర్దన. ఇది భట్టోజీదీక్షితుఁడు సిద్ధాంతకౌముదికిఁ జేసిన మనోరమ యనువ్యాఖ్యమీఁద ఖండనగ్రంథము.

అశ్వధాటి. ఇది తనమనుమని ప్రార్థనమునఁ గవి రచియించిన ట్లీక్రిందిశ్లోకమువలనఁ దెలియవచ్చు మన్నది. శ్లో॥ రామసామ్నః స్వపౌత్రస్య కామనాపూరణోత్సుకః అశ్వధాటీం జగన్నాథో విశ్వహృద్యా మకీరచత్ ॥ ఇది యమకప్రధానము లగు ౨౫ శ్లోకములు గల బహుదేవతాస్తవగ్రంథము. అశ్వధాటీవృత్తములనుబట్టి దీనికా పేరుపెట్టఁబడినది.

ప్రాణాభరణము. ఇదికామరూపదేశాధీశ్వరుఁ డైన ప్రాణనారాయణుని పరాక్రమాదులను వర్ణించుచు రచియించిన చిన్నగ్రంథము. ఇందలిశ్లోకమొకటి యీవఱలోఁదెలుఁగుపద్యముతోఁగూడ నీపీఠికలోనే వ్రాయఁబడియున్నది. అది చదివిచూడఁగా నీగ్రంథముఁ గామరూపాధిపునికవిత్వమున కలరి పండితరాజు రచియించినట్లు గోచరించెడును. ఈగ్రంథమందలి మొదలిశ్లోకము భారవిలాసమందలి ౪౨ శ్లోకము నొక్కటిగానున్నవి.

జగదాభరణము. ఇది షాజహానుజ్యేష్ఠపుత్త్రుఁ డగుదారాసుకోను వర్ణించుచుఁ గవి రచియించినది. దారా సంస్కృతభాషాపోషకుఁ డగుట సుప్రసిద్ధము.

ఆసఫవిలాసము. ఇది కేవలగద్యకావ్యము. కవి దీని నాసఫఖానను నబాబునుగూర్చిరచియించినాఁడు. ఈసంగతి స్పష్టపఱుచునొక వాక్యము తద్గ్రంథపీఠికలోని దని యింతకుఁబూర్వ మీపీఠికలోనే యుదాహరింపఁబడియున్నది.

భామినీవిలాసము. ఇది భర్తృహరివిరచితమైన సుభాషితరత్నావళివంటిది. ఇందు నానారసప్రధానములయిన మనోజ్ఞశ్లోకములు గలవు. జగన్నాథపండితుఁడు తన రసగంగాధరములో లక్ష్యములుగా నుదాహరించుకొనుటకీగ్రంథము రచియించినాఁడనియు, గంగాలహరీప్రముఖనిజగ్రంథములలో దొరకనిలక్ష్యముల నిందుండి గ్రహించుచు వచ్చెననియుఁ జెప్పుదురు. రచనాకారణము నెవరేమి చెప్పినను గ్రంథముమాత్రము

సరసమైనది ఇందలి శ్లోకము లలంకారాదులకు లక్ష్యములుగానుండ వీనిని జదువుటవలనఁ దత్తద్విషయములు స్ఫురణకు వచ్చుచుండును.

ఇదిగాక చిత్రమీమాంసాఖండనము మొదలుగాఁగల బహుగ్రంథము లీపండితరాజు రచియించెనని చెప్పుదురు. వసుమతీపరిణయము రతిమన్మథము ననురెండు నాటకములు గలవు. వానినిరచియించిన కవి జగన్నాథుఁడని యందున్నదిగాని యాజగన్నాథుఁడీజగన్నాథుఁడు గాఁడని నిశ్చయముగాఁ దలంపవచ్చును. తన్నాటక ప్రస్తావనలయందుఁ గవి తండ్రిపేరు బాలకృష్ణుఁడని యుండుటయే కాక విశేషించి వసుమతీపరిణయమందుఁ దన్నాటకమప్పుడు రాజ్యముచేయుచున్న పేష్వాబాలాజీబాజీరాయనియాజ్ఞచొప్పున రచియించినట్లు చెప్పఁబడినది. ఇందువలన నీనాటకద్వయకర్తయగు జగన్నాథుఁడు బాలాజీ బాజీరాయని కాలమందనఁగా 18 వ శతాబ్దము నడుమ నున్నవాఁడని తేలుచున్నది. భామినీవిలాసకర్త 17 వ శతాబ్దము నడిమివాఁడనియు నతని తండ్రిపేరు పేరుభట్టనియుఁ బూర్వమే తెలుపఁబడెను గదా!

భామినీవిలాసమందలి కడపటిపద్యములవలన జగన్నాథ పండితుఁ డాత్మస్తుతిపరాయణుఁడని స్థూలదృష్టికి దోఁచునుగాని సూక్ష్మదృష్టి నాలోచించినచో సర్వశాస్త్రపారంగత ప్రజ్ఞగల యవ్విద్వాంసునకట్టి యుక్తులు మదయోక్తిగావని తోఁచనే స్ఫురింపకపోదు. పండితరాజు తనకవనమందుఁ బ్రసాదము సాధారణగుణమని యీక్రిందివాక్యములవలనఁ జెప్పియున్నాఁడు. "శ్రుతిమాత్రా వాక్యార్థం కరతలబదరమివ నివేదయంతీ ఘటనా ప్రసాదస్య. అయంచ సర్వసాధారణో గుణః, ఉదాహరణాన్యత్ర ప్రాయశో మదీయాని సర్వాణిపద్యాని." ర. గం – ఆననము ౧. ఇట్టికవనమును సరిగఁ దెలిఁగించుట యశక్యమే యయినను మనీషులు గుణగ్రాహులను నమ్మికతో నేనీ ప్రయత్నమును జేసినాఁడను. జగన్నాథపండితుని గురించి కొంతవివరముగా వ్రాయుటకై నాకు, ఎల్, ఆర్ వైద్యులనువారు ౧౮౮౭ సం॥ ప్రకటించిన సంస్కృత భామినీవిలాసములోని యాంగ్లపీఠిక విశేషసాహాయ్యము చేసినందునఁ దత్పండితులకు నేను మిగులఁ గృతజ్ఞుఁడనగుచున్నాను.

ఎన్నఁడో నాయొద్ద నేర్చుకొన్నదో కొంచెపాటి తెలుఁగునకై సదా నాయెడల గురుభావము వహించి యీగ్రంథము ముద్రాప్రవృత్తి గయికొనకయే యచ్చొత్తించిన దేశోపకారి పత్రికాధిపతి సత్తిరాజు సీతారామయ్య ప్రధానునిఁ బరమేశ్వరుఁ డాయురారోగ్యాది సంపన్నునిఁ జేయుఁగాక యని కోరుచున్నాఁడను.

రాజమహేంద్రవరము.
1902 సం॥ డిసెంబరు.

వడ్డాది సుబ్బారాయుఁడు.

అవతారిక.

సతీస్మృతి యనఁగాఁ బతివ్రతను గూర్చిన స్మరణము. వేణీసంహారాద్యాంధ్ర గ్రంథకర్త యయిన వడ్డాది సుబ్బారాయకవి తనభార్య యగు సన్నపూర్ణాసతిచరమకాలమునఁ దజ్ఞాపకముగా దీనిని రచియించినాఁడు. పండితరాయఁడనుబిరుదునామముతోఁ బూర్వము షాజహా నను డిల్లీచక్రవర్తి యాస్థానమున విద్వాంసుఁడుగా నుండిన జగన్నాథకవి సంస్కృతమున రచియించినభామినీవిలాసమనుచతుర్విలాసగర్భిత మయిన గ్రంథముఁ దానాంధ్రీకరించినందునఁ దద్గ్రంథమందలి తృతీయముకరుణవిలాసము జగన్నాథపండితుని ధర్మపత్నియగుకామేశ్వరి మరణమును స్మరింపఁ జేయునది యగుటచేత విషయసాదృశ్యమును బట్టి కవిచే నీగ్రంథము భామినీవిలాసకరుణవిలాసమున కనుబంధము కావింపఁబడినది. ఇందు మొదటినుండి నలుబదియేడు పద్యములు కేవలము కవి విలాపమును దెలుపునవి యయినను దత్తదవస్థాభేదమును బట్టి యవి ప్రథమ ద్వితీయ తృతీయ తురీయ విలాసములని నాలుగు భాగములు చేయఁబడియున్నవి.

భార్య లంకణములు చేయుచున్న పిడుగు సమాచారము దెలుపు నొకయుత్తరము నరసాపురము సమీపమున వసిష్ఠాతీరమం దొకపల్లెయయిన కలగముపూడి పోలవర మనుతన యత్తవారియూరనుండి రాఁగాఁ దత్క్షణమే కవి యచ్చటికిఁబోయి, నాఁటి కేడులంకణములయితేన్నానవాలు పట్టుపాటి తెలివి యయినను లేక సంధిచే నేమేమో కలవరించుచున్న ప్రియురాలిని జూచి, యింక జీవింప దనునధైర్యముతో, నామె సప్రాణయయియుండఁగా శోకించుట ప్రథమభాగమును, మృతసతికి దహనసంస్కార మాదినముననే జరిగినను సంచయనకర్మనిమిత్తము తత్పోలవరగ్రామమునఁ గవి మఱినాలుగు దినము లాఁగవలసి వచ్చినందునఁ బ్రాణోత్క్రమణానంతర మాయూర దారను జరిగించినకర్మములను నామెవిలాసాదులను దలంచుకొని దుఃఖించుట ద్వితీయభాగమును దద్గ్రామము నుండి రాజమహేంద్రవరమువచ్చి నిజగృహమున మృతసతీప్రతిచ్ఛంద దర్శనాదులవలన మనోవైకల్యముగలిగి బహువిధముల విలపించుట తృతీయభాగమును, స్త్రీదక్షతలేమి మొదలుగాఁగల పలుకారణములవలన రాజమహేంద్రవరమున జరపవలను ప

డక, కవి తనకుమారుని (తృతీయకళత్రసంజాతుని) మాతామహస్థానమయి నలువదిరెండు మయిళ్ళదూరమున ఏలూరికాలువదరినున్న సుప్రసిద్ధమగు నుంగుటూరుగ్రామమునకు బోయి నిజజాయ కక్కడఁ బారలౌకికక్రియలు నిర్వర్తించుచు నార్తిఁబొందుట చతుర్థ భాగమును దెలియఁజేయుచున్నవి.

తురీయకళత్రవియోగము ప్రాప్తమయినప్పుడనఁగా నైదేండ్లక్రిందటి దుర్ముఖిసంవత్సర శ్రావణమాసమున సీయన్నపూర్ణాసతియక్కగారగు సుబ్బలక్ష్మియను కళత్రము కాలము చేసినప్పుడామెను స్మరించుచు నీకవిసతీస్మృతియను పేరితోఁ గొన్నిపద్యములువ్రాసి యందు ద్వితీయకళత్రములపద్యములుకూడఁ జేర్చి యచ్చొత్తించెను. కాని దీనింబోలెదానిని గరుణ విలాసానుబంధమని పేర్కొనలేదు. ఈకవి భామినీ విలాసము నప్పటికే కొంతవఱకుఁ దెలిగించియుండెను. అయినను గరుణవిలాసములోని విషయమిట్టిదని నాఁటికిఁ జూచియుండలేను. ఇటీవల నయ్యంశము దెలియ నయినందున బూర్వకాలమునఁగూడఁ గళత్రవియోగవిషయమునఁ గవులిట్లు గ్రంథరచన సేయు నాచారము గలదని సూచించుటకిది దానికనుబంధ మొనర్చినాఁడు. ఇయ్యనుబంధగ్రంథమునందలి పద్యములలోని భావములు గొన్నిచోట్లఁ గూఢముగానున్నవి. పవిత్రమయినచరిత్రము గలిగి బహిఃప్రాణమయినభార్య పరలోకమునకేగినప్పుడు కవియగుభర్త యామె పేరు శాశ్వతము గావించుటకుఁ జేయవలసిన దింతకన్న వేఱుకార్యము లేదు.

వసురాయకవి మున్నొకసారి తురీయఁకళత్ర వియోగ సాగరమం దీఁదులాడుతఱిఁ బరామర్శించుచు నొక మిత్త్రుఁడు వ్రాసి ప్రకటించుటకు నాయొద్దకుఁ బంపిన పద్యమొకటి యీక్రిందఁ బొందుపఱుచుచున్నాను

చం॥ వరకవితాలతాంగి ననపద్యములీల గవగూడి రేవగల్
చిరతరసౌఖ్యకీర్తులను జెందుచుఁ దన్మొక రీతిఁ జూడనీ।
సురుచిరగాత్రలందఱది చూచి సహింపఁగలేక గాదదు।
ర్భరతరచింతతోడ నెడఁబాసిరి మిమ్ములనిట్లు మిత్రమా॥

ఏలూరు.
ది 10 ఫిబ్రేవరు 1908.

} సత్తిరాజు సీతారామయ్య

శుభమస్తు.

భామినీవిలాసము.

ఇష్టదేవతాప్రశంసనాదికము.

క॥ శ్రీకళ్యాణగుణాకరు । లోకైకాధారు సకలలోకారాధ్యున్ ।
శోకహరుం గరుణామయుఁ । బ్రాకటకైవల్యదుం బరాత్పరుఁ గొలుతున్ ॥ ౧.

క॥ వినయవివేకాదుల భూ । జనులమది న్నాటుకావ్యసంతతి గలిగిం ।
పను నిర్మితంబు లగుచే । తనవిద్యాయంత్రములను దలఁతు సుకవులన్ ॥ ౨.

క॥ పండితరాజు జగన్నా । థుం డమరోక్తుల రచించె దొల్లిట డిల్లీ ।
శుం డైనషాజహానుని । నిండుసభం బొలిచి భామినీవిలసనమున్ ॥ ౩.

క॥ రాజమహేంద్రాఖ్యపురీ । భ్రాజితబోధాభ్యసనకళాశాలఁ దెలుం ।
గోజ వసురాయఁ డాకృతి । రాజము నాంధ్రీకరించు రసికుల కెక్కన్ ॥ ౪.

భామినీవిలాసము—ప్రాస్తావికవిలాసము.

క॥ శ్రీమన్మాధుర్యపరమ । సీమను సారస్వతోరుసింధుమథనజన్ ।
మామకమృదుకవితాసుధ । నీమహిలోఁ గ్రోలువారి కెసఁగు సుఖంబుల్ ॥ ౧

చ॥ మదమలినార్ద్రగండగజమండలి యుండదు దిగంతమందు; లోఁ ।
గదె లేదు జాలి హస్తినులఁ గన్న; మృగంబు లతుల్యకష్టముల్ ।
గద; యిపు డీజగంబున నిఁకన్ స్వకఠోరనఖాగ్రపాండితిన్ ।
విదితముగా మృగాధిపుఁడు వేనిపయిం బ్రకటీకరించెడున్ ?॥ ౨.

ఉ. మానససారసాకరముమధ్యమునన్ జలజస్థలన్ సుధా ।
శీనుత సౌరభాంబువుల లీలఁగఁ గాలము వెళ్ళఁబుచ్చునీ ।
మానితపుష్కరాళి మిట మండుకమండలసంకులోదకం ।
బైనసపంకపల్వలమునం దెటు నిల్వఁగ నేర్చుఁ జెప్పుమా ॥ ౩.

ఉ॥ చూడఁ జకోరు లేఁకరినచూపులఁ దూరుపువైపు, గల్వలు ।
న్వీడుచు నుండ మానమును, విగ్గాను చుండ మరుండు, నూహనిం ।
బాడఁగఁ జూచుచుండ నభిమానవతీజనమాన మిట్టిదోఁ, ।
గూడునె భాతి చందురునకున్ ఘటియింప ఘనాపరోధమున్ ?॥ ౪

చ॥ తొరగెడునీమరందమును ద్రుప్పలు దుల్లఁగ నెప్పు డానుచున్ ,।

స్ఫురదరవిందమా ! దరిని సొంపుగఁ దుస్స్వాద తేమొ పాడెదుం ! ;।
బరమహితుం డనంగఁ బవమానుఁడె సుమ్మొకకోర్కె లేక నీ।
బరిమళముల్ నిరంతరముఁ బర్వఁగ జేసెడు సర్వదిక్కులన్॥ ౫.

క॥ ఏతెంచెను దైవికముగ । నీతుస్స్వాద యిటకు నస్వకే కుటజంబా?।
బాతిగ మకరందము గల । వాతామరపూలు దీని నొదలఁ బూనకే॥ ౬.

తే,గీ॥ లేఁటికూటువతో నొండు దీయమావి । మోక విలసిల్లునందాఁకఁ గోకిలంబ !।
వెడలఁ బుచ్చుము నీ వెటో, విరస మైన । వాసరము లివి, కానసాఖ్యంపరమున॥ ౭.

క॥ బకము లవివేకములు ; దలఁ । పకు నీ కవి నలంపుపరిభవము లిల జైవా।
తృకములు గావుతేఁ గమలిని !। మకరందసుధారసైకమూర్తికము లవల్॥ ౮.

తే,గీ॥అయ్యయో ! నేను గడునీచమైతి ననుమఁ। గూపమా! యెప్పుడును నీవు గుంపఁబోకు?।
సరసహృదయంబ వగుచును బమెలగుణము । లెల్లకాలము నీవు గ్రహింతు గాదె?॥ ౯.

క॥ విరివిగ మకరందము గల । విరివన్నిని వాసరములు వెడలించినం।
భ్రర మిప్పుడు కటకట ! యె। క్కరణిని గుటజంబునందుఁ గడపునొ దినముల్ ?॥ ౧౦.

క॥ హరిచందనమా ! యెవ్వని । గిరలను గోచరము తానకీనమహిమ? యీ।
గరళంబు గ్రాయుచిలునలఁ। బరిమళములు బుగులుకొలిపి భరియింతువుగా॥ ౧౧

క॥ పాటీరమ ! తానకపరి । పాటిని బాటింపఁ గలద పాటన మెటనం।
దోటిల్ల కొరయునరులకుఁ। బాటు వాటిచి పింకి పయ్యాఁ బరిమళ విమాపే?॥ ౧౨.

ఆ,వె॥పాలు నీరు నేఱుపఱుచుటలోన రా। యంచ ! నీవ యాలసించితేని।
లోకమందు నెవ్వఁడో కులవ్రత మింకఁ। బాలనంబు సేయువాఁడు నేఁడు?॥ ౧౩.

ఆ,వె॥ పైకి గత్తివాతిపగిది, జెనువ్రాయఁ। బాములట్ల కూర్పఁ బంగిఁ దోఁచి,।
లోన గోస్తనీసమానులై నటలెడు। వారుఁ గొంప ఋఁడుర్గ వసుధయందు॥ ౧౪.

ఉ॥ పానము సేయు చెప్పుడు భవన్మకరందరసంబు స్వేచ్ఛనై।
గానము సేయుఁగాక గమకంబుగఁ జెంగటఁ బడ్పదికములోఁ,
నీనిరవద్య సౌరభము నిచ్చలు సర్వదిగంతరంబులన్ ।
మానితిభంగి నింపఁ బవమానుఁడె సుమ్ము ప్రసూనమా !॥ ౧౫.

చ॥ కొలకొల మంచు నెల్ల ఫలుఁగుల్ దివి నేగును, దీయమావిమో
గ్గలగమి జుమ్ముజుమ్మనుచు గండుటళుల్ వెస మూఁగు, నీవు కో
పిలఁగఁ ; గొలంక ! యిం కెవరిఁ జేరు ని దింపెన తీఱుఁగా కయో!
కలుకు మునుం గదా మనసు, గాంచిన నీయలిదీనమీనముల్॥ ౧౭.

క॥ తుమ్మెదవలె సౌరభలో। భమ్మున నిన్నుఁ జేరె ననుచు భావింపకు మీ।
తెమ్మెరను; లోకహితముగఁ। దమ్మీ ! యిత్తఁ డెర్గియుగ నుదారుం డయ్యెన్॥ ౧౮.

క॥ మానముఁ బూనకు మాలతి ! । మానుగ గుంజరము సలుపుచున్నది తను నెదన్ ; ।
దానకళాగురువులు సం । తానపరువు లెల్ల దీనిఁ దమతలఁ దాల్చున్॥ ౧౯.

ఆ॥వె॥ సకలగుణము లున్న, సౌగంధ్యత లేక । పోరెను, సేవ్యత్వములకతమున,।
వానిని స్వహింతు, పాటీర ! తాపకా । స్వర్వ్య మహాహ ! యేమనంగ నచ్చు ?॥ ౨౦.

క॥ గహనము సకలము వెదకెను; । బహువిధముల భ్రమరకు లన్ని పరికించె; నోహో।
సహకార ! యెక్కడను మధు । లిహము ఘనత్వము గాంచ లే దీజగతిన్॥ ౨౧.

క॥ కలపూలతావి, దనకడఁ । దలపెట్టఁగ లాని దేవతరుకుసుమముపై ।
నిలిపి పద మొండు విరి పొం । తల పోఁ దలపోయ దేని, ధన్యుడవె యళీ॥ ౨౨.

క॥ పావనివి వింధ్యసంభవ । వోవాహిని ! యివురుచున్న నుచితమె యిది ? లో।
భావించి చూడు లెస్సగ; । నవీఘులకలుషబలము లీవు గ్రహింతే ?॥ ౨౩.

క॥ పండులుఁ బత్రంబులుఁ, బూ । లుండున దెన్నండు లే దయో ! బర్బురమా !।
ముండుల నెప్పుడు నిండుక । యుండెను; ని న్నెవరు గోరె యుపసర్పింతున్ ?॥ ౨౪

క॥ ఈకాననము, గోకిలమా ! । యేకాకివి; కంటి మెత్తి కట్టే మనుమా ;।
కాకు లివి నిర్దయంబులు । నీ కెగ్గొసరింప కుండు నిజమల మనుమాన్॥ ౨౫.

క॥ స్ఫురితతరువిసరసుషమా । పరిహారక మఖిలజంతుబాధాకర మీ।
యురుతుహినము, నేగొనమున । భరియించెద వెపుడు విడక పాంథ్యాత్ంజనకా॥ ౨౬.

క॥ నీమొద్దను నేతెంచిన । యీయళికి నవజ్ఞ సేయ కేనుఁగుగున్నా !।
నీయమ్మున దానస్తన । నియమ్ములు కరులు, దీని నెత్తిని బూనున్॥ ౨౭.

క॥ దేవతరుకుసుమసౌరభ । సేవం గోరికలు దీఱి చెలఁగెడునళిన్।
బూ వన్య మైనదానిని । సేవించుట కేవలంబుఁ జిట్టకము గదా॥ ౨౮.

క॥ గాలించె నెల్లభ్రమరకుల । నాలించెను గోకిలముల నడిగి రసాలా !।
పోలింప నీకుఁ జాలిన । దీలోకములోనఁ గాన విందిందిరముల్॥ ౨౯.

చ॥ వెనరున నోయిమాలకరి ! నీ వుడు కెండల మండు వేసఁగిం।
గనుఁగొని కొండెపాటి యుదకంబు నొసంగి యొనర్చుపత్రియా।

వనిచిన మొక్క కెల్ల భువనంబును జల్లుల ముంచుమేఘ్ఘనా।
ఘన మయినట్టి యథార్థముగఁ గల్గఁగఁ జేయ నశక్యమాఁ జూమీ॥ ౩౦.

ఉ॥ వెంగలి తోఁటవాఁడు? పృథివిం గలతేమ హరించిపోయె; వా।
త్యం గడు కావిరుల్ గవిసె నాశల; నెండలు మెండు లయ్యె; సం।
పంగియ కీమరుస్థలి నపాయకరంబులె యన్ని; యిట్టు ల।
య్యుం గమలాసనుం డెచట నుండియొ నిన్ననిచెం బయోముచా!॥ ౩౧.

ఉ॥ ఏకడ దానవార్భ్రిమ దనేకమిళిందము లేసికల్ భయో।
ద్రేకవిలోలలోచనత దేహబలం బఱు, మౌక్తికవ్రజం।
బేకడఁ బొర్లుచుండెడు, మృగేంద్రుఁడు దాఁ బరలోక మేగ,నా।
హ్వాకిట నిత్తఱిన్ శివ శివా! చెవి సోఁకు శివావిరావముల్॥ ౩౨.

ఉ॥ మాకరి ప్రామఁకు లన్నిటి సమానపుఁ బ్రేమునె పెంచెఁగాని, ప్ర।
త్యేకముఁ జూపఁ డీపొగడ కెక్కువయిక్కటికంబు; నైన ని।
మ్మోక క్రమప్రవృద్ధ మయి పూచి, నితాంతలతాంత సౌరభో।
త్సేకముచే దెస ల్పొనరిచెన్ మధుపారవపూరితంబుగన్॥ ౩౩.

చ॥ వలము మొదల్కుడుం; దిటము పోఁతు, పటిష్ఠము లెల్లకొమ్మలున్;।
నెల వొరు లెక్కరానిమల; నీ కిఁగ నేబెగ డోనగాధిపా!।
పెలుకుటఁ బుట్టునైన వెఱవేఁకి యొకం డెదనెంచ; నిఘ్ఘృణాం।
డోలసెదా భగ్నకీలల మహోగ్రదవానలఘస్మరుం డహో॥ ౩౪.

ఉ॥ వేసఁగి వేళ వేవెలుఁగు వేఁడి వెలుంగుల వేఁగి, దీర్ఘ్ఘతు।
ల్యాసరము ల్మినుక్ మదిఁ దలంచుచు నెట్టెటొ నెట్టి, నెట్టకేఁ।
జేసినలోఁటి పున్నెమునఁ జేసి కనంబడి నేఁడు? నీరదా!।
గాసిలు చాతకంబుఁ గరకంబుల మొత్తను జిత్తగింతువే?॥ ౩౫.

చ॥ దరికొని కారుచిచ్చు మిను దాఁకెడుమంటల నేర్చుటం, గటా।
పెరసినతీవియ ల్పడలి బిట్టుగ మాఁడుచుఁ జెట్టు లుండ, నీ।
సిరిగరువం బిదేటిది? వచింపుము నీలపయోద! సర్వదా।
గురిసెదు కొండకొమ్ములనె కుండల ముంచిన లాగు సోనలన్॥ ౩౬.

[illegible] తెరువరి! వెఱవకు! దారి నితని పరుషగర్జితము చెవి సోఁకన్;।
ఘో[illegible]ద్రిదారణ। కారణజలదాత యితఁడు ఘనుఁ డని వినవో?॥ ౩౭.

ఉ॥ సౌరభమా జగన్నుతము; శైత్య మింక న్భువనోత్తరంబె పో;।
కీరితి దిగ్వధూనిలయకేళన మైనను జందనద్రుమా! ।
ఘోరవిషానలార్చులను గోటరకోటిని గ్రాయుచుండు క్రూ।
రోరగముల్ త్వదీయసుగుణోత్కర మెల్లను ద్రింగెదుం గటా॥ ౩౮.

క. కోరిక, మోమోటమి, చెలి । కారము, గూరిమియు నేది గానము; మైనన్ ।
ఘోర మగుభువనతాపము । దూరము గావించు నున్నతుఁడు ఘనుఁ డౌరా॥ ౩౯.

ఉ॥ అచ్చపుఁగొల్నఁ బుట్టు; రవిహస్తమునన్ విడిమట్టు; లచ్చికిన్ ।
రచ్చవు; నాఁచు వేల్పులమనంబులఁ దావి; మ తేఁగొనంబులం।
దొచ్చెము లేదు; నచ్చిక ద్విజోత్తమహంసను నాదరించు మన్ ।
వచ్చిన, నింతకన్న నెఱవాసికి నెక్కుడు నీవు పద్మమా॥

ఉ॥ ప్రొద్దున కద్ది యకామణులు పొల్లెదు వేలను జాలతాలతో;।
నిద్దురవోపు లచ్చిదోర, నీరచరంబులతో జలంబులన్;।
బెద్దతనంపుసొంపు నవివేకము నీకడ రెండుఁ దోఁచు; నిం।
దద్ద పయోధి! భూషణ మొనర్తునో? దూషణముం బొనర్తునో?॥ ౪౧.

క॥ నీయీమణు లేమిటి క। ట్రాయిత మీకాయ మేల? రత్నాకరుఁడా!।
వా రెంజినవారలకున్ । నీయొద్దను బచ్చిమంచినీ ళ్ళొదవవు గా॥ ౪౨.

ఉ॥ నీరము లిన్ని యుండఁగనె నీవు తృషార్తులదప్పిదీర్పఁగా।
నేరవ యేని, యొల్లెడల నిప్పుకలం గురియించుకొంచుఁ గా।
సారమ! మందు వేసఁగి వెసం జనుదే, పఱుపట్లు పట్టునాఁ।
డేరిదగన్ హరింపఁ గల వించుక లోఁ బరికించి చూడుమా॥ ౪౩.

క॥ కోపం బెద రాదుగదా । కూపారమ! నిన్ను నే నొకొం డనియెద; నీ।
దాపునఁ గొని ఘనుఁ డోసఁగెడు । నా పోఘుము గూడఁ బట్టి హరియింతు పయో॥ ౪౪.

ఆ వె. వేల్పుటేటిలోఁ బ్రవేశించునిన్ను మే । మాఁగఁ బోము గాని వాఁగుకాన!।
యొక్కమాట విను మయుక్త మానది ద్రోవ । నీతరంగలీల నెగడఁ జేయ॥ ౪౫.

ఉ॥ వాసవుసందనంబునను వాసికి నెక్కినయీగిర్మాఁకులన్।
వాసనఁ జూచి తా విడుచు ప్రాపిరులన్ దెఱగంట్లు మూరుకో, ।
భాసిలుతేఁటి, నిన్ను విధివక్రతఁ గోరఁగ, లోభి వేచుఁ బు।
ష్పాసవ మీయ లేవహహ! యంబుజమా! నిను నేమనంగలన్?

క॥ బిసవిసరము మెసవితి సా; । రసముల సేవించి తసమరస మానితి; నీ।
వసమౌ కలహంస! మరుమే । లిసు మంతయూ సలిపికొనఁగ నీసరసునఁకన్॥ ౪౬.

ఉ॥ కన్నులపండువై నవనకారమునం దోఁచినపూవుగుత్తులం
దున్నెఅపాటఁ బాడుచు, మనోజ్ఞత నీవు ఘటించినట్టి యా
చిన్నిరసాలశాఖ, విధిచెద్దుని నేఁడు కృశింప, దీనిపైఁ
దిన్నగ వచ్చి వ్రాలినఁ, దేఁటి! త్వదాస్యము నీచ మందు నే? ॥ ౪౮.

చ॥ గరుడముచేత నిల్చి! కనుగానక నీ వటు లేటిపెంపుతో
సరసవిహారఖేలనము సల్పెద వీపరువంపుఁ ; జూడు మో,
గురునఖరప్రభిన్నకరికుంభగళద్రుధిరాక్తమౌక్తిక
స్ఫురితము దీనిఁ గేసరికిశోరవిహారధరాగ్రసీమయౌ ॥ ౪౯॥

క॥ అఁకట నకనకపడియును । వేఁకువ లే కడుపుపడినసింహపుగాంభిత
వీఁకను బోకార్చునె కరిఁ । దాఁకి కొడపు బొబ్బపెంకిమ దానుబ్బెఁగదా? ॥ ౫౦.

క॥ భిన్నకరికుంభముక్తా । చ్ఛన్నపసుంధరము, సింహపుస్త్రీహవాళ్ళీ ।
విన్నపముఁ జేసికొను మృగ । సన్నిధి, నా తృప్తియశౌఖ్యసాహసగిరివార్ ? ॥ ౫౧.

ఉ॥ ఓరిమదాంధవృష్టి ! గజయూధప ! సంగడికాఁడ ! ఘోరకాం
తారమువధ్యమం దిట తృణంబును నిబ్బెక పాటిపోర ; స్తం
భేరమబుద్ధి శాతనఖభిన్నమృగూపలక్షీర మైరకం
తీరవశేఖరంబు శయనించిన దీగిరిగహ్వరంబునన్ ॥ ౫౨.

క॥ గిరిగహ్వరములఁ గలభమ ! । గురుగర్వమువం బతింపకుము ; హోంకార్వనిన్ ।
హరిశిశువు పాలకంటుపు, । కరిణీపరిశోషితంబు గహ్వరగంగన్ ? ॥ ౫౩.

ఉ॥ మొక్కలు పెంచువాఁడుకను, బుణ్యుఁడు నాఁడొను దోఁటవాఁడు, దా
నొక్కెడ మూలగాఁ బొగడియున్ పవముంచు ; నిదే మొలుకుంచు వాఁ
డక్కడ నుండి యూమొలక, యంతట రెండొకని చక్కఁబూది పం,
పెక్కిన కమ్మతావులను వెల్లజగంబుల ముంచె నొక్కటన్ ॥ ౫౪.

శా॥ స్త్రీకాంతఁ పరిఖేలనభ్రమితపాఠీనోల్లోలకల్లోలమౌ
లాకోలాహలమున్, హరిద్విరదము ల్మంథాద్రి సంక్షోభ ము
చ్చాకర్షించుతిమింగిలాంగగిలిన ప్రాఘాస్య మారాఘునం
బీకంధిం బొలయల్క వీడు నెడ నింకేపోటఁ గ్రీడించెదున్ ? ॥ ౫౫.

ఉ॥ కొన్నిటి నేనుఁగు ల్విఱిచెఁ ; గొన్ని నెగళ్ళకు ఛిన్నమయ్యెఁ ; ద
క్కున్నవి గ్రీష్మభానుకిరణౌఘముచే మసి యయ్యెఁ జెట్టు లి
ట్లన్నియుఁ బోవ, మూలఁ గన నొనిది గూడ లవంగవల్లి, కా
వన్నివు అయ్యెదున్, దవమునన్ భువి దావి బువ్వులొక్కనన్ గటా ॥ ౫౬

ఉ॥ నాకముమౌళిమానికమ వచ్చ్యుతధామము కీగిచెట్లపున్,।
శాకవిరోధికిన్ శచికిఁ బండిన పున్నెపుఁ బంటపైనయో।
ప్రాకటనందనంబ! బుధవర్గము, ఖాండవరంగతాండవా।
స్తోకనటుండు నీకు శిఖి దూరము గా, విధి నెన్న వేఁడెదన్॥ ౫౭.

చ॥ తనతనవ్యాపృతిం జనము దారిన నాకడనుండి, చంచుకో।
టిని బగిలించి తల్పున్, బ్రజీన మొవచ్చెద గూఁటినుండి నే।
నని, శుకపోత మిట్టులు మనోమృతపానము సేయుచుండ, లో।
ననుగరితుండ సన్నిభఫలాధర ముద్ధతిఁ దూఱి దాయనన్॥ ౫౮.

చ॥ కడిఁది కరళ్ళు పెల్లెగయ, గట్టులు పొట్ట నడంగఁ, బొల్చని।
క్కడలిపడంతుకన్ వెడమెకంబులు డిగ్గఁ దలంతురేల? యి।
క్కడనె సముచ్ఛలచ్చటులకాండమునన్ సుడిగుండమందుఁ దాఁ।
బడి, గిఱు గిఱ్ఱనం దిరిగి, భద్రగజం బడు గంటె వెంటనే॥ ౫౯.

చ॥ శోచమ! శమించి పొల్గుడుచుకో; కఱకుంగడకంటిచూపులన్।
మదకరిబుద్ధి దిక్కులను మాటికి నేటికిఁ జిమ్మె దీవు? ప।
ల్లొదవెడుమూఁడులోకములయుంబరితాపము శాంతి వొంపఁగాఁ।
జపల నవాంబు వంబుదము శబ్దము సల్పెడు ధీరధీరతన్॥ ౬౦.

క॥ చాలింపుము నీగర్జిత। మాలించిమదీయగర్భమం దొకనెల పో।
చూలిది గదలెడు మదనుం। డాలం జనునప్పలంబునం జలధరమా॥ ౬౧.

క॥ వేదండగండకండూ। చ్ఛేదనపాండిత్యనుహితసింహము, దా నా।
వేదింమ నేమి శౌర్యము,। మేదిని క్షుద్రంబులైనమృగములతోడన్?। ౬౨.

చ॥ జల మమలంబు పుట్టినిలు; చామలమోములఁ గేరు సౌరు; గా।
ములవారకేలు గీము; క్రతుభుక్షిచోరము సౌరభంబు; పే।
శలకవివాగ్విభాఁడమవు; సర్వధనంబవు సూనధన్వికో।
జలజమ! నీ వయో మధుపజాతికిఁ గూర్చిన నేమనం గలన్?॥ ౬౩.

క॥ నయనములు మొగిచి లీలగ। శయనించెద వేమినిదుర? సాహసిక! నీ।
కయినది పగ హరితో; ని। శ్చయముగ నిది పెరిఁగి పెరిఁగి చావై యూఁదన్। ౬౪.

ఆ,వె, విబుధవనోపవనుండె పేపేగ నుడుపులు। నేపల పెట్టకేని పడతెసేని।
మాదలఁబడదనుమ్మి, మాతంగపోతంబు। నవనమున మనోజ్ఞరనము లక్ష్మి॥ ౬౫.

శా॥ ఔదార్యంబు జగత్ప్రతం బక్షిజనం బంభోనిధానంబు; నా।
నాదితాన్యయహారి సౌరభము; శ్రీరామ మావాస మో।

హా దేవాగమ ! యర్థికోట్ల కిడుచో, నున్నట్టి వివేకం బోకం।
డే దాతల్ సరి నీకు ? సర్వసుగుణోత్కృష్టంబ వీ వేసువిగా॥ ౬౬.

ఉ॥ ఏ నొకరుండఁ గానె హరియింతును నన్మిన ప్రాణి ప్రాణముల్।
లో నెన రింత లేక ? యని లుబ్ధక ! చింతలఁ బోకు ; పార్థివా।
స్థానములందుఁ, దీర్థములఁ, బ్రాత్సుకత్ప్యాబలుల్ నిగూఢగు।
ర్జ్ఞానసు లెంప ఉుందరు , నిరంతరసాధుసమాజహింసకుల్ ? ॥ ౬౭.

క॥ కమ్మనిమాటల నతివిన । యమ్మన నమ్మించి తెలుపు నేఁట సాగం ; నే।
వమ్మెయివారికి మోసెవ । సమ్మా ? నీ లెలివి యేమి కర నెం ? బుసివిగా॥ ౬౮.

చ॥ ఇత వెపుడుం జగంబునను నెంచుమనోగతి సాటిలేని పం।
చితవచనావళీరచన చెప్పఁగ నద్భుతు ; యూ ప్రహ్లా ప్య మా।
కృతి; భువనోత్తరంబు కృతి ; యీయది యీయుని నాఁగ నేల ? సం।
డితులది యేది చూచినను నిక్కము వానిక్కలిపెం పమియా సేః॥ ౬౯.

తే, గీ॥ ఆపదల కగ్గ మగుచు మహానుభావుఁ । డక్కటపూర్వము నొసంగ్య మగసలిలోవెడు ;।
నగ్గినడూమను బడియె నల్లగలు మిగుల । బుగులుకొలిపెడుఁ గవిలు పుష్పసధ్రువలపు॥ ౭౦.

క॥ భువనాభిరామగుణగా । రసగుంఫితబుధులకుగయు దప్పాగను ; చిరక్క।
ల్బవులుకొన వలచుకుంకుమ । పువుకటుతయు నతిమనోజ్ఞముగ నుండఁగ వా॥ ౭౧.

ఉ॥ లీలగ శారదాపురములిబ్బల వోఁచినవారి మోసిల, వి।
ద్యాలయనిర్గతైకకణహారులు పామరు లింత యబ్బిరా,।
కాలిడు నేఁట నేపట నిఁకన్, ఫణి నెత్తిని బెట్టిపిల్ల, యం।
డాలమునాదలన్ శశము, నవ్వుచు సింగముమూతి పేఁడియున్॥ ౭౨.

క॥ పరుషాక్షరవచనంబుల । గురుజన మపలింప, నరులు గొన్నవనంబుం।
బొరయుదురు ; సాన నొరయక । సరనాగులశిరము లెవ్వ నా దనంబుల్ ? ॥ ౭౩.

తే, గీ॥ త్రాఁచుఁబాములఁ బూను గంధంపుఁ ద్రూను ; దీప మొప్పదు నుసిని నెత్తిని ఘరించుఁ ;
బంపమామయుసాలాగ కంటుదాల్చుఁ । గొండ గాం ప్రను గవచెచ్చు కొల్లలు నేంద్లు॥ ౭౪.

క॥ కోరక యుండెనె బగ నుప । కారంబులఁ గరయుఁ డనుప్పుఁ గని నృపుఁ డే।
రారాధించిరి చంద్రు ? ను । దారకరంబులను గలుగ నవెఁ దెలకించుక్ ॥ ౭౫.

క॥ కైకొని పాలనుబోలె న । నేకము లగుమేలు లొంద కేసంగియు నా।
రా! కడఁగును దోరింపఁగఁ! । గాకోదరసోదరుండు ఖలుఁ డీజగతిన్ ॥ ౭౬.

శా॥ పాండిత్యం బది పోయి యేనికొఱ కాప్తం బయ్యె నందిత్వ మె।
వ్వం డుంపంబడె నష్టకష్టముల దుష్ప్రాపోత్సవంబంగు, రూ।
ఢుం డై యచ్చట వాఁడు, మేల్మఱచి, తాటోటుంపనానక్ గడుక్।
మెం డొడ్డంగను, నిప్పు డేమనుచు దీనిక్ వేనికిం జెప్పదుక్?॥ ౧౭.

తే,గీ॥అనిశకాపట్యదోషంబు నరసి,మూఁడుఁ। జేటు పను కని, దవ్వుల నజ్ఞంత్రు గలుని,
దారుణం బైనగరళంబు కారణముగ,। సకలమానవు లాశించు మును బోలె॥ ౧౮

చ॥ అనురుపరార్థసంగతిని స్వార్థపరత్వము నీడుచుక్, స్వ।
వమున నభేదత్త్రైక్య మొదవక్, గుణభూతసమాసంబు గాగా।
త్తమహిమ దోఁపఁగా లలితతక్ దనలోఁగడ, వర్తులక్ నితాం।
తమును సమర్థతక్ బురుషనామముచే నొకఁ డున్నతిస్థితిక్॥ ౧౯.

తే,గీ॥వంశభవుఁ డయ్యుఁ దాగుణవంతుఁడయ్యుఁ। జెందు మహిమను సంగతిఁ జేయునదు;
వీణాదండంబు వలుఁదతుంబీఫలంబుఁ। బోరయ కుండినచో సభాపూర్వ మగు నెటాం

తే,గీ॥అపరిమితములు సుగుణము లన్ని యున్న,। దూష్యమగు వస్తు వొకమహాదోషమునను,
మహిని సకలరసాయనమహిత మయ్యు। నుగ్ర మగుకంపుచేత వెల్లుల్లి పరిలె॥ ౨౧

క॥ హితమే యొనరించు విప। ద్గతుఁ డైనను సద్గుణుండు ;దార్కొనిన మనోజ్ఞ!
క్షితి సమ్మార్చిత మైనను,। వృత మైనను, చారదంబు నే ల్సలుప దొకో॥ ౨౨

ఉ॥ చూచి వనంబులో శశకిశోరము, నాడు చు నల్కి,భీతికిం।
బోవెడిభర్తృబాహువులమాటున దాఁగెడుసీత, ఘోరదా।
షాచరనీత యై సుదుప శక్యము గానియవస్థ కయ్యయో!।
గోచర యయ్యె, లాంగలపుఁగోఱలపోఁటులు చుట్టు మూఁగఁగక్॥ ౨౩

చ॥ ఘనభుజశక్తిపౌరుషికక్, బలుమా ఱసురాళిసన్ముఖ।
మ్మునఁ బ్రకటించి,పూఁచి, శరముం బురభేదనుమీఁద నేయఁగా,।
ననిమిషబాలికామణికటాక్షసుమార్చనయోగ్య మైనయా।
తనిమెయి, ఫాలకీలిభసితచ్ఛట కాస్పద మయ్యె; నయ్యయో!॥ ౨౪

తే,గీ॥ఉచిత మగుఁ జామ్రి క్రోఁతులయూలగమునఁ,। బ్రభులతరుశాఖ లున్నతపీఠములుగఁ,
గిచకిచలు చారుసల్లాపనిచయములుగఁ,। గఱపులును బిత్కృతము లతిసరసములుగ॥

మ॥ ఎది తీర్థంబు?ముకుందపాదభజనంబే; రత్న మే దన్నచో।
మది; శాస్త్రిం బెది? యెది విద్య నడఁగుక్ వైరాగ్యం ... యంబ ది।
య్యది నిత్యం బనికోపమా ... మహాభాగ్యం బదం।
తుద మూర్తించు నేది? తెల్పు సఖ! నార్యానాప్రం చమే॥ ౨౬

క॥ వేదాంత మంత నేర్చిన । సా దిట్టగు గర్జనుండు? సంభ్రమములోడన్ ।
బాదుకొని యున్న, నెత్తిన । గాడుర నైనాకనగను, కాసంతైనన్ ;॥ ౮౭

క॥ బాగు సుమీ నైర్గుణ్యమె; । ఛీ! గుణ గౌరవము; కడిగి నెత్తాలు నిగులన్ ।
రాగిల్లు చుండెఁ, బాటీ । రాగంబులు ఖండితంబు లగు మొప లంటన్ ;॥ ౮౮

క॥ పరపతిసర్పణబింతా । భరపహ నాస్పాం నస్గపనవినిబాంతా ।
కరణముతోడ సుఖంబుగ । ధరణీసుహనిపహములు సదా నివించున్ ;॥ ౮౯

తే, గీ॥ నిజగుణజాలమునను పూర్ణముఁ గాడ । గుణగణంబును గప్పించుకొనుచు నెపుడు,
వివరములఁ గన్న మాటుచు వెలయు, సాలె । పురుగుపోలెను నుత్తమపురుషుండదు;॥

క॥ సాదు లనుమాదివాములు । నేడుటపను గాలవేమఁ డితరులనుటసే ।
రాద యనుచిచ్చు నార్పఁగఁ । నీఁడ గడా ఖలుఁడు; వాని నెన్వఁడు పొగడున్ ?॥ ౯౧

క॥ పరగుహ్యగుప్తినిపుణున్ । నిరతజనాపేక్షణీయునిన్ గుణపురుషు నం ।
బరమును బోనిమహాత్ముని, । గరమంతెలుపు గురు మూషకములట్లు ఖలుల్ ;॥ ౯౨

తే, గీ॥ వసుధఁ గీర్తిసౌరభనములు వెల్లిగ్గి, । యొగ్గుమైత్రయునకు పాటిపహుండు,
గనికరంపుఁగుసుమముపడును గగనంబు, । దుర్జనుండు సుజనుకుఖాయుండదు;॥ ౯౩

తే, గీ॥ పుష్పఫలపత్రచయభారమును సహించు, । గ్రీష్మబాధను శీతార్తిని సహించి,
యితరులసుఖంబునకు దేహ మిడునవాన్యగుణుపు తరువునౌ నేను వీర్స్యదును మరిరి; ॥

క॥ హాలహలముఁ గ్రోలఁ, గాలా । నలమును గాంది పు, ఫణిపాయ్యోషుఁ గొఁ ।
గిలిగొనఁగ, నిష్పగింతురు, । ఖలులను లోబుజు మకొనఁగఁ గడిఁ గెడువారల్ ;॥ ౯౫

ఆ, వె॥ వాడఁబాఱు పిపవారిష్టైరుబమాని । నేలతాల్పులంగు నెఁబడెదీర్;
యున్నతంపుఁబదము నొంది మత్తిల్లుతా । నకవివేక మోలుకపడెదవె; జలద!॥ ౯౬

క॥ గిరులు గురు లంతకంటెను । గురువు ధరణి దానికంటె గురువు జగంబుల్ ;
గురు లంతకున్ మహాత్ములు, । పొరయరు చలనంబు ప్రళయమునన్ వారల్ ;॥ ౯౭

క॥ విత్తనములు వివ్రెతును వి । యత్తలమున, వారియు నీట నక్కఁచములు, నే ।
ల్చిత్రరువు లిఖించెదను మ । రత్తన, ఖలు నెడల మే ల్గగపువాండం మహిన్ ;॥ ౯౮

తే, గీ॥ అక్షిఁ దెన్వఁ డేని హారంబు మెడ వేయు, । మర్కటంబు గానిముపిఁ బంగను గద?
నాకి మూరుకొని యవంతరం బిముకొను, ముడిచి ముద్దఁ జేసి మూండ్రించు;॥ ౯౯

చ॥ మలినుఁడ వైన నీ విది సముంచిత రాగమునం దనర్చెదున్ ;
గలకల నవ్వుమోము నిది గైకొనుఁ, డోలికి వైన నీవు; ఖ ।
చలుఁడవె యైన నీ విది యజస్ర మగున్ సహసాంతరంగ; యా ।
నళినిని నేమికారణమునన్ త్యజియించెద వీవు? సూర్యుడా!॥ ౧౦౦

ఆ.వె॥ ధనికువలన ధనము తననిమిత్తము గొన్న, । మోము తెలివి దప్పు టేమి వింత? ।
యబ్ధినీరు లిన్ని యన్యార్థమే కాదు । ఘనుని మొదలె తాల్చుఁ గాళిమంబు;॥ ౧౦౧
తే.గీ॥ జనకుఁ డొకకొండ నైత్యంబు; జాతికట్టె; । చెలిమి చిలువలతో; నైన నులయజాత! ।
జగతిలోపల నీకు విస్తారమహిమ । గలుగుటకు, నీగుణంబులె కారణములు;॥ ౧౦౨
ఉ॥ ఏమిప్రయోజనంబునకు నీవు గడించెద వక్కటా! గుణ ।
స్తోమము? సజ్జనుండ! విను; శోభకు నన్ను హితంబుఁ జెప్పెదన్;।
భామిని రామణీయకమనోహరవస్తువు లేవి దానిచే ।
నోముకొనుం గళేబరము? నద్ధరఁ డీకలి ప్రత్యహంబునన్;॥ ౧౦౩
ఉ॥ కోమలపల్లవాగ్రమతరుగుంజదళిప్రకరాభిరామ! యో ।
యామని! నీవు లేనిసమయంబునఁ గోయిలకున్, వికాసవ ।
త్తామరసంబులై పొలుపు మదచ్చికదల్, పొగగ్రమ్మినట్టు లౌ; ।
వేమరు దేహదాహ మొదవించెడు గాలులుఁ, గీలులుం బలెన్;॥ ౧౦౪
క॥ గిరిగండశిలలు, నిజ్ఝర । తరవ ఖరశిఖరములన్, మహావశిబుద్ధిన్ ।
మరియాలుగఁ జేయుహరికెని, । దురదృష్టపువేళ, నెఱిచి దొరకద యెంగున్;॥ ౧౦౫
ఆ.వె॥ నడికిలేయి పుట్టెఁడి యయ్యు, సింగంపుఁ । గొదమ, దూలకించి కొంచె ముఖము, ।
తల్లియంకమున మొదల కుంభ నొడ లెల్లఁ । గుంచి యట్టె యొఱుతఁ బొంచియుండు;॥
క॥ గుణపక్షపాతే మే మని । ప్రణుతింతును నిది? ఖలుఁడ! పటుదివ్యమతీ! ।
గుణసేవధులను సాధులు, । గణియుం బ్రేమ మెఱచి పో వహర్నిశ మహహా;॥ ౧౦౬
క॥ వాకొనుదునురా ఖలుఁడా! । నీకథ వివరముగ బుధులనికటమునందున్?।
ఛీ! కాదటు పాపాత్మక! । నీకథ దగ్ధంబు గాను! నే నుడువను రా;॥ ౧౦౭
క॥ ఆనందరుచిరచనదా। వానల ముసుకిలినూయసహాస్యోపపము, ని ।
జ్ఞానవరనీపి కాపవ । మానము, ఖలజనసమాగమము, దలపోయన్;॥ ౧౦౮
క॥ సాధుహితకృత్యములకున్ । బాధకములఁ బన్ని, ఖలులె ప్రజ్ఞావంతుల్; ।
శ్రీధరమూతె నిపుణము లవ । రాధలనము లేనివారి ప్రాణము దీయన్;॥ ౧౧౦
ఉ॥ కాలభుజంగి నంచె ముఖగహ్వరము దాను గొండె గంప్రేసన్ ।
నాలుగు మోము లున్నదొర, నాలుక కేరిటఁ; గా డటన్న, నుం ।
ద్రాలతెఱం గెఱుంగ నిజనష్టు బవో! యని తిప్పు నాకఁగా, ।
నైళిమ ప్రాణవాయువులఁ బాయుట, యెుగతి సంభవించెడున్? ॥ ౧౧౧
క॥ పలిపితి ఘనకార్యము; ని । ర్మల నుగుణిరత్నయోగ సమూర్తిత పుంప్యోగ్యన్; ।
గలకాలము దీనలు [illegible] । [illegible]! [illegible] ॥ ౧౧౨

క॥ అభ్యాసంబు వాక్కునకు । [illegible], మానసము [illegible], [illegible] ।
ప్రియము పంప్రదీ [illegible] యని । [illegible] సుగుణము [illegible] ; ॥౧౧౩

క॥ కరూరాగ [illegible] యుండెగిన । [illegible] నల్ప యువ్వు మాధవుడు జనుచుణ్, ।
గోపుల తలపోయుచుండె, । [illegible] మున్పుపోవ [illegible] ; ॥ ౧౧౪

ఆ,వె॥నిర్గుణుండు గాండ సేవింతు [illegible], నా [illegible] నిక్కమగు నుష్ణ, ।
నరయుండ [illegible] లేనియా పాతకమునేను । [illegible] ; ॥ ౧౧౫

క॥ పంకంబు లేనినదులును, । [illegible] సదసు, మాలి కటుపర్ణో ।
[illegible] లేని [illegible], । [illegible] లేనిమతియు, సత్పద్యంబుల్ ; ।౧౧౬

ఆ,వె॥ [illegible] దనుచు నన [illegible] । [illegible] మోసగువారు ధరణి నరుడ ;
మాధురీపురీణమౌక్తిక [illegible] । [illegible] బంధురంబు దక్క నేది? ॥ ౧౧౭

తే,గీ పాంసువర్ణ [illegible] కంటకప్రకరపూర్ణ । [illegible] తేలకిని, [illegible]! ।
చంచరీకము ! నీలోన నింపు [illegible] । సిగ్గు బొందక, యెట్లు భజించె దీవు? ॥ ౧౧౮

క॥ తానంబు లేనిరాగము, । మానం బనునాట లేనిమానవపథుడుణ్, ।
దానంబు లేనిదంతియు, । జ్ఞానము లేనట్టియతియు, జగతి సమానుల్ ; ॥ ౧౧౯

ఆ,వె॥ పరులచేతఁ గాక, [illegible] । [illegible] గాను తెలియు, ధరణియందు ; ।
ప్రస్తుతింపఁ దగిన [illegible] । [illegible], [illegible] మునెవ తెలియఁబడుట? ॥ ౧౨౦

మ॥ సకలామోదవిరుకకిట [illegible] సౌరభ్య [illegible] ।
చుక నీ సెప్పడు [illegible]; కస్తూరి ! కిరాతాళివ్ర ।
ష్టికి మం [illegible] గిరిగహ్వరంబునను వొంటిం దాఁగునిత్రం [illegible] ।
వకటా ! [illegible] తెప్పెదవు [illegible] ? ॥ ౧౨౧

క॥ [illegible] ; [illegible] । [illegible] గాదిం చు ; [illegible] ; [illegible] ।
[illegible] ; । [illegible] ? ॥౧౨౨

క॥ [illegible] । [illegible] సత్పురుషస్తుత్, ।
పరఁగుఁ బరమాత్మ [illegible] । [illegible] ; ॥ ౧౨౩

తే,గీ॥ [illegible] । [illegible] వృత్తులలము ।
[illegible] నిట నేలవ [illegible] యున్న నని తలంతు ; ॥౧౨౪

ఆ,వె, [illegible] తేప్ప, [illegible] ।
[illegible], [illegible] । [illegible] ; ॥ ౧౨౫

తే,గీ॥ ఉత్తముల కాంతలైనను గ్రొత్త [illegible] । [illegible] ,యుప్ప [illegible]
రాజవల్లభ లైనకైరవిణు లకట! । [illegible] రమింతు ; ॥ ౧౨౬

క॥ యాచితము గాక సుఖ మిదు, । యాచించిన నిడదు నరుల కఖిలధనంబుల్ ।
చూచుచు నుండఁ హరించుఁ గ । హా! నిప్పటి చేమి దైవ ముచ్ఛృంఖలమే;॥ ౧౨౬
మ॥ గరుదారోపితశుంభదీక్షణముపాశ్వాపందారింద్రాంసగో ।
త్కరవిధ్వస్తవిపక్షమండలుని నిక్కంగన్గొందు యుద్ధావనిన్ ; ।
నరగాంగేయవిముక్త కాండచలయోగ్వాలావళీప్రేప్లని ।
ర్జరరాట్ఛాంపదయష్టసాంద్రపుని నెంచం శక్తిశీసుం డహో?॥ ౧౨౭
క॥ మంజుతరకుంజతలకే । ళ్యంజాతీరంజనప్రగల్భంబులు, ది ।
వ్యంజాభరణంబులు, ప్రో । చుం జేటు లహించి, బాలసూర్యాతపముల్?॥ ౧౨౯
చ॥ ఎడలినఁ బేరిమి, హాస్త్రను సుమీ తెలసుం బలై; నతుక్రొన్ననున్ ।
సడలును బాలిరుకంబుగను, బాలఁ ప్రియాన్నము చేసి నిల్పినన్ ; ।
సడలక యుండినం గనదు సౌవ్యము; సౌమ్యము గన్న మొక్క పో ।
యెడు; శిశిలత్వ మింత స్మరియించినఁ గొల్లన పెట్టు జెంపముల్ ;॥ ౧౩౦
ఆ॥వె॥ పరుల దుఃఖమునకు భయముఁ బొందుచు నుండు । రాత్మదుఃఖమునకు నడల రెపుడు; ।
నర్థములను లోభులై యుండ రెంతయుఁ । బిసినిగొట్లు సుజను లసమునందు;॥ ౧౩౧
క॥ విమలజ్ఞానులు బుధవ । ర్గమునను, యతిసంతతిని విరక్తులు, గల రీ ।
తను, జ్ఞాతులందు నరరూ । పమున గరోద్గారు లుంద్రు పరమదురాత్ముల్ ;॥ ౧౩౨

ఈక్రిందివి పండితరాజశతక మనఁబడు వేఱొకప్రతినిబట్టి
మొట్టమొదట నేఁ దెలిఁగించినవి.

చ॥ గుమగుమఁ గమ్మతావులు బుగులొ్కనఁ జేసితి వెల్లదిక్కులం ।
దము నయనాభిరామముగఁ దాల్చితి వైన, ఫలోత్తమా! రసా ।
లము! నినుఁ జూడ నాకు మిగులన్ వగ పుట్టెడుఁ జుమ్మి; నీదు దేం ।
దము సలుముక్కుమారి, కఠినంబును గా, వలపోయుఁగాఁ? గటా!॥ ౧౩౩
క॥ చిరకాలశిక్షితులు నరు । లరయఁగఁ జిత్రమున నేత్తురలరులు వ్రాయన్ ; ।
బరిమళము వాని కేగతి । దొరకొను? మగుడ వెట్లా లానుఁ దుమ్మెద లందున్?॥ ౧౩౪
క॥ భువిఁ దిరిగితి వెల్లెడఁ, జె । ప్పవె తుమ్మెద! మాని పక్షపాతము; నెందేఁ ;
జవిగొంటివో? కంటివో? విం । టివో? జాజిం బోలుపూవు నిజ మందుగా? ॥ ౧౩౫
క॥ నమ్ముసుమి తన్మిసంధిన । మిన్ముహిం జావిల్లిఁ జూచి యొఱుఁగమి; నట్టుల్ ।
సున్ని విగుజ స్నముమ, । గన్నని విరిపన్మి నెన్నుగమ్మా గనమిన్ ;॥ ౧౩౬

క॥ భ్రమ్మరుచు వనుటకుమగు । న్ఫున్ముల నళి మారుతోనసు సంపెంగ;నది గ।
మ్యమ్ముగ నుండవా? యొల్లదా । తుమ్మెద పు ష్పాళ్వాంజ్ఞ గుణ్యంభావ్యము గా?॥ ౧౩౭
క॥ భేకము బకబక లాడుంగ । దా,కలుగప్పుఁబడియనిరు దా)వు ము;నవురా! ।
కోకిలము గరువ మొందను; । మాకందరసంబు నిరుపమానముఁ గో)లుచు౯;॥ ౧౩౮
క॥ గంధపుమలసంగాతముఁ । బొందినఁ, జందనము లగునె బొంగులు ? బోలుం ।
డెందము గలవారల కే । చందంబున సంభవించు సరసత్వంబుల్ ? ॥ ౧౩౯
క॥ వెంబడించెదు కరడంబుల; । నుఱుమక నోరదఁగి యుండు మోసాగర!నీ।
కుఱుఁగట దగనాని తెరువరి । చెయివారు పరసిమును నీకు నీ గ్గము గాదో?॥ ౧౪౦
క॥ నను మాని, యాను నానుగు । నన, నీషట్పద ము టంచు, ననయుసు; ఖాళి!।
విను; నాలుగు కాళ్ళదె పశు । వనఁబడు, నాటింటఁ బసువునర యిది గాదో?॥ ౧౪౧
క॥ నీతోయకణంబుల కీ । చాతకపోతంబు రాదు, సరసత్వాన ।
త్యాతిశయములకె; కాదే । నాతలిపస్సాకరంబు లంబుద! లేవే? ॥ ౧౪౨
క॥ ఎందాఁక దీని నెఱుఁగవు । మందారం బను ము, నంపెమప్పుడును, నిం।
దిందిరములు, పాదపుంబొద । రుం, దరువులందనుపుఁ, గ్రుమ్మరుటయే సుమ్మీ;॥ ౧౪౩
ఉ॥ వేరెడుఁబంటు సల్లఁబడు,నీ రగు నారికడంబు లోనఁ,దా ।
మారక వృత్తపుటంబవిసి యుండును డాడిమ మానను సిప్పునకా।
భారపుశూలముక౯ బనసపండు, త్రిపాత్రి భయాభ్యసూయుల౯,।
సారగుణాకృతుల్ గలరసాలమహాఫలరాజు రాజిలు౯;॥ ౧౪౪
మ॥ మొగడల్ దోఁచిన దాదిగా, టనదిరమ్ము౯ నిన్ను సేవించుచున్।
మగదేటుల్ వెలి యమ్మెఁ బంటికి;నయో! మాటాడి కీడెంచి;నీ।
మొగ మైనం గన వింతకు౯; జొరఁబడె౯ బుర్వొల్ ఘలాభ్యంతరం।
బగువా రెవ్వరొ కానివా రెవరొ, నీ కాలెళ్ళ లే దామ్రమా! ॥ ౧౪౫
ఉ॥జొత్తిలి నెత్తుట౯, వనవసుంధర నేసుఁగునాంగగోళ్ళఁ గా)।
మ్మత్తము లూడి రాలఁ, గని మోదిలి మూఁగినరేఁగుఁబండు లం।
చెత్తి రొండిం గిరాతి, యిసు మెల్లను బో నుసుమం గలందుటో,।
నత్తఱి నున్నదా పెటుఁగ నైనను, జల్లెనయో! సుపాండుల౯;॥ ౧౪౬
మ॥పసు లేణాదులు; నీ! నిషాదులు సఖిత్వశ్రీగుణగ్రామలా? ।
మసల౯ రా రెవ రింక నాగరులు; సన్మానుల్ విరాగుల్; గటా!।
దెసల౯ ధూమముచేత నైతమును నెంతేఁ గాల్చు దావాదమున్ ।
మసిగాఁ గాలు సమూల విూపరుబామం బేరెం దబ్బుగ౯ ?॥ ౧౪౭

చ॥ నను మధుపం బనాదర మొనర్చె నటంచును, గాంచనంబ !! యి।
చ్చను దురపిల్లె దమ్మలినజంతువుతోడిది యేమి ? విభ్రమో।
ద్ధానవనీలనీరదనిభాకృతి నొప్పువిసప్రసూనలో ।
చనలయరాశి మేచకకచంబులకుం గుశలంబు గావుతన్ ; ॥ ౧౪౮

ఆ, వె॥ ఇచ్చఁ ద్రిమ్మరంగ నెల్లపులుంగు లీ । పంజరంపుఁ గాఱుబందిగమున ।
నిచ్చ లిట్టు లుంట, నీ కయో ! చిన్నారి । చిలుక ! తేనె లొలుకు పలుకు ఫలము ; ॥ ౧౪౯

క॥ చిలుకలకలభాషణములు, । కలికితనంబులును, మాటకారితనంబుల్, ।
కులశీలము లిన్నియుఁ, ని । ష్ఫలములె మార్జాలచక్రవర్తులపాలన్ ; ॥ ౧౫౦

ఆ, వె॥ నీదుకడుపులోనఁ బోసిది పర్ఫలి, నీస । వృద్ధి కెలమిఁ బొంగమీనుజీవ।
నంబు నీరుజీవనముతోన చెల్లుఁగా । కేడ బ్రతుకు నింక నిది? కొలంక !॥ ౧౫౧

చ॥ కనుఁ గనకంబు గాజు సరిగాఁ, జిరకాలమునుండి నీదుపో)।
పున మఱి పూని మాసుకరపుంబని, బంభర మిప్పు డీవు దై।
వనియతి నొప్పటన్ నలుకఁబడ్డ, రసాలము! పాట్టకోస మే।
యనువునఁ, జెట్టుచెట్టు దిరియం గలదో వనమందుఁ? జెల్పుమా ; ॥ ౧౫౨

క॥ సొరు గరావ్య సాను లన్నియుఁ, । ధరఁ దొరఁగెను బిందులున్, నిదాఘంబున మున్ ;।
వరమాధవ! నీకరుణను । మరలం దరుణత్వ మూను మాకంద మిఁకన్ ; ॥ ౧౫౩

ఉ॥ జాలరిచేతికిం దొరకి చయ్యన జాతియుఁ, బొఱ లేక తే।
జ్జాలములోఁ దగుల్కొని, విసారము దానికి నెట్లొ దప్పినన్, ।
గూళబకంబు పట్టుకొని గొబ్బన మ్రింగ గుటుక్కనం గటా !।
యేల విధాత వక్రత వహించిన వేళఁ దొలంగు నాపదల్ ? ॥ ౧౫౪

ఉ॥ ఏటికిఁ బ్రొద్దుపుట్టలేక మేటికి నిన్నుని తోడిబాంధవం।
బేటికి లచ్చినెచ్చెలిమి? యేమిటి కంబహుమావదీరుపొం।
దీ టొకటిమ్మి పువ్వునకు నెన్నిక కెక్కినదాని కక్కటా !।
పాటిలుమందమఁదుష్కరయూపద్రవ మెవ్వరు దోవ దైరిగా ? ॥ ౧౫౫

మ॥ అనఁగా ! యించుక నష్ట చేసి యొకమా టాలించి పో ; చాతకా !।
ఘనముల్ మిన్నున నెన్నొ యున్న వయినం గా నన్ని యేకక్రమం।
బొనరించున్ ధర వృష్టి సార్ద్రముగఁ గొ న్నుత్తే చనుం గొన్ని ; మ।
ల్కొన హోర్వియచ్చుక, మబ్బుమబ్బుకడఁ బల్కం బోకు దీనోక్తులన్ ; ౧౫౬

చ॥ సటలు ఘటించి మూఁపులను, బాగిలముం గొని పోయి, యొక్కెడన్ ।
అటవిని సింహసింధకవిహారము పాటిలునోట నుంచినన్, ।

బటపటఁ గుంభికుంభతటపాటనమునఁ బొరిఁ జిందుచుసింగినా [illegible]।
జ్జెట్టువలె బొబ్బరింపఁ గల దీసునకంబు ? మొఱుంగఁ గాఁ [illegible] ౧౫౭.

ఉ॥ మాలిమి తాల్చి దాటెఁ జలమధ్యమునం జెయి జాఁచినిఁ [illegible]
లాఁకులఁ గూరి దారి; నవ లంపెట మబ్బులు మీఁదికి [illegible]!।
ప్రీలెడు నోడ; సంభ్రమము తరింపఁగ రానిది; [illegible]।
దేలిచి యొడ్డుఁ జేరిచె దో? నీకయి యున్నది యెందు; [illegible]!। ౧౫౮.

శా॥ ఆమూలాగ్రము మేను ముం డ్లుడుప లే [illegible]।
దామోదంబు సుమంబులన్; పనుప లే [illegible]।
నీ మేలన్ నిల రాక్రమింతు వెరు వింతే కాదు, [illegible]!।
నీ మేల్; పండినమంచి చెట్లకపటుల్ [illegible] ౧౫౯

ఉ॥ అక్కట! నట్టిపస్తులు గదా పలునాళ్లుగఁ; [illegible]।
మిక్కిలి శోషిలెన్; పగ శమింపఁగఁ [illegible]।
గ్రుక్కఁడు నీరొసంగు; [illegible]।
యెక్కడ నీవు? నీయువక [illegible]!। ౧౬౦.

క॥ ధారాధర! తావకజల। ధారల ధర [illegible]।
సారంగతోద్రిబీపుట। పూరణ [illegible]!। ౧౬౧.

క॥ నిండినవానినె మఱి మఱి। నిండించెద [illegible]।
రెండిన సారంగమునకుఁ। [illegible]!॥ ౧౬౨

క॥ ఓరియవిచార! నీరద!। [illegible]।
జేరి, చిను కిడినఁ దనిసెడు। సారంగము, [illegible]॥ ౧౬౩

క॥ ఖరకిరణునికిరణంబులఁ। బరిశోషిలి, [illegible]।
ధర! శిఖులును బ్రదుకు నిరం। [illegible]॥ ౧౬౪

ఆ, వె॥ వానకారును గోనాళ్లలోనె పోను; । [illegible]॥
గూలముర నున్న సలతరుల్ గూలఁ ద్రోయు। [illegible]॥

చ॥ మృదులపళ్రప్రసూనఫలబృందముఁ బొందని [illegible]।
ఖ్యుదయము చేత భూరుహసమూహములం [illegible]।
ప్పుడుఁ? గొఱనోము నోఁచికొని పుట్టి [illegible]।
బ్రిదిలెను బండ్లు; పైగను నిక్క [illegible]॥ ౧౬౬

తే, గీ॥ అడుగఁ దలఁచినఁ బక్షసమ్య సడుగు నొం [illegible]॥
వానకోయిలయే సుమీ మానవంత। [illegible]॥ ౧౬౭

ఉ॥ కాల మతిక్రమించెదను; గంధర! సాకలు మాని నాన్నపి।
పోలినమాధవాశ్యౌరవుం, దవ వేటికి నీటిబొట్టులన్;।
మూలము లాఱ, రాల దళముల్, బర డెందెఁగ నేని కిచ్చె వ।
న్వేళ గ్రహించు నెవ్వఁ డతివేలవిషాదము నేల పొందఁగన్?॥ ౧౬౯

తే.గీ॥ ప్రాణ మైనను బాసినఁ బాయుఁ గాని। మానమును మాత్ర మభిమాని మానఁజాలఁ।
దగ్ని హోత్రుఁడు నీ కైన నౌను గాని,। శిఖలతి మాత్ర మేనాఁడుఁ జెందఁ బోఁడు;॥

క॥ అకట! కుతు కెంది చాతక। మొకచిను కకలంక మెట్టెటో కనుఁగొని, దా
నికి నోరు దెఱచె, నది యై। వికముగఁ బెనుగాలిఁ జెదరి, పెఱచోఁ బడియెన్;॥ ౧౭౦

క॥ వనద ముఱుము మను తాలుము। చినుకులు చాతకము లాసఁ జేకొను; దాపల్।
గసలు చిదుకాసువీసము। లన్యగతికులు గ్రహింతు రసిద్ధైర్యమునన్;॥ ౧౭౧

ఉ॥ నీయెడఁ బవ్వళింప హరి, నిల్వ గిరుల్, దిగిభాళి మున్న, న।
త్యాయతముల్ తిమింగిలముఖాంబటముల్ మనఁ, బొట్ట నోసికోఁ।
దోయదముల్, సదా రవివిధుల్ సరిపంతులఁ గ్రుంకఁ దేలఁగా,।
నీయుదకంబుఁ గ్రోల రవ నింపయె నీవఁ? బయోనిధానమా!॥ ౧౭౨

ఉ॥ వందము విగ్రహంబులకు; వందము తాపకదల్లరాశికిన్;।
వందము ముక్తియంబులకు; వందము తుష్టుల కోయి త్రోయధీ!।
వందము వంద మన్నియును దక్కఁన లేక లభించె మాకు; నే।
వెంటయు నిష్ఫలం బడతి, ప్రీలక సక్రికరాళి పంక్తులన్;॥ ౧౭౩

చ॥ ఎరగలి మట్టుమట్ట దిట; నేయుడు బోయలు సాయకంబులం;।
జెర లుడు లుచ్చు లొగ్గసుజనింపదు నైకవిధాళిభీతి; యుం।
చరసి కురంగ మైందవపదాశ్రయ మయ్యె; నెఱుంగునే యటన్।
మరల విరించి రాహువదనగ్రహణముల్ ఘటియించు నంచెదన్?॥ ౧౭౪

చ॥ సకలగుణాస్పదం బయినసత్కుసుమంబును సన్ను మానియుం।
చుకయును దావి లేని చెడుసూనము నుమ్మెత నాను, నయ్యయో!।
మొకరిమిళింప మంచుఁ, గడుఁ బొందకు నెంపమునందుఁ గుందుచుం।
పక! యువకాల ముప్పు మసుమవ్రజమందు వివేకవృత్తికిన్?॥ ౧౭౫

చ॥ మును పమరావతీనగరిముందటి సుందరనందనంబునం।
దనయముఁ బారిజాతకుసుమాసవ మాని, మనోజ్ఞగానగా।
యన మగునంపరీక మిపు డక్కట! నోరును గొంతు నెండ్రె, నా।
మ్మనుమ్మనూరద మేది, వసమానఁగ నేగెను రేఁగుఁబుష్పులన్;॥ ౧౭౬

ఉ॥ పెద్దది యై కనుంగవను విం దగుబూరుగుఁబూవుఁ జూచి గా।
బుద్ధి జనించెఁ బుట్టుఁ బుష్పముఁ బోలుసలం బిటి సం మఁ [illegible]।
దద్దయు నట్టు గాచికొన, దైవవశంబునఁ దాని [illegible]
నద్దిర! లోన మూది యయి, యన్యవిహంగ [illegible] ౧౬౭
ఉ॥ చంపకచంపకాస్య [illegible]
చంద్రకిహంసకోకిలములన్ [illegible]
కుందక గాంచినన్ [illegible]
బుం దలితార్థ మెంచు [illegible] ౧౬౮
శా॥ నీరం బబ్బము బావిలో [illegible]
సారంబుం బితుల్య [illegible]
స్ఫారం బౌనని [illegible]
సారంగం బక్షిమాని గా [illegible] ౧౬౯
క॥ జనియించి పురంపయను [illegible]
బును గ్రోలుమిళిం [illegible] ౧౭౦
ఉ॥ వాసనఁ జూచి [illegible]
ద్రోసెను నీరసాత్మ [illegible]
గాసిలఁ బోకుమీ [illegible]
రోసెద నందు, తాఁను నిసుం [illegible] ౧౭౧
ఉ॥ చంపకచప్పులన్ పలుచు [illegible]
జిరములు క్రొవ్వ [illegible]
మందును గర్తముకై? [illegible]
బొందు ఘుటిల్లి, చెంచెతలబొందు [illegible] ౧౭౨
మ॥ కమియ్యం బండినపండులం చలరి చిల్కల్, [illegible]
భ్రమరంబుల్, కపాలంబు లిప్డి [illegible]
భ్రమరం గాసులు గ్రద్దలున్, [illegible]
ప్పములం బైఁ గని వెూసపోఁ [illegible] ౧౭౩
ఉ॥ సుంపులుగాఁ గురంగములుం, [illegible]
చెంపనో యూర మెంచి [illegible]
సొంపున మిన్ను ముట్టి [illegible]
సింపఁగ నిల్వ నీవ యిడు నీతరుజన్మము ధన్య మెంతయున్॥ ౧౭౪

ఉ॥ ఎత్తున మిన్ను ముట్టుఫలహీనము లీతరు లేల? యూరడు ।
బ్బ్రత్తమ మెప్పు డేటిపరి నుండునదై, యది మున్నువారికై ।
కెత్తుము జేలి కూంత యయి, యేగ్లనసంబులఁ ; దప్పె దేని, యు ।
వ్వెత్తుగ వారితో మునుక వెట్టుచు, సంచుఁ దలంచుఁ గావునన్ ;॥ ౧౮౫
ఉ॥ బంగరుడాలు, గన్నుకుసువాసన గల్గి, ప్రసిద్ధి గన్నదే ।
దంగిని గాంచి, తన్మయుని దారుచఁ గుమ్మెన దూఱ దానిలో, ।
బ్రుంగెను ధూళిఁ గన్నుఁ గన ద్రుద్దగ ; ముల్లె గఱుల్ చునింగె ; హా ! ।
భృంగము నిల్వ నేర దట లేనియుఁ బోవఁగ నేరదుం ; జేలీ ! ॥ ౧౮౬
మ॥ తలఁపన్ బంధన మెట్టఁ బొందు ; స్వర్ణశిఖాతంబున్ మదిం బెట్టె ; మాం ।
సల మంసం బిటు లెక్కట్రొక్కుడు సన్నంబ జూడ ; దేశాంతరా ।
కలనంబున్ స్మరియింప; నీని కడ లేఁ; గంఠీరవశ్రేష్ఠముల్ ।
కలభంబుల్ గలనాదుయూధమున కింకం గానఁ గా వెవ్వరో ? ॥ ౧౮౭
చ॥ దిరిసెనమందు వాలినను, ద్రిమ్మరినం గడిమిం జిరంబు, దా ।
మరపయిఁ గ్రొవ్వు నాఁటినను, ముక్కుపటోలఁ గారవిం జరించినన్, ।
జరపిన మల్లియం దినము, వట్పద మోసహకార ! కాలపున్ ।
వయసను, నెంతమాత్రము భవద్గుణముల్ మఱవంగఁ బోదు సూ ; ॥ ౧౮౮
క॥ రాతిరితతి ఖద్యోతము । శీతాంశుఁడు పొడువనంతసేపు వెలుంగున్ ;।
ద్యోతింపదు ఖద్యోతము । శీతాంశుఁడు గూడ, వేయిచేతులదొర రాన్ ;॥ ౧౮౯
క॥ దోసిట నుండినపూవులు, । వాసించును గాదె యెక్కువగ నిరుగేలా ।
హా ! సుమనస్సులపేర్మిమ । దా సొంపెల్లెడును వామదక్షిణసమమై ;॥ ౧౯౦
ఉ॥ చిచ్చుబికాలకూటము భుజించినశంభుఁడు నీలకంఠుఁడే ;।
వచ్చి విషాహులన్ మెసవుబర్హిణముఖ్యుఁడు నీలకంఠుఁడే ;
వచ్చికమేఁన మ్రుంగిటను బొల్చెడుపుర్వులపేరువి త్త ! యో ।
పిచ్చుక ! నీలకంఠుఁడవనె నేను నటంచుఁ దలంచుకొందువో ? ॥ ౧౯౧
ఆ. వె॥ సకలబుధులు రసికసారరసాను మో । దనలె గాక, భిన్నధర్ము లెవరు ? ।
కుసుమసమయమందుఁ గోకిలస్వర మింపా । కాకియఱపు సొంపా కర్ణములకు ? ౧౯౨
క॥ ఇది యాయువేలవంశా । భ్యుదితుఁడు వసురాయఁ డాంధ్ర
మొనరించినయా । ట్టిది, భామినీవిలాసని । గతదిము ,
ప్రాప్తానికాఖ్యకవిలాస
మగున్ ;॥ ౧౯౩

శ్రీరస్తు.

భామినీవిలాసము.

ఉ॥ సుంతయు రాహురోధమున సోఁకగు భీతి ; కలంకసంగమున్ ।
చింతయుఁ గనంగఁబడ దేమియుఁ గోఁసము పాండుభావమున్ ; ।
గాంతరొ! యిట్టి దట్టి దనఁ గానిదియొక్క నవోకశోభ , సంతతం ।
బంతటఁ ! దావకీన మగు నాననమం దభివృద్ధియే కనున్ ; ॥ ౧
క॥ నీమేనిగోము నారయఁ, । దామరపూసరము బెట్టినపు డిఁగుసు ; మ్మానా ।
శ్రీమార్దవ మనుమానము ; । కామిని యిఁకఁ బల్లవాళికథ యేమిటికిన్ ?॥ ౨
ఉ॥తోరపుఘర్మబిందువులు దొప్పఁగఁ దోఁగుకపోలపాళిపై ।
మారక కర్ణకుండలము లుద్యోల లూఁగఁగఁగ, శ్లాఘ్యమహాదు నా ।
స్వాదమునస్మరీయబదిరాక్షియస్స యొకా నోకింపు,నా ।
నీరిక లెత్తఁ జేయు, స్మరియించినమాత్ర మదిం బ్రమోదమున్ ;॥
చ॥కలకల నవ్వునందపు మొగంబునఁ గస్తురిబొట్టుఁ దీర్చి, కో ।
మలి! యలరింపు నేఁడు మునిమాపట, సౌధశిరఃప్రదేశమున్ ; ।
గలువలగుంపు లాతతవికాసముచేసెను భాసితంబులై ; ।
వలఁగడలున్ స్వకీయవపనంబుల నిండుముదంబు దాల్చెడున్ ;॥ ౪
ఉ॥ ఆనెఱిమందహాసములు, నానిబిడశ్వసితప్రసారముల్, ।
మానిత మైనతావృగకలంకమనోహరవక్త్రలక్ష్మియున్ ,।
జానది నావసానవలితప్రతిమానవిలోచనంబులున్ , ।
మానస మస్మదీయమును, మత్తిలఁ జేయు నయారె! యిప్పుడున్ ; ॥ ౫
ఉ॥ పొర్విద్దుట మొగ్గిక్కు సంఘములకుఁ, బుట్టినతీభవ యుంచు ముద్దుగన్ ।
బెద్ద లొసంగుదీవనను, వేడుకతోడను నాలకించి యా ।
వద్దనె యున్న వల్లభుని వైపున కల్గన నిండి దారిచెన్ , ।
నిద్దపుమోద మాదరము నిండినవేగ మెఱుం గపాంగముల్ ; ॥ ౬
చ॥ వనుఁ గన్నప్రీతియుం, గురుజనంబు నెడం గలభీతి, రెండునుం ।

చ॥ అలుకల, రోసముం బందులఁ దూసు నాసులకంబుల తోరణాదివిరా
ఫలముల యుక్తిలన్ నెనసఁ బట్టి హరించినసీకుబంబు లో,
చిలుకలకొల్కి! యిప్పుడు విశేషపరిశ్రమ మాదరించుచుఁ,
దక్కల తెలయింపఁగాఁ గలశకంఠరమా సమరోన్నతప్రభన్ ॥ ౮

తే.గీ॥ లికుచఫలసంపదను మీఁటి లీలవోలెఁ, । గనకకలశంబులను దాస్యమున కమర్చి,।
మేరుగిరితోడ నిప్పుడు వైర మూడుఁ । గదవె, యిందీవరాక్షి! నీగబ్బిచనులు ॥ ౯

క॥ లలితాలకంబు వైశ్రవ । ణలక్ష్మియుఁ దీవనీకన్గండతలం।
బలరాదెము, నోకలికీ! । చిలుకింపఁగ నా స్తోత్రాక్ష్యగిరియుం బోలెన్ ॥ ౧౦

చ॥ ఉదయపు వెల్గు దోఁచఁగనె యొయ్యన మేల్కని, సెజ్జ పీడుచున్,
ప్రవిరళినవి చక్కఁ సవరించుమ పోల్పలపత్రనేత్ర నాఁ,
బొదవెడు నాభిశోభ, జలజోపదసోదర మైన దార! నా
హృదయములోనుండి యొసరించదు సుమ్మవరోహ యెన్నఁడున్ ॥ ౧౧

క॥ బాలిక, యాటల నెవ్వర । నాగులతో నాడుచుండ మునాలో,।
దాలను నానుడి నెవ్వడె । యాలించి, చిఱున మొలపుహాసుం జూపెన్ ॥ ౧౨

క॥ లేనియపుంఛమును వన । పైనారోపించి, కైలవప్రురుషుతో నేఁ,
బోనెంచ, సాంద్రములోపన । గ్రొమ్మె, నెలఁతుక యొక్కనా నియె సన్నది యెల్లన్ ॥ ౧౩

చ॥ హరిణీకశోభలో చపలదాయతిసుందరస్మితవిలాసముల్,
పదపదమ మోహ తెంపనొక స్వాంతములోపల, నంతదాఁక నే,
నదనదు నైన వేదములు, శాస్త్రములున్, స్మృతులున్, బురాణముల్
చదము పఠింపఁ గ్గిసవిశేషవివేకము, కీర్తనీక వూ ॥ ౧౪

ఉ॥ నీగమురుంద సప్పు నని, నెచ్చెలిపిం దగు తెంచి చెప్పఁగా,
నాటుస నాన్న గుచ్ఛటులు లక్ష్మి పొటునఁ జేరి ద్వారమున్,
శౌకిపవేశ సాంద్ర యగుచంద్రికపోలిక, నాకనుంగవన్,
బారుకురంగలోచన నిజంబుగ నెన్నఁడు చల్లఁ జేయునో? ॥ ౧౫

చ॥ కనుఁగొన మేను వచ్చుసమయంబున నస్తమయంబు సంగుజ
న్వని నడుమన్వయంబు తలవాకిటిద్వారముగం గదించియు,
తన జనుదెంచునాగుసదనంబు గనుంగొని, శారద్గ్రాలాం
కసునిఁ దిరస్కరించెడుహాసమ్మున ధరియించి భాసిలెన్ ॥ ౧౬

ఉ॥ ఇంచుక కేళితోడ స్పృశియించి కుచాగ్రము దోల నిల్చుచు
న్వంగన కాత్మసల్లభుని నెంత్రసరోజము, కాంపనాంగి, తో

కాంచలలోచనంబులను నట్టె రహస్యముఁ గన్న నొప్పలన్।
వాంఛక చూచి చూచి, తల వంచుక యూరక యుండె సంతతిన్॥ ౧౭

క॥ గురుజనపరివృత యయ్యు న। శరము గ్రొ, నానఁ జెక్కు గోటక సునిమిశ్రానా నై।
నెరసెఁ గడకంటిచూపుం, । దరవక్త్ర విశాలహారకాంచనకృపణ గ్రా॥ ౧౮

ఉ॥అనలగాత్రి తా గురు జనాంతికమందు వసించి యుండఁగా।
నే నొకత్మిమొగ్గ గొని యించుక నగ్గలు నాటక త్రసించ॥
దానికిఁ గుంది కన్బొమలలన్, వికసించెలతా వదనంబుగా।
మానిని నన్నుఁ జూచి, తనమానసము వసయించు శుశ్రూషితో॥ ౧౯

ఉ॥ఏ వినయంబుఁ జూప, నెఱు పెక్కెను వృత్కుసుమంబు లత్రసా।
రావిలతన్ వహించె వదనాంబుజ మశ్రుముల నేను త్రాలఁగా॥
నావల కేను బోవను బ్రయాణము గా, నను సంతసియించె నం।
భవిత మదొక్కఁ నేమిటను భామరో! నీ వలె నెవ్వరుండెదరో॥ ౨౦

ఉ॥ఓరిదయావిహీన! కపటోక్తనిధానమ! యన్య యన్యనీ॥
కూరిమిఁ జాలుఁ జాలు, విడు కోడ నెపంబ గని, జాలు వారఁగ।
న్నీరు, నిగస్తనూపు యసనీరజనేత్రను, నీవు వక్కనె।
వ్వారికి నాకుఁ జూపఁ గలవాడవు? గుణభద్ర! నిస్తగో!॥ ౨౧

తే,గీ॥తీరమున కట దుహాస సూనాదిమోము, । నిలువు విరి కాను వారి వారిజంబుఁ,॥
గాంచి మకరందములు ఘుమఘుమ్మనేవ । శాబకావళి, యువిరసమ్మె నమనఁ బఱచె॥ ౨౨

ఉ॥వారిజపాణి, ప్రాణవిభు వత్తమునందు విపత్కుభామినీ।
హారముతంగమచ్ఛమ్యునటూ రెకినుంగొని, తోట్ల నమ్మనో।
హారుని యందుభాగమున నర్మిలిఁ దాఁ గదియించి కట్టి వా।
హారుచిరప్రసూనసర మాత్మగుమే నవలా నెలారితన్॥ ౨౩

క॥ ఇంచుక వంచిన మెడయుం, । గొంచెము మాష్పినను సుంగనుంటాచుర, కే।
రించినయూరుపు, సలసత ।. గాంచినయొడ లైంకలిక లయిక పలఁ బొలన్॥ ౨౪

చ॥బాలికను తేచి యాలఁ జని, యద్దము కేయి వెంపి వచ్చి, నేఁ।
దలుపుకడన్ స్వనామమణిను దాఁచి యలీకపుఁ జేయు దల్పితన్॥
మెలఁకువఁ గాంతరాకకు, యది నే ననియె గ్రహించి, కేళి కా।
విలయమునుండి లక్ష్మి వలె నిర్గమ యన్యను, మెల్లమెల్లగన్॥ ౨౫

ఉ॥సారసచక్రప్రదేశమున నైసలవల్లరు లుల్లసిల్లఁగా।
సారెకు సంగతంబులను శయ్యను నిట్టటు నై చుకొంచు, రం।

భోరువు దీనవృష్టులను గొయ్యనఁ దాఁ బొలయించెఁ దత్సభ॥
వారము [illegible] ప్రాణ విభుని [illegible] మోము [illegible] ॥ ౨౬

ఆ వె॥ గదు సంబు చుక్క [illegible] । [illegible] జనుచుండ [illegible]
[illegible] బొమలు వంచి పిన్న [illegible] మోము । దిక్కు [illegible] మోము [illegible] తూ॥ ౨౭

చ॥ మలయ [illegible] వాంతములు [illegible] ముల్ పొలయఁ [illegible] ముల్ ।
చెలియరో! [illegible] చేసి నా [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ప్రాణముల్ ॥ ౨౮

క॥ [illegible] నాము దికిన్ ।
[illegible] దని, భువిన్ [illegible]! ౨౯

తే॥ గీ॥ [illegible] । [illegible] దానిఁ గూడ గనుకు ।
[illegible] । [illegible] మోము వాంచె॥ ౩౦

క॥ [illegible] । [illegible] సిరులం ।
[illegible] । [illegible] చుల్ ॥ ౩౧

చ॥ [illegible] కముల్ ।
[illegible] చుకొంచుఁ దా ।
[illegible] జూచి బా ।
[illegible] ॥ ౩౨

క॥ [illegible] । [illegible] ।
[illegible] । [illegible] ॥ ౩౩

క॥ [illegible] । [illegible] ।
[illegible] । [illegible] గదా? ॥ ౩౪

ఉ॥ [illegible] నా ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ॥ ౩౫

క॥ [illegible] । [illegible] ।
[illegible] । [illegible] దావలముగానుక్ ॥ ౩౬

ఉ॥ [illegible] ।
[illegible] బలముఁ [illegible] నుంకుముక్ ।

జాలువు పేరినారి సరసస్తుతపక్ష్మలలోచనాబ్జముల్, ।
మీలనముం, వికాసమును, మేకొనెదుం గద రఘురాముచుంపకా; ॥ ౩౭

క॥ ముక్కంటిచాప మెక్కిడి, । పొక్కిడు బల్లుగులతో సమును వానిచి, మా ।
చక్కని సీతాయుని, దా । నక్కట! యీయమ వివాహ మిపుడనో తాఁ దో? ॥ ౩౮

క॥ వరుఁడు నవోఢను, భుజపం । జరమున నేకాంతమందు సంధించఁగ నా ।
త్తురణమున నె పలం జిక్కిన । హరిణి వోలె, బాల తల్లడిలెఁ గదా; ॥ ౩౯

గీ॥ సారెఁ గ్రొత్తి సుమస్మితస్వర మొల్ల! । శీలమును మాన్పి యీ సుగాని యాస్య! ।
నైన నాయంతరంగంబులోననుండి । యంగనామణి వెలుపలికి ఏమిగా సహాసా! ॥ ౪౦

క॥ అకరుణహృదయుఁడ! ప్రియుఁడా! । యిఁక వీఁడపట నిన్ను విడువనే నీ సత్ప్రేమను ।
సకియ కోరాజ్యము పట్టుక, । వికలాత్మ యొకర్తు యాలపించెను ...; ॥ ౪౧

క॥ ఎల్లప్పుడు గన్వాలక । మల్లడి గాయమున తోడ మానఁదగదా నేవ ।
జల్లన్ను గొల్ల పిల్లను, । నల్లని పరమేశ్వరు పిన్నప్పుడు మనుమ గొంతు; ॥ ౪౨

క॥ రూపారుచి నిరసింపను । గోపాలవిహారము ...; ।
సోపాధిక లోకముపయి । నాపాలిటి నెరిచి, కటకటా! ...; ॥ ౪౩

క॥ హేమాభము నామేనని । యేమిటికి చెప్పుకొనెద వింగితజ్ఞులే! ।
కోమలి! యది చిత్తజ్ఞకకిక, । నామీఁదట గాదె సాటికన్నను గలుగు? ॥ ౪౪

క॥ మొదలుచు నౌత్సుక్యంబునఁ, । గొదుకపు సిగ్గున ..., ...।
మొదటికలడికను జెలువుపఁ । బోవ లెదు గోపాంగ్య ...; ॥ ౪౫

తే.గీ॥ గౌరవమును గలుగుగుంటుంబుగుబ్బల । పోలుచేసి, లాఘవమును ...।
నట్టికోడె కాంతి ప్రేమయవివేకత్ ... గ్యంబు! । నీకు వందనంబు చేసెదను; ॥ ౪౬

ఆ॥వె॥ బాల్యమెల్ల జారఁగ పరుసంబు మెలఁతేర, । ...।
విభ్రమములయందు, విందమార్గ...బు । గలుగుఁ బ్రొద్దు, ...; ॥ ౪౭

తే॥గీ॥ అంచితాన్యోన్యవర్ణనాసక్తపదపటహ । ...।
భాసురాలోకనంబు అపారకాంతి । పూర్ణసౌభాగ్యలక్ష్మికిఁ ...? ॥ ౪౮

క॥ తెలివి తనగురుజనంబుల । ...।
జెలి పెల్లలఁ గొనసాగకఁ । ...; ॥ ౪౯

క॥ నయనాంచలావమర్శం । ...।
ప్రియుచేత నూరకుండెను । ...; ॥ ౫౦

తే॥గీ॥ మానమునఁ జెపమోమును బూని నిదుర । గూరినటువలెఁ బ్రియురాలు ...।
...; ॥ ౫౧

కం॥ కనువిరిదామరదోయిని । నొనరిన సేరాస డెంప ముయ్యేల లూఁగం
గను, గస్తురిబొట్టునెపం । బునఁ, దుమ్మెద నీమునుదుటఁ బొలుచుం గలికీ!॥ ౫౨
ఆ,వె॥ పెద్ద లెట్టకేలఁ బెనిమిటియొద్దఁ బ్ర । వేశపెట్ట రాత్రివేళఁ దన్ను,
నేమి జరుగు నొక్కొ యింక మీఁదట? నని । శంక నొందు చుండెఁ బంకజాక్షి;॥౫౩
చ॥ మరుఁడు విచారసంకుచితమానసుఁ డయ్యెఁ; సఖీజనంబు తాఁ
విరహిత మయ్యెఁ; వల్లభుఁడు స్నేహసమాకులుఁ డయ్యెఁ; పీని కే
మరసి హితంబుగాఁ గొనిన నాపట నీ కొకమాట చెప్పెదన్‌;
బొరయకు మానమున్‌; ముగుద! మీ మిది చంద్రవినిర్జితం బగున్‌;॥ ౫౪
మ॥ తొలుతన్‌ వీనులయందుఁ జెర్వఁగొను చెంతన్‌ నొవ్వనన్‌ నీర్గ్రాలికన్‌
బెలుచన్‌ సల్పుచుఁ, దిర్యగానలిత మానెమ్మోముతో నొవ్వను
గ్గలిచేదామర చెద్దయముల్‌, సుకృతపాకంబుల్‌,చవిం జూచి తో
లలితోత్సంగమఁ నీనుజన్మ మఖిలశ్లాఘ్యార్హమై భాసిలున్‌;॥ ౫౫
ఉ॥ రాతిరి యయ్యెఁ;దీపోరకరంబుల నిండె దిగంతరాళముల్‌;
నాతుక లింట్లయం దొడలుల న్నగలం గయిసేసికొంద్రుఁ; నీ
పీస్వెఁ గూడ నీసున నొకింతయు మానము మాన వుంటివాం,
హా! లనుమన్య! ముగ్ధ! భవపంగము వాడును దూఁడుమించు దున్‌;॥ ౫౬
ఉ॥ మంగళవాక్యముల్‌ జనులు మాటికిఁ బల్కఁ, బ్రయాణవేళ మో
ముం గడియించి కేళిగృహాప్రాంగణిటెన్‌, జిగిమోవి యూర్పటా
వి గసిగంపఁ, బిచ్చలెడు వెచ్చనిబాష్పమునీటఁ జిన్నిగ
మ్మంగన దోఁగ, వల్లభుఁ గనుంగొను జాల, విలోలనేత్రయై॥ ౫౭
ఆ,వె॥ శ్రీవితేశ్వరుండు దైవసకామున నా । సయనపములఁ బు మారి నయిన రాగ,
యస్మదింద్రియంబు లాత్మకృత్యములందు । నా ఏరంబు లేని వయ్యెఁ; జెలియ!॥ ౫౮
ఉ॥ ఓ సఖి!దూరదేశమునసుండి సమాగమ మొందెవల్లభుం
డాసలు చెప్ప, నూఁకొను మి నుండఁగ బల్లఁ దల్లనా లొకసేఁ
జేసితి నేము బాగుసేము; జిప్పఁగ లే కధరంబు గా నిపెన్‌;
గాసిలవద్దు నీ దినుప నాలుక; సన్నె! సమ్మగించెను;॥ ౫౯
క॥ రాలెడుబాష్పకణ ములు । లాలాలపల నాఁటఁ, దరలు చలింపుసరమే
జాలాసనవయసూప్పట । నీలాంబుజములు పెట్టఁడు స్నేఁ జూడు నొకా?॥ ౬౦
తే,గీ॥ తేఁటి మాపులు యిప్పుడు జడ, రాగ । కంటఁ బడకేసి, లక్ష్మణ! కలుగు నేమి,
ఫల మచేతన మైనవారిని మైన, । విసల మొక్కటియూజిగల్గవానె నేఁ?॥ ౬౧

క॥ ఇలు సేర వచ్చి, చిలుకల । కొలికి, పరాలసెలపులఁ గోరుగ నాశ్వాసయుం ।
బొలయించెను, గాపట్యము । గలదయి, నయనాప్తవారిదను నామ్రుసుఁడున్ ;॥ ౯౨
ఉ॥ సీతనె వెళ్ళఁగొట్టితిని; జేసితి దోసము హా! హరింపఁ జా ।
చ్ఛీతకరాస్య నన్విడిచి జీవితముల్ సనిఁ బూనునా? కటా! ।
ఖ్యాతులమోము నే నెటులు గాంతును? వారలు నేమి యందు రన ।
న్నాతతరాజ్య మిద్ది యడుగంటఁగ నీ మనఁ గోల నే నిఁకన్ ;॥ ౯౩
క॥ వలువా త సవతిపసలిని। దోలఁగి యడుగు నించి, సరసఁ దోఁ సంగఁ । గొంకుం।
డెలుపు గడకన్నులను బిట్టిబిట నావియ్యాపు మయ్యె బిసరుహాప్నయనన్ ;॥ ౯౪
క॥ పదముల నపరాధకుఁడు । పదముల ప్రాలఁగనె ప్రియుఁడు, భామామణికిన్ ।
సుదలఁ గనుదామరల మును। పుపయించినయరుణకాంతి, యొకట శమించెన్ ;॥ ౯౫
చ॥ లలనలలోనితాలిమి వెలారు దు వెన్నుని మేని వెన్న, క।
న్నులఁ దనుపారఁ గ్రోలఁగ, మనోహరరాగరసంగ నేత్రపద్మ,।
బళిర! చిరాపరాధకరణస్మరణంబునఁ జేసి రొంతయుం।
బలిసిన దయ్యు, నయ్యె క్షణప్రాహుణికం బిపు డెల్లరోషమున్ ;॥ ౯౬
తే,గీ॥ రమణి! మత్ప్రతికూలుఁ డౌ రాజపలన,। నహాట! సంప్రాప్త ప్రాణమునాశఁ జెందు।
వారణం బొనరింపుము, పాంథుఁ డైన । నాను, నీకిది నాసనాఁడు మాఁ ;॥ ౯౭
క॥ రవగాలిఁ గీలిగను, మణి । భవనము వనమునను, పిప్పి తొఁ; కనుఁ ।
ప్రవికలతఁ జెంది తలఁ దుంచు, । శివశివ! ఏరి నేలమిఁ ;॥ ౯౮
క॥ కాలాగురుద్రవంబును । హాలాహలముగఁ జలం దుక్ సగవుంగను ।
బాలామణి, నీలాంబుజ । మాలను వాంఛిఁచును ॥ ౯౯
క॥ ప్రియుసంకేతస్థలమున, కయయో! విధిన విరాగ్య ;।
బయి నీక నల రాయఁడు మాన్పియు, నన్నెటు నేమునాఁడో నే గదరే!॥
క॥ విరహావికలాత్మ య్యె, న । న్నెరు నయితా! ।
దరి, చేర వచ్చె నటిఁ ప్రియుఁ, । ॥ ౧౦౦
శా॥ దారిద్ర్యంబు భజింపఁ జంద్రుఁడు, నితాంతోన్మ ।
పారం గైరవ కాననంబులను నల్గె ।
తే రాజిల్లు దిగంతరంబులు, సు ।
సారంగాక్షి! ముఖాంబుజంబున విరాజిల్లిన ;। ౧౦౧
ఉ॥ గందపుఁ జెట్లఁ గ్రాఁచుల మొగంబుల పల్లవిసట్లు, గాఢ్ఘ ।
చుం దపియించుచున్ గనుల నేర్పుఁ బలిగ్రాం ;।

క్రందనఁగఁ జిల్కఁ గూజితహాలాహాల మక్కట! యీపికాళి; యే।
చందమునం ద్యజింప దసు సంపతి బాలన్రసాలకోమలన్?॥ ౭౩

ఉ॥ మా పిదె వచ్చెఁ; గామినులమానస ముబ్బలు లూటఁ జొచ్చె; నే।
రూపున నానుమానసము సుమింగక యుంకటు నిల్చె? నంచు, లో।
లోపల నిట్లు తాముదసలోచన దాఁ దలపోయు చుండెఁ, బూఁ।
దూపులసాముసాగెడును, దోఁచె సుధాకరబింబ మంతలో;॥ ౭౪

చ॥ నలవునఁ గాంత, లోపలికి వచ్చెడు వేసవ వెల్గు మాటఁగాఁ,
జెలువునకున్నఁ దానుటలు చేతులతోడను మూసె, నాటగాఁ;
లలితపుఁ గన్నుఁ పరిమళంబులు హెచ్చగి తారనాలిగా
నలనలఁ గ్రహించెను వెలుంగుల తోఁ డుపయించు టాతఁడున్;॥ ౭౫

మ॥ అతిదూరంబున విస్మయస్తిమితమై యా వెన్కనే పుష్పరీ।
క్షణఁ జాంచల్యముఁ గాంచి, మీఁదఁ బరితస్స్రంవద్ధితద్యోతము।
ప్రతిపాదించి, తరంగలోచనను నేత్రం బోల లజ్జావిధూ।
ర్ణితతారం బగు, నే గురుప్రకరమున్ వీక్షింపగా నేగినన్;॥ ౭౬

మ॥ పులకము లంకురించె దుకపోలము లే మెలమెల్లఁ బుబ్బె, లోఁ।
దొలఁ కెదుపిన్న నవ్వు ముఖతోయజకాంతిని దొంతు లుంపఁ, బె।
ల్లలికెడుగోస్తనీఫలరసోరుస్ఫురింబు రుడించు మాసురిన్।
బలికెడునాదృగాతికలభాషణముల్, ప్రణుతింప శక్యమే?॥ ౭౭

శా॥ రాజాంగా నొసరించె మున్ను సువిచారం బేది యొవ్వండు ని।
న్నో జైవాతృక! యావిధాత, దితశక్త్యాత్సాహుఁ డయ్యెన్ జరన్;।
శ్రీజన్మాలయ ధాత మన్మథుఁ డఖండం బీజగత్ప్రాభవం।
బో జాఖంజననేత్రపద్మముసమున్ యోజించె నిత్యశ్రీకిన్;॥ ౭౮

శా॥ తే కాల్చిందుట వృశ్చికంపముల బందిం బెట్టునం దాంగనా।
సూనుస గ్రీమతి మోహనాంగకరు దుల్, మాపట్టులేలే యూదిగా,।
గానన్ నవ్వఁ గుటిల కుంతలమును, దీర్ఘశ్వాస మాస్యంబునన్,
లో నవ్యంబులు హాస్యచ్ఛ్రీ, పలితాలుం గద్దమాలంబునన్;॥ ౭౯

[illegible] రమణీనిశ్చలనీలము దావిని గోవపన్నగస్త్రీ, తేఁ।
టి వాగు నగుస్వనం బోడము నెక్కుటతోఁ గులకాంత, తత్క్షణం।
బనుకొనఁగాఁ, గంగిసటకొచ్చెలు గ్రీయుమహోహింధోగము।
ద్వ్యయన నటం దఖండిగ్ఫృ గూడిన మాసంటు జల్పు విందగన్;॥ ౮౦

మ॥ సరవిన్ బాల్యము బాసి, మేన స్మరవిశ్వాసాధిష్ఠానంబు చూపట్టి ।
త్వరఁ దారుణ్యము [illegible] ।
బరిపూర్ణేందుని మందహాసము [illegible] ।
బరమార్థంబు కనుంగొనన్ [illegible] ॥ ౧౧

చ॥ చెలి నను [illegible] ।
కలజని [illegible] ।
కలమటుఁ దోఁగు [illegible] ।
నిలిచినఁ, [illegible] ॥ ౧౨

ఆ॥ వె॥ చెలియ మోవి [illegible] ; [illegible] ;
బోటి మేని [illegible] సాటి లే [illegible] ; [illegible] ; ॥ ౧౩

చ॥ ఒకమటి [illegible] బలుకు, [illegible] ।
చుక [illegible] ।
సెక లెగయన్ [illegible] ।
[illegible] ॥ ౧౪

క॥ ఉదయించెను శశిమండల । ము ! [illegible] విరహిహృదయమున ; [illegible] ।
ముపలను, [illegible] బోలెను [illegible] ; ॥ ౧౫

చ॥ కలువములోని [illegible] నింగి [illegible] ।
[illegible] ।
తెలరును, [illegible] ।
వెలరును, [illegible] ॥ ౧౬

క॥ పుల్లాంబుజముల నించిన [illegible] ; [illegible] ! ।
[illegible] ; [illegible] ! ॥ ౧౭

క॥ ఇప్పుడును [illegible] ; [illegible] ! [illegible] ; ।
[illegible] ; ॥ ౧౮

ఉ॥ సుందరి ! [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ॥ ౧౯

చ॥ సరసపు [illegible] ।
[illegible] ।

స్ఫారస్ఫురద్వనగనా యిది? పసిండిరుచుల్ గలసన్నగాత్రి; యు।
గ్రా! నిరతాంతసేవ్య మగునీవిదియు; ముద్దియ గాదిదారయన్ ;॥ ౯౦

ఉ॥ శ్రీకరశోభనాంగి ముఖశ్రీకన్ననవ్వు కదియ నుగ్రమూరకీ।
ప్రాపైనమాధ్వనాగదిలపృథ్వీనిలిముఁ దెల్లలోకమున్।
జేకొని నిప్పుకల్ చెదరుచేతుల, బ్రుంగుచు దోఁచు వేవెలుం।
గేఁటు కొండ లేక, పసు వెన్వఁడో విని శశాంకుఁ డం చనెన్ ;॥ ౯౧

చ॥ నలువను వెల్వ నిప్పు, రొలనాగకనుంగవయూపు గాను నూ ;॥
హాలహలసారము బ్రదిమాణామృతపూరము నిశ్చయంబు; నా।
సలు కిది కల్పితం బనెడుపక్షమునం దవి సోఁకునంతనే।
కలుగఁగ నేల మోహము, సఖుందసుఖంబును, గోడె కాంద్రకుణ్ణ?॥ ౯౨

క॥ గ్రసురంబో, హరిణంబో, । రమణీయవిలోచనంబో, రాజిలు నిచటన్ ;।
కమలంబో, కమలారియొ, ।కమలాయతనేత్రనెమ్మొగంబో? దెలియన్ ;॥ ౯౩

క॥ పలుపలనిమ ముత్తెములు చు । క్కలు; పలిపము వెన్నెలలు; మొగము నెన్నెల; నా।
రొలనాగ! నిన్ను, వెన్నెల । పులుఁగులతోఁ లిపునెన్న మైపున్నదు నందున్ ;॥ ౯౪

క॥ గూఢహాస్యాస్య, నాశ్రీమ,।వ్యాసకేకచభుజగ, సంపలాక్షి, నిముజ్జ।
త్తాపసు, యీవెదనీమణి,। యేపనిదిం దాఁటరానియే యసుఁ జాన్గ్నా ;॥ ౯౫

క॥ నెమ్మోవిరుమలతోఁడను । సమ్మోదము లయినదంతనయాకాంతులు,నీ ।
నెమ్మోముపమ్మియంపుం, । గొమ్మా! కేసరములట్లు తోఁచెలుం జామ్మా ;॥ ౯౬

క॥ సలుసనుదయాలు నెపమునఁ । గలికినో! కింపిల్కములు ప్రకాశిల; నినిగో!
సలుకలనేడలీతుమ్మైన । పిలుకలు, మకరంపమం డపేక్షు సహించన్ ;॥ ౯౭

తే॥గీ॥ [illegible] నయనచేలను, రూఢిగా నాదుమాన।
సం బునను, నింద [illegible] లేక, నాకనికాశ మనెవ్వమానవజగంబు ;॥ ౯౮

ఉ॥ [illegible] నుదుట నంపము మీాలఁ, గురంగనాక్షి కా।
పలుకముఁ దాల్చునీమొగము బాగుగఁ జూచి చకోరవారముల్,।
సంకజనేత్రి! మోదమునఁ బల్లవితంబుగఁ బక్షమూలముల్,।
ఘంకి సహించ కింపుకయుఁ జంచుపుటంబుల నల్లలాడ్చెడున్ ;॥ ౯౯

క॥ కనులము శిశిరమునను బలె,। సమ్మృతాంశునిమండలం బహంబునఁ బోలెన్,।
రమణీమణి! సినపనము । కొమరొప్పదు లేశ మయినఁ, గోపముచే ర్త్రిన్ ;॥ ౧౦౦

క॥ టమ్మోలు సొపలు విప్పం । పమ్మిఁదముఁ బోలెను, నధీరనయన మృగునా।
దొమ్మని గముఁ గాంపి నా,। నిమ్మనిపలుకాఁడు కినియుఁ గాశే మటుమైన్?॥ ౧౦౧

తే॥గీ॥ అమృతమయమూర్తి కాచకోరాక్షి కకట! ।నన్ను నక్రకఠోరాక్షు, నంటుకానిఁ।
గాఁగ సృజియించినట్టియాకమలభవుఁడు,।కలిమి గలవాఁడు కాఁ డని పలుకవచ్చు॥
క॥ పైదలి! నల్లనిచిహ్నం। బేదో నెన్నుదుటఁ దోఁచి యెసఁగెడు నీకౌ।
మాద మఱచి లోఁ దుస్మైన। బోద నిడుకపోవుతమ్మిపూవుం బోలెన్॥ ౧౦౩
తే। గీ॥ అద్వితీయుఁడఁ గాంతిచే నను చు నీవు ।మిన్నుముట్టెదు; గర్వ మేమిటికిఁ? జంద్ర!
మందమతి! పంచకోటిభూమండలంబు।చొచ్చి శోధించి యెవ్వఁడు చూచినాఁడు?॥
క॥ నీలాంచలసంవృతమై। బాలకురంగాక్షి మొగము భాసిల్లఁ గమలా,।
గాళిందీనదిఁ దోఁచిన। లాలితహాటకాంకమునలంబుం బోలెన్॥ ౧౦౪
ఆ॥ వె॥ గుబ్బచంటిమీఁదఁ, గుటిలకుంతలవెఱ్ఱు। నుండి వ్రేలుచలక మొప్పుచుండు।
చుండె, శేవెలుంగుమండలంబుననుండి। పైఁడికొండఁ బ్రాఁకుపామువోలె॥ ౧౦౫
తే॥గీ॥ పూవుగుత్తుల నొరగినలీవ కతన!।స్తనభరానత వీ వెల్లు సాటి యయితి।
వల్లె, గర్వితురాల! శోణాధరకును।సాటి యగు నీకుఁ, బల్లవసహితలతయు॥ ౧౦౬
క॥ మంజరుల నొరగుతీఁగల। రంజిల్లెడునీవనాంతరము సేన్య మగుట,।
మంజులకుచభారానత। కంజాతేక్షణలు మనసు గలఁగింపరొకో॥ ౧౦౭
ఉ॥ ముద్దియ నేను వచ్చి ప్రమోదము చేరను, రాత్రి యందుయందు।
ముద్దుల ముద్దుముచ్చటలఁ జాల్పఁగ బల్కఁగ నెల్లనాళ్ళు, తాఁ।
బ్రొద్దుటిమోముఁ దావిచని మూఁగి యనిశ్ రాద నీయెఁ బొప్పిన,।
నిద్దురమేలుకో దిపుడు; నీరరుహాసన గంటివే దయ్యో!॥ ౧౦౮
ఆ॥ వె॥ సకియ! యప్రమేయశక్తిసంపన్నతఁ, సూత్రసిద్ధిఁ బెయినమానసమున।
మహిమ, నీదువదనము హిమాంశుభాసంబుఁ, గనులు కనులు నెల్లఁ గనిమ, మహిమ॥
ఆ॥ వె॥ కనుల మీనవతియుఁ, గచమున శైవాల। వతియు, వృష్ణునుల నెసఁగుదనములను।
ప్రస్ఫుటారవిందవతియును, సురస యా। భాగ్యగాత్రి యాపగ గాదె?॥ ౧౧౦
క॥ ఓకోరివెడఁగుఁ బాంథుఁడ!। యీరీతిని బరితపింప నేటికి నీకున్?।
జేరు పయోధరసన్నిధి। నారాటం బెల్ల నీవు నంతన డింపన్॥ ౧౧౧
క॥ అతిమాత్రతన్వి యాఖా, సితలోచనయును, స్తనయుగ్మగరిమయును గనగన్।
మతి నది సౌదామినియో। సితయామినియో యటంచుఁ జింత జనింపన్॥ ౧౧౩
తే॥గీ॥ లొంగదుజిగిపాణిపాదముల్, నగుమొగంబు,। నమర విలసిల్లునెమ్మోము నలరఁ జూచి,
చిగిరించినతీఁగకొ, వికసితపయోజ। పఙ్క్తియో యంచు సంశయంబందె జనులు?॥
క॥ కన్నంగవ నంపం బగు। నన్నెలతలమిన్న మోము నందఱుఁ గనుమనీ,।
గ్రన్నన శంకింపరె నం। భిన్నాంబురుహంబు గాంచ్రమనిం బొమ్మనుచున్॥ ౧౧౪

కం॥ బంగారుసీరదానాయను । రంగారెడురమణితోడిరాముం గని, సా।
రంగంబులు గాన నటిం । పం గదెఁగు పాఱాంగుతోడిమ బ్బనుబుద్ధిన్॥ ౧౧౬
కం॥ బహు లంచ లీమెఁ గమఁగొని । యనుమారు వనిత యని; వారి న ట్లనుకో ని।
మ్మనుకొనియెద నే, నిది యువ । జనపరిణతచిరతపస్య, సత్ఫ మటంచున్॥ ౧౧౭
ఆ॥ వెనగుమొగంబు గలుగుసొగసరి నామొ, న । చ్చటఁ బరోరవారవందరీక।
సంశయములు గాంచి, సమధికసంతోష । తోయరాశియందుఁ దొప్పఁదోఁగ॥
కం॥ స్మితసుమమాలికము నం । చితనవనాజ్ఞుమనఁ జాలిచెద వెపు డెప్పుడే।
సఖి! యీగతి మాలికలంబు వి । జిత మదౌద్యం బంపబాణుచే, ననుకొందున్॥ ౧౧౯
తే॥గీ॥ అనిలయమునాజలంబులు నరపయినింగి, । గొంతుకల నెత్తి కూసెడుకొంగ లొప్పెఁ
జిమ్మచీఁకటి పగఁ బట్టి తమ్ము ద్రింగఁ, । దెల్లు వాపోవుబావిల్లి పిల్ల లనఁగ॥ ౧౨౦
కం॥ అన్యోన్యసంగసుఖమునఁ । కన్యాగ్రహణెచనస్వరోయి గన నన్నటిఁ, ద।
ధన్యత్వంబున కోర్వమి, । వైరాగ్యంబును బొందె మధ్య మని భావింతున్॥ ౧౨౧
కం॥ సకలజనమోహకము, నీ । చికురంబుల పేరి చిమ్మచీఁకటి, ముఖచం।
ద్రకరాప్రచారముననో, । సకియా! జిగి మిగిలి నెగడు సత మని తలఁతున్॥ ౧౨౨
తే॥గీ॥ పగలు రేయును గుత్కకంఠసీట । నర్క నారాధనము సేయు నబ్జపంక్తి;
వక్త్రలక్షణవతి ఁజభావమునను । ఘనగతప మాచరించు నొక్కొ- తలంప॥ ౧౨౩
ఆ॥ [illegible] నాఁ డగు । నీగహ్వ[illegible] నీరజాక్షి!
లేపము [illegible] దిప్రదము ముక్తాహార । మొసఁగ [illegible] ప్రియసమాగమైకసుఖము॥
శా॥ [illegible]మధ్యంబున [illegible]కరంబుగ, సల్పప్రౌఢి [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]॥ ౧౨౫
ఆ.వె॥ సఖియ! [illegible] । గాన [illegible]నికరంబు వొలిచె।
[illegible] । [illegible]॥ ౧౨౬
కం॥ జగదంతర [illegible] । [illegible] సహా! నిండెన్;
[illegible] । [illegible] దోతెంచె నోహో॥
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]॥ ౧౨౮

క॥ ఓదయిత! మాను నీదువి । షాదం బని, ప్రియుఁడు నలుక సాపరిహసితోన్,।
శైవలికిఁ గనులబాష్పము, । నూఁదినమదిలోనిమాన మొక్కటి జాఱెన్;॥ ౧౨౯
తే॥గీ॥శంబరాసురగర్వభంజనునిసుప్ర । సిద్ధసామ్రాజ్యపట్టాభిషేకనాకము ।
వేళ, లోకంబులకు వెల్ల వెల్ల చలుచు । జోక, నొప్పారె రాకా, సుధాకరుండు;॥
క॥లోలాలకావృతం బగు।బాలామణియాననంబుఁ బరికించి, ప్రియుఁ।
డ్రోలంబసంకులం బగు।నాళీకము సంస్మరించు నాహ్లాదమునన్;॥ ౧౩౦
క॥ గురుజనములతో నరుగుచు, । వరహాసము మోముఁ దప్పఁ బినుకొల్పుచు, సుం।
దరి దిరిగి చూడఁగా, నది । పరుఁ జంటం దుస్సి నసెఁ బ్రపంచంబునకున్;॥ ౧౩౨
తే॥గీ॥బహుళఖంజరీటభంగభాగ్యంబును । గలికికన్నుదోయి గాంచుఁ గాక,।
నిత్యశోభ మైనవెమ్మోము, భంగుర । సంపదబ్జమునకు సాటి యగునె?॥ ౧౩౩
క॥ తెమ్మెర, గంధము, దూఁడుల్ । దమ్ము లుశీరమ్ము, శైవలము, ససగమ్మె లై।
త్యమ్ములుగఁ దోఁచు, విరహాగ్ని । రమ్యుఁడై పైఁ బ్రోపు మోహమున్ ప్రాణాల కిహాహా!॥ ౧౩౪
క॥ తనకరముల నిమురుచుఁ, బ । ద్మిని మ్రగ్గినపదసన్ని వేళల్యాప్తి, సకం।
బనురాగపూర్ణుఁ డగుచుం । దనరారెడు భాస్కరుం డుదయకాలమునన్;॥ ౧౩౫
ఆ॥వె॥మొక్కి వినయవచనముల బతిమాలుచు । నడ్డగించినను, నమానినంగనాముఖ।
వెడలిపోవునన్ను, వ్రేలిసన్నమోలంగ । పిల్లిమోనవేచి, పెలఁగి యూరకుంది;॥ ౧౩౬
చ॥ అమృతముఁ జిల్కుచుండ శశవదాననమోహనమోహిని!యంగకాంతులన్,।
సుమశరచాపసన్నిభము సుంతయునం గన ఓంపరాయుముచున్;
దిమిరముతో మహీప్రజకు దృష్టులతాపము గూడ నూని పెంపున్;
రమణిరో! శ్వేతుఁ డీశరి, నిరంతర మిట్లుపయుంప నేటికిన్?॥ ౧౩౭
ఉ॥చాల వివేకమున్ సుగుణజాలముఁ దాలుచువార లయ్యు నో ।
జాలులు, వారిహృత్పుటము, వాక్యవారిని గేలిఁ బూనరే।
చీలిక లింత లింతలుగఁ జీలుపఁ జాలువిసీలవారిజా।
క్షీలసమానజాలమయచిత్రవిలాసము భాసమానమా;॥ ౧౩౮
ఆ॥వె॥నివ్వటిల్లె నెపుడు నెలఁతకు నిండుజ । వ్వనము నవవిలాసభాసన మగుచు,।
నప్పు డాదిగాఁగ, నిప్పు లేకయె, తోడె । కాంత్రప్రేమానసముఁ జుంపఁ దొడఁగె;॥
ఉ॥చూడదు కన్నులం దెఱచి సుంతయు;నవ్వుమొగంబుతోడ ముం।
టాడదు; తావకీనకథలం దది ప్రాకుటఁ బూను; నంచు నీ।
జాడ, సపత్నిచేష్టలు నిజప్రియుతో నెఱిఁగించునంతినే।
యీడెను భర్తకుం దనపయిన్ మును పుండిననిండుప్రేమకున్;॥ ౧౪౦

క॥ హాలహాలౌర్వానలములఁ బోలిక మకరద్విజిహ్వములతోఁ బెరఁగెన్
నాళీకవైరి; లోకుల । కేలా ప్రాణాంతహేతు విరకుఁ గాకుండున్ ? ॥ ౧౪౧

క॥ సుకృతంబున సుకళత్రము, । సుకళత్రముచేత దొడ్డసుతులు, సుతులచే ।
నకలంకస్థిరయశ మ । య్యకలంకస్థిరయశమున నాకము, నొదవున్ ; ॥ ౧౪౨

క॥ ప్రభువైనను యాచించిన, । లభియించును లాఘవంబు ; లలనామణి ! నే
నభిరుచిపడి యధరమునకు, । నభిభూతుండఁ గానె విముఖి వగునీచేతన్ ? ॥ ౧౪౩

ఆ॥వె॥ కొలఁకునందు ముంచి జలపూర్ణకుంభంబు । నెత్తికొనుచు వేగ నింటికేగు
నీకుతటనికుంజనిర్వర్త్యగూహనం । భోగ మొకమకోళపురకె యెఱుక ; ॥ ౧౪౪

ఆ॥వె॥ పాంథ ! నీవలె నాప్రాణవల్లభుండు, ముంగలఁ గంటను, గడగండ్లు పొందు చుండు;
నింతకన్నను గుణల నిం కేమి చెప్ప ? నిప్పటికి జీవములతోడ నిట్టు లుంటె ; ॥ ౧౪౫

క॥ తరుణీ ! చిక్కితి వేటికిఁ ? । బరకీయోపవంతమునను బని నీ కేమీ ? ।
పరితోషించెదఁ జెపుమా ; । తెరువరి ! ప్రీతెఱఁగ నీకుఁ దెలుపుదు బొమ్మీ ; ॥ ౧౪౬

క॥ అలోకింపక నీకుం । బోలిక, నత్యంతగర్వమును బొందకువే ;
బాలిక ! బహుఫలభరమున, । వ్రాలినలత లెన్ని లేవు వనములలోనన్ ? ॥ ౧౪౭

ఆ॥వె॥ ఉల్లసిల్లుచున్న దువిద ! నీనెమ్మోము ; । కన్నుఁదమ్ములును వికాస మొందె
జలదమయముగాను జగ మెల్లఁ గాపించు । నీలమేను మెదట నేనిఁ గంటె ? ॥౧౪౮

క॥ ఆసాయముఁ దోయములను । పాసించుచు సవిత్రుఁ, జిరతపశ్చరణమునన్,
గాసంతె యిపుడు సారస । మోసఖి నీముఖముతోడ నుసమం బొరసెన్॥ ౧౪౯

క॥ మందస్మితమధురంబుగ, ।సుందరి ! నీమొగ మొకింత చూపించితివా,
డిందుపడు నిపుడె పున్నమ।చందురు సామ్రాజ్య మెల్ల క్షణమాత్రమునన్;॥ ౧౫౦

ఆ॥వె॥ లెఱుచు నవ్వుకొనుచుఁ, జనలోన నే మేమొ । యల్లనల్ల మాట లాడుకొనుచుఁ
గోకనదముఁ జేసికొనుచు లోకత్రయిఁ । జూచు మద్యపాయి పూర్వ్వసృష్టి ! ॥౧౫౧

ఆ॥వె॥ మధురసంబుకంటె మగువ ! నీయధరంబు । మధురతరము ; చొనుపు మమ్మఖమునఁ;
పపప,పదుదు నయయొ! పుపుపు,పుడమిఁ బట్టు । శాకరాంబుజంబు నీకరమున;॥౧౫౨

ఉ॥ అంగద నెట్టకేలకు నుపాయశతంబునఁ బ్రాఁకి సౌధమున్,
బొంగెడుపాలవెల్లినువుపు న్నగుక్రొన్నవసెజ్జ, నొంటి సు
ప్తింగనుదాని మేల్కొలిపి, భీరువు గేల్కొని నస్మితాస్యరా
బాంగకఁ గౌఁగిలించు, నహహా ! సుకృతాత్ముఁడు నిద్వసించు మన్;॥ ౧౫౩

క॥ గానము సేయును మధురము । గా, సంగటఁ దిరిగి యభిముఖములుగాఁ బలుమఱ్,
దో సెగయు, మరలు, జెరలును, । మానిత కాసారములను మధుకర నివహముల్ ॥౧౫౪

ఆ॥వె॥ నిరతరాగాతిశయమున, నేను వన్ను । సారె సేవించుకొంటిఁ, నాశ్రయమును,
లలన మెలమెల్ల నన్నింటివలనఁ దిగిచి, । తన్వి కోకిలవాణి నన్నేకతానఁ జేసె॥౧౫౫

తే,గీ॥ లోలమృగశాబనయన యిల్లాలు గాన । నెనక యుండిన లోకంబు చెప్పెడిది యేమి?
యఖిలసంపదలను బ్రహ్మ మగుచు నున్న, । జనన మది గాదు, నిర్ధనమే గాని॥౧౫౬

ఉ॥ గాలికి నిట్టటుం గదలు కాటుకనిగ్గులు నీనుచుంగనుల్,
లోలవిలోకనంబులును, లోకుల మోహపు నెల్ల నాటికో,
హాళిని నీవు సేరుజవరాలివిలాసగతిం గనుంగొనం
దూలక సంతు కానిమది నూల్కొని తాలిమి నిల్వఁ జాలునే?॥ ౧౫౭

చ॥ ప్రవిమలనంతకాంతిరుచిరంబు, సుధామహస్స్రగంబు, [illegible]
త్స్రవహరము మృదూనసముఁ, [illegible]
ద్భవుఁడు విపశ్చిద్రగ్యుఁడు గదా మృగశాబక నేత్ర! [illegible]
యువిద! దొలంపఁ డేమి కలవా పునరుక్తము జంద్రబింబము? ॥ ౧౫౮

ఆ॥వె॥ సానుకంపములు మహాసురాగంబులు । శీలశీలములు [illegible]
చిత్తవృత్తు లేమి చెప్పగు నీ నయ్యారె! । [illegible]

ఆ॥వె॥ అహికిశోరశీల మలకజాలము, నెలి । [illegible]
తాను జంచలోపమాన, లోకంబునఁ । [illegible] ॥ ౧౬౦

తే॥గీ॥ వదనమున నంతమాధురి, మృగులనైన । [illegible]
శాబలోచన! యిది యేమి చందమిప్పుడు । [illegible]

తే॥గీ॥ అనిశనయనాభిరామశోభాతిశయము । కలిమి గర్వింపనీకుము [illegible] ॥ [illegible]
నిశను శోభావిహీన మానీరజంబు, । నెటులు లలనేయఁ [illegible] ॥ ౧౬౨

క॥ సుకుమారతరము లగునం । గకములఁ, గుసుమములకోష కాంతి [illegible]; ॥
వెకలించును నాప్రాణము । లకటకటా! కుసుమబాణ [illegible]॥ ౧౬౩

క॥ దురపిల్లు వలుఁదపిఱుఁదుల । బరువునఁ, జరువ్వులు మృగలఘువ నడచుచు; న
త్తరుణీమణిఁ గని యకటా! । దురపిల్లును నేను నేమి తోఁపనిబుద్ధిన్; ॥ ౧౬౪

ఆ॥వె॥ మధునిషూదనుండు మధురాపురప్రయా । ణాభిముఖుఁడు గా, ప్రసాంగపరుఁ
ప్రశయవహ్ని యయ్యెఁబండువెన్నెల రేయి; । [illegible] ॥ ౧౬౫

చ॥ శయనగృహంబు సొచ్చి, చెలువన్నుల నెచ్చెలి [illegible] బుచ్చి, నేఁ
గయికొని [illegible] కాఁగా, సఖి లోఁగగ, [illegible]
తాయుఁ గను చుంచియున్, గనని [illegible] గను మోహపుత్రోఁ, గదాం
బ్రియసఖి! పన్ని తెంచు నైదవిమోఁచఁ గదెంక మారియహస్తమున్॥ ౧౬౬
క॥ గనునము బాల్యముతో మాం। ద్యము నొందెన్, [illegible] హృహృదయ స్వాంతముతో నో
ష్టము, హారిణీపృతకు, నిరం। బము సర్వాస్వాఁ దనర్చె మాన్యగుణతోడన్॥ ౧౬౭
తే॥గీ। ఊరు పనుమాన వేదృ వహా; నొసలు కలుగ। కాద గ్రుండి; మాఁపేని యాడదన్న
దామనృత్తాంత మింక నీ పట్టు లుంచి; చెప్ప మన్య దరిద్రించు; దోషముదాఁప!॥ ౧౬౮
ఆ॥వె॥ [illegible] నగ్గకోరి। స్వ్రాంతంపు మూలను సీపకము।
[illegible] భూరి భాతిఁ దనర్॥ ౧౬౯
తే॥గీ॥ [illegible] మైనను బగిడంబు నలకకంబు, । స్పృహల మైనను [illegible] గదిమి మైని
[illegible] రమానిలయ ముగుటఁ, । [illegible] తోఁబోలె!॥ ౧౭౦
తే॥గీ॥ అతిమృత్యుల క్రొవలఁ బ్రేలె నేయు। [illegible] కోక [illegible]
[illegible] భాకదరఁ దనర్చు॥ ౧౭౧
క॥ పరిపృథు [illegible] । [illegible] బ్రియుహృదన్;
[illegible] । [illegible] సరగన్॥ ౧౭౨
తే॥గీ॥ [illegible] ముమూల ప్రాణములను। గొని, నది యుక్తమగుఁ గాన;
[illegible]! [illegible] ప్రాణములఁ గొంటి, [illegible] గాఁగ॥
తే॥గీ॥ ముక్తియుంబుల నిరుళవు [illegible] లయిన। [illegible]
నంచు, నతిసాహసంబునఁ జంచలాక్షి! । [illegible]॥
ఆ॥వె॥ [illegible] ముసను [illegible] కము గల్గ। [illegible],
బుధసమాగమమునఁ బోలుచుపున్నమనాఁటి। [illegible]॥
క॥ నీ మోసపసిమి చూచుక। నేమా [illegible] గదా! మునుదా!
నీ మొయివాయిం బోలిన। [illegible] యుంటెంటే [illegible]?॥ ౧౭౬
క॥ భువిని [illegible] । [illegible] నెరసంగనములౌ।
[illegible]! యేల [illegible] । [illegible]॥ ౧౭౭
ఉ॥ [illegible] చేర్చి యుతి [illegible] చేతఁ [illegible] ।
[illegible]
[illegible]
[illegible]॥ ౧౭౮

క॥ కనుఁగొని హరిఁ, జేలచెఱఁగు । గొనవచ్చిన భామ చూచి నవ్వెను వేల్పుల్,
జనిత స్మరకంపవశం । బునఁ దగ్గినయట్టి సోకమునఁ బొలిచెన్॥ ౧౭౯

తే॥గీ॥ మోవితో డిసమానమయ్యెను జేసి । దవన ధానశ్య వాడుచేమ్రాఁకంత మాన్యో
నైన సిత మైనలోలాక్షీ మానిని నను । మరలనది . . . మాఱుమలచె॥ ౧౮౦

ఆ॥వె॥ దొండపండు మోవి, తోయజంబులు తావి, । గిలుకునలు చెప్పఁగుబ్బనంబు,
మణిసమానరదన ! యమిమాటలు మైనఁ గాఁగ । బూలమొత్తు . . . బొలుచు జెప్పుమా॥

క॥ చేయవ శయనించియుఁ దన । కోరిక లన్నియును . . . లక, నా
లారట్నము దయితోసన । మారా ! పతిమీఁదితాక్షి యను నెంచుమఁకన్॥ ౧౮౨

ఇది యాఱువేలనియోగి . . .
న.సు. రాయఁ శాస్త్రి . . .
నరసింహ . . . భామినీవి
లాసము . . .
. . .
. . .

కరుణవిలాసము.

క॥ దైవము కట్టా! విముఖము । గావుట, బంధుమణి యీజగంబును విడిచెన్;
నీవెత లెవరికిఁ దెలిపెద । వేవారు ప్రియోక్తిఁ దేర్తు రిఁక నను? మనసా! ॥

చ॥ మునుపటిలాగునన్ వినయపూర్వముగా నెదు రేగుదెంచి, క్ర
న్నన ననవిల్తువిందు లగు నవ్వుమొలుంగుటనుంగుఁజూపులన్,
జనికెడుజుంటితేనియరుచిం బచరించెడుమంజులోక్తులన్,
ప్రాణయిని! నేఁడు నామది లవంబును జల్లన సేయవే మయో! ॥ ౨

ఉ॥ పట్టిన నింద్రియార్థములు సర్వము విస్మరణంపుమార్గముం
బట్టెను; విద్యయున్ విముఖభావముఁ బొందెను గుందుపేరిమిన్;
మిట్టెడుగుండుమోలపస మెచ్చనిక న్గప గల్గుకల్మి, యే
పట్టున నాదుడెంద మెడఁబాయదు తా నధిదేవతాకృతిన్; ॥ ౩

తే.గీ॥ నీవు నిర్వాణమంగళనిలయమునకుఁ । ద్వరితగతిఁ బోవుచును దయావతిరొ! దయయుఁ
బిడితెఁ ప్రభాతనీలారవిందసుంద । రాయతకటాక్షములఁ జూడ వయరొ! నన్ను॥ ౪

మ॥ అడుగుఁ బిగుల్ప దాఁట్రుపడు నన్నుభయంబునఁ జేసి పెండ్లిలోఁ
బడఁతి! మదీయహస్తమును బట్టుక యెక్కలి గాదె సన్నిక
ల్పినఁ వ సహస్రమార్గముల నేగుచు నున్నది, సన్నుతాంగి! యి
య్యెడ విడనాడి నన్ను నెటు లెక్కలి వో త్రిదివంబు కే నక్కటా! ॥ ౫

ఉ॥ గొనములు గల్గి, దోసములఁ గూడ కలంకృతులం దనర్చి, మె
త్తనివిబుధగ్రరాజి ప్రశంసిఁ దన్పుచు, భావరసప్రపూర్ణ యై,
యునమము మామకీనకవిరాశ్యాఁ బొల్చుమనోభిరామ రా
మ, సిముసమీని నా దయినమానసముం బెడఁ బాయ కుండెడున్॥ ౬

చ॥ జలగుహాసంచయంబునకు స్వాంతమునం గలదింత యంత యున్
బోల్చెను, బంధ్రమండలముఁ బొందెను నిస్తులభూరిశోభ, బ
ల్కులకల ముచ్చఁ గోకిలకులంబుల కక్కట! యెప్పుడీ విటం
బలఁగి దినంబు చేరితివి, నాఁటను గోలెను; ప్రాణవల్లభా!॥ ౭

చ॥ మిలమిలలాడి మాయ మనమునం బులు [illegible]
గాలి పెదవిని ప్రభోగి [illegible]
బలము దొలంగినట్టి [illegible] ఫలరాజ్యలక్ష్మి [illegible]
బలెఁ, గలికీ ! యకాలమున నాశయి [illegible] భాగ్యవిపర్యయంబున ? ॥ ౮

ఉ॥ ఏ నొనరించినట్టి నెర సేయుదిరూ [illegible]
కైనయఖండరోషమున కయ్యో ! వశంవద నైతివే ? సఖీ !
ప్రాణమువంటి నన్ను విడనాడి, పతివ్రత యయ్యు, ముక్తికాం
తానిలయంబు సేరితివి, దన్నవ కిప్పుడు ; నేమి సేయుదున్ ? ॥ ౯

చ॥ అమృతపుఁదేటలుం బలె మహారసవంతము లైననీవిలా
సములె, మదాత్మలో మునుపు చారుగతిం బరిణామ మొందని, కా
వ్యము లగు చుండు ; నిప్పు డవి యన్యోఁ గదా గగనారవిందముల్ ?
రమణిరో ! మాకు నెట్లు సుకరంబు లిఁకన్ సుకవిత్వసంపదల్ ? ॥ ౧౦

చ॥ ప్రవిమలతాపకీనమధుర స్మితరోచులచేత, భాసిలన్
గువలయ మెల్ల, సత్కవులనన్ స్పృహ యం [illegible]
ష్కృవముగ సల్లపూర్తిను, చకోరవిలోచన ! నీవు [illegible], ని
య్యావసరమం [illegible] ॥ ౧౧

శా॥ నాకున్ సుందరమందహాససుధచే స్నానంబు గల్పించి, [illegible]
గ్వాక్యోచ్చాప్రతిమ [illegible]
నేకళ్యాణమయస్వరూప, ప్రియురాలి [illegible] ! , గదా
నాకామేశ్వరి [illegible] ॥ ౧౨

ఉ॥ నవ్వుచు, నెవ్వనికై రమణ ! నాథ ! మనోహర ! [illegible] నీ
విశ్వసుఖం జరించుచును నెక్కుఁగఁ జేసితివో [illegible]
జవ్వని ! యట్టివాని నను, స్వర్గపదంబున [illegible] !
యివ్వడి ధూళి ప్రుంగ మహి నెవ్విధిఁ [illegible] ॥ ౧౩

శా॥ లావణ్యంబు సముజ్జ్వలంబును, నతుల్యంబున్ సుశీలంబు, న
ర్థావాసంబు నయం బనన్యజాలక్ష్యంబున్ [illegible],
నీవాసిన్ నను, నిశ్చరణాలను గా నీ వింపడన్ [illegible], నా
దేవీ ! యీవిధి నొంటి నింటి కరుగన్ [illegible] ॥ ౧౪

చ॥ కనకము కన్న మిన్న యగుకాంతిఁ, బ్రసిద్ధపుబుద్ధి, నెవ్వరున్
దనశశిలన్ బరిభవ మొనర్చు మనోజ్ఞపటంబు, నెంతయున్
గనఁగ మనంబునం దగదరి కాదె మనోహరురాల నైన ని
న్నలుఁడు నిగ్రహించె నకటా! దయ మాలి? మృణాలకోమలా! ॥ ౧౫

ఉ॥ పల్లవఁ జేయుఁ గన్నులను జయ్యనఁ గప్రిక వన్యమాత్ర, సం
ఫుల్లసరోజమాలికయుఁ బోలెను గంధసుగంధహేతు వౌ,
నల్లముపైడన్నె? సత్కృతియుం బలెనే, జగదేకరమ్య నా
పల్లవపాణి; తాను సురభామినిరీతి నరిగెనమ్మ హా!॥ ౧౬

చ॥ పెనిమిటికంటె నన్య మటి లేనిని స్వప్నములోన నైనఁ గ
న్గొనవు గదా యొకప్పుడును, గోరికఁ నీరీతి మానసంబునన్?
వనజపలాశయతాక్షి! తెలుపం గదవే, యటు లుంటివీవు, నేఁ
డెనయఁగఁ బోయి తెట్లు, గుణహీనుఁడునుం బరుఁ డైనపూరుషున్? ॥ ౧౭

ఆ॥వె॥ హా! దయనుండు జీవితేశ్వరుగుణములు । సంస్మరించుకొనుము, శయనమందు
క్షణమునకును ముందు గానఁబడ్డకృశాంగి, । పలుకరింప నిపుడు పలుక దకట!॥ ౧౮

చ॥ చెవి సమ్మతింపుచుఁ బలుకులు చిల్కదుకల్కియనుంగుఁబల్కులన్,
కవి కథింపఁ దనియ మయి, క్రాలెడుబాలమనోజ్ఞరూపమున్,
నెవము లవస్సు లేనిపయి నిండిన నాసతిభవ్యకృత్యముల్,
స్మృతి నొనరింపఁ జిత్తము ప్రసన్నతఁ బూనక పోవు నేనికిన్?॥ ౧౯

ఇది [illegible] వంశోద్భవుఁడగు
స.సు. రాయఁ డాంధ్రమైన
దంపతీయుక్తి భామినీ
విలాసనిర్మితము
కరుణాభిధాన
విలాసము
ముగిసెన్॥

సతీస్మృతి

కరుణవిలాసానుబంధము.

ప్రథమ విలాపము.

శా॥ శ్రీక్షేత్ల్యారమాధిరాజ్యపదవీసింహాసనాస్థానకా
శీకాంతుం దపమృత్యుఁ దోలి నిను రక్షింపంగ రాఁ దయ్యెఁ; నే
సా కాత్మీయసతీసనామగుణవీక్షాజాతవాత్సల్యుఁడై
నీ కాత్మైక్యము నీఁ దలంచె న॥సు॥ పత్నీ! యన్న ప్రాణాసతీ॥

శా॥ పేరంటంబున కేగి రాఁగ నయినం బే తీవు నాయాజ్ఞకై
చేరం జూచుచు వెండి రానినెలవున్ జేకొంచె స్వాతంత్ర్యమున్?
హా! రామా! పిలువంగఁ బల్కవిది యే మన్యాయ మెవ్వారితో
నే రేయుం బవలీప్రసంగము? పరాకే? యన్న ప్రాణాసతీ॥ ౨

మ॥ పిలుపం గొంపవలెన్ బయిం బడఁగఁ దన్వీ! సన్నిపాతజ్వరం
బలఁతిం బొందుచుఁ, దత్ప్రతిక్రియకు నన్వారణ్యసాంద్రంబునం
గల నన్నింత దలంచుకొంటివొ గదా! కన్నంది నే పచ్చిలో
పల నీతెల్వని దెల్లవార్చె హతదైవం బన్న ప్రాణాసతీ॥ ౩

మ॥ పతి యన్నం దిడియంబు వోనితదుణప్రాయంబుచేఁ జెప్ప నో
డితి గా కిచ్చను, జన్ని దోఁప, ననుఁ దోడ్తే వేగమీ యన్ననో,
పితనో, వేఁడవె? యేసులంకణములా? నే అయ్యో నీతిరబూ!
స్మృతి లేదే? పెఱవాఁడనే? పలుకవేమే? యన్న ప్రాణాసతీ॥ ౪

మ॥ అపుడేఁ బండుగుముందు మార్గశిరమాసాంతంబునన్ వచ్చి చూ
చి పురద్ధర్మన మాత వైశ మనునిచే వీడుకో లంపనే?
యిపు డీతీరునఁ జూడ నయ్యె మరలన్; హేయంబు సంసార మీ
వపువుల్ బుగ్గలు; జీవితంబు చపలాభం బన్న ప్రాణాసతీ॥ ౫

మ॥ సరి పుట్టింటికి నీవు వచ్చి నెలపక్షం బయ్యెఁ; నీమధ్య నే
మరలం బండుగుముందు వచ్చితిని; నీమైఁ జూచి యుప్పొంగితిన్;
తరుణీ! యింతటిలోనె నన్మఱచితే? దాంపత్య మిట్లుండు నే!
యొరపైపో దని యెప్డు నిన్ దలఁప లేదే? యన్న ప్రాణాసతీ॥ ౬

శా॥ కైనూడం గలవెజ్జు లేనివగునుగ్రామంబునన్ దుర్జ్వరా
యాసత్రాసము లానహిల్ల మది నెంతారాట మీ పొందితో?
నీసామీప్యము నేను గాంచునటులే నిన్ గప్పెఁ బెన్మ్రాన్పెరా!
కాసం బైన నెఱుంగ నైతి పిలుసంగా ; నన్నపూర్ణాసతీ॥ ౭

శా॥ గోదామంపలహూణనైద్యునకు. భూగోళాపరార్ధాగత
శ్రీ డాక్టర్ బిరుదాఢ్యవారనరుమిన్నే కేను మున్నీని గా?
నాదేహార్ధము నైననిక యొవనెన్ స్వస్వప్నలోపం బయో
లేదాటంకము ధాత్రవాఁత కిలఁ గల్కీ! యన్నపూర్ణాసతీ॥ ౮

శా॥ స్మేరాస్యం బిపు డింతఘోర మగునే? చేపుణ్యకర్మంతలన్ నగ
ర్వీర స్త్రీకళి నుప్పిచల్ గుటిక యింతేనీ గుణం బక్కటా!
పారావారములోన మున్గఁ గలనావం బోలి యున్నావనా
ధారుం డై యెటు లీఁద నే భవసముద్రం బన్నపూర్ణాసతీ॥ ౯

మ॥ అకటా! నిద్దుర లేచి ప్రొద్దుటను నే నాలోకముం జేయుమా
మక మామంగళరత్నదర్పణము, సమ్యంకస్వంతతా మోదదా!
యక మానావికచారవింద మనిశాస్తోదంబు గావించునా
యకలంకం బగు చంద్రబింబ మిఁక నున్నా? యన్నపూర్ణాసతీ॥ ౧౦

ద్వితీయ విలాసము.

శా॥ అన్నా! యెన్నివిధాలఁ గాళ్ళఁబడి నేఁ బ్రార్థించినన్ నిల్వఁడా
యె నన్నుప్రాణము విశ్వనాథుఁడు; బళే! యేమందు? నీసేవముల్
మిన్నే యబ్బి గలన్నినా శ్రీహృత్సేమున్ నేఁ బోసి కాంపాడవన్ ;
పెన్నిసాడిబుపంచ వాల్ప నగునే నీ కన్నపూర్ణాసతీ॥ ౧౧

మ॥ స్తనమాఘాదిమ పక్షసోమవిపసప్రాప్త ద్వితీయాపరా
హ్ణావిన స్వాయనుపీహ తాద్విగుటిక ప్రాణంబు లైతే కళా
ప్రసవలంసంబ ! పచింత్రతు పోలవదప్రుం గ్రామంబు నీపుత్రిని
ల్లను నం చింతకు ; నిష్ఠ గట్టినిబు నాకు ? యన్నపూర్ణాసతీ! ౧౨

మ॥ అవురా ! పండుగుపేరఁ ద న్నభిజనం బంచుం గనన్ రాఁగఁ, బో
లవరగ్రామము నిన్నుఁ బట్టి యచటీలన్ మ్రింగెనే వ్యాఘ్రమై ?
దివితో రాయుకరశ్ళుఁ బొంగెడుభవన్మీకృద్వియోగవ్యథా
ర్ణవ మే నెట్లు తరింతు ? స్వర్ణసమవర్ణా ! యన్నపూర్ణాసతీ॥ ౧౩

మ॥ ప్లవమాఘాది మృతిన్, వ్యయాశ్వినమునం బా మింతియాంధ్రాయు న
య్యె విధాతృం డెటు పోసె నీ కెటులో పోయుం గాక, నీయక్కకున్
సవతిన్ జేయఁగ నేటి కేటపయి మాసం బే గదా నీకు హాం
చవురా ! యేమి దురాగతం బిది యపర్ణా ! యన్నపూర్ణాసతీ॥ ౧౪

మ॥ పదునై దేఁడులమూఁడుమాసములు నీప్రాయంబు ; నీకాఁపురం
పుదినంబుల్ హృదయేశుసద్మమునఁ బన్నాల్గెల్ల ; దుర్వారసం
ధిదురంతజ్వరసన్నిపాతములలో నీయున్కి మంచానఁ బ
ద్మిదినాల్ ; నీమృతి చెప్పహాళె గృహలక్ష్మీ ! యన్నపూర్ణాసతీ॥ ౧౫

శా॥ సాపత్న్యం బని యీసడింప కజహాత్మాసవర్ణ్యాఙప్రేమఁ గా
నోపుం బూనితి సుబ్బలక్ష్మి చరితం బో చెల్ల ! భర్తృప్రియ
వ్యాపారంబులు వోలుఁ గాక వెఱవిం బాటింతువే కన్యప్రియుల్ ?
పాపిష్టజ్వరదగ్ధ వైతి; నుతరూపా ! యన్నపూర్ణాసతీ ॥ ౧౬

మ॥ పతిశుశ్రూషయు బంధుసత్కృతియు సాపత్న్యార్తజాతిప్రియం
బతిథిప్రాశనదానపూజలును దేహావస్త్రసంశోధనం
బిత పాలించుట లోను గా స్వసగొనా లీ పూని తుత్కృష్టమౌ ;
మృతి యే లొందితి యౌవనాద్యదశలో నే ? యన్నపూర్ణాసతీ ॥ ౧౭

శా॥ నేఁ బెండ్లాడి గృహప్రవేశమునకున్ విూయక్కఁ దోడ్తెచ్చినాఁ
డాబండిన్ సుద నుండి నీవు పడ, డాయన్ వచ్చి నీ ర్వ్వక్క గా
రాబం బొప్పఁగ నెత్తినాఁడ నను చున్ బ్రాక్తంబునన్ నాఁటి యో
లై బత్తిం బచరించుకొ త్రడిచి దఱ త్రై తన్నపూర్ణాసతీ॥ ౧౮

శా॥ బావా ! యం చలవాటునం గదియు దో ప్రాణేశు సన్నంచు నే
భావంబం దనుకొంటిఁ ; దొంటిచన వెప్పాటం దొలంగించితో,
శైవం బీఁటలమీఁదనుండి యపుడే లే డైతి వా సిగ్గుతో
నీ వెం దైనను దాఁగి యుండవు గదా నేఁ డన్నపూర్ణాసతీ॥ ౧౯

మ॥ మురరా కీవు గ్రహించి మంచికవటక్ మోహాన నా కిచ్చితో,
నది తార్క్ష్యా ఓనరించున న్నిది మహాన్యాయంబు నావే, హస
ద్వదనాబ్జంబున న ర్ఘగర్భితముగాఁ దాంబూలవేళం? బ్రియా!
యిది యేన్యాయము ముందు రాలితి వయో ! యీ యన్నపూర్ణాసతీ॥ ౨౦

మ॥ తడి వో సన్నరుమాలుపైఁ దుడిచి, మీఁదక్ రాచి ఊసున్నముక్,
జెడయీనెల్ పార వాపి, వె న్నదుగుగా వే పాయలక్ వంచి, నె
న్నడి మీనెం గొడెమం గొనం గొలఁచి, యెన్నం డిచ్చితో చీలికల్ !
విడియా కిచ్చితె నేఁడు నా కకట ! సాధ్వీ ! యన్నపూర్ణాసతీ॥ ౨౧

శా॥ మాయల్ మర్మము లే మెఱుంగమిని ప్రేమం బంచు నూహించి యా
హా ! యీ మోసముతో గ్రహించితిఁ ద్వదత్యంతోపచారంబులక్ ;
స్వీయం బౌబుణ మెల్ల నీవిధమునక్ వేవే నిషర్తించితే ?
నాయంబే యిటు మోసపుచ్చ నను మిన్నా ! యన్నపూర్ణాసతీ॥ ౨౨

శా॥ వేసంగిన్ మన మేగి యుద్యానము నీ పేరింటికే వేరిఁ గా
సీసతే త్వరిఁ జూచి వత్తమనుచున్ చింతింపమే ? మాఘపున్
మాసానన్ వనపోటిగాని నదుగుం గావింప భావింపమే ?
యే సంతోషము లేక మాయ మయితే యీ యన్నపూర్ణాసతీ॥ ౨౩

శా॥ తాలిం గట్టితి హోమలంబిని సముత్కంఠన్ మెపన్ ; శాశ్వరిం
బాళిం గట్టితిఁ గోకణాంగునను హోమంబుల్ ; స్థవాబ్దంబునన్
శైలప్రాయకఠోరచిత్తతఁ బటచ్ఛన్నాస్యఁ గావించి యి
ట్లాలిం బాడెను బెట్టి కట్టెవసె నిన్ ? హా ! యన్నపూర్ణాసతీ॥ ౨౪

మ. కమలిం బోలెను దిన్నసై యుదిరిబంగారంబు నాఁ బచ్చనై,
వృష్ణనై తామరమొగ్గమాదిరి, లతాకీతిన్ విలాసోచ్ఛ్రయా
స్పదమై, యీ జిమెఱుంగుమొత్తమువలెన్ భాసిల్లునీమే నయో !
సొంపైనే నిప్ప బ్రాసెనే హతవిరించుం డన్నపూర్ణాసతీ॥ ౨౫

మ॥ పువుసెజ్జ న్మడి వీడి తేఁటిలెగ నాఁ బొర్లాడుపెన్నెర్లకా
తవిలించెం జెడుగుంగరీషచితి నిద్రాతిక్షణ్యాదినంబు గి వం
దువు గాఁబోలును నేఁడు పాపపున కట్టాల్ నెల్గుమన్నాఁడో నీ
సపనీతాధరనీర మాహుతి గొనం దా నన్నపూర్ణాసతీ॥ ౨౬

శా. కుంచెం గన్నొక టూపె లాగి, యటుమ్మీఁ గొన్నునె నీపెన్నెఱల్,
పెంచెం బెన్నుఁడు ముట్టనీ దనవె కేళీయుక్తి మున్నట్టినీ
పాలించన్నైక్యత్వము ధూమకేతుఁడు గానెం; బన్నాగముఁ గవాభర మే
పంచం బాఱఁగఁ జైతునే? ధునతురంబా! యన్నపూర్ణాసతీ॥ ౨౭

మ॥ అనురాగాంబుధి బూరిలోఁ గలసెనే? యందమ్ము పమ్మానెనే?
పని నేర్పుల్ పడ జారెనే? పుడమి నీబత్తెంబు చెల్లాయెనే?
వనితా! లామరలంప మరెవ్వఁడును నాపంపంబు నీచేత నం
చనుకో, నీవును సున్నలక్ష్మిపలెనే యై లెన్నపూర్ణాసతీ॥ ౨౮

శా॥ నిన్నున్ వీడ్కొని నాఁడు రత్నముఁ గనన్ నేఁ బోయి సర్వస్థురం
బన్నా! నేఁ డిట నిల్వఁ జెంచు ననుఁ దోడెల్లుండు రమ్మంటివా
రన్నన్ మేకొని, వేయి గన్నెటయి కీ జంచ దిష్టినీ నాపటం
బున్నేఁ గొంటి; నిఁక నెందు గాంచ మనసం బొం గన్నపూర్ణాసతీ॥ ౨౯

శా॥ సింగిం గ్రొన్నెల రేక, మించు మొగులున వీడుంన్ మాటిం బోదు? న
బ్బంగిం గాక సౌరావ్గతిన్ దాడిముఁ బూభాతిన్ ననుం బాసితే?
తుంగం దీపిక, వత్తిరూపెటు లటుల్ తోఁచుం గటా! మామకో
త్సంగం బెచ్చటఁ గాంతు నిన్ను? మణిపూసా! యన్నపూర్ణాసతీ॥ ౩౦

తృతీయవిలాసము.

శా॥ నీకట్టెప్పలు వాల కుండు నెప్పుడుం; దేవట్ల మీ వొంటిలో?
పైకం బాకులపాటు నొంప నధరస్పందంబు లేదిట్లిలో?
హా! కన్గొంటిని దత్త్వమద్భుతపుమాయాగార్హిమయంత్రంబునన్
వ్యాకృష్టం బిది నీదునీడ; యుట నున్నావన్నపూర్ణాసతీ॥ ౩౧

శా॥ అన్నన్నా! సుకుమారమై మృదులమై యంసత్సమస్పర్శమై
పన్నాంజాయ నెసంగునీయొడ లటక్కొంపాము కుంచింగా వింపి వ
హ్నిన్, నీరూపు పటంబులో నిపుడు నే నీక్షించుచున్నా నిటన్;
వెన్నం బాఱఁగఁ జైచి నాక పలసెన్ గ్రవేలన్నపూర్ణాసతీ॥ ౩౨

శా॥ ప్రేమన్ దగ్గఱఁ గూర్చి లేఁతచిగురుం గ్రోలించుమనుం గ్రాలుకొం
గేలిల్ నుందొడఁ జేర్చి లవ్వజయలక్ష్మీచ్ఛాయఁ దప్పించ; నీ
కాలిం జూచవు; మట్టెలే దౌకటఁ; బోఁ గాలంబు దాకించి కా
కీ లానే శుభచిహ్నవిస్మృతి? లతాంగీ! యన్నపూర్ణాసతీ॥ ౩౩

మ॥ గోడవర్త్యాఖ్యనియోగివంశజుఁడు నాకుక్ రామదాసుండు సం
గడికాఁడై యిట బోధనాభ్యసనపుంగాలేజి నీయేఁడు, నే
ర్పడర్ నీడను జూచి వ్రాసినతన్వీయాలేఖ్యముక్ నిల్పితిం
బడకింటం; గని మెచ్చవే మతినిశిల్పం బన్నపూర్ణాసతీ॥ ౩౪

శా॥ మాసా లన్నిట శుక్లకృష్ణము లనం బక్షద్వయం బుండు సం
ద్రోసాధ్వీ! యదినిక్కమంచు మది నే నూహింప లే నయ్యెడన్;
నీసాంగత్యము గల్గునాళ్ళ నెల లన్నిక్ శుక్లరాత్రంబు లి
ప్డో సర్వంబును కృష్ణరాత్రములు నా కోయన్నపూర్ణాసతీ॥

శా॥ అయ్యయ్యో! కొనినాళు లుండి వెస రా న ట్లేగఁ బుట్టింటికిన్,
దయ్యం బెత్తుక పోయెనే చెలియ! నిర్దాక్షిణ్యతన్ నిన్నటన్?
కుయ్యో! మొట్టా! యనంగ నాలుమగలన్ జోడుల్ విడం గొట్టిన
కొక్రయ్యం బాపము గొట్టదే? కుడుపదే గో డన్నపూర్ణాసతీ॥ ౩౬

మ॥ చదువన్ వ్రాయను నేర్చి మూన్నెలల దీక్షన్, ప్రేమ నీ వ్రాసిన
ట్టిది జాబేను సువర్ణపత్ర. మని పెట్టెం దాఁచితిం, గాన నేఁ
డది కన్నీటను దద్దయుం దడిపెదన్; హా! యేరి కంపింతు నీ
పెదమైజాక్షలతారుచీరలను? సాధ్వీ! యన్నపూర్ణాసతీ॥ ౩౭

శా॥ కానం గుత్తుక నల్పి పెంటిఁ గొని పోఁగా బోయ, నీడంబునం
దానుం బిల్లయు మేఁత మానుక కపోతం బున్నచందంబునన్,
నేనుం బిడ్డఁడు నింట నుంటి మలఁతన్, ని న్మృత్యి గొంపోవఁగా;
హా! నా కప్పటియున్వరేయే మరల దిక్కెం? యన్నపూర్ణాసతీ॥ ౩౮

మ॥ జడుప్రం. గొల్పుమహాసముద్ర మనుచున్ సంసారముం బల్కెనన్,
బెడఁ గొంఁ గంటికిఁ జాన్ను నీకతన మున్ ఫేనాకృతిన్ నాకు; ని
ప్పుడో విస్ఫూర్జిత ఘోరక్రియోగ్రఫణి రాడ్భోగంబునుం బోలె న
న్నడలం బెట్టును నన్న దయ్య నమరీడ్యా! యన్నపూర్ణాసతీ॥ ౩౯

శా॥ మీరున్ మల్లిక నూరుచుండఁ డనుచున్ చేరిసునన్ గేళికా
గారంబం దిడుపాద మొక్కనిసి వేగన్ వెన్కకుం దీయవే?
యూరే మల్లిక మాని యెంతుఁ గవ నిన్నే; చేర రా వే మరో!
స్వర్గస్త్రీనుతిభామవనస్తనవిలాసా! యన్నపూర్ణాసతీ॥ ౪౦

శా॥అర్ధంబుండిన నోర్వ, దిర్ధనులపై నాసక్తి రెట్టింపనే
ముద్దుంగుమ్మరో! నీకతమ్మునను బెంపుం బొందఁ గృంగారపుం
బద్ధంబుల్ రచియించునూహ; యది యిట్లౌనె ... నోపు నే;
శిద్ధుం గాక స్వకారణంబువలెనే వేయన్న ప్రాణేశ్వరీ॥ ౪౧
మ॥అతివల్ నీకనుముక్కుతీరు గని యాహా వృత్తి చేతోహ్వపుం
బతి మంచుక్ నిను పర్ణనల్ సలుపఁగా భావంబునం బొంగిన;
కుతలంబందుఁ గురూప ... మాంసగ్రంథ్ము ...!
లతిముల్లొట్టల ... చిరకాలం బన్న ప్రాణేశ్వరీ॥ ౪౨
మ॥పసరుంబాయ దొలంగి పాకరుచిలోఁ బాకింపఁ ...
పెనఁగున్ సంజను నాగగొల్లఁబొవ; ... వికారంబుతో
దెసలం దావుల విజ్జఁ జల్లుఁ; బగ ... ; ...
యయు సయో! స్వల్ప మటంచు; ... యన్న ప్రాణేశ్వరీ॥ ౪౩
శా॥ఈలోకంబుఁ బరిత్యజించితివి నీ ...
చాలోచింప మనస్సు కొల్ప దెటు; ...
కాలం బందు కకాల మాట; సుఖామో ...
కేలంగా వలెఁ గగ్గి కాంపురము సేసి? యన్న ప్రాణేశ్వరీ॥ ౪౪
శా॥ఎన్నొన్న మాటలు నీవు నూతు ననఁగా ...
గన్నుల్ విప్పని నెమ్మి యిప్పుడు సదా ...
ఛిన్నస్వీయకలాపమై; యెటఁగనో ...
వన్నాకంబున కేగి తన్నజనవాక్యం బన్న ప్రాణేశ్వరీ॥ ౪౫

తుషేయవిలాసము.

శా॥ కావింపన్ భవదుత్తరక్రియలు, ...
శైవాలంబు పరివాహ వేగమున నాసం... నిలదు; ...!
దేవీ! నీ తెగబారెఁ జేసినరు లాడీస్త్రీన ...
దా వచ్చెన్ నను దెప్ప, మెచ్చ నను ... యన్న ప్రాణేశ్వరీ। ౪౬
మ॥హావణిల్లిన్ రహి, శాకపాకముల ...
కు విచారింపక యుంగటూర నకటా! ...
లువయోరన్ బవ ... వాయసలేతుల్ నొంపోవఁగా ...!
యువనిన్ మాదృశఘోరక ... గలంఁడా? యన్న ప్రాణేశ్వరీ॥ ౪౭

మ॥నిను సన్మింపఁ జిగుళ్లపొట్లమునకున్ దీక్షైననీపట్టిటన్
బెనఁగుం గ్రొన్విరవాజిమొగ్గలగమిన్ నిండించుశాల్యన్న మె
న్నఁడు సద్యోదితపత్రభాజనమునన్ వడ్డించి నీ వర్తిలిన్
గడుపారం గుడుపింపఁ బెట్టవు గదా నాకన్నపూర్ణాసతీ॥ ౪౮

పరలోకబంధుపరిసంగము.

శా॥బంగారంబున కన్నెఁ గావి యన రూపశ్రీకిఁ దో డౌచు నీ
కుం గల్యాణగుణౌఘము ల్మాతృకృపఁ జేకూరన్ విలోకించి, చె
ప్పం గాంక్షించితిఁ గొన్నివాక్కులు; దివిన్ బంధుల్ గలా రందరో;
పొంగింప న్వలె వారి నీమెలఁకువన్ ము న్నన్నపూర్ణాసతీ॥ ౪౯

మ॥సవతుల్ నల్వురతోడ నీ వెనయఁ బంచత్వంబు ప్రాప్తించెనే?
కవుఁగింటం దొలుతన్ ఘటింతు వటె యక్కన్ సుబ్బలక్ష్మిన్ వెసన్?
మిప్పులన్ మన్నన సేయుమీ విజయలక్ష్మిన్; దన్నిమిత్తంబునన్
దివియుం బుత్రిపతీనికాయ మొదవెన్ మీ కన్నపూర్ణాసతీ॥ ౫౦

శా॥కోరంగిం బసనాఁటఁ దండ్రి తలి మాకుం గాఁకటుల్ గొల్చి చే
యారం బొమ్మలపెండ్లి సేయఁ బసునా ఆటో నేఁట నీడేవి సం
సారం బట్టె సమాప్తి గాఁ బ్రసన మ్మై సంతేడి మున్ సన్నచి
న్నారిన్ వేంకమ నీ వెలింగి యొరఁగన్ ల గ్గన్నపూర్ణాసతీ॥ ౫౧

శా॥నీవాల్గన్నుల నీరు గాఱ వినవే నేఁ జేసియనీలగ్న తా
రావళ్యాఖ్య రచించి యచ్చుఁ జెనపద్యశ్రేణిఁ దాప్యగ్రణి
శ్రీవాసిం గని చన్నరత్నమువరాంఘ్రిద్వంద్వమున్ సోఁక నీ,
లావణ్యాకర మైన నీకుటిలఫాలం బన్నపూర్ణాసతీ॥ ౫౨

మ॥పటుసం దర్శనజాత మౌ పరిచితిం బ్రత్యక్షనిధ్యాన ము
త్కటముం జేయఁగ డాసి, యక్క ! యని తన్ గారామునన్ మ్రొక్కఁగాఁ
గిటి కాసింపఁగ నీవు, నావిజయలక్ష్మీదేవి నైజేక్షచే
నటు మా మా దివిఁ; దెల్ప మా మెసనసూయా ! యన్నపూర్ణాసతీ॥ ౫౩

మ॥ మురరంపుం గడసారియక్కయగుటం, బుచ్చక్కయుం గీవు మ
చ్చిగ మైఁ బిల్చెదుసుబ్బలక్ష్మిని సతీస్వాస్థ్యక్తి, నామాలుగం
బిరి కాఁగింట మ లోక్కనా అనుపుమీ; నీ రేనుయుం గోటఁగం
బోగిఁ జేయం బిర లెంతసంతసముఁ గంటో? యన్నపూర్ణానతీ॥ ౨౬

శా॥ మూగు ర్విస్తరయఁ గూర్త్రి మీరు సతతుల్, ఘోగుంతగోంగతుక్కల
పాగ్నిగాద్యబ్ధిచతుష్కసంభవమణుల్ భక్తింపిముం గొల్చిగా,
నే గాటంబు వియోగవహ్నిశిఖలకాఁ రేయుం బగల్ నేఁగుచు
ర్వ్యోగంబుకా స్మరియింప నుండుతఁ బితా! ల్లోయన్నపూర్ణానతీ॥ ౨౭

మ॥ పరలోకం బిహలోక మిర్వపారుపుల్ భావింప; నిక్కంబు లో
నరయకా లేకిటు శోక మొందితి నినీ!యం నేను రాఁ గనుంగు నే
పరిరంభంబునఁ దేర్ప నుండు దె ననున్? భద్రం బగు; గావునఁ; బ
త్పరమాత్మున్ భజియింతు శాంతి కలుక నిత్యం బన్నపూర్ణానతీ॥ ౨౮

శాంతిపంచకము.

మ॥ తనుతాపంబు నహింపఁగా నవనదీధారాతటాకప్రగాం
బునిధానాదులు గల్గి నెన్నె; హృదయంబు న్నిమ్మలుం గాదె మన
ఘనతాపంబు భవాబ్ధిజం బుడుపఁగాఁ గానని మహాంధుఁడుం; జన్
మునుఁగన్ జేయవె నీదయాసుధను శంభూ! భక్తచింతామణీ॥ ౨౬

మ॥ ఘనసారంబును గంధసారమును రాకాచంద్రికా పూరముల్
వనజాతంబును వాతపోతమును హిమవారితంబు జన్నింపఁగా
బెనుచుం గా కడఁగింప లేవు సుమి సామీ! నాహృదో వేదనన్;
జినుకన్ వేఁడెద నీదయాశిశిరదృష్టిన్! భక్తచింతామణీ॥ ౨౭

మ॥ తిత దైసందితర్పణాంజలిని దుర్దాహోపశాంతస్థమై
సుతు యాచింత్రు పితాల్లటక; బిత నినుఁ గూమనంపఁగా చింతునిం
దతిదాహంబునఁ; దాపకీవనవయాపాంగంబునన్ పర్వణం
బు తగం జేయవె నాకు నన్వహము శంభూ! భక్తచింతామణీ॥ ౨౮

మ॥ పరమాత్మా! భవదీయశీతలకృపాపాఙ్గానిధానైకశీ
కరమే చాలును మామకోగ్రభవదుఃఖజ్వాల చల్లార్పఁ; జె
చ్చెర నేతెంచినచిన్నచీమకడుపుంజి చ్చార్చి రక్షింపఁ, దుం
పుర గా కేటికిఁ దేనె బానెఁడును శంభూ! భక్తచింతామణీ॥ ౬౦

మ॥ భవనైదాఘదురాపతాపము శమింపం ద్వత్కృపాపారసిం
ధువుతీరంబున భాగ్యవంతులు వసింతుర్! పేద నౌనాకుఁ ద
త్సవిధంబం దిసుమంత నిల్వ వసతిన్ స్వామీ! ప్రసాదింపవే?
భువనాధారుఁడ వేమి నీకుఁ గొదవ? శంభూ! భక్తచింతామణీ ॥ ౬౧

గద్యము.

ఇది యాత్రీయతురీయానంతర
ద్వితీయాకస్త్రిక సంస్థితటస్థ
మనస్వాన్వస్థ్యాంతిరాయ
వడ్డాది సుబ్బారాయ
ప్రణీతము
సతీస్తుతి.

భామినీవిలాస కరుణవిలాసానుబంధము.

సమాప్తము.

శాం త వి లా స ము.

చ॥ గురువిషయాటవీవలయఘోరవిలగ్నదవానలప్రస
త్వరబహుళార్చులన్ వికలభావము నొందిననామనంబు, స
త్వరము చకోరమట్టు లగుతన్, మిళదిందిరమాధురీధురం
ధరకమలామనోహరకనన్ముఖచందిర మండలంబునన్ ॥ ౧

చ॥ జలనిధిసార్వభౌమతనుజానయనాంబురుహావలంబనా!
జ్వలనవిజిత్వరజ్వరజవత్వరభంగురుఁ డైననన్ను శీ
తలునిఁగఁ వేగ సేయఁగదె తండ్రి! జగత్ప్రియరోచనంబు లా
లలితవిభాతసారసదళస్మయహారివిలోచనంబులన్;॥ ౨

ఉ॥ పంచినజాలి నాతపముఁ బాపుమ లోకులకుం దలంచుమా
త్రంబున, విద్యుతుల్ బహుళతంబు లభంగరుచిన్ వెలుంగఁ, జి
త్రం బగునంబుజప్రియసుతాతటకల్పనగావలంబితా
వంబిని, మామకప్రణిపతన్నతి మంబిని గావుతన్ సదా;॥ ౩

చ॥ అలరఁ గళిందశైలతనయాఘునతీరవనాంతరంబు, ప్రా
ణుల కడుగన్ గతాగతతనుశ్రమ మధ్యమునన్, లతాశతం
బలముకొనంగఁ దన్, మధుర హూరుచిఁ గ్రాలుతమాలభూజ మ
గ్గల మగుమామకశ్రమముఁ గ్రిక్కనఁ దా హరియించుఁ గావుతన్॥ ౪

మ॥ భువనవ్రాతముఁ జంద్రికామయసుధాపూరంబునం దన్పుచున్,
త్రివిధం బౌపరితాపమున్ నరులకున్ శీఘ్రంబ చల్లార్చుచున్,
త్రివిషద్బృందసదాభినంద్య మగుచున్, బృందావనం బున్కి గ్గొ
తవుమాత్నాలబు ధరంబుమామకమనోధ్వాంతంబు మాయించుతన్॥ ౫

తే,గీ॥ గ్రీష్మచండాంశుమండలభీష్మకీల । మైనసంసారమున ననయంబు వేఁగు
నట్టినా వేదనను, ప్రావృడంబుదంబు । మాడ్కిఁ జల్లార్చు, వృష్ణికుమారవరుఁడు;॥ ౬

చ॥ విసుఁగు విరామమున్ గనక, వేమఱు దుస్తరసంసృతిన్, మలీ
మసవిషయాటవీవిషమ మార్గమునన్, గమియించుచున్, దగన్
వస మఱునన్నుఁ జేర్చుతను, వారిజబాంధవనందినీతటా
వసథము నందగోపకలపఃఫలబాలతమాల మూడటన్;॥ ౭

ఉ. కోరిక లూరి పొల్పడలికూరిమికూఁతురు, గ్రుచ్చి కౌఁగిటన్
జేరుపఁ, బ్రేంకణంపులతచేఁ బరివేష్టిత మాతమాలభూ
మీరుహముం బలెం, బొలుచు మేచకవర్ణుఁడు దోఁచుఁ గాత మిం
పార, నసుప్రయాణసమయంబున, నాహృదయంబులోపలన్;॥ ౮

క॥ తుందిల మగునానందము । గందోయికిఁ జేయువింతకాదంబిని, నా
డెందముఁ గడు నుడికించెడు । క్రందగు నారాట ముడుపుఁ గాతన్ వేగన్॥ ౯

మ॥ కరమున్ స్వచ్ఛమునై, సుధాఘుటికనై, కన్పట్టునీశాసనా
క్షరముల్, నేఁ గల నైనఁ బాటి సలుపన్; సర్వేశ! గర్వాంధుఁడన్;
శిరసుల్ నాయెడ వేనవే లిటులు నీ వీక్షించి, నన్ స్వీయుఁ గన్
ధరియిం తెందును నిన్నునంటి సదయుల్ నావంటిగొం డ్లుంగురే॥ ౧౦

మ॥ శరధుల్ దాఁటుము; ప్రాఁకు మేరుశిరముల్; స్వర్లోకపాతాళముల్
చొరు; మూర్ఖా! భవదాశ తగ్గ దది పోచ్చున్; వ్యాధు లాధుల్ నినున్
బరిపీడింపక యుండ, నిత్యసుఖమున్ వాంఛించితేఁ, గొమ్ము చె
చ్చెర శ్రీకృష్ణరసాయనం బితరసంసేవల్ వృథాయాసముల్;॥ ౧౧

చ॥ భవ మనుపాడునూతఁ బడి, బాముల నొందెడునన్ను నీగతిన్
దవునై యుపేక్ష సేయఁ? గరుణావరుణాలయ! శౌరి! తొల్లి నీ
వవల మొరల్ప వెట్టు లకటా! ప్రకటాఘుని బింగళాఖ్యనా
రవనితి, దుష్టవర్తుని భ్రష్టు నజామిళభూసురబ్రువున్॥ ౧౨

ఉ॥ దిక్కనిపాలు గ్రోలితి; భుజించితి మందినవాతుఁజక్కెరన్;
మెక్కితి పక్వగోస్తనుల; మింట సుధం జవిగొంటి; పంటిపో
నొక్కితి రంభకంపెదవి; శౌరి కొకండును. గృష్ణ యన్నగం
డక్కరముల్ బలెన్ మధురమా? పలుబాములఁ బడ్డజీవమా!॥ ౧౩

మ॥ భవదీర్ఘామయసిద్ధభేషజము, పాపగ్రావదంభోళి, సం
భవదజ్ఞానవిభావరీతిమిరభాస్వన్మండలం బుగ్రదం
చవిధక్లేశపలాశదావశిఖి, కృష్ణా యన్నవర్ణద్వయం
బవురా! యీనుడి ముక్త్యగారమునకున్ ద్వారంబు నా కండలున్;। ౧౪

ఉ॥ నే వినిపించెదన్, హితము నీ కిది; డెందమ! యేలమాంద్య
దావనిఁ గామకోందోకఘనాఘనకాయుని యాయు కొన్నదెంబు
బోవకు; చారుతామృతముపూరము జాలువడ్డిపింఛునన్,
తే వలపించి నిన్నతఁడు, నీప్రియుఁడుగమునున్ మొత్తింపడుమా॥ ౧౫

ఉ॥ నెమ్మది నాటి యెయ్యది యనిర్వచనీయసుఖం బొసంగుఁ, గం
ఠమ్మున లగ్నమై యెది యడంచును లోనితమస్సు, దేనిచే
పమ్మధుగోస్తనీక్షుపనసాదులు నొచ్చెడు, నట్టికృష్ణనా
మమ్ము భజింపుమా రసన! మాటికి, నీవు రసజ్ఞవైనచోన్॥ ౧౬

చ॥ ఇల నవ్యరూపపుంబులుఁగు లెన్నియొ యున్నవి గాని, వానిలో
యిలవలె వానిలోపల మదేదియుఁ గాదు ప్రియంబు నాకుఁ; గ
న్నులఁ బడునంతనే తనయనుంగుఁమనంబది తోఁపఁ జేయుటన్,
నిలఁబడుఁ గృష్ణనామక మనిర్వచనీయము బ్రహ్మ మాత్మలోన్॥ ౧౭

శా॥ క్రాలున్ విశ్వము సర్వ మెవ్వనినివిస్వగ్రీదియానాథచే,
నాలంబంబు నిగూఢ మేపరుఁ దమామ్నాన్ తెల్పి కవ్యస్తుతిన్
గాలింతుర్ పెక్కుకోటులన్, స్వహృదయధ్యానానువృత్తిన్; గడా!
వాశ్యాశాధిపుఁడు జాలఁ డీజనులయన్యాయంబు సైరింపఁగన్॥ ౧౮

చ॥ కొలువఁ దలంచితే మనస! కొల్వుము కోరిక దీఱ శ్రీపతిన్;
దలఁపఁ దలంచితే నెపుడుఁ జాలిమి మీఱఁ దలంపు మాధవున్;
బలుకఁ దలంచితేఁ దెలిసి పల్కుము పన్నగశాయిగాథలన్;
వలసిన నిద్ర, భద్రసుఖవాసమునన్ నిదురింపు హాయిగా॥ ౧౯

మ॥ భవనైదాఘదురాపతాపమున కోపన్ లేక యూపన్నులై
తవులం బొనవివేకశృంఖల బలాత్కారంబునం గ్రుంచి, సం
భవనైరాశ్యసుశీతలప్రవిమలాత్మధ్యానడిండీరదు
న్యవగాహం బొనరింత్రు కల్మషసమూహధ్వంసకుల్ సజ్జనుల్॥ ౨౦

చ॥ క్రతుముఖకష్టపాశములు గాఁ బొనరింతురు బంధముక్తికై;
స్మృతిశతచింతనంబు గడ చేయుదు రంతరశాంతి కిద్రదు
ష్కృతిజలరాశిపారమును జేరఁ గదా యది మున్గ చంద్రుఁ; సం
స్మృతిని బరిభ్రమించె మనశరీరుల కీయఖిలంబు మాయయే॥ ౨౧

తే॥గీ॥ చరణములు ముంచు ముగ్గాడి, జంఘికలును, । జాను లూరుల నాఁగ విశాలవక్ష
మవల నక్కునఁ జేర్చి, నాయంతరాత్మ । హరిముఖాంబోజరుచి నోలలాడుఁగాత॥

తే॥గీ॥ మలయపవమానమున హాలాహలమునందుఁ, । వరుణిబ్రీలాదుబుధ నల్లత్రాఁచునందు,
శ్వపచునందును గేసిజ్ఞానియందుఁ, । బోడిముదితో మభేదపరమాత్మబుద్ధి నాకు॥ ౨౩

క॥ జగమే సర్వము నశ్వర। మగు భంగుర మంతకంటె నంగము; కట్టా?
మిగుల శ్రమపడెద రవ్విధ। మగుదానికి జను లి దేమియవివేకంబో?॥ ౨౪

క॥ దినదినమును మృత్యుముఖం। బునఁ జొచ్చెడునెల్లమానవులఁ గనుఁగొనుచున్
మనము విరమింప దిప్పటి। కిని దా విషయములవలనఁ గించి త్తైరన్॥ ౨౫

తే.గీ॥ పాయనీ రాజ్యలక్ష్మి, కృపాణధార। లట్టె పయిపయిఁ బడనీ, భయంకరముగఁ
దల యముఁడు దీయనీ; సుంత ధర్మపథము। దప్ప కుండెడుఁగాత డెందంబు నాది॥

క॥ పగవాఁడు నెత్తిమీఁదను। బగబగ మండింపఁ గాక పావకు, నపిచేఁ
దెగఁ గోయుఁ గాక కాయము, । తగ వెడలిరపలుకు నేఁ బదర లేశంబున్॥ ౨౬

క॥ తరణోపాయము నాకుం। దొరకద యని యేల పొగిలెదుర? జీవుఁడ! నీ
స్మరణంబున నెన్నఁడు నుం। దరనందకుమారునాననము దగులదొకో?॥ ౨౭

ఉ॥మాకు నిమేషమున్ వలదు, మాద్యదనేకపదానమత్తభృం
గీకలఝంక్రియారుచిరఖేలనహృద్యము లైనసంపదల్;
కైకొనువారి నెల్ల నవి గన్నులు గప్పి, రమామనోహర
శ్రీకరపాదయుగ్మసరసీరుహసేవకు దవ్వ సేసెడున్;॥ ౨౮

తే.గీ.॥ముగిసెఁ బ్రాయము; మృత్యువు మొగిసె; నకట!।యూట లే కిప్పుడా నిద్ర?హా రిజీన!
గ్గెనఁ గొవ వేమి? నిమకింపు మాద మఱచి;। కడనె యున్నది తల్లిగంగాభవాని;॥

క॥ ధారుణి నిట్టటుఁ బఱచుచు। నారాటంపడుప నేఁటి కంతఃకరణం
బారూఢుఁ డెప్పుడు నందకు। మారకపరమప్రభుండు మచ్చితమందున్;॥ ౩౦

చ॥ మనస! నను, మనోభవవిమర్దనపాదసరోజయుగ్మపూ
జన మతిభక్తి సంతతము సల్పెడువానిని, నాజవంజవం
బను పెనుగర్తమందు నకటా! పడఁ ద్రోసెద వింతమాత్రచేఁ
దనయవియోగదుఃఖశిఖితాపము నీకును గాక పోదు సూ; ౩౨

క॥ మరకతమణిభూధరమో, । తరుణతరం బగుతమాలతరువో యనుచున్,
బొరసిరి శంకను మునివరు। జరు లనలోకించి రామచంద్రుని దొలన్;॥ ౩౩

చ॥ ఇది యమునాతరంగిణి యొ? యెట్లది తోయమయస్వరూప యౌఁ
గద; యిది పన్నగాతలుకొ? కా దది మాఘురిఁ గాంచు నెట్టు లం
చెదలను సంశయంబు జనియింపక యుండెడు నేరి కాదియం
దుదితకుతూహలంబున రఘూద్వహు నెమ్మెయిచాయఁ జూచుచో ?॥ ౩౪

ఆ॥ వె॥ మేఘములవలెఁ జాయ మెఱుఁగు దీఁగ నాయె, గాత్రినిఁ బాంసునకును బాయుఁ బుష్పలతయు
యని తలంచి, పిదప హాసమానుఁ డౌటఁగ నీ యోగినిగను నిడువ యూరుపులను॥

ఉ॥ సంపద నీచగేహములఁ; సద్ద్విజులిండుల లేమిగోల; పు
ణ్యాంపుజనుల్ గతాయులు; చిరాయులు పాపులు; నీయనీతి వీ
క్షింప మహోగ్రకోపశిఖికీలలు పర్వెడు; నైన నేను గా
వింపను నిన్ను? దీనుఁడను; విశ్వవిభుండవు నీవు; శంకరా!॥ ౩౬

కృత్యంతమున జగన్నాథునిస్వోత్కర్షము.

మ॥ అమరాగారవనంబుఁ దొట్టి మలయాహార్యావృతాంభోధిభూ
లముదాఁకం గలకావ్యకల్పనచణుల్! శంకింప కీ రానటిం
డి; మదన్యుం డెవఁడు గోస్తనీరసధునీనిస్సీమమాధుర్యసా
ర్యమృదూక్తిప్రభుతాపదానుభవధన్యత్వంబు వాఁ డుండునే? ౩౭

ఉ॥ వీనులఁ దా సుధానుగము వేనవగోరస మాని వాణి, చేఁ
బూనినవీణతంత్రుచయముం బలికింపఁ దలంప మానుఁ, ద
ద్ధ్యానతిపండితేశుశ్రుతిభూషణభాషణ మాలకింప, నా
వ్యానిశిరంబు కంపిలదు, వాఁడు ద్విసాత్పశు పెద్దమొద్దగున్ ౩౮

ఉ॥ తేనెయుఁ ద్రాక్షపండు సుధ స్త్రీయధరామృతమో మొ[illegible], నా
ధైన ముఖంబుఁ దార్చనిది యైనను, బండితరాజువాణి యే
మానిని కీదు మోద మలమంధుఁడు ప్రాణము బొంది యుండెఁగా,
బీనుఁగు నిశ్చయంబుగను బీనుఁగు పీనుఁగు పీనుఁగే సుమీ॥ ౩౯

మ॥ కమియుం బండి స్రవించుద్రాక్షరసపుంగర్వంబు వాపన్ సమ
ర్థము లౌవాక్కులఁ, గావ్యకల్పన మొనర్పన్ నీవు నే దక్షప
క్షమునన్, జెప్పఁగ దాని మాప్పళసమత్కంబంకు; లేదున్న డెం
దమునందుండి వెలార్పఁ బోదు మది, మిత్రా! త్వత్కృతాధ్రుక్రియన్॥ ౪౦

ఉ॥ నాకవితాకుమారి! వదనమ్మును వాంచకువమ్మ, నిన్నుఁ బ
ట్టాకి నిరాకరించు నని; కాలును వాఁ డటు లోర్వ లేఁ; డీ
కాకథ యేల? కావ్యకమలాంతరసీధుఘునీమధుప్రపా
నీకము మాములం జెలఁగి నిత్యము కృత్యము నీ వొనర్పవే!॥ ౪౧

మ॥ పరవాక్యానునపత్తమం దనిశముల్ వాచంయముల్ పండితుల్;
ధరణీశుల్ కమలావిలాసమదిరాతాంద్రామదాఘూర్ణితుల్;
స్మరపీడాలసనౌరయోషిదధరస్వారస్యధిక్కారి మ
ద్వరవాణీపరిపాక మేరసికుజిహ్వల్ సల్పు లాస్యం బిలన్? ౪౨

క॥ ద్రాక్షేక్షుక్షీరసుధా । మాక్షికములనిరుపమానమధురిమలుకు, దా
మీక్షితిఁ బండితరాజవ । చోక్షురమాధురి కహా! జోహా రొనరించుక్, ౪౩

శా॥ జల్లించెం గడవెళ్ళ శాస్త్రిములు; నిష్ఠల్ సల్పె నిత్యక్రియల్;
డిల్లీవల్లభపాణిపల్లవమునన్ లేఁ బ్రాయ ముంచెన్; గడున్
దుల్లన్ వాసన లియ్యదన్ మధురయందుం గొల్చు గోవిందు; హా
యుల్లోకంబుగఁ జేసెఁ బండితసమూహోత్తంసుఁ డన్నింటినిన్ ;॥ ౪౪

క॥ లంజలకొడుకులు హరియిం । పం జూతురు మామకీనపద్యపుమణు లం
చుం జనియించిన శంకన్ । మంజూషను దీనిఁ జేసినాఁడంజాండీ॥ ౪౫

శా॥ కబ్బం బుల్లదు; నైన నాకురచనోగ్రవ్యాఘ్రదంష్ట్రాళి కే
నబ్బబ్బా! కవితాలతాంగి నెర సేయం జాల; నానాటికిం
జబ్బంజాలఁగ గోరసాదు విడుకొంచుం బెంచి, యబ్బాలచే
నుబ్బింతున్ రసికాంతరంగముల; బి ట్టూరింతు విద్వాంసులన్;
సుబ్బారాయఁడ; మేఘవేణిసుమనన్స్వాద్యాదు లస్మత్కృతుల్;॥

ఇది యాఱువేలపంశాభ్యుదితుండు

ఐ. సు. రాయంశాంధ్రమొన

రించినయట్టిది భామినీ

వి లా స నిగదితము

తుశాంతనామ

క వి లా స

ముగన్

శ్రీరస్తు.

కిరాతార్జునీయము

ఇది

గోపాలుని-సింగయకవిచే

సంస్కృతమునుండి

యాంధ్రీకృతము.

చెన్నపురి:

శ్రీ వైజయంతీ ముద్రాశాలలో

ముద్రితంబును బ్రకటితంబును.

1908.

 [వెల 12 అణాలు.

శ్రీరస్తు.

కిరాతార్జునీయము.

ప్రథమాశ్వాసము.

శా. శ్రీరామామణియంకమందలరఁగాఁ ♦ జెల్వొందు పక్షస్థలిన్
సారశ్రీకుచలిప్తకుంకుమవిరా ♦ జత్కౌస్తుభం బొప్పఁగాఁ
గారుణ్యామృతపానమత్తనిజభ ♦ క్తవ్రాతము ల్గొల్వఁగా
నారూఢింగరుడాద్రినుండు నరసిం ♦ హస్వామిఁ గీర్తించెదన్. ౧.

సీ. అఖిలలోకాలోక ♦ నానందకరములౌ, కరములు నాఁగటా ♦ క్షములు వెలయ
నంతరపరిదృశ్య ♦ మైనట్టికందు నాఁ, జెలువైన కస్తూరి ♦ తిలక మమర
నిర్నిద్రధవళిమో ♦ న్నిద్రచంద్రిక నాఁగ, దరహాసవిస్ఫూర్తి ♦ దనరుచుండ
వరసుధారసము ♦ త్కరవిస్ఫురద్ఘోష, ధళ్యంబు నాఁ జిగి ♦ దలఁకుచుండ
పలుకులం పూర్ణశశిమాడ్కి ♦ వదన మొప్ప, హరినిజకామినీవృక్ష ♦ కోరకప్తి
గొబ్బలఁ జేయు మనోభవ ♦ గిరి వసించి, చెలఁగు దేవుండు కృతిసాగఁ ♦ జేయుఁగాత.

ఉ. చల్లని పుట్టినిండ్లు గల ♦ చానలు రంబున మేనమామునం
దల్లపు పుష్పసించికడు ♦ నింపులు గుల్కఁగఁ బ్రేమమీఱను
త్ఫుల్లమనోజ్ఞతన్ బ్రకట ♦ మూర్తియునై సగమైవిలీనమై
తెల్లమినుండు మూర్తులను ♦ దీర్ఘసహోనుతి యింతు మువ్వురన్. ౨.

సీ. వ్యాసవాల్మీకిసం ♦ యమివరప్రోక్తమౌ, గ్రథితతాత్పర్యసం ♦ దీప్యమాన
సకలేతిహాసశా ♦ స్త్రపురాణసంగుపి, స్ఫూర్తితాన్వయనము ♦ ద్భూతరాజి
తాత్త్వికవిగ్రహ ♦ వ్యాప్తినిర్మలతార, గాంబుదహీరనీ ♦ హారభూధ్ర
గంగాజటాజూట ♦ కైలాసతారకా, నిశాధినాథస ♦ న్నిభయశంబు
కరణి నెమ్మేని నత్కాంతి ♦ నలరుచుండ, పద్మభూముఖాంభోజమాత్మని ♦ వాసముగను
వెలయు జగదంబ శారద ♦ వేడ్కతోన, భీష్టసంసిద్ధిమత్కృతి ♦ కిచ్చుఁగాత. ౩.

సీ. తాటంకమణిగణ ♦ ధగధగరోచులు, గండభాగములపైఁ ♦ గాండవింప
దరహాససంజాత ♦ ధళధళదీప్తులు, కౌముదీకాంతులఁ ♦ గ్రమ్ముచుండ

నిరుపమమధురోష్ఠ ♦ నిగనిగాయతరుచుల్, విద్రుమద్యుతులను ♦ నీఁగనొత్త
సలలితాలకసాంద్ర ♦ చకచకదీధితుల్, హరినీలయులఁ జిగిఁ ♦ బరిభవింప
విధుఁడుదనమీఁదఁగలమూర్తి ♦ వెలయుఁజేయు, కరణి నెప్పుడుసానియుం ♦ గనుచునిల్చి
సిరులు వెలయంగ భక్తుల ♦ నరయుచుండు, కలిమిచూపులసిరిభామఁ ♦ దలఁతుఁ బ్రేమ. ౫.

సీ. వెలుఁగొప్పు కైలాస ♦ శిఖరభాగంబున, నిర్మలమణిమయ ♦ ప్రాస్థ్యమునను
విలసితశశికాంత ♦ వేదిపై నొకలక్ష్యం, గారంబుమీఱఁగా ♦ గారవమున
సురసిద్ధసాధ్యకి ♦ న్నరయూనిగంధర్వ, పరులును బ్రమథులు ♦ పరఁగఁగొల్వ
మేఘంబుమీఁదిక్రొ ♦ మ్మించుతేజంబునా, భూమజాద్యుతి మీఱఁ ♦ బొల్పుమీఱ
నిండుగొల్వుండి కన్నుల ♦ పండువుగను, నచ్చరలయాటపాటల ♦ నలరుచుండు
మంచుమలపట్టిహరుఁడును ♦ న్నించు రాణి, పార్వతీదేవి కతిభక్తిఁ ♦ బ్రణతిసేతు.

చ. ఘలుఘలుమంచుఁ బాదకట ♦ కంబులు మ్రోయుచుఁ దాళమానముల్
దెలుపఁగ గండసాళికలఁ ♦ ద్రిమ్మరుచుండుమదాళిఝంకృతుల్
తెలియఁగ గానసౌష్ఠవము ♦ శ్రీకరమొప్పఁగఁ బాదపుష్టనల్
వెలయుమృదంగనాదముల ♦ పెక్కఁజెలంగఁగ మత్తబంధురం
దెలమినటించుచుండెడుగ ♦ ణేశుని భక్తిని మ్రొక్కి కొల్చెదన్. ౭.

క. వల్మీకజనితసుచరితుఁ, గల్మషవిరహితుని నాది ♦ కావ్యవిరచితున్
వాల్మీకి భక్తిఁ గొల్చెదఁ, గేల్మోడ్చుచు మ్రొక్కి వినయ ♦ శీలితమతినై. ౮.

క. భూసురకులసంజనితుని, భాసురనిగమార్థవేదిఁ ♦ బరతత్త్వజ్ఞున్
వాసిష్ఠపౌత్రు వేద, వ్యాసుని మదిఁగొల్చి భక్తి ♦ వర్ణన సేతున్. ౯.

క. ద్వాదశనామస్కంధో, త్పాదితభాగవతదివ్య ♦ తరుశాఖలపై
వేదార్థమె నిశ్చయమని, వాదించుశుకాఖ్యమౌని ♦ వలగొని కొల్తున్. ౧౦.

తే. అరయ గీర్వాణకవివర్య ♦ లైనవారిఁ, దాసభవభూతిమాఘుల ♦ భారవిమురారి
దండిబాణాదులైనట్టి ♦ దండికవులఁ, దలఁచికీర్తించి మఱియుసం ♦ తసము నొంది. ౧౧.

తే. శబ్దశాసనబిరుదుచే ♦ జగతిమీఁదఁ, బ్రౌఢిఁగాంచిన నన్నయ ♦ భట్టుఁగొల్చి
సోమయాజిని గీర్తించి ♦ సుస్థిరముగ, భాస్కరాహ్వయు మదిలోనఁ ♦ బ్రస్తుతించి.

ఆ. పరమభాగవతుని ♦ బమ్మెరపోతన, నాత్మలోపలఁ గొని ♦ యాదిమఱియు
నంధ్రకృతులకర్త ♦ లైనట్టిసుకవుల, మనసులోఁ దలఁచి న ♦ మస్కరించి. ౧౩.

క. భారవిభట్టు రచించిన, భారవియను కావ్యమవనిఁ ♦ బ్రఖ్యాతిగ నే
నారూఢిని దెనిఁగించెద, ధారుణి నాచంద్రనిత్య ♦ తారార్కముగాన్. ౧౪.

చ. లోఁడితెడుపాట్లకై యొరుల ♦ లుబ్ధత నెప్పుడుఁ గొల్చియున్న యా
జడమతి యంతయుం దొలఁగ ♦ జన్మమునన్ మఱి యన్యవాయమున్
బుడమిఁ బవిత్రమై వెలయ ♦ భూరిశుభంబుల నెల్లఁ బొందఁగా
గడఁగి యహేలాబలేశునకుఁ ♦ గట్టుదు నీకృతి నేను బట్టమున్. ౧౫.

క. పంచాంబకజనకునకును, బంచాయుధధారునకును ♦ బలిసుతకరటీ
పంచాననవిక్రమునకుఁ, బంచాననసన్నుతునకును ♦ బరమాత్మునకున్. ౧౬.

క. శరనిధినిమగ్ననిగమో, ద్ధరణునకును మందరాద్రి ♦ ధారునకును భూ
భరణునకుఁ గనకకశ్యప, హరణునకును నిఖిలస్థైర ♦ తారాగ్ర్యునకున్. ౧౭.

క. వటువేషధారునకుఁ బ్ర, స్ఫుటతరసత్క్షత్త్రియోఘ ♦ భూరుహహానో
ద్భటపరశుధారణునకును, బటుతరహలధారునకును ♦ బలధీరునకున్. ౧౮.

క. దశకంఠకంఠలుంఠన, దశరథవరనందనునకు ♦ దాశార్హునకున్
నిశితాసిదళితవరపా, రశికాద్యుతభావికల్కి ♦ రూపాత్మునకున్. ౧౯.

క. శ్రీస్తనకుంకుమచిహ్నిత, కౌస్తుభవక్షునకు వికచ ♦ కంజాక్షునకున్
దుస్తరఖలశిక్షునకును, బ్రస్తుతయోగీంద్రదక్ష ♦ పరిరక్షునకున్. ౨౦.

వ. సమర్పితంబుగా నారచియింపం బూనిన కిరాతార్జునీయం బను మహాకావ్యంబునకుం
గథాక్రమం బెట్టి దనిన. ౨౧.

శా. శ్రీరంజిల్లువిచిత్రభూరుహలతా ♦ శ్రేణీసమాకీర్ణమై
శారీకీరమయూరకోకిలకుల ♦ శ్రావ్యస్ఫుటారావమై
సారాబ్జాసవమత్తభృంగవిలస ♦ ఝ్ఝంకారకాసారమై
మీఱుం ద్వైతవనంబు మౌనినిస ♦ న్మిత్రోజ్జ్వలావాసమై. ౨౨.

క. అమ్మహితవనమునం దన, తమ్ములు సతి గొల్వ నుండు ♦ ధర్మతనూజుం
డమ్మహి దుర్యోధనునకు, నమ్మతి జూదమున నోడి ♦ సమయము కొలఁదిన్. ౨౩.

క. అతఁ డొక్కనాఁడు తమ్ములు, హితులును దను బలసి కొలువ ♦ నెలమి దలిర్పన్
జతురతరవచనరచనలఁ, గుతుకము మీఱంగ నిండు ♦ కొలువుండుతఱిన్. ౨౪.

ఉ. శ్రీయును రాజ్యపాలనముఁ ♦ జిత్తనివృత్తిజనానురాగముం
బాయనియాసుయోధనుని ♦ పాలికి మున్నరహస్యవృత్తిమైఁ
బోయి యెఱింగి రమ్మనుచుఁ ♦ బూనికఁ బంపవనేచరుండు దా
నాయెడ కేగి యాత్మ నది ♦ యంతయు నాగసివచ్చి గ్రమ్మఱన్. ౨౫.

తే. వచ్చి ధర్మజుఁ గాంచి యా ♦ వనచరుండు, సవినయంబుగ సాష్టాంగ ♦ మవనిఁ జాఁగి
మ్రొక్కి వే లేచి కరములు ♦ మోడ్చి నిలిచి, విన్నవింపఁగఁ దొడఁగెను ♦ వివిధముగను.

సీ. అవధారు దేవ మీ ♦ రానతిచ్చిన యట్లు, కరినగరంబున ♦ కరిగి యచటి
వృత్తాంత మెల్లను ♦ విశదంబుగా బ్రహ్మ, చారివేషముఁ దాల్చి ♦ సరగఁ దెలిసి
చెచ్చెర వచ్చితిఁ ♦ జిత్తగింపుము మన, రాజ్య మెల్లను ధార్త ♦ రాష్ట్రుఁ డాక్ర
మించె నంచును బల్కఁ ♦ మేదినీశుని తోడ, నేమని చెప్పుదు ♦ నిట్టిమాట
యనుచు మనమున శంకయుం ♦ బైన లేక, యవనిపతిద్రోహి నాఁ బుట్టె ♦ నట్టివారు
లరసి చూడంగ దబ్బర ♦ లైనమాటఁ, బూని వినిపింపఁగా రాదు ♦ గాన యిప్పుడు. ౨౮.

క. ఈరీతిఁ బల్కి మఱియును, నారూఢార్థోక్తి మీఱ ♦ నాజ్ఞాపితుఁడై
వైరివిదారణశీలుం, డౌ రాజున కిట్టు లనుర ♦ హాస్యము పొందుగన్. ౨౯.

సీ. జననాథ వినుము ప్రయో ♦ జనములం దునియుక్తు, లైన ద్విజచారులు ♦ కరసి చూడఁ
జారచక్షువులైన ♦ జగతీశ్వరున కుపం, చనచేసి మాటలాడఁ ♦ గంగరాదు
కానఁ బల్కితి నిమీ ♦ మానసంబున కిది, ప్రియమైనఁ గాని యా ♦ ప్రియము కాని
సైరణ సేయుము మో ♦ సామి యిది యుగాక, యతిహితంబుల మనో ♦ హరములైన
పలుకులరయంగఁ గడుదుర్ల ♦ భములు గాక, హితవు వినిపింపకుండునా ♦ కేటిహితులు
హితుల మాటలు వినని యేఁ ♦ డేటి రాజు, రాజు మంత్రులుఁ గూడుంటఁ ♦ దేజమగును.

వ. అదియునుం గాక నిసర్గదుర్బోధంబు లైన రాజచరిత్రంబులు తెలియఁ, మావంటి యజ్ఞాన జంతువు లెక్కడ! ఇపుడు నిగూఢార్థంబైన యపత్యనీతిమార్గంబుఁ దెలిసివచ్చుట భవదీయసామర్థ్యవిశేషంబె యైనను, నా పోయివచ్చిన కార్యంబు సవిస్తరంబుగా విన్నవించెద సావధానుండవై యాకర్ణింపుము. ౩౦.

సీ. దుష్టాత్ముఁడైన యా ♦ దుర్యోధనుండు నీ, చమిచే తగల్చిన ♦ ధరణి యెల్లఁ
బట్టాభిషిక్తుఁడై ♦ పాలించుచుండియు, వనమున నున్నని ♦ న్నెప్పుడు తలంచి
మనమున భయపడి ♦ మహి యెల్ల మీకంటె, నీతిమంతుఁ డనుచు ♦ ఖ్యాతి మీఱఁ
బాలించి తనకను ♦ కూలంబుగాఁ జేసి, కొనెడు నంచు ప్రబుద్ధ ♦ ముగఁ జేయు
చున్న వాఁడు గాని ♦ యున్మత్తుఁడై యున్న, వాఁడు గాఁడు రాజ ♦ వర్య యిట్టి
వానికిట్లు సుజన ♦ వైరమే లయుటంచు, నని యదే నినిమను ♦ వార్త యిప్పుడు. ౩౧.

క. గొనకొని భూమిని సంపద, ఘనతరముగఁ జేయునట్టి ♦ ఘనవిద్వేషం
బొనరఁగ దుర్జనసంగము, మునకన్న సుకరముగాదె ♦, భూవరముఖ్యా. ౩౨.

క. ఈరీతినీతిపద్ధతి, వారకపాలించిభూమి ♦ వశముగఁజేయం
గోరుటభయపడుటయుఁగా, కారయఁబౌరుషమువిధమె ♦ యనియందేనిన్. 33.

మ. అరిషడ్వర్గముముందెగెల్చిజనమా ♦ ర్గాగమ్యమైనట్టియా
పరమన్యాదులపద్ధతిన్నడపఁగా ♦ వాంఛించితారేవగల్
వెరవున్ గార్యవిభాగపౌరుషములున్ ♦ విఖ్యాతమానట్లుగాఁ
బరఁగంజేయుదుజాగరూకుఁడగుచున్ ♦ బాలించెదున్ భూవరా. 3౪.

వ. అని మఱియును బ్రజాపాలనవిధంబును, ద్రివర్గోపాయవ్యాపారంబును, బలపరాక్రమ
సంపత్తియు నెఱింగించువాఁడై యిట్లనియె. 3౫.

చ. కొలిచినభృత్యకోటినను ♦ కూలతవొప్పెడుమిత్రులట్లుమి
త్రులమఱిబంధువర్గముల ♦ తోసరిగాఁగనుబంధుజాలమున్
విలయుఁగృతాధిపత్యమున ♦ నిగ్రహమైతినుఁబోలెసాదరం
బలరగత్నయుండగుదు ♦ నారయులెన్నగసంతతంబునున్. 3౬.

తే. అలరుధర్మార్థకామంబు ♦ లనుత్రివర్గ, మతఁడుసమశక్తివిభజించి ♦ యరయునట్టి
గుణవిశేషతసఖ్యంబుఁ ♦ గోరిచేసి, నట్టులనొక్కొన్యమునుగూడి ♦ యలగునధిప. 3౭.

ఉ. సామముదానవర్జముగ ♦ నల్పుటలేదలభూరిదానమున్
దామఱిసత్క్రియావిరహి ♦ తంబుగఁజేయఁడుసద్గుణాంచితం
బౌమహనీయసత్క్రియయు ♦ నర్థము మెఱుంగకసేయఁడెన్నఁడో
సామిసుయోధనుండతని ♦ జాగ్రతయేమునివిన్నవించెదన్. 3౮.

మ. ధనకాంక్షన్మఱికోపకారణమునన్ ♦ దండింపఁడెవ్వారినిన్
దనరాజోచితనీతిమార్గమునశా ♦ స్త్రజ్ఞుండుబోధించిన
ట్లనయంబున్మఱిసూనుఁడేనియుఁబరుం ♦ డైనేనియుందుర్నయం
బునవర్తించినదండనంబుసలుపున్ ♦ భూమీశనిర్లోభతన్. 3౯.

సీ. పరరాజులకుమది ♦ భయమందియొంటయుఁ, బరభేదనప్రౌఢిఁ ♦ బరఁగుగూఢ
చారులపకలచే ♦ శమలంగునియమించి, పరులకుఁదాభయ ♦ పడుటగాన
రాకుండునట్టిని ♦ రాకారమునునుండి, పరరాజులోపలి ♦ వారినెల్ల
వసులఁగాఁజేసియు ♦ వ్వారిలోవారెయొం, డొరువులభేదింప ♦ నొనరఁజేసి
చారులంపుసనులు ♦ పసలంబుగానెగించి, వచ్చినపుడేవలయు ♦ వస్తువిచ్చి
మెచ్చిజనులఁబతన్ను ♦ మేలుమేలుకృతజ్ఞుఁ, డనఁబొగడ్తమెలఁగు ♦ నతఁడుయోగ్యుఁడు.

చ. పరఁగునుపాయముల్ దగిన ♦ పట్టున నెంచుచు దాని యోగముల్
సరసతఁ జేయుచేయు నెడ ♦ సత్క్రియ నొంది పరస్పరంబుగా
మెరయుచు సేయులీలను మ ♦ హోత్తరకాలయుతార్థ సంపదల్
తెలుచు గఁగూర్చఁబోతమకుఁ ♦ దామె యజస్రము ముందుముందుగన్. ౪౧.

వ. అదియునుంగాక. ౪౨.

సీ. అగణితరాజన్య ♦ హయరథాందోళిక, ల్యంకికాగజసైన్య ♦ సంకులంబు
నిఖిలదేశాయాత ♦ నృపతిభూషణకర్ణ, నావిర్భవత్ప్రభా ♦ గాఢతలము
నతఫాలతిలకస ♦ త్కృతమృగీమదసిక్త, పాదపీఠప్రభా ♦ ధామగరిమ
వేత్రహస్తోద్భట ♦ వేత్రవిన్యాసని, ర్బాలపార్శ్వవ్రజనపాల ♦ కలితంబు
మైనయట్టియతని ♦ యాస్థానమంటపా, జిరము కాఁక్రాలిద్ను ♦ కరిఘటౌఘ
దానసేకమున నె ♦ ధరణీశపంకిలం, బగు నిఁకేమి చెప్ప ♦ నతనిసిరిని. ౪౩.

తే. మఱియు నాతండు పాలించు ♦ మహిమచేత, మహితగుణవంతులై [illegible] ♦ మాత్రికంబు
లగుచు హాలికులు కృషి సేయ ♦ కలరఁబంట, సస్యసంపత్తిచే నొప్పు ♦ జనపదములు.

క. నిరుపప్లవముగ సదయత, నురుయశుఁడై పాలనమున ♦ [illegible]
నెఱిగొను ధనదనిభుండగు, కురువిభునకు ధనము దాన ♦ [illegible]. ౪౪.

క. మానధనుల్ ధానుష్కులు, భూనుతధనికులు [illegible] ♦ బుద్ధిబల[illegible]
శ్రీనిపుణులు మఱిసమయం, బైన ను ప్రాణముల నిత్తు ♦ రందు [illegible]. ౪౫.

సీ. అదిగాక మఱియును ♦ సాంగమౌ పెరలాచి, కార్యముల్ పంపగుల్ ♦ గాని [illegible]
చారులచే సవి ♦ స్తరముగా విందు తాఁ, జేయు కార్యము [illegible] ♦ [illegible]
ననుకూలఫలయుక్త ♦ మైనయప్పుడె యుంగు, నట్లుగాఁ జేయును ♦ [illegible]
విల్లందిరొక నాఁడు ♦ విక్రమించక యుర్వ్యై, గోపముక్రాంపఁగాఁడు ♦ [illegible]
మాన్యచారిత్రతనగుణ ♦ మహిమచేత, మహిత మైన [illegible] ♦ మాలఁబోల
ధరణిపతులెల్ల తనయాజ్ఞఁ ♦ దలను మోచి, నడవఁగాఁ జేసి [illegible] ♦ వరపదోన్నతి.

వ. వెండియు నిర్విఘ్నంబున నప్రతిహతశాసనుండగు నా దుర్యోధనుండు ధర్మార్థకుశలుం నవయౌవనోద్ధతుండును, రాజ్యభారవహనయోగ్యుండును నగు దుశ్శాసనుని యువరాజ్యభారంబునకు నియమించి, నిజపురోహితానుమతుండై హవిర్భాగంబుల నగ్ని దేవుం దనుపుచుండు; నిర్విఘ్నంబున నుత్తరకాలఫలసుస్థిరంబగు నాసముద్రపర్యంత మహీమండలంబు నిష్కంటకంబుగాఁ బాలించుచు సార్వభౌముండై యుండియుఁ ద్వదాగమనభయచింతితుండై యుండు నింకేమని విన్నవింపనేర్తు! బలవద్విరోధంబు దురి

తంబైనది గాదె! అదియునుంగాక సభాసదులైన జనులు కథాప్రసంగంబుల మిమ్ముం జేర్కొనిన విని యాఖండలసూనువిక్రమంబు మనంబునం దలంచుకొని విషవైద్య మంత్రిపసంబునం దోఁచు వైనతేయపాదవిక్షేపానుస్మృతం బగు దుష్టోరగంబుచందంబున నతసుఖుం డగుచు మనఃపరిపీడితుండై మీ మీఁదఁ గపటంబు సేయ నుద్యోగించుచుండు; నట్లుగావున మీరును నా దుర్యోధనునిమీఁదం జేయవలయు ప్రతిక్రియ శీఘ్రంబునం జేయం దగుం గాని యితరంబు గాదు. నా యెఱింగినయంతయును దేవరకెఱింగించితి. ఇటమీఁదటి కర్తవ్యంబు మీరె యెఱుంగుదురు. మా చేయు ప్రయోజనం బింతియకాదే యనిన విని ధర్మనందనుండు సముచితసత్కారంబున బహూకరించి నిజనివాసంబునకుం బొమ్మని యాజ్ఞాపించిన నవ్వనేచరుండును సాష్టాంగవినతుండై నిజనికేతనంబున కరుగ. ఆ ధర్మసూనుండును గొలువునీడ్కొని యనుజసమేతంబుగా ద్రౌపదిమందిరంబునకుం జని తద్వృత్తాంతం బంతయు వివరించిన. ౪౮.

క. ఆపల్కులువినియప్పుడు, ద్రౌపదితనపాట్లుదలఁచి ♦ తాఘూర్ణనంగా
సూపకకోపోద్యోగో, ద్దీపకముగఁబల్కె నాయు ♦ ధిష్ఠిరుతోడన్. ౪౯.

మ. అనఘా మీరునయజ్ఞులైననిపుడే ♦ నాత్మన్ విచారించి ప
ల్కినపల్కుల్ పరికించి చూడమిముసా ♦ క్షేపించినట్లుండున
ట్లనియున్నన్ సమయాపహాంబులగునా ♦ యాత్మవ్యథల్ పల్కఁగా
ననుఁబ్రేరేచెడిఁ జిత్తగింపుఁడుమదిన్ ♦ నామీఁదఁగోపింపకన్. ౫౦.

మ. చిరకాలంబుననుండితాపకముల ♦ శ్రేష్ఠుల్ మహేంద్రోపముల్
భరతాదుల్ తగ నేలుభూమిఁ గుడుపం ♦ బాలయ్యె నీచేత నేఁ
డరయం గామదగంధసింధురముచా ♦ నాస్త్రీయహస్తంబుచే
ధరియింపంగనలేకనీడుసుమనో ♦ దామంబు చందంబునన్. ౫౧.

వ. అది యెట్లంటేనిం జెప్పెద నాకర్ణింపుము. ౫౨.

శా. మాయోపాయులతోడ నెవ్వరలలో ♦ మాయల్ తగం జేయరో
యాయజ్ఞానులచేఁబరాభవము ప్రా ♦ ప్యంబౌన దెట్లున్న నా
మాయాశీలురు మాయవాదులునవ ♦ ర్మష్ఠంబులోనంగము
ల్దాయం గాల్చెడువాఁడిబాణములచే ♦ లంగూర్మునుర్వీశ్వరా. ౫౩.

క. కావునఁగపటాత్ములయెడ, నేవింతయుఁగపటబుద్ధి ♦ నరపనికితనన్
నీవలనమాని నిటునలెఁ, దాపల మైయామపష్ఠ ♦ పలకొనియున్నపా. ౫౪.

శా. కాకున్నన్ స్వకులాభిమానులనుర ♦ క్షస్థైర్యసాహాయ్యశా
భూకాంతుల్మఱినీవు నక్కునితఁగల్ ♦ బుద్ధిన్విచారించినన్
శ్రీకాంతన్ బెఱవారిచేతనుగుల ♦ స్త్రీఁబోలెఁగోల్పోవుదే
లోకంబందుఁగులాభిమానము యశో ♦ లోపంబునుం గాన్పవే. ౫౫.

వ. అని మఱియును గోపం బుత్కటంబు గాఁ జేయఁ దలంచి యిట్లనియె. ౫౬.

క. భూరమణ యిపుడు కోపము, ధీరులు నిందింపనట్టి ♦ తెఱువునఁ బూని
న్నేరీతిఁ గాల్పకున్నది, నీరము గుజ్జమ్ము చెట్టు ♦ నిప్పుం బోలెన్. ౫౭.

క. అంతశ్శత్రువు కోపము, చింతింపఁగ నిపరీత్య ♦ నుంచితి నన్నన్
గాంతేయాగ్రజ వినుమిపు, డెంతయు వివరించి చూడ ♦ నిష్ఠురలోకన్. ౫౮.

మ. ఫలితక్రోధియు నాపదాఘ్నుఁడు నవం ♦ బ్రఖ్యాతుఁడౌ వానికిన్
వలనొప్పం దమయంతఁ దా మెపనులై ♦ వర్తింతురీలోకులుం
దలపం గోపములేని వాఁడు హితుఁడై ♦ నన్ ద్వేషుఁడైనన్ ఫ్రశా
ఫలమున్ లేదు భయంబుఁ జెందదు గణిం ♦ పన్ మానవానీశ్వరా. ౫౯.

వ. అదియునుం గాక. ౬౦.

మ. క్రమమొప్పంగ మహారథుండు నులస ♦ ద్రథ్యాంగరాగోచితో
రుమహారథ్యుఁడు భీముఁ డిట్లు పదచా ♦ రుండై మహారణ్యదే
శములన్ రేణువికీర్ణదేహుఁడగుచున్ ♦ సంచారముల్సేయుఁ గా
నమరం జూచి తపింపదే మనసు స ♦ త్యవ్రతుండవో నీకిటన్. ౬౧.

చ. ఒనరఁగ వాసవప్రాపమితుఁ ♦ డుత్తరపున్ గుణభూమి లోన్నిఁ దిం
డనమున గెల్చి నీకలధ ♦ నంబులు దెచ్చిన యీ ధనంజయుం
డెనయఁగ వల్కలాంబరము ♦ లీగతిఁ దాల్చి చరింపఁ గాఁగనుం
గొని యిపుడెట్లు నీమదిని ♦ గోపము పుట్టదు పాండవాగ్రజా. ౬౨.

చ. అడవుల నేలపాల్పఁగతి ♦ నాకృతులై కుచులెల్ల చిందఁగాఁ
బొడవగు పర్వతంబులను ♦ బుట్టుగజంబుల లీలఁ జూపినన్
వ్పెడు సహదేవు నిన్నకులుఁ ♦ బ్రీతిఁ గనుంగొని యెట్లు నీమదిన్
బొడమదు ఖేదమానియము ♦ బుద్ధియు పీడ శోకింతయుంగట్టా. ౬౩.

వ. అని పల్కి వెండియు నా ద్రుపదరాజనందన యతినియమ్మున్ దుర్గశ్రుతాటింపఁ దలఁచి
యిట్లనియె. ౬౪.

క. ఎటువంటిదో నీమదియును, ఎట్టటువోయెనీయవస్థఁ ♦ గన్గొనమదిసం
కటపడెడు నాకుపహాస్యము, కటకటనుతిచిత్రగతులు ♦ కడుచిత్రములౌ. ౧౫.

సీ. వెండియునిను మున్ను ♦ విప్రభోజనవేళ, రాజితరాజాజ్ఞ ♦ భోజనమున
రమణీ సమాకారి ♦ రము నేఁడువన్యథ, లాహారములకుఁబో ♦ తౌ మనిపుడు
స్త్రీశోభనాడెమి ♦ కేళీకార్య మొందదు, రత్నపీఠస్థమై ♦ రాజమౌళి
సుమమాలికాపరా ♦ గమునఁదోఁగెడుపాద, యుగళంబునద్విజ ♦ మృగవిలాస
బహ్మాణాటవిఁజరియింపఁ ♦ బాలుపడియెఁ, గలితసుమశయ్యమాగధ ♦ గానములను
మేలుకొనునిద్ర నేఁడున్న ♦ గాలరవము, వలనఁగుశశయ్య మేల్కాన ♦ వలసెనకట.

ఆ. అఖిలపృథ్విను ♦ నాపదయొక్కటే, తలఁచిచూడనింత ♦ తప్ప మొంగు
నిపుడునంసులోన ♦ నేటికినీవిట్లు, పరితపించెదనుచుఁ ♦ బలికె దేని. ౧౬.

మ. వినురాజోత్తమయీయవస్థ మత్తివి ♦ దేవప్రభూతంబుగా
వునవాచిత్తము తెల్లగించినతుల ♦ నోవందించుచుఁజింతింపఁగా
ఘనులైమానధనాఢ్యులై పరభిదుల్ ♦ గానట్టిమీవంటివా
రినికాయంబులకెల్లనుత్సవసమా ♦ రంభంబె కాఁబోలుఁగా. ౧౭.

వ. అదియునుంగాక కర్తవ్యం బెద్దియని యంటివేని చెప్పెద నాకర్ణింపుము. ౧౮.

క. మనుకొనిశాంతి నివిడుపుము, మనమున ధైర్యంబునిలుపు ♦ మాస్తిలనాఁపఙ్
గొనకొనియుత్సాహింపుము, కనికనియిటులూరకుండ ♦ ఘనులకుఁదగునే. ౨౦.

ఆ. అరయఁగార్యసిద్ధి ♦ యుగుశాంతిచేత నె, యునుచుఁదలఁచెదేని ♦ యనఘవినుము
ధరణిసిస్వహాంఁడగు ♦ తపసికినగుఁగాని, మనుజపతికిఁగాదు ♦ మత్తియునువినుము.

శా. తేజోవంశులలోనవ్రగవగుదై ♦ ధీమంతుఁడైశూరుఁడై
రాజత్కీర్తిని రాజమానులగుచున్ ♦ దింటిల్లుమీ వంటిన
వ్రాజన్యావళియుట్టి నేఁగిశమునుం ♦ బ్రాపింపఁగా నెంచినన్
నేఁజెప్పంగలదేమిమానసమున్ ♦ నిష్ఠాలమోనక్కటా. ౨౨.

క. అటుగనుకశౌర్యముచితము, దిటముగనీవుత్సహించి ♦ తేజోనిధివై
చటులగతివిక్రమించిన, ఘటియించును గార్యసిద్ధి ♦ ఘనముగమనకున్. ౨౩.

శా. కాకుస్థంగతవిక్రమంబుపోలఁగన్ ♦ గాంతేయుశాంతిన్ సుఖ
ప్రీకింగారణభూతమంచు నెపుడుం ♦ జింతింపుదప్పనియూ
భూకాంతాంకిత మైనకాస్తికమున ♦ స్తోత్రంబుగావించినీ
వాకల్పంబుగనీవనాంతరమునన్ ♦ యాగంబులంజేయుమా. ౨౪.

మ. ఇదిగాకన్ సమయంబు భంగమగునం ♦ చెంతే భయంబందితే
నదిలేదింతయుశత్రురాజులపకా ♦ రాయత్తులైయుండఁగా
నుదయంబొందఁగఁగోరునీకరిపునా ♦ శోపాయమూహింపక
మదిలోనన్ సమయావరోధముదలం ♦ పంబాడియే భూవరా. ౨౫.

చ. సమయము చేతనున్ విధిప ♦ శంబుననీవిపదంబురాశిలో
భ్రమనుము నింగి తేజమును ♦ బాయుచు నావసువృత్తిహీనమై
తను సమువంటిశత్రుబల ♦ దర్పము గెల్చుచు వృద్ధిఁబొందుని
న్నమరదినాదిలక్ష్మియును ♦ యార్కుని బోలెను బొందుఁగా నృపతిన్. ౨౬.

వ. అని పల్కి యా ద్రుపదరాజనందన యుపసంహరించిన. ౨౭.

ఉ. అంతట భీముఁడిట్లనియె ♦ నా ద్రుపదాత్మజపల్కులన్నియు
త్యంతహితార్థబుద్ధికము ♦ లంచుమనంబున నిశ్చయించియదియు
క్త్యంతరబాధలేకమహి ♦ తార్థనిసంధనయుక్తిమీఱఁగా
నెంతయు నీతిపద్ధతిగ ♦ నిష్ఠయిసుంపఁగు ధర్మరాజుతోన్. ౨౮.

ఉ. ధర్మజవింటివా యిపుడు ♦ ద్రౌపదియంతయుఁ బ్రేమస్పష్టఁదా
నిర్మలబుద్ధి నెంచి సవి ♦ నీతిగఁబల్కినపల్కులెంతగున్
నర్మిలి నెంచి చూచినబృ ♦ హస్పతికైనను వాగతీతమై
మర్మమెఱుంగరాకయును ♦ మానుగ విస్మయమందఁజేసెనున్. ౨౯.

ఉ. నీతి గ్రహింపదుస్తరము ♦ నేను మనట్టియుపాయబోధ్యనా
నాతఁడు దెల్పఁగావినిజ ♦ లాశయముందగఁజొచ్చినట్టియా
నీతి గ్రహింపవచ్చుమతి ♦ నేర్చెడివారలు జ్ఞానబోధ్యయా
నాతఁడు గల్గుట బ్రమిది ♦ యాత్మనెఱుంగుము ధర్మనందనా. ౩౦.

ఉ. హీనబలాధ్యులౌనరుల ♦ కెల్లను సంగ్రహణావ్యధానుసం
ధానకమౌచు నంత్యఫల ♦ దాయకమై మఱిసూక్ష్మనానమౌ
యూనయయుక్తి యుందమది ♦ నెంచు మహోపగమంగు నుంబటిన్
గానఁగనయ్యెదున్ గుణావి ♦ కాసబహుత్వము గాఁగ ధర్మజా. ౩౧.

చ. అతిరుచిరార్థయుక్తియిది ♦ య్యాదరణీయము నిశ్చయంబుగా
నతులగుణాఢ్య నీకనిది ♦ యంగన పల్కెనియొప్పదంటివా
మతిగలపండితోత్తములు ♦ మాటలలోపలి యర్థమేవిని
శ్చితముగ నాదరింతురల ♦ చెప్పెడివారది శేషమెంతురే. ౩౨.

వ. అని మఱియు రోషసంసక్తమానసుండనుచు నిశ్చలహృదయారవిందుండైన ధర్మనందను దూఱం దలంచి యిట్లనియె. ౫౩.

ఆ. తనరుదండనీతి ♦ త్రయివార్తలనియమము, విద్యలందు ప్రౌఢి ♦ వెలయుబుద్ధి యెట్టులణగియున్న ♦ దిదియేమిపంకని, ధర్మమైనకరణి ♦ మాడ్కి నధిప. ౫౪.

ఉ. ఇంతన నేలనీవుమన ♦ కేమిగొఱంతనియంటివేని నీ వెంతయుఁ బెంపుతో మనుపు ♦ హెచ్చుగుసంపదనుండియిప్పుడ త్యంతము శత్రుసంఘటిత ♦ హానినలంగుచు లోకనింద్యతన్ జింతిలుచుండుకంటె మఱి ♦ సేఁగిదలంపఁగనుండు గల్గునే. ౫౫.

చ. ఇది యను యం బుగానను ను ♦ నెంచెద వేని ప్రతాపశాలు ర్ధ పోదలెడువారికిన్ రిపుని ♦ భూతిమహోత్తరమైనచేనితో నగితుదిముట్టకుంటమది ♦ నారసి యోర్వఁగవచ్చు నెంతయున్ గుదిసిన సద్విభూతితుద ♦ గొప్పగు నేవదియోర్వవచ్చునే. ౫౬.

చ. అనియెను గాక యిద్దఱకు ♦ నారయ సంక్షయ మొక్క వేళనే యొదవనివేకియొక్కపుడు ♦ కుక్కుటమైరిపు వేగఁబొందఁగాఁ బదపడికొంచెమైతనకుఁ ♦ బ్రాప్తము గాఁగనియోర్వవచ్చుఁగా కదియిటువట్టులైనతఱి ♦ నాపగతిన్ బ్రతిసేయుఁగాఁదగున్. ౫౭.

చ. వినుమడిముట్టులుండెఁబ్రబలి ♦ వీరవిభుత్వము వర్ధమానమై తనరను పేక్ష చేసియది ♦ తానుసహింపుమన్నపాలకోటికిన్ జనములనెంచి చేతఁబలె ♦ సంపదలెల్లను శీఘ్రమే చెడున్ ఘనమున నెంచి మాడజను ♦ మన్వ్యచరిత్రనిజంబుగా మహీశ. ౫౮.

క. బలహీనుఁడైనన్పతికిఁ, జలమునశాత్రవుల నెట్లు ♦ సాధింపంగా నలవడుననియు నెదేనియుఁ, దలియఁగవినుమీను నీకుఁ ♦ దగఁ జెప్పెదనృపా. ౫౯.

క. హీనబలుఁడైననరపతి, తానుద్యోగుఁడగుమనుజ ♦ ధర్మము పూనన్ మానవులుగొల్తురంతని, భూనుతుఁడగుబాలచంద్రుఁ ♦ బోలెనరేంద్రా. ౬౦.

వ. అది యట్లుండెఁ బ్రభుశక్తిహీనుండైనవానికి నుత్సాహశక్తి యెట్లు సిద్ధింపుననిన వింటివేని చెప్పెద నాకర్ణింపుము. సామదానభేదదండంబులనియెడు నతులుపాయప్రారంభంబును, సహాయరూపంబైన బలద్రవ్యసంపత్తియు, దేశకాలవిభాగనిర్ణయంబును, వినిపాతప్రతీకారంబును, కార్యసిద్ధియు ననఁ బ్రసిద్ధంబులైన పంచాంగంబులను నిర్ణయింపం బడునట్టిది నీతి. అట్టినీతియు మంత్రశక్తియనం బడు నదియును ...

రంగబలసముదాయసంపదగూడుకొన్న ప్రభుశక్తికిం గారణంబు. అట్టినీతియు స్థానసో
పాయంబులయందు వారివలంబు కృషి సేయుటకు ... సమాచరింప లేకయుండిన,
నుత్సాహశక్తి ననుసరించు మన్నయది. ఇట్లు మంత్రశక్తి మూలంబైన యుత్సాహశక్తి
ప్రభుశక్తికిం గారణం బగుటనేమి యెఱుఁగ దట్లుగావున నీతిజ్ఞులు నుత్సాహశక్తి
యుక్తుండవై సకలకార్యసిద్ధియును జేకూడదు ... నుత్సాహశక్తియుక్తుండైనవానికి
సహాయంబులేక కార్యసిద్ధి యెట్లయ్యెడునని యుంటివేని ... శౌర్య
వంతుండునై రాజ్యాధికారమునందుఁగా నిశ్చయించినవానికిఁ దప్పకుండ కార్యసిద్ధి యు
క్తుంగపతాకాయమానుండగు వానికిని నరహస్తంబు ... సహాయంబగుం
గావున. ౧.

ఆ. పురుషకారహీనుఁ ♦ బొందునాపదలెల్ల, నట్టివానిఁ బొంద ♦ వాయువయును
నాయతియును లేమి ♦ కలిలక్ష్మిత్వములు దప్పఁ, జాలక నసనంతిరఁ ♦ బోవుగుసియయు. ౨.

క. కానసమున్నతిక హీనం, బైనయుత్సాహ ... ♦ ...
మానుగహీనోత్సాహుని, తో నెల్లపడగూడు ... ♦ ... ౩.

క. అదిగాక యిప్పుడు సముద్యమ, మదిఁ దలఁచి తిత్వ నిలిపి ♦ ...
ష్మది నేలివిను వఁబడునే, తుది సులభతఁ గూటిపుట్టిన ♦ ... ౪.

క. అదిగాక మనకు నాగఁడే, యిదికోష్మనిరాజ్యభాగ ♦ ...
వదిగోనిననీదుతమ్ముల, సదసులభుజశక్తులెల ♦ ... ౫.

ఉ. సామము చేతనన్నియును ♦ జక్కనయయ్యెడు పగరఁ గాఁగా
నేమిటికంటి పెంపగర ♦ జీవ్వరవిన్మభుజాపంతో ...
భూమిని జీవితంబగుమ్ము ♦ గాధిపమట్టులెట తాక వగాడుఁ డుఁడా
దామదిఁ గోరునే ప్రబల ♦ దర్పవిహీనవిభూతి నెంతయుఁడా. ౬.

ఉ. కానమునకు దండ ♦ కార్యం బేయుచితంబు, దండమునఁ నాల్గి ♦ తగునిరంబు
గాను పాయభేద ♦ గతినిశ్చయంబుగా, నగునటంటి జేసి ♦ యధిపునాము. ౭.

చ. అతులితవిక్రమంబునను ♦ శౌర్యయుదాగనందునైన భూ
పతికిమనంబునండలఁపఁ ♦ బ్రాణముమీఁదటవచ్చు నేనియుం
వితతయశంబె ముఖ్యఫల ♦ వేదితమామతిసామసంగికం
బితరతటిత్స్వరూపసిరి ♦ యిద్ధర నెన్నఁగమానవేశ్వరా. ౮.

తే. అల్పమైన ♦ యభిమానమునకుగా, నెలయు ప్రాణములను ♦ విడువ నొట్టు
...... ♦ ... వరముఖ్య, విన్న వింతునీకు ♦ విశదముగను. ౯.

చ. అరయుఁ గభస్తిరాత్మజుఁ ◆ డంటినయట్టులు ప్రజ్వలాగ్నిఁగా
వెలిచెను బట్టఁగా దహన ◆ భీతిని గావున సూరుఁడుం దయ
హరుఁ గనిభీతి నెంతయును ◆ బ్రాణములైన సహింపఁగానితాఁ
జిరతరకీర్తిఁ గాంచెఁ డిది ◆ సిద్ధము సుమ్ము మహీవరోత్తమా. ౧౦౦.

వ. ఇట్లు సేయుటకుం బ్రయోజనం బేమని యంటివేని చెప్పెద నాకర్ణింపుము. ౧౦౧.

క. గర్జఘనములఁ గనియే, మార్జించె దదననుచు నెగయు ◆ మాణిక్యముగా
నిర్జితశత్రుం డమున్నతి, కర్జంబుగి దా మహాత్మ ◆ ఘనులకు నెల్లన్. ౧౦౨.

క. కావున నజ్ఞానము విడు, భూవర విక్రమము నంచె ◆ బుద్ధినిలుపుమీ
నీవు మతివిక్రమించిన, నావైరుల నిజము గాను ◆ నాపదలందన్. ౧౦౩.

ఉ. కాక పరాజయంబనెడు ◆ కార్యము నీకు ముదిగ్విజయ ప్రముఖ
నైక చతుఃపయోధిపమ ◆ దేశ చతుష్టయమున్ వృశ్యమానుల
పాకపరోధిపవిక్రమతఁ ◆ బోటిలునట్లురసిందు తమ్ములన్
గీకొని శత్రులం దొకఁడు ◆ నిల్చి రణంబున గెల్చు నేర్పు పా. ౧౦౪.

ఆ. నృపవర దేవ్యాయిప్పుడు ◆ రిపుకృతంబయినీవు, మదిని మందు మస్తు ◆ మన్యువహ్నిఁ
జల్లఁజేయుఁగాక ◆ శత్రునాశనయ, నాంతశోకవిగళి ◆ తాశ్రునయనితి. ౧౦౫.

ఉ. నావుడు ధర్మజుండు రిపు ◆ నాశము సేయుమటంచు నీగతిం
దావివరించు చుండు తన ◆ తమ్మునిఁ గోపపరీతమానసుం
గావిలసిల్లు భీముఁగని ◆ యాత్మమదద్విరదంబు నుంబనెం
దావివరించి శాంతికిని ◆ దార్చెదనం చుఁదలంచి యిట్లనున్. ౧౦౬.

చ. అనిలజ నీవు పల్కిన ◆ యప్రతిపాదక వాక్యముంబుల
న్విను ముమనోగ్ర ముగ్గొనుచియు ◆ సద్గుణముంగదు మంగళప్రసం
బును నసునద్దమందు బళె ◆ బుద్ధఁగలంపఁగ నీతియు న్తమై
పను పటుశక్తి నీమతియుఁ ◆ బ్రస్ఫుట మైకననర్మ్య నెంతయున్. ౧౦౭.

సీ. అదిగాన మతియును ◆ మదినెంచి చూచిన, మృదుపవనందర్భ ◆ విదితమగుచు
నత్యగౌరవమున ◆ నతిశయంబగుచును, బునగుక్తిగొనుకటను ◆ బారయనీక
యా కాంత్సి నెంతయు ◆ నమనములనగుచును, ఘనశాస్త్రియుక్తితో ◆ ననుగమించి
విక్రమాశ్రయమున ◆ వెలయుమనూరిత్వ, నీతికి నిక్కము ◆ ఖ్యాతి మీఱ
నెంతయు రుదోపు నుండెడు ◆ నిట్టి పల్కు, లిప్పు డీరితి నన్నియుఁ ◆ దప్పకుండ
నరసి పలుకంగ నెవ్వరి ◆ కలఁడెయగును, నవనిలో నెన్న నీకుఁగా ◆ కనఘచరిత. ౧౦౮.

క. ఒప్పుచునున్నదియొంతయు, నిప్పుడు నీపలికినట్టి ♦ యీయర్థమున
విప్పగిదినైనఁ జేయుము, తప్పకయని యంటివేని ♦ ధన్యవిచారా. ౧౦౯.

క. చతురత నీవిపుడెన్నిన, హితకార్యం బింతవినియు ♦ హ్యాసయించని శ్చ
ప్తతని పుడు నిర్ణయము నే, తెలికెదు ధావంతమునను ♦ వినుమనఘా స్వ. ౧౧౦.

వ. అదియునుంగాక సంధివిగ్రహయానాసనద్వైధీభావసమాశ్రయంబులనెడు షడుపాయంబులం బ్రయోగించునట్టి విశేషోపాయంబులును నాకుఁ దెలియును. ఎట్లైనను నేమి కార్యప్రవర్తకుండవు గమ్మని యంటివేనిం జెప్పెద నాకర్ణింపుము. ౧౧౧.

క. ఆలోచించక క్రియలను, బాలసుఁడై చేయునేని ♦ బహుమానసన
న్మాలమగుఁ దెలిసిచేసినఁ, జాలసుఖాశ్రయము గాన ♦ ంపవలంతు. ౧౧౨.

క. గొనకొని సాహసికునకును, వనువుగ ఫలసిద్ధిగాదె ♦ యూని నిని
వినుకాకతాళనిర్ణయ, మును బోలెను నొక్కపరిఁ ♦ బొందును నిజము. ౧౧౩.

చ. వలనుగ నిర్మలోదకము ♦ వంటివివేకము చేత నిక్కఁ
వెలయఁగ నెవ్వఁడైనఁ దన ♦ విత్తులవంటియుపాయములఁ బ్రసా
త్తిలఁగను జేసి నేర్పు కృషివి ♦ ధిజ్ఞుండునుమ్రగవర్షన
త్ఫలమును గాంచినట్లతఁడు ♦ తానును గాంచు సదాఫలశ్రియున్. ౧౧౪.

క. అనిమతియునుసర్గజుఁడి, ట్లనుఁదానవదియింనువర్గ ♦ మునిలనుమనుఘ
విననింపుపుట్టుకొంత, మనమునఁదలపోసినీతి ♦ మార్గము నీకున్. ౧౧౫.

చ. అనిలజసంప్రదాయసుచి ♦ యైయెనుపాండసుతా నృపాలసుత్
తనువునలంకరించుమతి ♦ దానికలంకరణంబు శాంతిగా
వినుమతిశాంతికిన్ సమయు ♦ విక్రమమాభరణంబు దానికిన్
అనువగుభూషణంబగున ♦ యూర్జితసిద్ధిదలంపనెంతయున్. ౧౧౬.

ఆ. వినుప్రయోజనముల ♦ వెగిరించక తెన్ను, తెలిసి సేయుమనుచుఁ ♦ బలికితిపుడు
తెలివియొందువలనఁ ♦ గలదనియంటివే, వవిలసవదాతి నును ♦ పాణిరసువ. ౧౧౭.

చ. బెరసితమంబువంటిమతి ♦ భేదముగప్పఁగ సద్వివేకికిన్
జొరఁగనశక్యమై పరఁగు ♦ చుండును పాయములందు శాస్త్రమే
తిరముగఁ జీఁకటింటికడ ♦ దీపము బోలెడు నర్థదర్శనం
బిరవుగఁ జేయుఁ గానమతి ♦ యింతకు మూలము శాస్త్రమే సుమీ. ౧౧౮.

వ. ఇవ్విధంబున విచారించి సేయువానికి దైవవశంబున నొక్కయుపాంతరంబు ఘటిల్లెనేని, నేమగునంటివేని లోకపూజ్యులైన మహాత్ములు వర్తించువిధంబున నడవనిశ్చయించు

వానికి విధివశంబున నిర్హేతుకంబుగా నవరోగప్రాప్తియైన నదియును, నౌన్నత్య సమానంబగుంగాని యితరంబుగా దదియునుంగాక, యిపుడు విచారించి సేయు ప్రకారంబునుం జెప్పెద. విజిగీషుండై ప్రవర్తిల్లువాఁడు, విజితక్రోధుండై గరిష్ఠంబైన భావికార్యంబు ఫలవంతంబగునట్లుగా విచారించి తనపురుషకారం బనుకూలోపాయ విషయప్రవర్తకంబుగాఁ జేయునది. అది యట్లుండె. సమర్థుండైనవాఁడు విజితక్రోధుండు గావలయు నేయని యంటివేని. ౧౧౯.

చ. ఉదయముఁ బొందఁ గోరిననృ ♦ పోత్తముఁ డొప్పువివేకబుద్ధిచే
మొదలనె రోషజంబగుత ♦ మోగుణముం ద్యజియించు టుత్తమం
బది యెటులంటివేని యుద ♦ యంబగుభానుఁడు ముందుగా నెతా
సదమలకాంతిచేఁ దిమిర ♦ సంఘముఁ బాపు సమృద్ధి నొందుగా. ౧౨౦.

క. బలహీనుఁడైనవానికి, నలవడునీరీతిఁ జేయ ♦ నధికబలుండై
వెలసెడువానికిఁ గ్రోధము, వలన నెజయమౌనటంచుఁ ♦ బలికెద వేనిన్. ౧౨౧.

మ. బలవంతుండగు నేని యెవ్వఁడిలఁ గో ♦ పప్రాప్తమౌ తామసం
బులయం బొందఁగఁ జేయఁడో యతఁడె పో ♦ మూర్ఖైశశాంకాంశువుల్
పొలియం జేసెడుకృష్ణపక్షముక్రియం ♦ బోఁగొట్టుఁగా నెంతయున్
లలితంబైనత్రిశక్తిసంపదల నె ♦ ల్లం గార్యహీనంబుగన్. ౧౨౨.

వ. ఇట్లుంగాక విచారించి సేయుప్రకారంబునుం జెప్పెద. ౧౨౩.

క. సమయంబగుతఱి నెవ్వఁడు, సమముగ మృదుతీక్ష్ణవృత్తి ♦ సలుపునతఁడు దాఁ
గమలాప్తుపగిది లోకము, విమలంబగు తేజమునను ♦ వినుము వసింపన్. ౧౨౪.

సీ. ఈరీతి నెంతయు ♦ నెంచి సేయక యున్నఁ, జిరకాలమును వశీ ♦ కరములగుచుఁ
బోలఁగక సంపదల్ ♦ నిలుచుట యెక్కడ, కల్లరితేజీల ♦ కరణిఁ జంచ
లములైనపంచేంద్రి ♦ యములవశ్యంబేడ, రెండును నొకచోట ♦ నుండవగయు
నదియెట్టులన్నను ♦ నతిచంచలత బహు, వ్యాజప్రవర్తనం ♦ బగఁగుచుండు
సంపదలనిర్జితేంద్రియ ♦ సమితిచేత, నరసి లెస్సగ రక్షింప ♦ నలవిగావు
పురుషమి నొక వేళఁ బొందిన ♦ బొందుగాని, నిలిచియుండవు వినుమవి ♦ నీతునొప్ప.

ఆ. ఇట్లుగావున నను ♦ యేతరంబగు వేళ, నుదరిపడుచుఁ గ్రోధ ♦ ముత్కటముగఁ
జేయుచీవు ధైర్య ♦ జితపయోనిధివిస్ఫు, పెద్దజేసెదేల ♦ చెలపగుచు. ౧౨౫.

ఆ. తనకుఁ జిల్లియుంపఁ ♦ దానిట్టులేటికి, నింద్రియములనిగ్ర ♦ హింపనలయు
ననుచుఁ బల్కెదేని ♦ యనిలతనూభవ, వినుము తెలిపెదను ♦ విశదముగను. ౧౨౬.

మ. ధరణీశాస్త్రజ్ఞులున య్యుదేహాజనితాం ♦ తత్సత్రుముత్తేనట్టిఁగా
యరిషడ్వర్గము నెవ్వ రేనఁబరో ♦ హంకారాలితఁ వారెవా
మతిదుష్కీర్తిని బొందఁజేయుదురు ♦ మల్లస్త్రీప్రముఖులు గా
నరిషడ్వర్గము గెల్వనట్టిపతికిన్ ♦ బ్రాపింపవా సంపదల్. ౧౨౮.

వ. అట్లు గావున. ౧౨౯.

చ. సమయము గాని వేళ భువి ♦ సాధనభూరియుతో యుపాయమై
నయుగిను నాత్మవిగ్రహము ♦ నకుంతోపక మైజనింపుగ్రో
ధమును బరిత్యజింపుమతి ♦ తక్కినయట్టిజనుండుమనంబునన్
విమలతఁగార్యసిద్ధిఁగను ♦ విక్రమశాలికిపాపనష్టమే. ౧౩౦.

వ. అని మతియును సాధనోపాయంబు వివరింపు వాఁడు నెయ్యిని రు. ౧౩౧.

చ. ఎనయఁగభావికాలఫల ♦ హేతుకమైరిపునాశకారియై
తనరు మఘారికర్మఫల ♦ దాయకమై మహాపాయయు గా
ఘనతరసాధనంబుమతి ♦ కల్గదుబోలు నిందిచూడఁగా
వినుముతితిక్షుకున్ సమము ♦ పిరినరోత్తమ వాయునందనా. ౧౩౨.

క. మనమిపుడు శాంతినిశ్చయ, మనియున్న విలంబమాట ♦ నవిపుడెల్లన్
వినుమీలోన నెదురొ్య్యం, ధనుజకుపనుతో సహింపఁ ♦ గలఁగవ జీమా. ౧౩౩.

చ. మనమునపీడనాడిమతి ♦ మానగనాశస్తులలోకపుణ్యులకున్
అనఘులునైనయట్టియుల ♦ యాదవసిరులనప్రమప్రాప్తిలే
మనమున పేఁజుతేకపుడు ♦ మక్కువనోడుము నానుయోగము
గొనకొని కాలమన్ గడువు ♦ కోసము గాకను మూర్ఛయయిలు. ౧౩౪.

చ. ఎలమిని వారుగల్గమన ♦ కొట్టియుసాధ్యము గానియట్టినిం
గలుగదటుండనిమ్మదియుఁ ♦ గాకతేనాఫలమిత్రవర్గమున్
గులజులు వారు మాటకను ♦ కూలులయిప్పుడుఁజీవితార్థులై
కొలుతురు ధార్తరాష్ట్రునను ♦ కూలులఁబోలెఁబ్రాణిక్య విట్లు. ౧౩౫.

క. ఎనయఁగనిటువలెనయినన్, మనమనుసనుయంగ గాడి ♦ మాన్యులఁగూడన్
గొనకొని కార్యము సేయఁగ, వనువుగనండె త్తనిప్పు ♦ డనియుండెనిన్. ౧౩౬.

సీ. చలమునమనతోడ ♦ సమయనిర్ణయుఁజేసి, దుర్యోధనునిమీఁదఁ ♦ దోడిమునను
నెప్పుడు సమయమా ♦ సప్పుడుండం దెత్త, నిపుడు చెప్పినరాజు ♦ బెల్లఁగూడి

తరణిచేతవిభాగ ♦ తనుబొందుకమలాక, రములుబోలెనుభేద ♦ గమితులగుచు
మనతోడనిలుతురు ♦ మఱియుందక్కినరాజు, లనుకూలమగుదురే ♦ యనెదవేని
కడఁగిదుర్యోధనునిమద ♦ గర్వముననుఁ, జులకగాఁజూచునటుగాన ♦ సులభముగను
భేదపఱుచుదరెట్లన్నఁ ♦ బృథివిలోనఁ, బ్రకృతిజనుఁడునునవమాన ♦ పడఁడుగాన.
ఆ. శౌర్యవంతులైన ♦ జననాథులైనచోఁ, జులుకదనముసూర్చి ♦ కొలిచియుండ
రనుచుఁజెప్ప వేల ♦ యటుగానవారల, భేదపుచ్చవచ్చు ♦ వేగిరంబె. ౧౩౭.
చ. కరముసుయోధనుండుమద ♦ గర్వముచేతనుగొల్చువారలన్
గురుతరవృత్తిఁజూడఁడని ♦ కొంకకపల్కితివిష్టమున్న నే
చరుఁడటుదెల్పఁడేతనదు ♦ సభ్యులనుంబలెఁజూచునంచున
ట్లరసెడువాఁడునేఁడుమద ♦ హంకరుఁడెట్లగునంటివేనియున్. ౧౩౯.
ఉ. ఆరసికృత్యవర్తనము ♦ సాంగతఁజేయనియట్టియాయహం
కారులసంపదల్వినుము ♦ కార్యవశంబుననాదరార్థమై
వారితవేగవాగమదము ♦ పర్థితమైకనుపట్టఁజేయఁగాఁ
గారణమానుసుమ్మదియుఁ ♦ గాకనువెండియునెంచిచూడఁగన్. ౧౪౦.
ఆ. చనమదాత్తమాన ♦ సమునవెంగలియగు, నృపతిమూఢుఁడగును ♦ నిజముగాను
నృపతిమూఢుఁడైన ♦ నీతిహీనుండగు, నీతిరహితుఁజులుకఁ ♦ జూతురవని. ౧౪౧.
వ. అట్లు గావున. ౧౪౨.
ఉ. ఓలిమదంబుచేవికల ♦ మొందితనంతపలాయమానమా
మూలబలంబుగల్గురిపు ♦ భూపతినిస్త్రతిమాదుతాహతిన్
మూలముతెల్లఁగూలఁగను ♦ బొందిచలించెడుభూరుహంబునుం
బోలెసహిష్ణుఁడైమెయినె ♦ ముట్టివధింపవలంతియోఁగడున్. ౧౪౩.
క. అంతర్భేదముఁబొందిన, యంతనెరిపులెట్లుసాధ్యు ♦ లౌదురటంచున్
జింతించిపల్కితేనది, యంతియువిపరింతుఁదలియు ♦ మనిలతెనూబా. ౧౪౪.
చ. అరయఁగనాస్తవర్గజని ♦ తాగ్రహమెంతయునల్పమైనన్
జెలఁచునుభూపతిన్నిజము ♦ శీఘ్రముగానదియొట్టులంటివా
తెరనికమప్రభూతశిఖి ♦ తప్తముగాఁగమహీధరంబుదా
నురువడిఁగాల్పదేవినుప్పు ♦ కోదరమంతియుమూలముట్టుగన్. ౧౪౫.
క. ఎనయఁగనిటువలెనైనను, మునుకొనిశాత్రవుఁడువృద్ధి ♦ పొందుచునుండం
గనుఁగొనుచునూరకుండఁగ, నొనరనెయ్యునియంటివేని ♦ యునువినుమనఘా. ౧౪౬.

క. మతిమంతుఁడనీతిరిపున్, మతియోర్చునునీతిహీన ♦ నరనాథునకు
న్నతిమతివిపదంతమగున్, అతనిజయింపంగసుకర ♦ మయ్యెడికతనన్. ౧౪౭.

వ. ఇట్లు దుర్నీతుండైన శాత్రవు నెట్లు సాధింపనచ్చునని యంటివేని. ౧౪౮.

చ. వెలయులఘుత్వవృత్తికడు ♦ భేదితులౌ సుహృదాదిబాహ్యులున్
అలసచివాదుతైనతన ♦ యాప్తులుగల్గనిపక్షభూపమం
డలముసమీపవైశ్రసర ♦ నాయకుఁడాఁగినదీరయంబునా
గులగులలై నెరల్విడుచు ♦ కూలమునంబలెఁదాహరించుఁగా. ౧౪౯.

క. ఈకరణిరిపులఁదునుమఁగ, నాకులపడుభీమునకున ♦ నాకులముగఁదా
సాకల్యంబుగనయబో, ధాకరణము సేయుచుండు ♦ ధర్మజుకడకున్. ౧౫౦.

సీ. అతులితకరుణార ♦ సార్ద్రవీక్షణముల, వివిధమృగపక్షి ♦ వితతి నెల్ల
వశముగాఁజేయుచుఁ ♦ బాపసంచయదాహ, కంబునుదర్పని ♦ యుంబునగుదు
దిక్కులవెలుఁగొందు ♦ దివ్యతేజంబును, ధరియించియాశ్చర్య ♦ కరముగాఁగఁ
బుణ్యసంచయమెల్ల ♦ మూర్తివహించిని, ల్చినరీతివాంగిల ♦ సర్గఁబోలె
నాగమోద్ధారియుతులత ♦ పోధిపుండు, పరమతత్త్వజ్ఞుఁడగువరం ♦ శరతనూజుఁ
డర్థినేతెంచినిలిచెఁబ్ర ♦ త్యక్షముగను, ధర్మసూనుండుజూచిసం ♦ తసమునంది.

వ. ఇట్లేతెంచిన వేదవ్యాసమహామునిం గాంచి యాధర్మనందనుండు సంతోషభరితాంతఃకరణుం డగుచు, మేరుమహీధరశిఖరంబునఁబోల్చునగుణకిరణప్రభాభిరామ్యుం డగు భానుండునుంబోలె, విధూతతరుణపల్లవాగ్రుం డగుచు నమున్నతకాంచనసింహాసనంబు దిగ్గన డిగ్గి యప్రమత్తుండై యమ్మహానుభావు వినయక్రియాప్రకారంబునఁ బూజించి యనంతరంబ తపనుజ్ఞాతుండై శాస్త్రంబుల నలంకరించుచుఁ గాంతియునుంబోలె, నాత్మసింహాసనాసీనుండై దరహాసప్రభావిభాసితాధరోష్ఠుండును, విస్తృతధాముండును నై చెలువొందు నత్తపోధనసత్తమున కభిముఖుండై తేజోవిరాజితుండగు బృహస్పతి సన్నిధానంబున నొప్పుసంపూర్ణచంద్రు ననుకరించుచు నాస్థానికగోష్ఠప్రసాదితాంతర్జాలోన్నతుండును, పిశంగానిలజటాధరుండును, విద్యుత్సంకలితాంబుదసంకాశదేహుండును, సమగ్రసౌమ్యతావిటపిచ్ఛాయాశీతలుండును, వపుఃప్రకర్షతాపరచితజనమనస్సంజాతస్నేహార్ద్రభావుండును, శాంతస్వరూపప్రకటితవివిక్తాంతఃకరణవ్యాపారుండును, ధర్మప్రతిపాదకాఘుచ్ఛిదశ్రుతిన్యాయుండును, సుఖోపవిష్టుండును, కరుణాకటాక్షవిరచితకుశలప్రశ్నుండునునుంబోలెఁ బ్రకాశించు నమ్మహానుభావు రాకకుం గారణంబు తెలియ నిశ్చయించినవాఁడై యిట్లనియె. ౧౫౨.

క. మునినాథపుణ్యహీనుల, కనయముఁబొందంగరాక ♦ నపగతరజస్కై
కనుపట్టుమీదుదర్శన, మొనరెనుపీతాభ్రవృష్టి ♦ యనుబోలెఁగడున్. ౧౫౪.

సీ. క్రతుకర్మములుఁగోరి ♦ కలనీగసాగెను, బ్రహ్మలాశీర్వాద ♦ ఫలితులైరి
భవబంధములనెల్లఁ ♦ బాసినే నెంతయుఁ, బూజ్యుండనైతిని ♦ బుడమిలోనఁ
బరమేష్ఠివలెజగ ♦ ద్గురుఁడనైవిఖ్యాతి, నెలకొన్న వరతపో ♦ నిధినిబరమ
శాంతుసాక్షాద్భగ ♦ వంతునాగమవిభా, గునినిన్నునేఁడుగ ♦ న్గొనుటకతన
సంపదలుహెచ్చెఁబాపముల్ ♦ సమసెసుఖము, లెదురుకొనెఁగీర్తిదిక్కుల ♦ నెల్లనిండె
నేమిఫలమింకరానున్న ♦ దోమహాత్మ, మిన్నకయెపోవునే నేను ♦ మిమ్ముఁగనుట.

చ. అమృతమరీచిఁజూచియును ♦ హర్షముఁబొందనిచక్షురింద్రియం
బమరఁగనిన్నుఁజూచిముద ♦ మందెడి నేఁడిదెచిత్తముంగడున్
బ్రమదముఁబొందెబంధువులఁ ♦ బాసినదుఃఖముఁబోవనాడుచున్
శమదమసత్యతత్త్వరుచి ♦ సారపరాశరమానినందనా. ౧౫౫.

ఆ. నిస్పృహాత్ములైన ♦ నీయట్టితపసుల, కేమిసేయునట్టి ♦ దేమిలేదు
ఐననీదుపల్కు ♦ లతిశుభంబులునాకు, హితముగానవినఁగ ♦ నిచ్చపుట్టె. ౧౫౬.

క. అనవుడుఁగృష్ణద్వైపా, యనుఁడిట్టులువిజయకాంక్ష ♦ నతివినయమునన్
గొనియాడుచుండునయ్యమ, తనయునితోఁగూర్మిమీఱఁ ♦ దానిట్లనున్. ౧౫౭.

వ. ఇట్లు పలుకం దొడంగినవాఁడై యా తపోధనుం డాత్మీయంబైన యానుగ్యస్థదోషంబు
పరిహారంబుసేయువాఁడై యిట్లనియె. ౧౫౮.

సీ. వినుధర్మనందన ♦ మనమునవిహపరం, బులయశోభూషణ ♦ మునుఘనంబు
లైనసంపదఁబొంద ♦ నభిలషించినవారి, కాత్మబంధువులందు ♦ ననవరతము
నొప్పఁగాసమవృత్తి ♦ నుండుటయుచితయుక్త, మందులోఁదపసుల ♦ కరసిచూడ
నిజముగావలయును ♦ నెఱినట్టులయిననేఁ, డనఘనీగుణవిశే ♦ షాతిశయము
కతననీమీఁదికూరిమి ♦ గడలుకొనఁగ, నిరుపమానందవైభవ ♦ భరితమగుచు
నిలిచియున్నదియిట్టట్టు ♦ దొలఁగకిపుడు, నాదుహృదయంబునీయధీ ♦ నమునుజెందె.

ఆ. ధరవిరక్తులైన ♦ తపసులకిట్లేల, పక్షపాతమనుచుఁ ♦ బలికెదేని
మొనసినిస్పృహులకు ♦ మోక్షకాములకును, నరయఁబ్రీతిగుణముల ♦ యందెకాదె.

వ. అని మఱియును నా ధర్మనందను గుణాతిశయంబును, ధృతరాష్ట్రదుశ్చరితంబునుం
బ్రకటించి యుత్సాహంబుపుట్టించువాఁడై యిట్లనియె. ౧౬౧.

క. వీరలు ధృతరాష్ట్రునకుఁ గు, మారులు మతిగారో బుద్ధి ♦ మంతులు గారో
యూరక విడనాడెను మిముఁ, బోరు ముభోగేచ్ఛ మోహ ♦ ముసు జేయునె కా. ౧౬౨.

మ. అనయంబీగతి మూఢచిత్తునకు న ♦ ర్థావాప్తియత్నాన దె
ట్లనినన్ సౌబలకర్ణముఖ్యకృత ♦ కార్యాధీనుఁడై నాఁడు దు
ర్జనసంసర్గజితాంతరాయముననిం ♦ స్సారంబు నాపత్ప్రదం
బును గానన్మతియర్థహానియులయం ♦ బుం బొందు నా కష్టునిన్. ౧౬౩.

చ. పాడిఁ దొలంగి ద్రౌపదిని ♦ బాములఁ బెట్టఁగ నవ్వసంగనో
రాడక యూరకే సభికు ♦ లందఱునుండఁగ నీవు వారిపైఁ
గీడు దలంపకుండితివి ♦ కేవలశాంతినయుక్తి నీకుఁ జే
కూడదె కార్యసిద్ధి నయ ♦ కోవిద పాండవవంశవర్ధనా. ౧౬౪.

చ. నిరుపమశాంతశీలునకు ♦ నీకును మిత్రులు నాప్తసీనమై
పరఁగుమహోపకారమునఁ ♦ బ్రాప్తమెఱుంగక క్రూరబుద్ధిపై
నెరయఁగఁ జేసిరందునను ♦ నీమతిశీలమతిప్రకాశమై
కరముప్రసిద్ధికెక్కినుప ♦ కారులె పో మతినీకు వారలున్. ౧౬౫.

చ. చటులపరాక్రమంబున న ♦ శంబగు భూమిను దెస్సులంటి నా
పటుబలశౌర్యభాణములఁ ♦ బ్రస్తుతికెక్కిన వారు శత్రులీ
పటువలెఁ గావునన్వినుమ ♦ హృత్తరయత్నము సేయనోర్పును
త్కటమగు బల్మిగల్గునెడఁ ♦ దావిజయానసూలక్ష్మిఁ బొందుగా. ౧౬౬.

వ. అదియునుంగాక. ౧౬౭.

చ. ఇరువదియొక్కమాఱుధర ♦ నేకులఁ గొట్టిన యట్టి మేటిస
ద్గురుఁడనిజామదగ్న్యుననుఁ ♦ గొంకకెదిర్చియునంబునాకడున్
దురమునఁ బాఱఁ దోలితన ♦ దోర్బలమాగురుఁడాత్మలోనన
చ్చెరువడియెంచునట్టుగను ♦ జేసిన భీష్ముని గెల్వశక్యమే. ౧౬౮.

మ. అదిగాకాతని కెంచిచూచిననిజా ♦ త్మాయత్తపంచత్వమున్
జెదలజ్జించుచు శక్తిలేకజముఁడున్ ♦ స్వాంతేపరాభూతుఁడై
మదిభీతిల్లును నట్టిభీష్ముఁడనిభీ ♦ మంబైనవిల్ ద్రిప్పుచున్
గదియన్భీతిఁ దొలంగకేరు నిలువం ♦ గానోపువారీధరన్. ౧౬౯.

చ. రణమునను గ్రసాయకప ♦ రంపరలన్నిగుఁ గుర్లు గక్కుచున్
గణఁకనుజంతలోజ్జ్వలశి ♦ ఖల్ భువనజిహ్వాలయట్లు గాఁగఁ దాఁ

గణఁగిజగంబుఁ మ్రింగుబలు ♦ కాంతు నమందుఁడయ్యు గాంతవహ్ని నాఁ
దొణఁగిమహోద్ధతిన్ నడుచు ♦ ద్రోణుని నైనను నోర్వశక్యమే. ౧౭౦.

మ. పరమాటోపనిరస్తధైర్యరిపుభూ ♦ పాలుండుశూరుండుస
ద్గురుభావాశ్రితజామదగ్న్యుఁడులస ♦ త్కోదండుఁడాకర్ణునిన్
బరఁగంజూచి సుసంస్తుతంబగుభ ♦ యప్రాప్తిన్ వెసంబొందుచున్
బగువైత్తు స్మతిమృత్యువేనియతని ♦ న్మర్దింపఁగావచ్చునే. ౧౭౧.

వ. అనిపల్కి తదనంతరకరణీయంబగు కృత్యంబును నిజాగమనప్రయోజనంబునుం దేట
పఱచువాఁడై యిట్లనియె. ౧౭౨.

మ. వినుదేవాధిపమంత్రరూపమగునీ ♦ విద్యన్ దపోవర్తియై
ఘనమౌపాశుపతాదిదివ్యశరశ ♦ క్తింబొందిశూరుండునై
పెనుపన్నక్రతనూజుచేతనిపుడీ ♦ భీష్మాదులెల్లన్రణం
బునన్ మందంగలరీవుజూడఁగనుని ♦ ర్మూలంబుగానందఱున్. ౧౭౩.

మ. గగణీనాయకనీకునేఁడుసుమహ ♦ త్త్వప్రాప్తికై దేవతా
వరమంత్రాంకితమున్ మహత్తరసుర ♦ వ్రాతప్రసాదోదయ
స్థిరసామర్థ్యము నైనవిద్యఫలసి ♦ ద్ధింబోలె నేనీయఁగా
నరయంబాత్రుఁడవీవెయంచుమదిలో ♦ హర్షించియేతెంచితిన్. ౧౭౪.

శా. ఈరీతిం దగనెంచిపల్కుచునునెం ♦ తేనింబ్రసన్నాత్ముఁడౌ
పారాశర్యునిసన్నిధానమునకున్ ♦ బ్రత్యుద్గతస్వాంతుఁడై
శూరుండజ్జనుఁడేగుదెంచెఁబ్రియశి ♦ ష్యుండుంబలెంబొమ్ముచే
కూరంజేయుమటంచుధర్మజుఁడుదాఁ ♦ గూర్కింపగంబల్కఁగన్. ౧౭౫.

వ. ఇట్లేతెంచిన యనంతరంబున. ౧౭౬.

ఉ. వ్యాసముఖంబున న్వెడలి ♦ వహ్నికణోజ్జ్వలగౌరవర్ణమై
వాసవమంత్రరూపమున ♦ వార్తకు నెక్కొనవిద్యయజ్జునో
ద్భాసితవక్త్రమధ్యమునఁ ♦ బర్వుచుఁబొందెదినోదయంబునన్
భాసిలుసూర్యదీప్తివిరి ♦ పద్మమునుంబలెఁగాంతిపుంజమై. ౧౭౭.

చ. ప్రకటముగాఁగఁదన్నియమ ♦ భాసురయోగవిధోపదేశమున్
అకలుషసత్ప్రభావమున ♦ నప్పుడెసేసెఁదదీయసిద్ధిచేఁ
బ్రకృతిమహాత్ములన్విదిత ♦ భావముగన్పడెమూలముట్టుగా
వికసితమయ్యెసాఁదగుని ♦ వేకముదృష్టియునద్భుతంబుగన్. ౧౭౮.

చ. ఒనరఁగ నామునీంద్రుఁడు జ ♦ యోదయమైన తపస్సమాధిఁ దా
ననువుగఁ గూర్పఁగాఁ దలఁచి ♦ యాత్మకు నెంతయు సానుకూలమై
తనరుచు భూరిలాభకథి ♦ తంబగు నాకృతిఁ దాల్చియున్న య
ర్జునునకు నిట్లనున్ని యమ ♦ సూచకమై తగునట్టు లెంతయున్. ౧౨౯.

శా. ఏనీ చెప్పిన యోగమార్గమున నెం ♦ తేసుప్రకాశుండవై
మౌనాభ్యాసులపద్ధతిన్ దెలిసి నీ ♦ మార్గంబ దెవ్వారికి
జ్ఞానప్రాకనిగూఢమై పరఁగఁగా ♦ స్నానోపవాసవ్రతా
నూనంబై నజపంబులన్ సలుపుమీ ♦ సోగ్రాస్త్రశస్త్రుండవై. ౧౩౦.

చ. సరభసవృత్తి నింద్రునిప్ర ♦ సన్నతఁ గోరుము యోగనిష్ఠచేఁ
బరఁగఁగ నీవు నేసెడు త ♦ పంబున కుందగు నింద్రకీలమున్
సురగిరి దాని నీక్షణమె ♦ చూపఁగలండిదె పేఁడె యక్షుఁడం
చరుదుగఁ బల్కి నిల్చె వాక ♦ యక్షుఁడు దానపు డదృశ్యతంబుగన్. ౧౩౧.

క. ఇప్పగిది నప్పగించుచు, నప్పుడె యాగూనకాని యరిగె ♦ నంత న్నృపుఁడున్
తప్పక మునియాజ్ఞ యుఁబలె, నప్పార్థుని ప్రోలనిల్చె ♦ నయ్యక్షుండున్. ౧౩౨.

వ. అంత. ౧౩౩.

మ. నయమొప్పంగ సుయక్షుఁడుం బ్రణతుఁడై ♦ నవ్యానురాగంబుచేఁ
బ్రియవాక్యంబులు పల్కుచుండు నరుతోఁ ♦ బ్రీతాత్ముఁడై స్నేహమున్
నియతాత్మం దగఁ జేసె నంతట నెయిరా ♦ నేసంగముం బెట్టునం
శయమున్నె మతిసాధుసంగమమునన్ ♦ సఖ్యక్రమం బొందఁగన్. ౧౩౪.

ఉ. అంతట నింద్రసూనుఁడు ద ♦ యాప్తికినై యొడఁబాయ మందభా
స్వంతుఁడు నట్ల నేచనఁగఁ ♦ జాలుబృహస్పతి మేరుగిరుధా
భ్యంతరసీమ లంబలెయ ♦ మాత్మజుఁడాదిగఁ బాండపేయులన్
గొంతతమంబు బొందెమది ♦ కొంకుచుఁ దాఁ బ్రసభాత్మలాభమై. ౧౩౫.

సీ. రమణీయకార్యగా ♦ రవవిలోకనతము, స్వరిహరింపంబడి ♦ తిరుగ భ్రాతృ
వాత్సల్యమునఁ బొందఁ ♦ బడివారియందువి, భాజ్యమానంబుగాఁ ♦ బ్రాప్తమైన
యాదుఃఖ మతిభార ♦ మైనదే నివిభాగ, ములఁ బొందుకతమునఁ ♦ దాలకమైన
యట్లు వారికిఁ దోఁచి ♦ యతిధైర్యమునఁ బరాం, శరవాక్యసామర్థ్య ♦ గరిమ నెమ్మిఁ
బరుల చేఁ బుట్టుతీవ్రతో ♦ పము ననరుని, భూరతయు నెంచుకొనుచుండు ♦ వారియందు
మించి చూపంగ నాస్పద ♦ మింతయైనఁ, గలిగి వసియించఁగా లేక ♦ తొలఁగెనపుడు.

తే. తోలఁగి శోభిల్లువారల ♦ నలుగురినిని, బగటిజాముల నాల్గింటి ♦ బలెను విడిచి
యంధకారంబు నిశఁ బొంది ♦ నట్లు కృష్ణ, నేకమై పొందె నాఖేద ♦ మెల్లఁ గూడి.

మ. అపుడా ద్రౌపది చూచు ప్రేమ యధికం ♦ బైనన్ సబాష్పంబులై
చపలోత్ఫుల్లతుషారతోయకణసం ♦ ఛన్నోత్పలాభంబులై
విపులంబౌ కనుదోయి మీలనముగా ♦ వింపంగ లేదయ్యెఁ బా
ష్పపరిస్రావము బుట్ట దానదొసఁగుల్ ♦ ప్రాపించు నా సెన్ను చున్. ౧౪౮.

చ. అకలుషితానురాగసుర ♦ సాంచితమున్ లలనార్పితంబునన్
బ్రకటితదృక్ప్రియంబునగు ♦ ద్రౌపది చూపపు డస్జ నుండు దా
వికసితమానసాంజలిని ♦ వేడుకతోడుతఁ గూర్మి మీఱఁగా
సకలమునుం గ్రహించెఁ బృథ ♦ సంబలముం బలె వాంఛితాత్ముఁడై. ౧౪౯.

వ. ఆసమయంబున నవ్విజయున కభిముఖంబుగా నిలిచి కోపం బుత్కటంబుగాఁ జేయం
దలంచి. ౧౫౦.

తే. వనగజము చేత నాశర ♦ ద్వాహిని బలె, విగతధృతి చేతమాలిన్య ♦ వేషమైన
ద్రుపదరాట్పుత్రి కన్నీరు ♦ గ్రుక్కుకొనుచు, నరునితోఁ బల్కె గద్గద ♦ స్వరము దోలఁక.

ఆ. పంకసన్నిభంబు ♦ పరులు చేసినయట్టి, కపటమున ననుమునుఁగు ♦ గౌరవంబు
నొగిని సంపదలను ♦ నుద్ధరింపఁగలవు, నీవు మష్టుఁ బాసి ♦ నిర్మలాత్మ. ౧౫౨.

క. ఆసుల నెల్లను దొలఁగఁగ, బాధించెదు నీతపంబు ♦ పరిపక్వం బై
సాధింపఁబడిన దాఁకను, మాధవుఁ దలపోయుచుండు ♦ మదిఁ గలఁగకుమీ. ౧౫౩.

చ. అతులయశంబుఁ బొందసుఖ ♦ మందఁగనైన మనుష్యసంఖ్య దా
నతకరియింపనైనమది ♦ నాస్థదలిర్పఁగ నిర్మలాత్ములై
సతతము నుండువారలకుఁ ♦ జయ్యనఁ బొందును నర్థసిద్ధి దా
మతి ననురాగిరమైనయుల ♦ మానినియుం బలెఁ దన్ని జాంకమున్. ౧౫౪.

సీ. వినులోకరక్షణ ♦ మునకు బ్రహ్మ సృజించు, క్షత్రతేజం బెల్ల ♦ సమసిపోవ
నధికతేజోవంతు ♦ లను మాట ప్రాణసం, కాశాభిమానంబు ♦ నాశమొంద
నాప్తకృత్యంబంచు ♦ నచటి రాజులు సంశ, యించిన ప్రమత నిచ్చ ♦ గించి మూడ
నతిదిగ్వికీర్ణమై ♦ యలభూవితానంబు, లెల్ల నొప్పు యశంబు ♦ లేర్పడంగ
శూరకర్మంబు విఖ్యాతి ♦ మాఱఁబోవ, నాయతులు దూలమనకిపు ♦ డగులు సేయు
పరిభవము నిన్ను నేఁ డెడఁ ♦ బాయుకతనఁ, దలఁచి మదిను చ్చరింపను ♦ దరము గాదు.

తే. పాంతగాయంబునలపునః ♦ ప్రహరణంబుఁ, గలసిబాధించుగతిదుఃఖ ♦ గతిని బొంది
పొనుఁగుపడుచున్న నాచిత్త♦మనఘ నేఁడు, కలఁచి వెతి నుందఁగాఁ జేయుఁ♦గలిగెముఱల. ౧౯౭.

వ. అని మఱియును.

సీ. క్రొమ్ములు బోయిన ♦ కుంజరంబును బోలె, విగతాభిమానతి ♦ వికృతి నొంది
రిపురాట్ప్రితాపాంత ♦ రిత తేజము నశార, దాంబుదావృత వా ♦ రాదిఁ బోలి
స్వనిరర్థకతనజ్ఞ ♦ తను బొందినట్లున్న, దివ్యాస్త్రములు బూని ♦ తేజరిలక
ఘనయశఃక్షయముచే ♦ గతజలాబ్ధిని బోలి, యన్యాకృతిని దాల్చ ♦ నట్టులగుచు
నీదుశౌర్యంబు బలమును ♦ నీఱుగాఁగఁ, గులపము శాంతము నుండఁ జెప్ప ♦ ఘోళిబ్రుంగి
దిక్కులేకున్న యీకురుల్ ♦ తెలియఁ జూచు, చున్న వాఁడవు తొలినిజ ♦ యొంటినైన.

సీ. ఇలలోన సత్పురు ♦ షులను సంరక్షింప, నాతండె క్షత్రియుఁ ♦ డనఁగఁ బరఁగు
రణకర్మములసమ ♦ ర్థంబైన విల్లె తాఁ, గార్ముకంబనెపించి ♦ ఖ్యాతిఁ గాంచుఁ
గాని యీయర్థంబు ♦ లేని యీశబ్దాఖ్య, ధ్యయబాతంబెల్లఁ ♦ దలఁచు నేపుడు
మూఢుఁడై యీశబ్ద ♦ ములఁ బ్రసక్తిలఁ జేయు, నాఁడె యీశబ్ద ♦ ఘాతుకుండు
గావున నీవు క్షత్రియు ♦ గరిమఁ గార్ముకంబు విఖ్యాతి నిల్పుచుఁ ♦ గడఁగి మస్మఁ
గావకున్న ట్టియీయప ♦ ఖ్యాతియెల్ల, గతముగాఁ జేసి విఖ్యాతిఁ ♦ గాంచుమనఘ.

వ. అదియునుంగాక. ౨౦౦.

క. వినునీగుణములు తేజము, ననుఁ బాయుచు నిప్పు డింకనీ యుడుపుం
బును గోరెదు మత్సామ్యం, బునఁ బొందఁ దుఁదుల్య దుఃఖ ♦ ములుగలవిపలేక. ౨౦౧.

వ. ఇంత యేమిటికిం జెనిం జెప్పెద నాకర్ణింపుము. ౨౦౨.

చ. విమతులచేఁ బ్రమాదమున ♦ వేదతనొందిగజవ్రజంబుచే
భ్రమసినటావిలూనమగు ♦ భాసురకేసరిఁ బోలెనున్న ని
న్నమరఁగఁ గార్యభారమిపు ♦ డక్కుని వాసిగలక్ష్మియుంబలెన్
మమతను బొందియున్న దిన ♦ మస్థఁడవౌటను గానదూఱెపకన్. ౨౦౩.

వ. అని యిట్లు ద్రుపదరాజనందన నిజపరిభవద్యోతకంబుగాఁ బల్కి పదియుఁ బ్రయోగ
నిర్వహణ హేతుకంబుగా నిట్లనియె. ౨౦౪.

మ. ధరలో నెవ్వఁడు తక్కుమానవులచే ♦ సంబొందఁగా రానియా
వరసంభావనవర్ధవంతముగ న ♦ ద్వైశ్వపారతంజేయున
మ్మనుజుండింబొందవు నశ్వభాస్థలులల్లో ♦ నన్బూరుమాధిక్యముల్
కన నెమ్ముఁగనుతెక్కువెట్లగనుమం ♦ ఖ్యాద్విత్వమింద్రాత్మజా. ౨౦౫.

మ. మదినీవిప్పుడుమమ్ముఁబాసిచనఁగా ♦ మామీఁదివాత్సల్యతన్
గిదియున్విఘ్నములెన్నియేనవియుమ ♦ గ్నంబొందఁగాభక్తినీ
హృదయంబందునుపాస్తిసేయుమలదే ♦ వేంద్రుండునీకెంతయున్
సదయుండైవెసఁజేయుఁగాకతపమున్ ♦ సాఫల్యతన్బొందఁగన్. ౨౦౬.

క. జనరహితమంగళస్థల, మునసొకఁడవైయుండిమోహ ♦ మునఁబొందకుమీ
వినుమత్సరరాగాత్ములు, చెనఁటులుసాధువులనైనఁ ♦ జెఱుతురుజగతిన్. ౨౦౭.

మ. అదిగానన్మఱియుప్రమాదముననా ♦ వ్యాసోపదేశంబున
న్ముదమొప్పంగనువేగఁజేసిదయతో ♦ మాకోర్కెలీడేర్చుమీ
తిరుదంచత్ఫలసిద్ధినీవుకృతకృ ♦ త్యత్వంబునన్బొందిరా
ముదితాత్మున్ననుఁగౌఁగిలింతుఁగుచముల్ ♦ మోవంగనేనత్తఱిన్. ౨౦౮.

క. అనిపరిభవంబుమఱినూ, తనకృతమైతోఁచనిట్లు ♦ ద్రౌపదివల్కన్
వినికపలియుత్తరాయణ, దినకరుఁడుంబోలెనరుఁడు ♦ దీండ్రించెఁగడున్. ౨౦౯.

ఉ. అంగటశత్రులందనని ♦ జాగ్రమునంగనుఁగొన్నయట్లుదా
నెంతయుభీషణాకృతివ ♦ హించెఁబురోహితదత్తశస్త్రిఁడై
వింతగసౌమ్యుఁడయ్యునిజ ♦ విగ్రహమందులమారణక్రియన్
మంతుకునెక్కినట్టిఘన ♦ మంత్రముఁబోలెఁబ్రచండమూర్తియై. ౨౧౦.

వ. అంత. ౨౧౧.

సీ. సౌమ్యుండుమంత్రపూ ♦ తంబుగానట్టిచ్చు, నిశితఖడ్గముఁగేల ♦ నెఱయఁదాల్చి
ప్రస్ఫీతాస్త్రసంధాన ♦ పటుతరజ్యాకర్ష, ణామోఘమైనవి ♦ ల్లమరఁబూని
కవచాసల్బిగియించి ♦ నవరత్నఖచితమై, యింద్రాయుధక్షతుల్ ♦ సాంద్రతేజ
మునఁగ్రిత్తిచేతఁబో ♦ లెనుసారెఁగడుపుచు, తారకోజ్జ్వలనభో ♦ తిరముమాడ్కిఁ
దనరుకవచంబుధరియించి ♦ ధనవభృత్య, విదితమాంగల్యహిమశైల ♦ పదవినడచె
నచటినూనులుధర్మజుం ♦ డనుపలేక, కొంతవెతఁబొందఁగావారి ♦ కంతమొక్కి.

వ. ఇవ్విధంబున నవ్విజయుండు ప్రయాణోన్ముఖుండై చనుసమయంబున. ౨౧౩.

క. కురిసెనుపువ్వులవానలు, మొరసెనుసురలోకమందు ♦ భులతోదిక్కుల్
శరనిధిప్రీతసూచకుఁడయి, వరుఁడుంబలెఁబొంగివెడలి ♦ వసుమతిఁగదిసెన్. ౨౧౪.

వ. తదనంతరకథాక్రమంబు విన్నవించెద. ౨౧౫.

క. కరనిశితనఖవిదారిత, పరకాంచనకశిపువక్షు ♦ పాండవపక్షున్
కరిరక్షాఖిలశిక్షు, నరభక్షణహారణదక్షు ♦ నరహర్యక్షున్. ౨౧౬.

మత్తకోకిల. రాజహంసను నేత్రకోసల ♦ రాట్సుతాపరపుత్త్రవి
భ్రాజమానసుగాత్రకౌరవ ♦ రాజపన్నగవేత్రది
గ్గ్రాజసన్నుతసత్యకీర్తివి ♦ రాజమానచరిత్రస
ద్భోజరాజసుతామనోహర ♦ పూజ్యమానదయానిధీ. ౨౧౭.

గద్యము. ఇది శ్రీమదహోబలలక్ష్మీనృసింహకటాక్షలబ్ధకవితావిచిత్ర కౌండిన్యసగోత్ర గోపాలునికులపవిత్ర భాస్కరామాత్యపౌత్ర వీరనమంత్రిపుత్ర సరసభాగవతపూజావిధేయ సింగయనామధేయప్రణీతం బైనకిరాతార్జునీయంబను మహాకావ్యంబునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.

ద్వితీయాశ్వాసము.

క. శ్రీరాజితఘనవక్షా, సారాంబుజసన్నిభాక్ష ♦ సంయమిరక్షా
ధారాగరుడాధ్యక్షా, నారాయణనయవిచక్ష ♦ నరహర్యక్షా. ౧.

వ. అవధరింపు మవ్విధంబున నా ధనంజయుండు శుభనిమిత్తంబులు గనుంగొనుచు ద్వైత వనంబు వెడలి శరత్కాలోపశోభితంబై కూజద్రాజహంసమాలికాకాంచికయుఁ బరి పక్వసస్యాహితపాండుతాగుణంబునం బరిపూర్ణయౌవనంబున సఖీపరివృతయై యొప్పు ప్రియురాలుం బోలెఁ బ్రకాశించు జనసమీపప్రదేశంబు డాయం జని వినమ్రశాలి ప్రసవాభిరామంబై యపగతపంకిలత్వంబునుం బొందుచు, నకలంకపంకరుహసంకలి తాభంబులై యుపాయనీభూతశరత్కాలసంపదలం బొదలు నుదారంబులైన యకృ త్రిమకేదారంబులం గని యానందించుచు విస్మయాకులత్వంబునను న్మీలితాంభోరుహ లోచనంబులైన సరోవరంబులచేతం దిలకింపంబడుచు, నిజాంగనావిలోకనవిలాస విభ్రమానుకారంబులుగాఁ బొరలు శఫరీవివృత్తంబులయందుఁ జిత్తంబు హత్తించుచు, మఱియు సవారిజంబైన కేదారవారియందు విరాజమానంబగు శాలిరామణీయకం బవలోకించి సుదుర్లభంబైన యనురూపసంగమం బింత యొప్పు సేయని యుత్కర్ష లక్ష్మీవిలాసంబు నగ్గించుచు, కింజల్కవిష్కృతఫేనపుంజోదకంబైన కంజంబులయందు రంజితస్థలపంకేరుహాశంకాంకురితమానసుండై తత్క్షణసాక్షీనోల్లుంఠితోపలక్షితాంబువుల వలన నశంకితుం డగుచు, ననుదినక్షీయమాణంబులై పర్యాయక్రమంబునం బ్రకాంతర యంబులైన తోయంబులచేతం గృతోర్మిరేఖాకారంబులై నెరికలఁ జెలువారు వెలి పట్టుపుట్టంబులమాడ్కి నతిశుభ్రంబులై కనుపట్టు విమలనదీపులినంబులం గని సంతో షించుచుం జని చని ముందట. ౨.

సీ. భ్రూమధ్యమునఁ బొట్టు ♦ పొల్పడి మీఁద వింతగాఁ, దాల్చినబంధూక ♦ దళముఁ గాంచి
యావకరపదయుక్త ♦ మగుచు నింపులుగుల్కు, పల్లవాధరశోభ ♦ నుల్లసింపఁ
గుదురు చక్కనిగబ్బి ♦ గుబ్బలు నిండఁగా, మాటికి జల్లుతో ♦ మరునరజము
నెరపినచెమటచే ♦ వరపద్మరాగసం, కలితమౌక్తికహార ♦ గరిమ నెఱపఁ
గలితకర్ణోత్పలద్యుతుల్ ♦ గలసి వెలయు, చారురుచినేత్రశుభగాత్రి ♦ శాలిగోప్త్రిఁ
గాంచి కడు మెచ్చె నాశరత్ ♦ కాలమహిమ, నేఁడు సాఫల్యమును బొందెఁ ♦ జూడ ననుచు. ౩.

వ. వెండియు,

ఆ. పోవు బీళ్ల మేసి ♦ పొదుగుల బరువున, వేగఁ బఱవలేక ♦ లేఁగలందుఁ
గూర్మి మీఱవచ్చు ♦ గోగణంబులఁ గని, యాత్మలోనఁ జాల ♦ హర్షమొందె. ౫.

సీ. కంటికింపగు శర ♦ త్కాలఘాసము మేసి, పొగ రెక్కి సంప్రాప్త ♦ పుష్టిఁ దాల్చి
శిరముఁ గొంత టువంచి ♦ చిఱుచిఱులాడుచుఁ, గాలు ద్రవ్వుచుఁ బ్రతి ♦ గా నెదుర్చు
పరవృషభంబును ♦ బొడిచి ఱంకెలు వైచు ♦ కోడె యని
తటినీతటంబులు ♦ దటిసి యోరగ నిల్చి, సెలవి కొమ్ములఁ గ్రుచ్చి ♦ చిమ్ము కొనుచు
ధరణి లోపలఁ గల యట్టి ♦ దర్పమెల్ల, విగ్రహముఁ దాల్చి యీ రీతి ♦ వెలసినట్టు
లురుతరాటోపమున నొప్పు ♦ చున్నయట్టి, కడిఁది యాఁబోతు నొక్కటిఁ ♦ గాంచి యపుడు.

తే. మంచు తెరమాడ్కి శుభ్రమై ♦ మించగి తిని, విచ్చిపోవుచు నుండు మే ♦ ఘతతిఁ జూచి
గళితసుక్షౌమజఘనయై ♦ ఖగులఁ దనరు, వరశరత్సింగ్సుపైకతి ♦ ప్రజముఁ గాంచి. ౬.

తే. అవలఁ జనుచుండి పసుల ♦ యందు సోద, రాభిమానంబు గోవి ♦ ముత్వమొంది
యలరు గృహములలో బలె ♦ నడవి నాల, నరసనున్న త్రిగోపాల ♦ నరులఁ జూచి. ౭.

వ. ఇవ్విధంబునం గనుంగొనుచుఁ దద్వ్రజాజిరంబులు దాఁటుచుం జని. ౯.

సీ. నెఱితు మ్మెదలు మూఁగి ♦ దరహాసవర్తిత, దంతకేసరములై ♦ తనరు కుంద
లోపశోభితమౌచు ♦ నుదయాతపామృష్ట, పుష్కరనిభములై ♦ ముఖములలరఁ
గలితనిశ్వాసనం ♦ చలితాధరోష్ఠతఁ, జలదేకదళలతా ♦ సామ్యమొందె
హస్తాభినయలీల ♦ నాకర్ణనములొప్ప, ఘటములు మ్రోగ ♦ గంభీరముగను
జలదరవమంచు నెమళులు ♦ చెలఁగి యాడ, బడలి వనిఁ బాడు లోచనల ♦ త్పలములనఁ బరఁ
జలకుచజఘనలయి నాట్య ♦ సఖులఁ బోలి, చల్లలటు సేయు వల్లవీ ♦ జనులఁ గాంచె. ౧౦.

సీ. గట్టిపాఱిన యట్టి ♦ కర్దమంబుల మీఁద, పెరగఁ దోలిన బండ్ల ♦ బాడలమర
సంతతగతులవి ♦ స్తారమై వర్షగ్రస్త, విషమపథములెల్ల ♦ విడిచి పసులు
గవిసి యిరుగడలఁ ♦ గలయ మేసిన సస్య, సంపదల్ గలిగిన ♦ సరణి వట్టి
జనపదంబులు డాయుఁ ♦ జనియుచ్చుట వనింద్య, కర్మభావంగికి ♦ కనకగర్భ
ఘూషణంబుల చేనొప్పు ♦ పురుషవరులు, వెలయ సాశ్రమకుంటిష ♦ ములను బోలి
పుష్పహాసంబులలరంగ ♦ బొలుచు రచ్చ, పొదలు వెనఁగాంచె నారాజ ♦ శృంగవృందము.

వ. తదనంతరంబ వ్యాసోపదిష్టుండై యనుగతగమనంబునఁ జనుదెంచుచున్న యక్షుండక్షి గోచరంబగు తచ్ఛరత్సంపదం గనుంగొని యింగితజ్ఞుండగు వాఁడు ప్రమదావసరంబున నూరకుండుట యని యపృచ్ఛా పరిభాషణశంకం బొసొస్తుచు, శరత్కాలోదయావలోకన కుతూహలుం డగుచున్న యర్జునున కిట్లనియె. ౧౨.

మ. జననాథోత్తమనిర్జలాభ్రయుతమై ♦ స్వచ్ఛాంబుకల్లోలినుల్
దనరం గాశుభదైవదానఫలకా ♦ లంబుంబలెన్ లోకముల్
ఘనసాఫల్యతనొందఁజేసెడుశర ♦ త్కాలంబునీకెంతయే
ననుకూలంబుగఁజేయుఁగాకవిజయో ♦ ద్యల్లక్ష్మినింద్రాత్మజా. ౧౩.

సీ. అడచూచితేదేవ ♦ నదులెల్లనౌద్ధత్య, రహితలైకనుపట్టె ♦ రమ్యలగుచుఁ
బరిపక్వఫలములై ♦ పైరులెంతయునొప్పె, ధరయెల్లరహితక ♦ ర్దమతఁబొంచె
వర్షాగమాసక్త ♦ వాంఛయంతయువీడి, శరదృతుపతిగుణా ♦ సక్తమయ్యె
ఘనపదంబుబలాక ♦ గమనంబులనునింద్ర, చాపనీలాభ్రసం ♦ చారములను
సారిదిలేకున్ననిర్మల ♦ స్ఫూర్తిచేతఁ, దనరుచున్నదియెట్లన్నఁ ♦ దనకుఁదానె
వెలయుచున్నట్టివస్తువు ♦ వేఱొతలఁప, నన్యగుణములఁదాఁగోర ♦ దనఘచరిత. ౧౪.

సీ. విగళితతటిల్లతల్ ♦ వెలయునంతరమున, గళితకాంచనహార ♦ గరిమనెరవు
నిర్జలత్వంబున ♦ నెఱయుశుభ్రతదుర్బ, లతనుబొందినపాండు ♦ రతనుదెలుపఁ
దనరుచుండెడుపయో ♦ ధరములుకుచలీల, నమరఁగావర్షర్తు ♦ వనెడుపతిని
నెడఁబాసివిరహాన ♦ నెంతయుఁగృశియించు, లలనలవలెదిక్కు ♦ లలరుచున్న
వలఘుచారిత్రశుభ్రాభ్ర ♦ కలితమగుచు, నవిగొకనుఁగొంటెకడువిస్మ ♦ యంబయాశ
తలఁచివర్ణింపనీశర ♦ త్కాలమహిమ, తరమెయెవ్వారికైనను ♦ మఱియువినుము.

మ. మనరాహిత్యతనెంతయుఁన్ వికలమౌ ♦ మాయూరవుంబల్కుపై
నిదినేఁడిప్పుడువాంఛసేయుడుమనం ♦ బెంతేనినావీనులున్
మదహంసస్వరలగ్నలయ్యెనదియె ♦ న్నంగాగుణవ్రాతముల్
విదితంబైననవప్రియాస్పదములై ♦ వీడుంగదాస్నేహముల్. ౧౫.

మ. జననాథోత్తమచూడుమెన్నొదరులై ♦ సంపూర్ణపాకంబులన్
వినుతంబైనపిశంగతన్వెలయుచున్ ♦ కేదారతోయాంతరం
బునవిప్పారుననాసితోత్పలఘనా ♦ మోదేచ్ఛనుంబోలెరా
జనముల్ పంటలవాలియున్నవిజనుల్ ♦ సంతోషముంబొందఁగన్. ౧౬.

సీ. కలమాబ్జబినదళ ♦ కాంతిసమ్మిశ్రత, వరపిశంగారుణ ♦ హరితరుచులు
నెరయఁగాఁగలిగిన ♦ చరదింద్రచాపఖం, డాభంబులైనతో ♦ యములుగాంచి
యేడాకుటనఁటుల ♦ నెగయుపుష్పాదిజాలు, పైటబోలెనుసారె ♦ మాటుకొనుచుఁ
గాటుకద్దిర్చిన ♦ కన్నులల్లార్చెదు, గతినెల్లగెంటెనుల్ ♦ గదలుచుండ

వెలయుకుసుమంబులనునవ్వు ♦ లొలుకుచుండఁ, గురుకుచంబులగతిఁబొవ్వు ♦ గుత్తులమర
నలరుకనలీలఁ బుష్పంధ ♦ యములువెనర, వనితలను బోలు వనపఙ్క్తు ♦ లానరఁ జూచి.

సీ. తటిదగ్నిదీప్తియుం ♦ దయితేకమభ్రాంబు, దచ్ఛదచ్ఛాదితా ♦ తపములోలయుఁ
బంకజామోదనం ♦ పర్కవాతోన్నత, తనుసీకరాప్లుతాం ♦ తరగతనలరు
కడుశుభంకరమునౌ ♦ గగనమార్గముఁ జూచి, మీఁదితోఁబుచుఁ జేరి ♦ వారుదీఁడి
యటునిటున వెవ్వన్య ♦ మరు వెంచు రాయంచ, పఱుపుపలు, కలగీతిఁ ♦ బ్రబలుచుండఁ
గడఁగి మేఘావరోధని ♦ ర్గతములగుచు, నేటికనోన్యమును జూచి ♦ మాటలాడఁ
గలిగెనంచనుభాషించు ♦ గతినిదిక్కు, లలరఁగనుఁగొంటి వేషాఘ్ర ♦ యానమునుతీయు.

వ. గొడగొనిబీళ్ల నుండి నిజ ♦ ఘోషములం బలివాంఛ మీఱఁగాఁ
గదుపులఁ బాసి ముందరను ♦ గ్రక్కున వచ్చిన ధేనుజాలముల్
నదయత లేఁగ లంగలసి ♦ చన్నుల వెంటను బాలు గాఱు పెన్
బొదుగులగానక్కులుంబలెను ♦ మూర్కొనియిచ్చెడుఁ గంటి వేల్పుసా. ౨౦.

క. జగదేకపావనంబై, జగదుద్భవహేతుకమును ♦ నవ్వత్సయుతం
బగు ధేనుసమితి యొప్పెను, నగణితఘనమంత్రసంయు ♦ తాహుతిరీతిన్. ౨౧.

క. జితబర్హిణీస్వనాంచిత, తతమగుగోపీసుగీత ♦ తత్పరతను వి
స్మృతిఁ జెందిమృగకదంబము, లతులితసస్యములు మేయ ♦ వనెకనుఁగొంటే. ౨౨.

క. అనతమైనసుబద్ధిని, తానిక్కియునాస్థచేన ♦ ధఃకృతిసేయన్
సూనశరతప్తకై వడి, ధీనుతకలమములు పొందు ♦ దీధితినొందెన్. ౨౩.

క. పరసిజరజములు జలశీ, కరములు పరిగొనెడు వాయు ♦ గతిఁ జెందినవి
తృరివృతులగుదుశ్చరితుల, కరణిని భ్రమరములు గతులు ♦ గానవుకంటే. ౨౪.

సీ. వవడంపుఁ దునుకల ♦ భంగినొప్పెడు చంచు, వులశాలిశిఖలెల్లఁ ♦ గలయఁగొఱికి
కఱచుక కొని పోవు ♦ వరశుకంబులు శాలి, పాలికలదరింప ♦ సోలి సొగసి
బారుగా విరిగి వే ♦ పఱచుచుఁ జూపట్టెఁ, బక్షదీధితులాకు ♦ పచ్చగాఁగ
సరిచంచువులజీగి ♦ వనుసరక్తిమగాఁగ, సరవిఁ దద్గతమైన ♦ శాలిశిఖల
జిగిపిశంగతనొప్పంగఁ ♦ జిత్రవర్ణ, కలితసాంద్రేంద్రచాపసం ♦ కాశమగుచు
నవిగొకనుఁగొంటి వేమునిఁ ♦ యత్తుఁడిట్లు, పలుకుచుండంగఁ దత్సమీ ♦ పమున నంత.
సీ. [illegible] ♦ గలతేజముల్లను, శాశ్వైకచుపట్టు ♦ రమణఁదోఁచఁ
[illegible] ♦ [illegible] యైతోలనొప్పు, శిఖరశాబరులు సఖ ♦ ల్లితమునయు

విగళితజలభార ♦ విశదాంబుముక్సంచ, యంబకోయనిపిస్త ♦ యమునఁజూచె
నాసన్న భూముల ♦ నలరు నల్లనివన, చ్ఛాయనీలాంబర ♦ సామ్యమొంద
నుపరిభాగంబున ♦ నొప్పుమంచుకరళ్ల, చేతగౌరత్వవి ♦ ఖ్యాతమగుచు
సీరపాణివిధంబునఁ ♦ జెలువుమీఱి, యమరకిన్నరగంధర్వ ♦ యక్షముఖ్య
విరచితావాసమై చూడ ♦ నొఱపుమీఱు, హిమగిరీంద్రంబుగనుపట్టె ♦ నింద్రజునకు.

వ. ఇవ్విధంబునం గనుంగొని డాయం జని మేరుమహీధరవిజయదిగంతావలోకనరభసనభోవిలంఘనేచ్ఛాసముత్పతితం బైన తెఱంగున సమున్నతంబై భానుమండలప్రభావిభాసితపురోభాగనిబిడాంధకారసమాచ్ఛాదితాపరభాగం బగుచు లలితాట్టహాసనిరస్తతమస్స్తోమాగ్రతలానుగతగజాజినశ్యామలపరిధానాలంకృతశంకరోపమితంబై, యితరేతరాదర్శితనరనభశ్చరసురనికరకృతవితతయుచిరతరవివిధమణిరచితభాసురావాసంబును, భుజగభూమణప్రభావప్రకటనార్థాభినిర్మితజగత్త్రియప్రతిబింబానుకారంబును, నాగేంద్రధవళితనభోవ్యాపితజాంబూనదరాజివిరాజమానాపహసితసౌదామినీసహితశారదనీరదసముదయాంచితశిఖరసముచ్ఛ్రితంబును, వివిధమణిగణఘృణిజాలపతాకాంశుప్రదీపితామయ్యపభోగితలతికాగ్రహోదితలతాకాంతకాంతారోపలాంతరగోపురోపశోభితనగరసంకాశప్రదేశంబును, ననవరతప్రవర్షితజలభారపాండురితాపవర్జితతటిద్గర్జితోభయపార్శ్వకటకసంవ్యాపితాభ్రనిచయోదితపక్షలక్ష్మ్యుపలక్షితంబును, నాకజగజ్రవజాహతసంరుగ్ణసమవతారసమవిషమతటస్ఫుటతద్వ్యగోపలక్షితోదకవికసితనిష్యందమకరందబిందుసందర్భనానందపరిభ్రమితమిళితభృంగసందీపితారవిందసందోహసముద్దీపితవివిధవిహారానుకూలకూలసంజాతమంజులనికుంజపుంజోపరంజితశీకరనిర్ఝరప్రవాహాభిరామనిర్ఝరోపశోభితంబును, అభినవసమున్నిద్రజపాకుసుమసంకాశప్రభాభిశోభితపద్మరాగమణిగణోపరంజితహాటకకుడ్యకాదాచిత్కసానుసంకల్పితసంధ్యారాగాభిరామధామంబును, ఆలోలనీలతమాలమాలికావిలాసకదంబనికురుంబసముజ్జృంభితంబును, నీహారతుషారపరిప్లుతంబును, విస్తీర్ణకర్ణవ్యాపారసంజాతవాతోద్ధూతమదగంధానుబంధబంధురపుష్పంధయసంశోభితగండస్థలమూర్తికాభిరచితతనుత్రాణాయమాననీహారబిందుసందోహసమావృతోత్తుంగాంగాభిరామసముద్దండశుండాదండవిఖండితకమలమండలప్రచండమదవేదండతండోపమండితంబును, నానావిధానర్ఘ్యరత్నమణిప్రభాభిరామసముత్తుంగశిఖరోపశోభితంబును, అపరిమితకుసుమితలతాగృహసంకలితఘనగహ్వరప్రదేశంబును, కూర్మప్రపాదరాజహంససంచారసైకతనితంబసరోవరనాళీవిహరచక్రవాకరోజకంబుగ్రీవబిసబాహుజలజాతకరాననోత్పలపత్రనేత్రరోలంబమూ

లాలకవేణీవేణికావిలసితయువతిసమానసమంచితసరిత్సం[illegible]శోభితంబును, కుసుమశరని
కరప్రవాళకుతారబాలకగదాంకలితసుకేసరసైంధవసంశోభిత[illegible]ఘాయమానా
నూనసహకారాశోకతరుప్రదీపితంబును, కలక్వణితకాంచీనిరాజితవిలాసవతీవిపులపృథు
నితంబసంశోభితనదీవిలసితంబును, దయితాయమానలతికా[illegible]రాశ్రితదన్వీకరనిక
రోపశోభితంబును, బహువిధానర్ఘ్యమణిప్రభాభాసురహేమశృంగనికరశంకాం
కురితేంద్రచాపసంకలితవిరహితజలసుభ్రగర్జితసంసూచితాభ్రవిభ్రమితంబును, అనవరత
వికసితారవిందసందోహసమంచితకలకలాయమానహంసమండలీమాలికావిరాజమానా
మలమానససరోవరోపశోభితంబును, ప్రకుపితాయమాన[illegible]ప్రణయకలహాసం
యుక్తమనోవ్యాపారానుకూలవిహారమానప్రమథగణపరిత్యక్త[illegible]విహారాలంకృతం
బును, స్వర్లోకాభిముఖప్రజ్వలితాయమానానిత్యాగ్నిహవ్యగ్రహణ[illegible]విమానజాత
మధిసముద్భూతకృశానుప్రతిక్షిపానుస్వర్యమాణత్రిపురహరబహుముఖనిసేవ్యమా
నానూనప్రమథగణోపరంజితంబును, గండశైల[illegible]తటవిలతితశీకరనికర
పరివృతజలవిరచితామలచామరధారణక్రమసముపస్థితసముత్సుకసమాహితానగ్గ
శ్రప్రవాహసంశోభితజాహ్నవీవిరాజితంబును, ఘుర్ఘుర[illegible]ధ్వానాభ్యర్చితనశాబకసమూ
హకబళనాగతతరక్షుకులఘలాయమానప్రతిఘటితసమాహ్వాన[illegible]రవాయాతశాద్వలఘన
వనకేళీసమాచరణశ్రమజనితజలపానార్థనదీసమాగతతత్ప్రదేశ[illegible]మధ్యాంతరప్రలీనస్థి
తకిరాతనిశాతశరాహతసంజాతక్రోధోద్ధతధ్వనితనిజయూథా[illegible]వరాహని
వహాంచితంబును, దర్పోద్రేకసముత్పాటితపటువిటపచ్ఛటాకలితశుండాదండవిమండిత
మందోద్దండవేదండతండోద్భటఘీంకారసంకులంబును, పరస్పరవిరోధాభిముఖీకృతా
భిఘాతితరుధిరవినిస్సృతానోన్యశృంగవిదారితజర్ఝరీభూతిదవనసహసమహిషనీలశైల
సంకాశదీర్ఘదేహోపశోభితమదలాలసలులాయసముదయవ్యాకీర్ణంబును, ఉద్ధుర
శార్దూలధ్వానపలాయమానవృగుకసమూహసహితాభ్యుత్పతితానుధావద్వివిధవిలో
కితకురంగకులాకులప్రదీపితంబును, కంఠీరవనఖవిదారితమదకుంభికుంభస్థలవిగళితముక్తా
ఫలవ్యాపితతారకాకీర్ణగగనసంకాశశాద్వలప్రదేశప్రభావిభాసితంబును, అత్యంతక్షుధా
సంకలితాననముఖవల్మీకవివరాంతరస్థితపిపీలికాసంగ్రహణార్థప్రసారితదీర్ఘజిహ్వాంచిత
ధ్వనితబహులభల్లూకనివహాంచితంబును, సముద్ధతనిర్ఝరప్రవాహధ్వానమృదంగనాద
ప్రాంతలతికాలతాంతసంవ్యాపితమదబంధురషట్పదఝంకారగానప్రవర్తితనర్తకీ
[illegible]పరిష్కృతివిస్తారితబర్హిబర్హనివహప్రకాశితంబును, తండోపతండదర్పోద్దండగండ
[illegible]కస్తూరికాకురంగచమరీనీకవృకాదివివిధమృగమండలమండితంబును,

మదనగోపాలక్రీడాక్రీడా సమానాంతరాంతరాంగనా విలాసపుష్పితలతాసితాసూనశో
భితకృష్ణానుకారితమాలమాలికాసముజ్జితంబును, కమలకల్హారవిలసితకమలాకరతటస్థ
ఘనసారకదలీకోటివ్యాపితగిరిమల్లికాకుందగోస్తనీలతాలవల్యేలావల్లీసముల్లసితకాయ
మానాభ్యంతరచంద్రకాంతవితర్దికాసమంచితంబుపుష్పాగ్రమసమాకీర్ణంబును నై మఱియు
ననేకవిధవిలాసంబులం జెలువొందుచున్న యుద్యానవనరాజరాజగోపురంబు చేసి చను
చున్న యవసరంబునఁ దద్విలోకనవిస్మయమానమానసుండై యనుగతగమనంబున నే
తెంచుచున్న యక్షుం డయ్యర్జునున కిట్లనియె. ౨౭.

సీ. శీతగౌరోన్నత ♦ శిఖరనిర్భిన్నాంబ, రంబైనయీమహీ ♦ ధ్రంబుఁ జూచి
నంత నేజనులకు ♦ నఘములెల్లను బాసి, జాలుదుర్లభ మైన ♦ రాజ్యశ్రీలను
నేలత్ప్రభావము ♦ కింకఁ జెయ్యేవర్ణింపఁ, బహుగానిసకలంబు ♦ నొడువఁ బడును
పరఁగదిగ్వ్యాప్త మై ♦ పరమపూర్వేషుబోలె, నతిచిపినాక్రాంతి ♦ మగుచు నొప్పు
చున్నసీనిమహిమ ♦ యుర్వీతలేశ్వర, యబ్జయోనికైనఁ ♦ జెప్పఁ గాని
నెఱుఁగఁగానియద్ది ♦ యింకఁగంగతేరు సూ, ధన్యచరిత మాడఁ ♦ దవ్వు మీఁద. ౨౮.

చ. అతిరుచిరప్రవాళకుసు ♦ మాంచితసంజకుటీరరమ్యమై
సహితకుకాసితాబ్జవిల ♦ సత్కమలాకరరాజిచేతసం
గతములునల్లభాంతికము ♦ నంర్ధృతినుండెడునానినీతలిన్
మతిగణఁగించుముక్తివిబుధుల ♦ నుపక్కవఁగార్చెడుఁ గంటివే నృపా. ౨౯.

చ. పతిసుతవినీతిభాగ్యముల ♦ సన్నుతికెక్కిన వారలు బొందఁగా
నతిసులభంబులై పరఁగి ♦ యతులనిత్యసుఖోగముంబుతో
వితతజనుపస్థబాలములు ♦ ప్రియమైనగునిమ్మహాద్రిసం
వృతగతి నాగలోకముగ్రి ♦ పుణ్యమహిమించిరియో నృపాలకా. ౩౦.

చ. ఎతముమానవాపినిలి ♦ నట్వధిపుణ్యతమము సేయఁ ఁడిందితోం
చితముగ గౌరితో నధిప ♦ సించిన యుక్తిసుహానిభూతిచే
నతులితమైనయానగము ♦ హాళ్వము చూడఁ గ్రిలోకపిరవి
శ్రుతిసరిపోల్ప నెవ్వఁడగు ♦ చుక్కగను పట్టడుఁ గాఁచుమన్నా నా. ౩౧.

మ. పరమం బైకడునిక్కళంకమగు ముక్ ♦ బ్రహ్మాత్మతో మాఫుష్ఠిఫుక్
జరయుం జెందనియట్టిబ్రహ్మపదసం ♦ సక్తాత్ముతో వారికిన్

పరశాస్త్రంబులచేతఁబోలెనఘముల్ ♦ వారించునీయద్రిచే
నరనాథార్యభవచ్ఛిదంబులగువి ♦ జ్ఞానంబులుం బుట్టెడున్. 3౨.

* * * * * * * * * *

చ. జగములలోపలన్ మిగుల ♦ సన్నుతికెక్కినయీనగస్థితా
త్యగణితమోహనస్థితియ ♦ పంక్తిశముల్ నరనీతిపొరిగుం
డగు పృథునందనో ప్పెడుమ ♦ హత్తరసంపదలుం బలెంగడున్
సుగుణసమృద్ధి చేసవిగొ ♦ శోభితమైకనవయ్యెఁ జూచితే. 33.

ఉ. శారికలింపుమీఱఁగను ♦ సారెకుఁ బల్కఁగఁ గ్రొవ్వభూరుహం
భూరుహరాజి నమ్రతను ♦ బొందిన వెంటియునట్టియుత్తమై
నీరములొప్పఁగానలరు ♦ నిర్మలసైకతరాజహంసవా
నీరయుతంబులౌనదులు ♦ నెమ్మిఁగ రేఁగాలకింపునింపెడున్. 3౪.

చ. ఘనతరచూతపుష్పనవ ♦ గంధవిశేషంబగువాసితోయనా
ననలకుఁ దేంట్లుమూఁగినవల ♦ సత్స్వరదంతినిపోలికన్ ముల్
గనుఁగొనఁగా వసంతబుతు ♦ కాలము గానియు కాలమందునున్
న్మోనసిపికాళికిన్ మదము ♦ బుట్టఁగఁ జేసెనుఁ గంటివే నృపా. 3౫.

లయవిభాతి.

మఱియు నవదిచూతసురగ ♦ తరుణులు మెలంగుసురగ, చిరకటకదేశములఁ ♦ బరఁగుఘనవిద్యా
ధరమధురగానముల ♦ కెరవగు చుప్రోయు నను, బునుఁ జనములొప్పఁగను ♦ గరపలులు నీభూ
ధరమున నహీంద్రునకు ♦ వరయుహితమైనసుధ, గరవిడిచియుండుటను ♦ గరమునగుఁగాంగన్ ♦
సురనగము కంటెగుగు ♦ తరమగుచుఁ దేజమున, మెఱసికనుపట్టెడిది ♦ నరవిభుతిలకంబే.

చ. అనుపగుసంపదంబొదలు ♦ నట్టిలతాగృహరాజిమోహనున్
తనరఁగఁ బెట్టుదీపములు ♦ లాగున నొప్పఁగమించు దివ్యచం
దనవపల్లవోజ్జ్వలిత ♦ తల్పములొప్పు సరోజవాతముల్
మనముల దేవకామినుల ♦ మర్వఁగఁ జేసెను సాకలోకమున్. 3౬.

చ. హరునిమనంబులోఁదలఁచి ♦ శుద్ధ్బతినీలజలంబులోపలన్
మెఱసితపంబు సేయునల ♦ మీనవిలంఘనలోలనేత్రనా
గిరిజను జూచి మేనుబుల ♦ కింపఁగ నెంతయు సాత్త్వికోదయ
స్ఫురణదలిర్పఁగా భవుఁడు ♦ మోదముతోఁ దుతఁ దొల్లియిచ్చుటన్. 3౭.

చ. కరమున జాఱుచుండు నహి ♦ కంకణముం గని కంపమంది మే
గఱుపొడువంగఁ దాభయము ♦ గ్రమ్మఁగ మాటికిఁ జూచుచున్ యువాం
కురములు చేతఁబట్టి కడు ♦ కూరిమి పెండిలికూఁతు రైనఁదా
మురియుచుఁ జెట్టఁబట్టెఁదన ♦ మోమున లేనగవంకురింపఁగన్. ౩౯.

వ. అదియునుం గాక. ౪౦.

మ. అరుదారంగ సురాసురౌఘములు మ ♦ న్నర్థిన్ సుధాప్రాప్తికై
పరఁగం గానల వార్థి భగ్నజలవి ♦ స్పష్టాహిలోకంబుగా
సొరిదిం ద్రచ్చుచు నాగ్రతాడుగతి నాఁ ♦ జుట్టుంగనఁ జుట్టున
య్యురగేంద్రాంకితసానుమందరనగం ♦ బొప్పారెడున్ జూచితే. ౪౧.

ఉ. భానుకరప్రసారపర ♦ భాగతలస్ఫురదింద్రనీలసం
తానవిరాజమానరజ ♦ తస్ఫటికాంచితకుడ్యదీధితుల్
మానుగ నెంచి చూడ దిన ♦ మధ్యమునందును గౌముదీభ్రమన్
భూనుత మాటిమాటికిని ♦ బుట్టఁగఁ జేసెడుఁ జూడు మీగిరిన్. ౪౨.

చ. మలయసమీరపాతమున ♦ మందగతిన్ జలియించు తామరల్
పొలఁతులభ్రూవిలాసముల ♦ పోల్కి తరంగితమై కొలంకులన్
బొలుచు జలాంతరంబునఁ బ్ర ♦ ఫుల్లములై సవిలాసవైఖరిన్
దలఁకొని నృత్యమాడెడువి ♦ ధంబున నొప్పెడుఁ జూడు ముగ్ధనా. ౪౩.

క. వినువీధి కెదురు నిగుడుచు, ననువగు నీస్ఫటికకాంతు ♦ లర్కాంశులతో
నొనఁగూడి తత్సహస్రా, ఖ్యను మిగులఁగఁ జేయుకరణి ♦ నలరెడుఁ గంటే. ౪౪.

చ. హరునకు సంతసంబుగ ధ ♦ నాధిపుఁ డున్నతమౌ మహాపురం
బిరవుగఁ జేసియుండిన మ ♦ హీధరమా రజతాద్రి యల్లదే
మెఱసెడు మించి చూడుము స ♦ మీపమునం జరియించు మండుభా
స్కరునకు నస్తమానమున ♦ కాలమునందును బుట్టఁజేయుచున్. ౪౫.

ఉ. సానుచయంబులం బొలుచు ♦ చారుమణిద్యుతు లీనగంబునన్
ధీనుతవప్రమధ్యముల ♦ దిద్దిన గోడలు యంచు శంకలోఁ
బూనఁగఁ జేసెడున్ నదియుఁ ♦ బోవఁగ నొప్పెడు మందమారుతం
బీనగమందునైన విను ♦ మిట్టి విచిత్రముఁ గంటివే నృపా. ౪౬.

సీ. రమణీయమగువిచి ♦ త్రింటింకనొక్కటి, వినుమినాసంబున ♦ ఘనఘసరిం
పల్లవలక్ష్ములెల్లఁ ♦ బరిపక్వములె కాని, లేఁత్వలె మునకొలుచు ♦ లేగు పరాడ
శ్యామలత్వమె కాని ♦ జలజాతవనములు, పాండుత్వమును గుట ♦ గ్పడుట లేదు
వివిధభూరుహములు ♦ విస్తీర్ణశాఖాగ్ర, లంబుగ్గుమనవర ♦ సంగలయు
మునసినవలెత్తి చిగిరించి ♦ ఫ్రాఁచి కాఁచి, ఘనను గాఁ బండిగను ♦ కానియగయుఁ
బరిణతను జెందిగూ సొంచు ♦ ఘానమొందు, యాసునాదముగ మృగ ♦ ప్రైనలేదు.

చ. పరిసరభూములకొ మిసల ♦ బాలసు కాభమ్ము నొసన్నని
గిరిగరుడాత్మకాంతులనప్పు ♦ గితతులకు బ్రాగ్ సప్తపాంసురో
త్కరముసు శంక మేఁతలనుఁ ♦ నాగ్య నివంగిఁగిఁ ఁకేయుచు నిల్ల గ
కరకరసంయుతంబగుచుఁ ♦ గన్పనగో ప్పెసుఁడ మింగనా. ౪౮.

ఉ. చూచి తెలింతమున్ మనలఁ ♦ నోద్యముసయ్యెను రాజుద్వయూ
పూఁచిన మెట్టుదామకల ♦ పుష్పాలియామటి గాలి చెలఁప
ఖేచరవీథికి న్నెగసి ♦ క్రిందటి నలనొకానుఫ ఁగగాఁ
బూఁచిసువర్ణపుంగొడుగు ♦ పోల్కి విస్తరితంబుగయ్యెనాపటుల్. ౪౯.

ఉ. ఆరయనిస్తవోడమున ♦ యంబున శంకరుఁడే సురాసుగా
తీరమునందునిత్యవిధిఁ ♦ దీర్చుచు సేయుప్రసాదమ్ము నిల్
జారుసయానకోజ్జ్వలిత ♦ సవ్యసదవ్యతి రేకమార్గనా
గారిశరీరమందునికిఁ ♦ గ్రక్కునఁ దెల్పెడుఁ గాంచుమీ దిమోకనీ. ౫౦.

చ. చలితలతాగమాంతరల ♦ సప్రజలోజ్జ్వలసుద్యుతిస్ఫురల్
గలసిప్రసన్నండభానుకర ♦ కాంతి ననుబండి జవాడనొప్పినుల్
సలలితలీలమాటికిల ♦ సత్ఖనదర్పణమండలాభమై
నెల సెడుఁగంటివే తెలియ ♦ నీరవరోత్తమయింద్రనందనా. ౫౧.

మ. దగిగోరాశు దుమండలీకృతలన ♦ ద్గాత్రంబులాభ్ర భమై
హాసుఁ జెక్కున్నమహోత్కమల్ల దిగొది ♦ వ్యగ్రీమ సూనీనులున్
బరఁగంబూర్ణశశాంకశంకజనియిం ♦ పన్ జేయుచున్ శృంగమం
దిరసొప్పన్ విహరించుచున్న యదిరా ♦ జేంద్రాశమునొంటి జే. ౫౨.

చ. అవనివరేణ్య చిత్రశిఖ ♦ రాగ్రమణిద్యుతులంబుహీనసం
భవవిశదాల్పయుక్తఘన ♦ పజ్క్తుల మిల్ల సెఖండరేఖలై

తవిలి జనించు నాబలభి ♦ దభ్రపథాంచితచాపసంహతిన్
బ్రవిమలలీలనిండి కను ♦ పట్టఁగఁ జేయఁగఁ జాలి పొల్చెడున్. ౫౩.

చ. హారనిశిరంబునందుఁ జెలు ♦ వారుచునుండెడు చంద్రరేఖ యీ
గిరివనమధ్యభూములను ♦ గృష్ణనిశీసమయంబునందునన్
వరతరువల్లికాభినవ ♦ పల్లవసిక్తసుధాస్రవత్ప్రభో
త్కరములచేత వెన్నెలలు ♦ గాసెడుఁ గంటివె యీ విచిత్రమున్. ౫౪.

మ. అరుణైయొప్పెడు చూడుమల్లదె త్వదీ ♦ యంబైన యీ రాకకున్
ఇరవై నట్టిదియున్ భవత్పితృమనో ♦ భీష్టంబునై క్రాలు భూ
ధరరాజంబల యింద్రకీలము లస ♦ త్ప్రాంతార సంవ్యాప్తకం
గరభర్మద్యుతి యుత్తరీయసుమహా ♦ ద్వాసం బెపో లెందగున్. ౫౫.

చ. హరిసుతయిమ్మహాద్రినని ♦ లాహతిచే లతికానుసంగముల్
విరియఁ దదంతరంబులను ♦ వేగముతోఁ ద్విగుణీకృతంబులై
యురువడిఁ జొచ్చు భాస్కరమ ♦ యూఖములన్ ఘనభర్మతీరవి
స్ఫురగురుకాంతులమ్మెఱుఁగు ♦ శోభలఁ బోలెడుఁ బార్థ చూచితే. ౫౬.

చ. భయపడి సర్పముల్ చెదరి ♦ పాఱెడునట్లుగఁ గంపమొందనెం
తయు నొరయంగ నంటుకొను ♦ తన్మదవాసనకున్ మదేభసం
చయములు చేరనట్టిహరి ♦ చందనముల్ పరికించి చూచిన
శ్చయముగ నింద్రు నేనుఁగిట ♦ ఛాయకు వచ్చినజాడఁ దెల్పెడున్. ౫౭.

ఆ. గహ్వరాంతరముల ♦ ఘనబృందసాంద్రేంద్ర, నీలరుచివిభిన్న ♦ నిచయమగుచుఁ
గలయఁ బర్వనట్టి ♦ గతినోష్ణరవిదీప్తి, తిమిరయుతవిభాతి ♦ నమరెఁ గంటె. ౫౮.

ఉ. శాంతుఁడవయ్యు వ్యాసముని ♦ శాసనపద్ధతి శస్త్రధారివై
యింతయు మోసపోక నిపు ♦ డీగిరిమీఁదఁ దపంబు సేయు మీ
వెంతయు నిష్ఠఁ జేసినను ♦ నిద్ధరలోన శుభంబు లొందన
త్యంతము దుష్కరంబగుమ ♦ హోత్తరసిద్ధులొందుఁ గావుతన్. ౫౯.

వ. అని పల్కి నిజనివాసంబునకుం బోవం దలంచి యిట్లనియె. ౬౦.

సీ. అనసీశనీయింద్రి ♦ యాశ్వముల్ దుష్పథ, గాములు గాకుండుఁ ♦ గాక యెపుడు
నధికతపఃక్లేశ ♦ మైనచో సాధనో, త్సాహమిచ్చును గాక ♦ శంకరుండు
నఖిలదిక్పాలకు ♦ లర్థిఁ జోనీతపో, బలముఁ గాచుచు మహా ♦ త్ఫలయుతముగ
నిర్మలంబై యొప్పు ♦ నీమనోరథమును, ముదముతోఁ దుదను జే ♦ యుదురు గాక

ననుమనీరీతిస్నేహాస్పదం ♦ బైనయక్షుండు, దనుదీనించినిజనివా ♦ సమునకరిగ
నప్పుడొకకొంతచింతించె ♦ నర్జునుండు, ఘనవియోగంబు విరసం సేయుం ♦ గా దెయెందు.

తే. అంతశోభిల్లునన్నరుం ♦ డతులసార, వస్తుసంప్రాప్తినానన్న ♦ గలుగురమ్య
మనతిశయనీయమౌన్నత్య ♦ మైన యున్న, గంబునిజహారుమున్ బోలెం ♦ గదిసె నప్పుడు.

చ. అతిరుచిరాకృతింబోలుచు ♦ నన్నరుండంగాంభగ్నసానుదీ
పితమగునమ్మహాద్రికడుం ♦ బ్రీతిని నెక్కనునమ్యతుంచునాం
బతగకుతేంద్రు నెక్కుగతి ♦ భాసురలీలలసప్పతానుసం
గతుండగు మకుంభంబులను ♦ గాంచుచు గంగకును న్ముఖంబుగన్. ౧౩.

వ. అప్పుడు. ౧౪.

ఆ. జయజయధ్వనిబలె ♦ షట్పదస్వన మొప్పం, బవనచలదగ్ర ♦ సంచలంబు
లవనతోత్తమాంగు ♦ లగుచు నిజజనములు, జల్లు నేపలల్లి ♦ సల్లవిరులు. ౧౫.

చ. వెలయంగజాహ్నవీసలిల ♦ వీచికలన్విహరించి వేడ్కడ
జ్జలజపరాగముల్ గొనుచుం ♦ జారుగతి స్నిగ్ధ గను దంచియా
మలయసమీరమన్నరుని ♦ మక్కువతో డుతనావ్రతుండుం
బలెనల మేని శుభంబుం దెలు ♦ పంజను దెంచి లీలనొప్పుచున్. ౧౬.

చ. ప్రతిచరిమీందనుండియుంగు ♦ భాలురవంగనునున్నతోపల
ప్రతతులమీందటంనుమికి ♦ పాఱుచుసారసహంసకూజితో
న్నతసురనిమ్నగాసలిల ♦ నిస్వనమాన్యపమాళికంఠియున్
మతినను రాగమున్నినిచె ♦ మంగళతూర్యనినాదవైఖరిన్. ౧౭.

ఉ. అన్నరుండంతంగన్గొనెని ♦ జాగ్రమునన్ ఘనదేవదారుసం
ఛిన్నసురాపగాసలిల ♦ వేదికనున్విన తుంబురంజిల
న్మన్ననగౌరివేత నవ ♦ నంబులు సేయుసమృద్ధిహేతువై
యున్నసమున్నతిన్ గుతుక ♦ మొప్పంగ వింతయువిస్తిగాస్తుండై. ౧౮.

క. సరసిజరజమునదోంగుచు, నరుణంబైయుణ్మలంగు ♦ నలరుచుగింగా
పరిదుత్తరీయలీలం, గరమొప్పుమరాళరాజిం ♦ గదలక యావెన్. ౧౯.

శా. కొమ్మల్పొవంగంగుంజరంబులు పెన ♦ ద్దోరాడు చోనచ్చటన్
సమ్మోదంబునవిట్పదీతతిమద ♦ స్రావంబుకై మూంగుతీ
రమ్మందాంఘ్రిప్రఘోదమందెనపుడా ♦ రాజన్యుండెట్లున్న లో
కమ్ములందున్నఘనుండు సేయుదుజయం ♦ బత్యంగ్రాపాయం బేకదా. ౨౦.

చ. సలలితమైనతత్కనక ♦ సానుమరీచులచేతరక్తిమం
బొలుచుతరంగసామ్యమునఁ ♦ బొందినవల్లభుఁగానలేక తాఁ
బలుమఱుఁబ్రేమమీఱు వెడ ♦ బల్కులనారయుచక్రవాకపు
న్వెలఁదినిగాంచినంతసిలె ♦ వేడుకబుట్టదెకూర్మిఁజూచినన్. ౨౧.

చ. ఒనరఁగనన్నదీవిచల ♦ దూర్మికలంగునలంకృతంబులై
తనరెడుకాంతిపుంజములు ♦ తజ్జలమగ్నమణీసమూహముల్
అనువుగఁదెల్పెవాన్కృపున ♦ కాత్మగతంబగునట్టిచేష్టలన్
ఘనమగు నాకృతుల్ దెలుపు ♦ కైవడినెంతయువిస్మయంబగున్. ౨౨.

మ. ఉపలోద్ఘాతతరంగమాలికలపై ♦ నుద్వేగవాతాహతిన్
జపలంబైమతివిస్తరించుచుఁగడున్ ♦ స్వచ్ఛోల్లసత్కేతకీ
విపులాగ్రాభతనొప్పఫేనముసరి ♦ ద్వేల్లత్ప్రహాసంబొయం
చపుడాపాథుఁడుచూచెనెంతయుఁబ్రమో ♦ దాశ్చర్యతందేలుచున్. ౨౩.

చ. జలములుఁద్రావవచ్చువన ♦ సామజగండమదాంబుబిందువుల్
సలిలముమీఁదనిండిపిల ♦ నచ్ఛిఖిపింఛసమానవర్ణమై
యలరుచువేడ్కఁజేసెనపు ♦ డగ్గజబృందముఁజూడవచ్చిన
య్యలఘుసరిద్విలోచనస ♦ హస్రముమాడ్కినిరాజమౌళికిన్. ౨౪.

మ. ప్రతిబోధత్వముచేవిభిన్నముఖమై ♦ పాతాచ్ఛముక్తామణీ
తతితోడంగళితాశ్రుబిందుయుతమై ♦ తల్పంబుపైనొప్పన
య్యతివంబోలెడుశుక్తిసైకతముపై ♦ నాయూఢఁగన్పట్టెనా
క్షితినాథాగ్రణిసంతసంబుననిరీ ♦ క్షింపంగనాముందటన్. ౨౫.

చ. జలములయందుఫేనతను ♦ సాంద్రలతావృతమైతనర్చుచు
న్నలరుప్రవాళపల్లవము ♦ నంగవశాత్మతఁజూడనొప్పన
త్కులనతిదంతకాంతివెలుఁ ♦ గొందెడునన్మధురాధరోష్ఠముల్
దలఁచుకొనంగఁజేసెనుగ ♦ నంజయునిన్నదిసంతసించుచున్. ౨౬.

చ. తరళతరంగసంకలిత ♦ దానసుగంధముఁగ్రోలిరోషముల్
నెరయుజలంబులందిగయుం ♦ నీరుజగంబులసాభిముఖ్యతన్
సరినెదురేగుదెంచుప్రతి ♦ సామజయూధముఁబోలెఁజూచున
వ్వరవనదంతిసంఘముల ♦ వారకచూచెనరుండువేడుకన్. ౨౭.

క. ఉరవడి నెగయఁగఁ దలఁచిన, యురగజనన్యాసకృతతేజుల ♦ సుమస్వనగలపై
శరదభ్రవిభ్రమంబున, నుదగుసలిలములఁ గాంచి ♦ యానందించెన్. ౭౯.

లయవిభాతి.

వెలయుఁగతిహంసములు ♦ వలుదకటిసైకతము, లలఘుతరనాభిసుమ ♦ లలితవళివీచుల్
కలితకుచకోకములు ♦ లలితఘనబాహుబిస, ములునుగిరిశంఖములుఁ ♦ బోలుముఖపద్మం
బులునయనమీనములు ♦ తలుకుకచశైవలము, లలఁబలుకుహంసలిరవ ♦ ములు వెలయఁగం గల్
మలయమును బొందునల ♦ చెలులనలెనోఁపునదు, లలమిఁ గని బాఁ జెనఁగుఁ ♦ బలుమనసం తగన్.

వ. ఇవ్విధంబున నవ్విజయుం డప్పుణ్యరాశిరోహణంబు చేసి యద్రిప్రదేశంబున బహుసుమభారానతశాఖాంచితతరుపరిష్కృతంబై వినిర్మలంబగు ననుప్రసన్నతయు నుం బోలెం బొలుపారు వనమధ్యంబున నిల్చి పుష్పితలతావితానసంఛన్నభూరుహ నివహాంచిత కాననోజ్జ్వలవినిక్త్రప్రతిసాను ప్రదేశంబులం బొలుపొందు నమ్మహేంద్ర గిరీంద్రం బాత్మతపశ్చరణంబునకు ననుకూలంబగు స్థానంబుగా నిశ్చయించి యానందించుచు యోగశాస్త్రానుసారంబుగా నియమవంతుండై స్థైర్యంబు వహించుచు మునివృత్తిం దపంబు సేయం దొడంగిన. ౮౦.

క. అతిదుష్కరమగు నాతప, మతనికిఁ శ్రమమేమి చేయు ♦ దయ్యెను ధృతిచేన్
మతి నిల్కడగలవారికి, క్షితిభాగకమెట్టిదైనఁ ♦ జేయంగల దే. ౮౧.

చ. ఎలమిదలిర్పనింద్రియచ ♦ యైకసుఖాంచితుఁడై గుణౌఘసంయమో
జ్జ్వలతను పాపరూపతమ ♦ సంబు వినాశము సేసి యంతని
ర్మలుఁడగు నక్కిరీటి నిజ ♦ మానసపంకజమధ్యసంగిముక్
లలితమయూఖరాజినుతు ♦ నాయసుఁ డుంబులఁ బూర్ణశశాంకు గాంచెన్. ౮౨.

తే. తనరుచుం డెడు తత్త్వవి ♦ ధానమునను, బుద్ధి కానూరదపదేశ ♦ మునను జెంది
నీని యాతనిని కుపస్థ ♦ వైకనిష్ఠ, హాస్యమునకెదురాఁగవిమతియేష్ఠ ♦ నిలుకనుండె. ౮౩.

మ. అతులాహింసతసాత్మనూనినియమ ♦ ధ్యానంబులన్ శస్త్రమం
త్రతపోభ్యాసములన్ నమస్కృతులచే ♦ తిం బోలె నయ్యింద్రసూనున్
సతతంబున్ భజియించుచున్ జనుఁడుదా ♦ స్వాభావికాగంతుకాం
చితశౌర్యప్రశమోజ్జ్వలప్రభధరిం ♦ చెన్ జోడు దోడ్కొల్పుచున్. ౮౪.

ఆ. ప్రతిదినాభివవణ ♦ భవపిశంగజ్యోతి, శిరమునందుఁ దాల్చి ♦ మరకతాభుఁ
డైన యక్కిరీటి ♦ యగ్నిగాడుణప్రభా, న్వితతమాలనీల ♦ నిభత నొప్పె. ౮౫.

మ. ఘనశస్త్రాస్త్రంబులు దాల్చియున్నిగులని ♦ ష్కాపట్యుఁడై సభ్యవ
ర్తనలన్మానులమీఱుచున్మృగములన్ ♦ రంజిల్లఁగాఁజేసెన
య్యనఘుం డెన్నఁగఁదారజోగుణవిహీ ♦ నాత్ముండునై యట్లకా
యనుకంపాదిగుణంబులెవ్వరినిజే ♦ యన్ లేవు రంజిల్లఁగన్. ౮౬.

సీ. అనుకూలపాతమం ♦ దానిలంబంతట, వీవంగఁజేయుచు ♦ వెలయుఋతుగు
ణావధీరితభాస్క ♦ రాంచితదీధితుల్, గురుసుఖస్పర్శగా ♦ నెరపఁజేసి
పుష్పాపచయవేళ ♦ భూరుహంబులు పల్ల, వాంజలులై మ్రోల ♦ నానతములు
గాఁజేయుచును శయ్యఁ ♦ గా భూమి నవతృణా, స్తరణతఁ బ్రతినిశీ ♦ సమయములను
గడఁగి సేయుచు విగతాభ్ర ♦ గగననిపతి, తాంబుకణరాజి భూరేణు ♦ వణఁగఁజేయు
సదయుచేఁబోలె నిజతప ♦ శ్చర్య చేతఁ, బ్రతిదినంబును బరిచర్యఁ ♦ బడసె నతఁడు.

వ. ఇవ్విధంబున నధికఫలోదయంబునకై సస్యాగ్రంబునం బుట్టు కుసుమంబులుంబోలె నిజాగ్రంబునం గనుపట్టు నా శుభనిమిత్తంబులు గనుంగొని యాతండు విస్మయాధీనత్వంబునం బోధకుండయ్యె. అశ్లోకదా, జితేంద్రియులైన వారి ప్రభావగుణంబులు ధీరత్వంబును జెఱుపవుగదా. అది యట్లుండె నట్లు మహత్తరతపోవర్తనుండై యప్పార్థుండు సేయు తపఃప్రభావం బితరుల కలవి యగునే యని నిశ్చయించి యవ్వనేచరు లత్యంతఖేదాయత్తబుద్ధులై యాఖండలుసన్నిధానంబునకుం జని, తదనుమతిం బ్రవేశించి సాష్టాంగదండప్రణామంబు లాచరించి కరకమలంబులు మొగిచి ఫాలతలంబులం గదియించి మధురవాక్యంబుల నిట్లని విన్నవింపం దొడంగిరి. దేవా భవదీయం బైనయింద్రకీలాద్రి యందు జటావల్కలధారణుండై సూర్యచంద్రాగ్నిప్రతినిభుం డైనయొక్క మహాపురుషుండు జగంబు తపియింప విజయార్థంబు శత్రుభీషణంబుగా శస్త్రాస్త్రంబులు ధరియించి వేదవిద్యానుష్ఠానంబుల సదాచారసంపన్నులైనమునుల నతిశయించుచు, నత్యాశ్చర్యకరం బైనతపంబు సేయుచున్నవాఁడు. అతనితపఃప్రభావంబున మారుతంబులు శైత్యమాంద్య సౌరభ్యంబులై యత్యంతసుఖావహత్వంబు గావించెడు. భూమి నవతృణాస్తరణంబై శయ్యాసనాదులయం దనుకూలం బయ్యెడు. గగనంబు మేఘధూమరహితంబై జలధారావర్షంబున భూపరాగంబు నడంగించెడు. ఇవ్విధంబునం బృథివ్యాదిపంచభూతంబులు నతనికి మనఃపూర్వకంబుగాఁ బరిచర్య గావించునట్లున్నయవి. ఇంకేమని విన్నవింప నేర్తుము. మృగంబులు సహితము పరస్పరవిరోధంబులు మాని శిష్యవర్గంబు సద్గురుం గొలిచినట్లు, సంతతంబును సేవించుచున్నయవి. పుష్ప

పచయసమయంబున వృక్షజాతులు పుష్పితంబులై యనుకూలదామోదసమ్రమత్వంబునం బొందెడు. అన్నగంబును భవదధీనంబైనవిధంబున సర్వప్రాణివర్గమున కధికవశంబై యున్న యది మఱియును. ౭.

చ. శ్రమరహితత్వమే ప్రబల ♦ సత్త్వము దెల్పును హృచ్ఛరీరమా
సమరజయంబుఁ జాటు మఱి ♦ శాంతుఁ డటంచు ననూనంబుగా
సముఖము జేరినన్ బ్రభువు ♦ సన్నిధిఁ బోలె భయంబు పుట్టు నా
విమలతపోమహత్త్వ మిది ♦ విస్మయమయ్యెడు మాకు నాసవా. ౮.

ఉ. ఇట్టితపంబు సేయుఘనుఁ ♦ డే కులజాతుఁడొ యున్న నేమి నా
పుట్టువునవ్వాయమును ♦ బుద్ధి నెఱుంగము రాకొలంబునన్
బుట్టినవాఁడొ కాకమును ♦ పుంగవజాతుఁడొ దైత్యజాతుఁడో
యెట్టికులంబువాఁడొ దివి ♦ జేశ్వర యాఘనుఁ డెంచి చూడఁగన్. ౯.

క. ఎన్నేని కారణంబుల, నెన్నియు మతి నెఱుఁగలేక ♦ యిప్పుడు మీతో
విన్నపము సేయుతప్పిది, మన్నింపుము మంచిచేని ♦ మఱి కాపన్నన్. ౧౦.

క. హితమేల తెలుపకన్నను, సతతము వనములను దిరుగు ♦ జడులెక్కుడన
స్మతులేడ సెంచిచూచిన, క్షితిలోపల నింతపట్టు ♦ సిద్ధంబనఘా. ౧౧.

వ. అంత. ౧౨.

చ. వనచరులిట్లు దెల్పినను ♦ వాసవుఁ డప్పుడు కూర్మిమీఱఁగాఁ
దనయుని సత్తపంబు మది ♦ తాల్మియు నువ్వని విస్మితాత్ముఁడై
మనమునఁ బుట్టుహర్షమును ♦ మానుగ నాఁచెను రాజచిత్తముల్
తనరఁగ నీతిమార్గములు ♦ తప్పవు గాగణించి చూచినన్. ౧౩.

మ. ఇరవొందంగ ననంతనీంద్రుఁడు మనం ♦ బేకాగ్రతన్ నిల్పియా
నరుపై భక్తి నిదన్మనస్థిరతఁగా ♦ నంగామదిం గోరితా
నెఱిఁగ్రేయుండిమ శేమి యుం దెలియన ♦ ట్లేసంత సంబొప్పఁగా
సురనారీతతిఁ బిల్చి యిట్టులనియెన్ ♦ జోద్యంబు వేద్యంబుగాన్. ౧౪.

చ. యువతివతంసలార వినుఁ ♦ డొక్కటి చెప్పెద మీకు బోలెనే
యువని నిమర్మభేదులగు ♦ నస్త్రములందఱి కోమలంబునున్
అవిహతమున్న మోఘమును ♦ నత్యబురూపము దూరపాతి నాఁ
బ్రవణతనొప్పు నస్త్రమిఁక ♦ భావజు గెల్చువకొండు గల్గునే. ౧౫.

తే. ధరణి సంసారముక్తికై ♦ తపము విడిచి, నట్టి మానుల రాజన ♦ మనుపరాగ
మణఁచు నవబోధవారిమిఁ ♦ గైన లోచ, నాంజలులఁ ద్రావఁబడినట్లు ♦ లణఁగిపోవు.

చ. జగములయందు మున్వివిధ ♦ సామ్యములందగు సుందరత్వముం
దిగిచి విధాత మిమ్ముఁ దన ♦ నేర్పు మీఱ సృజించి యిచ్చుటన్
దగవసియింపఁ జేసి సత ♦ తంబు జనౌఘము నిందుఁ జేరఁగా
నోగి ముదమందఁ జేసెనిఁక ♦ నుర్విన సౌఖ్యమెమీకు నెవ్వియేన్. ౯౭.

వ. కావున. ౯౮.

ఆ. కళలనిపుణులైన ♦ గంధర్వులను గూడి, యరిగి యతని తపముఁ ♦ జెఱచి రండు
ఎలమి నిస్పృహులను ♦ నెల్ల గెల్చెదు మీకు, నీసుఖాత్మ గెల్చు ♦ టెంత యరిది. ౯౯.

క. ఈకరణి నుగ్రమగు తప, మేకాగ్రత సేయునతఁడు ♦ హృదయంబునఁ దా
నేకరణి సుఖముఁ గోరును, ప్రాకటముగ నంటి రేని ♦ పడఁతుకలారా. ౧౦౦.

క. వినుఁడతఁడీగతిఁ జేసెడు, ఘనతపము దిముక్తికొఱకు ♦ గాదిది నిజమ
య్యనఘుఁడు రిపువధ చేతను, గను ఫలము ను మదిని గోరి ♦ కానితలంపన్. ౧౦౧.

క. అదియెట్లన్న నునెంతయు, విదితంబుగఁ దాల్చినట్టి ♦ విల్లెక్కుడ సౌ
ఖ్యదమగు ముక్తి యు దెక్కుడ, మదిలోపల నెంచి చూడ ♦ మానినులారా. ౧౦౨.

చ. తలఁపమహాజుఁడౌనతఁడు ♦ తక్కినమానులుబోలె నాత్మలో
నలిగి శపించునో యనుభ ♦ యంబును లేదదియెట్టులన్న నున్
వెలయు యశంబులెన్నినయ ♦ విక్రమశాలుల బుద్ధులెంతయున్
లలనలయందు నింతయుఁ ద ♦ లంపవు కీర్తిశోభ శోనేనియున్. ౧౦౩.

వ. అని యిట్లు సకలదేవతాసమక్షంబున నాజ్ఞాపించి వివిధాంబరాభరణాదుల బహూకరించి, పొండు కార్యంబు సాధింపుఁ డని యా ఖండలుం డనుప నా యచ్చర లత్యంత సంతుష్టాంతరంగులై, యా సహస్రలోచనులోచనసహస్రంబునకు విస్మయంబాపాదించు తేజంబునం బ్రకాశించుచు వినమితశిరస్కలై వినయంబున నయ్యాస్థానమంటపంబు వెలువడి. ౧౦౪.

క. వనితామణులుత్తుంగ, స్తనభరనమితాంగులగుచుఁ ♦ దడయక యపుడిం
పెనయఁగ నిజసదనములకుఁ, జనిగమనోద్యుక్తలగుచుఁ ♦ జయ్యననంతన్. ౧౦౫.

క. సైంధవగజరథములతో, గంధర్వులు వెంటనడువఁ ♦ గట్టాయితమై
దింధిమ్ము నిస్వనాయించిరి, బంధురగతి మర్దళమ్ములు ♦ పటురవమొనఁగన్. ౧౦౬.

క. ఆరవముదిశలఁబర్వ్వ మ, భూరివిమానౌఘవివర ♦ పూరిత మైతా
బోరున మ్రోయు మఁబురిలో, నారూఢిగఁజా టెఁదత్ప్రి ♦ యాణము దెలియన్. ౧౦౭.

వ. ఇవ్విధంబునఁ బ్రయాణోన్ముఖులై నిఖిలబృందారకసందోహంబు లానందంబునం
గనుంగొనుచుండఁ దత్పురంబు నిర్గమించి నడచునెడ. ౧౦౮.

ఆ. భానుమండలంబు ♦ పైవచ్చుకతనన, పసరసలవిను నాత ♦ పహరణముగ
నమరఁబట్టినట్టి ♦ యాతపత్రంబులు, సార్థకతను బొంది ♦ వయ్యెనపుడు. ౧౦౯.

చ. ఎదురుగదుర్నిమిత్తముల ♦ కెల్లను హేతువు గాఁగఁ బీఁచున
య్యుదుటుదువాలి గాలినరు ♦ ణోత్పలమాలన నన్ని భాసులై
పదములువోట్రిలన్నడుచు ♦ భామల చెక్కులభానుదీప్తి చే
నొదవినరక్తిమంబలము ♦ దోద్ధతకాంతి నిజేసెనయ్యెడన్. ౧౧౦.

క. దివిజానుభావమునసురు, జవనాశ్వాకృష్టసురథ ♦ సంచయములు న
క్రవివర్తనంబులేకయె, దివినివిమానములరీతి ♦ దృప్తగతిఁబోయెన్. ౧౧౧.

వ. అప్పుడు. ౧౧౨.

చ. లలనలగంధసారముల ♦ లందమిటారి మెఱుంగునగ్గవల్
పులకితమైగగుర్పొడువఁ ♦ బుట్టుపరిశ్రమబిందురాజిత
త్తిలకపరిమ్యతాస్యములఁ ♦ దీర్చినమౌక్తికభూషణాకృతిన్
దెలిపెనుసుందరాంగులమఁ ♦ దేజమెఱుఁ జవికారమేనిచేమున్. ౧౧౩.

మ. పతితోల్కార్చిసమానదీధితులుప ♦ ర్వంగానవిచ్ఛిన్నరూ
పతసౌవర్ణనికాషగౌరరుచులిం ♦ పారన్న భోవీధిరా
జితమైయొప్పెడుతద్రథధ్వజపట ♦ శ్రీమించివిస్తారమున్
అతివిస్తారము సేయురీతిఁగనఁగా ♦ నయ్యెన్ స్వయంబొప్పఁగన్. ౧౧౪.

తే. కుసుమసుకుమారగాత్రులౌ ♦ కొమ్మలాత, పమునకోర్చుటగంధర్వ ♦ పతులుసూచి
కమలభవుచిత్రసంసృష్టి ♦ కౌశలమున, కచ్చెరువునొందిరయ్యాగ ♦ యమునపుడు.

సీ. శృంగారములుదీర్చు ♦ సిందూరరాగంబు, తరుణార్కరోచులఁ ♦ బ్రస్తరింపఁ
గవకంబు పెంపొందు ♦ కక్ష్యబంధప్రభ, లిరువంక మెఱుపుల ♦ కరణిఁబరఁగ
నిర్మలమణిమయ ♦ ధర్మవర్మప్రభ, లింద్రచాపద్యుతు ♦ లీనుచుండ
ఘణఘణంఘణయను ♦ ఘంటికారావముల్, ఘనగర్జితంబుల ♦ కరణిమ్రోయ
వసనవప్రస్థలంబులఁ ♦ గురియుచుండు, కలితమదధారజలవర్ష ♦ గతిని దెలుప
నరథసంబునకురణి తెంపు ♦ కరిఘటాళి, పాలిచెలిమాతబృందంబు ♦ పోల్కిఁదనరె.

క. త్వరితగతిఁ బంచ ధారా, స్ఫురణల్ దనరంగఁ దురగ ♦ ములు నడతెంచెన్
దురగాభిధానమప్పుడు, మును నెప్పఁగ సార్థకతను ♦ బొందిన కరణిన్. ౧౧౭.

చ. పరఁగ దురాసదంబగు ప్ర ♦ భాకరమండలమిట్లు దాఁటి యా
తెరువులు వాహినీతతులుఁ ♦ దాము నుదూరము వచ్చి యూర్మికల్
నెరయఁగ దిగ్వధూతతికి ♦ నేర్పడ దిద్దిన యేకవేణి నాఁ
బరఁగు వియన్నదిం దిగిరి ♦ బంధురమర్దళవాద్యఘోషతోన్. ౧౧౮.

క. సమదాళిపరివృతాంచిత, కమలరజోవ్యాప్తమగుచు ♦ గగనధునీభం
గములం దోఁగుచుఁ దత్తా, పము దీఱఁగ నపుడు మలయ ♦ పవనము వీఁచెన్. ౧౧౯.

చ. కరితురగావగాహనము ♦ క్రందున నెంతయు ఘూర్ణమానమై
పొరలి విమానభిత్తులగు ♦ భుల్లునఁ దాఁకుచు నేటికైననున్
దరిఁగని మంటిమంచు ననుము ♦ దంబునఁ బొంగిన రీతి నూర్మికల్
నెరయ సురాపగా విమల ♦ నీరము లత్తఱి నొప్పెఁ జూడఁగన్. ౧౨౦.

క. సురభవనవేదులిసుసుల, నొరయుచు నిరుగడలఁ బడఁగ ♦ నుడుమార్గంబున్
సరిగడచి మేఘములపైఁ, బఱచెదు రథనేములపుడు ♦ భ్రమణత నొందెన్. ౧౨౧.

మ. ఘనదంతాహతిచేత వర్షిలు ఘనా ♦ ఘంబుల్ పథశ్రాంతి చే
తను నేతెంచు గజవ్రజంబులను మో ♦ దంబందఁగాఁ జేసె నె
ట్లనినన్ భూమిఁ బరోపకారులగు ధ ♦ న్యాత్ముల్ ప్రవర్తించు వ
ర్తనముల్ పీడలు సేయువారి యెడలన్ ♦ దాత్పర్యమే సేయుఁగా. ౧౨౨.

చ. వసుసను పచ్చుచుండు సుర ♦ వారవధూకటిరమ్యవస్త్రముల్
పసఁడగు వానిచేత బఱె ♦ వాయువశంబున సారె జాఱఁ దా
వరమణిమేఖలాంశువుల ♦ వారిగఁ బర్వుచు నూరుమధ్యమం
దోఱపగు చల్లడంబు గతి ♦ నొప్పె నభోంశుకలీల వింతఁగన్. ౧౨౩.

ఉ. సారతుషారవర్షమునఁ ♦ జందనపుందిలకంబు లెల్లనుం
జాఱఁ బరిశ్రమంబుడిపి ♦ సంతసమందఁగఁ జేసి మేఘముల్
వారలచేత సత్కృతులు ♦ వారక పొందెను వట్ల కాదె యా
ధారుణిఁ జేసినట్టి సుకృ ♦ తంబె సఁబాపు నెసుల్పదోషముల్. ౧౨౪.

చ. కలితతరోర్మిరేఖలఁ బ్ర ♦ కాశములౌ పులినస్థలంబులుం
బఱెఁ జెలువారు పీతజల ♦ భారపయోధములందు భిన్నమై

పొలుచు సురేంద్రచాపమును ♦ బూన్నముచేసెను దత్సురాంగనా
సలలితభూషణద్యుతులు ♦ సంధులఁబర్వుచు సాంగ మేర్పడన్. ౧౨౫.

వ. ఇవ్విధంబున మేఘమండలంబు నిర్గమించి విహంగమార్గంబునం గడచి నిజాగమనప్రయోజనవిషయంబు లైనభావికరణీయకార్యపర్యాలోచనంబు లైనసల్లాపంబులు సేయుచు, జలధరపటలంబుచేతం గప్పం బడక యధికోన్నత్యంబునం గనుపట్టు కనకసానుసముజ్జ్వలం బగునింద్రకీలశైలేంద్రంబుఁ బ్రవేశించి విలాసినీముఖనలినంబు, నాఘాతస్ఫుటవిశదాతపత్రఫేనంబును, దూర్యరవగంభీరంబునుం గా నశ్వంబులనుండి ప్రసహించు మందాకినీప్రవాహంబుచందంబున నా నసహస్రాక్షుపంపునఁ జను దెంచుగంధర్వవాహిని తచ్ఛిఖరప్రదేశంబున నీడువిడిసె నప్పుడు. ౧౨౬.

ఉ. అగ్గలమైన వేగమున ♦ నశ్వచయంబులెసేతున్నతిగన్
బగ్గము లెంతయుం గదియఁ ♦ బట్టినమోములవాంఛిభూమిపైన్
గ్రుగ్గితురంగముల్ నడుప ♦ బోరుననంబులు మిన్నులొర్వఁగా
డిగ్గరథావళుల్ గరపు ♦ రీవిదలిర్పనతిప్రయాణతన్. ౧౨౭.

చ. ఇరుగడ మేఘముల్ దనర ♦ నింద్రనగంబున కాభిముఖ్యమై
యొరువడినంతరిక్షమున ♦ నుండి వెసందిగుసామజోత్కరం
బిరవుల పక్షకంపనమె ♦ కింతయు లేకయు మున్నె నుండుభూ
ధరవరసామ్య మొందు మను ♦ దచ్ఛిఖరంబునఁ బొల్చె నెంతయున్. ౧౨౮.

క. వినువీథిఁ బఱచుకొాశల, మునసమవిషమములనేక ♦ మగపర్గఁతిషైఁ
జను సైంధవఖురసరణులు, గనుపట్టె నదీసమీప ♦ గతపులినములన్. ౧౨౯.

క. సెలయేఱుల ప్రతిరవములఁ, గలసిగభీరముగ మ్రోయు ♦ ఘనరథనిస్వనముల్
జలదస్వనమని యుద్గత, గళపింఛతవిను చునీల ♦ కంఠములాడెన్. ౧౩౦.

ఉ. ఉన్నతశైలకూటముల ♦ నుండి గుభిల్లనమూఁకి పొలుచున్
జెన్నగు పార్శ్వవప్రహరి ♦ నీలమణిద్యుతితోడ నేకమై
పన్ని నభోంతరంబునవి ♦ భాగము బొందినరీతి వింతదై
యున్న జలప్రవాహ మొక ♦ టొయ్యనఁ జూచిరి ముగ్ధలప్పుటన్. ౧౩౧.

చ. అదలుచు మావటీలఁ దమ ♦ యాత్మ గణింపక ప్రాంతసంచర
న్మదగజగంధలుబ్ధమగు ♦ మారుతమొయ్యన వీవఁ గ్రోధతం
బొదలిక రేణుసంఘముల ♦ ముందరఁ జూచితదాత్తచిత్తతన్
గదిసిచయతిప్రయాణమున ♦ గంధగజంబులు వ్రాపు రుత్తతన్. ౧౩౨.

చ. జవమునవచ్చుసాంద్రరథ ♦ చక్రవిఘట్టనచేజనించియ
న్నవసలిలంబులీలనరు ♦ ణంబగు రేణువునిండఁదోఁగియ
ద్దివిజవరేణ్యువాహినియు ♦ దీర్ఘతపర్తవివర్తయైనజా
హ్నవివలెనవ్యపల్లవవ ♦ నంబులునిండదిగెన్మహోర్బటిన్. ౧౩౩.

చ. అలరినివాసయోగ్యమగు ♦ నట్టివనంబులుఁబూచిపువ్వుముల్
వెలయఁగరాలుతావులను ♦ విస్తృతమౌక్తికసైకతంబులన్
జెలువగుశాడ్వలస్థలులఁ ♦ జెన్నగుచుండెడుదివ్యవాహినీ
సలలితతీరభూమివిల ♦ సచ్ఛిబిరంబుగనిల్చెసైన్యముల్. ౧౩౪.

మ. కరమొప్పంగనుజాహ్నవీతటమునం ♦ గంధర్వసైన్యంబులీ
కరణిండిగ్గినవేళమద్గిరికిను ♦ త్కర్షంబగంజేసినా
పరసంయోగముసైవయోగముననో ♦ ప్పంజేయుఁగాగౌరవం
బరయన్సత్పురుషానుకూలతనసా ♦ ధ్యంబెద్దిభావించినన్. ౧౩౫.

చ. పొలుపుగఁబూచిఘుమ్మురను ♦ భూరుహముల్విజనప్రదేశముల్
కలయఁజిగిర్చినట్టిలతి ♦ కావిసరంబులుదేవకామినీ
లలితతరోపభుక్తిసఫ ♦ లత్వముఁబొందెనునెట్లటన్నఁదా
జెలఁగిపరోపకారమును ♦ జేసినదేకదకల్మియెన్నఁగన్. ౧౩౬.

చ. అలసియుసౌఖ్యమేదియుని ♦ జాగ్రతలస్థితసర్పఫూత్కృతో
చ్చలితనవప్రవాళహరి ♦ చందనసంగతిదుష్టసేవకుల్
దలముగనున్నయట్టివిభు ♦ దండనుబోవనుదత్సురాంగనల్
నిలకతిరస్కరించిరిల ♦ నిందితమేకదదుష్టసంగతుల్. ౧౩౭.

చ. అలసకదానిజీనిపని ♦ యాస్తరణధ్వజకంకటాదులున్
వలనుగడించితెచ్చిరిమముఁ ♦ బాపుటకైధరమావటీలుదా
ర్కొలుపనిసన్నితన్గదిసి ♦ కుంజరయూథముపాల్చెనస్థితిన్
బ్రళయసమీరభగ్నగహ ♦ నద్రుమవిస్తృతశైలరీతులన్. ౧౩౮.

మ. ఘనమాతంగమనోకకూటిట్లునిజమా ♦ ర్గక్రాంతిచేనొందుని
ద్రమువాలించితొలంగినట్టిశయన ♦ స్థానంబునన్దానవా
సనఁగ్రోలన్ఝుణమందుభ్రావాలునచల ♦ త్సారంగజాలంబులే
చినవేగంబునఁజారుశృంఖలగతిన్ ♦ జెన్నొందెఁజిత్రంబుగన్. ౧౩౯.

సీ. ఈరీతిబడలికల్ ♦ దీఱినపిమ్మట, జలములుద్రావింపఁ ♦ దలఁచియుప్పొ
డారోహణముచేసి ♦ యాధోరణావలి, గంగకుఁదెచ్చిన ♦ గదిసియావల
వనగజమదగంధ ♦ వాసనఁ బైదచల్లు, పొలితటంబులమీఁద ♦ నాలుకఁదలఁచి
సురసరిద్వాహినీ ♦ సరణికష్టంబైన, ఘూర్ణిల్లుచునుశైత్యం ♦ బుశనిసూతులఁ
గరలికరములెత్తి ♦ ఘీంకృతుల్ సేయుచు, మఱలితిరుగఁబడక ♦ మస్తకములు
ద్రిప్పణొనుచుమత్త ♦ రింధమావంతుల, సరకుసేయకుండెఁ ♦ గొలఁకులొన్ని. ౧౪౦.

మ. జలముల్ద్రావఁగవంగినట్టికరిణీ ♦ జాలంబుతుండంబులన్
గలయంద్రావుచుఁబోనశేషజలముల్ ♦ గారప్రవర్షానసం
కలితంబైనకపోలపాలికలపైఁ ♦ దార్కొరంబుత్రోఁజల్లఁడ
జ్జలబిందుప్రకరంబుజాలెనుమదా ♦ సారంబుచందంబునన్. ౧౪౧.

మ. అతితృష్ణన్బడియుండియున్ద్రుతముదా ♦ నాఘ్రాణమేచేసి యు
త్పతితక్రూలంబుపరేభశంకమదిలో ♦ భావించిరోషంబుతో
మతిసెన్నన్హిమశీతమైనవనజో ♦ న్మత్తేభదానాంబుసం
యుతమౌతోయముఁద్రావదయ్యెనొకవా ♦ గోత్తంసముత్స్వేచ్ఛలన్. ౧౪౨.

సీ. ఈరీతినీరాను ♦ నిభరాజయూధముల్, జలమెల్లవానసం ♦ కలితముగను
జేసితామరలెల్ల ♦ చెలఁగితుండంబులఁ, బెకలించిగండుపా ♦ లికలసారె
తాటించుచునుమదో ♦ ద్ధతిమీఱఁగుమిగాడి, విహరించిక్రీడల్ ♦ పెహింతరక్త
మదరేఖలొప్పఁగా ♦ మరవాసనలనీను, కమనీయతరకపో ♦ లములుతెలియఁ
గనకసానుదీప్తిఁ ♦ గడునొప్పునడగొండ, లొక్కొయనఁగమిగుల ♦ నొప్పమీఱి
సురశిబిరమునకు ♦ మందయానంబుల, గంగవిడలిపోను ♦ గట్టుమించి. ౧౪౩.

మ. ఘనరక్తధ్వజినీరజంబుకలయం ♦ గాఁబర్విసంక్షోభసం
జనితప్రస్ఫురవీచికల్తటములా ♦ చ్ఛాదింపమాతంగముల్
దనకంజాతపరాగసంచయముశో ♦ ర్ణంబైపిశంగత్వముం
దనరంజెందిజలంబుఱొల్చినపుడం ♦ తన్చిత్రమంజిష్ఠనాన్. ౧౪౪.

చ. నిరుపమకాంతిమీఱిమద ♦ నిస్రుతసప్తవిధస్థలంబులన్
స్ఫురణనిబద్ధవామపద ♦ భూరిగళంబులసంగహారముల్
గురుతరధూపవృత్తవన ♦ కోటులనల్పుచుఁజూడనొప్పిన
ద్విరదములంజలచ్యుతప్రచల ♦ గంధగిరిప్రకరంబుచాడ్పునన్. ౧౪౫.

క. నిరతము సప్తస్థలముల, ధరణిరజంబణఁగఁ దారఁగు ♦ దంతావళిస
త్కరగంధనిరసనైలా, పరిమళమదగంధము పుడు ♦ పవనము దాల్చెన్. ౧౪౬.

ప. ఉదరిమృగేంద్రయూథములు ♦ హుమ్మని గ్రమ్మరాయుచు నిద్ర మేల్కొనన్
బెదరక గర్జితభ్రమను ♦ జెంది సముద్గతకంధరంబులం
బొదలి చకోర కేకికుల ♦ ముల్ జలభూములనాలకింపఁగా
నుదితసురేభబృంహితము ♦ లొప్పెను మేఘునినాదవైఖరిన్. ౧౪౭.

మ. ఘనచిత్రాంబరభూషణోద్వహనశా ♦ ఖల్ మీఱిమార్గశ్రమం
బునదివ్యాంగనలాతురత్వమెసయన్ ♦ మున్మున్న గానచ్ఛటం
దనరం గావిభజించి కట్టినగృహ ♦ స్థానంబులన్ రమ్యమై
తనరెన్ దద్వనపాదపంబులు పురో ♦ ద్యానప్రభ స్మీఱుచున్. ౧౪౮.

వ. తదనంతరవృత్తాంతం బెట్టి దనిన. ౧౪౯.

క. నరకిన్నగవరచారణ, గరుడోరగసిద్ధసాధ్య ♦ గంధర్వపకిం
పురుషామరమునివందిత, చరణాబ్జదయావిలోల ♦ శౌరినృసింహా. ౧౫౦.

మాలిని. అమలకమలనేత్రా ♦ యాంత్రకృద్బ్రహ్మసూత్రా
విమలశుభచరిత్రా ♦ విస్ఫురద్గౌరగాత్రా
వినుతతిమిరమిత్రా ♦ వీరలక్ష్మీకళత్రా
సమదదనుజజైత్రా ♦ సన్మునిస్తోత్రపాత్రా. ౧౫౧.

గద్యము. ఇది శ్రీమదహోబలలక్ష్మీనృసింహకటాక్షలబ్ధకవితావిచిత్ర మౌద్గల్యసగోత్ర గోపాలునికులపవిత్ర భాస్కరామాత్యపౌత్ర వీరనమంత్రిపుత్ర పరమభాగవతపూజావిధేయ సింగయనామధేయప్రణీతం బైన కిరాతార్జునీయం బను మహాకావ్యంబునందు ద్వితీయాశ్వాసము.

తృతీయాశ్వాసము.

క. శ్రీరామానుచతటక, స్ఫారీసమ్మిళితవిపుల ♦ శోభిసుమశ్రీ
నీరేజపత్రవీక్షా, నారదముఖభక్తరక్ష ♦ నరహర్యక్షా. ౧.

వ. అవధరింపు మివ్విధంబున నానిలింప భామినులు గంధర్వసుతులం గూడి యవ్వనవిలోకన కౌతూహలంబున నిజమాయాసురచితంబులును, నింద్రచాపసంకాశగోపురంబులును, ననేకమణిప్రభాభిరామంబులును నగుమందిరంబులం జెలువొందు నప్పురంబు వెలువడి.

శా. ఈరీతిన్ శిబిరంబు వెల్వడి సతుల్ ♦ స్వేచ్ఛావిహారంబులం
పారన్ ఖేచరనాథయుక్తలగుచున్ ♦ హర్షంబుతో నొడుగా
నారామంబటు చొచ్చి కుంజగృహముల్ ♦ వ్యాపోత్ఫలల్ [illegible]
సారూప్యంబును బొందిరప్పుడులసత్ ♦ సౌదామనీరాజితోన్. ౩.

క. వారలకప్పుడు వృత్తకు, చోరుద్రమహారిమగుచు ♦ సుజ్వలమణిభూ
షారవజనకధరాసం, చారముద్ధృతిఁజే సిగగన ♦ [illegible]. ౪.

వ. అంతనక్కాంత లక్కాంతారంబున లతాంతకృంతనంబు సేయం దొడంగి. ౫.

చ. చెలువుగఁ జూచి పుష్పములు ♦ చేతులకందఁగ నిక్కి యోయుఁడం
చలరెడు వృక్షముల్ గని ♦ యన్వలి కేగిర దట్లటన్న నున్
జెలఁగుచుఁ గాముకుల్ గుణవి ♦ శేషములందు [illegible]
గలసి వినోదవైఖరులు ♦ గాంతులు గా దలంచి మాపఁగన్. ౬.

చ. అతివలు నేర్పు మీఱఁగ ♦ మందున లందిన గంధ సౌరభా
హృతమగు మంజెలంగివన ♦ భృంగకులంబులు దూవకారుణాం
చితమృదుహస్తపల్లవి ♦ శీర్ణనఖాంశుచరాగుమంజరీ
భృతలగు బాహువల్లికలఁ ♦ బెల్లుగమూఁగి విలాసమొప్పఁగన్. ౭.

చ. అళివరపానచంచలను ♦ మాంచితగుచ్ఛతనొప్పమీఱసం
చలితసుపల్లవంబగుచు ♦ సంతతగాఢతరోష్ఠదంశసూ
జ్జ్వలకరచాలనంబువిల ♦ సద్గతిఁ బల్పవశోకశాఖన
[illegible] ♦ బొందిరిఖిన్నలిమానసంబులన్. ౮.

క. అత్తఱినొకసతితుమ్మెద, మొత్తంబులుఝుమ్మురనుచు ♦ ముసరినఁగరముల్
త్రత్తఱపడివిదళింపఁగ, బిత్తరిమఱియొకతెదానిఁ ♦ బేర్కొనిపల్కెన్. ౯.

ఉ. మానితనవ్యపల్లవస ♦ మానములౌకరముల్ విదుర్చుచున్
బూనివృథాపరిశ్రమముఁ ♦ బొందకు వేమదిఁగల్పవల్లికా
నూనపరిభ్రమన్మధుప ♦ యూథములొయ్యనసాశ్రయించెని
న్నానకయెట్లునీవిఁకను ♦ మాన్పెదవేభయపెట్టిమానినీ. ౧౦.

ఆ. ప్రణయకుపితయగుచుఁ ♦ బతిఁబాసివేఱొక్క, తరుణిమరలఁగలయఁ ♦ దలఁచియున్న
గానిభావమెఱిఁగి ♦ తరుణివేఱొక్కతె, పలికెనిట్టులనుచుఁ ♦ బ్రౌఢివెలయ. ౧౧.

ఉ. కోపముమానవేవిభుని ♦ గొబ్బునఁగూడవె కాకతక్కినన్
జాపలమైననీమనము ♦ చాలతపించునుముందుబోలె నే
నాపలుకెంతయున్నిజము ♦ నాతిరొయంచునునిట్లు నేర్పుమైఁ
దీపుగఁబల్కియల్కవెనఁ ♦ దీర్చెనసచ్చెలిగూడెనాథునిన్. ౧౨.

సీ. గురుకాశసూనదు ♦ కూలసాగసకల, క్వణితరేఖాకాంచి ♦ కస్వజఘన
సన్నిభతీరదే ♦ శప్రభూషితకుంజ, పాన్థోధియోషిత్సి ♦ వంతికలను
అతినూరపాతఘే ♦ దితనిర్ఝరస్రవ, తృప్తితియాతవల్లభో ♦ త్సంగశీత
లాచ్ఛమౌక్తికవన ♦ హాసోపలక్షిత, నిర్మలోదకబిందు ♦ నివహములను
నచలదళిపుంజమ్మృగులాంజ ♦ నాభిశారి, తత్ప్రసూనాక్షిసాదర ♦ తానిరీక్ష్య
మాణనప్రమాంగలతికాస ♦ మాజములను, నంతసంబునఁజూచుచు ♦ నంతమఱియు.

క. వారణమసకలితాఘణ, సారస్థిరగండకషణ ♦ జాతత్వ్యనా
వారమనోహరచందన, భూరుహములుజూచిరంత ♦ ముండరఁజనుచున్. ౧౪.

చ. తరుణులువేడ్కనోఁజెలఁగి ♦ తాముసుబూవులఁగోయకుండియున్
బరువుపక్వానముల్ రమకు ♦ వారకచేసెడులీలనిచ్చున
వ్విరులనునాథులందుఁగల ♦ ప్రేమలఁగైకొనిరప్పుడెంతయున్
మురియుచువల్లభుల్ ప్రియముఁ ♦ బొందెడువట్టుగసాదరంబుగన్. ౧౫.

క. మఱియొకమానినినాథుఁడు, విరులిచ్చ్యనుసవతిపేర ♦ బెట్టుగబిలుపన్
జరణమునసేలవ్రాయుచుఁ ♦ గరమల్కనుబల్కకుండెఁ ♦ గన్నీరొల్కన్. ౧౬.

చ. సరసములాడునాథుదెస ♦ సన్ముఖమైతసద్దృష్టినిల్పితా
నరిమురిపిడిజాఱెడుని ♦ జాంశుకముస్మళికట్టకయ్యెడన్

సరసముబూలుగోయవెసఁ ♦ జాఁదినయుట్టికిరంబునకొన్నిధా
రయెఱుఁగకయుండెవెండియొక ♦ యింతినిజాధిపస్తుతిచిత్తతన్. ౧౭.

* * * * * * * * * *

వ. అంత. ౧౮.

క. చెలులకులుమాఁగఁబండము, జెలువగునంపెఁగలుబునిమి ♦ చిలుకలుబెదరన్
వెలయుజవాదియలందుక, నలువడినమిగాడిసుమను ♦ వాలినవాస్తున్నఖిల్లన్. ౧౯.

వృషగతిరగడ.

నారినారియనోకమిదిమును ♦ నారిఁగూర్చిపథానవాఁగము
మారుమాటిచిముచకుముట్టకు ♦ మానినీమణిమమనసుగాఁగము
ఆళిహాళినివిరులుగోయకు ♦ మళికులంబులుప్రమోదముమున్నవి
గోలగోలతెఁగినసుగఁగోయకు ♦ కోకిలంబులువదరుచున్నవి
కలికికలికలఁగోయఁబోసుము ♦ కన్నతోఁపులఁగూలుగోయము
పల్లెఁబూనుమఁగన్నెకారము ♦ ఘామయున్నిపసినిఁగాఁగము
కంటెయీతిలకంబులోకల ♦ కింతిపూచెనుగంటెమున్నవి
అంటుమావిదలిగ్చుతోఁపుల ♦ నంటనీవిటులొంటిగిల్లవె
శోభనాంగిపదంబుసోఁకను ♦ శోకమాలగుఁజసంచునింపఁగ
రాభవన్మృగుగీతిఁప్రేంకణ ♦ దాఁగిరాఁగియనమునుపొంపుగ
బోటినీముఖమెత్తిచూచినఁ ♦ బూనునింపులదోసంకింగఁ
నాటఁగొఁగిటఁజేర్చవలపుల ♦ ననుమఁగనరరాఁగింపుగఁ
జల్లతావులనమమవాయణి ♦ చల్లునీవనినకుకొవారము
కల్లగాదుతలిర్చునూగుపు ♦ గాడ్పుసిండెసెందువాడుము
తవ్వగాదివికన్నెపొన్నలు ♦ నవ్వఁగ్రోవ్విగోమినినమను
బువ్వఁబోఁడికొఁచల్లతావులఁ ♦ బొబ్బవిగానుబాగులనమును
నాతినాతిటురాకనీఁదగు ♦ నాగలంగుమునాగలంపిది
చేతికేతకిఁకోడియనేటికిఁ ♦ జేతఁగాదఁటెగేతలంపిది
వాదులేటికిరాకయానెజ ♦ వానుతోగురుచాలుమీనల
పాదితనములుమానియీవిర ♦ వాదియలరులుగోయుఁడిన్నల
కొమ్మకొమ్మయదేమిముందరి ♦ కొమ్మవంచెనువిరులుగానవె
యమ్మదోమ్మికిరాకుమదినా ♦ యమ్ముగాదుచలమ్ముమానవె

మొల్లలల్ల వెమ్మాడుపూచిన ♦ మొల్ల మోతరుణీమతల్లిక
అల్లిబెల్లిగనల్లినవిచిన ♦ దల్లడేచెలిమల్లిపల్లిక
వారిజేక్షణలారరారెయ ♦ వారియిల్లి వెసన్న జాజులు
వారువారును చేరికోయుఁడు ♦ వాడుదీరివిపుష్పరాజులు
దండనిల్లి వెనవిచితవిచే ♦ దంపయానలొబొండుమల్లెలు
దండిగాఁగనుగోయుదముసే ♦ దంపదంపకుఁగొల్లకొల్లలు
మంతుకెక్కఁగఁబూచినదిచా ♦ మంతియిల్లి దెరండుచూతము
గొంతవింతలుదీనితావులి ♦ వింతిగొంతయు వేడ్కఁగోతము
నేగుపొవ్వఁగఁగూడియిదిగ ♦ న్నేరుపువ్వులలోనవింతలు
నోరపూస్తగఁగోయుదముక ♦ స్తూరికస్త్రైలుగారెకాంతలు
గోరచేరిచికోయుమిదిగో ♦ గోరఁటలవలినీలవేణిరో
చేగికనెయిపెగొండెమల్లెలు ♦ చేరిదిచుమముకీరవాణిరో
కప్పుగంపుటనంటులిదిగో ♦ కప్పుగప్పునతావిఁజెల్వాడు
విప్పుటారినదీపలాళము ♦ విప్పుకప్రపులప్పలోప్పెడు
పాటలాధరిమాచితేయిడ ♦ పాటలంబులపూఁతచక్కన
మాటలేటికిజాగుసేయక ♦ మానినీమణిరావెగ్రక్కన
రంగుగాఁగఁజలిర్చినదినా ♦ రంగములునివెరెండువేడుక
నంగనామణులారకోయుద ♦ మందలమతగగుములుగూడుక
విందుగాఁగఁదలిర్చినదిగుగు ♦ విందలిల్లి వెమానినీమణి
యిందురాఁగదగమ్మపువ్వలి ♦ కేగనేటికిమానియీమణి
వారిజాక్షిరోకింశుకములు ♦ వ్వారియిచ్చుటరారెయిల్లి వె
గీరవాణిరావింతగుచిరా ♦ గిల్లుచున్నవిచేరిగిల్లవె
పొరభంబులకొల్లహెచ్చిది ♦ చానయీకలువేరుదీయవె
వేరుసేయఁగఁదగునెయీవటి ♦ వేసు నేరుపుమీఱఁగోయవె
అమ్మమానవమువింతతావుల ♦ నలరుచున్నదివేడ్కఁజేకొను
కొమ్మపండినమేల్మిఫలములు ♦ కొల్లగానివెనిండెఁగైకొను
కోమలిరోయివెమావిపండులు ♦ కొల్లకొల్లలురండువైళము
చామగస్తెనుమల్లవేయుటఁ ♦ జాజుచందనపుష్పగోళము

లికుచకుచయి నెలికుచాఫలగులు ♦ గిలమిూంచగి [illegible]
చకితమాందిమ్మగిశాటకాపీ ♦ [illegible]
పీచు వారచక్రిందుదంచిన ♦ [illegible]
ఫాలునీపలిప్రసన్నిమ్మని ♦ [illegible]
నాయులారియు సాంపుమిర్గో ♦ [illegible]
నేతి నేర్పు తెక్కుకోయుండు ♦ [illegible]
పూగఫలములుగోయుచుండ వెన ♦ [illegible]
నాగవల్లిదళంబుజేకిని ♦ [illegible]
చనుమనోంకోలకెన్ఫతిందుము ♦ [illegible]
మనములలరఁగలిలనోఁగుసు ♦ [illegible]. ౨౦.

చ. చిగురులుపూవులిప్పిదిగో ♦ చెంతనె మొల్ల [illegible]
మ్మగువలుగోయఁదద్వనన ♦ [illegible]
జ్జగతిరుహంబులంగనుఁడ ♦ [illegible]
ముగుదలయందుఁబువ్వవిరి ♦ [illegible]. ౨౧.

సీ. కిసలయంబులుగోయఁ ♦ గెంగేలఁదుప్రవాళ. [illegible] ♦ [illegible]
గబ్బిసిబ్బెపుటుబ్బు ♦ గుబ్బలుపుప్పొడి, నిండియొప్పగుచాంగు ♦ [illegible]
నెరతావిగుబ్బెడు ♦ నగపువ్వులుదోఁచ, మొదప్పలబుసుగని ♦ [illegible]
గుసుమావతంసములో ♦ కొంతకు ప్పక్కఁజేసె, [illegible] ♦ [illegible]
నలుగుయువతి నమూపంబు ♦ లచటనొప్పు, భూమిజాతంబులమలన ♦ [illegible]
కతనుబొందినగతిఁజాల ♦ నతిశయిల్లె, [illegible] ♦ [illegible]. ౨౨.

తే. కోరియారీతిఁబువ్వులు ♦ గోసి [illegible], మరునిబూజింపనై కోర్కి ♦ [illegible]
కడమవలసినవన్నియు ♦ నొడలనింపి, [illegible] ♦ [illegible]. ౨౩.

చ. ముదితయొకర్తపుష్పములు ♦ ముష్టినిబట్టిని జేముసూఁచిఁదా
ముదముననేయనాతఁడును ♦ ముద్దియ నేసినమస్తకంబులకు
జెదరకనిండుపువ్వులవి ♦ చన్ను [illegible]
పదదళుకొత్తఁబోయుతల ♦ బ్రాలవిధంబునఁ [illegible]. ౨౪.

చ. పడఁతియొకర్తనాథుఁడుస ♦ పత్నికిఁబొఁగనుఁ [illegible]
[illegible]మినఖేదమింవుననుఁ ♦ బోవఁగఁజేసెద్దనంచుఁబువ్వులకా

బడిబడి నేయు నవ్విసలు ♦ భావజుతూపులు బోలె నించిన
యొయ్యడ మఱఁదు గౌఁగిలించి నతి ♦ నోర్వఁగ దేయు నవోర్చె నాతి యుఁ౯. ౨౫.

ఉ. గొజ్జఁగి పువ్వులెచ్చి యొక ♦ కొమ్మ కరంబున నిండఁ బట్టి తాఁ
గజ్జల రేఖ లొప్ప లెలి ♦ గన్నుల నాథుని బోఱఁ జూచుచు౯
బుజ్జులు చేసి సిసిదగ ♦ హాస మొలప్పఁగ నార్చె నా దిపో
గజ్జెల చే మొటంముత ♦ కాంతుఁడు నవ్వు నమంది చూడఁగ౯. ౨౬.

క. అలసపహస్త లిప్పలను ♦ పంర నుసోమ సనాపనీపల౯
నిలిచిని జేసుఁ గమ్మికడు ♦ నవ్వుసలిర్పఁగ నేయు నాకెఁడు౯
పలఁకి కపూర్తలా ఘనపయి ♦ పస్పనిసనాగిని ప్రేంటు౯
అలరుల పూవుల౯ మదను ♦ తాన్మిగిలంగఁగ నేయు చాపున౯. ౨౭.

ఉ. ముల్లసుగంధి మోస్త్రకడు ♦ మోదియుగోఁ గరకంకణవ్వనుల్
ఘల్లున మ్రోయఁగాఁ జనదు ♦ కాంతుని నేసిన పేటమేలె నా
వల్లభుఁ డేసిన స్త్రీసని ♦ వారిజలీలలఁ బోఱఁ జూచెఁ దా
నల్లని ఘుందు వేటనిజ ♦ పాస్తిహసుందును బోలె నంటుఁగ౯. ౨౮.

తే. మగనిఁ గేసుఁగుని డిపడి ♦ తేఱుచు కరణిఁ, దన్ను నెపఁబోయుఁ దీసెదు ♦ తలఁపుతోడఁ
బఱిమ ముం దేమటనమూర్తి ♦ సతిని జూడఁ, దఱిమిదమే సెనొక్క ప్రసం ♦ తసముతోడ.

చ. విరహుల నేఁచు చంగుహఁడు ♦ పీఁ డెయుటంచు ను నొక్కయింతి దా
పసని మొగంబుగాఁ జిత్తన ♦ నైగుము దీఱఁగ నేయ నేఁడు గా
దోఱ కెసటం దమఁ బుస్పయుఱు ♦ స్గోనపు ముష్టినిబట్టి చేయు న
స్వ్వాసు తొఘుసోయు సఁగ ♦ వింఱఁగ నిండె ముదమ్ము ఖంబున౯. 3౦.

ఉ. కింజుపట్టి మూర్తకటి ♦ దిగ్వని మార్గ గొమ్మ మైతగ౯
మంజులభూషణాభరిత ♦ మూడ్క్కని సొప్పఁ గఁ దేటిగానముల్
రంభల నాట్య వేగ సని ♦ లాసము గాఁగ నొసంగుననట్టిపు
ష్పాంజలి నాఁగనొప్పఁ గని ♦ జాగ్గసు నేసిను బుప్పముష్టుల౯. 3౧.

తే. ముదితయొక్క తె పువ్వులు ♦ ముష్టి నెత్తి, పెనిమిటిని నేసెఁ బ్రియు ♦ ముసను మేను
మసఁదు విరహుల నేఁచంగ ♦ మదిఁ దలంచి, యపుడు జళిపించు సైఁడిబా ♦ కసఁగ మెఱయ.

లయగ్రాహి.

అప్పుడొక నాతి వెసఁ ♦ బుప్పొడిని నాథుని, గుప్పునను మోముగను ♦ మొప్పఁగను సేయం
దప్పకను నాతఁడును ♦ గప్పురము చేమరల, నప్పడఁతి నేయునది ♦ దప్పకొనిపఱవం

గొప్పచుడిపిడికురు ♦ లుప్పరము లెగయుచును, గప్పుచును మోమునను ♦ గప్పినను బలిపెన్
దప్పి నిలనాతఁడును ♦ దెప్పునను గూడనది, ద్రిప్పినను మోమునను ♦ గుప్పెరజమొప్పన్.

లయగ్రాహి.

కొమ్మమఱియొక్కరితె ♦ తమ్ములను నేర్చి పయిఁ, గ్రమ్మి తననాయకుని ♦ నెమ్మొగము నేయఁగన్
దమ్ములనలంచునల ♦ తమ్మిపగదాయయని, యమ్మొగముఁ జూచి యువి ♦ పమ్మియిననాతం
డమ్మగువనేర్చికుము ♦ దమ్ములను నేయనవి, క్రొమ్మెఱుఁగుఁ గ్రమ్మరుచు ♦ లమ్మిహరుతేజం
బమ్మయనియంతవిత ♦ ధమ్మయిననెంతియును, సమ్మదము నొందిరల ♦ కొమ్మయునతండున్.

తే. తరుణియొక్కతె వరుని క్రొ ♦ వ్విరుల నేయ, నాతఁడయ్యింతిమరలంగ ♦ నప్పుడే యు
విరులు తలనిండి చూపట్టె ♦ వింత యగుచు, నలరులను గట్టుసూసక ♦ మనఁగఁ దనరి. ౩౫.

ఉ. పుష్పాడి నిండఁ దోఁగియుల ♦ మూఁపునఁ గ్రొమ్ముడి జాఱి పెన్నెరుల్
గప్పలలాటమందిడిన ♦ కస్తురిబొట్టు దలిర్పఁ జూడఁగా
నప్పడుపొల్చె వెండియొక ♦ యంగన సామజకృత్తివాసుఁడై
యొప్పులలాటలోచనుఁడొ ♦ కోయన నెంతయు వింతమీఱఁగన్. ౩౬.

తే. వెండియొకయింతి గనుపట్టె ♦ వింత యగుచు, పరుఁడు పై నేయు క్రొవ్విరుల్ ♦ శిరము నిండి
తారకాకీర్ణమగు నభో ♦ తరము మాడ్కిఁ, గొప్పగను పట్టనొక వింత ♦ యొప్పమీఱి.

వ. ఇవ్విధంబున విహరించి తత్ప్రీతిసాను సమీపమార్గములనుండి వెలువడి యలసయానంబులం జనుదెంచు బృందారకసుందరీసందోహంబులు కరికరస్థూలోరుకాండభారంబున నత్యంతచిరకాలంబునకుం గూడ నడుచు నవపల్లవకోమలత్వంబున సమస్థలినైన నడువ నోపక మదవిహ్వలత్వంబునం బోలె, నడుగడుగునకుఁ దొట్రుపాటు గదుర మెట్టెడు మృదుపదంబులను బ్రవిసారితకాంచికానవరత్నప్రభాసముద్భవమనోహరోత్కర్షం బనరి సుకుమారవస్త్రలత్వంబున నతిశయిల్లుచు విమలపులినంబులం గెల్చి నిలిచినట్లలరుచు నత్యంతగౌరవంబులై పథపరిశ్రాంతిఁ బొంది కన్పట్టు జఘనంబులును, సముచ్ఛ్వాసత్వం కజకోశకోమలంబులై తనరారు నాభిప్రదేశంబుల చేత నివి సమీపంబుల నత్యంత కాంతిజనకంబులగు వళిమధ్యలగ్నంబులయందు స్తనాతిభారంబున నమ్రత్వంబొందు నుదరంబులను, సమంతతఘర్మాంబుకణపరివృతంబులై యవికచలోచనంబులం దనరారుచుఁ దుషారపరిష్కృతాస్ఫుట దళసరోరుహ సదృశంబులైన ముఖంబులును విస్త[illegible]ంబుగా నిరూపించుచుం జూచు ఖేచరుల కపూర్వవిలోకనకౌతూహలంబు పుట్టించుచు [illegible]గాతీరంబుఁ జేరం జనుదెంచి జలక్రీడాసమారంభంబునం బొదల నప్పుడు. ౩౭.

చ. చలదురుమీనఘాతజల ♦ జత్వముదృఙ్ముఖచేష్టయైతగన్
దోలఁకుతరంగముల్ కరవి ♦ ధూనతఁ దెల్పఁగ హంసనిస్వనం
బులుపలుకుల్బలెందనరఁ ♦ బొల్చె సురాపగమత్తటంబుని
ర్మలమిదె యంబుకేళికిటు ♦ రమ్మనిపిల్చినలీలనత్తఱిన్. ౩౯.

చ. మలయుచుఘర్మశాంతిగను ♦ మందగతిం బ్రసరించివీచుత
జ్జలజసుగంధగంధియుల ♦ సజ్జలశీకరసంయుతంబునై
యలఘుతరంగచారియును ♦ నైనసమీరముతత్సురాంగనా
వలికిఁగరావలంబనము ♦ వారకయిచ్చినలీలమీఱఁగన్. ౪౦.

వ. అప్పుడు. ౪౧.

మ. సవిలాసంబులమీఱుయానములహం ♦ సశ్రేణిసంచారము
న్నవలావణ్యనితంబయుగ్జఘునవి ♦ న్నాణంబునన్ సైకత
చ్ఛవిదీర్ఘాంచితలోచనాననములన్ ♦ సారాంబుజాతంబులన్
అవమానించుచుఁబొల్చిరెంతయునుది ♦ వ్యస్త్రీలుశోభిల్లుచున్. ౪౨.

వ. అంత. ౪౩.

క. జలకేళికాయితంబుగ, వలిపపుఁజేలములుగట్టి ♦ వగులగుగంధ
ర్వులువేదుర్గ్రహభయమున, కలరఁగమునుదిగినపిదప ♦ నలివలువేడ్కన్. ౪౪.

చ. అళికివిభిన్నయూథతను ♦ భ్రాంతములన్వెసఁబాఱుమీనముల్
గలుగుజలంబులద్ద్విజ ♦ కాంతలుమున్నుపయోవిహారముల్
సలుపనిచోటుగానమనిఁ ♦ జంచలమందుచుఁజాలభీతిజొ
త్తిలఁగనుజొచ్చిరొయ్యనన ♦ తిప్రసభార్త్తతమాటిమల్కుచున్. ౪౫.

చ. ఉరుతరయత్నభారమృదు ♦ లోజ్జ్వలవర్తులితోరుకాండవి
స్ఫురదమరీసమూహమటు ♦ చొచ్చినమాత్రనెఘూర్ణమానమై
పొరలితరంగమాలికలు ♦ బోరునఁదీరములాక్రమింపఁగా
నిరవుగనుండుహంసకుల ♦ మెల్లనుబెగ్గిలిపాఱఁజేయుచున్. ౪౬.

మ. కరమొప్పంగశిలాసమానవిలస ♦ ద్గంధర్వవక్షోహతిన్
సురనారీపృథులస్తనాహతులపి ♦ చుల్వ్రీలితత్తోయముల్
దరికిం జేరుచురోపతంగదియుచం ♦ దానంగలంకత్వమున్
బొరసెన్నేదినిఁగర్కశాహతులచేఁ ♦ బూతాత్మకుల్గల్గరే. ౪౭.

ఉ. కొప్పులువీడఁగానడిచి ♦ గొజ్జఁగిదండలుజాఱఁగొట్టియున్
గప్పురగంధముల్ చెదరఁ ♦ గా వెసఁదాఁకియుఁబెక్కునేరముల్
తప్పకయీగతిన్ సలిపి ♦ తత్సతులందఱిభీతిచేబలెన్
దెప్పరమైనకంపమునఁ ♦ దేలుచునుండెనుపేచులత్తఱిన్. ౪౮.

చ. నవతుకఁజూడఁజాలదని ♦ చయ్యననొక్కతెకుంకుమంబుచ
న్గవకునలంకృతంబనుచుఁ ♦ గన్పడకుండఁగఁబూసిదాఁచునా
నవనఖరక్షతంబులుగ ♦ నంబడెఁగుంకుమబోవఁజిక్కుత
ల్లవములుబోలెనప్పుడువి ♦ లాసముమీఱఁగఁజూడనొప్పుచున్. ౪౯.

సీ. అళులుకనీనిక ♦ లట్లులీనతనున్న, పద్మపత్రములొలో ♦ లాక్షికనులొ
ఝుంకారరహితమై ♦ చలియింపకున్నవి, యళిబృందమొపక్ష్మ ♦ లాక్షికురులొ
దరహాసవిస్ఫుట ♦ దంతకేసరమైన, దిదివిరిపద్మమొ ♦ యింతిముఖమొ
కరకంజసంగతా ♦ గ్రతనొప్పుచున్నవి, పటుబిసంబులొ కాక ♦ బాహులొక్కొ
యనుచునీరీతిసందియ ♦ మందియంత, నలినవనమునదాఁగిన ♦ పొలఁతి గాను
నిశ్చయించిరిమదిలోన ♦ నిపుణులైన, సకియలొకకొందఱప్పుడుత ♦ త్క్షణమునందు. ౫౦.

చ. వెలఁదియొకర్తునాయకుఁడు ♦ వింతగఁగూర్చిసపత్నిసన్నిధిన్
బలుదకుచాంతరంబునను ♦ వైచినపువ్వులదండఁదాజలా
విలమగునట్టిదేనియును ♦ వీడకతాల్చెనుసల్లికాగుణా
వలివసియించుఁబ్రేమగల ♦ పట్టుననిల్వవుప్రేమలేనిచోన్. ౫౧.

సీ. కాంతలుదీర్చిన ♦ కాటుకల్ నెరయుంగఁ, బత్త్యంతరక్తిమఁ ♦ బర్వకుండ
నరికట్టుటకుగాని ♦ యదినిశ్చయంబుగా, శోభితార్థముగాదు ♦ నూతలంప
గుఱుతిందుకదియుటఁ ♦ గరఁగిపోరక్తిమ, నెఱసిలోచనముల ♦ నెఱుపుమించె
శోభయొప్పటియట్ల ♦ చూపట్టుచున్నది, యదిశోభితార్థమే ♦ యైనదేని
దానితోడశోభ ♦ తలఁగకయుండునే, యనఁగఁజూడనొప్పి ♦ రతివలపుడు
జలములందుఁగేళి ♦ సవిలాసవైఖరి, సలుపుచుండివింత ♦ చెలువుమీఱి. ౫౨.

చ. పొలఁతులుకొప్పులన్ దుఱుము ♦ పువ్వులబంతులువేగయుక్తమౌ
జలములచేతలోభమున ♦ జాడ్యులచేబలెనావృతంబులై
కలయఁగఁదెప్పదేలియది ♦ కారముమారునమాత్యులుంబలెన్
దలఁకుచునత్తఱింబొలసెఁ ♦ దత్క్షణసంభవశోభనత్వమున్. ౫౩.

చ. గతమకరీకలాపనవ ♦ కజ్జలయావకగండదృక్స్తనం
చితమధురోష్ఠలయ్యుఁగడు ♦ చెన్నువహించుచునుండునట్టియా
యతివలఁజూచిఖేచరులు ♦ హర్షమునొందిరితద్వపుఃప్రక
ర్షతయెవిభూషణంబులకుఁ ♦ జాలనలంకృతియంచునెన్నుచున్. ౫౪.

వ. అప్పుడు. ౫౫.

చ. అలరువిలాసినీసముద ♦ యంబటమున్నురక్తిమీఱఁగాఁ
జెలువులొనంగుసొమ్ములను ♦ జెన్నుగఁదాల్చియుఁజేయదయ్యెఁద
త్సలిలతరంగసిక్తనవ ♦ చారునఖక్షతజాతకాంతిచేఁ
దెలియసపత్నిజాలముల ♦ దృష్టితపింపఁగఁజేయుకైవడిన్. ౫౬.

చ. అలరుమొగంబులుంజలిత ♦ హారములున్నరుణాంగశోభలున్
గలిగినసౌరభామినులు ♦ కన్గొననొప్పిరిపద్మయుక్తమై
చలితసుఫేనముల్గలిగి ♦ సంక్రమితా * గ్నిశిఖాచయంబులై
పొలుచుతరంగసామ్యమునఁ ♦ బొందుచునింతయువేఱులేదనన్. ౫౭.

మ. కరమొప్పంగనునొక్కచేతనుబుకం ♦ గాఁదోసివేరొక్కచేఁ
జలవస్త్రర్ధళవాద్యలీలజలముల్ ♦ సారధ్వనిన్మ్రోయఁగా
భరతప్రక్రియమీఱుతాళగతులన్ ♦ బాగొప్పఁగానృత్యమున్
గరిమన్జేసెడులీలఁగంపిలునుద ♦ త్కాంతాకుచద్వంద్వముల్. ౫౮.

చ. విమలతమీఱివారలకు ♦ వేడుకతోవిహరింపయోగ్యమై
యమరుచుఁదత్సతీసదర ♦ హాసహసజ్జలజానుబింబితా
న్యములనలంకృతంబగుచు ♦ నంబువులొప్పఁగఁబొల్చెగంగదా
నమలతమున్ఫలంబుఁగని ♦ నట్టులుజూడఁగనట్టివేళలన్. ౫౯.

క. పొరలుచుమీనములూరుపు, లొరసినభయమందిచూడ్కు ♦ లుచ్చలితముగాఁ
గరములువడఁకఁగఁదత్సతు, లొరమైసఖులకునుసహిత ♦ మొప్పిరిమాడ్కిన్. ౬౦.

ఉ. మానినియోర్తుతోయముల ♦ మత్స్యసమూహాళిచేభయంబులో
నూనినదింబలెన్మదము ♦ నొందఁగవల్లభుఁగౌఁగిలించెనాఁ
జానలకృత్రిమప్రియుర ♦ సప్రభవోజ్జ్వలహావభావకృ
న్మానితకైతవక్రియల ♦ మానసముల్హరియింతురేకదా. ౬౧.

---

* అగ్నిశిఖా = కుంకుమము.

క. జలకేళివలనమిక్కిలి, చలియించెడుకుచములు రెండు ♦ చక్కులఁగప్పన్
జెలులముఖంబులువోలిచెను, నలికులములుమూఁగినట్టి ♦ యబ్జములనఁగన్. ౬౨.

క. జలములలోఁ ద్రైవదిబలె, నళుకుచుముదమందికరము ♦ లార్చుచునలమెన్
జెలువునినొకసతిసకియలు, బలుచేరజమనుచుదూఱి ♦ పల్కకయుండన్. ౬౩.

మ. కరతోయంబులచేవిలాసములరన్ ♦ గాంతుల్ నివారించినన్
వరవృత్తస్తనయుగ్మముల్ నిబిడని ♦ శ్వాసంబులంగంపిలన్
గరమొప్పారెడువిభ్రమంబులఁగరా ♦ గ్రంబుల్ చలింపంగన
త్తతిఁజూపట్టెవిలాసినీజనమసా ♦ ర్థత్వంబునన్పొందెనాన్. ౬౪.

చ. అనునయమొప్పఁజేసికతి ♦ నత్వముఁబాసిప్రసన్నగామొగం
బునఁబతినీరుజల్లినను ♦ మోదమ్పఁగనుంగవతోడనొక్కజ
వ్వనిముఖమొప్పెనెంతయును ♦ పత్నిమొగంబునమీఱుకాంతియున్
దనుపెనఁబొందినట్లగుచుఁ ♦ దన్ముఖమత్తతిఁజిన్నబోవఁగన్. ౬౫.

సీ. వరునిమీఁదటఁజల్ల ♦ వనితదోయిటనెత్తు, సలిలంబువ్రేఁదట్టి ♦ చెలువుఁడంత
నవలంబనముసేయు ♦ నంగజాతవికార, మడరియంగముపుల ♦ కాంకురముగఁ
బరవశత్వముఁబొంద ♦ భామగట్టినచల్వ, వలిపచేలమునీవి ♦ వదలియపుడ
జాఱినవెసఁజక్క ♦ నవరించుప్రియసఖి, చెలువుననత్తతి ♦ సలిలములను
నానుటనుజేసిబిగువైన ♦ నవ్యరత్న, లలితకాంచనకాంచిక ♦ లాపమడరి
ప్రేమదళుకొత్తనింతికిఁ ♦ బ్రియముదొలఁక, మానమూనంబుగాకుండఁ ♦ బూనినిల్పె.

సీ. అత్తతినొకమోహ ♦ నాంగిబంగరునిగ్గు, లీనుచుండెడుతన ♦ మేనియందుఁ
దీరైనకాటుకల్ ♦ జాఱియోరగఁజూచు, బెళుకుకన్నులువింత ♦ చెలువునెరప
యావకరసమెల్లఁ ♦ బోవపల్లవశోభ, నుల్లసిల్లెడుమృదు ♦ లోష్ఠచలన
మొకవింతకాంతిని ♦ బ్రకటంబుగాఁజేయఁ, గస్తూరితిలకంబు ♦ కరఁగిపోయి
ఫాలఫలకాంతరంబునఁ ♦ బ్రస్ఫుటముగఁ, దళుకులీనుచునుండెడు ♦ వళులువింత
సొబగునెరపంగనెంతయుఁ ♦ జూడనొప్పెఁ, జెలులకవయవకాంతియే ♦ చెలువుగాదె.

సీ. వెలఁదివేరొక్కతె ♦ విభుఁడువేడుకమీఱ, సవతిపైజలములు ♦ చల్లియాడి
యంతటఁదనమీఁద ♦ నరసిచల్లినఘుడి, నెంతయుఁగోపించి ♦ కాంతుఁడప్పు
డనునయవాక్యముల్ ♦ వినయంబుతోఁబల్క, సంతసింపకయుండె ♦ నింతదైన
నదియెంతయునునిల్చు ♦ య్యఘుగ్వదానుదిబ్లోన, నరసిచూచినలోక ♦ మందునిపుడు

గాఢమైనమూర్ఛ ♦ గలజనంబులమది, నడరినట్టికోప ♦ మంతకంత
కినుమడించుఁగాదె ♦ యనునయించినయంత, నేమిహేతువొక్కొ ♦ యెఱుఁగరాదు.

సీ. చెలువులసన్నిధి ♦ సలిలంబులోపల, మునుఁగుచుఁదెప్పపై ♦ మెనయుచుండఁ
గించిత్స్ఫుటాపాంగ ♦ కుంచితార్ధనిమీలి, తావర్తితకనీని ♦ కాదిలక్ష
ణాకేకరసులక్ష ♦ ణాలోలనేత్రత, నడుగకమేనులు ♦ వడఁకుచుండ
సతతనిశ్వాసకం ♦ పితసమున్ముఖపీన, కుచకుట్మలంబులు ♦ కొమరుమిగుల
సతులకత్తఱిసలిలమ ♦ గ్నతనుజేసి, శ్రమమొమఱికాకపతిసమీ ♦ పమునఁజేసి
పుష్పచాపవికారంబొ ♦ పొడమినట్లు, చూడనొప్పారెనొకవింత ♦ సొబగుమీఱి. ౧౯.

వ. మఱియును. ౨౦.

క. అత్తఱినొకబిత్తరిచెలి, కత్తియలనుమీఱివేడ్క ♦ గడలుకొనంగా
నొత్తిగిలియీఁదెదనమో, మెత్తుకనాథునకుమోద ♦ మిగులొత్తంగన్. ౨౧.

తే. వెలఁదియొక్కతెవిభునిపై ♦ జలముఁజల్లి, యతఁడుమఱిచల్లనూహింప ♦ నచటమునిఁగి
దూరమునఁదేలెఁగమలంబుఁ ♦ దొడరినెరయ, ముసరుతేఁటులగతిఁగురుల్ ♦ మోమునిండ.

తే. ముదితయొక్కతెనెమ్మోము ♦ ముంచిపూత్కృ, తంబుచేసినబుడబుడ ♦ ధ్వనిచెలంగె
నభ్రరవమంచునదియపు ♦ డాలకించి, తటములందుండుబర్హిసం ♦ తతినటించె. ౨౩.

లయగ్రాహి.

బోరగిలియీఁదెనొక ♦ నారిచెలికత్తియలు, మీఱియిరువంకలను ♦ బారుగొనియీఁదం
గారయముతోడుతను ♦ వారలనుమీఱినపు, డారమణివల్లభుఁడు ♦ నేరుపునడ్డన్
దూఱికడువేగమున ♦ దూరమునమున్గిచని, చేరికనుదేలుచునె ♦ య్యారమణిమోము
న్వారినటుముంతునని ♦ చేరనదిపొంచికని, దారిపయిఁజల్లినను ♦ బాలెమరలంగన్. ౨౪.

ఉ. చేతులుమీఁదికెత్తికొని ♦ చేడియయొక్కతెయీఁదెనిల్వఁగా
నాతతచేటికాకరస ♦ ఘాహతసంభవతోయనిస్వనం
బాతతిమర్దళధ్వనిగ ♦ నబ్జసముద్గతచారుబంభర
వ్రాతరవంబుచాలశ్రుతి ♦ భాతిగనత్తఱివేడ్కమీఱఁగాఁ
బాతరలాడులీలఁబలె ♦ భావమునన్ముదమందిచూడఁగన్. ౨౫.

చ. పదములుమోముఁజన్గవయు ♦ బాహులుఁగన్పడఁదోయమందునె
మ్మదిఁబవళించిసూర్యునకు ♦ మాటికిమాటికిఁదానమస్కృతుల్
వదలకచేయుచుండెలఁగి ♦ వారిజలోచనయీఁదెనేర్పుతో
నిదికడువింతయంచుఁజెలు ♦ లెల్లనువిస్మయమందిచూడఁగన్. ౨౬.

చ. లలనలుముట్టునిల్చుభుజ ♦ లంబులుమీఁదికినెత్తిచల్లఁద
త్సలిలకణంబులొప్పెసుర ♦ దానవసంఘముపాలవెల్లిదా
జిలుకఁగమీఁదికిన్నెగయు ♦ చిన్కులలీలఁదదంతరంబునన్
వెలసినలక్ష్మినానొకతె ♦ వింతగఁబొల్చెనుసాబ్జహస్తయై. ౨౭.

తే. ఒనరనీరీతివిహరించి ♦ యురుకుచోరు, జఘనకలితాంగనలుద్రోయ ♦ జలముదన్లె
వారివిడలేకపొంగుచు ♦ వచ్చుకరణి, ముందుగనెయూర్ములుప్రాంగి ♦ ముంచెదరులు.

చ. బెదరిరథాంగయుగ్మములు ♦ ప్రేమలఁబాయుచునన్యతీరముల్
గదియఁదటంబుచేరిసుర ♦ కాంతలుతత్సరిదంబుధౌతమై
సదమలపంకజాతవన ♦ సంపదమీఱెఁశుతారహారముల్
బొదలఁగఁబొల్చిరుల్కలములఁ ♦ బొల్పెసలారెడురాత్రులోయనన్. ౨౯.

సీ. కులుకుగుబ్బలఁబూయు ♦ మలయజరసమున, నొకవింతరూపంబు ♦ ప్రకటమగుచు
విచ్ఛిన్నభూషామ ♦ ణిచ్ఛన్నదీధితుల్, బహుచిత్రవర్ణంబు ♦ పరిఢవింపఁ
గాశ్మీరగంధంబు ♦ గలసియొక్కొకచక్కి, యావకరసమంటు ♦ శేవఁదెల్ప
విడిజాజిపైనిండు ♦ విరులదండలచేతఁ, దరఁగలుచక్రప ♦ ద్ధతులవెలయ
నలరుగంగోదకంబంతఁ ♦ బొలిచెనపుడు, వలనుమీఱంగఁజొసీతి ♦ బంధగతుల
వేల్పుటింతులుక్రీడించి ♦ విడిచినట్టి, తల్పలక్ష్మివిలాసంబుఁ ♦ దాల్చినట్లు. ౩౦.

తే. పడఁతులీరీతిసలిలంబు ♦ వెడలివచ్చి, తడినివలిపంపుచేలంబు ♦ లొడలనంటి
యవయవంబులుబయలైన ♦ యట్టులుండ, నొండొరులఁజూచిదరహాస ♦ మందఁగొనఁగ.

క. గడిమడతలిడియుముందా, మడుగుకడనెయిడినయట్టి ♦ మడుఁగులువెసనొ
క్కఁడుగుననేచెరిమడతలు, దుడిదుడినటువిచ్చికట్టఁ ♦ దొడఁగిరివరునన్. ౩౨.

ఆ. నీలవేణియొకతె ♦ నిండుకుచ్చెలదీర్చి, నీలియుదయరాగ ♦ మొలిగట్టెఁ
బుష్పగంధియోర్తు ♦ పొందుగాసవరించి, పొగడచెరుగుచీరఁ ♦ బొగడఁగట్టె. ౩౩.

ఆ. చంద్రవదనయోర్తు ♦ సవరించెసరిగంచు, చంద్రకావిచీర ♦ సరసముగను
నవలతాంగియోర్తు ♦ నవ్యమైకనుపట్టు, తీఁగెపనిపటంబుఁ ♦ దీర్చికట్టె. ౩౪.

ఆ. మృగవిలోలనేత్ర ♦ మేలఁతయొక్కతెగట్టె, జల్లిమృగములలరు ♦ చల్వచీర
మహితలీలనొక్క ♦ మత్తేభగామిని, యేనిఁగడుగుచీర ♦ నెలమిఁదాల్చె. ౩౫.

క. నవమోహనాంగియొక్కతె, సవరించెనుజిలుఁగుచల్వ ♦ చక్కఁదనముఁదా
వివరింపలేనివానికి, నవియువిగాకేలవెలయు ♦ నంగనకంచుల్. ౩౬.

క. హరిమధ్యయొకతె యలరిచె, నతిసింహతలాటపటము ♦ నేరుపుమీఱన్
హరిమధ్యంబున గెల్చిన, బిరుదలరఁగ నిరుకదీర్చి ♦ పెంపుదలిర్పన్ ౮౭.

క. సతియొకతె డాల్చెఁ దనదగు, చతురత దాన కెలయింప ♦ సరసతమీఱన్
జతురుత్తరాష్టబంధము, లతులితముగ వ్రాసినట్టి ♦ యంబరమెలమిన్. ౮౮.

ఆ. సన్నుతాంగియొకతె ♦ పన్నెకోకలుగట్టి, నంగకాంతి వెలయ ♦ దంచునెంచి
పరఁగనచ్చమైన ♦ పైరాణిగళితంపు, జిలుఁగుచల్వఁ గప్పెఁ ♦ జెలువుసోలఁగ. ౮౯.

క. ఈరీతి నింతులందఱు, నేరిచి వస్త్రములుగట్టి ♦ యోలమిదలిర్పన్
పౌరపుఁ జిక్కఁ దెలనుగురు, లారిచి పాపటలుదీర్చి ♦ యంతటవరుసన్. ౯౦.

క. అద్దములు చూచి యొఱపుగ, దిద్దిరి కీల్కొప్పు జడలు ♦ తీరగు కీల్గం
ట్లద్దిర యనజడసుళ్లెము, లొద్దికముమ్మూలకొప్పు ♦ లురుతరలీలన్. ౯౧.

వ. అంత. ౯౨.

క. కప్పురగంధి యొకర్తుక, యొప్పఁగఁ దిలకంబుఁ దీర్చె ♦ నుజ్జ్వలగతులన్
జొప్పడ ఘనసారంబునఁ, దప్పక తన పేరిచిహ్నఁ ♦ దాల్చినకరణిన్. ౯౩.

క. మృగనేత్రయొకతె తిలకము, మృగనాభిని నేర్పుమీఱ ♦ మించు ముకురమున్
దగఁ జూచి నిటలసీమను, దగు గుమ్మడివిత్తుకరణిఁ ♦ దనరఁగ దిద్దెన్. ౯౪.

క. చిక్కంబెనామయొక్కతె, చక్కఁగ నిటలమునఁ దీర్చెఁ ♦ జంద్రరజమునన్
జుక్కలజిగినునుచుక్కని, యక్కజమగు గోటికొనల ♦ నద్దిర యనఁగన్. ౯౫.

క. అగిశాను నామయొక్కతె, మొగిఁ దీర్చెను గుంకుమమున ♦ ముకురముఁ గేలన్
దగఁ బట్టి సారెసారెకు, సొగసుగఁ గొనగోటఁ దిద్ది ♦ చూచుచు నెమ్మిన్. ౯౬.

ఆ. నాతియొకతె నిమ్న ♦ నాభితాఁ గావున, ముదముతోడఁ గన్న ♦ బొమలనడుమ
నాభినామమిడియె ♦ నఖరేఖయును బోలెఁ, గుంకుమమునఁ దీర్చి ♦ పొంకముగను. ౯౭.

క. రాజాస్యయొకతె నేర్పున, రాజిల్లెడు నుదుటఁ బూర్ణ ♦ రాజనిభముగా
రాజరజంబునఁ దీర్చెవి, రాజితమగు చుక్కబొట్టు ♦ రహిమీఱంగన్. ౯౮.

క. ఈరీతి బహువిధంబుల, నేరుపుమీఱంగఁ దిలకి ♦ నీమణులెల్లన్
వారికి వారికి నింపుగఁ, దీరిచి తిలకములు దిద్ది ♦ దీధితిమీఱన్. ౯౯.

క. మలయజమున గుగ్గుకుంకుమ, కలయఁగఁ బన్నీటఁ దీసి ♦ ఘనసారంబున్
వెలయఁ జవాదికదంబము, లలరెడు కస్తూరియుఁగన ♦ మాంశలుగాఁగన్. ౧౦౦.

క. సకియలు కలపంబీగతిఁ, బ్రకటంబుగఁ గూర్చి మించు ♦ పరిమళమడఁపన్
లికుచఘల్లమొకటి నడిమిడ, సకలంబునఁ బరిమళములు ♦ సమముగ నంచున్. ౧౦౧.

క. వెసదానిఁబుచ్చివైచుచుఁ, బొసఁగఁగఁగలపములుబూసి ♦ పొలఁతుకలంతన్
మిసిమిగలరత్నభూషా, విసరంబులుదాల్చిమిగుల ♦ వేడుకమీఱన్. ౧౦౨.

క. మించులనవరత్నంబుల, కంచెలలనుదొడిఁగిరపుడు ♦ కదనోన్ముఖులై
మించెడువీరులుదొడిఁగెడు, నంచితమగుజోళ్లరీతి ♦ నందఱునంతన్. ౧౦౩.

వ. అంత. ౧౦౪.

సీ. కస్తూరిచేనల్కి ♦ కపురంపుమ్రుగ్గుల, వలనొప్పఁగారంగ ♦ వల్లివ్రాసి
పన్నీటఁబుప్పొడి ♦ పదునిచ్చిమేదించి, నడుచక్కిసింహాస ♦ నంబుఁదీర్చి
మృగనాభిపదునిచ్చి ♦ మెదిచికంతునివ్రాసి, కాశ్మీరమునవన్నె ♦ గలయఁగూర్చి
వామభాగంబున ♦ వామాక్షిరతివ్రాసి, కెలఁకులవిధువసం ♦ తులనువ్రాసి
కీరసారంగపవనకో ♦ కిలమరాళ, శారిపారావతాదుల ♦ సరసవ్రాసి
కడఁగిపుష్పాదిపూజోప ♦ కరణములొనఁ, గూర్చికూర్చుండిమన్మథుఁ ♦ గూర్చితలఁచి.

సీ. ధ్యానంబుమనసిజు ♦ నావాహనమనంగు, నాసనంబనిరుద్ధు ♦ నర్ఘ్యపాద్య
ములుకంధికన్యక ♦ ముద్దుకుమారుని, నవగాహనముమక ♦ రాంకకేతు
మధుపర్కయుగమల్ల ♦ మధుసహాయునిబ్రహ్మ, సూత్రంబునాబ్రహ్మ ♦ సూతితాత
ఛందనంబురతిభు ♦ జంగుపూజలుపుష్ప, శరునిధూపముసురభి ♦ చరితుదీప
కలితనీరాజనములధి ♦ కతరతేజు, మహితమధురోపహారంబు ♦ మధురచాపు
మంత్రపుష్పంబురతిశాస్త్రి ♦ మంత్రవేదిఁ, దలఁచియర్పించికాయజుఁ ♦ దలఁచిమ్రొక్కి.

చ. ఇసుకనుగౌరిఁజేసిచెలు ♦ లెల్లనుగూడుకభక్తిమీఱఁగాఁ
బొసఁగమహోపచారములఁ ♦ బూజలుసేయుచుధూపమిచ్చియిం
పెసఁగఫలోపహారమిడి ♦ యెంతయువేడుకమీఱఁగోరికల్
కొనరుచుమ్రొక్కిలేచికడుఁ ♦ గూరిమితోడుతనోలలార్చుచున్. ౧౦౭.

సీ. శాంకరిమాకెల్ల ♦ సౌఖ్యమిచ్చిననిన్ను, వెలయఁదేల్తుముసౌఖ్య ♦ జలధియందుఁ
గామాక్షిమాకోరి ♦ కలఫలింపఁగఁజేయ, నలరించెదమునిన్ను ♦ ఫలరసమున
శ్రీగౌరిమముజయ ♦ శ్రీతోడఁగూర్చిన, నోలలార్తుమునిన్నుఁ ♦ బాలవెల్లి
మాధవిమాకార్య ♦ సాధకంబైనను, దేలించెదముపువ్వ ♦ తేనియలను
ననుచనీరీతినాచెలు ♦ లాత్మలందుఁ, గోరికలుగూరియందఱు ♦ గుంపుగూడి
యిందుధరుదేవినలవేల్పు ♦ టేటినీట, నోలలార్చిరిగంగన ♦ లీలమ్రొక్కి. ౧౦౮.

క. సురతపుసన్నాహంబుల, మెరయించరమించుకోర్కె ♦ మీఱఁగనెంతే
మురియుచువచ్చెడుతత్సుర, తరుణులనత్తటినిఁజూచి ♦ తరణియునంతన్. ౧౦౯.

క. వారికిఁ బ్రియముగ సమయం, బారసిక డదొలఁగఁ దలఁచి ♦ నట్టులు చరమాం
భోరాశి సమీపమునకు, జారెను జెలులెల్లఁ జాల ♦ సమ్మద మొందన్. ౧౧౦.

వ. ఆసమయంబున. ౧౧౧.

చ. సలలితహారమధ్యమణి ♦ సన్నిభ మై ప్రసరత్కరౌఘముల్
దొలఁకఁగ నొక్కభాగమునఁ ♦ దోయజమిత్రుఁడు గ్రుంకుచుండఁగా
వెలయఁగఁ దాల్చె నంబరము ♦ వెన్కకు మర్లి చలించు హారముం
బలెఁ బగలెంతయుం గడచి ♦ భాసురమాదినలక్ష్మి నత్తఱిన్. ౧౧౨.

క. అధికపిపాసను బద్మజ, మధువుఁ గరంబులను గ్రోలి ♦ మత్తిలు మాడ్కిన్
బృథివిం గదియుదు దేహము, ప్రథితంబుగ నెఱుపు దాల్చె ♦ భానుఁడు చూడన్. ౧౧౩.

క. వనజాతమిత్రుఁ డీగతిఁ, గనుఁగవ కెఱుపగుచు మిగులఁ ♦ గన్పడుచుండన్
బెనుతాపము ధరవీడుచు, మొన సెను జక్కవల హృదయ ♦ ములన వ్వేళన్. ౧౧౪.

చ. తరణి సగంబు గ్రుంకఁగను ♦ ద్యక్తసమాశ్రయతన్ లఘుత్వమున్
బారసివిముక్తపూర్వమయి ♦ పొల్పతియొక్కడగుంపుగూడిత
త్కరసముదాయమత్తఱిఁ బ్ర ♦ కాశిలకుండెను రాజు లేనియా
నరనికరంబు వోలెను మ ♦ నంబున నత్తఱి నెంచి చూడఁగన్. ౧౧౫.

ఉ. సాయమలంకృతిత్వరను ♦ జయ్యనఁ జేయుచుఁ గుంకుమంపు బ
ల్చాయల జాలమార్గముల ♦ చక్కఁగఁ జొచ్చిన భానుదీధితు
ల్నాయకులంపుదూతికల ♦ లాగున నత్తఱి సాదరంబునం
బాయక చూడ నొప్పె సుర ♦ భామల కెంతయు వేడ్క సేయుచున్. ౧౧౬.

మ. కమలాప్తుండపుడస్తశైలశిఖరా ♦ గ్రస్థానసానుప్రదే
శమహీరుట్ప్రికరావలంబదరుణ ♦ స్ఫారాంశుఁడై పొల్చి త
త్సుమహోత్థానసీమనో జలధినో ♦ చూడంగన బ్భూమినో
కమియం జొచ్చెను శీఘ్రపాతమగుటం ♦ గన్పట్టవాస్థానమున్. ౧౧౭.

వ. అంత. ౧౧౮.

క. చలవిహగకులరవాకుల, కలితానుదితౌషసీయ ♦ ఘనరాగంబై
జలజహితరహితపాండుత, విలసిలె సాయాహ్నముదయ ♦ వేళను బోలెన్. ౧౧౯.

క. జలదములఁ గప్పివిప్పగు, నలసంధ్యారాగమునను ♦ నపరాంబరము
స్థలమపుడు స్ఫూర్తివిద్రుమ, విలసద్రుచి నొప్పు జలధి ♦ విధమునఁ దనరెన్. ౧౨౦.

ఆ. పరగనభ్రములగుచు ♦ సంధ్యానురక్తిచేఁ, జేతులెత్తిమ్రొక్కు ♦ శిష్టజనుల
యెడలఁగలుగుప్రేమ ♦ విడిచితొలఁగెసంధ్య, దుర్జనుండుమైత్రిఁ ♦ దొఱఁగునట్లు.

క. ఉదయాతపభయమునబలె, నొదిగిదినాంతమునబలియము ♦ నుసుతమమంతన్
బొదివెసమస్థలులెల్లను, వదలకనిమ్నములనుండి ♦ వచ్చుచువరుసన్. ౧౨౨.

శా. ఈరీతిన్ దమమెల్లనిండిసకలం ♦ బేకీభవింపన్మహో
దారప్రస్ఫుటపర్వతాదిసుపదా ♦ ర్థజ్ఞానమున్నిచ్చలం
దాఘూపింపఁగరాకయుండెనుకనై ♦ నన్ భూమిపైవస్తువుల్
నీరేజాప్తుఁడుగ్రుంకుచుండితమలో ♦ నిక్షేపమున్ జేసినన్. ౧౨౩.

చ. తరుణులఁబాయకెప్పుడును ♦ దంబుననుండెదమంచునాత్మలో
నెటిఁదలపోయుచుండురజ ♦ నీవిరహాకులచక్రయుగ్మముల్
కరమువియోగమందెమటి ♦ కాలనియోగముఁద్రోయశక్యమే
హరిహరపద్మజాదియమ ♦ రావళికైనఁదలంచిచూచినన్. ౧౨౪.

చ. తలపఁగఁజక్రవాకములు ♦ దగ్గఱనుండునిజాంగనాళితోఁ
బలుకులెకానిసంగతికిఁ ♦ బాఱకయుండెనువానిదుర్దశన్
దెలియఁగఁజూచిపద్మినియుఁ ♦ దేజముదక్కుచుమోమువాంచిన
ట్లలకమలంబువంచెవిర ♦ హంబుగనన్ సఖిచిన్నవోవదే. ౧౨౫.

సీ. అంతంతకెక్కుడౌ ♦ నంధకారముచేత, వివిధభూరుహశైల ♦ వితతులెల్ల
నొగిరంజితంబయ్యె ♦ నోకాకగగనంబు, కలయఁబ్రాలెనొలేక ♦ కప్పఁబడెనొ
ధరమీఁదనిమ్నోన్న ♦ తములుపూరితములౌఁ, గడఁగిసమముచేయఁ ♦ బడెనొలేదొ
దిశలెల్లనేకమై ♦ తెలియరాకుండను, మించియున్నయనాభ్ర ♦ మించఁబడెనొ
యనఁగనీరీతిబ్రహ్మాండ ♦ మెల్లనిండి, ధరణియుదివియున్నగిరులివి ♦ తరువులనుచు
నరయరాకుండనద్వితీ ♦ యత్వమొంది, నిండెనవ్వేళఁజీఁకటి ♦ మెండుగాను.

ఉ. అప్పుడురాత్రిరాఁగమలి ♦ నావికనజ్జలజాతచాలమున్
దప్పకవీడుచున్విరళ ♦ తారకమైతగునంబరంబునం
దొప్పఁగనిల్చెశోభమటి ♦ యుర్విఁదలంపఁగనెల్లవారలున్
దెప్పరమేమిలేనియెడ ♦ నిల్వఁదలంతురుగామనంబులన్. ౧౨౬.

సీ. కరమొప్పఁగానిశా ♦ కరసముద్ఘితమౌచుఁ, గేతకీవరపుష్ప ♦ కేసరముల
పగిదినీపాండుర ♦ ప్రభమీఱిమిక్కిలి, తేజరిల్లుచుఁదూర్పు ♦ దిక్కునందుఁ

గిరణసమూహంబు ♦ గిరిగోనివ్యాపించెఁ, బ్రేమతోఁ గాంతపైఁ ♦ బ్రియుఁడు జల్లు
ఘనసారరజమాది ♦ గాఁగల్గువరచూర్ణ, ముష్టిరీతినిమహః ♦ పుష్టి మెఱసి
యంతనాచెంతనంతంత ♦ కబ్జవైరి, వెలయుచుండంగఁ దమ మెల్ల ♦ విరహదుఃఖ
గతినివిడనాడికడుఁ బ్రస ♦ న్నతను మెఱయు, బ్రాచిదియల నాగనగు మోము ♦ పగిదిఁ దనరి.

మ. స్థిరపూర్వాచలకూటరుద్ధతనుఁడై ♦ శీతాంశుఁ డొప్పారఁ ద
త్కిరణౌఘంబు తుషారశుభ్రతమహ ♦ త్కృష్ణాభ్రరూపాంబరం
బరుదారంగను నిండుచుం బొలిచెన ♦ య్యంభోధితోయంబులోఁ
నెరయన్నింపుచునుండు దైవతధునీ ♦ నీరంబు చందంబునన్. ౧౨౯.

ఆ. గగన మెల్లఁ గప్పి ♦ ఘననీలరుచి నొప్పి, శీతభానుకరవి ♦ ఘాతమాన
పూర్వనగుచుఁ దమము ♦ వొల్చెశంకరకరోఁ, ద్భూతనాగచర్మ ♦ శోభగలిగి. ౧౩౦.

చ. మెఱసి శశాంకుఁ డిట్టులున ♦ మీఁపము చేరినఁ దత్కరౌఘముల్
నెరయఁగ శంక లేక దివి ♦ నిండ దిగంతము లత్తఱిం దమో
భరమును నిర్గమించి కడు ♦ భాసురలీలసజీవితంబులో
కరణి నివిస్ఫుటంబగుచుఁ ♦ గన్పడెనత్తఱిఁ గాంతి మీఱఁగన్. ౧౩౧.

చ. శితకరుఁ డంతవిద్రుమరు ♦ చిందనరారెను నాత్మసత్కళన్
జతురతఁ బాఱఁ దోలెనది ♦ సాంద్రతమిస్రము నాదిసూకరం
బతులనువర్ణటంకరుచి ♦ రాజుణ మైతగు దంష్ట్రిచేతవి
శ్రుతముగ భూమి యొక్కెడకు ♦ దోఁచిన వైఖరి మీఱ నత్తఱిన్. ౧౩౨.

ఉ. అంతట నంబరంబు కిర ♦ ణౌఘము చే విలసిల్లఁ జేయుచ
త్యంతము కుంకుమారుణకు ♦ చాభతనుత్వత నొప్పియున్న శా
శాంకుఁడు మెల్ల నే వెడలెఁ ♦ గాంచనకుంభము వ్రాలెఁ బ్రాక్సను
ద్రాంతరసీమనుండి విర ♦ హార్తులు దన్గ నిశంక నే యుఁగన్. ౧౩౩.

వ. ఆసమయంబున. ౧౩౪.

సీ. ఉదయించుచుండెడు ♦ నుడురాజబింబంబు, గళితాంశుకానన ♦ క్రమతఁ దనర
నిండారుతత్కాంతి ♦ నెమ్మేను నలఁదిన, కుంకుమగందంబు ♦ కొమరు దెలుపఁ
గలయఁగ నిండుచు ♦ కలునిక్కు కీల్కొప్పు, చిక్కుముత్తియముల ♦ చెలువు మీఱ
నంతకంతకు జాఱు ♦ నంధతమిస్రంబు, పీడెడుమనుసిగ్గు ♦ విధము గాఁగ
రజనిగనుపట్టెనతితృప్తిఁ ♦ బ్రజలు చూడ, పోఁగనిడినట్టియామేలు ♦ మనుకుజాతి
మోముగనుపట్టనొకవింత ♦ గోముమీఱ, సిగ్గుచేగొంకునూతన ♦ స్త్రీవిధమున. ౧౩౫.

ఆ. రాజు చేతనభము ♦ రాజిల్లకుండెను, దమము దీటివనము ♦ దరలకుండె
దిఙ్ముఖములు శాంతి ♦ ద్రిప్పించకుండెను, నైనఁగాని రాత్రి ♦ యలరెనపుడు. ౧౩౬.

సీ. ఈరీతి నుదయించి ♦ కేరాజమతియుండఁ, బ్రణయకలహముచేఁ ♦ బతులఁబాసి
విరహానలంబుచే ♦ వేగుచు మదిలోన, నుసురంచు నిట్టూర్పు ♦ లుచ్చికొనుచుఁ
గోకనదచ్ఛాయఁ ♦ గొమరొందు కన్నుల, వెచ్చని బాష్పముల్ ♦ వెడలుచుండఁ
గలహాంతరితనాయి ♦ కాజనంబులు రోష, భీషణాకృతి మీఱి ♦ బిట్టు చూచు
చుఱుకుఁ జూపులు తనమీఁద ♦ సోఁకు కతన, వెఱచి మదిఁ జాలభీతిల్లు ♦ విధము మీఱి
మెల్ల మెల్లనె నభమాక్ర ♦ మించె నపుడు, హిమమయూఖుండు సెగకుఁదా ♦ నెట్టులోర్చు.

తే. కరములటు చాఁచి తారకాం ♦ గనలఁ జేరి, చెలఁగి యుపకంఠసీమల ♦ నలము విధుని
ప్రసరదరుణాయతోదయ ♦ రాగ మొప్పె, రాజితాశ్లేషలసదంగ ♦ రాగలీల. ౧౩౭.

వ. వెండియు నారాజకుమారమండలంబు గండు మెఱసి దుండగంబున నవ్వేల్పుటండజయానల నిబ్బరపు టీఱుకు సిబ్బెపు టుబ్బుగబ్బి గుబ్బబంతుల యుబ్బరఁపుఁ గాంతులం గలసి కందుకక్రీడావినోదంబులు సలుపుచు, ముద్దుమొగంబులతోడం బెన్నుద్దియై యద్దరి పాటున నయనాంబుజంబులు ముకుళింపఁ జేయుచు, నిద్దంపుఁ జెక్కుటద్దంబుల నుద్దీపితంబగుచు శ్రవణపుటంబులు చొచ్చి నెఱితురుముల నమరఁ దురుము విరులదండల నండలుగొనుచుఁ దాఁగిలిమూఁత లాడుచు నిటలభాగంబులం బటుతరంబులుగా మెఱయుచుఁ, జేరుమక్కుముత్తియంబులతోడ వెన్నెలకుప్ప లాడుచు, నాకేకరలక్షణ విలక్షితాయమానకటాక్షవీక్షణంబులతో వధూచరక్రీడలు సల్పుచుఁ, దోరంబులగు ముక్తాహారంబులతోడం జేరెంబులు వాఱుచుఁ, దాటంకఖచితమౌక్తికరోచులం గలసి గండపాలికలపయిం బింపిల్లు గురియుచు, సుకుమారకరనఖరకాంతినికరంబులం గలసి పరిభ్రమణక్రీడావిశేషంబులు గావించుచు, హారికంకణహీరవారోరుదీధితులతోడ సయ్యాటలాడుచు, నధరమాధుర్యయాచ్ఞార్థసమాగతసుధాబిందుసంకాశంబులై చెలువొందు నాసామౌక్తికంబులఁ దురంగలించు మెఱుంగులం దరంగితంబగుచు, దరహాసవిలాసంబులతోఁ జెడుగులాడుచుఁ, గమనీయకబరికావేష్టితకుసుమగుళుచ్ఛచ్ఛవిం గలసి శీలిగుడుచుచుఁ, బటుతరకటిసూత్రహీరమరీచులపయిం బిల్లమేరంబులుగొనుచు, పదనఖరకాంతిభంగంబులమీఁదఁ జౌకళించి కుప్పిగంతులు వైచుచు, భాసురంబులగు నాసికపుముత్తియంబుల ఛాయల నావిగొని జడచిక్కుశుక్తిజప్రభల వెంబడి నితంబద్యుతులపర్యంతంబు ప్రస్తక్రీడావిశేషంబుల జరుగుచు, బాహుశాఖలపై కురికి కేయూరహీరకాంతులఁ గలసి పదకటకఖచితముక్తాఫలశోభలపై లంఘించి తరుచరక్రీడావిశే

షంబులం జెలుంగుచుఁ, గుచతటసమాచ్ఛాదితసమంచితకంచుకాంచలంబుల నంచితంబులగుతారహారంబులం దురంగలించుమెఱుంగులం బైకొని నాభిప్రదేశంబులఁ జెలంగు విహంగనామతాళికాహీరకాంతిపుంజహ్రదంబులలోపలం దుముకుచు, జలక్రీడావినోదంబుల ననుమోదించుచు, నివ్విధంబున బాల్యక్రీడావినోదంబుల నభివృద్ధిం బొంది, నవయౌవనోన్ముఖుండై సాముసేయం దొడంగిన తెఱంగునం గడానిమెఱుంగుబంగారంపుబలురంగులం దొలంగం జడియుచుం జెలంగున మ్మెఱుంగుబోఁడుల బెడంగుటంగకాంతిపుంజంపుగరిడీలు చొచ్చి, యురస్స్థలంబుల నిండార నలందినకుంకుమంపుఁగెంపుమట్టిలం దోఁగి, తారహారంబుల నిగనిగలం గలసి దండంబులు ద్రోయుచు, పదకటకపటుహీరమరీచులం గలసి పల్లటీలు వైచుచుఁ, గరకంకణశుక్తిజచ్ఛవిం గలసి ముష్టిఘాతలు సేయుచు, బాహుభూషణదీధితులం గలసి పెనంగుచు, వివిధభూషణమణిగణకాంతిజాతంబులను గోతంబుల మేలిమిం గొనుచు, మెఱుంగుచన్నుంగవలరంగుల సంగడంబు లెత్తుచుఁ, గరనఖరకాంతులం గటారికోలలు జిమ్ముచు, మృదులోరురంభాస్తంభకుంభచ్ఛోభలం బెనంగుచు, నూర్ధ్వప్రసారితకటాక్షవిక్షేపశరలాఘవదరహాసధవళకాంతి సంచయబిరుదకుంచికానమంచితోభయపార్శ్వప్రదీపితంబగువిజయధనురాకృతిం దనరారుభ్రుకుటీవిలాసంబుల ధనుర్విద్యావధానంబు లభ్యసించుచుం గడకంటిచూపులం గడసాదనలు నెరపుచుఁ, గుచరోమావళికాంతినిచయంబుల ఖేటకఖడ్గాభ్యాసంబులు సేయుచు, సమగ్రసమంచితయౌవనోద్ధతంబైనవిధంబున నాజవ్వనులమోముల నివ్వటిల్లెడునవ్వులం బొదలుచు, నిద్దంపుఁజెక్కుటద్దంబుల ముద్దులం బెద్దయగుచుఁ, గర్ణపత్రమయూఖంబులం గలసి మంతనంబులు సేయుచు, మృదురదనకాంతులం బొదలుమధురాధరరుచులం జవిమీఱుచుఁ, గమనీయకంఠసూత్రోరుముక్తామణిప్రభావిశేషంబులం గలసి రతికూజితంబుల విరాజితంబగుచు, భుజమూలంబుల మెఱుంగులం గలసి యాలింగనంబులు సేయుచు, నుత్తుంగంబు లగు చన్నుంగవలవెలుంగుల నాటి మెలంగుచు, స్థూలంబులగు కటిస్థలగభస్తినికరంబులం గరంబుల నిమురుచు, మనోభవాలయంబులఛాయలం బుఱుకుకరికరస్థూలోరుకాండంబులు దంశితంబులు గావించుచుఁ, గళానిపుణత్వంబున మెఱయు విటశిఖామణియునుంబోలె రత్యుద్దీపకత్వంబున నత్యంతంబు భాసిల్లుచు, మలయపవనమనసిజు లనుచరులై విహరించుచుండ నిచ్ఛావిహారంబున నెక్కడఁ జూచినం దానయై, యింద్రనీలస్తంభోపరిస్ఫాటికసమాచ్ఛాదనవిద్రుమవిటంకవలభికలం జెన్నొందుచుఁ, జంద్రకాంతకుట్టిమంబులను, మరకతవితర్దికోపరిపరికల్పితమరాళతూలికానల్పతల్పోజ్జ్వలత్ప్రవాళ

సంఘటిత సంశోభిత డోలాలాలితఖట్వాంబులను, ఘనసారనీహారవాఃకుంకుమచందన కస్తూరికాదిబహువిధపరిమళవస్తుసమ్మిళితఘుమఘుమితపద్మరాగస్ఫటికవిఘూపలధాత్రికావిస్తారితంబును, నవవికచవివిధకుసుమవిసరపరికల్పితఘుమఘుమమాయతప్రసూనజవనికానికాయంబులను, జాళీతిసురతవిశేషవిరచితమణిపుత్రికాసమంచితచిత్రలేఖావిచిత్రపాళికాసంకలితంబును, కుసుమవిసరోపశోభితశయ్యాసమీపస్థితకరదీపికాయమానమాణిక్యఖచితకనకపాత్రికాసమంచితహస్తనిస్తులచామరవ్యజనకీలితకరకలితతాంబూలపేటికాసంభరితప్రపూరనీహారజలకలశమణిప్రదీపితముకురపాదుకాదిపరికరనికరోపశోభిత వీణామృదంగోద్వహనపాణిప్రకాశితయంత్రపాంచాలికాసంచయంబులనుం జెలువొందు కేళీకాగృహంబులను, జంద్రశాలాంతరాళంబులను, కృతకశైలోపరిస్థలంబులను, ధర్మహర్మ్యపరిభాగంబులను, బరిమళపేటికలనం జెలువొందునుద్యానవాటికలను మెలంగుచుం బరిపూర్ణయౌవనుండై కువలయాధిపత్యంబునుం దాల్చిన తెఱంగున నుదయగిరిం బట్టాభిషిక్తుండై కుముదంబులకు ముదంబులం గావించి, తదీయంబైనతేజోవికాసంబు రాజీవంబుల కొసంగి దినరాజస్తమితుం డయ్యె నని విని యొదరు వేచి యేతెంచి తత్సారసంబుల నసారంబులం జేసి తత్తేజంబుం గువలయంబుల కొసంగినతెఱంగున వికసింపం జేయుచు, దిగంతవిశ్రాంతంబుగా భూమండలం బాక్రమించుచు నేతెంచినం గని దిగ్వధూతిలకంబు లెదుర్కొని చల్లుసేసముత్తియంబులచందంబున నందంబై యుడుబృందంబులు పరివేష్టింప, ననర్గళం బగుతేజంబునం బ్రకాశించుచు, శుకపికమదమన్మథుకరపరివారపరివృతుండై యన్యోన్యంబును గలహించి కూటువలకుం బాసియుండెడు నాయికానాయకసముదయంబుల యితరేతరమనోవైకల్యంబులు మాన్చి, రతులకుం దార్కొని సతీపతిన్యాయంబున వర్తింపంజేయుచు, దండనాయకాధిపత్యనియమితుండై విలసిల్లు నల్లునిం గని సముల్లాసంబున దరహసించిన తెఱంగున మెఱుంగుం జంద్రికం బరంగించుచు, నాత్మజాభ్యుదయాతిరేకంబునకుం గలశవారాశి యుప్పొంగి వెల్లివిరిసినచందంబున భూమండలం బంతయు స్థావరజంగమాత్మకంబుగా సుధాసారంబు లగుకిరణసమూహంబుల నాక్రమించుచుం, బరబ్రహ్మంబునుంబోలె, నద్వితీయంబగు తేజంబునం దేజరిల్లుచు, సమవిషమనిమ్నోన్నతంబు లేకీభవింపం జేయుచు విజృంభించిన యనంతరంబున. ౧౩౯.

శాంకైరాజప్రఘనిస్తారితాంశువులుసాం ◆ ద్రీభూతతామిస్రము
[illegible]ణమ్మముద్ధవ్యాధులవిషూ ◆ ర్జత్క్షీరవారాశివి

స్ఫారోదంచితసాంద్రఘూకమహావిరా ♦ జత్తీరసంవ్యాప్తమా
నారామంబునుబోలెనస్తతిమహా ♦ హంకారమున్మీఱఁగన్. ౧౪౦

ఆ. శబలవర్ణమగుచు ♦ సాంద్రద్రుమచ్ఛాయ, సోమకిరణదీప్తిఁ ♦ జూడనొప్పె
నెరయశుక్లబలులు ♦ నిండారఁబెట్టిన, నలరుయాజ్ఞికాజి ♦ రాభమగుచు. ౧౪౧

ఉ. ఇంతులతోడఁగూడిపగ ♦ లెండలయందునునాత్మలోనన
త్యంతముహర్షమందెడుది ♦ నాంతవియోగములైనజక్కవల్
ఎంతయునోర్వకుండెనల ♦ యిందుకరంబులనెట్టులన్ననున్
జింతిలుచుండువారలకుఁ ♦ జిత్తముగానవసహ్యమేకదా. ౧౪౨

మ. కలితోద్ధూతవికాసితోత్పలపరా ♦ గంబైమహత్సౌరభో
జ్జ్వలమైనిర్మలతోయశీకరసము ♦ ద్వాహంబునన్నైనని
శ్చలశాఖాంతరలీనపక్షికులవి ♦ స్ఫారోరుకాంతారపం
క్తులనొక్కింతఁగదల్చెఁదద్విహగముల్ ♦ దోధూయమానంబుగాన్. ౧౪౩

చ. మలయుచుయామినీరమణి ♦ మారునకున్విజయాభిషేకమిం
పొలయఁగఁజేయనెత్తునసి ♦ తోత్పలసంయుతరౌప్యకుంభముం
బలెఁజెలువొందెఁబూర్ణశశి ♦ భాసురతోయములీలనంశువు
ల్దలముగఁబర్వవిప్పగుక ♦ ళంకసితోత్పలలీలనొప్పఁగన్. ౧౪౪

వ. అంత. ౧౪౫

తే. అధికతేజస్విసైనస ♦ హాయరహితు, డావరింపదుజయలక్ష్మి ♦ తథ్యమింత
చూడువిభుఁడయ్యెవలరాజు ♦ సోమకిరణ, వితతసాహాయ్యుఁడైయొత్తె ♦ విజయధనువు.

వ. అప్పుడాసన్నముత్సాహంబునం బొదలునయ్యమరకామినీసముదయంబు సరభసంబున.

సీ. వెలయూటాకులుదీర్చు ♦ నిలువుటద్దంబులు, జలతారుపనివింత ♦ చందువలును
వింతచిత్తరువుల ♦ విలసిల్లుసకినేల, నలరేడుతూఁగుటు ♦ య్యాలలహంస
తూలికాతల్పముల్ ♦ కీలుబటుతలాడ, లలకప్పుదుప్పటు ♦ లలరుతెరలు
కపురంపుసురటులుఁ ♦ గంధంపుఁజిప్పలు, పరిమళపేటులు ♦ పైఁడిగద్దె
సొగసుటడపంబుముత్యాఁపు ♦ సున్నగుసుక, తమ్మపడిగంబుచేదివ్వె ♦ బొమ్మసలిల
కళసములుపాంసుకలుఁగల్గి ♦ వెలయుకేళి, మందిరంబులుమఱియును ♦ బొందుపఱిచి.

క. హెచ్చినతమకముచేతను, వచ్చిరియిదెరమణులనెడు ♦ వార్తలువినియున్
నెచ్చెలులనెదురుబుచ్చఁగ నిచ్చంగోరుదుతుమోహ ♦ మేమనవచ్చున్. ౧౪౬

క. రంగుగనవరించుకయును ♦ సంగతికినిబ్రియులువచ్చు ♦ సంబరముసను
షాంగుచుమఱియునువింతఁగ, శృంగారముదీర్చికొనిరి ♦ చెలువలువేడ్కన్. ౧౫౦.

ఆ. అట్టివిరహవేళ ♦ నరుచియయ్యెనువారి, కలరుహారచంద ♦ నాసవంబు
లెట్లటన్నభూమి ♦ నీవస్తువులకన్నఁ, బ్రియముచేయఁగాదె ♦ ప్రియులరాక. ౧౫౧.

సీ. ధవులన్యభామలఁ ♦ గవయుటకోర్వక, మానినుల్ తామెపో ♦ మనసులాఘ
వమువచ్చునిపుడుపో ♦ వద్దనిఖండించు, సఖులమాటలుమది ♦ సరకుగొనక
రమణులయిండ్లకు ♦ రభసంబుతోనేగి, యాచుల్కఁదనమప్డు ♦ దోఁచకుండ
నబలలుగావున ♦ నప్పుడులాఘవా, పహ్నవయుక్తమై ♦ పరఁగుకతన
ధైర్యహానియుమతికార్శ్య ♦ తయును జేయు, నట్టిదేనియునపకారి ♦ యనకయంత
మత్తతనుబొందిదేహముల్ ♦ మఱచినిలిచి, సోలుచుండిరియొకవింత ♦ సోయగమున.

సీ. భావజుకేళికై ♦ పతులసన్నిధికిని, రాయబారములంపు ♦ రమణులపుడు
సంతసంబునఁబ్రాణ ♦ సఖులతోవినయోక్తి, నంతరంగపుమాట ♦ లాదిగాయెన
బహువిధసందేశ ♦ భాషలుచెప్పుచు, విరహాతురతమున్న ♦ నెఱుకలేక
పతులయిండ్లకుఁదామె ♦ వచ్చిరివారునఁ, బెన్నిధుల్ పేదలు ♦ గన్నయట్లు
మారువెట్టిచేత ♦ మతిచెడ్డవారికిఁ, బుడమిలోనఁదప్పు ♦ నడపడియును
బరఁగనెంచిచూడఁ ♦ దఱచుగానుపకారి, యగునుగాదెయెట్టి ♦ పగిదినైన. ౧౫౩.

క. త్వరితగతిఁబతులసన్నిధి, కరిగెడుకామినులమోము ♦ లావృతపులకాం
కురముల్వివృష్టపత్రతఁ, బరిపూర్ణసుధాంశుఁబోలి ♦ భాసిల్లెఁగడున్. ౧౫౪.

వ. ఆసమయంబునం బెచ్చుపెరుఁగు విరహంబునకుం బిచ్చలించి యయ్యచ్చరలు నెచ్చెలులం బతులసన్నిధికిం బుచ్చం దలంచి తమకంబున. ౧౫౫.

సీ. చెలువుఁడురాఁడాయెఁ ♦ జెలియిప్పుడేపోయి, వారపారలులేక ♦ దూఱఁగదవె
మగనిమీఁదటనింత ♦ తెగువేలనంటివా, యొడఁబాటుగాఁబల్కి ♦ తోడుకరమ్ము
విప్రియంబులుసేయు ♦ విభునూఱడింపఁగా, నేమన్ననచటికి ♦ నేగనేల
సుభగాభిమానపు ♦ సుదతినీవటుగాన, నటువంటిపతియబ్బు ♦ టబ్బురంబు
మనసునలుకలేల ♦ చనవలెనంటివా, సకియయిదియొయుక్తి ♦ చనుమటంచు
ననెడుసతులమాట ♦ లటఁబొంచివినిప్రియుల్, సంతసిలిరివింత ♦ వింతరుచుల.

ఉ. అంతటఁగాంతులంగలసి ♦ యంగములన్ బులకాంకురంబుల
త్యంతముబుట్టనూతనస ♦ మాగమసంభవమైనఘర్మముల్

వింతగఁ జేరవక్షములఁ ♦ బ్రేమలఁ బ్రాలెడుతత్సురాంగనా
సంతతికిన్ విమండనమె ♦ చాలనలంకృతియయ్యె నత్తతిన్. ౧౫౮.

*   *   *   *   *   *   *   *   *   *

ఉ. అంతటఁదెల్లవాఱెనరు ♦ ణాంశుచమూతతి పూర్వశైలదు
ర్గాంతికసీమముట్టికొన ♦ నచ్చటిరాణువమూక వ్రాలెఁదా
నెంతయు వెల్లబాఱియల ♦ యిందుకరౌఘము విచ్చిపాఱెఁద
త్కాంతలువోలెఁ జీఁకటులు ♦ గహ్వరసీమలలోన దాఁగఁగన్. ౧౫౯.

సీ. తురగరింఖాముఖో ♦ ద్ధూతరేణువులీలఁ, గలయంగనుదయరా ♦ గంబుబర్వ
మేదురమాగధ ♦ నాదంబుగతిఁబద్మ, నిర్గతసారంగ ♦ నినదమలర
సకలవాద్యములఘో ♦ షములీలనెల్లెడ, విహగారవంబులు ♦ వెలయుచుండ
రమణీయకాహళా ♦ రావంబుగతిఁదామ్ర, చూడధ్వనులుమిన్ను ♦ సోఁడుముట్ట
బలసితనుఁగ్రమ్మినడతెంచు ♦ బలములీలఁ, గిరణనిచయంబునిగుడుచుఁ ♦ బౌరిగొనంగ
నడరిదినరాజా రేరాజు ♦ నంటఁదఱుము, కరణినెంతయునుదయాద్రి ♦ మెఱసెనపుడు.

క. నిక్కెనునీడలుపడమటి, దిక్కునకునుదిశలు వెలసెఁ ♦ దేజము మీఱన్
జక్కవలుజోల్లిగూడెను, జక్కఁగసంధ్యాదికర్మ ♦ సంతతి నెరసెన్. ౧౬౦.

క. వనజంబులువికసించెను, దినసతిపతిదూరమరుగ ♦ దీనాననయై
చనుదెంచెమఱలననివిని, కనుఁగొనధృతిమీఱవిచ్చు ♦ కన్నులువోలెన్. ౧౬౧.

క. వెలయఁగఁబ్రాక్సతి ప్రొద్దునఁ, జెలువుగముఖమజ్జనంబు ♦ చేసుకనుదుటన్
వలనుగదిద్దినకుంకుమ, తిలకంబననొప్పెనపుడు ♦ దినమణిమింటన్. ౧౬౨.

శా. అంతన్ దైవతవారసుందరులుర ♦ త్యంతాంగశృంగారముల్
వింతల్మీఱఁగమందయానములదే ♦ వేంద్రాత్మజాన్మోహవి
భ్రాంతుంజేసెదమంచునొండొరులతోఁ ♦ బంతంబులంబల్కుత
త్కాంతింతోద్యానముచేరవచ్చిరిరతి ♦ ప్రాచుర్యముద్రాంగులై. ౧౬౩.

సీ. గగనసంచారలా ♦ ఘవముచేఁబృథుకటీ, స్తనజానుభరతమం ♦ దతలుమీఱ
నడుగాముడలుగమ ♦ కైడుపాదయుగళంబు, యావకరసమంటి ♦ యచటిభూమి
యింద్రగోపావృత ♦ సాంద్రశోభదలిర్పఁ, గాంచనరత్నసం ♦ ఘటితమంజు
మంజీరకాంచికా ♦ శింజాననాదంబు, పర్వతగుహాలలోఁ ♦ బ్రతిరవించి
హంససారసకూజితం ♦ బనుకరింపఁ, గౌనులసియాడఁబిఱుఁదులు ♦ గదలియాడ
జడలుచిదిబాడహారముల్ ♦ సరసమాడ, సంచరించుచునుండిరా ♦ మించుబోండ్లు.

సీ. పరిపక్వఫలసుమా ♦ పచయసంసూచక, తరుణతాకలితకాం ♦ తారములను
దేవపూజలు చేసి ♦ దినమును ద్వాసించు, పరిభుక్తమాల్యాది ♦ పరికరములఁ
ఘాతుకవ్యాఘ్రాది ♦ కములతో నేకమై, మెలఁగెడు హరిణాది ♦ మృగచయములు
నట సమీపము చేరి ♦ నంతనే భయమొంది, చెదరియదరు తమ ♦ హృదయములను
మఱియున న్యోన్యవైరముల్ ♦ మానియచట, నెలవుకొని యొక్కటొక్కటి ♦ గలసియుండు
నఖిలసత్వంబులును వారి ♦ కపుడు దెలిపె, నెలమి ఋష్యాశ్రమంబు సూ ♦ యిదియటంచు.

క. రాతపసి ప్రాంతభూమి యొ, యాతరుణుల తేజమెల్ల ♦ నడఁచె మహాత్మో
పేతులగు ఋషుల మహిమకు, నాతలన విలంఘ్యమైన ♦ యట్టిది గలదే. ౧౬౬.

సీ. అమలసైకతముల ♦ నతిమానుషములుగా, ధ్వజచక్రరేఖలు ♦ దనరమెట్టు
నలలితాబ్జనపాద ♦ సరణిఁ గాంచు ముపిస్మ, యమునఁ దేలుచుఁ గుసు ♦ మాపచయము
చెలువొందు వనములో ♦ నలరెడు తరులతల్, ఋతువును గ్రహియించు ♦ రూఢిమీఱఁ
బార్థ తాపససత్వ్రి ♦ భావంబు గ్రహియించి, నవ్యపల్లవలభరో ♦ న్నమితశిఖలఁ
దగునశోకంబులివియెంత ♦ ధన్యలొకొ, సజ్జనులు సేవజేసిన ♦ సద్గుణాతి
శయము గలుగును గాక సం ♦ శయమె యనుచుఁ, బరవశతనందిచూచుచుఁ ♦ దఱియనరిగి.

చ. యమనియమాది యోగకృశ ♦ తాత్మతనుండియు సుస్థిరాంగుఁడై
యమరువ నేకసాధనస ♦ మగ్రతనొప్పి శమాగ్రతాగురు
త్వములఁ దలిర్చు మంత్రములు ♦ తత్తదుపక్రియ కొప్పు మూడు వే
దములను నేర్చి కూర్చిన య ♦ థర్వణవేదము లీలనొప్పుచున్. ౧౬౭.

సీ. నయనాభిరామమై ♦ నభమాక్రమించెడు, దీప్తిచే నొకసాను ♦ దేశమునను
నివసించియుండియు ♦ నెరయుతతూ్కటంబు, లావరింపుచుఁ జంద్రుఁ ♦ డనఁగమించి
హవిరర్థియై వేది ♦ కాంతరంబున శిఖా, వళులచే నొప్పెడు ♦ వహ్ని పగిది
నమరాపగాతీర ♦ మందు జయముఁ గోరి, యరుణితాయత సజ్జ ♦ టాంచితముగ
నాకృతికిఁ దగు యత్నంబు ♦ యత్నమునకుఁ, దగిన క్రియయును దదనుగుణ ♦ మగుఫలంబు
ఫలమునకు యోగ్యమైనట్టి ♦ యలఘు తపము, తపమునకుఁ దగు సంపత్తి ♦ దనరుచుండు.

సీ. చిరకాలఘనతప ♦ స్థిరవృత్తి డస్సియుఁ, గులశైలనిభమైన ♦ బలిమి మీఱసి
యేకాంతమున నొక్కట్రిఁ ♦ డే కూరుచుండియుఁ, బరివారయుతుఁడైన ♦ పగిదిఁ దనరి
మునియయ్యు నమభావ ♦ మునమించి యొదిరికి, భయమొనర్చెడునట్టి ♦ ప్రభఁ దలిర్చి
[illegible] ♦ [illegible]ఁ బోలెదత్తుత్వ; మునమించు తేజంబు ♦ నను వెలుంగు

నర్జుననిఁ జూచియాత్మలో ♦ నమరతరుణు, లమరనీతండు సేయుత ♦ పోధికార
విజయఫలయత్న మిదియెల్ల ♦ విఫలమయ్యె, ననుచుఁ దలపోయుచును జేర ♦ నరిగి యపుడు.

ఆ. అల్పబలము గలుగు ♦ నాతపస్సులు సేయు, మునులు రక్కసులును ♦ మొనసిన పుడె
మోసపుచ్చుచుమ్ము ♦ వాసవుఁడిటు బంపె, నధిక యత్న మిదియ ♦ టంచుఁ బోగడి.

ఆ. మోసపుత్తమనుచు ♦ మొనసి యర్జునుఁ జూచి, నంతలోనె మన్న ♦ ధాభివేశ
మడరి తామె మోహి ♦ తాత్ములై రానతుల్, జవ్వనులకుఁ జిత్త ♦ చలనమరుదె. ౧౭౨.

వ. అంత నా బృందారకసుందరులనిర్దేశంబున గంధర్వవరులు చెలంగి. ౧౭౩.

సీ. సరిగమపధనిస ♦ సనిధపమగరిస, రిగమపధనిసని ♦ రిగరిగమప
ధనిసనిధపమప ♦ ధనిధనిసనిధప, మపధనిసనిధప ♦ మధనియనుచు
సరిగమపదనిసా ♦ క్షురపఙ్క్తియారోహ, ణావరోహణతను ♦ నాదినుండి
యొక్కొక్కసారికి ♦ నొక్కొక్కవర్ణంబు, విడుచుచు నీరీతి ♦ విశదముగను
దానమూర్ఛనమిశ్రవి ♦ స్తారతలును, గ్రామగరిమలుఁ దీపింపఁ ♦ గానుజెలఁగి
వల్లకీముఖ్యఘనతంతు ♦ వాద్యఘోష, కనుగుణంబుగ రాగంబు ♦ లలరఁ బాడి.

సీ. తత్తరిదాగుడుదాం ♦ తరికిటిదాగుడుదాం, దాదుతకతకతక ♦ తోంధిమికిటి
ధిక్కతోంధిమిధిమి ♦ తక్కుర్ఝుంతరికిణ్ణ, ధింధిమద్ధిమధిమ ♦ ద్ధేయటంచు
సరవినేకోత్తర ♦ శతతాళగరిమయు, సూళాదిభేదవి ♦ స్ఫూర్తియుఁ దగఁ
బ్రస్తారతావ్యాప్తి ♦ పారీణతలుమీఱ, జక్కిణిప్రాబంధ ♦ సరణులలర
మర్దళంబులు మ్రోయించి ♦ మతివేణు, వాద్యవిద్యావిశేషంబు ♦ వఱలుచుండ
గానములు చేసి రపుడేక ♦ కాలమునను, వెలసె బుతుపట్కసన్నిధి ♦ విరళగతిని.

వ. అంత వర్షర్తుప్రభావంబున. ౧౭౬.

తే. అంబరంబునఁ గనుపట్టె ♦ నంబుభరత, మెఱపుఁ దీఁగెలు విలసిల్లె ♦ మేఘనమితి [మె.
సురతకలహోపశమహేతు ♦ కరము గాఁగ, నుఱుములుఱుముచు దశదిశాం ♦ తరము లల

క. పలుచని మొగ్గలు జాతుల, వెలసెఁ దదారామవిపిన ♦ వీధుల నెల్లన్
జలవర్షము చిటిపొటి చినుకుల చే భూరేణువణఁచెఁ ♦ గోమలలీలన్. ౧౭౮.

క. కకుభసుమసౌరభాన్విత, కకుభాంతాయాతవాత ♦ గతమదనకృతో
త్సుకతాతిరేకసురమిత, ప్రకటతతధృతిదళిఁ గ్రజీవ ♦ రాజికి వింతై. ౧౭౯.

తే. పాసఁగ జంబూఫలంబులు ♦ మెసఁగి క్రొవ్వి, చెలఁగి దుఃఖించువారల ♦ చిత్తమైన
సంతసము నొందఁ గోకిలల్ ♦ వింతవింత, రాగములు మ్రోఁబలెక్కనా ♦ రజము గాఁగ.

చ. వికసితసత్కదంబసుమ ♦ వేల్లితవాసనమీఱఁదె మ్మెరల్
ప్రకటముగాఁగఁబల్కమద ♦ బర్హిరవంబులఁగూడిచిత్తము
న్వికటముచేసినన్ ధృతివి ♦ నిశ్చలబుద్ధి నెనిల్చెజిష్ణుఁడౌ
సుకరములేతపోనియమ ♦ సుస్థిరచిత్తులభంగపెట్టుటల్. ౧౨౧.

వ. అంత వర్షాశరత్సమయాంతరంబున. ౧౨౨.

క. బిసవలయకుముదసుమవస, నసబాణప్రసవవిమల ♦ నలినత్సుకరో
ల్లసితశరత్సతిఘనసమ, యసుపరుఁడటుచెట్టబట్టి ♦ నటువలెనలరెన్. ౧౨౩.

ఆ. మత్తబర్హిరవము ♦ మదమరాళధ్వని, తరుణకుముదవనక ♦ దంబతతులు
నొక్కటొకటిఁగూడి ♦ యుజ్జ్వలంబైపొల్చె, ఘనులస్నేహమెందు ♦ గౌరవంబె.

చ. కెలనఁగదంబరేణుపరి ♦ కీర్ణతనొప్పెడుకేతకీసుమం
బులనిరసించిమానిమధు ♦ మోదిమధుప్రతరాజియాసవా
భిలషతనీలసృంతములఁ ♦ బేర్చినసర్జకసూనరాజిపై
మలినతమించప్రాలితమి ♦ మద్యముఁగ్రోలుచుఁగప్పెటెక్కులన్. ౧౨౪.

ఆ. సలిలశీకరయుత ♦ శాద్వలస్థలులందు, నింద్రగోపకాంతి ♦ సాంద్రమగుచు
బంధుజీవకుసుమ ♦ భాసమగడుమించి, వికచకింశుకాభ ♦ వెలసెనపుడు. ౧౨౫.

వ. అంత శరత్సమయహేమంతాంతరంబున. ౧౨౬.

క. కించిత్కుసుమితకుందసు, మాంచితసౌరభ్యవాసి ♦ తాయతఫలినీ
సంచలితతుహినపవనస, మంచితహేమంతమలరె ♦ ననమయుగుణమై. ౧౨౭.

తే. వెలయులవలీలతానూన ♦ విలసనంబు, లోధ్రసురభితపవనంబు ♦ లోభపఱుప
వికృతినొందకయుండెన ♦ వ్విజయుఁడవని, నీతివిడుచునెవిజిగీషు ♦ నెమ్మనంబు.

వ. అంత హేమంతశిశిరాంతరంబున. ౧౩౦.

సీ. అతిసౌరభంబుగా ♦ నతిసౌరభంబులొ, కింపుకింపుకఁబూచి ♦ యింపుమీఱ
సింధువారములొక్క ♦ చెలువఁబుదలకొత్తఁ, గొంతకొంతచిగిర్చె ♦ కుసుమితముగఁ
బలుచనైపర్వుచుఁ ♦ బ్రాలేయబిందువుల్, తనుశీకరావృతాం ♦ తరతనలర
సరవిహేమంతావ ♦ సానమర్యోవసంత, సమయమయ్యెనటంచుఁ ♦ జాటుకొనుచు
నొండుబుతువులధర్మముల్ ♦ నిండఁగలిగి, కడఁకమీఱంగవచ్చునం ♦ గజవజీర
మైత్రితోడఁబ్రతానుకాలస ♦ న్మిత్రమగుచు, శిశిరబుతువొప్పెనెంతయుఁ ♦ జెలువుమెఱసి.

వ. అంత శిశిరవసంతాంతరంబున. ౧౩౨.

చ. ననిచితలిర్చువృక్షముల ♦ నవ్యములైనవనంబులెక్కుఁగా
మనముసఁగోరిమూతనవ ♦ మానితపల్లవముష్టినూఁతగాఁ
దనసఖివ్రాలెనూనిరణి ♦ తభ్రమరాంచితనూపురత్వమిం
పొనరవసంతలక్ష్మిపద ♦ మూనెసరోజవనంబులందఁగన్. ౧౯౩.

సీ. ఉన్నిద్రకుసుమాఢ్య ♦ రోస్మితహాసియించు, తరుణిబోలెనుదమిఁ ♦ గురవకములఁ
జూచుచుఁగోమలా ♦ శోకపల్లవశయ్యఁ, బువ్వుటమ్ముధరించి ♦ పవ్వళించి
శృంగారవీరత్వ ♦ సంగతినలరెడు, మారుఁజూచినలీల ♦ సారసతులు
అమృతపల్లవపుష్పి ♦ తాంకనునుజూచి, విరహంబుమనముల ♦ నిరవుకొనఁగ
మతియయనను ధ్యానతాయాత ♦ మలయపవన, చాలితోపేతనిజయూథ ♦ తాలికులము
సరసిజప్రాంతములనిండి ♦ సంచరింప, మొగముపైనొప్పుముంగుర్ల ♦ పగిదిఁదనరె.

మ. శ్వసనోచ్చాలితపల్లవప్రోష్ఠమధునం ♦ వాసప్రసూనాసవో
ల్లసితేర్ష్యందగుసాలలాలితలతా ♦ లావణ్యశోభాంగనన్
బ్రసభోల్లాసిగనీర్ష్యమాన్చిరమియిం ♦ పన్మోముఁజుంబించిన
ట్లైసఁగం గామధుపాళియుద్ధుగొనియె ♦ న్నింపొందునూనాస్యమున్. ౧౯౪.

ఆ. అపుడుపసనిగెల్వ ♦ నసమర్థమైయుండె. నెట్లటన్ననిర్జి ♦ తేంద్రియాత్మ
మాత్మరక్షిగాదె ♦ యఖిలజైత్రువసంత, మతనిగెలువలేక ♦ వితథమయ్యె. ౧౯౫.

వ. అంత వసంతగ్రీష్మాంతరంబున. ౧౯౬.

సీ. వర్షాదిబుతువుల ♦ వలెమానిచేఁదిర, ప్రకృతిఁబొందితింకనే ♦ రీతిఁబుడమి
నాదరించెదరని ♦ న్ననివసంతంబును, గేలిపెట్టిహసించు ♦ లీలమీఱ
వికసితమల్లికా ♦ విలసనంబునమించు, గ్రీష్మకాలమతని ♦ గెల్వదయ్యె
నధికంబునయ్యున ♦ న్యోన్యవైరముగల్గు, సైన్యంబుపసగెల్వఁ ♦ జాలనట్లు
భువనములనెల్లనవిరళ ♦ ముగనుగెల్చు, బుతువులాఱనునెక్కుడై ♦ యతనిమనము
నొక్కక్షణమైనభ్రమపెట్టి ♦ యున్ముఖంబు, సేయఁగాలేకవితథంబు ♦ లాయెనపుడు.

సీ. శ్రవణసుఖంబుగా ♦ జంత్రగాత్రములొప్పు, గంధర్వవల్లకీ ♦ గానములును
లలితపల్లవసూన ♦ ఫలమనోహరచిహ్న, లమరెడుబుతుకాల ♦ సముదయములు
శైత్యమాంద్యవిచిత్ర ♦ సౌరభాకలితమై, విసరుమలయమారు ♦ ద్విసరములును
నింద్రసూతిభ్రమింప ♦ సాంద్రంబుగాఁజేయు, హరిభూరిమనోవి ♦ కారములును
విబుధయువతులమనముల ♦ విస్తరించి, మన్మథావేశమడరించె ♦ మగుడవిరిగి [గాదె.
కిన్కఁబరునొంపఁగాఁబ్రయో ♦ గించుహేతి, పరుఁడుదుర్గమైనముగుడితన్ ♦ జెఱచుఁ

వ. ఇట్లు సహాయప్రకటితచేష్ట విఫలం బగుటకు నెమ్మనంబుల నమ్మలికంబు గ్రమ్మిన, నా స్సారవారనారీపరివారంబు నిజప్రభావప్రకటనంబుగా హావభావాదిశృంగారచేష్టావిశేషంబులు నెరపం దలంచి తత్ప్రదేశంబున నతిసౌరభ్యంబునఁ బ్రకాశించు ఘనసారకదళికాగుళుచ్ఛచ్ఛదంబులను, గిరిమల్లికాదికుసుమనికరంబులం గనుంగొన నెఱుంగక లోచనకమలంబులు వికసితంబులుగా నతనిం దప్పక చూచుచుఁ, దదవయవసౌందర్యాతిశయంబునకుఁ జక్షుఃప్రీతి జనించి నిజసౌందర్యాతిశయంబున నతని వశీకరింపం జేసెద మనుచు డాసి యతని యసమానసుందరత్వంబునఁ గందర్పోద్రేకంబు రెట్టించి మనస్సంగంబునం బొంది ప్రయోజనానుకూలంబగు ఫలంబు దురభిగమంబు గదా, కొన్నియెడల సంభవించు, నొక్కొక్కయెడల నసంభవం బగు, వేఱొక్కయెడల సానుకూలంబు గాక యన్యప్రకారంబుగాఁ బరిణమించుననని వితర్కించి నృత్యంబు లాడం దలంచి మొదల నతనియందు సవిలాసంబుగా హత్తించిన దృష్టి ప్రస్తుతాభినేతవ్యవిలాసానుసారంబుగాఁ జేయ నెఱుంగక తత్తత్ప్రకారప్రచలితాంగుళీయకంబుగా హస్తవిన్యాసంబును సేయ నెఱుంగక, లాక్షారసస్ఫురితారుణితచరణతలంబులఁ గోకనదభ్రాంతిం బ్రసరించిన చంచరీకసంచయంబు నించుకయు వారింప నెఱుంగక, రంగస్థలంబున నాట్యముఖంబునం బుష్పాంజలు లొసంగిన కదంబమృదుకేసరకుసుమవిసరోపరిన్యస్తంబులగు పదతలంబుల నలంకృతంబగు యావకరసంబు విరహతాపభరంబున ననురాగరసంబు గఱంగి వెలికుఱికి మూర్తీభవించినచందంబునం దోఁప, నర్తనపటిమ నెఱపుచు, శృంగారచేష్టావిశేషంబు లుప్పతిల్ల నతనిం బరివేష్టించి నిలిచి యొక్కమనోహరాంగి పరిజనంబులమాటునం దాఁగి, యతిమనోహరంబులైన తద్గోపితప్రదీపితనిజాంగంబు లీషద్దర్శితంబులు గావింపుచుఁ, దదాయత్తంబగు చిత్తం బుత్తలం బగునట్లు మఱుమాట లాడుచు, నొక్కజవ్వని పవనప్రేరితంబై కట్టినపురఃపటంబు దొలంగ నూరుమూలంబులు బయలుపడం జూచి సపత్నియయు సహితంబును విస్మయంబునం బొందునట్లు సిగ్గున దిగ్గున మఱలం గప్పుచు, నొక్కయెు సపరికుసుమచాపాభితాపంబునఁ జందనచర్చామచర్చికాపాండుగండస్థలంబుఁ బాణితలంబునం జేర్చి మధుమదరహితంబులయ్యును విరహవిధురంబులయిన లోచనంబులం దేలం జూచుచు, నొండొరుల దంతనఖక్షతతాడనపీడనచుంబనాదిసురతసంస్కారవిశేషంబు లుచ్చరింపుచుఁ, దదుద్దీపనహేతుకంబుగాఁ జేఁజఱచి సరసంబు లాడుచు, దరహాసంబులు దొలంక భ్రూసంజ్ఞలు నెఱపుచుఁ, గింశుకనఖక్షతాలంకృతంబులయిన స్తనాంతరప్రాంతంబులు భవ్యశీలపఘనందాక జాఱు పయ్యెదలు సవరింప మఱచిన ట్లురంఢి యెదిరిపడి యల్పవ

రించువిధంబునఁ గనత్కనకమణిమయకరవలయరవంబులు వెలయ సవరింపుచుఁ, జేరు చుక్కలు చక్కనలవరింపుచు, భ్రమరకంబు లమర దువ్వుచు, సుకుమార బాహుమూలంబులు గనంబడ వళిత్రయంబులు మెఱయ నాభిప్రదేశంబులు గనంబడ నిచ్చలంపుఁ గుచ్చెల కుచ్చులు పిచ్చలింప నద్దిగల యొడ్డాణంబుల నుదీనంబగు మెఱుంగుల మొగుపుల బిగి మానంబులు తగుపాటి కంకణఝణత్కారప్రకటనంబుగా సవరింపుచు, భ్రూసంజ్ఞావిలాసంబుల వెలయుం జేసన్నలం బిలుచుచు, హాసవిలాసానుకారంబుగా స్మరశరాయమాణంబులగు కడకంటి యోరచూపులఁ గడుబిత్తరం బగునట్లుగా జంకించి చూచుచు, బింకంబులు మెఱయం జంకించి పలుకుచు, సురతబంధకళావిశేషవ్యాఖ్యానప్రకటనంబుగా శృంగారశాస్త్రప్రసంగంబు లొండొరులతోడం బ్రసంగింపుచు, మఱియు నానావిధంబుల బచ్చిమెఱయు ప్రేమానుబంధ మధురవాక్యంబులఁ దదాకర్ణనీయంబులగునట్లుగా సల్లాపించుచు, నెవ్విధంబునను నతని మోహపుట్టింపంజాలకున్నఁ దత్ప్రియసఖు లతనిం గనుంగొని. ౨౦౦.

మ. మునినాథోత్తమ నేఁడు మామగువని ♦ న్మోహించిరా వేసఖీ
నిను నేవేఁడెదఁ బ్రాణనాథునిటుకున్ ♦ నెయ్యంబునం దేఁగదే
యనినన్నం పెనుమున్నె మానసముని ♦ న్నంటుంటభావంబునన్
గనదే మోమఱి వ్యర్థమం పెనసుమా ♦ కంజాక్షివల్పెట్టిదో. ౨౦౧.

చ. చిరముగనాత్మయోజనము ♦ చేసినముచ్చటలెల్లనాకుఁదా
నిరవుగఁజెప్పవచ్చిముఖ ♦ మెంతయుశోషిలిమోహతాపసం
జ్వరమునమూర్ఛవోవసఖి ♦ జాలముచిత్తములందుకన్నులన్
నెరసెనుశోకబాష్పములు ♦ నిర్దయనీమన సెంతగట్టిదో. ౨౦౨.

సీ. సురభికోమలపుష్ప ♦ పరికీర్ణమైయొప్పు, నించుశయ్యానుబవ్వ ♦ శించదమాని
కిసలయవిసరసం ♦ కీర్ణమై చెలువొందు, భూశయ్యనాక్రాంతఁ ♦ బొరలిరోసి
సుఖదమై చల్లనై ♦ శోభిల్లునీమృదు, లాంకసీమనునుండ ♦ ననవరతము
నిచ్చలోఁగోరుచు ♦ నెంతయుఁగృశియించు, ననఘాత్మనీకుఁగా ♦ బ్రాణములను
విడుచుముందుగానె ♦ వెలఁదుకయల్లైన, హత్యవచ్చునీకు ♦ ననఘనామ
మెట్లుచెల్లునవని ♦ నిపుడునీతపమును, విఘ్నమానటంచు ♦ వెఱవవలదు. ౨౦౩.

ఆ. తపములెంతఘనమౌ ♦ తర్వాతఁజేసికో, వచ్చుఁగానియిట్లు ♦ వలచివచ్చు
మోహనాంగివోర్తక ♦ బోదుసూనాబుద్ధి, వినుము వెఱ్ఱిబుద్ధి ♦ విడిచియిపుడు.

ఆ. అనినఁబల్కకున్న ♦ నచ్చెలియోర్వక, కదిసిపలికెనింత ♦ కఠినచిత్త
మేలవిడువుపల్కు ♦ మిలతాపసులహృద, యములుఘువిఁగృపానివ్వ ♦ తములుగావె.

క. వలచినజవ్వనినిటువలెఁ, గలయకమఱియెవ్వఁడైనఁ ♦ గాదనఁబోనే
యిలలోఁపలదౌర్భాగ్యులు, నెలకొనిప్రాపించుఫలము ♦ నిరసింతురెకా. ౨౦౬.

చ. లలితవివర్తితత్రికవి ♦ లాసముమీఱఁగనొక్కచేఁగురుల్
కలయఁగఁజక్కఁజేస్వచును ♦ గాకనుమన్మథజైత్రబాణలీ
లలవిలసిల్లుచూపులవి ♦ లాసముగానవమోహనాంగిదా
తెలియఁగఁజూచెనర్జునునిఁ ♦ దేఁటమిటాఁరియొకర్తెయొంగగ్. ౨౦౭.

ఉ. పూచినమావికొమ్మయొక ♦ పొల్తుకకేలనునందిపట్టియా
రాచతపస్వికట్టెదుట ♦ రాజితలీలలనిక్కినిల్గినా
రాచముఁగూర్చిపట్టివల ♦ రాయఁడుదాఁదెగనిండఁదీసిచే
యాఁచకవీడనిక్కెడుశ ♦ రాసనముంబలెగుబ్బలుబ్బఁగగ్. ౨౦౮.

ఉ. నీవికవీడగుబ్బలఱ ♦ నిబ్బరముబ్బగఁగాల్లనందియల్
మ్రోవఁగవేణిమన్మథుని ♦ పుష్పకశాభతనాడనోర్తుదా
భావజుతేజరీతినకు ♦ పైకుఱుకగ్ మొలనూలుజాఱిని
ల్పావడవీడభీతగతిఁ ♦ బట్టుకనిల్చెనుజక్కఁజేయుచుగ్. ౨౦౯.

సీ. ఓమునికులవర్య ♦ నీమదిఁగట్టిగా, శాంతినొందిననిట్లు ♦ చాపమేల
దొంగవువిషయాను ♦ సంగతుండవుగాని, ముక్తిపైనీకునా ♦ సక్తిలేదు
ఆత్మలోనీమనో ♦ హరదైనకామిని, జేరియుండెవ్వరిఁ ♦ జేరనీవు
యేతదర్థముకాదె ♦ యీనీప్రయాసంబు, కావుననసుమది ♦ గణనసేయ
వనుచుఁగోపమడరి ♦ యధరంబుగంపింపఁ, జూఱకుఁజూపుచూచి ♦ గురుమనోభి
మానములనుసిగ్గు ♦ మదిగణింపకకర్ణ, కువలయమునసేసెఁ ♦ గొమ్మయొకతె. ౨౧౦.

క. మఱియొకసతితనసకియగ్, దఱియఁగవినయమునవచ్చి ♦ దరహాసాలం
కరితకపోలతనోరఁగ, మఱియుచునాకర్ణనయన ♦ ములఁజూచెఁదమిగ్. ౨౧౧.

సీ. అంతనందఱుఁగూడి ♦ యతనిముందరనిల్చి, యత్యంతదీనత్వ ♦ మడరఁజేసి
సిగ్గులుబోనాడి ♦ చిత్తంబుగఱఁగంగఁ, జెల్మికిగామన ♦ సిచ్చివేఁడి
శృంగారములుమీఱ ♦ చేష్టలీగతిఁజేసి, కన్నీరుధారఁగంగ ♦ ఖిన్నలగుచుఁ
బ్రకట్టులెదయునంత ♦ వెక్కివెక్కేడ్చిరి, చేయునట్టిదిలేక ♦ చేష్టలుడిగి

యించనబలలకునుగల ♦ యికలయంబుఁ, గుపితుఁడయి సృష్టిపతినను ♦ గూలపఱుప
హావభావాదిచేష్టలై ♦ నంతమీఁదఁ, గడుతరముగాఁ దెవిలపింపఁ ♦ దొడఁగుపనియు.

చ. ఒపపరమాపులుక్ సడలు ♦ నూనినపాండుకపోలతాగుణం
బెనఁగువియోగమాదినగు ♦ నిట్టివివర్ణములెల్లవాంకికిన్
బొసఁగఁగఁ భూషణాత్మీయమునఁ ♦ బొందెనుమన్మథుఁడూనియుండఁగా
నమువిభూషణంబులగు ♦ నన్నియునుందలపోయ నేరికిన్. ౨౧౩.

సీ. అలసత్వమలరినా ♦ య్యారంబుగా మెట్టు, కలహంసిరాజిత ♦ గమనములును
గురుతరకటిజాను ♦ భరపరిశ్రమయుచే, ఘూర్ణిల్లుచత్యంత ♦ కోపమునను
మరుబాణగుణులు నాఁటి ♦ పరవశత్వముఁ బొంది, చకితంబుగాఁ జూచు ♦ సకియ చూపు
మానసంబుకరంగ ♦ గానంబు నలిపెను, లలనలప్పుడు నాగ్వి ♦ లాసములును
వపుసుస్థిరచిత్తుఁడై ♦ తపము సేయు, సవ్యసాచివిభ్రమయింపఁ ♦ జాలవయ్యెఁ
గడఁగి క్రోధంబు చేమండు ♦ ఘనులమనము, సుఖముఁ గోరునొకొ తపోవి ♦ ముఖతనొంది.

తే. ఇవ్విధంబునఁ దపియించి ♦ యింద్రుఁ గొల్చి, శత్రుజయలక్ష్మి నొందని ♦ చ్చలతనుండె
వరుఁడు గంధర్వులనుగూడి ♦ నాకమునకు, విన్ననైపోయి రచ్చరల్ ♦ విముఖులగుచు.

వ. తదనంతరకథావృత్తాంతంబు విన్నవించెద. ౨౧౫.

ఉత్సాహ. దనుజబాలవచనపాల ♦ ధర్మశీలమౌనిహృ
త్స్వనలోలకనకచేల ♦ మకరకుండలోల్లస
ద్ఘనకపోలసుగుణజాల ♦ గరుడశైలఖేలనా
వినుతనారసింహరూప ♦ విశ్వదీపపావనా. ౨౧౬.

క. దివిజాహితసనుజోరః, పవిభూతనిజాగ్రహస్త ♦ భావితసఖర
ప్రవిదారితహితపాపా, సువిచారితభక్తరక్ష ♦ శుభహార్యత్మా. ౨౧౭.

గద్యము. ఇది శ్రీమదహోబలలక్ష్మీనృసింహకటాక్షలబ్ధకవితావిచిత్ర మౌద్గల్యసగోత్ర గోపాలునికులపవిత్ర భాస్కరామాత్యపౌత్ర వీరనమంత్రిపుత్ర పరమభాగవతపూజావిధేయ సింగయనామధేయప్రణీతం బైనకిరాతార్జునీయంబను మహాకావ్యంబునందుఁ దృతీయాశ్వాసము.

చతుర్థాశ్వాసము.

క. శ్రీకరభక్తచకోరసు, ధాకరదురితౌఘహరణ ♦ దానవవీరా
నీకతమిస్రదివాకర, నాకౌకసదివ్యరక్ష ♦ నరహర్యక్షా. ౧.

వ. అవధరింపు మివ్విధంబున నయ్యమరవారవధూయూథంబు గంధర్వవరులం గూడి నాకంబునకుం జని పాకశాసనుం బొడగాంచి తద్వృత్తాంతం బంతయు విన్నవించిన.

తే. అంత నైసర్గికంబును ♦ నతులధైర్య, సారమును నైనయాధనం ♦ జయుం జితేంద్రి
యత్వమయ్యచ్చరలు దెల్ప ♦ నప్పుడింద్రుఁ, డర్జునాశ్రమభూమికి ♦ నరుగుదెంచి. 3.

సీ. నరవెండ్రుకలు నిండ ♦ నెరయు కెంజడలతో, శశికరవ్యాప్తమౌ ♦ సాంధ్యరాగ
మునమించు సాయాహ్న ♦ మును బోలి వఱఁకుచు, ఫలితమై వ్రాలు కనుఱె ♦ ప్పలను గప్పి
వళితమౌ నేత్రాంత ♦ ములు నీరుగ్రమ్ముచుఁ, బ్రాలేయశీకర ♦ పతితమునను
దళము లెల్లను వాఁడు ♦ జలజముల్ గలఁగిన, కమలాకరములీలఁ ♦ గానఁబడును
నతికృశములైన వేనియ ♦ నవయనంబు, లధికభారంబులైనట్లు ♦ లౌధనికుఁడు
తనకుననుకూలమౌ కళ ♦ త్రమును బోలె, నూఁతగాదండమొక్కఁటి ♦ చేతఁబట్టి. ౪.

తే. గూఢరూపంబుఁ దాల్చియు ♦ రూఢదీప్తి, నభ్రసంఛన్నుఁడయినట్టి ♦ యర్కుపగిది
వృద్ధమునిరూపధారియై ♦ విజయునెదుట, ననుగుణంబుగఁ గనుపట్టె ♦ నమరవిభుఁడు.

తే. ఎదురుకొని యర్జునుఁడు నెన ♦ రొదవ నప్పు, డంతలోన నె నెనరొందు ♦ టవనిమీఁద
నెట్లుటన్న నుబంధుత్వ ♦ మెఱుఁగఁడేని, మదినిఁ దద్వాసనన్నైన ♦ రొదవుఁగాదె. ౬.

తే. అంత నయ్యింద్రుఁడతివిన ♦ యంబుమీఱ, నర్జునుఁడు సేయు నాతిథ్యే ♦ యార్చనములు
చిత్తములరంగఁ గొని సుఖా ♦ సీనుఁడగుచుఁ, గూడియూరసియతనిఁ జే ♦ స్థానుచుఁ బలికె.

తే. ఇంత దృఢచిత్తుఁడవయినీ ♦ విట్టిపూర్వ, వయసునందు నె ఘనతపో ♦ వర్తివైతి
వలరమావంటి బహువార్ధి ♦ కులముఁ గూడ, భ్రమనుఁ బొందుదుమలహృషీ ♦ కములచేత.

క. శ్రేయస్కరగుణసంపద, నీయాకృతి యిపుడు గాంచె ♦ నిరుపమసౌంద
ర్యాయతరమ్యత సులభమ, యీయధికగుణార్జనంబె ♦ యిలదొడ్డగదా. ౯.

సీ. శారదనీరద ♦ చ్ఛాయలచందాన, జవ్వనముసిరులుఁ ♦ జంచలములు
తలపోయ విషయముల్ ♦ తత్కాలసుఖదముల్, కడపటసంతాప ♦ కరము లెన్న

సంతతాధివ్యాధి ♦ సంక్లేశములఁ బొందు, ప్రాణికోటికిమృత్యు ♦ బాధనిజము
సంసారమెల్లని ♦ స్సారమంచు మునిని, ఘనుఁడు నీవలెను మో ♦ క్షమును గోరు
విపులమతివంచు నీవిట్లు ♦ తపము సేయఁ, బూనితి దినీ కశుభమైన ♦ బుద్ధిపొడమె
నింతనిశ్చయమిపుడుని ♦ యీవిరుద్ధ, వేద మొక్కటిసందేహ ♦ పెట్టుననఘ. ౧౦.

వ. అది యెట్లంటేనిం జెప్పెద. ౧౧.

సీ. కదనోన్ముఖులీలఁ ♦ గవచమేలధరింప, మునులకువల్కలా ♦ జినములుండ
జంతుభీకరమైన ♦ చాపతూణీరముల్, ప్రాణికోటికిమృత్యు ♦ బాహులీలఁ
గడుభయంకరమైన ♦ ఖడ్గంబునిట్లేల, గ్రహియింపనివియాత్మ ♦ రక్షకన్న
నెమ్మిముక్తినిగోరు ♦ నిస్పృహులకునాత్మ, రక్షయేటికిశత్రు ♦ శిక్షకొఱకు
కాక యున్నఁగ్రోధ ♦ కారణంబగునాయు, ధంబులేడశమద ♦ మంబులేడ
ఇట్లువాల్చుటెల్ల ♦ నిదినీ యహింసాది, గుణగణంబులకును ♦ గొఱఁతసుమ్ము. ౧౨.

మ. ధరని శ్రేయసహేతుకాంచితతపో ♦ దానాదిసత్కర్మముల్
పరులంగ్రుంచుటయేఫలంబనిమదిన్ ♦ భావించితాఁ జేయువాఁ
డరయన్మూఢుఁడుసూపరిశ్రమహరం ♦ బాత్మపానాగ్నిమా
సరిదంభంబులఁబంకముంగలపుడు ♦ శ్చారిత్రువందంబునన్. ౧౩.

వ. అదియునుంగాక యర్థకామంబులు ధర్మమోక్షంబులుంబోలెం బురుషార్థంబులు గావు. ఏతన్నిమిత్తంబు తపంబుచేసిన దోషం బేమని యంటివేనిం జెప్పెద. అర్థకామంబులు గోరువాఁడు హింసాదినీచకర్మంబులకుం జొచ్చుటకు వెఱవండు. గావున నర్థకామంబులం బోషింపరాదు. అవి మోక్షసాధనభూతం బైనతత్త్వజ్ఞానంబునకు విరోధంబులు కావునఁ బురుషార్థానర్థకంబులని యర్థకామంబులం బరిహరింపం దగుంగాని యితరంబు గాదు. అదియునుంగాక ధనశ్రీకాముం డైనవాఁడు సంపదర్థంబు లార్జించి తటినీసమాగమస్థానంబైన సముద్రంబు చందంబున నాపత్సంప్రాప్తపాత్రుం డగుంగాని వేఱొండు గాదు ఆ సంపదలును సాహసధైర్యాది సత్సాధన సహాయుం డగువాని చేత ననుగమింపం దలంచి యితరుల కలవి గాదు. ఐనను దత్సంపత్తులవలన సంరక్షణాది క్లేశంబును నన్యాహరణభయంబును సంభవించు ఆపదలవలన నిసర్గదుఃఖంబును నగుం గావునఁ దత్సంపత్సంబంధవర్తనంబు లాపత్కార్యంబులుంబోలె దుఃఖభాజనంబులుగాని తెల్వి యట్లు గావు. సంపదర్థంబు లనేకానర్థమూలకంబు, లదియునుంగాక దురాసదంబైన విశ్వాసజనులయెడం బుట్టిన వివాహంబునకు హానిం జేయు. అట్లుగాక ధనభోగంబులు నిజముష్టిగతంబైన యహిభోగంబు సంక్షీణేచ్ఛావిరహితుం డైనను

వానిచే చెఱుపంబడియు బలాత్కారంబునం బెట్టబడినయదియునుం గాక, సంపదలు నీచానీచ విశేషాంతరానభిజ్ఞంబులు కోరినవారి కనుకూలంబై యుండవు. కోరినం జేకూడవు. అట్లైనను జనంబులు మూఢత్వంబునం గోరుదురు, రిది దుర్వారస్వభావం బునం బ్రవర్తించు పురుష దోషంబుగాని సంపద్దోషంబు గాదు. అదియునుంగాక యవివ్రాజ్యులైన మహాత్ముల యందు వసియించియుండవు. దుఃఖంబులయం దనుగమించియుండు నట్లగుటంజేసి యతిచాంచల్యంబులైన తత్సంపదలే నిందితంబులగుంగాని యమ్మహాత్ముల కపవాదంబేమి! కావున నెల్లభంగుల నర్థకామంబులు పురుషార్థానర్థకంబులని పరిహరింపం దగుంగాని యాచరింపం దగదు. అట్లుగాక, శత్రుసంహారంబు సేసి పిరధర్మం బధిష్ఠింపం దలంచెద నంటివేని యదియును బరపీడామూలకంబు గావున నయుక్తంబు. ఎట్లంటేని ననిష్టవస్తుసంయోగంబునకు దుఃఖంబువిధంబున నిష్టవస్తువియోగంబునకు నేతజ్జన్మంబునందునుం గృశియించి యనాగతజన్మంబులయందును దుఃఖింపంబడు ప్రియజనసమాగంబున స్వజనుండును, బూర్ణత్వంబునం బొందును గావునఁ బ్రియసమాగమం బఖిలావస్థలయందును సుఖకరంబు. అట్లు గావునఁ బ్రియవియోగంబగు నెవ్వ మనోహరం బైనపదార్థంబును, నత్యంతహేయంబై యుండు. ప్రియంబులైన ప్రాణంబులు సహితంబును శల్యంబులవిధంబున నసహ్యంబులగు. బంధుసహితుండగువాఁడును నేకాకియైన ట్లుండును. అట్లుం గాక హితోపేతత్వంబునకుం బరితోషత్వంబునుం దద పేతత్వంబునకుం బరితప్తత్వంబునుం బొందు. అట్లు గావున "నాత్మవత్సర్వభూతాని" యను న్యాయంబున నీ యాత్మకుం బీడం బొందుట హితంబై యుండునేని నీవునుం బరులం బీడింపుట కుద్యోగింపుము. అదియునుంగాక, సంపదలుంబోలె శరీరంబు లస్థిరంబు లని విచారించి వివేకించి నీవును న్యాయానుకూలంబుగాఁ బ్రవర్తింపుము. సాధుకర్మం బును బాధింపక వర్తింపుము. సాధువులైన పెద్దలు న్యాయమార్గులు గారే! అట్లు గావున నెన్నివిధంబుల నీవును రణోత్సాహంబు విడిచి శాంతుండవై జన్మసోత్సేకంబగునట్లుగాఁ దపంబుఁ గావింపుము. నిశ్శ్రేయసంబైన మోక్షంబు సాధింపుము. అట్లుంగాక, విజయ కంఠహాతిని వారింప నలవిగా దంటివేని దుర్జయంబులై యంతశ్శత్రువులైన పంచేంద్రి యంబులం జయించిన నెల్లలోకంబులు జయించినట్లు. జితేంద్రియుండైనవానికి విజయంబు సులభంబు. అట్లుంగాక యింద్రియనిగ్రహంబు లేనివాఁడు స్వార్థసాధకంబు నకుఁ బరాధీనుండై నీచకర్మంబుల కొర్చి లజ్జావిహీనుండై యనడ్వాహంబునుంబోలెం బర విధేయత్వంబునం బొందుం గావునం గామాదివిషయంబులు నద్యస్థాలానుభవంబు లుత్తర కాలస్మరణీయంబులు. అవి స్వప్నసమానంబులుగాని నిత్యంబులు గావు. అదియునుం

గాక, యత్యంతదుస్సహనీయంబులైయున్న ట్లుండియు విప్రియజనకంబులై పొల్చు పురుషుని విడిచి పోవుము సతతంబు విడువలేనంచున ట్లుగా మోహపుష్టింపు. అతికుత్సితాంతశ్శత్రువు లివ్విషయంబులం బరిహరించి యత్యంతవివిక్తంబైన యీ గంగాతీరంబునం దతిపవిత్రంబైన యీ యింద్రకీలశైలంబున నిరాయుధుండవై తపంబు గావింపుమని పల్కిన నా సునాసీరుపలుకుల కలరి యా సౌనాసీరి మృదుమధురగంభీరభాషణంబుల నిట్లనియె. ౧౪.

సీ. అనఘులోకప్రసి ♦ ద్ధాప్తంబులైనట్లు, శరీరసమానసం ♦ దర్శమగుచు
నర్థగుంభనముల ♦ ప్రాశంబరము గల్గి, గతదోషమగుచు నా ♦ కాంక్షనలరి
గురుతరోక్తులమించి ♦ బహుసనధ్యాహార, దోషరాహిత్యమై ♦ శ్లేషితార్థ
తను బొందకఖిలార్థ ♦ తత్త్వబోధకమునై, నిరుపమనీతివి ♦ స్తరతనలరి
సరవి వాదించు ప్రతివాది ♦ జనులచేత, నపహసింపనింతైన ♦ నలవిగాక
శాస్త్రములమించియాగమా ♦ సక్తిలేక, వేదవాక్యసమంబులై ♦ వెలయుచుండ.

సీ. మతియున న్యాలంఘ్య ♦ మహనీయయుక్తిచే, నలరి సుగ్రామ్యయు ♦ క్తులకుమిగుల
నంభోధివరగభీ ♦ రార్థయుల్ వెలయంగ, నతులమౌ వాక్యప ♦ ద్ధతులందనర
నధికార్థసంపద ♦ నణిమాదిసిద్ధులం, దనరెడుమానిచి ♦ త్రంబువ్రాలె
ధ్వనులశబ్దశ్లేష ♦ వరవిశేషోల్లేఖ, సహితసమాసోక్తి ♦ సమయము లను
సకలగుణములు వెలయంగాఁ ♦ జనువు దెలిసి, పలుకమీవంటిపెద్దల ♦ కలవిగాక
యితరసామాన్యజనులకు ♦ నెట్టులలవి, యైననాబుద్ధిఁ దెలియక ♦ నంటివనఘ. ౧౬.

క. గురునంతవానికైనను, వెరవెఱుఁగక పల్కుపల్కు ♦ విఫలంబౌనీ
తిరహితుమద్యోగముబలె, బహునిమనంబెఱిఁగిపలుక ♦ వలెనటుగానన్. ౧౭.

క. విను సద్గురూపదేశం, బనఘా మతిసొట్లువిఫల ♦ మానని యున్నన్
వినుమూసరభూమినిడి, త్తినఘనబీజంబులైన ♦ దీల్పడుఁ గావే. ౧౮.

క. నీపలుకతిశుభమగునే, నేపాత్రుఁడఁ గాకపోతి ♦ నిరధికరణతన్
దీపితతారానభమున, కేపారఁగ రాత్రిగాని ♦ యితరంబగునే. ౧౯.

ఉ. క్షత్రియజాతుఁడన్వినుత ♦ సత్త్వుఁడఁ బాండుకుమారుఁడన్ బృథా
పుత్రుఁడభీరుతమ్ముఁడను ♦ బుద్ధిధనంజయుఁడన్దలంపని
శ్శత్రుఁడుమాను కాగ్రజుఁడు ♦ శత్రులుతన్నిలవెల్వరించినన్
ధాత్రిఁదొలంగివచ్చినను ♦ దజ్జయశీలతఁబంపెనన్నిటన్. ౨౦.

క. వైరులచేఁ బీడంబడి, యూరీతిం దపము సేతు ♦ నే విజయేచ్ఛన్
ఈకోపకలితహృదయుఁ, డేరీతి విముక్తిఁ గోర ♦ విరసగుఁ జెపుమా ౨౧.

వ. అదియునుంగాక. ౨౨.

శా. నా వేషంబు విరుద్ధమంటివిటను ♦ ద్వైపాయనానుజ్ఞచే
నీవిల్లమ్ములుఖడ్గముల్ గనవను ♦ న్నీరీతి నేఁ బూనితో
ఖ్యావిఖ్యాతికిఁ బూనికన్ సేయఁదగున ♦ య్యాదిత్యలోకేశ్వరు
న్భావించి ట్లుతపంబు సేతునతఁడు ♦ ప్రాజన్య దైవంబగున్. ౨౩.

క. మీయంతటి సౌభ్రాత్రున, హాయము సుమతికల్గియున్న ♦ యయ్యనుజానున్
ఆయెడ నీక్రియ నెటువలె, దాయాదులు పరిభవింపఁ ♦ దలకొని రన్నన్. ౨౪.

సీ. అక్షకేళికిఁ బిల్వ ♦ నగునకుండఁగ రాదు, కావునఁ జనిగుర ♦ తములచేత
జూదమాడుచుఁ దన్ను ♦ సోదరులను మస్తు, రాజ్యంబు భార్యయతో ♦ ద్రౌపదిని ని
బన్నిదంబుగ నోడి ♦ పరిభవంబునఁ బొందె, సకలంబు నెఱిఁగిన ♦ జనవిభుండు
ఇంతవిచారింప ♦ కెట్లోడెఁ నన్నను, దైవయోగంబెట్లు ♦ తప్ప నేర్చు
నయ్యనీకొకనికి ♦ నభిమానమేమని, యనెద వేనిదీర్ఘ ♦ యామములుగ
రాత్రులెల్లఁ దాను ♦ ద్రౌపదియును గూడి, సోదరాన్వితముగ ♦ శోకమందు. ౨౫.

క. వైరులసభలో పలమా, చీరలు గొని యంత మేను ♦ సిగ్గున నుండన్
నోరికొలందిని బలువా, జ్ఞారాచంబులు చెవులను ♦ నాటిరి బలిమిన్. ౨౬.

మ. తెగి భీష్మాదుల సన్నిధిం బరమపా ♦ తివ్రత్య నా ద్రౌపదిన్
సిగఁ బట్టీడ్చెఁ బటంబులూడ్వఁ గనుచు ♦ శ్చిత్తంబు పుట్టించె నే
తెగఁ గొంటిన్నతిపీరివంచు మది చిం ♦ తింపించు నా వంచక
ర్వగతిన్ మృత్యువుమామకాహితులసం ♦ రూఢింబ్రవేశించుచున్. ౨౭.

ఆ. తొడఁ గికొప్పఁ బట్టి ♦ దుశ్శాసనుండీడ్వ, సారిదివానరాంత ♦ సూర్యునెదుటఁ
దరువు వెతుకమరలు ♦ తచ్చాయ బలెపరా, ఙ్ముఖతనొందె ద్రుపద ♦ పుత్త్రియపుడు.

మ. పతిశబ్దార్థము భూమియందు సతులం ♦ బాలించి రక్షించుటే
వితతార్థంబొకయింతి లేని పతుల ♦ న్వీక్షింపఁగా నేమి స
ద్గతి యంచాఁగినలీల బాష్పజలముల్ ♦ గప్పెన్ దదీయాక్షులా
సతి యున్ రోదసమప్డు చేసెనిజర ♦ క్షాహీనతం గుందుచున్. ౨౮.

ఉ. సద్గుణవత్సలుండు నతి ♦ శాంతుఁడు నైతగు సధర్మజుండెయ
స్సద్గుణగర్వితాంత్యదశ ♦ నైఁచెనదెట్లని యున్న శత్రుసం

సద్గురుగర్వ మోర్వనుల ♦ భంబది వేఱొకవేళ నైననీ
సద్గుణనాదినింద్యతయె ♦ చాలఘనంబుగ దాతలంపఁగన్. ౩౦.

ఆ. అనలఁద్రుంపనన్నపుల ♦ కపవాదముగు నెట్లు, మిగులయశమె కాక ♦ జగతిలోన
ననుమందలఁ జేదేని ♦ ననఘాత్మ వినిపింతు, మునివరేణ్య తెలియ ♦ వినుము తగను.

క. ఇలలోనఁ దలఁపజలధుల, జలములు సుస్థిరములమాన ♦ సంబులు మర్యా
దలు దప్ప వెఱచి కావే, కలఁదఁబడియు స్వచ్ఛముగుచుఁ ♦ గన్పడు ననఘా. ౩౨.

ఆ. ఎరిలన్నపులలోన ♦ జాతశత్రుండనఁ, బరిలు ధర్మజుండు ♦ స్వజనవైర
మెట్లు వంఘుటిల్లె ♦ నిటువలె నన్నను, కనుము తెలుపువాఁడ ♦ విశదముగను. ౩౩.

క. ఆతతిధృతరాష్ట్రతనూ, జాతులతో నేము సేయు ♦ సౌహార్ద్రమెయీ
రీతిని వైరమునకుఁదా, హేతుకమైపగను బెనిచె ♦ నెంతయుఁగినుకన్. ౩౪.

క. ఆసము సౌహార్ద్రముమతి, వైరమునకు హేతువనిన ♦ వ్యాఖ్యయము నుచున్
మీరలు మది శంకించిన, సారమతిం దెలియ వినుఁడు ♦ జగతిఁ దలంపన్. ౩౫.

క. అరయఁగ దుర్జనసంగతి, నెఱివిడిపడు నేటిగొడ్డు ♦ నీడలు సుమ సూ
హారమె చేరినఁబైఁబడి, చెఱచిన క్రియ మైత్రినుండి ♦ చెఱచు నెకాదే. ౩౬.

క. వారలన్నత్తము మొదట నె, సారమతిం దెలిచుకొట్లు ♦ సాంగత్యంబున్
మీరలు చేసితిరన్నను, దారగుణా తెలియ వినుము ♦ ధారుణిలోనన్. ౩౭.

ఆ. నిండలకును వెఱక ♦ నిగ్రహానుగ్రహ, ములను సామ్యవృత్తి ♦ మెలఁగునట్టి
దుష్టవర్తనంబు ♦ దుర్విభావము గాదె, దైవగతి యుఁబోలెఁ ♦ దలఁచి చూడ. ౩౮.

క. మీరిట్లభిమానులు వా, రారీతిం బరిభవింప ♦ నసమర్థులయి
శ్లేరీతి నోర్చియుంటిరి, యూరక యునిమంటి వేని ♦ యును వినుమనఘా. ౩౯.

చ. అలు తిరస్కరింపుటను ♦ నష్టుడె నాహృదయంబు నష్టమై
యరిమురిఁబో నెపోవునఘ ♦ డాచనురోషము తత్ప్రతిక్రియా
కరణకరావలంబనము ♦ గ్రక్కున నిచ్చుచునట్లు గాననా
వెరపున నిల్చెఁ గాని మఱి ♦ వేరొకమైనను నిల్చియుండునే. ౪౦.

సీ. పరిపంథులకు నోడి ♦ పరిభవంబును బొంది, హరిణాదిమృగసము ♦ త్క్రమకరణి
వన్యఫలాహార ♦ వర్తనంబునడస్సి, యనోన్యమున మేము ♦ నైదుగురము
లజ్జించి యత్యంత ♦ లాఘువంబుననుంటి, మటము స్నేహసహగరు ♦ లనఁగ నేల
నైననీకొకనికి ♦ నభిమానమేమని, యానియెద వేనిమ ♦ హాత్మ వినుము

కడఁగి యగు నని నీచేతని ♦ కార్యమనుచు, వ్యాసముని సల్కె నిచటికి ♦ వచ్చి యిట్లు
శత్రుజయ మొందవదినిని ♦ శ్చయము చేసి, యింటి నీరీతిఁ దపియించు ♦ చున్నవాఁడ.

గీ. అరయ దుఃఖైకభాజనం ♦ బాత్మశత్రు, వైరియభిమానమది విడు ♦ మనెదవేని
శక్తివికలత లఘుఁ డని ♦ స్మారుఁ డైన, మానహీనుం డు తృణము స ♦ మంబు గాదె. ౪౨.

వ. అదియునుం గాక యభిమానంబు విడిచిన దోషం బేమని యంటివేనియు మహీధరసంబంధంబులైన తటశృంగాదికంబుల యౌన్నత్యంబు విచారించిన నౌన్నత్యాభిమానంబు ప్రియంబు గాకుండు టెట్లు? అభిమానవంతుండయి యశస్కరుండైనవాఁడు పురుషుండని యెన్నంబడుం గాని యితరంబు గాదు. అట్టివాని పేరు పురుషగణనాప్రస్తావంబున మొదట నెన్నంబడి ద్వితీయసంఖ్యం జెందదని దదియునుం గాక దురాసదంబులైన వనంబులచేతం బరివేష్టింపఁబడియున్న పర్వతంబు నైనను నధిగమింప నెంచుం గాని మహాజనుఁ డైన ప్రతాపాభిమానోన్నతుం డైన పురుషుని నతిక్రమింప శక్యంబు గాదు. అట్టివాఁడు స్వాభిమానంబుచేతనే నిజవంశజాతులను రఘుదిలీపాదులుం బోలెఁ బ్రసిద్ధి సంపాదించునట్టి పురుషుల భరియించుటం జేసి యివ్వసుంధరయు నన్వర్థనామంబునం బ్రశంసింపంబడు. అట్టివాని కీర్తియు శశాంకమండలంబుం గళంకత్వంబునం బొందించునట్టి యశంబును నభిమానవంతునకుం గాని సంభవింప నేరదు. అదియునుం గాక, యెవ్వని కోపంబు శుష్కాశనిసన్నిభంబై శత్రులం గీఁటణంగించు నట్టిపురుషుండు రఘురామాదులుం బోలె విజయాశీర్వాదంబులం బొందనగ్గుండట్లు గావున నెల్లభంగుల నభిమానంబు విడుచుట యుక్తంబు గాదు. అదియునుం గాక, విజయాభిమానంబున నఖిల భూతాభిద్రోహంబునకుఁ జొచ్చుట యుక్తంబే యని యంటివేనియు, నే నిప్పుడు తరంగిణీ భుజంగతరంగచంచలంబగు సుఖంబునుం గోరుట లేదు. త్రికాలనిత్యంబై నిర్బాధకంబైన బ్రహ్మపదంబును వాంఛించుట లేదు. ఇం కేమని యంటివేనియుఁ గపటంబున శత్రుకృతంబైన యపకీర్తిపంకంబు వైధవ్యంబునం దపించు నరాతివనితాజన లోచనవినిస్సృతంబులైన జలంబులఁ బ్రక్షాళనంబు సేయం దలంచి యున్నవాఁడ మఱియును. ౪౩.

మ. ననుఁ గాదేని రుచిఁ బండితుల్ సభలలో ♦ నన్నవ్విన న్నవ్వని
మ్మనఘా నాదగు బుద్ధి యెల్లవికలం ♦ బౌనే నిఁ గానిమ్ము నీ
వును నీమార్గనకేల తెల్పితి వృథా ♦ యోగ్యుండు గాఁడంచుఁ జిం
తనుల జ్జన్వహఁ బొందదే నిను మహా ♦ ధన్యాత్మ నే నెంతయుఁ౯. ౪౪.

ఆ. అరులనెల్లఁ ద్రుంచి ♦ యన్వయవృత్తిని, నుద్ధరింపకాత్మ ♦ నొండుదలఁప
మోక్షమైనవిజయ ♦ మునకంతరాయంబ, టంచుఁదలఁతుఁగాని ♦ యనఘవినుము.

మ. అరయంగానిదిపోదురాగ్రహమటం ♦ చంటేని నేవీరుఁడి
ద్ధరలోశత్రులుపుచ్చుకొన్నయశముం ♦ దానెంతకాలంబుపే
శరజాలంబులయేపుసూపిమగుడన్ ♦ సాధింపఁడందాక నా
నరుఁడేపుట్టుటకల్లపుట్టెననుకొ ♦ న్నంజచ్చువాఁడట్లుకా
కిరవైనిల్చినఁబూరితోసమము వాఁ ♦ డేభంగిపూర్ణాఖ్యుఁడౌ. ౪౬.

ఆ. వీరధర్మవృత్తి ♦ విడిచినదోషమే, మన్న నెవరికోప ♦ మరులఁ ద్రుంప
నుపశమించునతని ♦ నూరకేపురుషోక్తి, చెల్లునెట్లునీవె ♦ చెప్పుమనఘ. ౪౭.

ఆ. పురుషశబ్దమునను ♦ పుంవ్యక్తిమఱిలేదె, యానిజజాతిమాత్ర ♦ మైనపురుష
శబ్దమునను నేమి ♦ చాలించుపశ్వాది, జంతువులనుబురుష ♦ జాతిలేదె. ౪౮.

క. కావునఁబురుషార్థముమఱి, భావింపఁగలేనివాని ♦ బ్రతుకేటికివాఁ
డావలనేటికిఁగొఱమఱి, భూవినుతా తెలియవినుము ♦ పురుషునివిధమున్. ౪౯.

మ. తనరంగాసభసద్గుణాఢ్యుఁడనిపె ♦ ద్దల్ పక్షపాతంబునన్
గొనియాడన్వినువారితేజముదలం ♦ గుణసామ్యహీనంబుచే
ననఘాత్మామఱివాఁడెపూరుషుఁడుప్ర ♦ ఖ్యాతుండునున్ వానిపే
రనయంబున్వినిశత్రువైననుబ్రమో ♦ దాశ్చర్యతందేలెడున్. ౫౦.

ఆ. అయిననీకొకనికి ♦ యభినివేశంబేమి, భీముఁడాదియైన ♦ పెద్దలుండ
ననుచుఁదలఁచెదేని ♦ యదియునువినిపింతు, ధన్యచరితవినుము ♦ తథ్యముగను. ౫౧.

చ. తలఁచుప్రతిజ్ఞకుందగఁగఁ ♦ దద్రిపులన్ రణరంగభూమిఁదా
గెలువఁగనెంచిధర్మజుఁడొ ♦ కింపుకకూరిమిఁగార్యమంతకుం
దలముగనన్నుమోపినక ♦ తంబుననెంతయుఁదృష్ణనొందువాఁ
డలవుజలాంజలిందలఁచి ♦ నట్లుదలంపనుగానఁబూనితిన్. ౫౨.

ఆ. ఏడధర్మతనయుఁ ♦ డీకష్టమేటికి, నీస్వకార్యమిపుడు ♦ నిర్వహించు
కొనుటయుక్తమనుచు ♦ ననెదేనివినవయ్య, తాపసేంద్రసావ ♦ ధానముగను. ౫౩.

క. ధరనెవఁడాపదవేళల, నరయకతనరాజునాజ్ఞ ♦ వ్యర్థముసేయున్
మఱివాఁడేకులఘాతకుఁ, డరయవిమలశశికళంక ♦ మట్లుతలంపన్. ౫౪.

వ. అదియునుంగాక రణోత్సాహంబు విడిచి శాంతుండవై యతివిగమ్మని యంటివిది ధర్మవిరోధం బెట్లంటివేని మొదల బ్రహ్మచర్యాశ్రమంబును దదనంతరంబున గృహ

స్థాశ్రమంబు నంత వానప్రస్థవృత్తియు నటమీఁదట యత్యాశ్రమంబునుం దగు నని శ్రుత్యనుసారంబుగా మన్వాదులైన పెద్దలచేత విధింపంబడియుండు. అట్లాశ్రమానుసారంబుగా నడుచుట యుక్తం బనియును దద్వ్యతిరిక్తాచరణం బయుక్తం బనియును, పండితులవలన వినంబడు. కావున నీవు గృహస్థుఁడ వై యుండియు, మునిత్వంబు ధర్మవిరోధం బనెద వంటివేనియు గృహస్థుఁడ నయ్యును, తత్కర్తవ్యంబులైన కృత్యంబు లాచరించి కృతకృత్యుండ నైనవాఁడం గాను. కావున మునిత్వంబు ధర్మవిరోధంబుగాదు. అదియునుంగాక నీతిగరిష్ఠనిష్ఠావిశిష్టుండును, శిష్టాచార్యుండును మదగ్రజుండును నైన యుధిష్ఠిరుం డుండ నాకు నాశ్రమాంతర స్వీకారంబునకు స్వాతంత్ర్యంబులేదు. ఇప్పు డవశ్యకర్తవ్యంబుగా మోఁచియున్న వైరినిర్యాతనభారంబును దూరంబై యున్నయది. మజ్జననియు నట్లనె దూరంబున నున్నయది. తదనుజ్ఞ వడయక తపస్యాచరణంబున కధికారంబు లేదు. క్షత్రధర్మంబు విడిచి రాజు లాజులం బలాయమానం బగుదురె! ఇంతకంటెను ధర్మవిరోధం బొం డెద్ది? పలుమాటలేల! నా నిశ్చయంబు వినుము. మరుద్విచ్ఛిన్నాభ్రంబునుం బోలె నేతద్గిరిశృంగంబునం గృశియించియైనను, దపంబున సహస్రాక్షు మెప్పించియైనను నీ యపకీర్తి యనెడు హృదయశల్యం బుద్ధరింపం దలంచియున్నవాఁడ. నీ వింక నితరశంకలు చాలింపుము. ౫౫.

క. ఈసరణిఁ బల్కు నర్జును, వాసవుఁడలదివ్యమూర్తి ♦ వహియింపుచు న
త్యాసక్తినిఁ దనకౌఁగిట, భాసురముగ బిగియఁ జేర్చి ♦ పలికెం బ్రీతిన్. ౫౬.

క. అనఘాత్మభూతిశోభకై, ఘనునిభవోద్భవునిశివుని ♦ గాంక్షించి తపం
బొనరింపుము నీ వనుచును, దనరఁగ నుపదేశమిచ్చె ♦ దయపైవారన్. ౫౭.

వ. అంత. ౫౮.

చ. శివుఁడు ప్రసన్నుఁడైనఫల ♦ సిద్ధిని బొందుచు శత్రునాశనం
బవిరళలీలఁ జేసి విజ ♦ యావహలక్ష్మిని బొంది లోకము
దవిహతమైన తేజమున ♦ నప్రతివారితశౌర్యధుర్యతన్
బ్రవిమలలీల నొందుమని ♦ పల్కి తిరోహితుఁ డయ్యె నింద్రుఁడున్. ౫౯.

ఉ. అంతట నింద్రుఁ గాంచి రుచి ♦ రాననుఁడై తగు నర్జునుండు దా
నెంతయు నింద్రవాక్యగతి ♦ నీశ్వరుఁ గూర్చి పరిశ్రమంబు లే
కాంతరశుద్ధి మీఱ నియ ♦ తాత్మత నొప్పఁగ శాస్త్రపద్ధతిన్
సంతతముం దపంబులను ♦ సల్పఁగ సాగెను యోగమార్గుఁడై. ౬౦.

క. గవికిఁ గురువిల్చి సుస్థితి, భువి నొకపాదంబు నిల్పి ♦ బుద్ధిస్థిరతన్
దవిలి నిరాహారత బహు, దివసంబులు తపము సేసె ♦ ధృతవిజయుండై. ౬౧.

క. నరుఁ డిట్లు శరీరేంద్రియ, పరితాపక నిరశనాది ♦ వ్రతములఁ డయ్యున్
గిరివోలె దృఢత వెలసెను, ధరఁ బెద్దల ధైర్యములవి ♦ తర్క్యంబులుగా. ౬౨.

మ. పరిపక్వంబుగఁ బండి సౌరభము చే ♦ భాసిల్లి కై వ్రాలిద
గ్గిరనే వ్రేలు ఫలంబులందు నలస ♦ త్కేదార శైత్యంబుతో
పరిశుద్ధాంబువులందు వాంఛయిడఁడ ♦ ప్పార్థాత్మ దానెట్టిదో
గరధన్యాత్ములకున్ సుధారసముగా ♦ దానత్తపం బెన్నఁగన్. ౬౩.

మ. తనరం జేసితి నిట్టి ఘోరతపమున్ ♦ దానంచు లెక్కింపఁడే
కననైతిన్ ఫలమింతకైననుచున్ ♦ గర్హింపఁడున్ బేలవం
బునఁ బొందంగ రజస్తమంబులు నవి ♦ స్ఫూర్తి న్విడంబించు నా
ఘనసత్త్వంబు నుమించ సుంగౌనిలన ♦ త్కార్యుండు ధీరుండుగా. ౬౪.

తే. వెండియాతఁడు నిసివేళ ♦ మండు వహ్ని, పగిది నొప్పుచు నుజ్జ్వల ♦ ప్రభలు నిగుడ
మించి కనుపట్టె వార్ధిగం ♦ భీరగుణత, నతిశయించుమ భూధరో ♦ న్నతిఁ దనర్చె.

మ. అరుదారంగ రహస్యవృత్తిఁ దగజ ♦ ప్యంబైన మంత్రంబు భా
సురలీలం బఠియించుచుం డరదన ♦ స్తోమాంశు సంకీర్ణమై
నరువక్త్రింబురు కాంతిమీఱుచు నదె ♦ న్నం బొల్చె నవ్వేళఁ దాఁ
బరివేషావృత భీషణార్క ఘనబిం ♦ బంబట్లు తేజోగ్రమై. ౬౬.

చ. వెలయుఁ గజోడుఁ బొల్చియుప ♦ వీతపదంబున సజ్యకార్ముకం
బలరఁ దగిల్చి నిల్చునల ♦ యగ్జనుఁ డొప్పెను నింద్రచాపశాం
తులఁ దనచుట్టుఁ బర్వఁగను ♦ తుల్గనికానన వేష్టితంబునై
పొలుచు మహీధరాధిపుని ♦ పొందిక సత్త్వ ఘనంద మైతగన్. ౬౭.

మ. సతతస్నానములాదియైన సకలా ♦ చారంబులం దీర్పఁగా
నతి కార్శ్యం బడరఁ డేగుమండఁ గనతి ♦ స్వల్పత్వముం బొందిన
ట్లుతుషారాద్రియు భూమిలోన పుడుతో ♦ డ్తోఁ జొచ్చినట్లుండెని
ట్లతికార్శ్యం బడఁ గురుత్వమున్ వెలయుటె ♦ ట్లంచున్ మదిం బోఁచినన్. ౬౮.

క. ధరలోనం తసాస్సారము, గురుతం దగఁ జేయుఁ గాదె ♦ గురుకాయాదుల్
అరయఁగ గురుతను బొందవు, మురువుప్పిఁగఁ బసిఁడి దూది ♦ ముద్దలువోలెన్. ౬౯.

చ. అరుగుగనూర్ధ్వబాహుతను ♦ నర్జునుఁ డొప్పఁగ వచ్చిరంబునన్
నెరయుచు భూనభోంతరము ♦ నిండిదురానదమైన తేజమా
సురమునియుక్తకైత్యశశి ♦ సూర్యులు బెగ్గిలదేవమార్గముల్
వసనము నడ్డకట్టైనని ♦ వారితశోభ దలిర్పనత్తఱిన్. ౨౦.

ఉ. అన్నరు మేనఁబుట్టినమ ♦ హాత్తరతేజము చేతఁ గాంతిసం
భిన్నతనొందియుంతరవి ♦ బింబము లజ్జతనొందినట్లుదా
మిన్నునుమంచు నిండుటయు ♦ మేఘనిరోధము నిట్టిదోషముల్
ఎన్నఁగలేకయుండియుర ♦ హింపకయుండెను గాంతిహీనమై. ౨౧.

చ. అలరు సముద్గతారుణజ ♦ టాంశువులొప్పఁగ సజ్యకార్ముకం
బలవడఁ బూనినిల్చునల ♦ యర్జునుఁ డంతటఁ జూడనొప్పెఁ దా
నలత్రిపురంబులం గెలువ ♦ నాత్తఁదలంచుచు నుద్యతోద్ధతిం
బొలుచులలాటలోచనము ♦ పుట్టనిరుద్రుఁడొ యంచుఁ జూడఁగన్. ౨౨.

మ. అమరేంద్రుండొ మహోగ్రపావకుఁడొ తి ♦ గ్మాంశుండొ యీరీతి ఘో
రము గాఁగఁ దపమాచరించు నితఁడొ ♦ రామస్తుత్యఁడౌ గాఁడటం
చు మదిన్ శైవరేణ్యులెల్లఁ దమలోఁ ♦ జోద్యంబునం బొందఁగా
నమరం జేసెను నర్జునుండు తపమి ♦ ట్లత్యంతరౌద్రంబు గాన్. ౨౩.

చ. అరుదుగ నిట్లు పొల్చునల ♦ యర్జును తేజము కాననంబులన్
దరికొని కాల్పనగ్నిగతిఁ ♦ దప్పకయట్లె చలంబునందివా
కరుఁడును బోలె శోషిలఁగఁ ♦ గ్రాఁపదు తాపససిద్ధకోటికిన్
గరము సహింపరాకయధి ♦ కప్రథమించెనలౌకికంబుగన్. ౨౪.

ఆ. అంతశరణుగాన ♦ కందఱు దుర్ణీతి, హరలనత్స్వభావు ♦ లతులనియతు
లలఘుశబ్దసమితి ♦ యుల ప్రమాణముఁ బోలె, హరుని శరణు బొంది ♦ రమరమునులు.

ఆ. అపుడు సురలు మునులు ♦ నధిక తేజంబున, బలిమిసూర్యదీప్తిఁ ♦ బరిభవించు
హరునిఁ గాంచి చూడ్కు ♦ లా తేజమునమిఱు, మిట్లుగొనఁగ భయమ ♦ మేతులగుచు.

వ. అంత భూతభవిష్యద్వర్తమానాధీశ్వరుండైన యీశ్వరుండు ప్రత్యక్షం బగునట్లుగా స్తోత్రంబులు చేసి యిట్లు పూర్వోక్తంబైన యమ్మహా తేజంబునందు నేత్రత్రయంబు విలసిల్ల ఘనసారభార్ద్రచందనంబై యత్యంతసుఖావహంబై యొప్పు నచలరాజకుమారికా కుచమండలంబునుం బోలెఁ బ్రకాశించు విశాలవృషభేంద్రాంసకూటంబు నిజహస్తావలంబు గావించి యత్యున్నతంబైన తుషారకుధరకూటంబున నధిష్ఠించియు భువనా

తీతంబైన తేజంబునం బ్రకాశించుచు, నభ్రమార్గసంవ్యాపకంబైన సజలాభ్రంబునుం బోలె విశ్వవ్యాపకత్వంబున నుద్దీపించుచు, జానుమధ్యావలగ్నంబైన మహోరగంబు చేతం బరివేష్టింపంబడి యువశక్తికాననంబునం బ్రకాశించుచు, సూర్యతేజంబునకుం బర్యంతభూతంబైన లోకాలోకాచలపరివేష్టితంబై పొల్చు నిఖిలలోకంబునుంబోలె హిమానీవిశదంబై యజ్ఞోపవీతసూత్రత్వంబునుం బొందియున్న శేషాంశునికరంబు నిజప్రభావిశేషంబున నైల్యత్వంబునం బొందుచు, నీలకంధరంబు దీపింప జాలికుసుమంబులచందంబున నందంబైన కపాలమాలికాసంకేలితంబైన శశిరోరుహనివహంబు చేతం బ్రదీపించుచు, లోకంబులం బ్రవహించి, చిక్కినకుముదసుమసముదయసంకీర్ణంబైన సురసరిత్ప్రయోవశేషరేఖానుకారం బగు చంద్రరేఖం బ్రదీపించుచు, కరకంకణాయమాన భోగిభోగోపరిన్యస్తప్రశస్తవిస్తారిత నిస్తుల మాణిక్య మయూఖంబులు వృషభేకకుధాస్తరణంబునకు గుణోత్కర్షంబు పెనుప, కనత్కనకమణిమయభుజావిభూషితభూషణమణిగణఘృణిజాలంబు లుభయపార్శ్వమహీధరకూటతటప్రవిసారితజలధరపటలంబునకు సాంద్రేంద్రచాపకాంతిం బ్రకటింపఁ బదకటకనైగనర్ఘ్యంబు లిరువంకలం బర్వుచుఁ వృషభాస్తరణరత్నకిరణవిస్ఫురణానుకారంబులై వెలుంగ, గండమండలసముస్పందనాయమాన కుండలితకుండలిశిరోమండితతాండవితరత్నకాంతిమండలచాకచక్యంబు లుభయపార్శ్వంబులం బట్టిన ఛత్రచామరాలవట్టధ్వజవ్రజంబులకుం జిత్రత్వంబు సంపాదింప ననర్ఘరత్నకాంచనసంఘటితవిచిత్రరజతఘనప్రదేశప్రవిభూషితరశనాసూత్రప్రభాధాళధళ్యంబులు దిగంతరాళంబుల నావరింపం జిత్రపటకాంతిపటలంబు లాకసంబునం బర్వుచు నకాలతారకాకీర్ణత్వంబుఁ బుట్టింప, నందిభృంగిరిటతండ్వాదిప్రమథగణంబు లిరుదక్కి నెక్కొన్నభక్తిం జేరి వినుతింప, మహర్షిసంఘంబులు, జయజయశబ్దంబులం బ్రస్తుతింప, డమరుశూలపరశుపట్టసధనురాది సాధనంబులు మెఱయ, విబుధవారాంగనానర్తనప్రవర్తనంబులు చెలంగ, గంధర్వగానంబులనూనంబులై ప్రవర్తిల్లం గోటిసూర్యప్రభావిభాసితుండై యొప్పునమ్మహాపురుషుం గాంచి సాష్టాంగదండప్రణామంబు లాచరించి, నిటలతటఘటితకరపుటులై నిల్చి నయనవినివేశనచోదితకుశలప్రశ్నంబునం బొందుచు నా ధనంజయతపస్సంజనితజగదుపద్రవంబామూలంబును నతనికిం దెలియునట్లుగా నిట్లనిరి. ౭౭.

ఆ. ఓమహానుభావ ♦ యొకఁడెవ్వఁడో కాని, వృత్రసన్నిభోగ్ర ♦ విగ్రహుండు
బలిమిసూర్యదీప్తిఁ ♦ బరిభవించితపంబు, సేయుచున్నవాఁడు ♦ చిత్తగింపు. ౭౮.

ఆ. అతఁడుజోడువిల్లు ♦ నసివల్కలేఘుజ, ఘనజటానుఖేట ♦ కములుబూని
మునివిరోధవేష ♦ మునసుండియునువిరా, జిల్లుచుండునయ్య ♦ చిత్రగతిని. ౭౯.

ఆ. అతఁడుసంచరింప ♦ నవనికంపించును, నొనరఁగాసమాధి ♦ నున్నయప్పు
డనిలతారకాగ్ర ♦ హోమరాశాముఖ, కలితమైనభంబు ♦ గదలకుండు. ౮౦.

వ. అదియునుంగాక, ౮౧.

క. ఎంచఁగనీగతి నాతఁడు, కొంచెపుఫలమేమిమదిని ♦ గోరితపము గా
వించెడు నోయని సంశయ, మించుకయును వలదువినుమ ♦ హేశ్వర తెలియున్. ౮౨.

చ. బలిమిజగంబులెల్లనొక ♦ పారిగ గెల్వఁగ నెంచినాఁడొకా
కలఘుతపఃప్రభావమున ♦ నన్నియుముంచ నెయొంచినాఁడొ తే
కలరెడు మోక్షమందమది ♦ నాస్థదలిర్పఁగఁ గోరినాఁడొకో
తెలియదుమాకు మేమతని ♦ తేజము నోర్వఁగలేము శంకరా. ౮౩.

ఉ. ఏలయుపేక్షసేసెదవ ♦ హీనపరాక్రమనీ వెఱుంగవే
యేలికవీ వెమాకభయ ♦ మీను గఁ జాలుదువిట్టినీ వెమ
మ్మేలఁగమాకునింకభయ ♦ మేటికినొందఁగనంచునిట్టుల
వ్వేలుపుమౌనిసంఘములు ♦ విన్నపమొప్పఁగఁ జేసియున్నెడన్. ౮౪.

క. శంభుఁడుపల్కెనునంతట, సంభిన్నాంభోధితోయ ♦ సంభూతనము
త్తంభితకకుభాంతసము, జ్జృంభితగంభీరరవము ♦ చెలఁగమృదూక్తిన్. ౮౫.

చ. అమరమునీంద్రులారవినుఁ ♦ డాఘనుఁడాబదరీవనాంతరా
శ్రమమునసుండువాఁడువిల ♦ సజ్జగదుద్భవనాశహేతునై
యమరెడు నాదిపూరుషుని ♦ యంశసముద్భవుఁడౌనసుండుగా
నిమనుజుఁడంచునెంచకుఁడు ♦ నెమ్మివిలాసతఁబుట్టెభూస్థలిన్. ౮౬.

ఆ. దివిజులారయితఁడు ♦ దేవేంద్రుబలమెల్లఁ, దఱిగిపోవనిట్లు ♦ తద్విమతుల
గెలువఁదలఁచినన్ను ♦ కేవలమునుగోరి, తపముసేయుచుండు ♦ ధరణివంక. ౮౭.

క. ఇతఁడునుగృష్ణుఁడునరులై, చతురాస్యప్రార్థనమున ♦ జగములుగావన్
దితిజులఁద్రుంపనుబుట్టిరి, క్షితి నరనారాయణులుప్ర ♦ సిద్ధులువీరల్. ౮౮.

క. ఈకరణిఁదపముసేయుట, నాకులకొలుకంచుఁదలఁచి ♦ నరునివధింపన్
మూకాసురుఁడదెవచ్చెను, భీకరమగుసీవరాహ ♦ వేషముతోడన్. ౮౯.

శా. ఈపాపాత్ముఁడుమూకదానవుఁడుదా ♦ నీదైత్యరూపంబుచే
నీపార్థుండిటులొంటియున్నయపుడే ♦ నేగెల్వలేనెట్లుమా

యోపాయంబునఁ గెల్తునంచు మనువరా ♦ హోగ్రాకృతిం దాల్చితా
నేపారంగను వచ్చునంచు మదినూ ♦ హింతున్ దదుద్యోగమున్. ౯౦.

ఉ. ఏను గిరాతరాజనయి ♦ యీ కిటిరూపముఁ దాల్చి వచ్చినా
దానవుని న్వధింపఁగను ♦ దానును నప్పుడె వానిమీఁదటన్
బూనిని శాత హేమమయ ♦ పుంఖశరంబొక టేసినాతఁడా
నానరుఁడా చరింపఁగలఁ ♦ డందులకై బలు వేటకయ్యమున్. ౯౧.

చ. అరిదిశపంబులన్ గృశత ♦ నంది సహాయము లేక యొంటిగా
దురమున నుగ్రకోపసహి ♦ తుండగు పార్థుని జాస్వభావిక
స్ఫురదతులోగ్రశక్తి వెసఁ ♦ జూడుఁడు మీర పుడందఁదోలి నో
సురమునివర్యులార మదిఁ ♦ జోద్యముఁ బొందెద రయ్య వేడుకన్. ౯౨.

క. అనియిట్టు పల్కి శంభుం, డనునయవాక్యముల మునుల ♦ నాదరమొప్పన్
గనునూఱడించి యంతట, ననువొందఁ గిరాతరాజ ♦ నయ్యొదననుమన్. ౯౩.

సీ. ఘనమైన నెఱికుంపు ♦ వెనుక కొదుఁగ దువ్వి, పూని గేలను సిగ ♦ బొంక పఱిచి
నెమలిపింఛముఁ గపో ♦ లములఁ గ్రిందఁ జెక్కి, కెంపు కన్గవ మోము ♦ సొంపు నింప
విపులవక్షమున గం ♦ ధపు వక్రరేఖలు, పొంకంబు గాఁ దీర్చి ♦ భుజములందుఁ
గరికుంభజనితము ♦ క్తాహారసూత్రంబు, లగమీఱ జన్నిదం ♦ బుగను వాల్చి
యాతపము చేతఁ బులకిత ♦ మైనయట్టి, గాత్రమలరంగ ఘననద ♦ త్కాండ సహిత
శార్ఙ్గకముఁ బూని మేఘపం ♦ క్తి రీతిఁ, దగి కిరాతక పరివేష ♦ ధారియయ్యె. ౯౪.

క. హరువకుఁ బ్రియముగఁ బ్రమథులు, నరిది కిరాతరములు విండ్లు ♦ నమ్ములు శూలో
త్కరములు బూని కిరాతక, వరులై పుట్టించిరట్టి ♦ బలమధికము గాన్. ౯౫.

వ. అప్పుడు. ౯౬.

సీ. మొలచల్లడముల ♦ పైలీలఁ గట్లన, బలునీలి దట్టిచిం ♦ గులను బెనఁచి
గట్టిగా మొలనంటఁ ♦ గట్టిన వంకిణుల్, పొసఁగ దాపటఁ జెక్కి ♦ బొట్టె కోల
మెకము వాకట్టుమూ ♦ లిక చుట్లదండలఁ, గట్టిన కురువింద ♦ పట్టెడలును
సంజొక సెలవిండ్లు ♦ సరగ నిర్గడఁ బూని, యింపైన గన్నెరా ♦ కంపపాదులు
మేలు పందిఁ కొలాఱు మైన ♦ పీలిచెండ్లు, బాగుగా గట్టుముకొప్పు ♦ పాటుటావు
బొమిడికంబు లంతలముల్లు ♦ బూని నిల్చె, భూతపతి మ్రోలనపుడాకి ♦ రాతబలము.

చ. గడుసరి వాయువేగి సుర ♦ గాలి మొకంబుల మిత్తిపోతురా
జూడుములదిండి భైరవుఁడు ♦ సుబ్బరి కాఁపసహాయ శూరుఁడున్

బిడుగుపరాంకుశంబులును ♦ బెబ్బులికత్తెరగాఁడటంచుఁ జే
ర్పడుఘనజాగిలంబులను ♦ బట్టెడలందగఁబట్టిరావెసన్. ౯౮.

క. భైరియుఁగ నెసరిలడుగును, వారణమును బోచిసాళు ♦ వసు చంచలమున్
వేసులుఁగలబలు డేగల, దోరెంబులఁబట్టిపోయు ♦ దొరలేతేరన్. ౯౯.

క. చట్రాతిమీఁద నొకశిలఁ, గాట్రేఁడనినిలిపి కొలిచి ♦ కడుఁజెలఁగు మనా
గట్రాజనవికిఁద నుతము, పొట్రాజునుఁజేపుకొనుచు ♦ బోయలునడువన్. ౧౦౦.

చ. గిరికొనఁగొంగయీఁకెలితి ♦ కించినపోగులు వాలుఁద్రాళ్లుకా
లుపులురిగోలలున్ వలలు ♦ నుగ్లనుగొమ్ములుచోపుగజ్జెలున్
యిరవులనుండుబోనులడు ♦ గత్తెఁగ నేర్చినజాడకాండ్రు రాఁ
దరలెను బోయశంకరుఁడు ♦ తద్గిరిభూమికిమాయ వేఁటగన్. ౧౦౧.

వ. ఇట్లు మాయామృగయావినోదంబుగాఁ దరలి యాతుషారకుధరకాంతారంబుఁ దఱియం జొచ్చి చుట్టునుం దిరిగి రాపోగువారించి నిరంకుశవలతెంకులమృగయానిరంకుశులగు తెంకలఁ గాపుంచి, పచ్చికలపట్ల మచ్చులు చల్లించి, కాలురులు గీలుకొలిపి, డొంకల వంకలన్ గొమ్ములుం దమ్మటమ్ము లిమ్ముపఱిచి, కొలంకుల కెలంకులం బరివేష్టించి మాటలుగా నేటుకాండ్ర నియమించి, పోటరులైన మేటిభటులు వేటుపాటెఱిఁగిన డేగ వేఁటరులును, సాగుబాగు లెఱింగిన జాగిలంబులవారును దానును నడుకొని పన్నినించి మృగయావినోదంబు చూడం దలంచి. ౧౦౨.

చ. బలమునకెల్ల కాననవి ♦ భాగము లేర్పడఁ బంపువెట్టినన్
గలయఁగనంతటం బరువు ♦ కట్టిభయంకరనాదమొప్పనా
ర్పులు వెడబొబ్బలున్ గహన ♦ భూములుగప్పఁగ భూనభోంతరం
బులు వెసనిండ నార్చుచును ♦ బోరున దర్లెను బోయసైన్యముల్. ౧౦౩.

శా. ఆవేళన్ భయమందుచున్ మృగవిహం ♦ గానీకముల్ భీతిమై
నావాసంబులు జేరి వాచఱవన ♦ య్యాక్రోశ మెల్లంగుహా
దావాభ్యంతర మెల్ల నిండఁగ మహీ ♦ ధ్రంబిట్లు భీతిల్లితా
వేవేగ న్మొఱవెట్టెనో యనమహా ♦ విస్ఫూర్తి మ్రోసెంగడున్. ౧౦౪.

క. మెకములుం బత్తులు భయపడి, ప్రకటంబుగ నొక్కత్రోవ ♦ బఱచెను వైరం
బొకటైన మదిఁదలఁపక, యకటా యాపదలు వైర ♦ మణఁచు నొకాదే. ౧౦౫.

ఉ. జల్లి మొగంబులెత్తఱిని ♦ జక్కనిరోమములొప్పు వాలముల్
చల్లనివంశగుల్మముల ♦ సందున దాచుక తద్భయంబుసం

ఘిల్లఁగఁ బ్రాణభీతియొదవ ♦ డింబరికింపక వాలఖండనో
ద్వేల్లభయంబుచేతధృతి ♦ దీఱనిపర్వకనిల్చెవింతగన్. ౧౦౬.

మ. మదకుంభిప్రకరంబులన్ సతతమున్ ♦ మర్దింపఁగానట్టుత
న్మదగంధోద్ధతకేసరంబులనుభీ ♦ మంబౌబలాఘోషచే
నిదురన్మేల్కొనియావులించువినము ♦ న్నిద్రోగ్రవక్త్రాలిచే
నదరాక్రాంతయులేకయుండెనుమృగేం ♦ ద్రౌఘంబురాజాఖ్యచేన్. ౧౦౭.

మ. లటముల్ పంకముచేతదుర్గమములై ♦ తత్క్షోభసంభావితో
త్కటకుంభేంద్రవిరుగ్ణచందనరసా ♦ క్రాంతారుణాభంబులన్
బుటముల్మీఱఁగబోరలాడ్డగిలమీనుల్ ♦ సారెకుంబొర్లఁగాఁ
దటినీసంఘుమభంగభంగచయయా ♦ తాయాతమైఘూర్ణిలెన్. ౧౦౮.

మ. శితశృంగంబులకాఱుదున్నలువెసన్ ♦ జిహ్మన్విశీర్ణంబులై
నతమాలాగరుచందనోశిరవితా ♦ నప్రాపితామోదవి
శ్రుతమైకీరసమానవర్ణితశిలా ♦ సూనాప్తశైత్యంబుచే
నతిమాంద్యంబుగమించెఁబద్వనచరా ♦ యానంబుతోఁ దెమ్మెరల్. ౧౦౯.

శా. ఆసత్వాదపగ్రీష్మకాలగతిన ♦ త్యంతార్తిగావించెన
క్కాసారంబులతోయముల్ మథితముల్ ♦ గాసత్వముల్ భాత్రిపా
నానష్మర్ద్దముచేతనివ్వాగలుపం ♦ కాభీష్టమేధాన్యముల్
గాసిల్లెన్ వనజాళివాఁడఁగదలీ ♦ కాండాళిభిన్నంబుగాన్. ౧౧౦.

వ. అంత నమ్మృగయా లత్యంతకుతూహలంబునం బఱచుహరిణాదిమృగంబులఁ దఱిచగు వాలంపగములం జూలించుచు, దుప్పులం దెప్పరంబుగా గుప్పించి కూలఁ గువ్వుచు, పంతంబులు మెఱయఁ గుంతంబుల గ్రుచ్చుచు, కటుతరసటాపటలవిస్ఫుటంబుగా ఘుర్ఘురధ్వానంబున నెదిరించిన మదవరాహవ్యూహంబుల మెఱుంగు బల్లెంబుల గ్రేడించి త్రెళ్లఁగ్రుమ్ముచు, శశకంబుల మశకంబులమాడ్కి గీటడంగించుచు, దెప్పరంబుగా మీఁదికి గుప్పటించు శార్దూలంబుల కెదిరించి వక్త్రంబుల వస్త్రపరివేష్టితంబులైన వామహస్తంబులు నిజశిరోపరిన్యస్తంబులుగాఁ జొన్పి వలకేలం బటుతరంబులుగాఁ గటిప్రదేశంబులఁ గట్టిన దట్టంపుఁజాయల నేదెంబులం బడఁగ్రుమ్మి కూలం ద్రోయుచు, కఠోరంబులుగాఁ గరాధంబుల నఱకుచుం గటారంబులఁ బొడుచుచు, సింగంబులు మీఁదికిం గవిసినం గలంగక మెఱుంగుటమ్ములఁ బరఁగించి సంధానమోక్షణంబు లెఱుంగరాకుండఁ దక్షణంబులం గూల నేయుచు, ఖడ్గంబుల నఱకుచు, శర

భంబులఁ బొరిగొనుచు, మాటుల నేటుదప్పించుకొని పఱచువరాహశార్దూలంబులం దఱిమి కుమ్ముచు, కాలుసులం జిక్కిన తరుచరహరిణసముదయంబుల గుదులుగట్టుచు, పొంగికలు గని బెదరుచుఁ జెదరి పఱచు లేఁడిగమిం గని పాటవంబునఁ దఱిమిపట్టి పదవైచుచు, జాగిలంబులు గదిసి సోఁగనియ్యకుండిన మొండుకొని తిరిగి కలగుండు పడం జెందు పుండరీకంబుల నందలుగొని చండకాండంబులం గండడంగింపుచు, నిఱికువలకుం జేరిన వరాహశార్దూలంబుల మాటుకాండ్రొక్కపెట్ట సరికట్టనేసినం గొరలి వరాహంబు వ్యాఘ్రంబునుం బడనేసినను భయంబునుం బఱచి యటఁ గూలినం గని కరలాఘవంబున కచ్చెరువందుచు, నితరేతరలాఘవంబు లుగ్గడించి జాత్యనురూపంబుగా రిక్కలు నెరయం బిరుదంబులు బలుకుచు, పంతంబులు మెఱయఁ గుంతముఖసాధనంబులు జళిపించుచు, పొదల దీలించి తోలినం జెదరి పఱచు శశకంబులఁ జూపి ముష్టివదలి విడిచిన సాళువంబు పక్షినాదగంభీరంబుగాఁ బఱచినం గని యీరంబులుఁ దూఱినం జేరం జని నిజముష్టియష్టితాడనంబులం జదుపుచు, దోరంబులు నడలి విడిచిన వారణంబులు నిబ్బరంబునఁ బఱచు విహంగంబులపై దూకి పదంబుల నిఱికి నోరఁ జంచువులం జించియును నెపనేడం బడ్డవైచిన నవి చిక్కంబులఁ జక్కనించియుం, జేనడలి విడిచినం దూరు బైరిం గని బకాదిపక్షినికరంబు లెగయక నిల్చినం దగిలి పట్టి బుట్టలం బెట్టుచు, నివ్విధంబున ననేకమృగవిహంగంబులం గీటడంగించి తదీయంబైన ఖాద్యామిషంబు విశసించి పాటనుచేలం ద్రవ్వినపడియల నడుమన నా పురాతులుం బఱచి తత్పలలంబు తింత్రిణీశలాటుల లవణసమ్మిశ్రంబుగా నిక్షేపించి తత్పర్ణంబులు పైఁగప్పి నిండారం బూడ్చి చుట్టునుం బరివేష్టితంబుగా ననలం బంటించి పక్వంబుగా ననేకభంగులం శాకంబులు సేసి శాక్రేతినికిం గుమువం బెట్టి యుచితాహారంబులం దృప్తులై విహరించు నక్కిరాతులం జూచి శాతమాహాలంబునం బొందుచు. ౧౧౧.

శా. ఈలీలన్ గిరికన్యకావిభుఁడు దే ♦ వేంద్రాత్మజుండుండు నా
శైలంబందలి సానుకాననవన ♦ స్థానోగ్రసత్త్వంబులన్
జాలింబెట్టుచు వచ్చె లేఁడిగమి త ♦ త్స్వామి వ్యావీరుల్లతా
జాలాగ్రంబులు మేయుచున్న దని వా ♦ సస్థానముం జేరఁగన్. ౧౧౨.

[illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]

వే వేగంధరప్రక్కలింపుము మహా ♦ విస్తారవారాహతే
జో విస్ఫూర్తిం దలిర్చుదానవుని దాఁ ♦ జూచెన్ హయాండచ్ఛటన్. ౧౧౩.

మ. ఘనలక్ష్మీవిహారుఁడైన యాహరుఁడు గం ♦ గాపల్వలాంతంబునన్
దనరన్ సేవలనిల్పి కొండలుకిరా ♦ త్రశ్రేష్ఠులే తేరఁద
ద్వనవృక్షంబులు గుల్మముల్ మఱుఁగుగా ♦ వారాహమార్గంబునన్
జనుమం డెన్ దగ సారెసారె మృగయుల్ ♦ జాడల్ విమర్శింపఁగన్. ౧౧౪.

ఉ. అంతట నింద్రసూనుఁడుమ ♦ హాకృతిచేఁ గుధరేంద్రభేదనం
బెంతయు సేయఁజాలునని ♦ హెచ్చుపరాక్రమ మొప్పదంష్ట్రిల
త్యంతము నుగ్రమై వెలయు ♦ నాననమొప్పు వరాహవృత్తిమై
నంతిక భూమినుండునను ♦ రాధిపు నప్డె చూచె నెంతయున్. ౧౧౫.

చ. ఉరుతరకోప మెత్తి సట ♦ లుబ్బఁగ నెత్తుక నన్యకృత్యముల్
మఱచి మనన్ను గెల్తునని ♦ మత్సరబుద్ధిని దవ్వునుండి తా
నురవడి వచ్చెడుం గిటిమ ♦ హోద్ధతి నంమనుదాని గెల్వన
న్నరునకు వేడ్కపుట్టె నుమ ♦ నంబున సారెకు శౌర్య మెచ్చిలన్. ౧౧౬.

మ. తరుమూలంబులు పెల్లగిల్లఁగ వడిన్ ♦ ధట్టించి పెన్మట్టెచే
వరుసం ద్రోయుచుఁ గంధరంబునఁ బడన్ ♦ వక్త్రంబునన్ రాయుచున్
సరిఁ బోరాడఁగ నన్నుఁ బిల్చెడుగతిన్ ♦ సంఘుంబులం బానియ
ద్ధురతన్నీఁ దికి వచ్చె దీనిని వెసం ♦ దున్మాడుటుక్తం బెకా. ౧౧౭.

సీ. ఈయాశ్రమంబున ♦ నిపుడెంచి చూచిన, ఘనతపోమహిమచే ♦ మనములందు
వైరంబు లేకుండు ♦ వసనత్త్వంబులు, వ్యాళాదిదుష్టస ♦ త్త్వములుఁదలఁప
బరవైరములచేత ♦ బ్రతుకంగ నేరవ, ట్లయ్యనేకిటియునా ♦ యందు మిగుల
మత్సరబుద్ధిచే ♦ మలయుచున్నది, యిదితపోభంగంబు ♦ గడిసి సేయ
వచ్చియున్నట్టి వికృతరూ ♦ పంబొ కాక, దనుజమాయాబలంబున ♦ దాల్చినట్టి
ఘోరతర మైనకిటిరూప ♦ కోయటంచు, మనమునను నెంచె నాతపో ♦ ధనుఁడు మఱియు.

తే. అట్లుగాకున్న నిదిపూర్వ ♦ మందు సేయు, వైరమిప్పుడు నను జూచి ♦ వదలకున్న
దెఱిఁగినట్టులే నిశ్చయ ♦ మిదియుపూర్వ, బద్ధవైరంబు గల్గరూ ♦ పంబుదలఁప. ౧౧౮.

క. కాకున్న నేలనన్నుం, దాఁకనిదే వచ్చునిదియదఁ ♦ దద్దయుఁ దారో
షాకలితము గా మెకముల, నేకములం జెంగవిడిచి ♦ యీగతి నెదుకై. ౧౨౦.

చ. ఇదియొకమృగంబుగాదుమతి ♦ యొవ్వఁడొకోనను గెల్వవచ్చువాఁ
డొదవెడుదీనియందుమది ♦ నూహయొనర్పఁ గలంగెనామదిన్
అదియొనునిశ్చయంబుపరు ♦ నైననుమిత్రునినైనచిత్తమే
చెదరుమనిర్మలంబగుమఁ ♦ జెప్పనుగాదెజగద్ధితంబుగన్. ౧౨౧.

ఉ. మానికిఁగానిశంకయిది ♦ మానెదనన్ననపాపకారినై
మానిగనున్న నాకునభి ♦ మానముహెచ్చఁగనెట్లుభీతిలోఁ
బూనెదునీవుబుద్ధియిది ♦ భూతికిఁగాదిదినిశ్చయంబెకా
మానసబద్ధవైరుఁడగు ♦ మానిసికేదవిలంఘ్యమెన్నఁగన్. ౧౨౨.

క. ఈవిధముననను గ్రుంపం, గావచ్చినయట్టివాఁడె ♦ కానిమ్మైనన్
భావింపఁగనీక్షుద్రపు, జీవముచేనేమియగును ♦ చింతింపంగన్. ౧౨౩.

మ. అనియూహించినవీఁడుదానవుఁడొకో ♦ కారాక్షసుండోకదా
ఘనసీలాకృతినున్నదిట్టిమృగముం ♦ గాదైననీబల్మియీ
వనసత్త్వంబులకేదిదచ్చెరువుదు ♦ ర్వారంబుగానీగతిన్
ఘనకంపంబునఁబొందఁజేయుగతినా ♦ క్రాంతోద్ధతిన్ బోల్చెదున్. ౧౨౪.

క. ఇదియేమొవేఁటకలకల, మొదవినగతివినఁగనయ్యె ♦ నుద్ధతిమీఱన్
ఇదియొనుమాయాకల్పిత, మదితంబొగట్టిగాని ♦ రూపణసేయన్. ౧౨౫.

మ. ఇదిపోమాయనుశాంతినుండుననుఁదా ♦ నెంతేఁబ్రహారింపఁగా
నదనూహించుచువేఁటలాడుపొలమా ♦ ద్యంతంబునున్ బర్వి బె
ట్టిదమైనట్టిబలార్భటిప్రభలధా ♦ టిన్ గానసౌఘంబులన్
జెదరిట్టుమృగావళుల్ బఱవఁజే ♦ సెన్ గాదిశల్ ఘూర్ణిలన్. ౧౨౬.

క. శాదేనెవఁడొనుయోధుఁడు, దాదరమునసత్కరింప ♦ నటుప్రతికృతిగా
నీదంభతనుఁడునుమఁగ, భూదారక్షుభితసత్త్వ ♦ ములఁగలసెనుకో. ౧౨౭.

సీ. కాదేనిరిందక్రమొ ♦ కృటిపూర్వమంచేను, దగఁజేయుఖాండవ ♦ దహనమందు
మావ్యాహనుచేత ♦ నాత్మబంధువులెల్ల, మాతునైనతక్షకు ♦ నాత్మజుండు
అశ్వసేనుండుద్ధా ♦ నత్యంతకుపితుఁడై, వైరంబుఁదీర్చికోఁ ♦ గోరియిట్లు
మాయావరాహమై ♦ యీయాశ్రమమునకు, ననుఁద్రుంపఁగాఁబ్రియ ♦ త్నంబుపూని
వచ్చెనోకాకయెవ్వఁడైన ♦ వాయుపుత్రుఁ, డైనమాయున్నభీముని ♦ పైనిగల్గు
బద్ధవైరంబుచేమాయఁ ♦ బన్నియిట్టి, నిచ్చటనునుండుననుఁద్రుంప ♦ వచ్చెనోకొ.

క. ఏవిధినైననునిదిమా, యావియయానన్నుఁద్రుంప ♦ నధికబలముచే
నీవచ్చుమృగముఁదునుమఁగ, నేవలయునుశత్రుభంగ ♦ మిదిలాభముగా. ౧౨౯.

ఆ. తాపసులకుహింస ♦ ధర్మంబుగాదైన, దుష్టమార్గులకును ♦ దుర్గ్రహముగఁ
గడఁగిజయముఁగోరి ♦ కావింపమీతప, మనుచునాకువ్యాసు ♦ లాజ్ఞయీఁడె.

ఆ. ఈయధర్మకృత్య ♦ మెట్లుశాసించెనో, వ్యాసులనిననిపుడు ♦ బలుమెకంబుఁ
దునుమకీతపంబు ♦ తుదముట్టరక్షింప, నలవిగాదశక్య ♦ మరసిచూడ ౧౩౧.

ఆ. అనుచునరుఁడుపోరు ♦ పొంకంబుప్రథమాయు, ధంబునైనవిల్లు ♦ తనరనెత్తి
యెక్కువెట్టిశత్రు ♦ హింసకుగుణయుక్తి, నచివుగతినిదనరు ♦ శరముఁగూర్చి.

సీ. గురుసారయుక్తత ♦ గుణయుక్తమగువిల్లు, హితునట్లువిశ్చిత ♦ మతినినరుఁడు
క్షీణస్వబలుఁడయ్యుఁ ♦ జేనిండఁదీసిన, సానుకూలతనమ్రు ♦ మయ్యెనపుడు
ఘనకాండసంగ్రహ ♦ కర్ణసంజాత, గాండివమార్వ్యప ♦ చండరవము
గుహలుబగులనిండి ♦ కుధరంబుజీవిత, సంశయమునఁబొందె ♦ సకలమునను
అంతతెగనిండఁదీసిన ♦ యట్టిచాప, మండలాంతర్స్థితయౌటఁగ ♦ నుండెత్రిపుర
హననవేళనుదానుండు ♦ నట్లుపరభ, యంకరతనుండునరుఁజూచె ♦ హరుఁడునపుడు.

ఉ. అంతటశంకరుండునుమ ♦ హస్తరమాకుధరేంద్రచాపమున్
వింతగఁబాదమూనియతి ♦ వేగమువీఱఁగనెక్కువెట్టిక
ర్ణాంతముగాఁగవానుకిగు ♦ ణాగ్రముఖోద్గతవహ్నికీలల
త్యంతముఁబర్వఁగాఁదిగిచె ♦ నద్భుతబాణముఁగూర్చిపట్టుచున్. ౧౩౪.

సీ. కదిసియందొక్కరు ♦ గవయుయత్నముసేయు, హరధనంజయులమ ♦ ధ్యమునపుడు
సంధిఘూర్చెడువేళ ♦ సరిగప్రకృతిప్రత్య, యంబులనడుమఁదా ♦ నమరనిల్చి
యారెంటికభియోగ ♦ మలవడఁగూర్చితా, లయమొందునమబంధ ♦ లక్షణమున
నవ్వరాహంబుండె ♦ నంతదిగ్గజభయ, దోగ్రంబుగానార్చి ♦ యుగ్రుఁడేయ
సాగివిస్ఫులింగ ♦ చయములునిగుడంగ, దిశలునిండఁబర్వ ♦ తేజమునను
నాకసంబువెలుఁగ ♦ వజ్రనిర్గతమైన, పిడుఁగుకరణివింట ♦ వెడలెశరము. ౧౩౫.

సీ. పరఁగనీరీతిని ♦ బాణంబువెడలుచు, గురుపక్షసంజాత ♦ ఘోషమపుడు
విహగాధిపుఁడువచ్చు ♦ వేగంబుగతినర్వ, హృత్కర్ణపుటివిని ♦ ర్భిన్నమగుచుఁ
బ్రతిరవంబులచేత ♦ బహురవంబుగఁబర్వఁ, గణకంఠవయనని ♦ ర్గతలయాగ్ని
కనదుత్పతచ్ఛిఖా ♦ కల్పమైవిద్యుత్ప్రి, కాశంబుమింటలా ♦ కసముఁగప్ప

హరసమీపభూవ ♦ భోంతరవర్తిత, గగనచరులకేక ♦ కాలదృశ్య
మగుమనవుడేమాన ♦ సాధికరయమునఁ, జటులమగుమఁగపట ♦ కటినిఁదాఁకె.

ఆ. గగనచారులెల్లఁ ♦ గడుభయంబునఁజూడ, గురుతమాలనీల ♦ ఘోణినిల్లు
నాటియుపలవెడలి ♦ నదిఁజొచ్చుగ్రహరీతి, నవనిలోనదృశ్య ♦ మయ్యెశరము. ౧౩౬.

ఉ. అప్పుడెపార్థుఁడేయఁబ్రళి ♦ యాంతకుగ్రజనిబోలెఁజూపఁగా
నొప్పెడుపర్వరేఖలయ ♦ సోగ్రనఖాగ్రమునాశరంబుదా
నుప్పరవీథికిన్వడలె ♦ నుద్ధతిమీఱఁగఁబ్రాణికోటికిన్
దెప్పరమైనభీతినిజ ♦ నింపఁగఁజేయుచుభీషణాకృతిన్. ౧౩౭.

సీ. దివ్యాస్త్రమదిగాన ♦ దీపితోల్కాయత, తేజమగ్గిరివన ♦ రాజిఁగప్ప
సంఖ్యమీఱినపక్షి ♦ సంఘంబువ్రాలెను, గుఱుగయత్నంబాత ♦ ఘోషమడర
నతివేగమునవల ♦ క్షితనిష్క్రమాగమ, మగుచుమనోవృత్తి ♦ కంటెమునుపొ
కాకుండెనోయనఁ ♦ గానిమేషంబున, విజయహేతుకమైన ♦ విజయుశరము
శాస్త్రవిహితకర్మ ♦ సాధవదక్షమా, పురుషయత్నమునను ♦ బోలియుపురుషు
హనిశరముఁదాఁకి ♦ నట్టిగంటిసెనాటి, లక్ష్యకిటివిభేద ♦ దక్షమయ్యె. ౧౩౮.

సీ. అంతటఁదారత ♦ మ్యంబులెఱుంగని, యవివేకమునవృథా ♦ యాసమునను
ధనమునుజెఱచుచం ♦ దంబునదారిద్ర్య, మునునపాత్రత్వంబు ♦ మొనసికొలుచు
వారికిఁబతిమీఁది ♦ కూరిమిఁదొలఁగించు, నటువలెదుర్నీతి ♦ యనవధాన
తయునివిజిగీషు ♦ జయమొందఁజేయని, కరణినిహారనర ♦ శరయుగంబు
దానికరణపటిమఁ ♦ దప్పింపనదియును, జిల్లిఁదిరిగిమూర్ఛఁ ♦ జెందియపుడు
పుడమిమీఁదఁగూలఁ ♦ బడెఁజూపఁదరులతో, నుర్విదిరుగుచున్న ♦ వొక్కయునఁగ.

మ. ధరమీఁదన్బడియున్నరక్తపరిషి ♦ క్తంబట్లుగానుద్ధతిన్
ఖురదంష్ట్రాహతిరాళ్లుచూర్ణములుగా ♦ ఘూర్ణిల్లుచున్దన్నుచున్
గురురోషంబుననజ్జునుంగనుచునా ♦ క్రోశించుచుంజచ్చెభీ
కరమాకాసురసూకరంబపుడువే ♦ డ్కన్దేవతల్జూడఁగన్. ౧౪౧.

వ. అంత. ౧౪౨.

క. శరములసంఖ్యముగలిగియుఁ, బటువెత్తుచువచ్చెనరుఁడు ♦ పోరునగేయవి
స్ఫురణఁదలిర్చుచుఁదత్తూ, ణీరభేదియయినశరమును ♦ గైకొనువాంఛన్. ౧౪౩.

క. కృతమెఱుఁగువాఁడుగావున, నితరహేమసుఁడాశరంబుఁ ♦ జేకొనఁదలఁచెన్
అతులితబాణములుండఁగ, నితనికిదెనిపరుఁబ్రేమ ♦ యంతేమియనన్. ౧౪౪.

క. ధరలోపలఁగృతవేదుల, కరయునపుడుమేలుచేయు ♦ నతఁడుప్రియంబా
కరణిమఱిసేయఁగలవాఁ, డిరవొందఁగఁబ్రియుఁడుగాఁడ ♦ దేగతినైనన్. ౧౮౫.

సీ. ఒనరనీచునియందు ♦ నుండనియుపకార, మునుబోలెఁగిటిదేహ ♦ మునను నిలక
యవ్వలవెడలితా ♦ ననవలోకితమాయఁ, గృతపౌరుషంబున ♦ నతులమగుచు
గురుతరలోహాగ్ర ♦ పరతనుస్సుఖముగా, క్రాత్మపాపమున ♦ కలరియుంబుక
కరయలజ్జించిన ♦ యటువలెనుండుచు, గురుకాంతినిజకీర్తి ♦ కరణిఁదాల్చి.
పాటవంబుమీఱఁ ♦ బ్రస్ఫీతమైయున్న, శరముఁజూచిసవ్య ♦ సాచియిట్టి
ఘనశరంబువీడఁ ♦ గావచ్చునేయని, యలరిపుచ్చుకొనియె ♦ నాస్థతోడ. ౧౮౬.

ఆ. అప్పుడచటఁగాంచె ♦ నయ్యర్జునుఁడుచెంతఁ, జిత్రజారివార్తఁ ♦ జెప్పవచ్చి
శరశరాసనములు ♦ ధరియించిముందర, సరగనుండువిపిన ♦ చరునొకని. ౧౮౭.

తే. అవ్వనచరుండునతనికి ♦ నాత్మజాతి, విహితముగ్రమొక్కి వేవేగ ♦ విన్నవింపఁ
గణఁగియారీతిఁబలికెస ♦ ఖ్యంబుగదుర, సాంత్వవాక్యంబులను మైత్రి ♦ నరణిబరఁగ.

సీ. ధన్యనీబహిరనా ♦ స్థత్యశాంతత్వమె, సవినయమానాన ♦ సమును దెల్పె
ననఘాత్మనీదుతే ♦ జోధిక్యమాతప, శ్చర్యదోషవిమలతా ♦ స్త్రైమునుజెప్పెఁ
దలపోయనీదేవ ♦ తాసమానాకృతి, పరిశుద్ధమానసం ♦ బెఱుఁగఁజాలె
మునివర్యునానుభావ ♦ మునఁబ్రకాశించుచు, గౌరవంబునశైల ♦ ఘనతమీఱి
యిచటనుండియెనీవుదే ♦ వేంద్రుచేత, నఖిలలోకాధిపత్యంబు ♦ నైననదసి
కాంచినిర్బాధకముగనే ♦ లించఁగలవు, గానియితరంబుగాదనీ ♦ దైనమహిమ.

తే. ప్రభుతనొందుచుసకలసం ♦ పదలకెల్ల, నాస్పదుఁడవైతివద్దియెట్లు ♦ లన్ననీవు
జనులనెడఁబాసియొంటిని ♦ చ్చటనునుండ, సచివయుక్తురీతినీదుతే ♦ జంబువెలసె.

క. అతిజయమంచుటయేమరు, దతులంబగుముక్తిరైన ♦ నఖిసులభమునీ
హితవాంఛితక్షేమైనను, జితరాజన్యతామసమ్ములు ♦ జేయువెయ్యనఘా. ౧౯౧.

వ. అంత నిజాగమనప్రయోజనద్యోతకోపాలంభనపూర్వకంబుగా నిట్లనియె. ౧౯౨.

సీ. అధికతేజంబున ♦ మహిమధామునిమించు, యలఘువిక్రమమున ♦ వెలయునీవు
నిశితోగ్రసాయక ♦ నిర్భేదిరైనయీ, మార్గాజబాణామి ♦ ష్వాఢ్యునిపుడు
వచ్చిసాహసమునఁ ♦ బుచ్చుకోవచ్చునె, ధరణిమన్నాదిన ♦ త్పురుషులకపి
దేహధారులకెల్లఁ ♦ దేర్చినమర్యాద, దప్పకనడచుటు ♦ త్తమముకాదె
లోకమీవంటిఘనులెయీ ♦ కరణిమేర, మీఱిచినడవంగమదినిశ్చ ♦ యించిరేని
మేరఁదప్పకనడచెడు ♦ వారలెవ్వ, రలఘుచారిత్రమఱినీవె ♦ తెలుపవయ్య. ౧౯౩.

సీ. జ్ఞానసంపత్తిచే ♦ జన్మమృత్యువులను, గెలిచినయోగీశ్వ ♦ రులుదలంప
నాబాల్యమునుండి ♦ యావత్ప్రసంగమైన, దుర్మార్గవర్తనఁ ♦ దొలఁగువట్టి
సదుపదేశమె కోరి ♦ సౌశీల్యవృత్తిని, యభ్యసింతురవిను ♦ మందువలన
తెలియదుష్పథనివృ ♦ త్తియె కాదు సకలార్థ, సిద్ధియా నెట్లన్న ♦ సిద్ధతపము
సేయువారికిఁ బుణ్యంబు ♦ సేయుసుఖముఁ, గోరువారలకుఁ దదను ♦ గుణసమృద్ధి
కూడఁజేయును మఱిముక్తిఁ ♦ గోరుయోగి, జనులకెల్లను మోక్షంబు ♦ తనరఁ జేయు.
తే. ఎఱమిసిరీతిఁ బురుషార్థ ♦ హేతువైన, యట్టిసౌశీల్యమిలలోన ♦ నెందువలనఁ
బనులకెల్లఁ బ్రియంబుగఁ ♦ జనునిదెట్లు, కానమారాజు శరమంటఁ ♦ గాదునీకు.
మ. వితథంబైతగురూపరేఖలను భా ♦ వింపంగనీసాహసా
కృతిసౌప్పాగుచు మాశరంబువినుమ ♦ ర్థింబూజనీయుండని
న్నతివిభ్రాంతునిఁ జేయనీవిదియెనా ♦ దానంచుఁ జేకొంటిగా
కితరంబైనను నేలముట్టుదువునీ ♦ వీరీతినిర్వ్యాజముగ్. ౧౫౬.
ఆ. స్థిరుఁడు కడమజనుల ♦ శరచౌర్యమాత్రంబ, నరసికోరఁ దక్క ♦ వడియ గాక
నితరుఁడేయు మృగము ♦ నేసితి నేనని, నొడివెదీవు సిగ్గు ♦ వడక మగల. ౧౫౭.
వ. అని మఱియును నవ్వనచరుండు నిజోపకారప్రకటనంబుగా నీతద్వికత్థనదోషంబు పరిహరించువాఁ డిట్లనియె. ౧౫౮.
మ. వినుమీమాదొరసచ్చరిత్రములె పుణ్యుల్ ♦ విద్వాంసులుత్కంఠచే
వినిసంతోషముఁ బొందిమెచ్చరితరుల్ ♦ వేనోళ్ల వర్ణింతురా
ఘనతంచావిని యెబ్బఁడింతయుమదిన్ ♦ గాంభీర్యతన్మ్రముఁడౌ
ననఘామానవుసద్గుణావళులన ♦ న్యాత్మంబుతోఁ జూపఁగన్. ౧౫౯.
క. నిరుపమనిజగుణసంపద, పరనిందయుఁ బోలెఁ జూను ♦ బ్రకటము సేయుం
దరయఁగ మాదొరధరలోఁ, బరనిందయు నాత్మనుతియుఁ ♦ బరఁగవు గానన్. ౧౬౦.
క. అరయనటులైనకార్యా, తురతను నిర్విణ్ణుకరణి ♦ తుదిఁ జెప్పఁబడెన్
ధరఁ బెద్దలమర్యాదలు, చెఱచెదు నర్థిత్వమేల ♦ చీకాల్పనికా. ౧౬౧.
వ. అని మఱియు నిజకృతోపకారంబు తేటపఱచువాఁడై యిట్లనియె. ౧౬౨.
క. మాదొరనిశితశరముననీ, భూదారము ద్రుమముకున్న ♦ మొనసి బలిమినీ
మీఁదఁబడి యేమిసేయునొ, యాదుర్వచనంబుఁ జెప్ప ♦ నలవియె నాకున్ ౧౬౩.
శా. నే నేచంపితినిమ్మెకంబు ననుచు ♦ న్నీచిత్తమందున్నదే
మోనీప్రజ్ఞ్వాంగతంబ్రబలిపే ♦ గోజ్జృంభియానీకిటిన్

జా నేయఁగ విన నొక్క బాణమున నే ♦ శక్తుండై వుండుదుమా
సేనాధీశుఁడు దక్క నీవు మదిలోఁ ♦ జింతింపనింకేటికో. ౧౬౪.

మ. అటులైన న్మతి యేమి యన్న వినుమీ ♦ యా రాజునిన్ బ్రాణసం
కటమాఱంచు ననువచ్చి సూకరముఁ దా ♦ ఖండించి రక్షించెనీ
ఇటు గానం బరమాప్తుఁడంచు నతనిన్ ♦ హర్షించి చేకొంచునొ
క్కటియై యుంట యుపాలు మేలు మఱవం ♦ గా నేల యోగీశ్వరా. ౧౬౫.

క. వినుమప్పు డర్థమూలం, బున సఖ్యము సేయనొప్పు ♦ భువి నందఱకున్
బనిలేని సఖ్య మేమిటి, కనియన్న వినుము తెలియ ♦ ననఘచరిత్రా. ౧౬౬.

మ. ధరలో నన్యజిగీషులౌ జనులకున్ ♦ దౌర్లభ్యమై లెస్సగాఁ
బరిరక్షింపఁగరాక యస్థిరములై ♦ పాటిల్లు నీ యర్థముల్
ఇరవొందన్ సుగమంబు సుస్థిరమునై ♦ యేకోపకారాత్తమా
గురుమిత్రత్వసమానుకారములుగాఁ ♦ గోర్కె న్వితర్కింపఁగన్. ౧౬౭.

వ. అదియునుంగాక. ౧౬౮.

క. ధనము నుఁ జంచలము గు భూ, మిని వెనహరియింతు రరులు ♦ మిత్రత్వము దా
నణఁగదు నిఖిలధురీణం, బనపాయము దాని మఱవ ♦ నగు నే నీకున్. ౧౬౯.

సీ. అదిగాక మోక్షార్థి ♦ యగువాని కేటికి, ననఘ సఖ్యము సేయు ♦ నంటివేని
స్థిరబుద్ధి నీరీతి ♦ సేయు నీతపమిది, విజయవాంఛను గాని ♦ వేఱుగాదు
కాకున్న నీరీతి ♦ కైదువుల్ బూను నె, ధర మోక్షకామి యౌ ♦ తాపసుండు
కానమా రాజుతోఁ ♦ గలసి సఖ్యము సేయఁ, దగునట్టులైననీ ♦ తపము ఫలము
సకలమును గరంబు ♦ సమకూడు నెట్లైన, నీయలంతి సఖ్య ♦ మేమియనుచుఁ
దలఁచెదేని వినుము ♦ తగనీకు మా రాజు, మహిమ తేఁటపఱుతు ♦ మానితిలక. ౧౭౦.

చ. ఘనగజవాజిసంజనిత ♦ కాననభూములు మేటిరత్నపుం
గనులధికంబుగాఁ గలవు ♦ కావున నీకలహంబు లేలనీ
కనకపుటమ్ముకంచ నినఁ ♦ గాంక్షను గోరుట గాదు నూపఱుం
డెనయఁగ నెక్కుడౌట కుస ♦ హింపఁడు మా దొర నెమ్మనంబునన్. ౧౭౧.

క. కావున సఖ్యం బుచితం, బీవిధమున బాణమునకె ♦ యింత పెనంగన్
ఈవనలుబ్ధకు చెల్మిని, భావింపఁగ నేమిమనకు ♦ ఫలమని యనినన్. ౧౭౨.

చ. ధరణి మహాత్ములౌ వరులు ♦ తామతి రాజసవృత్తి నుండియున్
బరులు సగర్వులై గెలుచు ♦ పట్టున రాజసవృత్తి మానితా

మరిమురికోపమందుదురు ♦ యాచకకోటులు వేఁడుకొన్నచో
సిరియైనవస్తువంచుమతి ♦ చెప్పఁగనేటికిజీవమైనని
త్తురుమతిఁదాఁచుకోకఘన ♦ దోర్బలధుర్యులచెల్మికిత్తఱే. ౧౭౩.

ఆ. కానతూపునీవు ♦ క్రమ్మఱనిచ్చిన, నీకునాతనికిని ♦ నెమ్మిరామ
రవిసుతులకుఁబోలె ♦ రహినినన్యోన్యంబు, దైవఘటితమైత్రి ♦ తగఘటించు. ౧౭౪.

ఆ. శరములోభమునన ♦ సత్యంబుపలుకకు, మునికిశరముమీఁది ♦ మోహమేమి
యిఁకశరంబులేదె ♦ యీగిరిపైనన్న, హెచ్చువజ్రమునకు ♦ నీశరంబు. ౧౭౫.

సీ. అనియీశరంబుపై ♦ నాస్థనీకున్నను, గిరులరాజైనమా ♦ దొంకునీవె
ఇదియెంతపనియని ♦ యిపుడువేఁడవుగాని, నీవంటిమిత్రుఁడు ♦ నెమ్మినడుగ
నిలయెల్లగెలిచినీ ♦ కిచ్చుబాణములెంత, యాచకుభంగింపఁ ♦ డనఘుఁడతఁడు
సర్వజ్ఞమూర్తియా ♦ చకభంగమెల్లఁదా, నాత్మానుభవముగా ♦ నాచరించు
నట్లుగాననీకు ♦ నడిగినభంగంబు, దొడరుననెడుశంక ♦ విడువుమిపుడు
ఘనునివేఁడుకొనిన ♦ ఘటియిల్లుఁగోర్కులు, సందియంబులేదు ♦ సదమలాత్మ. ౧౭౬.

సీ. బలవంతునకునేల ♦ పరునియాచింపఁగా, ననెదవేనిసమస్థుఁ ♦ డైనవాఁడు
ఘనశక్తిచేనైనఁ ♦ గాదేనిప్రేమచే, నైననుబరధనం ♦ బాక్రమించు
నదిగాకబలవంతు ♦ నడుగఁబోవుటయెల్ల, ఫణిఫణామణిఁగోరు ♦ పగిదిగాదె
నమకూడనేర్చునె ♦ జామదగ్న్యునిమాని, యస్త్రవేదమువేఱె ♦ యభ్యసింప
నలఘుభుజవీర్యశాలియౌ ♦ నతనికైన, నాయుధంబిలసాధ్యంబు ♦ నగుటగలదె
కావుననుమీకునటువంటి ♦ ఘనులతోడఁ, జెలిమిసేయుటయొప్పును ♦ స్థిరముగాను.

క. ఇటువలెనీమృగశరములు, చటులతహరియించుటకు ♦ సరినాతనికిన్
ఘటియిల్లుటసఖ్యముదా, నెటువలెననినీవుదలఁచె ♦ దేనిమహాత్మా. ౧౭౮.

ఆ. తపసివగుటనిన్ను ♦ దయఁజూచిమారాజు, మృగమునేయుదోష ♦ మిదిసహించె
నజ్ఞులైనవార ♦ లటుసేయుదోషంబు, లాత్మనుంతురేమ ♦ హాత్ములవని. ౧౭౯.

ఆ. ఇట్లుసేయుమైత్రి ♦ నేమిఫలంబన్న, సత్కులమునఁబుట్టి ♦ సత్తపంబు
నలుపునీవుతాప ♦ సవిరోధమానిట్టి, దుష్కృతంబుసేయఁ ♦ దొలఁగుదింక. ౧౮౦.

క. కాదేనిదుష్పథంబున, నాదటవర్తించునట్టి ♦ యన్నరుఁజెందున్
మేదినినిహపరదూష్యము, లైదుస్తరములగునట్టి ♦ యాపదలనఘా. ౧౮౧.

క. పితృదేవపూజకొఱకో, యతులితమైనట్టిపదవి ♦ యందుటకోయీ
గతినీమృగమునునేటికి, వితథంబుగనేసితివి ♦ వేకములెరునే. ౧౮౨.

క. మునివరయేమిటికూరకె, తనరంగా నీకునింత ♦ తఱచుగఁ జెప్పన్
వినుమొక్కటిపరమార్థము, వినిపించెదనీకు నేను ♦ విశదముగాఁగన్. ౧౮౩.

ఆ. ధరవివేకియైన ♦ పురుషుండు చపలత, విడుచునెట్టివాఁడు ♦ విడువకున్న
ప్రళయవాయువబ్ధి ♦ భంగించుగతినిది, చేరిధీరునైనఁ ♦ జెఱచుగాన. ౧౮౪.

క. ఐనను నీతనిబాణం, బేనీయకయున్న నలిగి ♦ యేమిటిసేయం
గానోపున నెదవేరియు, ధీనుత నేనతనిమహిమఁ ♦ దెలిపెద నీకున్. ౧౮౫.

మ. వినుమా రాజుమహోగ్రతేజుఁడు ధను ♦ ర్వేదాంగపారీణుఁడున్
ఘనశైలోద్భవశేఖరుండనిశచీ ♦ కాంతుండు భూరక్షకై
వినయంబొప్పఁగఁ బ్రార్థనల్ సలుపఁగా ♦ విచ్చేసి యీపర్వతం
బుననిల్లుండుఁ గిరాతసేన గొలువన్ ♦ భూరిప్రభావంబునన్. ౧౮౬.

వ. అని పల్కి యుపసంహారంబు సేయువాఁడై మఱియు నిట్లనియె. ౧౮౭.

ఆ. ఇప్పుడుమ్మృగము సేయు ♦ నీయపరాధంబు, నేను సైఁచితీవు ♦ మానివగుట
మాననీయుఁడైన ♦ మారాజు శరమిచ్చి, భూరిసంపదలను ♦ బొందుమనఘ. ౧౮౮.

వ. ఇవ్విధంబున విరోధప్రధానంబై యుండుమిత్రత్వంబే రుచియింప నేరదు. తన్మూలం
బుగా సంపత్ప్రాప్తి యెట్లగునంటివేని జెప్పెద నాకర్ణింపుము. ౧౮౯.

తే. ఒనరహృదయానుకూలమై ♦ యుండెనేని, యొదవువినయాదిగుణములా ♦ పదలడంగు
నిట్టిబహుఫలహేతువై ♦ నట్టియార్య, సంగముగల్గనర్థిత్వ ♦ భంగమెట్లు. ౧౯౦.

మ. ఇదిగో దాతఁడుచూరమందునికినం ♦ శేనిన్ బలోపేతుఁడై
యిదెయీపర్వతభూరుహాంతరమునం ♦ దీచాయఁ గన్పట్టెఁదా
నుదితోర్మిప్రకరంబుతో సముచితే ♦ లోద్గీర్ణమై పొల్చిన
య్యుదధింబోలెను నీకు నేఁడు సుమహా ♦ తోయద్దీప్యత్తేజంబునన్. ౧౯౧.

ఆ. అప్పుడతనితోడ ♦ హరితురంగము కేతు, కాంతిమీఱసజ్య ♦ కార్ముకంబు
పూనిమైత్రిచేసి ♦ పొందునీవాంఛిత, మనఘ నధికఫలము ♦ మునివరేణ్య. ౧౯౨.

వ. అని యక్కిరాతుం డూరకున్న నయ్యర్జునుండు గంభీరస్వభావుండు గావున ధైర్యం
బవలంబించి కోపంబునకు సమయంబుగాదని యుపశమించువాఁడునుం బోలె శత్రు
స్వభావప్రకటనం బగువాక్పటుత్వంబు మెఱయ నవ్వనచరున కిట్లనియె. ౧౯౩.

ఆ. అనఘ యిట్లు పల్క ♦ నలవియే యొరులకు, వర్ణభూషగౌర ♦ వతను నలరి
లలితపదవిలాస ♦ కలితమై శ్రీకర, మగుచు నీదువాక్య ♦ మలరె నిపుడు. ౧౯౪.

సీ. సభనుబెద్దలుగాన ♦ సామాన్యులనుమించి, హృదయసూచకముగా ♦ నింపుగుల్కు
విపులార్థగంభీర ♦ నిపుణతవెలయఁగా, విద్వాంసులెల్లను ♦ వినుతిసేయ
వినువారలకునెల్ల ♦ మనములురంజిల్ల, పరిశుద్ధశబ్దసం ♦ పదదలిర్ప
స్వామికార్యమునకు ♦ సాధకంబై యుండఁ, బలుకులవినయంబు ♦ పరిఢవిల్ల
భయములేకిట్లుపలికితి ♦ ప్రౌఢివెలయ, వనచరుఁడవయ్యువాక్పటు ♦ త్వమున వెలయు
బుద్ధిమంతులలోనెల్లఁ ♦ బొగడువడసి, తగ్రగణ్యుండవైతివి ♦ వనచరేశ. ౧౯౫.

సీ. అలఘుసామోపాయ ♦ మాచరించెడువేళ, స్నేహాదివినయము ♦ శ్రేయమగును
అంతర్భేదోపాయమడ ♦ రించుతఱిఁబల్కు, వలయునుభయపెట్టు ♦ వాక్యములను
న్యాయార్థికీరీతి ♦ నాచరింపఁగఁదగు, బాణార్థివీవర్యుఁ ♦ బలికితిట్లు
బాణార్థిపుడవైనఁ ♦ బల్కు నేయీరీతి, నీతిమీఱఁగఁ జేర్చి ♦ నీవు గాఁగ
బలికితిట్లుప్రౌఢి ♦ వెలయంగనీగతి, నేర్పుమీఱనొరులు ♦ నేరవగును
దొరకుహితవుమీఱ ♦ దూతత్వమిటు సేయఁ, దగుదువనచరునీవె ♦ తథ్యమిదియు. ౧౯౬.

వ. అని పల్కు తదనంతరకార్యంబు వివరించువాఁడై యి ట్లనియె. ౧౯౭.

తే. అనఘ మామీఁదఁగీడు సే ♦ యంగనిట్లు, తెలఁచుమీరాజుతో నీవు ♦ పలకటంచుఁ
దెలియఁగాఁజెప్పివారింప ♦ నలవియగునొ, కాదొపరికించిచూడుమీ ♦ ఘనుఁడవీవు.

క. కాపండుబెట్టుకొడుకు, లోకములో మేలునకును ♦ లోనగు నాప్తుల్
చేకొని చెప్పినవిఁతగతిఁ, గైకొనిమఱినడచువారు ♦ గారేనృపతుల్. ౧౯౯.

క. అటులైననుమద్బాణం, బెటువోయెనటన్న శరము ♦ వేసినఁబోషే
యటు గావునఁదత్స్వయక, మటునటులీశైలమందు ♦ నరయంగఁదగుజ్. ౨౦౦.

క. కాదేనిబాణమునకై, యాదటమఱినీతిమంతు ♦ లగునార్యులతో
వాదుగొనందగుసజ్జన, వాదంబునఁగీడుతెంతి ♦ వానికినైనజ్. ౨౦౧.

వ. అదియునుం గాక. ౨౦౨.

సీ. నిశితోగ్రసూకర ♦ నిర్భేదియైనయీ, మారాజుబాణమి ♦ ష్టాడ్కినీవు
వచ్చిసాహసమునఁ ♦ బుచ్చుకోవచ్చునే, యనియున్న పల్కితి ♦ వనఘవినుము
ఖాండవదహనంబు ♦ గావింపనుద్యుక్తుఁ, డగునగ్ని దేవుచే ♦ నపుడునేను
అక్షయబాణంబు ♦ లందుకసురసాయు, కములయుందింతైనఁ ♦ గాంత లేక
యుండునట్టిమాకుఁ ♦ గొంపలలోనుండు, విపినచరులబాణ ♦ వితతిమీఁద
వాంఛబుట్టియిటకు ♦ వత్తుమేపుచ్చుకో, నపుడునీవుతెలియ ♦ కంటిగాక. ౨౦౩

సీ. అదిగాకమన్నాగు ♦ లైనట్టిపెద్దలు, దేహధారులకెల్లఁ ♦ దేర్చుమేరఁ
దప్పకనడచుటు ♦ త్తమము గాదే యంచు, నాడితి వప్లనె ♦ యార్యజనుల
మర్యాదలెల్లఁ బ్రా ♦ మాణ్యమేయనినను. మమ్ములనిందింప ♦ నిమ్ములేదు
పరనిందవడయక ♦ ప్రఖ్యాతమైనట్టి, సజ్జనవాక్యముల్ ♦ సద్గుణములె
యలగఁబల్కఁగాని ♦ యనృతంబుఁబల్కనె, యదియెట్లుఁగకట్టు ♦ లనృతమాడు
నీకునిజములేదు ♦ గాకనుమావంటి, వారు పేరఁదప్ప ♦ వారెయవని. ౨౦౪.

ఆ. పసులబుద్ధిదలఁపఁ ♦ బ్రత్యక్షమాసెట్లు, నీకుఁదెలిసెమాకు ♦ నిజములేని
దనుచుఁబలికెదేని ♦ యాటవికోత్తమ, తెలియఁ నునునీకు ♦ తేఁటపఱుతు. ౨౦౫.

చ. విదితగుణంబుదాఁచుకొని ♦ వేఱొకదుర్గుణమొందిసజ్జనా
స్పదమును గాకయుండఁగను ♦ సంహరణంబగుదుష్టచిత్తముఁ
బదలకఖడ్గరూపమగు ♦ వారలవాక్యమెగుష్టభావమా
బెదిరిజనాలికిందెలుపు ♦ నెంతయుమూలము భేదపుచ్చుచున్. ౨౦౬.

ఆ. తపసివగుటవిన్న ♦ దయఁజూచిమారాజు, మృగము నేయఁదోప ♦ మిదిసహించె
ననుమఁబలికితీవు ♦ వనచరోత్తమవినుము, మందుకేమి తెలియు ♦ నదియనిపుడు. ౨౦౭.

ఉ. కాననభూమినుండెడుమృ ♦ గంబులనెవ్వరిసొమ్ముగావుతాఁ
బూనికనేసినాతనిది ♦ పోరఁగనేటికినాదటంచునున్
మానకలేనిపోనియభి ♦ మానముఁబెంచినమేలుఁగల్గునే
మాననివెట్టియీదురభి ♦ మానముమీవారకేలమాన్పుమీ. ౨౦౮.

వ. అదియునుంగాక. ౨౦౯.

క. పితృదేవపూజకొఱకో, యతులితమైనట్టిపదవి ♦ నందుటకో యీ
గతినీమృగమును నేటికి, వితథంబుగ నేసితివి ♦ వేకము తెరువే. ౨౧౦.

క. అనిపల్కితివెవ్వరికిని, గనకుండఁగ వ్రతము సేయఁ ♦ గానియమించెన్
ఘనుఁడగు వేదవ్యాసుఁడు, ననునీగతి నెట్లుగావు ♦ నను నేనిపుడున్. ౨౧౧.

క. ననుఁదునుమంగావచ్చిన, ఘనమృగము నిల్లుచావఁ ♦ గానేసితి నే
ననువుగ వ్రతసంరక్షరయె, ఘనులకునిలభూషణంబు ♦ గాదే తలఁపన్. ౨౧౨.

వ. అదియునుంగాక మా రాజు నీ మీఁదికిం జనుదెంచు దుష్టసూకరంబును ఖండించి నిన్ను రక్షించెం గావున వితరజాతుం డైనను నతనితో సఖ్యంబు గావింపు మని యంటివి. స్వకార్యాతురత్వంబున వన్యమృగవధోపజీవితుం డగుఁ లుబ్ధకుండు తాపసుల కుపకారపరుండు గా నేర్చునె! వినను నిద్దఱి చేతను నొక్కవేళనే తత్క్షణం

బా మృగంబు హతంబయ్యె నిదియు దుర్లక్ష్యంబు గావున మొదల నెవ్వ రేయుటయుం దెలియరాకున్న యది. అట్లు గావున నితనుం డేయుమృగంబు నేసితి నేనని సిగ్గువడక నొడివెదవని మమ్ముల నుపాలంభించి పలికితివి. తద్దోషం బీషన్మాత్రంబును మాకుం బనిలేదు. నిరాయుధులైన తాపసులయెడల దయాపరత్వంబు విహితంబుగాక సజ్యకార్ముకధరులైన మునులయెడల నుపకారంబు ఘటిల్లనేర్చునే! అదియునుంగాక, అతండు మద్వధార్థం బేతెంచు వరాహంబుఁ బరిమార్ప బాణంబు తూణంబు వెడలం దిగిచె. తచ్ఛరంబునకు నా మృగంబును వధించుటయే ఫలంబు. తత్కార్యంబు సాత్కృతంబైనం బ్రయోగించు నతనికి నధికసాఫల్యంబు గావున నాతండు శరలోభం బెట్లు విడువనేర్చు! అదియునుంగాక తత్సాయకంబునకు నతని యాచించుమని యంటివి. దుర్బలుం డగువాని కగుంగాక బలియుం డగువాఁడు యాచ్ఞాదైన్యంబునకు నెట్లు సహించనేర్చు! అది యటుండనిమ్మని యుద్ఘాటించి పల్కి భయంబు సూచించువాఁడై యిట్లనియె. ౨౧౩.

చ. వనచరమీవు పుండవృత ♦ వాక్యమునూనుచుబల్కితైనఁజే
కొనఁగనురానిదుష్కరపుఁ ♦ గోరికిబల్మినిబొందఁగోరెఁదా
వినుమిదిచిత్రమిద్ధరవి ♦ వేకులకెన్నభయంకరత్వముం
గనఁబడియున్ననైనను వి ♦ నాశమునంజెనుబుద్ధిబుట్టుగా. ౨౧౪.

సీ. ఇట్టుమీదుశరమ్ము ♦ నిచ్చినందుననేమి, గట్టిగామీరాజు ♦ కడఁగివచ్చి
వరశరాననఖడ్గ ♦ వర్మబాణంబులుఁ, వినయంబుతోనన్ను ♦ వేఱువేఱ
విభజించియడిగినా ♦ వినుము నేనిచ్చెదఁ, గాదేనిభుజశక్తి ♦ గలిగనేని
యాచించికైకొను ♦ నదిపౌరుషముగాదు, పౌరుషశాలికి ♦ పగిదినైన
మొనసిబల్మినిబుచ్చు ♦ కొనుటభూషణమన్న, నదియుఁగాకతఁడున ♦ ఖ్యాప్తుఁడంచు
తే. నెట్టుమునుపల్కితిలలోన ♦ నేనృపుండు, తాపసులయందుదోషంబు ♦ దలఁచుచుండు
ఘనతపోత్కర్షకోర్వక ♦ ఖలులుప్రకృతి, శత్రువులుఁగారెమఱి ♦ సాధుజనులకెల్ల.

మ. జనవర్ణాశ్రమరక్షణత్వవిహితా ♦ చారుండనైనట్టిరా
జను నే నెక్కడవన్యజన్యమృగహిం ♦ సాజీవితుండేపనీ
చునితోసఖ్యముసంఘటింపదుమహా ♦ శూరాళికశ్లేకదా
వినుమీనక్కకుదంతికింబొసఁగునే ♦ విఖ్యాతిగాసఖ్యముల్. ౨౧౫.

సీ. అరయనీయందున ♦ ఖ్యాప్తుఁడేకాఁడన్న, నజ్ఞానమునమూఢుఁ ♦ డాత్మలోన
నెదిరివారిని శేష ♦ మెఱుఁగకయుంకుట, నదియువజ్ఞత గాదు ♦ నవలివారి

ధీరత్వమును బోదు ♦ తెలియ న్ప్రగాలంబు, లెఱుఁగకుండినను గే ♦ సరికిఁ బోలె
మఱియేమియున్న న ♦ మానవీర్యాన్వయ, పౌరుషంబుల నెన్నఁ ♦ బడుచు నెవ్వఁ
డధికమానసపర్య ♦ కవితిరస్కారంబు, మొనసి సింహాయుగళ ♦ మునకుఁ బోలె
నెంచి చూడ నైన ♦ నీదృక్ప్రికారంబు, నీచవృత్తి నెట్లు ♦ నిలుచు ననిన. ౨౧౭.

మ. ధరలో నెవ్వఁడు నీచచేతను నిరు ♦ ద్ధం బైయశోహానిదా
నరయంగా నగు నంత మైత్రియగునా ♦ నవ్వేళ దూష్యంబులై
పరఁగుం బో గుణరాజి యంచు మదిలో ♦ భావించి యానీచునిన్
నిరసించు న్మతిబుద్ధిమంతుఁడు మది ♦ న్నీతిన్వివేకించుచున్. ౨౧౮.

వ. ఇట్లు గావున. ౨౧౯.

ఉ. సంధికి విగ్రహంబునకుఁ ♦ జాలఁడు గావున నీవు వాని సం
బంధము గాఁదిరస్కరణ ♦ భావము దోఁపఁగఁ బల్కనీయసం
బంధములైన వాక్యములు ♦ భావగభీరత సైఁచి వాఁడు దా
బంధురబాహుశక్తి గొన ♦ భావము నందల పోసె నేని యుఁన్. ౨౨౦.

క. శరమున కువచ్చి విపక్షీ, కరమగు ఫణిమణులు గొనఁగఁ ♦ గాంక్షించెడు వాఁ
డరయఁగఁ బొందెడు ఫలమును, మఱి తాను బొందునపుడు ♦ మానని కడఁకన్. ౨౨౧.

వ. అంత. ౨౨౨.

శా. ఈరీతిన్ హృదయంబు తేఁటగను నెం ♦ తేఁ బల్కన ప్పార్థుతో
ధీరత్వంబు నిన్ను గెల్వక యుపో ♦ దేయంచు నాశైలసం
చారుం డేగను వీరసైన్యయుతుఁడై ♦ సామీప్యమందుద్ధతా
కారంబొప్పఁగ నుండు నట్టియలము ♦ క్కంటి న్వెనం జేరఁగన్. ౨౨౩.

వ. తదనంతర కథావృత్తాంతంబు విన్నవించెద. ౨౨౪.

క. శరణాగత సంరక్షణ, బిరుదాంక విశాలవక్ష ♦ భీకర దైత్యో
త్కరతిమిరహరణపటురవి, కిరణాయతి తేజసావి ♦ కృతమృగరాజా. ౨౨౫.

స్రగ్ధర. జలదప్రస్ఫీతనీలో ♦ జ్జ్వలధమలవటిశి ♦ స్ఫారవిస్తారశోభా
లలితేంద్రోదారచాపో ♦ ల్లసదనమశుభా ♦ లంకృతోద్యద్విభూషా
విలసద్దంభోళిధారా ♦ విలసితనఖరో ♦ ద్విగ్న దైతేయవక్ష
స్థలనిర్యద్రక్తసిక్తో ♦ ద్ధతకరభయదో ♦ దగ్రమూర్తిప్రభావా. ౨౨౬.

గద్యము. ఇది శ్రీమదహోబలలక్ష్మీనృసింహకటాక్షలబ్ధకవితావిచిత్ర మౌద్గల్యసగోత్ర గోపాలునికులపవిత్ర భాస్కరామాత్యపౌత్ర వీరనమంత్రిపుత్ర పరమభాగవతపూజావిధేయ సింగయనామధేయప్రణీతం బైనకిరాతార్జునీయంబను మహాకావ్యంబునందుఁ జతుర్థాశ్వాసము.

పంచమాశ్వాసము.

క. శ్రీకరకారుణ్యామృత, శీకరసేకానుమోద ♦ జీవితభక్తా
లోకనయుగళచకోరా, నాకాధిపవిజయదక్ష ♦ నరహర్యక్షా. ౧.

వ. అవధరింపు మివ్విధంబున నయ్యగ్రజనుచేతిరస్కరింపంబడి యక్క్రూరాత్ముండు చనిన
యనంతరంబ. ౨.

మ. చనియావార్తలుచెప్పినంతటవెసన్ ♦ శర్వుండుదానాజ్ఞయై
ఘనదర్పోద్ధతసింహనాదములచే ♦ గర్జిల్లునాసైన్యముల్
చెనయంగాలయకాలవాతహతవీ ♦ చీసంహతింబోఁగున
వ్వనధింబోలెనునుబ్బునంబొదలెడు ♦ ర్వారంబుగాశూరతన్. ౩.

మ. జయకేతుప్రచయంబుచంచలముగా ♦ సాంద్రాంబుదధ్వానసం
చయసంయుక్తతనొప్పమీఱివిలస ♦ త్సౌగభ్యసంపాదియై
రయమొప్పంగనువీఁచెమారుతములా ♦ ద్రస్ఫూర్తిశోభిల్లఁగా
భయదప్రక్రియఁబొల్చుతద్బలపురో ♦ భాగంబునందత్తఱిన్. ౪.

చ. జయజయయంచువందిజన ♦ సంఘముబల్కెడుమేటిశబ్దముల్
భయదకఠోరబాహుబల ♦ భాసితసద్భటసింహనాదముల్
రయమునసజ్యచాపగుణ ♦ రావముఁగూడుకనేకమైశిలో
చ్చయములనింపుచున్బృథివి ♦ చంచలమందఁగనిండెదిక్కులన్. ౫.

ఉ. అప్పుడుతద్బలోగ్రనిశి ♦ తాయుధకాంతులుసైన్యదేహముల్
గప్పుచుఁబాశవిస్తృతవి ♦ కాసతనొందిదిగంతరాళముల్
గప్పఁగనిండిదీపితము ♦ గావెసఁజేయుచుభానుదీప్తులన్
జొప్పననప్పుడెంతయును ♦ శోభిలెఁజూపఱపిందుచూడ్కికిన్. ౬.

ఉ. చండభుజాంతరంబునకుఁ ♦ జయ్యనఁదీసినవిస్తరింపుచున్
మండలలీలనొప్పుఘన ♦ మార్గణపూర్ణతమించునట్టిదో
దండముఁబూనుచున్బ్రమథ ♦ తండములోపలనుండియేనిమా
ర్తాండునిలీలఁగన్పడియెఁ ♦ దద్బలమెల్లనుమించిభర్గుఁడున్. ౭.

చ. సమవిషమప్రచారసమ ♦ సాధకశక్తిని వేగిరింపుచున్
దమకుచు నేను నేననుచుఁ ♦ దర్జనలాడుచు నిట్టిపోదమ
న్గమకము సేయుచున్ బ్రమథ ♦ నాథులు మీఱిన మర్లఁ బట్టు నా
తుములము చేతవవ్వనము ♦ దూలె నిరుచ్ఛ్వసనాత్తమాగతిన్. ౮.

చ. కలయఁగ గాత్రసైన్యములు ♦ గ్రమ్మినఁ బల్వలకుంజతీరముల్
వెలయఁగ నాతిరిక్తతను ♦ వేగ మెపొందుచు నంతలోన న
బ్బలమటు దర్లఁగా నపుడు ♦ పల్వలభావముఁ బొందినట్టులై
పొలుచుచు నట్టివేళ వన ♦ భూమి గనంబడెనుజ్జ్వలాకృతిన్. ౯.

చ. ఉరుకఠినోరుఘాతితస ♦ ముత్పతితోగ్రలతావితానముల్
గురుతర వేగమారుతవి ♦ ఘూర్ణితచందనసాలవృక్షముల్
తఱుమఁగ నెల్లెడన్ వెడలు ♦ తద్గణనాయకయూథమవ్వనం
బురవడి మీఁదికెన్నఁగయు ♦ చున్నదియో యనఁ జేసె నయ్యెడన్. ౧౦.

వ. అంత. ౧౧.

సీ. దర్పసంయుక్తుఁడై ♦ తపమునఁ గృశియించి, మదవినిస్రుతిఁ జిక్కి ♦ మత్తగజము
చండంబు నడుమించి ♦ జగతి రాజన్యుల, వధియించుకొఱకు ప్ర ♦ జ్వలితమగుచు
దిక్కులు గాల్చుచు ♦ దీపించు ప్రళయాగ్ని, కరణి తేజము దిశల్ ♦ గప్పి వెలుఁగఁ
బరుని లెక్కింపక ♦ బాణంబుఁ జేఁబూని, యనుకూలమగు సఖు ♦ నందుఁ బోలెఁ
గదనజయము మీఁదఁ ♦ గాంక్షను సేయుచు, శరము నీక చులక ♦ పఱచునట్టి
జలధిఁ బోలుబోయ ♦ సైన్యంబు పైసారె, కోపదృష్టి నిరవు ♦ కొలుపుకొనుచు. ౧౨.

వ. మఱియు నాపత్ప్రతీకారసాధనోపాయంబున నుండు గాండీవిచండకోదండంబును ధైర్యంబునుం బోలె నధిష్ఠింపుచుఁ బ్రకృతిస్థితం బయ్యును నవిలంఘనీయంబై నివాతంబునఁ జలియింపకుండు సముద్రంబునుం బోలె నా సమీపంబునం బడియున్న వరాహంవధనిమిత్తంబునఁ జలియించు విలయకాలాంతకుండనం బ్రజ్వరిల్లుచు బుత్త్విక్సమాహూయమానుండై యధ్వరంబునకుం జను దెంచు నిజపురస్థితపశుత్వంబునం జెన్నొందు రుద్రుండునుం బోలె నైసర్గికధైర్యగుణవినిర్జితేతరగౌరవుండై దురవగాహంబైన గాంభీర్యంబున వీరుల్లతాసాంద్రంబైన యరణ్యంబు పెంపున నతిదుర్గ్రాహంబగు భూధరంబు ననుకరింపుచు బుషభకకుదున్నతభుజాండును స్థూలకంధరుండును బృహచ్ఛిలావ్రపకటితవక్షుండును నై ఖలజనభరాలసంబైన జగంబు దుష్టరాజన్యగర్వార్ణవంబున మునుంగకుండ నుద్ధరింపం ఘోరమహావరాహంబుచందంబున నింద్రనీల

శ్యామలవిగ్రహుండై యఖిలసత్వంబులఁ బ్రకాశింపం జేయుచు, జలనిర్మలాదర్శంబునం దేజరిల్లుభాస్వంతునియందంబున మనుష్యభావంబునం బ్రకాశించునప్పురాణపూరుషుం డైననారాయణసహచరుం డగునర్జునావతారుం డితం డన నొప్పుచు నిఖిలక్రియారంభఫలాలంకృతం బై జగద్విజయప్రతాపస్థానత్వంబున నుద్దీపించు నయ్యర్జునునిమీఁద నక్కిరాతబలంబు లుక్కుమిగిలి యొక్కుమ్మొగిఁ బన్ని మహాపర్వతంబునుం గప్పునీలాంబుదబృందంబుచందంబునం బొదివె నప్పుడు. ౧౩.

క. ఏగతి నైనను నితని న, వేగ గెల్చెద ననుచు మును ♦ నెఱిఁ బల్కుచు నా
నాగణయూథపులపుడే, మూఁగుచు మోహాంధులైరి ♦ మొగి నాతని చేఁన్. ౧౪.

క. ఇటువలె నిశ్చయ మేకద, దిటముగ ఘనుఁ డైనవాని ♦ తేజము మతియుం
గ్కటముగ ను ప్రతిబలభట, పటుతరపౌరుషము దీలు ♦ పఱచు నెకాద. ౧౫.

క. ఒండొరు బాసట చేయుచుఁ, జండావష్టంభశక్తి ♦ సాహాయ్యమును
ద్దండతనందఱుఁ గవయుచు, వెండియు నతనికి నొడిపిరి ♦ వీరుల్ప్రమథుల్. ౧౬.

తే. ప్రబలసాహాయ్యయుక్తిఁ ♦ బరఁగునట్టి, కార్యసిద్ధులు దామెట్టి ♦ ఘనుల నైనఁ
గదిసినప్పుడు సైన్యసం ♦ ఘములతోడఁ, గలఁగితిరుగుడు పడఁ జేయుఁ ♦ గాదె యుపని. ౧౭.

వ. ఆ సమయంబున. ౧౮.

మ. వరకాండాసనయుక్తలంఘకశర ♦ వ్రాతంబుప్రతధ్వనుల్
వఱల న్వేరొక కాననంబునకుఁ బో ♦ వంగోరి పెన్గుంపులై
కెఱలరంబాఱుచు మింటికి న్నెగయుచ ♦ క్కీవ్రాతముం బోలెన
త్వరలీలన్ దిశలెల్ల నిండియొగసెన్ ♦ దండోపతండంబులై. ౧౯.

ఆ. శైలగుహల యందు ♦ సానుదేశంబుల, నిండెఁ బ్రతిరవములు ♦ మెండుకొనుచుఁ
జండవేగజనిత ♦ చాపనిర్ఘోషంబు, దిశలం బగుల మ్రోసె ♦ దీర్ఘముగుచు. ౨౦.

ఆ. భూనభోంతరాళ ♦ పూరితోపాంతమై, గహనభూనుహములు ♦ గంపిలంగ
ననిలసూచితాంబు ♦ దాతివృష్టియుఁ బోలెఁ, బ్రమథబాణరవము ♦ బరఁగె దిశల. ౨౧.

వ. అప్పుడు. ౨౨.

చ. అదనబుతుత్రయంబుపవ ♦ నాశనుఁ డౌటను బాలడస్సినన్
వదలుచు బాఱుకంచుకము ♦ హార్యరణోత్సుకతాతిరేకతన్
బొదలుచుఁ బొంగి పిక్కటిలి ♦ పూర్ణత నొందఁగఁ జేసెనర్యుడున్
గదనసతూనుఖుండయిన ♦ గాండివి దేహము భీమచాకృతిన్. ౨౩.

మ. ధనురుత్కంపితుఁడైనపార్థునిరణో ♦ దగ్రప్రభావృష్టిత
ద్ఘనసైన్యంబువినాశసూచకనిపా ♦ తస్ఫూర్జదులాకృతిన్
దనరస్త్రాగ్రణభూనభోంతరదిగం ♦ తవ్యాప్తమైరోషముఖ్
బెనఁగంగప్పెనుదుర్నిరీక్ష్యమగుచున్ ♦ భీతిన్వెసంజేయుచున్. ౨౪.

సీ. ఈరీతినబ్బలం ♦ బెల్లనుగప్పుచుఁ, బ్రళయాంతకునిలీల ♦ రౌద్రమగుచు
దిక్కులెల్లనునొక్క ♦ దెసకుఁగూర్చెడులీల, గవిదీప్తిసెగఁజిమ్ము ♦ క్రమమువీఱ
ననిలంబుభూగోళ ♦ మంతయునిండుచు, ఘూర్ణిల్లఁజేసెడు ♦ కొమరుమిగుల
నద్రులతోఁగూడ ♦ నవనిగంపిలఁజేయు, కరణినిబహుచిత్ర ♦ గతులనలరి
పార్థుఁడప్పుడుగ్ర ♦ బాహుదర్పంబున, నేనెనేనెగెల్తు ♦ నితనిననుచు
నొక్కపెట్టుగవియు ♦ నక్కిరాతకబల, బహువిధాయుధములు ♦ పరఁగఁజూచి.

క. ఘనకార్యఫలవినాశన, మునుజేసెడునట్టికాల ♦ మునుబోలెనుదా
సునిశితసాయకములనడు, మనెవేగమెతునియ నేసె ♦ మదమెలరారన్. ౨౬.

చ. అవిదితసత్ప్రయోగవిప ♦ దావహకారణమైయదృశ్యమై
తవిలి సమగ్రసత్ఫలయు ♦ తత్త్వవిదూరగతందలిర్చున
య్యవిరళశాంబజాలముల ♦ నర్జునుఁడత్తఱివృద్ధినొందెతాఁ
బ్రవిమలనీతిచేఁజతురు ♦ పాయములందగనొందుకైవడిన్. ౨౭.

వ. అప్పుడు. ౨౮.

చ. అలరఁగభూనభోంతరము ♦ లందొదిగంతములందొకానితే
కలరవిబింబమందొమఱి ♦ యాధనువందునొయొక్కసారిగాఁ
గలయవిముక్తమయ్యెమఱి ♦ కాకమునీంద్రుని దేహమందునో
వెలసెడునీశరౌఘమిది ♦ వింతనియెంచిరితద్గణావళుల్. ౨౯.

చ. అరయుఁగమర్మభేదులగు ♦ నట్టివియేనిఝుఁదద్గణాధిపో
త్కరములమర్త్యలోలవెస ♦ గాఁడుచుఁ గ్రుంపకయుచ్చిపాఱియా
శరములుస్వామికార్యమును ♦ జక్కఁగఁజేయనివానికైవడిన్
వసుసవధోముఖంబగుచు ♦ వ్రాలెనువాహిమశైలభూములన్. ౩౦.

వ. ఇవ్విధంబునఁ బ్రకాశింపుచు నస్తపోధనధనంజయప్రచండకోదండవినిర్గతమార్గణాసారం బక్కిరాతబలంబుపయిం బ్రసరించి మహాసంకటంబుగాఁ గంకటంబులు దూఱి శాటుదు, పిష్టపేషణావేశంబుఁ దలంచి తద్వ్రణంబులయందుఁ బునఃప్రహరణంబు సేయ

నొల్లక కార్ముకపూర్ణంబుగాఁ దూర్ణప్రయోగలాఘవంబుఁ దెలుపుచు, తద్బలంబు నంతటం గలయం జుట్టు ముండి మార్తాండప్రభాజాలంబు పంకజావళింబోలె సంకోచంబు నొందించుచు, స్వరూపప్రచారంబుల నవక్రంబై తేజస్స్ఫారంబులం బ్రకాశించుచు, నమోఘంబై మహారయంబున ఛేదనభేదనపాతనాదికర్మంబుల సమర్థంబై మహావీరోత్సాహంబునుంబోలె నుద్దీపించుచు, నప్రతిహతంబుగాఁ బ్రసరింపం బ్రయోగించుచు, నయ్యర్జునుండు మహోగ్రేషుమయూఖౌఘంబులు వెలుంగ నేకదేశస్థుండై యుండియు ననేకదేశాగతంబైన యయ్యరాతికిరాతబలంబులయందుఁ బ్రతిభటముఖోద్దీపితుం డగుతపను ననుకరించుచు, కోపోద్దీపితుండై మహారయంబునం బ్రవర్షించు శరవర్షంబునం బ్రచండానిలంబుచేతం గ్రీష్మోద్ధితం బైనపరాగంబునుంబోలె, తత్ప్రమథసైన్యంబు విభ్రాంతిం బొంది, యితండు తపోబలంబున బాణంబుల నదృశ్యాకారంబులు గావించి ప్రయోగింపుచున్నవాఁడో, కాదేని తదీయమాయావినిహతంబులై యస్మదీయాయుధంబులు మగిడి మమ్ముఁ దాఁకుచున్నయవియో, కాక యితనివలని గుణాతిశయంబుననో భయంబుననో తిరోహితులై యమరులు ప్రయోగించుచున్నవారో, కాని యితరంబైన సముద్రతరంగంబులచందంబున నేతత్సాయకంబు లనేకానీకంబులై పరఁగు టెట్లు? ఇతండు ఖండనంబు చాలించెనేని చరాచరంబులకు క్షేమం బగు, అట్లు గాదేని యిప్పుడ జగత్ప్రళయం బాపాదించునని భయంబునం దల్లడిల్లుచు, కోపోద్ధతుం డగువానిచేత శాంతప్రధానం బైనకార్యంబునుంబోలె మదోద్ధతునిచేతం బ్రియవచనంబుచందంబునఁ బ్రబలం బగుదైవంబుచేతం బౌరుషంబువిధానంబున నాజిష్ణునిచేతం బ్రకాశింపకుండె. తత్సాయకసమూహంబులం బలభటనికాయంబులకాయంబులం గప్పి మార్తాండమండలప్రచండప్రభాతండంబు పరిశోషితంబైన జలంబులపయిం బ్రసరించుచందంబున, మండలాకారత్వంబు దిక్కులం బిక్కటిల్లుచుండ మహోత్సాహంబునం బొంగి జగదభ్యంతరపరిచ్ఛన్నంబుగా సంధానమోక్షణంబు లెఱుంగరాకుండ నతండు పరిమండలీభూతంబుగాఁ బ్రయోగించు నిశితాంబకనికరంబంబున నత్యంతభీతిం గంపితవిజయం బగునశ్వపమనయనానీకం బయ్యర్జునునిచేత నిర్జితంబై యాయుధంబులు విడిచి రణంబు చాలించి నిజపురోవర్తనుండైన శంకరుం గనుంగొన నెఱుంగక భయభ్రాంతిం జెందుచు, నుక్కుచెడి పెక్కుతెఱంగుల నలుదిక్కులం బఱచిన నప్పుడు. ౩౧.

మ. జయవాంఛల్విడనాడుచుఙ్ బఱచునా ♦ సైన్యంబులంజూచిఙ
దయబుట్టఙ్ మదిలోననర్జునునకుం ♦ దక్కుండిపనక్లేకదా,

భయములైచిక్కినశత్రులదయం ♦ బాటించిరక్షించినన్
నయమున్ గీర్తిమహాత్ములౌనరులకె ♦ న్నంగా దియుద్ధంబులన్. ౩౨.

క. కరవాలచాపబాణో, త్కరములతోఁబఱచు నెడలు ♦ గనితఱుముచును
క్కటినిలిచినసాధించుచు, హరుబలమునునొంచి మెఱసె ♦ నతిశుభయుతుఁడై. ౩౩.

క. నరుఁడిట్లుభీతిఁబఱచెడు, పెరసైన్యముమందగతిని ♦ పిఱుఁదందటిమెన్
ధరణిమహాత్ములువిరిగిన, తఱుముచుమటినొంపమదిని ♦ దలఁపరుగాదె. ౩౪.

వ. ఇవ్విధంబున వెఱచఱచి టిచ్చవడి పిచ్చిపఱచు తత్ప్రిమథానీకంబులం జూచి విస్మయ మానమానసుం డగుచు సుస్థిరయశుం డగుట నబ్బలంబులు తిరుగుడుపడుటకు నుబ్బ దక్కి తత్సైన్యంబు నిలువరింపం దలంచి యడ్డంబు చొచ్చి తద్గణంబులకుం జేయి వీఁచి యెలుం గెత్తి సేనానాయకుండైన కుమారస్వామి యిట్లనియె. ౩౫.

క. సమరముచాలింపకుఁడీ, సమయోధులుమీరలసుర ♦ సంఘము నెల్లన్
సమయింపువారలితరుల, క్రమముననపకీర్తినొందఁ ♦ గానేమిటికిన్. ౩౬.

క. దినకరకరసంపర్కిత, నిమమడితేజమునఁబోలుతు ♦ రీరలువృథగా
ననినోడిపఱచుమీకీ, ఘనఖడ్గముతేలనవ్వఁ ♦ గారణమగుచున్. ౩౭.

క. వనచరసేనలఁగావక, వనమృగములజాడఁబఱచు ♦ వారికిమీకీ
ఘనశరములనగు వేదన, వినుఁడెందునమాననునుచు ♦ వెనఁబరికింతున్. ౩౮.

ఆ. అతులమైనకీర్తి ♦ యమితప్రభావంబు, దీలువడఁగనిట్లు ♦ తెఱలుమీకు
నెందువలనఁబోవు ♦ నీయపకీర్తిదా, మెఱసిసాహసమునఁ ♦ దిరుగకున్న. ౩౯.

ఆ. అసురవరుఁడుగాఁడు ♦ నహితులుండునుగాఁడు, కొండవంటిరక్క ♦ సుండుగాఁడు
అనికినుత్సహించు ♦ నలరాజసుండైన, పురుషుఁడదియుఁగాక ♦ భూవరుండు. ౪౦.

క. ఈతనికీగతివెఱచుచు, భీతింబఱవంగనేల ♦ పిఱుతివకబలో
పేతులయియెదిరినిలిచిన, నాతతముగగెలువవచ్చు ♦ నక్రమభంగిన్. ౪౧.

క. సునిశితబాణాసారం, బనుకంపతమందగతుల ♦ నడరింపుముఁదా
వెనుకొనిపశువులఁదోలెడు, ననువునమిముఁదోలియాడు ♦ నజ్ఞతగదురన్. ౪౨.

క. హతుఁడైనవాఁడుపురుషుఁడె, హతికిన్వెఱచఱచిపఱచు ♦ నతఁడొకభటుఁడే
పతియును దామనువనివని, హతుఁడగునాతండుపురుషుఁ ♦ డగుఁగాకెన్నన్. ౪౩.

ఆ. పుట్టుపహజగుణముఁ ♦ బోనొట్టుకొనుకంటె, మిగులమూఢుఁడైన ♦ మేలుతలఁప
మణులులేకసేయు ♦ మణిభూషణములొప్పు, చెక్కుమణులుసేర ♦ జెలువుగలదె.

చ. పరబలభంగవిస్ఫురద ♦ భంగశతాంగములిందులేవు న
త్వరితతురంగపఙ్క్తులును ♦ వారణబృంహితగంధసింధురో
త్కరములులేవయప్రతిహ ♦ తంబగుసైన్యములేదయీగతిన్
బఱవఁగనేలశత్రుజిత ♦ పౌరుషులైయపకీర్తినొందుచున్. ౭౫.

క. దివియందునుదైతేయుల, నవిరళగతిగెలిచివిజయ ♦ మందెడుమీకీ
భువినీచులకనిరిపుపైఁ, గవియకమతిపాఱిపోవఁ ♦ గాఁదగదిటులన్. ౭౬.

వ. అదియునుంగాక భవదీయాధిపుండైనశంకరుండు పన్నినశాత్రవునకు వెన్నిచ్చి పఱచుచుండు మిమ్ముం జూచి దురాచారధారాపరిపాలనంబునం బొందువిధంబున నిష్పౌరుషత్వంబునం బొందుచున్నవాఁడు. పరిపంథినిర్మథనసమర్థంబులై భయంకరాకారంబులం బొల్చుచు నిర్భయంబునం బరిరక్షాదక్షులై దైవమానుషాతీతప్రజ్వలితానన్యసదృశగుణాతిశయంబులం బ్రకాశించు మీరిట్లు భేదింపంబడి ప్రతాపాభిమానంబులు విడుచుచుం బఱవ నిమిత్తం బేమి? నిశితాసికాశలంబున నప్రతిహతం బగు తేజంబున వెలుంగుచు, రణపటిష్ఠుల మగుమమ్ముం బ్రతిఘటించి ప్రబలుండై రిపుండు విజృంభించి భాస్వత్ప్రవచుండును మహోన్నతపత్రుండును నై విశ్వప్రాణాపహరణకారణమహారణనం బగురణంబునం జలంబునం జలింపకున్నవాఁడని రోషణంబున భీషణంబుగా మోహరించి నిలువం దగు; అట్లుంగాక, తదీయఘోరశరాసారవిదారితంబులై యురదంబులుం బఱవరాకుండునట్లుగా గుప్పఁగూలం బడియున్నతురంగంబులవలనను, దంభోళిధారాసంభిన్నంబులై కూలిన కుంభినీధరంబులలీలం గనుపట్టు గంధసింధురంబులవలనం బ్రవహించు శోణితధారాప్రవాహంబులచేత నాకులంబై వియచ్చరుల కుత్సాహంబు దీపింప, నాయోధనధూర్వహానవాహినీనివహనిర్వ్యాపారవినిర్జితవిస్ఫూర్జితపరస్పరవాక్కలహంబులను, మదగంధబంధురసింధురఘటాసంభరణవిజృంభణంబునను, ఇతరేతరవిజయోత్సాహంబులను, పరివర్తితానుకారనముత్ప్లుతంబులగు బంధురకబంధంబులం గనుంగొని ప్రకంపితసారథికంబుగా భయాతురత్వంబున నరదంబు లడ్డంబుగా నీడ్చుచుం బఱచుతురంగంబులవలనను, శూన్యతూణంబులుగా బాణంబులం బ్రయోగించి పరిపంథిమార్గణప్రహరణంబుల విహరణంబు లుడిగి హాహాకారంబుల మొత్తంబులుగాఁ గూలు రాహుత్తులవలనను, మహావీరుల కుత్సాహంబును, భయభ్రాంతులకుం గ్రోధోపహరణంబును నగునట్లుగా మహోత్సాహంబునం జెలంగు సింహనాదంబులను, ధనుష్టంకారంబులను, పుంఖానుపుంఖితంబులై యసంఖ్యాకంబులై పఱచుఁ, గురుతరగజబృంహితస్వనంబులవలనను, గజఘంటికాకోలాహలంబులను;

రథనేమినిస్వనంబులను, పటహారవంబులను, భేరీభాంకారనాదంబులను, కేతనపటపట
పటాత్కారంబులను, బహుతూర్యనినాదంబులను, బిరుదాంకితశంఖారవంబులను లోక
భీకరంబైన సురాసురసంగ్రామంబునుం బోలె నతిఘోరంబు గాని యీ యాహవం
బున కోహటించి పఱచుట కీర్తివంతులైన శూరుల కుచితంబు గాదు. తిరుగుండని యు
క్కుమారుండు పురికొల్పం దెఱలి యనేకవిధంబులం బఱచు తత్ప్రమథానీకంబుల
నిలువరింపుచు మందస్మితసుందరవదనారవిందుం డై యంధకరిపుం డగునయ్యిందు
శేఖరుండు భండనోన్ముఖుం డై గండుమెఱసి యురవడించిన నా సైన్యంబులు రిపు
శరాగ్నిజ్వాలాజాలంబుల వేఁడిమిం బోఁడిమిసెడి పరిపంథిబాణార్ణవంబున మునిఁగి
యొద్దియునుం గానక దిగ్భ్రాంతులమై యున్న మమ్ముం దీరంబు చేర్చి రక్షించె
నని యకలంకంబుగా నా శంకరుం గొనియాడుచు నంతసంబునం బురికొని వెన్ను
దన్ని నిలిచె నంత. ౪౭.

క. హరుఁడు పినాకధ్వనిచే, హరిశైలము పగులదిక్కు ♦ లద్రువఁగ నరుపై
శరవర్షముఁ బరఁగించెను, మెఱయుచు భూధరముఁ గప్పు ♦ మేఘము బోలెన్. ౪౮.

క. హరుఁడును నరుఁడును బోరఁగ, ధరణీధరసదృశులైన ♦ తత్ప్రమథులొగిన్
వెఱచఱచిచిత్రరూపుల, కరణిని విస్మయము నొంది ♦ కన్గొనుచుండన్. ౪౯.

క. నరుఁడురవడించి యేసెడు, శరవర్షంబుడిపి యపుడు ♦ శంకరుఁ డుడిన్
గరలాఘవ మొప్పారఁగ, వరమార్గణసమితిఁ బఱపె ♦ వాసవిమీఁదన్. ౫౦.

క. పురుహూతసుతుఁడు దానవి, కరము గుదుగఁ ద్రుంచి యుద్ధ ♦ కౌశల మొప్పన్
హరుమీఁద బాణవర్షముఁ, గురియుచుఁ జరియించుచుండె ♦ ఘోరాకృతియై. ౫౧.

క. చలితశరాసనముక్తో, జ్జ్వలకాండనస్ఫూర్జదంశు ♦ చయములు నిగుడన్
వెలుఁగుచుఁ దోఁచెను నత్తఱి, బలభేదనతనయుఁ డపుడు ♦ భానుఁడు బోలెన్. ౫౨.

మ. హరకాండాసనముక్తఘోరశితబా ♦ ణాసారముం గప్పెన
ప్పురుహూతాత్మజమార్గణావలి విసన్ ♦ బుంఖానుపుంఖంబుగా
వసుసంబద్ధ్వదుఁ జండభానుకిరణ ♦ వ్రాతంబులం గప్పుచుం
ధురధారాధరభంగి వెంతయునువి ♦ ద్యుత్కాంతిదీపింపఁగన్. ౫౩.

క. ఈరీతి నరుఁడు పఱపెను, ఘోరశరాసారమడిపి ♦ గురుబాణవ్యా
పారమున దశనమార్గము, ధీరతనతిక్లైపహరుఁడు ♦ ధృతిమోఱంగన్. ౫౪.

మ. నటురాజోఘుంభద్యుంకరోరుశిఖిపిం ♦ ఛస్తోమసంజాతపుం
ఖములం బోల్చుశరంబు లేర్చి గుణసం ♦ గంబొప్పఁ బల్వుంటఁ దా

సమరంబూరిచి శంభుఁడేయనపియ ♦ య్యాకాశముం గప్పె హే
మమయూఖౌఘము విస్తరిల్లఁగఁ దటి ♦ న్మాలాసముద్దీప్యమై. ౫౫.

మ. నరుబాణంబులమీఁదఁ ఘోరముగ మే ♦ నన్నాటన వ్వేళ వా
నరకేతుండును బిచ్చలింపఁగ నగేం ♦ ద్రసుతార్తిశోభిల్లఁ దా
హరికాంతుండును భాసితుండును శివా ♦ గ్రాధిష్ఠితోద్దీప్యసు
స్థిరధీరోన్నతదుర్గ్రిహత్వ విజయ ♦ క్షేమాభిరాముండునై. ౫౬.

ఉ. అంతట శంభుచేతవిక ♦ లాంబకుఁడై నరుఁడగ్ని వోలెన
త్యంతము మండి పేర్చుచుబ్ర ♦ హజ్జటరాశి వెలుంగనోషధీ
సంతతి బ్రజ్జ్వరిల్లు హిమ ♦ శైలము చాడ్పున నొప్పి మార్గణా
క్రాంతము గాఁ బురారి విశి ♦ ఖంబులు ద్రుంచుచు నేసె నుగ్రతన్. ౫౭.

క. హరుఁడపుడు గ్రతఁ జాపము, దురమునఁ గౌశలము మెఱయ ♦ దోర్బలవిజయో
ద్ధురతం బాలిచెడు నరుపైఁ, బఱపెన మోఘాంబకోగ్ర ♦ పత్త్రాలు వసుసన్. ౫౮.

మ. స్థిరభానూజ్జ్వలబింబసంభవితసం ♦ స్ఫీతాంశుజాలంబు సా
హరకాండాసనమండలాంతరవిని ♦ ర్యద్బాణసంఘాతముల్
మఱలం జేయుచు నప్పుడర్జునుఁడు భీ ♦ మంబైన గాండీవని
ష్ఠురనిర్ఘోషశరాలిఁ గప్పె ధనుర ♦ స్త్రోకప్రభావంబునన్. ౫౯.

క. శంభుఁడు నెంతయు రణసం, రంభంబునఁ బేర్చి తచ్ఛ ♦ రంబుల నెల్లన్
సంభిన్నము సేసియు వ, ష్టంభంబున ననునిఁ బొదివె ♦ శరవర్షమునన్. ౬౦.

ఉ. అప్పుడు నర్జునుండును మ ♦ హత్తరశాతహరాంబకౌఘముల్
గుప్పలుగా లమాటికిని ♦ ఘోరతఁ ద్రుంచి మహాగ్రహోగ్రుఁడై
యొప్పుచు మానిసంఘముర ♦ జోర్వినిజాడననేక ఫల్గునుల్
గప్పిరయంబు విస్మయతఁ ♦ గన్గొనఁ జేసెను జిత్రచారతన్. ౬౧.

సీ. గాండీవమండలా ♦ ఖండనిర్ముక్తప్ర, చండకాండౌఘము ♦ ద్దండమగుచుఁ
జండీశకోదండ ♦ సంభూతమార్గణ, మండలిఖండించి ♦ మెండుకొనఁగఁ
జండదానవజయో ♦ ద్దండులౌ ప్రమథులు, సారెదినచ్చెరువంది ♦ చూచుచుండ
శంభుపైఁ జెనసియు ♦ జయలక్ష్మిఁ జేకొనె, నత్యద్భుతంబిది ♦ యనుచు మునులు
తనువులుప్పొంగి పులకింప ♦ మనములందు, నెంతయును బిక్కటిల్లెడు ♦ సంతసమునఁ
బార్థభుజవీర్యశౌర్యప్ర ♦ భావములను, బ్రస్తుతించిరి పొగడిరి ♦ పాండుసుతుని.

వ. ఇవ్విధంబునం బొగడు వడసి యవ్విజయుండు శరాసారఘోరంబుగాఁ బోరునప్పు డారాతికదనకౌశలంబుఁ గనుంగొని కోపోద్దీపితుం డై యిట్లని వితర్కించు: ఏతత్సంగరంబున మదవినిస్రుతశ్యామాయమానానూన కపోలభాగంబులఁ జెలువొందుచు, మహోన్నతంబులై యాక్షేపించుచు, అక్షీణం బగుదర్పంబున రణదక్షంబులై మహాపర్వతసన్నిభంబు లైనమత్తేభంబులయొత్తంబులు విహరింపవు. బహువిధకేతనమణిచ్ఛాయాకలాపంబులం జిత్రభానుప్రదీప్తులకుం జిత్రత్వంబు సంపాదించుచుం బయోధరగంభీరధ్వానానుకారపటునేమికారటనంబునం బరఁగుమహారథప్రచారంబును లేదు. సముల్లసత్ప్రోస్త్రిమాలికావిరాజచ్ఛామలఫేనపుంజంబులను రంజిల్లుసముద్రోదకంబు వెల్లివిరిసినచందంబున దిక్కులు పిక్కటిల్ల ననర్గళప్రచారంబులఁ బరతెంచుఘోటకపటలంబునుం గనంబడదు. హతాహతోద్ధతధ్వనితవీరయోధప్రతిభటసముజ్ఝితతటిద్దీపితభాస్వద్దివ్యస్వదంశుప్రజ్వలితాయతనిశాతహేతిప్రపాతంబునుం దోఁచదు. విలయకాలకాలప్రభాజాలవిశాలఘనరితరథనేమికాకంఖాణరింఖాసంఘాతసముద్ఘాటితసముద్ధితోద్ధూతపరాగపటలంబు వియత్తలంబునం బ్రసరింపుచు, వీరవరణోత్సుకాగతసురవారసుందరీనయనతిరోధానత్వంబున నకాలరాత్రిం జేయదు. పృథుతరనేమికానిర్ఘోషభీషణం బగుతురంగమహేషారవంబులం బ్రబలంబుగా నిగుడు నవారణమదవారణబృంహితంబులు దుందుభినిర్ఘోషంబులం గ్రిందుపఱచవు. పౌరుషయశోభిమానులగువీరయోధులాయుధప్రహతుల మూర్ఛిల్లినం దేరునట్లుగా జలవర్షధారాశీతలం బగుతదనేకానేకపకరశీకరాసారంబునుం గనుపట్టదు. అనర్గళం బగుసేనామార్గంబు పంకిలంబై దుర్గమంబై దురవగాహంబగుచు రక్తనదీప్రవాహంబునుం బ్రవహింపదు. మదద్విరదరదనక్షతంబు లగువక్షస్థలంబుల గగననిపతితంబు లగుబృందారకసముత్సుకోత్సర్జితమందారకుసుమదామంబులు మత్తద్విపంబులకు నెదిరించి సోలిన వీరయోధులకు మూర్ఛలం దోఁప నీకయుండుపుటయుం గానరాదు. కరికరశీకరనికరపరివ్యాపితాధోరణధారణభర్మనిర్మితవర్మరత్నప్రభాపటలంబుమీఁదటం బన్నిభాస్కరతేజం బింద్రచాపఖండోత్పాదనంబు గావించుటయుం గనంబడదు. పక్షోపలక్షితం బగుమైనాకంబుచేతంబోలెఁ బరసామజంబులచేతం గలంచంబడి సైన్యంబులు దైన్యంబునం బరిభ్రమించుచు సముద్రోదకంబులచందంబున ఘూర్ణిల్లకున్నయవి. ప్రతిభటసేనాగజంబులమీఁద నతిరయంబుగా నరదంబులు బఱపుమహారథికయోధంబులకుం బదావరోధకం బగునట్లుగా మూలంబులకుం దునిసిపడియున్నహస్తిహస్తంబులును విస్తరిల్లవు. గజారోహకులు ద్రెళ్లినం గాలునంకుశమూలంబుల

బిరుదుచిహ్నంబులుగాఁ గట్టినమయూరపింఛాకలాపంబు కువలయశేఖరంబులం జెలువొందు నిజకామినీశిథిలబంధం బగుకేశపాశంబువిధంబునం దదీయవక్షస్స్థలవిస్తృతంబునుం గాదు. కల్పాంతకాలంబునుంబోలె ససంఖ్యాకంబుగా మహావీరలోకంబు సమయుచుండ జగద్భక్షణలోలుపదీర్ఘజిహ్వాంచితోగ్రాననంబున నత్యుద్ధతం బైన మృత్యువిహారంబునుం దెలియంబడదు. మహారథికపరాక్రమంబును నిరసించు నస్మదీయసామర్థ్యంబు చంద్రతేజంబుపయిం బ్రచండమార్తాండదీప్తి వెలుంగనియట్లీనీచ సంగరంబునం బ్రకాశింపదు. ఇది విరుద్ధంబును నత్యద్భుతంబును నై యున్నయది. అట్టి మదీయశక్తివైకల్యంబు దైవమాయావిశేషంబో, కాక యస్మద్బుద్ధివిపర్యయంబో, లేక మత్పరాక్రమంబె నష్టం బయ్యెనో, యిట్లుంగాక నే నర్జునుండనుం గానో. మఱి యితరం బైనను గాండీవచండకోదండగుణవిముక్తనిశాతబాణవ్రాతంబు పూర్వంబున శత్రుసమూహంబులమీఁదం బోలె నిప్పుడీ కిరాతానీకంబుపయిం బరాక్రమింపకుండు నే! అదియునుంగాక యితండు ధనుర్ఘోషంబున నాకసం బవియింపుచుం గిరాతవేషంబున నుండుమహాపురుషుండు గాని నిశ్చయంబుగాఁ జేష్టావిశేషంబు లూహించినకార్ముకం బెడతెగక మ్రోయునట్లుగా గుణాకర్షణోద్ధరణసంధానమోక్షణంబులు లేవయ్యె. కరలాఘవంబున శరౌఘంబులం బ్రయోగించెడు సుస్థిరానతాంసశిరోధరసంధానం బనాయాసఘటనంబుగా నిర్వికారం బగుముఖంబు సంపూర్ణచంద్రానుకారంబై పొల్చెడు. కార్యవశంబున నాలీఢాదివిస్తారవిశేషంబుల సుస్థిరదేహుండై సౌష్ఠవంబు మెఱయుఁ జలాచలలక్ష్యంబుల సముపాతంబుగా శరంబుల నాటించెడుసమయం బెఱింగి పరుని నొప్పించుచు నాత్మసంరక్షణంబు సేయుచుం బోరునైపుణ్యంబు భీష్మద్రోణాదులయందునుం గనుంగొనుట లేదు. వనచరుల కెట్లు సంభవింపనేర్చు. అట్లు గావున నీతం డెల్లభంగులం గిరాతుండు గాఁడు. ఇట్లసాధారణపరాక్రమంబునం బోరునిమ్మహాపురుషుని విక్రమంబు దివ్యాస్త్రమహిమం గాని నివారింప నలవి గాదు. అల్పంబైనను రోగప్రాయం బగుశత్రువివర్ధనం బనర్థంబు గావున సహించుట యుక్తంబు గాదని నిశ్చయించి యనివార్యవీర్యశౌర్యధుర్యుం డగు నయ్యర్జునుండు ప్రమథగణపరివృతుం డగుశాత్రవుం బరిభవింపంబూని సమ్మోహనాస్త్రంబుఁ బ్రయోగించిన. ౬౩.

సీ. భీమదావానలో ♦ ద్దామగంభీరమై, నీలజీమూతంబు ♦ లీల మెఱసి
తపనతేజోనిధో ♦ ద్ధతలీలభూనభోం, తర మెల్లఁగప్పియు ♦ ద్ధతిదలిర్ప

నిబిడాంధకారంబు ♦ నెరయంగవనిఁగప్ప, తెఱఁగునవయ్యస్త్రి ♦ తేజమప్పుడు
హరసైన్యములమీఁద ♦ నడరిబల్విడిఁబర్వి, ప్రజ్ఞావిహీనంబు ♦ పరఁగఁజేసి
కడఁకఁజేష్టలుడిపి ♦ గర్వంబుఁచూలించి, సమరకౌశలంబు ♦ సమయఁజేసి
కరణపటిమదప్పి ♦ కడుభయంకరమైన, నిద్రనొందఁజేసె ♦ నెరయనంత. ౬౪.

క. స్థిరతరగురుసారంబులఁ, గురువంశజులైనమిత్ర ♦ కులమునుబోలెఱ
వరధనువులువిడువకకొం, దఱుమ్రాన్పడియుండిరపుడు ♦ తత్పరవశులై. ౬౫.

ఆ. ధైర్యమువదలకయె ♦ ధరణీజములనూని, పొగరుకన్నులన్ని ♦ మూసికొనుచు
గజములట్లుక్రిందు ♦ కరములుప్రేలంగ, వివశులగుచుఁగొంద ♦ ఱవనిఁబడిరి. ౬౬.

ఆ. కాలయమునిలీలఁ ♦ గడఁగియుద్వృత్తిమైఁ, బాండవాస్త్రమపుడు ♦ ప్రతిఘటింపఁ
గర్మఫలములెంచి ♦ కరములనుండక, కొన్నియాయుధములుఁ ♦ గూలెనవని. ౬౭.

వ. అంత. ౬౮.

సీ. మాయాతిరోహిత ♦ చ్ఛాయాశశాంకమా, శివునిశిరమునుండి ♦ యవిరళముగ
భానుబింబప్రభా ♦ పటలంబుకైవడి, దీప్యత్త్విశంగోగ్ర ♦ తేజమడరి
యజ్ఞానమణఁచుత ♦ త్త్వజ్ఞానమునుబోలె, నిర్జరాస్త్రజమైన ♦ నిద్రనుడిపి
తెలివినెక్కొనఁజేసి ♦ జలదముల్పటలి, తంబుగావించిచి ♦ స్తరతనొంది
యుండుకాలముగతిఁజూచ ♦ నొప్పుసంధ్య, పగిదిఁదత్సైన్యములనేత్ర ♦ పంకజములు
వరునవికసింపఁగాఁజేసి ♦ వఱలెనప్పు, డంతనద్దివ్యబాణంబు ♦ శాంతినొందె. ౬౯.

వ. అంత. ౭౦.

తే. తెలివిమీఱంగనానిద్రఁ ♦ దెలిసిలేచి, మబ్బువిచ్చినదిక్కులు ♦ మహితమగుచు
నడుగుణంబులఁదాల్చిన ♦ యొప్పుమీఱఁ, బ్రమథబలములువివిధాయు ♦ ధములుదాల్చె.

తే. అంతనారాత్రిగడచిన ♦ నంతరిక్ష, ముబ్బునెత్తెనుగతిదిక్కు ♦ లుజ్జ్వలతను
వెలసెనర్కాంశుజాలంబు ♦ విస్తరిల్లె, మొనసిదినలక్ష్మిరెండవ ♦ దినముఁగదిసె. ౭౨.

సీ. భుజవీర్యశాలియా ♦ విజయుండునవ్వేళ, సమ్మోహనాస్త్రంబు ♦ శత్రుచేత
దుర్గంబుదిగ్గజో ♦ ద్ధురతచేఁబోలెను, నప్రయాసతిభగ్న ♦ మయినఁజూచు
సురగేంద్రబాణంబు ♦ నరిబోసిమేసిన, నదితటిద్దీప్యద్వి ♦ పాగ్నులెగయఁ
గాలజిహ్వాభీల ♦ చాలనక్రియమీఱ, గడుభయంబునదేవ ♦ గణములాదుఁగ
నాకసముఁగప్పిదిగ్గజ ♦ హస్తరీతి, నీలమణిదీర్ఘకాయంబుఁ ♦ బోలిమెఱయ
లీలగగనాబ్ధికల్లోల ♦ మాలికనఁగ, కాలసర్పాళిగవిసెనా ♦ ఖిలమగుచు. ౭౩.

వ. ఇట్లు ఘోరంబుగాఁ గవిసి యా దుష్టోరగనికరంబు నిజఫూత్కారోద్గారితధూమావృతాంశుజాలుండై యుష్ణకిరణుండు శీతకరుండై తోఁప జగత్ప్రాణాపహరణభీషణవిషదృష్టిపాత్రంబు లగు నేత్రంబుల వినిర్గతంబు లైనపిశంగకాంతులు దిక్కులు వెలుంగం జేయుచు, విశాలజ్వాలాకలాపంబులు విస్ఫులింగాభీలంబుగా నిగిడింపుచు, ననర్గళప్రచారంబులు మెఱయు విషాగ్నిధూమాకులదిగ్విభాగంబుగా భోగిభోగచ్ఛటాపరిచ్ఛన్నం బై నభంబు శత్రుపరివృతం బైనపుటభేదనంబు ననుకరింపం జేయుచు, శతసహస్రాయుతసంఖ్యాకంబులై తద్బలంబులం గప్ప నప్పు డప్పశుపతియును దప్పకతాత్కాలోదయకారణమంత్రావిర్భూతం బగు వైనాయకాస్త్రంబ నరనాయకుండు నీతిపారగత్వంబున రిపుకృతనిజమండలావరోధం బుడుపు తెఱంగున నబ్భుజంగాస్త్రంబు భంగింపం బ్రయోగించిన నదియును గరుడశతసహస్రాయుతనియుతాకారంబులై విద్యుత్సంకాశం బగు తేజంబున నాకాశనయనతిరోధానంబు గావింపుచు నభోభాగంబునం బర్వి గరుత్సంజాతవాతోద్ఘాతంబులై మహాగహనంబులు జీర్ణతృణౌఘంబులునుంబోలె నభ్రమార్గంబునం బరిభ్రమింపం జేయుచు, మనశ్శిలాధాతువిశేషచ్ఛదసన్నిభం బగు తేజఃపుంజంబు పశ్చాత్పురోభాగంబులం గప్పి గగనంబునం జరించు విహంగమసంఘంబుల కపూర్వౌద్ధత్యంబు గావింపుచు, నక్షీణపక్షవిక్షేపంబునం బరిభ్రమితసానుభాగంబై హిమాచలంబు మదరాగారుణితసురగరుత్కాంతిపూరప్రపూరితమహాగుహాంతరాళత్వంబునం బ్రమత్తత్వంబునుంబోలెం గఁపింపం జేయుచు, నక్తందివాంతరం బైనసంధ్యాకాలంబునుంబోలెఁ బ్రకాశించుచు, భూనభోంతరాళంబులం బిశంగత్వంబు నొందింపుచు, నంశుసంతానత్రస్తంబు గావించి వనాంతరంబులం బ్రవేశించుభీమోద్దామధామంబునం బర్వి యధ్వరవిధ్యపచారదోషంబు ప్రాయశ్చిత్తకర్తంబు హరించు తెఱంగున నయ్యురగసమూహంబులం బరిభవించిన. ౨౪.

చ. అసదృశలీలఁ బూర్వకృత ♦ మైనశుభంబును బోలె శాత్రవో
ల్లసితపరాక్రమంబు సఫ ♦ లంబుగఁ జేయుచు నాగసాయకం
బసదుగ సంహృతంబయిన ♦ నత్తఱి నెంతయుఁ గ్రోధదీప్తుఁడై
యసమశిఖానలాంబకము ♦ నర్జునుఁ డేసె నుగ్రమూర్తియై. ౨౫.

వ. అప్పుడు. ౨౬.

సీ. దీపితోర్ధ్వాధర ♦ తిర్యక్ప్రసారిత, జ్వాలాంతరాళోగ్ర ♦ [illegible] మెఱయ
నురుమేఘపఙ్క్తుల ♦ కుఱుకు సింహము బోలెఁ, బ్రాణికోట్లను మ్రింగు ♦ భంగి మెఱయఁ

బ్రళయాగ్ని నిగుడుచు ♦ భానుదీప్తిహరించి, విస్ఫులింగోదయ ♦ ప్రస్ఫురముగ
భిద్యమానాశ్మగం ♦ భీరధ్వనులుమీఱ, జంటపెన్మంటలు ♦ మింటికెగయ
వాయువశమునఁబసిఁడివ ♦ ప్రమునుబోలెఁ, గనకతుంగోగ్రశిఖరిమై ♦ ఖురులఁదనరి
కాంచనానూనపట్టణ ♦ క్రమతకింశు, కోరుపుష్పితవనరీతి ♦ మీఱెనపుడు. ౭౭.

ఆ. పల్లవములరీతి ♦ భాసిల్లుశిఖలచే, మెఱసి కాల్చునీల ♦ మేఘసమితి
నభ్రమార్గమునను ♦ శుభ్రమైచూపట్టెఁ, బ్రళయకాలరౌద్ర ♦ పటిమమెఱయ ౭౮.

క. లోలాభీలవిశాల, జ్వాలలనాగ్నేయశరము ♦ సైన్యము నెల్లన్
గాలునిగతిసమయింపఁగ, శూలియువరుణాస్త్రమేసె ♦ సుస్థిరభంగిన్. ౭౯.

వ. ఆ సమయంబున. ౮౦.

సీ. పర్వతోభయపార్శ్వ ♦ ప్రాంతవిద్యుల్లతా, మేదురంబగునీల ♦ మేఘపటలి
దీపితాగ్నేయోగ్ర ♦ తేజంబుమాయఁగాఁ, బటునటత్ఫూత్కార ♦ బహుళమగుచు
దివినుండిగంగదాఁ ♦ బ్రవహించువిధమున, నవిరళజ్వాలిక ♦ లడఁగుచుండఁ
దప్తాయసముమీఁదఁ ♦ దలకొన్నవిధమున, నంబుధారాప్రవా ♦ హంబునొరఁగ
పూత్కృతులమించిమింటికిఁ ♦ బొగలునిగుడ, నడరియార్ద్రేంధనంబేచ్చు ♦ నట్లుఫేన
తతులునిగుడంగనభ్రసం ♦ తతులుబర్వె, భీకరాకారనిర్ఘోష ♦ భీషణముగ. ౮౧.

ఆ. చిత్రకేతుచాయ ♦ చీనాంబరములీల, ధూమసంవృతమయి ♦ తోఁచుచుండ
నింద్రచాపదీప్తి ♦ నెసఁగియాగ్నేయాస్త్ర, కాంతులపుడుచిత్ర ♦ గతులఁదనర. ౮౨.

క. జలవర్షముపైఁగప్పిన, బలుపగునిర్ఘోషమడరఁ ♦ బాండుప్రభచే
నలఘుతరధూమపటలము, వెలయంగాశాంతినొందె ♦ వెరవటియచటన్. ౮౩.

క. సింధూర్మిచయవిభాసిక, బంధాఘూర్ణచ్ఛిన్నమగుచుఁ ♦ బావకశరసం
బంధాగ్నులుజలదచ్ఛద, సంధ్యావృతరాగలీల ♦ సమసెంజూడన్. ౮౪.

క. నీలాద్రిసదృశజలధర, జాలంబులుకలయఁబర్వి ♦ సంధ్యావృతమై
యాలోగగనమువికసిత, నీలోత్పలజనితశోభ ♦ నెరయవెలింగెన్. ౮౫.

వ. అంత. ౮౬.

క. నానావిధరణకోవిదుఁ, డానఘ్నుఁడపుడుశత్రు ♦ హననోత్సుకుఁడై
నానాశరములనేసిన, వానినిదునుమాడెహరుఁడ ♦ వారణలీలన్. ౮౭.

మ. హరుఁడీరీతిఁదదీయబాణమునఁబ్ర ♦ త్యస్త్రంబులంద్రుంపఁగా
నరుఁడున్నత్యసరకేశిద్యోసిమఱియుం ♦ దంబోకదివ్యాస్త్రముల్

నిరసింపఁబడెబాహుదర్పవిలస ♦ ల్లీలన్వెసంబోరెదన్
వెరపుంజేవయులావుశౌర్యముధరన్ ♦ విఖ్యాతిగాఁబోరెదన్. ౮౯.

సీ. అనుచునూహింపుమ ♦ నాపదల్ బాపఁగాఁ, జాలెడుదివ్యాస్త్రి ♦ జాలమప్పు
డటువంటిమిత్రుల ♦ యందునుబోలెను, సంతృప్తిహ్మములైన ♦ నంతనరుఁడు
పౌరుషంబునుబోలెఁ ♦ బటుశరాసనమున, ధైర్యంబునూల్కొల్పి ♦ శౌర్యమునను
సమరాభియోగోత్స ♦ వమునదీపించియు, శాత్రవోన్నతికార్త ♦ సైంపలేక
నుదిరికోపంబునను దేహ ♦ ముబ్బుదఱిగి, పొగలుఁగప్పిననగవహ్ని ♦ పగిదిఁదవరి
శత్రుభీషణవీర్యతే ♦ జములు వెలయఁ, బాదుకొనినిల్చిమఱియున ♦ బ్బాహుబలుఁడు.

ఆ. శత్రుదుర్గమునకుఁ ♦ జంచలంబందక, ధీరభావమపుడు ♦ తేఁటపడఁగ
వంశమానములను ♦ నెదలనికీర్తిచే, భార్యచేతఁబోలెఁ ♦ బరితపించె. ౯౦.

క. హిమగిరిగల్చెడుకొఱకుని, షమనయనుఁడునిగ్రహించు ♦ జాహ్నవిరభస
క్రమమునవపకృతవీర్య, త్వమునొందుచుఁగోపమడర ♦ దర్పోద్ధతుఁడై. ౯౧.

వ. ఇవ్విధంబున ధైర్యవీర్యశౌర్యంబుల నవార్యుండై పొల్చి నిల్చి యవ్విజయుండు శాబ్ది కుండు శబ్దంబున భావార్థంబు సాధింపం దలంచునందంబున సాయకంబుల విజయంబుఁ గొనం దలంచి సంగ్రామోన్ముఖుండై ప్రతాపోద్దీపితుం డగుచు పూర్వయుద్ధంబుల యం దిట్టి శక్తివైకల్యం బాపాదించునే యనుచుం బరితప్తుండై భీషణశేషోరగముఖో ద్ఘాతమహావిషాగ్నిజ్వాలాకలాపంబునుంబోలెఁ గ్రోధంబువదనంబున నిండి వెలుఁగం గోపారుణితనేత్రంబుల బాష్పంబులు దొరఁగ సంగరవిభ్రమంబునం బరిభ్రమిత శిరస్కుండై సాంద్రరోషసంతప్తం బగుముఖంబు శైత్యోపచారంబు సేయం దోఁచు తెఱంగున ఘర్మోద్గమంబు నెరయం భృకుటిసంఘటితవికటితచటులాననంబు మెఱయఁ గ్రోధాంధకారావృతుండై నీలనీరదపరిచ్ఛన్నత్వంబున వహ్న్యున్ముఖోత్సుకం బగు నూర్ధ్వప్రసారితగభస్తిస్తోమంబులు విస్తరిల్లం బ్రకాశించుచండమార్తాండుండునుం బోలెఁ బ్రదీప్తుం డగునయ్యాఖండలనందనుండు దిగ్వేదండశుండాదండసముద్దండం బైనబాహుదండంబున భద్రగజం బద్రిశిఖరంబునుంబోలెం బరమోగ్రగంభీరధ్వానం బునం బ్రచండం బగుకోదండం బఖండంబుగా మ్రోయించుచు, వప్పురారాతిపదాతి చేతోజాతంబులం జిత్తజుండు ప్రియజనధ్యానంబులచేతంబోలెం బ్రళాతబాణపాతం బులం బ్రతప్తంబు నొందింపుచు, నప్రతిహతఘోరశరాసారంబులం బరఁగించిన శాస్త్రి జ్ఞానియందు వాదిత్వంబును, వీతరాగులమొదల గుణాపేక్షయు, నగోచరం బైనపర బ్రహ్మంబునందు వాక్యంబునుం బనిగొననివిధంబున నప్పురారిదేవుని దేహంబునం దత్సా

యుకసముత్కారంబు నిష్ఫలంబై హైమంతభాస్వంతాంశుజాలంబువిధంబున మహో న్నతంబైన శైలంబునుంబోలెఁ బ్రకాశించునప్పినాకపాణి నొప్పింపం జాల దయ్యె. అప్పు డప్పశుపతియును వప్రక్రీడాసముద్ధతం బగుదురంతదిగ్దంతిదంతప్రభేదనపాటవ ప్రహారంబు హరియించు తెఱంగున నతనియవక్రపరాక్రమం బుపసంహృతంబు గావించుచు, రణోద్ధరణసమర్థం బగుప్రతాపం బద్దివిజరాజనందనునకుం దల కొనునట్లుగా బ్రహ్మాదిమూలకారణుం డగునాస్థాణుం డప్పాండవేయునిమీఁదివాత్సల్యంబునం దదీయాభిభవంబు సైరింపుచు. ౯౨.

క. ప్రతిహతుఁడయ్యునునీతఁడు, వితతపరాక్రమము వెలయ ♦ వేఁడుకతోఁదా
నతులయశంబునమద్ది, పితుఁడయ్యెడుసూర్యుపగిది ♦ భీకరలీలన్. ౯౩.

ఆ. ఇతనిపౌరుషంబు ♦ నెల్లనుజూచుచు, భీతిఁదేజము డిగి ♦ పెంపుదఱిఁగి
కాంతిదఱుఁగుదీప ♦ కళికయుఁబోలెను, దర్పముడిగె సైన్య ♦ తతిదలంప. ౯౪.

క. మదముడుగుదంతిప్రతిగా, నెదిరించినమత్తకరికి ♦ నెంతయు గెలువన్
విదితంబగుగతినితనికి, నదనం గెలువంగ సులభ ♦ మగుచుండెఁ జెన్. ౯౫.

క. అనియీరీతినిశంభుం, డనుపమునుగు పార్థుకీర్తి ♦ యరిమధ్యమునన్
గొనియాడుచు మతిక్రమమున, ననినాతని గెల్చియోడు ♦ నయ్యెడఁదలఁచెన్. ౯౬.

వ. అంత. ౯౭.

సీ. తపసియౌవిజయుని ♦ యపరిమితంబైన, బాణావళినిభూత ♦ పతిబలంబు
నఖిలజీవులుభూమి ♦ నాజన్మసిద్ధమౌ, జాతిధర్మమువిడిచె ♦ జాలనట్లు
సైరింపఁగాలేక ♦ సతతంబుభయమంది, యాకులంబగుచును ♦ గోకులంబు
నిశివేళలనువర్ష ♦ నిర్ఘోషమునుబోలె, ఘనబాణరచితాంధ ♦ కారమడర
వతఁడుబరఁగించుశరవర్ష ♦ వితతరవము, వీనులెల్లనుబగిలింపు ♦ వివశమగుచు
వినుచునంతంతనిలిచిక ♦ స్తైనుచునుండెఁ, జిత్రరూపంబుపగిదిని ♦ శ్చేష్టితముగ.

మ. అపుడపార్థుఁడుహస్తలాఘవసము ♦ ద్యల్లీలబాణావళిన్
నిపుణుండైపరఁగింపుచున్ భయమునన్ ♦ నిర్విణ్ణులైనట్టియా
రిపుసైన్యంబులకుంగనంబడియెభూ ♦ రిప్రక్రియన్ ధుష్టరో
గపరీతంబగులోచనాళికినిశా ♦ కాంతుండుపెక్కౌగతిన్. ౯౯.

వ. అంత. ౧౦౦.

సీ. సైన్యకంపంబున ♦ శంభుదేహముజలా, శయములకల్లోల ♦ చంచలముల
ఛాయామధ్యముంబైన ♦ ఛాయాధిపాకృతి, కరణిభేదతమీఱఁ ♦ దరళమగుచు

నిర్వికారుండౌట ♦ నెఱయఁ బెద్దలచేష్ట, లవితర్క్యములుగాన ♦ నపుడు నరునిఁ
గదిసియుఁ గోపంబు ♦ గదురక ఘనభుజ, విస్ఫార్యమాణమౌ ♦ వింటివారి
కుపితకాలోగ్రతోద్దండ ♦ గుణవిభాతి, దుష్టతక్షకసింహోగ్ర ♦ తులితగతులు
దనరనాకర్షణము సేయు ♦ చును వెలింగె, నుగ్రుఁడవ్వేళ ఘనరణో ♦ దగ్రుఁ డగుచు.

చ. కుడి నెడమన్వడిం దిగియు ♦ ఘోరధనుర్గుణచండనిస్వనం
బడరఁగ నత్తఱిం బొలిచె ♦ హస్తిపకుం డదలించి పల్కునన్
గడఁగి మదోద్ధతిం బెరుఁగు ♦ గంధగజంబను శంక పార్థులోఁ
బొడమఁగఁ జేయుచున్ గదన ♦ భూరిభుజావిభవంబు మీఱఁగన్. ౧౦౨.

క. శరవర్షంబున ప్రతిగాఁ, బరఁగించెడు పార్థబాణ ♦ పఙ్క్తి మరల్చెన్
శరనిధిజలచరచయమునఁ, దఱచుగ నదినెదురు వచ్చు ♦ తెప్పలము బలెన్. ౧౦౩.

సీ. పరిపంథిమార్గంబు ♦ ప్రతిబంధముగఁ జేసి, యంతర్విభేదంబు ♦ నాచరించి
వివిధవిధ్వంసన ♦ విధి మీఱ నవిదితో, పాయప్రయోగత ♦ పార్థివుండు
శత్రువిచ్ఛేదంబు ♦ సరగఁ జేసెడులీల, సగపిన య్యర్జును ♦ సాయకముల
నడరి పైరాకుండ ♦ నడుమ నే భేదించి, శరమోక్షసంధాన ♦ మెఱుఁగకుండఁ
జండకోదండగుణసము ♦ ద్దండరవము, నిండి బ్రహ్మాండమవియింప ♦ నిశితఘోర
సాయకాసారమడరించి ♦ శకలములుగఁ, జేసె నవ్వేళ నాచంద్ర ♦ శేఖరుండు.

క. ఈకరణి వితథమైనను, నాకవ్వడి క్రోధమడర ♦ నడరించు శరా
నీకము రయమున సభయా, నీకంబుగ వ్రాలె విషమ ♦ నేత్రుఁడు జూడన్. ౧౦౪.

ఆ. పార్థుఁ డేయు నిబిడ ♦ పద్ధతిఁ బరతెంచు, బాణవితతి హరుఁడు ♦ భంగపఱుప
సాధుజనులకనవ ♦ సరమునందును బోలె, నపుడు ధృతిదొఱంగె ♦ నర్జునుఁడు. ౧౦౫.

క. వరుసనధోముఖమై పడు, నరసాయకనికరమెల్ల ♦ నడుమన ఱకియా
హరబాణపఙ్క్తి మెఱసెను, నిరుపమరణకర్మఫలము ♦ నెరయఁగ నంతన్. ౧౦౬.

ఆ. అప్పుడర్జునుండు ♦ నత్యంతలాఘవ, పటిమ మెఱయఁ బఱపు ♦ బాణరాజి
శంభుమార్గణముల ♦ సమయించి యాకుల, పడు బలంబు నాటెఁ ♦ బటురయమున.

క. నరుఁ డెచ్చి యురవణించినఁ, బురహరుఁడు నిదాఘవర్ష ♦ మును బోలె నుదాఁ
బరఁగించెను శరవర్షముఁ, గరలాఘవపటిమ మెఱయఁ ♦ గడు రభసమునన్. ౧౦౯.

ఆ. హరుఁడు ప్రియచికీర్షుఁ ♦ డై పరఁగించెడు, మర్మపరిమృశోగ్ర ♦ మార్గణములు
పరమమిత్రు నర్మ ♦ భాషణంబుల లీల, నరునకపుడు ప్రీతి ♦ కరములయ్యె. ౧౧౦.

ఆ. ఆపురుషునిజశరంబు ♦ లతిరేకమునఁబొందఁ, గరముశక్తిఁదఱుఁగ ♦ నరునిబాణ
పఙ్క్తిఁజూచిప్రమథ ♦ బలములువెల్లార్చ, నధికమహిమవెలయ ♦ హరుఁడుమించె.

సీ. ఘనతపోవీర్యంబు ♦ లనుసముద్ధతిమీఱఁ, గదనాబ్ధిఁదరియింప ♦ మదిఁదలంచు
నరునిబాణములెల్ల ♦ హరియించెఁదపనుండు, జలములనివిరించు ♦ చందమునను
నంతనర్జునుఁడుబా ♦ ణాంతరిక్తంబైన, శూన్యతూణయుగంబు ♦ వన్యగజము
జలమెల్లఁద్రావిన ♦ శైలాశ్మగర్తంబు, నంచునుద్వృష్టచే ♦ హస్తియొకటి
కరముచాఁచినలీలను ♦ శరములున్న, పనుచుహస్తంబుఁబలుమాఱుఁ ♦ జొనిపియప్పు
డర్థహీనతఁజెప్పనో ♦ రాడకుండు, బంధువునిబోలెఁబలుమాఱుఁ ♦ బరికృశించి.

క. ఘనతరబాణగ్రహణం, బునకైపలుమాఱుతూణ ♦ ములునిజహస్తం
బునవెదకివెదకిశరములుఁ, గనఁబడకుండంగనరుఁడు ♦ గతతేజుండై. ౧౧౩.

క. ధరగెలువఁగమదిఁదలఁచిన, ధరణీశుఁడునీతివికల ♦ తనుగుందునుదా
మతిమతియూహించెడుగతి, శరధులుపలుమాఱుఁదడవు ♦ సరభసమొప్పన్.

ఆ. ఇట్లువెదకివెదకి ♦ యిషులాభమొందక, పరికృశించునరుని ♦ పార్శ్వములను
శూన్యతూణయుగము ♦ జూపట్టెవిగతాంబు, లైనపూర్వపశ్చి ♦ మాబ్ధులనఁగ.

వ. అప్పుడు. ౧౧౬.

ఆ. శూన్యతూణయుగముఁ ♦ జూచియడలెఁగాని, యమ్ములఁగుటకెద ♦ నుమ్మలింపఁ
డయ్యెనతఁడుపెద్ద ♦ లాత్మదుర్దశమాని, యాప్తశూన్యతకును ♦ నార్తిఁబడరె. ౧౧౭.

వ. ఇవ్విధంబున నా కవ్వడి దివ్యాస్త్రంబులాదిగాఁగల నిఖిలాస్త్రంబులు నా శంకరుమహిమానుభావంబున నంతర్హితంబులైనఁ బ్రతిక్రియ సేయ నెఱుంగక కృతోపకారంబు లైనతూణీరంబులవలన మిత్రఫలంబులనుఁ గృతజ్ఞుం డైనసాధుజనుండునుంబోలె బలాత్కారంబున విశ్లేషత్వంబు నొంది యపు డయ్యర్జునుహస్తంబు పశ్చాత్కారణంబున నత్తూణీరయుగళంబున నుపకారత్వంబును సంధింపం దలంప నుద్యుక్తుం డై యుండె నట్లేకదా సంభావితుం డగువాఁడు సత్క్రియావైఫల్యం బగునెడం బ్రభుపురోభాగంబునం బిఱుతివక నిలుచుట సాహసికత్వం బగుం గావున నివ్విధంబునం బురోవ్యాపారకరవిహారుం డై విగతశరవిహరణంబునం బిఱుతివియక నిలుచు నా సంక్రందననందనుం గినిసి శంకరుం డహంకరించి తత్పూర్వవిచారమధ్యంబున నిరుత్తరుం జేసి నిఖిలార్థసంవేది యగు నెఱవాది నిగ్రహస్థానంబునం బ్రతివాది నొప్పించు తెఱంగున మహాపావకమయంబు లైనసాయకంబుల నాయంబులు నొప్పించి సత్వరంబుగా మణిగణఘృణిప్రద్యోతితహైమరేఖావిశంకటం బగుతదీయకంకటంబు చండకిరణతిరోహిత

పరిమండలీకృతశరటితన్యముంచితమరుద్విచ్ఛిన్నాభ్రఖండంబునుంబోలెఁ బ్రచండకాండ
ప్రయోగలాఘవంబున హరించినం బ్రదీప్తుం డగుభాస్కరుండునుంబోలెం బ్రకాశిం
పుచు మహచ్ఛాయోల్లీఢకఠోరాసివిశేషంబునం గంచుకవిచ్ఛిన్నుం డగుమహానాగంబు
చందంబునఁ బ్రతిబద్ధజిహ్వాపోన్ముఖనిబద్ధక్రోధోద్ధతప్రచండశుండాదండ సముద్దండం
బగుమత్తశుండాలం బగువిధంబునఁ బ్రావృణ్ముఖమేఘసంఘాతభీషణనిర్ఘోషణసంబోధిత
మహామహీధరగుహాపనిర్గతనిరర్గళధ్వనితసముద్ధతరంహం బగుసింహంబు ననుకరింపుచు,
ధూమరహితజ్వాలాభీలకాలాగ్నిసంకాశంబై మహాతీక్ష్ణత్వవైరనిర్యాతకత్వరణదుర్మద
మనస్థైర్యత్వతేజోధికత్వంబులం బ్రజ్వలితుండై యుండె నప్పుడు తనుత్రాణంబు
తోడం గూడం దూణీరయుగ్మం బచేతనం బయ్యును జేతనత్వాపేక్షితం బైనవిధం
బున వాఙ్ముఖంబుగా భూతలనిపతితం బయ్యె. ఆ సమయంబున నిర్మలం బగునభ
స్స్థలంబునం బ్రకాశించుభాస్వంతుండునుంబోలె సత్త్వగుణప్రధానుండై యుండు
నగ్గాండీవిం గిట్టి విశ్వకర్మభాస్కరుంబోలె శస్త్రాభిమర్శితుం జేసినం దత్సాయకాసారం
బులకుం జలింపక నిజరోషతనుత్రాణాయమానుండై యానుపూర్వ్యాయతబాహు
లీల లాప్పనను ప్రవద్రుధిరసంలిప్తగాత్రుండై పార్ష్ణిప్రఘాతంబుల భూతలంబు గంపింప
నార్చుచు మహాశనిసంకాశంబై శశాంకశకలాకారపాండురం బగు గాండీవచండ
శరాసనాగ్రంబున నయ్యుగ్రుం బొడిచి మదద్విరదంబు మహీరుహస్తంభంబునుం
బోలెం బొడిచిన. ౧౧౮.

క. పొడిచినతద్ధనువప్పుడు, మృదునిమెడఁ లీలమయ్యె ♦ మిహిరుని తేజం
బడరెడుజహ్నుమహాముని, యెడనుద్ధతివచ్చుగంగ ♦ యింకినమాడ్కిన్. ౧౧౯.

తే. ఇట్లుచాపంబుపోయిన ♦ నింద్రసుతుఁడు, వితరణయుతేని సత్కార ♦ గతిని వాజి
కర్మమునకంతశక్తుండు ♦ గాకహరుని, శరవిదూరవిఘాతలఁ ♦ జాలఁడాస్నె. ౧౨౦.

క. ఆసన్నశుభఫలోదయు, భాసురవీరవ్రతాను ♦ పాలకుని యతిం
గాసిలెహరుశరములనుప, హాసాయుల చేతఁదపసి ♦ పలెనవ్వేళన్. ౧౨౧.

సీ. అంతనయ్యర్జునుఁ ♦ డాపన్నివారక, మగునట్టిశరణంబు ♦ నందురీతి
ఘనకార్యసిద్ధిసా ♦ ధనతఁగాంచినలీల, నవ్యదుస్తరితతే ♦ జోధికతను
దీపించుఘనదృఢ ♦ దివ్యఖడ్గంబందె, మూర్తితాహంకార ♦ మునుభజించు
చందంబుననుగేల ♦ నందిశంకరుబాణ, వితతిఖండింపుచు ♦ వివిధగతుల
విలసదరాళాంశుపిహితోర్వి ♦ కలఁదలిర్చు, వారిరాశివిధంబున ♦ ధీరుఁడగుచు
ఖడ్గనిపుణులువిహరించు ♦ గతులుదనర, నరుఁడువిహరించెబీరంబు ♦ మెఱయనపుడు.

మ. సలిలాకాశములందు భానుఁడు ప్రతి ♦ చ్ఛాయాస్వరూపప్రభా
విలసన్మూర్తి యుగత్వమొందుచు మహా ♦ విస్ఫూర్తి దీపించు లా
గుల నయ్యర్జునుఁ డాకసంబున రణ ♦ క్షోణిం బ్రకాశించె వి
రలసద్భాసికరాసికౌశలమహా ♦ ప్రావీణ్యతల్ మీఱఁగన్. ౧౨౩.

మ. కఱకంఠుండు పృథుగ్రసాయకమునన్ ♦ ఖండింపన ప్పార్థుచేఁ
గర మొప్పారు కరాసి దీప్తులు దరం ♦ గానంతఁ దుత్తున్కలై
ధరమీఁదం బడె భూరిమేఘనిపత ♦ త్సౌదామినీజాతవి
స్ఫురదగ్నిప్రభ మీఱ భూతగణముల్ ♦ సూడంగ ఘోరంబుగాన్. ౧౨౪.

క. ఈపగిది నిజఘనఖ, డ్గాపహరతఁ గదనవిముఖుఁ ♦ డైనరుఁ డంతన్
దీపింపకుండెను రుష్వ, త్తాపంబున సమరభూమి ♦ దరినవ్వేళన్. ౧౨౫.

ఆ. ఇట్లు భంగమొంది ♦ యెంతయుఁ గోపించి, భుజసహాయుఁ డయ్యు ♦ విజయవాంఛ
వృక్షసుగ్ణకరక ♦ వృష్టిఁ బోలెను బార్థుఁ, డశ్మవర్షమప్పు ♦ డడరఁ జేసె. ౧౨౬.

ఉ. అడరు శిలావితానముపు ♦ డాహరుఁ డుగ్రతబాణరాజిచే
నడఁగఁగఁ జేసె నన్నరుఁడ ♦ హంకృతి మీఱఁగఁ బాటవంబులన్
గడువడి భూనభోంతరముఁ ♦ గప్పి దిగంతము లెల్ల నిండఁగా
బడిబడి నేసె బాహుబల ♦ భాసితుఁడై పిఱుతీయ కెంతయున్. ౧౨౭.

చ. శకలములైన కొమ్మలను ♦ జక్కఁగు చర్మముడుల్లుపర్ణముల్
వికటతరాలు పుష్పముల ♦ విశ్లథమైన రసాంబుపూరతన్
వికలములైన మూలముల ♦ వృక్షవితానము ద్రెళ్ల నేసెఁ దాఁ
బ్రకటరణోర్వి దేవతకుఁ ♦ బారణచేసిన లీల శంభుఁడున్. ౧౨౮.

మ. నరుఁడంతన్ సరిదుత్తరన్మకరిదం ♦ దంబొప్ప గంగాప్రవా
హరమొద్దండశరప్రవాహమునకై ♦ దానాభిముఖ్యంబుగాఁ
గర మొప్పన్ వడి వచ్చి శంకరుని వ ♦ క్షంబుద్ధతిన్ బాహువి
స్ఫురితోగ్రస్ఫుటముష్టిఘాతలవడిన్ ♦ స్రుక్కించె నౌద్ధత్యుఁడై. ౧౨౯.

సీ. కడఁగి యశోలక్ష్మి ♦ గలుగును పాయంబు, చింతించి తాశత్రు ♦ సేనతోడఁ
గినిసి దుర్లభమైన ♦ ఘనపరాక్రమ మొందఁ, గోరుచు దగ్గరఁ ♦ జేరు నరుని
యౌద్ధత్యమప్పుడా ♦ హరుఁడు శైశవమందుఁ, గడుప్రియంవదుఁడైన ♦ కొడుకు సేయు
దుడుకులు జనకుండు ♦ గడుకూర్మి సైరించు, చందాన నోర్చె వా ♦ త్సల్యమలర

నంతభుజయుద్ధసన్నద్ధుఁ ♦ డైననరుని, తోడ నెదిరించి తలపడె ♦ ధూర్జటియును
ముష్టియుద్ధంబు సేయంగ ♦ మొనసియపుడు, పరఁగఁ దూణీరధనువులు ♦ పరిహరించి

ఆ. ఘనకఠోరముష్టి ♦ ఘాతలనొప్పించె, నరుని హరుఁడు హరుని ♦ నరుఁడు వొడువ
ముష్టిహతులరవము ♦ మొనసి గిరులయందు, గుహలఁ బ్రతిరవంబు ♦ బహుళమయ్యె.

క. హరుఁడపుడురవడిఁ బొడిచెడు, కరనిహతులు నరునకును సు ♦ ఖంబుగనుండెన్
దురమున రౌద్రతనొందిన, నరునకు సుఖదుఃఖములు సమ ♦ నంబునఁ గలవే. ౧౩౨

క. నరునివరముష్టినిహతులఁ, దొరఁగెడు రుధిరము నదోఁగి ♦ నోరంతరము
గ్గిరితటమున హరుఁడొప్పెను, జరరాగుణరాగపిహిత ♦ జలధరభంగిన్. ౧౩౩

క. ఉరుసహ్యగిరితటంబును, దఱచుగ వడిఁ దాఁకు జలధి ♦ తరగలభంగిన్
నరవరముష్టిప్రహతులు, కఱకంఠునియురముఁ దాఁకెఁ ♦ గడురయ మొప్పన్. ౧౩౪

మ. కఱకంఠోద్ధతహస్తయుగ్మవిలస ♦ ద్గాఢాయుతాయత్నని
ష్ఠురసంఘాతలఁ గంధరంబగలన ♦ త్తుల్ ఘూర్ణిలన్ సోలుచున్
వెరవొప్పంగను మూడు నాల్గడుగులన్ ♦ వేకిట్టియప్పాప్ఫఁడా
హరునిం బాహులు బాహులన్ బెనచియుం ♦ ద్వ్యల్లీలఁ బట్టింగడున్. ౧౩౫

ఉ. పట్టినబాహుశృంఖలిత ♦ బంధనవైఖరి మీఱఁ బాదసం
ఘట్టనముష్టిఘాతలఁ బ్ర ♦ కంపితభూధరలీల నిద్దఱున్
గిట్టుచుఁ బాయుచుం జెలఁగి ♦ కేవున నార్చుచుఁ బార్థశంకరుల్
చుట్టును ద్రిప్పి యొండొరుల ♦ స్రుక్కఁగఁ జేయుచుఁ బోరి రుగ్రులై. ౧౩౬

క. ఇతఁడు నరుఁ డితఁడు శంకరుఁ, డతఁ డీతని పైనొ లేక ♦ యితఁ డాతని పై
నతిరయమునఁ బడిరో యని, యతిభీతిఁ బ్రమథగణంబు ♦ లనఁ బెనఁగి రొగిన్. ౧౩౭

శా. ఈలీలం దగ వారు పోరి రపుడేం ♦ తే తద్భరం బోర్వ కా
శైలం బాత్మవిభీతి చే బలె నన ♦ చ్చాంచల్యతం గంపిలన్
లీలన్ శిల్పిన నిల్చుచుం గదిసి కే ♦ లిన్నిక్కినన్నిక్కుచున్
గాలోద్యద్భుజదర్పము ల్వెలయనా ♦ క్రాంతోద్ధతిం బోల్చుచున్. ౧౩౮

వ. వెండియు నివ్విధంబున నొండొరుం గదిసి విశృంఖలవిహారం బొప్ప మల్లయుద్ధ సన్నద్ధులై శృంఖలాయమానంబుగా బాహువులు బాహువులం బెనచి పదంబులు పదంబుల బంధించి మల్లరణకరణనైపుణంబు మెఱయం బట్టువదలి పశ్చాల్లంఘన కాళులం బొప్ప పిఱిందిదెసకుం బాయ లంఘింపుచు, మల్ల చఱచి కంఖాలించి భుజా

స్ఫాలనంబులు సేయుచుఁ దిర్యక్ప్రసారితవామహస్తమధ్యాంగుళిప్రచాలనంబు మెఱయఁ దదంతరవివర్తితసవ్యకరముష్టిప్రచారంబులు దీపింపఁ జెందించుచు, పరస్పరోచ్చారితతర్జనభర్జనవీరాలాపంబులు వెలయఁ బరిభ్రమణంబు సేయుచు, పదఘాతనిపతితతటోత్పతితజలాక్రామితసరిత్పతిస్థలం బగునట్లుగా సముద్ధతిం గదిసి పట్టి యితరేతరకరలాఘవంబులు మెఱయఁ బటురయంబున ధరణీధరసహితంబుగా ధరాతలంబు గంపింపఁ బట్టువదలక భూమిం బడి దృఢముష్టికరంబులు వెలిగాఁ బ్రసారింప నితరేతరశిరఃప్రహారణంబులు సేయుచు, కులాలకచక్రభ్రమణానుకారంబుగాఁ గరచరణకరణపరిచయంబు మెఱయఁ దిరుగుచు, సముత్పతితోల్లంఘనచాతుర్యంబు వెలయఁ బట్టువదలి కుప్పించి పాయ నురుకుచు, కరపదపరిమర్దితభూతలముహుర్ముహురుత్పతితోద్ధతిం బొల్చుచు, గగనభాగంబున కెగసి మండలప్రచారంబుల విహరించుచుం బోవ నెడ, వియదుత్పతితుం డగునమ్మదనదమనుపదయుగళంబు నిజకరద్వయంబునం బట్టి భూతలంబు చిక్కం ద్రొక్కి దోర్బలంబు మెఱయ నిక్కి యక్కపిధ్వజుండు ధరణీతలంబునం బడం దిగిచిన విస్మయం బంది యపాపకర్మనాశంకరుం డగుశంకరుండు నశ్రముం డైనయప్పాండుసూనుం బట్టి విశ్లేషాశ్లేషంబున వక్షఃపరిపీడితుం గావించి యతండు గాంచుమహత్తపంబునకంటె నత్యంతసంతోషావహం బగునాహవంబునకుం బ్రీతుండై మహోత్సాహంబునం బొంగె నట్లేకదా మహాత్ములైనవారలకు నిఖిలగుణప్రకాశకారణం బగుతపస్యాచరణంబునకంటె నతిరిక్తంబైన నిజసత్వంబును నత్యాశ్చర్యకరంబుగా నుపకారకారణం బయ్యె. ఇవ్విధంబున నవ్విజయుని ధైర్యవీర్యధౌరంధర్యత్వంబునకు సంతసిల్లి కిరాతరూపంబు విడిచి హిమవచ్ఛుభ్రభస్మపరిస్నిగ్ధాంగుండును శీతమయూఖరేఖావిరాజితజటామకుటశేఖరుండును నవర్ఘమణిభూషణవిభూషితుండును వృషభాధిరూఢుండును నై యత్యంతమనోహరాకారంబునం బ్రసన్నుం డైనయప్పరమేశ్వరుం గనుంగొని యయ్యర్జునుండు పునఃపునఃప్రణామంబు లాచరింపుచు, తత్సాన్నిధ్యవిశేషంబున నిజతూణీరకార్ముకవర్మాసిధారియై పూర్వాకారంబునం బొల్చుటకు విస్మయంబునం బొంది నిశ్చలుండై యుండె నాసమయంబున. ౧౩౯.

సీ. మందారనవచిత్ర ♦ మహితపుష్పంబులు, భువినిండవర్షించె ♦ నవిరళముగ
బోరునసురదుందు ♦ భులుమ్రోసెదివినుండి, తాటింపఁబడకహృ ♦ ద్యంబుగాఁగ
నింద్రాదిదిక్పాల ♦ సాంద్రవిమానౌఘ, రత్నావళీప్రభా ♦ రతమదనరి
తారకావ్యాకీర్ణ ♦ తనుఁబొందినట్టువలె, గగనంబుసదమల ♦ కాంతి మెఱయు